

JURIEN DE LA GRAVIÈRE

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΓΩΝΟΣ

ΚΥΡΙΩΣ

ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

ΗΣ ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ

μελέτην αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ζουριέν δὲ λὰ Γκραβιέρ
καὶ τῆς σημασίας τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάσσης.

« Ἡ σύνθεσις καὶ τὰ ἔργα τῶν στόλων, οὗ; ἀσύγχρονος
Ἑλλά; ἀντίταξε κατὰ τῶν Ὀθωμανικῶν σκαφῶν ἐπι
ἐπὶ ἑλα ἴτη, δύνανται νὰ διαρωτίσωσι τὴν κατὰ θα-
λάσσαν στρατιεγικὴν οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ
καὶ τοῦ μέλλοντος».

(Jurien de la Gravière).



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΟΤΑΡΗΣ

42—ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ—42

1894



ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ

ΚΥΡΙΩΣ

ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ



Εν Αθήναις ἐν τῷ Συγκλητικῷ ΠΑΡΑΚΕΤΑ ΔΕΩΝΗ



JURIEN DE LA GRAVIÈRE

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΑΓΩΝΟΣ

ΚΥΡΙΩΣ

ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ν. ΡΑΔΟΥ

ΗΣ ΠΡΟΤΑΣΣΕΤΑΙ

μελέτη αὐτοῦ περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ζουριέν δὲ λὰ Γκραβιέρ
καὶ τῆς σημασίας τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάσσης.

« Ἡ σύνθεσις καὶ τὰ ἔργα τῶν στόλων, οὗς ἡ σύγχρονος
Ἑλλὰς ἀντίταξε κατὰ τῶν Ὀθωμανικῶν σκαφῶν ἐπὶ
ἐπὶ τὰ ἑλα ἔτη, δύνανται νὰ διαφορώσῃ τὴν κατὰ θά-
λασσαν στρατιγικὴν οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ
καὶ τοῦ μέλλοντος ».

(Jurien de la Gravière).



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΝΟΤΑΡΗΣ

42—ΟΔΟΣ ΕΡΜΟΥ—42

1894





ΤΗ, Α. Β. Υ.

ΤΩ, ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΔΙ ΓΕΩΡΓΙΩ,

ΠΛΩΤΑΡΧΗ, ΤΟΥ Β. ΝΑΥΤΙΚΟΥ





ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου τούτου δὲν ἠδύνατο ἴσως νὰ συμπέσῃ εὐθετωτέρα τῆς ἐνεστώσης στιγμῆ. Χρήσιμον αὐτὸ καθ' ἑαυτό, νῦν ἰδίως ἀποβαίνει χρησιμώτατον. Διερχόμεθα χρόνους ἀποθαρρύνσεως καὶ δέους. Πρὸς τί νὰ τὸ ἀποκρύψωμεν; Ἐὰν ἐξακολουθήσωμεν παίζοντες τὸ πρόσωπον τῶν υἰῶν τοῦ Νῶε, θέλει τέλει σαπῆ τὸ σῶμα τῆς Πατρίδος ὑπὸ τὴν σινδόνα, ἣν ἐφαπλοῖ ἐπὶ τὰ ἔλκη αὐτῆς ἢ πολλὰ ἡμῶν αἰδημοσύνη. Ἀποτινάξωμεν κάλλιον τὸ κάλυμμα, προσβλέψωμεν μετ' εὐσταθείας τὰ χρήζοντα θεραπείας καὶ ἀποπειραθῶμεν αὐτῆς. Πρὸ παντὸς δὲ μὴ ἀποθαρρυνώμεθα. Ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς πατρίου Ἱστορίας, διδάσκουσα ὅτι ἡ Πατρίς ἡμῶν, τὸ κατ' ἐξοχὴν καρτερικὸν τῶν ἔθνῶν, διπλάθε διὰ πολλῶν καὶ μεγάλων κρίσεων καὶ συνετέλεσεν ἔργα τὸ πρὶν ἀνέφικτα θεωρούμενα, θέλει ἐμπλήσῃ ἡμᾶς φρονήματος καὶ ἀναχαίτισι τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, πρόδρομον τῆς ὑλικῆς ἀποδέσεως.

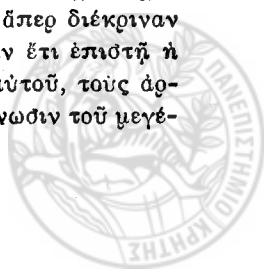
Ἐὰν δ' εἶναι ἀληθὲς τὸ λεγόμενον, ὅτι τὰ βιβλία ὀδηγοῦσι λεληθότως πῶς τὸν κόσμον, τότε πολλὰ πρέπει νὰ ἐλπίζῃ τις ἀπὸ τῶν ἔργων τοῦ φιλέλληνο, ὅστις ἀποθνήσκων ἐκληροδότησεν ἡμῖν μέσα, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ ἐμπνεύσωμεν ὀλοκλήρους γενεάς. Ἐπὶ τούτοις ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν μελετῶν αὐτοῦ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας παραδίδομεν εἰς ἑλληνικὴν ἔκδοσιν καὶ τὸ δεύτερον τοῦτο ἔργον, τὴν «Ἱστορίαν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ (1)».

(1) Πρὸ δεκάδος ἐτῶν ἐξεδόθη ἔργον τι περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ναυτικὸν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος πόλεμον, ἢ τοι Ἱστορία τῶν Ναυμαχιῶν κατὰ τὰ ἔτη 1821—1828», ὅπερ μετνήχθη καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Τὸ ἔργον ἀποτελεῖ βραχυσέλιδον βιβλιαρίον, μελέτην ἀτελεστάτην, ἀγούσαν, ὡς τὰ πολλὰ, εἰς ὄλωσ κοινὰ συμπεράσματα. Ἄπορον εἶναι πῶς ὁ συγ-

Ἡ « Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ » εἶναι μετάφρασις τοῦ ἐν τῇ γαλλικῇ φιλολογία ὑπὸ τὸν τίτλον « La Station du Levant » φερομένου ἔργου τοῦ σοφοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ, ὅστις αὐτὸς οὗτος, καὶ δικαίως, ἐζήτησε τὴν μεταβολὴν τῆς ἀρχικῆς ἐπιγραφῆς. Ἡ Station du Levant, ἱστορία οὔσα πληρεστάτη τοῦ ἡμετέρου ἱεροῦ ἀγῶνος, διατελεῖ τεθαμμένη τοῖς πολλοῖς. Ὁ ὑπεράγαυον μετριόφρων, ἀλλὰ καὶ ἀνεπαρκῆς τίτλος αὐτῆς ὑπεξήρесе τὸ ἔργον τοῦ ἐξόχου συγγραφέως ἀπὸ τῆς δικαίας κοινῆς περιεργείας, ἣν διεγείρει πᾶσα περὶ τοῦ θαυμασίου ἔργου τῶν πατέρων ἡμῶν μελέτη. Ἐκ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐν τῇ ἡμέτερα γλώσσῃ ἐκδόσεως τῆς « Ἱστορίας τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐνθαρρυνθεὶς ἠθέλησεν ὁ ναύαρχος νὰ παρουσιάσῃ εἰς τοὺς Ἑλλήνας τὸ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως αὐτῶν σύγγραμμά του ὑπὸ δικαιότερον τίτλον ἀντὶ τοῦ ἀκατανοήτου ἴσως αὐτοῖς: « Ὁ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ναυτικὸς σταθμὸς », ἢ « Ἡ ἐν Ἀνατολῇ γαλλικὴ μοῖρα », ὡς ἐπέγραψεν ἀπ' ἀρχῆς αὐτό, στηριζόμενον κυρίως ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐκθέσεων τῶν ἐκ τοῦ ἑγγύς παρακολουθησάντων τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν Γάλλων ναυτικῶν.

Ἡ παρούσα συγγραφή, εἰ καὶ ἄνευ ἀξιώσεων ἀρτίου ἱστορικοῦ ἔργου ἐκδοθεῖσα, εἶναι καθ' ἡμᾶς τὸ ἐμβριθέστατον τῶν περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἔργων, ὡς ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι κατὰ πολὺ

γραφεὺς αὐτοῦ, πλοίαρχος Chabeaud Arnault, διακεκριμένος ἄλλως ἀξιωματικὸς καὶ λόγιος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμπνευσθῇ ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ παρόντος ἔργου τοῦ Jurien de la Gravière, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου διεσκεύασεν, ὡς αὐτὸς οὗτος λέγει, τὸ σύγγραμμάτιον αὐτοῦ. Ἡ μελέτη τοῦ ναυτικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως δεῖται μεγίστης προσοχῆς, ἐκ μέρους ἡμῶν ἰδίως. Τὸ ναυτικὸν ἐκεῖνο δὲν ἦτο, ὡς οἱ πολλοὶ φαντάζονται, τυχαῖόν τι ἄθροισμα πλοιαρίων, ὧν ἐπέβαινον ἐνθερμοὶ τινες καὶ ὀρμητικοὶ πατριῶται ἦτο ναυτικὸν διὰ μακροῦ χρόνου παρεσκευασμένον, ὡς τὸ Ἀθηναϊκὸν διὰ τὰ Μηδικά. Ἄν δ' ὑπελείπετο τοῦ τουρκικοῦ κατὰ τὸν ὄγκον τῶν σκαφῶν, ὑπερεῖχεν ὁμως αὐτοῦ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν νεῶν, κατὰ τὴν δεξιότητα τῶν πληρωμάτων, κατὰ τὴν ἐντέλειαν τοῦ χειρισμοῦ, τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν ναυπηγημάτων, τὴν ἀσκησιν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὴν δξύτητα τῶν κινήσεων. Πρέπει νὰ λείψῃ ἀφ' ἡμῶν, — καὶ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν, — ἡ ἰδέα ὅτι τὸ ναυτικὸν τοῦ 1821 νῦτοσχεδιάσθη ἐκ τοῦ προχείρου. Ὅχι. Εἶχεν ἀπὸ τῆς εἰρήνης ἀποκτήσῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὸ πνεῦμα, ἅπερ διέκριναν αὐτὸ ἐν πολέμῳ. Τὸ ναυτικὸν τῆς ἐπαναστάσεως, πολὺ πρὶν εἶτι ἐπιστῆ ἢ στιγμή τοῦ κατὰ τοῦ πολεμίου ἐπίπλου, εἶχε τοὺς στόλους αὐτοῦ, τοὺς ἀρχηγούς του, αὐτὸν τὸν ὀργανισμὸν του, πληρεστάτην δ' ἐπίγνωσιν τοῦ μεγέθους τοῦ ἐπικειμένου ἔργου.



ὑπέρτερος τῶν μέχρι τοῦδε ἱστορικῶν τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Εὐσύννοπος καὶ περιληπτική, δὲν καταναλίσκεται εἰς ἀνωφελεῖς λεπτομερείας· ἐξαιρουσα τὰ ἀξια προσοχῆς σημεῖα καὶ θεωροῦσα ἀπὸ περιωπῆς τὰ πράγματα συνάγει γενναῖα διδάγματα. Ἐκτὸς δὲ τούτων καθορίζουσα τὴν θέσιν τῶν ναυτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ναυτικῶν ἐγχειρημάτων τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ διαμορφοῖ προσπρόκοντως τὴν τελευταίαν ἐνδοξον φάσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας· διότι μέχρι τοῦδε, διὰ τὸ ἀναρμόδιον περὶ τὰ τοιαῦτα τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ ναυτικοὶ ἡμῶν ἐξυμνήθησαν μὲν ὡς ἥρωες, ὡς μάρτυρες, ὡς πολεμιστὰι δεξιοὶ ἢ παράβολοι, δὲν ἐκανονίσθη ὅμως ἐπακριδῶς καὶ ἡ τάξις αὐτῶν μεταξὺ τῶν διὰ τῶν αἰῶνων πολυακούστων ναυμάχων.

Τὰ ἐκ τῆς μελέτης δὲ τοῦ ἔργου τούτου ἀντλούμενα περὶ τοῦ μέλλοντος ἐφόδια εἶναι ἡ πολυτιμωτάτη εἰς τὴν ἐθνικὴν πρόοδον συμβολή. Ὁ προσεκτικὸς μελετητῆς διακρίνει ἐν αὐτῷ ὁλόκληρον πρόγραμμα ἐθνικῆς παρασκευῆς καὶ πορείας διαχαρραττόμενον τῇ Ἑλλάδι, δι' οὗ κυριώτατα ὑπαγορεύεται αὐτῇ ἡ ἐκ τῶν ἐνότων συγκρότησις, τὸ αὐτάρκες· εἰς τοῦτο, μὴ λησιμονῶμεν, τὸ ναυτικὸν τῆς ἐπαναστάσεως ὀφείλει πρωτίστως τὴν εὐδοκίμησιν αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον ἡ Ἑλλὰς ἤρκειτο νὰ παρασκευάζῃ στόλους ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῆς λιμέσιν, ἐφ' ὅσον διώκει διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀξιωματικῶν, ἐνίκα. Μετὰ τῶν ξένων ναυπηγημάτων, τῆς ξένης τακτικῆς καὶ τῶν ξένων ἐμπνεύσεων ἐπῆλθε καὶ ἡ πῶσις. Τί δύνανται ἀληθῶς λαμπρὰ σκάφη, ἅπερ οὐδὲ νὰ ἐπισκευάσωμεν κἂν δυνάμεθα ἐν τοῖς ἰδίοις ἡμῶν λιμέσιν!

Ἡ πολεμικὴ παρασκευὴ τῆς Ἑλλάδος διεξήχθη πάντοτε μέχρι τοῦδε, δυστυχῶς, ὅλως ἀμελετήτως, κατὰ τρόπον δὲ καταπονήσαντα καὶ ἐξαντλήσαντα τὸν τόπον. Δουλικῆς ἀπομυμήσεως πνεῦμα ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς τὴν παρὰ τοῖς ξένοις ἀναζήτησιν ὑποδειγμάτων, οὔτε πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἡμῶν, οὔτε πρὸ τὴν τοπογραφικὴν τῆς χώρας διασκευὴν συμβιβαζομένων. Ἡ μὲν κατὰ ξηρὰν εἶναι ἀτυχῆς μετάφρασις, ἵνα εἰπωμεν οὕτω, τῶν στρατιωτικῶν συστημάτων τῶν μεγάλων ἡπειρωτικῶν δυνάμεων, χωρὶς νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς μόνον διαποντίους ἐκστρατείας ἐπιτυχῶς δυναμένη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔχει ἀνάγκην δυνάμεως μᾶλλον κατὰ τοὺς ὀργανισμοὺς τῶν ἀποικιακῶν λεγομένων κρατῶν συνεστώσης· ἡ δὲ κατὰ θάλασσαν περιορίσθη εἰς συλλογὴν ἀθροίσματος παντὸς εἶδους νεῶν, καλῶν μὲν καθ' ἑαυτάς, οὐδὲν ὅμως ἀποτελουσῶν ἐν τῷ συνόλῳ ὀργανικὸν σύστημα, καί, τὸ χεῖριστον, ἀνευ ἀσφαλοῦς βάσεως, ἀξίου λόγου ὀπλοδὴ ναυστάθμου.

Ἐκ πάντων τῶν ἐπὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων ὅπως ὅποτε τεταγμένων, μόνος μέχρι τοῦδε πεφωτισμένων ἰδεῶν περὶ ναυτικοῦ ἐμφορούμενος κατεδείχθη ὁ βασιλόπαις Γεώργιος, εἰσηγητὴς γενόμενος τῆς εὐτυχούς ιδέας ἐγχωρίου πολεμικῆς ναυπηγίας. Τὸ ἔργον τοῦ νεαροῦ βασιλόπαιδος μεγίστην ἐνέχει σημασίαν, ἥς εὐθέως δύναται ν' ἀντιληφθῶσιν οἱ βαθύτερον τὰ καθ' ἡμᾶς ἐρευνῶντες. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ βασιλόπαιδι τούτῳ ἀφιεροῦται ἡ ἑλληνικὴ αὕτη ἔκδοσις τοῦ ἔργου τοῦ εὐκλεοῦς Γάλλου ναυάρχου, οὗ εἶθε νὰ ἰδυνάμην νὰ καταστῶ ἀξίος ἑρμηνεύς. Οἱ μετ' ἐπιστασίας μελετήσοντες τὸ παρὸν ἔργον θέλουσι δικαίωσιν καθ' ὅλοκληρίαν τὴν τοιαύτην ἀφιέρωσιν. Ὁ βασιλόπαις Γεώργιος, οὐ μόνον τῆς τέχνης τῆς ναυτικῆς ὡς ἀριστα ἀντιλαμβάνεται, ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν Πατρίδα κατανοεῖ βαθύτατα, τὰς ἀνάγκας αὐτῆς καὶ τὰς δυνάμεις. Εἰς τὴν διπλὴν ταύτην ἀρετὴν προήχθη ταχέως, διὰ τοῦ πρὸς ἀμφοτέρας ἀδόλου ἔρωτος. Ὁ ἔρος τῆς θαλάσσης! Ἴδού τὸ μέλλον. Ἡ μεγάλη ἡμῶν ἐπανάστασις ἐκύρωσεν ἅπαξ ἐτι τὴν ναυτικὴν ἡμῶν ἰδιοφυίαν καὶ τὸ ἀναπόφευκτον τῆς ἀνάγκης τῆς ναυτικῆς ἡμῶν συγκροτήσεως. Ἡ Ἑλλάς, ἵνα ὑπάρξῃ, ἔχει ἀνάγκην διπλοῦ ναυτικοῦ ἔργου,—συμπλήρωσιν τῆς θαλασσίας αὐτῆς ἀμύνης καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἐμπορικῆς αὐτῆς ναυτιλίας. Εὐτυχῶς κέκμηται βάσεις, ἐφ' ὧν δύναται νὰ οἰκοδομηθῇ ἀσφαλῶς. Τὰ τοιαῦτα ὅμως δὲν τελοῦνται ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ· ὅπως τοῦναντίον μάλιστα διαρκῆς εἶνε ἡ ἀνάγκη τῆς μελέτης καὶ βελτιώσεως αὐτῶν.

Τῆς τοιαύτης δὲ ἀνάγκης πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μόνιμος συνείδησις παρὰ τῷ ἔθνει ⁽¹⁾, ὅπερ ἐπιτυγχάνεται μόνον διὰ τῆς ἐθνικῆς ἀνατροφῆς, ἥτις πάλιν κατὰ τὸ πλεῖστον συντελεῖται διὰ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, εὐστόχως κατευθυνομένης. Περὶ ταῦτα ἀσχολεῖται ἡ ἀμέσως ἀκολουθοῦσα μελέτη, περιλαμβάνουσα πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἀνάλυσιν τῶν καθόλου ἔργων τοῦ μεγάλου Ἀκαδημαϊκοῦ, ἦν συνέταξα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ ἀνέγνων ἐνώπιον τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, προτάσσω δ' ἐνταῦθα εἰς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ συγγραφέως καὶ κατάδειξιν τῆς ἀνάγκης τῆς καὶ παρ' ἡμῖν διαδόσεως τῆς περὶ τὰ ναυτικὰ ἀσχολουμένης φιλολογίας.

(1) «En Angleterre chacun a le sens maritime, chacun aime la marine et la comprend». — (Guerres Maritimes sous la Republique et l'Empire par le Vice-Amiral E. Jurien de la Cravière. Paris 1869.



ΤΟ ΕΡΓΟΝ

ΤΟΥ ΖΟΥΡΙΕΝ ΔΕ-ΛΑ ΓΚΡΑΒΙΕΡ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΚΛΘ' ΗΜΑΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΓΚΗ
ΝΑΥΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

Πρὸ ἑβδομάδος ἠγγέλθη (1) ἐκ Παρισίων ὁ θάνατος τοῦ ναυάρχου Jurien de la Gravière. Ὁ θάνατος ναυτικοῦ μεγάλου οὐχὶ μόνον δι' ὅσα ἀξία λόγου διεπράξατο, ἀλλὰ καὶ δι' ὅσα ἐδίδαξεν, ἐθλίψε σύμπαντα τὸν ναυτικὸν καὶ λόγιον κόσμον, ἰδιαίτατα ὅμως ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας, γινώσκοντας πόσον ὁ περιεχθεὶς ναύαρχος ἐλάτρευσε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα, πόσον εἰργάσθη ὑπὲρ ἡμῶν.

Ὁ Jurien ἦτο ἔνθερος φιλέλλη, καὶ οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι, διότι τίς ἀληθῆς τῶν γραμμάτων μύστης δὲν ἐλάτρευσε τὴν ἔγκριτον ἀρχαιότητα, τίς δὲν ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα; Ὁ φιλελληνισμὸς εἶνε θρητικεῖα, λατρεία ὀφειλομένη τοῖς ὀλυμπίοις ἐκείνοις ἀνατροφεῦσι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εὐτύχημα ἐν τούτοις ὅταν ἐμπνέη στήθη ἀνδρῶν ὡς οὗτος, ὅστις διὰ δεκαπέντε ὄλων τόμων ἐξύμνησε τὰ ἑλληνικὰ κατὰ θάλασσαν μεγαλουργήματα, ὅστις οὐδέποτε ἐπαύσατο ἐργαζόμενος τὸ καθ' ἑαυτὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν ἡμετέρων δικαίων, κηρύττων γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ὅτι ἀμεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς οἱ Ἑλληνας ἀναμφισβητήτως εἶνε κεκλημένοι νὰ καταστῶσιν ἡ ἀρχουσα φυλὴ, ὅστις ἐνθουσιωδῶς ἠγωνίσθη πρὸς κατάργησιν τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς, ἀναβίωσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ περίωσιν τῶν κλασικῶν σπουδῶν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα περιγραφέντα διὰ μακρῶν ἐν τῷ περὶ Γλώσσης ἡμετέρῳ πονήματι καταδεικνύουσι σαφῶς οἷον ἀπώλεσεν ἡ Πατρίς φίλον. Φίλον δὲ οὐ μόνον θέλοντα, ἀλλὰ καὶ δυνάμενον· διότι, ὄντως μεταξὺ μὲν τῶν τσαρᾶκοντα ἀθανάτων διαδεχθεὶς τὸν ἔξοχον ἱστορικὸν Viel-Castel, ἐν δὲ τῇ Ἀκκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν τὸν διάσημον Dupérrey, ἐν δὲ τῇ προεδρείᾳ τῆς

(1) Μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1892



Ναυαγοσωστικῆς Ἑταιρείας τοὺς ἐξοχωτάτους τῶν ναυάρχων τὸν Rigaut de Genouilly, τὸν de la Roncière, τὸν de Montaignac καὶ τὸν Δοῦκα Clermont Tonnerre, τοῦ «δ'ἔργου» τοῦ καλουμένου τῶν «σχολείων τῆς Ἀνατολῆς» ἀνώτατος ὢν ἐπόπτης, ὑπέροχον κατεῖχε θέσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ πατρίδι, αὐθεντία ἐν τοῖς ναυτικοῖς πράγμασιν, αὐθεντία ἐν τῇ ναυτικῇ ιστοριογραφίᾳ καταστάς.

«Ἵπομνήσωμεν τὸ παρελθόν, ἐπιποθήσωμεν, ἔστω, τὴν ποίησιν τῶν διαφυγόντων χρόνων, ἀλλὰ βαδίσωμεν γενναίως ἐπὶ τὰ πρόσω». Ἴδου τὸ συμπέρασμα τῶν ιστορικῶν μελετῶν τοῦ Γάλλου ναυάρχου, ἰδου τὸ πρόγραμμα τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ ἔργου.

Ἡ Γαλλία, ἡ σύγχρονος, ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ γενεὰν ὄλην συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν, καταστησάντων τὸ τάλαντον αὐτῶν ὄργανον πρὸς παρασκευὴν πνεύματος ἐθνικοῦ ὑπισχνουμένου τὰ βέλτιστα τῇ πατρίδι. Φιλεργία καὶ φιλοπατρία. Ἴδου τί προσεπάθησαν νὰ ἐμφυσήσωσιν εἰς τὴν γαλλικὴν συνείδησιν οἱ φιλοπάτριδες οὗτοι τοῦ καλάμου καὶ τοῦ χρωστήρος χειρισταί. Ἰπτατο ἦδη τὸ γαλλικὸν πνεῦμα ὑπὲρ τὸν ὀρίζοντα τῶν γηίνων παθῶν καὶ εἰς τοῦ νοσημοπολιτισμοῦ λεγομένου ἀπόστολον μετεβάλλετο, ὅτε ἐξαίφνης βία ἠναγκάσθη ἡ γαλλικὴ φιλοσοφία νὰ στρέψῃ τὸ βλέμμα αὐτῆς ἐπὶ τὴν πατρίδα γῆν, ἣν ἔβλεπε φεύγουσαν ὑπὸ τοὺς πόδας της. Ἐπίεσθη εὐθέως ὅτι μοιραίως ἐτάχθημεν ἄγρυπνοι φρουροὶ τοῦ πατρικοῦ οἴκου καὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἰδίας φυλῆς, πηγῶν ἕσω τῆς εὐγενεστάτης τῶν ἀρετῶν, ψυχὰς καὶ σώματα εὖ διαπλαττούσης, ἐνῶ ἡ ἀπαυστος τῶν μετὰ φύσιν ζήτησις εἰς ἄρνησιν καὶ ἀπογοήτευσιν, ὡς τὰ πολλά, ἀπάγει.

Ἐν τῇ ἐπὶ τὰ θετικώτερα καὶ σωστικώτερα τροπῇ ταύτῃ τῆς γαλλικῆς φιλολογίας σπουδαῖον βεβαίως διεδραμάτισε πρόσωπον ὁ ἦρωσ ἡμῶν, ἐπὶ τὰ μεγάλα παρασκευάσας τὴν ναυτικὴν νεότητα τῆς Γαλλίας, φωτίσας τὸν νοῦν αὐτῆς, ὑποκαταστήσας δ' ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὰς διαφευγούσας ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παλαιὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις διὰ τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτος. «Τιμὴ καὶ Πατρίς» εἶνε τὸ ἐμβλημα τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Τοῦ ἐμβλήματος τούτου ἡ ἐπιτυχὴς ἐρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Jurien de la Graviere, εἰς ὃ ἀφιερῶθη, μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ πυρὸς παιδαγωγῶν τὴν γαλλικὴν νεότητα, μεθ' οὗ ἄλλοτε ὠδήγησεν αὐτὴν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλὰ, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος.

Τυχαῖον λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἔργον τῆς συγχρόνου γαλλικῆς φιλολογίας καὶ τὸ θέαμα τοῦτο ἐνέπνευσεν ἡμῖν, ἐγκύπτουσί πως ἐν αὐτῇ, σκέψεις περὶ τῆς παρ' ἡμῖν φιλολογίας ὡς ὄργανου καταλλήλου εἰς ἀνάπτυξιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἰδιοφυίας καὶ παρασκευὴν τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως ἐπὶ ἔργα ὑπαγορευόμενα ὑπὸ τῆς θέσεως τῆς χώρας ἡμῶν, δυνάμενα δὲ ν' ἀπεργασθῶσι τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος.

Προήλθομεν εἰς τολμηρὸν συμπέρασμα, εἰς τὴν ἀνάγκην μετοχετεύσεως τοῦ ροῦ τῆς παρ' ἡμῖν παιδείας καὶ φιλολογίας εἰς κοίτην εὐθετωτέραν πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀρδευομένης χώρας καὶ τοῦ αὐτὴν οἰκοῦντος λαοῦ. Κατ' ἀκολουθίαν ἠρευνήσαμεν πρὸς τί ἰδίως ἐπλάσθημεν ἡμεῖς τε καὶ ἡ ὑφ' ἡμῶν οἰκουμένη χώρα καὶ ἐν τίνι δυνάμεθα νὰ εὐδοκμηώμεν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἐξητάσαμεν τὴν γεωγραφικὴν ἐπιτηδειότητα τῆς χώρας ἡμῶν καὶ τὴν ἰδιοφυίαν τοῦ λαοῦ αὐτῆς, εἶτα τὴν ἐθνικὴν παιδείαν ὡς μέσον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἐπίρρωσιν τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ ἰδιοφυίας ταύτης, ἵνα καταστῶσιν αὐταὶ ἀποτελεσματικαὶ καὶ καρποφόροι.

Ἐν τῷ κυανῷ πόντῳ αὐτόχρομα πλέοντες, κεκτημένοι δύναμιν ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἴσῃ τῇ δυνάμει ἐτέρων μεγάλων χωρῶν, ἀπαύστως δὲ προαγομένην, συνεχόμενοι ὁμως μετὰ τῆς ἠπείρου, ἐφ' ἧς πολλαπλᾶ τὰ συμφέροντα ἡμῶν, ἐρωτῶμεν ἐκάστοτε ποῦ ἄρα γε τὴν δύναμιν ἡμῶν πρέπει νὰ στηρίζωμεν, ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἢ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ἂν τὸ Αἰγαῖον δὲν δύναται νὰ προσενέγκῃ τῷ ἀδιαφιλονεικῆτῳ αὐτοῦ κυρίῳ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταύτῃ ὀριστικὴν ἐπικράτησιν. Ἐπιτραπήτω μοι ἐνταῦθα, βραχεῖά τις ἐπισκόπησις τῆς θέσεως τῆς χώρας ἡμῶν καὶ τῆς ἰδιοφυίας τοῦ λαοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἀπὸ τούτων ἐκπηγάζουσης ἀνάγκης καταλλήλου ἐθνικῆς ἀνατροφῆς καὶ παιδείσεως, μὴ ἀποτελοῦσα παρέκβασιν, τοῦ περὶ Jurien λόγου, καθὼ εὐθὺ ἄγουσα ἐπὶ τὸ θέμα ἡμῶν. Δράττομαι ἄλλως τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐκθέσω τὸν λόγον, δι' ὃν ἀπετόλμησα ν' ἀναλάβω τὸ βαρὺ ἔργον νὰ καταστήσω γνωστὸν τοῖς παρ' ἡμῖν σπουδάζουσι, τὸν σοφὸν ἡμῶν συγγραφέα. Θέλω οὕτω συγχρόνως πλέξῃ καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ ἐγκώμιον, καταδείξῃ δὲ καὶ τὸ πολῦτιμον τῆς παρ' ἡμῖν μελέτης τοῦ ἔργου αὐτοῦ.

Α'.

Ὁμολογεῖται ὅτι, ἵνα λαὸς τις ὀρμήσῃ ἐπὶ τὸ κράτος τῶν θαλασσῶν, πρέπει πρῶτον νὰ καταστῇ ἀπρόσβλητος ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐστίᾳ. Τὸν ἀπαραίτητον τοῦτον ὅρον τῆς θαλασσίας ἐπικρατήσεως, ὃν ἡ Ἀγγλία κέκτηται φύσει, αἱ πάλαι Ἀθηναὶ προσεκλήσαντο τέχνη διὰ τῶν περιλαλήτων ἀμυντικῶν αὐτῶν ἔργων. Ἡ νῦν ὁμως Ἑλλάς, μὴ διεκδικούσα βεβαίως τὴν ἀρχὴν τῶν θαλασσῶν, — διότι ἄλλοι νῦν καιροὶ καὶ ἄλλη ἢ ἀποστολὴ αὐτῆς, — ἵνα καταστῇ δὲ κράτος βιώσιμον δεομένη ὀριστικῆς ὑπεροχῆς ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ, ἔχει ἀνάγκην, ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ὑπάρξεως, ἀποκαταστάσεως ὅρου ὅλως ἀντιστρόφου τῷ προρρηθέντι καὶ οὗτος εἶναι ἡ ἀναμφισβήτητος αὐτῆς κυριαρχία ἐπὶ τῆς περὶ αὐτὴν θαλάσσης. Καὶ ἀμέσως ἐνταῦθα τίθεται τὸ ἐρώτημα, τίς ἢ περὶ αὐτὴν θάλασσα, τίς ὁ βαθμὸς τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης ταύτης ἐπὶ τῆς περιβεβρομένης ὑπ' αὐτῆς ξηρᾶς, καὶ τίς ἢ σημασία αὐτῆς καθόλου; Τίς ἢ

σημασία ἐν ἄλλοις λόγοις τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου; — Ἐξεταστέα αὕτη ἀπὸ πασῶν αὐτῆς τῶν ὄψεων, ἀπὸ ἐμπορικῆς, ἀπὸ στρατηγικῆς· ἐξεταστέα ὡς πεδῖον πολεμικῆς ἐνεργείας, ὡς μέσον συγκοινωνίας τῆς περὶ αὐτὴν περικαθημένης ἑλληνικῆς φυλῆς, ὡς λεωφόρος διεθνῆς. Ἴνα δὲ πάντα ταῦτα ἀκριβῶς κατανοηθῶσι, ρίψωμεν ταχὺ βλέμμα ἐφ' ὀλόκληρον τὸ ὑδάτινον τῆς γῆς στοιχεῖον, οὐ μέρος καὶ ἡ ἑλληνικὴ θάλασσα, καὶ θεωρήσωμεν τὰ περὶ τῆς ἐπιδράσεως καὶ ἐπιβολῆς τῶν θαλασσῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς.

Ἡ θάλασσα εἶνε ὁδὸς ἄγρουσα εἰς πάσαν χώραν, εἰσδύουσα εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν τῶν Κρατῶν. Μέσον ἐπιθέσεως εὐχερίστον, κεραυνοβόλον, πάντα τὸν κόσμον ἀπειλοῦν καὶ ἀπρόσβλητον τὸν κύριον αὐτοῦ καθιστῶν. Παρεσκευάσθης ἐπ' αὐτὸ ἐπιμελῶς καὶ ἐν καιρῷ, ἀπὸ χρόνου δηλαδὴ μακροῦ; τὸ παράβολον καὶ τὸ ἀτρόμητον συμπληροῦσι τὴν νίκην. Ἰσχυροῦ ναυτικοῦ στρατοῦ τὴν ὁρμὴν τίς δύναται ν' ἀνακόψῃ; Ἡ ἔλλειψις ὁδῶν; ἡ ἀνωμαλία τοῦ ἐδάφους; ἡ σπάνις τῶν χρειδῶν; Τὸ θαλάσσιον πεδῖον μάχης εἶνε ἀπλοῦν, ἐνιαῖον, λεῖον. Οὐδὲν ἐν αὐτῷ παρακωλύει τὴν ὄρασιν, οὐδὲν τὴν πορείαν. Τὰ πλοῖα φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς πάντα τὰ ἐπιτήδεια. Τί πρὸς αὐτὰ, τὸ ἔδαφος, οἱ κάτοικοι, τὰ παντοῖα ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κωλύματα; Αἱ ἐφοδιοπομπεῖαι, τὰ φορητὰ νοσοκομεῖα, οἱ ὄρχοι τοῦ πυροβολικοῦ, αἱ γεφυροσκευαὶ; Οὔτε δὲ τὸ μυστήριον τῆς τέχνης τῶν πορειῶν, οὔτε ἡ ὥρα τοῦ ἔτους, οὔτε τὸ ἠθικὸν τῶν στρατευμάτων, δύνανται νὰ περιπλέξωσι καὶ παρανωλύσωσι τὴν στρατηγίαν. Τὰ σκάφη κρατοῦσιν ἐν θαυμαστῇ ἐνότητι ἐν τοῖς στέροις αὐτῶν τὰ πολεμικὰ ἀγῆματα, καὶ τὰ πάντα ὑπακούουσιν εἰς τὸ σῆμα τοῦ ναυάρχου! Ὅταν βροντοβολῶσιν αἱ νῆες κατ' ἀλλήλων καὶ πυκνὸς ἐπὶ τῆς καταπορφύρου ἐκ τῆς ἀναλαμπῆς τῶν πυροβόλων, θαλάσσης ἐπικαθήται ὁ καπνός, τρέμει δὲ τὸ στερέωμα ἐκ τοῦ φοβεροῦ πατάγου, σπαράττουσι δὲ ὄτα καὶ καρδίαν αἱ οἰμωγαὶ τῶν ἐπὶ τῶν αἰμοβαφῶν καταστρωμάτων θνησκόντων πολεμιστῶν, καὶ διανοιγόμεναι αἱ ἄδυσσοι καταπίνουσιν ἀπλήστως τὰ ναυάγια, ἀτάραχος ὁ κυβερνήτης προσηλοῖ τὸ ὄμμα ἐπὶ τὴν ὑπερθεν τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν φλογῶν τῆς πυρκαϊᾶς κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ ὑψηλοῦ ἰστοῦ τῆς ναυαρχίδος φοινικίδα, σαφῶς διατάσσουσιν «πῦρ! μέχρι καταποντισμοῦ!» Ἐκαστος δὲ γινώσκει ἂν ὁ Νέλσον καὶ ὁ Μιαούλης ὑποστέλλωσιν εὐχερῶς τὸ σῆμα τοῦτο τοῦ ἐνυαλίου Ἀρεως.

«Ὁ ναύαρχος νικητῆς, εἶνε ὁ μονάρχης τῶν θαλασσῶν». Δύναται ν' ἀνάψῃ τὸν πόλεμον ὅπου θέλει. Τὰ παράλια, τὸ ἐμπόριον τοῦ πολέμου, εἶναι εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Τόση δὲ ἡ ἐπικράτεια τῶν θαλασσίων δυνάμεων ἐπὶ τῶν ἡπειρωτικῶν γεγονότων, ὥστε καὶ Ξέρξης καὶ Ναπολεὼν, ἰσχυρῶς κρατήσαντες τῆς ξηρᾶς, οἰκτρῶς ἐν τούτοις κατέληξαν ἀποκλεισθέντες τῆς ἀρχῆς τῆς θαλάσσης!

Ἄλλ' ὁ Ὀκεανὸς πλείονας τοῦ ἐνὸς κυρίου δὲν ὑποφέρει. Πάντοτε ἡ θαλάσσια ἀρχὴ ἐγένετο κτῆμα ἐνὸς μόνου λαοῦ, ἐνὸς μόνου στόλου — τοῦ ἰσχυ-

ροτάτου, ἐνὸς μόνου ναυτικοῦ, τοῦ ἄριστα ἡσκημένου. Τὸ ναυτικὸν σκηπτρον περιέρχεται διαδοχικῶς ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα. Καρχηδόνιοι ὁμῶς, Ἕλληνες, Ρωμαῖοι, Ἰσπανοί, Πορτογάλλοι, Ὀλλανδοί, Γάλλοι, Ἀγγλοὶ, κρατήσαντες κατὰ σειρὰν τῆς θαλάσσης, ἐκράτησαν καὶ τῆς γῆς, τοῦ κόσμου ὅλου. «Com-mander sur mer, c'est commander le monde». Ἴδου ἡ βᾶσις τῆς ἀφρορή-του βρετανικῆς ἀλαζονίας. «Ἄνευ τῆς ἀδείας ἡμῶν οὐδὲ ἐν πυροβόλον δύνα-ται νὰ ῤιφθῆ ἐν Εὐρώπῃ» ἔλεγεν ὁ Πάλμερστον. Μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1870 τινὲς ὑπέλαθον ὅτι μετετράπησαν οἱ ὅροι τῶν διεθνῶν ἀγῶνων. Ὅκτῳ μόνον σιδηρόφρακτα σκάφη, εἰσπλεύσαντα εἰς τὴν Προποντιδα, ἐκύρωσαν ἅπαξ ἔτι τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Θεμιστοκλέους. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐνικαίου τοῦ θαλασσίου κρά-τους νῦν ἰδίως εἶνε ἐφαρμόσιμον. Ἄλλοτε ὑπῆρχον πολλοὶ θάλασσαὶ ἄγνωστοί. Πῶς ἠδύνατο νὰ καταστῆ τις θαλασσοκράτωρ, ὅτε καὶ μία μόνη ἀνακάλυψις μετέβαλλε τοὺς ὅρους τῆς θαλασσίας ἐπικρατήσεως; Ἐνῶ οἱ Πορτογάλλοι ἐνό-μιζον ὅτι ἠσφάλιζον ἑαυτοῖς τὸ θαλάσσιον κράτος διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου ὁδοῦ, ἐκράτουν οἱ Ἰσπανοὶ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς. Ἐνῶ ὁ Ἀνσεατικὸς δεσμὸς εἶχε τὸ μονοπώλιον τῆς Βαλτικῆς καὶ τῆς μετὰ τῶν Μοσχοβιτῶν ἐμπορίας, οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεκάλυ-πτον νέαν ὁδὸν πρὸς τὴν Ρωσσίαν διὰ τοῦ Βορείου Ὤκεανοῦ. Ἄλλὰ νῦν ἔκλεισε πλέον ἡ σειρὰ τῶν θαλασσίων ἀναλύσεων. Τὰ πάντα εἶναι γνωστὰ καὶ ἡ ἀξία ἐκάστης θαλάσσης ἐσταθμισμένη. Οὐδέποτε δὲ κύριος τῆς θαλάσσης ὑπῆρξε τοσοῦτον φρόνιμος, ὅσον ὁ νῦν. Τὰ στοιχεῖα τὰ ἀσφαλίζοντα τὸ κράτος αὐτοῦ εἶνε πολλαπλᾶ καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν μεγάλα καὶ ἰσχυρά· διότι ἡ ἰσχύς του δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τοῦ σιδήρου, τοῦ γαιάνθρακος, ἐπὶ τῆς πληθύος καὶ τοῦ ποιοῦ νεῶν καὶ ναυβατῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πολυπληθῆ ναυτικὰ ὀρμητήρια, τὰ σοφῶς τεταγμένα ἐπὶ πάσης θαλασσίας ὁδοῦ, ἀποτελοῦντα δίκτυα δυσδιάρ-ρηκτα, πανταχοῦ ἄρτια, πανταχοῦ πλήρη! Πανταχοῦ πλήρη; Τίς ἦρας, τίς Ἀχιλλεύς ἀνευ τῆς τρωτῆς αὐτοῦ πτέρνης; Ὑπάρχει καὶ θάλασσα τις, ἐν ἣ τὸ ἀσφαλιστικὸν δίκτυον τῶν ἀγγλικῶν κατὰ θάλασσαν συγκοινωνιῶν ἀποτόμως διασπᾶται, ἐκθέτον εἰς κίνδυνον τὴν πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδόν, καὶ δὴ ἐν τῷ εὐαι-σθητοτάτῳ αὐτῆς σημείῳ. Εἶνε ἡ καθ' ἡμᾶς θάλασσα. Σημειωθῆτω δὲ ὅτι σο-βαρὰ διατάραξις τῆς θαλασσίας συγκοινωνίας περιάγει εἰς κίνδυνον οὐ μόνον τὸ παγκόσμιον κράτος τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἐστίαν αὐτῆς, αὐτὴν τὴν ἀπόρθητον νῆσον. «Ὡς ἡ Ρώμη, βασίλισσα καὶ τοῦ κόσμου κυρία, ἐξηρτᾶτο, διὰ τὰ ἐπιτήδεια ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὕτω καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία διὰ τε τὰ ἐπιτήδεια καὶ τὰς πρώτας βιομηχανικὰς ὕλας ἐκ πασῶν τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου». Ἄν ἐπέλθῃ διακοπὴ τῶν θαλασσίων αὐτῆς συγκοι-νωνιῶν, θέλμεν ἴδῃ οἰκονομικὴν κρίσιν, ἧς ὁμοίαν δὲν σημειοῖ ἡ ἱστορία, τῶν ἀγγλικῶν συναλλαγῶν ἀπαρτιζουσῶν τὸ τρίτον τῶν συναλλαγῶν ὀλοκλήρου τῆς

Εὐρώπης. Ἐἴνε σκέψεις αὐται φέρουσαι τὸ κῦρος ἀνδρῶν, οἷος ὁ Γάλλος ναύαρχος Aube, ἀρχηγὸς τῆς νέας ναυτικῆς σχολῆς, ὁ λόρδος Beresford, ὁ διακριθεὶς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κυβερνήτης τοῦ «Κόνδορος», ὁ Samuel Baker καὶ ἄλλοι.

Ἄλλὰ, καθορίσωμεν σαφέστερον τὴν σημασίαν τῶν θαλασσῶν. Τοῦ περιβάλλοντος τὸν ἡμέτερον πλανήτην ὕδατινοῦ ὄγκου εἰς ἀνοικτὰς καὶ κλειστὰς θαλάσσας διαιρουμένου, αἱ μὲν ἀναπεπταμένοι θάλασσαί εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἔχοντος τὸ θαλάσσιον κράτος, αἱ δὲ κλεισταὶ ἐπιτρέπουσι μόνον εἰς τὸν κρατοῦντα αὐτῶν νὰ συγκροτῆ ἐν εἰρήνῃ ναυτικόν, ν' ἀσκήσῃ καὶ ἐλίτση αὐτὸ καὶ νὰ παρέχῃ αὐτῷ καταφύγιον ἐν περιπτώσει ἥττης. Ἐκ τῶν ἀναπεπταμένων λοιπὸν θαλασσῶν, ἐκτὸς τοῦ ἀρκτικοῦ καὶ ἀνταρκτικοῦ Ὠκεανοῦ, ὧν μηδαμινὴ σχεδὸν ἡ πολιτικὴ καὶ ἐμπορικὴ σημασία, ὁ μὲν Ἀτλαντικὸς τὸν παλαιὸν πρὸς τὸν νέον κόσμον συνέχων, καὶ ἰδίως τὸ μεταξὺ τοῦ βορείου πολιτικοῦ κύκλου καὶ τοῦ τροπικοῦ τοῦ Καρκίνου μέρος αὐτοῦ, ἀπὸ μακροῦ ἤδη μεγάλας πληροῖ σελίδας τῆς παγκοσμίου Ἱστορίας. Ὁ δὲ Ἰνδικὸς τείνων τὴν μὲν δεξιὰν τῷ Ἀτλαντικῷ, τὴν δ' εὐώνυμον τῷ Εἰρηνικῷ ὑποχειρίους ἔχει τὰς πλουσιωτάτας τῶν χωρῶν τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ὠκεανίας. Καὶ τρίτος ὁ Εἰρηνικὸς εὐθεῖαν παρέχων ὁδὸν ἐκ δυσμῶν τῆς Ἀμερικῆς πρὸς τὴν ἄκραν ἀνατολικὴν πρὸς ἡμᾶς Ἀσίαν ὁσημέραι μεγαλειτέραν σημασίαν προσλαμβάνει διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς Αὐστραλίας, τοῦ δεσμοῦ τῶν κυριωτάτων ἐν αὐτῷ νήσων. Ἐκ δὲ τῶν κλειστῶν θαλασσῶν, τῶν κεκτημένων διεθνή σημασίαν, ἐν μὲν τῷ Ἀτλαντικῷ, ἡ θάλασσα τῶν Ἀντιλλῶν, ἀσκοῦσα ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, κρατοῦσα δὲ καὶ τῆς κεντρῶς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ Ἰσθμοῦ δύναται ν' ἀπειλήσῃ τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τῷ Ἰνδικῷ, ὁ περσικὸς κόλπος, συνέχεια αὐτοῦ, τότε μόνον θὰ προσκήσῃτῃ ἄλλῃ σπουδαιότητα, ὅταν πραγματωθῆ τὸ σχέδιον σιδηροδρόμου δι' Εὐφράτου εἰς Ἀλεξανδρέτταν, σχέδιον εἰς ὃ ἡ περικαλλῆς ἀδελφὴ Κύπρος ὀφείλει τὴν ἀνανέωσιν τῶν δεσμῶν αὐτῆς. Ἐν τῷ Εἰρηνικῷ, ἡ Σινικὴ θάλασσα συνάπτει τὴν Κίναν ταῖς Ἰνδαίαις, τὸν ἰνδικὸν τῷ Εἰρηνικῷ. Τέλος περὶ τὴν ἡμετέραν ἡπειρον κυλίουσι τὰ κύματά των αἱ τῶν κλειστῶν θαλασσῶν διασημότεται ἡ Βαλτικὴ καὶ ἡ Μεσόγειος μετὰ τῆς Μαύρης καὶ Ἐρυθρᾶς αὐτῆς προεκτάσεως· ἡ Βαλτικὴ ἀπτομένη τῆς Σουηθίας, τῆς Δανίας, τῆς Ῥωσσίας, τῆς Γερμανίας, ἐγγίξει μὲν πολλαπλᾶ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα, οὐδεμίαν ὅμως δύναται νὰ ὑποστῆ σύγκρισιν πρὸς τὴν τρεῖς ἡπείρους ἐνοῦσαν Μεσόγειον, τὴν κατ' ἐξοχὴν ὁδὸν τῆς παγκοσμίου συγκοινωνίας. Ἡ θάλασσα δὲν εἶναι μόνον ἡ εὐθυτάτη πρὸς ἐπιδρομὴν ὁδός, εἶναι καὶ ὁδὸς συγκοινωνίας ἡ ἀσφαλεστάτη· «παρὰ πᾶσαν δὲ τὴν αὔξησιν τῶν κατὰ ζήρην μέσων συγκοινωνίας ἡ θάλασσα διαμένει πάντοτε ὁ μέγας ἀγωγὸς τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ».

Ἡ Μεσόγειος συνδέει τὰ δύο μεγάλα θαλάσσια κέντρα τῆς Ἀνατολῆς καὶ

τῆς Δύσεως, τὸν Ἀτλαντικὸν μετὰ τοῦ Ἰνδικοῦ. Καρδία δὲ τῶν θαλασσῶν οὕσα, ἐφάπτεται τῶν ἰσχυροτάτων τῆς γῆς ἠπειρωτικῶν δυνάμεων καὶ καρδία ἀποβαίνει σύμπαντος τοῦ κόσμου, οὕτινος σφύζει ὁ σφυγμὸς κατὰ λόγον τῆς ἐν τῇ θαλάσῃ ταύτῃ παραχῆς ἢ γαλήνης. Ἐὰν τὴν Μεσόγειον διαιρέσωμεν εἰς δύο λεκάνας, καὶ διαιρεῖται ὡς φυσικώτατα, ἐν μὲν τῇ δυτικῇ ἢ Μαχῶν τῆς Ἰσπανίας καὶ ἡ Maddalena τῆς Ἰταλίας, ἐν τοῖς ἀρκτέοις τῆς Σαρδοῦς, εἶναι αἱ κεντρικώταται τῶν ναυτικῶν θέσεων, ἐν δὲ τῇ ἀνατολικῇ ἢ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος — ὡς κρατοῦντα σημεῖα ἐν μὲν τῇ Ἀδριατικῇ εἶναι ἡ νῆσος Λίσσα, ἐν δὲ τῷ Αἰγαίῳ, τῇ Ἑλληνικῇ θαλάσῃ, τῇ καθ' ἡμᾶς θαλάσῃ, ὡς ἔλεγον οἱ προπάτορες, ἡ Λέσβος. — Μέσον ὅμως τῶν δύο τούτων λεκανῶν κείται ἡ Μελίτη, χωρίζουσα αὐτὰς καὶ ἀμφοτέρας ἐπιτηροῦσα. Τὸ δὲ Γιβραλτάρ φρουροῦν τὴν μὲν τῶν εἰσόδων τῆς Μεσογείου, ὡς ἡ Αἴγυπτος τὴν ἐτέραν, συμπληροῦν τὸ σύστημα τῆς ἐν τῇ Μεσογείῳ κυριαρχίας, ὅπερ εἶνε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τὸν κύριον τῶν Ἰνδιῶν.

Ἡ μελέτη τῶν θαλασσῶν ἀποβαίνει ἀκουσίως μελέτη αὐτῆς τῆς ἀγγλικῆς ἰσχύος. Ἡ Ἀλβίων περιβάλλει τὸν κόσμον διὰ φοβεροῦ δικτύου καὶ θάλασσα διεθνοῦς σημασίας δὲν ὑπάρχει, ἥς πράγματι νὰ μὴ κρατῇ ἐκτὸς μιᾶς, μὴ λησμονοῦμεν πάντοτε, ἐξαιρέσεως. Τοῦ μὲν Βορείου Ἀτλαντικοῦ κρατεῖ διὰ τοῦ Καναδᾶ, τῶν Βερμούδων νήσων καὶ τῶν Βρεττανικῶν. Τοῦ ἀρχιπελάγους τῶν Ἀντιλλῶν, διὰ τῆς Ἰαμαϊκῆς, τῆς ἀγίας Λουκίας καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος. Τοῦ μεσημβρινοῦ Ἀτλαντικοῦ διὰ τῆς ἀγίας Ἑλένης, τῆς Ἀναλήψεως, καὶ τῆς Εὐέλπιδος Ἀκρας. Πᾶσαι αἱ εἰσοδοὶ τοῦ Ἰνδικοῦ εὐρίσκονται εἰς χεῖρας αὐτῆς. Ἡ μεσημβρινοδυτικὴ διὰ τοῦ ἀγίου Μαυρικίου καὶ τοῦ Ἀκρωτηρίου. Ἡ βορειοδυτικὴ διὰ τοῦ Ἀδεν. Ἡ ἀνατολικὴ καὶ νοτιοανατολικὴ διὰ τοῦ Σιγκαπούρ, τῆς Χογκ-κὼγκ καὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἀγίου Γεωργίου. Τοῦ *Εἰρητικοῦ* τέλους κρατεῖ διὰ τῆς Αὐστραλίας κειμένης ἐν μέσῳ αὐτοῦ, οὔτε τοῦ Παναμᾶ, οὔτε τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς λίαν ἀπομεμακρυσμένης καὶ πυκνὸν περὶ αὐτὴν ἀπλούσης δίκτυον νήσων.

Μόνον ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τοὺς ὑπερηφάνους λόγους, οὓς ποτε ἐν Γαλλίᾳ ἐξεστόμισεν ὁ Φόξ.

Γενικὴ εἰρήνη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην εἶχεν ἐπακολουθήσῃ τὴν Συνθήκην τοῦ Ἀμιέν καὶ ἀπὸ περάτων γῆς συνέρρεον ἐν Παρισίοις ἵνα θαυμάσῃ τὴν ἀναγεννηθεῖσαν Γαλλίαν καὶ τὸν ἀρχοντα αὐτῆς δαφνοστεφῆ ἦρωα. Διέβη τότε εἰς αὐτὴν καὶ ὁ εὐκλεῆς τῶν Οὐίγγων ἀρχηγός, εὐπρόσδεκτος γενόμενος παρὰ τῷ πρώτῳ Ὑπάτῳ, ἐμπλήσαντι αὐτὸν τιμῶν.

Τὰς ἐσρτάς παρηκολούθησαν ἐκθέσεις καὶ μιᾶ τῶν ἡμερῶν Φόξ καὶ Ναπολέον μετὰ πολυαριθμοῦ συνοδίας περιειργάζοντο τὰς αἰθούσας τοῦ Λούβρου. Ἐναπέκειτο ἐκεῖ που ὑπερμεγέθης ὑδρόγειος σφαῖρα, τεχνικωτάτης κατασκευῆς,

ἐφ' ἧς, περιστρεφομένης, θέσας τις τῶν αὐλικῶν τὴν χεῖρα πρὸς τὴν Ἀγγλίαν ἀνοικεῖως παρετήρησε τὴν σμικρότητα τῆς νήσου. — Ναί, ἀπεκρίνατο μεθ' ὀρμῆς ὁ Φόξ, ναί, ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ γεννῶνται οἱ Ἄγγλοι καὶ ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ νήσῳ εὔχονται ν' ἀποθνήσκωσιν· ἀλλὰ, προσέθηκε περιλαβὼν διὰ τῶν βραχιόνων ἀμφοτέρους τοῦσι Ὠκεανούς καὶ τὰς Ἰνδίας, ἀλλ' ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν πληροῦσι τὴν σφαῖραν ταύτην ὅλην καὶ περισφίγγουσιν αὐτήν, διὰ τῆς δυνάμεώς των.

Καὶ αὐτὸς ὁ Ὑπατος ἠὲ χαριστήθη ἐπὶ τῇ γενναίᾳ καὶ ὑπερηφάνῳ ἀπαντήσει. Οὕτω λαλοῦσι τὰ ἔθνη τὰ ναυτικά. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν εὐρέθη ἐν τῇ αὐτῇ ἀνάγκῃ. Τὸ Ἀθηναϊκὸν ναυτικὸν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἀπήλαυσε τῶν μεγίστων τῶν τιμῶν, ὅσας βάρβαροι ἠδύναντό ποτε νὰ παράσχωσιν.

Ἐν τούτοις «τὰ πάντα παρέρχονται καὶ αὐτὴ ἡ ἀριστα τεθεμελιωμένη ναυτικὴ ὑπεροχὴ». Τίς θ' ἀντικαταστήσῃ τὸν γίγαντα; Πάντες παρασκευάζονται· ὅπισθεν ὅμως τῶν καταπήγων δι' ὧν ἔφραζαν τοὺς εἰσπλους τῶν λιμένων αὐτῶν. Ἀλλὰ τί τοῦτο πρὸς τὰς θαλάσσας; «Δός μοι τὸ πέλαγος, τὴν ἀναμφισβήτητον κυριαρχίαν τοῦ εὐρέος πόντου, σοὶ δωροῦμαι τὰ ὑπόλοιπα!» Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Μεγάλη Βρετανία «κυβερνᾷ τὰ κύματα». Ὁμολογήτωμεν καὶ τι ἐκ τούτου καλόν. Ἡ ἀστυνομία τῶν Ὠκεανῶν οὐδέποτε διεξήχθη εὐτυχέστερον. Ἀλλ' ἡμεῖς προσέχωμεν πρὸ παντός εἰς τὴν τοσοῦτῳ πλησίον ἡμῶν τρωτὴν τοῦ Ἀχιλλεύος πτέρναν, μὴ τυχὸν συντρίψῃ ἡμᾶς πρὶν αὐτὴ αὐτὴ συντριβῇ. Ἀπὸ τοῦ Κρητικοῦ μέχρι τοῦ Θρακικοῦ πελάγους αἱ Βρεττανικαὶ νῆες ἀπαύστως διασταυροῦμεναι δὲν ἔχουσιν ἐν τούτοις *μόνιμόν τινα* ἐν αὐτοῖς *σταθμόν* δυνάμενον ν' ἀσφαλίσῃ τὴν ἡγεμονεῖαν τῆς μεταξὺ Ἑλλήσποντου καὶ Σουεζ θαλάσσης.

Τί σκέπτεσθε περὶ Κρήτης, τῆς ὠραίας ἐκείνης νήσου, ἣτις μετ' ἀσφαλῶν λιμένων μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κυρηναικῆς κειμένη, χωρίζει τὴν Μελίτην τῆς Κύπρου καὶ θαυμασίαν θέσιν κατέχουσα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀνατολικῆς λεκάνης δύναται νὰ παρακωλύῃ τὴν σύμπραξιν τῶν ἐκ τοῦ Βοσπόρου, τῆς αὐστριακῆς Πόλας ἢ τοῦ γαλλικοῦ Τουλῶν στόλων; Τί συμβουλευέτε εἰς τὴν ἀπληστον Ἀλβιδῶνα; Ἡ Κρήτη ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον ἐκείνο, καθ' ὃ τὸ περιβάλλον τὸν κόσμον πυκνότερον ἀγγλικὸν δίκτυον διερρωγὸς ἀφίνει νὰ κρέμονται κεκομμένα τὰ γήματα, ἀπερ' ἀρπάσας τολμητίας τις δύναται νὰ διασχίσῃ τὸν ὅλον ἰστὸν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἀλλοίμονον ὅμως, ἂν ἡ ὑφαίνουσα αὐτὸν πελωρία ἀράχνη προφθᾷ νὰ περιλάβῃ ἐν αὐτῇ καὶ τὴν δύσμοιρον νῆσον. Τοσαύτη εἶναι ἡ τῆς νήσου ταύτης ναυτικὴ ἐφ' ἡμῶν ἐπιβολή, ὥστε παρχορῆμα εἰς ἀληθῆ ὑποτέλειαν θέλομεν καταπέσῃ. Δύναται δὲ ὁ ἐμβριθὴς τῶν πραγμάτων παρατηρητὴς ν' ἀντιληφθῇ, ὅτι καὶ νῦν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τῆς ἀποκαταστάσεως ἡμῶν

εἰς αὐτόνομον κράτος ἢ τοῦ θαλασσοκράτορος πίεσις μεταβάλλει ἔστιν ὅτε, κατὰ τὸ αὐτοῦ συμφέρον, τὸν φυσικὸν ροῦν αὐτῶν τῶν ἐσωτερικῶν ἡμῶν ὑποθέσεων. Πόσον διαφόρως θὰ εἶχον τὰ πράγματα ἂν ἠδυνάμεθα νὰ παράσχωμεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰσχυρὸν ναυτικὸν ὀρμητήριον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ναυτικῶς ἰσχυροί, θέλομεν καταστῆ τότε διὰ τὸν κρατοῦντα τῆς θαλάσσης ἐπίφοβοι πολέμιοι, ἂν δὲν σπεύσῃ οὗτος νὰ καταστήτῃ ἡμᾶς πρλυτίμους φίλους. Οὕτως ἢ ἄλλως ἢ διεθνής ἡμῶν θέσις εὐθέως τότε ἐξαιρεται. Εἶνε ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω ἐνταῦθα καὶ πάλιν τοὺς λόγους τοῦ Γάλλου ἡγεμονίδου Joinville ; « Ἡ Ἑλλάς δύναται νὰ καταστῆ τριτοβάθμιος ναυτικὴ δύναμις. Καὶ τοιαύτη δύναμις εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Ἀνατολῆς ἤθελεν ἔχει τοιαύτην σημασίαν, ὥστε πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη ἤθελον περιποιεῖσθαι αὐτὴν καὶ οὐδὲν θ' ἀπεφάσιζον περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος ἄνευ τῆς σογκαταθέσεώς της». — Ἡ Ἑλλάς δι' ἀδελείπτων σχεδὸν ἀπὸ εἰκοσαετίας προσπαθειῶν ἀπέκτησε καὶ διαθέτει νῦν ἰσχυρὰ κατὰ θάλασσαν πολεμικὰ ὄργανα. Καὶ ὁμως ἀπέχει ἀκόμη παρασάγγας τινὰς τῆς πραγματώσεως τῶν εὐχῶν τοῦ φιλέλληνοσ Ὁρλεανίδου· διότι ζήτημα ἂν νῆσ καὶ ναύκλαστρα καὶ τηλεβόλα ἐξαρκουσι μόνα εἰς κατάρτισιν ἀξιωμαχοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ. Οὐχὶ βεβαίως· διότι ναῦται καὶ ἐπιβάται καὶ στρατηγοί, εἶναι ἐκ-ἴνοι, οἵτινες προσδίδουσι ζωὴν εἰς τ' ἀψυχὰ πολεμιστήρια σκάφη· ναῦται δὲ δεξιοί, καὶ ἐπιβάται πειθαρχικοί, καὶ στρατηγοί πεφωτισμένοι. Καὶ ἄλλοτε ἐγράφομεν « Ἀρμένων καὶ πυροβόλων χειρισμός, πηδαλιουχία καὶ ὀρμίσεις, ἐμβολαὶ καὶ ἀποβάσεις, καὶ ἡ λοιπὴ πολὺπλοκος ἐπὶ τῆς νεῶσ ὑπηρεσία δὲν ἐκμανθάνονται εὐκόλως», καὶ νῦν θαρρούντως τοῦτο ἐπαναλαμβάνομεν. Οἷα δὲ πρέπει ἐπιστημονικὴ νὰ παραχθῆ κίνησις ἐν τῇ εὐέλπιδι ὁμολογουμένως φάλαγγι τῶν ἡμετέρων θαλασσινῶν ἀξιωματικῶν κρίνατε ἐκ τῶν κατωτέρω λόγων τοῦ ναυτικοῦ συγγραφέωσ Montéchant, οὗ τὸ ἔργον ἀνεδέξατο ὁ σοφὸς ναύαρχοσ Réveillère. « Ἐτελείωσεν, λέγει οὗτοσ· στρατιωτικὴ φιλολογία χώρασ τινὸσ εἶναι τὸ γνῶρισμα τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ της. Ἐὰν ὀλίγα γράφουσιν ὀλίγον καὶ ἐργάζονται ἐν αὐτοῖσ· τὸ πνεῦμα τῶν ἀξιωματικῶν μένει στάσιμον, ἀφοῦ οἱ λογάδεσ αὐτῶν δὲν διαδίδουσι τὰσ ἐαυτῶν ἰδέασ». Καὶ δὲν ἀρκεῖ δὲ μόνη ἡ τοῦ εἰδικοῦ σώματοσ ἀρτία παρασκευὴ, ἀνάγκη τὸ ἔθνοσ ὅλον νὰ κατανοήσῃ βαθέωσ τὴν ναυτικὴν αὐτοῦ ἀποστολήν· « διότι οὐδὲν σπουδαῖον θέλει ἐπιτευχθῆ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει πλήρησ περὶ τούτου ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ἔννοια».

Τὴν ἀνάγκην δὲ τοῦ τοιοῦτου ἔργου κατάδεικνύουσιν οὐχὶ μόνον ὅσα ἀνωτέρω εἶπομεν περὶ τῆσ διεθνοῦσ ἡμῶν ναυτικῆσ θέσεωσ, ἀλλὰ καὶ ἡ φαινομένη γεωγραφικὴ διάσπασις τῆσ ἡμετέρας φυλῆσ, μόνον δι' ἐπικρατήσεωσ ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἥτις συνάπτει τὸν ἀσιατικὸν μετὰ εὐρωπαϊκοῦ Ἑλληνισμοῦ, δυνα-

μένη νὰ καταργηθῆ, προσέτι δὲ τὸ ἀπεριόριστον κράτος τῆς θαλάσσης ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἐξ οὗ αἱ κράτισται στρατηγικαὶ ὁδοὶ ἀποβαίνουσιν αἱ θαλάσσιαι, ἐκτὸς τούτων ἡ γεωγραφικὴ διασκευὴ τῆς χώρας ἡμῶν, τέλος ἡ ναυτικὴ ἰδιοφυΐα τῶν Ἑλλήνων, ὧν οὐδεὶς δικαιοτέρον δύναται νὰ συμπάλλη μετὰ τοῦ Βύρωνος «Σὲ ἀγαπῶ ὡς πάντοτε, θάλασσα! καὶ μετὰ τῆς ἀφροέσεως χαίτης σου παίζω. Ὁ θυμὸς σου δὲν μὲ πτοεῖ καὶ κυλίομαι φαιδρὸς ἐπὶ τῶν κυμάτων σου, διότι τέκνον σου προσφιλὲς εἶμαι καὶ διέρχομαι ἐν τοῖς κόλποις σου τὰς γλυκυτάτας τῶν στιγμῶν». Ἐκυρώθησαν ἄλλως τε πάντα ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἀλαθιάστου τῆς ἱστορίας βήματος. Ἄλλ' ὅταν οὕτω σαφῶς καθορίζεται ἡ ἀποστολὴ ἔθνους τινος, καθῆκον ἔχουσιν οἱ λόγιοι, νοοῦντες καὶ πο- νοῦντες τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, νὰ ἐργάζωνται εἰς ἴδρυσιν, ἐν αὐτῇ τῇ συνει- δήσει τοῦ ἔθνους, τῆς μονίμου αὐτοῦ δυνάμεως, ἥτις εἰς οὐδὲν ἄλλο συνίστα- ται ἢ εἰς τὴν *διηρηκὴ καὶ ἀσάλευτον θέλησιν* περὶ τῆς ὁδοῦ, ἣν τὸ κράτος ὀφείλει ν' ἀκολουθῆ ἐν τῇ ἐθνικῇ συγκροτήσει. Οὕτω παρὰ τῷ ἀγγλικῷ λαῷ κατορθώθη νὰ σχηματισθῆ ἀκλόνητος θέλησις καὶ διαρκὴς πόθος θαλασσίας ἐπικρατήσεως. Ἐν καὶ μόνον πλοῖον ὑπὸ ξένης ἐπικρατείας ναυπηγούμενον ἀρ- κεῖ νὰ ἐπενέγκῃ φρικιᾶσεις εἰς τὸν συνήθως ἀτάραχον καὶ φλεγματικὸν Τζῶν- Μπούλ. Ἄν δ' ἔκτακτός τις κίνησις τῶν εὐρωπαϊκῶν ναυστάθμων ἀγγεληθῆ, συνέρχεται εἰς συλλαλητήρια μετὰ τῆς αὐτῆς ὀρμῆς, μεθ' ἧς, μόνον ἂν ὑπώ- πτευεν ἐπιβουλὴν τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου τῆς Ἀγγλίας, θὰ συνήρχετο. Ἡ ναυτικὴ ὑπεροχὴ κηρύσσεται κινδυνεύουσα καὶ νέα σκάφη ἐσχαροῦνται. Εἶναι ἀποτελέσματα ταῦτα σοφῆς τοῦ ἔθνους παιδαγωγήσεως. Εἶναι οἱ θετικοὶ καρ- ποὶ τῆς ἀγγλικῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας, ὡς τῆς Ὀμηρικῆς εἶναι ὁ ἑλ- ληνικὸς πολιτισμὸς, τῆς Ἀριστοτελικῆς ἡ κατὰκτησις τῆς Ἀσίας. Ὡς τοῦ ἐν- θουσιώδους λόγου τῶν μεγάλων τοῦ γένους διδασκάλων καρπὸς ὑπῆρξεν ὁ ἱερός ἡμῶν ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγών.

Τοιαῦται τινὲς σκέψεις παρήγαγον ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθω πῶς διὰ τῶν γραμμάτων παρασκευάζεται ἄλλαχού ἢ θαλασσία ὑπεροχὴ καὶ ἐκπληκτος ἀπέμεινα πρὸ τοῦ νέου φιλολογικοῦ θησαυροῦ, ὅστις ἠνεφύθη ἐνώπιόν μου. Ναυτικὴ ποίησις, ναυτικὸν διήγημα, ναυτικὴ μυθιστορία, ναυτικὴ ἱστορία, ναυτικὴ ἀρχαιολογία, ἀποτελοῦσι τὸ στάδιον, ἐνῶ ἐλαμπρύνθησαν οἱ Bayl, Scheffer, Carli, Leroy, Berghaus, Bæltiger, Minutoli, Smith, Jal, Grasser, Bœckh, Gartault, Lemaitre, Breusing, Jules, Vars, ναύαρχος Aube, Du Sein, ναύαρχος Serre, Chabaut-Arnauld, ναύαρχος Fincati, Brun, Randaccio, Cooper, Guerin, Corbière, *Eugene Sue*, καὶ ἄλλοι καὶ ἄλλοι, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ὑπὲρ οὓς πάντας ὁ ναύαρχος *Edmond Jurien de la Gravière*, τεσσαράκοντα περίπου τόμων συγγραφεύς. Ἐλέχθη ποτε δικαίως, ὅτι ἀδύνατος ἐν εἰκοσι τόμοις ἀριτυργήματος συγγραφῆ. Οὐδεὶς ἐν τούτοις

δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ἐν τῇ μακροῦ σειρᾷ τῶν ἔργων, ἅτινα περιλαμβάνουσι ὀλόκληρον τὴν ναυτικὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ἡμέτερος ἀκαδημαϊκὸς κατέλιπε θαυμάσιον φιλολογικὸν μνημεῖον, πλήρες ἐνδιαφέροντος, μεστὸν διδαγμάτων, οὗτινος τμῆμα «Οἱ ὑπὸ τὴν Δημοκρατίαν πόλεμοι» κατετάχθη μεταξὺ τῶν κλασικῶν βιβλίων ἐν Γαλλίᾳ, ὡς ἡ πεντάτομος αὐτοῦ «Ἱστορία τῶν ἐκστρατειῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου» κατέταξεν αὐτὸν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν κρατίστων συγχρόνων ἱστορικῶν.

Ἐν τῷ Jurien ἐνυπάρχουσι δύο ἄνδρες. Ὁ πολεμιστὴς καὶ ὁ συγγραφεὺς. Ἀσχοληθῶμεν πρῶτον περὶ τοῦ φιλολόγου. Τοῦτο εἶναι δικαιοσύνη ὀφειλομένη εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐπιστημονικὴν Ἑταιρείαν.

B'.

Ὁ Jurien ἤρξατο νὰ σκέπτηται περὶ φιλολογίας μετὰ τὸ τριακοστὸν αὐτοῦ ἔτος. Ὅταν νέος δόκιμος ἐμπλεῶς πολεμικοῦ μένους ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Ἡοῦς» ἐπλεεν ἐπὶ τὸν πολέμιον εἰς μεμακρυσμένας θαλάσσας, οὐδ' ὑπωπτεύετο κἄν ὅτι θὰ ἐπήρχετο ἡμέρα, καθ' ἣν θ' ἀνεπαύετο ἐν τοῖς κόλποις τοῦ εἰρηνικωτάτου τῶν ταγμάτων, τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας. Ἦτο ὑπασπιστὴς τοῦ ἐξόχου ναυάρχου Lalande, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῆς μανίας τῶν βιβλίων. «Ἐ! τῷ ἔλεγεν ὁ ἀρήσιος ἐκεῖνος στρατιώτης, μετὰ τραχύτητος, ἀργὰ ἤρχισες. Τὰ γράμματα-ὁμοιάζουσι τὸ πάκτωμα τῶν πλοίων. Πρέπει ν' ἀρχίσῃς νέος. Μετὰ τὰ εἰκοσιπέντε, «μάθε γέρο γράμματα». Εὐτυχῶς ἠπατήτο. Ὁ de la Gravière ἀπέδειξεν ὅτι ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ ἐξοχος ἀξιωματικὸς καὶ δεξιὸς συγγραφεὺς. Ὅταν δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία ἐπεδείξατο ἀπαξ ἔτι τὴν ἐκτίμησιν αὐτῆς πρὸς πᾶν ὅ,τι τιμᾷ πατρίδα αὐτῆς. Τὰς πύλας αὐτῆς ἤνοιξαν τῷ ναυάρχῳ αἱ «Ἐκστρατεῖαι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου». Καθὼς μοὶ ἔγραφεν αὐτὸς οὗτος, πιθανῶς ἡ Ἀκαδημία δὲν θὰ συνεκινεῖτο ἐνώπιον τῶν καθαρῶς ναυτικῶν ἔργων του. Ἐκ τῶν «ἐκστρατειῶν» τούτων ὁ ναύαρχος ἀπέδιδεν ὅλως ἰδιόχουσαν σημασίαν εἰς τὸν πέμπτον τόμον ἐπιγραφόμενον «Ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου», δι' οὗ ὄντως ἐφώτισε πλείονα σκοτεινὰ ἱστορικὰ σημεῖα. Πέντε ἀκριβέστατοι χάρται τῆς Ἀσίας προσθήρηται τῷ ἔργῳ. Ὡς δ' ἔχουσι νῦν τὰ πράγματα, καὶ τὰ μεγάλα Εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα συγκρούονται ἐν Ἀσίᾳ, ἡ δὲ Περσία εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Ἰνδικὴν καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν θέλει νὰ καταλίπη αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπιτροπὴν ἀντιζήλου δυνάμεως, ἡ στρατιωτικὴ δρᾶσις ἀπειλεῖ αἰφνιδίαν μεταλλαγὴν θεάτρου, καὶ αἱ ὄχθαι τοῦ Εὐφράτου κινδυνεύουσιν ἴτως νὰ ἴδωσιν ἀγῶνας καρτεροῦς καὶ μάχας αἱματηρὰς ὡς πρό τινος αἱ ὄχθαι τοῦ Δουναβέως καὶ τοῦ Ρήνου. Κατὰ ταῦτα ἡ μελέτη τῶν πολέμων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

παρέχει νῦν εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε μέγιστον τοῖς στρατηγικοῖς ἐνδιαφέρον.

Ὁ διαμελισμὸς τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἶναι ἡ λύσις τοῦ μακεδονικοῦ δράματος. Ἴσως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἴδωμεν τὴν λύσιν τοῦ μουσουλμανικοῦ δράματος. Βεβαίως δὲ οὐχὶ ὁ ἰσλαμισμὸς θέλει ὠφελῆθῃ ἐκ τῆς κρίσεως ταύτης. Ἐὰν ὑπάρχη ἀκόμη Τουρκία δὲν ὑπάρχουσι, πράγματι εἰπεῖν, Τοῦρκοι. Οἱ τελευταῖοι αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ Γενίτσαροι. «Οὕτως ἐπλάσθη ὁ κόσμος, λέγει ὁ de la Gravière, ὅταν ἄστρον τι δύῃ, ἕτερον ἀνατέλλει. Ἄν ὁ ἰσλαμισμὸς θνήσκει, ὁ ἑλληνισμὸς ἀνίσταται», τὴν ἀνάστασιν δὲ ταύτην ὁ Jurien περιγράφει διὰ λαμπρῶν χρωμάτων. Ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ἐκστρατειῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου» ἐχάραξεν ἐν δυοῖς τόμοις τὴν συκινητικὴν ἀφήγησιν τῆς ἡρωικῆς καὶ ἀπιστεύτου ἀναγεννήσεως λαοῦ τὴν μεγίστην κατασχόντος ποτὲ θέτιν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπὸ τὸν τίτλον «La Station du Levant». Τὸν τίτλον τοῦτον μετηλλάξαμεν, παροτρύνσει τοῦ συγγραφέως, διὰ τοῦ: *Ἱστορία τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων ἀγῶνος, κυρίως τοῦ ναυτικοῦ ὡς μᾶλλον ἀνταποκρινομένου πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου.* Τὸ ἔργον δὲν εἶναι ἀπλῆ τις μόνον ἀφήγησις μεγάλων πράξεων, ἀλλὰ βαθεῖα μελέτη πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ καταδειχθῇ, ὅτι αἱ σύνθεσις καὶ τὰ ἔργα τῶν στόλων, οὓς ἡ σύγχρονος Ἑλλὰς ἀντέταξε κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν σκαφῶν ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη δύνανται νὰ διαφωτίσωσιν τὴν κατὰ θάλασσαν στρατηγικὴν, οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος.

Τῶν «Ἀλεξάνδρου στρατειῶν» ἕτεροι δύο τόμοι ἐπιγράφονται, ὁ μὲν «Ἡ Ἀσία ἀδέσποτος», ὁ δὲ «Ἡ κληρονομία τοῦ Δαρείου». Διὰ τούτων ὁ συγγραφεὺς πειρᾶται νὰ διδάξῃ τοὺς ἀξιωματικοὺς ἐν τῇ μεθοδικῇ σχολῇ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, καὶ καταστήσῃ γνωστὸν τὸ ἔδαφος τῆς Ἀνατολῆς, δι' οὐ προσεχῶς θέλουσι διέλθῃ αἱ μεγάλαι τοῦ ἐμπορίου σιδηραὶ ὁδοί. Ταῦτα ἔχοντα σημασίαν διὰ τοὺς ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, δὲν ἔχουσι ἄρα γε καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ Ἐφ' οἰκοῦντας; Τὰ δύο βιβλία εἰ καὶ παλαιὰν πραγματευόμενα ἱστορίαν ἔχουσι πολὺ τὸ ἐπίκαιρον. «Ἡ φιλοπατρία τῶν λαῶν, ἡ πολιτικὴ τῶν ἀνακτοβουλιῶν, ἔγραφεν ὁ Μ. Ναπολέων ἐν ἀγία Ἑλένη, οὔτε τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, οὔτε τὴν ἀρπαγὴν ἄλλων χωρῶν ἠδυνήθησαν νὰ παρακωλύσωσιν. Οὕτω δὲν θὰ προλάβωσι καὶ τὴν πτώσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Τρέμοντες ἐν Βιέννῃ τ' ἄτοπα τῆς μεγεθύνσεως τῆς Ρωσσίας, χάραν μεγάλην ἐχάρησαν ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ προσκτῆσει ἑκατομμυρίων τινῶν πληθυσμοῦ καὶ ἱκανῶν ἑκατομμυρίων χρυσοῦν κερμάτων. Καὶ νῦν, ὡς ἄλλοτε, ὁ αὐστριακὸς οἶκος ἀποστραφῆσεται τὴν διανομὴν τῆς Τουρκίας, καὶ ὅμως συγκατατεθήσεται εἰς αὐτήν, ἠδὲ εὐρίσκων τὴν αὔξησιν τοῦ εὐρέος αὐτοῦ κράτους διὰ τῆς Βοσνίας, τῆς Σερβίας, τῶν ἀρχαίων Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν, ὧν ἡ

Βιέννη ὑπῆρξε πάλαι μητρόπολις. Ἡ δὲ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία; Ἡ ἑτέρα αὐτῶν θέλει καταλάβῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἰσχνὸν ἀντιστάθμισμα!

Ἡ Ναπολεόντειος προφητεία ἀπᾶντως ἐκπληροῦται. Ἄλλ' ἢ «Ἀσία ἀδέσποτος», ἢ ἄνευ κυρίου Ἀσία, δὲν εἶναι ἡ Ἀσία τοῦ νῦν; Ἡ κληρονομία τοῦ Δαρρείου ἦτο πλουσιωτέρα, ἐλκυστικώτερᾳ λεία τῆς κληρονομίας τῶν πιστῶν τοῦ Μωάμεθ; Ὁ de la Gravière παρακολουθῶν ἐπὶ τῶν ἀχανῶν τῆς ἡπείρου ταύτης ἐκτάσεων τὰ ἔχνη τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τί ἄλλο πράττει ἢ μελετᾷ τὰς ὁδοὺς, πρὸς ἃς οὐ μετὰ πολὺ θέλουσιν ἐκχυθῆ πολυπληθεῖς στρατιάι; Τὰ πεδία τῆς Ἰσοῦ καὶ τῶν Ἀρβήλων, αἱ ἔρημοι τῆς Σογδιανῆς, ἡ πενταποταμία τῆς Ἰνδικῆς θέλουσι καὶ πάλιν ἴσως καλυφθῆ ὑπὸ τὴν λευκὴν ὀθόνην τῶν ὀστῶν προῶρως θερισθησομένων γενεῶν. Ἡ εἰρήνη δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου καὶ τὰ πεδία τῶν Ἰπταλαίων μαχῶν παρέχουσι τὸ θλιβερὸν ἐνδιαφέρον, ὅτι ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν δύνανται καὶ αὐτῆς νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὰς μάχας τῆς αὔριον. Ἡ Hochs'edt, ἡ Κουστόζα, τὸ Montebello ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἄκτιον, αἱ Θερμοπύλαι, μόνον ἄπαξ ὡς πεδία μάχης ἐχρησίμευσαν; Ἡ μελέτη τοῦ παρελθόντος εἶναι τὸ καθήκον τοῦ πολιτικοῦ καὶ τοῦ στρατιώτου. «Ἡ τακτικὴ καὶ ἡ πυροβολικὴ, εἶπεν ὁ Βοναπάρτης δυνατὸν νὰ ἐκμανθάνωνται ὡς ἡ γεωμετρία, ἡ μέγαλη ὅμως τοῦ στρατηγοῦ τέχνη μόνον διὰ τῆς μελέτης τῶν πολέμων τῶν μεγάλων στρατηγῶν». Καὶ ὅμως τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ; ἐν αὐτῇ τῇ πολεμικῇ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν σχολῇ ἡ ἔδρα τῆς ναυτικῆς ιστορίας ἐξακολουθεῖ ἀργοῦσα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως τοῦ Σχολείου. Ὁ de la Gravière, — μετὰ πόσου ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τὰ καθ' ἡμᾶς! — θέλων νὰ συντελέσῃ εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ μοι ἀπέστειλε διάγραμμα διδασκαλίας γενικῆς ιστορίας τοῦ ναυτικοῦ. Τοιαύτας πολυτίμους ὁδηγίας ἀνηκούσας εἰς πάντα Ἑλληνα, διότι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐγράφησαν, μὴ δυνάμενος νὰ κρατήσω δι' ἑμαυτὸν μόνον, ἐκθέτω ἐνώπιον ὑμῶν διὰ βραχέων. Εἶθε οἱ λόγιοι, εἶθε οἱ ἀξιωματικοί, εἶθε οἱ ἰθύνοντες τὰς τύχας τοῦ ἔθνους νὰ κατανοήσωσι καὶ ἐπωφεληθῶσιν αὐτῶν. Ὁ Jurien ἐπεθύμει δι' ἐμοῦ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἐν τῇ Ναυτικῇ Σχολῇ κενόν. Ἄλλ' ἄλλοι λόγοι καὶ ἄλλοι σκοποὶ μὲ ἀπέτρεψαν καὶ μὲ ἀποτρέπουσιν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ταύτης, εἰς ἣν ὅμως εἶμαι πρόθυμος νὰ ποδηγητήσω ἄλλον οἰονδήποτε αἰσθανόμενον ἐν ἑαυτῷ ἀρκοῦν σθένος, ὅπως ἀναλάβῃ τὸ βαρὺ ἔργον. Ἴδου δὲ τί γράφει ὁ Jurien:

«Οὔτε ἱστορικός, οὔτε ναυτικός ἀνάγκη νὰ εἶναι ὁ διδάζων τὴν γενικὴν ἱστορίαν τοῦ ναυτικοῦ. Ἀρκεῖ αὐτῷ, μελετῶντι, διαύγεια ἀντιλήψεως. Ἐπιδιώξον λοιπὸν ἔδραν διδασκαλίας, δι' ἣν μοι φαίνεσαι θαυμασίως πεπλασμένος. Τὰ ὑπομνήματα, δι' ὧν ἠρμήνευσας τὴν ἱστορίαν μου μοι εἶναι ἀσφαλῆς περὶ τούτου ἐγγύησις». (Φίλτατοι Ἐταῖροι, ἐπιτρέφατέ μοι τὴν ἐπίδειξιν τοιαύτου

πιστοποιητικοῦ. Ἐκ τοιαύτης χειρὸς προερχόμενον τίς ἤθελε κρύψῃ αὐτὸ ὑπὸ τὸν μῦθον ;)

«Τὸ διάγραμμα ἡμῶν, ἐξακολουθεῖ ὁ Jurien, ἔσται ἐν τούτοις εὐρύτατον. Παρατηρεῖς βεβαίως, ὅτι καὶ ἐγὼ αὐτὸς ἐπιδιώκω τὴν συγγραφὴν «Ἱστορίας τοῦ Ναυτικοῦ» διὰ τῶν αἰῶνων. Ἡ ἱστορία αὕτη ἀποτελεῖται ἐκ δύο διακεκριμένων μερῶν. Ἄν ἐκ τῶν θαλασσοπορειῶν, Βον ἐκ τῶν θαλασσιῶν πολέμων. Μόνον μικρὰ τινα κενὰ ὑπολείπονται πρὸς συμπλήρωσιν, ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἱστιοφόρου πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ἐκ τοῦ τμήματος τούτου μοὶ ὑπολείπονται πρὸς πραγματεῖαν τὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν ναυτικόν, ἔργον, ὅπερ ἀναβάλλω μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν συνάψω τὸ ἔτος 1600 μετὰ τοῦ ἔτους 1789. Οἱ «θαλάσσιοι πόλεμοι τῆς Δημοκρατίας καὶ Αὐτοκρατορίας» περιλαμβάνουσιν ἐπιτομὴν τῆς ναυτικῆς ἱστορίας ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1806, αἱ δὲ «Ναυτικαὶ δάφναι τῆς Γαλλίας», τὰ «Ναυάρχου ἀπομνημονεύματα», τὸ «Ναυτικὸν τοῦ παρελθόντος», τὸ «σύγχρονον Ναυτικόν», περιλαμβάνουσι διάφορα ἐπεισόδια τῆς ἀπὸ τοῦ 1806 μέχρι τοῦ 1870 περιόδου. Ἐχω λοιπὸν εὐρὺ χάσμα νὰ φράξω ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἱστορίᾳ. Ἰνα κατορθώσω τοῦτο ἠναγκάσθην νὰ καταγίνω περὶ τὴν Ὁλλανδικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τῆς ἀγγλικῆς μετέφραζον ἤδη εὐχερῶς. Τὸ διάγραμμα λοιπὸν τῶν μελετῶν μου ἐλάχιστον διαφέρει ἐκείνου, ὅπερ ὀφείλω νὰ σοὶ ὑποδείξω.

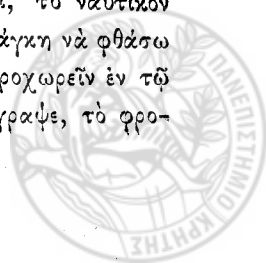
Εἰς ἀνάγνωσιν παντὸς ὅ,τι ἐδημοσιεύθη περὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐν τῇ Γαλλικῇ, τῇ Ἀγγλικῇ, Ὁλλανδικῇ, Σουηδικῇ, Δανικῇ, Ῥωσικῇ, Ἰταλικῇ, Ἰσπανικῇ, Πορτογαλικῇ καὶ τέλος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, (τῇ ἀρχαίᾳ ἐννοεῖται), οὐδ' ὀλόκληρος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἐξαρκεῖ. Εἶμαι ζῶν παράδειγμα. Παρακάμψωμεν τὴν δυσχέρειαν. Συνεννοήθητι μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν διαφόρων ναυτικῶν σχολῶν τῆς Εὐρώπης, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Ἰταλίας, Ἰσπανίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ῥωσίας. Ἀπόστειλον αὐτοῖς ἀντὶ ἐπισκεπτηρίου καὶ διαπιστευτηρίων τὰ ἔργα σου, καὶ κατάρτισον παραδόσεις συμφώνους τῷ προγράμματι αὐτῶν. Σημείωσον δὲ καλῶς, ὅτι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιλάβῃς πᾶσας τὰς περιόδους τῆς ἱστορίας. Ἐκλέγων μίαν μόνον θέλεις συγκροτήσῃ τὸ μάθημα τοῦ πρώτου ἔτους, ὅπερ συντελεσθὲν παραδίδεις εἰς τύπωσιν. Ἐντὸς δεκαπέντε ἢ εἴκοσιν ἐτῶν θέλεις συντελέσῃ ἀνεπαισθήτως τὸ ἔργον, περὶ ὃ κατακόπτομαι. Καθηγητῆς τῆς ναυτικῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἐν Λιβόρνῳ σχολῇ εἶναι ὁ Corazzini.

Οἱ ὑμέτεροι πρέσβεις καὶ πρόξενοι κατανοοῦντες τὸ ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ἐθνικὸν συμφέρον, ἄς διευθύνωσιν ὅπου δεῖ τὰς ἐπιστολάς σου»

Ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ ἐπιστολῇ σημειουμένων ἔργων καὶ τῶν ἄλλων ὅσων ἐμνημόνευσα ὁ de la Gravière συνέγραψε τοὺς «Ναυτικούς τοῦ ΙΒ' καὶ ΙΣ' αἰῶνος» ἔργον περισπούδαστον, ἐν ᾧ ἱστοροῦνται τὰ κατὰ τὴν δύσιν τῆς Πορτογαλι-

κῆς καὶ Ἰσπανικῆς ἰσχύος, ἡ θεμελίωσις τῆς Ἀγγλικῆς καὶ αἱ νεώτεραι τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης κατακτήσεις· τὰς «Τελευταίας ἡμέρας τοῦ κωπηλάτου Ναυτικοῦ», τὸ «Ναυτικὸν τῶν Πτολεμαίων», — ἐν ᾧ ἐκτὸς ἄλλων περιγράφονται οἱ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέροντες ἡμᾶς ἀγῶνες Πτολεμαίου καὶ Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ, — καὶ τὸ «Ναυτικὸν τῶν Ῥωμαίων», τοὺς ἀ'Αφρικανοὺς πειρατὰς καὶ τὸ ναυτικὸν Σουλεϊμᾶν τοῦ μεγαλοπρεποῦς, τὸν «Δόριαν καὶ τὸν Βαρβαρόσσαν», τοὺς «Μελιταίους Ἰππότες καὶ τὸ ναυτικὸν Φιλίππου τοῦ Β'», τὸν «Κυπραϊκὸν πόλεμον καὶ τὴν παρὰ τὴν Ναύπακτον ναυμαχίαν». Ἐκτὸς δὲ τῶν καθαρῶς ἱστορικῶν τούτων ἔργων ἐδημοσίευσε τὸν «Πλοῦν τῆς κορβέττας *la Bayonnaise* ἐν ταῖς Σινικαῖς θαλάσσαις», ἔργον εὐεπειῆς καὶ χάριτος, ἐν ᾧ ὅμως ὁ κυβερνήτης τῆς *Bayonnaise* δὲν ἀρκεῖται μόνον εἰς περιγραφὴν τῶν καλλονῶν τῆς φύσεως τῆς ἄκρας Ἀνατολῆς. Αἱ μελέται αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν καὶ νεορλανδικῶν ἀποικιῶν, ἐπὶ τοῦ μέλλοντος τῶν λαῶν τῆς ἀχανοῦς Ἀσιατικῆς ἡπείρου, εἶναι ἀξίαι τῆς προσοχῆς τῶν πολιτευτῶν καὶ τῶν λογίων. Καὶ τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο ἔτος τῆς ἐπὶ γῆς ὑπάρξεώς του, τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔνατον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ διατρέχων, ἐξέδωκε τὸ ἀκατάπνητον τοῦτο πνεῦμα δύο νέα ἀκόμη πολύτιμα συγγράμματα, «Τοὺς ἐργάτας τῆς ἐνδεκάτης ὥρας», δηλαδὴ τοὺς Ἕλληνας καὶ Ὀλλανδοὺς ἐν ταῖς πολιτικαῖς καὶ Ἰνδικαῖς θαλάσσαις, καὶ τὰς «Ἀρχὰς τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ», δηλαδὴ τὴν πολιορκίαν τῆς Rochelle. Ἐκ τῶν δύο τούτων ἔργων, δι' ὧν πληροῖ κατὰ μέγα μέρος τὰ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιστολῇ ὑποδηλούμενα κενά, τὸ μὲν πρῶτον τελευτᾷ ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, καθ' ὃ παύουσι πλέον αἱ λόγου τινὸς ἀξίαι ἐξερευνήσεις, καὶ οἱ ὠκεανοὶ καταναγκασθέντες ὑπὸ τῶν ἀτρομήτων θαλασσοπόρων παραδίδουσι πάντα τὰ μυστικά των· τὸ δὲ δεύτερον περιλαμβάνει τὴν θεμελίωσιν τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Richelieu, καὶ τοὺς πρώτους αὐτοῦ ἀγῶνας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο συγγράφων φαίνεται ὅτι κατελήφθη ὑπὸ φόβῳ, ὅτι δὲν θὰ προελάμβανε τὴν ὀλοσχερῆ συμπλήρωσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἔργου. «Ἦπ' ἀγωνίας καταλαμβάνομαι, μοὶ ἔγραφε μικρὸν πρὸ τῆς ἐκδόσεως αὐτοῦ, » σκεπτόμενος ἂν θὰ ἔχω τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς γε- » νικῆς περὶ ναυτικοῦ ἱστορίας μου. Γράφω νῦν τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκίας » τῆς Rochelle, ἣν ὁ Καρδινάλιος διηύθυνεν ἐν ἔτει 1629 μὲ τὸν Κόϊντον » Κούρσιον ἐν χερσίν. Ἀπὸ τοῦ 1629 μέχρι τοῦ 1789, ὑπολείπεται μέγα διά- » στημα χρόνου. Τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον τοῦ ἔργου μὲ ἀναμένει, τὸ ναυτικὸν » τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ τὸ ναυτικὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ'. Ἀνάγκη νὰ φθάσω » καλπάζων μέχρις αὐτοῦ. Κακὸς ὅμως ὁ τρόπος οὗτος τοῦ προχωρεῖν ἐν τῷ » φιλολογικῷ σταδίῳ. Τέλος, ἀφ' οὗ ἡ φύσις οὕτω ταῦτα διέγραψε, τὸ φρο-



» νιμώτατον εἶναι τὸ ἐγκαρτερεῖν καὶ τὸ ἐπωφελεῖσθαι ἐκ τῶν ἡμερῶν, ὅσαι
» ἡμῖν ὑπολείπονται».

Προησθάνετο ἄρα γε τὸ τέλος αὐτοῦ ; Καὶ ὅμως ἦτο πλήρης ἀκμῆς.

Μετὰ τῆς «Πολιορκίας τῆς Rochelle» συνεξέδωκε καὶ τακτικὴν, ἣν «Φυ-
σικὴν Τακτικὴν» ἀποκαλεῖ, ὡς τὸν ἀπλούστατον καὶ πρακτικώτατον τῶν κα-
νόνων, οἵτινες προσέπεσον εἰς τὸ πνεῦμά του, πρὸς κίνησιν καὶ ἐνέργειαν οἴου-
δήποτε στόλου. Τακτικά, ὡς καὶ στρατηγικά, διδάγματα εὑρηγται ἐγκατε-
σπαρμένα πανταχοῦ τοῦ κολοσσαίου αὐτοῦ ἔργου, πυκνότεατά μάλιστα ἐν τῇ
Ἱστορίᾳ τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐν ἣ ὡς τελικὸν συμπέρασμα
τῆς ἐρεῦνης τοῦ συγγραφέως ἀναγράφεται ὅτι: «Τὸ ναυτικὸν ἐν τῷ μέλλοντι
βοηθούσης πῶς τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου, θέλει παραδόξως ἐπιστραφῆ πρὸς
τὸ ναυτικὸν τῶν ἀρχαίων». Δὲν προβαίνω εἰς ἀνάλυσιν τοῦ σπουδαιοτάτου δι-
ἡμᾶς ἔργου τούτου, ὅπερ μεθ' ὑπομνημάτων καὶ εἰσαγωγῆς πρὸς διειτίας ἐξέ-
δωκα· ἀπλῶς δ' ἀναφέρω τὴν ἐργασίαν μου ταύτην ἐνταῦθα, ἵνα δράξωμαι
τῆς εὐκαιρίας δημοσίᾳ νὰ εὐχαριστήσω φιλοπάτριδος πολιτευτοῦ φιλότιμον
υἱόν, τὸν τῶς ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν Κουμουνοῦρον γενναίως ὑποστηρίζαντα
ἡμᾶς ἐν τῷ δυσχερεῖ ἔργῳ τῆς ἐκδόσεως. Φυσικὴ συνέχεια τῆς «Ἱστορίας τοῦ
ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δύν:ται νὰ θεωρηθῆ ὁ τέταρτος τόμος τῶν
στρατειῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐπιγραφόμενος «Κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς καὶ
πλοῦς τοῦ Νεάρχου».

Ἐκτὸς τοῦ κυρίου αὐτοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐν τῷ ἐγκριτωτάτῳ δημοσιότητος
ὀργάνῳ, τῇ Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο κόσμων, συνεργασίας αὐτοῦ ὁ Jurien
ἐδημοσίευσε καὶ λόγους ἐπὶ διαφόροις εὐκαιρίαις ἐκφωνηθέντας, ὧν ἐξέχει τὸ
κατὰ τὴν ὑποδοχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκκδημίᾳ ἐγκώμιον εἰς τὸν προκατόχον του
ἱστορικὸν Viel Castel. Ἡ καλλιπέπεια καὶ σαφήνεια τῶν λόγων τούτων δικαιο-
λογοῦσι τὴν εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦ Ὑφους πανηγυρικὴν εἴθοδόν του. Τὸ κηθόλου ὕφους
αὐτοῦ ποικίλλει κατὰ τὰς περιόδους, ἅς πραγματεῦεται, ἐπηρεαζόμενον ἐνια-
χοῦ ὑπὸ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ὁ συγγραφεὺς ἀντλεῖ. Τέχνη μᾶλλον καὶ τοῦτο
αὐτοῦ, προσδίδοντος ἐν τοῖς διαφόροις χωρίοις καὶ αὐτῇ τῇ μορφῇ τοῦ λόγου
τὴν χροιάν τῶν ἱστορουμένων χρόνων. Ὅπως καὶ ἐν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα ἐνιαῖον
δὲν εἶναι τὸ ὕφους αὐτοῦ. Φιλοσοφεῖ μετὰ Ξενοφωντείου ὀμαλότητος, ὅταν ὅμως
φθάσῃ εἰς τὸ πολεμικὸν διήγημα ἀνίσταται ἐν αὐτῷ ὁ ναυμάχος. Ἡ ζωὴ, τὸ
πῦρ τὸ διαπνέον τὴν φράσιν του διαφεύγει πᾶσαν περιγραφήν. Ὅντως δὲ ἀμί-
μητος καθίσταται, ὅταν πρόκειται νὰ πλέξῃ τὸ ἐγκώμιον τῆς ἀρετῆς. Κρίνατε !
«Οὐδεὶς φίλος, λέγει περὶ τῶν τριακοσίων ἐν Θερμοπύλαις, οὐδεὶς φίλος ἦδυ-
» νήθη νὰ θέσῃ εἰς τὴν ἀποπαγεῖσιν αὐτῶν χεῖρα τὸν ἀπαραίτητον ὀβολόν.
» Ἀλλὰ μὴ εἶσαι, ὦ Χάρον, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπαιτητικὸς· δρᾶξε ταχὺς τῆς
» κώπης σου καὶ σπεῦσον νὰ μεταβιβάσῃς αὐτοὺς ἀντιπέραν. Ὁ Ἀχιλλεὺς

» ἀνυπομονεῖ ἐν τοῖς Ἡλυσίοις καὶ ἤδη ἐρωτᾷ, διατί ἄρα γε κρατεῖς αὐτοὺς
 » τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ τῆς ὄχθης! Ἐλθέ, ἐλθέ, γέρον τοῦ Ἄδου πορθιμεῦ·
 » συχὰ δὲν θέλεις εὐρεῖ παρόμοια εὐρήματα. Αἰῶνες ὀλόκληροι θέλουσι παρ-
 » ἔλθε: μέχρις οὐ εὐτυχῆσης νὰ δεχθῆς ἐν τῷ ἀκατίῳ σου ἐπιβάτας ἀξίους νὰ
 » πορευθῶσιν εἰς συνάντησιν τῶν νῦν πρὸ τῆς ὄχθης τῆς Στυγὸς παρισταμέ-
 » νων». Ἰδοὺ πῶς ἐξύμνησε τὴν βαρύνουσαν ἐφ' ἡμᾶς ἀρχαίαν δόξαν· οὐδέ-
 ποτε ὅμως ἐλησμόνησε νὰ ἀρυσθῇ καὶ τὰ ἄριστα ἐκ τῶν ἱστορουμένων γεγονό-
 των διδάγματα. Θετικὴν δ' ὑπηρεσίαν παρέσχε τοῖς Ἑλλησι ναυμάχοις, ὅτι
 μετὰ τοῦ ὁμολογουμένου αὐτῷ κύρους προσέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐμπρέπουσαν
 αὐτοῖς ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ θέσιν. Τὸν Φορμίωνα συνέκρινε τοῦ Νέλσωνος
 καὶ τοῦ Ruyter, ὡς ἔτασσε τὸν Κανάρην ὑπεράνω πάντων τῶν πυρπολητῶν
 τοῦ κόσμου. Παρεσκευάζετο νὰ προσενέγκῃ εἰς τὴν ἱστορίαν ἡμῶν τὴν μεγίστην
 τῶν ὑπηρεσιῶν, διαλύων τὰς περὶ Βυζαντινοῦ ναυτικοῦ προλήψεις ἢ μᾶλλον
 τὴν περὶ αὐτοῦ ἄγνοιαν, ὅταν ἡ Ἄτροπος ἔκοψε τὸ νῆμά του. «Ἀξία μελέτης
 » μοὶ ἔγραφε, τὰ ναυτικὰ τῶν Βυζαντινῶν. Δυστυχῶς δὲν δύναμαι ν' ἀσχο-
 » ληθῶ περὶ αὐτὰ πρὸ τῆς περατώσεως τῆς ἱστορίας τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ,
 » μεθ' ὃ ἀνήκω ὀλόκληρος εἰς τὴν Ἑλλάδα». Ἄν κρίνῃ τις ἐκ μέρους τοῦ ἔρ-
 γου τούτου, ὅπερ ἐδημοσίευσε πέρυσιν ἐν τῇ Revue ὑπὸ τὸν τίτλον «Ιουλιανὸς
 ὁ παραβάτης καὶ ὁ στολίσκος τοῦ Εὐφράτου», ἵνα καταδείξῃ τὴν μέθοδον τῆς
 ἐπὶ τοῦ νέου τούτου θέματος μελέτης του, ἀδιστακτικῶς δύναται ν' ἀποφανθῇ,
 ὅτι νέον ἀπωλέσαμεν ἀριστούργημα.

Τὸν δι' ὀλοκληροῦ τοῦ φιλολογικοῦ αὐτοῦ ἔργου διαπνέοντα ἀκραίφῃ φιλε-
 ληνισμόν, ἐκύρωσε καὶ διὰ τῶν τελευταίων αὐτοῦ κατὰ τῆς Ἐρασμικῆς προ-
 φορᾶς, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀναβιώσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διασώσεως τῶν
 κλασικῶν σπουδῶν, προσπαθειῶν του: Ταῦτα πάντα περιέγραψα ἐν τῷ ἐν Γαλ-
 λία περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀγῶνι. Ὁ ἐντρυφῶν εἰς τὰ τοιαῦτα δύναται
 νὰ εὕρῃ ἐν αὐτῷ σειρὰν ἐπιστολῶν τοῦ διασῆμου ἀκαδημαϊκοῦ, δι' ὧν ὑποτυποῖ
 τὰς περὶ τῆς γλώσσης ἡμῶν ιδέας του. Ἐν τῷ γλωσσικῷ, τῷ τοσοῦτον φλο-
 γερῷ ζητήματι, ἕκαστος ἔχει ἰδίας γνώμας, ὑπὸ διαφόρους δὲ σημαίας οἱ φιλο-
 λογοῦντες στρατευόμεθα. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν de la Gravière ἐν ἀπομέναι
 ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἐνῶ ἄλλοι, καὶ δὴ Ἑλληνες, διασύρουσιν ἐν τῷ ἐξωτερικῷ
 τὸν λόγιον κόσμον τῆς πατρίδος των, παριστῶντες αὐτὸν ὡς χρώμενον γλώσση,
 ἐξ ὀρθοῦ νεκρῶν βιβλίων ἀδοκίμως ἐξηγμένη, ὁ Jurien εἰργάσθη νὰ κατα-
 δείξῃ, ὅτι ἡ νῦν παρ' ἡμῖν λαλουμένη καὶ γραφομένη γλῶσσα εἶναι αὐτὴ αὐτὴ
 ἡ ἑλληνική, μόνον ἕνεκα τῆς παρόδου τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἐθνικῶν περιπετειῶν
 ἀσθενήσασα καὶ δύσμορφος καταστᾶσα, ὅτι ἐπομένως δὲν εἶναι νεκρά, καὶ ὡς
 τοιαύτη δὲν πρέπει νὰ καταδικάζεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων λίαν πρακτικῶν πνευ-
 μάτων. Τὸ ὑπομνήσκειν ἀπαύστως, ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶχε ὁ θεματοφύλαξ τῶν

μεγάλων παραδόσεων τῆς ἀρχαιότητος, ὁ Jurien ἐθεώρει ἄριστον μέσον, ὅπως ἐξαναγκάζωμεν τὴν Εὐρώπην ν' ἀσχολῆται περὶ ἡμῶν. Τοῦτο ὅμως θέλομεν ἀπολέση, ὅταν διὰ τοῦ χυδαίου ἀπομακρυνόμεθα ὁσημέραι πλειότερον τοῦ ἀληθοῦς ἑλληνισμοῦ. Ἡπατῆτο ἀρὰ γε τὸ εὐρὺ τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ πνεύμα παραγγέλλοντος ἡμῖν « Προμαχεῖτε λυσσωδῶς τῆς ὑμετέρας γλώσσης. Οὐχὶ μόνον διότι αὕτη, ὡραία οὔσα, ἀποτελεῖ κληρονομίαν παντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ καὶ διότι αὕτῃ ὀφείλετε τὴν ὑμετέραν πατρίδα ; »

Γ'.

Ἐν τῷ de la Gravière ἀνὴρ τῆς δράσεως καὶ ἀνὴρ τῆς μελέτης συνεφύροντο ἐν ἐνί, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντοτε σκοποῦντι. Ναύτης ὢν ἐσκέφθη, ὅτι πρὸ παντὸς ἐκέκλητο νὰ λαλήσῃ περὶ ναυτικοῦ. Καὶ ἡ ἐποχὴ δὲ συνέτεινεν εἰς τὴν ἐξάνθησιν τῆς ἐν αὐτῷ φυσικῆς δεξιότητος. Ὅταν ἔφηθος εἰσῆλθεν εἰς τὸ ναυτικὸν ἐκράτει ἐποχὴ γενικῆς ἀναγεννήσεως. Τὰ γράμματα, ἡ ποίησις, ἡ καλλιτεχνία, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστορικὴ μεγαλοφυΐα, αὕτῃ ἡ Ἑλλάς, τὰ πάντα ἀνεγεννῶντο. Πάντες ἤσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀναζώντας. — Ἐκάπνιζον ἀκόμη τὰ ναυὰγια τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου ἐν Ναυαρίνῳ, ὅταν ὁ πάρων « Ἐκπλήξις » εἰσέπλευσε φέρων τὸν νέον Jurien εἰς τὴν νέαν θέσιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ναυλοχούσης φρεγάτας « La Resolue », κυβερνωμένης ὑπὸ τοῦ Lalande, ὅστις μετὰ τοῦ πατρὸς του, ναυάρχου de la Gravière, ἀπομάχου τοῦ ἀρχαίου ναυτικοῦ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ' καὶ τῆς Δημοκρατίας τῶν μεγάλων ναυάρχων, Roussin, Baudin, Hugon, Bruat, ὑπῆρξεν ὁ ὁδηγὸς τοῦ Ζουριέν ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν θαλασσιῶν πολέμων τέχνῃ. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ναυτικοῦ αὐτοῦ βίου διερχόμενος ὁ Ζουριέν ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς θαλάσσαις, ποτὲ μὲν ἐπιτηρεῖ τοὺς πολεμίους αἰγυπτιακοὺς καὶ τουρκικοὺς στόλους, ποτὲ δὲ μάχεται κατὰ τῶν πειρατῶν, οἵτινες πανταχόθεν προσβληθέντες ὑπὸ τε τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τῶν συμμάχων στόλων καταλήγουσιν οἰκτρῶς ἐν Γραμβούσῃ. Εἶτα ἐπαναπλέων εἰς Ναύπλιον βλέπει τὴν ἐνθουσιώδη ὑπόδοχὴν τοῦ βασιλέως Ὁθωνος, ὡς βραδύτερον τὴν εἰς Ἀθήνας εἴσοδον, ἧς πρὸ ἔτους μόλις τοσοῦτον συγκινητικῶς ἀνεμιμνήσκατο ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐνταῦθα χριστιανικὴν ἀρχαιολογικὴν ἑταιρείαν, ἧς ἐτύγχε μέλος ἐπίτιμον.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μέχρι τοῦ 1864 ὁπότε διωρίσθη ὑπασιστῆς τοῦ Ναπολέοντος Γ' ὁ Jurien συνεχῶς ἔζη ἐν τῇ θαλάσῃ, εἴτε θαλασσοπορῶν, εἴτε ὑδρογραφῶν, εἴτε μαχομένου, καὶ μετὰ ταῦτα δ' ἐπανῆλθεν ἐπανειλημμένως εἰς τὸ προσφιλὲς αὐτοῦ στοιχεῖον. Δύο ἔτη κατέγινεν εἰς τὴν ὑδρογραφίαν τας Σαρδοῦς, ἐν δὲ τῇ ἐσχάτῃ Ἀνατολῇ διαρκῶς πλέων ἐντὸς θαλασσῶν ἀτελῶς τότε γνωστῶν, δώρθησεν ἐπιμελῶς τὰ σφάλματα παλαιότερων ὑδρογρά-

φων. Μετά τὴν ἐπάνοδόν του ἐκ Σινικῆς τῷ 1856 προήχθη εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπὶ δρόμωνος σχολῆς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἄλλὰ δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ ἡ ὥρα τῶν μεγάλων ἀγώνων. Ἐκραγέντος τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου ὁ ναύαρχος Bruat ἐζήτηε αὐτὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου, ἐπιστολέα ὡς λέγουσιν οἱ ναυτικοί, γράφων «Ἐλθὲ νὰ συνεχίσωμεν τὰς παραδόσεις τοῦ λαμπροῦ σου πατρὸς καὶ τοῦ ναυάρχου Lalande».

Τῆ 17 Ὀκτωβρίου 1854 οἱ σύμμαχοι στόλοι ἐκεραυνοβόλουν τοὺς προμαχῶνας τῆς Σεβαστουπόλεως, ἐνῶ τὸ ἐπίστεγον τοῦ τρικρότου Montebello κατάρρηγνύμενον ὑπὸ τῶν ὀβίδων ὑπεχώρει ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Jurien ἀταράχου ἰσταμένου παρὰ τὸν ἀρχηγὸν του. Μῆνας τινὰς μετὰ τοῦτο διηύθυνε τὴν εἰς Κέρτς ἀπόβασιν. Δὲν εἶχε δὲ ταῦτα μόνον τὸ ναυτικὸν πρὸ τῆς Κριμαίας νὰ πράξῃ. Ἐπρεπε νὰ σώσῃ τῆς πείνης τὸν ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου τῆς χερσονήσου λιμώττοντα καὶ χολεριώντα συμμαχικὸν στρατόν, νὰ χρησιμεύσῃ ὡς κυρία βάσις τῆς ἐκστρατείας, κρατοῦν ἐν δεινῷ χειμῶνι τοῦ ἀγρίου πελάγους, νὰ μάχεται ἀπὸ θαλάσσης, νὰ μάχεται δὲ καὶ ἐν ξηρᾷ διὰ τῶν ἀποβατικῶν ἀγνημάτων καὶ πυροβολαρχιῶν του.

Εἰς τὴν πολιτικὴν δὲν ἀνεμιγύετο. Ἦθελε νὰ μένῃ στρατιώτης, εἰ καὶ πολλάκι· αἱ ὑπ' αὐτοῦ δοθεῖσαι ἐν τῷ Κεραμεικῷ συμβουλαί, ἀκουσθεῖσαι, ὅταν ἤκούοντο, δὲν ἦσαν ἐκεῖναι, αἵτινες ἔβλαψαν τὴν Γαλλίαν. «Τὸ ναυτικὸν ἀνακράζει που τῶν συγγραμμάτων, αὐτὸ θὰ εἶναι πάντοτε ἡ ἀσχολία μου. Ἄς παρηγορηθῇ ἡ πολιτικὴ! Ἀπὸ τριῶν ἤδη γενεῶν ὁ οἶκός μου ζῆ ὅλος ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Richelieu καὶ τοῦ Colbert».

Εἰς Μακροβούνιον ἀποστὰλεις πρὸς διακανόνισιν τῶν ὀρίων, ἀμὰ τῆ ἐκρήξει τοῦ πολέμου τοῦ 1859 ἐπιπλῆει κατὰ τῶν αὐστριακῶν καὶ ἀποκρίει τὴν Ἑνετίαν. Μιᾶ τῶν ἡμερῶν πολέμιον καταδρομικὸν παραβόλως ἐξορμᾷ τοῦ λιμένος. Ὁ ναύαρχος Jurien σφενδονίζει κατ' αὐτοῦ δέσμην ὀβίδων. Ἄν καὶ μία μόνη τούτων προσέβαλεν αὐτὸ ἴσως οὐδέποτε θὰ ἔπλεεν εἰς Μεξικὸν καὶ τὸ αἰματηρὸν δρᾶμα τοῦ Κουερετάρου δὲν θὰ ἐβάρυνε τὰς σελίδας τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Τοῦ πλοίου τούτου ἐπέβαινε ὁ ἀρχιδούξ' Μαξιμιλιανός. Ἐν Μεξικῷ ὁ Jurien περιεβλήθη τριπλῷ ἀξιώματι πληρεξουσίου ὑπουργοῦ τοῦ Γάλλου αὐτοκράτορος καὶ ἀρχηγοῦ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων. Ἄλλὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ περιβοήτου προέδρου τῆς Μεξικανικῆς Δημοκρατίας Χουαρέθ συνομολογηθείσης ἐν Soledad συνθήκης μὴ ἀναγνωρισθείσης ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, σκοπούσης τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Χουαρέθ, ὁ ναύαρχος ἐπανῆλθεν εἰς Γαλλίαν. Ἐὰν ἤκουετο, τὰ πράγματα δὲν θὰ ἐλάμβανον τὴν ὀδυνηρὰν λύσιν, εἰς ἣν κατέληξαν. Νέαι δυνάμεις ἀπεστάλησαν εἰς τὸ Μεξικὸν καὶ τῆς στρατείας μεταβαλούςσης φύσιν ὁ ναύαρχος· διετήρησε μόνον τὴν κατὰ θάλασσαν ἀρχηγίαν. Εὐθύς τότε ἐπανάπλευσεν εἰς Ἀμερικὴν ἐπὶ τῆς «Νορμανδίας»,

σχών οὕτω τὴν τιμὴν νὰ κυβερνήσῃ τὸ πρῶτον διαπλεῦσαν τὸν Ἀτλαντικὸν θωρηκτόν. Καταλαβὼν διάφορα σημεῖα τῆς ἐχθρικῆς παραλίας, ἐκυρίευσε τέλος τὸ φρούριον Tampico. Τὸ 1870 εὔρεν αὐτὸν ὀργανοῦντα τὸν στόλον τῆς Μεσογείου. Κληθεὶς εἰς Παρισίους παρίστη εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς αὐτοκρατορίας. Τοῦ ὄχλου ἐκμανέντος ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἐκινδύνευεν αὐτὴ ἡ αὐτοκράτειρα νὰ συλληφθῆ ζῶσα. Ὁ Jurien τότε, ὡς πάντοτε, ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του. Τὰ λαϊκὰ κύματα περιδινούντο ἤδη περὶ τὸ Κεραμεικὸν καὶ ἔτρεμε καὶ ὑπεχώρει τὸ κιγκλίδωμα, ὅταν παραστὰς πρὸ αὐτοῦ ψυχρὸς ὡς θά ἴστατο ἐπὶ τῆς γαφύρας τῆς ναυαρχίδος του, ἔστω καὶ καταποντιζομένης, ἐξάγει τὸ ὠρολόγιον λέγων: «Κύριοι, ἀπὸ μιᾶς ὥρας ἡ αὐτοκράτειρα δὲν εὐρίσκεται, ἐν τῷ ἀνακτόρῳ». Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐν τούτοις ἀκριβῶς στιγμὴν διέφευγεν ἡ δύστηνος μήτηρ τοῦ Loulou διὰ κρυφίας τινὸς θύρας. Μετὰ τοῦτο οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε νὰ προσφέρῃ τὸ ξίφος του εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης.

Ἦλθε τέλος καὶ ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως διὰ τὸν γηραιὸν στρατιώτην, ἂν ἀνάπαυσις δύναται ν' ἀποκληθῆ ἡ ἀκατάπαυστος ἐκείνη φιλολογικὴ παραγωγή, δι' ἧς οὐ μικρὸν συνετέλεσε εἰς τὸ ἀνακαινιστικὸν ἔργον τῶν ἡμετέρων χρόνων. Πλήρης δὲ πίστεως ὢν, ἐνέπλησε θάρρους τὴν καταπονθηθεῖσαν πατρίδα του, καὶ μετὰ προσοχῆς ἐγκύπτων εἰς τὰ ζητήματα τῆς συμπληρώσεως καὶ βελτιώσεως τῶν ναυπηγημάτων καὶ τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου, ἐκήρυσεν ἰδίως τὴν ἀνάγκην τῶν σοφῶν στρατιωτικῶν θεσμῶν, δι' ὧν παρασκευάζεται τὸ ἦθος τῶν στρατευομένων· διότι ὡς οὐδὲν τὰ σιδηρᾶ τείχη ἄνευ σιδηρῶν καρδιῶν.

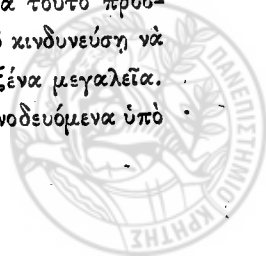
*
**

Τοιοῦτος ὁ βίος, τοιοῦτον τὸ ἔργον τοῦ ἀποβιώσαντος φιλέλληρος. Ἄν δὲ εἶναι ἀληθές, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἔχει νὰ ἐκπληρώσῃ ἴδιον προορισμὸν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εὐχαριστήσωμεν τὴν διέπουσαν αὐτὸν Πρόνοϊαν, ὅτι ἐπέτρεψε τὴν μακρὰν ἐν αὐτῷ διαμονὴν τοιοῦτου χαρακτῆρος, τοιοῦτου πνεύματος. Πρὸ παντὸς ὅμως μὴ λησμονήσωμεν τὸ παράδειγμα καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Jurien de la Gravière.

Ἡ περὶ τὰ σκέπτεσθαι ἰκανότης οὐδαμῶς ἀποκλείει τὴν περὶ τὸ πράττειν δεξιότητα.

Ὅπως τούναντιον μάλιστα. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ὁ πρόδρομος τῆς δυνάμεως. «Λόγος ἔργου σικίη!» Ἡμέρας δὲ διατρέχομεν πονηροτάτας· διὰ τοῦτο προσπαθήσωμεν νὰ καταστήσωμεν τὴν πατρίδα ἡμῶν σφύραν πρὸ τοῦ κινδυνεύσῃ νὰ καταστῇ ἄκμων. Ὁ ἄκμων τῶν ἐθνῶν, ἐφ' οὗ χαλκευθήσονται ξένα μεγαλεῖα.

Ὡς οὐδὲν ὅμως τὰ γενναῖα τῆς διανοίας θεωρήματα μὴ συνοδευόμενα ὑπὸ



εὐσυνειδήτου καὶ λεπτολόγου ἐν τῇ ἐφαρμογῇ μερίμνης. Ἄγουσι τότε μᾶλλον εἰς τὸν ὄλεθρον, — οὐχὶ εἰς τοὺς θριάμβους. Πρὶν ὀρμήσωμεν ἐπὶ τὸ χρυσόμαλλον δέρας ἐρευνήσωμεν μήπως τὸ ἴδιον ἡμῶν σκάφος διαρρήη.

Ἐξετάσωμεν ἐπιμελῶς τὴν Ἀργῶ, τὴν τρόπιδα αὐτῆς, τὰς πλευράς, τὰ ἰστία, τὸ πηδάλιον καὶ μόνον μετὰ τοῦτο χαλάσωμεν τὰ πρυμνήσια, μετὰ πίστεως τὸ ἄγε δὴ κελεύοντες.

Μὴ λησμονήσωμεν ἐν ἄλλοις λόγοις τοῦ Jurien de la Gravière τὰ διδάγματα!



ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἐκ πασῶν τῶν ἀποστολῶν, ὅσας ἡ περὶ τῶν ἡμετέρων συμφερόντων φροντίς καὶ ἡ περὶ τῆς γαλλικῆς διεθνοῦς ἰσχύος εὐλογος μέριμνα ἐπέβαλον ἀπὸ ἐξηκονταετίας εἰς τὸ ἡμέτερον ναυτικόν, ἡ λεπτοτάτη καὶ σπουδαιοτάτη ὑπῆρξεν ὁμολογουμένως ἡ ἐν ταῖς θαλάσσαις τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τοῦ 1816 μὲχρι τοῦ 1830, διεξαχθεῖσα ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν διαδοχικῶς κληθέντων εἰς διοίκησιν τῆς ἐν αὐταῖς γαλλικῆς μοίρας. Τὸ κατ' ἀρχὰς ἐπρόκειτο μόνον ν' ἀνοιχθῆ καὶ πάλιν εἰς τὸ ἡμέτερον ἐμπόριον ἀγορά, ἥς ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας εἴχομεν τὸ μονοπώλιον· μετὰ μικρὸν ὅμως ἡ ἀποστολὴ κατέστη περιπλοκωτέρα. Ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου προγραφεί, ὁ Ἀλῆ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων περιέστη πλέον εἰς φανεράν κατ' αὐτοῦ ἀποστασίαν μετεώρους κρατῶν πάσας τὰς δυνάμεις, ἃς ἠδύνατο νὰ διαθέσῃ τὸ ὀθωμανικὸν Κράτος. Τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἐδράξατο πρὸς ἔκρηξιν ἡ τὴν Ἑλλάδα ὑποδόσκουσα εὐρεῖα καὶ μυστηριώδης συνωμοσία. Ἐνῶ δὲ πανταχόθεν ἐξηγείροντο τὰ χριστιανικὰ πλήθη, ὁ μουσουλμανικὸς φανατισμὸς συνήγειρεν εἰς κατὰπνιξιν αὐτῶν τὰς ἀσιατικὰς ὀρδὰς. Αἰμοδιψῆς ἐκ τούτου ἀναρχία ἠπέλει ἐπὶ μὲν τῆς στερεᾶς τοὺς ὀμοθηνεῖς, ἐν δὲ ταῖς νήσοις τοὺς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προστασίαν Ἑλλήνας καθολικούς. Ταυτοχρόνως δὲ καὶ ἡ πειρατεία ἐπόρθει τὸ Αἰγαῖον καὶ ἡ ναυσιπλοία καθίστατο τοῖς αὐδετέροις κινδυνωδεστέρα ἐν αὐτῷ ἢ παρὰ τὰς βαρβαρικὰς ἀκτὰς τῆς ἀρκτῶς Ἀφρικῆς. Ἐλεος δὲ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων δὲν ὑπῆρχε, ἐκτὸς ἂν ἡ παρουσία ξένης τινὸς σημαίας ἐπέβαλλεν αὐτοῖς τοῦτο. Εἰς πλείστων λοιπὸν ἀδικημάτων τὴν ἀνόρθωσιν, εἰς ἀλγεινῶν συμφορῶν τὴν ἀντίληψιν ἐκαλοῦντο ἐκαστοτε αἱ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συγκροτούσαι τὸν ναυτικὸν σταθμὸν τῆς Ἀνατολῆς νῆες. Γλισχρότατα ὅμως ἦσαν δυστυχῶς τὰ μέσα, ἅπερ τότε διέθετομεν, διότι ἡ Γαλλία μόλις ἐκ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ἠνωρθοῦτο, καὶ αὐστηρὰ ἐκράτει ἐν ταῖς δαπάναις αὐτῆς οἰκονομία. Ἡ δραστηριότης τῶν πλοιαρχῶν ἡμῶν, πανταχοῦ παρόντων, κατώρθου εὐτυχῶς νὰ προλαμβάνῃ τὰ πάντα, καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, ἔνθα αἱ σημαῖαι τῆς Μεγάλης Βρεττανίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς συμπολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς ἐκυμάτιζον παρὰ τὴν ἡμετέραν, ἡ

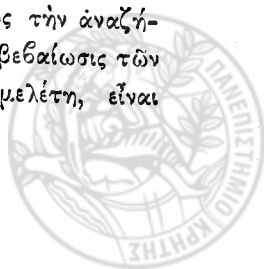
κοινή γνώμη δὲν ἐβράδυνε ν' ἀπονεύμη ἡμῖν τὸ πρωτεῖον. Ἐγενόμεθα ἄξιοι αὐτοῦ διὰ τῆς χρηστότητος ἡμῶν, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς εὐσπλαγείας, ἐξ ἴσου καὶ τῆς παραφορᾶς καὶ τῆς ἀδυναμίας ἀπληλαγμένης. Ταῦτα ἀποτελοῦσι, διὰ τοὺς δυναμένους νὰ ἐκτιμῶσι κατ' ἄξιαν συντελεσθείσας ἐκδουλεύσεις, σελίδα ἐντιμοτάτην τῆς ἱστορίας τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ, ἄλλως δὲ καὶ σελίδα σύγχρονον σχεδόν. Ἐφ' ᾧ καὶ μόνῳ ζῶηρας ἤθελον ἐμπλησθῆ ἡδονῆς ἱστορῶν αὐτήν, διότι ἤθελον ἀνεύρη ἐν αὐτῇ προσφιλῆ μοι καὶ σεβαστὰ ἀπὸ τῆς νεότητός μου ὀνόματα. Ἐλπίζω ἐν τούτοις, ὅτι συμφέρον σπουδαιότερον θέλει δικαιολογήσῃ τὴν ἡμετέραν μελέτην, καὶ ὅτι ἀπὸ ταύτης πολλὰ θέλουσι προκύψει διδάγματα ἐπωφελῆ εἰς τὴν φρουρὴν τοῦ ἐθνικοῦ μέλλοντος γενεάν.

Διαθρύπτουσα τὸν ἡμέτερον ἐγωισμόν ἐμπιστοσύνη περιήγαγεν εἰς χεῖρας ἡμῶν τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ εὐκλεοῦς ναυάρχου, ὅστις ὑπέροχον κατέσχε θέσιν ἐν τοῖς γεγυνοσὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης, οὐτινος δ' ἐν κρίσειμῳ στιγμήῃ ἢ ἀπόφασιν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' εἰ καὶ ὁ ναύαρχος Δε Ρινῦ διέμεινε ἐπανειλημμένως ἐν Ἀνατολῇ, ἐπὶ μὲν τῆς «Aigrette» ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1816 μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1817, ἐπὶ δὲ τῆς «Μηδείας» ἀπὸ τοῦ Μαΐου 1822 μέχρι τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1824, αἱ ἐπιστολαὶ αὐτοῦ μόλις περιλαμβάνουσαι τὰ πολιτικὰ συμβάντα ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ ἔτους 1825, δὲν ἐπιτρέπουσι ν' ἀντιληφθῶμεν τοῦ συνόλου τῆς τότε πολιτικῆς καταστάσεως. Ἐνόμισα καλὸν ν' ἀναδράμω εἰς τὰ παλαιότερα, ἐπιλαμβανόμενος τοῦ ἐπαναστατικοῦ κλύδωνος ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, τοῦ ναυτικοῦ σταθμοῦ ἐν τῇ γενέσει του. Τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἐπιτρέψαντός μοι τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων αὐτοῦ, εὐρέθην κάτοχος πληθῆος μνημείων, μόνην φροντίδα καταλιπόντων μοι τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν συντόμευσιν τῆς ἀφηγήσεως. Ναύτης ὢν, ἐσέφθη ὅτι πρὸ παντός περὶ ναυτικοῦ κέλλημαι νὰ ὁμιλήσω. Θέλω εἶπη ἱκανὰ περὶ τούτου πρὸς ἐρμηνείαν τῶν αἰτίων, τῶν περιπετειῶν καὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος· ἅς μὴ ἐκπλαγῆ οὐδεὶς ἂν ἐπιμένω ἐπὶ ἐπεισοδίων, ἐξ οἰασθήποτε αὐτῶν ὄψεως παρεχόντων ναυτικόν τι ἐνδιαφέρον.

Ἀδύνατον νὰ παρίδῃ τις τὸν στενὸν σύνδεσμον τὸν μεταξὺ τῆς ἀναστάσεως τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ ὑπάρχοντα. Ταῦτα δὲ δὲν εἶναι μόνον γεγονότα ἀπλῶς σύγχρονα, ἀλλ' ἔχουσι πρὸς ἄλληλα ὡς τὸ ἀποτέλεσμα πρὸς τὸ αἶτιον. Διαρκῆς συντήρησις ἰσχυροῦ ναυτικοῦ σταθμοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ παρέτχε ταῖς ἡμετέραις ναυτικαῖς δυνάμεσι τὸ ἐπιτηδειότατον πρὸς ἀνάπτυξιν αὐτῶν πεδίων. Ἐν παντὶ χρόνῳ ἡ Μεσόγειος εἶδε συγκαταουμένους τοὺς ἀρίστους πολεμικοὺς στόλους, ἀπὸ τοῦ στόλου τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Jervis μέχρι τοῦ στόλου τοῦ Γάλλου ναυάρχου Λαλάνδ. Κλίμα ξηρὸν, ἀείποτε σχεδόν εὐδὸς οὐρανός, εὐνοοῦσι τὸ εὐχοσμον τῶν σκαφῶν καὶ ὑποβοηθοῦσι τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀσκήσεων. Ἡ πυκνότης δὲ τῶν καθορμίσεων καὶ

ἀπάρσεων, αἱ διὰ στενῶν πόρων διαδρομαί, καθιστῶσιν ἐν βραχεῖ τὰ μὲν πληρώματα εὐκίνητα καὶ ἄγρυπνα, τοὺς δὲ πλοιάρχους δεξιούς κυβερνήτας. Καὶ ἕτερον ὅμως ἐκ τῆς μακρᾶς τῶν ἡμετέρων νεῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει διαμονῆς ἐκαρπώθημεν κέρδος, ἀναμφηρίστως τὸ σπουδαιότατον, τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκ τοῦ ἐγγὺς μελέτης τῶν ξένων ναυτικῶν καὶ τῆς ἀνευ ἐπιμόχθων ἀποπειρῶν καὶ δαπανηρῶν πειραμάτων προσκτῆσεως τῶν διὰ χρόνου μακροῦ ὠριμασάντων καρπῶν τῆς πείρας. Τὸ μιμητικὸν πνεῦμα εἶναι οὐσιωδῶς γαλλικὸν πνεῦμα, πολλάκις δ' ἐξωθοῦμεν αὐτὸ μέχρις ὑπερβολῆς. Οὕτως ὁ ναυτικὸς ἐν Ἀνατολῇ σταθμὸς παρήγαγε μετ' οὐ πολὺ σχολὴν Ἀγγλομανῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην μετεβλήθη ἡ ἐσωτερικὴ ὑπηρεσία τῶν πλοίων ἡμῶν μέχρι λεπτομερειῶν, ἔστιν ὅτε παιδαριωδῶν. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία καὶ ἡ ἠρωϊκὴ τοῦ Bisson αὐτοθυσία, κατέστησαν ἡμᾶς δημοφιλεῖς. Ἡ οἰκονομικὴ ἡμῶν κατάστασις ἐπέτρεπε νῦν φιλοδοξίας, αἵτινες ἐν ἔτει 1815 ἤθελον θεωρηθῆ ὀλέθρια, ἂν τυχὸν ἐπιστεύοντο δυναταί.

Φανερῶς ἐπεδιώκομεν τὴν ἀνάκτησιν τῆς προτέρας ἡμῶν ἐν τῷ ναυτικῷ κόσμῳ τάξεως καὶ παρήχθη μάλιστα ἐπὶ τούτῳ φορὰ τις κοινῆς γνώμης ὑπερβολικῆς, ὡς γενικῶς τοιαῦται εἶναι αἱ λαϊκαὶ ὀρμαί. Πᾶς τις ἤθελεν ὑπολάβῃ ὅτι μόνον ὁ ἀριθμὸς τοῦ λοιποῦ ἔλειπεν εἰς τὸν ἡμέτερον στόλον, ὅπως ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ ὁμοίοις ὅροις εἰς πάλιν ἐμπλακῇ μετὰ τῆς Δυναμείας, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1793 μέχρι τοῦ 1815 ἔδωκεν ἡμῖν λίαν σκληρὰ μαθήματα. Τίς ἀγγλικὴ φρεγάτα ἤθελε δυνηθῆ νὰ ὑπερβάλῃ ἐν τοῖς χειρισμοῖς τὴν «Σειρῆνα» ἢ τὴν «Ἀρμίδα ;» Ποῖον πλοῖον τῆς γραμμῆς ἦτο ἀξίον νὰ παραβληθῆ πρὸς τὸν «Κατακτητὴν ;» Ἡ πεποιθήσις αὕτη, ὑπὸ τῶν εὐκόλων ἡμῶν ὑπὸ τὸ ἦπιον τῆς Μεσημβρίας κλίμα θριάμβων ὑποθαλπομένη, δὲν ἀντίσχε πρὸ τῶν δοκιμασιῶν θυελλωδεστέρων θαλασσῶν. Μία μόνη πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἑσκῶ περιπολία ἤρκεσε νὰ κατακρημνίσῃ τὸ ἐν τῇ ἐπηρμένη ἡμῶν φαντασία ἀνεγερθὲν οἰκοδόμημα. Πολλὰ εἶχε μάθει τὸ γαλλικὸν ναυτικόν, πολλὰ ὅμως τῷ ὑπελείποντο ἀκόμη νὰ μάθῃ, ὅπως ἐξαρθῆ μέχρι τοῦ στόλου τοῦ ὑπὸ τὸ τραχύτατον τῆς γῆς κλίμα διαμερφωθέντος ἐν μέσῳ τῆς λαίλαπος εἰκοσι καὶ πέντε χειμῶνων. Δι' ἀποτόμου ἀντιδράσεως μετεστράφημεν νῦν εἰς ὑπερβολικὴν μετριοφροσύνην καὶ ἀποθάρρυνσις ἐπηκολούθησεν. Ὁ ναύαρχος Δε Ἕρινϋ ὢν τότε ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ μὴ θέλων νὰ καταλίπῃ ἡμᾶς ὑπὸ τοσοῦτον ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν, διέγνω λίαν ὀρθῶς, ὅτι, ὅπως ἀποσπάσῃ ταύτης ἡμᾶς τὸ ἀριστον φάρμακον ἦτο ἡ εἰλικρινεία. Μὴ πειρώμενος λοιπὸν τὴν συγκάλυψιν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας καὶ ἀποθάρρυνσεως, ἐπεδίωξεν εὐθαρσῶς τὴν ἀναζήτησιν τῶν αἰτίων. Ἡ ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπείας, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ βεβαίωσις τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ ἡ περὶ τῶν μέσων τῆς ἀνορθώσεως αὐτῶν μελέτη, εἶναι

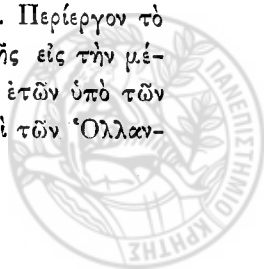


ὄντως ἔργον σπουδαῖον καὶ μεγίστης προσοχῆς ἄξιον πλείονα δὲ τοῦ ἐνὸς εὐρηναται ἐν αὐτῷ διδάγματα.

Τοιαύτη τις εὐσυνείδητος τῶν πραγμάτων ἐξέτασις ἔσται πάντοτε ὠφέλιμος μετὰ τὴν περάτωσιν οἰασδήποτε, εἴτε κατὰ ξηρὰν εἴτε κατὰ θάλασσαν στρατείας, καὶ καλῶς ἡ κοινὴ γνώμη θέλει πράξει ἀντὶ νὰ θωπεύῃ χιμαίρας νὰ συντάσσεται πρὸς τὸν θαρραλέως αὐτῇ λέγοντα : « Ἐὰν οἱ ξένοι βλέπωσι μόνον τὰ καλὰ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ, ἐγὼ κατείδον ἐκ τοῦ πλησίον τὰ μειονεκτήματα αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμῶ νὰ τὰ θεραπεύσω ». Ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ διακηρῦσσωμεν ἑαυτοὺς εὐχερῶς εὐχαριστημένους. Ἡδύνατό τις ἄλλοτε ἑκατὸν ὀλοκλήρους ἐνιαυτοὺς νὰ κοιμᾶται καὶ ἀφυπνισθεὶς μηδαμινὴν νὰ παρεθῆρει μεταβολὴν ἐν τῷ κόσμῳ. Νῦν ὅμως οὐχὶ μόνον οἱ ναυτικοὶ τοῦ 1830, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ οἱ τοῦ 1854 ἤθελον ἀναγνωρῖση τὸ ἡμέτερον ναυτικόν. Μὴ ὀμιλῶμεν πλέον περὶ τῶν ἀρχαίων πολεμικῶν μηχανημάτων, μὴ ὀμιλῶμεν πλέον περὶ παλαιᾶς τακτικῆς· πάντα ταῦτα ἐν ὀλίγοις ἔτεσιν ἐξηφανίσθησαν, καὶ ὁ τροχὸς ἐν τούτοις, ὑπὸ ἀκατασχέτου συναρπασθεὶς φορᾶς, ἀδιαλείπτως στρέφεται. Κ' ἐν μέσῳ τοῦ ἱλίγγου τούτου ἀνάγκη νὰ ἐκλέξωμεν τὴν ὁδόν, ἣν πρέπει ν' ἀκολουθήσωμεν, αὐξάνοντες ὅτε μὲν τὸ πάχος τοῦ θώρακος, ὅτε δὲ τὴν ἰσχὴν τῶν τηλεβόλων. Ἐνῶ δὲ θεωρεῖς τὸ ζήτημα λελυμένον ἐπέρχονται οἱ χημικοὶ παράγοντες. Ἀδρανῆς τις κατὰ τὸ φαινόμενον οὐσία δύναται νὰ ὑποκρύπτῃ τοῦ λοιποῦ κεραυνοῦ ἰσχὴν καὶ συμφώνως τῇ φύσει τοῦ διελάσαντος δι' αὐτῆς σπινθῆρος ν' ἀναπτύσῃ αἰφνιδίως ἐκρηκτικὴν δύναμιν ἱκανὴν νὰ καταποντίσῃ δεκακισχιλίων τόννων ναῦς. Πῶς νὰ προφυλαχθῇ τις κατὰ τοιοῦτου κινδύνου ; Ἐν ποίᾳ δὲ νὰ τάξῃ μοίρα τὴν νέαν ταύτην τῆς προσβολῆς μέθοδον ; Ἀμφίβολον καὶ ἀβέβαιον τὸ μέλλον. Τελευταῖος ἀναμφίβως θ' ἀμφισβητήσω τὰς περὶ τὸ ζήτημα δυσχερείας, διατεινόμεαι δὲ μόνον, ὅτι, ὑφ' οἰκνδήποτε ὄψιν τοῦ ζητήματος ἐρευνημένου, ἡ σωτηρία ἐγκτεται ἐν τῇ κινήσει, οὐχὶ ἐν τῇ ἀδρανεῖα. Ἡ φαντασία, τίς ἤθελε τὸ πιστεύσῃ ; κατέστη, μέχρι τῶν τεχνικῶν τούτων ζητημάτων ἀκόμη, ὀδηγὸς ἀπειράκις τῆς πράξεως καὶ τῆς πείρας ἀσφαλέστερος. Ἡ ὑπ' αὐτῆς κινουμένη δὲς χρησιμεύει τοῦλάχιστον εἰς φωτισμὸν τοῦ ὀρίζοντος καὶ ἀνευ τῶν ἀφνιδίων τούτων λάμπων τῶν ἐκπεπομένων ἐπὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα ὑπὸ τινων εὐτόλμων πνευμάτων, ἔρεβος θὰ ἔμενον τὰ πάντα περὶ ἡμᾶς. Μὴ ἀποθαρρύνωμεν λοιπὸν τοὺς καινοτόμους. Τίς οἶδε τὰ αὐτῶν μυστικά, ἅπερ πρόκειται ν' ἀποκαλύψωσιν ἡμῖν ; Ἡ Ἀγγλία ἀγοράζει πάσας τὰς προσφερομένας αὐτῇ ἐφευρέσεις ἐκ φόβου μὴ ἐπινόησίς τις ὠφέλιμος διαφυγοῦσα αὐτὴν προσενέγκῃ ἄλλοις πρόδοον, ἣτις θὰ διετέλει ἄγνωστος αὐτῇ. Δὲν εἴμεθα ἀρκοῦντως πλούσιοι, ὅπως παρακολουθήσωμεν τοιοῦτον παράδειγμα. Εἰς ἀντίθετον ὅμως ὑπερβολὴν θὰ περιεπίπτομεν, ἐὰν ὑπεθέτομεν, ὅτι δυνάμεθα ἀκόμη νὰ κατασκευάζωμεν, νὰ διοι-

κῶμεν μετὰ τῆς στερεοτυπίας τῶν παρελθουσῶν ἡμερῶν. Παρῆλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν μακροβίων προγραμμαμάτων. Ἐν μόνον ὑπάρχει δυνάμενον νὰ δεσπότησῃ ἀφ' ὑψηλοῦ πάντα τὰ δευτερεύοντα ζητήματα. Πολλάκις λαλήσας περὶ αὐτοῦ καὶ αὐθις νῦν τελευταῖον τὸ ἐπαναλαμβάνω. Ἡ μόνη σοβαρὰ χρῆσις τῶν χρημάτων ἡμῶν εἶναι ἡ συντείνουσα εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ μαχίμου στόλου. Τὰς ἐκτὸς τούτου δαπάνας ἀνάγκη νὰ ὑπομείνωμεν, θρηνησωμεν ἐν τούτοις διὰ τὸ πιθανῶς μάταιον αὐτῶν.

Ἡ σύνθεσις καὶ τὰ ἔργα τῶν στόλων, οὓς ἡ σύγχρονος Ἑλλάς ἀντέταξε κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν σκαφῶν ἐπὶ ἑπτὰ ὅλα ἔτη δύνανται νὰ διαφωτίσωσι τὴν κατὰ θάλασσαν στρατηγικὴν, οὐ μόνον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέλλοντος. Ὅταν βλέπωμεν πάρωνας διακοσίων καὶ τριακοσίων τόνων καταφρονούντας τοὺς ἐκ τοῦ Ἑλλητπόντου ἐκπλέοντας βαρεῖς στόλους, διώκοντας πρὸ αὐτῶν, ὡς ἀγέλην ἐκπτοθηέντων δορκάδων, κορβέττας, φρεγάτας, πλοῖα τῆς γραμμῆς τῶν ὀγδόηκοντα πυροβόλων, κατανοοῦμεν ἀκριβέστερον τότε τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεγάλης «Ἀρμάδας» καὶ τὴν καταστροφὴν τῶν βαρέων σκαφῶν Φιλίππου τοῦ Β' ὑπὸ τοῦ εὐκινήτου στολίσκου τοῦ λόρδου Howard. Αἱ ἐπὶ ὀλοκλήρους ὥρας ἀλληλοκεραυνοβολούμεναι μακραὶ γραμμαί, χωρὶς ἀσθενῆς πυροβολικὸν νὰ δύναται νὰ τὰς διαρρήξῃ, τὰ πυρπολικά, ἅτινα προστατευόμενα ὑπὸ τῶν κινητῶν τούτων τειχῶν, αἰφνιδίως ὀρμῶσιν ἀνὰ μέσον τοῦ καπνοῦ τῆς μάχης, ὅπως προσκολληθῶσιν ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν καπουδάν-πασσάδων, αἱ στρατιαὶ αὐταὶ αἱ ἐπὶ ἐκτάσεως πολλῶν λευγῶν ἀναπτυσσόμεναι, μακρυνόμεναι, συμπλησιάζουσαι, συγκροτοῦσαι ἢ καταπαύουσαι τὴν μάχην, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην νὰ καταφεύγωσιν εἰς τὸ ἡμέτερον περίπλοκον τῶν σημάτων σύστημα, πάντα ταῦτα μετάγουσιν ἡμᾶς, ὡς πρὸς τὴν θαλασσίαν τακτικὴν, εἰς τοὺς πρὸ δύο καὶ πλέον αἰῶνων χρόνους. Εἰς τὸ θέαμα τῶν ἐκ παρατάξεως τούτων μαχῶν, ὧν συχνὰ μετίσχον πλέον τῶν ἑκατὸν πλοίων, — μαχῶν εἰς ἃς μοὶ φαίνεται, ὅτι παρίστην, διότι ἡ τύχη ἔδωκεν αὐταῖς μάρτυρας αὐτόπτας ἀξιώματικούς, οὓς ὁ ναύαρχος Δε Ρινῦ ἀπεκάλει μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἐγὼ διδασκάλους μου, — οἱ χειρισμοὶ τῶν Μπλάκε, τῶν Τρόμπ, καὶ τῶν Ροῦύτερ ἐφωτίθησαν δι' ἐμὲ διὰ νέου φωτός. Εἰς τοῦτο ἐν τούτοις μόνον δὲν περιορίζεται τὸ ἐνδιαφέρον, ὅπερ δύναται νὰ παραγάγῃ ἢ μελέτη τῶν μαχῶν τῶν πλοίων τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Ὑδρας. Ἐν τῇ ὑπὸ ληθάργου καταληφθείσῃ Ἀνατολῇ δικαίως ἔπρεπε ν' ἀναμείνωμεν, νὰ ἐπανεῦρωμεν τὰ ναυτικὰ πράγματα ἐν τῇ καταστάσει, ἐν ἣ ὀι θεσμοὶ καὶ ἡ ναυτικὴ τέχνη τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος κατέλιπον αὐτά. Περιέργον τὸ θέαμα τῆς ἐπιστήμης ἐπαναγωγῆς ἡμᾶς διὰ μακρᾶς περιαγωγῆς εἰς τὴν μέθοδον τῆς προσβολῆς τὴν ἐφαρμοζομένην πρὸ μὲν πεντήκοντα ἐτῶν ὑπὸ τῶν Ὑδραίων, πρὸ δὲ διακοσίων ὑπὸ τῶν Γάλλων, τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Ὁλλαν-

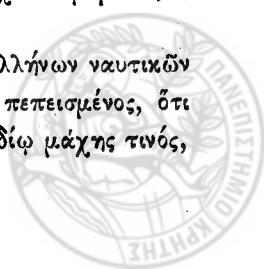


δῶν. Ἐθωρακίσαμεν τὰ πλοῖα ἡμῶν μηδενίσαντες τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πυροβόλων ἡμῶν. Ἐκ τούτου ἀναγκάως θέλομεν ἐπανελθεῖ εἰς τὴν χρῆσιν μίσην συμπληρούντων ἄλλοτε τὸ πυροβολικόν. Τὰ πυροπολικὰ ἡμῶν ἀποκαλοῦνται τορπιλλοβόλα.

Θέλομεν λοιπὸν καὶ αὐθις ἴδη ναυτικούς στρατοὺς κατασκοπεύοντας ἀλλήλους, ἀπειλουμένους ἐπὶ μακρὸν ἀμοιβαίως πρὸ τοῦ ἀποφασίσωσι νὰ συμπλακῶσιν, ἔπειτα δ' αἰφνιδίως ἐπιπίπτοντας κατ' ἀλλήλων, διαπερωμένους, συνωθουμένους, συμφορομένους. Πρῶτα θὰ παρατάσσωνται τὰ ὑψιπαγῆ καὶ σιδηρόφρακτα σκάφη τὰ διὰ τῆς συρράξεως μαχόμενα, τὰ ἐμβολοφόρα, τὰ ἐπιτήδεια πρὸς διάσπασιν καὶ κατάρραυσιν τῶν ἐμποδίων. Ἡ πρώτη δ' αὕτη γραμμὴ θέλει σκέπη καὶ ὁδηγῆ ἐν τῷ μέσῳ τῆς συμπλοκῆς δευτέραν τινὰ γραμμὴν. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ταύτῃ θὰ καλύπτονται μέχρι τῆς καταλλήλου στιγμῆς τὰ εὐδρομα ἐφωδιασμένα δι' ἐκρηκτικῶν κώνων, αἱ εἰς καταστρεπτικὰ μηχανήματα μετεσχηματισμένοι ἄκατοι. Πλείοτεραι τῆς μιᾶς τῶν σφηκῶν τούτων θέλουσι καταλίπη καὶ κέντρον καὶ ζωὴν ἐν τῇ πληγῇ. Ἐν ταῖς μελλούσαις μάχαις παρασταθῆσεται ἀνάγκη ἀρχαϊκῶν ἀφοσιώσεων. Τότε ἴσως δὲν θὰ εἶναι ἀνωφελῆς ἢ ἐκ τοῦ σύγγγυς μελέτη τῶν κινήσεων, δι' ὧν οἱ μεγάλοι ναύαρχοι τοῦ δεκάτου ἔκτου καὶ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος παρεσκευάζον τὴν ἐπίθεσιν τῶν πυροπολικῶν των, ἀποφεύγοντες τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν εἰς ἀνωφελεῖς θυσίας, προστατεύοντες αὐτὰ μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς καὶ μόνον κατὰ πλοίων ἐνδιδόντων ἤδη κατευθύνοντες. Τότε ἐκτὸς τῶν ἄλλων πλείονα τοῦ ἐνὸς ὀνόματα ἀδικῶς ἀπομείναντα ἐν τῷ σκότει θέλουσιν ἀναζήσῃ ἐπιθυμία δὲ θέλει γεννηθῆ νὰ γίνῃ γνωστὸν τίνες ἦσαν οἱ πλοίαρχοι, οἱς ἐπεφυλάχθησαν τὰ δυσχερέστατα τῶν ἐγχειρημάτων, πόθεν προήρχοντο οἱ ἡρωϊκοὶ τολμηταί, ὧν ἡ ἀφοσιώσις τῶν πόνων μετεἶχε μόνον χωρὶς νὰ δύναται ν' ἀποβλέπη ποτὲ εἰς τὰς τιμὰς, ἥρωες πληθεῖοι συναντώμενοι ἐν πάσαις ἡμῶν ταῖς μάχαις μέχρι τέλους τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ οὔτινες διαταγῇ τοῦ Ῥισελιέ, ἐλάβανον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Σουρδὶς ἀρχιεπισκόπου χρυσοῦ περιδέρακα, ὡς πυροπολήσαντες ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Γκεταρίας ὀλόκληρον ἰσπανικὸν στόλον.

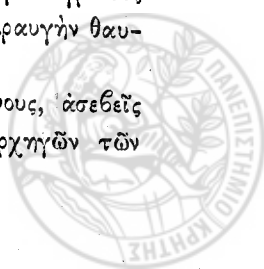
Ἡ γενεὰ τῶν ἀνδρείων τούτων ἀδύνατον νὰ ἐσβέσθῃ παρ' ἡμῖν. Καὶ παρὰ τῶν θαρσαλεωτάτων ἐν τούτοις τῶν ἀνδρῶν δὲν πρέπει νὰ ζητῶμεν τ' ἀδύνατα. Ὁφέλιμον λοιπὸν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τ' ἀνδραγαθήματα, ἅπερ προβάλλονται ὡς παραδείγματα, ν' ἀναζητήσωμεν ἐπιμελῶς ὑπὸ τίνος ὄρους τὰ εὐτυχῆ ταῦτα εὐτολμίας ἔργα συνετελέσθησαν, καὶ τίνες ἔντεχνοι προφυλάξις ἐξησφάλισαν τὴν ἐπιτυχίαν.

Ἐπὶ τὴν ἐποψιν ταύτην κυρίως τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν δικαιοῦνται εἰδικῶς τῆς ἡμετέρας προσοχῆς. Εἶμαι καθ' ὅλα πεπεισμένος, ὅτι ἐὰν Κανάρης τις ἐνεφανίζετο ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἐν τῷ πεδίῳ μάχης τινός,



κυβερνῶν κατὰ τινος τῶν συγχρόνων ἡμῶν κολοσσῶν, οὐχὶ πλέον πλοῖον πυρπολικὸν παρεμποδίζομενον ὑπὸ τῶν ἀνέμων, ἀνακοπτόμενον ὑπὸ τῆς γαλήνης, ἀλλὰ σκάφος ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ταχέα καὶ κύρια τῶν ἐλιγμῶν των, δύνανται διὰ τῆς προσψάυσεως αὐτῶν μόνον ν' ἀνοιξῶσιν ἐπὶ τῆς προσβληθείσης πλευρᾶς πλειόνων μέτρων ῥῆγμα, λίαν επικίνδυνον θὰ ἦτο νὰ τὸν ἀναμείνωμεν δεξιώτατος καὶ ἀκριβέστατος χειρισμὸς θὰ ἐχρειάζετο, ὅπως τῷ διαφύγωμεν. Ἀλλὰ τῶν τορπιλλοβόλων τούτων, θὰ εἴπη τις ἴσως, πόσα δὲν θὰ καταποντισθῶσι διὰ μιᾶς βολῆς τηλεβόλου, πόσα δὲν θὰ συντριβῶσιν ὑπὸ τὴν πρῶραν τῶν πολεμίων σκαφῶν; — Τὸ πρᾶγμα ἔσται δυσχερέτερον παρ' ὅσον τὸ φανταζόμεθα. Τὸ κύριον σῶμα τῆς παρατάξεως, ὁ θωρηκτὸς στόλος ἔσεται παρῶν ὅπως προστατεύσῃ τὸν στολισκον. Τὰ πυρπολικά δὲν ἐνήργουν μόνα. Ὁ ἀριστος ναύαρχος ἐθεωρεῖτο ἄλλοτε ὁ γινώσκων νὰ καλύπτῃ αὐτὰ καλλίτερον, νὰ τάσῃ αὐτὰ ἐν τῇ ἐπιτηδειοτέρᾳ θέσει, νὰ ἐκπέμπῃ ἐν τῇ καταλληλοτάτῃ στιγμῇ. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ νῦν συμβήσεται, ὡς καὶ ὅτε ἐν ταῖς θαλάσσαις τῆς Ἀνατολῆς Μιαούλης καὶ Σαχτούρης ἐμάχοντο κατὰ τοῦ Χοσρέβ καὶ τοῦ Ἰμβραήμ. Τὸ κατ' ἐμὲ ἀείποτε μεγάλως ἐθαύμασα τοὺς Ἕλληνας ναυτικούς. Διεπράξαντο πολὺ πλείωτερα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των, ἢ πᾶσαι αἱ φάλαγγες τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν, ὧν ἡ ἀφοσίωσις ποικίλλουσα ἔστιν ὅτε κατεδείκνυτο. Ἐν τοῖς κατορθώμασιν αὐτῶν ἐν τούτοις τὸ θάρρος καὶ ἡ φιλοπατρία μὲ συγκινουῦσιν ὀλιγώτερον τῆς θαυμαστῆς ἐπιτηδειότητος, ἣν ἐπιδείκνυνται ἐν τῇ τέχνῃ. Οἴους ἰσχυροὺς δεσμοὺς καθίστησι μεταξὺ τῶν θαλασσινῶν ὁ ἔρωσ τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἡ δεξιότης τοῦ ἀντιζήλου συνεχέστερον τὰς ἐπευφημίας ἡμῶν ἢ τὸν φθόνον προκαλεῖ· καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ στιγμὴν λησμονοῦμεν τὸ μῖτος, ὅπερ ἐμπνέει ἡμῖν. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ τοῦ Ναυαρίνου ὁ χειρισμὸς τῆς «Ἀρμίδος» ἐνέπλησεν ἐνθουσιασμοῦ τὸ πλήρωμα τοῦ Talbot. Οἱ Ἄγγλοι ναῦται καταλυμπάνοντες τὰ πυροβόλα αὐτῶν ἀνῆλθον ἐπὶ τῶν ἐπιτόνων χαιρετίζοντες τὴν φρεγάταν δι' ἐπευφημιῶν. Εἰς παρόμοιον τι συναίσθημα ὑπέκοντες, θέλουσιν ἴδη πλείστους ἡμῶν ἀκούοντας τὴν ἀφήγησιν τοσοῦτων θαυμασιῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων συντελεσθέντων διὰ τῶν ἀσθενεστάτων τῶν νεῶν. Χίτος, Τένεδος, Ναύπλιον, Εὐβοία, Σάμος, ὄρμος Τσεσμέ, πορθμὸς τῆς Κῶ, Ἀλεξάνδρεια. Ὁ συγγραφεὺς τῆς ιστορίας ταύτης δυσκόλως ἀντέστη εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν τοῦτον. Ἐξηγηθῶμεν δὲ, δὲν εἶναι ἐχθρὸς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ὁ γράφων· εἶναι ναύτης ὅμως, ὅστις, ὄλως συγκινημένος ἀκόμη τῶν θαυμασιῶν ἀνδραγαθημάτων, ἅπερ ἀφηγήθη, ἄνων συναρπάζεται ὑπὸ τοῦ παραδείγματος τῶν ναυτῶν τοῦ Talbot καὶ ἐν μέσῳ τῆς αἰμοχαροῦς συμπλοκῆς κραυγὴν θαυμασμοῦ ἀφίησι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἄπληστοι, πειρατικοὶ πως, ἀνευ οἴκτου πρὸς τοὺς ἠττημένους, ἀσεβεῖς πρὸς τὴν διομολογηθεῖσαν πίστιν, οἱ πλείστοι τῶν ἀτρομήτων ἀρχηγῶν τῶν

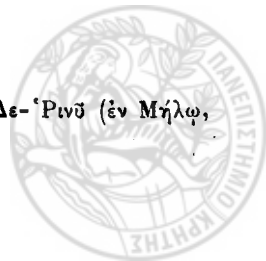


κυβερνώντων τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν ἢ τῆς Κάσσου πολλάκις ἐπέσυρον τὰς ἀράς τῶν οὐδετέρων καὶ προὐκάλεσαν τὴν ἡμετέραν ἀγανάκτησιν. Οἱ Guëux de mer, εἰς οὓς ἡ Νεορλανδικὴ συμπολιτεία ὤφειλε τὴν αὐτονομίαν της, οἱ περιώνυμοι πειραταὶ flibustiers, τρόμος τῶν ἰσπανικῶν θησαυροφορτίδων, οἱ ῥιψοκίνδουνοι τυχροδιώκται, οἵτινες ἔφερον τὰ ὀνόματα τοῦ sir Francis Drake, τοῦ John Hawkus, τοῦ Martin Frobisher, πάντες οὗτοι οἱ μεγάλοι πατριῶται, οὓς θεωροῦμεν νῦν μέσον πρίσματος, ἦσαν φιλο-θρωπότεροι, ἀφιλοκερδέστεροι, εὐσυνειδητότεροι τηρηταὶ τοῦ διεθνoῦς δικαίου τῶν δυσπειθῶν τοῦ Μικούλη συστρατιωτῶν ; Δυνάμεθα ν' ἀνατκαλεύσωμεν τὰ χρονικὰ τοῦ παρελθόντος, τὴν σύγχρονον ἱστορίαν, δὲν θέλομεν ἀνευρῆ φυσιογνωμίαν εὐγενεστέραν τῆς τοῦ Κανάρη, « τοῦ ἀνδρείου τῶν ἀνδρείων, τὴν εἰλικριτεστάτην καὶ χρηστοτάτην τῶν ψυχῶν ». ¹

Ἡ ἀπειρία τοῦ συστρατήγου τοῦ Παύλου Αἰμυλίου δὲν ἐπήνεγκεν, ὡς διίσχυρίσθη ὁ ποιητής, « σύμπασαν τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀνίβα », συνετέλεσε μόνον οὐκ ὀλίγον εἰς ταύτην. Ἡ ἀμέλεια τῶν Τούρκων δὲν ἠνόνησεν ὀλιγώτερον τὴν τόλμην τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τοῦτο. Ὄταν οἱ Ὑδραῖοι ἀντιμετωπίζοντο μετὰ τῶν ὑπὸ ἀλγερινῶν πληρωμάτων χειριζομένων πλοίων ἢ καὶ μετὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου, εὗρισκον ὅλως ἄλλας μάχας. Ἐάν ὁ στόλος Φιλίππου τοῦ Β' συνεκροτεῖτο μόνον ἐκ φρεγατῶν τῆς Δουνκέρκης οἱ Ἄγγλοι δὲν ἤθελον καταβάλλῃ αὐτὸν τοσοῦτον εὐχερῶς. Ἀκινδύνως δύναται τις νὰ φανῆ τολμηρὸς μετὰ κακῶς ἀμυνομένου πολεμίου, ἢ καὶ οὐδόλως πολλάκις ἀμυνομένου. Μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ πιστεύων, ὅτι δύναται νὰ μιμηθῇ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὰ εὐτυχῆ αὐτῶν ἐγχειρήματα, πρέπει πρῶτον νὰ ἐξάρῃ τὴν καρδίαν του εἰς τὸ ὕψος τοῦ ἡρώισμοῦ των, διότι ἐγένοντο ἡρωϊκοί· θὰ τὸ ἀποδείξω δι' ἀνακριθῆτητῶν μαρτυριῶν.



(¹) Ἐκθεσις πλοιάρχου Le Ray, ὑπαπιστοῦ τοῦ ναυάρχου Δε-Ἰρινῶ (ἐν Μήλω, 22 Σεπτεμβρίου 1825).



ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΓΩΝΟΣ

ΚΥΡΙΩΣ ΤΟΥ ΝΑΥΤΙΚΟΥ (1)

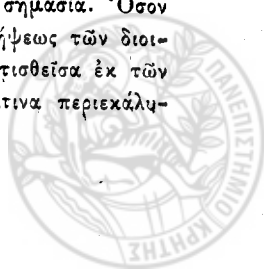
ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν.

Ἄγγλος συγγραφεὺς ὀρθῶς παρετήρησεν, ὅτι ἐπὶ μακρὸν τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολῆς ἐγινώσκμεν μόνον ἐκ τῶν περιγραφῶν τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἀνταγωνιστῶν, — τῶν θανασιμωτάτων, ἐν ἄλλοις λόγοις, ἐχθρῶν αὐτῶν. Οὐδαμῶς ἐκ τούτου παράδοξος ἢ συνήθως ἤμιστα εὐμενῆς περὶ αὐτῶν κρίσις ἡμῶν. Ἀπώλεσε λοιπὸν ὁ ἑλληνικὸς οὐρανὸς τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ ἐξεφυλίσθη ὑπ' αὐτὸν τὸ ἀνθρώπινον γένος ; Οὔτε οἱ ζωγράφοι, οὔτε οἱ γλύπται θὰ συνεφώνουν εἰς τοῦτο. Πλεῖσται παλληκαριῶν κεφαλαὶ δὲν θὰ ἠσχήμιζον τὸ ἄγαλμα τοῦ

(1) Θέλω προσπαθῆσαι ν' ἀποφύγω τὰς σημειώσεις, τὸ μὲν ὅπως μὴ διασπᾶσω τὴν ὕψην τοῦ ἐκυστικῆς κειμένου τοῦ συγγραφῆως, τὸ δέ, διότι δὲν ἠθέλησα, — ὅπου συνεισφέρω αὐτῶν κατὰ τὰς γνώμας, — νὰ βαρύνω τὸν ἀναγνώστην διὰ συζητήσεων ἐπὶ θεμάτων, ἐφ' ὧν δὲν ἐρρήθη ἔτι ἡ τελευταία λέξις ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Δὲν δύναμαι ὁμῶς ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης σελίδος τῆς μεταφράσεως νὰ μὴ σημειώσω, ὅτι ἐν αὐτῇ δὲν ἀπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ προσήκουσα αὐτῶν ἀκριβῶς σημασία. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοῦτο τοῦλάχιστον ἡλαττώθη φαίνεται ἡ διαύγεια τῆς ἀντιλήψεως τῶν διοικητῶν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τὸν ἀγῶνα γαλλικῆς μοίρας, ἐπισκοπισθεῖσα ἐκ τῶν πολλῶν νεφῶν τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ καὶ τῶν ξένων ἀντιζηλιῶν, ἅτινα περιελάμπτον τότε τὴν Ἑλλάδα.



Ἀπόλλωνος, αἱ δὲ παρθένοι τῆς Τήνου ἢ τῆς Λέσβου θὰ ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν ἀκόμη ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὸν Πραξιτέλην. Ὡσαύτως δὲ ζῶσιν ὑπὸ τὸν γενναῖον καὶ γόνιμον τοῦτον οὐρανὸν ψυχαὶ ἄξιαί τῆς λαμπρᾶς χώρας, ἢ οἰκοῦσιν ὁ χυδὴν ὅμως ὄχλος, τὸ πολὺ τοῦ λαοῦ, — παιδαριώδης ἢ ἄρνησις — θὰ ὑποφέρει ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν ἐξ ἀθλίου παρελθόντος. Οὐδέποτε ἔθνος ἐτάφη βαθύτερον ὑπὸ στρώμα δουλείας καὶ ἀμαθείας. Ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος εἶναι φανόμενον, οὐ δεύτερον παράδειγμα πιθανῶς ἡ ἱστορία δὲν θέλει παρουσιάσῃ, καὶ ὅπερ μόνον ἕξοχος ζωτικότης δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ.

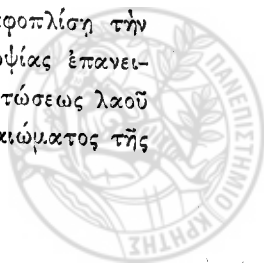
Ἡ ξένη κατάκτησις ἀνανεοῖ ἐνίοτε τὸ αἷμα τῶν ὑποταγέντων, ὡς οἱ πλανητικοὶ ἐκείνοι ὄγκοι, οἵτινες κατ' εὐφρέας τι σύστημα, τρέφουσι τὴν ἐστίαν τοῦ ἡλίου. Τοιοῦτός τις ὑπῆρξεν ὁ χαρακτήρ τῆς κατακτήσεως τῆς Σικελικῆς ὑπὸ τῶν Μαντσοῦ, τῆς Ἀγγλίας ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν. Διὰ τὴν Ἑλλάδα ὅμως, τετράκις ἢ πεντάκις κατακτηθεῖσαν ἐν διαστήματι ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων, ἡ ὑποδουλώσις ὑπῆρξε πάντοτε ἄνευ ἀντισταθμίσματος. Τὸ τέλος τοῦ μεσαίωτος ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως ἐποχὴ ποιητικῆ. Πλάνητες ἱππῶται διένευον μεταξὺ τῶν τὰ κράτη καὶ ἔδιδον νήσους εἰς τοὺς σταυλάρχας τῶν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἀχαΐας, οἱ δούκες τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ δούκες τῆς Νάξου, οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς μεγάλης Καταλανικῆς συμμορίας, ἐπλήρωσαν τὴν Εὐρώπην τοῦ κρότου τῶν ἀνδραγαθιῶν τῶν. Ἐπὶ διακόσια σχεδὸν ἔτη, ἡ ἀνάμνησις τῶν εὐτυχῶν τούτων στρατιωτῶν παρεῖχεν ὕλην εἰς τὴν ἱπποτικὴν μυθιστορίαν καὶ ὑπέθαλπεν ἐν ταῖς εὐγενεῖσι καρδίαις γενναίαν ἀμιλλαν· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀγέλην, ἥτις μόνον προορισμὸν εἶχε νὰ δοξάζῃ τὸ οἰκόσημον τῶν κυρίων τῆς καὶ νὰ συντελῇ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν φεουδαλικῶν αὐτῶν αὐλῶν, ἡ λατινικὴ κατάκτησις δὲν ὑπῆρξε μικροτέρα πληγὴ τῆς Σουλτανικῆς κυριαρχίας. Εἰς τοὺς ἀπομεμακρυσμένους μάλιστα τούτους χρόνους, εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν τοσοῦτον ἐξωραϊσθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων μύθων, πρέπει ν' ἀναγάγωμεν τὸ ἔτι καὶ νῦν ἀδιάλλακτον μῖσος τῶν ὀρθοδόξων πληθυσμῶν κατὰ τῶν καθολικῶν. Φόρων εἰσπραξίς καὶ ἀνοικοδόμησις φρουρίων ἦτο τὸ κύριον ἂν μὴ καὶ τὸ μόνον μέλημα τῶν νικητῶν τῶν διαμελισάντων τὴν κληνονομίαν τῶν Κομνηνῶν. Αὐτὴ αὐτὴ ἡ Ἐνετία εἰς ἄλλο τι δὲν ἠσχολήθη, ἐφ' ὅσον κατεῖχε τὴν Κρήτην· καὶ ὅταν δὲ ἐν ἔτει 1685, ἐπωφελουμένη τῶν περιπλοκῶν τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῆς συμμαχίας τῆς Γερμανίας κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Πελοπόννησον, ἡ πολιτικὴ αὐτῆς δὲν φαίνεται μεταβαλοῦσα δρόμον. Ἐκ τούτου καὶ ὁ ἰθαγενὴς πληθυσμὸς μετὰ τριακονταετῆ ἐνετικὴν δεσποτείαν, ἐπανεπέσε μετὰ πληρεστάτης ἀδιαφορίας ὑπὸ τῶν ζυγῶν, ἀφ' οὗ ἡ γαληνοτάτη Δημοκρατία εἶχε διίσχυρισθῆ νὰ τὴν ἀπελευθερώσῃ.

Ἡ ἀδιαφορία αὕτη, ἥτις εἶναι ἡ καταδίκη τῆς λατινικῆς κυριαρχίας, οὐδὲν δύνάται ν' ἀποτελέσῃ δικαιολογίαν τῆς μουσουλμανικῆς δεσποτείας. Ἐκ

πάντων τῶν κατακτητῶν, οἵτινες ἐδήλωσαν τὸν κόσμον, οἱ Τοῦρκοι ἀναμφηρίστως ὑπῆρξαν οἱ κακουργότεροι. Πανταχοῦ, ὅθεν διῆλθον, διέφθειραν τὰς ψυχὰς καὶ ἐστεῖρωσαν τὸ ἔδαφος. Αἱ ἀφηγήσεις τῶν περιηγητῶν τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος δὲν ποιοῦνται ἡμῖν λόγον περὶ τῶν ὁδῶν καὶ παθημάτων τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ παρέχουσιν ἡμῖν θλιβερωτάτην εἰκόνα τῆς καταπτώσεως αὐτῶν.

Οἱ διάδοχοι Μωάμεθ τοῦ Β΄., οὐδὲν μέσον παρημέλησαν, ὅπως καταρρίψωσι τὸ φρόνημα τῶν ἠττηθέντων. Ἦθελον πλήθη τεταπεινωμένα, ἵνα ἔχωσι λαοὺς πειθηνίους. Ἡ μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων διάκρισις ἐξετείνεται μέχρι τῶν ἐλαχίστων μικρολογημάτων. Ὁ χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ ἢ ἐνδύματα καὶ καλύμματα βαθίων χρωμάτων. Ὀφείλει νὰ χρίῃ τὴν οἰκίαν του διὰ μελκνοῦ ἢ ἄλλου βαθείου χρώματος. Ἐὰν ἀπέκτεινε Μουσουλμάνον, ἔστω καὶ πρὸς ἰδίαν ἀμυναν, ἐὰν ἐκτύπη σερῖφ τινα, ἦτοι ἓνα τῶν ἀπογόνων τοῦ Μωάμεθ, οἵτινες διακρίνονται ἔτι διὰ τῆς ὑπὲρ αὐτῶν φερομένης πρασίνης κιθάρεως, — καὶ χιλιάδες σερῖφ ὑπάρχουσιν εἰς τινὰς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, — ἐσφάζετο, τὸ συνηθέστατον, αὐτοστιγμεί. Ἡ δικαιοσύνη τῶν φιλονεικῶν πρὸς τινα πιστὸν τὸ ἐλαχιστότατον τὸν ἐξέθετεν εἰς βαρὺ πρόστιμον ἢ εἰς τὴν μαστίγωσιν· ἢ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ οὐδ' ἐλαμβάνετο ὑπὲρ ὅσιν ἐνώπιον τῆς δικαιοσύνης. Μόλις δὲ δύο χριστιανῶν ἢ μαρτυρία ἠδύνατο νὰ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν κατάθεσιν ἐνὸς μόνοις μάρτυρος. Οὔτε αἱ οικογενειακαὶ χαρὰ ὅμως καὶ ἡ ἡρμος εὐδαιμονία, οὔτ' αὐτὴ ἢ ἐπίδειξις προπετοῦς πολυτελείας, δὲν ἦσαν ἀσυμβίβαστοι μετὰ τῆς ἐξευτελιστικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ ἐβίουσαν οἱ χριστιανοί. Κυβερνῶμενοι ὑπὸ τῶν ἱερέων των, διοικούμενοι ὑπὸ τῶν προσδιοριζόντων καὶ τοὺς φόρους Ἐπισκόπων, οἱ Ἕλληνες «λαλίστατοι, φιλοσκόμμονες καὶ φιλοπροσηγορότατοι τῶν ἐμπόρων» ἐστεροῦντο μὲν πασῶν τῶν πολιτικῶν ἐλευθεριῶν, ἀπήλαυον ἐν τούτοις εὐρυτάτης δημοτικῆς αὐτονομίας. Ἀπηλλαγμένοι τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἧς οἱ Μουσουλμάνοι προέκριναν ν' ἀναλάβωσιν ὀλόκληρον τὸ βᾶρος, εἶχον καιρὸν καὶ ἄνεσιν, καὶ τὸν καιρὸν τοῦτον μετεχειρίζοντο «εἰς τὸ πίνειν καὶ τρώγειν». Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς γυναῖκας αὐτῶν, «πολυτελεῖς ὑπερβαλόντως, ἐνδεδυμένας μεταξίνους ἐσθῆτας ἀνοικτὰς ὑπὸ τὸν λαιμόν, κατάφορτοι τοὺς βραχίονας ἐκ χρυσῶν ψελίων», περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς σύρουσαι τὰς πεποικιλμένας αὐτῶν ἐμβάδας, μὴ σκεπτόμεναι νὰ στενάξωσιν, ὅτι ἦσαν «δοῦλαι τῶν Τοῦρκων» καὶ μᾶλλον ὑπερήφανοι «ἐπὶ τῷ κόμπῳ τούτῳ καὶ τῇ ἐπίδειξει» ἢ αἰσχυντηλαὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ αὐτῶν.

Πῶς τοιαύτη τις καρτερία καὶ ὑπομονὴ δὲν κατώρθωσε ν' ἀφοπλίσῃ τὴν σκληρότητα τῶν Σουλτάνων, καὶ ἐκ τίνος ἄρα γε ὑπερβολικῆς ὑποψίας ἐπανειλημμένως τὸ Διβάνιον ἐτόλμησε νὰ συλλάβῃ τὸ σχέδιον τῆς ἐξοντώσεως λαοῦ τοσοῦτον τακτικῶς καταβάλλοντος κατ' ἔτος τὸ ἀντίτιμον τοῦ δικαιώματος τῆς



υπάρξείως του; Τὸ *χαράτσι*, ὁ κεφαλικὸς οὗτος φόρος, ὃν τὸ Κοράνιον ἀπαιτεῖ παρὰ τοῦ ἡττηθέντος τοῦ μὴ ἀποδεχομένου τὸ Μωαμεθανικὸν θρησκειμα, ἀπετέλει τὸ κύριον ἔσοδον τοῦ δημοσίου θησαυροῦ. Οἱ Ἕλληνες ὑποκύψαντες εἰς τοῦτο, ἀγογγύστως ἐξηκολούθουν τὴν καταβολὴν αὐτοῦ. Ἐπὶ μακρὸν ἐν τούτοις ἔζησαν κατὰ σιωπηλὴν ἀνοχήν, ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν τοῦ *φετῶ*, ὅστις ἠδύνατο αἰφνιδίως ν' ἀπαλείψῃ αὐτούς διὰ μιᾶς ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς. Ἀλλὰ πάντα ὑπόκεινται εἰς μεταβολὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ λίαν παράδοξον θὰ ἦτο ἂν οἱ Τούρκοι ἀπήλαυον τοῦ προνομίου νὰ σταματήσωσι τὸν τροχὸν τῆς τύχης, ἐπειδὴ τοῖς ἤρσκει ν' ἀκινήτωσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτούς. Αἱ στρατιαι αὐτῶν εἶχον στρατολογήσῃ τὸ ἄριστον αὐτῶν πεζικὸν ἐν τῶς κόλποις τῶν κατακτηθέντων ἐθνῶν. Ὁ Σουλτάνος ἐκράτει ἐν ἐκάστη χριστιανικῇ οἰκογενεῖα τὸ εὐρωστότερον καὶ καλλιτέρας κατασκευῆς τέκνον, ὅπως τὸ ἀφιέρωσῃ εἰς τὴν δόξαν τοῦ προφήτου. Ὁ ὀλέθριος οὗτος φόρος, περιπεσὼν ἤδη εἰς ἀχρηστίαν, κατηργήθη ἐπισήμως περὶ τοὺς χρόνους τῆς εἰς Πελοπόννησον εἰσβολῆς τῶν Ἑνετῶν. Οἱ Γενίτσαροι καταντήσαντες ἀνεπαισθήτως εἶδος πολιτοφυλακῆς, ἠθέλησαν νὰ καθιδρυθῶσι καὶ εἰς τάξιν κληρονομικὴν, ἀντιποιοῦμενοι ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν τέκνων τὸν μισθὸν καὶ τὰ προνόμια τὰ προορισθέντα ὑπὸ τῶν πρώτων Σουλτάνων εἰς τοὺς βλαστοὺς τῶν ἀπίστων ἐθνῶν. Αἱ ἀξιώσεις στρατεύματος, ὅπερ ἔμελλε νὰ εἶναι ὄχι ὀλιγώτερον ἐπίφοβον εἰς τοὺς κυρίους του παρὰ εἰς τοὺς ξένους πολέμιους, ἐγένοντο ἀφρόνως ἀποδεκταί, καὶ ἡ στρατιωτικὴ παρακμὴ τῆς Αὐτοκρατορίας παρηκολούθησε κατὰ πόδας τὸ μέτρον, δι' οὗ Ἀμουράτ ὁ Δ' ἀνεγνώρισεν, ἀστόχως πολιτευόμενος, τὴν αἴτησιν τῶν Γενιτσαρῶν. Ἡ κατάργησις τοῦ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὁρχάν ἐπιβληθέντος τοῖς χριστιανοῖς φόρου, ὀλεθρία εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν, οὕτινος ἡ ἰκμὰς ἔπαυσε οὕτως ἀνανεουμένη, ὑπῆρξε διὰ τὴν κατακεκτημένην φυλὴν ἀνεκτίμητον εὐεργέτημα, ἀποδοῦσα αὐτῇ πᾶσαν αὐτῆς τὴν γονιμότητα. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ἦτο δυνατὸν νὰ προΐδη τις τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἡ πολυγαμία καὶ ὁ ἀδιάλειπτος σχεδὸν πόλεμος ἤθελον περιαγάγῃ τοὺς Τούρκους εἰς μειονότητα ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὑπ' αὐτῶν συγκροτηθέντων ἐπὶ τῆς κατακτηθείσης χώρας σαντζᾶκ ἢ τιμαρίων.

Εὐτυχῶς διὰ τοὺς Ὁσμανλήδας, μέχρι τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς δεκάτης ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος τὰ θρησκευτικὰ πάθη δὲν εἶχον λάβει μέρος κατὰ τῆς κυριαρχίας των. Ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ἀνώτατος κληρὸς ὑπεστήριζον διὰ πάσης αὐτῶν τῆς ἰσχύος τὴν κλονουμένην ἀρχὴν τοῦ Σουλτάνου. Ἐπιτρέποντες μεγαλειτέραν τινὰ αὐτῆς διασάλευσιν ἐφοβοῦντο μὴ βοηθήσωσι τὰς προθέσεις καθολικῆς τινος Δυνάμεως. Οἱ Ἑνετοὶ κατηγόρησαν αὐτῶν μάλιστα, ὅτι διὰ τῶν κρυφίων αὐτῶν ραδιουργιῶν συνετέλεσαν εἰς τὴν ταχεῖαν ἐπιτυχίαν τοῦ Ἀλῆ Κοιμουρτζῆ, εἰς τρεῖς μόνον μῆνας ἐπανακτήσαντος τὴν Πελοπόννησον ἐν ἔτει 1715. Ἐν τούτοις ὁ οὐρανὸς δὲν ἔμελλε νὰ βραδύνῃ νὰ

ἐγείρη κατὰ τῶν διεδόχων τοῦ Ὄσμαν πολέμιον ἑκατοντάκις κινδυνώδεστερον τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας ἢ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας, διότι ὁ πολέμιος οὗτος ἦτο συγχρόνως τολμηρὸς ἀναμορφωτῆς, φιλόδοξος στρατιώτης καὶ ἐνθερμος ὀπαδὸς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Ἀληθῆς ἢ ἀπόκρυφος ἢ διαθήκη Πέτρου τοῦ Μεγάλου εἶναι τὸ πολιτικὸν εὐαγγέλιον τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἡ διαθήκη αὕτη περιελάμβανε μεταξὺ τῶν ἰσχυροτάτων αὐτῆς μέσων ἐνεργείας τὴν θρησκευτικὴν ἀνατάραξιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ κίνησις αὕτη, δεξιῶς ὑποθαλαπομένη ὑπὸ πολυαριθμῶν πρακτόρων, παρήγαγεν ἐντὸς ἐτῶν εἴκοσι ἐξεγέρσεις δύο μετὰ ὠμότητος κατασταλείσας. Θυσιασθέντες ἐν ἔτει 1774 εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς γενικῆς εἰρήνης, οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν τὸ δεύτερον τῷ 1790 ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας λίαν ἀσθενοῦς, ὅπως ἀψηφῆσθαι τὰς ἀπειλὰς τῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες ἰκέτευον τότε τὴν αὐτοκράτειραν Αἰκατερίνην νὰ δώσῃ αὐτοῖς ἡγεμόνα ἓνα τῶν ἐγγόνων της. Μετὰ τινα ὅμως ἔτη, ὅπότεν ἡ ἰσχυρὰ πνοή τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως διήλθεν ἐπὶ τὸν κόσμον πλήρη τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν καὶ τὴν αὐτονομίαν ἐζήτησαν. Ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἔσχε τὰς προσδοκωμένας συνεπείας· παρήγαγε μόνον νέους μάρτυρας.

Ἡ διάλυσις τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐφαίνετο ἐν τούτοις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν πλείοτερον ἐγγίζουσα. Περιεχαρακωμένοι ἐν τῇ ἡλιθίᾳ ἐκείνῃ καὶ μεγαλοπρεπεῖ βαρύτητι οἱ Τοῦρκοι ἐθεώρουν μετ' ἀδιαφορίας τὸν κόσμον κινουμένον περὶ αὐτούς. Τὰ λοιπὰ τῶν ἐθνῶν ἐτελειοποιοῦν τὰ ὄπλα αὐτῶν, μετερρυθμιζόν τὴν τακτικὴν των, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνήγον τὸν πόλεμον εἰς ἐπιστήμην. Καὶ ὅμως αὐτὴν τὴν ζωὴν του ἐκινδύνευεν ὁ Σουλτάνος περὶ οὗ καὶ μόνον ὑπόνοιαι συναλαμβάνοντο ὅτι ἐσκέπτετο ν' ἀσπασθῆ τὴν πρόοδον. Οἱ Τοῦρκοι τὴν ἔπαρσιν μόνον ἐκ τοῦ παρελθόντος διαφυλάξαντες, εἶχον ἀπολέσει τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς. Ἐὰν ὁ φανατισμὸς, ὅστις ἦτο ποτὲ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους τούτου ἐξεγείρετο ἐνίοτε, ἐὰν ἐφαίνετο πρὸς στιγμὴν, ὅτι ἀπίεσπα αὐτὸ ἐκ τῆς ἀθεραπεύτου ἀδρανεῖας του, δὲν ἦτο διὰ νὰ τὸ ὀδηγήσῃ κατὰ τῶν ἀπίστων, ἀλλὰ διὰ νὰ συνεγείρῃ αὐτὸ εἰς στάσιν κατὰ τῶν ἀνακαινιστῶν. Τὰ πάντα λοιπὸν συνώθουν ἀρχὴν κατατριβεῖσιν πρὸς τὴν ἄβυσσον. Οἱ Σουλτάνοι δὲν ἐχρονολόγουν πλέον τὰ διατάγματα αὐτῶν «ἀπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ αὐτῶν ἀναβολέως», ἀλλ' ἐκ τοῦ βάθους τῶν χαρεμίων, ὅπου ἡ στάσις ἠνάγκαζεν αὐτούς νὰ καταλείωνται. Αἱ σκιαὶ δὲ πλέον αὐταὶ τῶν μοναρχῶν δὲν ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὸν χαλινὸν τῶν κατ' ἐπαρχίας τυραννίδων. Ἐ τούτου καὶ ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν καθίστατο χεῖρων ὁσημέραι. Ἐκ ταῖς πόλεσιν ἔτρεμον τὰς παρανομίας τῶν Τοῦρκων ὑπαλλήλων· ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς βιαιοπραγίας τῶν περιπλανωμένων στρατιωτῶν. Ἡ ἀσφάλεια ἐντελῶς εἶχεν ἐκλίπῃ, ἡ δ' ἀσφάλεια εἶναι τὸ μόνον ἀντιστάθμισμα, ὅπερ ἡ ἄλλοεθνὴς δεσποτεία δύναται νὰ προσφέρῃ εἰς ἀντάλλαγμα τῆς δουλείας. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες, συνήθως ἱεραὶ εἰς

τὰ ὄμματα τοῦ Μουσουλμάνου, ἔβλεπον ἑαυτὰς ἐκτεθειμένας εἰς τὰς χυδαιοτά-
τας τῶν ὕβρεων. Ἡ θρησκεία τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς προστατευθεῖσα ἕως
τότε, ὑφίστατο προσβολὰς καὶ περιφρονήσεις, ἃς διέφυγεν ἐν μέσῳ τοῦ μεγί-
στου ἀναβρασμοῦ τῆς κατακτῆσεως. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ ἀπελπισία, ἡ δίψα
τῆς ἐκδικήσεως, ἐγέμισαν τὰ ὄρη ληστῶν. Οἱ κλέφται οὗτοι εἶχον συνενόχους
τοὺς πολυαριθμούς δυσηρεστημένους, οὓς συνεκίνει μέχρι τῶν μυχιῶν ἡ τόλμη
αὐτῶν. Πάντες οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχον ἀφοπλισθῆ. Ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακε-
δονία εἶχον τοὺς ἀρματωλοὺς αὐτῶν· οἱ Μανιάται κατέϊχον τὸν Ταύγετον· οἱ
Σουλιῶται τὰς παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Ἀχέρωνος φάραγγας. Ἡ Ἑλλάς ἦτο τέ-
λος λοιπὸν ὠρμος πρὸς ἐπανάστασιν. Ἡρεῖ ἡ Ῥωσσία νὰ ἔδιδε καὶ αὐτῆς τὸ
σύνθημα. Παράδοξον, ἡ Ῥωσσία ἐκ τῆς πορείας ἦν προσέδωκεν εἰς τὴν γενι-
κὴν πολιτικὴν, ὠπισθοδρόμησε πέντε ἢ ἕξ ἔτη τὴν ἔκρηξιν.

Ἡ ἱερὰ συμμαχία ἔσχεν ἐν τῷ αὐτοκράτορι Ἀλεξάνδρῳ τὸν ἐνθερμότα-
τον αὐτῆς ἀπόστολον καὶ ὁ ὑπέρτατος οὗτος δεσπὸς εἶχεν ἀποδεχθῆ ὡς
ἀρχὴν τὴν στερέωσιν τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τῶν ἀρχαίων καὶ αὐτῆς βάσεων αὐτῆς.
Παντὸς ὅτι προϋπήρξε τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἱεροῦ θεωρηθέντος, αὐ-
τὸς ὁ Σουλτάνος καθίστατο τοιοῦτος ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τῆς νομιμοφροσύνης,
πλὴν ματαίως οἱ ἐν συνεδρίῳ συνελθόντες βασιλεῖς ἐκολακεύοντο νὰ συμπνί-
ξωσι διὰ παντὸς ἐν τῷ κόσμῳ τὸ μοιραίως διαπνέον αὐτὸν ἐπαναστατι-
κὸν πνεῦμα. Ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ διάδοχος τοῦ Μεγάλου Πέτρου, ἐν τῇ πολιτικῇ
αὐτοῦ χρηστοθηεῖα ἠρνεῖτο νὰ διαπράξῃ, εὐρέθη Μουσουλμάνος πασσᾶς ν' ἀνα-
λάβῃ ἀσφαλέστερον ἀκόμη νὰ ἐκπληρώσῃ.

Ἐπὶ τινῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους ἡ Ὑψηλὴ Πύλη φιλῶ μόνον
ὀνόματι αἰείποτε ἐκυριάρχησεν. Ἡ ἀνταρσία ἐμελλε νὰ προσλάβῃ χαρακτῆρα
ἀπείρωσ κινδυνωδέστερον, καθ' ἣν ἡμέραν ἐξηπλοῦτο ἐπὶ χωρῶν πλησιεστέρων
αὐτῇ τῇ ἔδρᾳ τῆς Κυβερνήσεως. Ἡ ἀποστασία τοῦ πασσᾶ τοῦ Βιδινίου ἔσχεν
ἔμμεσον συνέπειαν τὴν γενικὴν ἐπανάστασιν τῆς Σερβίας ἐν ἔτει 1804. Τὸ
Μαυροβούνιον ὀφείλει τὰς πρώτας αὐτοῦ προόδους εἰς τὸ ταραχοποιὸν τοῦ Καρα-
Μαχμούτ, τοῦ ἀνυποτάκτου διοικητοῦ τῆς Ἄνω Ἀλβανίας. Αἱ ραδιουργίαι καὶ
αἱ ὀμότητες τοῦ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, οὗτινος ἡ ἀρχὴ βαθμιαίως ἐπέξετάθη
ἐπὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειρον καὶ τὴν Πελοπόννησον, παρεσκευάζον τὴν
ἐξέγερσιν συμπάσης τῆς Ἑλλάδος.

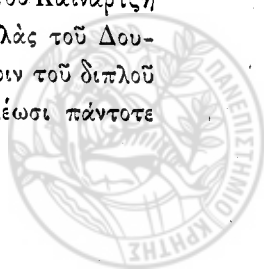
Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τοιαῦται ἦσαν
αἱ διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων, ἐνθαρρυνόμενων ἐκ τῆς φαινομένης γα-
λήνης, ἥτις πανταχοῦ κατ' ἐπίφασιν ἐδηλοῦτο, ὅταν ἡ Κυβέρνησις τῆς Παλινορ-
θώσεως ἐσκέφθη μὲν Φεβρουαρίῳ τοῦ 1816 νὰ εὕρῃ μίαν φρεγάταν, ὅπως μετα-
γάγῃ τὸν πρεσβευτὴν τοῦ βασιλέως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ πλοῖα τινὰ μικρό-
τερα, ὅπως προστατεύσωσι τὸ ἀναγεννώμενον ἡμῶν ἐμπόριον ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β.

Ἐμπορίον καὶ πειρατεία ἐν τῷ Αἰγαίῳ κατὰ τὸ 1816.

Ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλία συνέτεινε τὰ μέγιστα εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀρχαίας μοναρχίας. Ἡ πρώτη λοιπὸν φροντίς τῆς Παλινορθώσεως φυσικῶς ἦτο νὰ δώσῃ νέαν ὄθησιν εἰς τὰς ἐν τῷ ἐξωτερικῷ συναλλαγὰς ἡμῶν καὶ ἀναστήσῃ τὰς παραδόσεις, δι' ὧν ποτε ἤκμασε. Δυστυχῶς ἄλλοι ἐπωφελήθησαν τῆς ἀπουσίας ἡμῶν, καὶ ἐν ταῖς ἀγοραῖς, ἐν αἷς ἄλλοτε ἤρχομεν ὡς κύριοι, μόνις εὐρίσκομεν θέσιν τινὰ μὴ κατελιημμένην ἤδη ὑπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ἡμῶν. Ἡ ὕψ' ἡμῶν ἐξασκουμένη ἐν τῇ Ἀνατολῇ ναυσιπλοία, πρὸ τοῦ ἀποκλείσαντος ἡμᾶς πασῶν τῶν θαλασσῶν τῆς ὑδρογείου πολέμου, διηρέϊτο εἰς δύο κλάδους, εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας μεταξύ Μασσαλίας καὶ τῶν διαφόρων λιμένων θαλασποπλοίαν καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τὸ ὄνομα *καραβὰν* γνωστὴν ἀκτοπλοίαν. Ἡ πρώτη ἀπησχόλει ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ναῦς, εικοσιπέντε χιλιάδων τόννων μετὰ δυσχιλίων ἢ τρισχιλίων ναυτῶν· ἡ δευτέρα ἐνηργεῖτο δι' ἑκατὸν πενήκοντα μικροτέρων πλοίων. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐφοπλισμὸς ἀνήκεν εἰς τοὺς διαφόρους λιμένας τῆς μεταξύ Ἀγδης καὶ Ἀντιβῶν προθηγηκιανῆς παραλίας. Ἐγκαταλειπόμενα ἐντελῶς τὰ πλοῖα εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐκυτῶν πλοιάρχων, ἔπλεον εἰς ζήτησιν τύχης ἐν τοῖς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ *Grand Seigneur* ὑποκειμένοις κράτεσιν. Ἡ ἀπουσία δὲ αὐτῶν διήρκει ἀπὸ δεκαοκτῶ μηνῶν μέχρι δύο ἐτῶν. Μεταφέροντα ἀπὸ λιμένος εἰς λιμένα τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορευμάτα καὶ ἐπιβότας, ἐκάλυπτον ὑπὸ τὴν σημαίαν των πᾶν ὅ,τι ὑπὸ τὴν τουρκικὴν σημαίαν ἤθελεν εἶσθαι ἐκτεθειμένον εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν γαλερῶν τῆς Μάλτας. Τοῦ πλοῦ αὐτῶν συντελουμένου ἐπέστρεφον εἰς Μασσαλίαν φέροντα φορτίον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πληρωνόμενον ἐκ τῶν κερδῶν τῆς εἰρημένης ἀκτοπλοίας. Ἐσπεράτομεν οὕτω κατ' ἔτος περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια φράγκων ἐκ τῆς ξένης καὶ παρῆρχομεν ἐργασίαν εἰς πλείονας τῶν χιλίων πεντακοσίων ναυτῶν.

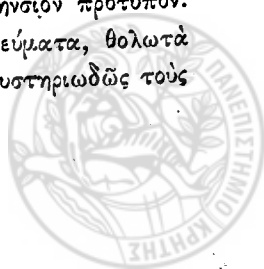
Ἡ τοσοῦτον ἐπικερδὴς αὕτη ναυσιπλοία εἶχεν ἐντελῶς παύσῃ δι' ἡμᾶς. Ἡ κατάργησις τοῦ Τάγματος τῆς Μελίτης εἶχεν ἀποδώσῃ τὴν ἀσφάλειαν εἰς τὴν τουρκικὴν σημαίαν. Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου, ὅστις ἀπέκλειεν ἐν τοῖς ἡμέτεροις λιμέσι τὰ ἐμπορικὰ ἡμῶν πλοῖα, αἱ ἑλληνικαὶ νῆες διέτρεχον ἀφόβως τὴν Μεσόγειον ὑπὸ τὰ σεβαστὰ σήματα τοῦ Σουλτάνου, ἢ ἐπωφελοῦντο τοῦ εὐεργετήματος, ὅπερ παρῆσχεν αὐταῖς ἀπὸ τοῦ 1774 ἢ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζῆ νὰ δανείζονται τὴν ῥωσικὴν σημαίαν, ὅπως πλέωσιν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουναβέως καὶ εἰσδύωσι μέχρι τοῦ μυχοῦ τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης. Χάριν τοῦ διπλοῦ τούτου προνομίου, οἱ Ἕλληνες ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἐδύναντο νὰ πλέωσι πάντοτε



ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν. Τὸ πολὺ πολὺ εἶχον νὰ φοβηθῶσι τὰς ἐπιθέσεις βαρ-
βάρου τινὸς πειρατοῦ· ἀλλὰ τὰ πληρώματά των ἦσαν πολυάριθμα, αἱ νῆες των
καλῶς ὠπλισμένοι καὶ πεφημισμένοι διὰ τὸ ταχύπλουν αὐτῶν. Δὲν ἠδύναντο
μόνον νὰ ἐκτελῶσι ταχυτάτους διάπλους, ἠδύναντο πρὸς τούτοις ν' ἀψηφῶσι
καθ' ὁδὸν κακὰς συναντήσεις. Οὕτω λοιπόν, εὐνοούμενοι ὑπὸ τῶν οἰκογενεια-
κῶν τῆς Εὐρώπης διαμαχῶν οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τῆς Υ. Πύλης ἐξησφάλισαν
ἑαυτοῖς ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὸ πλούσιον μονοπώλιον τῆς μετακομίσεως τῶν σιτη-
ρῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Τὸ ἐμπόριον τῶν ἀρωμάτων
ἔδωκεν εἰς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας τῶν Κάτω Χωρῶν ἐμπορικὸν στόλον, ὅστις
ταχέως μετετρέπη εἰς πολεμικοὺς στόλους· ἡ ἐμπορικὴ ναυτιλίᾳ τοῦ Αἰγαίου
παρεσεύαζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐπαναστάσεως, ναυτικὸν
οὐχὶ ὀλιγώτερον δεκτικὸν μεταμορφώσεως.

Αἱ νῆσοι τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν, τῆς Κάσου, ἦσαν βρά-
χοι γυμνοὶ καὶ ἀπόκρημνοί· δὲν κατέχον δὲ λιμένας ἢ τοῦλάχιστον ὀρημητήρια
ἀληθῆ, ἄξια τοῦ ὀνόματος τούτου. Αἱ νῆες ἔπρεπε νὰ συσσωρευθῶσιν ἐν τινι
τῆς παραλίας πτυχῇ, αἱ μὲν ἐπὶ τῶν δέ, κρατούμεναι ἀκίνητοι ὑπὸ τεσσάρων
πριμηνησίων. Οἱ βράχοι οὗτοι ἐν τούτοις ἐξέπεμπον εἰς τὴν θάλασσαν κατ' ἔτος
περὶ τὰ τετρακόσια π' ὄα, ὧν τὸ ἐλάχιστον ἑκατὸν πενήτηντα μέχρι διακο-
σίων τόννων. Μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀνωτέρω μνημονευθεισῶν νήτων ἡ Ὑδρα
κατεῖχε πλεον ἢ τὴν πρώτην θέσιν. Ἐπρεπε νὰ τῇ ἀναγνωρίσῃ τις ἰδιάζουσαν
σπουδαιότητα. Ζηλότυπος τῶν Ψαρῶν· οὐδεὶς ὁμως ἤθελε σκεφθῆναι νὰ δώσῃ αὐτῇ
τὰ Ψαρὰ ὡς ἀντίζηλον. Τόσον ἐκ συμπαθείας, ὅσον καὶ ἐκ ταπεινοφροσύνης αἱ
Σπέτσαι ἐτάσσοντο ὑπ' αὐτήν. Αἱ Σπέτσαι δ' ὄντως ἦτο, ὡς καὶ ἡ Ὑδρα,
ἀποικία ἀλβανική. Τὰ Ψαρὰ καὶ ἡ Κάσος κατοικοῦντο ὑπὸ φυλῆς διαφόρου.
Ἐλαλοῦντο δ' ἐν αὐταῖς τὰ ῥωμέικα λεγόμενα καὶ αἱ τῆς Ἡπείρου διάλεκτοι
δὲν θὰ ἦσαν νοητὰ ἐν αὐταῖς.

Ἡ νῆσος Ὑδρα ὡς ἀριστα γεωγραφικῶς κειμένη, κρατεῖ τῆς διόδου, δι' ἧς
Ἀργολικὸς καὶ Σαρωνικὸς κόλπος συγκοινωνοῦσιν ἀλλήλοις. Ἀλβανοὶ τιτες
ἀποικοὶ, φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ πκσᾶ τοῦ Μωρέως, κατέφυγον εἰς αὐτήν
κατὰ τὸ ἔτος 1730. Ἐν ἔτει 1816 δισφυρίων κατοίκων πληθυσμὸς μεταξὺ
τῶν ὁποίων ὑπελογίζοντο δεκαμισχίλιοι σχεδὸν ναῦται, ἐμαρτύρει ἐπὶ τοῦ ξηροῦ
τούτου βράχου τὴν γονιμοποιὸν δύναμιν τοῦ ἐμπορίου. Οὐδεμίᾳ ἄλλως ἐξωτε-
ρικῇ πολυτέλειᾳ προέδιδε τὴν κρυφίαν εὐπορίαν φυλῆς λιτοδιαίτου καὶ φειδω-
λῆς. Ὁ πλουσιώτατος τῶν Ὑδραίων πᾶσαν τὴν μεγαλοπρέπειαν αὐτοῦ περιώ-
ριζεν εἰς ἀνοικοδόμησιν οἰκίας παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κατὰ γενουήνησιον πρότυπον.
Ἐν τῷ ἰσογαίῳ εὐρύχωροι ἀποθήκαι περιελάμβανον τὰ ἐμπορεύματα, θολωτὰ
δὲ ὑπόγεια ἢ φρέατα ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένα ἐφύλαττον μυστηριωδῶς τοὺς
σωροὺς τῶν νομισμάτων.



Ἡ κυβέρνησις ἐν τοῖς κόλποις τῆς φιλοπόνου ταύτης κοινότητος εἶχε λάβει τὴν μορφήν πρὸς ἣν κλίνει πάντοτε ἐν τῇ ἀλβανικῇ κοινωνίᾳ. Αἱ οἰκογένειαι τῶν πρώτων ἰδρυτῶν ἐπεφυλάξαντο ἑαυταῖς τὰ δημοτικὰ ἀξιώματα· συνεκρότησαν οὕτως αὐταὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ὀλιγαρχίαν ἀγέρωχον, ἣν δυστυχῶς διήρουν αἱ σφοδρόταται τῶν ἀντιζηλιῶν. Οἱ δ' ἀνταγωνισμοὶ οὗτοι προुकάλουν τὴν γέννησιν ἀτελευτήτων διενέξεων. Οἱ Ὑδραῖοι ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ συγκρατήσωσι ταύτας δι' ἀνωτίρας τινὸς ἀρχῆς τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὰς εἶδον νὰ αἰματώνωσι καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ προαύλια τῶν ναῶν. Ἐζήτησαν τότε παρὰ τοῦ Καπετάν-πασσᾶ διοικητὴν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρῆ μετὰ αὐτῶν τὴν τάξιν. Ὁ ἀνώτατος οὗτος ἀρχων, παραχώρησις εἰς τὰς ἐπιμόνους αὐτῶν αἰτήσεις, ἐξελέγη μετὰ τῶν προκρίτων τῆς νήσου· ἀλλ' οἷος δῆποτε καὶ ἐν ὑπῆρξεν ὁ τίτλος, δι' οὗ ἐκοσμήθη, δὲν ἔμεινε παρὰ ἀπλοῦς δημοτικὸς ἀρχων, μόνλις περιβεβλημένος ἔννεκα τῆς ἐπικυρώσεως τῆς Υ. Πύλης διὰ τινὸς γοήτρου.

Ἀδιόφορον ἐν τούτοις πρᾶγμα δὲν ἦτο νὰ εἶναι τις ὑπὸ τὴν εἰδικὴν προστασίαν τοῦ Καπετάν-πασσᾶ. Ἡ ἐξουσία τοῦ μεγάλου τούτου ἀξιωματικοῦ ἐξετείνεται ἐπὶ παντός τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐπὶ μέρους τῶν Πελοποννησιακῶν παραλιῶν. Ὁ Καπετάν-πασσᾶς δὲν διώκει μόνον τὸν στόλον, ἦτο ἐπίσης ἐπιφορτισμένος τὴν ἐξάρτησιν τῶν πλοίων. Περιβεβλημένος ἐπὶ τούτῳ διὰ τῶν ποτὲ τοῖς ἡμετέροις ναυάρχους ἀπονεμομένων προνομίων, συνέλεγε τὸν φόρον τῶν νήσων καὶ ἐνήργει ἐν αὐταῖς τὰς ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἐπιβαλλομένας στρατολογίας. Οὐδὲν λοιπὸν ἠδύνατο νὰ εἶναι πολυτιμότερον τοῖς νησιώταις τῆς εὐμενείας αὐτοῦ. Τὴν δ' εὐμένειαν ταύτην δὲν ἐθεώρουν οἱ Ὑδραῖοι ὅτι ἐπλήρωνον ἀκριβὰ προσφέροντες καθ' ἕκαστον ἔτος πλοῦσια δῶρα τῷ καπετάν-πασσᾶ καὶ ὑποχρεούμενοι νὰ διατηρῶσιν ἰδίαις δαπάναις ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἐφ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ θερινοῦ ἔκπλου, διακοσίους πεντήκοντα ναύτας. Ἡ δαπάνη αὕτη δὲν ὑπερέβαινε τὰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας φράγκων, ἣ δὲ χρησιμεύουσα εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν δῶρων τὰς εἴκοσι χιλιάδας φράγκων. Αὐταὶ ἦσαν αἱ μόναι εἰσφοραὶ, εἰς ἃς ὑπεβάλλοντο οἱ κάτοικοι τῆς Ὑδρας, ἀπηλλαγμένοι τοῦ ταπεινωτικοῦ χαρακτος.

Αἱ ἀλβανικαὶ νῆσοι παρεβλήθησαν πρὸς τὰς ἀρχαίας ἐλευθέραις πόλεις τῆς γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ σύγκρισις εἶναι μέχρι σημείου τινὸς δικαία. Τὸ ἐμπόριον φεύγει ἐξ ἐνστίκτου πᾶν ὅ,τι ἤθελε στενοχωρήσῃ εἰς οἰονδήποτε βαθμὸν τὰς συνθηείας αὐτοῦ καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Οὕτω δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πῶς μετὰ τὸν πόσον νήσων ἐχουσῶν ἀρίστους λιμένας, παρεχουσῶν διὰ μόνον τῶν προϊόντων τοῦ ἑαυτῶν ἐδάφους λαμπροὺς ναύλους κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν, τὸ ἐλληνικὸν ναυτικὸν ἐξελιξάτο, ὅπως καθιδρύσῃ τὰ ναυπηγεῖά του καὶ συγκεντρώσῃ τὰς ἐξαρτήσεις τῶν πλοίων του, τέσσαρας νησίδας, αἰ-

τινες δὲν εἶχον ἕτερον τίτλον εἰς τὴν προτίμησιν ταύτην ἢ τὴν ἀπουσίαν πάσης ὀχληρᾶς γειτνιασεως. Ἀποικίαι ἐθεμελιώθησαν ἐπὶ γῆς ἀγόνου, ἧς ἡ τραχύτης ἀπώθει καὶ αὐτὰ τὰ χθαμαλὰ δενδρύλλια. Κύπρος, Κρήτη, Ῥόδος, Κῶς, Μυτιλήνη, Σάμος, αἱ δώδεκα νῆτοι, ἐξ ὧν συνέκειτο, ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τὸ θέμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πάντα ταῦτα τὰ ἀρχιπελάγη, ἐφ' ὧν εἶχον ἡγεμονεῦση δοῦκες ἢ πρίγκηπες, ὧν οἱ ὄρμοι εἶχον προφυλάξῃ στόλους, ὧν αἱ πόλεις εἶχον ἀντίσχη εἰς πολιορκίας, ἐφθινον τούναντιόν ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς μουσουλμανικῆς διοικήσεως καὶ ἔβλεπον ἐρημοῦμενον κατοίκων τὸ γόνιμον αὐτῶν ἔδαφος.

Μία μόνη νῆσος εἶχε διαφύγη τὴν ὀλεθρίαν ταύτην μοῖραν. Ἡ Χίος παρουσίαζε θέαμα σπάνιον ἐν τῷ κράτει τῶν Σουλτάνων. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀπελάμβανον ἐν εἰρήνῃ τοὺς καρπούς τῶν κόπων των καὶ ἐπλουτίζοντο χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἀνάγκην νὰ ρίπτωνται εἰς ἀμφιβόλους βιομηχανίας ἢ εἰς ριψοκινδύνους κερδοσκπίας. Ἡ ἀπόσταξις τῆς μαστίχης, ἡ καλλιέργεια τῶν κήπων καθίστων τὴν εὐτυχῆ ταύτην νῆσον ἀληθῆ Ἐδέμ· ἀλλ' ἡ Χίος ἐκυβερνᾶτο ἐπὶ διακόσια εἴκοσιν ἔτη ὑπὸ ἐμπορικῷ ἐκ Γενούης οἴκου καὶ ἡ δημοτικὴ διοίκησις, ὑφ' ἣν οἱ ἀγροὶ αὐτῆς νηδαμιόουνον ἀνεπαίσθητον μόλις μεταβολὴν ὑπέστη μετὰ τὴν ὀθωμανικὴν κατάκτησιν.

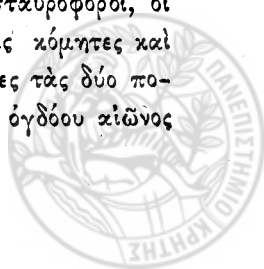
Οἱ εὐτυχέστατοι τῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου Χῖοι ὑπῆρξαν ἐπίσης ἐπὶ μακρὸν οἱ πειθηνιώτατοι. Πλεῖστοι μετὰ αὐτῶν εἶχον ἐπισκαφθῆ τὴν Εὐρώπην. Ἐθαυμάζοντο δὲ διὰ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν καὶ τὰς οἰκιακὰς αὐτῶν ἀρετάς. Καὶ σπάνιον δὲ ἦτο νὰ συναντήσῃ τις Χίους ὀμιλοῦντας μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας πολλὰς γλώσσας. Ἡ ἐξάσκησις τῆς ἰατρικῆς ἤνοιξεν αὐτοῖς περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ ἐπίσημα ἀξιώματα· σπουδαῖαι δὲ θέσεις ἐδημιουργήθησαν δι' αὐτούς. Οἱ υἱοὶ πλουσιῶν τῆς Χίου ἐμπόρων ἐγένοντο διερμηνεῖς τοῦ στόλου καὶ τῆς Υ. Πύλης, βοεβόδοι τῶν εὐρειῶν ἐπαρχιῶν τῶν πέρα τοῦ Δουνάβεως κεμένων. Ἔσχεν οὕτω τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον διπλὴν ὁδὸν διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν. Οἱ Χῖοι διενεμήθησαν μετὰ τοῦ ἀνωτάτου ὀρθοδόξου κλήρου τὴν ἐπιρροήν, ἣν ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ φιλοπονία καταλήγουσι πάντοτε ν' ἀποκτῶσι ἐπὶ ἀλαζονικῆς ἀφροντισίας.

Οὐχὶ μετὰ τῆς ἀκμαζούσης ταύτης νήσου, οὐδὲ κατὰ μεῖζονα λόγον μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμάδων τοῦ Ἀρχιπελάγους ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ν' ἀνασυνδέσῃ σχέσεις σημασίας τινὸς τὸ ἡμέτερον ἐμπόριον, οὐτινος ἡ ἐνεργητικότης ἐφέρετο πάντοτε πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ νῆτοι τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς Κρήτης παρεῖχον ἐκάστη ἀπὸ εἰκοσιπέντε μέχρι τριάκοντα χιλιάδων τῶν τότε μέτρων ἐλαίου. Αἱ νῆες τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Ψαρῶν ἤρουν πρὸς μεταφορὰν τῶν προϊόντων τούτων εἰς Τεργέστην, Ἰταλίαν καὶ Μαύρην θάλασσαν· οἰνοπνεύματα, φορτία τινὰ καρπῶν, οὔτινες ἐκαλλιργούντο ἐπίσης ἐν τῇ μεσημ-

βρινῆ Γαλλίᾳ, ἀπετέλουν τὸ μόνον φορτίον, ὅπερ αἱ λοιπαὶ νῆσοι θὰ ἠδύναντο νὰ προσφέρωσιν ἡμῖν. Δὲν εἶχομεν οὕτω ἐν τῇ ἑλληνικῇ θαλάσῃ οὐδὲν τῶν συμφερόντων ἐκείνων τῶν θετικῶν, ὧν ἡ προστασία ἤθελε δικαιολογήσῃ τὴν διατήρησιν μονίμου ναυτικοῦ σταθμοῦ· ἀλλ' ἡ σημαία ἡμῶν ἐκλήθη τότε εἰς αὐτὴν καὶ ἔμεινε ἐξ ἄλλων λόγων καὶ σκέψεων.

Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἡ προστασία τῆς καθολικῆς θρησκείας ἐν Ἀνατολῇ ἀνήκεν εἰς τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο, εἰς ὃ ἡ εὐσέβεια τῶν ἡμετέρων βασιλέων προσέδωκε πάντοτε μεγίστην ἀξίαν, ἐδημιούργει δι' ἡμᾶς καθήκοντα, συγχρόνως δὲ καὶ θέσιν ὅλως ἐξαιρετικὴν. Ἡ ἀπὸ πάντων ἀπομάκρυνσις, ἡ βαθμιαία, διὰ περιφρονητικῆς ἀδιαφορίας καὶ ἐγκαταλείψεως, χαλάρωσις τῶν δεσμῶν, οἵτινες ἦνουν ποτὲ ἡμᾶς μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν, θὰ ἦτο ἐλεεινὸν μέσον πρὸς ἀνόρθωσιν τοῦ γένητρος τοῦ γαλλικοῦ ὀνόματος. Αὐτὴ ἡ Δημοκρατία, καὶ ἐν ταῖς δεινότεραις αὐτῆς ἡμέραις, ἐξηκολούθησεν ὑπερασπίζουσα τὰ λατινικὰ καθιδρύματα τοῦ Αἰγαίου κατὰ τῶν ἐπιβουλῶν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἢ τῶν ἑτεροδόξων χριστιανικῶν αἱρέσεων. Οἱ Τοῦρκοι εἶναι φύσει πρὸς τὰς παραδόσεις εὐλαβεῖς, πρὸ παντός δὲ πρὸς τὰς ἐχούσας θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἄσκησις τοῦ ἀναγνωρισθέντος ἡμῖν δικαίωματος μόνον ἐν ἡ ἡμέρᾳ ἠθέλομεν ἀποπειραθῆ τὴν παρὰ ταῖς καθολικοῖς ἐξασθένεισιν τοῦ συναισθήματος τῶν πρὸς τὸν Σουλτάνον καθηκόντων αὐτῶν θὰ ἤρχιζε νὰ ἐμπνέη δυσπιστίαν τοῖς Τοῦρκοις. Ἡ κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου ἔμελλε νὰ μείνῃ ἄθικτος καὶ ἐξ ὀλοκλήρου νὰ κρατῆ τῶν ζητημάτων, περὶ ὧν ἦτο ἐπιτετραμμένον ἡμῖν νὰ ποιήσωμεν λόγον εἰς τὸ Διβάνιον. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἐν τῇ ἀναμίξει ταύτῃ ἐπικίνδυνος σκόπελος, σκόπελος ἐφ' οὗ ἔπρεπε νὰ καταστῶσι τὰ μάλα προσεκτικοὶ οἱ ἡμέτεροι πολιτικοὶ πράκτορες καὶ ἀξιωματικοί.

Οἱ Λατῖνοι τοῦ Αἰγαίου ἐφέροντο λίαν πρὸς τὸ ἐξογκῶναι τ' ἀποτελέσματα τῆς ἡμετέρας προστασίας. Δὲν ἦτο πλέον ἀρκετὸν δι' αὐτοὺς νὰ φέρωσι τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἔνδυμα τῶν Φράγκων, ὅπερ εἶχον κληρονομήσῃ ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν ἢ Γενοουησίων αὐτῶν προγόνων· ἀλλ' ὅπως ἀσφαλέστερον ἔτι ἀπαλλάττωνται τῆς πληρωμῆς τῶν εἰσφορῶν, ὑφ' ἧς ἐστέναζον οἱ ὀρθόδοξοι αὐτῶν συμπατριῶται ἠξίουσαν νὰ φέρωσι τὸ λευκὸν ἐθνόσημον. Εἶχομεν τὸ καθῆκον νὰ μετριάσωμεν τὴν ὑπερβολὴν ταύτην τοῦ ἐθνουσιασμοῦ, καὶ ἐν τούτοις οὐδέποτε συγκινητικωτέρα ἔκφρασις τιμῆς δὲν προσνήχθη πρὸς τὸ παρελθὸν ἡμῶν μεγαλεῖον. Ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰ ὄμματα τῶν Ἑλλήνων, ὁ ἀληθὴς ἡγεμὼν πάντων τῶν ὀμιλούντων τὴν φραγκικὴν γλῶσσαν ἐθνῶν, ἦτο ὁ ἐν Παρισίοις ἐδρεύων ἰσχυρὸς μονάρχης. Οἱ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ κατακτήσαντες σταυροφόροι, οἱ τὰ ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀρπαγέντα διανείμαντες κόμητες καὶ πρίγκηπες, οἱ μετὰ τῆς θαυμαστῆς ἐκείνης ἀνδρείας ὑποστάντες τὰς δύο πολιορκίας τῆς Ῥόδου ἱππῶται, οἱ περὶ τὸ τέλος ἔτι τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος



ἐπιβαίνοντες τῶν γαλερῶν ἢ τῶν πλοίων τῆς Μάλτας, οἱ ἐμποροπλοίαρχοι τῆς Σέττης καὶ τῆς Μασσαλίας, πάντες οὗτοι οἱ ἀριστεῖς καὶ ἥρωες τῶν μυθιστορικῶν ἐκείνων ἐτῶν, πάντες οὗτοι οἱ πραγματευταὶ τῶν παλαιῶν χρόνων συνεφύθησαν ἐν ταῖς ἀναμνήσεσι τῶν κατοίκων τῆς Ἀνατολῆς ὑπὸ γενικὴν τινα ὀνομασίαν. Ἐθεωροῦντο Γάλλοι ἀπαρράλλaktως ὡς οἱ συστρατιῶται τοῦ Βαλδουίνου τῆς Φλάνδρας, ὡς οἱ Ἄγγλοι καὶ Σικῶτοι οἱ ἀκολουθοῦντες τὴν σημαίαν τοῦ Ῥιχάρδου τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων Φραγκίσκου τοῦ Α' ὑπερέχουσα θέσις, ἣν κατέλαβον ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ἡμέτεροι πρεσβευταί, ἡ ἀπαράμιλλος ἀγῆλη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ δραστηριότης τοῦ ἡμετέρου ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ καθ' ὅλον τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ἡ μακρὰ ἐν Αἰγύπτῳ διαμονὴ τῶν ἡμετέρων στρατιῶν, ὁ κρότος τῶν νικῶν ἡμῶν, ἡ ἀσυνήθης ἀντιβῆθ τῶν ἡμετέρων καταστροφῶν, πάντα ταῦτα συνέτεινον εἰς ἐπίρρῳσιν παρὰ τοῖς Ἑλλῆσι τῆς ιδέας τῆς ἡμετέρας σπουδαιότητος. Ἡ θαυμαστὴ πεποιθήσις, μεθ' ἧς ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ ἠττημένου τούτου λαοῦ ἀνελάμβανε τὴν θέσιν του ἐν τῇ οἰκογενεῖα τῶν βασιλέων καὶ διετήρει ἐν αὐτῇ τὰς εἰς τὰ πρεσβεῖα τοῦ γένους ὀφειλομένας προνομίας συνέτεινεν ἐπίσης εἰς ἔκπληξιν τῶν πνευμάτων. Οὐδαμοῦ ἡ ἡμετέρα σημαία ἐνεφανίζετο χωρὶς νὰ προκαλῆ τὸν ἐνθουσιασμόν. Καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐπευφημεῖτο ἐν Τήνῳ ἔδρα ποτε τῆς ἐν Αἰγαίῳ ἐνετικῆς ἀρχῆς· ἐν Νάξῳ ἐπὶ τριακόσια ἐξήκοντα ἔτη κέντρῳ τῶν δουρικῶν κητέσεων· ἐν Θήρῳ, ἔνθα ἤκμαζον τ' ἀρχαιότατα τῶν θρησκευτικῶν ἡμῶν ἰδρυμάτων· ἐν Σύρῳ, ὅπου ἀσπῆμος τις κοινότης καταφυγοῦσα ἐπὶ ἐρήμου βράχου δὲν ἐθεώρει ἔτι ἑαυτὴν ἀρκούντως προασπιζομένην ὑπὸ τῆς ἑαυτῆ πτωχείας καὶ δὲν ἔπαυε ἐπισκοποῦσα τὴν θάλασσαν ἐκ τοῦ ἀπροσίτου ἀσύλου, ὅπερ ἐξελέξατο φόβῳ προσπελάσεως πειρατῶν.

Πλείονες ὄντως τοῦ ἐνὸς λόγοι ὑπῆρχον ὅπως τὰ ἡμέτερα πολεμικὰ πλοῖα, ἐμφανιζόμενα καὶ αὐθις ἐν μέσῳ τῶν νήσων τούτων μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν, γίνωσιν ἐν χαρᾷ δεκτὰ. Ἡ ἀνάγκη θαλασσίας ἀστυνομίας καθίστατο ἐκαισθητὴ ἐν ταῖς θαλάσσαις, ἅς ὁ ὀθωμανικὸς στόλος περιωρίζετο νὰ διατρέχη ἀπαξ τοῦ ἔτους, ὅταν κατέπλεεν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου μέχρι τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καταβαλλομένου φόρου. Οἱ πειραταὶ εἶχον τὸ πεδίον ἐλεύθερον τὰ δύο τρίτα τοῦ ἔτους. Αἱ ἀκταὶ τοῦ Αἰγαίου οὐδέποτε ἦσαν ἀσφαλεῖς, καὶ ὑπῆρξε καιρὸς καθ' ὃν ὑπὸ τὴν πρόφασιν πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ λησται πάντων τῶν ἐθνῶν συνηγνῶντο ἐν αὐταῖς. Περὶ τὸ τέλος τῶν μεγάλων πολέμων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ κοσμοπολίτις πειρατεία ἀνεπέτασεν ἀλλαχοῦ τὴν σημαίαν της. Ἐξελέξατο κατὰ προτίμησιν τοὺς πορθμούς καὶ τὰ στενὰ τῶν Ἀντιλλῶν. Ἐν τῷ Αἰγαίῳ, δὲν ἦσαν ἐκτεθειμένοι νὰ συναντήσωσι τοὺς παρατόλμους τούτους καταδρομεῖς τῶν ὠκεανῶν, ἀλλὰ δὲν ἐκρατοῦντο ὑπὸ τῆς γαλήνης χωρὶς νὰ διατρέχωσι σπουδαίους κινδύνους,

ιδίως περί τὸ Ταΐναρον καὶ τὸν Μαλέαν. Ὑπῆρχε πάντοτε περί τὰς ἀκτὰς ταύτας λέμβος τις ἐνεδρεύουσα ὅπως παραφυλάττη τὰς παραπλευσάσας ναῦς. Ὡς τὸ συντεθειμένον σημεῖον ἐδίδετο, οἱ γεωργοὶ ἐν σπουδῇ ἐγκαταλιμπάνοντες τὸν λίθον καὶ τὸ ἄροτρον μετεβάλλοντο εἰς πειρατάς, ὅπως μετάσχωσι τῆς λείας· ἀκούμενοι εἰς ὅ,τι ἠδύναντο νὰ συναποφέρωσι, περιωρίζοντο εἰς τὴν ἐσπευσμένην τοῦ θύματος αὐτῶν ἀπογύμνωσιν. Ἐνίοτε ἐν τούτοις ἡ ἐκδρομὴ ἐλάμβανε σπουδαιότερον χαρακτῆρα. Τῆς συλληφθείσης νεῶς συρμένης εἰς τινα παράμερον νῆσον, ἠργυρολόγουν τὸ πλήρωμα καὶ ἐπεσκέπτοντο τὸ κύτος τοῦ πλοίου ἀνέτως. Οἱ προϋχόντες τῆς νήσου ἦσαν λίαν εὐτυχεῖς, ἐὰν οἱ λησται θεωροῦντες ἐπαρκεῖς τὰς ἑαυτῶν δυνάμεις δὲν ἐνέδιδον εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἀπόβασιν ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῶν.

Ἡ χυδαία αὕτη πειρατεία, ἣν δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξαφανίσωσιν αἱ ἡμέτεραι νῆες, ἐπειδὴ οὐδέποτε ἀνέμενε τὴν παρουσίαν αὐτῶν, δὲν κατεδείκνυε μόνον τὴν ἐντελῆ ἀτιμωρησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν βαθεῖαν καταφρόνησιν πρὸς τὴν σουλτανικὴν ἀρχήν. Ἀρκοῦμεθα εἰς ἀναγραφὴν ἐνὸς μόνου παραδείγματος τῶν δοκιμασιῶν, εἰς ἃς ἐξέτιθεντο ἡ οὐδετέρα ναυτιλία καὶ οἱ εἰρηνικοὶ ὑπήκοοι τῆς Πύλης ἕνεκα τῆς τοιαύτης ἀποσυνθέσεως. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀρκεῖ εἰς ἐκτίμησιν τῆς ἠθικῆς καταστάσεως, ἐν ἣ ἡ μεγάλη ἐπαναστάσις τοῦ 1821 ἐμελλε νὰ εὕρη τὸ Αἰγαῖον.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1815, γαλλικὸν τι ἐμπορικὸν πλοῖον, περιπεσὸν εἰς χεῖρας τῶν πειρατῶν τῶν μανιατικῶν ἀκτῶν, ἤχθη ὑπὸ τῆς καταλαβούσης αὐτὸ λέμβου εἰς τὸν ὄρμον τῆς Κιμῶλου. Ἡ μικρὰ αὕτη νησίς κεῖται κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Αἰγαίου, σχεδὸν καταντικρὺ τοῦ λιμένος τῆς Μήλου. Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐχρησίμειυσεν ὡς προφυλακὴ, ἐν ἣ ὁ στόλος ἡμῶν ἐλάμβανε τοὺς πρῶρεῖς του, τὸ δὲ τάγμα τῆς Μελίτης εἶχεν ἐκλέξῃ αὐτὴν ὡς σταθμὸν караβανίων. Οἱ πειραταὶ συγκατένευον νὰ καταλίπωσι τὴν λείαν ἀντὶ ἀμέσου καταβολῆς τῶν λύτρων. Ὁ πλοίαρχος περεδέχετο τοὺς προταθέντας αὐτῷ ὄρους χαίρων ὅτι ἀπηλλάσσετο ἀντὶ τούτου μόνον. Συνενοεῖτο δὲ ἤδη μετὰ τῶν προκρίτων ὅπως προμήθευθῇ τὸ ἀπαιτούμενον ἀργύριον. Τὰ πάντα ἔβαινον κατ' εὐχὴν· οἱ λησται θὰ ἐλάμβανον τὸ ἑαυτῶν χρῆμα καὶ τὸ αἰχμαλωτισθὲν πλήρωμα θὰ ἀφίετο ἐλεύθερον· ἀλλ' εὐρέθη ἀνὴρ ἀγανακτῆσας διὰ τὸ τοιοῦτον συμφωνῶν καὶ ἀρνηθεὶς νὰ παράσχη συνδρομὴν.

Τὸν ἄνδρα τοῦτον, πῆσα ἡ γαλλικὴ μοῖρα τῆς Ἀνατολῆς τὸν ἐγνώρισε, καὶ πολλοὶ ἐτι ζῶσιν ἀξιωματικοὶ μαρτυροῦντες περὶ τοῦ ζήλου αὐτοῦ. Καταγωγῆς γαλλικῆς ἦτο μέχρι τέλους τοῦ ἔτους 1840 ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Μήλῳ. Ὁ κ. Βρέστ, — οὕτως ὠνομάζετο ὁ δραστήριος οὗτος πρόμαχος τῶν ἡμετέρων δικαίων, — ἀνήκεν εἰς οἰκογένειαν, ἣτις ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱὸν εἶχεν ἐξασκήσῃ τὴν ἐντιμον καὶ ἐπικερδῆ λειτουργίαν τοῦ πρῶρεως τοῦ βασιλέως ἐν ταῖς

θαλάσσαις τῆς Ἀνατολῆς. Μόλις μαθὼν τὸ μέγα γεγονός τὸ ἐπαναγαγόν τὸν διάδοχον τοῦ Ἀγίου Λουδοβίκου ἐπὶ τοῦ θρόνου του, ἐθεώρησε καὶ οὗτος ἑαυτὸν δικαιούμενον ν' ἀπαιτήσῃ τὰς προνομίας καὶ τὰς ὠφελείας, ὧν ἀπῆλθον οἱ πρόγονοι αὐτοῦ. Ὁ πρωρεὺς τοῦ βασιλέως διέμενε συνήθως ἐν Κιμῶλφ. Μὴ ὦν ὑπόχρεως νὰ ὀδηγῇ αὐτὸς οὗτος τὰς ναῦς, ὤφειλε νὰ προμηθεύῃ εἰς αὐτάς Ἑλληνας πρωρεῖς ὑπὸ ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην. Περιβεβλημένος δὲ διὰ προξενικῶν προνομίων καθίστατο δύναμις. Ἡ ἀνάμνησις οἰκογενείας, ἣτις κατεῖχεν αἰῶνα περίπου θέσιν τοιαύτης σπουδαιότητος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξαλειφθῇ ἐν τῷ βραχεῖ εἰκοσαετίας διαστήματι. Οἱ κάτοικοι λοιπὸν τῆς Κιμῶλου εἶδον ἄνευ μεγάλης ἐκπλήξεως τὸν κ. Βρέστ, ἀπροσδοκῆτως ἀφικνούμενον ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν καὶ ἀνακηρυσσόμενον αὐτοβούλως «Γάλλον πρωτορινὸν πράκτορα». Ἐγκατεστημένος ἀπὸ τινων μηνῶν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ, καὶ ἐνοῶν σπουδαίως ν' ἀσκῆσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ, ὁ κ. Βρέστ ἀντετάσσετο εἰς συμβιβασμὸν, ὃν ἔκριεν ἀσυμβίβαστον τῇ ἀξιοπρεπείᾳ τῆς βασιλικῆς σημαίας. Ἴνα ὑποστηρίξῃ τοὺς λόγους του, ἔσπευσε νὰ συγκαλέσῃ τοὺς προκρίτους. Ὁμίλησε πρὸς αὐτοὺς καὶ ὑπ' αὐτῶν βοηθούμενος ἔπεισε τοὺς κατοίκους νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα. Οἱ πειραταὶ ἄφ' ἑτέρου δὲν ἐβράδυναν νὰ χάσωσι τὴν ὑπομονήν των καὶ ἀπεβίβασθησαν ἐν δυνάμει εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ Βρέστ ἀπώθησεν αὐτούς, φονεύσας τινὰς αὐτῶν καὶ δεκαεπτὰ αἰχμαλωτίσας. Εἰσβιβασθέντες δὲ εἰς τὸ πλοῖον αὐτῶν οἱ πειραταὶ, κατέλιπον φεύγοντες τὸ γαλλικὸν πλοῖον εἰς τὴν διάθεσιν τῶν νικητῶν.

Ἀπῆλθον φοβερά μελετῶντες. Τῇ 22^α Ἰουνίου 1815 ἐνεφανίσθησαν ἐπὶ τριῶν μυστικῶν μετὰ διακοσίων ἀνδρῶν. Τελεσίγραφον ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τριῶν ἀρχηγῶν Κατραμαῆττου, Φραγκοπούλου καὶ Λαίου ἐπέδόθη τῷ κ. Βρέστ. Ὁ Γάλλος πράκτωρ ἐπετάσσετο ἐντὸς τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας νὰ πληρώσῃ τεσσαράκοντα χιλιάδας γροσίων καὶ ν' ἀποδώσῃ τοὺς δεκαεπτὰ αἰχμαλώτους τοὺς πρὸ τινων μηνῶν ὑπ' αὐτοῦ συλληφθέντας, ἂν μὴ ἤθελε νὰ καταμερματισθῇ διὰ τῶν πελέκων αὐτός, ἢ γυνή του καὶ τὰ τέκνα του· «θὰ τοὺς ἔπιναν τὸ αἶμα». Καὶ ἂν ἤθελεν ὁ Βρέστ δὲν ἠδύνατο πλεον νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς πειρατάς, ἔχων ἤδη παραδώσῃ τοὺς ζητούμενους αἰχμαλώτους εἰς τὸν Δὲ Μακῶ τὸν νέον καὶ ἄξιον κυβερνήτην τοῦ πάρωνος Alacrity, ὅστις καὶ μεταγαγὼν τούτους εἰς Σμύρνην παρέδωκεν εἰς τὸν Μουσελίμ.

Ὁ δὲ Μουσελίμ ἀπίστευεν αὐτοὺς εἰς Μπουδρούμι, τὴν ἀρχαίαν Ἀλικαρνασσόν, ἔνθα οἱ ἱππῶται τῆς Ῥόδου εἶχόν ποτε τὰ ναυπηγεῖα των, καὶ ἔνθα ὁ Σουλτάνος ἀκριβῶς τότε ἐναυπήγει φρεγάτῃν. Μία καὶ μόνη λοιπὸν ἀπόφασις ἀπέμενε, νὰ ὑπομείνωσι τὴν ἔφοδον τῶν κακούργων. Δυστυχῶς ὁμως ἡ τύχη δὲν ἠνύνησε τὰ ὄπλα τοῦ Βρέστ, ἀναγκασθέντος εἰς ὑποχώρησιν καὶ καταφυγόντος εἰς τὰς οἰκίας, ἔνθα ὑπέστη ἀληθῆ πολιορκίαν. Ἀκολουθούμενος ὑπὸ ἑπτὰ ἀνδρῶν ὠχυρώθη ἐν τῷ ἀνδρῶ τοῦ προξενείου ἀναπετάσας τὴν βασιλι-

κὴν σημαίαν. Μετὰ τρίωρον μάχην, ἐπροτάθη αὐτῷ ἡ παράδοσις τῶν ὄπλων, χαρίζουμένης αὐτῷ τῆς ζωῆς, ἂν παρέιδε τέκνα καὶ γυναῖκα. Εὐκόλως μαντεύεται ἡ δοθεῖσα ἀπάντησις. Ἐπανέλαβε ζωηρότερον τὸ πῦρ· ἄλλ' οἱ λησται κατῶρθωσαν τέλος νὰ θραύσωσι μίαν τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας καὶ ἐμβάλωσι τὸ πῦρ εἰς τὸ πάτωμα. Ὁ Βρέστ μόλις ἐπρόφθασε νὰ διαφύγῃ μετὰ τριῶν Ἑλλήνων τῶν μόνων ἐπιζώντων ἀκόμη ἐκ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατεύματος. Ἀρπάσας τὸ σχοινίον τῆς σημαίας διωλίσθησε κατὰ μῆκος τοῖχου ἐστραμμένου πρὸς τοὺς ἀγρούς.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, ἡ γυνὴ αὐτοῦ, κεκηκυῖα, πεινώσα καὶ διψῶσα ἐπλανᾶτο ἐπὶ τῶν ὀρέων, φέρουσα ἐν ταῖς ἀγκάλαις δύο μικρὰ τέκνα, ὧν τὸ ἕτερον θηλάζον βρέφος. Καὶ τὸ ἕτερον δὲ, εἰ καὶ ἀπὸ μακροῦ ἀπογαλακτισθὲν, τεσσαράκοντα ὀκτῶ ὄλας ὥρας μόνην τροφήν εἶχε τὸ μητρικὸν γάλα. Τέλος καταπονηθεῖσα ὑπὸ δεινῶν ἀφορήτων, φλεγομένη ἐκ τῆς δίψης ἰσχυροτέρας τοῦ τρόμου τῆς, ἀπετόλμησεν ἡ κυρία Βρέστ νὰ πλησιάσῃ τὸ χωρίον. Ἄλλ' οἱ κυνηγοὶ τῶν ἐρήμων κρυπτόμενοι παρὰ τὰς πηγάς, ἔνθα γινώσκουσιν, ὅτι προσέρχονται ἵνα σβέσωσι τὴν δίψαν των, ἐνεδρεύουσι τὰ θύματα αὐτῶν. Οἱ πειραταὶ ἀνέμενον τὴν φυγάδα παρὰ τὸ μόνον φρέαρ τοῦ μέρους τούτου τῆς νήσου. Ἀρπάσαντες αὐτὴν σύρουσι μετὰ τῶν δύο τέκνων τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, ὑποβάλλοντες αὐτὴν εἰς τὰς φρικωδεστάτας τῶν βασιάνων. Χέουσι ζέον ἔλαιον ἐπὶ τοῦ στήθους τῆς, ἀπειλοῦσι κατακερματισμὸν τῶν τέκνων τῆς, ἂν μὴ φανερώσῃ τὸ κρησφύγετον τοῦ Βρέστ. Ἡ εὐστάθεια ἐν τούτοις τῆς δυστυχοῦς γυναικὸς κατεπόνησε τὴν ἀγριότητα τῶν ληστῶν. Διαπραγματευθέντες μετὰ τῶν προκρίτων προσέφερον τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν τσαούτης συμπαθείας ἀξίαν ταύτην οἰκογένειαν, ἀντὶ ἐξακισχιλίων γροσίων. Μυστικῶς εἰδοποιηθεὶς ὁ Βρέστ, κατορθοῖ νὰ συναγάγῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, οἱ δὲ πειραταὶ συνκινοῦσιν εἰς παραίτησιν τῆς λείας. Καὶ ἡ μὲν κυρία Βρέστ ἐρίφθη ἐπὶ τῆς Μήλου παντελῶς γυμνή· ὁ δὲ δυστυχὴς προξενικὸς πράκτωρ διωκόμενος ἐπὶ τριάκοντα τρεῖς ἡμέρας κρυπτόμενος ἐν τοῖς θάμνοις, καταφεύγων τὴν νύκτα εἰς τὰ σπήλαια, κατῶρθωσε τέλος νὰ σωθῇ εἰς Μῆλον, ἀνευρὼν ἐκεῖ σύζυγον καὶ τέκνα· ἀλλὰ καὶ τὴν Μῆλον θεωρῶν ἀνεπαρκὲς ἄσυλον, ἐπλευσεν εἰς Σίφνον· διὰ τοῦ πρώτου δὲ πλοίου ὅπερ ὁ βορρᾶς ἔφερε πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου ταύτης διεπεραιώθη εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μόλις ἀποβάς ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βοσπόρου, ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ τὰ παράπονα αὐτοῦ εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας πρὸ μικροῦ καὶ αὐτὸν ἀποβάνα. Ἄλλὰ ὅποیان ὁ πρεσβευτὴς ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ ἀνόρθωσιν ἐκ τῆς ἀδυναμίας κυβερνήσεως, ἧτις ἴστατο ἀπαθὴς πρὸ τῶν τοιούτων δραμάτων; Ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΗ' δὲν ἐζήτησε δικαιοσύνην ἢ παρὰ τῆς γαλλικῆς μοίρας. Καὶ αὕτη ἐδόθη ἐντὸς βραχείος. Ἡ φρεγάτα «Γα-

λάτεια», ἠρεύνησε πάσας τὰς θαλασσίας διόδους, πάσας τὰς γωμίας τοῦ Αἰγίου, ἐξέπεμψε τὰ ἐφόλκια αὐτῆς εἰς τοὺς μικροτάτους ὄρμους. Δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀνακαλυφθῆ ἔχνος τι τῶν εἰς ἡμᾶς καταγγεληθέντων ληστῶν. Τέλος ἐγνώσθη, ὅτι ἐπανῆλθον εἰς Μῆλον οἱ ἀχρεῖοι. Πιστοὶ ὁδηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Γάλλους ναύτας μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ ἄντρου, ὅπερ ἐχρησίμευεν ὡς καταγώγιον τοῦ Κατραμάττου καὶ τινῶν τῶν συμμοριτῶν αὐτοῦ. Οἱ πειραταὶ καταληφθέντες ἐξ ἀπροόπτου ἐν τῇ φωλεᾷ τῶν μικρῶν ἀντέταξαν ἀντίστασιν. Συλληφθέντες παρεδόθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν, μετὰ τῆς συστάσεως, ὅπως φυλάξῃ πως αὐτοὺς κἀλλιον τῶν δεκαεπτὰ αἰχμαλώτων τῶν παραδοθέντων αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Δὲ Μακῶ. Ἡ αἰχμαλωσία τῶν πειρατῶν τούτων δὲν ὑπῆρξε πρᾶγματι μακρά. Διότι οὗτοι καταλαμβάνοντες πλοῖον τι ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀλικαρνασσοῦ κατήχθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Μωρέως λεηλατήσαντες καὶ δύο ἐμπορικὰ πλοῖα καθ' ὁδόν, ἀφ' ὧν ἐγνώσθησαν τὰ περὶ αὐτῶν.

Βεβαίως δὲν δύναται καταδυναστευόμενον ἔθνος ν' ἀναμένη τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἐκ τῆς εὐτολμίας τοιούτων ληστῶν· λίαν ἐν τούτοις εὐχερὲς ἦτο καὶ προῖδη τις τί θὰ ἐγένετο ἐν ἡμέρᾳ ἐξερρήγνυτο θανάσιμος κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγών. Ἡ φιλοπατρία ἐν κινδύνῳ δὲν εἶναι πάντοτε κυρία ν' ἀποροίψῃ τὴν συνδρομὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἀθλιεστάτων ἐπικουρῶν. Οἱ πειραταὶ ἐμελλον νὰ ἐπιβληθῶσιν εἰς τοὺς στόλους τῆς Ἑλλάδος, ὡς οἱ κλέφται τῶν ὀρέων εἰς τοὺς στρατοὺς αὐτῆς. Ἐφερον μεθ' ἑαυτῶν ἐπὶ πλοίων οὐχὶ μόνον τῆ ἡμισελήνῳ ἐμπνεόντων τὸν τρόμον, τὰ ἄγρια αὐτῶν ἔνστικτα καὶ τὰς λαφυραγωγικὰς αὐτῶν συνθηεῖας. Διασπείροντες πανταχοῦ τὴν ἀτάξίαν, ἔδιδον τὸ σύνθημα τοῦ διασκορπισμοῦ καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀπειθείας, ἀτιμάζοντες τὸν ἀγῶνα, ὃν θὰ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ διεξαγάγωσιν ἐγκαταλειπόμενοι εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις. Οἱ ἐπικίνδυνοι οὗτοι ἐργάται ὑπῆρξαν ὁ σκόπελος, καθ' οὗ προσέκρουσεν οὐχὶ ἐν μόνον μέγα ἔργον. Τὰ ἐγκλήματα ὅμως εὐαρίθμων τινῶν καταδρομέων δὲν θὰ δυνηθῶσι νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς μεταγενεστέρους νὰ πλέξωσι τὸ ἐγκώμιον τῆς δεξιότητος καὶ τῆς καρτερίας τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα. Ἐν ἔτει 1790, ὁ ἠρωϊσμὸς τοῦ Λάμπρου Κατσώνη δὲν ἤρκεσε πρὸς ἐξαγορὰν τῶν βιαιοτήτων τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1827, διετρανώθησαν ἀφοσίωσις καὶ θυσίαι πολὺ μεγαλείτεραι τῶν ἀπαιτουμένων ὅπως καταπνιγῇ ἡ φωνὴ τῶν κκολλόγων ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Μεχμέτ-Ἀλῆς καὶ Μονκαμπριέ

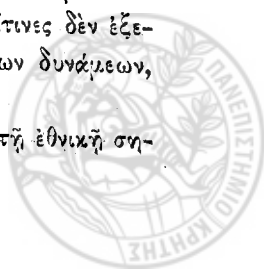
Ὁ κόμης τοῦ Μονκαμπριέ, πλοίαρχος, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀξιωματικὸς, ὅστις



ὑπὸ τὴν παλινόρθωσιν, περιεβλήθη τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ γαλλικοῦ ναυτικοῦ σταθμοῦ. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου τοῦ 1816 εἶχε διαταχθῆ νὰ παραλάβῃ ἐκ Βασιτίας ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Γαλατείας», ἧς ἐπίβαινε, τὸν μαρκίωνα Ριβιέρ τῆς διοικητῆν τῆς Κορσικῆς ἀποστελλόμενον πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν τῷ Αἰγαίῳ ὁ μαρκίων Ριβιέρ ἐπεδιδάσθη ἐπὶ τῆς κορβέττας «Ἀμιλλας», κυβερνωμένης τότε ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Ρενιῶ δὲ Λὰ Σούς. Ἡ «Ἀμιλλα», μετεσχηματισμένη εἰς ἐμπορικὸν πλοῖον, διέπλευσε τὸν Ἑλλήσποντον, παρήλασε ἡσύχως ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ σεραίου καὶ τέλος προσωρμίσθη εἰς Θεραπείαν. Ὁ κόμης Μονακμπριέ καὶ πλείστοι ἕτεροι ἀξιωματικοὶ τῆς μοίρας ἐπιβιβασθέντες καὶ οὗτοι ἐπὶ τῆς κορβέττας ἀπετέλεσαν μέρος τῆς ἀκολουθίας τοῦ πρέσβεως κατὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου παρουσίαν· διότι ὁ μαρκίων Ριβιέρ ἠθέλησε νὰ περιβάλῃ τὴν τελετὴν τῆς ἐπιδόσεως τῶν διαπιστευτηρίων του διὰ τῆς αἴγλης παλαιῶν ἡμερῶν. Προκειμένου περὶ ἀναστροφῆς πρὸς Ἀνατολίτας τὰ παιδαριώδη τῆς ἐθιμοτυπίας δὲν εἶναι περιφρονητέα. Τοῦ διβανίου δυναμένου τυχόν νὰ ὑπολάβῃ διὰ παντὸς πλέον τὴν ἡμετέραν δύναμιν ἐξαφαινεῖσθαι, καθίστατο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπαραίτητον νὰ κρατῶμεν στερεῶς τὴν σημαίαν ἡμῶν καὶ ὑψῶμεν τὰς ἡμετέρας ἀξιώσεις εἰς τὸ ὕψος τῆς θέσεως, ἐν ἣ γενικῇ συγκαταθέσει τῆς Εὐρώπης διετηρήθημεν. Ἐὰν δ' ἡ στάσις αὕτη ἦτο λίαν ὠφέλιμος ἡμῖν ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου, ἀπέναντι τῶν πασσάδων, ὅσοι ἐν διαφόροις ἐπαρχίαις τῆς αὐτοκρατορίας ἀντεποιοῦντο τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου, ἡ στάσις αὕτη ἐπεβάλλετο ἡμῖν ἐπιτακτικώτερον. Ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Συρίᾳ, ἡ ξένη ναυτικὴ εὐρίσκετο εἰς τὴν διάκρισιν διοικητῶν καταστάντων πραγματικῶς σχεδὸν ἀνεξαρτήτων. Ἡ εἰς τοὺς διατάκτας τούτους καὶ διανομῆς πατῶν τῶν φορτώσεων καὶ πάντων τῶν προνομίων διδασχὴ ὅτι ἔπρεπε νὰ λαμβάνωσιν ἡμᾶς ὑπ' ὄψιν, ἦτο ἀναντιρρήτως τὸ ἀριστον μέσον πρὸς ἐξυτηρήτησιν τῶν ἐμπορικῶν ἡμῶν συμφερόντων.

Ἐκτὸς τῶν στρατειῶν αἰτίνας προσέθηκαν νέαν λάμψιν εἰς τὰ ὄπλα ἡμῶν, τὸ ναυτικὸν τῆς Παλινόρθώσεως προσήναγκε τὴν ἀξίαν λόγου ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν, τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἠθικοῦ αὐτῆς κύρους, τῆς πανταχοῦ ἀποκαταστάσεως σεβαστοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτῆς, ἐν πλείσταις δὲ περιστάσεσιν εὐλογητοῦ. Πλειστάκις τὰ πλοῖα ἡμῶν διέτρεξαν τὸν κόσμον ἐπὶ μόνῃ τῇ ἀποστολῇ πλεύσαντα μακρὰν «νὰ ἐπιδειξῶσι τὴν σημαίαν». Τοιαύτη ἦτο τότε ἡ καθιερωμένη φράσις. Κατάλληλος ὄρισμός τῆς ἀορίστου πως φύσεως τῶν ὀδηγιῶν πρὸς τοὺς πρὸς τὰς ἐκεῖθεν θαλάσσης χώρας ἐκπλέοντας πλοιαρχοὺς ἡμῶν, οἵτινες δὲν ἐξέπεμποντο εἰς τὴν ξένην μόνον καὶ μόνον πρὸς ἐπίδειξιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ κατασκοπῇ.

Νόμοι προστατευτικοὶ ἐνομίσθη ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιφυλάξωσι τῇ ἐθνικῇ ση-



μαία τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ ἐφοδιάζῃ τὴν γαλλικὴν ἀγορὰν, φρόνιμον τοῦτο ἀναμφιβόλως ἐν αἷς περιστάσεσιν εὐρισκόμεθα, ἀλλὰ δὲν εἴμεθα οἱ μόνοι περιβληθέντες οὕτω διὰ τῶν ἀπαγορεύσεων καὶ τῶν τελωνειακῶν φραγμῶν. Τὰ λοιπὰ ἔθνη τῆς Εὐρώπης εἶχον ἀποδεχθῆ ἀπέναντι ἡμῶν οὐχ ἥττον αὐστηρὰς διατάξεις. Πρὸς ἀνέυρεσιν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πελατῶν ἐκτὸς τῆς ἐθνικῆς ἀγορᾶς, ἐχρειάζετο ἀναζήτησις αὐτῶν παρὰ λαοῖς ὧν ἡ βιομηχανία εἶχε μείνη ἐξαιρετικῶς στάσιμος. Ἐπρεπε νὰ ἐξιχνιάζῃ τις τὰς ἀνάγκας των, νὰ ὁσφραίνηται τὰς ὀρέξεις των, νὰ μαντεύῃ τὰ ἔνστικτα αὐτῶν. Τινὲς τῶν ἐκθέσεων, ἅς οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοί, ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ ἀφυπνισμοῦ, ἀπέθυσσαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτοι. Μεταξὺ αὐτῶν κατὰ πολὺ ὑπερέβαλλον τὴν σημασίαν ἀπλῶν ἐμπορικῶν πληροφοριῶν καὶ ἀδυστάκτως δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν αὐταῖς τὴν ἀξίαν τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν πολιτικῶν ἐγγράφων. Ὅπως ἐνεργήσωσι μετὰ διορατικότητος οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἔχουσι πρὸ παντὸς ἀνάγκην ἀκριβείας πληροφοριῶν. Ἡ κυβέρνησις τῆς Παλινορθώσεως ἐπεθύμει νὰ λαμβάνῃ τοιαύτας διὰ τοῦ ναυτικοῦ, ἡ δ' ἱστορία δὲν λέγει ὅτι μετενόησε διὰ τὴν ἐμπιστοσύνην ταύτην.

Ἐκτὸς τῆς «Γαλατείας», φρεγάτας τεσσαράκοντα πυροβόλων, ἡ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κόμητος Μονκαμπριὲ ναυτικὴ μοῖρα περιελάμβανε δύο κορβέττας τὴν «Aigrette» καὶ τὴν «Amillan», ὧν ἡ μὲν ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ ἱππότου δὲ Ῥινῦ, ἡ δὲ ὑπὸ τοῦ ὑποπλοίαρχου Δὲ λὰ Σούς, δύο πύραυλους τὸν «Zéphyron» καὶ τὸν «Φαῦνον», ὑπὸ κυβερνήτας τὸν Δὲ Μελαῖ καὶ τὸν Δυμανοὰρ καὶ τὴν ἡμιολίαν «Ἐλαφον» ὑπὸ τὸν Μαϊλλιάρ δὲ Λισκούρ. Οἱ πλείστοι τῶν πλοιαρχῶν τούτων διέπρεψαν ἐν τῇ ἡμετέρῃ ναυτικῇ.

Ἐκ τῶν κεκονορτωμένων ἐγγράφων ἄπερ διήλθομεν, ἐκλήτομεν οὐχὶ ἄνευ σκοποῦ τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Καλὸν εἶνε νὰ δεῖξωμεν εἰς τοὺς νέους ἡμῶν ἀξιωματικούς λαμπρὰ στάδια ἅμα τῇ ἀρχῇ των. Θέλουν ἴδῃ πῶς ἐν τῇ μέσῃ βαθυτάτης εἰρήνης, οἱ ἐκλεκτοὶ δύνανται νὰ διακριθῶσιν ἔτι τοῦ πλήθους. Πολὺ ἤδη πρὸ τῆς Ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου καὶ τοῦ θριαμβευτικοῦ εἰσπλου τῶν ἡμετέρων πλοίων εἰς τὸν Τάγον, δὲν ἐγίνωσκε μόνος ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργὸς τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν διεκρίνοντο ἐπὶ εὐψυχίᾳ καὶ ὀρθοφροσύνῃ· διότι ἐπίσης κινδυνώδης θάλασσοπορία καὶ περίπλοκοι ἀποστολαὶ εἶχον συντρέχει εἰς μάρφωσιν ὠρισμένης περὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν κοινῆς γνώμης.

Ἡ ἐπίσημος ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου παρουσίασις ἐγένετο περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου, τῇ δὲ 19 ὁ Μονκαμπριὲ ἠνοῦτο ἐν Τενέδῳ μετὰ τῆς φρεγάτας, ἥτις τὸν ἀνέμενον ἐκεῖ ἀπὸ μηνὸς καὶ ἀμέσως σχεδὸν τὰ πλοῖα τῆς μοίρας διεσπειροντο πρὸς περίπλου εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν λιμένων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῆς Ἀνατολῆς ἦτο πάντοτε ἡ Σμύρνη. Οἱ καπνοὶ τῆς Μακεδονίας, τὸ ξριον τῆς Θρά-

κης, τὸ ἔλαιον τῆς Λέσβου, τὰ μεταξωτὰ τῆς Προύσσης, τὰ ἐξ ἀγκυραϊκῆς αἰγὸς νήματα, τὸ φαῖον ἔριον τοῦ Ἰκονίου καὶ τῆς Ἀτταλείας, οἱ τάπητες τῆς Καισαρείας, ὁ χαλκὸς τοῦ Τοκάτ, ἡ δρυὸς κηκίς καὶ ὁ σίτος τοῦ Διαβερκίρ, τέλος ὁ βάμβαξ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, πάντα ταῦτα μεταφερόμενα ἐπὶ καμήλων, ἐπλήθουν τὰς πλουσίας ἀποθήκας τῆς πόλεως ταύτης, ἐνῶ τ' αὐτὰ καραβάνια, ἐπιστρέφοντα εἰς τὰ ἐνδοτέρω, διέσπειρον τὰς εὐρωπαϊκὰς πραγματείας. Τὸ ὀλικὸν ἐμπόριον τῆς Σμύρνης ὑπελογίζετο εἰς ἑκατὸν τριάκοντα ἑκατομμύρια φράγκων· τὸ μετὰ τῆς χριστιανωσύνης διεξαγόμενον ἔφθανε, ἔτος πρὸς ἔτος, τὸ ποσὸν ἐβδομήκοντα ἑκατομμυρίων, ὅπερ καὶ ἀπετέλει τὸ ἡμισυ ὀλοκλήρου τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου τῆς Τουρκίας. Ἀπὸ αἰῶνων οἱ Τοῦρκοι οὐδὲν εἶχον μεταβάλη ἐν ταῖς ὀρέξεσιν αὐτῶν καὶ ταῖς συνηθείαις. Ἡ Γαλλία εἰσάγουσα ἄλλοτε εἰς τὰς χώρας αὐτῶν ἐριοῦχον, καλύμματα, μεταξωτὰ, χρυσοπάπτα καὶ ἀργυροπάστα ὑφάσματα, ταινίας, ἄλλα τινὰ εἶδη τοῦ συρμοῦ καὶ ὀλίγιστα ἀποικιακὰ προϊόντα, τ' αὐτὰ καὶ ἐν ἔτει 1816 ἠδύνατο μόνον νὰ ἐλπίζῃ νὰ εἰσάγῃ· ἀλλ' ἤδη πλείονες τοῦ ἐνὸς συναγωνισταὶ διημιτισθῆτον ἡμῖν τὴν ἐπιπερδῆ πέλαιαν. Αἱ κατὰ τὸν πόλεμον κηθηθεῖσαι ἔξεις δὲν ἠνθούουν μόναι τὴν εἰσαγωγὴν τῶν γερμανικῶν ὑφασμάτων. Οἱ Τοῦρκοι παρεπονοῦντο ὅτι ἠπατήθησαν ὑπὸ τῶν πρώτων ἐκ τῶν ἡμετέρων λιμένων ἀποστολῶν ἐπὶ τε τῆς ποιότητος καὶ τῶν μέτρων. Πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς πίστεως τῶν βιομηχανικῶν ἡμῶν ἰδρυμάτων τῆς Λαγκεδῶκ, οἱ ἀξιωματικοὶ ἡμῶν, — ὁ Δὲ Ἐρινὺ μετὰ τῶν ἄλλων, — ἐθεώρουν ἀπαραίτητον νὰ ἐπαναγάγῃσι τὴν ἰσχὺν τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν προϊόντων ἥτις τοσοῦτον ἀποτελεσματικῶς ἠσκέϊτο ἄλλοτε. Παρήγετο οὕτως ἐλπίς τῆς παρὰ τοῖς ἐμπόροις τῆς Σμύρνης ἀποκαταστάσεως τῆς ἐμπιστοσύνης, ἣν εἶχον ἀπολέσῃ καὶ εὐρέσεως τῶν μέσων τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἡμετέρας θέσεως ἐν ἀγορᾷ, ἐν ἣ τὸ ποσὸν τῶν ὑφ' ἡμῶν εἰσαγομένων τε καὶ ἐξαγομένων εἶχεν ὑπερβῆ τὰ δώδεκα ἑκατομμύρια φράγκων.

Μετὰ τὴν Σμύρνην ἤρχετο ἄλλοτε ἡ Θεσσαλονίκη. Ἡ πόλις αὕτη οὐδὲν εἶχεν ἀπολέσῃ ἐν τῷ πολέμῳ ὅστις εἶχεν ἐρημώσῃ τὴν Εὐρώπην τούναντιον μάλιστα, διαρκούσης τῆς ὀλεθρίας ταύτης περιόδου, αὕτη κατέστη τὸ κέντρον λίαν ζωηροῦ ἐμπορίου διαμετακομίσεως. Ὁ βάμβαξ τότε τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐκ Σμύρνης συνεπορεύετο πρὸς τὸν κόλπον ὅστις ἤνοιγεν αὐτῷ, διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ ὁδὸν σχετικῶς εὐκόλον πρὸς τὴν Γερμανίαν, Ἰταλίαν, καὶ αὐτὴν τὴν Γαλλίαν· ἀλλ' ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης εἶχον κατέλθῃ εἰς Ἀνατολὴν τὰ προϊόντα τῶν ἀντιζήλων βιομηχανικῶν ἀνακόπτοντα τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἡμετέρων. Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ Μασσαλία εἰσῆγεν εἰς Θεσσαλονικὴν ὀκτακόσια ἕως χίλια δέματα ὑφασμάτων. Αἱ συναλλαγαὶ αὐτῆς μετὰ μόνου τούτου τοῦ λιμένος ἀνῆρχοντο εἰς ἑπτὰ σχεδὸν ἑκατομμύρια φράγκων· δέκα δὲ εἶχομεν ἐμπορικὸς οἶκος ἐν Θεσσαλονικῇ. Τῷ 1816 τέσσαρες μόνον ἀπ' ἡμῶν πλέον καὶ

οὔτοι πτωχοί, τῆς ἀξίας τοῦ συνόλου τῶν ἐργασιῶν μόλις ὑπερβαινούσης τὸ ἑκατομμύριον.

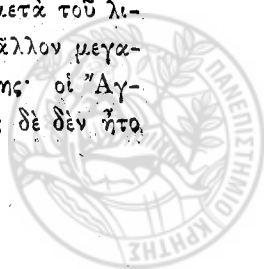
Οἱ Τούρκοι θεωροῦσι τὴν Θεσσαλονικὴν, ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν, ὡς μίαν τῶν κλειδῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἐμπορικὴ ὁμῶς σημασία τῆς θέσεως ταύτης δὲν ἐφαίνετο προωρισμένη εἰς αὐξήσιν. Ἡ μετανάστευσις ἀνῆρπαξε κατ' ἔτος ἐκ τῆς Μακεδονίας μέρος τῶν κατοίκων αὐτῆς. Φεύγοντες τὴν τυραννίαν τῶν κληρονομικῶν βεηδῶν, εἰσῆρχοντο ὡς μισθοφόροι, ὑπὸ τὸ ὄνομα *ἀγραούται*, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἄλλων πασσάδων. Ἡ χώρα ἐπτώχαινεν οὕτω μικρὸν κατὰ μίχρον, καὶ ἡ κατανάλωσις τῶν ἐκ τῆς ζήτησις εἰσαγομένων προϊόντων ἠλαττοῦτο ἐν ᾧ χρόνῳ καὶ ἡ ἐγγωρία παραγωγῆ. Αἱ πόλεις ὡς οἱ λαοὶ πάσχουσι τὰς ἐαυτῶν ἐκλείψεις· δὲν ἔχουσι λόγους περισσώτερους τῶν λαῶν ν' ἀπελιπάζωσιν ὅταν τὴν παρακμὴν αὐτῶν μόνον εἰς παροδικὰς τῆς τύχης ἐναντιότητάς χρεωστοῦσιν. Ἡ κοιλάς τῆς Θεσσαλονίκης, ἕξοδος ὅσα φυσικῆ, τῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Εὐρώπην ἐπὶ στιγμὴν ἐκλείσθη· ἰδοὺ ὅτι ἀνοίγει καὶ αὐθις ἀπείρως εὐρυτέρα, χάριν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν νέων μέσων τῆς κινήσεως τοῦ ἡμετέρου αἵωνος. Μετ' οὐ πολὺ ὁ ἀνυπόμονος ταξιδιώτης σπεύδων εἰς Σουεζ δὲν θέλει μεταβῆ εἰς αὐτὸ διὰ Μασσαλίας, Τεργέστης ἢ Βρινθησίου, ἀλλὰ διὰ Θεσσαλονίκης.

Πρὸς ἀποζημιώσιν τῆς Μασσαλίας διὰ τὸν κατ' αὐτῆς ἀνταγωνισμὸν τῆς Λιβόρνου καὶ τῆς Μελίτης, τῶν δύο τούτων μεγάλων διαμετακομιστικῶν ἀποθηκῶν τῆς Ἀγγλίας, τῆς Τεργέστης, καταστάσεως ἐμπορικοῦ πρακτορείου τῆς Βελγικῆς καὶ τῆς Γερμανίας· τῶν Ψάρων καὶ τῆς Ὑδρας, ἐπιτηθευομένων ἐν Μεσογείῳ τὴν ἀποστολὴν ἣν ἔσχον τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ αἰῶνι οἱ λιμένες τῆς Ὀλλανδίας, — δὲν ἔμενε πλέον τῷ 1816 ἢ τὸ ἄχρι τότε ἀτήμαντον ἐμπόριον τῆς Αἰγύπτου. Ἡ ἀνατέλλουσα δύναμις τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ εἴλκυσε τὴν προσοχὴν πάντων τῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπιστεφθέντων τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας πλοίαρχων. Κατ' αὐτοὺς τὸ ἡμέτερον ἐμπορικὸν μέλλον δὲν ἦτο πλέον ἐν Τουρκίᾳ, ἀλλὰ πρὸς τὸ δέλτα τοῦ Νείλου, πρὸς τὴν ἀπαρακίλλου εὐφορίας χώραν ταύτην, ἔπρεπε νὰ στρέψωμεν τὰς κερδοσκοπικὰς ἡμῶν ἐπιχειρήσεις. Ἡ κοιλάς τῆς Αἰγύπτου περιλαμβανομένη μεταξὺ τῶν δύο ἐρήμων δύναται νὰ υπολογισθῇ εἰς χιλιάς ἐπτακοσίας τετραγωνικὰς λεύγας ἐπιφανείας, καὶ ἐπτὰ ἑκατομμύρια πενταπλήθρων καλλιεργησίου γῆς. Ἐν ἔτει 1816, τρία πέμπτα μόνον τῶν γαιῶν τούτων ἦσαν ἐνεργὰ καὶ συνεκομίζοντο ἤδη, ἔτος πρὸς ἔτος, τριάκοντα ἕξ ἑκατομμύρια ἑκατονταλίτρων σίτου, ὀκτακόσια χιλιάδες ὀρίζης, ἑκατοντακισχίλια ζαχαρέως, ἑβδομηκοντακισχίλια βάμβακος, τὸ αὐτὸ δὲ περὶ τοῦ ποσὸν λίνου, ἰνδικῶ, κρόκου, ἀντισποδίου καὶ νάτρου. Τοιοῦτον παραγωγῆς κέντρον, πρόχειρον ἡμῖν, βεβαίως ἦτο πεπλασμένον ὅπως ἐξάψῃ τὸ ἐπιχειρηματικὸν ἡμῶν.

Γεννηθεὶς ἐν Καβάλλᾳ τῆς Μακεδονίας, περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1773, ὁ

Μεχμέτ-Άλῆς ἦτο στρατιώτης τῆς τύχης. Ἡ ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία εἶναι ἡ κλασικὴ γῆ τῶν αἰφνιδίων τούτων ὑψώσεων καὶ προβιθασμῶν. Τὸ ὄνομα νεοτευχῆς λεγόμενον δὲν θὰ καθίστατο ἴσως νοητόν. Ἐν Κράτει, ὅπερ ἐξέλασθεν ὡς κανόνα τὸ φιλοσοφικόν τοῦτο ἀπόφθεγμα: «Ὅταν ὁ Θεὸς δίδει ἐπάγγελμά τι, δίδει συγχρόνως τὴν ἱκανότητα τὴν ἀναγκαιούσαν πρὸς ἐκπλήρωσιν», δυνατὸν τις κοιμώμενος τοιμπούκ-ὄγλάν νὰ ἐξυπνήσῃ τὴν ἐπαύριον στρατηγός. Ὁ Μεχμέτ-Άλῆς εἶχε φθάσῃ εἰς Αἴγυπτον τὴν στιγμὴν τῆς γαλλικῆς κατοχῆς. Δὲν ἦτο ἀκόμη ἢ ἀνδρείος. Ἀρραούτης ἔκαμε τὸν δρόμον τοῦ ἀπὸ ἐπαναστάσεως εἰς ἐπανάστασιν. Ἐν ἔτει 1806, ἦτο ἤδη ἀρκετὰ ἰσχυρός, ὅπως μάχῃται κατὰ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Σουλτάνου Χοσρέφ πασσά. Ἐν ἔτει 1806, ἡ Ὑ. Πύλη ἀνεγνώριζεν αὐτὸν ἐν τῷ πασσαλικῷ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ σφαγὴ τῶν Μαμελούκων τῷ 1811 ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του. Καὶ οὗτος δὲ ἐπερρώνησε τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ, ἀποστέλλων αὐτῷ τὰς κλεῖδας τῆς Μίκκας, ἣν εἶχεν ἐπανακτήσῃ ἀπὸ τῶν Βαχαβιτῶν. Κύριος ἀπόλυτος ἐν ἐπαρχίᾳ, ἐν ἣ ἕως τότε μόνον ἡ ἀναρχία ἐκράτει, τὰ πάντα καὶ ἐκ πάντων διέθετε, γεωργίαν, βιομηχανικὰ ἰδρύματα, συναλλαγὰς. Προσδιώριζε κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων, παρεῖχε κατ' ἀρέσκειαν τὸ προνόμιον τῆς ἐξχωγῆς. Εἶχεν ἰδρύσῃ ἐμπορικὸς οἶκους ἐν Μελίτῃ, ἐν Λιβόρνῳ, ἐν Ἀγγλίᾳ· ἐμελέτα τὴν ἴδρυσιν τοιοῦτου ἐν Μασσαλίᾳ. Ἡ ἐκμετάλλευσις τῆς Αἰγύπτου ἀπέφερον αὐτῷ ἐβδομήκοντα ἑκατομμύρια φράγκων. Τὸ διπλοῦν τοῦ ὑπὸ τῶν Μαμελούκων ἐκσπωμένου καὶ τὸ τριπλοῦν ἐκείνου, ὅπερ ποτὲ εἰσπράχθη ὑπὸ τῶν Γάλλων. Τὰ ἔξοδα, περιλαμβανομένης καὶ τῆς συντηρήσεως στρατοῦ τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν, στρατολογουμένων ἰδίως ἐν Ἀλβανίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, δὲν ὑπερέβαινον τὰ τεσσαράκοντα ἑκατομμύρια. Προφανὲς ὅτι ὑπελείποντο ἔτι τῷ πασσά ἄφθονα μέσα πρὸς διαφθορὰν διὰ τῆς μεγαλοδορίας αὐτοῦ πάντων τῶν περὶ τὸ σεράιον.

Πονηρὸς καὶ δόλιος Τοῦρκος, ὁ Μεχμέτ Ἄλῆς εἶχε κατορθώσει νὰ συνάψῃ τὴν φιλοχρηματίαν αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐνώπιον τῶν μεγαλοπρεπῶν αὐτοῦ γενναιοδοσιῶν ὁ ζηλότυπος οὗτος δεσπότης ἐλησμόνει τοῦ πασσά τὸ αὐτόνομον. Οἱ ἀσκοποὶ ἄλλως τοῦ Μεχμέτ Ἄλῆ δὲν ἑττεροῦντο μεγαλαίους τινός. Ἐκκέπτατο ἕκτοτε νὰ πραγματώσῃ τινὰ τῶν ὑπὸ τῶν Γάλλων μελετηθέντων ἄλλοτε ἔργων. Ἡ σύρτις τῆς Ραζέττας πλήθους ἐπὶ μῆνας ὀλοκλήρους ἐκράτει ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Νείλου τζέρμας πλήρεις προϊόντων τῆς ἀνω Αἰγύπτου. Ὁ πασσά: ἤθελεν ἐπισκευάζων νὰ καταστήσῃ πλωτὴν τὴν διώρυγα ἣτις συνέδεεν ἄλλοτε τὸν ποταμὸν μετὰ τοῦ λιμένου τῆς Ἀλεξανδρείας. Εἶχε μάλιστα, ὡς ἐλέγετο, σχέδια μᾶλλον μεγαλεπήβολα, ὡς τὴν ἐνωσιν τοῦ Νείλου μετὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης· οἱ Ἄγγλοι ὁμῶς παρηκολούθουν ἀγρύπτως τὰ ἐγχειρήματα αὐτοῦ, οὗτος δὲ δὲν ἦτο



ἀκόμη ἀρκούντως δυνατός ὅπως προβῆ εἰς ἔργον βεβαίως μέλλον νὰ ἐξεγείρῃ τὰς ὑπονοίας τῶν κυριάρχων τῆς Ἰνδικῆς. Ἡ ἀνήσυχος αὐτὴ ἐπιτήρησις ἤρεθιζεν αὐτὸν καὶ ἐξώθει ὁσημέραι μᾶλλον πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἠγάπα νὰ περικυκλοῦται ὑπὸ Γάλλων· εἶμεθα δι' αὐτὸν οἱ βεβαιότατοι τῶν συμμαχῶν, διότι ἔβλεπεν ἐν ἡμῖν τοὺς φυσικούς καὶ ἀδιαλλάκτους πολεμίους τῆς Ἀγγλίας. Χάρις εἰς τὰς κλίσεις ταύτας, ἡ Μασσαλία εἶχε πρὸ τῶν θυρῶν αὐτῆς κάτι τι πλείοτερον ξένης ἀγορᾶς, εἶχε κατὰ τινὰ τρόπον ἀποικίαν γαλλικὴν.

Αἱ ἀναμνήσεις τῆς ἐστρατείας τοῦ 1797 δὲν ἦσαν δι' ἡμᾶς κακαὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ὅπως ἐν Συρίᾳ, ἐν ἣ μόνον ἐκ τῆς εἰσβολῆς, τῆς ἀποτυχίας, καὶ καταστρεπτικῆς ὑποχωρήσεως ἐγίνωσκον ἡμᾶς. Ὁ Τζεζάρ πασσᾶς εἶχεν ἀπελάσῃ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πάντας τοὺς Γάλλους οὓς εὗρεν ἐν τῷ πασσαληκίῳ του. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σολιμᾶν ἀπεκρίνετο εἰς τὸν Μονκαμπριέ, πικρῶς παραπονούμενον δι' ὕβριν γενομένην πρὸ μηνῶν τινῶν ὑπὸ τοῦ μπέη τῆς Ἰόππης, τοποτηρητοῦ τοῦ Σολιμᾶν, κατὰ τοῦ πλοιαρχοῦ Δυμαναάρ: «Τὸ προτιμότερον εἶναι νὰ λησμονήσωμεν τὸ παρελθόν· ἐλπίζομεν δὲ ὅτι τὰ πράγματα βελτιωθήσονται ἐν τῷ μέλλοντι». Εἶχαμεν ἐμπορικούς οἴκους ἐν Ἰόππῃ, ἐν Πτολεμαῖδι, ἐν Τριπόλει, ἐν Λαοδικείᾳ, ἐν Ἀλεξανδρέττᾳ Πάντα τὰ ἰδρύματα εἶχον ἐξαφανισθῆ καὶ ἔχνος δὲν ἀπέμενε τῶν παλαιῶν σχέσεων. Ἐπόμενος τῷ παραδείγματι τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ὁ νέος πασσᾶς τῆς Πτολεμαίδος ἐγένετο κύριος ὀλοκλήρου τοῦ ἐμπορίου τῆς ἐπαρχίας, ἀντὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ ὅμως ὡς ὁ ἄρχων τῆς Αἰγύπτου, τοὺς συμπατριώτας ἡμῶν, ὁ Σολιμᾶν διὰ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτοῦ τὰ μέγιστα συνέτεινε εἰς ἀπομάκρυνσιν αὐτῶν ἀπὸ τῶν χωρῶν του.

Ἡ πρώτη περιοδεία συντελεσθεῖσα ὑπὸ τῶν πλοίων ἡμῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις τῆς Ἀνατολῆς δὲν ἐχρησίμεισε μόνον πρὸς βεβαίωσιν ὀριστικὴν τοῦ ἰσολογισμοῦ τῶν ἡμετέρων ἐμπορικῶν ἐργασιῶν· κατέστησεν ἡμῖν προσέτι γνωστὴν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν ὀθωμανικῶν πραγμάτων. Ἡ τύφλωσις, ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ ἀβέλτερον τῶν Τούρκων ἔδιδον χώραν εἰς προαισθήσεις περὶ λίαν προσεχοῦς τινος κρίσεως. Τὸ παράδειγμα τῆς Σερβίας θᾶσσον ἢ βραδύτερον ἤθελε μεταδοθῆ καὶ εἰς Ἑλλάδα. Ἡ ἰσχὺς τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς ἤδρευεν εἰς δύο ἢ τρεῖς ἐπαρχίας, τὴν Πελοπόννησον, τὰς νήσους καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἐν ταύταις ὀκτακόσιοι μέχρι ἐνεακοσίων χιλιάδων κατοίκων, ὑπὸ μυστηριωδῶν λαοσειστῶν κρυφίως ἀνακυκώμεναι παρεσκευάζοντο ἐν σιγῇ εἰς ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ κράτους ἀριθμούντος ἔτι περὶ τὰ δεκαεennέα ἑκατομμύρια ὑπηκόων. Ἐξ ἄλλου, ἡ ζωτικότης τῆς ὀθωμανικῆς φυλῆς, ἥτις ἀπὸ τετάρτου αἰῶνος ἐφαίνετο μεταστᾶσα πρὸς τοὺς Ἀλβανούς καὶ τοὺς Βοσνιακούς, ἀνεφαίνετο νῦν μετὰ τινος αἰγλης ἐν Αἰγύπτῳ. Ὑπῆρχεν ἤδη ἐν τῇ μεμακρυσμένη ταύτῃ ἐπαρχίᾳ τὸ ἔμβρυον δυνάμεως ἣν ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο νὰ καλέσῃ εἰς βεῆθειάν του, ἐὰν δὲν ἔστρεφε ταύτην κατ' αὐτοῦ ἢ φιλοδοξία ἀπίστου ὑπηκόου.

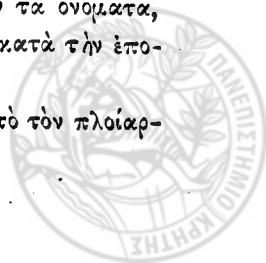
ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις, τὰ μέσα καὶ αἱ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων ἦσαν συγκεντρωμέναι· τῶν δὲ Τούρκων ἔπρεπε νὰ κληθῶσιν ἐξ αὐτῶν τῶν ἐσχατιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ ἀναλογία λοιπὸν τῶν δυνάμεων ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἴση ἐὰν οἱ Ἕλληνες κατῴρθουν νὰ κλείωσι εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν θαλασσίαν ὁδόν. Τίς θὰ ἦτο ὁ ἰσχυρότερος; τετρακόσιοι νῆες τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Ἰδρας ἢ αἱ φρεγάται καὶ κορβέτται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Τύνιδος, τῆς Ἀλγερίας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας; Ἐκεῖνος ὅστις θὰ ἠδύνατο ν' ἀπαντήσῃ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην θὰ εἶχε προφητεῦσαι ἀκόπως τὴν τροπὴν, ἣν θὰ ἐλάμβανον τὰ συμβησόμενα, καὶ τὴν τελικὴν τοῦ ἀγῶνος ἐπιτυχίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου.

Ὅσακις ἡ τύχη τῶν ὀπλων ἔπαυσε δεικνυμένη εὐμενὴς πρὸς ἡμᾶς, βαθεῖαν ἠσθάνθημεν ἐκπληξιν, τοσούτῳ βαθεῖαν, ὥστε οὐχὶ ἀδίκως πολλάκις εἰς ταύτην ἀπεδόθη ἡ παράλυσις τῆς ἁμύνης. Ἡ κατάπληξις ἡμῶν εὐτυχῶς ποτὲ δὲν διαρκεῖ ἐπὶ μακρόν, συνερχομένων ἡμῶν ταχέως ἐκ τῶν ὀδυνηροτάτων ἡμῶν ἐντυπώσεων. Τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθῶς ὑπὸ τῶν ξένων «γαλλικὴ ἐλαστικότητα» ἀποκαλούμενον. Τὰς περιόδους, αἵτινες ἐπηκολούθησαν τὰς δεινοτάτας τῶν δοκιμασιῶν ἡμῶν διέκρινε πάντοτε μεγάλη τις δραστηριότης πνεύματος, εἶδος τι διανοητικῆς ἀναγεννήσεως. Τίς αἰὼν εἶδὲ ποτε λαμπροτέραν ἀκτῆσιν ἐκείνης, δι' ἧς ἐκοσμήθησαν ἐξαίφνης τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Παλινορθώσεως ὑπὸ τὰς ἐπιδοκιμασίας τοῦ κόσμου; Ἀνελάβομεν τότε τὸ σκῆπτρον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, ὅπερ ἐπὶ στιγμὴν εἶχεν ἐκφύγη τῆς πυρρσοσύνης τῆς Γαλλίας χειρόν. Οὕτως ἤξιούμεν νὰ μένωμεν, παρὰ τὰ δεινοπαθήματα ἡμῶν καὶ τὰς ἤττας, ἐκεῖνο ὅπερ ὁ κατακτητὴς τῆς Εὐρώπης ἔσχε τὸ δικαίωμα ν' ἀποκαλέσῃ τὸ «μέγα ἔθνος». Πανταχοῦ ἐκράτει ὁ ἔρωσ τῶν μελετῶν, μετὰ πλείονος δὲ ζωῆς ἔμελλε νὰ ἐκδηλωθῇ ἐν τῷ ναυτικῷ, διότι τοῦτο μετὰ δικαίας ὑπερηφανείας ἀνεμνήσκατο ὅτι ἦτο τὸ κατ' ἐξοχὴν σοφὸν σῶμα ὑπὸ τὴν ἀρχαίαν μοναρχίαν. Οἶαι ποικίλαι ἰδιοφυῖαι ἀνεδείχθησαν ἀπὸ τοῦ 1816 μέχρι τοῦ 1821, ἐν μόνῃ τῇ ἀνατολικῇ ταύτῃ ναυτικῇ μοίρᾳ, ἐν ἣ παρὰ τὸ πλευρὸν πλοίαρχων Ἀλγκάν, Γκρίβελ, Ροτούρ, Μονζερῦ, Γκωτιέ, Κεργκρίστ, Δυβάλ, Δε-Ἐλύ, ἀποκαλουμένων, ἔβλεπεν ὑποπλοίαρχους τοιοῦτους, οἱοὶ οἱ Ὑγκὼν καὶ οἱ Γκαλλοά, ἀξιωματικοί, ὧν ἐκπληττόμεθα νὰ συναντῶμεν τὰ ὀνόματα, δοξασθέντα ἤδη ὑπὸ πλείονων ἀνδραγαθημάτων, τεταγμένα ἔτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν ποσούτῳ ἀφανεῖ θέσει!

Τῇ ἐβδόμῃ Σεπτεμβρίου 1817, ἡ φρεγάτα «Κλειοπάτρα», ὑπὸ τὸν πλοίαρχ-



χον Ἀλγκάν, ὄρμει ἐν τῷ λιμένι τῆς Σμύρνης. Οὗτος ἦτο ὁ νέος μοίραρχος σταλείς πρὸς διοίκησιν τοῦ σταθμοῦ. Προωρισμένος ν' ἀποβῆ διαδοχικῶς ὑποναύαρχος, προσωπάρχης ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν, ἀντιναύαρχος τέλος, ὅταν ἐπανάστασις τις ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν ν' ἀπομακρυνθῆ τῶν πραγμάτων, γενικὸς διευθυντὴς τῆς ἀποθήκης τῶν χαρτῶν καὶ σχεδίων, ὁ Ἀλγκάν εἶναι βεβαίως ὁ ἀξιωματικὸς ὅστις μετὰ τοῦ ναυάρχου Δὲ Ρινῦ, ἠδύνατο νὰ ῥίψῃ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων τὸ ὄξύτατον τῶν βλεμμάτων. Θέλομεν ἐπανεύρει αὐτὸν μὴν Ἀυγούστῳ τοῦ 1821 ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Τὰς ἐκθέσεις τότε τοῦ ὑποναυάρχου Ἀλγκάν πρέπει νὰ συμβουλευθῶμεν, τὰς προγνώσεις μόνας αὐτοῦ πρέπει νὰ πιστεύσωμεν. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς, θέλουσιν ἐξ αὐτῶν ἀντλήσῃ τὰς ἀρίστας αὐτῶν ἐμπνεύσεις. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου 1817 μέχρι τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου 1818, ἡ ἀποστολὴ τοῦ κυβερνήτου τῆς «Κλεοπάτρας» ἦτο ἔτι πως περιωρισμένη. Τὸ πᾶν ἐφαίνετο ἀκόμη ὑπνώττων ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, ὡς τὸν καλύπτοντα τὸ ἤδη ζέον τῆς λάβας κύμα λευκῶνα. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς «Κλεοπάτρας», διατρέξαντες μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀγκυροβολήσαντες ἐν Τανέδῳ, προσωρμισθέντες εἰς Ἀθήνας, μόνον ποιητικὰς καὶ καλλιτεχνικὰς ἐντυπώσεις ἀπεκόμιζον ἐκ τῆς ἐνδιαφερούσης ταύτης ἐκδρομῆς. Ὁμολογητέον ὅτι ἡ ποίησις ἠρίθμησέ πάντοτε λάτρας ἐν τῷ προσωπικῷ τοῦ στόλου. Ἀδυναμία καὶ αὕτη μὴ χρονολογούμενη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἦδη ὁ κόμης τοῦ Ἐστέγκ, τὴν παραμονὴν τῆς μάχης τῆς Γρενάδας, ἔγραφε πολλὰ εἰς τιμὴν τῆς μαρκησίας Μπουλλιέ, καὶ πάντες οἱ δόκιμοι τῆς Παλινορθώσεως ἔψαλαν τοὺς στίχους τοῦ πλοίαρχου Γκριβέλ.

Ὁ ἔρωσ δταν ὤρμησε μάχην νὰ συγκροτήσῃ

Οἶον θέλητρον! οἶα ἀπόλαυσις διὰ φαειροῦς νέους ὅλως ἔτι ἐμπεφορμημένους τῶν ἀφελῶν παραδόσεων τοῦ σχολείου νὰ δύνανται νὰ ἐπισκέπτωνται ὑπὸ τοιοῦτους ὀδηγούς τὰς Ἀθήνας ἐκεῖνας, ἅς οὐδεὶς ζῶν Γάλλος δὲν εἶχεν εἶδῃ, νὰ μεταβαίνωσιν ἐκ τῶν πεδίων τῆς Τροίας καὶ τῶν ὄχθων τοῦ Σκαμάνδρου εἰς τὰς ἀκτὰς, ἐφ' ὧν ἀπλοῦται ὁ πλάτανος τοῦ Ἰπποκράτους καὶ ἀνοίγεται ὁ λιμὴν τῆς Κνιδου ν' ἀποβαίνωσιν εἰς Ἰόππην καὶ ὡς νέοι σταυροφόροι νὰ ὀδεύωσι πρὸς προσκύνησιν [τοῦ Παναγίου Τάφου! Ὁ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ἔρωσ παρήγαγεν ἐπὶ στιγμὴν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς ναυτικὰς ἀσχολίας καὶ τὰς ἀστρονομικὰς σπουδὰς, διότι καὶ ἡ ἀστρονομία δὲν ἐστερεῖτο τῶν μυστῶν αὐτῆς. Οἱ κράτιστοι τῶν ἀξιωματικῶν παρεδίδοντο, μετὰ ζήλου ὅστις μόνον ἔτη τινὰ βραδύτερον κατηνάστη ὀλίγον, εἰς τὴν θεωρίαν τῶν σεληνιακῶν διαστημάτων. Ἀκριβῶς τότε καὶ ὁ πλοίαρχος Γκωτιέ ἐπὶ τῆς βάριδος Δορκάδος, προσδιώριζε καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, ἀπὸ Τουλῶνος μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τῶν ἀκτῶν

τῆν Συρίας καὶ τῆς Καραμανίας, σειρὰν γεωγραφικῶν θέσεων, ἐφ' ὧν οἱ κατόπιν ὑδρογράφοι ἐστήριξαν τὰ ἑαυτῶν ἔργα, οὐδὲν εὐρόντες τὸ χρῆζον διορθώσεως. Ἀπὸ τοῦ ὄρους Ἀγίου Ἡλίου τῆς Πάρου καὶ τοῦ ὄρους Διὸς τῆς Νάξου ὑψομένου ὑπὲρ τὰ χίλια μέτρα, οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Δορκάδος ἐξετέλεσαν τριγωνομετρικὰς μελέτας ἐπὶ πασῶν σχεδὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Ἐν ἑτέρᾳ ἐκδρομῇ περιπλεύσαντες πάσας τὰς ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου περιήγαγον τὴν γαλλικὴν σημαίαν ἀπὸ τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου μέχρι τοῦ Κιμμερίου, ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Φάσιος μέχρι τῶν τοῦ Ἰστροῦ.

Τῇ 4 Ἰουλίου 1820, ἡ Δορκὰς ἠγκυροβόλει ἐνώπιον τῆς Σεβαστουπόλεως. Ἡ πόλις αὕτη, κειμένη ὅπου πρότερον τὸ ταταρικὸν χωρίον Ἀκτιὰρ ἀνίστατο τότε ἐκ τοῦ μηδενός. Αἱ ὄχθαι τοῦ κόλπου ἐκαλύπτοντο ἤδη ὑπὸ ἀτελευτήτων ἀποθηκῶν, εὐρυτάτων στρατώνων, ἰσχυρῶν φρουριῶν. Τὰ ἐν Νικολαίῳ ναυπηγούμενα σκάφη εὕρισκον οὕτως εἰς πενήτηντα ἔξ λευγῶν ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Βούγ καὶ τοῦ Δνεΐπερ ἀπόστασιν τὰ μέσα μεγάλου ναυπηγείου πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ὀπλισμοῦ των. Τίς τότε ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ, ὅταν οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Δορκάδος ἐγίνοντο δεκτοὶ μετὰ τῆς προθυμίας ἣν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ΄ προσεδόκων ἐκ μέρους τῶν ὑπηκόων τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, ὅτι γαλλικαὶ χεῖρες ἤθελον ὀρυζῆ τὴν τάφρον πρὸ τῆς Σεβαστουπόλεως, ἀνατρέψῃ τοὺς προμαχῶνας τῆς καὶ ἀνατινάξῃ τὰ μνημεῖα τῆς ; Ἡ συμμαχία τῶν μεγάλων λαῶν δὲν ἔπρεπεν ἀρὰ γε νὰ εἶναι ἦττον εὐθραυστος, ἢ δὲν ὑπάρχουσι πλέον βέβαιαι ἀναλογίαι καὶ σχέσεις δυνάμεναι νὰ ὑποδεικνύωσιν εἰς τὰ ἔθνη πρὸς ποῖον μέρος αἱ συμπάθειαι αὐτῶν πρέπει νὰ διευθύνωνται πρὸς συνάντησιν μονίμου φιλίας ;

Μὴ πιστεύετε, ὅτι δὲν ἦσαν ἢ μόνον φιλόσοφοι ἐπὶ τῆς «Κλεοπάτρας», ποιηταὶ ἐπὶ τῆς «Ἐλπίδος» καὶ ἀστρονόμοι ἐπὶ τῆς «Δορκάδος». Ἐἴχομεν τότε τοσοῦτον παραιτηθῆ τῶν φιλοδόξων ὀνείρων, ὥστε ἄρωμά τι εἰδυλλίου πανταχοῦ διεχέετο. Οἱ βασιλεῖς μετέφραζον τὸν Ὁράτιον καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ μετεβάλλοντο εἰς φυσιοδίφας. Ἐβλεπέ τις αὐτοὺς τρέχοντας κατόπιν τοῦ carabus scabrocos ἢ ζητοῦντας πεισμόνως τὴν κάμπην τοῦ Sphinx Nerii. Οὕτως ὁ Δυμὸν δ' Ὑρβίλ προανέκρουε τὰς μεγάλας αὐτοῦ ἐξερευνησεις, βοτανολογῶν ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Τραπεζοῦντος καὶ τῶν λόφων τῶν Θεραπειῶν. Ἐν Θεραπείοις εὐτυχῆς συγκυρία, ἐφ' ἣ ζωηρῶς ἐξέφραζε τὴν ἑαυτοῦ χαρὰν, παρέσχεν αὐτῷ ἐν τῷ πρωτοτόκῳ υἱῷ τοῦ μαρκησίου Ριβιέρ «χαρισστάτω» ἐπταετῆ τεκνίῳ», συνεργάτην ἐνοῦντα ἤδη ἀμετὰ τῶν μᾶλλον ἐπαγωγῶν προτερημάτων γνώσεις ἐκπληττούσας ἐν τοσοῦτῳ τρυφερᾷ ἡλικίᾳ». Συλλέγων λοιπὸν τὴν χλωρίδα τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ πασῶν τῶν νήσων, ἕς ὃ πλοίαρχος Γκωτιῆ ἐξέλεγε διὰ τοὺς ἀστρονομικοὺς αὐτοῦ σταθμούς, ὁ ἀκαταπόνητος βοτανικὸς εὐρέθη ἡμέραν τινὰ πρὸ δύο τεμαχίων μαρμαρόου, ὧν τὸ σύνολον

ἀπετέλει βεβαίως, τὸ πάλαι, τὸ σῶμα θεᾶς τινος. Πρὸ τριῶν μόνον ἡμερῶν ὁ λίσγος χωρικοῦ τινος εἶχε προσκρούση ἐπ' αὐτῶν (!). Ὁ Δυμὸν δ' Ὑρβίλ ἔκρινε τὰ θραύσματα ταῦτα «καλῆς τέχνης». Ἐθαύμασε «τὴν γυναῖκα ταύτην, ἧς ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἀνεγνηγεμένη ἐκράτει μῆλον, καὶ ἧς ἡ δεξιὰ ὑπεστήριζε ζωστήρα δεξιῶς χλαίνη κεκαλυμμένον ὑπὸ τὴν ὄσφυν». Ἡ κόμη αὐτῆς ἐκ τοῦ τραχήλου πρὸς τὴν κορυφὴν ἀνεστραμμένη καὶ κρατουμένη διὰ ταινίας, ἐφάνη αὐτῷ περιβάλλουσα «καλλίστην προσώπου μορφήν, ἧτις θὰ διετηρεῖτο ἄριστα ἂν μὴ εἶχε τὴν ῥῖνα ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένην». Ὁ μόνος ποῦς ἦτο γυμνός. Τὰ ὄτα διάτρητα θὰ ἔφερον ποτε ἐνώτια. Ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Δυμὸν δ' Ὑρβίλ, ὠμίλησε μετ' ἐνθουσιασμοῦ πρὸς τὸν πρέσβυν περὶ τῆς ἀνακαλύψεως του. Ὁ πρῶτος τῆς πρεσβείας γραμματεὺς κ. δὲ Μάρκελλος ἀπεστάλη παραχρῆμα ἐπὶ τόπου, ἀλλ' ἤδη ὁ χωρικός ἀποκαμῶν ν' ἀναμένη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον, εἶχε πωλῆση δι' ἑκατὸν πεντήκοντα φράγκα περίπου τὸ ἄγαλμα αὐτοῦ

(¹) Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη, ἔσχεν εὐτυχῶς μάρτυρας. Ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ συναταμάρχου Βουτιέ, ἐπιβαίνοντος τότε ὡς δοκιμοῦ πρώτης τάξεως ἐπὶ τῆς ἡμιολίας «Ἀγγελιοφόρου», πιθανώτατα ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου οὐδέποτε θὰ ἐλάμβανε τὴν εἰς Παρισίους ἄγουσαν. Ἐπωφελοῦμενος τῆς σχολῆς μακρᾶς προσορμίσσεως, ὁ Βουτιέ ἀνέσκαπτε διὰ τῶν ναυτῶν τοῦ «Ἀγγελιοφόρου» τοὺς πρόποδας τοῦ ἀποτόμου βράχου, ἐφ' οὗ ἴδρυτο τὸ πάλαι τὸ ἀρχαῖον ἄστυ τῆς Μήλου. Εἰς εἴκοσιν βημάτων ἀπόστασι ἀπὸ τῶν ἐργατῶν του Ἕλληνας χωρικός ἠσχολεῖτο καὶ αὐτὸς εἰς ἔκχωσιν λίθων ἐκ τῶν ἐρειπίων κατακεχωσμένον ἐκ τῆς ὑψώσεως τοῦ ἐδάφους ναϊδίου. Ὁ Βουτιέ βλέπει ἐξ-αίφνης τὸν χωρικὸν διακόπτοντα τὴν ἐκσκαφὴν καὶ κύπτοντα ὅπως παρατήρησεν τὸ ἐνδον κοιλότητος ἣν ὁ λίσγος αὐτοῦ αἰφνιδίως ἤνοιξεν. Ἐπλησίασεν. Ὁ χωρικός εἶχεν ἀποκαλύψῃ «τὸ ἄνω μέρος ἀγάλματος ἐν χειριστῇ εὐρισκομένου καταστάσει». Οὐχὶ βεβαίως διὰ τοιοῦτου ὕλικου ἠγνόει ὁ ἀγρότης νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν καλύβην του. Ἡτοιμάζετε λοιπὸν νὰ ῥίψῃ ἐπὶ τοῦ ἀχρήστου μαρμάρου τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ συσσωρευμένα χρώματα, ὅταν ὁ δοκιμὸς τοῦ «Ἀγγελιοφόρου» τὸν ἔπεισεν, προσφέρων αὐτῷ γρόσια τινά, ὅπως ἀναλαβῶν τὰ ἐργαλεῖα του εὐρύνη τὸ ἄνοιγμα. Τὸ τεμάχιον ἀπεκαλύφθη τότε ὀλόκληρον. «Τὸ ἄγαλμα, λέγει ὁ κ. Βουτιέ, ἔστρεψεν βραχιόνων· βάνανσος ὅπῃ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὑπεδείκνυε παλαιὰν καὶ βάρβαρον ἐπανόρθωσιν.» Εὐθύς ἀπὸ πρώτης ὕψεως ὁ μέλλων φιλέλληνας ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ ἠκρωτηριασμένῳ τούτῳ κορμῷ, λαμπρόν, κατὰ τὴν ἰδίαν ἔκφρασιν, ἀριστοτέχνημα. Διὸ καὶ ἔπεισε τὸν χωρικὸν ν' ἀναζητήσῃ καὶ τὸ ἕτερον τεμάχιον τοῦ ἀγάλματος. Ἡ ἀναζητήσις ἔσχε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα. Τὰ δύο ὅμως τεμάχια δυστυχῶς δὲν συνηρμόζοντο, ἐλλείποντος διαμέσου τινὸς θραύσματος. Ἀλλὰ διὰ πολλῆς ἐπιμονῆς κατάρθωσαν τέλος ν' ἀνεύρωσι τὸ ἀπαραίτητον τεμάχιον. Οἱ ναῦται τότε τοῦ «Ἀγγελιοφόρου» ἠδυνήθησαν νὰ στηθῶσι τὸ ἄγαλμα. «Ὁ ἰδὼν τὴν Ἀφροδίτην τῆς Μήλου, ἀναφωνεῖ ὁ Βουτιέ, δύναται νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐκπληξίν μου.... Ὑπέστρεψα εἰς τὸ πλοῖον ὅπως ἐμπνεύσω τὸν ἐνθουσιασμόν μου εἰς τὸν ἀγαπητόν μου κυβερνήτην Ῥομπέρ, ὅστις αὐθωρεὶ διέταξε τὸν ἐκπλοῦν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως ἀναγγεῖλῃ τὸ εὐρημα εἰς τὸν πρέσβυν. Ὁ κ. Ῥιβιέρ, ἰδὼν τὰ ἰχνογραφήματά μου, ἀνέθηκε τῷ γραμματεῖ τῆς Πρεσβείας

εἰς ἔλληνα ἱερέα, ὅστις προϋτίθετο νὰ δωρήσῃ τοῦτο εἰς τὸν διερμηνεῖα τοῦ Καπετάν-πασσᾶ. Ἐν Τουρκίᾳ ὁμως εὐτυχῶς πρᾶγμα συμπεφωνημένον δὲν εἶναι πάντοτε καὶ πρᾶγμα τετελεσμένον. Ὁ κ. Μάρκελλος καταφθάσας καθ' ἣν στιγμὴν τὰ εὐρήματα ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβιβασθῶσι διὰ Κωνσταντινούπολιν, διεμαρτυρήθη, προσέτρεξεν εἰς τοὺς δικαστάς, καὶ ἔτοιμος νὰ συγκροτήσῃ μάχην, ἐν ἀνάγκῃ, ὑπὲρ τοῦ θησαυροῦ του, ὑπερίσχυσε τέλος, χάρις τῇ συμπράξει τῶν προκρίτων. Ὅταν ὁ ὀθωμανικὸς στόλος κατῆλθε περιπλέον τὰς νήσους καὶ ὁ διερμηνεὺς ἔμαθε τὰ διατρέξαντα, ὠργίσθη λίαν. Οἱ πρόκριτοι συγκληθέντες ἐμαστιγώθησαν· ἀλλ' ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου ἔμεινεν εἰς χεῖρας ἡμῶν καὶ ὁ Μάρκελλος κατηύθυνεν αὐτὴν εἰς Παρισίους.

Οὕτως ἐξήρχοντο μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς λήθης αἱ ἀναμνήσεις παρελθόντος, οὐτινος οὐδὲν ἀκόμη εἶχε φθάσει τὰ θαύματα. Οἱ περιηγηταὶ οὔτινες, ἐξ ἀπασῶν τῶν γωνιῶν τῆς Εὐρώπης ἐπανελθούσης εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης, ἔτρεχον νὰ θαυμάσωσι τὰ πολύτιμα ταῦτα καὶ ἱερά λείψανα, ἐποτίζοντο σχεδὸν ἐν ἀγνοίᾳ τῶν ὑπὸ μυστικῆς τινος συμπαθείας διὰ τὸν λαὸν οὐτινος οἱ πρόγονοι εἶχον παραγάγῃ τοιαῦτα ἀριστουργήματα. Αἱ κλασικαὶ ἀναμνήσεις, ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἀρχαιολόγων, συνέτεινον τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὑποστήριξιν, ἣν ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις. Ἡ ὑποστήριξις αὕτη ἐξεδηλώθη ἰδίως καθ' ἣν στιγμὴν ἡ ἐπανάστασις ἐκινδύνευσε νὰ καταβληθῇ. Μεθ'

κ. δὲ Μαρκέλλω, τὴν ἐπείγουσαν διαπραγματεύειν τῆς σημαντικῆς ταύτης ὑποθέσεως.»

Ὁ δὲ κ. Δυμὸν δ' Ὑρβίλ κατέλειπεν ἡμῖν ἔγγραφον οὐτινος μοι ἐφάνη ἀναγκαῖον νὰ μετενέγκω ἐνταῦθα αὐτὸ τὸ κείμενον: «Ἡ «Δορκὰς», λέγει ὁ κ. δ' Ὑρβίλ, ἀνήχθη ἐκ Τουλῶνος τῇ 3 Ἀπριλίου 1820 καὶ ἠγκυροβόλησε τῇ 16 εἰς Μήλου.... Τρεῖς ἐδομάδας περίπου πρὸ τοῦ κατάπλου ἡμῶν, χωρικὸς Ἕλλην, σκάπτων ἐν τῷ ἀγρῷ του, εὗρε λαξευτοὺς τινὰς λίθους, ὡς δὲ οἱ λίθοι οὗτοι χρησιμεύοντες τοῖς κατοικοῖς εἰς οἰκοδομίαν ἔχουσι ἀξίαν τινά, ἡ σκέψις αὕτη τὸν παρακινεῖ νὰ σκάψῃ βαθύτερον. Καταλήγει οὕτω διὰ τῆς ἀνασκαφῆς κοιλώματος ἐν ᾗ εὗρισκοντο μαρμάρινον ἄγαλμα, δύο Ἐρμαὶ καὶ τινὰ ἄλλα τεμάχια. Τὸ ἄγαλμα ἀπετελεῖτο ἐκ δύο τεμαχίων συνημμένων διὰ δύο ἰσχυρῶν σφηνοειδῶν σιδηρίων. Ὁ Ἕλλην εἶχε μετακομίσῃ εἰς τὸν σταυλὸν αὐτοῦ τὸ ἄνω τεμάχιον μετὰ τῶν δύο Ἐρμῶν· τὸ δ' ἕτερον ἔκαιτο ἀκόμη ἐν τῇ κοιλάτῃ. Ἐθεώρησε τὴν ἀρχαιότητα προσεκτικῶς, καὶ τὰ δύο τεμάχια μ' ἐφάνησαν καλῆς τέχνης, καθ' ὅσον αἱ μικραὶ μου καλλιτεχνικαὶ γνώσεις μοι ἐπέτρεπον νὰ κρίνω. Τὸ ἄγαλμα, οὐτινος ἐμέτρησα χωριστὰ τὰ δύο τεμάχια, ἦτο ἐξ σχεδὸν ποδῶν ὕψους, παρῖστα δὲ γυναῖκα γυμνήν, κρατοῦσαν μῆλον ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς χειρὶ, τῆς δεξιᾶς ὑποστηρίζουσης ζώνην. τεχνικῶς χλαίνῃ κεκαλυμμένη καὶ κατιούση μέχρι ποδῶν. Ἄλλως ἀμφοτέραι ἠκρωτηριασμένα ἐϋρηναὶ νῦν ἀπεσπασμένα τοῦ κορμοῦ. Ἡ κόμη ἀνεστραμμένη ἐξόπισθεν κρατεῖται διὰ ταινίας. Ἡ μορφή καλλίστη, καὶ καλῶς διατηρουμένη, ἐκτὸς τῆς βινὸς ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένης. Ὁ ἀπομένων τῶν ποδῶν εἶναι γυμνός. Τὰ ὅλα διάτρητα, ἠρτημένων ποτε ἀπ' αὐτῶν βεβαίως ἐνωτίων....

ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι ἡ Εὐρώπη ἢ πρώτη βοηθήσασα τὴν Ἑλλάδα ὅπως κυλίση τὸν λίθον ἐκ τοῦ μνημείου αὐτῆς· οὗτος εἶναι, δὲν θέλομεν φοβηθῆ νὰ τὸ ἐπα-
ναλάβωμεν, Τούρκος τις ἀποστατήσας κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ κυρίου, ὁ θηριώδης
καὶ αἰμοβόρος κυβερνήτης τῆς Ἡπείρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἄλῃ — Πασσᾶς.

Μεθ' ὄλην τὴν δεξιότητα αὐτοῦ καὶ τὸ πολυμήχανον Ἄλῆς ὁ ἐκ Τεπελε-
νίου μόνον ἄγχιός τις ἦτο. Πνεῦμα περιλαμβάνον περιωρισμένον ὀρίζοντα. Μᾶλ-
λον προκατειλημμένος ὑπὸ τῆς οἰήσεως τῆς φυλῆς του ἢ προσκεκολλημένος εἰς
τὰ παραγγέλματα τῆς θρησκείας του, ἀληθῆς τύπος πολεμιστοῦ ἀλβανοῦ, δὲν
ἠδυνήθη ποτὲ ν' ἀρθῆ εἰς τὸ ἀνάστημα τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου. Ἦτο ἐκ τῆς
χώρας, ἥτις εἶδε γεννώμενον τὸν Πύρρον. Ὁ Μεχμέτ Ἄλῆς ἦτο ἄξιός ν' ἀνήκη
εἰς τὴν χώραν, ἥτις παρήγαγε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἐν ταῖς μεγίσταις παραφο-
ραῖς μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς καὶ τῆς ἡγεμονίας του, ὁ ρουμελιώ-
της πασσᾶς ἀπέφευγε μετὰ προτοχῆς πᾶσαν μετὰ τῶν ἀπίστων συμφωνίαν.

Κατὰ τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διάβασίν μου ὁ πρέσβυς μοὶ ἐζήτησε πληροφορίας
περὶ τοῦ ἀγάλματος τούτου. Ἀνεκοίνωσα αὐτῷ τὰς σκέψεις μου καὶ ἔδωκα τῷ γραμ-
ματεῖ κ. Μαρκέλλω, ἀντίγραφον τῆς σημειώσεώς μου ταύτης. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνο-
δόν μου ὁ κ. Ριβιέρ μοὶ εἶπεν ὅτι ἀποκτήσας τὸ ἄγαλμα διὰ τὸ Μουσεῖον ἐπεβίβασεν
αὐτὸ εἰς πλοῖον τῆς μοίρας. Ἐν τούτοις, καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἡμῶν ἐκ Μήλου διέ-
λευσιν, μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἔσχον τὴν λύπην νὰ μάθω ὅτι ἡ ὑπόθεσις αὕτη δὲν ἦτο
ἀκόμη τετελεσμένη.»

Οἱ δύο ναυτικοὶ προφανῆς ὅτι δὲν εἶναι καθ' ὅλα σύμφωνοι. Ὁ Βουτιῆ βεβαιοὶ «ὅτι
τὸ ἄγαλμα δὲν ἦτο εἰς δύο τεμάχια, ἀλλ' εἰς τρία, ὅτι δ' οὐδαμῶς ἐφαίνετο ἶχνος σι-
δηροῦ σφηνῶς συνέχοντος τοὺς δύο ὄγκους». — «Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου τῆς ἀνασκαφῆς,
λέγει, ἄνευ ἐτέρου βοηθοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἑλλήνος χωρικοῦ, ἄνευ προσκομμάτων, ἄνευ πολ-
λῶν σκέψεων, ἢ ἀνθρώπων τοῦ ἀγάλματος ἐγένετο εὐχερέστατα καὶ ὡς ἀφ' ἑαυτῆς
τῆ βοηθείᾳ διαμέσου τινὸς τεμαχίου ἀνωμάλου τὸ πάχος». Οὔτε αἱ Ἀνατολικαὶ ἀνα-
μνήσεις δημοσιευθεῖσαι ἐν ἔτει 1839 ὑπὸ τοῦ ὑποκόμητος Μαρκέλλου, οὔτε ἡ ὑπὸ τοῦ
Ἰουλίου Δαβιδ ἀπιερωθεῖσα τῷ 1860 εἰς τὴν μνήμην τοῦ πατρὸς του, Πέτρου Δαβιδ,
«πρώην γεν. προξένου καὶ ἐπιτετραμμένου τῆς Γαλλίας, καὶ παλαιοῦ βουλευτοῦ τοῦ
Καλαδὸς», δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ βοηθήσωσιν ἡμᾶς εἰς λύσιν τῆς συζητήσεως ταύτης.
Ὁ συναγματούργος Βουτιῆ παρατηρεῖ «ὅτι ἐν τῇ δύσει τοῦ βίου αἱ ἀναμνήσεις τῆς
νεότητος εἶναι αἱ διαυγέσταται, καὶ ὄντως, ἡ ἀκρίβεια τῶν καθ' ἕκαστον εἰς ἃ ἔχει
εἰσέλθῃ φαίνονται ἡμῖν δίδοντα μεγάλην βαρῦτητα εἰς τὴν μαρτυρίαν του.

ἠθέλε νὰ νικήσῃ τὸν Σουλτάνον, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κλονίσῃ τὸν Ἰσλαμισμὸν. Τοιοῦτον τὸ ἐξέχον γνῶρισμα τὸ διακρίνον τὴν πολιτείαν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τούτῳ μόνῳ οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες θ' ἀνεγνώριζον τὸν ἰδρυτὴν κράτους. Ὁ Ἀλβανὸς πασσᾶς τούναντιόν, ἐγένετο τὸ ἀπερίσκεπτον ὄργανον τῆς ἀναγεννήσεως λαοῦ οὐδαμῶς αὐτῷ συμπαθοῦς, καὶ ὑπὲρ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ὁποίου οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐσκέπτετο. Ἡ καθέδρα αὐτοῦ κατέστη διὰ τοὺς Ἑλλήνας κέντρον ἐνεργείας καὶ φώτων ἐστία. Ἐξέμαθον τὸν πόλεμον ἐν τοῖς στρατοπέδοις του καὶ τὴν πολιτικὴν ἐν τῇ αὐλῇ του. Τινὲς αὐτῶν, καὶ ἐκ τῶν περικλεεστάτων, διὰ πολλῶν κατέδειξαν τι ἐν τῇ σχολῇ αὐτοῦ ἐδιδάχθησαν.

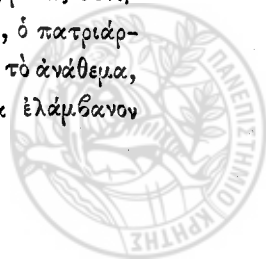
Ὁ Ἀλῆς πρὸ παντὸς τὴν κατάρριψιν τῆς χωροδеспοτικῆς ἀριστοκρατίας προτιθέμενος, ἥς προέβλεπε τὴν ἀντίστασιν εἰς τὴν αὐτονομίαν, ἣν ἀπὸ μακροῦ ἐπεδίωκε, κατῴρθωσε ποτὲ μὲν πανουργία, ποτὲ δὲ βία χρώμενος, νὰ μεταβιβάσῃ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐπικράτησιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν τουρκικῶν οἰκογενειῶν εἰς τὰς ἀπλήστους χεῖρας τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ. Εἰς δύο μεγάλας φυλάς, ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Γενούσου χωριζομένας, διαιρούμενοι ἀρκτικῶς μὲν τοῦ ποταμοῦ τούτου Γιέγκκαι ἀποκαλούμενοι, Τόσκαὶ δὲ μεσημβρινῶς, οἱ Ἀλβανοὶ ἀποτελοῦσι γένος ἴδιον ἐν Εὐρώπῃ. Κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἐκπιπτούσης βαθμηδὸν τῆς σπουδαιότητος τῶν ἐθνικῶν στρατευμάτων, οἱ ὀρεινοὶ οὗτοι πρόθυμοι εἰς πώλησιν τῶν ὑψησιῶν αὐτῶν τοῖς βουλομένοις τῶν τοπαρχῶν, ἀπέκτησαν ταχέως σημασίαν καὶ δύναμιν. Πάντες δὲ οἱ πασσάδες ἐπεθύμουν νὰ περικυκλῶνται ὑπὸ φρουρᾶς συγκεκορημένης ἐκ τοσοῦτῳ ἀλίμῳν μισθοφόρων. Τὸ ἀλβανικὸν ἔνδυμα κατέστη τοῦ συρμοῦ, καὶ οἱ ἀλαζονικώτατοι τῶν Ὀθωμανῶν ἔφερον μεθ' ὑπερφηρνεΐας τὴν λευκὴν τῶν Τόσκων φουστανέλλαν. Καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Ἑλληνες, ἀφ' ἧς ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, Βελῆ-πασσᾶς, διώκησε τὸν Μωρέαν, παρεδέχθησαν τὸ ἔνδυμα τοῦτο, ἀνδρείας σύμβολον, καὶ κατέστησαν τὴν φουστανέλλαν τὴν κομψὴν τῶν παλληκαριῶν στολήν. Ἡ ἰδέα τῆς συμπήξεως ἀλβανικοῦ κράτους ἐπὶ τῶν ἑρείπιων τῆς κλονιζομένης αὐτοκρατορίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠδύνατο νὰ βλαστήσῃ ἐν τῇ διανοίᾳ φιλοδόξου πασσᾶ, ἀμφίβολον ἐν τούτοις λίαν ὅτι ὁ Ἀλῆς παρεσκευάσε, ἢ καὶ ἀπλῶς μάλιστα καὶ πόρρωθεν συνέλαβέ ποτε τοσοῦτῳ εὐρὺ σχέδιον. Οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ἀγῶνες ὅπως ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν νόμιμον ἀρχὴν τὸ γόητρον ἀπὸ τοῦ ὁποίου λεληθότως εἶχεν ἀπογυμνώσῃ αὐτὴν ὀλιγαρχία ἀμαθῆς καὶ ὑπερφιάλος ἔσχον τὴν ἀνεπιφύλακτον ἐπιδοκιμασίαν τοῦ Σουλτάνου· ἡ ὑπερβολὴ τοῦ ζήλου του κατέστησεν αὐτὸν ὑποπτον. Τὸ Διβάκιον ὅπως τολμήσῃ νὰ τὸν προσβάλλῃ, προσεπάθησε νὰ ἐξασθενήσῃ αὐτὸν πρότερον, κατὰ τὰ ἀμετάβλητα αὐτῷ ἔθιμα. Καὶ δὴ ἤρξατο διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ σπουδαίου πασσαληκίου τοῦ Μωρέως. Ὁ Ἀλῆς ἠνῶνησεν εὐθέως τὴν βαρύτητα τοῦ πρώτου τούτου κτυπήματος καὶ προβλέ-

πὼν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τ' ἀπαίσια τῆς Πύλης βουλευμάτα, ἐξίτει πανταχοῦ στηρίγματα καὶ μεταξὺ τῶν αὐτοῦ συμπατριωτῶν, ἐκδικητὰς διὰ τὰς μνησικακίας κατὰ τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν. Τὸν Ἰσμαήλ-μπέην διὰ δεσμῶν ἀΐματος μετ' αὐτοῦ συνδεόμενον, εἰς ὃν ὅμως ὁ Ἄλῃς ἀπέδιδε μέτρα τινα ἀπαρέσκοντα αὐτῷ, προσβάλλει ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ διὰ τριῶν δολοφόνων ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μηνὶ Φεβρουαρίῳ τοῦ 1820. Ὁ Ἰσμαήλ, διαφυγὼν τὴν ἐπίθεσιν λαμβάνει τὴν διαταγὴν νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ ἀντάρτου πασσᾶ. Ἡἴσαι αἱ δυνάμεις τῆς αὐτοκρατορίας ἐπεστρατεύθησαν. Οἱ Γκέκαὶ καὶ οἱ Βούλγαροι προήλασαν εἰς κύκλωσιν τῆς κάτω Ἀλβανίας. Ὁ Ἄλῃς καλεῖ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὰ ὅπλα. Ἦτο λίαν ἀργά, τ' ἀμυντήρια αὐτοῦ ἐκυκλοῦντο ἤδη, καὶ πρὸ τοῦ δυνηθῆ νὰ λάβῃ τὴν ἐκ τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τούτου ἀναμενομένην βοήθειαν, ἔβλεπε καταφθάνουσαν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰσμαήλ ἀγομένην στρατιάν. Μόλις ἐπρόφθασε νὰ καύσῃ τὴν πόλιν καὶ καταφύγῃ εἰς τὸ φρούριον μετὰ ἐξακισχιλίων ἀνδρῶν. Διασκοῦντος τοῦ θέρους, μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν ἀλβανικῶν ἀκτῶν καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἄρτα πολιορκεῖτο κατὰ ξηράν, ὁ Καπετάνμπέης ἐσφαιροβόλει τὴν Πρέβεζαν. Εἰς τῶν υἱῶν τοῦ Ἀλῆ διοικῶν τὴν πόλιν, παρέδωκεν αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως· οὕτω δὲ ὁ Ἰσμαήλ ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ στόλου τὸ βαρὺ πυροβολικὸν καὶ τὰ πολεμοφόδια. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1820 κατῆρξατο τοῦ πυρὸς κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Οὐδεμία ὑπελείπετο πλέον ἐλπίς τῷ Ἀλῆ. Ἀνθίστατο ἀκόμη ἐν τούτοις ὁ γηραιὸς λέων. «Πρὸς γενικὴν τοῦ κόσμου ἐκπληξιν, ἔγραψεν ἐκ Ζακύνθου ὁ ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας, Βούρβαχης, ἐξακολουθεῖ μαχόμενος κεκλεισμένος ἐν τῷ μικρῷ φρουρίῳ τῆς πόλεως, εἰ καὶ ὑπὸ πάντων τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐγκατελείφθη καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ υἱῶν. Πᾶσαι αἱ ἀκταί, ἀπὸ Μετολογίου εἰς Αὐλῶνα, κατέχονται ὑπὸ τῶν στρατιῶν τοῦ Σουλτάνου ὡς καὶ ἡ ἄνω καὶ κάτω Ἀλβανία. Ταῦτα δὲ πάντα συνετελέσθησαν ἐντὸς δύο μόλις μηνῶν. Ἡ ἐμφάνισις ἐπτὰ ἢ ὀκτῶ πολεμικῶν πλοίων ἤρκεσεν εἰς καταστροφὴν τοῦ φεροῦ ἀνδρός.»

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1820, οἱ ξένοι ἔμποροι, οἱ πρόξενoi, οἱ κυβερνήται τῶν πολεμικῶν ἡμῶν σκαφῶν, πάντες ὁμοφώνως, ὁμιλοῦντες περὶ Ἑλλάδος, ἀγγέλλουσι τὴν ἀνταρτικὴν στάσιν τῶν χριστιανῶν. Ἡ ἐπανάστασις ἐκρήγνυται ἐν Ἰσπανίᾳ, αἱ Ἴονιοι νῆσοι ταρασσονται ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς Ἀγγλίας, ἥτις «μετὰ τῆς συνθήκης αὐτῆ ψυχραμίας καὶ ἄκρας γαλήνης, καταπονεῖ ἀδιαλείπτως τοὺς προστατευομένους αὐτῆς διὰ φόρων καὶ πτώχυνει αὐτούς». Ὁ δαίμων τῆς διχονοίας ἐξώρμησε καὶ αὐθις κατὰ τοῦ κόσμου. Ἀνίσχυος ἡ Ὑ. Πύλη, κλονουμένη, πανταχοθεν ἀγγέματα καὶ παραινήσεις λαμβάνουσα, δὲν τολμᾷ ἐν τούτοις ν' ἀποστρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ἠπειροῦ καὶ

πρὸς αὐτὴν πάντοτε κατευθύνει στρατιώτας, πλοῖα καὶ ἐφόδια. Ὁ Ἄλῆς εἶναι ὁ μόνος πολέμιος, ὃν ὁ Σουλτάνος Μαχμουτ ἀσχολεῖται νὰ καταβάλλῃ. Ὁ Ἰσ-μαήλ λίαν βραδύς καταδειχθεὶς ἀντικαθίσταται καὶ μετὰ μικρὸν ἀποκεφαλίζε-ται. Χουρσίτ-πασσᾶς, ἄρχων τοῦ Μωρέως ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου τοῦ 1820, διορίζεται σερασκιέρ ἀντὶ τοῦ καρατομηθέντος. Παρὰ τὰς ὑπὸ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀναβρασμοῦ ἐμπνεομένης αὐτῷ ἀνησυχίας, ὁ Χουρσίτ δὲν διστάζει. Ἀπέρχεται ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ ὅσας ἠδυνήθη νὰ συγκεντρώσῃ δυνάμεις καὶ μετ' ἐσπευσμένην πορείαν καταφθάνει ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν Τριπόλει κατέλιπε τὸν τοποτηρητὴν αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸν κατέλιπεν ἄνευ δυνάμεων, διότι μεθ' ὅλας τὰς εἰς τὴν στρατιὰν τῆς Ἀλβανίας ἐκπεμφθείσας ἐπικουρίας, αὕτη δὲν ὑπερέβη τὰς εἴκοσι χιλιάδας ἀνδρῶν.

α "Ἡ νῦν ἢ οὐδέποτε», τοιοῦτόν τι ἦτο τὸ αἶσθημα ὅπερ, ὡς ἀστραπή, διέτρεξε τὴν Πελοπόννησον, ὅταν αὕτη ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἐξαίφνης ἐλαφροτέραν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ὀπλισμένην φροντίδι τοῦ Ἄλῆ, ὑποδαυλιζομένην ὑπὸ τῶν πρακτόρων αὐτοῦ καὶ ἠνωμένην ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἰδέᾳ, τῇ ἰδέᾳ τοῦ ἀγῶνος. Ἐν τούτοις τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐδόθη ἀπὸ τοῦ Μωρέως εἰς τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς. Τὸ σύνθημα ἀνεπετάσθη ἐξ Ὀδησοῦ καὶ ἐν ταῖς παραδουναβείοις ἡγεμονίαις. Ἡ Ὀδησὸς ἦτο ἡ ἐστία τῆς ἐταιρικῆς συνωμοσίας. Οἱ λαοὶ ἡγάπων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰς ἐν σκιᾷ ἐργασίας ἦσαν οἱ χρόνοι τῶν ἐν κρυπτῷ ἐταιρειῶν. Ἡ ἐταιρεία τῶν φιλικῶν ὑπῆρξεν εἶδος ὀρθοδόξου καρβοναρισμοῦ, οὗ τὸ δίκτυον ἐπεζετάνθη βραδέως ἐπὶ τέταρτον αἰῶνος μέχρις οὗ ἐκάλυψε πάντα τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη τοῦ Σουλτάνου. Ἡ ἐταιρικὴ κίνησις εἶχεν ἐκλέξῃ ὡς ἀρχηγὸν τὸν υἱὸν παλαίου τινος ὀσποδάρου τῆς Βλαχίας ἐκπεσόντος τῷ 1806, τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Προα-χθεὶς οὗτος εἰς ὑποστράτηγον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ρωσσίας, ἀπολέσας τὸν δε-ξιὸν βραχίονα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κούλμ, τόσῳ γενναῖος στρατιώτης, ὅσῳ κακὸς πολιτικὸς, ἐπίστευε τὸν ἑλληνικὸν λαὸν διαθεθεμένον νὰ τὸν ἀνευφημήσῃ ὡς ἡγεμόνα του, καὶ δὲν ἀμφέβαλλεν ὅτι τὰ ἐξ ἑκατομμύρια τῆς Ρουμανίας θὰ ἠγείροντο εἰς τὴν φωνὴν τῶν Βογιάρων, οἵτινες μετεχειρίσθησαν αὐτὰ μεθ' ἡ-σσοнос τῶν Τούρκων εὐσπλαγχνίας. Βοηθούμενος ὑπὸ τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, — ἡ συνθήκη αὕτη δὲν εἶχεν ἀποδώτῃ τῇ Τουρκίᾳ τὰς παραδου-ναβείους ἐπαρχίας ἢ ἀπαρνούμενη αὐτῇ τὸ δικαίωμα τῆς εἰσελεύσεως στρατοῦ ἄνευ τῆς προηγουμένης συγκαταθέσεως τοῦ Τσάρου, — ὁ πρίγκηψ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον τῇ 6 Μαρτίου 1821. Τῇ 9 Ἀπριλίου ἦτο ἐν Βουκουρεστίῳ. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τέρμα τοῦ ἐγχειρήματος αὐτοῦ. Ἐντὸς δύο μηνῶν, μόλις συνή-θροισε δισχιλίους ἀνδρας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸν ἀπεκέρυττεν, ὁ πατριάρ-χης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεσφενδόνιζε κατὰ τῶν συνεχόχων του τὸ ἀνάθημα, καὶ τὰ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἐλάμβανον



παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν ἄδειαν νὰ διαβῶσι τὸν ποταμόν. Τέλη Μαΐου ὁ πασσᾶς τῆς Σιλιστρίας ἀποκαθίστα τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ. Τῇ 26 Ἰουνίου ὁ Ὑψηλάντης ἐφρευεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἔδαφος.

Ἡ ἄκαρπος ἀπόπειρα τῶν ἡγεμονιῶν οὐδὲν εἶχεν εὐτυχῶς καταστρέψῃ· ἡ δ' ὁρμὴ νῦν ἐξηκολούθει ἀκράτητος. Ὁ Ἀλῆ-Πασσᾶς δὲν παρεδίδοτο κρατῶν ἐνώπιον τῶν Ἰωαννίνων τὴν στρατιάν τοῦ Χουρσίτ. Νῦν δὲ ἐξεγείρετο καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ πραγματικὴ Ἑλλάς. Ἀνετινάσσειτο εἰς τὴν κραυγὴν, ἣτις ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη σκληρῶν δοκιμασιῶν ὑπῆρξε τὸ μόνον αὐτῆς στήριγμα καὶ πατριωτικὸν ἔμβλημα: «Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἀδύνατον πλέον νὰ συζήσωσι». Ἐξηγείρετο αὕτη ὡς οὐδέποτε εἶχε μέχρι τοῦδε ἐξεγερθῆ, — διὰ ν' ἀποθάνῃ ἢ νὰ νικήσῃ. Νέα περίοδος, νέα καθήκοντα ἤρχοντο διὰ τὴν γαλλικὴν μοῖραν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5.

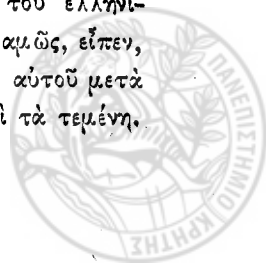
Αἱ ἐν Σμύρῃνι ταραχαί.

Εἰμαρμένον αἰείποτε ὑπῆρξε τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ νὰ καταλαμβάνηται ἐξαίφνης ὑπὸ τῶν ἐπαναστάσεων. Ὁ φανατισμὸς ἀποκλείει ἀναγκαιῶς τὴν ἰδέαν ἀγρύπνου ἀστυνομίας, καὶ οἱ Τοῦρκοι εἶναι συγχρόνως γένος καὶ βίαιον καὶ ὀκνηρόν. Τὸ μυστικὸν τῶν Ἑλλήνων περιεφρουρήθη ὡς ἄριστα. Μερικαὶ τινες ἐξεγέρσεις ὑπέδειξαν τὴν προσέγγισιν τῆς κρίσεως, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ μηνὸς Μαρτίου 1821· τῇ 2 Ἀπριλίου ἡ ἐξέγερσις ἦτο γενικὴ. Οἱ γαιωκτῆμονες τιμαριῶται¹⁾ εἶδον ἑαυτοὺς προσβαλλομένους πανταχοῦ καὶ συγχρόνως. Προσεβλήθησαν ἀνοικτιρμόνως, ἐσκυλεύθησαν ἀνευ ἐλέγχου συνειδήσεως. Εἰς ὀλιγώτερον τοῦ μηνός, πληθυσμὸς εἰκοσακισχιλίων ψυχῶν, διεσκορπισμένους ἐν τοῖς ἀγροῖς τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν ἐξαφανισθῆ. Ἡ ἐξολόθρευσις ἦτο, ὡς βεβαιουῖσα, προμεμελετημένη, ἀποτελοῦσα μέρος τῶν σχεδίων καὶ τῶν ὑπολογισμῶν τῆς Ἐταιρείας. Ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδιῶν, ἡ ἐκρηξις τοῦ ἠφαιστείου οὐδενὸς εἶχε φεισθῆ. Τρισχίλια κατ' ἐλάχιστον ὄρον ἐπαύλεις ἀπετεφρώθησαν, χωρία πρὸ μικροῦ ἀμάζοντα δὲν παρίστων πλέον εἰμὴ σωροὺς ἐρείπιων καὶ ἐπὶ τῶν λειψάνων τούτων γονυπετῶς οἱ κλέφται συνέψαλλον μετὰ τῶν ἱερέων δοξολογοῦντες τὸν θεὸν ἐπὶ τῷ ταχεῖ καὶ πλήρει θριάμβῳ. Τουρκαῖαι τινες οἰκογένεια διαφυγοῦσαι τὴν σφαγὴν κατέφυγον εἰς Τρίπολιν καὶ τὰ παραθαλάσσια φρούρια. Οἱ Ἕλληνες μὴ δυνάμενοι ἀκόμη ν' ἀντιμετωπίσωσι τὸν πολέ-

(1) Τοῦρκοι στρατιῶται, εἰς οὓς ὁ Σουλτάνος παρεχώρησε γαίας συνεπαγομένας στρατιωτικὰ τινὰ βάρη.

μιον ἐν τῷ ἀνοικτῷ πεδίῳ, ἠρκέστησαν ν' ἀποκλείωσιν ὅσους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσιν ἐξ ἀπροόπτου. Συγκεντρωθέντες ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἀνέμενον μεθ' ὑπομονῆς τὴν ἐκ πείνης παράδοσιν. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις τῆς βρβαρότητος, ἧς οἱ ποιηταὶ μόνον δικαιοῦνται νὰ θρηνώσι τὴν παρέλευσιν, οἱ ἑλληνικοὶ ἑσπερινοὶ ἔχουσι προηγούμενόν τι, τοὺς σικελικοὺς· ἐν τῇ ἱστορικῇ ὁμῶς ἐποχῇ, εἰς ἣν ἀφικόμεθα σήμερον, δὲν θέλομεν εὖρη ἢ τοὺς μαύρους τοῦ Ἁγίου Δομίγγου καὶ τοὺς μουσουλμάνους τῆς Βεγγάλης καταδιώκοντας τὴν ξένην κυριαρχίαν μετὰ τῆς ἀδυσωπότητος ταύτης μανίας.

Ἐν οἰαδήποτε χώρα τοιαῦται ἀκρότητες θὰ συνεπήγοντο αἱματηρὰς ἀντεκδικήσεις, μάλιστα δ' ἐν Τουρκίᾳ, ἐνθα ἀνερρίπιζον τὴν ὠμότητα λαοῦ ἀείποτε καταδειχθέντος ἀνευ οἰκτιρῶν, διότι καὶ θρησκευτικὴ πεποθηήσεις καὶ ἰδιοσυγκρασία καθιστῶσιν αὐτὸν ἀναίσθητον εἰς τὸ θέαμα τῶν ἀνθρωπίνων παθημάτων. Ὁ Σουλτάν Μαχμουτ διὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ δικαστικῶς διαταχθεῖσας ὠμότητας, διὰ τὰς ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ συγχωρουμένης ταραχᾶς, ἀπεκλήθη σφαγεὺς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἐθεωρεῖτο αἰμοχαρὴς καὶ μετὰ μυστικῆς χαρᾶς ἐντρυφῶν ἐν ταῖς ἐκδικήσεσιν ὧν παρεῖχε τὸ εἰδεχθὲς θέαμα τοῖς αὐτοῦ ὑπηκόοις. Ἀδελφὸς καὶ ἐξάδελφος στραγγαλισθέντων μοναρχῶν, ὁ Μαχμουτ ἐν μόνον εἶχεν αἰσθημα, τὸ τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ δὲν ὑπήκουεν ἢ εἰς τὸ ἐνστικτικὸν τῆς ἀδυναμίας του. Ἡ ἀρχὴ τῶν ὀθωμανῶν ἡγεμόνων οὐδέποτε ὑπῆρξε τόσο ἀπόλυτος, ὅσον οἱ ἀσιατικοὶ τύποι δι' ὧν περιεβάλλετο ἠδύνατο νὰ τὸ καταστήσωσι πιστευτόν. Ὁ δεσπότης οὗτος ὃν ἡ διπλωματικὰ ἔβλεπε περικυκλούμενον ὑπὸ μεγαλοπρεπείας καὶ τρόμου, περὶ τῶν δικιωμάτων του ὁποίου ἡ Εὐρώπη ἐπίστευε τόσα παράδοξα, δὲν ἦτο πραγματικῶς ἢ τὸ τυφλὸν ὄργανον, ὁ πειθήνιος καὶ τρέμων δούλος τῶν παθῶν τοῦ λαοῦ του. Αἱ ἐπιστημόταται αὐτοῦ ἀποφάσεις ἔπρεπε νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν κρίσιν τοῦ μουφτῆ. Ἄνευ δὲ ἰσχύος μένουσιν αὐταί, ἐφ' ὅσον φετῶς δὲν κηρύττει αὐτὰς συμφώνους τοῖς παραγωγέλασι τοῦ Κορανίου. Τὸ αὐτὸ σῶμα συνεκέντρον ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ καὶ ἱερέων καὶ δικαστῶν λειτουργίαν. Ὑπερβάλλον τὰ παλαιὰ ἡμῶν παρλαμμένα, ἐβάρυνε συγχρόνως καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως. Ἀπέναντι τῶν δεσποτικῶν ὀρέξεων τοῦ μονάρχου, ὁ μέγας μουφτῆς ἡ σείχουλ-ἰσλάμ, ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ αὐτόχρονα δικαίωμα ἐλέγχου. Αἱ πρῶται γνωσθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγαὶ ὑπῆρξαν αἱ τοῦ Ἰασίου καὶ Γαλαζίου, διαδραματισθεῖσαι ἐν Μολδαυίᾳ τῇ 5 Μαρτίου 1821. Συνεταράχθη παραχρῆμα ὁ λαός, συνῆλθε τὸ Διβάνιον, καὶ ἤρξατο ἐν τῷ συμβουλίῳ κινούμενον τὸ αἰώνιον σχέδιον τοῦ ἐκ ρίζης ἀφανισμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ μουφτῆς συνεβουλεύθη τὴν ἱεράν βίβλον. «Οὐδαμῶς, εἶπεν, συγχωρεῖται ὑμῖν, ἡ χύσις τοῦ αἵματος τοῦ ἀθώου καὶ ἡ ἀνάμιξις αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἐνόχου». Τὸ Διβάνιον ὑπέκυψεν, ἐγγόγγυζον ὁμῶς ἡ πόλις καὶ τὰ τεμένη.



Τοῦ ἐρεθισμοῦ αὐξάνοντος λόγῳ τῶν καθ' ἑκάστην ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν ἀγγελλο-
μένων συμφορῶν, τῆς δ' ἀποφάσεως τοῦ σείχ-οὐλ-ισλάμ οὐσης σεβαστῆς, ὁ σεί-
χουλισλάμ καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη. Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἤρξατο ὁ διωγμός.

Τῇ 16 Ἀπριλίου, ὁ διερμηνεύς τῆς Υ. Πύλης Μουρούζης ἐθανατώθη φέ-
ρων τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ στολήν· πλείστοι δ' ἕτεροι διακεκριμένοι Ἕλληνες
ἔσχον τὴν αὐτὴν τύχην. Τῇ 22 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος
ἤγετο εἰς τὸ μαρτύριον. Τὸ μεσονύκτιον ὁ ἱεράρχης ἐτέλει ἐν μέσῳ τοῦ ἱερα-
τείου αὐτοῦ τὴν θείαν τοῦ Πάσχα ἀκολουθίαν, τὴν δὲ πρωτὰν ἐκρέματο ἀπὸ
τῆς πύλης τῶν Πατριαρχείων. Τρία εἰκοσιτετράωρα ἔμεινεν οὕτως ἐκτεθειμένον
τὸ σῶμα τοῦ Πατριάρχου· παρεδόθη δ' εἶτα ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῖς Ἰουδαίοις,
οἵτινες σύραντες αἰσχρῶς διὰ τῶν ὁδῶν τὸ ἔρριψαν τέλος εἰς τὴν θάλασσαν ὡς
πτῶμα ἀκαθάρτου κυνός. Κατάπληκτοι ἐκ τοῦ τρόμου οἱ Ἕλληνες, δὲν ἐσά-
λευσαν. Αὐτῇ δὲ τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἀπαγχονίσεως, ὁ μέγας βεζύρης διέτρεξε τὰς
ὁδοὺς τοῦ Φαναρίου, ὑπὸ ἀπλοῦ τσαοὺς συνοδευόμενος.

Παρ' ὀλίγον δὲ στάσις τουρκικὴ καὶ οὐχὶ ἐπανάστασις ἑλληνικὴ ἐξερρή-
γνυτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ φόνου τούτου. Διότι τὰ
πάθη τοῦ ὄχλου δὲν σβέννυνται δι' ὀλίγων σταγόνων αἵματος, ἀλλὰ μᾶλλον
ἐξάπτονται. Ὁ σουλτάνος τρέμων διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν ἠναγκάσθη νὰ
ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν φραντικῶν οὐλεμάδων καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ
συρφετοῦ, ἐγκαταλιπὼν εἰς τὸ ἔλεος αὐτῶν τὰ χωρία καὶ τὰς συνοικίας τῆς
πρωτευούσης τὰς ὑπὸ χριστιανῶν οἰκουμένας. Ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἐβδομάδας, ὄρ-
δαι συγκεροτημέναι ἐκ τῆς ὑποστάθμης τοῦ ὄχλου, ὑπὸ τῶν γενιτσάρων καὶ
τῶν ἀνθρώπων τῶν Οὐλεμά ὀδηγούμεναι, διέτρεχον τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶ τὸν
Βόσπορον, γυμνοῦσαι καὶ σφάζουσαι τοὺς βαγιάδας. Ἐν Ἀνδριανουπόλει, Θεσ-
σαλονίκῃ, Κῆ, Ῥόδῳ, Κρήτῃ, Κύπρῳ, πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες τὰ
αὐτὰ ἐπανεληθήσαν· ἐν δὲ Σμύρνῃ καὶ αὐτοὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἠπειλήθησαν. Ὁ
σουλτάνος τότε ἐνόμισεν, ὅτι ἐν τῷ ὑπερτάτῳ τούτῳ κινδύνῳ ὄφειλε νὰ καλέσῃ
πάντας τοὺς Ὀσμανλήδας εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως Διὰ προκηρύξεως, ἐφ' ἣ
ζωηρῶς ἀλλὰ καὶ λίαν δικαίως ἐμέμψατο αὐτοῦ ἡ διπλωματία, συνήγειρε τοὺς
ὀπαδοὺς τοῦ Ἰσλάμ, ἵνα ὀπλιζόμενοι ζῶσι τοῦ λοιποῦ ὑπὸ σκηνήν, ὡς ἄλλοτε
οἱ πρόγονοι αὐτῶν. Ἐν ἀπάσῃ τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἡμιάγρια ὄρδαι ἀπήντησαν εἰς
τὴν πρόσκλησιν ταύτην καὶ ἔνοπλος ὁ ἀνατολικὸς συρφετὸς ἐστρατοπέδευσε πρὸ
τῶν πυλῶν τῆς Σμύρνης. Ὀλόκληρος στρατιὰ διὰ τὴν κατὰ τῶν ἐπαναστα-
τῶν τῆς Πελοποννήσου παρασκευαζομένην ἐκτρατεῖαν· τρισχίλιοι ἄνδρες ἐπε-
βιδάσθησαν ἀμέσως ἐπὶ πλοίων ἐμπορικῶν ὑπὸ τὴν συνοδείαν ἀλγερίνου πάρω-
νος. Ἕλληνες καταδρομεῖς ἐσημάνθησαν δυστυχῶς περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλ-
που. Ἀλλὰ τοῦτο καὶ μόνον ἤρκεσεν ὅπως τὰ ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλου στρατεύ-
ματα ζητήσωσιν ἐπιμόνως ν' ἀποβιβασθῶσι καὶ αὐθις εἰς τὴν ξηράν. Οἱ ἀρ-

χηγοὶ αὐτῶν ἔσχον τὴν ἀδυναμίαν νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἀπόβασιν αὐτῶν καὶ οἱ ξένοι οὗτοι στρατιῶται κατέστησαν μετὰ μικρὸν οἱ κύριοι τῆς πόλεως. Ἄλλοιμονον δὲ καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς πόλεως καὶ εἰς αὐτὴν τὴν φραγκικὴν παραικίαν ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἐν Σμύρῃν δραστήριος πρόξενος τῆς Γαλλίας καὶ γαλλικὴ μοῖρα. Ὁ ναυτικὸς οὗτος σταθμὸς διοικούμενος ὑπὸ τοῦ ἀντιπλοίαρχου Λενορμὰν δὲ Κεργκρίστ, δὲν ἦτο λίαν ἰσχυρὸς ὑπὸ δύο μόνον πλοίων, τῆς καρβέττας «Ἡχοῦς» καὶ τῆς ἡμιολίας «Λεαίνης», ἀποτελούμενος. Ἡ αὐταπάρνησις τοῦ Γάλλου γενικοῦ προξένου, κ. Δαυὶδ καὶ ἡ εὐσθενὴς τῶν εἰς βοήθειαν ὑπ' αὐτοῦ κληθέντων ἀξιωματικῶν στάσις συνεπλήρωσαν τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ἡμετέρων δυνάμεων. «Ὁ πλοίαρχος Κεργκρίστ», ἔγραφε μετὰ τινὰς μῆνας ὁ ὑποναύαρχος Ἀλγκάν, «ἔστωτε διὰ τοῦ θάρρους αὐτοῦ ὀλόκληρον πληθυσμόν». «Ἡ ψυχραιμία, ὁ ἀξιοπρεπὴς καὶ μεγαλόφρων χαρακτῆρ τοῦ γενικοῦ προξένου», ἔγραφεν ἀφ' ἑτέρου ὁ πλοίαρχος Κεργκρίστ, «μ' ἐνέπλησαν θαυμασμοῦ».

Τῇ 15 Ἀπριλίου, ταχυδρόμος κατέφθασεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ μᾶλλον δ' ἐκπληκτικαὶ διαδόσεις παρευθὺς ἐκυκλοφόρησαν. Οἱ Ἕλληνες ἐνόμισαν ὅτι αἱ ὀθωμανικαὶ ἀρχαὶ ἔλαβον κατ' αὐτῶν κεραυνοβόλον τι φερμάνιον· τουφεκισμοὶ δὲ τινες τῶν καλιοντζήδων ὑπελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν τὸ σύνθημα τῆς σφαγῆς. Ἐξεχύθησαν πρὸς τὴν παραλίαν. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δ' ἀφ' ἑτέρου, ἐπὶ τῷ διεγερθέντι θορόβῳ, φαντασθέντες ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπανάστησαν, ὤρμησαν εἰς τὰ ὄπλα. Ἐν τῷ μεταξῷ δὲ τούτῳ γυναῖκες καὶ παιδιὰ διεκφυγούσαι τῶν τουρκικῶν ὡς καὶ τῶν ἑλληνικῶν οἰκιῶν ἔφευγον πανταχόθεν ἕξω φρενῶν. Ὁ γενικὸς τρόμος ἐπεξέταθη μέχρι τῶν φράγκων, ὧν οἱ μὲν ἐνεκλείοντο ἐν ταῖς ὑποβολίοις αὐτῶν ἀποθήκαις, οἱ δ' ἔσπευδον ζητοῦντες ἄσυλον εἰς τὰ ξένα πλοῖα. Εὐτυχῶς μετ' ὀλίγον οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι συνῆλθον ἐκ τοῦ πανικοῦ αὐτῶν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἐζηκολούθουν ἐπιβιβάζομενοι καὶ φεύγοντες. Οἱ μὴ δυναθέντες νὰ εὕρωσι θέσιν ἐπὶ τῶν ξένων πλοίων, ἢ μὴ κατορθώσαντες ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος ἐπὶ τινος ἐγχωρίας νεῶς, διέμειναν συσσωρευμένοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐφορκίοις ἅτινα εἶχον χρησιμεύσει ἐν τῷ λιμένι πρὸς μεταγωγὴν αὐτῶν. Λίαν συντεταραγμένοι ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, αἱ συμριαικὰ ἀρχαὶ συνελθοῦσαι συνεκρότησαν μέγα διβάνιον, εἰς ὃ προσεκλήθησαν νὰ παραστῶσι καὶ οἱ πρόξενοι. Πρῶτος λαβὼν τὸν λόγον ὁ *molle* εἶπε· «τὸ καταφύγιον, ὅπερ οἱ βασιλεῖς εὐρίσκουσιν ἐπὶ τῶν πλοίων» τῶν φράγκων ἐνθαρρύνει αὐτοὺς εἰς ματαιοὺς φόβους καὶ εἰς ἐγκατάλειψιν τῶν οἰκιῶν των. Αἱ συνεχεῖς αὐταὶ ἐπιβιβάσεις προκαλοῦσι τοὺς γογγυσμοὺς τοῦ λαοῦ. Ζητῶ ἀνυπερθέτως νὰ ἐξαναγκασθῶσιν εἰς ἀπόβασιν οἱ βασιλεῖς ἐκ τῶν εὐρωπαϊκῶν πλοίων». Ὁ μουσελὶμ, ὁ ἀγιάνμπασης, ὁ σερδάρ τῶν Γενιτσάρων, ὑπεστήριξαν ζωηρῶς τὴν αἴτησιν. Ὁ γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας ἀνέλαβε τὴν εἰς ταῦτα ἀπάντησιν. Ὁ κ. Δαυὶδ ἐπὶ μακρὸν διαμείνας ἐν

Βοσνία, ἐγίνωσκε κατὰ βάθος τὸν χαρακτῆρα τῶν Τούρκων καὶ εὐχερῶς ὠμίλει τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Ἡ πείρα αὐτοῦ, τὸ ἐπιβάλλον ἦθος του, τὸ θάρρος αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ἡ ἀποστολή, ἦν ἀνεξίτηλος σχεδὸν παράδοσις ἐξηκολούθει ν' ἀποδίδῃ ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἔμελλε νὰ κκταστήσῃσι τὸν Γάλλον τοῦτον πράκτορα ἐφ' ὅσον ἐκράτησαν αἱ ταραχαί, τὸν εἰσηγητὴν τῶν κοινῶν διαβημάτων, τὸν σύμβουλον καὶ τὸ στήριγμα πάντων τῶν Εὐρωπαϊῶν, τὸν ἀναμφισβήτητον προῖστάμενον τοῦ προξενικοῦ σώματος. Ὁ κ. Δαυὶδ ὑπεσχέθη νὰ ἀποβιβάσῃ τοὺς βαγιάδας, οὐχὶ ὁμως καὶ νὰ κλείσῃ τὴν εἴσοδον τῶν προξενείων εἰς αὐτούς. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶχον ἀναλάβῃ ἀπέναντι τῆς Πύλης τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ὑποθάλωσιν ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει τὴν μετανάστευσιν τῶν ὑπηκόων τοῦ σουλτάνου· δὲν εἶχον ἀπεκδυθῆ τοῦ δικαιώματος τοῦ μᾶλλον πολυτίμου, τοῦ μᾶλλον ἱεροῦ εἰς τὰ ὄμματα τοῦ Μουσουλμάνου, τοῦ δικαιώματος τῆς παροχῆς σκέπης εἰς τὴν δυστυχίαν.

Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας οἱ Ἕλληνες ἀπεβιβάσθησαν μὲν, κατεπλημύρησαν ὁμως τὰς ἐμπορικὰς ἀποθήκας τῶν Φράγκων, τὰ προαύλια τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τὸν εὐρὺν περίβολον τοῦ γαλλικοῦ προξενείου καὶ τὸν τοῦ ἀγγλικοῦ· διότι οὐδεὶς αὐτῶν ἐπιφοκινδύνευσεν νὰ ἐπανεῖλθῃ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κατοικίαν. Ὁ ἀποβιβάσθεις στρατός, οἱ γενίτσαροι, οἱ Κρήτες κρεωπῶλαι, παστῶν τῶν τουρκικῶν συντεχνιῶν ἡ ἀπανθρωποτάτη καὶ ἐπιφοβωτάτη, οἱ στρατιῶται καὶ οἱ λησταὶ φρικώδη τινὰ ἀποτελοῦντες κυκεῶνα, εἰσέβαλον ἀπειλοῦντες καὶ ὑβρίζοντες εἰς τὴν ἐλληνικὴν καὶ φραγκικὴν συνοικίαν. Ἐξ Ῥαγουζιοῦ ἀλιεύοντες οὐχὶ μακρὰν τῆς προκυμαίας, ἀρπαγέντες ἤχθησαν πρὸ τοῦ μουσελίου. Φωνάζει οὗτος, διαμαρτύρεται, τρεῖς αὐτῶν ἐν τούτοις φονεύονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του· οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς, πλήρεις τραυμάτων μόνις σώζονται ὑπὸ τῆς φρουρᾶς καὶ ἄγονται εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ αὐστριακὸς πρόξενος, γέρων ὀγδοηκοντούτης, σπεύδει ἀπαιτῶν τὴν ἀπόδοσίν των. «Ἐὰν ἐδοκίμαζον νὰ σᾶς παρὰ ραδῶσω τοὺς δυστυχεῖς τούτους», ἀπεκρίνατο αὐτῷ ὁ μουσελίου, «θὰ ἦτο » τὸ αὐτὸ ὡς νὰ ἔρριπτον αὐτοὺς βορὰν εἰς τὸν λαόν. Ἄφες αὐτοὺς ὅπου εὐρίσκονται. Εἶναι, πιστευσόν μοι, τὸ μόνον ἔτι ἀσφαλὲς μέσον τῆς διασώσεως » τῆς ζωῆς των». Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας αἱ δολοφονίαι δὲν ἔπαυον ἐν Σμύρνῃ. Ὁ μουσουλμανικὸς φανατισμὸς δὲν ἐβράδυνε περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν θυμάτων του. Πᾶς ἄπιστος ἐν τῇ ὁδῷ συναντώμενος, φράγκος ἢ βαγιάς, ἔπιπτε παραχρῆμα νεκρός. Οἱ εὐπόληττότατοι τῶν μεγαλεμπόρων ἠπειλήθησαν μέχρις αὐτῶν τῶν οἰκιῶν των ἡ κατάπληξις ἀνήλθεν εἰς τὸ ἀκρότατον αὐτῆς σημείον. Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ἀσιατικῶν στρατευμάτων, Χασσάν πασσᾶς τῆς Καισαρείας, ἀνήγγειλε τῇ 15 Μαΐου εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς ὅτι παρεσκευάζετο τέλος νὰ καταλίπη τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ὅπως ἰδρῦσῃ τὸ στραταρχεῖον αὐτοῦ ἐν τῇ πόλει. Ἡ εἰδησις, αὕτη ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν μουσελίου. Οἱ πρόξενoi ἐπίε-

ζον αὐτὸν ἀδιαλείπτως ὅπως λάβῃ αὐστηρότερα μέτρα πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως. «Δὲν πρέπει νὰ ἐντείνωμεν ὑπερβαλόντως τὸ σχοινίον, ἀπεκρίνατο » ὁ φρόνιμος οὗτος ὑπάλληλος, μὴ τυχὸν κοπῆ. Ἐφοῦ δὲ οἱ Τοῦρκοι δὲν εὐ- » ρίσκουσι χάριν ἐνώπιον τῶν Ἑλλήνων, διατί θ' ἀγωνιζόμεθα ἐνταῦθα εἰς » ὑπεράσπισιν τῶν Ἑλλήνων; » Ἦρκεσεν αὐτῷ νὰ μάθῃ ὅτι ἡ εὐθύνη μετετί- » θετο εἰς ἀνωτέραν ἀρχήν, ὅπως ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καταστῆ μᾶλλον εὐπρόσιτος εἰς εὐμενέστερα αἰσθήματα. «Ἄς ἀπομακρύνῃ μόνον», ἔλεγε τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας, «τὰ στρατεύματά του ὁ πασσᾶς καὶ ἀναλαμβάνω τὴν ὑποταγὴν τῶν παραξιδῶν». Ματαίᾳ καυχησιολογίᾳ, ἣτις κατεδείκνυε τοῦλάχιστον ἐσωτερικὸν ἔλεγχον συνειδήσεως καὶ τὴν εὐχαρίστησιν ἣν θὰ ἔδοκίμαζεν ὁ δυστυχῆς οὗτος Τοῦρκος δυνάμενος νὰ θριαμβεύσῃ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀδυναμίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ὁ πασσᾶς τῆς Καισαρείας.

Ἦτο τὰ μάλα δυνατὸς ἀνὴρ ὁ Χασσάν-πασσᾶς οὗτος, πασσᾶς τριῶν ἱπποριδῶν, βεζύρης περιβεβλημένος, ὡς πάντες οἱ ἰσόβαθοι αὐτῷ ἄρχοντες, τῇ ἐξουσίᾳ ζωῆς καὶ θανάτου. Οἱ πρόξενοι ἀπέστειλαν αὐτῷ πρεσβείαν. Οὗτος δ' ἐπεδείκνυτο λίαν ἐκπεπληγμένος διὰ τὰ συμβαίνοντα ἐν Σμύρνῃ. — Ἦθελεν ἀποκαταστήσῃ τὴν εὐταξίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνεδέχετο τὴν εὐθύνην τῆς ἀσφαλείας τῶν Εὐρωπαϊκῶν. — «Εἴθε ὁ ἀγαθὸς οὗτος ἀνὴρ», ἔλεγον μεταξὺ τῶν οἱ πρόξενοι, «νὰ διαμεῖνῃ ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς ἀνταρσίας! Τοιαύτης τινὸς ἐξουσίας ἀνάγκη πρὸς συγκράτησιν τῆς πολυπληθοῦς ταύτης πόλεως, ἥς τὸ ἐν ἡμῖσι θέλει νὰ σπαράξῃ τὸ ἕτερον». Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς ὑποδοχῆς, ἡ εὐπροσηγορία τοῦ πασσᾶ δὲν διέλιπεν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν. Οἱ δὲ πρόξενοι πλέον ἐπνίγοντο εἰς εὐχαριστήσεις. — «Ὁ θεὸς ἐπεμψεν ὑμᾶς ἐπίτηδες ἐνταῦθα τὴν στιγμὴν τοῦ μεγίστου κινδύνου. Εἴθε ὁ Σωτὴρ τῆς Σμύρνης. — Εἶμαι ὁ ἐλάχιστος τῶν δούλων τοῦ σουλτάνου, ὑπολαβὼν εἶπε μετριοφρόνως ὁ βεζύρης, ἀπλοῦς διαβάτης διὰ τῆς πόλεως ταύτης διερχόμενος. Ἄλλ' ἔγκαιται ἐν τῇ ἐμπιστευθείσῃ μοι ὑπὸ τοῦ Πατισᾶχ ἐξουσίᾳ νὰ θέσω τέρμα εἰς τὰς ταραχὰς παντοῦ ὅπου ἀσχοῦνται αἱ προνομίαι μου. Ἐὰν δὲ κατελάμβανον ὅτι ἤθελον τινες ν' ἀθετήσωσί που τὰς διαταγὰς μου, ζωσθεὶς τὴν σπάθην ἤθελον μεταβῆ, ἐγὼ αὐτὸς πρὸς ἐκτέλεσίν των. Ἄφ' ἐνὸς θὰ προσέφερον τὴν εὐνοϊάν μου, ἀφ' ἑτέρου, . . . τὸν θάνατον». — Εὐχαριστίαι θὰ ἦσαν ἀνεπαρκεῖς εἰς τοσοῦτον καλοῦς λόγους. Τῇ ἐπαύριον, συνφθὰ τῷ ἀνατολικῷ ἠέθιμῳ, ὁ πασσᾶς ἐδέχετο τὸ

δῶρον τῶν προξένων. Ἐτερον μικροτέρας ἀξίας ἦτο διὰ τὸν κεχαγιαμπεην καὶ τεμάχια τινα ὑφάσματος διὰ τοὺς κυριωτάτους ἀξιωματικούς.

Ὁ πασοῦς ἐφάνη λίαν καταναυγὴς ἐκ τῆς φιλοφρονήσεως ταύτης. Δὲν ἐβράδυνον ἐν τούτοις νὰ ληθῶσι πληροφορίαί τινες οὐχὶ λίαν σύμφωνοι ταῖς ὑποσχέσεσιν αὐτοῦ. Οἱ ἱμάμαι καὶ οἱ δερβῖσαι ἐπεσκέπτοντο ἐκάστην νύκτα τὰ φυλακεῖα καὶ τὰ καραβανσεράια, ἔνθα ἐκήρυττον τὴν ἐξολόθρευσιν πάντων τῶν ἀπίστων «ἄνευ διακρίσεως». «Ἐπρεπεν, ἔλεγον, νὰ προσφέρωμεν τὴν θυσίαν ταύτην εἰς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ βαμαζανίου». Νῦν τὸ πρῶτον, οἱ Τοῦρκοι ἦνουν τὰς ἀπειλὰς τῆς πυρκαϊῆς εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ φόνου. Ἡ πυρκαϊὰ εἶναι κακὸν ἐνδημικὸν ἐν ταῖς ὀθωμανικαῖς χώραις. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ οἰκογένειαι ἠτήσαντο μεγαλοφώνως νὰ ἐπιβιβασθῶσιν. Ὁ κ. Δαυὶδ εἰδοποίησε τὸν πασοῦν τῆς Καισαρείας, ὅτι τὰ πλοῖα τοῦ βασιλέως ἤθελον πλησιάσῃ τὸν αἰγιαλόν. «Γινώσκω τὰς ἀταξίας, δι' ἃς παραπονεῖσθε», ἀπεκρίνατο ἠτύχως ὁ βεζύρης, «ἐτιμώρησα τοὺς αὐτουργούς, δηλώσας αὐτοῖς τὴν ἀγανάκτησίν μου. Ὑπάγετε, εἶπον αὐτοῖς, δὲν εἴσθε ἀληθεῖς γενίτσαροι! Μόνους τοὺς σεβομένους τὰς διαταγὰς τοῦ σουλτάνου καὶ τῶν βεζυρῶν του ἀναγνωρίζω. Ἀτέλυσα αὐτοὺς καὶ ἤδη ἐξαιτοῦνται συγγνώμην. Τὸ οἰκοδόμημα· συνεκλονίσθη· ἐδοκίμασα ὅμως τὰ θεμέλια. Ἐστὲ ἥσυχοι, δὲν θὰ καταρρεῦσῃ ἡ οἰκία».

Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου, τὰ πράγματα ὄντως εἶχον ἀναλάβῃ ὄψιν εἰρηνικὴν οὐδεὶς ὁμως ἐνεπιστεύετο εἰς τὴν φαινομένην ταύτην γαλήνην. Ἐν Σμύρῃ ἦτο ἀρκούντως γνωστὸν, ὅτι «ὁ τουρκικὸς λαὸς εἶναι σιγηλὸς καὶ ὑποκριτικὸς, ἀπὸ μακροῦ μελετῶν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπίμονος». Ὁ ἀπόπλους ἐλληνικοῦ τινος σκάφους πλέοντος ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν ἐχρησίμευσεν ὡς πρόσας καὶ τὰ πάντα ἐκ νεοῦ συνεταράχθησαν.

Ἐπιθαλάσσιόν τι φρουρίον κρατεῖ τοῦ στενοῦ εἰσπλου τοῦ σμυρναϊκοῦ κόλπου. Τῆς ἐν αὐτῷ φρουρᾶς στασιασάσης, ὁ πασοῦς ἀπέστειλε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἰππικοῦ, τὸν δελήμπαση, ὅπως ἐπαναγάγῃ αὐτὴν εἰς τὸ καθῆκον. Ἡ φρουρὰ ὅμως διεκήρυξεν ὅτι δὲν ὑποτάσσεται, μάλιστα δὲ ἠννόει ν' ἀναλάβῃ αὐτὴ τὴν φροντίδα νὰ παρακωλύῃ τοὺς χριστιανούς νὰ πέμπωσι τρόφιμα καὶ πολεμefόδια εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Εἶπε, καὶ ἐκράτησε τὸν λόγον τῆς. Ὅταν ἡ ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν ναῦς ἠθέλησε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κόλπου, τὰ πυροβόλα τοῦ φρουρίου ἠνάγκασαν αὐτὴν ν' ἀνακρούσῃ πρύμναν. Φήμη δὲ διέτρεξε παραχρῆμα τὴν Σμύρνην ὅτι ἄνευ τοῦ τολμήματος τούτου ἐκατὸν πεντήκοντα ῥαγιαδες ἐπιβαίνοντες τοῦ ὑπόπτου πλοίου, θὰ ἠνούντο μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς ὀλιγώτερον τῆς ὥρας πάντες οἱ Γενίτσαροι παρετάχθησαν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Κατηγόρου τοῦ μολλᾶ (τοῦ μεγάλου δικαστοῦ), τοῦ ναῖμπ (τοῦ τοποτηρητοῦ αὐτοῦ), τοῦ μπὰς-ἄγγλιν (δημάρχου), αὐτοῦ τοῦ μεγάλου τελώνου, ὅτι ἔωροδοκῆντες ἠνόησαν τὸν ἀπόπλου τῶν γυιαούρ. Ἐλάχιστα

δ' ικανοποιηθείς ἐκ τῶν δοθεισῶν αὐτῷ ἐξηγήσεων, ὁ μισθοφρῆνικὸς συρφετός, τῇ 16 Ἰουνίου, κατεκεραμάτισε καὶ μολλᾶν καὶ ναῖμπ καὶ μπασαγαῖν μόνον τοῦ τελώνου κατορθώσαντος νὰ διαφύγη.

Καὶ οἱ φόνοι δὲ οὗτοι ἔσχον τὸ τύνηθες αὐτῶν ἀποτέλεσμα. Μακρὰν τοῦ νὰ κορέσωσι τὴν λύσταν τῶν στασιαστῶν, ἐδείνωσαν αὐτήν. Μεθύνοντες ἐξ αἵματος οἱ μανιώδεις στρατιῶται ἔφθασαν πρὸ τοῦ γαλλικοῦ προξενείου ἐν ᾧ περὶ τὰ διαχίλια ἄτομα εἶχον καταφύγει. Ὁ καθάσθης τοῦ προξενείου ἐτόλμησε ν' ἀντιστῆ μόνος κατὰ τοῦ στρατοῦ τούτου, ὅστις ἐπειρᾶτο νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν προξενικὸν περίβολον. Ἔστη δ' ἀποφατιστικῶς ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς πύλης. Οἱ ἔσωθεν προσεπάθουν νὰ κλείσωσιν ὀπισθεν αὐτοῦ τὰ φύλλα τῆς θύρας· οἱ ἐπιτιθέμενοι ἀπώθουν ταῦτα διὰ τῆς κάννης τῶν ὅπλων των. Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐλάμβανον χώραν ἐνεφανίσθη ὁ πρόξενος, ὅστις εἰδοποιηθείς ἐκ τοῦ θορύβου περιβλήθη ἐσπευσμένως τὴν στολὴν αὐτοῦ. Ὄταν παρουσιάσθῃ ἐνώπιον τοῦ δαιμονιῶντος τούτου πλήθους, ἐγένετο δεκτὸς διὰ γενικῆς συμπυροκροτήσεως, ἥτις ἐκτελεσθεῖσα εὐτυχῶς κατὰ τὴν τουρκικὴν μέθοδον, δηλαδὴ εἰς τὸν ἀέρα, οὐδένα ἐπλήγωσεν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ ἡ σημαία τοῦ προξενείου μεσίστιος ἐδήλου τὸν κίνδυνον. Τὰ γαλλικὰ πλοῖα ἀπέστειλαν πάραυτα τὰς λέμβους αὐτῶν ἐνόπλους. Ἡ ἐπικουρία αὕτη, τὸ εὐθαρσὲς τοῦ προξένου, ἡ συνδιαλλακτικὴ αὐτοῦ γλώσσα, ὁ διανεμηθεὶς καφφές, κατηύνασάν πως τοὺς Γενιτσάρους, συγκαταθέντας νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν ἐπιβίασιν τῶν γυναικῶν, τῶν παιδιῶν, τῶν γερόντων καὶ τῶν ἱερέων. Ἐπὶ τέσσαρας ὥρας βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ διερμηνεύου του, Πέτρου Μαρατσίνη, καὶ τοῦ γραμματέως του Σομμαρίπα, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας διηύθυνεν αὐτοπροσώπως τὴν ἐπιβίασιν. Ἐθεάθησαν τότε, — τοσοῦτον παρὰδοξος ἢ ἀνθρωπίνη καρδία, — Τοῦρκοι ὑποστηρίζοντες διὰ τοῦ αἰμοφύρτου αὐτῶν βραχίονος τὰς τρεμούσας γυναῖκας τῶν ὑπ' αὐτῶν πρὸ μικροῦ ἴσως σφαγέντων συζύγων, ἐθεάθησαν βοηθοῦντες τὰς δυστυχεῖς νὰ φέρωσι τὰς ἀποσκευὰς των, καὶ ὅταν αἱ λέμβοι ἀπεμακρύνοντο κατάφορτοι, οὗτοι ἦσαν ἀκόμη ἐκεῖνοι, οἵτινες λαμβάνοντες τὰ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς παιδία ἐδίδον ταῦτα εἰς τοὺς τεταμένους βραχίονας τῶν μητέρων. Φόβος ἐκράτει μήπως οἱ Τοῦρκοι ἐξετρέποντο τὴν νύκτα εἰς βιαιοπραγίας· ἢ νύξ ὁμως διῆλθεν ἐν γέυμασι καὶ προσευχαῖς τοῦ ῥαμαζανίου. Γενικῶς δὲ οἱ Τοῦρκοι ἡμέραν μόνον στρατεύουσιν. «Ἡ νύξ εἶναι νῦν ἔτι ἰερά ἐν Ἀσίᾳ, ὡς κ' ἐπὶ τῶν ὀμηρικῶν χρόνων».

Τί δ' ἔπραττεν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ πασσᾶς τῆς Καισαρείας, ὁ τοσοῦτον καλῶς ἐρευνήσας τὰ θεμέλια τοῦ κτιρίου; «Ἐγχεκλεισμένος ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ», λέγει ἡ ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Δαυὶδ ἀδὲν ἐτόλμα κἄν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ δωματίου του». Ὁ μουστελίμ εἶχε κρυβῆ καὶ μόνος ὁ σερδάρ ἐφαίνετο ἀκόμη, ἀλλὰ δις ἤδη εἶχε στηριχθῆ τὸ πιστόλιον ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ. Πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ ἢ ἐβωβάθησαν ἢ ἐξηφανίσθησαν. Τῇ δὲ 18 Ἰουνίου οἱ ξένοι πρόξενοι

ἐπεβιάσθησαν μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν καὶ τῶν συμπατριωτῶν των. Τὰ ἐν τῷ λιμένι ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα «Ἥχων» καὶ «Λέαινα», ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Κεργκριστ καὶ τὸν ὑποπλοίαρχον Φερράν, «Μεδίνα» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Χῶκινς, τοῦ βρεττανικοῦ ναυτικοῦ, παρετάχθησαν παρὰ τὴν προκουμαίαν τῆς φραγκικῆς συνοικίας. Ἡ φυγὴ πάντων τῶν Εὐρωπαϊῶν, τὸ κλείσιμον τῶν προξενείων, ἡ προσέγγισις τῶν κορβεττῶν, ἡ φρίκη, ἣν ἐνέσπει-
ρεν εἰς τὰς ὀθωμανίδας ἡ θέα τῶν γαλλικῶν πλοίων, φωταγωγησάντων τὴν νύκτα τὰς κανονοθυρίδας, πᾶσα αὕτη ἡ «λυπηρὰ καὶ φοβερὰ» παρασκευὴ ἀπέωσε τοὺς κακοποιούς. Οἱ στρατιῶται περιωρίσθησαν εἰς λεηλασίαν ἑλληνικῶν τινων οἰκιῶν καὶ σφαγὴν δυστυχῶν τινων, οὗς ἡ κακὴ τύχη ἔρριψε πρὸ αὐτῶν.

Οἱ γενίτσαροι ἀντικαταστήσαντες τὸν μολλᾶν, τὸν ναῖμπ καὶ τὸν μπᾶς-
αγιάν, ἐξελέξαντο ὡσαύτως νέους ἀρχηγούς τῶν ἑαυτῶν συνταγματῶν. Ὁ σερ-
δάρ, μόνη μὴ ἀνατραπέισα ὑπ' αὐτῶν ἀρχή, διεπραγματεύετο μετὰ τῶν προ-
ξένων, ἀναλαμβάνων ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν, ἐὰν συγκατετίθεντο νὰ ἐπι-
τρέψωσι τὴν ὑπὸ τῶν νέων ἀρχηγῶν τῶν γενιτσάρων ἐπίσκεψιν τοῦ πλοίου, οὗτινος ὁ ἀπόπλους ἐγένετο ἀφορμὴ τοσοῦτων ταραχῶν. Ὁ πρόξενος τῆς Ῥωσ-
σίας Δεστούνης, ἐνέδωκεν εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν συναδέλφων του καὶ οἱ Τοῦ-
ρκοὶ ἐξετέλεσαν μόνον τὴν πρόσκλησιν τῶν ἐπιβατῶν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν δια-
βατηρίων. Διίσχυρίσθησαν ὅτι ἀνεῦρον μετὰξὺ αὐτῶν περὶ τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας καὶ
περὶ τὰς πεντήκοντα γυναῖκας βραγιάδας· ἀλλ' ὁ Βρεττανὸς πρόξενος Βέρρου κατῶρ-
θωσε νὰ πείσῃ αὐτούς, ὅτι «πάντες οἱ ἄνθρωποι οὗτοι προερχόμενοι ἐκ τῆς
Ἑπτανήσου, ὡς ἐβεβαιούτο ἐκ τῶν διαβατηρίων, δὲν ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν
ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, ὡς ἀνήκοντες εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας». Ἀπε-
δέξατο τὴν ἐξήγησιν ταύτην τὸ ἀχρεῖον στρατιωτικόν, κολακευθείσης ἄλλως
τῆς ματαιότητός του διὰ τῆς πρὸς αὐτὸ συμπεριφορᾶς. Οἱ γενίτσαροι διεκή-
ρυξαν ὅτι οὐδαμῶς πλέον ἤθελε διαταραχθῆ ἡ τάξις· ἀντὶ τούτου ὁμῶς ἐζήτησαν
ὅπως ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἐμπιστοσύνης ἀποβι-
βάζων εἰς τὴν ξηρὰν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτοῦ. Ὁ Δαυὶδ
ἐζήτησε τότε, ὡς ὄρον ἀπαράβατον, ὑπ' ὃν συγκατετίθετο, τὴν ἐπικύρωσιν τῶν
ἀναληφθησομένων ὑποχρεώσεων ἐνώπιον πάντων τῶν προξένων καὶ ὑπὸ τὴν
ἐγγύησιν πασῶν τῶν ἀρχῶν συγκαλουμένων. Περὶ τὴν ἑσπέραν ὁ σερδάρ, ὁ
μουσελίμ, καὶ τινες ἄλλοι τῶν ἐν τέλει συνεκλήθησαν παρὰ τῷ πασσᾶ. Εἰσα-
χθέντος τοῦ προξενικοῦ σώματος, «τί θέλετε ;» ἠρώτησεν ὁ Χασάν ξηρὰ,
ξηρὰ.

«Τρίς μέχρι τοῦδε, ἀπήντησεν ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας, παρεβήτε τὰς ὑπο-
σχέσεις ὑμῶν, καὶ δὲν ἐρχόμεθα νῦν ὡς εὐπίστα παιδιὰ νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐπα-
νάληψιν ματαιῶν λόγων. Δεόμεθα σπουδαιότερων ἐγγυήσεων. Ἐπιθυμοῦμεν ἵνα
οἱ νέοι ὀτζακλήδες ὀρκισθῶσιν ἐνώπιον τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν,

ὄτι θὰ διατηρήσωσι τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ ἀπαιτοῦμεν τὴν τιμωρίαν τῶν ταραξιῶν.

— Ἠκούσατε εἶπε τότε ὁ πασσᾶς πρὸς τοὺς ἐν σιγῇ ἐνώπιον αὐτοῦ παρατεταγμένους ἀρχηγούς. Οἱ ὀτζακλήδες ἀπέσυρον τὰς ὑποσχέσεις των, διότι ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ἀφάρμας παραπόνων, αἵτινες δὲν ὑφίστανται πλέον. Ὑποσχόμεθα νῦν τοῖς προξένους νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἡσυχίαν ἐν Σμύρνῃ;

— Μάλιστα, βεζύρη, ἀπεκρίναντο μιᾷ φωνῇ οἱ Γενίτσαροι φέροντες τὴν χεῖρα εἰς τὸ μέτωπον.

— Ὑποσχόμεθα νὰ τιμωρήσωμεν τοὺς παρὰ νόμον βιαιοπραγοῦντας;

— Μάλιστα, βεζύρη.

— Ὑποσχόμεθα νὰ τηρήσωμεν παρὰ τοῖς Γενιτσαροῖς τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν στρατιωτικὴν τιμὴν;

— Μάλιστα, αὐθέντα.

— Ὑποσχόμεθα νὰ καταστήσωμεν σεβαστοὺς τοὺς φράγκους, ὑπηκόους τῶν βασιλείων φίλων τοῦ μεγαλοπρεποῦς ἡμῶν Σουλτάνου; Νὰ προστατεύσωμεν τοὺς βραγιάδες ἐφ' ὅσον ἡ Πύλη δὲν διατάσσει τὴν τιμωρίαν αὐτῶν;

— Μάλιστα, μάλιστα.

— Εἰς ἀντάλλαγμα τῶν δοθεισῶν ὑποσχέσεων, προσέθηκεν ὁ πασσᾶς, ζητοῦμεν καὶ ἡμεῖς παρὰ τῶν προξένων ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν τοὺς παρὰ τοῖς φράγκοις καταφυγόντας βραγιάδες.

— Συγκατατιθέμεθα, ἀπήντησεν ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας, συμβουλευθεὶς πρῶτον τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ, ἀλλ' ὅπως αἱ τρέμουσαι αὐταὶ οἰκογένειαι ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας των μετὰ τινος ἐμπιστοσύνης, ἀνάγκη ἵνα προκήρῳξίς τις ἐνθαρρύνῃ αὐτούς.

— Προκήρῳξις! ὑπέλαβε ζωηρῶς ὁ πασσᾶς. Οἱ βραγιάδες ἐπίστευον αὐτὰς ἄλλοτε! Νῦν ὅμως δὲν ἀκούουσι πλέον τὸν δημόσιον κήρυκα. Ἐπεφόρτισα τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τοὺς προὔχοντας αὐτῶν, ὅπως πειθαναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ ἐπανεέλθωσιν οἴκοι. Αἱ δὲ παρακελεύσεις αὐτῶν ἔχουσι πλείονα τῶν ἐμῶν λόγων ἀποτελέσματα».

Οὕτως ἔληξε καὶ ἡ τελετὴ τῶν ὑποσχέσεων. Ἐν ἄλλοις χρόνοις ἡ ὑποχρέωσις θὰ ἔθεωρεῖτο ἱερά· ἀλλ' οἱ ὄρκοι τῶν Τούρκων δὲν εἶχον πλέον ἀξίαν. Οἰκτρὸν ἀποτέλεσμα καὶ ἀλάνθαστον σύμπτωμα τῆς ἠθικῆς αὐτῶν καταπτώσεως!

Ἡ φρουρὰ τοῦ ἐπακτίου φρουρίου δὲν εἶχε μόνον ἀντιποιηθῆ τοῦ δικαίωματος νὰ μὴ ἐπιτρέπη εἰς οὐδὲν πλοῖον νὰ εἰσπλήῃ χωρὶς νὰ ὑποβάλλῃ αὐτὸ πρότερον εἰς τὴν ἐπίσκεψιν, ἀλλὰ καὶ ἐκράτει ἐκτὸς τῆς εἰσόδου τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἅτινα ἐνεφανίζοντο ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ναῦσταθμον. Ἠνεύχοντο τὴν κατάστασιν ταύτην, ἐπιθυμοῦντες κυρίως ὅπως οὐδεμίαν παράσχωσι πρόσκαιν εἰς τὴν ἀταξίαν. Οἱ πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πικρῶς ἐμεμφυμοῖον ἐν

τούτοις. «Πρόσεχε», ἔλεγον τῷ πασσᾶ, «τοιαύτη πράξις θεωρεῖται ὑπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν ὡς ἔναρξις ἐχθροπραξιῶν. Τί θέλει εἰπῆ ὁ Σουλτάνος μανθάνων ὅτι περιήγαγες αὐτὸν εἰς τοιαύτην θέσιν ἀπέναντι δύο μεγάλων δυνάμεων;— Φίλοι μου, ἀπεκρίνετο ὁ Χασάν, λέγω ὑμῖν εὐλικρινῶς, ὅτι λίαν αἰσθάνομαι τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων ὑμῶν, ἀλλὰ δὲν εἶμαι πλέον ἐναυθα ὁ κύριος. Ἐν μόνον ἔτι πλοῖον παραδεχόμενος, ἀμέσως καταστρέφομαι. Ἄθλιοι Ἰουδαῖοι ἐνεφύσησαν τῷ λαῷ τὰς παραλογωτάτας τῶν ὑποψιῶν. Μὴ ἔχων τὴν δύναμιν νὰ διαφωτίσω τὸν ἐν ἀπάτῃ λαόν, καὶ ἐὰν μόνον ἀπεπειρώμην τοῦτο ἤθελον ἐκτεθῆ εἰς πᾶσαν αὐτοῦ τὴν μανίαν».

Τῇ 8 Ἰουλίου, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας μετέβη ἐκ νέου παρὰ τῷ πασσᾶ. Οἱ μυοδρόμονες *Nartησια*, *Γαλεός*, *Δορκάς*, *Τρώκτης*, τὸ ὀπλιταγωγὸν *Γκολῶ*, ἡ ἡμιολίχ *Ἀγγελιαφόρος*, ἡ κορβέττα *Θύννος*, ἡ φρεγάτα *Ἰωάννα δ' Ἄρκ*, κυβερνωμένη ὑπὸ τοῦ ὑποκόμητος Δὲ λᾶ Μελλερί εὗρον ἀλληλοδιαδόχως ἀπηγορευμένον τὸν εἴσπλου τοῦ λιμένος. Ὁ κ. Δαυτῖδ ἐπέμενε εἰς ἄρσιν τῆς ἀπαγορεύσεως. «Τί τὰ θέλετε; ἔλεγεν αὐτῷ μετὰ φαινομένης ἀπλότητος ὁ πανοῦργος πασσᾶς τῆς Καισαρείας, δὲν ἐξηλείφθη ἔτι ἐν Σμύρνῃ ἢ ἐντύπωσις τῆς ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον στρατείας». Τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει γαλλικῆς πρεσβείας εἰδοποιηθείσης περὶ τῶν δυσχερειῶν τούτων, ὁ ὑποκόμης Δὲ Βιέλλα, ἐπιτετραμμένος τὰ τῆς Γαλλίας μετὰ τὴν ἀπέλευσιν τοῦ μαρκησίου Δὲ Ῥιβιέρ, ἀνακληθέντος τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1820, ἐπελάβετο παρευθὺς τοῦ ζητήματος. Φιρμάνιον τῆς Ὑ. Πύλης ἐνετείλατο τῷ πασσᾶ «ἀγρυπνον περιφρούρησιν τῆς ἀσφαλείας τῶν Φράγκων». Ἐπὶ τῷ αὐτῷ δὲ σκοπῷ καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας ἀπέσπασεν ἐπιστολὴν παρὰ τοῦ μεγάλου Μουφτῆ. Ὁ πασσᾶς ἐν τούτοις ἐκώφευεν εἰς πάντα ταῦτα τὰ διαβήματα· διότι κατ' αὐτὸν ἐν μόνον μέσον ὑπῆρχε προστασίας τῶν φράγκων, τὸ εὐχαριστεῖν τοὺς Τούρκους. Ἐὰν ἤθελον νὰ ἴδωσι ἐπαναλαμβανόμενας τὰς ἀξιοθρηνητούς σκηνάς, αἵτινες ἐβύθισαν τὴν Σμύρνην εἰς τὸ πένθος καὶ τὴν ταραχὴν, δὲν εἶχον παρὰ νὰ διατάξωσι τὰ γαλλικὰ σκάφη νὰ βιάσωσι τὸν εἴσπλου τοῦ λιμένος.

Ἐνῶ πρόξενος καὶ πασσᾶς συνεζήτουν οὕτω μετὰ οἰζύτητος, ἐφθασαν δύο ἐπιστολαὶ εἰς τὸ διοικητήριον, ἀμφοτέραι προερχόμεναι ἐκ τοῦ ἐπιθαλασίου φρουρίου. Τούτων ἡ μὲν, ἐμπιστευθεῖσα τῷ ἀλγερινῷ βεῖς, ἐγράφη ὑπὸ τοῦ δισδάρ (φρουράρχου), ἡ δ' ἑτέρα κοιμισθεῖσα πρὸς τὸν πρόξενον, ὑπὸ ἀξιωματικοῦ τῆς «Ἰωάννας δ' Ἄρκ». Οἱ δύο διαγγελεῖς συγχρόνως εἰσαχθέντες ὠμίλησαν μετὰ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, διότι ἐπρόκειτο περὶ σοβαρωτάτης ὑποθέσεως. Οὐδέποτε τ' ἀπαράγραπτα δίκαια τῆς φιλανθρωπίας καὶ αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ διεθνoῦς δικαίου εὐρέθησαν εἰς τοιαύτην σύγκρουσιν. Ἴδου διὰ βραχέων περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Σαρδικὸν πλοῖον, κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ σλαβοῦνου πλιαρχοῦ Ζίμπιλιτς ἠγκυροβόλει ἐν ταῖς ἐκβολαῖς τοῦ Ἑρμού, παραλαμβάνον ἐπὶ πολ-

λὰς ἡμέρας φυγάδας ραγιάδας. Τοῦτο ἦτο κερδοσκοπία ἀπηγορευμένη ἐπὶ αὐστηροτάτῃ ποινῇ εἰς πάντα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνομολογηθείσης διπλωματικῆς συμβάσεως, τὸ ἐξασκοῦν ταύτην πλοῖον κατελαμβάνετο. Ὁ σάρδος λοιπὸν πλοίαρχος ἀνακαλυφθεὶς ὑπὸ ἡμιολίας ἀλγερινῆς μόλις ἐσώθη ὑπὸ τὰ πυροβόλα τῶν γαλλικῶν πλοίων. Ἐδικαιούμεθα νὰ ἐξασκήσωμεν τὴν ἡμετέραν προστασίαν; Καίτοι ἡ συζήτησις ὑπῆρξε σφοδροτάτη, ἠναγκάσθημεν νὰ ὑποχωρήσωμεν ἐνώπιον σαφοῦς κειμένου. Ἐπετρέπη λοιπὸν τοῖς Τούρκοις νὰ ἐξασκήσωσι τὸ δίκαιον αὐτῶν καὶ «ἐπανηγύρισαν τὴν λείαν ταύτην ὡς περιφανῆ θρίαμβον, βίψαντες τοσαύτας βολὰς ἐπὶ τῷ εἴσπλῳ τοῦ σαρδικοῦ πάρωνος εἰς τὸν λιμένα, ὅσας ἐν Ἀγγλίᾳ ἢ Γαλλίᾳ δὲν θὰ ἔρριπτον διὰ τὴν ἄλωσιν ὀλοκλήρου στόλου». Ὁ πασσᾶς ὑπέσχετο ἄκραν ἐπιείκειαν. «Εἶχεν», ἔλεγε, τέσσαρα κατὰ σειράν φερμάνια ἐπιβάλλοντα τὴν θανατικὴν ποινὴν εἰς πάντα ῥαγιᾶν συλλαμβανόμενον ἐν φυγῇ. Ἐξ εὐλαβείας ἐν τούτοις πρὸς τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἧς ἀπήλαυσαν ἐπὶ στιγμὴν οἱ ἐγκληματῆται οὗτοι, ἐχάριζε αὐτοῖς τὴν ζωὴν, ἀπήλλασσε μάλιστα αὐτοὺς καὶ τῶν βασάνων τῆς εἰρκτῆς, ἀρκούμενος νὰ διανείμῃ αὐτοὺς ἐν τουρκικαῖς οἰκίαις».

Ἦσαν εἰλικρινεῖς οἱ λόγοι οὗτοι; Αἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαταγαὶ συνέτεινον νὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς πιστευτούς. Ὁ Μουφτῆς συνίστα τῷ πασσᾶ ὀυχὶ μόνον τὴν διὰ παντὸς μέσου ἐξασφάλισιν τῆς ἡσυχίας τῶν Φράγκων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσκησιν τῆς ἰσχύος του ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν ἐκεινῶν ραγιάδων, «οἷτινες ἔζων ἐκ τῆς ἐργασίας αὐτῶν καὶ τῆς βιομηχανίας». Ἐφαινετο λοιπὸν ὅτι ἐπιεικέστεραι διαθέσεις ἤρξαντο ὑπερισχύουσαι ἐν τοῖς συμβουλίοις τῆς Υ. Πύλης· ἀλλὰ δὲν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν συμβούλων αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ φανατικοῦ τούτου λαοῦ, ὃν ἀδιαλείπτως παρώξυνον νέα παθήματα καὶ νέαι ταπεινώσεις. Τῇ 26 Ἰουλίου, ὁ ταχυδρόμος Κωνσταντινουπόλεως κατέφθασε πρωταίτατος, φέρων εἰς Σμύρνην τὴν εἶδησιν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Ῥώσσοῦ ὑπουργοῦ, βαρῶνου Στρογκόνωφ. Ὁ κατὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμος ἐφαινετο ἐπικείμενος· ἐκ τούτου δὲ ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῶν φρουρῶν τῶν παραδουναβείων φρουρῶν, ἀπειλουμένων ὑπὸ τῆς συγκεντρώσεως στρατευμάτων ἐν Βεσσαραβίᾳ. Ὁ πασσᾶς τῆς Πτολεμαίδος ἐτέλει ἐν ἀποστασίᾳ, οἱ Δροῦσοι ἐλάμβανον τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ ἔδη τῆς Μένκκας καὶ τῆς Μεδίνας ἠνοχλοῦντο ἐκ νέου ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν Βαχαλιτῶν. Ὁ Σουλτάνος ἠναγκάζετο νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Σάχου τῆς Περσίας, μὴ καταπαύοντος τὰς ἐπιδρομὰς αὐτοῦ κατὰ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Ταῦτα δὲν ἦσαν ὀλίγα διὰ τὸν Σμυρναϊκὸν ὄχλον, ὅστις καὶ στασιάζας ὄρμῃ πρὸς τὸ κονάκιον. Σουλτάνος ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἤθελε βίψῃ ὑπὲρ τὰ τείχη τοῦ σεραίου τὴν κεφαλὴν τοῦ βεζύρου αὐτοῦ. Ὁ πασσᾶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε νὰ σώσῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν λαμβάνων τὴν τῶν ἀπίστων. Ὁ λαὸς καὶ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ στρατιῶται, κατηγό-

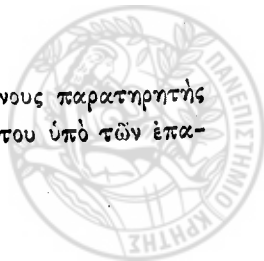
ρούν αὐτοῦ, ἀπό τινος χρόνου, ἐπὶ χλιαρότητι, καὶ ἠθέλησε νὰ δώσῃ αἱματηρὰν διάψευσιν εἰς τὴν ἐνοχλητικὴν ταύτην διάδοσιν. Ὁ πλοίαρχος Ζήμπιλιτς ἐκρατέϊτο ἐν τῇ φυλακῇ μεθ' ὄλου αὐτοῦ τοῦ πληρώματος. Ὁ πασσᾶς διατάσσει νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτοὺς καὶ δέσμιοι οἱ δυστυχεῖς παραδίδονται εἰς τὸν δῆμιον, ὅστις ἀποκεφαλίζει αὐτοὺς ἐν μέσῃ ἀγορᾷ, ἐκτὸς δύο ναυτῶν, οἵτινες ἀποπειραθέντες νὰ φύγωσι κατεσφάγησαν ὑπὸ τοῦ ὄχλου. Ὁ Χασὰν πασσᾶς εἶχεν ὑποσχεθῆ νὰ μεταχειρισθῆ τοὺς σάρδους ναυτικούς ὡς φιλοξενώτατα. «Ἡ φιλοξενία αὐτοῦ, ἔγραφεν ὁ κ. Δαυῖδ, παραφερόμενος ἐξ ἀγανακτήσεως, σχεδὸν τρελλὸς ἐκ τῆς ὀδύνης, ὑπῆρξεν ἡ φιλοξενία τοῦ Πολυμήμου». Οἱ Ἕλληνες, ὧν ἡ ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδρασιν ἦτο ἡ κυρία αἰτία τοῦ ἀπαισίου τούτου δράματος, δὲν ἠδύνατο, ὅταν οἱ Εὐρωπαῖοι εἶδον ἑαυτοὺς οὕτω προσβαλλομένους, νὰ ἐλπίζωσιν ἐκ τῆς εὐσπλαγχνίας τῶν Τούρκων τύχην ἥττον σκληράν. Ὁ πασσᾶς διέταξε τὴν σφαγὴν αὐτῶν τῇ 27 καὶ 28 Ἰουλίου. Οἱ δέσμιοι οὗτοι ἠξιώθησαν τοῦλάχιστον ταφῆς, ἐνῶ νῦν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐτύγχανον τῆς φρικώδους διακρίσεως νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὡς κύνες νὰ ριφθῶσιν εἰς τὰ κύματα.

Ἐπεξεχείλισε τὸ ποτήριον ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου αἵσχους ἠννόησαν δὲ τέλος καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι πρόξενοι ὅτι αἱ διπλωματικαὶ ἐπιφυλάξεις ἦσαν περιτταὶ μετὰ τοιούτων ἀνισχύρων καὶ ἀπίστων ἀρχῶν. Ὁ ὄγκος τῆς δυνάμεως μόνον ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὰς παραφορὰς τοῦ ὄχλου, νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς δυστρόπους βεζύρας, ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν εἰρήνην ἐν πόλει ἀπὸ τριῶν μηνῶν ἀδιαλείπτως τρομοκρατούμενη. Τῇ 28 Ἰουλίου περὶ τὴν μεσημβρίαν, ἡ φρεγάτα «Αἰχμητῆς» φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ ὑποναύαρχου Ἀλγκάν, ἠγκυροβόλει πρὸ τῆς προκυμαίας τῆς Σμύρνης. Οἱ ἐν τῷ ἐπιθαλασσίῳ φρουρίῳ ἠθέλησαν νὰ παρακωλύσωσι τὸν εἰσπλουν αὐτῆς· ὁ ναύαρχος ἀναπετάσας τὴν βασιλικὴν σημαίαν ἐφώνησεν αὐτοῖς *Γαλλία!* καὶ εἰσέπλευσεν». Τῇ 2 Αὐγούστου, ἑπτὰ γαλλικὰ πλοῖα ὄρμουσιν ἐν τῷ λιμένι. Οἰαιδήποτε καὶ ἐν ἦσαν τοῦ λοιποῦ αἱ περιπλοκαὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, αἱ νίκαι τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων ἐν Πελοποννήσῳ, οἱ θρίαμβοι τῶν ὑδραϊκῶν στόλων καὶ τῶν ψαριανῶν πυρπολικῶν, οἱ ἐν Σμύρνῃ ἠδύνατο νὰ κοιμῶνται ἡσυχοί, μὴ φοβούμενοι πλέον νὰ πληρώσωσι διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν τὰς ἀποτυχίας τῶν ὀθωμανικῶν στρατιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ὁ ὑποναύαρχος Ἀλγκάν

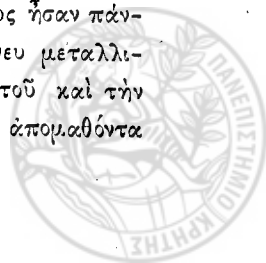
Αἱ ἐν Σμύρνῃ ταραχαὶ ἀπετέλουν σύμπτωμα, ὅπερ ἀγγίχοντες παρατηρητῆς δὲν ἠδύνατο νὰ παρίδῃ. Οἱ Τούρκοι κατελήφθησαν ἐξ ἀπροόπτου ὑπὸ τῶν ἐπα-



ναστατῶν· παιδαριῶδες ὅμως θὰ ἦτο νὰ φαντασθῶμεν ὅτι ἤθελον συγκατανεύσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτονομίαν πρὸ τοῦ μεταχειρισθῆσι πάντα αὐτῶν τὰ μέσα καὶ καταβάλωσι τοὺς μεγίστους τῶν ἀγῶνων ὅπως νικήσωσι τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ ἐν νάρκῃ ἄφισ προσαγόμενος εἰς φλέγουσαν ἐστίαν δὲν βραδύνει ν' ἀναλάβῃ τὰς δυνάμεις του καὶ ἐκτυλίξῃ τοὺς δακτυλίους του. Ἡ ἀγανάκτησις εἶχεν ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Τούρκους ἄπασαν τὴν ἔμφυτον τοῖς πρώτοις Ὀθωμανοῖς ὠμότητα. Ἐπρόκειτο λοιπὸν ἀγὼν μέχρις ἐσχάτων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Ἐξάλλοι ἐκ τῶν πρώτων αὐτῶν νικῶν, ἀναπνέοντες τὸν μεγάλον ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἐπαναστάται τῆς Μάνης καὶ τῆς Πελοποννήσου ἠγγεῖλαν εἰς τὰς χριστιανικὰς δυνάμεις, διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, τοῦ μπέη Πέτρου Μαυρομιχάλη ὅτι, καὶ ἡ Εὐρώπη ἂν ἐγκατελίμπανεν αὐτούς, καὶ ἡ ἀσταθὴς τύχη ἂν τοὺς προέδιδεν, αὐδέποτε ἤθελον ἐπανεέλθῃ ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν». Ὁ ὄρκος ἐτηρήθη· ἀλλὰ διὰ ποίων θυσιῶν! Ἡ ἱστορία δὲν ἔχει ἄλλα παραδείγματα τοσοῦτῳ σκληρῶν θυσιῶν, τοσοῦτῳ ὀδυνηρῶν δοκιμασιῶν, τοσαύτης καρτερίας. Τὸ ἐνδιαφέρον πασῶν τῶν γενναίων ψυχῶν, τὴν συμπάθειαν πάσης εὐγενοῦς καρδίας, προσεῖλκυσαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων οὐχὶ μόνον τὸ δίκαιον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ εὐστάθεια αὐτῶν ἐν τῷ ἀγῶνι. Ἐν τοῖς χρόνοις τούτοις ἐν οἷς ζῶμεν, οἱ ἄνθρωποι, πρὸς μάχην καὶ ἀμοιβαίαν ἐξολόθρευσιν, ἔχουσι ἀνάγκην δύο τινῶν, ὀργανισμοῦ ἐπιτρέποντος αὐτοῖς συνοχὴν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, καὶ κεφαλαιῶν παρεχόντων τὰ μέσα τῆς παρατάσεως αὐτῆς. Ἐὰν τὰ χρήματα ἀπεκλήθησαν νεῦρα τοῦ πολέμου, τοῦτο τὸ ὀφείλουσι πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὸ ὅτι ἀπαιτοῦνται χρήματα πρὸς ἀγορὰν ὀπλων, ἢ διότι ἄνευ χρημάτων δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ συγκρατήσωσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τ' ἀνθρώπινα ταῦτα πλήθη, τ' ἀποσπασθέντα ἀπὸ τοῦ ἐργαστηρίου ἢ τοῦ ἀρότρου, ἅτινα οὐχὶ πλέον ἐκ τῆς γῆς, ἀλλ' ἀπὸ προνοητικῆς διοικήσεως ἀναμένουσι πλέον τὴν συντήρησιν αὐτῶν. Σύμπας τοῦ σύμπαντος ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν δύναται ν' ἀναπληρώσῃ τὸν κηθημερινὸν ἄρτον. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνάγκη νὰ μὴ λησμονῶμεν ἂν μὴ θέλωμεν νὰ ἐκφέρωμεν ἀδίκους κρίσεις περὶ τῶν φαινομένων ἐνίοτε λειποψυχιῶν τῶν ἐπαναστατῶν, τῆς αἰφνιδίας διασκορπίσεως τῶν στόλων αὐτῶν καὶ στρατῶν, τῆς ἐναλλαγῆς ἐπιτυχιῶν καὶ ἀποτυχιῶν. Ἡ μὲν Τουρκία εἶχεν ὀργανισμὸν ὀπισθοδρομικόν, ἄθλιον δὲ οἰκονομικόν σύστημα· ἡ δ' Ἑλλάς οὔτε ὀργανισμὸν, οὔτε οἰκονομικά.

Ὅσον καὶ ἂν ὑπῆρξε ταχεῖα ἢ παρακμὴ τοῦ κράτους, αἱ δυνάμεις ἕς ὁ σουλτάνος ἠδύνατο ἀκόμη νὰ συγκεντρώσῃ κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως ἦσαν πάντοτε τὰ μέγιστα ἐπιφόβοι διὰ λαὸν ἄνευ οἰκονομικῆς πίστεως, ἄνευ μεταλλικοῦ ἀποταμιεύματος, μὴ ἔχοντα ἕτερον δεσμὸν ἢ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καὶ τὴν θρησκείαν, διεσπαρμένον ἐπὶ δύο ἠπειρῶν καὶ δύο ἀρχιπελάγων, ἀπομαθόντα



τέλος διὰ μακρᾶς δουλείας τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Ἡ βάρβαρος Τουρκία τοῦ 1821 στερομένη τῶν μέσων ἐνεργείας τῆς ἡμιπολιτίστου Τουρκίας τοῦ 1854 διέθετεν ἐν τούτοις ἕτερα, ἅτινα πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, καὶ περὶ ὧν θὰ σχηματίσωμεν ἐπαρκῆ ἰδέαν, κατόπιν συντόμου αὐτῶν ἐκθέσεως.

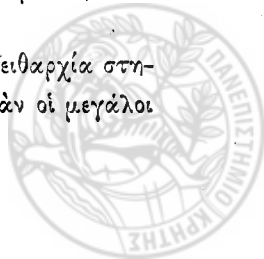
Ἡ εἰσπραξις τῶν φόρων ἐν Τουρκίᾳ, — ἀνωφελὲς σχεδὸν νὰ ὑπομνήσωμεν πράγματα γνωστὰ καὶ παροιμιώδη, — παρεῖχεν ἀφορμὴν εἰς μυρίας καταχρήσεις. Οὐδέποτε οἱ οἰκονομικοὶ ὑπάλληλοι εὗρον πολυαριθμοτέρας καὶ εὐθεωτέρας πρὸς καταχρήσεις περιπτώσεις· ἀλλ' ἡ βαρυτάτη οἰκονομικὴ κατάχρησις ἦτο ἐκείνη ἣν δὲν ἐδίσταζεν αὐτὴ ἡ κυβέρνησις νὰ δικπραττῆ. Ὅσακις πολιτικὴ τις ἀνάγκη κατελάμβανεν ἐξ ἀπροόπτου τὸν Σουλτάνον, οὗτος, ἵνα ἐξέλθῃ τῆς δυσχερείας, μετεχειρίζετο μέσον ἐπαίσχυντον, σὺνηθες τοῖς πάλαι μονάρχαις, ἀφ' οὗ ὅμως ἤθελεν ἀποστραφῆ ἐν δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι τὸ πρόσωπον καὶ αὐτῶν τῶν ἐλάχιστα εὐσυνειδήτων ἡγεμόνων. Ἡλλοίου τὸν τίτλον τῶν νομισμάτων αὐτοῦ. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1804 κατεβίβασε τὸ τουρκικὸν νόμισμα τῶν πέντε φράγκων εἰς δύο φράγκα καὶ πεντήκοντα. Εἶδομεν τῷ 1840 τὸ ἀργυροῦν τοῦτο νόμισμα νὰ ἐκπίπτῃ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ ἰσπανικοῦ ρεάλ· εἴκοσι πέντε ἑκατοστά. — Τῷ 1821, τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον δὲν τὸ παρεδέχετο ἤδη ἢ διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν κράματος ἐν ᾧ ὁ χαλκὸς παρίστατο σχεδὸν μόνος. Τὰ ἔσοδα τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ἐλαττούμενα ὑπὸ τῆς ἀμελείας, ὑπεξαιρούμενα ὑπὸ τῆς ἀπιστίας, κινδυνεύοντα ἐνεκα μέτρων δολίων, δὲν ὑπερέβαινον, κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια φράγκων, ὧν πάλιν περὶ τὰ πενήκοντα προήρχοντο ἐκ τοῦ χαράτς, κεφαλικοῦ φόρου μόνον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τελουμένου. Τὰ οἰκονομικὰ τῆς αὐτοκρατορίας, κατ' εὐτυχίαν, δὲν ἐξηρτῶντο ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ. Ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ Σεραΐου ὑπῆρχε πολύτιμον ἀποταμίευμα, προῖον μακρᾶς οἰκονομίας, μυστηριώδους συσσώρευσις θησαυρῶν τρεφομένων ὑπὸ ἰδίων εἰσοδημάτων, καὶ ὅπερ ἑκαστός σουλτάνος ἐφιλοτιμεῖτο νὰ αὐξήσῃ. Τὸ ταμεῖον τοῦτο ἀπεκαλεῖτο ἰδιαιτερός θησαυρός, ἀφ' οὗ μόνον ἐν ἐκτάκτοις περιστάσεσιν ἐλαμβάνοντο χρήματα. Ἡ ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἀπετέλει περίπτωσιν κινδύνου καθ' ἣν αἱ πύλαι καὶ τοῦ τελευταίου ὑπογείου δὲν ἠδύναντο νὰ διστάσωσι ν' ἀνοιχθῶσιν. Ὁ σουλτάνος ἠδύνατο ἄλλως νὰ ὑπολογίξῃ ἐπὶ τῆς οὐσίας τῶν τεμενῶν, ἐπὶ τῶν ἐκουσίων εἰσφορῶν, ἐπὶ τῆς πωλήσεως τῶν ἀξιωμαμάτων, ἐπὶ τῶν χρηματικῶν ποινῶν καὶ τῶν δημεύσεων, ἐπὶ πάντων ἐν γένει τῶν πόρων ἀφ' ὧν θὰ ἠδύνατο ν' ἀργυρολογήσῃ ὅπως διεξαγάγῃ ἐξωτερικὸν πόλεμον, οὗς ἠδύνατο κατὰ μείζονα λόγον νὰ ἐπικαλεσθῆ προκειμένου νὰ καταπνίξῃ δουλικὴν ἀνταρσίαν καὶ θρησκευτικὴν ἐπανάστασιν.

Τὸ χρῆμα λοιπὸν δὲν θ' ἀπέλιπε τὸν σουλτάν Μαχμούτ, θὰ εἶχε ἀρκετοὺς στρατιώτας ὅπως φρουρήσῃ τὴν γραμμὴν τοῦ Δουνάβεως, ὅπως ἀναγκάσῃ τὴν

Περσίαν εἰς εἰρήνην, συμπληρώσῃ τὴν ἤτταν τοῦ Ἄλῃ, ἀντιμετώπισῃ τὴν ἐπανάστασιν ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ Στερεῇ Ἑλλάδι, ἐν ταῖς νήσοις, τῇ Θεσσαλίᾳ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ; Πόσους ἀνδρας, ἐὰν ἐκάλει πανστρατιάν, ἢ μᾶλλον τὰς δύο τάξεις τῶν στρατευομένων τῆς αὐτοκρατορίας, ἠδύνατο νὰ συγκεντρώσῃ ὑπὸ τὰς σημαίας; Οὔτε τῷ 1774, οὔτε τῷ 1790, ἢ Ὑψ. Πύλη κατώρθωσε νὰ παρατάξῃ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἀληθές ὅτι οἱ ἐπίσημοι ὑπολογισμοὶ ἀνεβίβαζον τὰς δυνάμεις αὐτῆς εἰς ἑκατὸν χιλιάδας ἰππέων, δεκαπέντε χιλιάδας πυροβολητῶν καὶ διακοσίας εἴκοσι χιλιάδας πεζῶν· ἀλλὰ πάντοτε τρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωμεν διαψευδομένους τοὺς ὑπολογισμοὺς ἡμῶν, ὅταν ἀναγκάζώμεθα νὰ ἀποστέλλωμεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης τὰς ἐφεδρείας ἡμῶν. Δὲν ὑπάρχει δὲ δύναμις ἐν τῷ κόσμῳ μὴ παθοῦσα τὰ τοιαῦτα· ἐν Τουρκίᾳ μάλιστα τὰ τοιαῦτα ἐξηγουῦνται ἀκόπως, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν ὑπερμέτρων ἀποστάσεων, ἃς τὰ συγκεντρωθέντα στρατεύματα πρόκειται νὰ διατρέξωσιν. Οὐδέποτε κατωρθοῦτο ἡ συγκέντρωσις ὀθωμανικῆς στρατιᾶς εἰς χρονικὸν διάστημα ἕλαττον τῶν ἑπτὰ ἢ ὀκτῶ μηνῶν. Ἐὰν ὁ στρατὸς οὗτος εὕρισκετο ἐπὶ τῶν μεθορίων περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, ἐὰν ὑπελείποντο δύο ἢ τρεῖς μῆνες πρὸς πόλεμον, ὁ Σουλτάνος ἠδύνατο νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἐκ τοῦ ζήλου τῶν τιμαριωτῶν αὐτοῦ καὶ τῆς συνδρομῆς τῶν περιστάσεων.

Ὁ στρατιωτικὸς ὄργανισμὸς τῆς Τουρκίας ἔμενεν ἐν τούτοις μέχρι τέλους τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος ἀντικείμενον θαυμασμοῦ πάντων τῶν περὶ τὰ πολεμικὰ ἀσχολουμένων. Ἐκατὸν βραδύτερον ἔτη ἢ ἐντύπως ὑπῆρξε διάφορος. Τὰ ἑκατὸν ταῦτα ἔτη, οἱ Τοῦρκοι μετεχειρίσθησαν ὡς ὁ Ἐπιμενίδης, ἀποκοιμηθέντες. Ὁ μὴ προχωρῶν νῦν, ὀπισθοδρομεῖ. Οἱ στρατιῶται τοῦ ἀρχιδουκὸς Καρόλου, μαχόμενοι κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Μορῶ ἐν τῷ Μέλανι Δρυμῷ, οὐδόλως σχεδὸν ἐνθυμίζουσιν ἡμῖν τοὺς θωρακοφόρους τοῦ Παππενχάιμ ἐπελαύνοντας ἐν Λουττζεν κατὰ τῶν ὀπλιτῶν τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου. Τούναντίον φαίνεται, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐν ἔτει 1821 στρατοπεδεύοντος πρὸ τῶν τειχῶν τῶν Ἰωαννίνων, ὅταν ὀμιλῶσιν ἡμῖν τῷ 1637 «περὶ τῶν ἐφίππων τούτων, τῶν σπαχῆδων, τῶν φερόντων τὴν λόγχην, τὴν κορύνην καὶ τὸν ἀκινάκην», ἢ περὶ «τῶν πεζικῶν τούτων στρατευμάτων, ὀπλισμένων διὰ μουσκέτων καὶ ἀρκεβουζίων μαργαροκολλήτων», ἅτινα ἄπαξ βάλλοντα, (τὸ «coup du logis» λεγόμενον), ἀμέσως εἶτα «ἐλκύουσι τὴν σπάθην». Ὁ ὄργανισμὸς οὗτος, ἀνεπαρκῆς τέλειον κατὰ ῥωσικῶν ἢ γερμανικῶν στρατευμάτων, ἦτο ἐν τούτοις, ὁμολογητέον τοῦτο, καταλληλότερος πρὸς πόλεμον κατὰ ποιμένων, κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν.

Ἀναμφιβόλως ἡ πειθαρχία εἶχεν ἐξασθενήσῃ ἐν Τουρκίᾳ. Ἡ πειθαρχία στηρίζεται ἐν τοῖς στρατοῖς διὰ τῆς ἐξέως τοῦ νικᾶν. Ἐν τούτοις ἐὰν οἱ μεγάλοι



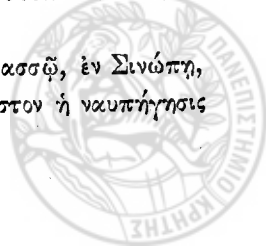
βεζύραι τοῦ 1668 καὶ τοῦ 1715 ἐπανήρχοντο ἐξείκνης εἰς τὴν ζωὴν, ἤθελον ἀναγνωρίσῃ ἀκόμη τὰ στρατεύματά των. Ὁ Τούρκος στρατιώτης ἦτο πάντοτε λιτός, πίνων μόνον ὕδωρ καὶ ἀρκούμενος εἰς διπυρίτην καὶ κρόμμυα. Οἱ Γενίτσαροι, εἰς ἑκατὸν δέκα χιλιάδας περίπου ἀνερχόμενοι, δὲν ἤθελον ἴσως μετὰ τῆς αὐτῆς ὡς ἄλλοτε τόλμης ἀναβῆ τὰ τεῖχη τοῦ Ἀκροκορίνθου· οἱ Ἄλβανοὶ ὁμως, οἱ Βοσνιακοὶ, οἱ Κροάται ἦσαν πάντοτε οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται, οἵτινες, ἐν δεκάτῳ ἐβδόμῳ αἰῶνι, ἐνέπνεον τὸν θαυμασμὸν «εἰς τοὺς παλαιούς γάλλωνας (γαλατικοὺς Βέλγας) ὀπλίτας, τοὺς ἀπὸ τριάκοντα ἐτῶν εἰθισμένους εἰς τοὺς πολέμους τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῶν Κάτω-Χωρῶν». Οἱ ἵπποι ἤρχοῦντο εἰς τὸν προστυχόντα χόρτον καὶ τὴν ὀλίγην κριθήν, ἣν τοῖς ἔδιδον ἡμέραν παρ' ἡμέραν.

Αἱ ἀποσκευαὶ δὲν εἶχον παύσῃ ἀποφράττουσαι τὰς ὁδοὺς καὶ ἐπιβραδύνουσαι τὰς κινήσεις τοῦ στρατοῦ. Ἐν ἔτει 1821, ἀνελόγει ἀκόμη, ὡς ἐν ἔτει 1637, εἰς ὑποζύγιος ἵππος διὰ δέκα ἀνδρας, μία κάμηλος δι' εἴκοσι, πρὸς μεταφορὰν τῶν σκηνῶν. Ἐκπληκτοὶ οἱ Χριστιανοὶ εἶχον ἰδῆ ἄλλοτε ἐν Οὐγγαρία, Πολωνία καὶ μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης, στρατόπεδα ἐξήκοντακιςχιλίων σκηνῶν, ὅμοια πρὸς πόλεις, μετὰ κανονικωτάτων ὁδῶν, καὶ νῦν δὲ ἔβλεπον ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Σπερχεῖου καὶ τοῦ Δουνάβεως ὀλιγοπληθέστερα μὲν, ἐπίσης ὁμως εὐτακτα στρατόπεδα. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὰς κακοπαθείας τοῦ καταυλισμοῦ καὶ πάντοτε οἱ Εὐρωπαῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάζοντο νὰ προσβάλλωσιν αὐτὸν ἐν τοῖς στρατοπέδοις του.

Οὐ μόνον ὁ ὀργανισμὸς τοῦ στρατοῦ πολὺ ὀλίγον εἶχε μεταβληθῆ ἐν Τουρκία, ἀλλὰ καὶ τὰ πολεμικὰ ἔθιμα διετήρησαν τὴν σφραγίδα τῆς ὠμότητος παρελθόντων αἰώνων. Ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης οἱ αἰχμάλωτοι ἐσφάζοντο· ἐν δὲ ταῖς πόλεσιν οἱ φιλήσυχοι κάτοικοι, αἱ γυναῖκες, τὰ παιδιά ἐπωλοῦντο δημοσίᾳ. Ἐκάστη ἀποκοπεῖσα κεφαλὴ ἐπληρώνετο πέντε χρυσᾷ φλωρία, καὶ ἐπεκράτει ἀκόμη μετὰ τὴν συμπλοκὴν τὸ ἔθος, τοῦ μεγάλου βεζύρου ἐπανακάμπτοντος εἰς τὴν σκηνὴν του, νὰ παρατάσσωνται κατὰ τὴν διάβασίν του αἱ ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς σπάθης ἀποταμεῖσαι κεφαλαί.

Ἐν ἄρχῃ τοῦ παρόντος ἔργου ὑπεδείξαμεν τὸ μέγιστον τῶν Τούρκων συμφέρον πρὸς διατήρησιν τῆς θαλασσίας συγκοινωνίας. Ἡ εὐρύτης τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ ἔλλειψις ὁδῶν, τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπισιτίσεως ἐν χώραις κατεστραμμέναις, ἡ σπουδαιότης τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας κλιμακῆδόν τεταγμένων φρουρίων, ἅτινα ἐδέοντο ταχείας ἐπικουρίας καὶ ἐπισιτισμοῦ, πρὸς πρόληψιν τῆς πτώσεως αὐτῶν εἰς χεῖρας τοῦ πολεμίου, τὰ πάντα συνέτεινον εἰς κατάδειξιν τοῦ ἐπείγοντος τῆς διατηρήσεως στόλου ἐν θαλάσῃ ἰσχυροτέρου τοῦ στόλου τῶν ἐπαναστατῶν.

Ἡ Πύλη ἐκέκμητο ναυπηγεῖα ἐν Μυτιλήνῃ, ἐν Ἀλικαρνασσῶ, ἐν Σινώπῃ, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὀλιγοδάπανος ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ναυπήγησις

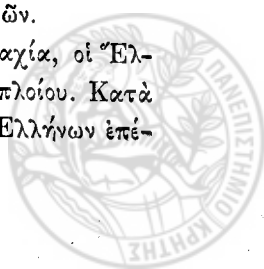


τῶν ὀθωμανικῶν πλοίων, διότι τὰ ναυπηγεῖα ἔκειντο ἐν τόποις παράγουσι τὴν ἀρίστην ναυπηγίας ὕλην, καὶ ἡ ξυλεία τῶν ἰστῶν συγκροτούμενη εἰς σχεδίας ἀπεστέλλετο ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Πλοίου ναυπηγουμένου ἐν Σινώπῃ, ἡ δαπάνη, ἐξαιρέσει πυροβολικοῦ καὶ ἐξαρτισμοῦ, δὲν ὑπερέβαινε τὰς διακοσίας εἴκοσι πέντε χιλιάδας φράγκων. Τὸ πυροβολικὸν συνεκροτεῖτο ἐξ ὀρειχαλκίνων πυροβόλων· ὀρείχαλκον δὲ τὰ ὄρυχεῖα τῆς Ἀσίας παρεῖχον τῇ Τουρκίᾳ ἄνευ μεγάλων δαπανῶν. Κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1770, ἡ Ὑ. Πύλη καθεῖλκυεν εἰς τὴν θάλασσαν δεκατέσσαρα πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ πολλὰς φρεγάτας. Ὁ στόλος οὗτος κατεστράφη ὀλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Ῥώστων. Καὶ τοιαύτη ἐν τούτοις καταστροφῇ δὲν παρεκώλυσε τοὺς Τούρκους, εἴκοσι μετὰ ταῦτα ἔτη, νὰ μείνωσι κύριοι τοῦ Εὐξείνου, καὶ ν' ἀποκλείσωσι διὰ δεκκοτῶ πλοίων τῆς γραμμῆς εἴσοδον τοῦ Δνεΐπερ.

Τῷ 1821, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος συνεκροτεῖτο ἐκ δεκαεπτὰ πλοίων τῆς γραμμῆς ὀρμούντων ἐν Κωνσταντινουπόλει, — τεσσάρων τρικρότων καὶ δεκατριῶν τῶν ἑβδομήκοντα τεσσάρων τηλεβόλων, — ἑπτὰ φρεγατῶν, πέντε κορβετῶν καὶ τινων παρώνων.

Ἡ δυσκολία ἐνέκειτο ἐν τῇ ναυτολογίᾳ τῶν πληρωμάτων. Οἱ Τούρκοι δὲν εἶναι λαὸς ναυτικός. Ἡ εὐκίνησις καὶ τὸ ἀγρυπνον, ἡ σωματικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ δραστηριότης ἀντίκεινται εἰς τὸν βραδὺν αὐτῶν χαρακτήρα, εἰς τὴν ἀπὸ φύσεως ἢ συστήματος ἀδιαφορίαν αὐτῶν. Οἱ Τούρκοι ἐπέβαινον τοῦ σουλτανικοῦ στόλου μόνον ὅπως μάχωνται· δὲν ἦτο δὲ βεβαίως ἀκίνδυνον νὰ θελήσῃ τις, ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Τουρβίλλ καὶ τοῦ ἱππότου Παύλου, ἀνὰ καταβάλλῃ αὐτοὺς μὲ τὴν σπάθην εἰς τὴν χεῖρα» ἐπὶ τῶν ὑπερασπιζομένων ὑπ' αὐτῶν πλοίων. Οἱ Τούρκοι εἶχον τὴν ἑξίν τῆς δι' ἀγγεμάχων ὀπλων πάλης, καὶ ἐν μάχῃ ἐκ τοῦ συστάδην ἤθελον ἀνεύρη πᾶσαν αὐτῶν τὴν ὑπεροχὴν· ἐκείνο ὅμως ὅπερ οὐδέποτε εἶχεν εἰσέλθῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ καπετὰν - πασσα, ἦτο νὰ διατάξῃ καὶ τοὺς εὐτολμοτάτους τῶν Ὀσμανλῆδων του ν' ἀνέλθωσιν ἐπὶ τῶν κεραιῶν. Οἱ Μουσουλμάνοι ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐχειρίζοντο τὰ πυροβόλα, ἐβοήθουν εἰς τὴν ἀπαρσιν, ἐπελαμβάνοντο μάλιστα ἐν ἀνάγκῃ καὶ τοῦ ἔργου, ὡς πράττουσιν ἔτι τοῦτο παρ' ἡμῖν οἱ ἐπιβαίνοντες στρατιῶται, ὅταν τοῦτο δὲν ἀπέσπα αὐτοὺς τοῦ καταστρώματος. Οὐδεὶς ὅμως αὐτῶν διεκινδύνευε ἐν τῷ διαστήματι ἵνα, μετέωρος μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ ὕδατος, ἀρπάσῃ ὡς ναύτης τὸ ἰστιόν διὰ τῶν ὀνύχων, σειροδετήσῃ τοὺς δόλωνας, νὰ ἀναπτύξῃ ἢ συμπτύξῃ τὰ ἰστία». Τὸ κινδυνῶδες τοῦτο ἔργον ἦτο τὸ ἀποκλειστικὸν ἔργον τῶν βασιλέων, τῶν δούλων ἢ τῶν μισθοφόρων χριστιανῶν.

Ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς συνεκροτήθη ἡ ἐν Ναυπάκτῳ ναυμαχία, οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαυσαν ἀποτελοῦντες τὴν ψυχὴν παντὸς τουρκικοῦ πλοίου. Κατὰ τὴν περιφνημον ἐκείνην ἡμέραν ὑπὲρ τὰς εἰκοσιπέντε χιλιάδας Ἑλλήνων ἐπέ-



βαινον τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου· πενταχισχίλιοι δὲ ὑπηρετοῦν ἐπὶ τοῦ ἐνετικοῦ. Οἰκιστὲς τῆς Ῥόδου, τῆς Μήλου καὶ τῆς Θήρας, τῆς Χίου, Κύπρου, Μωρέως, Ναυπάκτου, Λευκάδος, Εὐβοίας, Μιτυλήνης, Ἀνδρου καὶ Σύρου, Νάξου καὶ Πάρου, τῆς Λήμνου, ὄφειλον τότε νὰ προμηθεύσωιν ἀριθμὸν τινα γαλερών, ἀνάλογον τῶν εἰσοδημάτων αὐτῶν. Ἡ Ῥόδος παρῆχε τέσσαρας, ἡ Χίος ἕξ, ἡ Κύπρος ἑπτὰ, ἡ Πελοπόννησος τρεῖς, ἡ Νάξος, Ἀνδρος, Μιτυλήνη καὶ Σάμος ἀνὰ μίαν. Ἡ Μύκονος καὶ Σέριφος ἠνοῦντο, ὅπως ὀπλίσωσι μίαν μόνην γαλέραν. Ἄνευ τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν οὐδέποτε θὰ ὑπῆρχε ὀθωμανικὸς στόλος. Ἐκ τούτου δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅποια ἀταξία ἐπέσκηψεν ἐν τῷ τουρκικῷ ναυτικῷ, ἐξαίρνης ἀφοπλισθέντι, ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τῶν ἐπικούρων τούτων. Ἐξαίρσει τῶν ὀλεθρίων ἡμερῶν, καθ' ἃς ὁ γαλλικὸς στόλος ἀπώλεσε συγχρόνως τοὺς ἀξιωματικούς διὰ τοῦ ἐκπατριμοῦ καὶ τῆς λαίμητόμου, τοὺς πυροβολητὰς διὰ τῆς προσκολληθείσεως αὐτῶν εἰς τὰ στρατεύματα, οὐδέποτε ἔλαβε χώραν πληρυστέρα ναυτικοῦ ἀποσύνθεσις. Ἐπὶ τῶν τουρκικῶν πλοίων ὑπελείφθησαν μόνον μαχηταί, ἐπέστη δὲ ἀνάγκη ναυτολογίας ἐν τοῖς καϊκίοις τοῦ Βοσπόρου καὶ ἀντικατάστασις τῶν Ἑλλήνων διὰ Γενουησίων, Μελιταίων καὶ Σκλαβούνων.

Εὐτυχῶς διὰ τὴν Πύλην, ἡ ὑπ' αὐτῆς ἀφθεῖσα κραυγὴ τοῦ κινδύνου ἀντήχησε μακράν. Αἱ ἀντιβασιλεῖαι τῆς ἀφρικανικῆς ἀκτῆς καὶ ὁ πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου παρεσκευάζοντο εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Ἐκ πάντων τῶν βερβερικῶν ναυτικῶν, τὸ ἀλγερινὸν ἀνωμολογεῖτο τὸ ἄριστον. Οἱ Ἀλγερίνοι ἦσαν, τὸ καθ' ἑαυτοὺς, εἰδὸς τι ἱπποτῶν τῆς Μελίτης, διαπράττοντες εἰς τιμὴν τοῦ Ἰσλάμ, ἐκεῖνο ὅπερ μόλις πρὸ αἰῶνος, οἱ ἱππῶται, βαθυτάτης κρατούσης εἰρήνης, διέπραττον εἰς δόξαν Χριστοῦ. Ἀξιοὶ νὰ διώκωνται ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν ὡς πειραταί, οἱ ἀδιόρθωτοι οὗτοι καταδρομεῖς, — ὀμιλοῦμεν περὶ τῶν Ἀλγερίνων, — δὲν εἶχον ἐντελῶς λησμονήσῃ τὰς παραδόσεις τοῦ Βαρβαρόσσα. Ἐνεπνέοντο ὑπὸ θάρρους ἀκαταδάκτου. Ἐπίμονοι καὶ θηριώδεις, ἐπιδεικνύοντες εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀνισωτάτους τῶν ἀγώνων, τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ αἰλούρου, ἔπρεπε νὰ συντριβῶσι διὰ νὰ ὑποχωρήσωσι. Δὲν ἐλησμονήθη ἀκόμη ἐν τῷ γαλλικῷ ναυτικῷ ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος πάρων, ὅστις, τῇ 11 Ἰουλίου 1799, ἠρνήθη ἐπιμόνως νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτὸν ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Βρουίξ στόλος. Ἀψηφῶν τὸ πῦρ πολλῶν πλοίων ἡμῶν, πυροβολῶν αὐθαδῶς πάσας τὰς ναῦς ἐνώπιον τῶν ὁποίων διήρχετο, ὁ ἀναίτητος πειρατῆς οὐδὲ μίαν σπιθαμὴν ἐχαμήλωσε τὴν σημαίαν τοῦ Δεῦ. Ἀξιος, καθ' ὄλου εἰπεῖν, μᾶλλον θαυμασμοῦ ἢ ὀργῆς, ἠνάγκατε τέλος τὸ πλοῖον τῆς γραμμῆς «Ὀρμητικόν», νὰ καταροίψῃ πάντας τοὺς ἰστούς αὐτοῦ, ἀφοῦ δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ τὸν σταματήσῃ.

Ἡ λημὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ὠρίσθη σημεῖον συγκεντρώσεως τῶν στολίσκων τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύνιδος καὶ τῆς Τριπόλεως, οἵτινες συμπαραλαμβάνοντες

τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον ἐμελλον νὰ συνενωθῶσι μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ. Τὴν τοιαύτην ἐμπιστοσύνην ἐδικαιολογεῖ ὡς ἄριστα ἡ διαγωγή τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ· διότι οὐδέποτε ὁ πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἐπιδείξῃ εἰλικρινεστέρως διαθέσεις. «Κατεπίεσθη, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ὅτι πᾶσαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις συνεφώνησαν τὴν καταστροφὴν καὶ διανομὴν τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους· νομίζει δὲ ὅτι ἡ Ἀγγλία φυλάττει δι' ἑαυτὴν τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἔλεγε τῷ ὑποκόμητι Δὲ λὰ Μελλερί: — Κατέκτησα τὸ κράτος μου διὰ τῆς σπάθης καὶ μόνον διὰ τῆς σπάθης δύνανται νὰ μοὶ τὸ ἀφαιρίσωσιν». Ἰδὼν τὴν φρεγάταν «Ἰωάνναν δ' Ἄρκ», φέρουταν πεντήκοντα ἕξ πυροβόλα ἢ χαρωνάδας τῶν 24, ἰσχυρὰν σχεδὸν ὡς πλοῖον τῆς γραμμῆς, συνέλαβε λίαν ὑψηλὴν ἰδέαν περὶ τῆς δεξιότητος τῶν ἡμετέρων ναυπηγῶν καὶ ἔκτοτε ἐσκέπτετο νὰ ναυπηγήσῃ δύο τοιαύτας φρεγάτας ἐν Μασσαλίᾳ. Ὅσον δ' ἀρροῦν εἰς τοὺς ναύτας δὲν περιωρίζετο μόνον ναυτολογῶν ἐκ τῶν τζέριμ καλουμένων πλοίων τοῦ Νείλου· ἀλλὰ καθὼς ὁ Ναπολιὲν συνεπλήρου τὰ πληρώματα τῶν μεγάλων αὐτοῦ πλοίων διὰ Γάλλων χωρικῶν, οὕτω καὶ ὁ πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου διὰ Φελλάχων.

Χρήματα, στόλον, στρατόν, αἰωνίας συμμαχίας, ἡ Τουρκία εἶχε τὰ πάντα. Ἡ Ἑλλὰς μόνον, μόνον τὴν ἀπελπισίαν τῆς. Ἡ σωτηρία αὐτῆς προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ πάσης ἐλπίδος. Εἰς τοῦτο εἶχον αὐτὴν περιαγάγη. Αἰμόφυρτος, ἡκρωτηριασμένη, ψυχορραγοῦσα ὑπὸ τὸν πόδα τῶν παλαιῶν αὐτῆς κατακτητῶν, οὐδέποτε ὑπέκυψε, διότι αἱ συνέπειαι τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς παρίσταντο αὐτῇ φρικωδέστεραι αὐτῆς τῆς ἐξολοθρεύσεως. Ἐὰν οἱ Τοῦρκοι ἦσαν συνήθεις τινὲς πολέμιοι, ἡ καρτερία τῶν Ἑλλήνων ἠδύνατο ἴσως νὰ καμφθῇ. Ἡ ψυχρὰ θηριωδία τοῦ νικητοῦ ἐπερώννυεν ἐν καιρῷ τὸ θάρρος αὐτῶν καὶ ἀνεξωγοῦνε τὰς κινδυνευούσας ν' ἀπολεσθῶσι συμπαθείας. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ φαίνεται ἀναγραφῇ ἐν τοῖς βουλευμάσι τοῦ οὐρανοῦ, διότι οἱ μείζον ἔχοντες συμφέρον νὰ καταπνίξωσιν αὐτὴν ἐγένοντο οἱ πρῶτοι αὐτῆς συνεργοί. Μόλις ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολήν, συγχρόνως τῇ ἀφίξει νέου πρεσβευτοῦ, τοῦ κ. Φάυ, μαρκιωνος τοῦ Λατούρ-Μωβούργ, ὁ ὑποναύαρχος Ἀλγκάν προεῖδε μετὰ σπανίως διορατικότητος τὴν ἀναπόφευκτον λύσιν τῆς ἐπαναστάσεως. «Ἡ » εὐρωπαϊκὴ Ἑλλὰς, ἔγραφε τῇ 30 Σεπτεμβρίου 1821, δὲν δύναται πλέον νὰ » ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς ζωὴν. Οἰαδῆποτε εἰρήνευσις, οἰαδῆποτε » διευθέτησις τοῦ ζητήματος ἐπὶ τοιαύτης βάσεως δὲν θὰ κατέληγεν εἰς βιώ- » σιμὸν τι ἀποτέλεσμα. Εἰς μάτην ἡ Υ. Πύλη ἤθελε σκορπίσῃ τὰ ἀμνηστευ- » τικὰ αὐτῆς μπουγιουρντί. Ὁ πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην διδόμενος λόγος » αὐτῆς ἠδύνατο ἴσως νὰ εἶναι εἰλικρινής· οὐδέποτε ἐν τούτοις θὰ εἶχε τὴν δύ- » ναμιν ἡ Πύλη νὰ τηρήσῃ τὰς ὑποσχέσεις τῆς. Ὁ φανατισμὸς, ἡ δίψα τοῦ » αἵματος καὶ τῆς λεηλασίας, ἡ πληξὶς τῆς ἡρεμίας, ἡ κραυγὴ τοῦ ἡγεμόνος » ἐντρόμου, συνήγειραν τὸ τρίτον τῆς Ἀσίας. Οἱ Μουσουλμάνοι ἔλαβον τὰ ὄπλα

» πρὸ τοῦ δὲ τὰ καταλίπωσιν ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἐὰν μέλλῃ νὰ ἐπαναχθῆ ὑπὸ
» τὸν ζυγόν, θέλει ἐξαφανισθῆ. Ποίαν ἐγγύησιν δύναται νὰ παράσχη αὐτῷ κυ-
» βέρνησις ἀνύπαρκτος, — ἐκτὸς ἂν θέλωμεν νὰ ἀποκαλέσωμεν κυβέρνησιν τὴν
» αὐθαίρετον θέλησιν τοῦ ἐλαχίστου ἀγαθῆ, ἢ κάλλιον εἰπεῖν, ἐν τοῖς χρόνοις τού-
» τοις, τὴν θέλησιν οἰουδήποτε ὑποκειμένου φέροντος κίδαριν; Δὲν ὑπάρχει
» πλέον ἄλλο διὰ τοὺς Ἑλληνας, μετὰ τὴν ἐπιλάμψασαν αὐτοῖς ἡὼ τοῦ πολι-
» τισμοῦ, — ἢ τὸ χάος ἢ ἡ ἐλευθερία».

Τοιαύτη ἡ ὑπὸ τῆς κρατούσης τῶν στιγμῶν ἐκείνων συγκινήσεως ἐμπνεο-
μένη πίστις εἰς τοὺς φρονιμωτάτους, εἰς τοὺς μετριοπαθεστάτους τῶν ἀνδρῶν.
Γινώσκουμεν νῦν τοὺς πολεμίους τῶν Ἑλλήνων· διὸ καὶ μετὰ πλείονος ἐνδιαφέ-
ροντος θέλομεν παρακολουθήσῃ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν· ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἐπιληφθῶμεν
τῆς ἀφηγήσεως τῶν γεγονότων, ἀποσπάσωμεν τελευταίαν τινὰ ἀκόμη περικο-
πὴν ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ, ὅστις ὑπῆρξεν ἐν τῇ
Ἀνατολῇ ὁ ἀξίος πρόδρομος τοῦ ναύαρχου Δὲ Ρινῦ. «Μακρὰν τοῦ νὰ παρα-
» σύρωμαι, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ὑπὸ τοῦ γοήτρου τοῦ μὴ ὑπάρχοντος
» πλέον, κρίνω τοὺς Ἑλληνας ἄνευ πάθους. Βλέπω τὴν ἄραρον ἠθικὴν κατὰ-
» πτωσιν, ἐν ἣ εὐρηνται. Γινώσκω ὅτι ἡ ἄλογος τοῦ βαρβαρίου ἔπαρσις θέλει
» ἀντικαταστήσῃ ἀμέσως καὶ ἴσως ἀπὸ τῶν πρώτων σχέσεων μετὰ τῆς Εὐρώ-
» πης, τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ δούλου. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ ἰσχὺς ἔσται ἐν-
» ταῦθα ἐπὶ μακρὸν ἡ μόνη τῆς δικαιοσύνης ἀσφάλεια· οἰασθήποτε ὅμως καὶ
» ἂν ὦσι σπουδαιότητος αἱ θεωρίαι αὗται, δύναται νὰ παρακωλύσωσι τὴν πο-
» ρεῖαν καὶ τὰ ἀκαταμάχητα τοῦ χρόνου ἀποτελέσματα; Θᾶτσον ἢ βράδιον ἢ
» Ἑλλάς θέλει ἐλευθερωθῆ. Εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπόκειται νὰ παρασκευασθῆ προ-
» σηκόντως ἐπὶ τούτῳ». Ἐξοχος συμβουλή, συμβουλή φιλάνθρωπος καὶ φρο-
νίμη συγχρόνως, ἧς ἡ ἀξία καὶ τὸ προβλεπτικὸν κάλλιον ἐκτιμηθήσονται μετὰ
τῆς φάσεως, ἃς διῆλθεν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1828 ἡ πολιτικὴ τῶν χρι-
στιανικῶν δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Τὰ προοίμια τῆς ναυτικῆς ἐπαναστάσεως.

Τρία περίπου ἑκατομμύρια Ἑλλήνων ὑπελογίζοντο ἐν ἔτει 1821 καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ὀθωμανικοῦ Κράτους, ὧν δύο ἑκατομμύρια ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις, ἐμπεριλαμβανομένου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῶν Κυκλάδων. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ Ἑλλάς περιεῖχον μόλις ἑκατομμύριον κατοίκων. Μεθ' ὅλα ταῦτα τὸ μικρὸν τοῦτο τμήμα ἐβάστασεν ὅλον τὸ βᾶρος

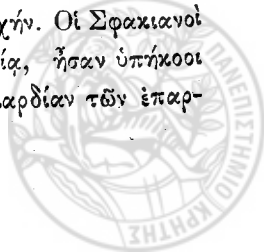
τοῦ ἀγῶνος. Οἱ ἐν Ἀσία Ἕλληνες δὲν ἔχουσι θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἐκτὸς τῆς ὀφειλομένης εἰς τὰ δεινοπαθήματα αὐτῶν καὶ τὰς συμφοράς. Λέξεις τινὲς θέλουσιν ἀρκέσει μόνον ὅπως καταδείξωσι τὴν γεωγραφικὴν διασκευὴν τοῦ Μωρέως, ὅστις εἰ καὶ πυχὰς ὑπέστη ἐπιδρομὰς, φαίνεται ὅμως ὅτι ἐπροικίσθη ὑπὸ τῆς φύσεως ὑπὸ ἰδιαζόντων πλεονεκτημάτων καγαλλήων εἰς ἀπόκρουσιν τῶν εἰσβολῶν. Λαιμὸς ἀμμώδους γῆς, οὐ τὸ πλάτος δὲν ὑπερβαίνει τὰ ἕξ χιλιόμετρα, ἐχώριζεν αὐτὸν τῶν μεταξὺ σαρωνικοῦ καὶ κορινθιακοῦ κόλπου ὀρέων. Ἄνευ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ, ὅστις συνέδεεν αὐτὴν ὡς γέφυρα μετὰ τῆς ἠπείρου, ἡ Πελοπόννησος θὰ ἦτο νῆσος, νῆτος δυναμένη, κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸν πληθυσμὸν νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν νῆσον Σαρδίᾳ. Ἐπὶ ἐδάφους εἴκοσι ἐνὸς μέχρι εἰκοσιδύο χιλιάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, ἡ περικλεῆς χερσόνησος περιελάμβανε μόνον πεντακοσίας ἢ ἑξακοσίας χιλιάδας ψυχῶν. Αἱ εἰκοσιεπτὰ χιλιάδες τετραγωνικῶν χιλιομέτρων τῆς Σικελίας τρέφουσι περὶ τὰ δύο ἑκατομμύρια κατοίκων. Ὑπερθεν θεωμένη ἡ Πελοπόννησος, ἐπίμυκτες πετράγωνον, πολυσχιδῆς, ὄδοντωτὸν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, παριστᾷ ὡσεὶ μέγαν σωρὸν ἐρειπίων, ὃς ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ μεταξὺ Πατρῶν καὶ Κορίνθου στενοῦ φέρεται διὰ τεσσάρων ρηγμάτων πρὸς νότον, σχηματίζων μεταξὺ μακρῶν ὀρειῶν προεξοχῶν τοὺς κόλπους μεσσηνιακόν, λακωνικόν καὶ ἀργολικόν. Ἡ ἀρκτῶ ἀκτὴ ἐκτείνεται ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς εἰς ἑκατὸν ἐξήκοντα περίπου χιλιόμετρα. Αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ στρέφουσι τὸναντίον ἀποτομῶς πρὸς μεσημβρίαν θεωόμεναι τὸ Ἴονιον πέλαγος· ἐκτείνονται δ' οὕτω κατ' εὐθείαν σχεδὸν γραμμὴν ἐπὶ ἐκτάσεως ἑκατὸν ὀγδοήκοντα χιλιομέτρων, ἀπὸ τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου μέχρι τῆς νήσου Σφακτηρίας, ἣτις προφυλάττει ἀπὸ τῶν ἐκ δυσμῶν μεγάλων κυμάτων τὸν ὄρμον τοῦ Ναυαρίνου καὶ ἀπετέλει ποτὲ μέρος τοῦ βασιλείου τοῦ Νέστορος. Αὕτη κεῖται ὀλίγα τινὰ μίλλια πρὸ τῆς ἐκτεταμένης συνεχείας τῶν βαθέων κόλπων, ὧν διαγράφουσι τὸ σχῆμα τ' ἀκρωτήρια, τὰ κατερχόμενα ἐκ τῆς Μεσσηνίας, τῆς Λακωνίας καὶ Ἀργολίδος, διὰ τῶν ὀξέων αὐτῶν γωνιῶν.

Τὰ φρούρια δὲν λείπουσιν ἐπὶ τῆς παραλίας ταύτης. Πάντες οἱ κατ' κτητὰ τοῦ Μωρέως ἐφιλοτιμήθησαν ν' ἀνεγείρωσι τοιαῦτα. Ἡ Κόρινθος, αἱ Πάτραι, ἡ Πύλος, ἡ Μεθώνη, ἡ Κορώνη, ἡ Μονεμβασιά, τὸ Ναύπλιον ἔχουσι τὰς ἐαυτῶν ἀκροπόλεις, ὧν ἡ ἄλωσις μόνον διὰ τακτικῶν ἔργων προσβολῆς εἶναι ἐπικτῆ, ἐκτὸς ἂν αἱ φρουραὶ αὐτῶν καταβληθῶσι ὑπὸ τῆς πείνης. Ὁ πασσᾶς ἐν τούτοις τοῦ Μωρέως δὲν ὄρισε τὴν ἔδραν αὐτοῦ ἐν τινι τῶν φρουριῶν τούτων, ἐκλίξας κεντρικωτέραν θέσιν. Εἰς ὕψος ἑξακοσιῶν τριάκοντα μέτρων ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, ἐπὶ ὀροπεδίου δεσποζομένου ὑπὸ τοῦ ὄρους Μαινάλου, οἱ κάτοικοι τῆς Μαντινείας, τῆς Τεγείας καὶ τοῦ Παλλαντίου καταλιπόντες τὰς καταστραφεῖσας αὐτῶν πόλεις, συνώκησαν τὸ πάλαι νέαν πόλιν, ἣτις εἰς

ανάμνησιν τοῦ γεγονότος ἀπεκλήθη Τρίπολις. Ἐν τῇ πόλει λοιπὸν ταύτῃ ἐνεκαθιδρύθη μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ 1718 ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου, ὁ νέος ἀρχηγὸς τοῦ ἐπανακτηθέντος Μωρέως, εἰς ἀπόστατιν τριάκοντα μὲν χιλιόμετρον ἀπὸ τοῦ ἀργολικοῦ, εἰς ἐξήκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου. Ἐν αὐτῇ δὲ καὶ ὁ Χουρσίτ-πασσᾶς στρατεύων εἰς Ἡπειρον, κατέλιπε τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ καὶ τὸ χαρέμιον.

Ἡ ἐπανάστασις εὗρεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, πολυαριθμούς ὀπαδοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, συνετάραξε δὲ καὶ αὐτὰ τὰ εἰρηνικὰ ἀναχωρητήρια τῶν ὀρθοδόξων κοινοτήτων ἐν Ἀθῶνι. τὰ κύματα ὁμῶς ἀφοῦ ἐπλημύρῃσαν εἰς μεγίστην ἔκτασιν, δὲν ἐβράδυνον ν' ἀποσυρθῶσιν ἐντεῦθεν τῆς γραμμῆς ἣτις ἐμελλε κατόπιν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄριον τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου. Τὴν διακοσίων χιλιόμετρον γραμμὴν ταύτην ἀπὸ τοῦ ἀμβρακικοῦ κόλπου εἰς τὸν παγασητικὸν καταλήγουσαν δυνάμεθα νὰ τὴν παρκαλουθίσωμεν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν. Στερεὰν Ἑλλάδα, λέγοντες, θέλομεν ἔννοεῖ πάντοτε τὴν χώραν τὴν περιλαμβανομένην μετὰ τοῦ ὀρίου τούτου καὶ τῶν κόλπων πατραϊκοῦ, κορινθιακοῦ, σαρωνικοῦ καὶ εὐβοϊκοῦ. Ἡ μοῖρα αὕτη τῆς ἐλληνικῆς γῆς περιλαμβάνει τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὴν Φθιώτιδα καὶ Φωκίδα, τὴν Βιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλὰ, μὴ θαμβοῦσθε ἐκ τῆς πομπῶδους ἀπαριθμήσεως. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, μετὰ τῶν δεκαεννέα αὐτῆς χιλιάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων, εἶναι ἐλάσσων τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐὰν ἐν ἔτει 1845 ἡ χερσονήσος αὕτη ἤρῃμει 521,000 κατοίκων, εἰ αὕτη ἐπίσημος ἀπογραφή ἀνεβίβαζε τοὺς κατοίκους τῶν βορείων ἐπαρχιῶν εἰς 266,000 μόνον. Ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τούτοις δὲν περιλαμβάνονται ὁ πληθυσμὸς καὶ ἡ ἐπιφάνεια τῆς Εὐβοίας, τέσσαρες χιλιάδες τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ 64,000 κατοίκων. Στενὴ καὶ ἐπιμήκης ἡ νῆσος τῆς Εὐβοίας, σχηματίζει μετὰ τῶν ἀκτῶν τῆς Βιωτίας καὶ τῆς Λοκρίδος, ἑλικοειδῆ θαλασσίαν διόδον ἑκατὸν ἐνενηκόντα χιλιομέτρων μήκους.

Παραβαλόντες τὴν Πελοπόννησον πρὸς τὴν Σαρδῶ καὶ τὴν Σικελίαν, δικαιότερον ἴσως ἠθέλομεν συγκρίνη, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἐπιφανείας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ, τὴν Εὐβοίαν μετὰ τῆς Μαϊόρας, τὴν Κρήτην μετὰ τῆς Κορσικῆς. Ἡ Κρήτη, μετὰ τῶν ἐννέα αὐτῆς χιλιάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ τῶν 200,000 αὐτῆς κατοίκων, ἀπετέλει ἴδιον πασσαλήκιον. Ἡ ἐπαρχία δ' αὕτη διηρεῖτο εἰς τρεῖς στρατιωτικὰς διοικήσεις ἐδρευούσας ἐν τοῖς φρουρίοις τοῦ Ἡρακλείου, τῶν Χανίων καὶ τῆς Ρεθύμνης. Τὸ ὄρεινόν διαμέρισμα τῶν Σφακιῶν, ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς, αὐτόνομον σχεδὸν ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κατὰκτησιν, δὲν ἐδείκνυε μείζονα εὐλάβειαν πρὸς τὴν τουρκικὴν ἀρχήν. Οἱ Σφακιανοὶ ἐν Κρήτῃ, οἱ Σουλιῶται ἐν Ἠπιείρῃ, οἱ Μανιῶται ἐν Λακωνίᾳ, ἦσαν ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, ὑπήκοοι ὡσεὶ σκώληκες κατατρώγοντες τὴν καρδίαν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτοῦ.



Ἐν τοῖς πυκνοῖς ἀγῶσιν οὔτινες ἀνέδειξαν τὴν βραχεῖαν ὑπαρξίν τῶν μικρῶν πολιτειῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος· ἐν ταῖς ἀδοξοτέραις, ἀλλὰ καὶ βιαιοτέραις συγκρούσεσιν, ὧν παρέστησαν μάρτυρες ἐπὶ δώδεκα ἢ δεκαπέντε αἰῶνας, τὸ Βυζαντινὸν Κράτος καὶ ὁ Μεσαίων, αἱ Κυκλάδες κατέλαβον ἐν τῇ ἱστορικῇ θέσιν ἧς τὴν σπουδαιότητα δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν. Πᾶσα ἡ τοῦ Αἰγαίου πολυνησία αὕτη ὁμοῦ δὲν παρουσιάζει ὑπὲρ τὰς ἐπτὰ χιλιάδας τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἐπιφανείας οἰκουμένης ὑπὸ 134,000 μόνον ψυχῶν. Τὸ Αἰγαῖον ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πολυανθρωπότερον ἀληθῶς, ἄλλοτε, ἐχρηγήθησε ναύτας εἰς τοὺς στόλους πάντων τῶν αἰῶνων. Συγκροτεῖται ἐκ τριῶν συμπλεγμάτων σχεδὸν παραλλήλων, ἐκτεινομένων ἐκ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουιού καὶ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς Εὐβοίας πρὸς τὰς νήσους τῆς Μήλου, τῆς Ἀνάφης καὶ τῆς Θήρας. Ἡ Κέα, Κύθνος, Σέριφος, Σίφνος, Κίμωλος, Μῆλος ἀποτελοῦσι μετὰ τινων ἀσήμεων βράχων τὴν πρώτην ομάδα. Ἡ Γύαρος, ἡ Σύρος, ἡ Πάρος, ἡ Ἀντίπαρος, ἡ Ἴος, ἡ Σίκινος, ἡ Φολέγανδρος, ἀποτελοῦσι τὴν δευτέραν, καὶ τὴν τρίτην ἡ Ἄνδρος, Τήνος, Μύκονος, Νάξος, Ἀμοργός, καὶ Ἀνάφη. Αἱ Οἰνούσαι, τὰ Κύθηρα, ἡ Ἐλαφόννησος, αἱ Σπέτσαι, ἡ Ὑδρα, ὁ Πόρος, ἡ Αἴγινα, ἡ Σαλαμίς, ἡ Μακρόνησος, νῆσοι συναφεῖς σχεδὸν τῇ στερεῇ καὶ ἀνεξάρτητοι τοῦ συμπλέγματος τῶν Κυκλάδων, εἶναι ὡς αὐταὶ ἀξιωμαθόεντοι μᾶλλον διὰ τὸ συνδεόμενον μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν κλέος παρὰ διὰ τὸν χῶρον ὃν κατέχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ. Πρέπει νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ συμπλέγματος τοῦ κλιμακῆδον τεταγμένου ἐπὶ τῶν ὄχθων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συναντήσωμεν μεγάλα ὀπωσδήποτε τμήματα γῆς. Ἡ Κύπρος ἔχει ἐπιφάνειαν ἐφ' ἣ βεβαίως δὲν ἤθελεν ἐρυθρίασθαι βασιλείον, ὅταν τὰ βασιλεία ἦσαν τιμάρια ἐξαρτώμενα, ὡς ὑποτελεῖς ἐπαρχίαι, ἐκ τῶν αὐτοκρατοριῶν. Ἡ Κύπρος περιλαμβάνει ἕξ χιλιάδας ἐπτακόσια τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, ἡ Μιτυλήνη 1,700, ἡ Ρόδος 1,372, ἡ Χίος 780, ἡ Σάμος 390, ἡ Κῶς 267. Ἐξαιρεῖται τῆς Σάμου καὶ τῆς Χίου, ὁ ἐπαναστατικὸς ἀνεμος, ὁ πνέων ἐκ Μωρέως, δὲν ἔψαυεν οὐδὲν τῶν μεμακρυσμένων τούτων παραλίων. Τοποθετηθῶμεν ἐν τῷ κέντρῳ τῶν Κυκλάδων, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Πάρου ἢ τῆς Σύρου· περιγράφωμεν περὶ ἡμᾶς κύκλον τριάκοντα, τεσσαράκοντα ἢ πεντήκοντα λευγῶν τὸ πολὺ ἀκτίνος· θέλωμεν ἐγγίσθαι διὰ τῆς ἄκρας τοῦ ἡμετέρου διαβήτου τὰ ἔσχατα ὄρια τῶν χωρῶν, εἰς ἃς θέλει ἀγαγῆ ἡμῆς τὸ διήγημα ἡμῶν, τὸν ἐξώτατον περίβολον τοῦ σταδίου ἐν ᾧ στόλοι καὶ στρατοὶ τῶν ἐμπολέμων ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα μέλλουσι νὰ ἐλίσσονται. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Εὐβοία, ἡ Κρήτη, αἱ Κυκλάδες, ἡ Σάμος, ἠνωμένοι ἐν ἀγῶνι μέχρι θανάτου κατὰ τοῦ σουλτάνου, εἶναι μόλις, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν μόνης τῆς ἐδαφικῆς ἐκτάσεως, ἡ Κορσική, ἡ Σαρδῶ καὶ ἡ Σικελία συμμαχοῦσαι κατὰ τῆς μοναρχίας Καρόλου τοῦ Ε', ἢ κατὰ τῆς νῦν γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Καί νῦν λοιπόν, ὡς κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους στενὴ ἡ σκηνή, ἐλαχίστη ἡ διαφιλονεικουμένη χώρα, μόνος ὁ σκοπὸς εἶναι μέγας, καὶ τὸ εὐλογον ἐνδιαφέρον, ὅπερ ὁ ἀγὼν οὗτος διεγείρει θέλει ἐξαρκέσει ὅπως προφυλάξῃ τῆς λήθης τὴν μνήμην μαχῶν, αἵτινες ἠδύναντο ν' ἀποκληθῶσι, — δικαιοτέρον τῶν ἐπὶ τοῦ χειραφετηθέντος ἐδάφους τῆς Βορείου Ἀμερικῆς συγκροτηθεισῶν συμπλοκῶν, — ἀψιμαχίαι.

Ἡ πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστις τῶν καθολικῶν νήσων, Τήνου, Σύρου, Νάξου, Θήρας, δὲν ἐκλονίσθη ὑπὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ καθολικοὶ ἦσαν ὑπεράγαν διατεθειμένοι ν' ἀποδίδωσι τὰ τοῦ Καίσαρος Καίσαρι, ἐνορῶντες ἐν τῷ Τούρκῳ κύριον εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν. Διὸ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι ἐμίσουν ἔτι μᾶλλον τὸν μεροληπτικὸν τύραννον, οὗ τινος ἡ πλάστιγξ ἔκλινε πάντοτε πρὸ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν. Ἡ ὑποταγὴ λοιπὸν τῶν νήσων, ἐν αἷς οἱ Ἕλληνας τοῦ δόγματος τούτου ἐπλειοψήφουν ἐπήγαγεν ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀδυναμίας. ἦτο δὲ τοσοῦτ' ἄπροφανῆς ἡ ἀδυναμία αὕτη, ὥστε οὐδέποτε ἢ ἐν τῷ Αἰγαίῳ κατάστασις τῶν πνευμάτων ἐνέπνευτεν ἀνησυχίαν τινά, ἔστω καὶ τὴν ἐλαχίστην, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὔτε ἡ Σίφνος, οὔτε ἡ Μήλος, οὔτε ἡ Πάρος ἤθελον τολμητῆ πρῶται νὰ προκαλέσωσιν εἰς μάχην τὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ σύνθημα τῆς ἀποστασίας θὰ προήρχετο ἐκ τῶν ἀλβανικῶν νήσων· τῶρα δ' ἀπέμενε τὸ ζήτημα ἂν αὐταὶ ἤθελον νὰ τὸ ἀναπετάσωσιν. Πλούσιοι, τιμώμενοι, ἰσχυροὶ οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι ἔκλινον προφανῶς πρὸς τὴν ἀποχὴν ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος. Δὲν ἠδύναντο ν' ἀρνηθῶσιν ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἦτο μακρὸς καὶ αἱματηρὸς, ὅτι οὔτοι θὰ ὑφίσταντο πάντα τὰ βάρη τοῦ ἀγῶνος, ὅτι δὲ καὶ ἐν περιπτώσει νίκης, θὰ ἐξήρχοντο αὐτοῦ, ἂν ἐπέζων, τελείως κατεστραμμένοι. Διὰ τοῦτο καὶ ἐθεώρησαν φρόνιμον νὰ δώσωσι τῷ καπετάν-πασᾶ, τῷ ἐνθέρμῳ αὐτῶν προστάτῃ, ἀσφαλὲς ἐχέγγυον τῶν διαθέσεων αὐτῶν, κατευθύνοντες εἰς Ἑλλάσποντον τοὺς ναύτας τῆς ἐνιαυτίως ἐπιβαλλομένης αὐτοῖς ἀπογραφῆς. Οὐδαμῶς ὅμως ἤρесе τῷ πλήθει ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ, καὶ γενικὴ ἐξέγερσις ἐξεράγα, αἱ κατωτέραι δὲ κλάσεις ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν δραστηρίου δημαγωγοῦ, τοῦ Ἀντωνίου Οἰκονόμου, καταλαμβάνουσι τὴν ἀρχήν. Οἱ ἐκπτωτοὶ προὔχοντες θέλουσι νὰ φύγωσι τὴν κινδυνώδη νῆσον ἀποσυρόμενοι εἰς Ζάκυνθον, ὁ λαὸς ὅμως κρατεῖ αὐτούς, τηρῶν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτῶν τὰ οἰκονομικὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ὑδρᾷ, ὕψουν τὰ ὄπλα καὶ ἐν τῇ γείτονι νήσῳ καὶ τῇ 24 Ἀπριλίου 1821, ὀκτώ σπετσιωτικοὶ πάρωνες κατελάμβανον ἐν Μήλῳ ὀθωμανικὴν κορβέτταν τριάκοντα ἐξ πυροβόλων καὶ πάρονά τινα τῶν δεκαεξ' ἀναμείνοντας ἐν τῷ λιμένι τούτῳ τὴν συμπλήρωσιν τῶν πληρωμάτων αὐτῶν. Ματαίως οἱ πρόκριτοι τῆς Μήλου, τρέμοντες τὰς ἀντεδικήσεις τῶν Τούρκων, ματαίως ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας Βρέστ, περιφρονῶν τὰς ἀπειλάς, ἄς προυκάλει

ἡ ἐπέμβασις αὐτοῦ, ἀπεπειράθησαν νὰ σώσωσι τοὺς Τούρκους αἰχμαλώτους. Ὁ φρικαλέος οὗτος πόλεμος, δὲν ἐγίνωσκε τὸ ἔλεος. Οἱ Σπετσιῶται ἀπέσφαξαν τοὺς αἰχμαλώτους. Τὰ πληρώματα τῶν ἑμπορικῶν πλοίων, ἅπερ εἶχον συλλάβῃ κατὰ τὸν πλοῦν ἐθανατώθησαν μετὰ τῶν ἐπιβαινόντων τῶν ἐν τῇ λιμένι τῆς Μήλου κυριευθεῖσων πολεμικῶν νεῶν. Αἱ Σπέτσαι λοιπὸν πρώτη ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, δυστυχῶς ὅμως καὶ πρώτη ἐρρύπανε, βίαια ἐργασθεῖσα, τὸ ἐνδοξὸν τοῦτο ἔμβλημα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας.

«Πλουσία ἀμαζών», χήρα τοῦ πλοιοἰάρχου Μπούμπουλη, θανατωθέντος ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν δίωξιν τῶν Ἑταίρων τῆς Φιλικῆς, συνεδαύλιεν ἐν Σπέτσαις τὸ πῦρ. Ἡ πύρκαϊά ὅμως αὕτη ἔπρεπε ταχέως νὰ διαδοθῆ, διότι οὐχὶ μόνον βεβαίως αἱ Σπέτσαι ἠδύναντο ν' ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἐνῶ λοιπὸν ἡ Μπουμπουλίνα, «ἐν πολεμικῇ περιβόλῃ», ὀργώσα εἰς λαφυραγωγίαν, ἀνηλεῆς ἐν τῇ σφαγῇ ὡς ἄγριός τις Σκιπετάρ, ἔπλεεν ὅπως, μετὰ τεσσάρων πλοίων δαπάναις αὐτῆς ἐξοπλισθέντων, περιπολῆ πρὸ τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ εἰσπλου τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, ἕτερα σπετσιωτικὰ πλοῖα ἔφερον εἰς Ψαρά, Ὑδραν καὶ Κάσον, τὰς ὀριστικὰς εἰδήσεις ἅς οἱ διατάζοντες ἔτι νησιῶται ἀνέμενον ὅπως ἐξεγερθῶσιν. Ὁ Ἀπρίλιος μὴν δὲν εἶχεν ἔτι ἐκπνεύσῃ καὶ ἡ ναυτικὴ ἐπανάστασις εἶχε γενικευθῆ. Ἀπὸ Τενέδου εἰς Ῥόδον, ἀπὸ Ζακύνθου εἰς Τένεδον, ἡ θάλασσα ἐκαλύφθη ὑπὸ ἐλληνικῶν παρώνων καὶ ἡμιολιῶν συλλαμβανόντων οἰονδήποτε τουρκικὸν πλοῖον ἀκρούτως ἄφρον ὅπως μὴ ἔχη ἤδη καταφύγη εἰς ἀσφαλῆ λιμένα.

Ἐν τῇ ὁδῷ ἦν ἐτράπησαν, κατόπιν τῶν Σπετσιωτῶν, οἱ Ὑδραῖοι πλοιοἰάρχοι δὲν ἐβράδυναν δι' αἰματηροτάτων βιαιοπραγιῶν ν' ἀποκόψωσιν ἑαυτοῖς πᾶσαν ὑποχώρησιν. Ὁθωμανικὸν πλοῖον κατάφορτον ἐκ δώρων ἀποστελλομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάν Μαχμουτ τῷ Μεχμέτ Ἀλῆ συνηνηθῆ, πλέον εἰς Αἴγυπτον, ὑπὸ δύο ὑδραϊκῶν παρώνων κυβερνωμένων ὑπὸ τῶν πλοιοἰάρχων Σαχτούρη καὶ Πινότση. Πολυἀριθμοὶ προσκυνηταὶ μεταβαίνοντες εἰς Μέκκαν, ὁ ἀρτίως καταβιασθεῖς τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ μέγας μουφτῆς, ἡ ἀκολουθία καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἀγίου τούτου προσώπου ἐπέβαινον τοῦ σκάφους, ὅπερ ἡ κακὴ αὐτοῦ τύχη παρέδιδεν εἰς τὸ ἔλεος ἀνθρώπων ὀρκισθέντων νὰ μὴ ἐλεῶσι Τούρκον. Γέροντες, γυναῖκες, παιδιὰ, πάντες ἐθανατώθησαν. Διὰ τοιούτων πράξεων οἱ ἐπαναστάται ἐφάνησαν ἀπ' ἀρχῆς θέλοντες ν' ἀποθαρρύνωσι τὰς συμπαθείας αἰτίνας ἐζήτουν νὰ ἐκδηλωθῶσιν ὑπὲρ αὐτῶν κατηγορούμενοι ὑπὸ τῶν Φράγκων ἐπὶ ἀπιστίας, δολιότητι καὶ ὀμότητι, ἐφαίνεται ὅτι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ δικαιολογήσωσι τοὺς μοχθηροὺς τούτους οἰτίνας, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ ναυάρχου Ἀλγιάν, «κατ' οὐδὲν ὑπελείποντο τῶν Τούρκων ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων μίσει αὐτῶν». Τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια, εἰς ὧν τὰ ὄψα ἔφθανον ἐξ Ἀνατολῆς μόνον ἐμ-

παθείς διαμαρτυρίαι ἢ δυσοίωνοι πληροφορίαι, εὐνόητον ὅτι ἤθελον ἐπι πολὺ διστάσῃ νὰ ὑποστηρίξωσι τοιοῦτους βαρβάρους.

Ὁ τουρκικὸς ἐν τούτοις στόλος ἐπέσπευδε τοὺς ἐξοπλισμοὺς αὐτοῦ καὶ ἐπέκειτο ὁ κατάπλους αὐτοῦ εἰς τὰς νήσους μετὰ τῶν ἐν Ἐφέσῳ συγκεντρωθέντων ἀσιατικῶν στρατευμάτων. Ἀνάγκη λοιπὸν παρίστατο ἐπείγουσα τοὺς κατὰ μέρος ἀγῶνας ν' ἀντικαταστήσῃ κοινὴ μετὰ τῶν τριῶν νήσων συνενόησις. Ἐκατὸν ἐξήκοντα νῆες, φέρουσαι κατὰ τὸ πλεῖστον δέκα μέχρι δεκατεσσάρων τηλεβόλων, ἔπλεον σποράδην ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Συγκεντρωθὲν τὸ μέγιστον μέρος τῆς ναυτικῆς ταύτης δυνάμεως, ἐτέθη δι' ἐν ἔτος ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν προὔχοντος Ὑδραίου, τοῦ Γιακουμάκη Τουμπάζη. Δώδεκα πάρωνες ἀπεσπάρθησαν πρὸς τὸν κορινθιακὸν κόλπον ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Μιαοῦλην ἐντεταλμένον τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Πατρῶν καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ παρὰ τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς ὠθωμανικοῦ στόλου. Τριάκοντα ἐπτὰ σκάφη ἔπλεον πρὸς τὴν Σάμον. Τὰ μεγάλα πολεμικὰ ἔργα ἤρχιζον· οἱ ἀγῶνες τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ καθίστανται ἄξιοι βαθείας μελέτης.

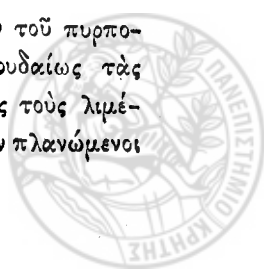
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Τὰ πυρπολικὰ ἐν τῷ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνι.

Ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως ἐρευνωμένης τῆς τεχνικῆς ἱστορίας τοῦ νεωτέρου ναυτικοῦ, τὸ πυρπολικὸν καταδεικνύται, ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΕ', κρῖνον σχεδὸν μόνον τὴν ἔκβασιν τῶν ναυμαχιῶν· ἀλλὰ, πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, τὰ πλοῖα λίαν σπάνιως καταβάλλονται διὰ τοῦ πυρπολοῦ. Ἀνάγκη νὰ τὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς σπάθης ἢ νὰ ἐμπρήσῃ αὐτὰ· διὸ καὶ οὐδέποτε σχεδὸν ἔπλεε πολεμικὸς στόλος ἄνευ τῆς συνοδείας ἀριθμοῦ τινος πυρπολικῶν. Τοιαύτη τις εἶναι καὶ ἡ σύνθεσις τῶν ἑλληνικῶν στόλων. Ὅτε τῇ 22 Ἰουλίου 1821 ὁ πλοίαρχος τοῦ βασιλικοῦ σκευαγωγῷ Τράκτου συνήνησεν ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Κῼ ἐξήκοντα πέντε ὑδραϊκὰ πλοῖα «ὠπλισμένα διὰ δώδεκα, τὸ πολὺ εἰκοσι, πυρπολῶν μικρᾶς ὀκτῆς», φέροντα «ἀπὸ 100 μέχρι 120 ἀνδρῶν πληρῶματα», εἰς τῶν πλοιαρχῶν τοῦ στόλου τούτου δὲν ἐδίστασε ν' ἀποκαλύψῃ τὸ πολεμικὸν σχέδιον τῶν ἐπαναστατῶν. «Ὁ σκοπὸς ἡμῶν, εἶπε, δὲν εἶναι νὰ συμπλακῶμεν μετὰ τοῦ πολεμίου στόλου, ἀλλὰ νὰ ἐμπρήσωμεν αὐτόν. Ἐκ τῶν ἑκατῶν εἰκοσι νεῶν, ἃς ἔχομεν συγκεντρώσῃ ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις, πλείονα τῶν τεσσαράκοντα μετεβάλομεν εἰς πυρπολικὰ». Τ' αὐτὰ ἔπραττον ἀκόμη ἐν δεκάτῳ ἐβδόμῳ αἰῶνι τὰ ναυαρχεῖα τῆς Ὀλλανδίας καὶ τῆς Ζελανδίας. Τ' αὐτὰ θὰ πράξωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ μέλλοντι. Κατωρθῶθη ἢ ἐπι μα-

κρούς μῆνας διατήρησις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Σεβαστουπόλεως καὶ τῆς Ἐνετίας διὰ τῆς πρὸ τοῦ εἰσπλου τῶν δύο τούτων λιμένων προσορμίσσεως. Ἐν ταῖς ἐκβολαῖς ὅμως τοῦ Ζαῦδ τὰ πλοῖα διετέλουν ἐν ἀδιαλείπτῳ διαδρομῇ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Δάντσικ μόλις ἠδυνήθησαν ὀλίγας ὥρας νὰ μείνωσι, καθ' ἣν ἡμέραν οἱ στόλοι ἡμῶν εὐρέθησαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς προσβολὰς τῶν τορπιλοβόλων. Τὴν ἐπὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐντύπωσιν ταύτην, ἣτις προοιωνίζεται ὀλόκληρον ἐπανάστασιν ἐν τῇ διευθύνσει τῶν θαλασσίων ἐγχειρημάτων, τὰ πυρπολικά παρῆγον ἤδη πρὸ τριακοσίων ἐτῶν. Ἡ ἐνέργεια τῶν μηχανημάτων τούτων ἡσκέετο, οὕτως εἰπεῖν, ἐξ ἀποστάσεως καὶ δὲν ἀνέμενεν ὅπως καταστῇ ἀποτελεσματικὴ παρὰ τὴν στιγμήν τῆς συμπλοκῆς. Ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ ἰεραξ ἀνίπταται ἐλικοειδῶς εἰς τὸν ἀέρα ὅπως κατορθώσῃ νὰ δεσπόσῃ τοῦ ἐρωδιοῦ, ἐφ' οὗ θέλει νὰ ὀρμήσῃ, οὕτω καὶ οἱ ναύαρχοι Καρόλου τοῦ Β' καὶ Λουδοβίκου ΙΔ' διεφιλονείκουν καὶ ἐκέρδιζον τὸν ἀνεμον ἐπὶ τοῦ πολεμίου πρὸ τοῦ σκεφθῶσι νὰ ἐκπέμψωσι κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά των. Ἡ ἐξασφάλις τοῦ πολυτιμοτάτου τούτου πλεονεκτήματος ἀπετέλει ποτὲ τὴν δεξιότητα ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ μεγάλης ναυτικῆς στρατιᾶς. Ὁ Ρούυτερ εἶχεν ἐφαμίλλους ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, ἐλαχίστους ὅμως ἀξίους αὐτοῦ ἀντιπάλους ἐν τοῖς προκαταρκτικοῖς τούτοις ἀγῶσιν, ἐν οἷς κατεφαίνετο ἡ θαυμαστὴ αὐτοῦ ὀξυδέρκεια καὶ ἡ καρποφόρος αὐτοῦ πείρα. Ἡ ἀκριβὴς γνώσις αὐτοῦ περὶ τῶν σύρσεων καὶ τῶν ρευμάτων τῶν ἀκτῶν τῆς Φλάνδρας δὲν ἤθελον ἴσως ἀρκέσῃ αὐτῷ ὅπως καταβάλλῃ τοὺς Ἄγγλους ἐν τοῖς χειρισμοῖς, ἀν δὲν ἐκέκτητο πρὸς τούτοις καὶ εἶδος τι ἰδιοφυοῦς ἐναργείας, ἣτις ἀπετέλει ἄλλοτε ἰδιάζουσάν τινα αἰσθησιν ἀνήκουσαν τοῖς ναυτικοῖς. Διαρκῶς προκισθανόμενος τὰς ἐλαχίστας μεταβολὰς τῆς αὔρας πολλάκις μάλιστα πρὸ εἰκοσιτεσσάρων ὄλων ὥρων, κατῴρθου δι' ἐλιγμῶν προδιαγραφομένων εἰς τοὺς στόλους αὐτοῦ, νὰ ἐπωφεληθῆται αὐτῆς. Ἐν ὁμοίαις περιπτώσεσι καὶ δι' ἀναλόγων μέσων οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ἐπεδειξάντο τὰς αὐτὰς ἀρετάς. Διὰ τῶν ἐλιγμῶν ἠνάγκαζον τοὺς πολεμίους στόλους εἰς φυγὴν, διὰ τῶν ἐλιγμῶν ἀνέκοπτον τὴν πορείαν των καὶ ἀνέτρεπον τὰ ἐγχειρήματα αὐτῶν.

Μεταξὺ πάντων τοῦ κόσμου τῶν ναυτικῶν, τὸ ὀθωμανικὸν βεβαίως ναυτικὸν ἐπαναπαύεται εὐκόλως ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν αὐτοῦ· δὲν ὑπάρχει σχεδὸν ὄρμος, ὃν δὲν ἐκλαμβάνει ἀρκούντως ἀσφαλῆ εὐθύς ὡς ἴδῃ ὅτι δύναται νὰ εὕρῃ τὸν πυθμένα. Ἀνάγκη ὑπολογισμοῦ καὶ τινος ἐπιστήμης, ὅπως ἐξέλθῃ τις τῶν δυσχερειῶν βοηθεία τῶν ἰστιῶν· ἐνῷ ἀρκεῖ ἡ πίστις καὶ ἡ ὑποταγὴ εἰς τὴν θείαν θέλησιν, ὅταν καταφεύγωμεν εἰς τὰ πρυμνήσια ἡμῶν. Ἀγκυροβολεῖν εἶναι λύσις ἀρμόζουσα ἰδίως εἰς τοὺς λάτραις τοῦ πεπρωμένου. Τὸ κεντρίον τοῦ πυρπολικοῦ ταχέως θέλει τροποποιήσῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σπουδαίως τὰς ἰδέας καὶ τὴν τακτικὴν τῶν Τούρκων. Ὄφθησαν κενοῦντες ἐξαιφνης τοὺς λιμένας, ἐν οἷς ἄλλοτε διήρχοντο ὀλοκλήρους ὥρας τοῦ ἔτους· ὠφθησαν πλανώμενοι



πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν ὄρμων, ἔνθα ἐκάλουν αὐτοὺς τὰ σπουδαιότατα τῶν συμ-
φερόντων, ὅπου ἐξώθουν αὐτοὺς οἱ οὐριώτατοι τῶν ἀνέμων, χωρὶς νὰ τολμῶσι νὰ
εἰσπλεύσωσιν ἵνα ἀγκυροβολήσωσιν». Τὰς μεγίστας τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν οἱ
Ἕλληνες συνετέλεσαν δι' ἀπλῶν ἐπιδείξεων. Ἐν ἡμέρᾳ ὁ Ἰμβραήμ, ἡγανακτη-
μένος διὰ τὸν παράλογον τοῦτον τρόπον, θέλει ἐξανγκάσῃ τὸν ἠνωμένον στόλον
τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Κων/πόλεως νὰ προελάσῃ, θυσιάζων ἐν ἀνάγκῃ τὸ
μέρος χάριν τοῦ ὄλου, ἢ Ἕλλάς ἀπόλλυται· καὶ ὄντως παρ' ὀλίγον, ἂν δὲν ἐσώζετο
ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ὁ ἠρωϊκὸς οὗτος τύπος τοῦ Ἰμβραήμ ἀναμνηστικῶς ἀκου-
σίως τοὺς Μπλάκ, τοὺς Μόγκ, τοὺς Γκίζας, τοὺς Δ' Ἐστρέε, τοὺς Ρούπερτ,
μεταβαίνοντας ἀποτόμως ἀπὸ τῆς ἀρχηγίας τῶν στρατῶν τῆς ζηρᾶς εἰς τὴν
διοίκησιν τῶν στόλων, ἀντιτάσσοντας τὸ θάρρος των, τὴν ἐπιμονὴν των, τὴν
μακρὰν αὐτῶν πολεμικὴν πεῖραν, εἰς τὴν ἀνωτέραν ἐπιστήμην τῶν Τρόμπ καὶ
Ρούυτερ. Ἡ ὑπεροχὴ μένει ἀκόμη εἰς τοὺς ἀληθεῖς θαλασσινοὺς ἐν τῇ πάλῃ
ταύτῃ, καὶ θὰ ἔμεινεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἂν μὴ, ἐξαντλήσαντες πάντα αὐτῶν
τὰ μέσα, δὲν ἀφώπλιζον τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στόλου κατὰ τὸν χειμῶνα. Οἱ
Ἕλληνες ἔκριναν νῦν ἐπιπολαίως τοὺς πολεμίους αὐτῶν, θεωρήσαντες αὐτοὺς
ἀνικάνους νὰ ῥιψοκινδυνεύσωσι· θαλασσοποροῦντες ἐν ὄρα τοῦ ἔτους οὐδέποτε
ἰδούση πλέοντας τοὺς ὀθωμανικοὺς στόλους. Εἶχον ὑπολογίση χωρὶς τῆς πεί-
σμονος ἐνεργείας τοῦ Ἰβραήμ. Ὁ υἱὸς τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου ἀπεβίβασε
τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον ἐν μέσῳ Δεκεμβρίῳ μηνί. Τὰ πυρπολικὰ
κατέφθασαν κατόπιν ἐορτῆς· κατάρθωσαν, ἀληθῶς, νὰ πυρπολήσωσι ναῦς τινὰς
ἐν Μεθώνῃ, ἀλλὰ τὸ γόητρον αὐτῶν εἶχεν ἐκπνεύσῃ, καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἐπιτευ-
χθεῖσα κατὰ τοῦ πολεμίου ὕλικὴ βλάβη ὑπῆρξεν ἐλάχιστόν τι ἐν συγκρίσει πρὸς
τὸ μέγα ἀποτέλεσμα, ὅπερ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προλάβωσιν, ὡς ἄλλοτε, διὰ
μόνου τοῦ τρόμου, ὃν ἐνέπνεον.

Ἐμπειρότεροι περὶ τὰ πολεμικὰ καθιστάμενοι οἱ Τούρκοι ἔμελλον ἀναπο-
φεύκτως ν' ἀναγκάτωσι τοὺς πολεμίους αὐτῶν νὰ τροποποιήσωσι ἐπιθετικὰ μέσα
μὴ τελεσφόρα ἢ ἐναντίον ἀντιπάλου ὄλως ἀπέιρου. Τὰ πυρπολικὰ οὐδαμῶς
ἦσαν ἰσοδύναμα τοῖς τορπιλλοφόροις. Τὰ εὐρωπαϊκὰ νευτικὰ εἶχον ἤδη κατα-
λίπη αὐτὰ ὅταν τῇ 7 Ἰουλίου 1770, οἱ Ῥῶσοι κατέστρεψαν τὸν ὀθωμανικὸν
στόλον ἐν τῷ ὄρμῳ τοῦ Τσεσμέ. Καὶ κατὰ τὴν περίστασιν δὲ ταύτην τὸ πυρο-
βόλον ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ κόψωσι τὰ προμνήτια αὐτῶν καὶ νὰ συσσω-
ρευθῶσιν ἐν τῷ μυχῷ στενοῦ κόλπου, ἐν τοιαύτῃ συγχύσει, ὥστε ἦρκει καὶ εἰς
μόνος σπινθῆρ ἵνα ἐκραγῇ τὸ πῦρ ἐν τῷ συνωστισμῷ ἐκείνῳ τοσοῦτων ἐμπρη-
στικῶν ὑλῶν. Ἡ ἐν Τσεσμέ ναυμαχία ὑπομνηστικῶς τὰς ἐν Γνεταρία, Παλέρμῳ,
Οὐγκ καὶ Βίγκο μάχας, οὐδὲν ἔχουσα κοινὸν μετὰ τῶν μεγάλων ἐν Μάγχῃ
ναυμαχιῶν.

Ἐπὶ δέκα ῥωστικῶν πλοίων, τῆς γραμμῆς καὶ πέντε φρεγατῶν διωκόμενος

ὁ καπετὰν πασσᾶς κατέφυγεν εἰς ἀνυπεράσπιστον ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς ὄρμον, ἀπέναντι τῆς νήσου Χίου. Οἱ Ῥῶσσοι δὲν ἀπώλεσαν εἰς μάτην τὴν εὐκαιρίαν. Ὁ ναύαρχος Σπιριτώφ ἐπέπλευσεν εὐθέως ἐπὶ τὸ φέρον τὴν σημαίαν τοῦ καπετὰν πασσᾶ πλοῖον. Ἐκτεθειμένος εἰς τὸ πῦρ ὀλοκλήρου τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἀπώλεσε περὶ τοὺς ἑκατὸν ἄνδρας προτοῦ δυνηθῆναι νὰ μεταχειρισθῆ αὐτὸς οὗτος τὰ πυροβόλα του. Μόλις δὲ στρέψας τὴν πλευρὰν αὐτοῦ κατήρξατο τοῦ πυρός, εὐρέθη αἴφνης παρὰ τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα, μεθ' ἧς καὶ περιεπλάκη. Δὲν ἦτο φρόνιμον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἢ ἐκ τοῦ συστάδην μετὰ τῶν Τούρκων συμπλοκή. Μόλις τὸ πλήρωμα τοῦ τουρκικοῦ πλοίου ἤσθάνθη τὴν ἐπαφὴν τοῦ πολεμίου σκάφους καὶ τὴν πείσομαχίαν ἐπικειμένην, ἀνέλαβεν ὡς Ἀνταῖος πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Οἱ πυροβοληταὶ καταλιπόντες τότε τὰ ἄχρηστα αὐτῶν πυροβόλα, ἀνεπήδησαν διὰ πάντων τῶν καθεκτῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλλὰχ καὶ τοῦ προφήτου εἰς τὸ στόμα καὶ τὴν σπάθην εἰς τὴν χεῖρα. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ, ὁ καπετὰν πασσᾶς θεωρήσας ἐπικαίρον νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν γῆν ὅπως ἐπιτηρήσῃ αὐτοπροσώπως τὴν τοποθέτησιν πυροβολαρχίας τινός, κατέλιπεν ἐπὶ τοῦ πλοίου τὸν κυβερνήτην του Χασσὰν τὸν ἀλγερινόν, ὅστις μόνος μείνας, ἐξασκεῖ ἔργῳ τὴν διοίκησιν, ἧς τὸ κυβερνώμενον ὑπ' αὐτοῦ πλοῖον φέρει τὰ σήματα. Δίδει λοιπὸν τὸ σημεῖον τῆς ἐμβολῆς καὶ πρῶτος ἐπιτίθεται. Τὰ καταστρώματα ἀμφοτέρων τῶν νηῶν μεταβάλλονται εἰς πεδῖον λυσσώδους ἀγῶνος, ὑποθαλαπομένου ὑπὸ τῶν λοιπῶν πλοίων ἀποστελλόντων ἐπὶ τῶν ἐμπλακέντων σκαφῶν ἀκαταπαύστως ἐνισχύσεις. Ἐκ τῶν κεραιῶν οἱ Ῥῶσσοι ναῦται πυκνῶς πυροβολοῦσι καὶ ἡ τύχη ἀμφιρρέπει, ὅταν ἐξαίφνης ἢ πυρκαϊὰ ἐκρήγνυται. Νέφη καπνοῦ περιβάλλουσι τὰς δύο ναῦς. Οἱ μὲν ἀποδίδουσι εἰς πυριφλεγῆ ἐμβύσματα πυροβόλων, οἱ δὲ εἰς χειροβομβίδας τὴν ἀνάφλεξιν τῶν ιστίων τοῦ ῥωσικοῦ πλοίου. Ὁ Σπιριτώφ, ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ, τότε μόνον κατέλιπον τὴν ναυαρχίδα, ὅταν τὰ πυρίφλεκτα λείψανα τῶν μεγάλων κεραιῶν κατέπεσαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Βαρέως δὲ καὶ ὁ Χασσὰν πληγείς τότε μόνον ἐπήδησεν εἰς τὴν θάλασσαν ὅταν εἶδε ἐπικειμένην τὴν ἀνατίναξιν τοῦ πλοίου. Ἐσώθη ὑπὸ λέμβου, ἧτις ἀπέθηκεν αὐτὸν αἰμοσταγῆ ἐπὶ τῆς παραλίας.

Τὸ θέαμα τῶν δύο τούτων πλοίων συστρεφομένων ἐν μέσῳ τῶν φλογῶν, ἡ ἀπειλούμενη ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν φοβερὰ ἐκρηγνῆς, κατεπτόθησαν τοὺς Τούρκους πλοιάρχους. Κόπτουσι τὰς ἀγκύρας καὶ ὁ ὀθωμανικὸς στόλος συνωθεῖται φύρδην-μίγδην πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ ὄρμου, οὗτινος τόσον ἀφρόνως ἐπεχείρησε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν εἰσπλουν. Τότε οἱ Ῥῶσσοι κούαρχοι συνεκρότησαν συμβούλιον. Μὴ ἔχοντες πυρπολικά, παρασκευάζουσι τρία ἐκ τοῦ προχειροῦ καὶ συγκροτοῦσι τὰ πληρώματα αὐτῶν ἐκ ναυτῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων· τὰ τρία δὲ ταῦτα πυρπολικά, κυβερνώμενα ὑπὸ δύο Ἀγγλῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐνός Ῥώσου, εἰσ-

έπλευσαν νύκτωρ εἰς τὸν λιμένα· καὶ τὸ ἐγγείρημα αὐτῶν ὑπὸ τὸν κἀνονοβολισμὸν σύμπαντος τοῦ στόλου καλυπτόμενον ἐπέτυχε θαυμασίως. Τὰ τουρκικὰ σκάφη ἀνετινάχθησαν ἀλληλοδιαδόχως πάντα εἰς τὸν ἄερα· ὅταν δὲ κατέπαυσε τὸ πῦρ, ἐν μόνον πολέμιον πλοῖον ἔπλεεν, ὅπερ καὶ ἀπήχθη ἐν θριάμβῳ ὑπὸ τῶν νικητῶν.

Ἄσυμφωνία ὑπάρχει περὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐγενήθη ὁ ἠρωϊκὸς πλοίαρχος οὐ ἡ ἀνδρεία ἔσωσε τὴν Τουρκίαν τοῦ ὀνειδούς τῆς ἥττης ταύτης. Τότε ἦτο γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Χασσάν τοῦ Ἀλγερίνου. Ἐὐτυχῆς τις στρατεία γενομένη μῆνός τινος μετὰ ταῦτα εἰς Λῆμον προσέδωκεν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ Γαζῆ-Χασσάν ὁ νικητῆς. Ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον κατέλαβε τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ θέσιν του· ἀλλ' εἴτ' ἐν Ῥαιδεστῷ ἐγενήθη, εἴτ' ἐν Σινώπῃ, ἀναμφισβήτητον τυγχάνει, ὅτι νεώτατος μετενεχθεὶς εἰς Ἀλγερίαν, ἐξέμαθε τὴν ναυτικὴν τέχνην ἐπὶ τῶν πλοίων τῆς ἀντιβασιλείας.

Ὁ Χασσάν-Γαζῆ ὑπῆρξεν ἐπὶ τέταρτον αἰῶνος ἡ ψυχὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ ναυτικοῦ, τὸ εἶδωλον τοῦ λαοῦ, ὁ πανίσχυρος εὐνοούμενος τοῦ ἡγεμόνος· ἐγγὺς δ' ἐγένετο τῆς συντελέσεως μεγάλης ἀναμορφώσεως ἐν Τουρκίᾳ. Ἔθος ἐκράτει ἀφ' ἧς ὁ στόλος ἐπανάπλεεν εἰς Βόσπορον, ἢ ἀπολύονται οἱ καῦται μέχρι τῆς 4 Μαΐου. Ὁ Χασσάν ἤθελε τὴν ἀνοικοδόμησιν ναυτῶνων διὰ τὰ πληρώματα, ἅπερ συγκαλούμενα τὸ ἔαρ ἀπελύοντο μόλις ἐπῆρχετο ὁ χειμῶν. Οὕτως ἤθελε συγκροτήσῃ μόνιμον ναυτικόν, προλαμβάνων ἐν τούτῳ, πρὸς μέγα τῆς αὐτοκρατορίας ὄφελος, τὰ πλεῖστα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν· τὸ σχέδιον ὁμως αὐτοῦ προὐκάλεσεν ὑποψίας ἐνώπιον τῶν ὀποίων ὁ καπετὰν πατσᾶς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα ὁ Χασσάν Γαζῆς λίαν ἐπέδρασεν ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ναυτικοῦ. Ἀσκηθὲν καὶ συγκατούμενον ὑπὸ τῆς νεурώδους ταύτης χειρός, ἐδέξατο, τῷ 1788, ἐν πελάγει τὴν μάχην κατὰ τοῦ στόλου τοῦ ναυάρχου Βαϊνοβιτς καὶ ἠνάγκασεν αὐτόν, ὑποδεέστερον, εἶναι ἀληθές, κατ' ἀριθμὸν, νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Σεβαστουπόλεως. Λίαν παράτολμος βεβαίως ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἀπειθῶν εἰς τὸν Χασσάν πλοίαρχος· διότι ὁ νικητῆς τῆς Λῆμονο ἐπετήρει συνήθως τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του μὲ τὸ πλατύστομον τρομπόνιον εἰς τὸ πλευρόν. Ἐν ἔτει 1778, τὸ ὠραιότατον τῶν πλοίων τοῦ στόλου κατεποντίσθη ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ. Ἡ ξύλσις τοῦ πλοίου ἦτο ὑπερβαλλόντως ἐλαφρά, ὡς πολλῶν τουρκικῶν πλοίων; Αἱ συναρμογαὶ ἐστεροῦντο στερεότητος; Ὁ Χασσάν οὐδαμῶς πολυπραγμονῶν περὶ τούτου, τὸ ἀπέδωκεν εἰς τὸ ἐλαττωματικὸν τῆς πακτώσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἀπήτησε παρ' ὅλων τῶν πλοίαρχων, τὴν ἐπὶ ποιῆθι θανάτου παρουσίαν των εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ὡς Ἐρῶϊκος ὁ Β', ἐλέφ θεοῦ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἐνόμιζε καὶ οὗτος μὴ ἐξαρκούσας καὶ τὰς μεγίστας τῶν προφυλάξεων ἀπρὸς ὑπαρξὶν χρηστότητος ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ χάριν τοῦ συμφέροντος τοῦ δημοσίου, καὶ ἰδίᾳ

λεπῶν στερήσεων ἐξηγητημένη. Εὐχερῆς ἄλλως ἢ τῶν ἀνγκῶν αὐτῆς θερα-
πεία. Πιθανῶς εἰς τὸ κλίμα αὐτῆς τὸ ξηρὸν καὶ ζωογόνον, εἰς τὴν καθαρὰν
καὶ διαφανῆ αὐτῆς ἀτμόσφαιραν, ὀρεῖται ἢ Σάμος προνόμιον ὅπερ ἴσως οὐδεμία
ἄλλη ἐν τῇ κόσμῳ χώρα κέκτηται εἰς τὸν αὐτὸν βῆθμόν· μία μόνη δρᾶξ ἔλαιῶν
δύναται νὰ θρέψῃ γίγαντα ἐν αὐτῇ. Αἱ κλίσεις τῶν Σαμίων προδιέθετο αὐτοὺς
εἰς τὴν ἐπανάστασιν· ἔδαφος δὲ ὀρεινὸν καὶ ἀκταὶ ἀπότομοι καθίστων εὐχερε-
στέραν τὴν ἀντίστασιν. Ἰατρός τις ἐγκατεστημένος ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐν Σμύρνῃ,
ἐκ Σάμου ὁμως καταγόμενος, ἀπὸ μακροῦ σπείρων ἐπὶ τῆς γενετήρας αὐτοῦ
γῆς τὸν σπόρον τῆς ἐπαναστάσεως, ἔσπευεν εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν ἐξέγερσιν τῶν
ἀλβανικῶν νήσων. Οἱ ἰατροὶ διεδραμάτισαν σπουδαῖα πρόσωπα ἐν ταῖς πλεί-
σταῖς τῶν ἐπαναστάσεων· ἐναυθῆα δὲ ἢ ἐπέμβασις αὐτῶν ἦτο τοσοῦτω μᾶλλον
φυσικωτέρα καθ' ὅσον ἦσαν οἱ μόνοι· Ἕλληνες οἱ τυχόντες εὐκαιρίας νὰ μετα-
βῶσιν εἰς Εὐρώπην καὶ ἐμφορηθῶσι τῶν νέων ἰδεῶν, καὶ οὐς αὐτοὶ οἱ Τούρκοι
πρῶτοι εἰσήγαγον εἰς τὴν πολιτικὴν· Ὁ σάμιος ἰατρός Λογοθέτης ἦτο ἀνὴρ
ἀποφασιστικὸς. Ὅποτεν τῇ 20 Ἀπριλίου 1821, σπετσιωτικὸν πλοῖον, χρη-
σιμεῦον ὡς προφυλακὸς τοῦ στόλου, προσωρμίσθη εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Βαθέος, ὁ Λο-
γοθέτης ἐκάλεσε τοὺς συμπατριώτας του εἰς τὰ ὄπλα, δὲν ἔκρινεν ὁμως ἀναγκ-
καῖον νὰ καλίσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ κυβερνώσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς. Εἶχεν ἐπιστῆ ὁ
καιρὸς τῶν ἀρχαίων ἐπικλήσεων. Πρὸς πλείονα ἔνδειξιν τῆς φύσεως τῆς ἐξου-
σίας ἦν ὁ Λογοθέτης ἠνῶει νὰ ἐξασκήσῃ, προσέλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Λυκούργου
καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ νομοθέτου.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῆς Σάμου, σημειωθῆῖσα ὡς πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐξεγέρ-
σεις διὰ τῆς σφαγῆς τῶν τουρκακῶν οἰκηγενειῶν, ἔσχε σφοδρότατον ἀντίλαλον
ἐφ' ἀπάσης τῆς γείτονος ἀκτῆς. Ἐν Κωνσταντινουπόλει προῦκάλεσε μεγαλειτέ-
ραν ἴσως τῶν ἐν Μωρέα γεγονότων συγκίνησιν· ἢ δὲ καθυπόταξις τῆς ἀντάρτι-
δος νήσου κατέστη ὁ κύριος τῆς Πύλης διαλογισμὸς· ἢ παρακώλυσις τῆς ἐκ
νέου ὑποδουλώσεως τῆς νήσου ὑπῆρξεν ἐπίσης ἢ κυρία ἀσχολία τῆς ὑδραϊκῆς
κυβερνήσεως. Ἡ Σάμος προώριστο λοιπὸν ν' ἀποβῆ τρόπον τινά, ἀπ' αὐτῆς
τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ ἄζων τῶν κατὰ θάλασσαν κινήσεων. «Ἡ
ἀπροσδόκητος ἐπανάστασις τῆς νήσου ταύτης», ἔγραφεν ὁ ἐν Ἐφέσῳ προξενι-
κὸς πράκτωρ τῆς Γαλλίας, «ἐξάπτει τοὺς ἡμετέρους Τούρκους εἰς θηριωδίας,
δυσκόλως δυναμένην νὰ κατευνασθῆ. Μέρος μὲν τῶν Ἑλλήνων κατοίκων διε-
σπάρη, μέρος δ' ἐνεκλείσθη ἐντὸς τῶν οἰκιῶν αὐτῶν. Ἀπὸ τινων ἡμερῶν, τὰ
περὶ τὴν Σάμον πορθοῦνται ὑπὸ δύο μετὰ πυροβολικοῦ μεγάλων πλοίων,
ἅτινα θεωροῦνται σπετσιωτικά. Συνέλαβον ἤδη πλείστα πλοῖα διαφόρων ἐθνῶν
προερχόμενα ἐξ Αἰγύπτου, καὶ μάλιστα τουρκακῶν, ὧν ἐθανάτωσαν τὰ πλη-
ρώματα. Ἡ διαγωγή τῶν καταδρομῶν τούτων ἐμπέει τὸν πανικὸν εἰς πάντα
τὰ περίχωρα».

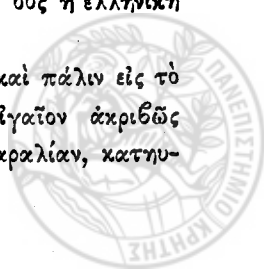
Ἐνῷ οἱ δύο οὗτοι Σπετσιῶται περιπόλουσαν περὶ τὸν εἴπλουτον τοῦ κόλπου τῆς Ἐφέσου, κρατοῦντες οὕτω ὑπὸ τὸ δέος τὸν ὑπὸ τοῦ Ἑλλέ-Ἀγῆ συναθροισθέντα στρατὸν, ἐπὶ ψαριανὰ πλοῖα, ὑπὸ τὸν Νικόλαον Ἀποστόλην, ἐνέβαλλον τὸν τρόμον ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Σμύρνης, καὶ ἐματταίου τὴν παρασκευαζομένην κατὰ τῆς Πελοποννήσου στρατείαν. Τῇ 4 Μαΐου 1821, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐκ τριάκοντα ἐπτὰ νεῶν συγκείμενος, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Κατ' ἀρχὰς ἐπλευσε πρὸς τὴν διώρυγα τῆς Χίου, τοῦ ναυαρχοῦντος Τομπάζη νομίσαντος ὅτι εἰς τὴν πρόκλησιν αὐτοῦ οἱ Χῖοι ἤθελον ἐξεγερεθῆ ὡς οἱ Σάμιοι. Οὐδὲ εἰς ἀγρότης κατέλειπε τὸν κῆπον αὐτοῦ ἢ τοὺς μαστιχοφόρους ἀγρούς του, ὅπως τρέξῃ εἰς τὰ ὄπλα, ἢ δὲ πόλις, ἣν ὁ στόλος προτιθέτο νὰ προσβάλλῃ ἔμεινεν ἀκίνητος ὑπὸ τὸ πυροβόλον τοῦ φρουρίου. Πρὸς πλείονα ἐξασφάλισιν τῆς πίστεως τῶν πολιτῶν, ὁ διοικητὴς τῆς Χίου, συλλαβῶν ἐκ τῶν προτέρων τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς κρατίστους τῶν προκρίτων, ἐκράτει αὐτούς. Τῇ 19 Μαΐου ὁ στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀναχθῆ. Ἐσωτερικῶς περιπλοκαὶ ἐπανῆγον αὐτὸν ἐπὶ μικρὸν εἰς Ὑδραν. Ἡ ὑδραϊκὴ ἀριστοκρατία ἐλάμβανε τέλος γενναίως τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς. Ἐμπλακείσα εἰς ἀγῶνα, ὃν θὰ ἐπροτίμα ν' ἀπέφευγε, ἠνῴει τοῦλάχιστον νὰ ὑποστηρίξῃ δεόντως αὐτὸν διὰ τοῦτο δὲ ἐπέειγετο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχὴν, ἐξ ἧς λαϊκὴ κίνησις εἶχεν ἀδίκως ἐκβάλλῃ αὐτήν. Ἡ ἀριστοκρατία δὲ αὕτη περιελάμβανεν ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτῆς τοὺς πλουσιωτάτους τῶν ἐφοπλιστῶν καὶ τοὺς δεξιωτάτους τῶν πλοιαρχῶν. Ἀνεκτίθη εὐχερῶς ἡ ὑπεροχὴ, ἣν ὁ λαὸς οὐδέποτε παρέχει διαρκῶς εἰς τοὺς ἐκλεκτοὺς τοὺς ὑπὸ τῆς στιγμιαίας αὐτοῦ ἰδιοτροπίας ἐκλεγέντας. Ὁ Κριεζῆς, ὁ Τομπάζης, ὁ Σαχτούρης ἐκηρύχθησαν θορυβωδῶς κατὰ τῶν δημαγωγῶν καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ Οἰκονόμου δὲν ὑπῆρξε τοσοῦτα αἰφνιδία ὅση ὑπῆρξεν ἡ πτώσις του. Ὑπὸ πάντων ἐγκαταλελειμμένος, ὑπ' αὐτῶν τῶν θερμότερα ἐπευφημούντων αὐτὸν, ὁ ἐφήμερος οὗτος τοῦ δήμου εὐνοούμενος ἔφυγε, λίαν εὐτυχῆς, ὅτι κατάρθωσε νὰ διασώτῃ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ζητῶν νὰ εὕρῃ ἐπὶ τῆς στερεᾶς πεδίου, δυνάμενον ν' ἀμείψῃ πλειότερον τὸν ζῆλον αὐτοῦ. Μετὰ πολλὰς περιπετείας εὔρε μόνον τὸ μὲν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀπώλειαν τῆς ἐλευθερίας του, εἶτα δὲ μετὰ μικρὸν καὶ τὸν θάνατον.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος κατέλιπε τέλος τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 3ῃ Ἰουνίου 1821, ἐξέπλευσε τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου, συγκείμενος ἐκ δύο πλοίων τῆς γραμμῆς, τριῶν φρεγατῶν καὶ τριῶν κορβετῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ρικαλά-μπεη ὅπως κινήθῃ ὁ καπετὰν πασσᾶς ἢ ὁ καπετάν-μπεης ἐχρειάζετο ἐκπλους μεγαλητέρας ναυτικῆς μοίρας. Ὁ πρῶτος τῶν δύο τούτων ἦτο ὁ ναύαρχος, ὁ ἕτερος ὁ ἀντιναύαρχος τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐνῷ ὁ ρικαλά-μπεης ἀπλοῦς ὑποναύαρχος. Ἀνευρίσκομεν οὕτω παρὰ τοῖς Τούρκοις τὸν ἱεραρχικὸν ὀργανισμὸν τῶν στόλων τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος, παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τὴν μέθοδον τοῦ δεκάτου πέμπτου. Πρῶτον τὸ ἀγγλικὸν ναυτικὸν ἤρξατο συντη-

ροῦν ἀριθμὸν τινα πλοιάρχων καὶ μόνιμον στέλεχος κατωτέρων ἀξιωματικῶν. οὐδεμία ὅμως δύναμις καθεῖλκε στόλον χωρὶς νὰ διορίσῃ ναύαρχον τοποθετούμενον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς παρατάξεως, ἀντιναύαρχον διοικοῦντα τὴν πρωτοπορείαν, ὑποναύαρχον προωρισμένον νὰ κατευθύνῃ τὰς κινήσεις τῆς οὐραγίας. Εὐθύς ὡς ὁ ναύαρχος ἐλάμβανε τὴν διαταγὴν τῆς ἐξαρτύσεως τοῦ στόλου, ἐξέδιδεν αὐτὸς οὗτος τὰ διπλώματα τῶν πλοιάρχων καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, μεταξὺ δὲ τῶν πλοιάρχων ἐξέλεγε τοὺς δύο αὐτοῦ ὑπαρχηγούς, τὸν ἀντιναύαρχον καὶ τὸν ὑποναύαρχον. Οἱ διορισμοὶ οὗτοι ἐσῆμαινον μᾶλλον τὸ ἔργον καὶ τὴν θέσιν ἐκάστου ἀξιωματικοῦ, παρὰ ἀπένεμον βαθμὸν. Ὁ ὄργανισμὸς λοιπὸν τῶν μεγίστων εὐρωπαϊκῶν ναυτικῶν διετήρησε χαρακτηριστῆρα οὐσιωδῶς προσωρινὸν μέχρι τῶν μέσων τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου τούτου ὑποδείγματος ἐξηκολούθει συγκροτούμενον τὸ ὀθωμανικὸν ναυτικόν. Οἱ Τούρκοι οὐδὲν ἐπενόησαν, ἀλλ' ἡ ἀναληθσία αὐτῶν ἐπεδείξατο δύναμιν συντηρήσεως, ἥτις μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τὴν τέφραν τῆς Πομπηίας καὶ τὴν λάβαν τοῦ Ἡρακλείου ἀνήκεν.

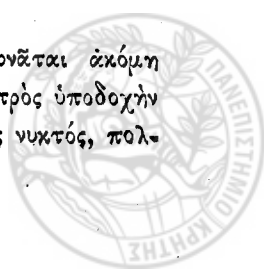
Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀνάγκη ν' ἀνέλθωμεν ἴσως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Φραγκίσκου Α', ὅπως σχηματίσωμεν ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν θεσμῶν καὶ τῆς μορφῆς τοῦ ὑπ' αὐτῶν αὐτοσχεδιασθέντος πολεμικοῦ ναυτικοῦ. «Ὁ ἐφοπλιστὴς τοῦ πλοίου καὶ ὁ τροφοδότης» δὲν ἐλάμβανον πάντοτε τὸ ὑπεστημένον ἀπέναντι τῶν προκαταβολῶν αὐτῶν μέρος τῶν λαφύρων, καὶ «οἱ πολεμισταὶ» οἱ λαβόντες ἀδειαν παρὰ τῆς ὑδραϊκῆς κυβερνήσεως «νὰ καθελκύσωσι πλοῖον πρὸς πόλεμον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ» ἦσαν ἐπίσης ὡς καὶ οἱ ναῦται καθ' ὧν πικρῶς παρεποιοῦντο τὰ διατάγματα τοῦ 1543 καὶ τοῦ 1557, εὐεπίφοροι «εἰς στάσεις καὶ ἔριδας ἐναντίον τῶν πλοιάρχων αὐτῶν, εἰς λόγους κακοὺς καὶ δυστήχους, μέχρις ὕβρεως, μέχρι τῶν ὀπλῶν φθάνοντας, ὅπως ἀναγκάσωσιν αὐτοὺς νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τὰς θελήσεις αὐτῶν», πρᾶγμα ὅπερ, ὡς λίαν φρονίμως παρατηρεῖ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος ἐν τῷ ἐκ τοῦ ἐν Σαῖν-Ζερμαῖν ἐν Λαγὸ παλατίου αὐτοῦ θεσπίσματος, «καθιεροῖ κάκιστον παράδειγμα καὶ συνεπάγεται ὀλέθρους». Ἐν ταῖς ὀλίγαις ταύταις γραμμαῖς δὲν διαγράφεται ἡ ἐναργῆς εἰκὼν τῶν ἀταξιῶν, αἵτινες μέλλουσι νὰ διακόψωσι τὰς σπουδαιστάτας τῶν ἐργασιῶν τῶν ἑλληνικῶν στόλων καὶ παραδώσωσιν εἰς τὴν ἐχθρικήν ἐπιδρομὴν τῆς Κάσον, τὰ Ψαρὰ καὶ τὴν Πελοποννήσον; Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ τύφλωσις, ἡ ἀπρονοησία, τὸ δυσκίνητον, ἀφ' ἑτέρου ὁ ἠρωϊσμὸς καὶ τὸ δυσάγωγον, ἰδοὺ τὸ θέαμα, ὅπερ θέλουσι παράσχῃ ἡμῖν οἱ δύο ναυτικοὶ στρατοί, οὓς ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἤγαγε κατ' ἀλλήλων.

Τῇ 30. Μαΐου 1821, ὁ ὑπὸ τὸν Τυμπάζην στόλος ἀνήχθη καὶ πάλιν εἰς τὸ πέλαγος. Ἐκπλεύσας τοῦ στενοῦ τῆς Ὑδρας, ἀνέπλεε τὸ Αἰγαῖον ἀκριβῶς καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, περιπλέων τὴν Τρωϊκὴν παραλίαν, κατη-



θύνετο πρὸς τὴν Σάμον. Περὶ λύχνων ἀφ᾽ ἃς οἱ Ἕλληνες πρόσλοπον ἀνεγνώρισαν τὸν στόλον τοῦ Ῥιαλά-μπεη. Νὰ προσβάλωσι παρευθὺς δὲν ἦτο φρονήτως ἔργον. Πάρωνες δέκα ἔστω καὶ εἴκοσι πυροβόλων δὲν ἠδύνατο, μετὰ ὑποδεεστέραις ὀλίγῃς νὰ συγκροτήσῃσι μάχην πυροβολικοῦ κατὰ τρικρότων. Αἱ σφαῖραι αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατρήσῃσι τὰ παχέα αὐτῶν τείχη. Νὰ ἐμβάλωσι κατὰ τῶν κινήτων τούτων ὀρέων, — τοιοῦτον ἔφερον ὄνομα τῶν ὀθωμανικῶν νεῶν τις, — ἐφαίνετο καὶ τοῦτο προῆγμα ἀκατόρθωτον. Ἀπὸ τοῦ καταστρώματος πάρωνος εἰς τὸ κατάστρωμα τρικρότου ἢ δικρότου δὲν εἰσορμῶμεν εὐκόλως, καὶ ἂν κατωρθοῦτο δὲ τοῦτο, ἦτο φρόνιμον νὰ προσβάλωσι τοὺς Τούρκους ἐπὶ τοῦ μόνου ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἡ κτηνώδης δύναμις ἠδύνατο ἀκόμη νὰ κατισχύσῃ τῆς εὐφυΐας; Οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν τόσον ἀπλοῖ, ἀπὸ τῆς πρώτης δὲ ταύτης συναντήσεως κατέδειξαν ὅτι δὲν εἶχον λησμονήσῃ τὰ διδάγματα τοῦ Ὀδυσσεύος. Ὅταν ἡ πατρίς εὔρηται ἐν κινδύνῳ, ἀνάγκη σοβαρῶν ἀποφάσεων, αὐτοῦ τούτου τοῦ ἠρωϊσμοῦ μὴ ὄντος πολλάκις ἐπικαίρου, ἂν ὑπάρχῃ φόβος νὰ διακινδυνεύσῃ τοσοῦτῃ ζωτικὸν συμφέρον. Οἱ Ἕλληνες ἠρκέσθησαν παρακολουθῶντες καὶ κατασκοπεύοντες τὸν ὀθωμανικὸν στόλον καὶ παραδοκῶντες τὴν εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν, ὑπολογίζοντες ἐπὶ τὴν ἀδεξιότητα τῶν πολεμίων αὐτῶν ὅτι ἤθελον τύχῃ τοιαύτης. Πράγματι, τῇ 5 Ἰουνίου, ἔξωθεν τῆς Χίου, τουρκικὸν πλοῖον ἀπεχωρίσθη τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στόλου καὶ προσεπάθει διὰ πάντων τῶν ἰστίων αὐτοῦ νὰ τὸ καταφθάσῃ. Οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες αὐτὸ περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐπιπίπτουσι παραχρῆμα κατ' αὐτοῦ ὅπως τὸ κυκλώσωσιν. Ὁ Τούρκος ἔντρομος τρέπεται εἰς φυγὴν πρὸς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν τῆς νήσου Μιτυλήνης, καὶ εἰσπλᾶει εἰς τὸν ὄρμον Ἐρεσσοῦ. Εἰσορμῶσιν εἰς αὐτὸν καὶ οἱ Ἕλληνοὶ πάρωνες παρελαύνοντες ὑπὸ τὴν πρύμνην τῶν Τούρκων καὶ καταπυροβολοῦντες αὐτούς· ἐλάχιστα ὁμως ἔβλαπτον τὸν ἀκίνητον κολοσσόν, ἀντιπυροβολοῦντα ζωηρῶς διὰ τῶν βαρέων τῆς πρύμνης πυροβόλων. Ὁ ψαριανὸς ναύαρχος Νικόλαος Ἀποστόλης, ἀνεμνήσθη τότε τῆς ἐν Τσεσμέ ναυμαχίας. Οἱ Τούρκοι διὰ πυρπολικῶν κατεστράφησαν τότε, καὶ νῦν δὲ διὰ πυρπολικῶν ἔπρεπε νὰ προσβληθῶσι. Γνωστὴ ἡ παρασκευὴ τοῦ παλαιοῦ τούτου πολεμικοῦ μηχανήματος. Πλοῖον τι πληροῦται δι' ἐμπρηστικῶν ὑλῶν, ἐμβάπτονται τὰ μὲν σκεύη, οἱ ἰστοί, τὰ σχοινία διὰ πίσεως, τὰ δὲ ἰστία διὰ τερεβινθίνης· ἐντίθεται εἴτα θρυαλλίς δυναμένη νὰ μεταδώσῃ ἐν δεδομένη στιγμῇ τὸ πῦρ εἰς τὰς πυριταποθήκας καὶ ἐκ τούτων εἰς τὰς λοιπὰς ἐστίας τῆς καμίνου ταύτης τοῦ πυρός. Ἰκρίωμα τι εὔρηται ἐξηρημένον ὑπὸ τὴν πρύμνην ὅπως πρὸ τῆς ἐμβολῆς καταφεύγῃ ἐπ' αὐτοῦ σύμπαν τὸ πλήρωμα.

Ἐκ τοῦ καταφυγίου τούτου μέχρι τελευταίας στιγμῆς κυβερνᾶται ἀκόμη τὸ πηδάλιον· ταχέως δὲ τις λέμβος ῥυμουλκουμένη εἶναι ἐτοιμὴ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν φευγόντων. Οἱ πυρποληταὶ προχωροῦσι ὑπὸ τὴν πτέρυγα τῆς νυκτός, πολ-



λάκις δὲ ὑπὸ τὸν καπνὸν καὶ τὸν κανονοβολισμὸν τοῦ στόλου. Ἄν μὴ ὁ ἄνεμος κοπάσῃ αἴφνης, ἂν μὴ ἀποκαλυφθῶσιν, ἀπολέσωσι τοὺς ἱστούς ἢ καταποντισθῶσιν ὑπὸ τοῦ πολεμίου πρὸ τῆς προσεγγίσεως τοῦ σκοποῦ των, ῥίπτουσι τότε κατὰ τῆς πολιορκίας νεὼς τὰς ἀρπάγας, προσκολλῶνται ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτῆς καὶ θέτουσι πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα. Καὶ νῦν ἐπῆλθεν ἡ κρίσιμος στιγμή. Πῆδησον εἰς τὴν λέμβον σου, ζώσθητι καλῶς καὶ κωπηλάτει διὰ τὴν ζωὴν σου! Ἔλεος μὴ ἀναμένῃς, ὄχι εἰς αὐτὸν μόνον τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκεῖνον, ὃν μάχονται κατ' ἀλλήλων πεπολιτισμένοι λαοί, παρὰ πολεμίου, ὃν οὕτω ἐν τῇ σκοτίᾳ προσβάλλεις μὲ τὸν δαυλὸν εἰς τὴν χεῖρα. Οἷα λοιπὸν συγκίνησις συνεκλόνει ἐν τοιαύταις στιγμαῖς καὶ τὰς παρατολμοτάτας τῶν καρδιῶν! Ὁ φαλινοθήρας ἔτοιμος νὰ ἐξακοντίσῃ τὸν κάμακα αὐτοῦ δὲν συγκεντροῖ ἐπιμελέστερον πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις. Ἐπληξας! Ὅπισω! Ὅπισω! ἂν ἐπιθυμῆς νὰ ζήσης. Οἱ σπασμοὶ τοῦ τέρατος εἶναι θανατηφόροι εἰς τοὺς ἐγγίζοντας. Πλεῖστα πυρκοδικά, ἐν τῷ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1830 πολέμῳ, ὡς καὶ ἐν παλαιότεραις μάχασι, ἔμειναν ἐν μέσῃ ὁδῷ, ἢ κατεκάησαν μετὰ τὴν ἐμβολὴν ἀνωφελῶς. Ἀληθῆς κυβερνήτης πυρπολικῷ ἦτο σπάνιον φαινόμενον καὶ κατ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς χρόνους, καθ' οὓς τὸν πόλεμον μόνον διὰ πυρπολικῶν ἐγίνωσκον νὰ διεξαγάγωσιν. Τὰ δύο πρῶτα πλοῖα τὰ κατευθυνθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ πλοίου ὅπως κατακάύσωσιν αὐτὸ ἐξωλίσθησαν κατὰ μῆκος τῶν πλευρῶν του χωρὶς νὰ προσκολληθῶσιν ἐπ' αὐτῶν. Τὸ τρίτον, — πάρων διακοσίων τόννων, οὐ ἐπέβαινον δεκαοκτῶ ἄνδρες, — ἤχθη γενναίως ὑπὸ τοῦ πλοιάρχου του ὑπὸ τὴν ἀγκυραίαν ἐπωτίδα τοῦ πλοίου. Ἀξιωμακτικὸς ὄντως ὁ τολμητῆς οὗτος καὶ Παπανικολῆς ἀποκαλεῖται. Προσδέσας δι' ἰσχυροῦ κάλω τὸ πυρπολικὸν μετὰ τοῦ τουρκοικοῦ σκάφους, ἔβηκε τὸ πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν λέμβον, ἐν ἣ ἀνέμενον ἤδη αὐτὸν οἱ συμπολεμισταί. Ἐν ἀκαρεῖ αἱ φλόγες ἀνῆλθον μέχρι τῶν ἱστιῶν τοῦ πάρωνος καὶ τὸ πολέμιον σκάφος κατεκαλύφθη ὑπὸ φλογῶν καὶ καπνοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέκοψαν τὰς ἀγκύρας των καὶ τὰ δύο πλοῖα ὁμοῦ φέρονται ἀπ' ἑαυτῶν πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ ὄρμου, πυριφλεγῆ, συγχεόμενα ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πυρκαϊᾶς, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ πυριτοθήκη τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς ἐκρήγνυται. Αἱ ἄκατοι ἐν τούτοις, κατάφορτοι μέχρι καταβυθίσεως, δὲν ἐξαρκοῦσιν εἰς διάσωσιν τῶν φευγόντων. Οἱ Τοῦρκοι ναῦται ῥίπτονται ἀγεληδὸν εἰς τὴν θάλασσαν ὅπως φθάσωσι νηχόμενοι εἰς τὴν παραλίαν. Ὑποτίθεται ὅτι ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους, θύματα τῆς πρώτης ταύτης συμφορᾶς ἀπωλέσθησαν. Οὕτως οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐλάμβανον μᾶθημα ὀδυνηρὸν, οἱ δ' Ἕλληνες ἀνεύρισκον τὸ μυστικὸν τοῦ πολέμου.

Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐν τῷ ὑπολοίπῳ ὀθωμανικῷ στόλῳ, γνωσθεῖσα ἡ ἐν Ἐρεσσῷ καταστροφή, ἐπάγωσε τὸν βιαλά-μπεη, ὅστις ἐγκαταλιπὼν τὸ σχί-

διον τῆς προσβολῆς τῆς Σάμου ἔφυγε ζητῶν σκέπην ὑπὸ τὰ φρούρια τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ Τομπάζης δὲν ἐθεώρησε τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις ἐπαρκεῖς πρὸς διώξιν, προκρίνας ν' ἀγκυροβολήσῃ ἐν τῷ ὄρμῳ Μοσχονήσων. Αἱ Μοσχονήσοι σχηματίζουσιν ἐν τῷ εἴσπλῳ τοῦ κόλπου Ἀδραμυττίου, ἀπέναντι τῆς Λέσβου, ἓνα τῶν ἀσφαλεστάτων καὶ εὐρυτάτων λιμένων τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς. Κατὰ τὸν δριμύτατον χειμῶνα τοῦ 1849, εὔρεν ἐν αὐτῷ καταφύγιον ἐπὶ τινὰς ἡμέρας ὁ στόλος τοῦ ναυάρχου Παρσεβάλ. Πόλις τριακοντακισχιλίων ψυχῶν, ἐκ τοῦ μηδενὸς ἀνακύψασα πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος, εἶχε μικρὸν κατὰ μικρὸν καλύψῃ διὰ τῶν κτιρίων αὐτῆς τὴν περίμετρον τοῦ κόλπου. Οἱ Τούρκοι ἀπεκάλουν τὴν πόλιν ταύτην Ἀϊβαλί· οἱ δ' Ἕλληνες, οἱ ἰδρυταὶ αὐτῆς, Κυδωνίας. Ἡ πόλις αὕτη ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς διοικήσεως τῆς Περγάμου, ἐπίσης ὅμως ἐλευθέρα ὡς ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, εἶχεν αὐξήσῃ ἐν σιγῇ ἐν τῇ ἀκρᾷ ἐρήμου χώρας. Ἀπετέλει εἶδος μικρᾶς δημοκρατίας, λησμονηθείσης, ἴσως καὶ ἀγνοουμένης ὑπὸ τῆς Πύλης. Ἐν αὐτῇ συνέρρεον ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ Αἰγαίου οἱ νέοι Ἕλληνες ὅπως διδασκῶσιν ἐν ταῖς ἀκμαζούσαις αὐτῆς σχολαῖς, αἵτινες εἶχον ἀποκτήσῃ δικαίαν φήμην. Οἱ Τούρκοι ἄτακτοι, οἱ δραμόντες εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Σουλτάνου ὅπως μεταβῶσιν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Δουνάβεως πρὸς πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίπτων δὲν ἠδύναντο διερχόμενοι ἐγγὺς πόλεως ἐντελῶς χριστιανικῆς νὰ μὴ καταληφθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς λεηλασίας αὐτῆς. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου παρέσχεν αὐτοῖς καὶ εὐκαιρίαν καὶ πρόφασιν. Τῇ 16 Ἰουνίου 1821, φανατικαὶ καὶ ἡμιάγριαι ὄρδαι εἰσῆλασαν εἰς τὴν πόλιν.

Ἀπὸ δύο ἡμερῶν οἱ Ἕλληνες ἐφοβοῦντο τὴν προσβολήν. Οἱ πλουσιώτεροι οἱ δικαιοτέρον ἐκποθηέντες, παρεσκευάσθησαν ἰσπευσμένως εἰς φυγὴν. Τὰ ὕδατα, ὅλως δυστυχῶς ἀβαθῆ παρὰ τὴν πόλιν, ἐκώλυον τὴν προσέγγισιν τῶν ἐφορκίων τοῦ στόλου· ἠναγκάζοντο δὲ νὰ ἐπιβιβάζωνται ἐπὶ σχεδιῶν, ὅπως φθάτωσι μέχρι τῶν λέμβων, ἃς εἶχεν ἀποστείλῃ ὁ Τομπάζης. Πέντε χιλιάδες ἀνθρώπων ἐσώθησαν οὕτω, οἱ δ' ἐπίλοιποι ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ πόλις μετεβλήθη εἰς τέφραν· ἂν δὲ τινες δὲν ἐσφάγησαν ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Αἱ ἀγοραὶ τῆς Προύσης, τῆς Νικομηδείας, τῆς Σμύρνης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπερεξεχειλίζον ἐπὶ μῆνας ἐκ τῶν δυστυχῶν ὄντων τῶν ἐπιζήσαντων τῆς σφαγῆς τῶν Κυδωνιῶν. Μεταξὺ τῶν κατορθωσάντων νὰ διαφύγωσιν, ἄνθρωποι, οἵτινες τὴν προτεραίαν ἐκέκτηντο οἰκίαν πλήρη θεραπόντων ἠναγκάσθησαν αὐτοὶ οὗτοι νὰ ὑπηρετῶσιν, ὅπως κερδήσωσι τὸν μικρὸν τῆς ἐξορίας ἄρτον. Τὸ φοικῶδες τοῦτο ἐπεισόδιον ἀπέσβεσεν ἐν Εὐρώπῃ τὴν ἐκ τῶν σφαγῶν τῆς Πελοποννήσου ἐντύπωσιν καὶ πάντων τὸ ἐνδιαφέρον ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν ἐπαναστατῶν. Ὅσῃν δῆποτε φρίκην καὶ ἂν ἠδύναντο τυχὸν νὰ ἐμπνεύσωσιν αἱ παρεκτροπαὶ αὐτῶν, ἐγεννήθη φορὰ ἐπιρρίπτουσα τὴν εὐθύνην ἐπὶ τῆς ὀπισθοδρομικῆς ταύτης Δυνάμεως, ἥτις ἐν δεκάτῳ ἐνάτῳ αἰῶνι, δὲν εἶχεν ἀκόμη

καταργήση τὰς βαρβάρους ἕξεις παρελθόντων χρόνων καὶ ἠνείχето ὀλοκλήρων πληθυσμῶν, — ὅταν οὗτοι δὲν εἶχον πέση ὑπὸ τὴν σπάθην, — τὴν πώλησιν, ὡς τὸ νομιμώτατον μέρος τῶν λαφύρων. Τοιοῦτοι κύριοι οὐδαμῶς παρέχον λαβὴν εἰς εὐτπλαγχίαν καὶ ἐν τούτοις, μεταξὺ τῶν θυμάτων τῆς ἐπαναστάσεως πλείστοι, διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν, τὴν ἀθωότητα, τὰς οικιακὰς αὐτῶν ἀρετάς, ἦσαν ἀληθῶς βελτίονος τύχης ἄξιοι. Ἐπλήρωσαν ὁμως τὰ σφάλματα τῶν ἐγκληματικωτάτων τῶν θεσμῶν ὅσοι ποτὲ ἐκυβέρνησαν ἀνθρώπους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Μάχην ἐν Σάμῳ καὶ Μονεμβασίας ἀλώσις.

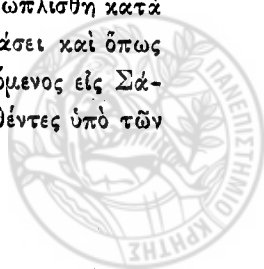
Τῆ 22 Ἰουνίου 1821, μετὰ τὴν ἀνωφελῆ καὶ ὀλεθρίαν ταύτην ἐπίδειξιν, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὰ ἴδια. Ἡ ἐκστρατεία ἐν συνόλῳ ὑπῆρξε σχεδὸν ἄκαρπος· κατὰ τὴν αὐτὴν ὁμως ἐποχὴν ἑτέρα τις μοῖρα ἐξεδίωκε τοῦ ὄρμου τῶν Πατρῶν πέντε τουρκικὰ πλοῖα, ἠνάγκαζεν αὐτὰ νὰ καταφύγωσιν ὑπὸ τὰ πυροβόλα τῆς Ναυπάκτου, εἰσέδουε νύκτωρ εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ἐξέπλεεν ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ, διαπλέουσα οὕτω δις τὸ στενὸν τῶν μικρῶν Δαρδανελλίων, χωρὶς νὰ σταματήσωσιν αὐτὴν τὰ δεινὰ τὴν θεῖαν πυροβολεῖα τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη μετὰ ζωῆς διεξαχθεῖσα, οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκκένωσιν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ δόξα τοῦ Μιαούλη ἀνέτελλεν εἰς τὸν ὀρίζοντα. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπέκτα ἐν τῷ δεξιῷ καὶ τολμητῇ τούτῳ ναυάρχῳ τὸν Τουρβίλλ, ὡς ἐν τῷ ἀτρομήτῳ Κανάρη μετ' οὐ πολὺ τὸν Ἰωάννην Μπάρτ τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ κινήσεις τῶν ἑλληνικῶν στόλων περιωρίζοντο ἔνεκα δύο δυσαρέστων λόγων, τῆς γλισχρότητος τῶν χρηματικῶν πόρων καὶ τῆς ἀνυπομονησίας καὶ ἀνυποταξίας τῶν πληρωμάτων, ἅτινα ἐπὶ μῆνα μόνον συγκατανεύσαντα νὰ ναυτολογῶνται, ἐλειποτάκτου ἢ ἐστασίαζον εὐθύς ὡς ἐξέπνεεν ἡ προθεσμία αὕτη. Οὐδέποτε λοιπὸν ὑπῆρχε καιρὸς συμπληρώσεως τῆς νίκης ἢ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς ἥττης. Γράφοντες ἱστορίαν ὀφείλομεν προτοῦ καταγνώσωμεν ἀδράνειαν τοῖς ἀρχηγοῖς νὰ λάβωμεν πρὸ παντός ὑπ' ὄψιν τὰς περιστάσεις ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐπάλαιον. Καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ναύαρχοι δικαιοῦνται πως ἀναμφιβόλως νὰ τύχωσιν ἐπιεικείας τινός, ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀφῆρεσεν αἰφνιδίως αὐτοῖς τὸ ἀνθος τῶν πληρωμάτων αὐτῶν καὶ τῶν πρωρέων, ἐγκαταλείπουσα αὐτοὺς παλαιόντας κατὰ διαρκῶν προδυσίας ὑποψιῶν. Ὁ ριαλά-μπεης ἐπέπεσεν εἰς δυσμένειαν· ἴσως τοῦτο ἦτο δίκαιον· ἀλλὰ καὶ ὁ διαδε-

χθεις αὐτὸν καπετάν-μπεης Καρᾶ-Ἀλῆς δὲν φαίνεται ὑπὸ κρείττονος τύχης εὐνοηθεῖς. Ἦτο ἐν τούτοις, ὡς βεβαιοῦται, ἀνὴρ θελήσεως καὶ ἔμπειρος ναύτης ὁ Καρᾶ-Ἀλῆς, ἔμπειρος ἐφ' ὅσον ἠδύνατο τοῦτο Τοῦρκος ναύαρχος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐπανήγαγεν ἐν σπουδῇ τὸν στόλον ἐνώπιον τῆς Σάμου. Οἱ ὀπτήρες τῆς νήσου ἐτήμαναν ἀπὸ τῆς 15 Ἰουλίου τὴν ἐμφάνισιν τριάκοντα πλοίων, ἅτινα τὴν ἐπαύριον ἠγκυροβόλησαν ἐνώπιον τῆς μεσημβρινῆς ἀκτῆς τῆς νήσου, ἀπέναντι τῆς κόμης χώρας καὶ οὐχὶ μακρὰν τοῦ εἰσπλου τοῦ στενοῦ τῆς Μυκάλης. Ἦδη δέ, φροντίδι τοῦ Ἐλῆξ-ἀγά, οἱ ἐν Σμύρνῃ ἐδρεύοντες πράκτορες τῶν ξένων δυνάμεων μαθόντες ὅτι φοβερὰ τιμωρία ἐπεκρέματο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάτιδος νήσου εἰργάζοντο περὶ ἀπομακρύνσεως τῶν προξένων αὐτῶν.

Ἡ παράταξις τοσοῦτων ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἐπεκύρου τὰς ἀπειλάς. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατελίμπανε τὸ πεδῖον ἐλεύθερον, καὶ ἀνάγκη παρίστατο τῆς ἐκ τοῦ συστάδην ἀποκρούσεως τῆς ἀποβάσεως· οἱ δὲ Σάμιοι ἀποδειλιάσαντες ἐτρέποντο ἤδη πρὸς τὰ ὄρη· ὁ Λογοθέτης ὅμως τολμηρῶς ἀντιμετωπίζων τὴν θύελλαν, συνεκράτησε παρ' ἐαυτῷ ἀνδρείους τινάς, οὓς εἶχεν ἀσκήτη εἰς τὴν κειθαρχίαν καὶ μετὰ τῶν ἐπιλέκτων τούτων ὑποστηριζομένων ὑπὸ πυροβολείου ἐλαφρῶν τινων πυροβόλων, ἀνέλαβε νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τὰ τουρκικὰ ἐφόλια νὰ προσεγγίσωσι τὴν ἀκτὴν. Ἀνέλπιτος σχεδὸν ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην αὐτοῦ. Ματαίως ἠγωνίσθησαν οἱ Τοῦρκοι ὅπως ἀποβῶσιν εἰς τὴν γῆν καὶ ὁ ναύαρχος ἠναγκάσθη νὰ μετακαλέσῃ νέα στρατεύματα ἐκ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ἐκπέμψας ἐπὶ τούτῳ ἐννέα μεταγωγικὰ εἰς Νέα Ἐφεσον. Ἀλλὰ τὰ πλοῖα ταῦτα συναντήσαντα κατὰ τὸν διάπλου τὸν ἑλληνικὸν στόλον, ἐπανακάμπτοντα ἐξ Ὑδρας ὑπὲρ ποτε ἰσχυρότερον, ὡς ἀριθμοῦντα ἐξήκοντα πέντε σκάφη, διέφυγον μὲν τὴν σύλληψιν ἐξοκείλαντα ἐπὶ τῆς ἀκτῆς οὐχὶ ὅμως καὶ τὴν καταστροφὴν· διότι οἱ Ἕλληνες ἐνέπρησαν αὐτὰ ἐνώπιον τῶν Τοῦρκων ἀτάκτων ὠρουμένων ἐπὶ τῆς ἀκτῆς καὶ πρὸ τῶν ὀμμάτων σχεδὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου συγκειμένου ἐκ τεσσάρων πλοίων τῆς γραμμῆς, ὧν δύο τῶν ὀγδοήκοντα πυροβόλων, πέντε φρεγατῶν καὶ δώδεκα κορβητῶν.

Ὁ στόλος οὗτος, ὑπεράγαν φρόνιμος, δὲν ἀνέμεινε τὸν πολέμιον ἐπ' ἀγκύρας, ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἀνεμοὶ ἠμπόδιζον αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἑλλάσποντον, ἀφέθη πλέων πρὸς τὸν κόλπον τῆς Κῶ. Ἐν τοῖς ὕδασι τούτοις συνήντησεν αὐτὸν ἀπροσδοκῆτως τῇ 27 Ἰουλίου τὸ γαλλικὸν ὀπλιταγωγὸν «Τρώκτης» καὶ τὸν εἶδεν εἰσπλέοντα εἰς τὸν ὄρμον. Ὁ πλοίαρχος οὕτω τοῦ «Τρώκτου» ἠδυνήθη νὰ ἐντύχῃ τῷ τούρκῳ ναυάρχῳ καὶ νὰ κρίνῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ ναῦς. «Ὁ στόλος οὗτος, ἔγραφεν, ὠπλίσθη κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ Φράγκων. Τὰ πλοῖα φαίνονται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ ὅπως δῆποτε εὐκυβέρνητα». Τῇ ἐπαύριον ὁ αὐτὸς πλοίαρχος, κατευθυνόμενος εἰς Σάμον, ἔπιπτεν ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Οἱ Τοῦρκοι εἰδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν



προφυλακίδων φρεγατῶν ἀνεπέτασαν ἐσπευσμένως τὰ ἰστία. Οἱ Ἕλληνες ματαίως ἐξέπεμψαν κατ' αὐτῶν πυρπολικά τινα. Τοῦ ἀνέμου σφοδρύναντος, τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα διέφυγον. Ἐνῶ δὲ ὁ στόλος οὗτος παρενοχλούμενος ὑπὸ τοῦ πολεμίου, περιδεῆς ἠγωνίζετο ὅπως κατορθώσῃ καὶ πάλιν νὰ καταφύγῃ εἰς Δαρδανέλλια, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἔπλεον πρὸς τὴν Σάμον.

Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν ἐν γένει ὑπελογίζοντο εἰς ἑκατὸν πενήντα ναῦς, εἰς μεγάλους πολεμικοὺς πάρωνας ἐσκευασμένας· ἀλλ' αἱ νῆες αὗται ὅσῳ καὶ ἂν ἦσαν πολυάριθμοι, μόλις ἐξήρ-
κουν εἰς τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν. Διότι ἔπρεπε ὄντως νὰ συνέχῳσι τὸν στόλον τῶν Δαρδανελίων, νὰ ἐπιτηρῳσι τὴν ἐκ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου ἐξελθοῦσαν καὶ ἀπέναντι τῆς Κερκύρας ναυλοχοῦσαν νῦν μοῖραν, νὰ ὑποστηρίξῳσι τέλος διὰ στενοῦ ἀποκλεισμοῦ τὰ ἔργα τῶν διαφόρων σωματῶν, ἅτινα στενῶς ἐπολιόρκουν τὰ παράλια φρούρια. Τριάκοντα χιλιάδες ἀνδρῶν κακῶς τὸ πλεῖστον ὀπλισμένων ἦσαν ὡς ἐξῆς κατανεμημένοι ἐν Πελοποννήσῳ: Δισχίλιοι ἐπετήρουν τὴν Κορώνην, τρισχίλιοι ἐπολιόρκουν τὴν Μεθώνην καὶ τὸ Ναυαρίνον, τετρακισχίλιοι συνεκεντρώθησαν ἐνώπιον τῶν Πατρῶν, δεκακισχίλιοι ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Τριπόλεως, ὀκτὼ χιλιάδες ὑπὸ τὸν Ἀκροκόρινθον, τρεῖς δὲ χιλιάδες Μανιατῶν πολιορκοῦν τὴν Μονεμβασίαν. Γνωστὴ ἡ τοποθεσία τοῦ φρουρίου τούτου, ὅπερ ἀλληλοδιαδόχως, ὁτὲ μὲν ἐν χερσὶ τῶν Ἑλλήνων, ὁτὲ δὲ τῶν Λατίνων, ἀντέστη κατὰ τοσοῦτων λυσσῶδων ἐπιθέσεων. Ὡκοδομημένον ἐπὶ ἀποτόμου νησιδος, μετὰ τὸ ἀκρωτηρίου Μαλέα καὶ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου, συνδέεται διὰ γεφύρας μετὰ τῆς ἀκτῆς τῆς Μάνης. Τῇ 2 Ἀπριλίου ἐχρησίμειυσεν ὡς καταφύγιον τῶν οἰκογενειῶν τῶν χωρίων τῆς Λακωνίας τῶν φευγουσῶν τὴν μανίαν τῶν ἐπαναστατῶν· ἡ ἐπαύξεισις ὁμῶς αὕτη τῶν κατοίκων ἐπήρχετο ὡς κακίστα, τοῦ φρουρίου περιλαμβανόντος ἐνὸς μόνου μηνὸς ἐπιτήδεια. Ἐὰν ὁ Σουλτάνος ἐπεμελεῖτο τὴν κατὰ περιόδους ἀνανέωσιν τῶν τροφίμων τῶν φρουρίων αὐτοῦ, οἱ διοικηταὶ εἴθιζον τὴν πώλησιν αὐτῶν κατὰ λόγον τῆς εἰς αὐτοὺς παρὰ δόσεως νέων τροφίμων. Τὸ σφάλμα εὐχερῶς ἐν τούτοις ἠδύνατο νὰ ἐπανορθωθῇ ἂν ἡ φρουρὰ ἀπεκλείετο μόνον ἀπὸ ξηρᾶς· ἀλλ' οἱ σπρωτικαὶ πάρωνες δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐμφανισθῶσιν. Ἐπανήρχοντο ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῶν περίπλου κατάφορτοι λαφύρων. Εἶχον συλλάβῃ βερβερικὰς ναῦς καὶ πλοῖα κρητικὰ καὶ πλουσιωτάτας ἐκ Δουλείνου ὀλκιάδας. Τριακόσιοι ἤδη ἔμποροι καὶ ναῦται ἀχθέντες εἰς Σπέτσας ἀπεσφάγησαν· τοὺς δὲ ἐναπομειναντας ἐπὶ τῶν πλοίων ἀποβιβάσαντες οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ἀκτὴν, προσεκάλεσαν τοὺς ἐν Μονεμβασίᾳ νὰ παραδοθῶσιν λέγοντες: «Σύμπασα ἡ Ἑλλάς ἐπανεστάτησε καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἀνίσταται». Οἱ Τοῦρκοι ἔστησαν ἀπαθεῖς εἰς τὰς μεγαλαυχίας ταύτας. Οὐδεμίαν εἶχον διαταγὴν τοῦ σουλτάνου πρὸς παράδωσιν τοῦ φρουρίου καὶ ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ὑποστηρίξῳσι τὰ ἑαυτῶν δίκαια μέχρι τε-

λευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός των». Τότε τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἤρξαντο πυροβολοῦντα τὸ φρούριον· οἱ Τοῦρκοι ἀνταπήντησαν, ἀνεπαίσθητος δ' ὑπῆρξεν ἡ ἐκατέρωθεν ζημία. Οἱ Σπετσιῶται προτοῦ ὑποταγῶσιν εἰς τὰς βραδύτητας τοῦ ἀποκλεισμοῦ, προσέτρεξαν εἰς μέσα ἐκφοβίσεως, τουφεκίσαντες διὰ τῶν Μανιατῶν, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν κατοίκων τῆς Μονεμβασίας, τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἀποβιβασθέντας αἰχμαλώτους, ἀνδρας καὶ γυναῖκας. Ἐκ τούτου ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι πεισματωδέστεροι περὶ τὴν ἀμυναν κατέστησαν. Φαγόντες τοὺς κύνας, τὰς γαλᾶς, τὰ ρυπαρώτατα τῶν ζώων, ἤρξαντο τέλος ἀλληλοσφαζόμενοι. Παιδιά σφαγέντα κρυφίως κατεβρώθησαν. Τελευταία δὲ καταφυγὴ ὑπῆρξε τὸ ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῶν πλοίων ἐπικολλώμενον βρῦον μετ' ὀλίγου ἐλαίου παρασκευαζόμενον. Ἡ φρουρὰ ἐπεχείρηθεν ἐξόδους τινάς· τὰ δὲ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπομεινάντα πτώματα τῶν Ἑλλήνων μετενεχθέντα ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἐπωλήθησαν ἐν τῇ ἀγορᾷ δέκα καὶ δώδεκα γρόσια κατ' ὄκταν.

Ἡ ἀπελπισ αὕτη ἀντίστασις ἐμελλε τέλος νὰ λάβῃ πέρας. Τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, πρίγκηπος Δημητρίου, κατελθόντος ἄρτι εἰς Πελοπόννησον, οἱ Πελοποννήσιοι ἐξελέξαντο αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Αἱ πρῶται πράξεις τοῦ νέου γενικοῦ ἀρχηγοῦ ἔτειναν εἰς ἐγκατάστασιν ἐπιεικεστέρως πολιτικῆς. Ὁ πρίγκηψ Γρηγόριος Καντακουζηνὸς διετάχθη νὰ προτείνῃ εὐπροσδέκτους ὄρους εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς Μονεμβασίας. Τῇ 5 Αὐγούστου 1821, οἱ Ἕλληνες κατελάμβανον τὸ φρούριον· ἀλλὰ, ἂν ἐξηρτᾶτο ἐκ τοῦ πρίγκηπος νὰ παράσχῃ τοῖς ἡττηθεῖσι συνθηκολόγησιν ἀξίαν τῆς ἑαυτῶν εὐψυχίας, διέφευγεν ὅμως τὴν δύναμιν αὐτοῦ νὰ καταστήσῃ τοὺς ὄρους αὐτῆς σεβαστοῦς. Ἐξακόσιοι αἰχμαλῶτοι ἐπιβιβασθέντες ἐπὶ τριῶν σπετσιωτικῶν πλοίων ὅπως μετενεχθῶσιν εἰς Ἀσίαν, ἐρρίφθησαν ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν εἰς Κάσσον. Ἐγκατελείφθησαν ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου βράχου, ἀφοῦ ἐντελῶς ἐλαφυραγωγῆθησαν, γυμνοὶ καὶ πεινῶντες. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ Ἑλέζ-ἀγάς ἔμαθε τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην. Πλοῖον αὐστριακόν, ναυλωμένον δι' ἓνα μῆνα ὑπὸ τινος γάλλου ἐμπόρου τοῦ κ. Μπονφόρ, εὐρίσκετο ἐν Νέῳ Ἐφέσῳ. Ὁ ἡμέτερος συμπατριώτης συγκληθεὶς ἐκ τῆς ἀφηγήσεως τοῦ ὀθωμανοῦ ἀγά, συγκατένευσε νὰ μεταβῇ παραχρῆμα εἰς Κάσσον καὶ οὕτω Γάλλος, μετάγων τέλος τῇ 19 Αὐγούστου τοὺς αἰχμαλώτους τῆς Μονεμβασίας εἰς Ἀσίαν, ἐξεπλήρωσε τὴν ἐν ὀνόματι τῆς Ἑλλάδος συνομολογηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ φαναριώτου πρίγκηπος σύμβασιν.

Οὕτω δι' ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἦν καλὸν ἦτο νὰ μὴ καταλίπωμεν εἰς τὴν λήθην, ἐνεκαινίσθη ἡ φιλόανθρωπος ἀποστολὴ εἰς ἣν θέλομεν ἰδῆ ἐπὶ ἑπτὰ συνεχῆ ἔτη, ἀφοσιουμένους τοὺς πλοιάρχους ἡμῶν μετ' αὐταπαρνήσεως, ἦν οὔτε ἡ ἀχαριστία, οὔτε ἡ συκοφαντία, οὔτε αἱ ἐπανειλημμένα ἐπιθέσεις, ἄς τὸ ἡμέτερον ἐμπόριον ὑπέστη, ἀπεθάρρυναν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Στρατεία 1821.

Οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐξετιμῶντο ἀντὶ πολλοῦ ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων. Οἱ περιφημότεροι αὐτῶν κλέφται ἐθεωροῦντο παρενοχλοῦντες συνθηστέρον τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν ἢ τοὺς Τούρκους. Πρέπον ἐν τούτοις νὰ ἐξαίρεσωμεν τοὺς Μανιάτας· οὐχ ἦττον τῶν λοιπῶν ἐπιρρεπεῖς εἰς τὴν λεηλασίαν, διεκρίνοντο τοῦλάχιστον διὰ τὸ εἰλικρινές αὐτῶν καὶ τὸ ἀνεξάρτητον. Τοιοῦτος ἦτο ὁ χαρκτήρ τῶν Μαυρομιχαλαίων ἐκείνων, ὧν σύμπας σχεδὸν ὁ οἶκος ἐπλήρωσε διὰ τοῦ αἵματός του τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης Πετρόμπης, ἐκυβέρνα τὴν Μάνην ἐν ὀνόματι τοῦ καπετὰν πασσᾶ. Μετὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτοῦ συγγενείας, μετὰ τῆς ὑπολήψεως ἧς ἀπήλαυε παρὰ τοῖς Ἑταίροις τῆς Φιλικῆς ἐφαίνετο κενλημένος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ πρὸς διατήρησιν τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως ἐδεῖτο ἰσχυροτέρας φιλοδοξίας καὶ φύσεως εὐκοπωτέρας. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ κλέφται τοῦ Μωρέως δὲν ἐβράδυναν νὰ διαφιλονεικῆσιν τῷ ἀρχηγῷ τῶν Μανιατῶν τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ πολέμου. Ὁ Κολοκοτρῶνης εἶναι ὁ τύπος τῶν ὀπλαρχηγῶν τούτων. Ἦτο ἡλικίας πεντήκοντα ἐτῶν ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ἐν ἔτει 1779 ἀναγκασθῆ νὰ ζητήσῃ καταφύγιον ἐν Μάνη, ἔνθα καὶ ἐφονεύθη τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὁ νέος Κολοκοτρῶνης ἠῤῥῆσεν ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς Μάνης ἀνακυκωμένης ὑπὸ ἀγρίων ἀγῶνων περὶ ἀρχῆς. Ἐν ἡλικίᾳ εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν εἶχε καταστῆ κλέφτης ἐξ ἐπαγγέλματος. Τῷ 1806 ἀποσυρθεὶς εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν ἐπὶ καταδρομικοῦ τινος. Τῷ 1810, τῆς Ζακύνθου ἀνηκούσης εἰς τοὺς Ἄγγλους, ὁ Κολοκοτρῶνης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν, προήχθη εἰς ταγματάρχην ἐν τῷ ἑλληνικῷ συντάγματι καὶ δύο μετὰ ταῦτα ἔτη ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἀρχαῖον αὐτοῦ ἐπάγγελμα τοῦ ζωεμπόρου. Οἱ Ῥῶσοι προσεταιρίσαντο αὐτόν, ἐνωρὶς δὲ ἐμυήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Τῇ 15 Ἰανουαρίου 1821, κατελίμπανε τὴν Ζάκυνθον ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τῶν παρασκευαζόντων τὴν ἐξέγερσιν καὶ ἀπεβιβάζετο ἐν Καρδαμύλῃ τῆς Μάνης.

Ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Ἕλληνες μετὰ μικρὸν ἐγένοντο κύριοι ἀπάσης τῆς χώρας· ἐν τῇ Στερεᾷ ὅμως Ἑλλάδι, οἱ ἀρματωλοὶ μετὰ μείζονος βραδύτητος ἀπεφάσισαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ σουλτάνου, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ὁποίου εἶχον ἀρκοῦντως παχειάς ἀποδοχάς. Πολλοὶ τῶν χριστιανῶν στρατιωτῶν δὲν ἤθελον νὰ καταλίπωσι τὸ στρατόπεδον τοῦ Χουρσίτ πρὸ τῆς πτώσεως

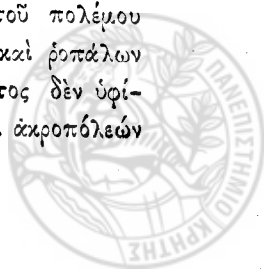
τῶν Ἰωαννίνων, καθότι ὁ σερασκέρ εἶχεν ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ πάντα τὰ καθυστερούμενα αὐτοῖς ἀφ' ἧς ἤθελε κυριεύσῃ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἀλῆ. Ἐν τούτοις τῇ 25 Ἀπριλίου 1821 ὀλόκληρος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος εἶχε λάβῃ τὰ ὅπλα. Ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Σουνίου μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ ἐκβάλλοντος ἐγγὺς τῶν Θερμοπουλῶν καὶ ἐφαπτομένου τῶν ὀρίων τῆς Θεσσαλίας, ἐν ἑκατοντάσι χωρίων, αἱ τουρκικαὶ οἰκογένειαι ἐντελῶς κατεστράφησαν. Οἱ κάτοικοι τῶν Θηβῶν καὶ πλείστων ἄλλων χωρίων τῆς Βοιωτίας εὗρον καταφύγιον ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χαλκίδος.

Αἱ Ἀθῆναι εἶχον δευτερεύουσαν πλέον σημασίαν, ἦσαν δὲ κληροῦχία τοῦ σεραίου. Οἱ ἐν αὐτῷ Μουσουλμάνοι ἀπετέλουν μόλις τὸ πέμπτον τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ φρουρὰ τοῦ βοεβόδα ἀπετελεῖτο ἐξ ἐξακοσίων ἄλθωνων στρατιωτῶν. Ἐν τῇ πρώτῃ εἰδήσει τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Τούρκοι ἔφυγον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὸ Μεσολόγγιον ὑπῆρξε τὸ πρῶτον φρούριον, ὅπερ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τῇ 1 Ἰουνίου οἱ κατέχοντες αὐτὸ στρατιῶται ἀπεσύρθησαν καὶ τῇ ἐπαύριον οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς μικρᾶς γείτονος πόλεως τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἐκήρυξαν τὴν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ἡ σπουδαιοτάτη πόλις τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἦτο τὸ Βραχῶρι, τὸ Ἀγρίνιον, κείμενον ἐν εὐφύρῳ διαμερίσματι ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Ἰωαννίνων εἰς Ναύπακτον. Ἡ πόλις αὕτη περιελάμβανε πεντακοσίας μουσουλμανικὰς οἰκογενείας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχαν πολλοὶ μεγάλοι γαιοκτῆμονες, ὧν οἱ πρόγονοι εἶχον ἐν ἐποχῇ τῆς κατακτῆσεως καταλάβῃ τὰ τιμάρια τὰ πρότερον κατεχόμενα ὑπὸ τῶν φράγκων εὐγενῶν. Τῇ 9ῃ Ἰουνίου 1821, τὸ Ἀγρίνιον προσεβλήθη ὑπὸ δισχιλίω ἀρματωλῶν, μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας ὑπὸ τετρακισχιλίω· οἱ δ' ἐν αὐτῷ ἀμυνόμενοι τριακόσιοι Ἀλθανοί, συνομολογήσαντες ἰδιαιτέραν συνθήκην, ἀφέθησαν ἐλεύθεροι, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Τούρκοι σχεδὸν ἅπαντες κατεσφάγησαν.

Οὕτως ἐντὸς τριῶν μηνῶν οἱ χριστιανοὶ ἐγένοντο κύριοι ἀπάσης τῆς πρὸς νότον τῶν Θερμοπουλῶν καὶ τοῦ Ἀκτίου Ἑλλάδος, ἐξαιρέσει τῶν πολιορκουμένων φρουρίων. Ἦσαν δὲ τὰ ἐν χερσὶν ἀκόμη τῶν Τούρκων φρούρια, ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ἡ Τρίπολις, τὸ Ναύπλιον, ἡ Κόρινθος, αἱ Πάτραι, τὸ Ρίον, ἡ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη· ἐν δὲ τῇ Στερεᾷ αἱ Ἀθῆναι, ἡ Λαμία, Ζητοῦνι τότε ἀποκαλουμένη, ἡ Ναύπακτος, τὸ Ἀντίρριον καὶ ἡ Βόνιτσα, καὶ ἐν τῇ Εὐβοίᾳ ἡ Χαλκὶς καὶ ἡ Κάρυστος.

«Οἰαδήποτε ἔσεται, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου τούτου, ἀρξαμένου διὰ τινων ἐμπορικῶν πλοίων, παλαιῶν ὅπλων, καὶ ῥοπάλων τὸ ἐνεστὸς ἀποτέλεσμα βεβαίως εἶναι τοῦτο : ὅτι ὀθωμανικὸν κράτος δὲν ὑφίσταται πλέον ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι περισιζόμενον μόνον ἐν τῷ ὕψει ἀκροπόλεων



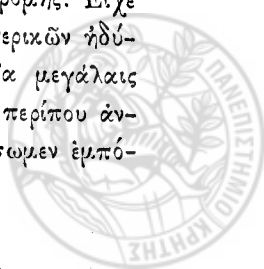
τινων ἄς ὑποσκάπτει ἡ πείνα. Ἐν μέσῳ τραχείας χώρας ὅπου τὰ πάντα εἶναι στενά, ὄρη, ἐνέδραι καὶ θέσεις πολεμικαί, χιλιάδες Ἀσιατῶν θέλουσι μάχεσθαι μετὰ λαοῦ ὀλοκλήρου ὅστις μετὰ μικρὸν θέλει δυναθῆναι ἐξοπλισθῆναι. Οἱ Ἄλθωνοὶ τοῦ 1770 θὰ ἦσαν ἀναντιρρήτως ἐπιφοβώτεροι καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν δὲν ἐξεφυλίσθησαν· εὐρηγνται ὅμως νῦν διηρημένοι καὶ ἄνευ ἀρχηγῶν. Τοιοῦτοι δὲ ἄνδρες ἀκολουθοῦσι τοὺς πασσάδας μᾶλλον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ἀκινδύνου λείας, ἢ ἐπὶ τῇ βεβαιότητι ἀκερδοῦς μάχης. Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τῆς Τουρκίας ἔχει νῦν ἰσχυρότατον ἐπίκουρον ἐν τῇ ἀνάγκῃ εἰς τὴν περίεστη γὰρ μὴ νικηθῆναι ὅπως μὴ ἐξολοθρευθῆναι. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μᾶλλον εἶναι θλιβερόν ἢ δύσκολον γὰρ εἰκάσῃ τις ποία ἔσεται ἡ τύχη πλείστων μεταξὺ αὐτῶν.»

Μηνὶ Αὐγούστῳ τοῦ 1821, ἡ γαλλικὴ μοῖρα τῆς Ἀνατολῆς, βαθμηδὸν ἐνισχυθεῖσα συνεκροτεῖτο ὑπὸ τῶν φρεγατῶν, «Αἰχμητοῦ», «Ἰωάννας-δ' Ἄρκ» καὶ «Κρίνου», τῆς κορβέττας «Ἠχοῦς», τῶν παρώνων «Πανούργου» καὶ «Ἐλαιῆς», τῶν ἡμιολιῶν «Ἀγγελιαφόρου» καὶ «Θηρευτοῦ», τῶν μυοδρομώνων «Ρέκτου», «Δορκάδος», «Ἀντακίως», «Γαλεοῦ», «Λεαίνης», «Ἀμύλλης», «Λοκρέ», τῶν ὀπλιταγωγῶν «Τρώκτου», «Ἀριέζ» καὶ «Λιθίου», δεκαεπτὰ ἐν ὅλῳ σκαφῶν. Οἱ πλοίαρχοι ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὸ ναυτικὸν τῆς πρώτης Αὐτοκρατορίας, εἰς δ' αὐτῶν ὁ ἱππότης Δὲ Βιελῆ, τὸ πρῶτον ἐστράτευσεν ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ'. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ δόκιμοι, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, ἀπετέλουν νέαν γενεάν. Τινὲς αὐτῶν εἶχον μετὰ τῆς μάχης τοῦ τελευταίου πολέμου· ἐξεληθόντες οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ἐπὶ πλοίων τῆς γραμμῆς ἐγκατασταθεισῶν ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορίας ναυτικῶν Σχολῶν τῷ 1812, εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ σταδίου αὐτῶν· ἐμελλον δὲ γὰρ σχηματίσωσι μετὰ τῶν ἐθελοντῶν, μεθ' ὧν ἀπὸ τοῦ 1816 εὐρίσκοντο ἡνωμένοι, καὶ μετὰ τῶν ἐκ τοῦ κολλεγίου τῆς Ἀγκυλῆς, τὸ πράγματι ναυτικὸν τῆς Παλινορθώσεως δυνάμενον ν' ἀποκληθῆναι, ναυτικὸν εὐκλεές, φιλόπονον καὶ πεφωτισμένον, εἰς ὃ ὀφείλομεν, ἡμεῖς οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰουλίου καὶ τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας, ὅσα ἐμάθομεν καὶ ὅτι εἴμεθα. Ἰδοῦ, ἰδοῦ τὰ ὀνόματα ἅπερ ἐμελλον γὰρ διαλάμψωσιν ἐπὶ κεφαλῆς σώματος οὐτινος ὑπῆρξαν ἡ τιμῆ. Ἰδοῦ, ἰδοῦ οἱ Ἀμελέν, οἱ Δεφοσσε, οἱ Ζακινό, οἱ Πελλιών, οἱ Κλαβῶ, οἱ Δυβουρδιέ, οἱ Λουζόλ, οἱ Δελόφρ, οἱ Ζεέν, πάντες συνυπηρετοῦντες ἐν τῇ αὐτῇ μοίρᾳ! Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες εἰς οὓς εὐτυχῆς συγκυρία ἐνεπιστεύθη ἐν ἔτει 1821 τὴν σημαίαν τῆς Γαλλίας ἐν Αἰγαίῳ. Οὐχ ἦττον δ' εὐτυχῆς σύμπτωσις συνῆγεν αὐτοὺς ἐπὶ πεδίῳ ἐφ' οὗ ἤθελον ταχέως ἀποκτήσῃ τὴν πεῖραν τὴν οὐδεμία ἄλλη θαλασσοπλοία ἠδύνατο γὰρ προσδώσῃ αὐτοῖς. Ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἔγραφεν ὁ ἱππότης Δὲ Ρινῦ τῷ 1817, ἐκτελεῖ τις πλειοτέρους χειρισμούς, ἢ ἐφ' ὀλόκληρον πλοῦν εἰς τὰς ἀποικίας.» Τὰ δὲ γεγονότα πυκνὰ ἐπερχόμενα καὶ

τάς ἀνησυχίας τῶν προξένων αὐξάνοντα, ἐκράτουν τὰς ἡμετέρας ναῦς, ὅσον καὶ ἂν ἦσαν πολυάριθμοι, διαρκῶς ἐν προσοχῇ, καὶ συνέτεινον οὕτω εἰς ταχυτέραν ἀσκησιν τῶν ἀξιωματικῶν ἡμῶν. Ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις ἄλλως διατρεχομέναις ὑπὸ διαδρομῶν ἀπείρων ἔτι καὶ εὐχερῶς δυναμένων νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἀπάτην, ἔπρεπε νὰ ὦσι πάντοτε ἔτοιμοι ὅπως ταχέως ἐκτελέσωσι τὸν γενικὸν ἐπὶ μάχῃ συναγεμῶν τῶν πληρωμάτων, νὰ θαλασσοπορῶσιν, οὕτως εἰπεῖν, μὲ τοὺς πυρευτάς τῶν πυροβόλων ἀνήμμενους, νὰ μὴ λησμονῶσιν ἐν ἐνὶ λόγῳ, οὐδεμίαν τῶν ἐν καιρῷ πολέμου λαμβανόμενων προφυλάξεων. Ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις τὸ σχολεῖον ἦτο ἐξαίρετον, ἡ διδασκαλία πλήρης. Κατεδείχθη τοῦτο μετ' οὐ πολὺ ἐν τῇ πειθαρχίᾳ, τῇ πολεμικῇ εὐταξίᾳ τῶν πλοίων ἡμῶν. Ἐν καὶ μόνον παράδειγμα θέλει ἐξαρκέσει ὅπως καταδείξῃ τὴν ἔκτοτε ἔντιμον ἀποστολὴν ἣν ἀνέλαβε τὸ ἡμέτερον ναυτικὸν καὶ τὴν εὐστάθειαν καὶ μετριοπάθειαν μεθ' ἧς ἐξεπλήρου αὐτήν.

Ὁ μυοδρόμων «Ρέκτης» καὶ ὁ πάρων «Πανοῦργος», κυβερνώμενοι ὑπὸ τῶν ὑποπλοίαρχων Ρεβερσῶ καὶ Κερνέλ, διακεκριμένων ἤδη ἀξιωματικῶν, ἐξέπλευσαν τῆς Σμύρνης μετὰ πλείστων φυγάδων Ἑλλήνων. Τὰ δύο ταῦτα πλοῖα ἔλαβον εἰς ἀνταλλαγὴν, ἐν Τήνῳ, ἑνδεκα Τούρκους, ὧν εἰς ἀγᾶς μετὰ τῆς οἰκογενείας του, διασωθέντας ἐπιμελείᾳ τοῦ κ. Σπαδαροῦ, προξενικοῦ πράκτορος τῆς Γαλλίας ἐν τῇ νήσῳ. Ἐντεῦθεν οἱ Γάλλοι ἔπλευσαν εἰς Νάξον, ἔνθα οἱ πλοίαρχοι παρέλαβον δέκα ἐπτὰ ὀθωμανοὺς διαμένοντας παρὰ τῷ προξένῳ τῆς Γαλλίας καὶ μόνον λείψανα ἑκατὸν ἑνδεκα αἰχμαλώτων. Ἡ ἀναχώρησις τῶν ἀθλιῶν τούτων ὑπῆρξε τὸ σύνθημα γενικῆς σχεδὸν ἐξεγέρσεως. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὁ πρόξενος, ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς, ἠπειλήθησαν. Τότε ὁ Ρεβερσῶ, ἀξιοσημεῖωτος ἐπεδειξάμενος ἐνεργητικότητα, ἐρρίφθη ἐν μέσῳ τῶν στασιαστῶν καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν προσκαλῶν αὐτοὺς νὰ μὴ ἐξεγείρωσιν ἀφρόνως τὴν ὄργην τῆς Γαλλίας. Οἱ Τούρκοι ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς ὀμοπίστους αὐτῶν ἐν Μαρμορικῇ (Φύσκῳ) καὶ ἐν Ρόδῳ. Τὰ δύο γαλλικὰ πλοῖα ἐπανάπλεον ἀφοῦ ἐπεσκέφθησαν τὴν Κύπρον καὶ τὰ διάφορα τῆς Συρίας προξενεῖα, ὅταν ἀφηνιδίως προσεβλήθησαν τὴν νύκτα ὑπὸ ἐπτὰ ἑλληνικῶν πλοίων. Ἡ συμπλοκὴ δὲν ἔσχε συνεπείας, τοῦ πλοίαρχου Ρεβερσῶ, ἀπὸ τῶν πρώτων βολῶν, κατορθώσαντος ν' ἀναγνωρισθῇ. Οὐχ ἤττον τοιαύτης ὕβρεως χρηζούσης ἐπανορθώσεως, ὁ πλοίαρχος Ρεβερσῶ ὑπηγόρευεν αὐτὸς οὗτος τοὺς ὄρους αὐτῆς.

Αἱ καθημεριναὶ ὑπηρεσίαι τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ σταθμοῦ κατέστησαν ἐνόητον καὶ τοῖς μᾶλλον δυσπίστοις τὴν ἀξίαν τῆς ἡμετέρας συνδρομῆς. Εἶχε παρέλθῃ ἡ χρόνος καθ' ὃν πράκτωρ τις τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἠδύνατο νὰ γράψῃ εἰς τὸν δοῦκα Ρισελιέ: «Ἴδου λοιπὸν πέντε πλοῖα μεγάλαις » δαπάναις ἐξωπλισμένα, πολυάριθμον ἐπιτελεῖον μετὰ ἐπτακοσίων περίπου ἀνδρῶν, οὓς πρέπει νὰ τρέφωμεν καὶ μισθοῦμεν, ὅπως προστατεύσωμεν ἐμπό-



» ριον, οὐ ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης γινώσκει τὸ ἀσήμαντον. Ἡ πολυτέλεια αὕτη
» τοῦ ὕψιμοῦ οὐδαμῶς συνάδει μετὰ τῆς ἐνεστώσης ἡμῶν καταστάσεως». Ὁ
αὐτὸς οὗτος πράκτωρ, λίαν συντεταραγμένος ἐκ τῶν κινδύνων εἰς οὓς αἱ ταρα-
χαι τῆς Ἀνατολῆς ἠδύναντο νὰ ρίψωσι τὰ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἀναθεθει-
μένα συμφέροντα, μετῆρχετο τῷ 1821 ὅλως διάφορον γλῶσσαν, ζητῶν διὰ
κραυγῶν τὴν ἀποστολὴν πολεμικοῦ πλοίου. Εἰς ταῦτα μέσον θεραπείας δὲν
ἔβλεπεν ἕτερον ὃ ἐν Κωνσταντινουπόλει Γάλλος πρεσβευτῆς Λατούρ-Μωμπούργ
ἢ τὴν ἐπαισθητὴν αὐξῆσιν τῶν ἡμετέρων ναυτικῶν δυνάμεων, ζητῶν ἐπιμόνως
ἵνα ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀλγκᾶν στόλος ἀναβιβασθῆ εἰς εἰκοσιεξ τοῦλάχιστον
πλοῖα. «Δὲν δύναμαι, ἔγραφεν ἀφ' ἑτέρου ὁ ναύαρχος, νὰ συμμερισθῶ ἐν τούτῳ
» τὴν γνώμην τοῦ κ. Λατούρ-Μωμπούργ. Ἐφ' ὅσον ἡ Γαλλία περιορίζεται ἐν-
» ταῦθα εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ἐμπορίου της καὶ τῶν ὁμοειθῶν, χωρὶς νὰ λαμ-
» βάνη στάσιν ἐχθρικήν, δέκα ἢ δώδεκα πλοῖα ὑπεραρκοῦσιν. Τὰ πλείωτερα ἤθελον
» διεγείρη ἀνησυχίας, ἀφοῦ ἡ Ἀγγλία περιορίζεται εἰς τέσσαρα μεγάλα πλοῖα
» καὶ δέκα μικρά δι' ὅλην τὴν Μεσόγειον, καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας κορβέττας μό-
» νον εἰδικῶς διὰ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπιμένω νομίζων ὅτι ἐν ἀνάγκῃ αἱ δυνάμεις
» ἡμῶν πρέπει νὰ ὦσιν ἀθροῦτως συγκεντρωμέναι ἐν Τουλῶνι ἔτοιμοι πρὸς πᾶν
» ἐνδεχόμενον. Ὁ κ. πρεσβευτῆς μὲ παρεκάλεσε νὰ ὑποστηρίξω τὰ δικαιώματα
» αὐτοῦ. Ἀπαντῶν αὐτῷ, σπεύδω, χωρὶς νὰ ἐξέλθω τῆς ἐπιβαλλομένης μοι
» ἐπιφυλάξεως, νὰ παρακκλέσω αὐτὸν ὅπως μὴ ἀποδέχεται ὀλοσχερῶς τοὺς
» ἀπὸ μνηῶν ὄλων ἐκδηλουμένους ὑπὸ πολλῶν τῶν ἡμετέρων διπλωματικῶν
» πρακτόρων φόβους. Ὑπάρχουσι Γάλλοι ἀντιπρόσωποι ἐν ταῖς νήσοις μὴ
» παύοντες νὰ ζητῶσι ὀλόκληρον μοῖραν, καὶ ὅμως τὰ κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν
» σημεῖα εἶναι ὅλως ἥτυχα. Δὲν γνωρίζω ἓνα μόνον Γάλλον, ἐκτὸς τοῦ προ-
» ξένου Πτολεμαΐδος, πραγματικῶς παρενοχληθέντα, καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ
» πρώτῳ ἀναβρασμῷ τῆς κρίσεως». Εὐτυχῆς ἡ κυβέρνησις ἢ εὐρίσκουσα τοι-
ούτους ἀξιωματικούς, ἐμπορουμένους τοσοῦτω εὐσυνειδήτου ζήλου, ἀρχηγούς,
ὧν τὸ βλέμμα δύναται νὰ βλέπῃ πέραν τοῦ στενοῦ ὀρίζοντος τῆς τοπικῆς αὐ-
τῶν ἀποστολῆς, λειτουργοὺς οἵτινες, δικαίως ἀπησχολημένοι ἐκ τῶν συνεπειῶν
ἅς ἡ γνώμη αὐτῶν δυνατὸν νὰ ἔχη, σκέπτονται οὐχὶ πῶς νὰ ἐξοργώσωσι τὴν
βαρῦτητα τῆς προσωπικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς, ἀλλὰ πῶς νὰ προφυλάξωσι τὴν
χώραν αὐτῶν ἀπὸ ἐσφαλμένων διαβημάτων καὶ περιπλοκῶν.

Ὁ ναύαρχος Ἀλγκᾶν ἀποκρούων τὴν ἰδέαν ἐνισχύσεως τῶν δυνάμεων αὐτοῦ
ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐγκαταλίπῃ οὐδὲν συμφέρον ἐν κινδύνῳ καὶ
διὰ τῆς δραστηριότητος τῶν πλοιαρχῶν ν' ἀναπληρώσῃ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν
τῶν πλοίων. Τοῦτο καὶ ἐγένετο. Τῇ 6 Αὐγούστου 1821, ὁ γενικὸς πρόξενος
τῆς Ῥωσσίας ἐν Σμύρνῃ, «ἀποκρουσθεῖς», λέγει ὁ κ. Δαυίδ, «ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν
καὶ Ὀλλανδῶν πλοιαρχῶν, φοβουμένων μὴ ἐκτεθῶσιν, ἐπεβίβάζετο ἐπὶ τοῦ γαλ-

λικού όπλαταγωγού 'Αριέξ». Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ὁ ναύαρχος 'Αλγκάν ἀπήρχето εἰς Θεσσαλονίκην ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Αἰχμητῆς», ἐφ' ἧς καὶ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν· ὁ ἱππότης Δὲ Βιελλᾶ, κυβερνήτης τοῦ «Κρίνου», κατελίμπανε τὰς νήσους τοῦ Οὐρλάκ καὶ κατηυθύνετο εἰς Κέα ὅπως παραλαβῶν τὸν κ. Φωβέλ μεταγάγῃ αὐτὸν εἰς Ἀθήνας. Ὁ «Τρώκτης» ἐπανάρχето ἐκ Κύπρου καὶ Ῥόδου, ἡ «Ἰωάννα δ' Ἄρκ» ἐξ Ἀλεξανδρείας. Πανταχοῦ τοῦ Αἰγαίου ἡ ἡμετέρα σημαία, ὅπου ἦτο χρήσιμος, παρουσιάζετο ἀπροσδοκῆτως. Πανταχοῦ συνηντᾶτο ἡ Γαλλία καὶ ἦτο τὸ ναυτικὸν ὅπερ παρίστα αὐτὴν ἀναγεννωμένην, βοηθὸν τοῖς πᾶσι, γενναϊόφρονα καὶ ὑπερήφανον, ἐμπνεύσαν τοῖς μὲν διωκομένοις τὴν ἐλπίδα, τοῖς δὲ κακοποιοῖς τὸν τρόμον. Οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ὑπέστησαν ἀζημίως τοσοῦτους κόπους, πλεῖστοι δ' αὐτῶν ἐπλήρωσαν διὰ τῆς ζωῆς των τὰς εἰς τὸν πολιτισμὸν ὑπηρεσίας αὐτῶν. Οἱ ἐλειογενεῖς πυρετοὶ ἐμάστιζον ὀλόκληρον τὴν παραλίαν, ἔνθα οἱ ποταμοὶ εἶχον ἀποκοιμηθῆ ὡς ὁ ὑπναλέος λαὸς ὁ ἐλθὼν νὰ στήσῃ τὰς σκηνὰς αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὄχθων αὐτῶν.

Ὁ πυρετός! ἰδοὺ ἐκεῖνον ὅπερ θέλει ἐπενέγκῃ πλείονας τῆς τουρκικῆς σπάθης καταστροφὰς ἐν ταῖς τάξεσι τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων! Μετ' οὐ πολὺ θέλει ριφθῆ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τῆς Σμύρνης πληθὺς νέων ἐνθουσιωδῶν, γυμνητευόντων καὶ ἀπελπίδων ὅτινες παρεσύρθησαν ὑπὸ τῆς ὀρμῆς εἰς τὴν ὑπεῖκον τότε οἱ χριστιανοί, οἱ σκεπτικοὶ καὶ οἱ ποιηταί, μετὰ δὲ τινὰς μῆνας καταβρωθέντες ὑπὸ τῆς ἀσθενείας ἤλθον ζητοῦντες παρὰ μὲν τῶν προξένων τὸν ἄρτον ὃν ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδυνήθη νὰ τοῖς παράσχη, παρὰ δὲ τῶν ναυάρχων καταφύγιον ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν. Οὐδεμία συμφορὰ δὲν εὔρεν ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ πολέμῳ ἀναισθητοὺς τοὺς γάλλους ἀξιωματικούς, καὶ οὐδέποτε, σημειωθῆτω τοῦτο εἰς τιμὴν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἡ γενναϊότης αὐτῶν αὕτη προσεῖλκυσε αὐτοῖς μομφήν, εἰ καὶ ἡ γενναϊότης αὕτη σπανίως ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀσκηθῆ ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν φίλων τοῦ οἴκου τῶν Βουρβῶνων.

Τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1821 ἐσημειώθη διὰ σημαντικῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπιτυχιῶν, καὶ ἐν τούτοις διορατικὸς παρατηρητῆς ἠδύνατο ν' ἀναγνωρίσῃ ὅτι ἦδη προσήγγιζεν ἡ στιγμή τῶν πρώτων δοκιμασιῶν. Ἡ παράδοσις τοῦ Ναυαρίνου παρηκολούθησε μετὰ μικρὸν τὴν τῆς Μονεμβασίας, γενομένη τῇ 19 Αὐγούστου 1821. Ἐὰν δ' οἱ Τοῦρκοι ἤθελον νὰ σώσωσι τὰς ὀλίγας παραθαλασσίους πολεμικὰς θέσεις αἵτινες ὑπελείποντο ἀκόμη ἐν χερσὶν αὐτῶν, ἔπρεπε ν' ἀποφασίσωσι τὸν ἔκπλου τοῦ στόλου αὐτῶν. Ἡ ὄρα τοῦ ἔτους ἦτο κατάλληλος. Οἱ ἄνεμοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶναι γενικῶς λαμπροὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν ἐπίφοβον σφοδρότητα τοῦ φθινοπώρου. Τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα εἶχον ἐπανέλθῃ τῇ 24 Αὐγούστου εἰς Ὑδραν. Ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 6 Σεπτεμβρίου, ὁ πάρων «Ἐλαία», ὑπὸ τὸν Μπεγκῶν δὲ λὰ Ῥουζιέρ, συνήντησε πρὸ τῶν Χακίων τὸν στόλον τοῦ καπετάν - μπετε, ὅστις συγκεκείμενος ἐκ τριῶν πλοίων τῆς

γραμμῆς, πέντε φρεγατῶν καὶ τριάκοντα περίπου κορβετῶν καὶ παρώνων, συνηνώθη μετὰ τῆς αἰγυπτιακῆς καὶ ἀλγερινῆς μοίρας. Εὐνόητος ἡ ταραχὴ ἦν τοιαύτη εἰδήσις ἐνέβαλεν εἰς τὰς νήσους. Ὁ Βιελλά, κυβερνῶν, ὑπὸ τὸν ναύαρχον Ἀλγκάν, τὴν φρεγάταν «Κρίνον», ἐγένετο μάρτυς τῆς ἀποθαρρύνσεως ἣτις ἐφάνη καταλαβούτα τότε τινὰς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ὑδρα. Ἦτο δὲ οὐχὶ τόσον ἡ ἰσχὺς τῶν ὀθωμανικῶν στόλων, ὅσον αἱ στάσεις τῶν ἰδίων πληρωμάτων αἵτινες ἀπήλπιζον αὐτοὺς περὶ ἀγῶνος «ὄν ἐν τῇ πρώτῃ ὀρμῇ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτῶν, ἀθάνατον καὶ ἄγιον ἀπεκάλεσαν». Ὑποβάλλεται τις εἰς πολλὰς θυσίας προκειμένου περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος αὐτοῦ· δυσχερέστατον ἐν τούτοις εἶναι νὰ καταβάλη τὴν ἀπογοήτευσιν ἣν αἰσθάνονται αἱ εὐγενεῖς καρδίαι ἐνώπιον τοῦ ἀπεχθούς τῆς ἀταξίας θεάματος. Αἱ ἀλβανικαὶ νῆσοι δὲν εἶχον ἔτι ἐξαντλήσῃ τὰ μέσα αὐτῶν. Ἡ Ὑδρα ἐκαυχᾶτο ὅτι εἶχε δέκα χιλιάδας ναυτῶν καὶ ὀγδοήκοντα πλοῖα. Ὑπῆρχον δὲ ἐξήκοντα πλοῖα ἐν Σπέτσαις, τριάκοντα εἰς Ψαρά, ἀλλὰ τὰ πληρώματα εἶχον παραλύση, τῶν ἐκστρατειῶν πολλὰκις διακοπεισῶν καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα ἦτο ἀνάγκη διπλασιασμοῦ τῆς δραστηριότητος. Ἐνῶ εἰς τῶν βαθυπλοῦτων προκρίτων τῆς Ὑδρας περιέγραφε τῷ ναύαρχῳ Ἀλγκάν τὴν ἀλγερινὴν ταύτην κατάστασιν, παρακαλῶν αὐτὸν νὰ παράσῃ ἄσυλον εἰς τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἀσφάλειαν εἰς τὰ κεφάλαια αὐτοῦ, ὁ Καρὰ - Ἀλῆς ἐπεσίτιζε τὴν Κορώνην καὶ τὴν Μεθώνην, προλαμβάνων οὕτω τὴν ἐπικειμένην πτώσιν τῶν δύο τούτων φρουρίων, καὶ ἀπέφευγε τὸν εἰσπλου εἰς κόλπους ἀφ' ὧν τὰ πλοῖα αὐτοῦ τὰ βαρέα καὶ ἀπρόσεκτα πιθανῶς νὰ μὴ ἐξήρχοντο πλέον. Ἡ σύνεσις δ' αὕτη τοῦ ὀθωμανοῦ ναυάρχου ἐτάραττε τὰ σχέδια τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀσφαλῶς δυνάμενοι νὰ πυρπολήσωσι τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐφ' ὅσον ἠδύναντο νὰ προσβάλωσι ταῦτα ἐν τῷ βάθει τῶν χροανῶν τούτων, ἠπόρουσαν τίνα μέθοδον ἐπιθέσεως νὰ μετέλθωσι κατ' αὐτῶν διαρκῶς ἀρμενιζόντων. «Οἱ Ἕλληνες ἀποδίδουσιν, ἔγρα-» φεν ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, τὴν δεξιὰν ταύτην τακτικὴν εἰς συμβουλὰς ἀγγλων » ἀξιωματικῶν εὐρισκομένων ἐν τῷ τουρκικῷ στόλῳ· μένεα δὲ πνέουσιν ἔνεκα » τούτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας». Τῇ 18 Σεπτεμβρίου, ὁ καπετάν - μπενης ἠγκυροβόλει τέλος, ὑπὸ τὰ πυροβόλα ὅμως τῶν Πατρῶν. Τῇ 1ῃ Ὀκτωβρίου ἀπέστειλεν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τὸν μοίραρχον τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου Ἰσμαῆλ - Γιβραλτάρ ὅπως καταστρέψῃ τὸ ὑπὸ τινων ἐλλήνων ἀλιέων ἰδρυθὲν ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τοῦ κόλπου τῶν Σαλῶνων Γαλαξειδίον.

Ἄνω τῇ ἀνατολῇ τοῦ Ἡλίου οἱ Ἀλγερινοὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν. Πειραταὶ ἐξ ἐπαγγέλματος ἦσαν οἱ πάντων καταλληλότετοι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐγχειρήματα. Ἐντὸς ὥρων τινων μόνον καὶ πόλιν κατέκαυσαν, καὶ κατοίκους κατέσφαξαν καὶ εἰς τὸν Καρὰ - Ἀλῆ ἀπήγαγον τριάκοντα ἐξ πάρωνας καὶ ἡμιολίας. Γαυριῶν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις τροπαιοῖς, ὁ Καρὰ - Ἀλῆς μόνον πλέον σκέψιν

είχε νά επιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν· τῇ 14 Ὀκτωβρίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἐξήρχετο τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν, ἐνεφανίζετο ὁ Μιαούλης ἄγων ἐξήκοντα ναῦς. Ὁ ὀθωμανὸς ναύαρχος εἰ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτοῦ συνεκροτοῦντο ἐκ τεσσαράκοντα-δύο πολεμικῶν νεῶν, ἐθεώρησε φρόνιμον νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ζακύνθου· ἵνα ἐγκαταλείψῃ δὲ τὸ καταφύγιον τοῦτο ἀνέμενον οὐριον καὶ σφοδρὸν ἄνεμον ὅπως κατευθύνῃ αὐτὸν ταχέως εἰς τὸ Αἰγαῖον. Τῇ 21 Ὀκτωβρίου ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ὤρθη ἀπὸ τῆς Κέας, πλείων πλησίστιος πρὸς τὰ Δαρδανέλλια· μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας ὁ Καρὰ - Ἀλῆς εἰσέπλεεν εἰς τὸν Βόσπορον σύρων ἐν θριάμβῳ τὴν ἐκ τριάκοντα ἐξ πλοίων λείαν τοῦ Ἰσμαῆλ - Γιβραλτάρ, καὶ δεικνύων τοῖς Τούρκοις ἐνθουσιῶσι τριάκοντα ἀπὸ τῶν κεραίων τῆς ναυαρχίδος ἀπηγγονισμένους αἰχμαλώτους. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐμέθυεν ἐκ χαρᾶς· ὁ Καρὰ - Ἀλῆς ἀπέδιδε αὐτῇ νέον Χασάν· ὁ Σουλτάνος μὴ ἀπονέμων ἔτι τῷ καπετάν-μπέη τὸν τίτλον τοῦ Νικητοῦ, ἀντήμειψεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐπιτυχεῖ στρατεῖᾳ διὰ τοῦ βαθμοῦ τοῦ καπετάν - πασσᾶ.

Ὁ ἔκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἔσωσε τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην καὶ τὰς Πάτρας· ἀλλ' οὔτε τὴν Τρίπολιν, οὔτε τὴν Κόρινθον ἠδύνατο νὰ σώσῃ. Ἡ πόλις τῆς Τριπόλεως, πολιορκουμένη ἀπὸ ἐξ μηνῶν, ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου τῇ 5 Ὀκτωβρίου 1821· δέκα τρεῖς χιλιάδες Τούρκων εὐρίσκοντο ἐντὸς τῶν τειχῶν· χίλιοι πεντακόσιοι Ἄλθανοὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ. Εἰς ὀκτὼ χιλιάδας ψυχῶν, κατ' ἐλάχιστον ὄρον, ὑπολογίζεται ὁ ἀριθμὸς τῶν Μουσουλμάνων τῶν σφαγέντων ἐν Τριπόλει, οὔτε τοῦ φύλου, οὔτε τῆς ἡλικίας εὐρούσης χάριν ἐνώπιον τῶν νικητῶν. Ὡς ἐκ θαύματος διασωθὲν τῆς γενικῆς σφαγῆς, δυστυχῆς τι παιδίον παρελήφθη ἐν τῇ φρικώδει ἐκείνῃ συγχύσει ὑπὸ φιλέλληνος λοχαγοῦ· εἰς Γαλλίαν δ' ἀχθέν, ἐξεπαιδεύθη ἐπιμελείᾳ τῆς πριγκηπίσσης Ἀδελαΐδος καὶ κατέστη εἰς τῶν καλλιτέρων ἀξίωματικῶν τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Οἱ τριακοντακισχίλιοι περίπου Πελοποννήσιοι οἱ συγκεντρωθέντες, ἐνώπιον τῆς Τριπόλεως, διηρέθησαν εἰς τρεῖς φάλαγγας. Ἐν τῇ ἀλωθείσῃ πόλει εὐρον εἴκοσι πυροβόλα, χιλιάδας ὀπλων καὶ ἐφόδια, ἀρκοῦντα δηλαδὴ μέσα ὅπως πολιορκήσωσι στενώτερον τὴν Μεθώνην, τὴν Κορώνην καὶ τὰς Πάτρας, ὅχι ὅμως ὅπως ἐπιχειρήσωσι τυχτικὴν πολιορκίαν κατὰ τοῦ Ναυπλίου, αείδους Γιβραλτάρ σεβαστοῦ καὶ εἰς τ' ἄριστα ἔτι τῶν στρατευμάτων, ἢ κατὰ τῆς Κορίνθου, ἧς ἡ ἀκρόπολις περιεῖχε τοὺς θησαυροὺς τοῦ τιμαριώτου Κιαμίλ-μπη, ἀνερχομένους εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια. Τὸ τελευταῖον τοῦτο φρούριον ἐνέδωκε τῇ 22 Ἰανουαρίου 1822, εἰς τὰς ὑποσχέσεις ἀπατηλῆς συνθήκης. Ἡ σκληρότης ἦν ἐπεδείξαντο οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ περιστάσει αὐτῇ, ἡ παράβασις τῆς πίστεως οὐκ ὀλίγον συνέτεινεν εἰς παράτασιν τῆς ἀντιστάσεως τῶν μῆπω ἀλωθέντων φρουρίων.

Αἱ κυριώταται τῶν ἱπαναστατῶν κινήσεις διεξήγοντο ἐν Πελοποννήσῳ· ἐν

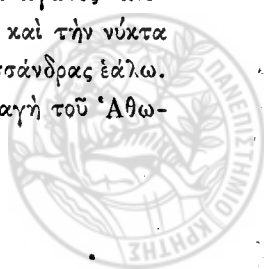
δὲ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι ἡ ἐπανάστασις ἢ ἀνεχαιτίζετο ἢ βραδέως ἐχώρει. Τῇ 4 Ἰουλίου 1821 ἡ μεγάλη νῆσος Κρήτη ἔλαβε τὰ ὄπλα. Μετὰ σφαγὴν τετρακοσίων Ἑλλήνων, ἀποκρουσθέντες οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τῶν ὄρεινῶν κατοίκων, κατελθόντων εἰς τὴν πεδιάδα ὅπως ὑποστηρίζωσι τοὺς ὁμοθηήσκους, συνωθήθησαν ἐγκλεισθέντες εἰς Ἡράκλειον, Χανία καὶ Ρέθυμνον. Τῇ 10 Αὐγούστου, ἐξετέλουν γενικὴν ἐξοδὸν καὶ μόνα κέρδη ἔδρεπον τὴν ἀπώλειαν ἑκατοστύων τινῶν ἀνδρῶν. «Αἱ ἐπιτυχίαι αὐταί, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ἐνθαρρύνουσι τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες φαίνονται διατιθέμενοι ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ τριάκοντα περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν στρατευσίμων, ὧν ὅμως μόνον τὸ τρίτον εἶναι ἐφωδιασμένον διὰ λίαν μετρίων ὄπλων. Ἴσως οἱ Κρήτες θὰ νῆχαριστοῦντο ἀνήκοντες εἰς εὐρωπαϊκὴν Δύναμιν δυναμένην νὰ παράσχη αὐτοῖς ἐγγυήσεις περὶ τῆς οὐσίας καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν· οἱ δὲ Τοῦρκοι ἤθελον θεωρήσει ἑαυτοὺς εὐτυχεῖς ἐξαγόμενοι τῆς δυσχεροῦς θέσεως εἰς ἣν περιέστησαν καὶ μεταγόμενοι εἰς ἑτέραν τινὰ γῶραν τοῦ τουρκικοῦ Κράτους.»

Ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ὁ ὑποπτεῦν τοὺς Ἀγγλοὺς τρέφοντας κρύφα τὴν ιδέαν τῆς καταλήψεως τοῦ Μωρέως, ἐσκέπτετο λοιπὸν οὕτω νὰ εὔρη ἐν τῷ μεγάλῳ ναυαγίῳ λείψανόν τι κατάλληλον εἰς ἀποζημίωσιν τῆς Γαλλίας; Δὲν τολμῶμεν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι τοιαύτη ιδέα δὲν διήλθεν ἐπὶ στιγμὴν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Δὲν ἦτο ἀνάγκη ἐν τούτοις ἐγωϊστικῶν σχεδίων ὅπως παρακινήθῃ τις εἰς ἀναζήτησιν μέσων πρὸς κατάπαυσιν τῆς φοβερᾶς συγκρούσεως. Ἡ Ἑλλὰς δηρωθεῖσα, ἐκινδύνευε νὰ καταστῇ μετὰ μικρὸν ἔρημος. Τῇ 7 Αὐγούστου 1821 ὁ ἱππότης Βιελᾶ, ναυλοχῶν ἐν Ἐλευσίνι, εἶδε φεύγοντας πρὸς τὸν αἰγιαλὸν μετὰ μέρους τῶν ποιμνίων αὐτῶν τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς, διωκομένους ὑπὸ τοῦ πασᾶ τῆς Εὐβοίας· αἱ δὲ Ἀθηναὶ ἐπαναπεσοῦσαι εἰς χεῖρας τῶν Ἀλβανῶν, παρῆχον τὸ ἄθλιον θέαμα πόλεως δις καὶ τρίς ἀλωθείσης καὶ πάλιν ἀνακτηθείσης. Αἱ οἰκίαι ἔμενον ἀνοικταὶ τῷ τυχόντι. Αἱ θύραι τὰ παράθυρα, τὰ πατώματα εἶχον ἐξαφανισθῆ. Πολλαχοῦ οἱ τοῖχοι μόνον ἔμενον, μελανοὶ ἐκ τοῦ καπνοῦ· συντρίμματα δὲ καὶ ἀκαθαρσίαι, καὶ λείψανα ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἐμίαινον τὰς ὁδοὺς, ἐν αἷς βαθεῖα ἐκράτει σιγή, μόλις ὑπὸ τοῦ βήματος τῶν περιπόλων διαταρασσομένη. Ὁ πληθυσμὸς, ὅστις ἄλλοτε ἀνήρχετο εἰς δώδεκα χιλιάδας ψυχῶν, εἶχε σχεδὸν ὀλόκληρος ἀποσυρθῆ εἰς τὴν νῆσον τῆς Σαλαμίνας, ὅπου ὑπὸ τὴν σκιὰν καχεκτικῶν τινῶν δένδρων, οἱ κάτοικοι τῶν Θηβῶν, τῆς Ἐλευσίνας καὶ τῆς λοιπῆς Μεγαρίδος εἶχον εὐρὴ ἄσυλον. Τοιοῦτον ἦτο τὸ θέαμα ὅπερ παρίστα, τὸν μῆνα Νοέμβριον τοῦ 1821, ἡ πόλις ἡ τοσοῦτον εὐτυχεῖς ἡμέρας ἰδοῦσα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν μαύρων εὐνούχων, τοῦ Κιοῦλάρ-Ἀγᾶ. Οἱ λαοὶ δὲν βαίνουσιν ἐπὶ τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν δι' ὁδῶν ἐστρωμένων διὰ ῥόδων, καὶ ἡ γενεὰ ἡ σπεύρασα τὸν κόκον σπανίως βλέπει αὐτὸν

βλαστάνοντα· ὑπεράγαν εὐτυχῆς ἐὰν ἀπερχομένη συναποφέρῃ βεβαίαν ἐλπίδα ὀψίμου ἀμητοῦ ὑπὲρ τῶν τέκνων αὐτῆς !

Αἱ ῥαγδαῖαι ἐπιτυχίαι τῶν ἐπαναστατῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἐχρησίμειον ἵνα καταδείξωσι κάλλιον τὴν σχετικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀγῶνων αὐτῶν ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ἠδύναντο νὰ ἐκπλήξωσι πάντας τοὺς γινώσκοντας τό πως ἐν γένει ἄτολμον τῶν Πελοποννησίων, καὶ τοὺς ἰδόντας αὐτοὺς ἔτη τινὰ πρότερον νὰ κύπτωσι τρέμοντες ὑπὸ τὴν τουρκικὴν σπάθην. Τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ δύο γεγονότων ἐξαιρετικῶς εὐνοησάντων αὐτοὺς ἐπὶ βλάβῃ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, ἐκ τῆς ἐπιμόνου ἀντιτάσεως τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐκ τοῦ σχεδίου τοῦ σουλτάν Μαχμούτ, ὅστις πρὸ τοῦ καταπιγμοῦ τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ, ἤθελε νὰ στερεώσῃ τὴν ὀθωμανικὴν ἐξουσίαν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ. Ὁλόκληρον τὸ 1821 ἐχρησίμεισε τοῖς Τούρκοις πρὸς περιορισμὸν τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀντίταξιν ἀνυπερβλήτου φραγμοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ ὄρους Πηλίου. Διὰ τῆς δεξιᾶς ταύτης τακτικῆς ὁ Μαχμούτ ἐκινδύνευε μὲν νὰ θυσιάσῃ μέρος τοῦ εὐρέος αὐτοῦ Κράτους, ἐματαίου ὁμως τὴν τολμησασαν νὰ ἐλπίσῃ τὴν ἐξάλειψιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἐν Εὐρώπῃ συνωμοσίαν.

Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ περιβάλλουσα αὐτὴν περίχωρος ὑπὸ ἀκτίνα δέκα ἕως δώδεκα λευγῶν ἀπετέλουν εἶδος ὀρητηρίου ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι εἶχον ἐγκατασταθῆ ἐν δυνάμει ὅπως ἀντιταχθῶσιν εἰς τὴν ἔνωσιν τῶν ὀρεινῶν τοῦ Πηλίου, τῆς Ὀσσας καὶ τοῦ Ὀλύμπου μετὰ τῶν ἐν Ἀθωνι ἀσκητῶν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου 1721, ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς Θεσσαλονίκης κατέστρεψεν τὰ ὑποπτα χωρία. Ὁ πληθυσμὸς, ἐκδιωχθεὶς τῶν ἰδίων οἰκημάτων ἀπεσύρθη ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Κασσάνδρας καὶ ἔκοψε τὸν στενὸν ἰσθμὸν ὅστις χωρίζει τὸν ὁμώνυμον κόλπον, τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης. Χιλιάδες τινὲς Ἑλλήνων καὶ τινες ἑκατοντάδες χριστιανῶν Ἀλβανῶν ἔσπευσαν πρὸς αὐτούς, οἱ Ὑδραῖοι ὑπεστήριξαν αὐτοὺς καὶ οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ πολιορκήσωσι τὸ νέον τοῦτο περικεχαρακωμένον στρατόπεδον δι' ὀκτακισχιλίων περίπου ἀνδρῶν. Τῇ 15 Αὐγούστου 1821, γενικὴ ἔφοδος ἀπεκρούσθη, καὶ αἱ ἐν πλήθει θανατικαὶ ἐκτελέσεις ἐξεδίκησαν παρευθὺς τὴν ἀποτυχίαν. Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Θεσσαλονίκης ὡς οἱ τῆς Σμύρνης καὶ Κωνσταντινουπόλεως προσήνεγκαν καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ τὰς αἱματηρὰς αὐτῶν ὑπηρεσίας. Εἰς αὐτοὺς ἀνήκει καὶ ἡ τιμὴ τῆς ἐν ταῖς κράτεσι τοῦ σουλτάνου ἀναστάσεως τῆς ἀνασκολοπίσεως, λησμονημένης πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος. Νέα ἄκαρπος ἐπιθεσις, γενομένη τῇ 30 ὀκτωβρίου, ἐστοίχισε πολὺ αἷμα ἐκατέρωθεν. Ἡ διεξαγωγὴ τοῦ ἀγῶνος ἀνετέθη τότε δεξιωτέρῳ πασσᾶ, ἐνισχύσεις σπουδαῖαι ἀπιστάληταν καὶ τὴν νύκτα τῆς δεκάτης πρὸς τὴν ἐνδεκάτην Νοεμβρίου ἡ χερσόνησος τῆς Κασσάνδρας ἐάλω. Ἡ ἀποφασιστικὴ αὕτη νίκη, ἣν ἠκολούθησε μετὰ μικρὸν ἡ ὑποταγὴ τοῦ Ἀθωνος, κατέβαλεν ὀριστικῶς τὴν ἐξέγερσιν τῆς Μακεδονίας.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Θάνατος Ἀλῆ-Πασσᾶ, 5 Φεβρουαρίου 1822.

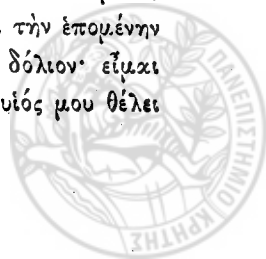
Πρὸς ἄρκτον τοῦ ἀμβρακικοῦ καὶ παγασσητικοῦ κόλπου, μόνος ὁ ἀποστάτης διοικητὴς τῆς Ἡπείρου ὑπελείπετο πρὸς ἐντελῆ καταπολέμησιν. Ἀφ' ἧς δ' ὁ πασσᾶς οὗτος ἐπιπτεν, ἡ Πύλη ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐπαναλάβῃ κατὰ τοῦ Μωρέως τὴν κεραυνοβόλον τοῦ Ἀλῆ-Κουμουρτζῆ στρατείαν. Ἡ περὶ τῆς ἰδίας λοιπὸν σωτηρίας μέριμνα ἤγε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἀπόπειραν ἀντιπερισπασμοῦ ὑπὲρ τοῦ γηραιοῦ λέοντος τοῦ Τεπελενίου. Ἡ δ' ἀρίστη βοήθεια ἦν ἡδύνατο νὰ παράσχωσιν αὐτῷ ἦτο ἡ διακοπὴ τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ Χουρσίτ μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου τῶν Ἰνιῶν νήσων καὶ τῆς Ἀδριατικῆς, πρὸς ὃ ἤρκει ἡ κατάληψις τῶν πόλεων Πρεβέζης καὶ Ἄρτης. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ σχέδιον ὅπερ, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1821, συνήγαγεν, ἐν Μεσολογγίῳ, τοὺς φίλα φρονοῦντας τῷ Ἀλῆ ἄλθανοὺς καὶ τοὺς αἰτωλοὺς ὀπλαρχηγούς. Ὁ φυλετικὸς πόλεμος κατίσχυε νῦν τοῦ θρησκευτικοῦ. Οἱ μουτουλμάνοι Τόσκαί, συμμαχοῦντες μετὰ Σουλιωτῶν καὶ Ἑλλήνων ὅπως καταπολεμήσωσι τοὺς ἄλθανοὺς γκέκας καὶ τοὺς σλαῦοὺς τῆς Μακεδονίας δὲν ὑπόπτειον τοὺς κινδύνους οὓς ἔνεκα τῆς συμμαχίας ταύτης ἡδύνατο νὰ διατρέξῃ ὁ ἰσλαμισμός. Τὸ ἄκουσμα τῶν ἐν Τριπόλει διαπραχθέντων φρικαλεοτήτων καὶ ἡ θέα τῶν ἐρειπίων τῶν ἐν Ἀγρινίῳ τεμενῶν διήνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν.

Ὅταν Ἀμουράτ ὁ Β', περὶ τὰ μέγα τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, κατέκτησε τὰ Ἰωάννινα, πᾶσα ἡ μέχρι τῶν ὄχθῶν τοῦ Ἰονίου Πελάγους χώρα ἀνεγνώρισε τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, καὶ πολλοὶ χριστιανικαὶ φυλαί, εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν, διετήρησαν τὸ προνόμιον τῶν ὀπλοφοριῶν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ἀρκτῷ Ἀλβανίᾳ, αἱ φυλαὶ αὗται ἦσαν καθολικαί, ἐν δὲ τῇ μεσημβρινῇ ὀρθόδοξοι· μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων τούτων διεκρίνοντο διὰ τὰς πολεμικὰς αὐτῶν ἀρετὰς οἱ Σουλιῶται οὓς ἔμελλε ν' ἀπαθανάτισῃ ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὸ βουνὸν τοῦ Σουλίου κείμενον εἰς ἕξ λευγῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Λευκάδος, δέκα ἀπὸ τῆς Πρεβέζης, δώδεκα ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, ὀκτῶ ἀπὸ τῆς Ἄρτης, εἶναι φυσικὸν φρούριον, ὑπὸ ἀποτόμων κρημνῶν ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ πλευρῶν προασπιζόμενον, μίαν δὲ μόνην πρὸς τὴν κορυφὴν ἄγουσαν ἔχον δίοδον. Τὴν τριῶν σχεδὸν μιλλίων μήκους δίοδον ταύτην φρουροῦσι τρεῖς πύργοι, μίλλιον ἀπέχοντες ἀλλήλων. Ἐν ἔτει 1730, δὲν ὑπῆρχον ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν σουλιωτικὰς οἰκογενείας, αἷς ἐπετρέπετο νὰ φέρωσι τὰ ὄπλα· τῷ 1792 ἐν τούτοις ἡ κοινότης αὕτη στρατολογοῦσα βαθμηδὸν παρὰ ταῖς γείτοσι φυλαῖς ἀνῆλθεν εἰς τετρακο-

σίας πενήντα οικογενείας και ήδύνατο να έπιστρατεύση μέχρι χιλίων πεντακοσίων άνδρων. Η έξις του κυριαρχείν και ή προς την χειρωναξίαν περιφρόνησις λίαν συνέτεινον εις ανάπτυξιν τής πολεμικής εκείνης υπερηφανείας, έφ' ή έσεμνύνοντο οι Σπαρτιζται, τὸ πάλαι, και ήτις άνευρίσκετο πρό τινων έτων έτι εν τῷ νέῳ κόσμῳ, παρὰ τοῖς Βιργινίοις. Οι Σουλιῶται δέν είχαν οὔτε δούλους, οὔτε εἴλωτας, κατέστησαν όμως σιωπηρᾶ συγκαταθέσει τῶν άλλων πασσάδων, οι ένσπλοι φρουροί χριστιανικοῦ διαμερίσματος έφ' οὔ εξήσκουν φεουδαλικήν έξουσίαν. Έλληνες χωρικοί καλλιέργουν τήν γήν υπέρ τής προστατευούσης αὐτοῦς πολεμικής φράτρας. Συνεχῶς εν πολέμῳ μετὰ τῶν γειτόνων αὐτῶν, τῶν μωαμεθανῶν αγάδων, εύρισκόμενοι, τὰ λάφυρα άπερ άπήγον εκ τῶν στρατειῶν έφόρτωνον επί τής ράχεως τῶν γυναικῶν αὐτῶν, ήσκημμένων να μεταφέρῶσι τὰ βαρύτερα τῶν φορτίων δι' άτραπῶν και εις αὐτάς έτι τὰς ήμίονους άβάτων. Οι ένετοί διοικηται τής Πάργας και τής Πρεβίτζης έχορήγουν όπλα και έφοδια τοῖς πολεμισταῖς του Σουλίου, ως οι διοικηται του Καττάρου εις τοῦς υπηκόους του Βλαδίκα.

Πᾶσαι αἱ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, από τής ανακλήσεως του Μωρέως υπό τῶν Τούρκων, επιθέσεις άπεκρούσθησαν μετ' άπωλειῶν. Τῷ 1792, ο σουλτάν Σελίμ, ο Γ'. έδωκε διαταγήν εις τὸν 'Αλῆ «να καταστρέψῃ τήν φωλεάν ταύτην τῶν ληστών». Πλείονα τῶν εξήκοντα χριστιανικῶν χωρίων είχαν συγκατανεύσει κατὰ τήν εποχήν εκείνην να τελῶσιν αὐτοῖς φόρον. 'Ο πασσᾶς τῶν 'Ιωαννίνων παρευθῆς έξεστράτευσεν ήτο όμως εξ' εκείνων τῶν φρονίμων άνδρων οὔτινες οὔδεποτε διατάζουσι να εφαρμόζῶσι τὸ «όπῃ ή λεοντῆ μή έφικνεῖται προσραπτέον εκεί τήν αλωπεκήν». Προσελεύσας εις τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ένα τῶν όνομαστοῦτων σουλιωτῶν άρχηγῶν, τὸν Τζαβέλλα, επέμενε κρατῶν αὐτὸν αἰχμάλωτον. Οὔδέν έχει ή προδοσία τὸ εκπλήσσον τὰς άγρίους ταύτας φυλάς· άπλοῦν τι είναι πολεμικὸν τέχνασμα, εις ο' ή του παρ' αὐτοῖς πολιτισμοῦ κατάστασης από πολλοῦ έχει ήθιση αὐτάς. 'Ο Τζαβέλλας, χωρὶς να χάνῃ τὸν καιρὸν αὐτοῦ άγανακτῶν κατὰ τής έπιπορκίας του πασσᾶ, έσκέπτετο πόσῃ ήδονήν θα ήσθάνετο άπατῶν τὸν άπατεῶνα. 'Ο 'Οδυσσεὺς συλλαμβανόμενος εν τῇ παγίδι, δέν ήθελε δείξῃ μεγαλητέραν πανουργίαν· ο' Αγαμέμνων δέν έδείχθη πλειότερον άντιλαμβανόμενος τὰ δικαία άπερ παρέχει ή πατρικῆ έξουσία. 'Ο 'Αλῆς εξήτει παρὰ του Σουλιῶτου όπως όδηγήσῃ αὐτὸν διὰ μέσου τῶν όρέων και άντι τούτου έχάρριζεν αὐτῷ και τήν ζωήν και τήν ελευθερίαν. 'Ο Τζαβέλλας προσφέρει τότε πλειότερα· ύπόσχεται να πείσῃ τοῦς συμπατριώτας τον εις ύποταγήν. Μετακαλέσας τὸν υἱὸν του καταλείπει αὐτὸν όμηρον και άπέρχεται εις Σούλι· μόλις όμως πατήσας τοῦς κλεισθραίας τής γενετειρας γῆς και άπευθύνει τήν επομένην τῷ πασσᾶ έπιστολήν. «'Αλῆ πασσᾶ, χαίρομαι όπῶ εγάλασα ένα δόλιον· είμαι έδῶ να διαφεντεύσω τήν πατρίδα μου εναντίον ενός κλέπτου. 'Ο υἱός μου θέλει



ἀποθάνη, ἐγὼ ὅμως θέλω τὸν ἐκδικήσει πρὶν ν' ἀποθάνη· κάποιοι Τοῦρκοι, καθὼς ἐσύ, θέλουν εἰπῆ ὅτι εἶμαι ἀσπλαχνος πατέρας μὲ τὸ νὰ θυσιάσω τὸν υἱόν μου διὰ τὸν ἐδικόν μου λυτρωμόν· ἀποκρίνομαι, ὅτι ἐὰν ἐσύ πάρης τὸ Βουνὸν θέλεις σκοτώσει τὸν υἱόν μου μὲ τὸ ἐπίλοιπον τῆς φαμελιάς μου, καὶ τοὺς συμπατριώτας μου. Τότε δὲν θὰ ἠμπορέσω νὰ ἐκδικήσω τὸν θάνατόν του. Ἀμμή ἂν νικήσωμεν, θέλει ἔχω καὶ ἄλλα παιδιά, ἡ γυναῖκα μου εἶναι νέα. Ἐὰν ὁ υἱός μου νέος, καθὼς εἶναι, δὲν μένει εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνη διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσει καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου· προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε, εἶμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ.» Ὁ Τζαβέλλας ἐφρονεῦθη (1) ἐν τῷ πολέμῳ, τὸ δὲ στράτευμα τοῦ Ἀλῆ κατετροπώθη.

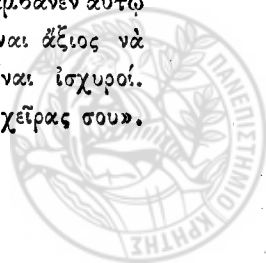
Ὁ πανοῦργος Ἀλῆς δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀποθαρρύνονται ἐκ μιᾶς ἡττης. Κατέφυγε καὶ αὐθις εἰς τὴν διπλωματίαν. Χάρις δὲ εἰς τὰς ἐμφυλίους ἔριδας τῶν ἀκαταδαμάστων τούτων φυλῶν ἠδυνήθη εὐχερῶς νὰ διαίρεση τοὺς πολεμίους του. Ὁ Φωτο-Τζαβέλλας, ὁ εἰς χεῖρας αὐτοῦ παρχδοθεὶς ὄμηρος καὶ οὐτινος ἐφείσθη, ἐγένετο ὀπαδός του· ὁ Γεώργιος Βότταρης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἐν ἔτει 1799, ἐπανελάβε τὰς ἐχθροπραξίας· ὁ τελικὸς ἀγὼν ἔλαβε χώραν τῷ 1803. Τῇ 3 Σεπτεμβρίου, εἰς προδότης ἐπώλησε τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀντὶ δώδεκα πουγγίων ἐπτὰ χιλιάδων πεντακοσίων περίπου δραχμῶν. Αἱ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἀτραποὶ παρέδόθησαν εἰς τὸν Βελῆ-πασσᾶ. Τῇ 12 Δεκεμβρίου οἱ Σουλιῶται ἐσυνθηκολόγησαν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς Πάργαν. Ἀπὸ τριῶν ἐτῶν αἱ Ἴονιοι νῆσοι ἐτέλουν ὑπὸ τὴν Ῥωσσίαν. Οἱ Σουλιῶται διεπεριώθησαν εἰς Λευκάδα καὶ Κέρκυραν· ἐκεῖ δ' ἐζήτησαν ἐπὶ δέκα καὶ ἐπτὰ ἔτη δημοσίῳ ἐλεει ἢ κατετάχθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ὑπὸ τῶν περειπετειῶν τῆς πολιτικῆς παρασχεθέντων ἀλληλοδιαδόχως αὐτοῖς κυρίων. Τῷ 1820, ὅταν ὁ Ἰσμαῆλ ἀνέμενε νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου τὸ βαρὺ αὐτοῦ πυροβολικὸν καὶ τὰ πολεμοφόδια αὐτοῦ, ἐσκέφθη πρὸς διατήρησιν τῶν συγκοινωνιῶν αὐτοῦ συνεχῶς προσβαλλομένων ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀλῆ, νὰ καλέσῃ ἐκ Κερκύρας τοὺς Σουλιώτας. Οἱ ἐξόριστοι συνθηκολογήσαντες μετὰ τοῦ καπετάν-μπεη ἀπειβιάσθησαν εἰς Ἡπειρον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ κατέκτα αὐτοὺς ὁ χρυσὸς τοῦ γέροντος Ἀλῆ. Ὁ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἀπέστειλεν αὐτοῖς ἐν περίπυρρον ἐκατομμύριον φράγκων καὶ ὑπεσχέθη ν' ἀποδώσῃ αὐτοῖς τὰς ὀχυρὰς θέσεις, ἃς κασεῖχον ἄλλοτε οἱ πατέρες αὐτῶν. Τῇ νυκτὶ τῆς 12 Δεκεμβρίου 1820, οἱ Σουλιῶται καταλιπόντες ἐξαπίνης τὸ στρατόπεδον τοῦ σερασιεὶρ προήλασαν γοργῶς πρὸς τὸ Σούλιον· ὀκτώ δὲ μετὰ ταῦτα ἡμέρας τὸ φρούριον τῆς Κιάφας περιήρχετο εἰς χεῖρας αὐτῶν. Μηνὶ Ὀκτωβρίῳ 1821, οἱ Τουρκαλθανοὶ, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες, περὶ τοὺς τρισχιλίους ἐν ὄλῳ, εἰσέδυσαν εἰς Ἀρ-

(1) Δὲν εἶναι ἀληθές. Τοὺς Εὐρωπαίους ἱστορικοὺς ἠπάτησεν ἐσφαλμένη πληροφορία Ἀγγλοῦ χρονογράφου. Ὁ Τζαβέλλας ζήσας ἠλευθέρωσε τὸν υἱόν του.

ταν καὶ κατώρθωσαν νὰ κυκλώτῳσι τὴν τοκρικὴν φρουρὰν. Τὴν ἐπιτυχίαν ὁμως κατέστησεν ἀνωφελὴ ἡ λειποταξία τῶν μουσουλάνων· διότι εὐθὺς ὡς ἐνεφανίσθησαν αἱ ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ εἰς ἀπαλλαγὴν τῆς Ἄρτας ἀποσταλεῖται δυνάμεις, οἱ Ἄλβανοὶ διεκήρυξαν τοῖς Σουλιώταις ὅτι συνεμάχησαν μὲν μετὰ τῶν Ἑλλήνων πρὸς διάσωσιν τοῦ Ἄλῃ, οὐχὶ ὁμως ὅπως πολεμήσωσι κατὰ τῆς Πύλης· οὕτω δ' ἀπεσβένυτο καὶ ἡ ἐσχάτη τοῦ πασσαῖ ἐλπίς. Τῆς μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ συνομολογηθείσης συμμαχίας διαλυθείσης, Ἄλῃς ὁ Τεπελενλῆς ἐγκατελείφθη εἰς τὴν τύχην αὐτοῦ.

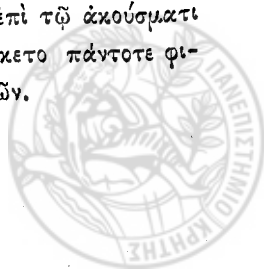
Ἄλῃς ἦτο τότε κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην ἐβδομήκοντα δύο ἐτῶν. Οὐδὲν δυσχερέστερον τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῆς ἡλικίας Τούρκου, κατὰ μείζονα λόγον Ἄλβανοῦ. Ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἡπείρου, ὡς ἐν ἐκείνοις ἐφ' ὧν ἐκράτουν ὁ ἡγεμὼν τῶν Μιρδιτῶν καὶ ὁ Βλαδίκας, παρ' οὐδεμιᾶς ἐπιτήμου πράξεως ἐθεβαιούντο αἱ γεννήσεις. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνεδέοντο πρὸς τι γεγονός ὅπερ κατέλυπεν ἐντύπωσιν εἰς τὴν μνήμην τοῦ λαοῦ. «Ἐγεννήθη, ἀποκρίνονται καὶ νῦν οἱ Μαυροβούνιοι, καθ' ἣν ἐποχὴν ἀπέθανεν ὁ δεῖνα». Ὁ Ἄλῃς ἐπεθύμει, ὡς λέγουσι, νὰ νεάζῃ. Οἱ ἰδόντες αὐτὸν ἐν ἔτει 1804, ἀπατηθέντες ἴσως ἐκ τῆς ζωῆς τῶν κινήσεων του καὶ τοῦ βλέμματός αὐτοῦ, ὑπέλαβον αὐτὸν διατρέχοντα τότε τὸ πεντηκοστὸν ἢ τὸ πολὺ τὸ πεντηκοστὸν πέμπτον τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος. Ἦτο ἤδη λίαν ἐγκωμος, καὶ ἡ μακρὰ καὶ λευκὴ αὐτοῦ γενειὰς ἦτις κατήρχετο μέχρι τοῦ στήθους αὐτοῦ παρίστα αὐτόν, καθήμενον ἐπὶ τῶν βελουδίων αὐτοῦ πολυτελῶν προσκεφαλαίων, ὡς τὸν εἰρηνικώτατον τῶν πατριαρχῶν. Τὸ προσηγὲς καὶ ἐλευθέριον αὐτοῦ ἦθος, τὸ ἀργυρόχρον τῆς φωνῆς του, τὸ οἰκεῖον μὲθ' οὐ ἐλάλει ὕψος, συνέτεινον καὶ ταῦτα εἰς ἐπίτασιν τῆς πλάνης. Αἱ περὶ τῶν ὁμοτήτων αὐτοῦ ἀφηγήσεις εἶχον ἐν τούτοις ἤδη συγκινήσει τὴν φαντασίαν τῶν συγχρόνων, καὶ τῷ 1821 ἡ Γαλλία ἐβλεπεν ἐν αὐτῷ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν κριτικοῦ τινος, «μίαν τῶν ὠραίων φρικαλεοτήτων ἐξ ὧν ἡ φύσις παρήγαγεν». Ἀπεκαλεῖτο νέος Ἰουγούρθας· τὰ δὲ χυδαῖα αὐτοῦ κακουργήματα περιεβάλλοντο δι' ἐπικού ὕψους. Ὁ Ἄλῃς δὲν ἦτο ἄλλο τι, ἐὰν θέλωμεν νὰ κρίνωμεν αὐτὸν ἀπαθῶς, ἢ λήτταρχος οὐτινος εὐκόλον σήμερον νὰ μετρηθῇ ἡ ἀξία. Ἡ ὑποκρισία του, ἡ ἀπάθεια, ἡ πεισμονὴ ἦν τοσοῦτον συχὰ κατέδειξεν ἐν τῇ ἐκδικήσει ἢ ἐν τῇ κατὰ βῆμα ἐπιδιώξει τῶν φιλοδόξων αὐτοῦ σχεδίων, εἶναι τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ πλείστων ὄρεινῶν πολεμιστῶν.

«Τὰ πάντα ὀφείλω εἰς τὴν μητέρα μου, ἔλεγεν ὁ Ἄλῃς· αὐτὴ μ' ἔκαμεν ἀνθρωπον καὶ βεζύρη». Ἴδου δὲ διὰ τίνων συμβουλῶν ἡ ἄλβανὴ δέσποινα εἶχε μορφώσῃ τὴν καρδίαν τοῦ παιδίου τούτου. «Μὴ λησμόνει, ἐπανελάμβανεν αὐτῷ ἀδιαλείπτως, ὅτι ὁ μὴ ὑπερασπίζων τὴν πατρίαν κληρονομίαν εἶναι ἄξιός νὰ τῷ ἀρπαγῇ. Ἡ οὐσία τῶν ἄλλων δὲν εἶναι ἰδική των ἢ διότι εἶναι ἰσχυροί. Ἔσο ἰσχυρότερος αὐτῶν καὶ τ' ἀγαθὰ αὐτῶν θέλουσι περιέλθῃ εἰς χεῖρας σου».



Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν ὁ νόμος, τοιαύτη εἶναι ἴσως ἀκόμη ἡ ἠθικὴ ἐν Ἑλλάδι. Πρωίμως συμμορφούμενος ὁ Ἄλῆς κατέδειξε τόλμην μᾶλλον ἢ πρόωρον διαστροφήν. Ἐν ἡλικίᾳ δεκατεσσάρων ἐτῶν βοηθούμενος ὑπὸ τινων ἀχρείων ἔκλεψε ποίμνιον αἰγῶν· εἴκοσι τεσσάρων δ' ἐτῶν ὧν προεῖχε μεταξὺ τῶν ἐγχωρίων μπέδων. Τῷ 1787, κατὰ τὸν μετὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμον τῆς Τουρκίας, ἀνετίθετο αὐτῷ σπουδαία τις διοίκησις· αἱ δὲ κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην ὑπηρεσίαι του ἀντημερίθησαν διὰ τοῦ πασσαληκίου τῶν Τρικκάλων ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀπέθνησκε καὶ ὁ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐγκαταλείπων τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ἔρμαιον αἰματηρῶν ἐρίδων. Ὁ Ἄλῆς συναγαγὼν στρατεύματα, ὑπερβαίνει τὸν Πίνδον, καὶ πίπτει ὡς ἰέραξ ἐν μέσῳ τῶν διεκδικούντων τὴν ἀρχήν· μετὰ τινος δ' ἡμέρας εἰσέρχεται εἰς Ἰωάννινα. Ἡ Ὑ. Πύλη ἀλωθεῖσα διὰ δῶρων συγκατένευσε εἰς ἀναγνώρισιν τῆς ἀρπαγῆς, περὶ τὰ τέλη τοῦ 1788, καὶ ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτῆς τὴν σφραγίδα τῆς νομιμότητος. Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς στιγμῆς ὁ Ἄλῆς κατέχετο ὑπὸ μόνης τῆς σκέψεως τῆς εὐρύσεως τῶν κητήσεων αὐτοῦ καὶ τῆς ἐξαφανίσεως τῶν ἀρχηγῶν οἵτινες ἠδ' ἠσθάνοντο τὴν ὄρεξιν ν' ἀπομιμηθῶσιν αὐτόν. Ἡ βαθεῖα καὶ δεξιὰ πολιτικὴ ἤθελε παραλύσει τὰ σχέδια αὐτοῦ· ἀλλ' ἡ γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἀπεκάθηρεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ἔδαφος ἐξαφανίζουσα τὴν δύναμιν ἣτις ἤθελε μέχρι τελευταίας στιγμῆς διαφιλονικήσει τὴν προσέγγισιν τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἄλῆς ἠπάτησεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν Γαλλίαν, τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν· παιδικὰ παίγνια ταῦτα δι' Ἑλλάδα. Ἀπὸ τοῦ 1804, εἶχεν ἀναβιβάσει τὸ ποσὸν τῶν εἰσοδημάτων αὐτοῦ εἰς δέκα ἢ δώδεκα ἑκατομμύρια φράγκων. Ἡ κυβερνητικὴ αὐτοῦ μέθοδος ἦτο ἀπλή. «Οἱ Ἑλλῆδες, ἔλεγε, μὲ θεωροῦσιν ὡς ὑπέροχόν τι ὄν. Ἰδοὺ ἡ τριπλῆ γοητεία ἦν μεταχειρίζομαι πρὸς προσέλκυσιν αὐτῶν· ὁ χρυσός, ὁ σίδηρος καὶ τὸ βούνευρον. Διὰ τούτων κοιμοῦμαι ἡσυχος». Δὲν ὠμολόγει ἐν τούτοις τὰ πάντα· ἐν ἀνάγκῃ ὁ πονηρὸς τύραννος ἐγίνωσκε νὰ μεταχειρίζηται καὶ τὴν κολακείαν· διότι ἡ φιλαυτία παρὰ τοῖς Ἑλλῆσις ἔχει τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἢ καὶ ἡ πλεονεξία. «Γινώσκω τὴν ἀνδρείαν ὑμῶν, ἔγραφεν ὁ Ἄλῆς πρὸς τοὺς Σουλιώτας, καὶ μεγίστην ἔχω ἀνάγκην τῆς ὑμετέρας ἐπικουρίας. Συγκεντρώσατε τοὺς γενναίους ὑμῶν καὶ ἔλθετε πρὸς με. Ἡ ἀμοιβὴ ὑμῶν ἔσται διπλασία τῆς παρεχομένης εἰς τοὺς Ἑλλῆδες μου, διότι γινώσκω ὅτι ἡ ἀξία ὑμῶν εἶναι ἀνωτέρα τῆς ἰδικῆς των». Οὕτω κατῴρθου νὰ εὐρίσκη προδότας καὶ μεταξὺ ἀκόμη τῶν χριστιανῶν αὐτοῦ ἐχθρῶν, καὶ μετὰ δεκαπέντε ἐτῶν διπλωματίας καὶ πολέμου ἀπεκατέστησε, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Ῥολλόν (1), τὴν εὐταξίαν ἐν τῷ πασσαληκίῳ του. Ὅταν οἱ περιηγηταὶ ἠγανάκτου ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν ἀδικιῶν, τῶν προδοσιῶν καὶ τῆς ὀμότητος αὐτοῦ, εὐρίσκετο πάντοτε φιλόσοφος τις ἐν τῇ αὐλῇ του ὅπως κατευνάσει τὴν ἔξαψιν αὐτῶν.

(1) Δουξ τῆς Νορμανδίας, 860—932.



« Ἡ διαγωγή τοῦ πασσᾶ, ἔλεγε, σοὶ φαίνεται σκληρά. Ἄν ὅμως ἐπορεύεσο » πρὸ δεκαετίας διὰ τῆς κάτω Ἀλβανίας, ἤθελες δολοφονηθῆ ἢ πωληθῆ ὡς » δοῦλος ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν ἀνθρώπων οἵτινες σοὶ χρησιμεύουσι νῦν ὡς » συνοδεία, καὶ μετὰ τσσαύτης φιλοφροσύνης σὲ φιλοξενούσιν». Ἡδύνατό τις, ὅταν τοιαύτη τις γλῶσσα οὐδαμῶς ἦτο ἀδικαιολόγητος, ὅταν ἡ αὐστηρότης τοῦ δικαιοδότη πασσᾶ εἶχε τοιαῦτα ἀποτελέσματα, νὰ ἐκπλήσσηται ἐπὶ τῇ γαλήνῃ τῆς ἐλαστικῆς αὐτοῦ συνειδήσεως καὶ νὰ μέμφηται αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀδυναμίᾳ τοῦ νὰ πιστεύῃ ἑαυτὸν «ἀγαπητὸν τοῦ λαοῦ του;» Εἶναι ἀληθές, ὅτι μέχρι τῆς τελευταίας ὥρας εὔρεν ἀφωσιωμένους ἐν ταῖς τάξεσιν ἐκείνων τῶν ὑπηκόων του, ἐφ' ὧν ἰδίως ἐβάρυνε δεινότερον ἢ τυραννίς αὐτοῦ. Ἐὰν δ' ἐγκατελείφθη, ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν τέκνων καὶ τῶν εὐνοουμένων του. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐν γένει ἔμειναν αὐτῷ πιστοὶ. Κηρυχθεὶς *φερμακλῆς* ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, φέρων τὸ φοβερὸν βᾶρος τῆς ἰδίας προγραφῆς, ἀντίστη ἐπὶ δεκαοκτῶ μῆνας κατὰ πασῶν τῶν στρατιῶν τῆς Πύλης, καὶ πίπτων ἀκόμη ἀφῆκε τὴν ἐλληνικὴν ἐπανάστασιν, ὡς δηλητηριῶδες βέλος, ἐν τῇ πλευρᾷ τοῦ κυρίου του. Αἱ μηχανορραφίαι αὐτοῦ παρεσκευάσαν τὴν ἐξέγερσιν ταύτην· ὁ χρυσὸς του τὴν συνετήρησεν, ἡ ἐπιμονὴ του ἔδωκεν αὐτῇ τὸν καιρὸν νὰ ἐκραγῆ. Ἄν ἡ πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων ἐτελείωνε ταχύτερον ἢ ἐπανάστασις κατέπιπτεν ἀναποφύκτως. Τὸν μῆνα Αὐγούστου τοῦ 1820, ἦλθεν ὁ πρωτοπικὸς καὶ ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς τοῦ πασσᾶ Ἰσμαήλ νὰ στρατοπεδεύσῃ ὑπὸ τὰ τεῖχη τῶν Ἰωαννίνων. Ἀνέγνωσε τότε ὁ καδῆς τὴν ἀπόφασιν τὴν ἀφορίζουσαν τὸν Ἀλῆ, μαραμποῦτ· δὲ τις ἀπήγγειλε τὸ ἀνάθεμά, ὅπερ ἀπέκλειε τὸν ἀντάρτην τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ὀρθοδόξων Μωαμεθανῶν· ἀλλ' αἱ κατάραι αὐταὶ ἐπαναληφθεῖσαι ὑφ' ὀλοκλήρου στρατοῦ μόνον μειδιάμα περιφρονήσεως ἀπέσπασαν τῶν χειλέων τοῦ κατηγορουμένου πασσᾶ. Ὁ Ἀλῆς εἶχεν ὅμως τότε ἀκόμη δωδεκακισχιλίους μισθωτοὺς Ἀλβανίους, τρία φρουρία, ἀφθονον χρυσὸν καὶ τριακόσια ἢ τετρακόσια χιλιόλιτρα πυρίτιδος, συμμαχούς ἐν Ἑλλάδι καὶ Σερβίᾳ, τροφὰς ἐν ἀφθονίᾳ.

Τὰ Ἰωάννινα ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πόλις τεσσαρακοντακισχιλίων ψυχῶν. Ὁ Ἀλῆς δὲ καιτοὶ εἶχε περιχαρακώσῃ αὐτὴν δὲν ἐσκόπει νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ, καὶ μόνον τὴν κατοχὴν τῶν τριῶν φρουρίων, ὧν ἐκάστου ἢ ἄλλως προαπῆται μακρὰν πολιορκίαν, ἤθελε νὰ διαφιλονικῆσῃ πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ μὲν τῶν ἀκροπόλεων τούτων ὠκοδόμητο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἄκρας τῆς πόλεως· ἑτέρα, συγκροτουμένη ἐκ τριῶν χωριστῶν πύργων, προήσπιζε τὴν χερσόνησον ἧτις, συνδεομένη ἀπὸ τῆς μιᾶς αὐτῆς πλευρᾶς μετὰ τῆς κάτω πόλεως, βάπτει τὰς τρεῖς ἑτέρας αὐτῆς πλευρᾶς ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Ἀχερουσίας λίμνης. Ἐν τῇ χερσονήσῳ ταύτῃ ἰδρύσας τὸ σεράϊον αὐτοῦ, ἔζη συνήθως ἐν μέσῳ τῶν σωματοφυλάκων καὶ τοῦ χαρεμίου του, ὀλοσχερῶς κεχωρισμένος τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Ἡ Ἀχερουσία λίμνη, τρεφομένη ὑπὸ τῶν ὕδατων τοῦ Κωκυτοῦ, καλύπτει ἀπὸ

βορρᾶ πρὸς νότον διάστημα τεσσάρων καὶ ἡμισείας περίπου λευγῶν. Οἱ γεωγράφοι λέγουσι τὸ πλάτος αὐτῆς ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἑπτὰ χιλιομέτρων. Τὰ ὕδατα αὐτῆς λούουσι πρὸς ἀνατολὰς τὰς ἀπροσίτους βᾶσεις τῶν τελευταίων τοῦ Πίνδου προπόδων· σχεδὸν δ' ἐν τῷ μέσῳ καὶ μᾶλλον πρὸς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν κεῖται νῆσος, κλυπτομένη ποτὲ ὑπὸ ἑπτὰ μόνων καὶ χωρίου, ὅπερ ὁ Ἄλῃς κατηδάρισεν ὅπως ἐγένεη καὶ τρίτον φρούριον.

Ὅταν τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰσμαήλ προσήγγισαν τὰ τεῖχη τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Ἄλῃς ἔσπευσε νὰ ἐκκενώτῃ τὴν πόλιν τῶν κατοίκων, καὶ ἀφοῦ παρέδωκε ταύτην πρὸς λεηλασίαν εἰς τοὺς Ἀρναούτας, τὴν ἐκάλυψε διὰ χαλαζῆς σφαιρῶν ὅπως κατακρημνίσῃ αὐτὴν καὶ τὴν κατακαύσῃ. Ἀπεσύρθη μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ἐν τῇ λίμνῃ φρουρίῳ αὐτοῦ, ἐν ᾧ εἶχε συστρωεῖσθαι τροχὰς ἐξαρκούσας διὰ τέσσαρα καὶ πλέον ἔτη.

Ἐφ' ὅσον ὁ Ἄλῃς διεξῆγε τὸν ἀγῶνα μόνον κατὰ τοῦ Ἰσμαήλ, ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ πολλὰς ἐπιτυχεῖς ἐξόδους· αἱ δὲ ἀγέλαι τῶν περιχώρων εἰσέρρουσιν παμπληθεῖς εἰς τὰ φρούρια αὐτοῦ. Ὅταν ὅμως ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1821 ἐλθὼν ὁ Χουρσίτ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν. Οἱ δύο γέροντες ἦσαν ἐπίσης πείσμονες, ἐπίσης ἀτρόμητοι καὶ πρὸ πάντων ἐπίσης πανοῦργοι· εἶχεν ὅμως ὁ Χουρσίτ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ πᾶσαν τὴν θρησκευτικὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου. Περὶ μῆνα Ὀκτώβριον τοῦ 1821, ὁ σερασκιέρ, κύριος ἤδη τοῦ πρώτου φρουρίου, ἐκυρίευσεν καὶ τοὺς προμαχῶνας τῆς χερσονήσου. Αἱ κανονιοφόροι αἵτινες ἐξησφάλιζον τῷ πασσᾶ τὴν κατοχὴν τῆς λίμνης ἠναγκάστησαν νὰ ὑποχωρήσωσι πρὸ τοῦ πυρὸς τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου ἐγερθέντων πυροβολείων· αἱ δὲ βόμβαι ἐνέπρησαν τὰς ἐπὶ τῆς νήσου ἀποθήκας. Αἱ τετρακόσιοι πεντήκοντα γυναῖκες τοῦ χαρμεῖου τοῦ Ἄλῃ ἠναγκάστησαν νὰ καταφύγωσιν ὑπὸ προκαλύμματα ἐν οἷς τὸ σκορβοῦτον καὶ ὁ πυρετὸς ἐποιοῦν φοβερὰς καταστροφάς. Ἡ στρωκὴ εὐστάθεια τοῦ πασσᾶ δὲν διεψεύσθη. Τὸ πάχος αὐτοῦ ἐξηφανίσθη, «οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἔλαμπον πλέον ἢ ἐκ καταχθονίου πυρός», αἱ χεῖρες αὐτοῦ, ὧν ἡ ἀριστοκρατικὴ λεπτότης τῷ ἐνέπνεε περισσὴν ὑπερηφάνειαν, εἶχον καταστῆ ἄσαρκοι δάκτυλοι σκελετοῦ. Ὁ ὕπνος ἔφευγεν αὐτὸν καὶ μόνον ἐλεεινὸς ἐκ τοῦ καμάτου παρεδίδετο αὐτῷ. Ἀποσυρθεὶς εἰς τὸ βᾶθος θολωτοῦ τινος ἀμυντηρίου ἔβλεπε τὴν λειποταξίαν ἀφαιροῦσαν αὐτῷ μικρὸν κατὰ μικρὸν τοὺς τελευταίους αὐτοῦ ὑπερασπιστάς. Οὐδεὶς ἀπέμενε πλέον παρ' αὐτῷ ἐκτὸς ὀλίγων σείδ καὶ ἄλλων τινῶν λίαν ἐκτεθειμένων, οὐδ' ἐλαχίστην δυναμένων νὰ τρέφωσιν ἐλπίδα συγγνώμης. Τῇ 13 Νοεμβρίου 1821, ὁ Χουρσίτ ἐνισχύθη διὰ νέων ἀσιατικῶν στρατευμάτων, καὶ οὕτως ὁ πολιορκητικὸς στρατὸς ἀνῆλθεν εἰς ἑικοσιπέντε χιλιάδας ἀνδρῶν. Ὁ Χουρσίτ ὤπλισεν παρευθὺς στολίσκον ἐπὶ σκοπῷ προσβολῆς τῆς ἐν τῇ λίμνῃ νησιδος. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου, ἡ ἀπόβασις εἶχεν ἐκτελεσθῆ· τετρακόσιοι πεντήκοντα

Άλβανοὶ στρατιῶται ἠνέφξαν εἰς τὸν Χουρσίτ τὰς πύλας τοῦ φρουρίου. Ὁ Ἄλῆς ἐνεκλείσθη τότε μετὰ ἐξηκοντάδος θεραπόντων ἐν τῷ πύργῳ, ἐν ᾧ εἶχε μετενέγκη τροφάς, τοὺς θησαυροὺς του καὶ μεγάλην ποσότητα πυρίτιδος. Ἐκεῖ δὲ ἠπέιλει ν' ἀνατιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα μετὰ τῶν θησαυρῶν, οὓς οἱ ἐχθροὶ του δὲν ἐπεθύμουν ὀλιγώτερον τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ. Τῶν παραδόξων τῆς ἡμετέρας φύσεως εἶνε καὶ τοῦτο, ὅτι ἐχόμεθα μετὰ ζέσεως τοῦ βίου, καθ' ἣν κυρίως ὤραν οὐδὲν οὗτος ἔχει πλέον νὰ ὑποσχεθῆ ἡμῖν. Ὁ Ἄλῆς, ὅστις εἶχεν ἑκατοντάκις περιφρονῆσθαι τὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἐσαγνηνέθη ὑπὸ τῶν γενομένων εἰς αὐτὸν ὑποσχέσεων ἐπιεικείας. Καταλιπὼν τὸ καταφύγιον αὐτοῦ ἐνεκατέστη ἐν τῇ μονῇ τῆς νήσου, ἔνθα ὁ σερασκέρ εἶχε παρασκευάσῃ αὐτῷ θαυμασίον κατάλυμα. Ἐν αὐτῷ, ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας, ὁ Ἄλῆς, ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἤδη τῶν πολεμίων, ἀπελάμβανε παρ' αὐτῶν ἄκρας εὐλαθείας. Ἐπρεπεν ἄλλως ν' ἀποσπασθῆ αὐτῷ ἡ διαταγὴ τῆς παραδόσεως εἰς τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα τοῦ πύργου, ἐν ᾧ εἶχεν ἐναποθέσῃ, καλῶς φρουρούμενα, τὰ ἑκατομμύρια αὐτοῦ. Ὁ πιστὸς Σελίμ ἠγρύπνει ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ, καὶ ἡ θρυαλλίς ἦτις εἰς ἔννεμα τοῦ κυρίου ἠδύνατο ν' ἀνατινάξῃ τὰ πάντα εἰς τὸν ἀέρα ἐτηρεῖτο ἀνημμένη. Ὁ Ἄλῆς ἐνέδωκεν· εἶχε καταστῆ πλέον παιδίον, παίγιον τῶν βαναύσων ἐκείνων τεχνασμάτων, ἅπερ αὐτὸς οὗτος πολλάκις μετῆλθεν ἄλλοτε. Τῇ 5 Φεβρουαρίου 1822, συγκατετέθη νὰ διατάξῃ τὸν Σελίμ νὰ ἐκκενώσῃ τὸ καταφύγιον τὸ ἐγκλεῖον τοὺς θησαυροὺς. Ἡ πρώτη τῶν Τούρκων φροντίς εἰσερχομένων εἰς τὸ φρούριον ὑπῆρξεν ὁ φόνος τοῦ Σελίμ. Περὶ τὴν πέμπτην ἑσπερινὴν ὥραν ὁ Ἄλῆς ἐν μέσῳ τῶν καταβεβλημένων ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ἀνέμενε τὴν ὑποσχεθεῖσαν αὐτῷ πρᾶξιν συγγνώμης. Εἶδεν εἰσερχόμενον τὸν Μεχμέτ-πασσᾶν, διάδοχον τοῦ Χουρσίτ ἐν τῷ πασσαληκίῳ τοῦ Μωρέως, τὸν Ὁμέρ-Βρυώνην, ἓνα τῶν παλαιῶν αὐτοῦ ὀπαδῶν, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου ἐγκατέλιπεν αὐτόν, τὸν σελικτάρ τοῦ Χουρσίτ καὶ τινὰς ἄλλους Τούρκους ἀξιωματικούς. Ἡ συνέντευξις διεξήχθη μετὰ πάσης φιλοφροσύνης· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν οἱ δύο πασσάδες ἠτοιμάζοντο ν' ἀποχωρισθῶσι, βαδίζοντες παραλλήλως πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἐνδικοτήματος, ὅπως ὑπηγόρευεν ἡ μουσουλμανικὴ ἐθιμοτυπία διὰ δύο βεζύρας τῆς αὐτῆς τάξεως ἐν τῇ ἐπιστήμῳ ἱεραρχίᾳ, καὶ ὁ βεζύρας Ἄλῆ-πασσᾶς ἐκλινεν ὅπως ἀποχαιρετίσῃ τὸν ἐπισκέπτῃν του, ὁ Μεχμέτ ἐλκύσας τὸ χαντζάρι βυθίζει αὐτὸ εἰς τὸ στῆθος τοῦ πασσᾶ, μεθ' ὃ προβάς γαλήνιος εἰς τὸν ἐξώστην: «Ἄλῆς ὁ Τεπελενλῆς», λέγει εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας του, «εἶναι νεκρός». Ὁ καπιτζῆς τότε τῆς Υ. Πύλης εἰσελθὼν ἀπεχώρισε τὴν κεφαλὴν τοῦ σώματος καὶ κατηθύνη πρὸς τὴν ἀκρόπολιν, ὅπως ἐπιδείξῃ ταύτην τοῖς στρατεύμασιν. Ἄλβανοὶ καὶ Τούρκοι δὲν εἶδον τὸ πρᾶγμα διὰ τοῦ αὐτοῦ ὄμματος, ῥῆξις δ' ἐπηκολούθησε, καθ' ἣν αἷμα ἐχύθη ἐκατέρωθεν· ἀλλ' ὁ Χουρσίτ, προστρέξας, ἀποκατέστησε μετὰ μικρὸν τὴν τάξιν. Ἠγγεῖλε τοῖς

ταραχοποιοῖς, ὅτι οἱ καθυστερούμενοι μισθοὶ ἤθελον ἀμέσως καταβληθῆ αὐτοῖς καὶ ὅτι μετὰ τινὰς ἡμέρας ὁ στρατὸς ἐπρόκειτο νὰ διαβῆ εἰς Θεσσαλίαν ὅπως παρασκευασθῆ ἐπὶ τὴν ἐπιδρομὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ ἀνέμενον αὐτοὺς καὶ λάφυρα καὶ δοῦλοι παμπληθεῖς. Τοιοῦτος λόγος εὐνόητον ὅτι ἐγένετο μετ' ἐνθουσιασμοῦ δεκτὸς, καὶ Ἄλβανοί τε καὶ Τοῦρκοι ἐπλήρωσαν τὸν ἀέρα ἐπευφημιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ΄.

Κανάρης. Πυρπόλινδς ὀθωμανικῆς ναυαρχίδος. Θάνατος καπετὰν-πασσᾶ Καρᾶ-Ἀλῆ.

Περὶ τὸν μῆνα Μάρτιον τοῦ 1822, ἡ γενικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν Ἀνατολῇ εἶχεν ὡς ἀκολούθως. Οἱ Ἄλβανοι ἐβίουσαν ἀκυβέρνητοι· ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς καὶ τὸ Αἰγαῖον ἔτεινον εἰς συγκρότησιν κράτους. Τὸ Ναυαρίνον, ἡ Μονεμβασιά, ἡ Τρίπολις, ἡ Κόρινθος εἶχον περιέλθῃ εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· ἡ Κορώνη, ἡ Μεθώνη, τὸ Ναύπλιον, τὰ φρούρια τῶν Πατρῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Καρύστου, ἀνθίσταντο ἔτι. Οἱ Τοῦρκοι κατέειχον τὴν Λάριταν καὶ τὰς κοιλάδας τῆς Θεσσαλίας. Οἱ Ἕλληνες ἐφρούρουσαν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν· οἱ ὄρειοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πηλίου ἔδιδον τὴν χεῖρα εἰς τὰ ἐνοπλα στίφη τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀξιοῦ. Αἱ συμμορίαι αὐταὶ αὐξηθεῖσαι ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Ἀλβανῶν, τῶν ὑπηρετούντων πρότερον ὑπὸ τὸν βεζύρη τῶν Ἰωαννίνων, δὲν ὑπεχώρουσαν πλέον ἐνώπιον τοῦ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀρξάμενοι νὰ ἀποκλείωσιν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει. Ὁ νομοθέτης τῆς Σάμου, Λογοθέτης, ὑπερήφανος διὰ τὴν νίκην, ἣν ἤρατο τῇ 15 Ἰουλίου 1821 κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ἐπωφελοῦμενος δὲ τῆς ἀπουσίας τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς 4 Νοεμβρίου εἰς τὰ Δαρδανέλλια, ἀπέβη τῇ 22 Μαρτίου 1822 εἰς Χίον μετὰ δύο χιλιάδων καὶ πεντακοσίων περίπου ἀνδρῶν. Μετ' ἀσήμαντον ἀψιμαχίαν, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, κατέκαυσε τὸ τελωνεῖον, κατέστρεψε δύο ὀθωμανικὰ τεμένη καὶ παρεσκευάσθη ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως. Ἐπὶ τοῖς ἀγγέλμασι τούτοις, οἱ χωρικοί, οὓς ὁ Τομπάζης δὲν ἠδυνήθη νὰ πείσῃ νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα, ἔδραμον πυκνοὶ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ ἀνδρείου δικτάτορος. Τὸ σύνολον οὕτω τοῦ Αἰγαίου ἦτο ἐλληνικόν, ἐξαιρέσει τῶν τριῶν ὀχυρῶν πόλεων τῆς Κρήτης, τῆς ἀκροπόλεως τῆς Χίου, τῶν νήτων Ῥόδου, Κῶ καὶ Λέσβου. Ἐπέστη δὲ καὶ ἡ στιγμή τῆς συγκροτήσεως κυβερνήσεως τοῦ συμπληήματος τούτου, τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦδε βαινοῦσης ἀνευ τοιαύτης. Τὰ συμφέροντα τοῦ δημοσίου θησαυροῦ ἀπησχόλουν πρὸ παντὸς τοὺς Τοῦρκους κατακτητάς, ὅταν ὑπὸ Μωάμεθ τὸν Β΄

ἀνεγνώριζον τὴν ἐξουσίαν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ὁ μονάρχης ἐδικαιοῦτο τοῦ δεκάτου τῆς συγκομιδῆς. Αἱ κοινότητες περιεβλήθησαν διὰ τῆς ἐπιμελείας τῆς συλλογῆς τῆς δεκάτης καταβαλλομένης εἰς εἶδος. Οἱ πρόκριτοι ἢ κοτζα-μπα-σῆδες ἦσαν κυρίως οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων. Ἐκάστη κ¹μη ἐξέλεγε τὸν ἀντι-πρόσωπον αὐτῆς ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ δημογέροντος· οἱ δημογέροντες καὶ ὁ λαὸς τῶν πόλεων ἐξέλεγον τοὺς προεστούς, ὑφ' ὧν ἐνηργεῖτο ἀνεκκλήτως ἡ ἐκλογή τῶν προκρίτων. Οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν δημοσίων προσόδων ἠγόραζον τὰ εἰσοδή-ματα ἐνὸς διαμερίσματος καὶ τὰ μετεπώλουν εἰς τοὺς πράκτορας αὐτῶν. Οἱ κοτζα-μπασῆδες, ἰσχυροὶ γεγόμενοι ἐκ τῆς προστασίας, ἦν παρεῖχεν αὐτοῖς ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, δὲν ἐβράδυναν παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα καθο-λικῆς ψηφοφορίας, ν' ἀποτελέσωσιν ἐν Ἑλλάδι νέαν ἀριστοκρατίαν καὶ διὰ τὴν αὐθάδειαν αὐτῶν δικαίως ν' ἀποκαλῶνται πολλάκις «χριστιανότουρκοι». Δις τοῦ ἔτους συνερχόμενοι ἐν Τριπόλει ἀπεφάσιζον ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ διοικη-τοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων περὶ τῆς φορολογίας καὶ τῆς ἀστυνομίας τῆς χώρας. Τοιαύτη ἦτο ἡ διοίκησις ἡ κατευθύνασα τὰ πρῶτα ἔργα τῶν ἐπαναστατῶν, ἐνῶ ἡ στρατιωτικὴ ἀρχηγία ἀνετίθετο διαδοχικῶς τῷ Πετρόμπεη καὶ τῷ πρίγ-κηπι Δημητρίῳ Ὑψηλάντῃ. Τὸ στοιχειῶδες τοῦτο πολίτευμα ἠδύνατο ἴσως νὰ ἐξαρκῆσῃ εἰς τὸν Μωρέαν. Δὲν ἤρμοζεν ὅμως πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα, συγκρο-τουμένην ἐκ τεσσάρων διακεκριμένων ἐπαρχιῶν, τῆς Πελοποννήσου, τῶν νή-σων, τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Λεβαδείας, περιλαμβανούσης καὶ τὴν Βοιω-τίαν μετὰ τῆς Ἀττικῆς.

Ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἀφίκετο εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Τριπόλεως τῇ 8 Αὐγούστου 1821. Γεννηθεὶς ἐν ἔτει 1787, καταγόμενος ἐκ φαναριωτικῆς οἰκογενείας, προεληθούσης ἐκ Χίου, ἥτις εἶχε χορηγήσῃ δύο ὀπο-δάρους εἰς τὴν Βλαχίαν, ὑπεδεικνύετο ὡς ἐκ τοῦ μακροῦ αὐτοῦ πολιτικοῦ στα-δίου εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν συμπατριωτῶν του· διὸ καὶ ἀνετίθη αὐτῷ ἡ πολι-τικὴ διεύθυνσις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἐτερός τις δὲ φα-ναριώτης, ὅστις ὑπῆρξεν ἀντιπρόσωπος τῆς Ὑ. Πύλης ἐν Παρισίοις, ὁ Θεόδωρος Νέγρης, ἀνέλαβε τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἡ ἀταξία ἐν τούτοις καὶ αἱ διαμάχαι δὲν κατέπαυσαν χωροῦσαι. Ἐνομίσθη ὅτι τὰ πάντα ἠδύ-ναντο νὰ προληφθῶσι διὰ προσωρινοῦ τινος συντάγματος καὶ τῆς δημιουργίας εἵδους ἀντιπροσωπευτικῆς πολιτείας ἐδρευούσης ἐν Κορίνθῳ. Ἡ πρώτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις συνῆλθεν ἐν Ἄργει τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821· τὸ σύνταγμα, ἀνα-κλυθὲν τῇ 13 Ἰανουαρίου 1822, ἀπεκλήθη ἐκ τῆς νέας ἑδρας τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως, σύνταγμα Ἐπιδάουρου. Ἡ πρᾶξις αὕτη καθίδρυε ἐθνικὸν συ-νέδριον περιβεβλημένον διὰ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ ἐκτελεστικὸν σῶμα συγκείμενον ἐκ πέντε μελῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, πρόεδρος τοῦ συμβουλίου τούτου, ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς Ἑλλάδος· ὁ

φαναριώτης Νέγρης ἐγένετο ὁ καγκελάριος αὐτοῦ. Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, — οὕτως ἀπεκλήθη τὸ κράτος, ὅπερ ἔμελλε ἐπτά ἀκόμη ὀλόκληρα ἔτη ν' ἀγωνισθῆ διὰ τὴν ἐλευθερίαν του, — διηρέθη εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας, οἱ κάτοικοι δὲ εἰς τέσσαρας καὶ οὗτοι κλάσεις ἀναλόγως τῆς περιουσίας αὐτῶν. Καὶ οἱ μὲν ἄγαν φορολογούμενοι προσεκλήθησαν νὰ καταβάλωσιν ἀμέσως χίλια γρόσια εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον· αἱ δὲ λοιπαὶ κλάσεις ἐφορολογήθησαν κατὰ τὸ εἰσόδημα αὐτῶν. Ἠλπίζετο οὕτως ἡ θεραπεία ἀναγκῶν ὀσημέραι μᾶλλον ἐπειγουσῶν.

Ἐνῶ δ' ἐπεδιώκετο ἡ ἀποκατάστασις ἐνότητος ἐν τῇ πολιτικῇ διοικήσει, οὐδ' ἐν τῇ πολεμικῇ ὑπῆρχεν αὐτῇ. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν εἶχε πλέον γενικὸν ἀρχηγόν. Ὁ Κολοκοτρώνης, «περίφημος ἤδη διὰ τὴν ὠμότητα τῶν ληστειῶν του», ἐστράτευσε μετὰ φάλαγγος Πελοποννησίων κατὰ τῶν Πατρῶν. Ἔτερα σώματα ἐκινουῦντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης καὶ τῶν διοικητῶν τῶν διαφόρων πολιορκιῶν. Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης εὕρισκετο μεμονωμένος ἐν Ζητουνίῳ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, συγκροτούμενη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ βερβερικῶν νηῶν καὶ φέρουσα ἀποβατικά στρατεύματα κατελθόντα εἰς συνάντησιν αὐτῆς εἰς τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον, παρεσκευάζετο νὰ ἐκτελέσῃ ἀπόβασιν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ. Ἄμα τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ὁ ὑδραῖος Κουντουριώτης ἀνεκηρύχθη στόλαρχος, συγκεντρώσας δ' ἐξήκοντα μέχρις ἑβδομήκοντα πλοίων ἔσπευσε χωρὶς οὐδὲ στιγμῆν ν' ἀπολέσῃ, εἰς ἀναζήτησιν τῆς ὀθωμανικῆς ταύτης μοίρας. Τῇ 14 Φεβρουαρίου 1822 ἡ τουρκικὴ παραπομπὴ ἐξ ἐξήκοντα ἐξ πλοίων συγκροτούμενη, ἠγκυροβόλοι ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου· τῇ 22 ἔπλεε πρὸς τὰς Πάτρας. Τῇ 27 ἐνεφανίσθησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, λίαν ἀσθενῆ, λέγει ἡ ἔκθεσις τοῦ προξενικοῦ πράκτορος τῆς Γαλλίας Πενῶ, λίαν ἀσθενῆ καὶ σχεδὸν πάντα ἐμπορικοὶ πάρωνες παρεσκευασμένοι εἰς πόλεμον. Εἰδοποιηθεῖσα ἐκ Ζακύνθου ἡ τουρκικὴ δύναμις ἐπέσπευσε τὰς νηήσεις αὐτῆς, καταλιποῦσα ὀπίσω πολλὰ μεταγωγικά. Παρὰ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἀράξου συνήντησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἡ συμπλοκὴ κατέληξεν εἰς ζωηρὸν κανονιστικόν. Σφοδρότατος βόρειος καὶ βορειοανατολικὸς ἄνεμος ἐχώρισε τοὺς μαχομένους· τῇ δ' ἐπαύριον ἡ τουρκικὴ μοῖρα ὄρμει καὶ πάλιν ἐν Ζακύνθῳ καὶ ἀπατῶσα τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν Ἑλλήνων, διέφυγε κρυφίως ἐν καιρῷ νυκτός. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ ἐν Ὑδρᾷ καὶ ἀπάσῃ τῇ Ἑλλάδι ἐπὶ τῷ γεγονότι ἀθυμία. Οὐδὲν πλεῖστον τῆς ναυτικῆς ὑπεροχῆς εἶχε συντείνῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Τί ἤθελε συμβῆ ἂν τυχὸν ἀπέβλεον ταύτην; Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἦσαν «πλήρη ἀνδρῶν ἐπιχειρηματικῶν καὶ δεξιῶν», ἀλλὰ ἀνισχύρων ν' ἀνταχθῶσιν εἰς τὸν στόλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐμελλεν ἄρᾳ γε νὰ εὕρωσι παρὰ τοῖς Βερβέροις, ἀντιπάλους δυναμένους νὰ συναγωνισθῶσι μετ' αὐτῶν ἐπὶ εὐκνησίᾳ καὶ δεξιότητι; Ἡ ἀποθάρρυνσις ἐφάνη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐπικισθητικῶς προοδεύουσα, ἰδίως ἐν ταῖς νήσοις. Ἐνῶ ὁ ἀπο-

κλεισμός τῶν Ἀθηνῶν διεξήγετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τινὸς πρώην δοκίμου τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ, τοῦ κ. Βουτιέ, ἐνῶ ἕτερός τις Γάλλος, ὁ ὑπολοχαγὸς τῶν ἐπιλέκτων Βαλλέστρ, ἀνὴρ ἀποφασιστικὸς ἐνίσχυε τὸν ἀγῶνα ἐν Κρήτῃ, Ἀλσατός τις διηύθυνε τὸ πυροβολικὸν ἐν Χίῳ, ἐνῶ ἄλλοι Γάλλοι, Γερμανοί, εἰς ἡ δὺο Ἀγγλοὶ εἰσέρχοντο εἰς τὰς ταξεῖς τῶν *παληκαριῶν*, ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν ἀπηύθυνε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, τῇ 18 Μαρτίου 1822, αὐτόγραφον δύο ἐπιστολῶν ἀφορωσῶν εἰς πρότασιν τῶν κυριωτέρων νησιωτῶν τοῦ Αἰ-» γαίου». — «Ἴδού, ἔλεγεν ὁ ναύαρχος, τὸ ἀντικείμενον τῶν παρακλήσεων αὐτῶν»
 » ζητοῦσι τὴν προστασίαν τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦλάχιστον τὴν διευκόλυνσιν τῶν
 » ἀρχηγῶν ὅπως μεταβῶσιν εἰς Μασσαλίαν μετὰ τῶν κεφαλαίων των. Ἐγραψα
 » εἰς τὸν μαρκήσιον τοῦ Λατούρ-Μωμπούργ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι χωρὶς
 » νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος, χωρὶς νὰ σκεφθῶμεν ἂν ἡ ζη-
 » τουμένη προστασία εἶναι ὠφέλιμος ἢ οὐ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐνόμιζον ὅτι ἦτο
 » ἄτοπον νὰ ἐγκαταλείψωμεν ἐντελῶς τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν
 » πρώην κυρίων αὐτῶν. Μία τῶν ἀμέσων συνεπειῶν τῆς ἐγκαταλείψεως ταύτης
 » θὰ ἦτο βεβαίως σειρὰ σφαγῶν, αἵτινες ἤθελον ἐξερεθίσῃ τὴν ἐν Εὐρώπῃ κοι-
 » νὴν γνώμην καὶ ὧν θὰ ἐπωφελεῖτο πιθανῶς ἡ Ῥωσσία ὅπως ταραξῇ τὴν εἰ-
 » ρήνην τοῦ κόσμου». Φανερόν λοιπὸν ὅτι ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ δὲν ἦσαν μόνον οἱ
 Ἑλληνας ἀποτεθαρρημένοι· οἱ προστάται αὐτῶν οἱ συμπαθέστατα αὐτοῖς δια-
 κείμενοι δὲν ὠμίλουν πλέον εἰμὴ περὶ τῆς διασώσεως αὐτῶν· δὲν θὰ ἐτόλμων
 νὰ προείπωσιν αὐτοῖς τὸν θρίαμβον. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, ἡ συγκέντρω-
 σις μεγάλων δυνάμεων ἐν Θεσσαλίᾳ, ἡ δραστηριότης τῶν ἐλαφρῶν στόλων οὓς
 ἔπεμψαν εἰς βοήθειαν τοῦ σουλτάνου αἱ ἀντιβασίλειαι τῆς βορείου Ἀφρικῆς, ἡ
 ἐπιτυχία μεθ' ἧς τὸ κύριον τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἶχε κατορθώσῃ, ἀπὸ τῆς
 ἀκάρπου κατὰ τῆς Σάμου ἐστρατείας, νὰ διαφύγῃ τὰς ἐπιθέσεις τῶν πυρπο-
 λικῶν, ἡ ἐξάντλησις τῶν οἰκονομικῶν μέσων, τὸ φιλοτάραχον τοῦ ὄχλου, αἱ
 διαιρέσεις τῶν ἀρχηγῶν, τὰ πάντα συνηνοῦντο ὅπως παραλύσωσι τὴν ἄμυναν,
 τὰ πάντα ἔτεινον πρὸς καταβολὴν τῶν ψυχῶν. Ἐν τῇ κρίσιμῃ ταύτῃ στιγμῇ,
 μιᾶ τῶν δεινοτάτων ἐξ ὧν διεῖλθεν ἡ Ἑλλάς, ὁ ἠρωϊσμός ἀπλοῦ πλοιάρχου
 ἐπανήγαγε τὸ θάρρος καὶ τὴν νίκην ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς πατρίδος.

Ἡ ἐν Κορίνθῳ κυβέρνησις εἶχεν ἀποστείλῃ πυροβόλα τινὰ εἰς τὸν Λογο-
 θέτην· δὲν ἠδυνήθη ὅμως ὁ νομοθέτης νὰ ἐπιτύχῃ ὅπως ὁ ἐλληνικὸς στόλος
 ἀντιταχθῇ εἰς τὴν ἀποστολὴν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τῇ 11 Ἀπριλίου
 1822, ὁ καπετὰν-πασσᾶς Καρὰ-Ἀλῆς εἰσέπλεεν εἰς τὴν διώρυγα τῆς Χίου καὶ
 τῇ ἐπαύριον, ἀπεβίβαζεν ἐπτά χιλιάδας ἀνδρῶν, χωρὶς οἱ Ἕλληνες ν' ἀντιτά-
 ξωσι μεγάλην ἀντίστασιν. Ὁ Λογοθέτης μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν
 κατέφυγον εἰς τινὰ ψαριανὰ πλοῖα· οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι ἐγκατελείφθησαν
 πάντες εἰς τὸ ἔλεος τῶν ἐκμανέντων Τούρκων. Τεσσαράκοντα χιλιάδες ἀνθρώ-

πων ἀνηλεῶς κατασφαγέντες ἢ ὡς δαῦλοι πωληθέντες ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπλήρωσαν τὴν ἐφήμερον νίκην τοῦ Λογοθέτου. Ὅταν ὁ Σάμιος δικτάτωρ ἀπεβιβάσθη εἰς Χίον, εὔρεν ἐν αὐτῇ περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας κατοίκων· ὅταν δ' οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν τῆς νήσου μόλις ἀπέμεινον τριακοντακισχίλια ψυχάι. Οἱ Σάμιοι, ἀγανακτοῦντες, καθήρσαν καὶ ἐξώρισαν τὸν ἄρχοντα οὐτινος ἢ παράτολμος ἀπόπειρα ἔσχε τοιαύτην φρικώδη ἔκβασιν. Βραδύτερον, ἡ Ὑδραϊκὴ κυβέρνησις ἀποκατέστησε τὸν Λογοθέτην ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ καλῶς ἔπραξε, διότι βεβαίως οἱ Ὑδραῖοι ἦσαν πλειότερον ἔνοχοι τοῦ δραστηρίου τούτου ἀνδρός. Ἐὰν ἡ Χίος κατεστράφη, τοῦτο προῆλθεν οὐχί τόσο διότι ἐπανέστη, ὅσον διότι ἐγκατελείφθη ἀβοήθητος.

Τῇ 10 Μαΐου 1822, ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐφελκόμενος ὑπὸ τῶν διατρεχουσῶν τὸ Αἰγαῖον ἀπαισιῶν διαδόσεων, ἀνήχθη τέλος εἰς τὸ πέλαγος. Ἐκ πεντήκοντα ἐξ νηῶν συγκροτούμενος διωκέτο ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη. Ὁ καπετὰν-πασσᾶς, πεποισῶς ἐπὶ τὸ ἄτακτον τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ὅπερ δὲν ἐφοβεῖτο πλέον, εἶδεν ἀπαθῶς, τῇ 31 Μαΐου 1822, προσεγγίζοντα τὸν στόλον τοῦ Μιαούλη. Ἀπῆρε μάλιστα παρευθὺς καὶ κατηθύνη κατὰ τοῦ πολεμίου. Ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας, ἀμφοτέροι οἱ στόλοι κατεσκοπεύθησαν, ἐκανονιοβολήθησαν ἀμοιβαίως, ἀνευ σχεδὸν ἀποτελέσματος. Πλεῖστα πυρπολικά ἐξεπέμφθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου· τοῦ ἀνέμου ὅμως σφοδροῦ πνέοντος, οὐδὲν αὐτῶν κατάρθωσε νὰ πυρπολήσῃ ὀθωμανικὸν τι πλοῖον. Οἱ Ἕλληνες ὑπίστρεψαν ἀποθεταρρημένοι εἰς Ψαρά, οἱ Τοῦρκοι ἐπλευσαν εἰς τὸν ὄρμον τῆς Χίου ὅπως τελειώσωσι τὸ ραμαζάνιον αὐτῶν. Τῇ 18 Ἰουνίου, οἱ ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου συνήχθησαν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος· διότι τὸ ραμαζάνιον ἐτελεύτα καὶ οἱ Τοῦρκοι παρεσκευάζοντο νὰ ἐορτάσωσι τὸ Μπαϊράμ· ἡ νύξ ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀτέλνης, ὁ τουρκικὸς στόλος φωταγωγημένος. Δύο ἑλληνικαὶ νῆες εἰσέπλευσαν εἰς τὴν διώρυγα. Ἡ μὲν αὐτῶν κατηθύνη κατὰ τοῦ πλοίου, ὀγδοήκοντα πυροβόλων, ἐφ' οὗ ἐπέβαινε ὁ καπετὰν-πασσᾶς, ἡ δὲ κατὰ τοῦ πλοίου, ἐβδομήκοντα τεσσάρων πυροβόλων, τοῦ φέροντος τὴν σημαίαν τοῦ ριαλά-μπεη. Αἱ δύο αὗται νῆες ἦσαν πυρπολικά, ὧν τὸ μὲν ἀνήκειν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ψαρῶν, τὸ δὲ εἶχεν ὀπλισθῆ ἐν Ὑδρᾷ. Τὸ ὑδραϊκὸν πυρπολικόν, προσκολληθὲν εἰς τὸ πλοῖον τοῦ ριαλά-μπεη, ἀπεσπάσθη ἀμέσως παρὰ συρθὲν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, καὶ ἐφέρετο πυριφλεγῆς ἐν μέσῳ τῶν τουρκικῶν σκαφῶν χωρὶς νὰ προσκολληθῆ εἰς τι αὐτῶν. Τὸ ψαριανὸν πυρπολικὸν ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, τοῦ ἥρωος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐνὸς τῶν σπανιωτάτων παραδειγμάτων εὐτολμίας τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Ὁ Κανάρης εἰσήγαγε τὸν πρόβολον τῆς νῆος αὐτοῦ εἰς τινὰ ἀνοικτὴν θυρίδα τοῦ τουρκικοῦ σκάφους καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς πάρων προσεδέθη στερεῶς μετ' αὐτοῦ πόδας τινὰς ἐντεῦθεν τῆς ἀγκυραίας ἐπωτίδος. Ὁ ἀνεμος οὕτω φυσικῶς ἔμελλε

νά φέρη τὰς φλόγας πρὸς τὸν μέγαν ἰστόν τοῦ πολεμίου πλοίου. Τότε λοιπόν, ἀλλὰ μόνον τότε, ὁ Κανάρης ἤναψεν, ἰδίᾳ χειρί, τὴν θρυαλλίδα καὶ ἐπήδησεν εἰς τὴν λέμβον ἐν ἧ ἀνέμενον αὐτὸν οἱ συμπολεμισταί. Τριάκοντα δύο ἐθελονταὶ μετέσχον τῆς ἐκστρατείας ταύτης, πάντες μεταλαβόντες τὴν πρωΐαν τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἡ τουρκικὴ ναῦς μετεβλήθη μετὰ μικρὸν εἰς κάμινον. Αἱ φλόγες ἐκπηδῶσαι διὰ τῶν καθόδων μεταδίδουσι τὸ πῦρ εἰς τὰς διὰ τὴν ἰορτὴν στηθείσας σκηνάς. Ὁ Καρὰ-Ἄλῆς ἐρρίφθη εἰς λέμβον τινά· θραῦσμα ὅμως ἰστοῦ ἐκτύπησεν αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ πνέων τὰ λούστια μετηνέχθη εἰς τὴν ἀκτὴν. Ἐκ τῶν ὑπερδισχιλίων ἀνδρῶν οἵτινες ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῇ ναυαρχίδι οὐδεὶς σχεδὸν ἐσώθη· πάντες ἀπωλέσθησαν ταύτῃ τῇ νυκτί. Τὰ πυροβόλα πυρακτωθέντα ἔβαλλον ἐκ διαλειμμάτων αὐτομάτως ἀπομακρύνοντα τὰς εἰς βοήθειαν σπευδούσας λέμβους· μία δὲ μετὰ τὴν ἄλλην κατεποντίζοντο αἱ ἄκατοι τοῦ τρικρότου ὑπὸ τὸ βάρος τῶν φευγόντων· φρικώδης ἦτο ἡ σύγχυσις, ἀπερίγραπτος δὲ ἡ κατάπληξις. Αἱ λέμβοι τῶν πυρπολικῶν διεξέπλευσαν ἀκωλύτως δι' ὀλοκλήρου τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Εἰς τὴν ἑτέραν ἄκραν τῆς διώρυγος ἀνέμενον αὐτὰς ἑλληνικοὶ πάρωνες, οἵτινες παραλαβόντες τοὺς ἐκ τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν σφούς ἐπανελθόντας τριάκοντα δύο ἐθελοντὰς ἐπανήγαγον αὐτοὺς εἰς Ψαρά. Ὁ καπετάν-μπέης, ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ καπετάν-πασσᾶ, μηδαμῶς θεωρῶν πλέον ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, οὔτε τὰ Ψαρά, οὔτε τὴν Σάμον ἐτόλμησε νὰ προσβάλη καὶ διωκόμενος κατὰ πόδας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔφυγε πρὸς τὸ σύνθηες τῶν ἀποτεθαρρημένων Τούρκων ἄστυλον. Τῇ 2 Ἰουλίου, τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα ἠγκυροβόλουν ὑπὸ τὰ πυροβόλα τῶν φρουρίων τοῦ Ἑλλησπόντου. Ἡ σφαγὴ τῆς Χίου δὲν ἔμεινεν ἀνεκδίκητος, καὶ ἡ θάλασσα ἐκ νέου περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἑλλήνων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣ΄.

Δὲ Ῥινῦ καὶ Ἀμιλτων. Πτώσις Ἀθηνῶν. Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι. Πτώσις Ναυπλίου.

Ὁ ὑποναύαρχος Ἀλγκάν κατέλιπε τὸ Αἰγαῖον προτοῦ γνωστῆ ἢ καταστροφῆ τῆς Χίου. Ἀνακληθεὶς εἰς Γαλλίαν ὑπὸ τῶν βουλευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων, — διότι ἦτο βουλευτὴς, — ἀπέπλευσε τῆς Σμύρνης τῇ 5 Ἀπριλίου 1822, παραδώσας τὴν διοίκησιν τῆς μοίρας τῷ κυβερνήτῃ τῆς «Ἰωάννας δ' Ἄρκ», ὑποκόμητι Δὲ λὰ Μελλερῆ. Εἰσέπλευσεν εἰς Τουλὼν τῇ 1 Μαΐου, ὑπέστη τὴν νενομισμένην κάθαρσιν, καὶ τῇ 31 Μαΐου παρουσιάσθη ἐν Παρισίοις πρὸ τοῦ

ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, ὅστις ἦτο τότε ὁ μαρκήσιος τοῦ Κλερμών-Τοννέρ. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ναυάρχου ἐν Σμύρῃ διεκρίθησαν καὶ πάλιν διὰ τῶν νέων φιλανθρώπων αὐτοῦ ἀγῶνων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπεκράτει γαλήνη ἐν Σμύρῃ ὅμως «κατὰ μέρος σφαγαί» εἶχον ἐπαναληφθῆ. Τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1821 ἔσωζεν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ λέμβῳ τρεῖς δυστυχεῖς Ἕλληνας διωκομένους· τῇ 4 Νοεμβρίου, ἐπεβίβαζεν ἐπὶ τοῦ «Ῥέκτου» ἑκατὸν ἐννεήκοντα δύο πρόσφυγας συσσωρευθέντας ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ προξένου καὶ μετήγεν αὐτοὺς εἰς νῆσον τοῦ Αἰγαίου. Αἱ ἀταξίαι ἀπεδίδοντο εἰς τοὺς Τουρκοκρῆτας στρατιώτας, οἵτινες, οἱ ἄθλιοι, ἀφοῦ νύκτωρ προσέβαλον τὸν οἶκον τοῦ πασσᾶ καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις των, ἐζήτησαν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς Κρήτην. Ὁ ναύαρχος συνήνεσε νὰ συνοδεύσῃ αὐτοὺς διὰ πλοίων, ἐλπίζων νὰ ἐπαναγάγῃ κάπως τὴν ἡσυχίαν ἐν Σμύρῃ. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπέλευσιν αὐτῶν οἱ φόνοι ἐξηκολούθησαν. Ἡ κατὰ τῆς Χίου γενομένη τῇ 23 Μαρτίου 1822 ἀπόπειρα τῶν Σαμίων ἀφύπνισε πᾶσαν τὴν μανίαν τῶν ἀτάκτων καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ ἐξέλθωσι τῶν οἰκιῶν αὐτῶν. Γυναῖκες, παιδία ἐπιπτον ὀλονὲν θύματα τῆς ἀγριότητος τοῦ ὄχλου. Ὡς οὐδὲν δύναται νὰ λογισθῆ ἡ τρομοκρατία τοῦ 93 ἐνώπιον τῆς βαρβάρου ταύτης καταστάσεως. Ὑπὲρ τὰς δισχιλίαις τότε οἰκογενείαις ἐσώθησαν τῇ ἐπεμβάσει τοῦ γενικοῦ προξένου τῆς Γαλλίας καὶ τῇ εὐθαρσεῖ στάσει τοῦ ναυάρχου. Συχνότατα ἐνθ' ἐπεκράτει ἡ βαθυτάτη ἡσυχία ἠκούοντο κραυγαὶ καὶ βήματα ἐσπευσμένα· ἦτο δυστυχῆς τις γυνὴ φεύγουσα ἐν ὀλοφυρμοῖς πρὸ τῶν περιπόλων, ἡ κυλιομένη ἐν τῷ αἵματι ὑπὸ βολὴν πιστολίου. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὰ πολεμικὰ ἡμῶν πλοῖα δειλῶς πως καὶ ἐν κρυπτῷ εἶχον ἀσκήσῃ τὸ τῆς ἀσυλίας αὐτῶν δίκαιον, τοῦ λοιποῦ ὅμως ἐχρήσαντο αὐτῷ φανερώτατα ὀλίγον φροντίζοντα περὶ τῶν Τούρκων καὶ τῶν διπλωματικῶν τύπων τοῦ Βοσπόρου. Ὁ συνετὸς βασιλεὺς, ὃν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἀπεκάλουν τότε Νέστορα τῆς Εὐρώπης δὲν ἀπεδοκίμασε τὴν διαγωγὴν ταύτην, τούναντίον μάλιστα ἐνθέρμως συνετάχθη αὐτῇ. Ὅτε τῇ 3 Ἰουνίου 1822 παρέστη ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν, ἰδοὺ ἀκριβῶς τίνας λόγους ἀπηύθυνεν αὐτῷ ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄: «Λυποῦμαι, ναύαρχε, ὅτι ἀπέστημεν τῶν ἀρχαίων ἐθῶν, ἄλλως ἤθελον ἐπονομάσῃ ὑμᾶς Ἀλγκάν τὸν σωτήρα». Τῇ 4 Ἰουνίου, ἀνοίγων τὰς Βουλὰς, ὑπέμνησεν, οὐχὶ ἄνευ συγκινήσεως, τὴν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γαλλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων παρασχεθεῖσαν ἀντίληψιν εἰς τοὺς δυστυχεῖς, «ὦν, εἶπεν, ἡ εὐγνωμοσύνη ἦτο ἡ ἀμοιβὴ τῆς περὶ αὐτῶν μερίμνης σου». Οἱ βασιλικοὶ λόγοι εὗρον ἠχῶ ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ συνελεύσει. «Ἡ Γαλλία, ἀνέκραξεν ὁ Μπονάλ, ἐπραξε τὸ ἐπιβαλλόμενον αὐτῇ καθῆκον. Βοηθητικὴ τῇ δυστυχίᾳ, ἡ λευκὴ σημαία ἐζήτησεν αὐτὴν πανταχοῦ· ἐν τοῖς ἀξιοθρηνήτοις γεγονόσι εἰς τὰ θύματα ἐπρόσεξε μόνον». Ὁ στρατηγὸς Φοᾶ, ὁ Λαφαγῆτ ἦνωσαν τὴν φωνὴν αὐτῶν μετὰ τῆς τοῦ μοναρχικοῦ ῥήτορος.

Ἡ Γαλλία ἦτο εὐχαριστημένη δι' ἑαυτὴν καὶ δικαίως· ἰδιότι τὸ σφάλμα αὐτῆς, δὲν συνίστατο, ὡς ὀλόκληρος πολιτικὴ σχολὴ δι' εὐχυσίαν, εἰς τὸ ὅτι συχνὰ ἐφάνη γενναία, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι ὑπελόγησεν ἀνοήτως ἐπὶ τὴν γενναϊότητα τῶν ἄλλων. Μετὰ τινα ἔκτοτε ἔτη, βεβουλισμένοι εἰς τὰς ζοφεράς πωσ σκέψεις, ἅς καὶ τοῖς καρτερικωτάτοις ἐμπνέουσιν ἢ ἀποχώρησις καὶ αἱ τοῦ βίου δυσμαί, ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν ἀνεγίνωσκε τὸ ναυτικὸν αὐτοῦ ἡμερολόγιον. «Αἰσθάνομαι, ἔλεγεν, ὅτι αἱ ἀναμνήσεις αὐταὶ ἐκτὸς ἐμοῦ οὐδένα ἐκλύουσι πλέον. Τὰ γεγονότα τοῦ 1821 καὶ 1822 ἐξηλείφθησαν ἤδη τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων· τὸ ρεύμα τῆς λήθης παρέσυρεν αὐτὰ καὶ φέρονται ἐπὶ τῶν κυμάτων, ἅπερ τοσαῦτα ἄλλα ὠθοῦσι κύματα». Εἶθε νὰ δυνηθῶμεν ν' ἀναστήσωμεν τὴν μνήμην αὐτῶν εἰς τιμὴν γενναίου ναύαρχου, εἰς δόξαν τοῦ ναυτικοῦ καὶ πρὸς παραμυθίαν τῆς Γαλλίας!

Ὁ ὑποκόμης Δὲ λὰ-Μελλερῆ βραχὺ διετήρησε τὴν διοίκησιν τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ σταθμοῦ· διότι ὑπουργικὴ διαταγὴ τῆς 18 Ἰουνίου 1822 ἐκάλει εἰς τὴν σπουδαίαν ταύτην θέσιν τὸν ἱππότην Βιελᾶ κυβερνήτην τοῦ «Κρίνου»· ἀλλ' ἦδη ἕτερος ἀξιοματικὸς, ὁ ἄλλοτε πλοίαρχος τῆς «Aigrette», ὁ διοικῶν τότε τὴν φρεγάταν «Μήδειαν» ἱππότης δὲ Ρινῦ, διατάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Αἰγαῖον πρὸς ἐκτέλεσιν προσκαίρου τινὸς ἀποστολῆς. Ὁ ἀξιοματικὸς οὗτος περιεβλήθη δι' ἐμπιστοσύνης, ἧς ἦτο ὄντως ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις ἀξίος. Υἱὸς λοχαγοῦ ποτὲ ἐν τῷ συντάγματι τῆς Πενθιέβρ, ἀνεψιὸς τοῦ δεξιῦ ὑπουργοῦ ὅστις πρῶτος ἀποκατέστησε τὴν τιμὴν τῶν οἰκονομικῶν ἡμῶν, εἶχε συγχρόνως καὶ ἀξίαν καὶ τύχην. Τεσσαρακοντούτης ὢν, εἶχεν ἤδη μετὰσχῃ πολλῶν στρατειῶν, παραστῆ εἰς πλείστας μάχας, κἀλλιον πολλῶν παλαιμάχων θεωρούντων αὐτὸν ἀκόμη ἀξιοματικὸν τῆς αὐλῆς, ἐκμαθὼν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην τὸ ἐπάγγελμα τοῦ στρατιώτου καὶ τοῦ ναύτου. Γεννηθεὶς τῷ 1782, καταταχθεὶς εἰς τὸ ναυτικὸν τῷ 1798, εὐρίσκετο ἐπὶ μὲν τῆς «Ἀνδρείας» ἐν τῇ συμπλοκῇ τῆς φρεγάτας ταύτης κατὰ τῆς ἀγγλικῆς νεὼς «Ὁμονοίας», ἐπὶ δὲ τοῦ «Μυῖρων» κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Ἀλγεσίρας. Τῷ 1803 εἰσῆρχετο εἰς τὸ σῶμα τῶν ναυτῶν τῆς φρουρᾶς· τῷ δὲ 1806 καὶ 1807 ἠκολούθει τὰς κινήσεις τῆς μεγάλης στρατιᾶς ἐν Πρωσίᾳ, Πολωνίᾳ καὶ Πομερανίᾳ. Μετεῖχε τῶν μαχῶν τῆς Ἰένας καὶ τοῦ Πουλτούσκ καὶ τῶν πολιορκιῶν τῆς Στράλσουνδ καὶ τοῦ Γκράουδεντς. Κατὰ τὸ 1808 διεκρίνετο ἐν Ἰσπανίᾳ εἰς τὰς μάχας τοῦ Ρίο-Σέκο, τῆς Σομο-Σιέρρας, τῆς Σεπουλβέδας καὶ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μαδρίτης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπολέμει ἐν Αὐστρίᾳ. Ἡ Παλινόρθωσις εὗρεν αὐτὸν ἀντιπλοίαρχον ἀπὸ τοῦ 1811· αἱ ὑπηρεσίαι αὐτοῦ ὑπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν, λίαν περὶ τὰς τοιαύτας προτιμήσεις φειδωλὴν, προήγαγον αὐτὸν ὅλως κατ' ἐξάίρεσιν λίαν ταχέως. Εἰς τοὺς τυχόν πειραζομένους ἐπὶ τούτῳ ὁ πλοίαρχος Δε Ρινῦ ἠδύνατο ν' ἀποκριθῇ ἀφηγοῦμενος τὰς στρατείας του, τὴν ἄλωσιν τοῦ χωρίου Μπορσελέν, παρὰ τὸ Φλέσσιγκ, τὴν ὑπ' αὐτοῦ διοίκησιν τοῦ πάρωνος «Σκώπτου» καὶ τῆς φρε-

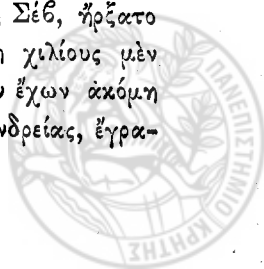
γάτας «'Ηριγόνης», ἐν ἀνάγκῃ δ' ἐπιδεικνύων τρεῖς πληγὰς. Ἡ κυβέρνησις γινώσκουσα τὴν ἀγγίνοιαν αὐτοῦ, τὴν σύνεσιν, τὴν εὐστοχίαν τῆς ἀντιλήψεως, ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν οὐχὶ ἀκριβῶς πρὸς ἐξέλεγχιν τῶν ἐκθέσεων τοῦ ὑποναυάρχου Ἀλγκάν, ἀλλ' ὅπως δύο αὐτῇ λάθῃ ἐντυπώσεις χωριστὰς, ἀντὶ μιᾶς. Οὕτω καὶ ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἀναθέτουσα εἰς τὸν ναύαρχον σὶρ Γκράχαμ Μοῦρ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν, ἐθεώρησεν εὐλογον νὰ τὰξῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ νέον πλοίαρχον ὅστις ἐπὶ ἐξ ἔτη ὑπῆρξεν ὁ ἀντίζηλος τοῦ πλοίαρχου καὶ βραδύτερον τοῦ ναυάρχου δὲ-ῚΡινῦ, ὁ διαφιλονεικήσας αὐτῷ τὴν εὐνοίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνον ὑπὸ τῆς δόξης τοῦ νικητοῦ τοῦ Ναυαρίνου καλυφθεὶς. Ὁ πλοίαρχος Ἀμιλτων εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σμύρνης τῇ 18 Αὐγούστου 1821 ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «Καμπριὰν». «Ἐν ταῖς με-»
»ταξὺ ἡμῶν διαμειφθεῖσιν ἐπισκέψεσιν, ἔγραφεν ὁ γενικὸς πρόξενος Δαυῖδ, μοι
»εἶπεν ὅτι ἐγεννήθη ἐν Παρισίοις ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ ὀνομαστοῦ κόμητος.
»Συγγενεὺς ἐπομένως πρὸς τὸν οἶκον τῶν Γκραμμῶν καὶ φροντίζει νὰ καθιστᾷ
»τοῦτο γνωστόν. Εἶναι ὠραῖος ἀνὴρ, εὐγενὴς ἀλλὰ ψυχρὸς». Τοιοῦτος ἦτο ὁ
ἀξιωματικὸς ὃν ἡ Ἀγγλία ἀντιτάσσει ἐνίοτε ἐπιτυχῶς, τὸ πλεῖστον ἀνεπιτυ-
χῶς, εἰς ἀνδρα οὕτινος τὴν εὐστάθειαν, τὴν ἀρετὴν, τὴν ὀρθοφροσύνην, οὐδὲν
οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ ταραξῇ, καὶ ὅστις, κατὰ τὴν ἔκφρασιν περικλοῦς ὑπουρ-
γοῦ, ἀξίου νὰ κρίνῃ αὐτόν, «ἐγίνωσκε νὰ διατηρῇ ἐν ταῖς πολιτικαῖς κρίσεσι
»τὴν ψυχραιμίαν τοῦ πλοίαρχου καὶ νὰ ὑποῖ τὴν διοικητικὴν τέχνην μέχρι τῆς
»κυβερνητικῆς περινοίας».

Ἡ «Μήδεια» ἐκπλεύσασα τῆς Τουλῶνος τῇ 28 Μαΐου 1822, ἐκ Παλέρμου τῇ 16 Ἀπριλίου, κατέφθασεν εἰς Μῆλον τῇ 2 Μαΐου. Τῇ 12 Αὐγούστου, κατελίμπανε τὴν Σμύρνην ὅπως ἐπαναπλεύσῃ εἰς Τουλῶνα, ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἐπισκεφθεῖσα τὸ Αἰγαῖον, τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας καὶ Αἰγύπτου. Ὁ δὲ ῚΡινῦ τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶδε τοὺς Ἕλληνας καταβεβλημένους ὑπὸ τὰς ἀποτυχίας· ἐπα-
νερχόμενος ὁμως ἐξ Αἰγύπτου εὗρεν αὐτοὺς ἀνεγερθέντας καὶ ἔνθους ὑπὸ τοῦ
ἠρωϊσμοῦ τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Νικήτα. Αἱ ἐκθέσεις αὐτοῦ ποιοῦνται μνεῖαν τῆς
παλινδρομικῆς ταύτης κινήσεως. «Οἱ Ἕλληνες», ἔγραφεν ἐκ Μήλου, τῇ 9
Μαΐου 1822, «ἤγοντο ἄχρι τοῦδε ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ἰσχυροῦ ὑπὲρ αὐτῶν ἀντι-
περισπασμοῦ. Πιθανῶς δέ, ἐὰν τοιαύτη τις ὑποστήριξις λείψῃ, τὸ πλεῖστον
αὐτῶν θέλει ὑποταχθῇ εὐχερέστερον παρ' ὅ τι ἐξηγήρηθ. Ὅπως σχηματίζομεν
ἀκριβῆ ἰδέαν τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς διαρκείας τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ
ἐρευνήσωμεν πῶς καὶ κατὰ τίνων ἤραντο τὰς νίκας αὐτῶν. Ἐν ταῖς πρώταις
τάξεσι τῶν ἐπαναστατῶν παρίστανται οἱ Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Ψαριανοί. Οἱ
κάτοικοι τριῶν βράχων, οἱ συγκροτοῦντες ἐνικυσίως μέρος τῶν πληρωμάτων
τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἔστρεψαν κατὰ τῆς Πύλης τὰς δυνάμεις, ἄς ἄλλοτε
ἔθετον εἰς διάθεσιν αὐτῆς. Ἐνεργοῦντες ἐν θαλάσῃ ἐγκατεσπαρμένη ὑπὸ στε-

νῶν, ἠδυνήθησαν διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πλοίων αὐτῶν, νὰ φράξωσι πάσας τὰς διόδους, ν' ἀποκόψωσι τὰς συγκοινωνίας καὶ μετὰ μικρόν, ἀπομονοῦντες τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου, νὰ ρίψωσιν αὐτὰ διαδοχικῶς εἰς χεῖρας τῶν Πελοποννησίων· οὗτοι δὲ ἐπωφελοῦμενοι τοῦ κατὰ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἀγῶνος, κατῴρωσαν τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου, τῆς Τριπόλεως, τὴν ἐξέγερσιν τῆς Ἀττικῆς καὶ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τὴν σύνδεσιν τῶν πολεμικῶν τούτων ἐργασιῶν μετὰ τῶν κινήσεων τῶν Ἑλλήνων τοῦ Πίνδου καὶ τῆς Μακεδονίας· τὰ πάντα ὁμῶς μετέβαλον ὄψιν ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, ἐπιτρεψάσης τῷ Σουλτάνῳ τὴν ἐλευθέραν διάθεσιν τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔκπλου τοῦ στόλου ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου. Οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπολογίζουσι, φαίνεται, πλέον ἐπὶ τῆς Ῥωσσίας· παραπονοῦνται κατὰ τῶν Ἀγγλων καὶ τινες αὐτῶν ἤρξαντο ἤδη ὀμιλοῦντες περὶ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν νὰ ὑποβάλωσι τῇ Αὐτοῦ Μεγαλειότητι τὴν ἀβεβαίαν αὐτῶν ὑποταγὴν».

Ἐν Κῶ, ἐνθα ἡ «Μήδεια» ὤρμει τῇ 16 Μαΐου, ἐν Ῥόδῳ, ὅπου προσήγγιζε τῇ 18, ὁ Δὲ Ῥινὺ οὐδένα διέβλεπε κίνδυνον ἀπειλοῦντα τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. «Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς, ἔλεγε, μόλις ἰσοῦται τῷ ἐν αὐταῖς τουρκικῷ». Ἐν Κύπρῳ σοβαραὶ εἶχον ἐκραγῆ ταραχαί, ὁ μουσσελίμ ἀπεσύρθη εἰς Νικωσίαν, καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀβδουλλάχ-πασσᾶ τῆς Πτολεμαίδος τ' ἀποτελοῦντα τὴν φρουρὰν τῆς νήσου, τοὺς πάντας ἔσφαζον καὶ τὰ πάντα ἐπόρθουν. Τῇ 19 Ἀπριλίου ἀφίκοντο εἰς Λάρνακα χίλιοι πεντακόσιοι ἄνδρες ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου· ὁ δὲ διοικητὴς τοῦ νέου τούτου σώματος, Σαλίκ-μπέης, ἐθεώρησε φρόνιμον ν' ἀπαλλαγῆ ἐκ παντὸς τρόπου τῶν ταραξιδῶν καὶ ἀντὶ πολλῶν ὑποσχέσεων κατῴρωσε νὰ διαπεραιώσῃ αὐτοὺς εἰς Συρίαν ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν πλοίων δι' ὧν εἶχον ἔλθῃ εἰς Κύπρον ἐπὶ κινδύνῳ νὰ ἴδῃ αὐτοὺς λαμβάνοντας μέρος ὑπὲρ τοῦ πασσᾶ τῆς Πτολεμαίδος, ἐν ἀνταρσίᾳ διατελοῦντος κατὰ τῆς Πύλης, καὶ καθ' οὗ ἐβαδίζον ἤδη οἱ πασσάδες τῶν Ἀδάνων, τοῦ Χαλέπ καὶ τῆς Δαμασκοῦ.

Ἡ δύναμις τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἶχε μεγάλως αὐξήσῃ ἀφ' ἧς ἡμέρας ὁ κυβερνήτης τῆς «Aigrette» ἐπισκέπτετο αὐτὸν τὸν Αὐγούστον τοῦ 1817. Αἰσθανόμενος τὴν ἀνάγκην στρατευμάτων ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ στηρίζεται ὅταν ἡ Πύλη ἐκῆρυττε πιθανῶς καὶ αὐτὸν ἡμέραν τινὰ ἀντάρτην, ἀφοῦ συνεκρότησε σῶμα Μαμελούκων ἐν τῇ Ἄνω Αἰγύπτῳ, εἰργάζετο πρὸς συγκρότησιν νέων ταγματῶν ἐκ μαύρων τοῦ Δόγγολα καὶ τοῦ Δαρφούρ· ἐν δὲ τῷ σώματι τούτῳ οὐτινος τὸν ὀργανισμὸν εἶχεν ἀναθήσῃ τῷ γάλλῳ συνταγματάρχῃ Σέβ, ἤρξατο κατατάσσειν καὶ φελλάχους. Οὕτω λοιπὸν ἠδυνήθη ν' ἀποστείλῃ χιλίους μὲν πεντακοσίους στρατιώτας εἰς Κύπρον, πεντακισχιλίους εἰς Κρήτην ἔχων ἀκόμη εἰς πρώτην ἀνάγκην ἐτοιμοὺς ἰσαριθμούς. «Ὁ λιμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἔγρα-



»φεν ὁ Δὲ Ῥινῦ τῇ 20 Ἰουνίου, παριστᾷ θέαμα τῶν ζωηροτάτων, ἐγκλείων
»περὶ τὰ διακόσια πλοῖα διαφόρων σημαϊῶν, ὧν ὀγδοήκοντα αὐστριακά».

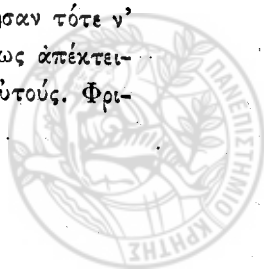
Ἐπιστρέφων εἰς Σμύρνην τῇ 4 Αὐγούστου ὁ Δὲ Ῥινῦ, δὲν συνήνητησεν ἐν αὐτῇ τὸν νέον μοίραρχον Βιελλᾶ, περιπλέοντα ἐπὶ τοῦ «Κρίνου» τὰς νήσους· ἔλαβεν ὅμως εἰδήσεις περὶ τοῦ «Κάμπριαν», διότι ἤδη ἤρξατο γενόμενος λόγος περὶ τοῦ πλοιάρχου Ἀμιλτων, ὅστις ἀπῆτει τὴν παράδοσιν «μετὰ ὕφους λίαν προστατευτικοῦ», εἰκοσιπέντε Ἑλλήνων ἐπιβατῶν ἰωνικοῦ πλοίου, συλληφθέντων ὑπὸ τοῦ ἀλγερίνου στόλου. «Μετὰ τινας δυσκολίας, ἅς ἐπηκολούθησαν ἐχθρικάι τινες ἐπιδειξεις τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου ὁ ἀλγερίνος μοίραρχος, ἐπὶ τρέψαντος τοῦ καπετάν-μπεη, παρέδωκε τοὺς Ἑλληνας».

Πρὸ τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ εἰς Γαλλίαν, ἐπισκεφθεὶς ὁ Δὲ Ῥινῦ καὶ τὸν ἀργολικὸν κόλπον καὶ τὴν Ὑδραν εὗρισκε τοὺς Ὑδραίους, ἀγωνιζομένους τὸν ἔσχατον ἀγῶνα. «Ὁ ψυχρότατος τῶν παρατηρητῶν, ἔλεγε, δὲν δύναται νὰ μείνη ἀπαθής· εἰς τὸ θέαμα τοῦ ἐν συγκινήσει λαοῦ τούτου, ἀνακυκωμένου ἐπὶ τῆς παραλίας του, ἐρήμου ἴσως μετὰ μικρόν, παρασκευάζοντος τὰ ὄπλα αὐτοῦ καὶ τὰ πλοῖά του, ἐν τῇ ἀποφάσει, ἐὰν ταῦτα ἀποβῶσιν ἀνίσχυρα, νὰ ζητήσῃ ἐπ' αὐτῶν τούτων καταφύγιον μετὰ γων φους ἐφεστίους αὐτοῦ θεοῦ· εἰς ξένας ἀκτᾶς». Ὅπλαρχηγοὶ τινες τῆς Ἐπαναστάσεως ἐβαυκαλίζοντο ἴσως ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἢ ἐν Βερώνη συνηγμένη ἐν συνεδρίῳ χριστιανωσύνη ἤθελεν ἴσως μεριμνήσῃ περὶ τῆς τύχης αὐτῶν· οἱ φρονιμώτεροι ὅμως ἐμελέτων ἐν θλίψει τὴν ἀγρίαν τῆς Χίου σφαγὴν καὶ ἔρριπτον ἰκετευτικὸν βλέμμα πρὸς τὴν φιλόξενον τῆς Γαλλίας παραλίαν. Ὁ λαὸς ἐν τούτοις εἶχεν ἐπανεύρη ὅλον τὸν ἐνθουσιασμόν αὐτοῦ. Οὐχὶ δὲ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Κανάρη διέτρεχε τότε ἀπὸ στόματος εἰς στόμα· διότι οἱ δεληῆδες τοῦ Δράμαλη-πασσᾶ εἶχον εὖρη τὸν διδάσκαλόν των καὶ ὁ Νικήτας εἶχεν ἀξιοθῆ τοῦ ἐπωνύμου τουρκοφάγος. Τὸ 1822 κατήρξατο διὰ γενικῆς τινος καὶ ἀμέτρου ἀνησυχίας, ἡ κακὴ ὅμως χρῆσις τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων μετέβαλε τὰ πράγματα. Τὰ σφάλματα τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ νέου καπετάν-πασσᾶ ἀπέδωκαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ Ναύπλιον.

Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, ἐπισιτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη περὶ τὸ τέλος τοῦ 1821, παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑλληνας μόνον ὅταν τὸ ὕδωρ τῶν ἐν αὐτῇ δεξαμενῶν ὀλοσχερῶς ἐξηντλήθη. Κατὰ τὴν συνθηκολόγησιν, γενομένην τῇ 21 Ἰουνίου 1822, ὑπῆρχον ἐν τῇ Ἀκροπόλει χίλια ἑκατὸν πενήκοντα ἄτομα, ὧν τὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μόνον ἠδύναντο νὰ φέρωσι τὰ ὄπλα. Μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν προξένων τῆς Γαλλίας καὶ Αὐστρίας, Φωβελ καὶ Γκρόπριους, τὸ πλεῖστον τῶν αἰχμαλώτων κατεσφάγη· καὶ αὐτὰ δὲ τὰ οἰκήματα τῶν προξένων, ἐν οἷς εἶχον καταφύγη τριακόσιοι εἰκοσιπέντε ὀθωμανοί, ἤθελον παραβιασθῆ, ἐν μὴ δύο γαλλικὰ πλοῖα, ὁ μυυδρόμων «Ῥέκτης» καὶ ἡ ἡμιολία «Ἀγγελιο-

φόρος», δὲν ἦσαν, κατ' εὐτυχίῃ συγκυρίαν, ἠγχυροβολημένα ἐν Πειραιεῖ. Οἱ πλοίαρχοι Ῥεβερσῶ καὶ Ἀργούς δὲν ἐδίστασαν ν' ἀποβιβάσωσι μέρος τῶν πληρωμάτων αὐτῶν· οἱ δ' ἡμέτεροι ναῦται κατευθυνθέντες εἰς Ἀθήνας, συνώδευσαν ἀπ' αὐτῶν εἰς Πειραιᾶ, ἐφ' ὅπλου λόγχῃ, τοὺς ὑπὸ τὴν ἡμετέραν σημαίαν καταφυγόντας δυστυχεῖς.

Ἡ πτώσις τῶν Ἀθηνῶν ἐνεποίησεν ἀπερίγραπτον ἐντύπωσιν ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ μαγικὸν τοῦτο ὄνομα ἐξῆπτε τὰς φαντασίας καὶ ἐξώγκου τὴν σημασίαν γεγονότος ἀπαρατηρήτου σχεδὸν παρελθόντος ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ σουλτάν Μαχμουτ ἐθεώρει τότε βεβαίαν τὴν ἀνάγκησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν θύελλαν τῆς ὀργῆς του συνεκέντρον ἐν Θεσσαλίᾳ. Ὁ ἐν Λαρίσῃ συναθροισθεὶς ὑπὸ τοῦ σερασκιέρ τῆς Ῥούμελης ὑπερέβαινε τοὺς εἰκοσακισχιλίους ἄνδρας: ὀκτακισχίλιοι ἰππεῖς, τιμαριωτικὸν στράτευμα διοικούμενον ὑπὸ πέντε πασσάδων καὶ ὑπὸ τῶν μπέηδων τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, ἠνώθησαν μετὰ τοῦ ἀλβανικοῦ πεζικοῦ ὅπερ εἶχεν ἐκπολιορκήσῃ τὰ Ἰωάννινα. Εὐθύς λοιπὸν ὡς οἱ ἵπποι ἐξῆλθον τῆς γράστιος, κατὰ τὸ ἔκπαλαι ἔθιμον τῶν Τιμαριωτῶν, ὁ πασσᾶς τῆς Δράμας, ἐντεταλμένος παρὰ τοῦ γέροντος Χουραϊτ νὰ διευθύνῃ τὴν εἰσβολὴν, διέβη τὸν Σπερχειόν. Οὐδέποτε, ἀπὸ τῶν χρόνων καθ' οὓς ὁ Ἀλῆ Κουμουρτζῆς ἀνέκτησε τὸν Μωριάν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἰδῆ τοιαύτην πολεμικὴν πομπήν. Ὁ φρούραρχος τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὑπὸ τρόμου καταληφθεὶς, κατέσφαξε τοὺς ὑπὸ τὴν φύλαξιν αὐτοῦ τούρκους αἰχμαλώτους καὶ κατέλιπε τὸ φρούριον. Τῇ 17 Ἰουλίου 1822, ὁ Δράμακλῆς ἔστησε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ· τῇ δὲ 24 ἔστρατοπέδευεν ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀργους· ὁ Τοῦρκος ὁμως στρατηλάτης ὑπελόγησεν ἄνευ τῆς ἐρημώσεως τῆς καταλαμβανομένης χώρας. Ἡ Πελοπόννησος δὲν ἦτο χώρα δυναμένη νὰ διαθρήψῃ ὀλόκληρον στρατιὰν ἀφρόνως ἀποχωρισθεῖσαν τῶν ἀποθηκῶν αὐτῆς. Ἡ πείνα, οἱ πυρετοὶ καὶ ἡ δυσσεντερία κατέστρεψαν ἀσφαλέστερον τοῦ πολέμου τὰ στρατεύματα ἅπερ ἐθεώρουν ἑαυτὰ νικηφόρα ἐπειδὴ δὲν ἠναγκάζοντο νὰ συγκροτήσωσι μάχην. Δὲν εἶχον λοιπὸν οὔτε δεκαπέντε ἡμέραι παρέλθει ἀπὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀργους καὶ ὁ Δράμακλῆς ἐσκέπετο ἤδη περὶ ὑποχωρήσεως πρὸς τὴν Κόρινθον. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Νικήταν ἀνέμενον αὐτὸν περὶ τὴν ἔξοδον τῶν Δερβενακίων. Συσσωρευμένοι ἐν τῷ βάθει τῆς φάραγγος, οἱ Δελῆδες εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν νὰ προελάσωσιν· ἀλλ' οὐδὲ νὰ ὑποχωρήσωσιν ἠδύναντο, διότι ἀπὸ μακροῦ ἤδη ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Δικαῖος εἶχον καταλάβῃ τὰ νῶτα αὐτῶν. Οἱ Τιμαριῶται κατέχωσαν ἐκ πτωμάτων τὸν διαυγῆ ρύακα τὸν ἡρέμα κυλίοντα τὰ ἐλικοειδῆ νάματά του διὰ μέσου τῆς μυρσίνης καὶ τῆς ῥοδοδάφνης. Ἡθέλησαν τότε ν' ἀναρριχηθῶσιν ἐπὶ τῶν κλιτύων ἀφ' ὧν οἱ Ἕλληνες σχεδὸν ἀκινδύνως ἀπέκτειναν αὐτοὺς πυροβολοῦντες. Τὸ θάρρος τῆς ἀπελπισίας δὲν ἔσωσεν αὐτούς. Φρικώδης ὑπῆρξεν ἡ σφαγή, ἀμέτρητα τὰ λάφυρα.



Τῆ 8 Αὐγούστου 1822, ὁ Δράμαλης ἄγων δευτέραν φάλαγγα, ἐτρέπετο ἐτέραν ὁδόν. Προσβληθεὶς ὅμως ὑπὸ τοῦ Νικητά καὶ τοῦ Ὑψηλάντου ὑπῆρξεν ὑπεράγαν εὐτυχῆς τοιούτους πολεμίους διαφυγῶν καταλείπων ἐν χερσὶν αὐτῶν τὰ ἐφόδια αὐτοῦ. Μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ ἵππικοῦ του ἐπανῆλθεν εἰς Κόρινθον, ἔνθα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατοῦ του δὲν ἐβράδυνε ν' ἀφανισθῆ. Ὁ ὑπερήφανος πασσᾶς, ὁ ὄνειροπολήσας τὴν δόξαν ν' ἀποδώσῃ εἰς τὸ ἰσλάμ τὴν ἐπαναστά- τιδα χερσόνησον, δὲν ἀντέσχεν εἰς τὸ ἄλλος καὶ τὴν ταπεινώσιν τῆς ἡττης. Ὁ πατρῶν αὐτοῦ καὶ προστάτης, ὁ σερασκιέρ Χουρσίτ, ἀπέθανε δηλητηριασθεὶς καὶ αὐτὸς δ' οὗτος ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του τῆ 8 Δε- κεμβρίου 1822.

Μετὰ τὴν ὀλεθρίαν ὑποχώρησιν τῆς στρατιᾶς τῆς Ῥούμελης, οὐδεμία ἀπέ- μενε πλέον ἐλπίς εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Ναυπλίας, ἐκτὸς μόνης τῆς βοηθείας ἣν ἠδύνατο νὰ παράσχῃ αὐτῇ ὁ στόλος. Τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐκπλεύσαντα ἤδη τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τὸν καπετάν-μπεην ἐνεφανίσθησαν ἐν τῷ εἴσπλω τοῦ κόλ- που· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἠκολούθησαν τὸν πρὸς τὰς Πάτρας πλοῦν αὐτῶν. Ἐκεῖ ὁ νέος τοῦ Μωρέως διοικητής, ὁ ἀνηλεὴς ἐκτελεστὴς τῶν διαταγῶν τοῦ Σουλ- τάνου, ὁ δολοφόνος τοῦ πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων Μεχμέτ, προαχθεὶς ὑπὸ τοῦ Παδισᾶχ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ναυάρχου, εἶχε ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὀθω- μανικοῦ στόλου. Τῆ 20 Σεπτεμβρίου 1822, ὁ στόλος οὗτος ἐπανερχόμενος ἐκ Πατρῶν ἐσημάνθη ὑπὸ τοῦ ὀπτήρος τῆς Ὑδρας. Ἡ φρεγάτα «Κρίνον» κατα- λιποῦσα τῇ αὐτῇ πρωτῆ τὸν ὄρμον ἔνθα εἶχε καταφύγη ἢ ἐλληνικὴ κυβέρνησις διῆλθεν ἐν μέσῳ τοῦ ὕδραϊκοῦ στόλου, ὅστις ἐξέπλεεν ἐν σπουδῇ τοῦ πορθμοῦ τῆς Ὑδρας πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου. «Μερίστη ταραχὴ ἐκράτει ἐν Ὑδρᾷ, ὀλόκληρος δὲ ὁ λαὸς εὐρίσκετο εἰς τὰ ὄπλα». Ὀγδοήκοντα τέσσαρα ὀθωμανικὰ πλοῖα κατηυθύνοντο πρὸς τὸν ἀργολικὸν κόλπον. Κατὰ τούτων δὲ οἱ Ἕλληνες μόλις ἀντέτασσαν ἐξήκοντα τκάφη, πάρωνας ὀκτῶ μέχρι δεκατεσ- σάρων πυροβόλων. Τῆ ἐπαύριον 21 Σεπτεμβρίου ἐκ τῆς γαλλικῆς φρεγάτας διεκρίνοντο καθαρῶς «οἱ δύο στόλοι μαχόμενοι κατ' οὐλαμούς, πυρπολικὸν κα- ταφλεγόμενον, σκηνή, λέγει ὁ πλοίαρχος Βιελλᾶ, συγκινητικωτάτη». Τὸ πυρ- πολικὸν ἦτο ἐλληνικὸς πάρων, καθ' οὐ ἐνέβαλεν ἀλγερινὴ φρεγάτα ἐκλαμβά- νουσα αὐτὸ ἀντὶ πολεμικοῦ πάρωνος. Τὸ πλήρωμα τοῦ πυρπολικοῦ πρὶν ριφθῆ εἰς τὴν ῤυμουλκουμένην ὑπ' αὐτοῦ λέμβον ἔλαβε τὸν καιρὸν νὰ θέσῃ τὸ πῦρ εἰς τὴν θρυαλλίδα. Τὰ ἰστία τῆς φρεγάτας ἀνεφλέχθησαν καὶ πεντήκοντα ἄνδρες ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς ἀρξαμένης πυρκαϊᾶς.

Τῆ Δευτέρᾳ 23, ὥρας τινὰς πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, τὸ «Κρίνον» ἐξήρ- χετο τῶν στενῶν τῆς Ὑδρας· ἡ κεφαλὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἶχεν ἤδη εἰσ- πλεύσῃ εἰς τὸν κόλπον. «Ὁ ἐλληνικὸς στόλος συνεκεντροῦτο καθ' ὁμάδας». Ἐξ πλοῖα τῆς γραμμῆς, πλείονες τῶν δεκατεσσάρων φρεγατῶν, τεσσαράκοντα

ἢ πεντήκοντα ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα, βοηθούμενα ὑπὸ λείου ἀνέμου, ὅστις, ἐν καιρῷ θέρους, πνέει πάσας τὰς ἡμέρας ἐκ τοῦ πελάγους, ἤθελον ἐγκαταλίπει τὸ λιμῶντον φρούριον ὅπερ ἔτεινεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας; ἠθελον ἀνεχθῆ νὰ φραχθῆ αὐτοῖς ἡ ὁδὸς ὑπὸ στολίσκου οὐτινος τὸ ἰσχυρότατον τῶν σκαφῶν, νεαυπηγημένον ἐπὶ ἐμπορίῳ σιτηρῶν, μόλις ἔφερον εἴκοσι τηλεβόλα;

Ἡ νῦξ διέρρευσε ἐσύχως. Ἄμα τῇ ἑφ, τὸ «Κρίνον» εὐρίσκετο εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπόστασιν. Περὶ τὴν ὀγδόην τῆς πρώτης ὥραν, ὁ Βιελλᾶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, τὸν ὑποπλοίαρχον Γκραέμπ, ὅπως ἐπισκεφθῆ τὸν καπετάν-πασσᾶν κατὰ τὰ εἰωθότα. Διερμηνεὺς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας διηρμήνευεν· ὁ δὲ καπετάν-πασσᾶς διέταξε πάντας τοὺς οἰκείους αὐτῷ ν' ἀποσυρθῶσιν. Ὅταν εἶδεν ἑαυτὸν μόνον μετὰ τοῦ γάλλου ἀξιωματικοῦ, εἶπεν αὐτῷ μετὰ τῆς θωπευτικωτάτης τῶν φωνῶν. «Ἐγὼ ἐν τῷ στόλῳ μου αὐστριακὸν πάρωνα πλήρη σίτου διὰ τὸ Ναύπλιον· δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ παρᾶσχητε αὐτῷ συνοδείαν μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ κόλπου;» Ὁ Γκραέμπ δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπνίξῃ τὴν ἔκφρασιν ἐκπλήξεώς του. «Δὲν πιστεύω, εἶπε, διατεθειμένον τὸν κυβερνήτην μου ν' ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν οὐδετέρου πλοίου». — Ὁ καπετάν-πασσᾶς ἐπέμενε. — Ἐὰν ἡ ναῦς ἐτίθετο ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Γαλλίας, θὰ ἦτο βέβαιον ὅτι οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ θίξῃ αὐτήν. — Ὁ Γκραέμπ ὑπεκλίθη εὐσεβάστως καὶ ἀπεσύρθη.

Ὁ κόλπος παρίστα τότε τὸ ὠραιότατον τῶν θεαμάτων. Τὰ ὀγδοηκοντατέσσαρα ὀθωμανικὰ πλοῖα ἐπλήρουν τὸν εἴσπλον. Ἀπέναντι τοῦ στόλου τούτου ὑφούντο, εἰς ὀλιγώτερα τῶν δέκα ἢ δώδεκα μιλλίων, τὰ φρούρια τοῦ Ναυπλίου, ὧν οἱ ὑπερασπισταὶ ἐνόμιζον ἤδη ἐγγὺς τὴν ὑπεσχημένην βοήθειαν. Ἄριστερᾶ, αἱ ἑλληνικαὶ νῆες, ἀνακωχεύουσαι ὑπὸ τοὺς δόλωνας αὐτῶν, τὸ σῆμα μόνον ἀνέμενον ὅπως ἀναπετάσῃσι σύμπαντα αὐτῶν τὰ ἰστία. Ἡ γαλήνη εἶχε διαδεχθῆ τὸν καθ' ὅλην τὴν νύκτα πνεύσαντα ἀπόγεων. Περὶ τὰς δέκα αἰ πρῶται πνοαὶ τοῦ πελαγίου ἀνέμου ἤρξαντο καθιστάμεναι αἰσθηταί. Ὁ ἀμέτρητος λοιπὸν στόλος εἰσέπλεε μετὰ μικρὸν νικηφόρος εἰς Ναύπλιον καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ ἀφθονία! Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ «Κρίνου» εἶδον ἐκπληκτοὶ τοὺς Τούρκους πλαγιάζοντας καὶ ὅλως διάφορον τῆς ἀγούσης πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ὁδὸν τρεπομένους. Ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ πάρων φέρων τ' αὐστριακὰ χρώματα ἀπεσπᾶσθη τῆς μεσοπορείας, διῆλθε πλησίον τοῦ καπετάν-πασσᾶ καὶ ἐπλευσε οὐριοδρομῶν πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου. Δὲν ἔφθασεν ὅμως καὶ μακρὰν· δύο ἑλληνικὰ εὐδρομα, κεκρυμμένα ὑπὸ τὸ Τολόν, ἐφανισθέντα αἴφνης ἐπέπεσαν κατ' αὐτοῦ. Ὁ αὐστριακὸς ἔφυγε πρῶτον πρὸς τὸν κόλπον, ἔνθα πρὸ μικροῦ ἠγκυροβόλησεν ἡ γαλλικὴ φρεγάτα· μετ' ὀλίγον ὅμως ἀνέλαβε τὴν πορείαν του· μετὰ τινὰς στιγμὰς ἐδίσταζεν ἀκόμη· τέλος ἀφοῦ ἐπέδειξεν ἄκραν ἀναποφάσι-

στικότητα ἐν τοῖς χειρισμοῖς αὐτοῦ, ὑπετάγη εἰς τὴν τύχην του καὶ ἀνεκώχου-
σεν ἀναμείνων τὰ δύο ἑλληνικὰ πλοῖα ἄτινα καὶ κατέλαβον αὐτόν.

Τῆ 26 Σεπτεμβρίου, ἅμα τῆ ἀνατολῆ, τὸ «Κεῖνον» ἀνήγето ἐκ τοῦ ὄρ-
μου τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου. Ἐβδομήκοντα πέντε ὀθωμανικαὶ νῆες διεδρόμουν ἀνά
τὸν εἴσπλον τοῦ κόλπου ἐν ἀταξία μὴ ἐπιτρεπούση νὰ προεικάζη τις τὰ σχέ-
δια τοῦ καπετάν-πασσᾶ. Οἱ Ἕλληνες, ταχεῖς καὶ ἄγρυπνοι, ἀνελίσσοντο μεταξὺ
Σπετσῶν καὶ τῆς Πελοποννησιακῆς ἀκτῆς. «Ἡ δυσαναλογία τῶν δυνάμεων
αὐτῶν, ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος Βιελλᾶ, ἐνέπνευσεν αὐτοῖς τὴν ἰδέαν τοῦ μετα-
σχηματισμοῦ τοῦ στόλου αὐτῶν εἰς πυρπολικά. Ἐχουσι τεσσαράκοντα περίπου
τοιαῦτα, ὧν τὸ ἥμισυ κατ' ἐλάχιστον ὄρον εἶναι τεχνικώτατα κατασκευασμένα.
Τὸ πείραμα ὅπερ ἐξετέλεσαν ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος τοῦ τελευταίου καπετάν-πασσᾶ,
καὶ τινες ἄλλαι ἀπόπειραι τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τοσοῦτον κατεπτόησαν τοὺς Τούρ-
κους ὥστε τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα δὲν τολμῶσι πλέον ν' ἀγκυροβολήσωσιν ἐπὶ πα-
ρουσίᾳ τῶν πολεμίων αὐτῶν· παρενοχλούμενοι νύκτα καὶ ἡμέραν ὑπὸ τῶν ἐνε-
δρευουσῶν εὐκινήτων ἑλληνικῶν νεῶν δὲν γινώσκουσι πῶς νὰ λυτρωθῶσιν ἀπ
αὐτῶν. Τὴν ἐκ μαγείας σχεδὸν δημιουργίαν τῶν στολίσκων τούτων τοσοῦτον
ἐπιτυχῶς παραλυόντων τοὺς ὀθωμανικοὺς στόλους δὲν δύναται τις βεβαίως νὰ
ἴδῃ ἀδιαφόρως».

Τὴν αὐτὴν ἐσπέραν, ἡ γαλλικὴ φρεγάτα κατελίμπανε τὰ ὕδατα ταῦτα· ὁ
δὲ καπετάν-πασσᾶς ἔπλεε πρὸς τὴν Σούδαν, τὸν εὐρύτατον λιμένα τῆς Κρήτης,
ἐγκαταλείπων τὴν φρουρὰν τοῦ Ναυπλίου ἐν λιμῶ δεινοτάτῳ. Τῆ 9 Ἀπριλίου
1822, εἴκοσι λίτραι σίτου διανεμήθησαν διὰ τελευταίαν φορὰν ἐκάστῳ Τούρκῳ
στρατιώτῃ. Ὁ καπετάν-πασσᾶς ἠδύνατο ν' ἀποσπάσῃ τὴν ἐφοδιοπομπείαν αὐ-
τοῦ εἰς Ναύπλιον ὑπὸ τὴν συνοδείαν τῶν παρώνων καὶ τῶν κορβεττῶν αὐτοῦ·
αἱ φρεγάται καὶ τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς ἤρκουν πρὸς κάλυψιν τῆς κινήσεως·
ἀλλ' ὁ Μεχμέτ ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἐπιτηρούμενον ὑπὸ πολεμίων ὧν καλῶς ἐγί-
νωσκε τὴν τόλμην. Κατελήφθη ὑπὸ δέους. Ἐκ πασῶν δὲ τῶν ὑπηρεσιῶν ὅσας
ὁ Μιαούλης παρέσχε τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι, ἡ μεγίστη, ἡ σπουδαιότατη διὰ τὰς
συνεπείας αὐτῆς, ὑπῆρξε βεβαίως ἡ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Χωρὶς νὰ διαπραξῆ
τὴν ἀφροσύνην νὰ συνάψῃ ἀποφασιστικὴν μάχην, ἠδυνήθη ν' ἀναχαιτίσῃ σύμ-
πασαν τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Τουρκίας συγκεντρωθεῖσαν διὰ μεγίστων δαπα-
νῶν πρὸς διάσωσιν τοῦ Γιβραλτᾶρ τοῦ Μωρέως. Ἐπῆνεγκεν οὕτω τὴν πτώσιν
τοῦ φρουρίου τούτου, τοῦ ἀπορρήτου θεωρουμένου. Τὸ Ναύπλιον, ὅπερ ἡ δεξιὰ
τακτικὴ τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου παρέδιδεν εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ὑπῆρξεν ἐν
ἡμέραις πονηραῖς ὁ προμαχὼν τῆς Ἑλλάδος, τὸ τελευταῖον ἔρυμα καθ' οὗ
ἔθραυσθη ἡ δύναμις τοῦ Ἰμβρατῆ. Ἡ φρουρὰ τοῦ Παλαμηδίου, ἀληθοῦς ἀε-
τοῦ φωλεᾶς δεσποζούσης ἐκ τοῦ ὕψους τῶν ἀποτόμων αὐτοῦ βράχων τὴν πόλιν
τοῦ Ναυπλίου, μὴ λαμβάνουσα τροφάς, ἰδείκασε μικρὰν ἔφεισιν πρὸς τὴν ἐπὶ

μακρότερον άμυναν τοῦ φρουρίου. Οἱ Ἕλληνες κατέλαβον αὐτὸ τῇ 12 Δεκεμβρίου 1822, ἐκ τοῦ ἀδοκίτου ἀναβάντες τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων.

Ἄμα τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ὁ Κολοκοτρώνης προσέτρεξεν ἐν τοῦ ἐν Ἄργει στρατοπέδου του. Αἱ διαπραγματεύσεις ἤρξαντο καὶ ἡ πόλις συγκατένευσε νὰ παραδοθῇ. Ὁ πλοίαρχος Ἄμιλτων, τοῦ «Κάμπριαν», μοίραρχος τῆς ἀγγλικῆς μοίρας, ἐν Ὑδρᾷ τότε εὐρισκόμενος, κατέλιπεν αὐτὴν ἐσπευσμένως. Ἡ διαγωγή τῶν ἀξιωματικῶν ἡμῶν, κατὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν, εἶχεν ἐξεγεῖρῃ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ εὐγενῆ ἄμιλλαν. Αἱ συμπάθειαι αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐπεδέχοντο ἀμφιβολίαν, καὶ οὐδέποτε ἐφρόντισε νὰ κρύψῃ ταύτας· ἐπίστευεν ὁμως ὅτι ἡδύνατο κάλλιον νὰ ὑπηρετήσῃ τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα προφυλάττων αὐτόν, ἔστω καὶ διὰ σωστικῆς βίας, τῶν παρεκτροπῶν εἰς ἃς ὡς συνθήεστατα παρεσύρετο. Ὁ «Κάμπριαν» ὄρμει ὑπὸ τὰ τεῖχη τοῦ Ναυπλίου καθ' ἣν στιγμὴν, ἄνευ ἀνησυχίας διὰ τὰς ὑπογραφείσας συνθήκας, τὰ πελοποννησιακὰ στίφη ἤθελον νὰ εἰσελάσῃσι βίᾳ εἰς τὰ τεῖχη. Ὁ Ἄμιλτων παρέστησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἐπανελημμένως κατηγορηθέντες ὅτι παρεβίασαν καὶ καθήμαξαν τὰς συνθήκας αὐτῶν, ἦτο νῦν ἀνάγκη νὰ μεταβάλωσι τὴν περὶ τούτου γνώμην τῆς Εὐρώπης. Οἱ Ἕλληνες ἐμεμφμοῖρου ἐπὶ τούτῳ· ὁ ἀγγλος ὁμως πλοίαρχος παρέσχε τὴν βοήθειαν αὐτοῦ τοῖς Τούρκοις. Ἄρθρον τῆς συνθηκολογήσεως ὥριζε τὴν εἰς Νέα Ν Ἐφeson, ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, μεταφορὰν τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ ἐλληνικῶν πλοίων· ὁ Ἄμιλτων ὁμως ἐθεώρησε φρονιμώτερον ν' ἀναλάβῃ μόνος τὴν μεταγωγήν. Ὁ «Κάμπριαν» παρέλαβε τετρακοσίους πεντήκοντα Τούρκους, καὶ ἀπεβίβασεν αὐτούς, τῇ 13 Ἰανουαρίου 1823, εἰς Σμύρνην. Τριάκοντα ἐπτὰ τῶν δυστυχῶν τούτων εἶχον ἀποθάνῃ ἐξ ἐξαντλήσεως κατὰ τὸν διάπλουν. Ἡστάσις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐφαίνετο ἔως τότε ἀναποφάσιτος. Αἱ διαθέσεις αὐτῆς ἡδύνατο νὰ θεωρηθῶσιν ἴσως μὲν φίλαυτοι, βεβαίως δὲ ἀόριστοι καὶ ἐπαμφοτερίζουσαι. Τὰ ὅλως προσωπικὰ διαθήματα τοῦ πλοίαρχου Ἄμιλτων προσήγγιζον ἐπαισθητῶς τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου πρὸς τὴν πολιτικὴν τὴν ὑπὸ τοῦ ἀνακτοβουλίου τοῦ Κεραμεικοῦ, μετ' ἀξιοσημειώτου εὐκρινείας, διαχαραχθεῖσαν τοῖς διοικηταῖς τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ γαλλικοῦ ναυτικοῦ σταθμοῦ. Αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις μίαν μόνην ἐπιθυμίαν ἡδύνατο νὰ ἔχωσι, μίαν μόνην διαγωγήν νὰ τηρήσωσιν, ἐνώπιον τοιοῦτου ἀγῶνος· ὑψηλοφώως, χάριν τῆς ἰδίας αὐτῶν τιμῆς, ἄφειλον ν' ἀπαρνηθῶσι πᾶσαν ἰδέαν σφετερισμοῦ αἰμοφύρτων λειψάνων. Ἀντὶ νὰ σκέπτωνται πῶς νὰ ἐπωφεληθῶσι φρικαλέων δυστυχημάτων, ἦτο ἑκατοντάκις προτιμώτερον νὰ ἐπιδιώξωσι τὴν κατάπαυσιν αὐτῶν, νὰ ριφθῶσι μεταξὺ τῶν μαχομένων, οὐχὶ ὅπως λαφυραγωγῆσωσιν αὐτούς, ἀλλ' ὅπως προσκαλέσωσιν αὐτούς, ὅπως τοὺς ἀναγκάσωσι μάλιστα, νὰ φεῖδωνται ἀλλήλων.

Παραμείνας ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐν Σούδα, ὁ καπετάν-πασσᾶς ἔπλευσεν εἶτα εἰς

Τένεδον προσορμισθείς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς τρωϊκῆς ἀκτῆς. Τῇ 10 Νοεμβρίου 1822, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἵστατο ἐπ' ἀγκύρας, ἐνώπιον τῶν Βεσικίων ἐν πληρεστάτῃ ἀσφαλείᾳ. Οἱ πρόσκοποι αὐτοῦ, οἱ ἐπιτηροῦντες τὴν προσέγγισιν τῆς ὑπὸ τὸν Μικαούλην ναυτικῆς στρατιᾶς, οὐδὲν εἶχον σημάνη αὐτῷ ὑποπτον· δύο πυρπολικὰ ἐπωφελοῦμενα τοῦ πρώτου λυκόφωτος διωλίσθησαν ἀθορύβως μεταξὺ τῶν τουρκικῶν δικρότων. Καὶ πάλιν ὁ Κανάρης, ὁ καταστροφεὺς τοῦ Καρᾶ-Ἀλῆ, ὁ νικητὴς τῆς Χίου, νομίζων ὅτι δὲν διέπραξεν ἀρκετά, ἐπήρχειτο κατὰ τοῦ πολεμίου. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ ἀτρομήτου Ψαριανοῦ κρατῆσαν διὰ τῆς ἀρπάγης τὴν ναυαρχίδα τοῦ καπετάν-μπεη περιετύλιξεν αὐτὴν, ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν, ἐν στροβίλῳ φλογῶν καὶ καπνοῦ. Ἡ πυρπόλησις ὑπῆρξε τοσοῦτον ταχεῖα ὥστε ὀλίγιστοί τινες, ἐκ τῶν ὀκτακοσίων τῶν ἀποτελούντων τὸ πλήρωμα, κατῶρθωσαν νὰ διαφύγωσιν. Καὶ νῦν ἔτι, τὸ ἕτερον τῶν πυρπολικῶν, ὑπῆρξεν ἦττον εὐτυχές. Ἐμβαλὼν τὴν ναῦν τοῦ καπετάν-πασσα, ἀπεσπάσθη αὐτῆς παρασυρθὲν ὑπὸ τοῦ ρεύματος οὐτινος τὴν δύναιμι καὶ τὴν φορὰν ἐσφαλμένως εἶχεν ἐκτιμήσῃ ὁ κυβερνῶν πυρπολητής. Ὁ Κανάρης μόνος ἦτο ἀλάνθαστος ἐν τῷ εἶδει τούτῳ τῆς ἐπιθέσεως· ἦρωσ ἄξιος τῶν παλμῶν τῆς καρδίας τῶν ποιητῶν, ναύτης ὃν οὐδεὶς θαλασσινὸς θέλει ἀποκάμῃ θαυμάζων, ὁ Κανάρης ἐντὸς ἐξ μόλις μηνῶν κατέστρεψε δύο πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ κατεπόντισεν ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἄνδρας. Ἡρκει μόνον ν' ἀκουσθῇ τ' ὄνομά του ὅπως ὀλόκληροι στόλοι τραπῶσιν εἰς φυγὴν.

Ὁ στόλος τοῦ Μεχμέτ ἀποκόψας τὰς ἀγκύρας του, ἀνεπέτασε τὰ ἱστία του ἐν ἀπεριγράπτῳ ἀταξίᾳ, καὶ μόλις μεθ' ἡμέρας κατῶρθωσε νὰ συγκεντρωθῇ καὶ πάλιν πρὸ τῶν Δαρδανελλίων. Μία τῶν κορβεττῶν αὐτοῦ ἐξώκειλεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Τενέδου· ἑτέρα, ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τοῦ πληρώματος, ἐπέπλεε δίκην ναυαγίου ἐν μέσῳ τοῦ Αἰγαίου. Ὁ μυοδρόμων «Ρέκτης» ἐκπεμφθεὶς εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς, τῇ ἐπιμόνῳ παρακλήσει τοῦ πασσᾶ τῆς Σμύρνης, κατῶρθωσε νὰ τὴν ἀνεύρῃ μετὰ πενθήμερον ματαίαν θαλασσοπλοΐαν, παρὰ τὸν Τσεσμέ.

Δικαίως ἀγανακτήσας ἐκ τῆς διαγωγῆς τοῦ στόλου αὐτοῦ, ὁ Σουλτάνος ἐσκέπετο ν' ἀπαγορεύσῃ αὐτῷ τὴν προσέγγισιν τῆς πρωτευούσης του, ἀλλ' ἢ ὑποχρέωσις τῶν πληρωμάτων ἔληγεν. Ὁ Σουλτάνος καταπραῦνθεὶς διέταξε τὸν στόλον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Δεκεμβρίου ν' ἀναπλεύσῃ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Μικρὰ τε καὶ μεγάλα, πάντα τὰ σκάφη εὐρίσκοντο ἐν ἄξιοθρηνητῷ καταστάσει· διὰ τοῦτο καὶ φρονίμως ἐκρίθησαν ἀνίκανα ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος πρὸ τοῦ ἕαρος. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' ἑτέρου, λόγῳ ὀκονομίας ἀφώπλισαν τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στόλου, δικτηρήσαντες καταδρομικὰ τινα μόνον, ἅτινα ἀφοῦ ἐπόρησαν τὰς ἀκτὰς τῆς Καραμανίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἀφοῦ προσέβαλον τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τῆς Δαμιέττης, παρέσχον εἰς τὴν οὐδετέραν ναυτιλίαν τοσοῦτῳ δικαίας ἀφορμᾶς παραπόνων, ὥστε αἱ

εὐρωπαϊκαὶ μοῖραι, ἀσχολούμεναι εἰς πρόληψιν ἢ καταδίωξιν τῶν λεηλασιῶν αὐτῶν, εὖρον ἐν τῇ ἀχαρίστῳ ταύτῃ ὑπηρεσίᾳ τὴν εὐκαιρίαν ἐπιτάσεως τῆς δραστηριότητος αὐτῶν. Τότε πανταχόθεν, ἐν Μασσαλίᾳ, ἐν Μελίτῃ, ἐπ' αὐτῶν τῶν πλοίων ἡμῶν ἔτι, ἤρξαντο καταρῶμενοι τὴν Ἑλλάδα· ἢ Ἑλλάς ὅμως πλέον δὲν ἤζηρτάτο ἀπὸ τῶν παλιντροπιῶν τῆς ξένης κοινῆς γνώμης. Αἱ τελευταῖαι ἐπιτυχίαι τῶν στόλων καὶ στρατιῶν αὐτῆς εἶχον καθιερώσῃ τὰ ἐπὶ τῆς ἀνεξαρτησίας δίκαια αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Βιελλᾶ. Ἐμφύλιος σπαραγμός.

Τῇ 13 Μαρτίου 1822, ἡ ἐν Κορίνθῳ κυβέρνησις, δι' ἐπισήμου διακοινώσεως, ἐκήρυξεν εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ τὰ παράλια τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. «Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ἔλεγε, μάχεται ἀφ' ἑαυτοῦ κατὰ τῆς τυραννίας· αἱ δ' ἀξιώσεις αὐτοῦ εἶναι ἀναμφισβήτητοι. Κατὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον, τὸ ἀνεγνωρισμένον ἐν Εὐρώπῃ, κηρύσσει εἰς κατάστασιν ἀποκλεισμοῦ πάντα τ' ἀπὸ μακροῦ χρόνου κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ πολεμίου παράλια, ἐν τε τῇ Ἡπείρῳ καὶ τῇ Πελοποννήσῳ, τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἀπὸ Ἐπιδαύρου μέχρι Θεσσαλονίκης, τοὺς λιμένας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῶν Σποράδων καὶ τῆς Κρήτης. — Κατ' ἀκολουσίαν, πᾶσαι αἱ νῆες, ὅφ' οἰανδήποτε καὶ ἂν τελῶσι σημαίαν, αἵτινες ἤθελον εἰσελθεῖν εἰς τοὺς εἰρημένους λιμένας μετὰ τὴν ἐπίδειξιν τοῦ παρόντος διατάγματος ὑπὸ τῶν ἐλλήνων ναυάρχων ἢ πλοιάρχων, θεωροῦνται νόμιμος λεία καὶ θέλουσι διατεθῆ κατὰ τοὺς κρατοῦντας νόμους».

Ἡ Ἀγγλία εὖρε νόμιμον τὴν διακήρυξιν ταύτην· ἢ Ἑλλάς ἀληθῶς οὐδὲν ἕτερον ἔπραττεν ἢ ἐφήρμοξε τὰς περὶ θαλασσίας ἀστυνομίας θεωρίας αὐτῆς. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Αὐστρία ἔκρινον ὑπερβολικὴν τὴν ἀξίωσιν τῶν ἐπαναστατῶν. Ἡ δὲ ἐλληνικῶν πλοίων ἐμπορικὴ ναυτιλία, ἐξαιρέσει μικρᾶς τιнос μεταφορᾶς σιτηρῶν ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν, εἶχε παύσῃ σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου· ἢ δ' ἀπότομος αὕτη διακοπὴ ἔτεινε εἰς ἀποκατάστασιν τῶν παλαιῶν σχέσεων τῶν ὀθωμανικῶν λιμένων μετὰ τῆς εὐρωπαϊκῆς ναυτιλίας. Τὸ «καρὰβάν» εἶχε καὶ αὖθις ἐμφανισθῆ, ἐνεργοῦμενον κυρίως ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Ἔτερον δὲ εἶδος κερδοσκοπίας εἶχεν ἀναπτυχθῆ ἕνεκα τῶν περιστάσεων. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν φρουρίων τοῦ Μωρέως καὶ τῆς Κρήτης παρεῖχεν ἐπικερδестаτάς ναυλώσεις εἰς τοὺς ἀψηφουῦντας τὰς ἀπαγορεύσεις τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Τὸ εὐεργέτημα ἐφαίνετο κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον ἐξησφαλισμένον καθ' ὅσον κατ' ἀρχὴν εἰκότως ὑπελόγιζον ἐπὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Ἡ Πύλη εἰδείκνυτο λίαν ἐκπε-

πληγμένη ἐπὶ τῷ ὅτι τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν συμμάχων αὐτῆς ἐδίσταζον νὰ εὐκολύνωσι τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν φρουρίων, ἅπερ αὕτη δὲν κατώρθου νὰ ἐφοδιάσῃ διὰ τῶν ἰδίων στόλων. «Θέλει προβῆ εἰς διακοίνωσιν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἔγραφον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῷ πλοίαρχῳ Βιελλᾶ». Δὲν στερεῖται ἐνδιαφέροντός τινος νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα τὸ εὐσυνείδητον καὶ τὴν χρηστότητα ἃς ἐπεδείξαντο οἱ τῆς ἐν τῇ ἀνατολῇ γαλλικῆς μοίρας προϊστάμενοι κατὰ τὰς περιπλόκους ταύτας περιστάσεις.

Ὁ ἱππότης Βιελλᾶ ἦτο χριστιανὸς ἱππότης καὶ ἐνθερμος βασιλικός. Εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῇ 31 Μαΐου 1778, ἐν ἡλικίᾳ δεκατεσσάρων ἐτῶν, προήχθη εἰς ὑποπλοίαρχον τῷ 1786. Παρέστη εἰς τρεῖς ναυμαχίας τοῦ κόμητος Γκίσειν κατὰ τοῦ ναυτικῆς τοῦ λόρδου Ῥόδνεϋ καὶ εἰς τὴν μάχην τὴν συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ κόμητος Δὲ Γκράς ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Δομινίκας. Κατὰ τὴν μεγάλην ἐπαναστάσιν, μετηνάστευσε, μετέσχε τῆς ἐστρατείας τοῦ 1792 ἐν τῇ λεγομένῃ στρατιᾷ τῶν πριγκήπων, καὶ μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν. Ἀποκατασταθεὶς εἰς τὰ ναυτικά του καθήκοντα τῷ 1814, ἀνέλαβεν ἐν Τουλῶνι τὴν κυβέρνησιν τοῦ πλοίου «ἡ Πόλις τῆς Μασσαλίας» μέλλοντος νὰ μεταφέρῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν μαρκήσιον Ῥιδιέρ. Ἡ 20 Μαρτίου κατέλαβεν αὐτὸν ἐν τῇ θέσει ταύτῃ. Διαβὰς εἰς Ἰσπανίαν ἐπεφορτίσθη ὑπὸ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀγκουλέμ διὰ σπουδαίας ἀποστολῆς εἰς Νεάπολιν καὶ Γενούην. Τῷ 1816, διώκει τὴν » Ἐρμιόνην», μετὰγων εἰς Βραζιλίαν τὸν δοῦκα τοῦ Λουξεμβούργου, ἕκτακτον ἀπεσταλμένον τοῦ βασιλέως· τῷ 1820, ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν τοῦ «Κρίνου» ἐφ' οὗ ἐπανευρίσκει αὐτόν, μετὰ τριετῆ πλοῦν, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σταθμοῦ τῆς Ἀνατολῆς συνεπέα εἰδικῆς ἐκλογῆς. Ἐάν τις ἔπρεπε, ἐξ ἐνστίκτου καὶ πεποιθήσεως, νὰ εἶναι ἡμιστὰ εὐνοῦς πρὸς ἐπαναστάτας, οὗτος βεβαίως ἦτο ὁ ἀξιωματικὸς οὗτινος ἀφηγήθη διὰ βραχέων τὰς ὑπηρεσίας. Ὁ Βιελλᾶ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐν τούτοις παρεξέτραπή τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ, —χοσοῦτον ἢ ἔννοια τοῦ δικαίου εἶναι ἀπλῆ διὰ τὸν ζητοῦντα αὐτὴν μετὰ ψυχῆς πράγματι ἱπποτικῆς. Ποιήσας γνωστὴν εἰς τὰ μέλη τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὴν πρόθεσιν τῆς γαλλικῆς περὶ μὴ ἀναγνωρίσεως τῆς διακηρύξεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς 13 Μαρτίου, δὲν ἐδείχθη διὰ τοῦτο ἦττον ἐπιμελής περὶ τὴν ἐν πάσῃ περιπτώσει τήρησιν αὐστηροτάτης οὐδετερότητος. Τούναντίον οἱ αὐστριακοὶ ἦσαν διατεθειμένοι νὰ προστατεύσωσι διὰ τῶν ὄπλων τὰς ἐργασίας τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν πλοίων. Εἰς τῶν πολεμικῶν αὐτῶν παρώνων δὲν ἀπεδειλίασε νὰ εἰσέλθῃ βία εἰς Χαλκίδα περιφρονῶν ἀποκλεισμὸν πραγματικὸν καὶ κανονικόν. Ὁ γάλλος μίρραρχος οὐδαμῶς ἐθεώρησεν ἐπιτρεπομένην ἑαυτῷ τὴν παράβασιν τῶν κανόνων οὓς ἐκτὸς πασῶν τῶν διεθνῶν συμβάσεων ἐχάραξε διὰ τὴν οὐδετέραν ναυτιλίαν τὸ αἰώνιον καὶ ἀναλλοίωτον δίκαιον. Οὐδέποτε ἐφωράθη συγκατανεύων εἰς κακοῦθεις ἀξιώσεις. «Ἀξιοθρήνητον εἶναι, ἔγραφε τῇ 27 Ἰανουαρίου 1823 τῷ

ὑπουργῶ, ἐρευνῶντες κατὰ βάθος τὰ ἀμφισβητούμενα ταῦτα ζητήματα, νὰ εὐρίσκωμεν σχεδὸν πάντοτε παρὰ τῷ κατηγορῶ τὰ πρῶτα ἀδικήματα ἅπερ πολ-
λάκις προκάλεσαν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἐμετρίασαν τὰ τοῦ ἀδικήσαντος. Οὐδέ-
ποτε παυόμεθα συναντῶντες τὴν αἰσχροκέρδειαν ἐμπαιζοῦσαν ἀρχὰς τε καὶ κανο-
νισμούς.» Ἴδου χρηστοῦ ἀνδρὸς γλῶσσα. Καὶ ὅμως οἷα ἀπαιτεῖται εὐστάθεια
ὅπως ἀντιστῆ τις εἰς τὸν θόρυβον ὃν τοιαύτη ἀμεροληψία ἐξεγείρει. Τὸ γαλλικὸν
ἐμπόριον, βλέπον τὰ πλοῖα τῆς Τεργέστης διενεργοῦντα μεταφορὰς στρατευ-
μάτων καὶ πολεμεφοδιῶν, ἐπισιτίζοντα σχεδὸν μόνα τὰ ἀποκεκλεισμένα φρού-
ρια, πικρῶς παρεπονείτο ὅτι ἰστερεῖτο προστασίας, μὴ ἐπιθυμοῦν ἴσως τοιαύτην
τοῦ ζυγοῦ χάριν τῶν ἐλλήνων ἰσοσταθμίαν. Ἐντεῦθεν περισπασμοί, ἀνάγκαι
ἐξηγήσεων δυσαρέστων καὶ πνεύματος ἔντασις, ἧς ὡς συνθήεστατα ἡ ὑγεία τῶν
μοιράρχων ἡμῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατέβαλλε τὰς δαπάνας. Οἱ Ἄγγλοι ὑφί-
σταντο ἤσσανας ἡμῶν ἐνοχλήσεις. Ἡ ὑπὲρ τῶν οὐδετέρων εὐνοια οὐδέποτε
ὑπῆρξεν ἀρχὴ αὐτῶν τὸ μετὰ τῆς Τουρκίας ἄλλως ἀγγλικὸν ἐμπόριον διενη-
γεῖτο ἀπ' εὐθείας, καὶ οὐδὲν σχεδὸν τῶν πλοίων αὐτῶν ἦσκει τὸ «καραβάκιον».
Διὸ καὶ «ὀλίγον ἐνήργουν καὶ πολλὰ παρέβλεπον». Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀπέκλειον
τὸ Ναύπλιον, ἀγγλικὸν βρῖκιον ἀπεπειράθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα· οἱ Ἕλ-
ληνες ἐνσφαίριως πυροβολήσαντες ἐφόνευσαν τὸν ὑποπλοίαρχον. Οἱ Ἄγγλοι,
τοσοῦτον συνθήως περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὰ πρόνοια τῆς ἑαυτῶν σημαίας,
οὐδόλως σχεδὸν ἐταράχθησαν ἐπὶ τῷ χαλεπῷ τούτῳ συμβεβηκότι, προσποιη-
θέντες ὅτι ἀπλῶς θεώρουν αὐτὸ ὡς ἀποτυχοῦσάν τινα κερδοσκοπίαν.

Τὸν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ναυτικὸν σταθμὸν τῆς Γαλλίας ἐξ ἴσον μῆνας διώκητεν
ὁ Βιελλᾶ. Τῇ 27 Ἰανουαρίου 1823, μετεβίβαζε τὴν ἀρχὴν τῷ πλοίαρχῳ Δε
Ῥινῦ, ὅστις, ἐπανελθὼν ἐκ βραχυχροῦ ἀνὰ τὴν ἀκτὴν τῆς Καταλωνίας ἀπο-
στολῆς, διετάχθη νὰ μεταβῆ καὶ πάλιν μετὰ τῆς φρεγάτας «Μηδείας» εἰς Συμύ-
ρην. Τῇ 11 Μαρτίου, ἡ φρεγάτα «Κρῖνον» ἠγκυροβόλει ἐν Τουλῶν μετὰ τεσ-
σαράκοντα πέντε ἡμερῶν διάπλου. Ἡ Συμύρνη ἦτο τότε, ἰδίως κατὰ τοὺς
ἀγρίους τοῦ χειμῶνος μῆνας, πλειότερον μεμακρυσμένη τῆς Γαλλίας, ἢ νῦν,
χάρις τῷ ἀτμῷ καὶ τῇ διώρυγι τοῦ Σουεζ, ἡ Βαταλία, ἡ Συγγαπόρ, ἡ Μανίλλα
καὶ ἡ Σαϊγκόν. Αἱ εἰδήσεις δὲν ἐξετέλουν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐπὶ τῶν πτε-
ρύγων τοῦ τηλεγράφου τὸν γύρον τοῦ κόσμου ἐντὸς ὀλίγων ὥρων. Οἱ ἡμέτεροι
πλοίαρχοι ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου των, «ίστία ἐπὶ ἰστίων ἀναπετακνύμενοι»,
πλέοντες νίκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν τὰς δυσχερεστάτας τῶν δίοδων, εἶναι οἱ
μετάγοντες τὴν ἀνυπομῶνας ὑπὸ τῆς κοινῆς περιεργείας ἀναμενομένην τροφήν.
Εἰς αὐτοὺς ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν περὶ τῶν μεμακρυσμένων τούτων
χωρῶν κτηθεῖσαν γνῶσιν, ἀπετείνοντο ὅπως σχηματίσωσιν ἀκριβῆ ἔνοιαν τῶν
γεγονότων. Ἐκαλοῦντο εἰς Παρισίους, ἠρωτῶντο, ἠκούοντο, ἐπανερχόμενοι ἐκ
Συμύρης, μετ' ἐνδιαφέροντος, οὐτινος νῦν μόλις θὰ ἐτύγχανε περιγητῆς κατελ-

θῶν τῶν ὑψιπέδων ἔνθα αἱ πηγαὶ τοῦ Νείλου. Τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν δὲν ὑπῆρχε φόβος νὰ βλάβῃ ὁ Βιελλᾶ παρὰ τῷ Λουδοβίκῳ ΙΗ΄. Ὁ πιττὸς οὗτος ὑπρέτης τῶν ἐκγόνων τοῦ Ἀγίου Λουδοβίκου ἀπηχθάνετο βαθέως τὴν μουσουλμανικὴν ὠμότητα. «Ἡλπίζε-ὅπως, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ κατάπλου αὐτοῦ εἰς Τουλῶνα, ὅτι τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ παντοδύναμου εὐνοουμένου Χαλὲτ-Ἐφφέντη, μανιώδους ἐχθροῦ τῶν χριστιανῶν, καὶ ἡ τοῦ ἐκ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ συγκεροτημένου ὑπουργείου πτώσις, ἤθελον ἐπενέγκῃ μεταβολὴν τινα ἐν τῷ πολιτικῷ συστήματι τῆς Πύλης, τοῦτο ὅμως θέλομεν, φοβοῦμαι, ἀναμείνῃ ἐπὶ μακρὸν ματαίως. Ἡ αἰτία ἀποδίδεται εἰς τὴν κρατοῦσαν πάντοτε ἐπιρροὴν τοῦ Ρετζίμπ-πασσᾶ, φανατικοῦ μουσουλμάνου, ἀνθρώπου μαινομένου οὐ αἱ παράφοροι παρακελεύσεις προυκάλεσαν τὸν καθολικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ καὶ τὴν σφαγὴν πολλῶν χιλιάδων Ἑλλήνων.»

Προαχθεὶς εἰς ὑποναύαρχον τῇ 4 Αὐγούστου 1824, διορισθεὶς μέλος τοῦ ναυαρχείου τῇ 11 Αὐγούστου, γενόμενος κάμης διὰ διατάγματος τῆς 10 Δεκεμβρίου 1828, ὁ Βιελλᾶ ἀντεπροσώπευσεν ἐπαξίως ἐν ταῖς τάξεσιν εἰς ἃς ἐπανῆλθε μετ' ἀπουσίαν ὑπερεικοσαετῆ, τὸ ἐνδοξὸν ναυτικὸν οὐτινος τὰ τελευταῖα λείψανα ἀπωλέσθησαν ἐν Κιμπερών. Συγκατελέγετο μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ἐπανελθόντων εἰς τὸ ναυτικὸν τῷ 1815, δὲ ἦτο ὅμως ἐξ ἐκείνων οἵτινες εἰρωνικῶς ἀπεκλήθησαν *rentrants*: ἐγίνωσκε καλῶς τὴν τέχνην αὐτοῦ, ἐνῶ διὰ τῆς προσωνομίας *rentrants* ἡ κοινὴ γνώμη ἤθελε νὰ δηλώσῃ τοὺς λησμονήσαντας αὐτήν. Ἀποστρατευθεὶς τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1830, ἀπέθανεν ἐν Παρισίαις τῇ 24 Μαΐου 1840, ἐν ἡλικίᾳ ἐβδομήκοντα ἐξ ἐτῶν.

Ὁ διαδεξάμενος αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ τῆς μοίρας τῆς Ἀνατολῆς πλοίαρχος Δὲ Ρινῦ δὲν ἦτο φιλέλληνας, δὲν ἦτο τοῦλάχιστον τοσοῦτον ὅσον ὁ ναύαρχος Ἀλγκάν. Τὸ ψυχραίμον καὶ θετικὸν τοῦ πλοίαρχου τούτου, ἐν ᾧ ὑπεφαίνετο ἤδη ὁ πολιτικὸς ἀνὴρ, δὲν παρεῖχε θέσιν εἰς τὸ αἶσθημα ἐν τῷ πεδίῳ τῆς πολιτικῆς. Αἱ περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων κρίσεις τοῦ Δὲ Ρινῦ ἔχουσιν ἐπομένως μείζονα βαρύτητα, διότι δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰς ὡς ἐπηρεασθείσας ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἴδου δὲ πῶς ὁ κυβερνήτης τῆς «Μηδείας» ἔκρινε, τῇ 18 Φεβρουαρίου 1823, τὴν κατάστασιν μετὰ τὰς προσφάτους ἐπιτυχίας τῶν ἐπαναστατῶν: «Ὁ πρεσβευτὴς ἡμῶν, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ τῶν ναυτικῶν, παρακελεύει με ὅπως ἀναγγείλω εἰς τοὺς Ἕλληνας ὀπλαρχηγούς ὅτι τὸ ἐν Βερώνη Συνέδριον δὲν ἠδυνήθη ν' ἀσχοληθῇ περὶ αὐτῶν, καὶ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπολείπεται ἐκτὸς τῆς ὑποταγῆς. Ὁ κ. Λατούρ-Μωμπούργ φαίνεται ἐπιθυμῶν ἵνα ἡ Γαλλία συντείνῃ εἰς παραδοχὴν τοιούτων παραινήσεων. Τολμῶ νὰ παρατηρήσω ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔσονται ἤμιστα διατεθειμένοι ν' ἀκούσωσι τοιαύτην γλῶσσαν καθ' ἣν στιγμὴν τὸ μὲν Ναύπλιον ἔπεσεν εἰς χεῖρας των, ἡ Σπιννα-

λόγγα καὶ ἡ Ἱεράπετρα ἠλώθησαν ἐν Κρήτῃ, ἡ δὲ Μεθώνη καὶ ἡ Κορώνη πίπτουσι μετὰ μικρόν».

Οἱ διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι συνήθως ῥέπουσι φυσικῶς ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους παρ' ᾧ ἀντιπροσωπεύουσι τὸν ἑαυτῶν ἡγεμόνα. Πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔσεται πάντοτε, — αὕτη ἡ ἀποστολή του, ἠδύνατό τις σχεδὸν εἰπεῖν, τὸ καθήκον του, — ὁπαδὸς τῆς ἀκεραιότητος τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ τοῦ 1823 ἄλλως, ἡ ὥρα ἦτο δυσμενεστάτη τοῖς ἐπαναστάταις. Ἡ στιγμή τῆς ἐνόπλου ἐπεμβάσεως τῆς Γαλλίας ἐν Ἰσπανίᾳ ἐπλησίαζεν. Οἱ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο, ἀληθῶς, νὰ χωρίσωσι τὸν ἀγῶνα αὐτῶν τοῦ τῶν Ἰσπανῶν καὶ Νεαπολιτῶν. «Αἱ δημαγωγικαὶ ἕξεις ἄς ἐφαίνοντο μεταδώσαντες αὐτοῖς μετὰ τοῦ δωρικοῦ αἵματος οἱ εὐκλειεῖς αὐτῶν πρόγονοι» διέψευδον ἐκάστοτε τοὺς λόγους αὐτῶν. Εἰς μάτην ἐμάχοντο ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ, αἱ θρησκευτικαὶ ἀντιζηλῖαι ὧν ἡ Ἀνατολή δὲν ἔπαυσε οὔσα τὸ θέατρον ἀπεμάκρυνον αὐτῶν τὰς εὐχὰς καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Ἀπ' ἀρχῆς τῆς διοικήσεως αὐτοῦ, ὁ πλοίαρχος Δὲ Ρινῦ, ὑπεχρεῦτο ν' ἀναλάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ συμφέροντα, ἄτινα, εὐνοούμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων, φυσικῶς τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ φοβῶνται ἐκ τῆς ἀντιζηλίας τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων. Οἱ Λατῖνοι, ὡς εἶπομεν, εἰθισμένοι νὰ θεωρῶσι τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας ὡς δευτέραν τινὰ θεῖαν πρόνοιαν, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπεκαλοῦντο ἐν ταῖς συμφοραῖς αὐτῶν καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου ἐκόσμηι πάντας αὐτῶν τοὺς ναοὺς. Ἐνθαρρυνθεῖται ἐκ τῆς ἐξακολουθήσεως τῆς γαλλικῆς προστασίας, αἰ-κοινοτήτες αὐτῶν ἐφαντάσθησαν ὅτι δὲν ἔπρεπε μόνον τὰ ταπεινὰ κωδωνοστάσια τῶν ναῶν αὐτῶν νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς βασιλικῆς ὑποστηρίξεως, καὶ ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὴν ὅπως διαφύγῃσι τὰ δημόσια βάρη. Τότε δὲ οὐχὶ μόνον οἱ βωμοί, ἀλλὰ καὶ αἱ ἐστίαὶ καὶ ἡ ζωὴ αὐτὴ ἀκόμη τῶν καθολικῶν περιέστησαν ἐν κινδύνῳ. Ἐμφοβοὶ οἱ καθολικοὶ γενόμενοι καὶ ἥκιστα εἰς τοιοῦτους ἀγῶνας εἰθισμένοι κατέφυγον ὑπὸ τὴν λευκὴν σημαίαν κυμαινόμενῃ ἐπὶ τῆς στέγης τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν. Ἡ ὀργὴ τῶν Ἑλλήνων οὐδαμῶς ἀνεχαιτίσθη ὑπὸ τοῦ λευκοῦ ἐμβλήματος· ἤθελον δ' ἐξαφανισθῆ οἱ δειλοὶ οὗτοι πληθυσμοί, ἂν ἡ βασιλικὴ χεὶρ ἀπεμακρύνετο ἀπ' αὐτῶν. Ἐν Νάξῳ, Θήρᾳ, Σύρῳ, συνέβησαν ἐπανειλημμένως αἱ αὐταῖς σκηναί. Ἰδίως ἡ Σύρος ἐξῆπτε τὴν ὀργὴν τῶν φιλοταράχων γειτόνων της. Τὸ πλεῖστον σχεδὸν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ἀπετελεῖτο ἐκ καθολικῶν· ὑπῆρχον δ' ἐν αὐτῇ καθεδρικός ναὸς, εὐαγγῆ ἰδρύματα καὶ ἠδρευεὶν ἐπίσκοπος. Τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τῆς κοινοτήτος κατεδήλουον τὰς φροντίδας κλήρου πτωχοῦ μὲν ἀλλὰ πιστοῦ εἰς τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Χάριν τῆς ἡμετέρας προστασίας ἡ Σύρος κατῴρῳσε νὰ καλυφθῆ ὑπὸ τὴν οὐδετερότητα· αἱ δὲ λοιπαὶ Κυκλάδες καὶ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Πελοποννήτου ἐπρομη-

θεύοντο ἐν αὐτῇ σιτηρὰ εἰσκομιζόμενα ἐκ μὲν τῆς Μαύρης θαλάσσης ὑπὸ τῶν ῥωσικῶν πλοίων, ἐκ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν. Οἱ Φραγκοσυριανοὶ οὐδαμῶς μετεῖχον τοῦ ἐμπορίου τούτου· μόλις δὲ μικρῶν τινων ὠφελειῶν ἀπήλαυον ἐκ τῆς διαμετακομίσεως. Τὸ πλεονέκτημα λοιπὸν τῆς μοναδικῆς ταύτης ἐν τῷ Αἰγαίῳ θέσεως καθίστατο ἀποκλειστικὸν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οὐδαμοῦ δυναμένων νὰ εὗρωσιν ἀγορὰν κρείσσονα τὴν τοποθεσίαν, ἀποθήκην ὀλιγαδαπανώτερον ἐφοδιαζομένην. Τὸ μῖτος, ὁ κακὸς οὗτος σύμβουλος λαῶν καὶ ἀτόμων, ἐξήγειρε μεθ' ὅλα ταῦτα ζηλότυπον λύσσαν ἐπὶ τῇ παροδικῇ τῆς Σύρου εὐδαιμονίᾳ. Ἡ καθολικὴ νῆτος εὐρέθη αἴφνης προσβεβλημένη ὑπὸ πάντων τοῦ Αἰγαίου τῶν πειρατῶν. Ἐν τῇ δυσχερεῖ ταύτῃ συντυχίᾳ, ἡ πρόβλεψις καὶ δραστηριότης τοῦ πλοιάρχου Ἀργκούς, διοικοῦντος ἐν τούτοις ἀπλὴν ἡμιολίαν, προεφύλαξαν τὴν Σύρον τῆς λεηλασίας. Ὁ πλοιάρχος Δὲ Ῥινῦ μετέβη αὐτοπροσώπως, τῇ 4 Μαρτίου 1823, μετὰ τῆς «Μηδείας», εἰς τὸ πεδῖον τῶν ταραχῶν. Οἱ φόβοι εἶχον ἤδη κατασιγήσῃ καὶ πως ἀποκαταστῆ ἡ τάξις. «Ἐὺρον, ἔγραφε τῷ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργῷ, βαθεῖαν τὴν συναίσθησιν τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ ἠσθάνθη ἐμαυτὸν ἔνδοξον ὡς ὄντα Ἰάλλων. Ὅταν κατῆλθον τῆς πόλεως ὅπως ἐπιβιθασθῶ, ὁ αἰγιαλός, ὁ τῆν προτεραίαν μόνον ἐκ κραυγῶν ἀγωνίας καὶ λύσσης ἀντηχῶν, ἐκαλύφθη ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πληθυσμοῦ, γονυπετοῦς εὐλογοῦντος τὸ ὄνομα τοῦ μονάρχου τῆς Γαλλίας. Τοιοῦτον τὸ θέαμα οὐ ἐγενόμην μάρτυς. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἀνήκει ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν εὐστάθειαν καὶ ἐτοιμότητα τοῦ ὑποπλοιάρχου Ἀργκούς».

Οὕτως ἀνεπαισθήτως ηὔξανε ἡ ὑπολανθάνουσα ἐχθρότης ἡτις, ἐν αὐτοῖς τοῖς κόλποις τοῦ σταθμοῦ, ἐμελλε νὰ σχηματίσῃ κόμμα ἡμιστά εὐνον τῷ ἑλληνικῷ ἀγωνί. Ἄνδρες ὧν κυρία ἀρετὴ εἶναι τὸ σέβας τῆς τάξεως καὶ τῆς πειθαρχίας δυσκόλως συγχωροῦσι παρεκτροπὰς ἅς ὑποχρεοῦνται νὰ τιμωρῶσιν. Ὁ Λατοῦρ-Μωμπούργ εἶχε καταπλεύσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῆς κορβέττας «Κορνάλινας», τῇ 26 Δεκεμβρίου 1821. Τῇ 28 Ἰανουαρίου 1823, ἀνεκοίνου τῷ πλοιάρχῳ Δὲ Ῥινῦ, «ὅτι ὁ βασιλεὺς συγκατανεύων εἰς τὰς εὐχὰς του ἐπέτρεπεν αὐτῷ τὴν εἰς Γαλίαν ἐπάνοδον.» Τῇ 29 ὄντως Φεβρουαρίου ὁ Λατοῦρ κατελίμπανε τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ ξηρᾶς, ἀφοῦ διαδοχικῶς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιβῆ τοῦ μυοδρόμονος «Ῥέκτου» καὶ τοῦ ὀπλιταγωγῷ «Ἀριέζ». Ἡ Γαλλία ἐστερεῖτο οὕτω ἀντιπροσώπου ἰκανοῦ, καταλλήλου εἰς στερῆωσιν τῆς ἰσχύος ἡμῶν ἐν Τουρκίᾳ· ἡ Ἑλλὰς ὅμως δὲν ἔχανε φίλον. Ὁ Λατοῦρ-Μωμπούργ ἦτο πεπεισμένος ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμύζῃται λίαν αὐστηρῶς ἡ ἔννοια τῆς λέξεως οὐδετερότης ἐπὶ τῶν δύο ἀνταγωνιζομένων.

Τοιαύτη δὲ φαίνεται ἦτο καὶ ἡ γνώμη τοῦ κόμητος Μπωρεπέρ, ὃν ἡ φρεγάτα «Μῆδεια» εἶχε μεταγάγῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἀπέλευσιν τοῦ Λατοῦρ, ἔμενε ἀεπιτετραμμένος τῆς Αὐτοῦ χριστιανικωτάτης

μεγαλειότητος παρά τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ.» Ἐπισήμως διαπιστευθεὶς ὑπὸ τὴν ιδιότητα ταύτην ἐν ὑποδοχῇ, γενομένη τῇ 22 Φεβρουαρίου, παρὰ τῷ μεγάλῳ βεζύρη, τῷ Κεχαγιᾶ-μπεη καὶ τῷ Ρεῖς-εφφέντη, ὁ Μπωρεπερ ἔσπευσε νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ ἐγκατάστασιν τῷ Δὲ Ρινῦ. «Κατὰ τὸν μεθ' ὑμῶν διάπλουν, ἔλεγεν αὐτῷ, συνηντήθημεν ἐν τοῖς αἰσθημάσιν, ἐν τοῖς πόθοις, ἐν τῷ αὐτῷ ζήλῳ... Ἐπισκεψάμενος τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ σουλτάνου καὶ μετ' αὐτῶν ἀνταλλάξας διαβεβαιώσεις αἰτιολογουμένας ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων σταθερᾶς φιλίας, οὔτε ἠδυνάμην οὔτε μοὶ ἐπετρέπετο νὰ λησμονήσω τὸ βασιλικὸν ναυτικόν. Παρητήρησα, ὅτι ἐν Σμύρῃ ἀνέμεινα, ὅπως μεταβῶ εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ βασιλικὸν πλοῖον ὅπερ ἔπλευσεν εἰς Ἀθήνας πρὸς ἀπολύτρωσιν τῶν μουσουλμάνων. Ὑπάρχει ἐνταῦθα μεταξύ τῶν ὑπὸ τοῦ Ρεβερσῶ διασωθέντων τούρκων, ἀξιωματικὸς τις τῶν Γενιτσάρων κατέχων ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ τὴν σπουδαίαν θέσιν τοῦ *Οδιτά* (ταγματάρχου), διαπρυσίως κηρύττων καὶ προκαλῶν εὐχαριστίας πρὸς τοὺς Γάλλους, τοὺς ἀρίστους τῆς Τουρκίας φίλους».

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλεως ἀπέλευσις τοῦ ρώσσου πρέσβευς δὲν ἐπήγαγεν, ὡς ὑπῆρχε φόβος, τὸν μετὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμον· αἱ δὲ προτάσεις τῆς Ἀγγλίας, ἐπιδιωκούσης νὰ ἐπικτείνῃ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου τὴν προστασίαν ἣν ἔσκει ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπεκρούσθησαν ἐν ἀγανακτήσει ὑπὸ τοῦ Διβανίου. Ἡ Γαλλία ἐζήτηε μόνον ἐπιείκειαν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ σουλτάν Μαχμούτ λοιπὸν ἠδύνατο ἀφόβως νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ ἔκκαμpton τοῦ χαρακτηῖρος-του. Ὑπέσχετο μὲν νὰ μὴ πορθῇ πλέον διὰ τοῦ στόλου τὰς ἀνυπερασπίστους νήσους· δὲν παρεδέχετο ὅμως ὅτι ἡ διπλωματία ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς ἐπαναστατήσαντας ὑπηκόους ἄλλην συμβουλήν ἢ τὴν τῆς καταθέσεως τῶν ὀπλων. Ἡ νικηφόρος Ἑλλάς ἦτο ἄλλως, ὁμολογητέον τοῦτο, πολὺ ὀλιγώτερον συμπαθῆς τῆς δακρυρροούσης Ἑλλάδος καὶ μετ' ἀπελπισίας ἰκέτιδας τεινούσης χεῖρας πρὸς τὴν Εὐρώπην. Τὴν νίκην ἠκολούθησεν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ πόδας ἡ ἀναρχία. Οἱ ἐκδιώξαντες τοὺς Τούρκους Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἐθεώρουν ἑαυτοὺς τοὺς φυσικοὺς αὐτῶν διαδόχους· περὶ ἐλαχίστου δ' ἐποιοῦντο τοὺς Φαναριώτας καὶ τὸ κόμμα ὅπερ ἔκτοτε ἀπεπειράθη νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν πραγμάτων νόμιμον καὶ τακτικὴν. «Παράδοξον εἶδθαι ἐλαβεν ὁ Ρεβερσῶ, ἔγραφεν ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1822 ὁ Βιελᾶ. Ὁ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης, εἰς ὃν ἡ μεγάλη ἀνδρία, τὰ πλοῦτη καὶ ἡ ἐν τοῖς ἰονίοις συντάγμασι κτηθεῖσα πείρα ἠσφάλισαν πολλοὺς ὀπαδοὺς, ἀνέτρεψε τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν». Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐξώθησε τὴν βίαν μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ἀλλ' ἠρνεῖτο νὰ δεχθῇ τὴν νομοθετικὴν συνέλευσιν ἐν Ναυπλίῳ, ἐπιφυλάττων ἑαυτῷ τὴν κατοχὴν τοῦ φρουρίου τούτου, ὡς ὁ Ὀδυσσεὺς ἠξίου νὰ κρατῇ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐκαστὸν κόμμα ἤθελε νὰ ἔχῃ τὸ ἴδιον

αὐτοῦ φρούριον. Μωραῖται δὲ καὶ Ῥουμελιῶται, Ἄλβανοὶ καὶ Φαναριῶται, νησιῶται καὶ Μανιάται διεφιλνεῖκου μετὰ λύσης τὴν ἀρχήν. Εὐχερέστατον ἡμῖν νὰ χλευάσωμεν τοὺς ἐμφυλίους τούτους σπαραγμούς· θαῦμα ὅμως θὰ ἦτο ἂν χώρα ἐκπαλαὶ διηρημένη, ἀπὸ τινων δὲ μόλις ἡμερῶν ἀποσεισασα τὸν τουρκικὸν ζυγόν, διέφευγε τὰς δοκιμασίας αἷς δὲν δύνανται νὰ διαφύγωσι λαοὶ ὧν ἡ ἐθνικὴ ἐνότῃς ἐπαγιώθη ἀπὸ αἰώνων. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐμῆλλεν ἀναγκάτως νὰ γεννήσῃ ἐν Ἑλλάδι ἀντιζήλους ἀξιώσεις· ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν πίστιν αὐτῆς, νὰ καθαιμάξῃ τὴν γῆν αὐτῆς, οὐδέποτε ὅμως θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ τὴν ἀποσυνθέσῃ.

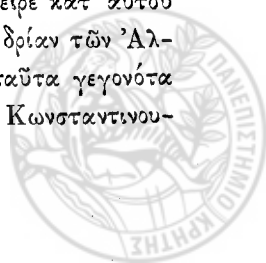
Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου εἶχε καταρρίψῃ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐν Κορίνθῳ κυβερνήσεως. Τῷ 1823, ὁ μπέης τῆς Μάνης, Πέτρος Μαυρομιχάλης, ἀντεκατίστηκε τὸν Μαυροκορδάτον ἐν τῇ προεδρείᾳ τοῦ ἐκτελεστικοῦ: Μαυροκορδάτος, Πετρόμπεης, Κολοκοτρώνης, Ὀδυσσεύς, οὗτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες οἱ εἰσελθόντες εἰς τὴν παλαιστραν. Αἱ γαλλικαὶ συμπάθειαι ἐπὶ μακρὸν περιέβαλλον τὸ ἀρειότολμον γένος τῶν Μαυρομιχαλῶν ὅπερ τοσοῦτον ἀφθόνως διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐπλήρωσε τὸν θρίαμβον τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ εὐνοια τοῦ Καποδίστρια προσεκόλλησε τὸν οἶκον τῶν Κολοκοτρωναίων εἰς τὴν ῥωσικὴν πολιτικὴν· τὸ ἀγγλικὸν κόμμα ὑπεστήριξε διὰ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τοὺς Ὑδραίους· ἀλλὰ ποῖον ἐνδιαφέρον παρέχει νῦν ἡ τῶν θλιβερῶν τούτων ἐπεισοδίων ἀνασκόπη; Αἱ ἐσωτερικαὶ διενέξεις τῶν μικρῶν λαῶν παραθαρρυνόμεναι καὶ ὑποθαλπόμεναι ὑπὸ τῶν ξένων βραδουργιῶν δὲν εἶναι ἀξίαι νὰ κατέχωσι θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ· τὸ πολὺ πολὺ ἠδύνατο νὰ ὀρισθῇ αὐταῖς θέσις ἐν τοῖς ἀρχαίοις τῶν καρχελαριῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ΄.

Χοσρέφ - πασσᾶς

Ὁ ἀγὼν τοῦ 1823 ὑπῆρξε κυρίως ἀγὼν ναυτικός. Ἡ Πύλη ἐμαίνετο ὅπως ἀνακτῆσῃ τὴν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδος ὑπεροχὴν αὐτῆς, ἀπολεσθεῖσαν μᾶλλον ἐνεκα τῆς ἀδυναμίας τῶν στόλων τῆς ἢ τῆς ἥττης τῶν στρατιῶν αὐτῆς. Προκειμένης δὲ τῆς ἐπανακτῆσεως ὀλοκλήρου ἀρχιπελάγους καὶ ἑλῆς χερσονήσου, οὐδὲν ἤθελε κατορθώσῃ, ἂν τὰ ἐλληνικὰ πυρπολικά ἐξηκολούθουν φράττοντα αὐτῇ τὴν μόνην ὁδὸν δι' ἧς ἠδύνατο νὰ μεταγάγῃ τὰ στρατεύματα αὐτῆς ἐπὶ τὰς ἐπανεστατημένας χώρας. «Ὁ διορισμὸς νέου καπετάν-πασσᾶ θεωρουμένου τολμηροῦ, πολυμηχάνου καὶ δολίου, ἢ κατ' αὐτὰς ἐνεργουμένη στρατολογία καλιοντζήδων, προαγγέλλουσιν, ἔγραφεν ὁ κυβερνήτης τῆς «Μηδείας» τῇ 13 Φεβρουαρίου 1823, ὅτι ἡ Πύλη θέλει στρατεύσῃ τὸ ἔαρ, λέγεται δὲ ὅτι θέλει ὀπλίσῃ

πλείονας μὲν φρεγάτας, ὀλιγώτερα δὲ πλοῖα τῆς γραμμῆς.» Ἡ Πύλη δὲν ἤθελε πλεόν, πράγματι, νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν πυρπολικῶν τοὺς «κακῶς κυβερνωμένους καὶ μετὰ κακῶν πληρωμάτων» ὄγκους ἐκείνους, ἐκπλέοντας, φαίνεται, τοῦ Βοσπόρου μόνον καὶ μόνον ὅπως βαδίσωσιν εἰς βέβαιον ὄλεθρον. Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἤθελε συγκροτηθῆ, χωρὶς νὰ περιλάβῃ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον μέλλοντα νὰ ἐνεργήσῃ ἰδιαιτέρως, ἐκ πλοίων ἐξήκοντα τριῶν ὧν δεκαεπτὰ ἀνήκον εἰς τὰ βερβερικὰ κράτη. Ἡ Ἀλγερία παρῆεν ἐξ ναῦς, ἡ Τύνις ἐπτὰ, ἡ Τρίπολις τέσσαρας. Μεγίστη προσπάθεια κατεβάλλετο πρὸς ἀρίστην συγκρότησιν τῶν πληρωμάτων, εἶχον δὲ δελεασθῆ ἑυρωπαϊοὶ ναῦται οὐκ ὀλίγοι· ἡ κυρία ὁμως ἐλπίς τοῦ σουλτάνου ἐνέκειτο ἐν τῷ νέῳ ἀρχηγῷ εἰς ὃν ἡ Πύλη ἐνεπιστεύθη τὰ πλοῖα αὐτῆς. Ὁ εἰς τοσοῦτον ὑψηλὸν ἀξίωμα κληθεὶς ἀνὴρ εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὑπεράγαν συνετοῦ Μεχμέτ δὲν ἦτο καὶ νῦν ἐν τῶν προσώπων ἐκείνων ἄτινα ἡ εὐνοια τοῦ ἡγεμόνος ἀναζητεῖ πολλὰς ἐν ταῖς κατωτάταις τάξεσιν. Ὁ Χοσρέφ-Μοχαμῆδ-πασσᾶς εἶχε διανύσῃ μακρὸν πολιτικὸν στάδιον. Ἐὰν ὁ Ἀλῆ-πασσᾶς ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὁ τύπος τοῦ ἄλβανοῦ πολεμάρχου, ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἡ προσωποποιήσις τοῦ ρουμελιώτου στρατιώτου, ὁ Χοσρέφ παρίστα ἀκριβῶς τὸν τοῦρκον δημόσιον λειτουργὸν τοιοῦτον ὡς περιγράφεται ἡμῖν ἐν ἀρχῇ τῆς ἑκατονταετηρίδος ταύτης. Ὑπῆρξε δούλος τοῦ καπετάν-πασσᾶ, ὅστις ἐν ἔτει 1801 ἐνετάλη ὑπὸ τῆς Πύλης νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν Αἴγυπτον, αὐτὸς δ' οὗτος ὁ καπετάν-πασσᾶς προέστη κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πρόην θεράποντός του ἐν τῇ διοικήσει ἐπαρχίας ἐν ἣ ἡ κυριαρχία τοῦ σουλτάνου οὐδαμῶς-σχιδὸν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Μαμελούκων. Ὁ Χοσρέφ λοιπὸν ἐσφενδονίσθη οὕτω, μετὰ τοῦ σουλτανικοῦ φερμάνιου καὶ σώματος στρατοῦ ἐφ' οὗ οὐδόλως ἠδύνατο νὰ βασίζηται, ἐν μέσῳ τῆς χαλεπωτάτης τῶν ἀταξιῶν ὅσαι ποτε ἐδοκίμασαν τὴν ὑπομονὴν ὀθωμανοῦ πασᾶ. Αἱ στάσεις ἤρπαξαν καὶ πάλιν ἀπέδωκαν αὐτῷ τὴν ἀρχήν· ἐπὶ πέντε δ' ἔτη μετέβαινε ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸ δεσμοτήριον καὶ ἀπὸ τοῦ δεσμοτηρίου εἰς τὸ παλάτιον. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀλβανῶν, ὅστις εἶχεν ἐκδιώξῃ αὐτόν, ἐφρονεῦθη ὑπὸ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν· ὁ δὲ Μεχμέτ-Ἀλῆς, ὅστις κατ' ἀρχὰς εἶχε φυλακίσῃ αὐτόν ἐν Καίρῳ, ἐξήγαγεν αὐτόν τῆς φυλακῆς ὅπως τὸν ἀντιτάξῃ ὡς τὸν νόμιμον ἀντιπρόσωπον τοῦ σουλτάνου κατὰ τῶν Μαμελούκων. Οἱ Ἀλβανοὶ κατεκρήμνισαν εἶτα καὶ αὐθις αὐτόν τῆς ἀρχῆς ἐν ἀναβιβάσωσι τὸν διοικητὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸν Χουρσίτ ἐκεῖνον ὃν εἶδομεν τῷ 1821 πασᾶν τοῦ Μωρέως καὶ πολιορκητὴν τοῦ Ἀλῆ ἐν Ἰωαννίνοις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χουρσίτ ἐπὶ μακρὸν δὲν ἀπήλαυσε τῆς ἀρχῆς· διότι ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ τὸν στρατόν, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ παραδεχθῆ οὔτε τὴν πρωτοκαθεδρίαν τῶν Ἀλβανῶν οὔτε τὴν κυριαρχίαν τῶν Μαμελούκων. Τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα συνέβησαν τῷ 1806, ὅποτε ἡ γνώμη τῆς Γαλλίας ἠκούετο ἐν Κωνσταντινου-



πόλει, διὰ τοῦτο καὶ ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, Δροβιέττης, συνηγόρησε ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς ὅστις ἐφαίνετο ἱκανὸς ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην ἐν Αἰγύπτῳ· οὕτω δὲ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ὀφείλει εἰς τὴν παρέμβασιν τοῦ πρέσβευος ἡμῶν παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀρχῆς ἣν ἐσφετερίσθη. Πιθανῶς λοιπὸν ἢ ὑπὲρ τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς διάκρισις νὰ μὴ εἶχεν ἄλλον ἐν ἀρχῇ λόγον. Ἀλλὰ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ καταλιπόντες ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Χοσρέφ.

Ἰπὸ πάντων λοιπὸν τῶν κομμάτων καλούμενος, ὁ Χοσρέφ ἐξ ἴσου βεβαίως ἀπηθάνετο καὶ Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν. Ἐν τούτοις αἱ συμπάθειαι ἄς ὑπετίθετο ὅτι ἔτρεφεν ὑπὲρ ἡμῶν, παρ' ὀλίγον περιῆγον τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς κίνδυνον. Ὅταν ἡ διατήρησις τοῦ πρώην διοικητοῦ κατέστη ἀδύνατος ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ Σουλτάν Σελίμ ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Βοσνίαν. Ἐκεῖ ὁ Χοσρέφ εὔρε προξενόν τινα τῆς Γαλλίας ὅστις ἀπέκτισε καταπληκτικὴν ἐπὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐπιρροήν. Ἡ ἐν Τιλοῖτ συνέντευξις δὲν εἶχε ἀκόμη πείσῃ τὸν κραταῖον τῶν Γάλλων αὐτοκράτορα νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πεπρωμένου τῇ Τουρκίᾳ. Ὁ Δαυῖδ, γενικὸς πρόξενος ἐν Μπόσνα-Σερβίᾳ, εὐχερῶς κατέστησε τὸν Χοσρέφ εὖνουν πρὸς τὴν μόνην συμμαχίαν ἣτις ἠδύνατο τότε ν' ἀντισταθμίσῃ τὴν δυσμένειαν τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. «Ὁ Χοσρέφ, λέγει ἡμῖν ὁ Δαυῖδ, ἠέλησε κατ' ἀρχὰς μὲν νὰ καταστῇ ἀγαπητός, μετὰ μικρὸν δ' ἠναγκάσθη νὰ καταστῇ φοβερός. Ἐπὶ τῇ ἐλαχίστῃ τῶν διαταγῶν του παραβάσει ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐνόχου ἔπιπτεν· εἰς ἐλαχίστην πολέμου ἀπειλήν, ἡ σπάθη αὐτοῦ ἐξήρχeto τοῦ κολοῦ. Γενναῖος στρατιωτικὸς, ἀνὴρ αὐστηρὸς καὶ ἀποφασιστικὸς, ἐθαύμαζε τὸν Ναπολέοντα καὶ ἠγάπα τοὺς Γάλλους. Αὕτη δὲ ἡ προτίμησις κατέστησεν αὐτὸν ὑποπτον τῷ ὄχλῳ.» Σελίμ ὁ Γ' παρητήθη ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τοῦ θρόνου αὐτοῦ ὑπὲρ τοῦ ἀνεψιοῦ του Μουσταφᾶ· τῇ δὲ 24 Ἰουλίου 1807, εἰς καπιτσίμπασης ἀφικνεῖτο εἰς Βοσνίαν, κομίζων εἰς τὸν Χοσρέφ, ἐκ μέρους τοῦ ἄνακτος, τιμητικὴν σπάθην. Ὅλωσ συγκεκρινημένος, κατὰ τὸ φαινόμενον τούλαχιστον, ἐκ τοῦ κολακευτικοῦ τούτου δείγματος εὐνοίας τοῦ νέου ἡγεμόνος, ὁ πασσᾶς ἐνέπλησε δώρων καὶ θωπειῶν τὸν καπιτζῆ· ἀλλ' οἱ τοῦ Σουλτάνου ἀπεσταλμένοι ὡς συχνότατα φέρουσι τιμητικὴν μὲν τινα διάκρισιν ἐν χερσὶ, θανάτου δὲ φερμαῖον ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς σιύρας. Ὁ καπιτζίμπασης ἦτο γέρον παραστάς ἄλλοτε εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ὄτσακῶφ ὑπὸ τῶν Ῥώσσω. Ὁ ἐκ τῆς πορείας κάματος, πιθκνῶς ἴσως καὶ τὸ σορμπέτ ὅπερ προσήνεγκεν αὐτῷ ὁ Χοσρέφ ἐξερχομένῳ τοῦ λουτροῦ, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταπέσῃ κλινῆρης τῇ 4 Αὐγούστου· ἐξέπνευσε δὲ τῇ 5, καὶ ὁ Χοσρέφ ἐκῆδευεν αὐτὸν μεγαλοπρεπέστατα. Μῆνᾶς τινὰς μετὰ ταῦτα, ὁ Μουσταφᾶς ἐστραγαλλίζετο, ὁ δὲ Μαχμουτ ἀνέβαινε τὸν θρόνον, καὶ ὁ Χοσρέφ, οὕτινος τὸ Διβάνιον ἐξετίμα τὴν ἐνεργητικότητα ἐκαλεῖτο ἐπὶ τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας. Ἱστορικοὶ τινες ἐμβλέπουσι μετὰ πεισμονῆς ἐν τῷ πασσᾶ τῆς Βοσνίας, «τὸν πανουργότατον καὶ δολιώτατον

σων ἐπιβληθεῖσων ἐν σπουδῇ εἰσφορῶν μὴ ἐξαρκουσῶν, τὰ ἐκτὸς τῶν μοιρῶν πλοῖα ὤρμησαν ἀεὶ ἐπὶ λεηλασίᾳ» εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου. « Ὑπὸ τὴν πρόφασιν παρενοχλήσεως τῶν Τούρκων, ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος τῆς «Μηδείας», οἱ δὴθεν οὗτοι καταδρομεῖς ἐνοχλοῦσι μεγάλως τὰς εὐρωπαϊκὰς σημαίας».

Τῆ 2 Ἰουνίου 1823, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ σταθμοῦ ἔσχεν, ὡς ὁ Μπωρεπέρ, συνέντευξιν μετὰ τοῦ καπετὰν-πασσᾶ. Συνήνητησεν αὐτὸν ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Λέσθου, ἔνθα ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, ἀποτελούμενος τότε ἐκ δεκαπέντε φρεγατῶν, δεκατριῶν κορβετῶν καὶ ἐξήκοντα μικροτέρων πλοίων, εἰσεβίβαζε στρατευμάτα μεταφερόμενα ἐξ ὄλων τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀσίας. «Μετὰ τινὰ μεστὰ φιλοφροσύνης προοίμια», ὁ λόγος περιῆλθεν εἰς τὰ τῶν Ἑλλήνων πρῶτος δὲ ὁ Χοσρέφ ἀνεγνώρισεν «ὅτι κακῶς προσηγήθησαν πρὸς αὐτούς». Αἱ θανατικαὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκτελέσεις καὶ ἡ σφαγὴ τῆς Χίου περιήγαγον εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἐπαναστατήσαντας· οὗτος δ' ἤθελεν ἐφαρμοσθῆ ὅλως διάφορον σχέδιον. Τῶν πολεμικῶν αὐτοῦ μέσων ὄντων μεγάλων, ἦτο ἀναμφιβόλως εὐχερεστάτη ἢ κατὰ τῆς Σάμου προσβολή. «Τὸ ἐγχείρημα ἐφαινετο προσημεδιῶν τῷ Παδισάχ», αἱ σκηναὶ ὅμως τῆς Χίου ἤθελον ἐπαναληφθῆ. Ὁ Χοσρέφ προετίμα νὰ παραβῆ τοιαύτας διαταγὰς. Δὲν περιεβάλετο δ' ἄλλως νῦν τὸ πρῶτον τὸ ἀξίωμα τοῦ καπετὰν-πασσᾶ. Οἱ νησιῶται, ἰδίως δὲ οἱ Ὑδραῖοι, εὗρον πάντοτε ἐν αὐτῷ προστάτην· μόνη δὲ ἡ ὑψοῖς αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχιναυαρχίαν ἤρκει εἰς ἐνδειξιν ἐπιεικεστέρων διαθέσεων τοῦ σουλτάνου. Οὕτως ἐκθέσας ὁ Χοσρέφ τὰς προθέσεις αὐτοῦ τῷ πλοίαρχῳ Δὲ Ἰνῦ μετὰ φαινομένων περισσῆς ἀφελείας, δὲν ἐθώρησεν ἑαυτὸν ἀκόμη ἀρκοῦντως ἀπληλαγμένον τῶν διπλωματικῶν τύπων. « Ἀφῆσωμεν, λέγει τῷ πλοίαρχῳ τῆς «Μηδείας», τὰς περιφράσεις ἀνωφελοῦς ἐθιμοτυπίας καὶ ὁμιλήσωμεν ὡς στρατιῶται. Τί σκέπτεσθε περὶ προτάσεως συμβιβασμοῦ ἀπευθυνομένης τυχὸν δι' ὑμῶν τοῖς Ὑδραῖοις;— Ὑπὸ τίνας ὄρους;— Τὴν ὑποταγὴν καὶ παράδοσιν τῶν ὄπλων.— Καὶ ὑπὸ τίνα ἐγγύητιν;— Τὸν λόγον μου.— Οἱ Ὑδραῖοι μοὶ ὀφείλουσι πολλὰ· γινώσκουσι δὲ ὅτι δύνανται νὰ ἐμπιστευθῶσιν εἰς ἐμέ.» Ὁ Δὲ Ἰνῦ ἔσχε τὴν λεπτότητα νὰ μὴ διαψεύσῃ τὸν πασσᾶν· δὲν ἠσθάνθη ὅμως ἑαυτὸν ἰκανῶς δικαιολογούμενον νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων των καὶ ἀνὰ ἐγγυητῆ αὐτοῖς τὰς συνεπείας».

Μετὰ τινὰς ἀπὸ τούτου ἡμέρας, ὁ καπετὰν-πασσᾶς καταλιπὼν τὰ ὕδατα τῆς Μυτιλήνης κατηυθύνθη εἰς Εὐβοίαν πρὸς ἀπόβασιν τῶν στρατευμάτων του. « Ἐγενόμην μάρτυς, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ἰνῦ τῆ 6 Ἰουλίου 1823, τῆς πρώτης ταύτης ἀποδείξεως μετριοπαθείας· αἱ φλόγες τεσσαράκοντα πυρπολομένων χωρίων ἐφώτιζον καθ' ὅλην τὴν νύκτα τὴν «Μηδεῖαν» καὶ τὸν «Σειληγόν». Ἡ παρουσία τῶν πλοίων ἡμῶν ἐνταῦθα δὲν ὑπῆρξεν ἀνωφελῆς εἰς τὴν διάσωσιν τῶν

Ἑλλήνων τῶν δυνηθέντων νὰ φύγωσι πρὸς τὴν παραλίαν, καὶ πολλοὺς τῶν δυστυχῶν ἐσώσαμεν οἷτινες, συσσωρευθέντες ἐντὸς εὐθράστων ἀκατιῶν, παρεδόθησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τῆς πείνης τὰ δεινὰ». Ἐτέρα τις εἰσβολὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν παγκοσμητικὸν κόλπον ὑπῆρξεν ἐπίσης αἱματηρὰ. Μετὰ τοῦτο ὁ τοῦρκος ναύαρχος διῆλθε πρὸ τῆς Κορώνης, ἐπεσίτισε τὴν Μεθώνην καὶ τέλος ἀπεβίβασε τὸ ὑπόλοιπον τῶν στρατευμάτων του εἰς Πάτρας.

Ἄλλο αἰγυπτιακὸς στόλος, ἐξήκοντα σκάφη ἀριθμῶν, ἀφικνεῖτο περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς Ῥόδον, παρασκευαζόμενος πρῶτον μὲν νὰ προσβάλλῃ καὶ κατακαύσῃ τὴν Κάσον, κατόπιν δὲ νὰ πλεύσῃ εἰς Κρήτην, καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ καπετὰν-πασσᾶ. Ἡ πανώλης ὁμως ἦν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἥτις ἐμάστιζεν ἤδη μέρος τῶν νήσων, ἀνέστειλε τὴν πορείαν του καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ μικρὸν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Οἱ Ἕλληνες μείναντες οὕτω ὑπὲρ τὸν μῆνα καὶ πλέον οἱ μόνοι κύριοι τοῦ Αἰγαίου, ἐπόρθουν τ' ἀσιατικὰ παράλια. Ἐκατὸν εἴκοσι πλοῖα ἐκ Ψαρῶν ὀρμώμενα ἀπεβίβασαν τρισχιλίους ἄνδρας ἐν τῷ στενωφῷ τῆς Μιτυλήνης, οἷτινες ἀφοῦ ἐδήλωσαν τὸ Σανδερλίκ, τὸ Γκιουζέλ-χισσάρ καὶ τὰς Μοσχονήσους, εἰσβάντες εἰς τὰς ναῦς ἐπέπεσαν κατὰ τῆς Λέσβου καὶ ἤρπασαν ὀθωμανίδας τινὰς ἀνηκούσας εἰς τὸν ζάπλουτον οἶκον τῶν Καρᾶ-Ὄσμάν-Ὀγλοῦ. Νῦν δὲ δὲν ἔσφαζαν πλέον ἀνευ διακρίσεως ἡλικίας καὶ γένους, ὑποχωρήσαντες ἐνώπιον τοῦ δελέατος πεντακισχιλίων ἀργυρίων λύτρων. Εὐθύς δὲ μετὰ ταῦτα καὶ οἱ Τοῦρκοι κατέσφαξαν χιλίους πεντακοσίους Ἕλληνας ἐν Περγάμῳ. Βεβαίως ἄδικον θὰ ἦτο ν' ἀποδώσωμεν τὰς φρικαλεότητας τοῦ ἀγρίου τούτου πολέμου εἰς τὸν ἕτερον μόνον τῶν ἐμπολέμων ἀδύνατον ἐν τούτοις νὰ λησμονηθῇ, ὅτι ἐπὶ πέντε ὅλους σχεδὸν αἰῶνας οἱ Τοῦρκοι ἦσαν οἱ κυβερνήται τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ἦσαν λοιπὸν ὅπως δῆπτε ὑπεύθυνοι περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ εἰς ἣν εἶχον περιαγάγῃ αὐτούς;

Μαθὼν τὰς ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν παραλίῶν ἀποβάσεις, ὁ Δὲ Ῥινὺ ἔσπευσε νὰ πλησιάσῃ εἰς Σμύρνην, «φοβούμενος μήπως ἐπέλθῃ συμφορὰ τις κατὰ τῆς πόλεως ταύτης»· οἱ πρόξενοι ὁμως εἶχον προλάβει καὶ ἤδη ἀπήνθουν πρόσκλησιν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ μὴ ἐξωθῶσι τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν μέχρι τοῦ κόλπου ἔνθα τσαῦτα τῶν οὐδετέρων συμφέροντα θὰ περιίσταντο εἰς κίνδυνον ἕνεκα τῆς παρουσίας αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐσεβάσθησαν καὶ τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην, ἕνεκα τούτου ὁμως δὲν κατέπαυσαν καὶ τὰς ἀρπαγὰς αὐτῶν. Οἱ Ὑδραῖοι καὶ Ψαριανοὶ ἀπὸ τινῶν μηνῶν διειτηροῦντο κυρίως διὰ τῆς λαφυραγωγίας· διότι ἐστείρευσαν πλέον τὰ ταμῆα τῶν προκρίτων, εἰς μάτην δὲ καὶ Κουντουριώτης καὶ Τομπάζης ἐζήτησαν παρὰ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως χρήματα πρὸς ἐξάρτυσιν καὶ κίνησιν τοῦ στόλου· τὰ χρήματα ἔλειπον. Τ' ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατιῶν πλοῦσια λάφυρα ἔμενον ἐν χερσὶ τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος οὔτινος ἠγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης. Ἐν ταῖς νήσοις ἡ δικατὴ εἰσεπράττετο ὑπὸ τῶν ἐπάρ-

χων μετὰ δυσκολίας. Ῥιφokinδunoi δανειστὰι παρουσιάσθησαν, ἀληθῶς· οὐδεμία ὅμως ἐπετεύχθη συμφωνία ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐνεχύρου. Οἱ Ἕλληνες μόνην ἐγγύησιν ἠδύναντο νὰ προσφέρωσι τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δημευθείσας τουρκικὰς ἰδιοκτησίας, καὶ ἡ ἀποκατάστασις τούτων θὰ ἦτο, — δὲν ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, — ὁ πρῶτος ὅρος εἰρηνικοῦ τινοσ συμβιβασμοῦ. Φιλοταραχώτερον λοιπὸν ἐκ τῆς ἀπορίας αὐτοῦ καὶ ἀργίας καταστὰν τὸ ναυτικὸν στράτευμα δὲν ἤθελε διστάσῃ νὰ στρέψῃ τὰ ὄπλα αὐτοῦ κατὰ τῶν προυχόντων, ἂν οὗτοι, ἐνδίδοντες εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ξένων μοιράρχων, ἤρνούντο αὐτῷ διπλώματα καταδρομῆς. Τῆς πειρατείας οὔσης ἐνδημικοῦ νοσήματος ἐν τῷ Αἰγαίῳ οὐδεὶς βεβαίως ἐκολακεύετο ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτήν, ἀφοῦ μάλιστα καθίστατο πόρος ζωῆς, οὕτως εἰπεῖν, ὀλοκλήρου βουλμιωῶντος πλήθους.

Ἡ οἰκτρά παρὰ τοῖς Ἕλλησι κρατούσα ἀταξία ἠδύνατο βεβαίως νὰ συντείνῃ ἐξαιρέτως εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ σουλτὰν Μαχμούτ· εἶχεν ὅμως ἡ Τουρκία καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς αὐτῆς περισπασμούς. Οἱ Γενίτσαροὶ, οἵτινες μετὰ τοσούτου ζήλου ἐκρεοῦργουν τοὺς χριστιανοὺς ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Σμύρνης, ἐλαχίστην ἐδείκνυσαν προθυμίαν ὅταν παρωρμῶντο ἐπὶ στρατείαν· δεκαπέντε δὲ τάγματα διαταχθέντα νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς πορείαν ἀπεκρίναντο διὰ μεγάλου ἐμπρησμοῦ. Τὸ ὄπλοστάσιον, ὁ Τοπχανᾶς, κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ τοῦτο οὐκ ὀλίγον συνέβαλεν εἰς παράλυσιν τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν. Νῦν δὲ ὁ κατὰ τῆς Πελοποννήσου παρασκευαζόμενος στρατὸς δὲν ἐμελλε νὰ εἰσβάλῃ διὰ τοῦ κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ. Τὰ στρατεύματα τῆς Θεσσαλίας, συγκροτούμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἰππικοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἀρκεσθῶσι πορθοῦντα τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα· τὸ κύριον σῶμα, ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἐν ταῖς δυοῖς Ἀλβανίαις στρατολογηθέντων, ἤθελε συγκεντρωθῆ ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, εἰς ὃν θὰ ἔπλεε καὶ ὁ στόλος. Τῆ 20 Ἰουλίου 1823, οἱ Τοῦρκοι, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ πλοιάρχου Δὲ Ῥινῦ, εἰς οὐδὲν εἶχον ἀκόμη προβῆ κατὰ τῆς Πελοποννήσου, «εἴτε διότι ὁ καπετάν-πασσᾶς ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ, ὁ Γιουσουφ-πασσᾶς ἐν Πάτραις, ὁ Μουσταφᾶ-πασσᾶς καὶ τὸ ἐν Λαρίσση συγκεντρούμενον σῶμα στρατοῦ προσεπάθουν νὰ συνδυάσωσι τὰς κινήσεις αὐτῶν, εἴτε διότι βραδύτης προήρχετο ἐκ τοπικῶν δυσκολιῶν, τοῦ ἀφιγνώμονος τῶν ἀπλήστων Ἀλβανῶν ἢ τοῦ ἀδυνάτου ὠρισμένου σχεδίου».



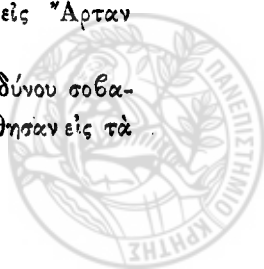
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ποίταρχος Δρουῶ. Λόβδος Βύρων.

Καθ' ἦν στιγμὴν ἐπέκειτο ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ νέου σχεδίου τοῦ Μαχμούτ-πασσᾶ, ὡς ἀκολούθως εἶχον τὰ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν ἐν Ἀκαρνανίᾳ ἐπαναστατῶν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Δράμαλης καθίδρυσε τὸ στραταρχεῖον αὐτοῦ ἐν Κορίνθῳ, τῇ 16 Ἰουλίου 1822, ἕτερός τις πασσᾶς, οὐχ ἦττον εὐτολμος, εὐτυχεστέρου ὁμως μέλλοντος, ὁ Μεχμέτ Ῥεσίτ, ἐπῆλαυε μετὰ τῶν ἰππέων του κατὰ φάλαγγός τινος ἀφρόνως προβάσσης μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ἄρτας. Οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν ἐν τῷ ἀτυχεῖ τούτῳ ἐγχειρήματι, ἡ ἐν Πέτα μάχῃ ἀποκλήθηντι, τετρακοσίους τῶν ἀρίστων αὐτῶν στρατιωτῶν καὶ τὰ τρία τέταρτα τῶν φιλελληνῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν. Τῇ 6 Νοεμβρίου 1822, Ὁμέρ-Βρυώνης ὁ νέος πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ἠνώθη μετὰ τοῦ Μεχμέτ-Ῥεσίτ, καὶ δέκα Ὀθωμανῶν χιλιάδες ἐστρατοπέδευσαν ἐνώπιον τοῦ Μεσολογγίου. Τὸ Μεσολόγγιον τότε μόνον ἐξακροσίους εἶχεν ὑπερασπιστάς, τάφρον ποδῶν τινων βάθους καὶ οὐχὶ πλέον τῶν δεκατεσσάρων πυροβόλων ἐστημένων ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὅτον ἀτελῶς ἂν ἦτο ὠχυρωμένον, τὸ Μεσολόγγιον ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ ἦτο ἡ κλεῖς τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐὰν ἐπιπτεν, οἱ Τοῦρκοι διέβαινον παραχρῆμα τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν καὶ ἔδιδον τὴν χεῖρα τῷ Δράμαλι, παραμένοντι μετὰ τὴν ἥττάν του ἐν τῷ Κορινθιακῷ πεδίῳ. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐρρίφθη τότε ἐν Μεσολογγίῳ, διακηρύσσων τὴν σταθερὰν αὐτοῦ ἀπόφασιν ν' ἀποθάνῃ ἐν αὐτῷ.

Ἐνεψύχωσε, συνεκράτησε, διηύθυνε τὴν ἄμυναν. Πετρόμπεης καὶ Ζαΐμης καὶ Δεληγιάννης, ἔσπευσαν ἐκ τοῦ Μωρέως εἰς τὴν ἐπίκλησιν αὐτοῦ· τῇ δὲ 20 Νοεμβρίου, ἐπτά ὑδραϊκὰ πλοῖα ἐδίωκον τὰς ναῦς ἄστινας ὁ Γιουσοῦφ-πασσᾶς εἶχεν ἀποστείλῃ ἐκ Πατρῶν ν' ἀποκλείσωσι τὸ Μεσολόγγιον, ἐφόδια ἀφικνοῦντο ἐκ Λιβόρνου, καὶ ἡ φρουρὰ ἀνεβιβάσθη διὰ τῶν ἐπισχύσεων τῶν ἀγομένων ὑπὸ διαφόρων Πελοποννησίων ἀρχηγῶν εἰς δύο χιλιάδας πεντακοσίους ἄνδρας. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης παρενοχλούμενος τότε ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ τῶν Ἀκαρνανῶν καὶ τῶν Αἰτωλῶν ἀπεφάσισε ν' ἀλώτῃ ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν. Ἡ ἐφοδος ἤρξατο τῇ 6 Ἰανουαρίῳ 1823 ἀπὸ βαθείας πρῶτας: Συμπυροκρότησις ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἤρκασε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἀλβανῶν ἐθελοντῶν. Δευτέρα δὲ τις φάλαγγξ, ἐκ τῶν Τούρκων τοῦ Μεχμέτ-Ῥεσίτ, κατέλιπε διακοσίους νεκροὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου. Ἐξ ἡμέρας μετὰ τὴν ἥτταν ταύτην, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης ὑπεχώρει εἰς Ἄρταν δι' Ἀγρινίου καὶ Κραβασαρά.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1823 ἠπέλπει τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διὰ κινδύνου σοβαρωτέρου. Πάντες οἱ στρατεύσιμοι τῆς ἄνω καὶ κάτω Ἀλβανίας ἐκλήθησαν εἰς τὰ

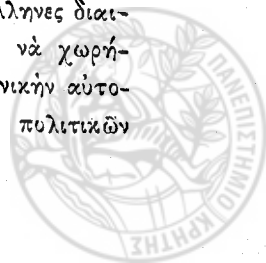


ὄπλα· ἔδὲ διοικητῆς τῆς Σκόδρας, Μουσταῖ-πασσᾶς, τυνεκέντρωσεν ἐν Ὀχρῖδι, ἐπὶ τῶν Μκεδονικῶν μεθορίων, πεντακισχιλίουσ μωαμεθανούσ Γκέκασ καὶ τρισχιλίουσ καθολικούσ Μιρδίτασ. Τῇ 2α Αὐγούστου 1823, ἡ πρώτη ταξιαρχία τῆσ μικρᾶσ ταύτησ στρατιᾶσ, ἐκ τεσσάρων περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν συγροτουμένη, καταφθάσασα εἰσ τὴν κοιλάδα τοῦ Καρπενησίου, κατηυλίξετο εἰσ τοὺσ πρόποδασ τῶν ὀρέων ἀφ' ὧν πηγάζει ὁ Σπερχειός. Μικρὰ νῦν ἀπέμενεν αὐτῇ ἀπόστασισ ὅπωσ προελάση ἐκ Καρπενησίου εἰσ Ἄγρινιον, ἀλλ' αἱ δυσβατώτατοι ἀτραποὶ τῶν Ἄλπεων δύνανται μόναι νὰ παραβληθῶσι πρὸσ τὴν ὄδον ταύτην, διερχομένην διὰ σειρᾶσ τρομακτικῶν διόδων καὶ γιγαντιαίων βράχων. Ὁ Μάρκοσ Βότσαρησ προχωρήσασ ἐξ Ἄγρινίου μετὰ τετρακοσίων Σουλιωτῶν κατέλαβεν ἐξ ἀπροόπτου τὸ στρατόπεδον τῶν Ἄλβανῶν. Τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα αἰφιν δίωσ προσβληθέντα ἐν τῷ ὕπνῳ αὐτῶν, ἐτράπησαν εἰσ φυγὴν. Ὁ Μάρκο-Βότσαρησ ὤρμησε πρὸσ τὴν σκηνὴν τοῦ μπέη, στημένην ἐν περιβόλῳ τινὶ καὶ φρουρουμένην ὑπὸ τῶν Μιρδιτῶν. Οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται οἱ συγκαταριθμοῦντεσ μετὰξὺ τῶν προγόνων αὐτῶν τοὺσ συστρατιώτασ τοῦ Σκενδέρμπεη ὑπερήσπισαν πεισματωδῶσ τὸ περίφριγμα ὅπερ οἱ Σουλιῶται ἠγωνίζοντο νὰ ὑπερπηδήσωσιν. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ὁ Μάρκο-Βότσαρησ, στηριζόμενοσ ἐπὶ τοῦ μακροῦ αὐτοῦ τυφεκίου ἠτοιμάζετο νὰ ὑπερβῆ τὸ τεῖχος, σφαῖρα ἐκτύπησεν αὐτὸν κατὰ μέτωπον. Ἐπεσεν οἱ Σουλιῶται συμπαραλαβόντεσ τὸ σῶμα αὐτοῦ κατέλιπον τὸ πεδῖον τῆσ μάχησ εἰσ τοὺσ Μιρδίτασ. Ἡμέρασ δὲ τινασ μετὰ τὴν ὀλεθρίαν ταύτην συμπλοκὴν, ὁ Μουσταῖ-πασσᾶσ ἀφικνεῖτο εἰσ Καρπενήσιον. Εὐρῶν δὲ τὴν ὄδον τοῦ Ἄγρινίου ἐλευθέραν συνηνώθη ἄκόπωσ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μετὰ τῶν ἐξ Ἰωαννίνων κατελθόντων στρατευμάτων. Ἐν μηνὶ ὀκτωβρίῳ τοῦ 1823, τὰ δύο συνενωθέντα σώματα προσέβαλον τὸ Αἰτωλικὸν μὴ τολμῶντα ἀκόμη νὰ κατευθυνθῶσι κατὰ τοῦ Μεσολογγίου. Τῇ 12 Δεκεμβρίου 1823, εἶχον ἐκσφενδονήτῃ κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ δύο χιλιάδασ βομβῶν· αἱ νόσοι εἶχον ἀναρπάση αὐτοῖσ δύο χιλιάδασ ἀνδρῶν. Ὁμῆρ Βρυώνησ καὶ Μουσταῖ-πασσᾶσ ἐκριναν φρόνιμον νὰ παραιτηθῶσιν ἐγχειρήματοσ ὅπερ ἡ προσέγγισισ τοῦ χειμῶνοσ ἠδύνατο νὰ μεταβάλλῃ εἰσ καταστροφὴν. Ἀναζεύξαντεσ ὑπεχώρουν, σπεύδοντεσ ν' ἀποχωρισθῶσι μᾶλλον ἢ ἐπιθυμοῦντεσ καὶ αὐθισ νὰ συναγωνισθῶσιν. Οὕτωσ ἀπέληξε καὶ ἡ στρατεία τοῦ 1823 ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Τὸ ἀσήμαντον τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τούτου συνεκέντρου πᾶσαν τὴν προτοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐπὶ τῶν κινήσεων τοῦ στόλου, ἀφ' ὧν ὁ Σουλτάνοσ ἐξηκολούθει προσδοκῶν σοβαρὰ ἀποτελέσματα.

Ὁ καπετάν-πασσᾶσ βραχὺ τι παραμείνασ ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ, ἐπανῆγε, περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸσ Σεπτεμβρίου τοῦ 1823, τὸν στόλον αὐτοῦ διὰ τοῦ Αἰγαίου. Προκληθεῖσ ὑπὸ τῶν πυροβολείων ἄτινα οἱ Ἕλληνεσ εἶχον ἰδρύση ἐπὶ τῆσ νήσου Τήνου, ἐδέχθη περιφρονητικῶσ τὴν ὕβριν. «Ἡ διαγωγή αὐτοῦ,

ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἀγγέλλει μετριοπάθειάν τινα πρὸς τὰς ἀόπλους νήσους· ἐμφαίνει ὅμως καὶ τινα ἀτολμίαν ἀπέναντι τῶν λοιπῶν». Περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου, ὁ καπετὰν-πασσᾶς ἔπλεεν ἐν τῷ παγασητικῷ, κατελάμβανε δὲ τὸ Τρίκερι, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ διαβιβάσῃ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ εἰς Φθιώτιδα. «Ἡ κίνησις αὕτη, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ῥινῦ, φαίνεται σκοποῦσα τὴν ἐγκατάστασιν συγκοινωνίας μετὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἕτινα πολιορκουσι τὸ Μεσολόγγιον. Ἐὰν δ' αὕτη ἔχη συνεπείας, ἡ θέσις τότε τῶν Ἑλλήνων ἔσται κρισιμωτάτη, καὶ νομίζω ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναμένωσι τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὅπως συνθηκολογήσωσι μετὰ πολεμίου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὰ πάντα πρέπει νὰ φοβῶνται κατ' αὐτῶν». Τὸ φάσμα λοιπὸν τῆς ὀθωμανικῆς ἰσχύος ἐξηπάτα ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ διορατικώτατα τῶν πνευμάτων! Εἰς ἕκαστον νέον ἀγῶνα τῆς Πύλης, ἐφαίνοτο ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔμελλον νὰ καταθραυσθῶσιν ὑπὸ τὸν βαρύτερον πόδα τοῦ κολοσσοῦ· καὶ ὅμως εἰς ἑκάστης στρατείας τὴν ἔκβασιν ἐπανευρίσκοντο ζωηρότεροι, εὐσταλέστεροι, ἀποφασιστικώτεροι ἢ τὸ πρόσθεν. Τῇ 7 Νοεμβρίου 1823, καθ' ἣν ἀκριβῶς ἐποχὴν ὁ Δὲ Ῥινῦ ἐξέφραζεν ὡς ἀνωτέρω τὰς ἀνητυχίας αὐτοῦ περὶ τῆς τύχης τῆς ἐπαναστάσεως, οὔτε τὸ Αἰτωλικόν, οὔτε τὸ Μεσολόγγιον παρεδίδοντο εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλ' ὁ Ἀκροκόρινθος τὸ δεύτερον νῦν ἤδη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατελαμβάνετο. Συγχρόνως δὲ ὁ καπετὰν-πασσᾶς προσεβάλλετο ἐν τῷ παγασητικῷ. Ψαριανὸν πυρπολικὸν προσεκολλᾶτο εἰς τὴν φρεγάταν του, καὶ παρ' ὀλίγον καὶ ὁ Χοσρέφ ἠκολούθει τὸν Καρᾶ-Ἀλῆ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ τῷ θεάματι ἡ σύγχυσις ἐνέπιπτε εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων, οἵτινες ὅπως ἀνασυντάξωσι τὸν στόλον αὐτῶν μόνον μέσον εὐρίσκουσι τὴν εἰς Δαρδανέλλια φυγὴν, ἐγκαταλείποντες καὶ Τρίκερι καὶ Σκιάθον εἰς τοὺς Ἕλληνας.

«Οὕτω λοιπὸν, ἔλεγεν ὁ πλοίαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἀποβαλὼν νῦν τοὺς φόβους του, αἱ φοβεραὶ τῶν Τούρκων παρασκευαὶ ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος, καὶ μεθ' ὅλας τῶν ἐπαναστατῶν τὰς στερήσεις, ἡ πίστις ἀναγεννᾶται μεταξὺ αὐτῶν. Τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μετὰ μικρὸν συμπληροῦται· εἰς οὐδὲν δὲ ἀπέληξαν οἱ κοινοὶ ὀθωμανικῶν στόλων καὶ στρατῶν ἀγῶνες. Ἀφίμενοι εἰς ἑαυτοὺς οἱ Τοῦρκοι δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτάξωσι τοὺς Ἕλληνας εἰμὴ διὰ τοῦ ἀθρόου καὶ ἀναγκαστικοῦ μετοικισμοῦ καὶ τῶν ὁμοιοτήτων. Τοιαύτη πολιτεία μόνον διὰ μεθόδων ἀναλόγων τῇ φύσει αὐτῆς δύναται νὰ ἐνεργήσῃ. Νὰ συμβουλευώμεν αὐτῇ τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν ἐπιείκειαν, τὴν τάξιν, ν' ἀπαιτῶμεν παρ' αὐτῆς τοῦτο μέχρι σημείου τινός· εἶναι αὐτὸ τοῦτο ὡς ν' ἀφαιρῶμεν ἀπ' αὐτῆς τὰ πρὸς ἐνεργεῖαν μέσα. Ἀφ' ἐτέρου πάλιν οἱ Ἕλληνες διαίρουμένοι εὐθὺς ὡς ἡ τύχη τῶν ὀπλων μειδιᾷ αὐτοῖς, δὲν δύναται νὰ χωρήσωσι πέραν τοῦ πεπραγμένου. Δὲν θέλουσιν ἀνατρέψῃ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν· ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ζήσωσι παρ' αὐτήν.» Πάντων τῶν πολιτικῶν



ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης ἡ ἰδέα βεβαίως θὰ ἦτο, ν' ἀποσπᾶσσι κλώνόν τινα ὅπως σώσωσι τὸν κορμόν, νὰ θέσωσι πρὸ παντὸς ὡς τάχιστα τέρμα εἰς τὸν φρικώδη τοῦτον πόλεμον. Δυστυχῶς οἱ ἡγεμόνες ἄλλα τότε ἐβουλεύοντο καὶ διεκήρυσσον ὅτι ἔχουσιν ἀπόφασιν «ν' ἀποκρούωσι πανταχοῦ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως, χωρὶς νὰ ἐρευνήσωσιν οὔτε τίνι τρόπῳ, οὔτ' ἐν τίνι τόπῳ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐπεφαίνετο.»

Τῇ 1 Ἀπριλίου 1823, ἐγνώσθη ἐν Σμύρνῃ ὅτι ῥῆξις ἐπέκειτο μετὰ τῆς Ἰσπανίας· τῇ 26 Μαΐου, ὅτι τὰ ἡμέτερα στρατεύματα εὕρισκοντο ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Χερσονήσου· τῇ 4 Νοεμβρίου, ὅτι τὸ Κάδιζ παρεδόθη. Ὁ πρίγκηψ Μαυροκορδάτος καὶ τινα ἄλλα πρόσωπα ἰσχύοντα, ἀπὸ μακροῦ προσεπάθουν, ἐν ταῖς ἐμπιστευτικαῖς συνδιαλέξεσιν ἃς εἶχον μετὰ τοῦ Δεῦ Ῥινῦ, νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἐντύπωσιν ἣτις ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης δυσμενεῖς πρὸς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. «Δὲν πρέπει νὰ πιστευθῇ, ἔγραφεν ὁ Δεῦ Ῥινῦ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1823, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐταράχθησαν ἐκ τοῦ κτυπήματος ὅπερ κατέβαλε τὰς Κόρτες. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἀνέμενον ἐν μεγίστῃ προσοχῇ τοὺς ὅρους οἵτινες θὰ παρείχοντο εἰς τοὺς ἐπαναστάτας τῆς ἰθρικῆς χερσονήσου καὶ ἀνησυχῶς ἠρώτων ἡμᾶς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου· ὅταν δ' ἀπεκρίθημεν αὐτοῖς: μηδένα! ἡ ἐκπληξις αὐτῶν ἐφάνη συνοδευομένη ὑπὸ τινος θλίψεως.»

Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν θέσει ἀφῆκεν ὁ Δεῦ Ῥινῦ τὸν λαὸν ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ὁποίου τοσοῦτον ἐμελλε βραδύτερον νὰ συντελέσῃ. Ἑρμαιῖον ἐμφυλίῳν σπαραγμῶν, ἀντικείμενον παντοίων ὑποψιῶν καὶ πάσης δυσμενείας ἦν ἡ ἀναρχία οὐδέποτε παύεται ἐμπνέουσα. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου, εἶχεν ἀγγέλιῳ τῷ ὑπουργῷ τῶν ναυτικῶν ὅτι «διαρκεῖς ἀνίαί καὶ οἱ καταλαβόντες αὐτὸν πυρετοὶ ἤθελον πιθανῶς ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνάκλησίν του.» Ἀντέσχεν ἀκόμη καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, ἐπιμένων νὰ μὴ καταλίπῃ τὸ πεδίον ἐν ᾧ ἠσθάνετο ἑαυτὸν τοσοῦτω χρήσιμον καὶ ὅπου ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ. Τέλος τῇ 28 Μαρτίου 1824, ὁ ἀντιναύαρχος διοικητῆς τοῦ ναυτικοῦ ἐν Τουλῶνι μετεβίβασε τῷ πλοίαρχῳ Δρουῶ τὰς διαταγὰς δι' ὧν ἀνετίθετο αὐτῷ ἡ ἀρχηγία τῆς ἐν Ἀνατολῇ μοίρας. Ὁ πλοίαρχος Δρουῶ διετάσσετο μετὰ τῆς φρεγάτας «Γαλατείας», νὰ μεταβῇ εἰς Σμύρνην· διερχόμενος πρῶτον τῆς Τύνιδος· ἡ δὲ φρεγάτα «Ἡρα», συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ μυοδρόμονος «Τρώκτου», νὰ παραλάβῃ, ὅπως μεταγάγῃ μέχρι Τενέδου, τὸν στρατηγὸν κόμητα Γκιλλιεμινῶ, ἀποστελλόμενον εἰς ἐκπροσώπησιν τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΗ'. παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ.

Τῇ 20 Μαΐου 1824, «Ἡρα» καὶ «Τρώκτης» εἰσῆρχοντο εἰς τὸ Αἶγαϊον· τῇ 23, αἱ νῆες αὗται ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Σεφονταῖν καὶ τὸν ὑποπλοίαρχον Γκραμπ, συνηῶντο πρὸ τῆς Μήλου μετὰ τῆς «Γαλατείας», προερχομένης ἐκ Τύνιδος ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Δρουῶ, μετὰ τῆς «Μηδείας» ἣν ὁ Δεῦ Ῥινῦ ἤγεν

ἐκ Σμύρνης, μετὰ τοῦ πάρωνος «Θωρακοφόρου», τοῦ μυοδρόμονος «Δορκάδος», τῶν ἡμιολιῶν «Ἀγγελιαφόρου» καὶ «Ἀμαράντου» ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Λεμπλάν καὶ τοὺς ὑποπλοίαρχους Περραῖ, Ῥικωδὺ καὶ Μπεζάρ. Ἡ «Μηδεία» καὶ ἡ «Γαλάτεια» συνώδευσαν μόναι τὸν νέον πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας μέχρι Ἑλλησπόντου, ὁ δὲ «Τρώκτης» μετήγαγεν αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 30 Μαΐου, ὁ πλοίαρχος Δὲ Ῥινῦ παρκαδούς τὴν διοίκησιν τῆς μοίρας εἰς τὸν πλοίαρχον Δρουῶ, ἀνήγετο τοῦ λιμένος τοῦ Φολιέρι ὅπως κατευθυνθῆ εἰς Τουλών.

Γεννηθεὶς ἐν Λοριάν τῇ 10 Ἀπριλίου 1775, ὁ πλοίαρχος Δρουῶ ἠρίθμει ἐν ἔτει 1824 τριάκοντα περίπου ἔτη ὑπηρεσίας. «Ὑπόδειγμα ἀνδρείας καὶ αὐταπαρνήσεως», — εἶναι αὐταὶ αἱ ἐκφράσεις τοῦ ναυάρχου Δυπερρέ, — εἶχεν ἐκπλήξει τοὺς πρωεῖς τοῦ Λαπλάτα διὰ τῶν τολμηρῶν αὐτοῦ χειρισμῶν ὁπόταν ἐν ἔτει 1820 ἤγαγε τὴν φρεγάταν «Δούκισσαν τοῦ Βεροῦ» εἰς τὸν λιμένα τοῦ Βουένος-Ἀῦρες. Ἦτο θαλασσινὸς τῆς παλαιᾶς σχολῆς, πολεμιστῆς ἐκ τοῦ γένους τῶν πλοίαρχων εἰς οὓς παραδώσασα ἡ αὐτοκρατορία, τὰ πρῶτα πληρώματα τῶν ὑψιπαγῶν αὐτῆς πλοίων δὲν μετενόησεν. Ἐπολέμησε τοὺς Ἄγγλους ἀπὸ τοῦ 1794 μέχρι τοῦ 1815· ἐν δὲ συνεχῶρει αὐτοῖς δύο πληγάς, ἃς ἔλαβε μαχόμενος ἐπὶ τοῦ «Λεϊγρος» κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἰρλανδίαν στρατείαν, ἐπὶ τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Σεπτοῦ» κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβέρσης, δὲν συνεχῶρει ὁμως μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὰ κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐθνικῆς φιλαυτίας πλήγματα τῶν νικηφόρων αὐτῶν ὄπλων. Ἐν τῷ ναυτικῷ λοιπὸν σταθμῷ οὐτινος ἀνελάμβανε τὴν διοίκησιν δὲν ἐθεώρησε συμφέρον μᾶλλον ἐπιεῖγον τῆς ἀντιδράσεως τῶν φιλοδόξων σχεδίων τῶν αἰωνίων ἐχθρῶν ὧν εἶχε μάθει νὰ φοβῆται μᾶλλον τὴν περὶ τὸν δόλον δεξιότητα ἢ τὴν δύναμιν. Ἡ ζηλοτυπία αὐτῆ δὲν εἴλκυεν αὐτὸν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. «Ἡ Πελοπόννησος, ἔλεγεν, εὔρηται ἐντελῶς ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν δεσποτείαν. Ἐδῶκαν χρήματα, δίδουσι καὶ νέα ὑπόσχονται.» Πράγματι δὲ τὸ πρῶτον ἐλληνικὸν δάνειον μόλις πρὸ μικροῦ εἶχε συνομολογηθῆ ἐν Λονδίνῳ. Τὰ ἔσοδα ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπερέβαινον τότε τὰ δύο ἑκατομμύρια φράγκων· οἱ δὲ Ἄγγλοι δανεισταὶ συνήθουν νὰ καταβάλωσιν ὑπὲρ τὰ ἑπτὰ, ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ εἰσόδημα τεσσάρων ἐτῶν, εἰς χεῖρας μερίδος εἰς ἐμφύλιον πόλεμον περιπεπλεγμένης. Πρέπει νὰ ἐκπληττώμεθα ὅτι τοιαύτη τις ἐμπιστοσύνη ἐφαίνετο ὑποπτος εἰς ἄνδρα τοσοῦτον κατὰ τῆς Ἀγγλίας προκατελιημμένον ὅσον ὁ κυβερνήτης τῆς «Γαλατείας» ;

Αἱ αὐταὶ δ' ὑποψίαί συνελαμβάνοντο μετὰ μείζονος ἐπιτάσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ σουλτὰν Μαχμουτ ἐλάχιστον εἰθισμένος εἰς τὰς ἐλευθεροτροπίας ἐλευθέρου λαοῦ ἐξεπλήττετο ὅτι σύμμαχος κυβέρνησις ἠνείχετο ἀπέναντι τῶν ἐπαναστησάντων κατ' αὐτοῦ ὑπηκόων του τοιαύτην φανεράν ὑποστήριξιν. Ὅταν δ' ἔμαθεν ὅτι καὶ εἰς ὁμότιμος τῆς Ἀγγλίας κατέλθων εἰς Μεσολόγγιον

κατετάσσετο ἀναφανδὸν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἐπαναστατῶν, τότε ὑπερηύξησεν ἡ δυσἀρέσκεια αὐτοῦ. Τῇ 5 Ἰανουαρίου 1824, ὁ λόρδος Βύρων, διαλαθὼν τὴν προσοχὴν τῶν προφυλακίδων ὀθωμανικῶν νεῶν, ἀπεβιβάζετο εἰς Μεσολόγγιον. Τῇ 19 Ἀπριλίου δὲ τοῦ αὐτοῦ ἔτους, θρηνοῦν παρίστατο τὸ πλῆθος εἰς τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἐπέθησε τὸν ξένον τοῦτον ὅστις γέρων, ἐν ἡλικίᾳ τριᾶκοντα ἕξ μόνον ἐτῶν, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀπογοητευμένος, κατῆλθε ζητῶν ἐπὶ τῆς γῆς τῆς καθιερωμένης εἰς τοὺς ἠρωϊκοὺς ἀγῶνας, αὐτὸν τάφον στρατιώτου», καὶ εὔρε, πικρᾶ τῆς τύχης εἰρωνία, τὸν πυρετόν. «Ἐν τῷ τεναγεί τούτῳ, πολὺ ὀλιγώτερον ἐφοβεῖτό τις, κατ' αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν τοῦ Βύρωνος, τὸν ἐκ σφαίρας θάνατον ἢ τὸν ἐκ κινήσης». Ἀπογοητεύσεις παντὸς εἶδους συνέτειναν εἰς ἕξασιν τοῦ φλέγοντος αἵματος τοῦ ποιητοῦ. Τὸ Μεσολόγγιον παρίστα τότε θέαμα ἀξιοθρήνητον. Πάντες οἱ ἄγριοι ὄρεινοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον κατέλθῃ μετὰ τῶν σωματῶν αὐτῶν. Ὁ Μαυροκορδάτος ἤγαγε πεντακισχιλίους ἄνδρας, οὓς ἠδύναται νὰ θρέψῃ καὶ νὰ πληρώτῃ. Ἡ παραλία ἔγεμε ναυτῶν λειποτακτῶν, ἡ πόλις ἐπληροῦτο θορύβου καὶ φόνων, κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον «οἱ γερμανοὶ βαρῶνοι, οἱ ἄγγλοι ἐθελονταί, οἱ ἰδεολόγοι οἵτινες πρὸ παντὸς ἐπεδίωκον τὴν ἀναβλάστησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου ἐπὶ τοῦ νέου τούτου ἐδάφους», οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἔριδος ἄφινον νὰ τοῖς διαφύγῃ. Ταῦτα δὲν ἦσαν τὰ προσδοκώμενα ὑπὸ τοῦ Τσάιλντ-Ἀρολδ ἐν Μεσολογγίῳ; Ὁ ἐπισκεψάμενος τὴν Ἑλλάδα κύπτουσαν ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν οὐδέποτε ἦτο δυνατόν νὰ φαντασθῇ ὅτι τοιαύτη τυραννία ἠδύνατο νὰ μορφώσῃ ἄνδρας κατὰ Πλούταρχον». Ὁ λόρδος Βύρων ἐρίφθη λοιπὸν ἀσμένως κατακέφαλα εἰς τὸ μέσον τῶν ραδιοουργιῶν, τῶν φρενοτροπιῶν, τῶν ἀταξιῶν αἵτινες ἐμελλον νὰ καταπονήσωσι καὶ τέλος καταθραύσωσι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του. Ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξεν ἀπόφασις πνεύματος διατηρήσαντος τὴν ψυχραιμίαν αὐτοῦ· ἠδύνατο δὲ τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐλήφθη μετὰ πότον, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀτμῶν βαρέος οἴνου. Ὑπῆρξεν, ἵνα μεταχειρισθῶμεν τὴν σαρμαστικὴν γλῶσσαν τοῦ ἰδίου ποιητοῦ «στιγμὴ μέθης»· ἀλλ' ἡ μέθη αὕτη ἐνέπνευσεν αὐτῷ τὴν εὐγενεστάτην καὶ γενναιοτάτην τοῦ βίου αὐτοῦ πρᾶξιν. Μὴ ἐμπαίζωμεν τὰς ἐνθουσιώδεις παράφορὰς αἵτινες ἐθέρμαναν τὴν νεότητα ἡμῶν! Ἐάν, πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν σβεννυμένων τούτων ἡλίων, δὲν ἔσπευδεν ὁ οὐρανὸς ν' ἀνάψῃ νέας ἑστίαις, μετ' οὐ πολὺ ἡ ζωὴ, σὺν τῇ θερμότητι, ἤθελεν ἐκλίπῃ τῆς ἐπιφαινεῖας τῆς γῆς.

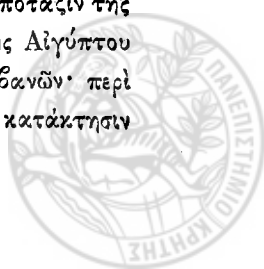


ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

**Κάδου ἄλωσις ὑπὸ Αἰγυπτίων, 19 Ἰουνίου,
Ψαφῶν ὑπὸ Τούρκων, 4 Ἰουλίου 1824.**

Ἐν ἔτει 1824 ἡ Πύλη ἐνέπεσεν εἰς μεγίστας δυσκολίας ἀσχολουμένη περὶ τὴν συγκρότησιν νέων στρατιῶν. Οἱ μὲν Γενίτσαροι ἐξηκολούθουν ἀποκρινόμενοι διὰ τῆς στάσεως καὶ τῆς πυρκαϊᾶς εἰς τὴν ἐλαχίστην ὑπὸ τοῦ σουλτάνου ἢ τῶν Οὐλεμᾶ ἐπίκλησιν τοῦ ζήλου αὐτῶν. Οἱ δὲ διοικηταὶ τῆς Σκόδρας καὶ τῶν Ἰωαννίνων μόλις κατῴρθουν νὰ διατηρήσωσι τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν ἐν τοῖς ἰδίοις πασσαληκίοις, καὶ ἡ ἐν Ἀσίᾳ νεοσυλλεξία μόνον ἀποτεθαρρημένα στρατεύματα παρεῖχεν. Εἰς τὸν σουλτάνον λοιπὸν πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως μία μόνη καταφυγὴ ἀπέμενεν, ἡ ἀνεπιφύλακτος προσφυγὴ εἰς τὸν ἰσχυρὸν αὐτοῦ ὑποτελεῖ, τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Αἰγύπτου. Ἐνῶ ἡ Τουρκία ἐξηντλεῖτο εἰς ματαίους ἀγῶνας ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς οὐδὲ στιγμὴν ἔπαυε τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ παρασκευάς. Ἠθέλησε στρατεύματα εὐρωπαϊκῶς συντεταγμένα καὶ ἠτκημένα καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1824, δεκαπενταχιλίους μὲν τακτικοὺς ἀνέμενον ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας τὴν διαταγὴν τῆς ἐπιβιβάσεως, ἕτεροι δὲ ὀκταχιλίους ἠσκούοντο ἐν Καίρῳ. Ὁ ἐξολοθρευτὴς τῶν Μαμελούκων δὲν ἦτο ἀνὴρ ὅστις ἠδύνατο ν' ἀναστείλῃ τὴν συντέλεσιν τῶν σχεδίων του λόγῳ ἀντιστάσεως στασιςτικῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ὁ φρούραρχος τῆς ἀκροπόλεως Καίρου, συλληφθεῖσων περὶ αὐτοῦ ὑπονοιῶν ὅτι ἀπεδοκίμασε τὴν εἰς Αἴγυπτον εἰσαγωγὴν τοῦ νιζάμ-τζεδίτ, ἐπλήρωσε διὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν πρὸς τὴν παλαιὰν ἄλβανικὴν τακτικὴν ἀφοσίωσιν. Ὅσῳ ὀλίγον καὶ ἂν ἦσαν καινοτόμοι οἱ περὶ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ Τούρκοι, κατενόησαν εὐθέως τὴν σημασίαν τοῦ φοβεροῦ παραδείγματος· ἀπὸ δὲ τῆς ἡμέρας ταύτης, εἰς οὐδένα αὐτῶν ἐπῆλθεν ἡ φαντασία νὰ διαμφισθητήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δωδεκαχρόνου γεμίσηματός. Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον προσῆλθεν καὶ ὁ συνταγματάρχης Σέβ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Ἰσλαμισμού ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Σολιμάν-μπέη, καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ἔσχεν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ἓνα τῶν ἀνδρειοτάτων στρατηγῶν ὅσοι ποτὲ ᾤδήγησαν εἰς τὴν μάχην νεοσύνηκτα στρατεύματα.

Ὁ σουλτάν Μαχμούτ πρὸ τῆς ἀποφάσεως αὐτοῦ ἀκόμη νὰ περιβάλλῃ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ διὰ τῆς γενικῆς ἀρχηγίας τῶν κατὰ τοῦ Μωρέως ἐκπεπομένων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, εἶχεν ἀναθέσῃ αὐτῷ τὴν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης. Τῷ 1822, Ἰουνίῳ μηνί, ὁ γαμβρὸς τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου Χασσάν-πασσᾶς, ἀπεβιβάζετό εἰς Σούδαν μετὰ πενταχισχιλίων Ἀλβανῶν· περὶ δὲ τὸν μῆνα Μάρτιον τοῦ 1824, ὁ Χουτείν-μπέης συντελεῖ τὴν κατάκτησιν



ἀφηφοῦντα τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις μετὰ μιᾶς μόνης φρεγάτας.» Τὸ νέον ἐγγεί-
ρημα ὅπερ ἀνετίθη τὸ αἰγυπτίω τούτῳ ναυάρχῳ ἀπῆτει ἀποφατιστικὸν καὶ
ταχύτητα. Διὰ τὸ ἄγονον αὐτῆς καὶ τὰς σπυλάδας ἢ Κάσος ὁμοιάζει πολὺ τὴν
Ἰδρην. Οἱ Ἕλληνες εἶχον κατορθώσει νὰ συνοικίσωσιν ἐπὶ τοῦ ἀγόνου βράχου
ἑπτὰ χιλιάδας κατοίκων, νὰ συγκεντρώσωσι δ' ἐν ὄρμῳ τινὶ αὐτοῦ δεκαπέντε
πάρωνας καὶ τεσσαράκοντα ἄλλα πλοῖα, ἅτινα πρὸ τριῶν ἐτῶν ἐπόρθουν τὰς
ἀκτὰς τῆς Καραμανίας, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Κάσιοι σπανίως
ἐφαίνοντο ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ τακτικοῦ στόλου· οὐχὶ δ' ἄνευ λόγου ἐντελῶς κατη-
γόρου αὐτοὺς ὡς λίαν βέποντας πρὸς τὴν πειρατείαν. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1823,
ὁ πλοίαρχος Λαλὰνδ διαταχθεὶς νὰ πλεύσῃ ἐπὶ τῆς «Κεμάδος», ἀγγελιαφόρου
πάρωνος, εἰς Κάσον, πρὸς ἀπαίτησιν εἰκοσιπεντακισχιλίων γροσίων εἰς ἀποζη-
μίωσιν γαλλικοῦ πλοίου σκυλευθέντος ὑπὸ Κασίων, ἐδήλωσε αὐτοῖς τὰς ζωνρὰς
δυσαρρεσιείας ἃς ἐνέπνεε τῷ γάλλῳ μοιράρχῳ ἢ διαγωγῇ αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς ταύτης οἱ Κάσιοι ἐγένοντο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὑποπτοὶ· ἀπεδίδοντο
αὐτοῖς ἢ ἐξαφάνισις πλοίων ἅπερ οὐδέποτε ἔφθασαν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον καὶ
περὶ ὧν εἰς μᾶτην ἐν πᾶσι τοῖς ὄρμοις τοῦ Αἰγαίου ἐζητοῦντο εἰδήσεις. Ἀνοι-
κτιρμονες πρὸς τοὺς τούρκους αἰχμαλώτους, ἦσαν ἐξ ἐκείνων, ὡς ἐλέγετο, οἵτινες
ἄνευ τύψεως συνειδότες ἠδύνατο νὰ κρύψωσι τὸ ἔγκλημα εἰς τὰς ἀβύσσους
καίτινες δὲν διηγοῦνται ἱστορίας». Ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς αἱ κατηγορίαι αὗται,
ἀπεμάκρυναν ἐν τούτοις πᾶσαν ἐξωτερικὴν παρέμβασιν, κατὰ τὴν προσβολὴν
τῆς νήσου. Τῇ 19 Ἰουνίου 1824, ὁ Χουσεῖν-μπεης, ἐπωφελούμενος τῆς νυκτός,
ἀπεβίβασε ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Κρήτην ἀκτῆς τρισχιλίου Ἀλεξανούς, οἵτινες,
εὐτολμοὶ ὀρεινοί, ἀναρριχηθέντες ἐλαφροὶ ἐπὶ τῶν βράχων ἐκύκλωσαν ἐν σιγῇ τὰς
τέσσαρας ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ἰδρυμένας κώμας. Ἐξαπίνης καταληφθέντες οἱ
Κάσιοι δὲν ἠδύνατο ν' ἀνταγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν
πᾶς δὲ στρατεύομενος ἀνὴρ κατεσφάγη παραχρῆμα. Τῆς αὐτῆς μετέσχον ἀθλίας
τύχης καὶ αἱ γυναῖκες, αἱ δὲ νῆαι καὶ τὰ παιδία, περὶ τὰς δύο χιλιάδας, ἐπω-
λήθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.

Ἡ συμφορὰ τῆς Κάσου τὴν κατάπληξιν διαχύσασα ἐν Ἑλλάδι, μικρὸν τὸν
οἶκτον διήγειρε παρὰ τοῖς οὐδετέροις. Τοιοῦτον τι γεγονός τὸ πολὺ πολὺ ἦτο
φύσεως νὰ ἐπενέγκῃ τὴν ἔκπτωσιν τῆς τιμῆς τῶν ἀσφαλειῶν ἐν ταῖς ἀγοραῖς
τῆς Μασσαλίας καὶ τῆς Τεργέστης. Δὲν συνέθη ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν
μετὰ μῆνα γενομένην καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν. Οἱ Ψαριανοὶ δικαίως εἶχον
ἀποκτήσῃ τὴν κοινὴν εὐνοίαν. Ἀρκεῖ εἰς μόνος ἦρας ὅπως δοξάσῃ ὁλόκληρον
λαόν· ἐν τῷ θαυμασμῷ τῶν μετὰ συγκινήσεως παρακολουθούντων τὸν ἑλληνικὸν
ἀγῶνα ὁ Κανάρης δὲν εἶχεν τὸν ἐφάμιλλον. Τὸ κτύπημα ὅπερ κατεφέρετο κατὰ
τῆς πατρίδος αὐτοῦ ἐπωδύνως ἀντήχει ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν φιλελλήνων.

Ἡ ἄλωσις τῶν Ψαρῶν ἀνετίθη τῷ στόλῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῇ

τῆς νήσου, ἦτις ὑπὸ τοῦ πυρός καὶ τοῦ σιδήρου ἐρημωθεῖτα κακὰ προοιωνίζετο ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ τῷ Μωρέα. Αὐτοὶ οἱ καθολικοὶ ἀκόμη καὶ οἱ προστάται αὐτῶν κατελήφθησαν ὑπὸ ἀνησυχίας. «Οἱ Τοῦρκοι, ἔγραφεν ὁ κόμης Μπωρεπερ τῷ πλοίαρχῳ Δρουῶ, δὲν γινώσκουσι πάντοτε νὰ διακρίνωσι τὸν ἄθῳν τοῦ ἐνόχου. Ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐταράχθη λίαν ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν στρατιωτῶν του ἐν Κρήτῃ· δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ μὴ ἐπαναπαυθῶμεν ὀλοσχερῶς ἐπὶ τῆς εὐπειθείας αὐτῶν εἰς τὰς ὁδηγίας ἄς ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς δὲν θέλει βεβαίως ἀρνηθῆν νὰ δώσῃ ἐνδίδων εἰς τὰς παρακλήσεις τοῦ ἡμετέρου προξένου.» Ἡ Πύλη, ὅπως ἀποκοιμίζῃ τὴν Γαλλίαν, ἐπεδείκνυτο ὄντως πολλὴν προσοχὴν περὶ τὴν διακρίσιν τῶν πληθυσμῶν τοῦ δυτικοῦ δόγματος ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἐπκναστατῶν. «Γινώσκωμεν, ἔλεγε τῷ Δὲ Ῥινῦ ἐν μηνὶ Ὀκτωβρίῳ τοῦ 1823 ὁ καπετάν-πασσᾶς, ἐπανερχόμενος ἐκ Πατρῶν, μετὰ ποίας δυσαρεσκείας οἱ καθολικοὶ συμμετέχουσι τῶν προσπαθειῶν τῆς ἐπαναστάσεως Ἑλλάδος». Ὁ ἀγγίλους ὅμως καὶ χρηστὸς πλοίαρχος δὲν συνελαμβάνετο εἰς τοιαύτας παγίδας. «Ὁ Χοσρέφ μοι προσφέρει, πολὺ πλείοτερα τῶν ζητουμένων καὶ τῶν δυνατῶν δεκτῶν γενέσθαι.» Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς, ἔτι προθυμότερος, ἀνελάμβανε νὰ ἐξομαλύνῃ τὰς πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ὄρους Καρμῆλου πικρυσιαζομένης δυσκολίας. «Ἐπιθυμῶν νὰ πράξῃ τι δυνάμενον νὰ εὐαρεστήσῃ τῇ Γαλλίᾳ,» κατέβαλεν ἐκ τοῦ ἰδίου θησαυροῦ τῷ πασᾶ τῆς Πτολεμαίδος Ἀβδουλλάχ, τ' ἀπειτούμενα πρὸς τοῦτο. Ἡ Γαλλία ὅμως εὐτυχῶς ἔγνω ν' ἀντιτῆ εἰς πάντα τὰ δόλια ταῦτα δελεάσματα· μετὰ μικρὸν δὲ θέλομεν ἰδῆ τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς παρέχουσαν ἀρίθηνον τούτου ἀπόδειξιν.

Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ ὀθωμανικὴ ἐπιδρομὴ δὲν εἶχεν ἀφετηρίαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἔπρεπε δὲ νὰ διαβῆ τὸ Αἰγαῖον καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ μῆκος ὅπως φθάσῃ εἰς Πελοπόννησον, ἡ πρώτη τοῦ ἀντιβασιλείως καὶ τοῦ σουλτάνου μέριμνα ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ λῆψις ἀποτελεσματικῶν μέτρων ὅπως ἐξασφαλισθῇ ὁ διάπλους εἰς τὰ εἰσθιβάσθέντα στρατεύματα. Πάντα τὰ ἔνεκα ἀπροόπτου τινὸς ἀποσπώμενα τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στόλου ὀπλιταγωγὰ δυσκόλως ἤθελον διαφυγῆ τὴν σύλληψιν, ἐφ' ὅσον δὲν κατωρθοῦτο ἡ καθυπόταξις τῶν νήσων ἐν αἷς ἐξωπλιζόντο οἱ πολέμιοι στόλοι. Ἐξ αὐτῶν ἡ Κάσος ἦτο ἰδίως ἀπεχθὴς τῷ Μεχμέτ-Ἀλῆ, διότι ἐκ Κάσου προήρχοντο συνήθως τὰ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐγχειρήματα. Ὁ Χουσεῖν-μπεης διατάχθη νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατὰκτησιν τῆς Κρήτης διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς φωλεᾶς ταύτης τῶν καταδρομῶν. Τρεῖς φρεγάται καὶ δέκα κορβέτται ἐκλελεγμέναι πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ἐξέπλευσαν τῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν Ἰσμαήλ-Γιβραλτάρ. Ὁ Ἰσμαήλ οὗτος ἦτο εὐτολμος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ναύτης, ἄξιος ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις τῆς σχολῆς ἐν ἣ ἐμορφώθη, δηλαδὴ τῆς σχολῆς τῶν βερβέρων πειρατῶν. Ὁ πλοίαρχος Ῥεβερσῶ εἶχεν ἰδῆ αὐτὸν τῷ 1823 «διαπλέοντα παρατόλμω» τὸ Αἰγαῖον καὶ

20 Ἀπριλίου 1824, ὁ Χοσρέφ κατέλιπε τὸν Βόσπορον μετὰ στόλου ὀγδοήκοντα δύο πλοίων, ὧν ἓν πλοῖον τῆς γραμμῆς ἐβδομήκοντα-τεσσάρων πυροβόλων, πέντε φρεγάται, τεσσαράκοντα πέντε κορβέτται, πάρωνες, ἡμιολίαι καὶ κανονοφόροι, τριάκοντα μεταγωγικά ἐφ' ὧν ἐπέβκινον τρισχίλιοι Γενίτσαροι καὶ Ἀρναοῦται. Μετὰ πλαστὴν κατὰ τῆς Σκιαθοῦ προσβολήν, ὁ καπετάν-πασσᾶς προσωμίση εἰς Ἐρεσσόν, ἔνθα ἠνώθησαν μετ' αὐτοῦ ἑνδεκασχίλιοι ἐξ Ἀσίας στρατιῶται. Ταῦτα ἐδήλουν προφανῶς προσεχῆ «ἀποφασιστικὴν προσβολήν» κατὰ τῶν Ψαρῶν. «Οἱ κάτοικοι, ἔγραφεν ὁ Ρεβερσῶ, ναυτικός ἀκόλουθος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γαλλικῆς πρεσβείας, παρασκευάζονται εἰς κρατερωτάτην ἀμυναν. Ἐπιθυμοῦσι νὰ φανῶσιν ἄξιοι τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν προγόνων καὶ δι' ὄρκου ὑπεχρέωσαν διακοσίους Ἀλβανούς, ταχθέντας εἰς φρούρησιν τῶν ἐν μονῆτινι ἐγκεκλεισμένων γυναικοπαίδων, νὰ κατασφάζωσι ταῦτα ἐν περιπτώσει ἤττης». Ὁ καθαρῶς ψαριανὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου δὲν ὑπερέβαινε τὰς ἑπτακισχιλίας ψυχάς· οἱ ἐκ Χίου ὅμως, Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης πρόσφυγες εἶχον ἀναβιβάσῃ αὐτὸν ἐν ἔτει 1824 εἰς τριάκοντα σχεδὸν χιλιάδας ψυχῶν.

Τὰ Ψαρά, εἰς τριῶν λευγῶν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Χίου κείμενα, βράχος τις εἶναι μόνον, οὔτινος τὸ μέγιστον μῆκος δὲν ὑπερβάλλει τὰ τέσσαρα μίλια πανταχόθεν παρουσιάζων ἀπροσίτους κρημνούς. Ὁ φυσικὸς οὗτος προμαχῶν, ἐφ' οὗ οἱ Ψαριανοὶ ἐπανεπαύοντο ἐν μέρει διὰ τὸ δυσάλωτον αὐτοῦ, ἔχει ἐν τούτοις δύο τρωτὰ σημεῖα· πρὸς βορρᾶν μὲν ἀβαθῆ κολπίσκον περιθεόμενον ὑπὸ ἀμμόδους ἀκτῆς πρὸς νότον δὲ μικρὸν ὄρμον περιλαμβανόμενον μεταξὺ τῆς ἄκρας τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ τῆς ἄκρας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Ὁ ὄρμίσκος οὗτος ἐκτεθειμένος εἰς τοὺς νοτιανατολικούς ἀνέμους, ἐχρησίμευεν ὡς λιμὴν τῆς νήσου. Μεταξὺ δὲ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς καὶ τῆς νησίδος Ἀντίψαρα, ἀπεχούσης ἐν καὶ ἡμισυ μίλλιον ἐξετείνετο ὁ ἐξωτερικὸς λιμὴν. Ἐν αὐτῷ πεντήκοντα πάρωνες, ὧν μέρος ἀρωπιισμένοι, ἴσταντο ἀπὸ μηνὸς ἐπ' ἀγκύρα. Ἡ πόλις, προσφάτως ὠκοδομημένη, ἐξετείνετο ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Παλαιοκάστρου. Ἀπορρῶξ ἐδέσποζεν αὐτῆς φέρουσα ἐπὶ τῆς κορυφῆς, κατὰ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ κύριον τῶν Ψαρῶν ἀμυντήριον ἔργον, τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τουρκικῆς ἀρχιτεκτονικῆς μετὰ ἑνδεκα πυροβόλων.

Ὁ πλοίαρχος Βιλλενῆβ-Μπαρζέμὸν κυβερνήτης τῆς κορβέττας «Ἰσιδος» συννητήθη, τῇ 30 Ἰουνίου 1824, ἐν τοῖς ὕδασι τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τῆς ἡμιολίας «Ἀμαράντου», τοῦ ὑποπλοίαρχου Μπεζάρ, παραχρῆμα δὲ ὁ αξιωματικὸς Μπουσσὲ ἀπεστάλη εἰς τὴν πόλιν, ἐν ἣ εὔρε πάντας τοὺς Ψαριανούς ὑπὸ τὰ ὄπλα. «Θέλομεν καταδείξῃ, εἶπον, τὴν πρὸς τὴν Πατρίδα πίστιν ἡμῶν. Ἄς ἀποβιβάσῃ ὅσους δυναθῆ ὁ καπετάν-πασσᾶς Τούρκους ἐπὶ τῆς νήσου ταύτης! Ἄς φέρῃ καὶ πεντηκοντακισχιλίους!» Τῇ 2 Ἰουλίου, ἅμα τῇ ἀνατολῇ, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος, ἐκ Μυτιλήνης προσερχόμενος, κατηυθύνετο, ὑπὸ ἐλαφροῦ βορρᾶ

φερόμενος, πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν ἄκρην τῶν Ψαρῶν. Ὁ στόλος οὗτος, οὐχὶ ὀλιγωτέρας τῶν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα νεῶν ἀριθμῶν, ἐσχημάτιζε μακρὰν γραμμὴν ἧς ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ οὐρά, φρουρούμεναι ὑπὸ τινων φρεγατῶν, συνίσταντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ κωπηλάτων νεῶν. Τὸ πλοῖον τοῦ καπετάν-πασσᾶ ἐτάχθη ἐν τῷ κέντρῳ. Ὁ ἄνεμος ἐσφοδρύνθη πως μετὰ μεσημβρίαν ἐπιτρέψας εἰς τὴν τουρκικὴν στρατιὰν νὰ πλησιάσῃ τὸν βόρειον ὄρμον, ἐν ᾧ καπετάν-πασσᾶς εἶχεν ἀναγνωρίσῃ αὐτοπροσώπως ἡμέρας τινὰς πρότερον καὶ εἶχεν ἐκλέξῃ διὰ τὴν ἀπόβασιν. Περὶ τὴν ἐβδόμην ὥραν τῆς ἐσπέρας, οἱ πάρωνες καὶ αἱ κανονιοφόροι κατήρξαντο τοῦ πυρὸς κατὰ τῶν πυροβολείων τῶν προασπιζόντων ἐκ τοῦ μέρους τούτου τὴν ἀκτὴν. Οἱ Ἕλληνες ἀνταπήντησαν, καὶ καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ κανονιοβολισμὸς ἐξηκολούθει «κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τυχαίως». Τῇ ἐπαύριον 3 Ἰουλίου, ἅμα τῇ ἕφ, κρατούσης εὐδίας καὶ νηνεμίας ἄκρας, αἱ κωπήρεις νῆες ἀπεβίβασαν ἐπὶ διαφόρων θέσεων τοῦ ὄρμου τὰ στρατεύματα ἅτινα, ὑποστηριζόμενα ὑπὸ ζωηροῦ πυρὸς τῶν πλοίων, ἀπάθησαν ἀκόπως τὴν ἄλυσιν τῶν παλληκαριῶν εἰς οὓς εἶχον ἐμπιστευθῆ μᾶλλον τὴν ἐπιτήρησιν ἢ τὴν ἀμυναν τῶν ῥάχεων. Ἐπιτιθέμενοι καὶ ἀμυνόμενοι, ἐρρίφθησαν πάντες ἀναμίζ πρὸς μικρὸν τι πυροβολεῖον. Ἀρξάμενος ἐνταῦθα ὁ ἀγὼν κατέστη λυσσώδης μετὰ μικρὸν· ἐπὶ τέταρτον καὶ πλεόν, αἱ σημαῖαι τουρκικὴ καὶ ἑλληνικὴ ἐφαίνοντο κυματίζουσαι ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ ὀχυρώματος. Τέλος ἡ ἑλληνικὴ ἐξηφανίσθη· ἡ τουρκικὴ σημαία ἐκυμάτιζε μόνη.

Ἡ μερικὴ αὕτη ἦττα μετεβλήθη μετὰ μικρὸν εἰς ἀκατανόητον τροπὴν. Καταληφθέντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοῦ πανικοῦ ἀπεσύρθησαν ἀτάκτως πρὸς τὸ νότιον τῆς νήσου, μόλις προφθάνοντες νὰ καίωσι τὰ πάντα ὅθεν διήρχοντο. Τοῦ ἀνέμου ἐν τούτοις πνεύσαντος βορειοδυτικῶς ὁ καπετάν-πασσᾶς διέταξε τὰ μονόκροτα αὐτοῦ καὶ τὰς κορβέττας ἵνα παρακάμπτοντα τὴν ἀρκτῶν τῆς νήσου ἄκρην εἰσδύσωσι εἰς τὸ στενὸν τῶν Ἀντιψάρων. Ἐμφοβος γενόμενος ὁ πληθυσμὸς παρέσυρε πρὸς τὸν λιμένα τοὺς στρατιώτας θέλοντας νὰ ὑπεραμυνθῶσιν ἀκόμῃ αὐτοῦ. Δέκα ἢ δώδεκα πάρωνες κατάφορτοι φευγόντων μόλις ἀνχθέντες προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν φορητῶν καὶ κορβετῶν τῆς πρωτοπορείας· κατεδιώχθησαν καὶ κατεπυροβολήθησαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Πάρων ὀρμητικῶς ὑπὸ δύο μονοκρότων διωκόμενοι καὶ τὸν ἔσχατον κινδυνέων κίνδυνον ἐσώθη διὰ στρατηγῆματος ὅπερ καταδεικνύει μέχρι τοῦ βῆθου οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐθίσῃ τοὺς πολέμιους αὐτῶν νὰ ὑπολογίζωσιν ἐπὶ τῆς ἀπλότητός των. Ὁ πάρων ἐκαλύφθη αἰφνιδίως ὑπὸ πυκνοτάτου καπνοῦ. «Πυρπολικόν!» ἐφώνησαν οἱ τοῦρκοι πλοίαρχοι καὶ παραχρῆμα ἀνακρούσαντες πρῦμναν ἔφευγον πάσαις δυνάμεσι τὸ ἀνυπερθέτως μέλλον ν' ἀνατιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα πλοῖον. Ἀφ' ἧς ὁμως οἱ Ἕλληνες ναῦται εἶδον μακρυνθέντας τοὺς διώκτας αὐτῶν, κατέστειλαν τὸ τοσοῦτον ἐπικαίρας ἀναφθὲν πῦρ καὶ ἐξηκολούθησαν ταχεῖς τὸν πλοῦν αὐτῶν. Ἐλάχιστοι τῶν

«Ίσις» πλησιάζει τὸ βάραθρον οὐτινος δεσπόζει τὸ καταστραφὲν φρούριον. Βαθεῖα σιγὴ ἀποκρίνεται εἰς τὰς κλήσεις αὐτῆς. Δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐκεῖ θύματα πρὸς διάτρωσιν· οὐδένα ἐλησμόνηтен ἢ λύσσα τῶν Τούρκων. Τῇ ἐπαύριον πρωΐα τὰ ἐφόλκια τῆς «Ίσιδος» ἐπισκέπτονται τοὺς σκοπέλους τῆς βορείας ἀκτῆς. Οἱ γάλλοι ναῦται ἐρευνῶσι μετὰ θρησκευτικῆς ἀκριβείας, τὰ ἄντρα, τὰς χαράδρας, τὰς ἐλαχίστας τῶν βράχων κοιλοτήτας· νῦν δέ, χάριτι θεῖα, αἱ ἔρευναι αὐτῶν δὲν ἀποβαίνουσι μάταιαι, γυναῖκες, παῖδια, βαρέως τετραυματισμένοι στρατιῶται κατέφυγον εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης μεμακρυσμένην ταύτην γωνίαν τῆς νήσου καὶ λησιμονηθεῖσαν κατὰ συνέπειαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Περὶ τὴν πρώτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἡ γαλλικὴ σημαία ἔσκεπε ὑπὸ τὴν προστατίδα αὐτῆς σκιὰν ἑκατὸν πεντήκοντα ἔξ άτομα ἀπὸ βεβαίου θανάτου διασωθέντα.

Ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Χίου, οὐδέποτε τοιαύτη σφαγὴ εἶχε καθαιμάξῃ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, οὐδέποτε τοσοῦτον φοβερὰ συμφορὰ εἶχεν ἐφελοκῦση τὴν συμπάθειαν τῆς Εὐρώπης. Ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων Ψαριανῶν, τρισχίλιοι μόνον διεσώθησαν φεύγοντες· δεκαεπτὰ δὲ χιλιάδες προσφύγων κατεστράφησαν ἢ ἤχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν. Ἐκατὸν πλοῖα περιῆλθον εἰς χεῖρας τοῦ καπετάν-πασσᾶ. «Τὰ Ψαρά, ἔγραφε ὁ Ῥεβερσῶ, περιεῖχον τοὺς ἀνδρειοτάτους τῶν Ἑλλήνων· ἦταν ἀτόλος τῶν κυριωτάτων ἐφ' ὧν ἐδράζεται ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν παλιγγενεσία· ἀπίστευτον ὅτι μία καὶ ἡμίσεια ὥρα ἤρκεσεν ὅπως ἐπαναπέσωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων. Διὰ τοῦτο ὀμιλοῦτι περὶ λειποταξίας τῶν Ἀλβανῶν οὓς οἱ Ψαριανοὶ εἶχον καλέση εἰς βοήθειαν· ἡ δολιότης τοῦ Χοσρέφ ἠγόρασεν αὐτοὺς ἐκ τῶν προτέρων». Ἡ Πύλη παρεπονέθη διὰ τὴν παρέμβασιν τοῦ πλοιοάρχου τῆς «Ίσιδος». Κατ' αὐτὴν οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρεμποδίσῃ τὴν ἐκδί-κην αὐτῆς καὶ νὰ διασώσῃ τοὺς ἀντάρτας δικαίας τιμωρίας. «Ἀπευθύνετε τὰ εἰλικρινῆ μου συγχαρητήρια τῷ κυρίῳ Βιλλενέβ, ἐπὶ τῇ λαμπρᾷ αὐτοῦ πρὸ τῶν Ψαρῶν διαγωγῇ», ἔγραψεν ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ τῷ γάλλῳ μοιράρχῳ, ἐπα-νελθόντι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐκ Ναυπλίου εἰς Σμύρνην. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μόνη ἀπάντησις τοῦ ἡμετέρου πρέσβεως πρὸς τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Διβανίου¹.

Ὁ κόμης Ῥεβερσῶ, ὁ ὑποκόμης Βιλλενέβ, ἦσαν τότε ἡ ἐλπίς τοῦ ἀναγεν-νωμένου ναυτικοῦ ἡμῶν. Δυστυχῶς κατέλιπον αὐτὸ λίκον ταχέως, ὁ μὲν τῷ

1) Καὶ ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος τὰ τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἱστορῶν τὴν περιγραφὴν ταύτην τοῦ συγγραφέως ἡμῶν παραθέτει. Ἐπὶ τοῦ Jurien de la Gravière ἄλλως στηρίζει πλεῖστα τῆς περὶ τὸν Ἱερὸν ἀγῶνα ἀσχολουμένης ἱστορίας αὐτοῦ, πάντα δὲ τὰ ναυτικά. Καὶ δικαίως· διότι ὁ γάλλος ναύαρχος καὶ ἔξοχος ἱστορικὸς τὴν συγγραφὴν αὐτοῦ ἐστήριξεν ἐπὶ πηγῶν αὐθεντικωτάτων, οἷα ἡ περὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἡμῶν ἀλληλο-γραφία τῆς διπλωματικῆς ὑπηρεσίας τῆς Γαλλίας, αἱ ἐκθέσεις τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γάλλων ναυάρχων καὶ τῶν αὐτοπτῶν πλοιοάρχων, τὰ ἡμερολόγια τοῦ γαλλικῶν πολεμικῶν πλοίων, τὸ ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Μαιζῶν κλπ.

κατοίκων εὔρον θέσιν ἐπὶ τῶν πρώτων τούτων πλοίων· διὰ δὲ τοὺς μὴ δυνηθέν-
τας νὰ καταλίπωσι ἔτι τὴν ἀκτὴν τῶν Ψαρῶν ἢ θάλασσα δὲν παρεῖχεν αὐτοῖς
πλέον διέξοδον ἀλλὰ μόνον ἐκλογὴν θανάτου. Ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ βορείου ἀνέ-
μου ὁ στόλος τοῦ Χοσρέφ καταλαμβάνει τὸ στενὸν τῶν Ἀντιψάρων καὶ ἐκύκλου
τὴν πόλιν. Πλήθος μικρῶν νεῶν καὶ ἀνευ καταστρώματος πλοίων πανταχόθεν
ἀπεπειρῶντο νὰ διαπλεύσωσιν, ἐνῶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα κατεपुरοβόλου ἀνηλεῶς
τοὺς φεύγοντας, αἱ λέμβοι ἐδίωκον αὐτούς, καὶ οἱ Ἀρναοῦται μεθύοντες ἐκ τοῦ
ρέοντος αἵματος, ἐπηδῶν ἀπὸ λέμβου εἰς λέμβον σφάζοντες πάντας τοὺς δυστυ-
χεῖς ὅσων ἐφείθησαν αἱ σφαῖραι. Τὰ ὕδατα τοῦ λιμένος ἐν μικρῷ ἐβάφθησαν
ἐρυθρὰ καὶ ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἰσιδος» ἠρίθμησε πλέων, ἐν ἑκτάσει ἑκατὸν εἴ-
κοσι μόνον μέτρων «τριάκοντα πτώματα γυναικῶν καὶ παιδιῶν».

Τὸ φρούριον μόνον τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἀντίστατο ἔτι. Ὁ ἀσθενὴς οὗτος προ-
μαχῶν ἀντεपुरοβόλει μετ' ἐκπληκτοῦσης δυνάμεως κατὰ τῶν σφαιροβόλων
αὐτὸ φρεγατῶν, καὶ κατὰ τοῦ πειρωμένου νὰ καταλάβῃ αὐτὸ πεζικῶν τετρακόσιοι
Ἕλληνες ὑπὸ ἀθλίου περιβόλου προαπτιζόμενοι, ἀντίσταντο κατὰ ἐξακισχιλίων καὶ
πλέον Τούρκων. Ὁ πλοίαρχος Βιλλενέβ δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντίτχη ἐπὶ πλέον εἰς τὸ θέα-
μα τοῦτο. Τῇ 4 Ἰουλίου, περὶ τὴν ἑνάτην ὥραν τῆς πρωῆς, μετέβαινε παρὰ τῷ
Ὀθωμανῷ ναυάρχῳ. «Ἐρχομαι νὰ προσφέρω ὑμῖν, λέγει αὐτῷ, τὴν μεσολάβησίν
μου.» Σὺγκατανεύοντος τοῦ Χοσρέφ, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς «Ἰσιδος», ὑποπλοίαρχος
Δὲ Φλότ, ἀπέβη εἰς τὴν γῆν φέρων προτάσεις ἀνακωχῆς, τοῦ θησαυροφύλακος τοῦ
καπετάν-πασσᾶ χρησιμεύοντος ὡς διερμηνέως. Ἡ ἐξαγρίωσις ὁμῶς τῶν ὀθωμα-
νικῶν στρατευμάτων ἦτο τοιαύτη ὥστε κατ' οὐδένα λόγον ἤθελον ν' ἀκούσωσι
περὶ συμβιβασμοῦ. Εἶχον ἤδη ὑποστῆ σπουδαίας ἀπωλείας· ἤδη δὲ ὑπερίσχυον
κατὰ μικρὸν. Περὶ τὴν ἕκτην ἑσπερινὴν ὥραν εὐρίσκοντο εἰς ἀπόστασιν φωνῆς
ἀπὸ τοῦ φρουρίου καὶ τότε ἤρξαντο μετὰ τῶν ἐντὸς αἱ ἀμοιβαῖαι προκλήσεις
διὰ μυρίων ὕδρων. Περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν, φοβερὰ ἐγείρεται βοή, εἰ
Τοῦρκοι πανταχόθεν κυκλώσαντες ἀνέρχονται τὸν λόφον· τὰ ἐξωτερικὰ χαρακώ-
ματα περιπίπτουσιν εἰς χεῖρας των. Ἐκ τῆς «Ἰσιδος» διακρίνουσι, παρακολου-
θοῦσι τὰ ἐλάχιστα τῆς μάχης ἐπεισόδια. Οἱ γάλλοι ἀξιωματικοί, μὲ τὸ τηλε-
σκόπιον εἰς τὴν χεῖρα, θεωροῦσιν ἀδιαλείπτως τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐφ'
ὅσον τὸ ἱερὸν τοῦτον ῥάκος κυματίζει ἐπὶ τοῦ πυροβολείου, πᾶσα ἐλπίς δὲν ἀπω-
λέσθη ἀκόμη. Εἰς Τοῦρκος στρατιωτῆς ὄρα· δὲν εἶχεν ἔτι ἐγγίστη τὸν ἴστον ἐφ'
οὐ μόλις κινεῖται ἢ σημαία ὑπὸ τῆς θνησκούσης πνοῆς τοῦ ἀνέμου σαλευομένη,
καὶ φοβερὰ ἐκρηξίς ἔεισε τὸ στερέωμα· τὸ φρούριον, οἱ ὑπερασπίσαντες αὐτὸ
ἤρωες, ὁ εἰσβαλὼν εἰς αὐτὸ πολέμιος, τὰ πάντα ἀνεπινάχθησαν εἰς μυρία τε-
μάχη. Οἱ Ψαριανοὶ ἐτήρησαν τὸν λόγον των, οὐδεὶς αὐτῶν προέδωκε τὸν ὑπὲρ
πατρίδος ἀγῶνα.

Μόλις τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἠδυνήθη νὰ καλύψῃ τὰς κινήσεις αὐτῆς, ἡ

1831, ὁ δὲ τῷ 1835, ἀποσπώμενοι, ὡς ὁ γενναῖος Βιλλαρέ-Ζοαγγέζ, τοῦ προσφιλοῦς αὐτοῖς σταδίου, τοῦ στρατοῦ ἐν ᾧ τοσοῦτον ἐτιμῶντο. Ἄφ' ἧς ἡ εἰρήνη ἐφάνη αὐτοῖς ἀρκούντως ἐξησφαλισμένη, δὲν ἐδίστασαν πλέον νὰ θυσιάσωσι λαμπρὸν καὶ βέβαιον μέλλον εἰς τὰς παλαιὰς αὐτῶν οἰκογενειακὰς πεποιθήσεις. Τοιοῦτοι ὁμως ἄνδρες δὲν ἀντικαθιστῶνται εὐκόλως. Εὐτυχῶς οἱ χρόνοι τῶν μεγάλων πολέμων εἶχον παρέλθῃ· ἂν ὁμως παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἐμπλακῶμεν καὶ αὐτῆς εἰς τὸν κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἀγῶνα, τὸ ναυτικὸν ἡμῶν θὰ ἠσθάνετο βεβαίως τὸ κενὸν ὄπερ εἶχε καταλίπη ἐν ταῖς τάξεσιν αὐτοῦ ἡ ἀποχώρησις τοιούτων πλοιαρχῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ἰμβραήμ-πασσᾶς. Ἀπόβασις Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, 24 Φεβρουαρίου 1825.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ψαρῶν, ὡς τὰ γενόμενα οὐκ ἀπογίνονται, ἠδύνατο τοῦλάχιστον νὰ γίνῃ ἀπόπειρά τις διασώσεως τῆς Σάμου. Ὑδρα καὶ Σπέτσαι, ὑπὸ τῆς φοβερᾶς καταστροφῆς ἐξεγερθεῖσαι καὶ ἑαυτὰς ἐτι καθορῶσαι ἀπειλουμένας, ἔσπευσαν νὰ ἐκπέμψωσι τὸν στόλον αὐτῶν. Τῇ 15 Ἰουλίου, ὁ Μιαούλης κατελάμβανεν αἰφνιδίως εἰκοσιεπτὰ τουρκικὰς ναῦς ὁρμούσας ἐν τῷ λιμένι τῶν Ψαρῶν· τῇ δὲ 15 Αὐγούστου, ὁ Σαχτούρης κατέστρεψε στολίσκον μετὰγοντα νέα ἀσιατικὰ στρατεύματα εἰς Λέσβον. Τῇ 16, ὁ καπετάν-πασσᾶς ἐνεφανίζετο μετὰ σύμπαντος τοῦ στόλου εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Νέας-Ἐφέσου. Πεντήκοντα ἑλληνικοὶ πάρωνες δὲν ἐδίστασαν νὰ προσφέρωσι τὴν μάχην εἰς τὰς τσσαράκοντα αὐτοῦ κορβέττας καὶ μονόκροτα. Ὁ Κανάρης ἦτο παρῶν. Ἐπέπεσε κατὰ τῆς φρεγάτας, ἣν εἶχεν ἴδῃ πρὸ ἔτους φέρουσαν τὴν σημαίαν τοῦ καπετάν-πασσα. Κατέφθασε τὴν λαμπρὰν ναῦν φεύγουσαν παρὰ τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν καὶ ἀνετίναξεν αὐτὴν εἰς τὸν αἴρα. Ὁ Χοσρέφ ὁμως ἐπέβαινε τότε ἕτερον τι πλοῖον τῆς γραμμῆς καὶ ἡ ἀπάτη τοῦ Κανάρη ἔσωσεν αὐτόν. Ταῦτοχροῶν καὶ τὰ ὑδραϊκὰ πυρπολικά ἐνέπρησαν τυνησιακὸν τινα πάρωνα καὶ τριπολίτιδα κορβέτταν. Εἰς καλλιτέρους λοιπὸν καιροὺς ἀναβάλλον καὶ ὁ τουρκοκ ἀρχιναύ-αρχος τὴν κατὰ τῆς Σάμου στρατείαν παρεδόθη εἰς τὸν βορρᾶν ἐξωθήσαντα αὐτὸν μέχρις Ἀλικαρνασσοῦ, ὅπου ἤλπιζε νὰ συναντήσῃ σπουδαίαν ἐπικουρίαν.

Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐκπλεύσας ὄντως τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ 19 Ἰουλίου 1824, δὲν ἠδύνατο νὰ βραδύνη ν' ἀφίχθῃ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ καπετάν-πασσᾶ ὀρισθέντα τόπον συνεντεύξεως. Εἰκοσιπέντε πολεμικὰ πλοῖα συνώδεον ὀκτακισχιλίους ἄνδρας καὶ χιλίους ἵππους ἐπιβαίνοντας ἑκατοστύς μεταγωγικῶν. Ὁ

ἀντιβασιλεὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῆς στρατιᾶς ταύτης, ἣν προώριζε εἰς ἐπιδρομὴν τοῦ Μωρέως, ἔταξε τὸν θετὸν αὐτοῦ υἱόν, ἐν ᾧ ἡ Εὐρώπη εἶχε συνειθίσῃ νὰ βλέπῃ τὸν ἐπίδοξον διάδοχον καὶ τὸ πρωτότοκον τῶν τέκνων τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, τὸν περίφημον Ἰμβραήμ-πασσᾶ. Ὁ αἰγύπτιος ἦρως, οὐ τὸ ὄνομα ἔντρομος ἀκόμη ἐπανελάμβανεν ἡ Ἀραβία, εἶχεν, ὡς πλεῖστοι ἄλλοι πολεμικοὶ ἄνδρες, φυσιογνωμίαν τῶν μᾶλλον ἀλαμπῶν καὶ κοινοτάτην, καὶ μόνη ἡ συγκίνησις τῆς μάχης ἐνεψύχου τὴν εὐτραφήν καὶ γαληνιαίαν αὐτοῦ ὄψιν, μόνον τὸ κέντημα τοῦ κινδύνου ἐκ τῶν φαιῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν προὐκάλει τὴν ἀστραπὴν τῆς ἀτρομήτου ἀποφάσεως. Βραχύσωμος καὶ παχὺς παρεῖχεν, εἰ καὶ ἀρκούντως προγαστρῶρ, πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ἰσχύος. Λιτὸς στρατιώτης, ἐκστρατεύων ἰκοιμᾶτο ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἤρκειτο εἰς τὸ σιτηρέσιον τοῦ ἀπλοῦ στρατιώτου. Ἡ ὀρμὴ αὐτοῦ ἰσοῦτο ἐν ἀνάγκῃ μετὰ τῆς ψυχραιμίας αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ μετάλλου τούτου ἐπλάσθησαν ἀείποτε οἱ Κονδέ, στρατηλάται ἐξ ἐνστίκτου, μαντεύοντες τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ πρῶτον αὐτῶν βῆμα μετ' ἀπαρμιλλοῦ ἐκτελοῦντες αἰγλης. Οἱ Εὐρωπαῖοι πρόξενοι βλέποντες ἐπερχόμενον τὸν Ἰμβραήμ ἐνόμισαν ἀμετακλήτως ἀπολεσθέντα τὸν Μωρέαν. «Ἡ Ἑλλάς, ἔλεγον, ἔσεται τουρκιῆ μετὰ ἐξ τὸ πολὺ μῆνας.» Πρὸς κατάκτησιν τοῦ πασσαληκίου, βραθείου τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, ὁ Ἰμβραήμ μόνον οὐριον ἄνεμον ἐζήτηε τοῖς θεοῖς· ἀλλ' ἐν καιρῷ θέρουσ ὁ ἄνεμος οὐδέποτε εὖνοεῖ τοὺς ἀποπλέοντας ἐξ Αἰγύπτου ὅπως κατευθυνθῶσι πρὸς ἄρκτον. Ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ τοῦ ἔτους καὶ ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις, ὁ ἄνεμος ἔχει τὴν ἐπιμονὴν τὴν διακρίνουσαν τοὺς ἐτησίαις τῶν ἰνδικῶν θαλασσῶν. Ὁ Ἰμβραήμ, ὅπως ἀναχθῆ εἰς τὸ πέλαγος, ἠναγκάσθη νὰ διαιρέσῃ τὸν στόλον αὐτοῦ εἰς μικρὰς μοίρας, αἱς ἐπέτρεψε νὰ διαδρομῶσιν ἐν πλήρει ἐλευθερίᾳ χειρισμοῦ. Οὕτω δ' ἡ μεταξὺ Αἰγύπτου, Κύπρου καὶ Κρήτης θάλασσα κατεκαλύπτετο ὑπὸ σκαφῶν καθ' ὅλας τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ἰουλίου. Τῆ 6 Αὐγούστου, ὁ Ἰμβραήμ ἠγκυροβόλει τέλος ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Μάκρης· τῆ δὲ 1 Σεπτεμβρίου, συνετέλει τὴν ἔνωσιν αὐτοῦ μετὰ τοῦ καπετάν-πασσᾶ. Οἱ δύο ὁμοῦ στόλοι περιελάμβανον ἐν πλοῖον τῆς γραμμῆς φέρον τὸ σῆμα τοῦ Χοσρέφ, εἰκοσιπέντε φρεγάτας, εἰκοσιπέντε κορβέττας, πεντήκοντα πάρωνας καὶ ἡμιολίας καὶ περὶ τὰ τετρακόσια μεταγωγικά. Οἱ Ἕλληνες ἠγκυροβόλησαν ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Πάτμου, παρατάσσοντες ἐν ὄλῳ ἐναντίον τοῦ φοβεροῦ τούτου στόλου, περιλαμβάνοντος πεντήκοντα χιλιάδας ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν καὶ δύο χιλιάδας πεντακόσια πυροβόλα, μόνον ἐβδομήκοντα ναῦς καὶ ὀκτακόσια τηλεβόλα οὐχὶ μεγάλης κατὰ τὸ πλεῖστον ὀκλῆς. Μετὰ τοιαύτης ἐν τούτοις δυσαναλογίας δυνάμεων παρεσκευάζοντο εἰς συγκρότησιν, οὐχὶ πλέον ἀψιμαχιῶν πρωτοπορείας, ἀλλὰ μαχῶν ἐκ παρατάξεως. Ἡ ναυτικὴ ἱστορία δὲν περιλαμβάνει ἴσως ἄλλας σελίδας ἀξιοτέρας τοῦ ἐνδιαφέροντος ναυτικοῦ ἀνδρός.

Τῆ 5 Σεπτεμβρίου 1824, ὁ Μιαούλης ἀνήγετο ἐκ τοῦ ἀναπεπταμένου τῆς Πάτμου λιμένος. Ἀπόσπασμα, συγκείμενον ἐκ δεκακοτῶ πολεμικῶν νεῶν καὶ ἐξ πυρπολικῶν, προηγῆτο τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στόλου. Καὶ οἱ Τοῦρκοι δ' ἐπίσης ἀναπετάσαντες τὰ ἰστία παρετάχθησαν ἐπὶ μάχην ἐν τῷ κόλπῳ. Ὁ ἄνεμος ἐσφοδρύνετο· ἡ τουρκικὴ ναυαρχίς ἀναστρέφουσα ἀπώλεσε τὸν δόλωνα αὐτῆς καὶ τὴν κερκίαν τοῦ φώτωνος· ὁ δὲ Χοσρέφ ἐπιδοὺς ἐπλευσεν ἐντὸς βολῆς πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀβαριῶν αὐτοῦ. Ἐλιγμὸς τοιοῦτος δὲν ἦτο βεβαίως κατάλληλος πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τέσσαρες ἐν τούτοις φρεγάται κατορθώσασται νὰ προσηνεμώσωσιν, ἠγωνίζοντο νὰ συνωθήσωσι τὴν μοῖραν τοῦ Μιαούλη ὑπὸ τὰ φρούρια τῆς Κῶ· ἐνῶ συγχρόνως Ἰμβραήμ καὶ Ἰσμαήλ-Γιβραλτάρ συνεκράτουν τὴν κυρίαν τοῦ πολεμίου στόλου δύναμιν. Τὰ πράγματα ἐδεινούντο κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡ δεξιότης ὅμως αὐτῶν ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῆς δυσχερείας. Ὁ ἄνεμος σφοδρυνόμενος ἀπαύστως, δὲν ἐβράδυνε νὰ ρίψῃ τὴν ἀταξίαν ἐν τῷ στόλῳ τοῦ Χοσρέφ. Ἡ θεία μόνη τῶν πυρπολικῶν εἶχε τὸ χάρισμα νὰ καθιστᾷ ἐκτὸς ἑαυτῶν τοὺς Τούρκους· πλεῖστα δὲ ὀθωμανικὰ πλοῖα θέλοντα νὰ διαφύγῃσι συνεκρούσθησαν. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ πυροβολικὸν μικρὰς καταστροφὰς ἐπήνεγκε καθ' ὅλην ταύτην τὴν μάχην· διότι τὸ μὲν πῦρ τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο τελεσφόρον, τὸ δὲ τῶν Τούρκων ῥίμμα ἀεφαίνετο ἀνόητον». Διὰ τοῦτο μετὰ πολὺν σφοδρότατον πῦρ, μόλις εἴκοσιν ἔπescαν νεκροὶ ἀμφοτέρωθεν. Μετὰ μεσημβρίαν οἱ στόλοι ἀποχωρισθέντες ἐτράπησαν διάφορον διεύθυνσιν ζητοῦντες κατάλληλον ὄρμον ὅπως ἐν ἡσυχίᾳ ἐπανορθώσωσι τὰς ζημίας των. Ὁ Ἰβραήμ κατενθουσιάζοιτο ἐκ τῆς πρώτης ταύτης δοκιμῆς· εἰ καὶ εὕρισκετο ἐπὶ ἐδάφους ὅπως νέου αὐτῷ, ἐπεδείξατο τὴν συνήθη αὐτῷ ἀνδρείαν.

Τῆ 10 Σεπτεμβρίου, ὁ ἠνωμένος στόλος ἀναχθείς, ἐπλευσεν ἀποφασιστικῶς πρὸς ἐκβίασιν τῆς διόδου. Ἀναπτύξας τὰ ὀγδοήκοντα ἑπτὰ αὐτοῦ πλοῖα ἐπὶ μιᾷ καὶ μόνῃ γραμμῇ ἐξετείνετο ἀπὸ Λέρου μέχρι Καλύμνου. Ἡ πρωτοπορεία τῶν Τούρκων ἀπεπειράθη καὶ αὐθις νὰ θέσῃ τὸν Μιαούλην μεταξὺ δύο πυρῶν κρατούμενον ὑπὸ τῆς γαλήνης παρὰ τὸ νησίον Κυριάκι μετὰ δωδεκάδος παρώνων· παρ' ὀλίγον δὲ ὁ Ἕλληνας ναύαρχος ὑπερφαλαγγίζετο ὑπὸ τοῦ πολεμίου. Τέλος ὅμως τοῦ ἀνέμου ἐξικομένου μέχρις αὐτοῦ κατῴρθησε ν' ἀπαλλαγῇ τῆς δυσχεροῦς αὐτοῦ θέσεως καὶ παραχορῆμα ἢ ἐπίθεσις καθήρξατο. Τέσσαρα πυρπολικά ἐξεπέμφθησαν κατὰ τῶν Τούρκων· δύο δ' ἕτερα προσεκολλήθησαν συγχρόνως ἐπὶ τῶν δύο πλευρῶν τῆς तुνησιακῆς ναυαρχίδος. Ὀλόκληρον τὸ ἐκ τετρακοσίων ἀνδρῶν πλήρωμά της καὶ διακόσιοι πεντήκοντα ἄραβες στρατιῶται ἐπιβαίνοντες αὐτῆς κατεκάησαν καὶ κατεποντίσθησαν. Τουρκικὴ δὲ κορβέττα προσβληθεῖσα ὑπέστη καὶ αὕτη τὴν τύχην τῆς तुνησιακῆς ναυαρχίδος. Ἰμβραήμ τε καὶ Χοσρέφ ἀνεγνώρισαν τότε τὸ ἀδύνατον τῆς προελάσεως, καὶ ὑποχωρήσαντες κατέφυγον νῦν τὸ τρίτον εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ἐπειδὴ δ' ἐφαί-

το βέβαιον ὅτι ὁ ὄγκος τῶν σκαφῶν, οὐ τὴν σύγχυσιν ἐπηύξανε τὸ διφυῆς τῆς διοικήσεως, ἤθελεν ὠφελθῆ διαιρούμενος εἰς δύο χωριστοὺς στόλους, ὁ μὲν Χοσρέφ ἐπανάλαβε τὸν πρὸς τὴν Σάμον πλοῦν, ὁ δὲ Ἰμβραήμ ἀπεβίβασεν εἰς τὰ πεδία τῆς Ἀλικαρνασσοῦ τὰ κεκμηκότα καὶ ὑπὸ τῆς δυσσεντερίας προσβληθέντα στρατεύματα αὐτοῦ. « Ἡ ὥρα τοῦ ἔτους λίαν ἤδη προέβη, ἔγραφεν ὁ Ῥεβερσῶ τῷ ὑπουργῷ τῶν Ναυτικῶν Σαβρόλ, οἱ δὲ Τοῦρκοι δὲν δά δυνηθῶσι νὰ πράξωσι σπουδαῖόν τι κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἢ τῶν νήσων· φαίνεται δὲ βέβαιον, ὅτι ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπὸ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀπόπλου αὐτοῦ ἔχει ἀπολίση πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν πληρωμάτων καὶ τοῦ στρατοῦ καὶ πάντας αὐτοῦ τοὺς ἵππους».

Τοιαῦται ἦσαν αἱ εἰδήσεις ἅς ἐπὶ τούτῳ ἀγγελος ἐκόμιζε τῇ 11 Σεπτεμβρίου 1824 εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τῇ 27, ὁ Χοσρέφ συνήντα τὸν ἐλληνικὸν στόλον μεταξὺ Ἰκαρίας καὶ Σάμου· ἐκ τούτου δὲ ζωηρὰ συνήπτετο μεταξὺ τῶν δύο στόλων συμπλοκὴ ἀναγκάσασα καὶ πάλιν τὸν καπετὰν-πασσᾶ νὰ καταλίπη τὸ τσοάκις ἀναβληθὲν σχέδιον ἀποβάτεως. Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἐπελθόντες καὶ οἱ ἀνεμοὶ τῆς ἰσημερίας κατέπεισαν τὸν ὀθωμανὸν ναύαρχον νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς Ἑλλάσποντον. Ἐληξεν οὕτω λοιπὸν καὶ ἡ στρατεία τοῦ 1824, ἥτις μεθ' ὄλην τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Κάσου ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀποτυχούσα. Τὴν γνώμην ταύτην σχηματίσαντες καὶ οἱ Ἕλληνες ἀφήκαν τὸν στόλον αὐτῶν ἀνεπαισθήτως νὰ διαλύηται· ὁ δὲ Μιαούλης ἐγκαταλείφθεις ὑπὸ τῶν Ψαριανῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκαταστήσῃ ὑφ' ἑαυτὸν πλείονα τῶν εἰκοσιπέντε πλοίων, μεθ' ὧν ἐν τούτοις ἐξηκολούθει ἐπιτηρῶν τὰς κινήσεις τοῦ πολεμίου μετ' ἀκαταπονήτου ἀληθῶς ζήλου.

Ἡ φιλοπατρία τοῦ ἐμπείρου ναύαρχου δικαίως ὑπόπτει τὰ σχέδια τοῦ Ἰμβραήμ. Ὁ υἱὸς τοῦ ἀντιβασιλέως εἶχεν ὄντως ὀρκισθῆ νὰ μὴ θέσῃ τὸν πόδα ἐπὶ στερεᾶς παρὰ μόνον ὅταν ἤθελε δυνηθῆ ν' ἀποβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Πεντακισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἐλθόντες ἐξ Ἀλεξανδρείας εἶχον συμπληρώσῃ τὰ κενὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ δραστηρίως ἠτχολεῖτο εἰς ἐπίρρωσιν τοῦ ψυχικοῦ σθένους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ. Πάρωνός τις ἐμπρησθέντος ὑπὸ δύο ἐλληνικῶν πυρπολικῶν, ἀπηγγόνησε τὸν λίαν ἰσπευσμένως ἐγκαταλείψαντα τὸ προσβληθὲν πλοῖον κυβερνήτην. Ἐπερὸν τινὰ δὲ πλοίαρχον, λιποψυχίας καὶ τοῦτον ἐνοχον, διέταξε σκληρῶς νὰ μαστιγώσωσιν ἐπὶ τοῦ πρυμναίου καταστρώματος. Ὁ κίνδυνος μόνον τῆς ἀντιμετωπίσεως τῆς μανίας τοῦ χειμῶνος διὰ νεῶν ἀτελῶς ἐξηρτυμένων ἠδύνατο ἀκόμη νὰ συγκαταθῆ τὸν Ἰμβραήμ. Στρατιώτης ὅμως εἰθισμένος νὰ λαμβάνῃ συμβουλὰς μόνον παρὰ τῆς ἰδίας τόλμης δὲν ὑπεχώρησεν ἐνώπιον τοῦ ἐγγχειρήματος. Τῇ 13 Νοεμβρίου 1824, ὑπὸ οὐρίου ἀνέμου φερόμενος, εἶδεν ἐπὶ τέλους ἐπιφαινόμενα ἐν τῷ ὀρίζοντι τὰ ὄρη τῆς Κρήτης. Ἄλλ' αἴφνης ἐμφανίζεται πρὸ αὐτοῦ ὁ Μιαούλης μετὰ εἰκοσι νεῶν. Τὰ μεταγωγικὰ

προπλέοντα ὑπὸ τὴν συνοδείαν φρεγάτας τινός, ἔσπευσαν νὰ πλαγιάσωσιν ὅπως καταφύγωσιν, ἂν ὑπῆρχεν ἔτι καιρός, ὅπισθεν τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ στόλου· πέντε ὁμως ἤδη ἑλληνικοὶ πάρωνες εἶχον κυκλώσῃ τὴν φρεγάταν, οἱ δὲ λοιποὶ ὤρμησαν κατὰ τῶν μεταγωγικῶν. Ἡ νύξ ἐπῆλθε, νύξ σκοτεινὴ καὶ θυελλώδης· ὅταν δ' ἐπεφάνη ἡ ἡμέρα, ὁ Ἰμβραήμ φεύγων ὑπὸ τὴν Κάρπαθον, μάτην ἐζήτηε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν ἐφοδιοποιουμένην του· πλείττα τῶν ὀπλιταγωγῶν αὐτοῦ εἶχον περιπέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ Μιαούλη· τὰ δὲ λοιπὰ ἔφρευγον εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἰδὼν τότε ὁ Ἰμβραήμ τὴν ἀνάγκην τῆς ὀριστικῆς ὑποχωρήσεως κατέπλευσεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Μαρμωρικῆς ἀπέναντι τῆς Ῥόδου καὶ συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὰ λείψανα τοῦ στόλου του. Ἐντεῦθεν κατήρσεν ἔνδεκα τῶν πλοιαρχῶν αὐτοῦ· δὲν παρητήθη ὁμως τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου του. Ἀπὸ τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἐκπλου, εἶχεν ἀπολέσῃ δύο μονόκροτα, δύο κορβέττας, δύο πάρωνας, πεντήκοντα ὀπλιταγωγὰ. Τῇ 5 Δεκεμβρίου, ἐζήρχετο τοῦ κόλπου τῆς Μαρμωρικῆς, καὶ νῦν εὔρισκε, — τύχη ἀνέλπιστος, — ἐλεύθερον τὸν διάπλου. Οὕτω χάρις εἰς τὴν θαυμασίαν εὐστάθειαν τοῦ ἀρχηγοῦ, ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἠδυνήθη, ἐν ταῖς τελευταίαις ἡμέραις τοῦ 1824, νὰ φθάσῃ εἰς τὸν εὐρύτατον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Τὸ δυσχερέστατον λοιπὸν τοῦ διαύλου συνετελέσθη· πεντηκοντὰς δὲ μόνον λευγῶν ὑπελείπετο νῦν τῷ Ἰμβραήμ ὅπως προσεγγίσῃ εἰς τὰ Πελοποννησιακὰ παράλια.

Οἱ Ἕλληνες τότε ἐθαυκαλλίζοντο ὑπὸ γλυκυτάτων ἐλπίδων, ἐπαναπαύμενοι ἐπὶ τῶν νικῶν αὐτῶν. «Αἱ θριαμβευτικαὶ τῶν ἐπαναστατῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπιτυχίαι, ἔγραφεν ὁ Ῥεβερσῶ, τῇ 15 Δεκεμβρίου 1824, ἐπανακλήπτων ἐπὶ τῆς κορβέττας «Ἰσιδος» ἕκ τινος ἀποστολῆς, ἐστερέωσαν τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἑαυτῶν παλιγγενεσίς. Ὑπερήφανοι ἐπὶ τῇ ἀποκρούσει τῶν ἠνωμένων δυνάμεων Τουρκίας καὶ Αἰγύπτου, ἐλητμόνησαν πλέον τὴν ἐκ τῆς πτώσεως τῶν Ψαρῶν καταλαβοῦσαν αὐτοὺς ἀποθάρρυντι». Ὑπὸ πλείστας ἐν τούτοις ἐπόψεις, ἡ ναυτικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1824, δὲν ἦτο τοσοῦτον εὐνοῦς τοῖς Ἕλλησιν ὅσον ἐνόμιζεν ὁ Ῥεβερσῶ. Οἱ στόλοι ἀληθῶς τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη τοῦ Ἀποστόλη ἀπεσόδθησαν τὸν ἀπειλοῦντα τὴν Σάμον κίνδυνον· ἡ θυσία εἰκοσιδύο πυρπολικῶν κατέστησεν αὐτοῖς δυνατὴν τὴν καταστροφὴν ἐπὶ τῶν τουρκικῶν σκαφῶν, ἀλλὰ τὰ τελευταῖα οἰκονομικὰ μέσα τῶν νησιωτῶν εἶχον πλέον ἐξαντληθῆ. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν ν' ἀφροπλίσωσι τὸν στόλον αὐτῶν, πρὸ παντός διότι δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ πληρῶνωσι τὰ πληρώματα, ἐγκαταλιπόντες οὕτω τῷ Ἰμβραήμ μετ' ἀφροσύνης, ἐφ' ἣ ὑπερβολικῶς ἴσως ἠλέγχθησαν, ἐλευθέραν τὴν πρὸς τὴν Πελοπόννησον ὁδόν.

Ἐπὶ τῶν παρχλιῶν τῆς χερσονήτου ταύτης, πάντων σχεδὸν κατεχομένων ὑπὸ τῶν ἐπαναστατῶν, οἱ Τοῦρκοι εἶχον κατορθώσῃ νὰ περισώσωσι δύο ἰσχυρὰ φρούρια, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, ἅτινα ἐπισιτισθέντα ἐπανειλημμένως

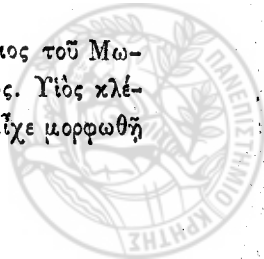
ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἶχον ἀκόμη, τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1824, τροφάς δι' ὀλόκληρον ἔτος. Μηδὸλως λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τοὺς κκκούς οἰωνοὺς νέου ἐν μέσῳ χειμῶνι διάπλου, ὁ Ἰμβραήμ ἀναχθεὶς τῆς Σούδας κατηυθύνθη πρὸς τὸν κόλπον ὃν αἱ Σαπιέντσαι νῆτοι προασπίζουσι κατὰ τῶν πελαγίων ἀνέμων· τῇ δὲ 24 Φεβρουαρίου 1825, ἀπεβίβαζεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μεθώνης τέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν τακτικοῦ πεζικοῦ καὶ πεντακοσίους ἰππεῖς. Ἀμέσως δὲ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀποσταλεῖς καὶ αὐθις εἰς τὸν λιμὲν αὐτῶν οὐ ἐξέπλευσεν, ἐπα- νῆλθε κομίζων δευτέραν μοῖραν στρατοῦ. Τῇ 21 Μαρτίου 1825, ὁ αἰγυπτια- κὸς στρατός, ἐκ δεκακχιχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἰππέων συγκροτούμενος, πο- λιῶρκει μετὰ τινων πεδινῶν πυροβόλων τὸ Ναυαρίνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ἄλωσις Ναυαρίνου ὑπὸ Αἰγυπτίων

Ἐν ἀπατηλῇ ἀσφαλείᾳ βεβουθισμένος ὁ Μωρέας ἐπωφελεῖτο ἐκ τῶν διακο- πῶν ἃς παρεῖχεν αὐτῷ ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος ὅπως παραδίδεται σύσσωμος εἰς τὰ πάθη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Τοῦ κόμματος τῶν κλεφτῶν ἠγοῦντο δύο εὐ- τολμοὶ ἀρχηγοὶ οἵτινες ὀλίγον προσεῖχον εἰς τὰς λεπτότητας τῆς πολιτικῆς, καὶ οἵτινες ἠνθούουν νὰ κρατήσωσι διὰ πάτης θυσίας τὴν ἐξουσίαν. Ὁ Κολο- κοτρῶνης, πεντήκοντα ἔξ ἐτῶν γεγονώς, οὐδεμίαν εἶχε διάθεσιν νὰ ὑποκύψῃ νῦν τὸ πρῶτον ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν νομολόγων. Ἀθλητικὸς τὸ σῶμα, τραχὺς τὴν μορφήν, ἰσχνὸς καὶ ἠλιοκαής, μὲ τὴν γρυπὴν του βῆνα, τὰς ὀρμητικὰς ἐκρήξεις του, ἦτο ἐν τῇ ἀρτιγεννήτῳ ταύτῃ κοινωνίᾳ, ὁ φυσικὸς τῆς βαρβαρότητος ἀντιπρόσωπος, ἥτις προσεπάθει ἀκόμη ν' ἀντιστῆ κατὰ τῆς βραδείας, ἀλλ' ἀναποφεύκτου εἰσροῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ σκο- ποῦ δὲ σκαιὸς προσεποιεῖτο καταφρόνησιν τῶν ἡμετέρων ἐθίμων. «Τὰ παλλη- κάρια, ἔλεγε, ὀφείλουσι νὰ γευματίζωσι κατὰ γῆς καθήμενα, καὶ δὲν ἀρμύζει εἰς αὐτὰ νὰ κάθηνται περὶ τράπεζαν ὡς Φράγκοι». Ὁ λαὸς κατὰ γενικὸν κα- νόνα ἀγαπᾷ τοὺς πολεμικοὺς ἀνδρας τοὺς καταφρονοῦντας τὰς λεπτότητας ὧν ἕνεκα τῶν συνθηεῶν αὐτοῦ ἀφίσταται. Ὁ συνταγματάρχης Φαβίῆ, τρώγων, κομώμενος, ἐνδυόμενος, τόσον πρὸς ἴδιαν εὐχαρίστησιν ὅσον καὶ χάριν πολιτι- κῆς, ὡς ἀρματωλὸς, ὑπῆρξεν ἐκ πάντων τῶν φιλελλήνων ὁ μᾶλλον ἐπιβαλλό- μενος ἐπὶ τῶν στρατευμάτων.

Ἐνῶ ὁ Κολοκοτρῶνης ἦτο συγχρόνως τὸ εἶδωλον καὶ ὁ κύριος τοῦ Μω- ρέως, ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο μόνον ὁ τύραννος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Γιὸς κλέ- φτου τῆς Λοκρίδος καὶ ἀλβανίδος μητρός, ὁ ἱθελοντάρχης οὗτος εἶχε μορφωθῆ



ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ. Ἐφημίζετο διὰ τὴν κανονικὴν αὐτοῦ φυσιογνωμίαν, διὰ τὸ εὐκίνητον καὶ ραδινὸν αὐτοῦ ἀνάστημα, διὰ τὸ ἐλεύθερον αὐτοῦ βᾶδισμα. Ὁ ὀρεινὸς πολεμιστὴς ὀφείλει νὰ εἶναι οὐχὶ μόνον ἀνδρείος στρατιώτης, ἀλλὰ καὶ ἀκούρατος πεζοπόρος καὶ εὐκίνητος δρομεύς. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἶχε τὸν ἐφάμιλλον ἐν τῷ δρόμῳ. Φωβέλ, ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις, ὁ ἐκ τῆς Ἑλλάδος μόνον τ' ἀρχαῖα μνημεῖα ἀγαπῶν, καὶ ὅστις κατὰ τὸν Βύρωνα, ἐν τοῖς κατοίκοις τῆς συγχρόνου Ἀττικῆς ἔβλεπε πάντοτε «τὸν αὐτὸν συρφετὸν ὃν καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Θεμιστοκλέους», ὁ Φωβέλ ἀνευ ἀμφιβολίας ὑπηνίσσετο τὴν πασιγνώστον ταύτην δεινότητα τοῦ Ὀδυσσέως, ἀφηγούμενος εἰς τὸν πλοίαρχον Βιελῆ τὴν ἐν Δαδίῳ μάχην, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες, ὡς ἔλεγεν, «ἠττήθησαν κατὰ κράτος», καὶ μετὰ κρυφῆς χαρᾶς προσέθετεν : «Ὁ Ὀδυσσεὺς ὅπως φύγη ταχύτερον ἀφῆκε τὰ ὑποδήματά του». Οὕτως ἔτρεξαν πλείστοι τῶν ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὑμνουμένων ἡρώων, ὅταν ἐξαίφνης ἦνοιγον πρὸ τοῦ Ἑκτορος αἱ πύλαι τοῦ Ἰλίου. Οὕτω καὶ νῦν ἀκόμη διώκουσιν ἀλλήλους διὰ μέσου τῶν ἀπορρώγων βράχων Ἀλβανοὶ καὶ Μαυροβούνοι. Ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν εἶχε μόνους ἐργάτας πατριώτας ἀφωσιωμένους, ἀμέμπτους καὶ ἀτρομήτους ἱππότες· οὐχὶ ἀπαξ ἐπολέμησαν ὑπὲρ αὐτῆς φύτις ἄγριαι καὶ ὠμοὶ χαρακτῆρες. Ὁ ποιητὴς εἶχε δίκαιον : Ἡ Ἑλλάς ἠνωρθώθη, ἡ Ἑλλάς ἀφυπνίσθη· ὁ τρόπος ὁμοῦς καθ' ὃν ἐδηλοῦτο ἡ ἀφύπνισις αὐτῆς καταφαίνεται ἄριστα ὅτι ἐπὶ δισχίλια ἐκοιμήθη ἔτη.

Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ὑπέβασκεν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Δράμαλι· ἐξαίφνης ἐξεράγη μετ' ἀπροσδοκῆτου ὀρμῆς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1824. Ἡ αὐξουσα ἐπιρροὴ τῶν Ὑδραίων ἐπέβαλε τέλος εἰς δεινοὺς φόβους τοὺς κληρονομικοὺς προκρίτους, φυσικοὺς διαδόχους τῶν ὀθωμανῶν μπέηδων. Οἱ πρόκριται διετύπουν μεγαλοφῶνως τὴν ἀξίωσιν νὰ διοικῶσιν ὡς καὶ ἐν τῷ παρελθόντι τὰ διχμερίσματα αὐτῶν καὶ νὰ ἐξασκωθῶσι τὴν εἵπραξιν τῶν φόρων. Ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις ἐπέμενε τὸνανεῖον ὅπως τὸ προῖον τῶν φόρων ὀλόκληρον εἰσέρχεται εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ὁ Δεληγιάννης, ὁ Κολοκοτρώνης, προσχωρήσαντες τοῖς προκρίτοις παρέσχον δύναμιν εἰς τὴν ἀνταρσίαν. Ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη κρίσις ἔβαινε ὑποσκάπτουσα τὸ ἀσθενὲς οἰκοδόμημα τῆς ἐν Ἐπίδαύρῳ συνελύσεως. Τὸ πολιτικὸν κόμμα ἔκειτο καταβεβλημένον· αἱ δυνάμεις αὐτοῦ ἦσαν μηδαμιναί, ὀλόκληρος δ' ἡ στρατιωτικὴ δύναμις εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν ἀποστατῶν. Ὁ στρατηγὸς Κωλέττης, ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, προσῆλθεν εἰς ὑποστήριξιν τῆς νομιμότητος, τοῦτο δ' ἀπεκατέστησε παρευθὺς τὴν ἰσορροπίαν. Ὁ Κωλέττης γεννηθεὶς ἐν Ἠπιείρῳ ἐξ οἰκογενείας βλαχικῆς καταγωγῆς, εἶχεν ὡς ὁ δικτάτωρ τῆς Σάμου, ἀφιερῶται τὴν νεότητα αὐτοῦ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀτκληπιοῦ, τὸ ἐπάγγελμα ὁμοῦς τοῦ ἱατροῦ εἶχεν ἐξασκήσῃ οὐχὶ ἐν τῇ ἀβρᾷ Ἰωνίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ. Ἐν αὐτῇ ἔμαθε πῶς δύναται τις

νά κρατῆ, ὑποτάσσω τὸν μὲν διὰ τοῦ δέ, τοὺς ἐν συμφωνίᾳ καθισταμένους ἄγαν ἐπιφόβους, ἀργηγούς. Κατὰ τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, ἀντέταξε τοὺς ἀρματωλοὺς τῆς Στερεᾶς, ἐξασφαλίσας οὕτω τὴν συνδρομὴν στρατοῦ δι' οὗ κατέθραυσεν ἐντὸς βραχέος καὶ διεσκόρπισε τοὺς ἀντιθέτους. Ὁ υἱὸς τοῦ Κολοκοτρῶνῃ ἐφονεύθη ἐν τινὶ ἀψιμαχίᾳ· αὐτὸς δὲ ὁ γέρον Κολοκοτρῶνῃς καὶ ὁ Δεληγιάννης ἠχμυλωτίσθησαν. Τοὺς ἐπιφανεῖς τούτους αἰχμαλώτους ἐπέκλειτεν ἐν μονῇ τῆς Ὑδρας. Οἱ κρατούμενοι ἔφυγον εἰς Ἀκαρνανίαν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸν Ὀδυσσεύς, γεννηθείσης περὶ αὐτοῦ ὑπονοίας ὅτι διεπραγματεύετο μετὰ τοῦ πασσᾶ τῆς Εὐβοίας, ὁ ὑπαρχηγὸς αὐτοῦ Γκούρας στραφεὶς κατ' αὐτοῦ τὸν ἐπέκλειτεν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν. Ἐντὸς ἐξ ἑβδομάδων ἡ νίκη τοῦ πολιτικοῦ κόμματος ἦτο πλήρης.

Ὁ Ῥεβερσῶ κατέπλεεν εἰς Ναύπλιον καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν συνετελεῖτο ὁ θρίαμβος οὗτος. Ἡ προεδρεία τοῦ Νομοθετικοῦ σώματος, συγκροτουμένου ἐξ ἐξήκοντα δύο μελῶν, εἰκοσιοκτῶ ἐκ Πελοποννήσου, δεκκοκτῶ ἐκ Στερεᾶς Ἑλλάδος, δεκαεξὲς ἐκ τῶν νήσων, παρείχετο τῷ Πανούτσῳ Νοταρᾷ. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐξήσκειτο ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου Γεωργίου Κουντουριώτου, τοῦ Φωτήλλα, τοῦ Κωλέττη, τοῦ Σπηλιωτάκη ἐκπροσωποῦντων τὸν Μωρέαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὸν Μιστρῆν. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Σπετσῶν Μπότσης, ἀποβιώσας ἐν Ναυπλίῳ δὲν εἶχεν ἀντικαταστατῆ. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀνεμένετο ἐκ Μεσολογίου, ἐπιφυλασσομένης αὐτῷ τῆς Γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας. «Ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος, ἔγραφεν ὁ Ῥεβερσῶ, μοὶ φαίνεται ἐπὶ ἀσφαλεστέραις βάσεως τάνυν ἐδραζομένη, ἐμπνίουσα μείζονα σεβασμὸν καὶ φόβον ἢ κατὰ τὸ παρελθόν. Ἐπιθυμοῦσα ν' ἀπομακρύνῃ πάντα τὰ ταραχοποιᾶ στοιχεῖα, ἀπηγόρευσε τὴν εἰς Ναύπλιον εἴσοδον τοῦ Μαυρομιχάλη καὶ τῆς σπετσιοῦτιδος ἀμαζόνος Μπουμπουλίνας, οἵτινες ἠναγκάσθησαν ν' ἀποτρυθῶσιν εἰς Ἄργος. Παρουσιασθεὶς εἰς τὸ οἶκημα ἐν ᾧ ἐδρεύει ἡ κυβέρνησις, εὔρον μόνον τὸν Κωλέττην μὲν ἀναρρωνύοντα ἐκ τοῦ τύφου, ὑφ' οὗ προσεβλήθησαν καὶ πάντες αὐτοῦ οἱ συνάδελφοι. Μοὶ ὠμίλησε περὶ τῆς ἐλπίδος ἣν ἔτρεφε νὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγον δάνειόν τι πραγματοποιούμενον ἐν Γαλλίᾳ. Ὁ Μαυροκορδάτος θωπευόμενος ὑπὸ τῶν Ἀγγλων καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν Μεσολογίῳ διαμονῆς αὐτοῦ, εἶναι, καθ' ἃ λέγεται, ὁ μόνος σημαίνων ἀνὴρ ὁ ἀφωσιωμένος αὐτοῖς. Οὐδὲν λέγω περὶ τῶν Ῥώσων ἀπεχθεστάτων καταστάτων ἐν Ἑλλάδι. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς, τὸ μῖσος δὲν εἶναι τὸ μόνον αἶσθημα ὑφ' οὗ ἐμφοροῦνται κατ' αὐτῶν οἱ Ἕλληνες· τοῦτο συνάπτεται παρ' αὐτοῖς μετὰ τῆς καταφρονήσεως. Τὸ σχέδιον ὀργανισμοῦ ἀναλόγου πρὸς τὸν ὀργανισμὸν τῶν ἐπαρχιῶν Μολδαυίας καὶ Βλαχίας, ὅπερ ἐν ἔτει 1821 ἤθελε πληρῶσθαι χαρᾶς τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἤθελε πλέον φανῆ αὐτοῖς ἢ πλάγιόν τι μέσον ὑπαγωγῆς αὐτῶν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξάρτησιν τῶν Σουλτάνων. Εἰς ὁ σημεῖον εὐρηνται νῦν

οι Έλληνες, συνδιαλλαγή μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τούρκων εἶναι τοῦ λοιποῦ ἀδύνατος».

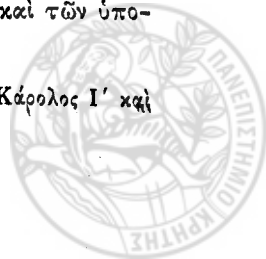
Πολὺ ἀπέιχεν ἐν τούτοις ἡ Εὐρώπη τῶν δραστηκῶν καὶ ὠρισμένων μέτρων ἀπερ' ἄνευ ἐπιφυλάξεως ὑπεδείκνυεν ὁ Ῥεβερσῶ. Ἡ ἀκεραϊότης τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους δὲν εἶναι τῶν εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε μεταρρυθμιζομένων δογμάτων. Συνδιασκέψεις ἀρξάμεναι ἐν Πετρούπολει, ὡς πρῶτον ἀποτέλεσμα ἔσχον ν' ἀναθέσωσιν εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας τὴν φροντίδα περὶ ἐμπιστευτικῆς προτάσεως περὶ ἡμιεπιτήμου μεσολαθήσεως τῶν μεγάλων Δυνάμεων παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ. «Οὐδὲν ἕτερον ἐκτὸς τῆς συνδιαλλαγῆς τοῦ Σουλτάνου μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπεδίωκτο». Αἱ συνδιασκέψεις αὗται, διακοπεῖται ἕνεκα τῆς μεταβάσεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου εἰς Πολωνίαν ὅπως κηρύξῃ τὴν ἐναρξιν τῆς ἐν Βαρσοβίᾳ Δικίτης, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναληφθῶσι πρὸ τοῦ Ἰουνίου μηνός. Τῇ ἡμετέρᾳ διπλωματικῇ ἐπεβάλλετο νὰ παραστῇ ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι ταύταις ἔχουσα ἀκριβῆ τῶν πραγμάτων γνῶσιν. «Οὐ μόνον οἱ ἐν Πετρούπολει, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, ἔγραφεν ὁ κόμης Γκιλλιμενῶ, στερούμεθα εἰδήσεων σαφῶν καὶ ὠριτμένων περὶ τῆς καθόλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐκ πασῶν τῶν Δυνάμεων βεβαίως ἡ Αὐστρία ἐμελέτησε κάλλιον τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα, ἀλλ' αὕτη δὲν φιλοτιμεῖται νὰ λέγῃ τοῖς συμμάχοις αὐτῆς μόνον τὸ ἀληθές. Μεγάλως δὲ μεριμνᾷ ὅπως καλῶς συναρμολόξῃ τὰς παραστάσεις αὐτῆς μετὰ τῶν πολιτικῶν τῆς συνδουασιῶν. Ὡραῖος καὶ δίκαιος εἶναι ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων· ἀξία δὲ θαυμασμοῦ ἡ ἀνδρία μεθ' ἧς διεξάγουσιν αὐτόν· θέλει ὅμως ἐξαρκέσει αὕτη ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν ὀριστικὴν νίκην; Μόνον τῶν ἐμπολέμων τὴν κατάστασιν θεωροῦντες, συνάγομεν ὅτι, ἐάν τις ἀντιπερισπασμὸς δὲν ἐπισυμβῇ, τὸ εὐεργέτημα τοῦ χρόνου ἀποδοῖσεται μᾶλλον ὑπὲρ τῆς Πύλης, ἢς τὰ μέσα ὑπερρακοῦσιν εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ μακρὰ ἀκόμη ἔτη. Οἱ Ἕλληνες δὲν δύνανται νὰ προτδοκῶσι νῦν, χωρὶς νὰ γίνωσι θύματα οἰκτρῆς πλάνης, νὰ ἴδωσι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν ἀναγνωριζομένην ὑπὸ τῆς Εὐρώπης. Ἡ μὲν Ῥωσσία ἐξεφράσθη διαρρηθῆν κατὰ τοιαύτης λύσεως· θέλει νὰ προστατεύῃ τοὺς Ἕλληνας, δὲν θέλει ὅμως καὶ νὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἀποτελοῦντας ἀνεξάρτητον κράτος. Τὰ δ' αἰσθήματα τῆς Αὐστρίας εἶναι ἀκρόντως γνωστά· συμφυῆ δὲ τῇ βιενναίᾳ πολιτικῇ, θέλουσι μείνῃ ἀμετάβλητα. Ἡ Ἀγγλία ἐπιδεικνύει σήμερον ἀρχὰς φαινομένηας εὐνοῦς τῷ ἀγῶνι τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἄς μὴ ἀπατῶνται οὗτοι. Ὅπως εἰσδύσωσιν εἰς τὰ διανοήματα τοῦ ἀγγλικοῦ ἀνακτοβουλίου, πρέπει νὰ μελετήσωσι τὰ συμφέροντα αὐτοῦ. Τίνα δὲ ταῦτα; Τὸ πολιτικὸν τῆς Ἀγγλίας συμφέρον συνίσταται ν' ἀναστείλῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω φορὰν τῆς Ῥωσσίας. Ἄν τυχὸν ἡ Ἀγγλία ἐπιθύμει τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο θὰ προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι, θεωροῦσα αὕτη τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀπειλουμένην ὑπὸ ἐπικειμένης εἰσβολῆς τῶν Ῥώσσω, θὰ ἐπεδίωκε ν' ἀντιτάξῃ τοὺς Ἕλλη-

νας εις τὰς προόδους τῆς μισχοβιτικῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐστρία τε καὶ Ῥωσία καὶ Ἀγγλία εἶναι πᾶσαι, ἐκάστη κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῆς τρόπον, ἐχθραὶ τῶν Ἑλλήνων. Μόνη ἡ Γαλλία δικαίως δύ'αται νὰ ὀμιλήσῃ περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ὑπὲρ αὐτῶν εὐχῶν τῆς. Ἡ ἀπέναντι τῶν Τούρκων πολιτικὴ δὲν ἀκολουθεῖ τὰ τετριμμένα. Τὴν δὲ ἀληθῆ δύναμιν ἡμῶν ἀναζητοῦμεν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς. Χωρὶς νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἐπιτάχυσιν τῆς πτώσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, οὐδαμῶς μεριμνῶμεν περὶ τῆς διασώσεως αὐτοῦ. Ἐν ὀλίγοις, ἂν αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις ἐπιθυμοῦσι τὴν ἀναγνώρισιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ Γαλλία κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον θὰ συγκατετίθητο προθυμότερον, καθ' ὅσον καὶ κατὰ τὰς πεπαλαιωμένας ἀκόμη ιδέας τῆς πολιτικῆς ἰσορροπίας σκεπτομένη. βλέπει ἐν ἔθνει νέω καὶ μεστῷ ζωῆς ἐχέγγυα ἅτινα δὲν δύναται πλέον ν' ἀναμένη παρὰ τῶν παρηκμακότων μουσουλμάνων».

Τοιαύτη ἡ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1825 ἀξιοσημείωτος γλῶσσα τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας. Προδήλως ὁ κόμης Γκιλλεμινῶ ἐκλινεν ἔκτοτε πρὸ τὴν λύσιν ἣν τέλος ἤρξατο ἐπιβάλλουσα ἡ κοινὴ γνώμη μετὰ μακρῶν καὶ γενναίων ἀγῶνας. Ὁ ἀνδρεῖος ἐν τούτοις μίραρχος Δρουῶ ὑφ' ὅλως ἀλλοίων ἐκρατεῖτο σκέψεων, τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ Ἰβραήμ. εὐχόμενος, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν αὐστηρότητα καὶ καταφρόνητιν ἐπιφυλάσσων τοῖς Ἑλλησιν. «Οὔτε αἱ ἀρχαί μου, ἔλεγεν, οὔτε τὰ αἰσθήματά μου μοὶ ἐπιτρέπουσι νὰ ὑποστηρίξω τὸν ἰσχυρὸν κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς, νὰ ἐξορμῶ τοὺς Τούρκους κατὰ τῶν Χριστιανῶν· ἐν τῷ Αἰγίῳ ὅμως δὲν εὐρίσκω πλέον ἀπλῶς Ἑλληνας μαχομένους κατὰ Τούρκων, βλέπω μικρὸν λαὸν ἐπαναστατήσαντα, ἐτοιμον νῦν νὰ καταστῇ τὸ ὄργανον τῆς Ἀγγλίας: Τότε δὲ ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀρχαίαν πολιτικὴν τῆς πατρίδος μου, συσταμένην εἰς τὴν ἐξώθησιν τῶν Ἀγγλων ἐκτὸς τῆς Μεσογείου, ἔνθα ἤδη κατέστησαν ὑπερβαλλόντως ἰσχυροί».

Ὁ βασιλεὺς Κάρολος Γ' εἶχε διαδεχθῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Αἱ κυβερνήσεις ὅσῃ καὶ ἂν εἶναι συναγματικαί, ἐπηρεάζονται ὀπωσδήποτε ὑπὸ τῆς προσωπικῆς τοῦ βασιλέως διαθέσεως. Ἡ πολιτεία τοῦ παλαιοῦ κόμητος τοῦ Ἄρτοᾶ δὲν ἠδύνατο νὰ διακρίνηται ἐπὶ τῇ ἀπαθείᾳ ἐφ' ἣ ἀείπιτε διεκρίθη ἡ πολιτικὴ τοῦ κόμητος τῆς Προβηγκίας. (1) Τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Κεραμεικοῦ, ἀπὸ τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1824, κατέστη τὸ συμβούλιον βασιλέως ἱππότου· ἀνεῦ καθολικῆς ἀποδοχῆς τῶν σκέψεων τοῦ Γκιλλεμινῶ, ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἤθελε νὰ ἐκτεθῇ εἰς τὴν μομφὴν ὅτι διὰ τῶν διαβημάτων αὐτοῦ καὶ ἀπαιτήσεων ἔβλαψε τὸν ἐλληρικὸν ἀγῶνα. Ἐγεννήθη φόβος τις ἐν Παρισίοις μὴ ἡ οὐδόλως ὑποκρυπτομένη ἀντιπάθεια τοῦ κυβερνήτου τῆς Γαλατίας κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῶν ὑπο-

(1) Κόμης Ἄρτοᾶ καὶ κόμης Προβηγκίας, οἱ τίτλοι οὓς ἔφερον οἱ Κάρολος Γ' καὶ Λουδοβίκος ΙΗ' προτοῦ ἀνέλθωσιν εἰς τὸν θρόνον.



τιθεμένων ὀργάνων παρέσυρεν αὐτόν. Ὁ πλοίαρχος Δρουῶ ἀνέμενε ἐν Σμύρνῃ νέας ὁδηγίας, ὅταν ἐξαίφνης ἀπρόοπτος διαταγὴ ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ἀποτόμως εἰς Τουλών. Τῆ 18 Ἀπριλίου 1825, μετεβίβαζε τὴν διοίκησιν τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸν πλοίαρχον Μπεγκὸν δὲ λὰ Ρουζιέρ, χωρὶς καὶ ν' ἀναμείνη τὸν κατάπλου τῆς φρεγάτας «Σειρῆνος», καταλιπούσης τὴν Γαλλίαν τῆ 11 Ἀπριλίου, ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Δὲ Ρινῦ, ὀρισθέντα εἰς ἀντικατάστασίν του.

Τῆ 21 Ἀπριλίου 1825, ἡ «Σειρῆν» πρὸς τὴν Σμύρνην πλέουσα, συνήντησε πρὸ τοῦ Μαλέα μοῖραν δεκαοκτῶ ἑλληνικῶν πλοίων ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ναυάρχου Μιαοῦλη. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἦσαν ἡ μόνη δύναμις ἣν οἱ Ὑδραῖοι, ἐν ἀπορίᾳ διατελοῦντες χρημάτων, ἠδυνήθησαν νὰ συγκεντρώσωσι πρὸς παρεμπόδισιν τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ Ἰμβραήμ μετὰ τῶν ἐν Κρήτῃ ἀποθηκῶν του. Τῆ 29 Ἀπριλίου, ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, ἀριθμῶν περὶ τὰ ἑβδομήκοντα ἢ ὀγδοήκοντα σκάφη, ὧν δεκαοκτῶ φρεγάται καὶ κορβέτται, πολλοὶ πάρωνες καὶ ἡμιολοῖαι καὶ τριάκοντα μέχρι τεσσαράκοντα ὀπλιταγωγῶν, ὧν τινὰ ὑπὸ αὐστριακὴν καὶ σαρδικὴν σημαίαν, ἀνήγετο, τὸ τρίτον ἤδη καὶ διεδρόμει ὅπως καταστῆ προσήνεμος παρὰ τὸ Κύαμον ἀκρωτήριον. Κακῶς δὲ τεταγμένοι, χεῖρον ἐλισσόμενος, κατελαμβάνεν ἕκτασιν πέντε περίπου λευγῶν. Τῆ αὐτῆ ἑσπέρα ἐπεφάνησαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα· ὁ ἀσθενῶς ὅμως πνέων ἄνεμος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὰ νὰ πλησιάσωσιν. Τῆ δὲ 30, περὶ τὴν ὀγδόην τῆς πρωΐας, ὁ πολέμιος στόλος εὐρίσκετο ἀκόμη κατ' οὐλαμοὺς ἐν ἀταξίᾳ πειρώμενος νὰ καλύψῃ τὰ μεταγωγικά. Οἱ Ἕλληνες κατήρξαντο τότε πρῶτοι τοῦ πυρός· μετ' οὐ πολὺ δ' ἐξετάθη τοῦτο ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς, διαρκέσαν μέχρι μεσημβρίας. «Ἄμφοτέρωθεν, λέγει ὁ Δὲ Ρινῦ, αὐτόπτης τῆς μάχης, ἐπυροδόλου ἐκτὸς βολῆς». Περὶ δὲ τὴν ἑσπέραν τὸ πῦρ ἐπανήρξατο μετὰ μείζονος ἐντάσεως. Οἱ Ἕλληνες, μετὰ τῶν ἐλαφρῶν αὐτῶν σκαφῶν καὶ τὸ μικρᾶς ὀλκῆς πυροβολικόν των, δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχωσιν ἄλλην ἐλπίδα ἢ νὰ διαπάσωσι τὸν πολέμιον καὶ ἐκπέψωσι κατ' αὐτοῦ τὰ πυρπολικά αὐτῶν. «Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἀνεφλέγη πυρπολικόν, καὶ δύο ἕτερα μετ' αὐτό. Κατὰ τὴν στιγμὴν δὲ ταύτην φοβερόν τι ἦτο ὁ κανονοβολισμὸς. Οἱ Τοῦρκοι, ἐκτὸς ἢ ἐντὸς βολῆς, ἐπὶ σκοπὸν ἢ ἄνευ σκοποῦ, ἔβαλλον ἀστόχως διὰ συμπυροκροτήσεων κατὰ πυροβολεῖον». Γενομένης ἡμέρας, διέκρινον ἐκ τῆς «Σειρῆνος» τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον πλείοντα πρὸς τὸν Μωρέαν. Οἱ Ἕλληνες ἕμενον κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπολέσαντες τρία πυρπολικά ματαίως ἀναφλεγέοντα· ἀλλὰ, δυσκόλως δὲ θὰ ἐγένετο τοῦτο πιστευτὸν ἂν μὴ τοσοῦτον αὐθεντικὴ μαρτυρία τὸ ἐβεβαίον, μετὰ κανονοβολισμὸν δώδεκα καὶ πλέον ὥρων, οὐδεμίαν κατεφαίνετο ἐν τοῖς ἰστίοις τῶν δύο στόλων προφανῆς ζημία.

Τῆ ἐπαύριον τῆς συμπλοκῆς, ὁ στόλος τοῦ Ἰμβραήμ, ἐξ ὀγδοήκοντα δύο πλοίων, φερόντων τετρακισχιλίους ἀνδρας, πεντακοσίας ἡμίονους, πολεμεφόνδια

καὶ τροφάς, κατέπλεεν εἰς Μεθώνην. Μέρος τῶν ἐν Κρήτῃ τουρκικῶν στρατευμάτων ἠρνήθη νὰ ἐπιβιβασθῆ, μὴ θέλον ν' ἀναμιχθῆ μετὰ τῶν Νετζίτ. Ὁ Ἰμβραήμ, δὲν ἐλυπήθη στερούμενος τῆς συνδρομῆς αὐτῶν. Στρατιῶται οὗτοι μὴ πειθαρχικοὶ ἤθελον βεβαίως διασφείρη διὰ τοῦ κακοῦ παραδείγματος τὸ ἀνδρεῖον ἐκαίνο τακτικὸν πεζικόν. Τὸ αἰγυπτιακὸν ντζάμ παρέσχεν ἤδη τὸ μέτρον τοῦ εὐσθενοῦς αὐτοῦ. Οἱ Σουλιῶται ὑπὸ τὸν Τζαβέλλαν καὶ τὸν Κῶστα-Βότσαρην, οἱ ἀρματωλοὶ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, οἱ Ἄλβανοὶ τῆς Ἀργολίδος, ὑπὸ πλοίαρχόν τινα Ὑδραῖον, εἰς ἑπτὰ χιλιάδας ἐν ὄλῳ ἀνερχόμενοι, εἶχον καταλάβῃ τὰ δεσπόζοντα τῆς Μεθώνης ὑψώματα. Ὁ Ἰμβραήμ προσέβαλε τὴν στρατιάν ταύτην μετὰ τρισχιλίων τακτικῶν πεζῶν, τετρακοσίων ἰππέων καὶ τεσσάρων πυροβόλων. Οἱ Ἄραβες διετάχθησαν νὰ προσβάλωσι διὰ τῆς λόγχης τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς ἀρματωλοὺς. Προήλασαν μεθ' ὀρμῆς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, ἀδιστακτως, ἀπροσκόπτως, καὶ τοὶ πλεῖστοι ἔπεσον βαινόντες. Μετ' ἀσθενῆ ἀντίστασιν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ὑπεχώρησαν φεύγοντα πανταχόθεν. Τὸ πυροβολικὸν καὶ ἐπέλασις τοῦ ἰππικοῦ συνεπλήρωσαν τὴν νίκην τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ Ἕλληνες κατέλιπον ἑξακοσίους νεκροὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ Ἰμβραήμ δὲν κατέτριψε τὸν χρόνον τοῦ διώκων αὐτοῦς, ἐπειγόμενος πρὸ παντός νὰ εὕρῃ ἀσφαλέστερον καταφύγιον διὰ τὸν στόλον αὐτοῦ.

Αἱ ἀποθήκαι, αἱ οἰκίαι, τὰ τεμένη τῆς Μεθώνης, ἐπληρώθησαν ἐροδίων κομισθέντων ἐκ Κρήτης καὶ Αἰγύπτου. Ἀπὸ τῆς πρώτης μέχρι τῆς τρίτης Μαΐου τὰ πάντα ἀπεβιβάσθησαν ἐκ τῶν μεταγωγικῶν, τῶν στρατιωτῶν βοηθούντων τοὺς ναύτας, ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ Ἰμβραήμ, ἐνῶ τὰ πολεμικὰ πλοῖα διεδρόμου ἐν τῷ πελάγει μετὰξὺ Μεθώνης καὶ Ναυαρίνου. Τῇ 3 Μαΐου, ἐνεφανίσθη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐνισχυθεὶς διὰ τινων νέων σκαφῶν καὶ προσέβαλε πολέμιον ἀπόσπασμα, ἀέπωφεληθεὶς δὲ τῆς ἀπιστεύτου εὐηθείας καὶ ἀνανδρίας τῶν τουρκικῶν μονοκρότων εἰσήγαγε τέσσαρα πλοῖα εἰς Ναυαρίνον, διερχόμενος ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν». Ὁ Ἰμβραήμ πλήρης μανίας διὰ τὸ ἀδέξιον τῶν πλοίων τοῦ ἐρρίφθη εἰς αἰγυπτιακὸν τινα πάρων ἵνα μεταβῆ αὐτοπροσώπως εἰς τὸ πεδῖον τῆς συμπλοκῆς, καὶ ἐπανειλημμένως ὁ πάρων οὗτος κατεκαλύφθη ὑπὸ τῶν μύδρων. Ὁ ἑλληνικὸς στολίσκος, «μετὰ τόλμης καὶ ἐπὶ ὀρισμένῳ σκοπῷ ἐλιζάμενος», ἐπλαγίασεν εὐθὺς ὡς κατώρθωσε νὰ εἰσαγάγῃ εἰς Ναυαρίνον τὴν ὑπὸ τῶν ὑπερατπιστῶν τοῦ φρουρίου τούτου ἀναμενομένην ἐπικουρίαν. «Ὁ Ἰμβραήμ, ἔγραφεν ὁ κυβερνήτης τῆς «Σειρήνος» τῷ κόμητι Γκιλλιεμινῶ, κατέχει νῦν μετὰ δεκαπέντε περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν καὶ ὀκτῶ χιλιάδων ἵππων τ' ἀπὸ Μεθώνης μέχρι Ναυαρίνου, διατηρῶν τὰς μετὰ τῆς Κορώνης συγκοινωνίας του. Οἱ δ' Ἕλληνες ἀπεσύρθησαν εἰς Καλάμας. Ὁ Ἰμβραήμ δὲν ἐγκαταλείπει τὰς γραμμὰς ταύτας πρὸ τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυαρίνου· παρὰ δὲ τὸν ἀνυπόμονον καὶ ὀρητικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, προβαίνει μετὰ μεγίστης περισκέψεως».

Ὁ νέος διοικητὴς τοῦ σταθμοῦ ἠπέιγτο νὰ συνάψῃ σχέσεις μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης εὐρίσκειτο ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Σιάλας μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου· τὰ δὲ λοιπὰ μέλη τοῦ Ἐκτελεστικοῦ διέμενον ἔτι ἐν Ναυπλίῳ. Καταλιπύσα λοιπὸν τὰ ὕδατα τοῦ Ναυαρίνου ἢ «Σειρὴν» κατέπλευσεν εἰς Ναύπλιον. Μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ κόμματος τοῦ Κολοκοτρώνη, μετὰ τὴν φυγὴν τῶν ἀποστάντων ἐπιφανῶν Λόντου καὶ Ζαΐμη, ἐφκίνητο ὅτι ἢ ἔνωσις ἔμελλε τέλος νὰ κρατήσῃ ὀριστικῶς ἐν Ἑλλάδι. Δυστυχῶς νέαι διαίρεσεις ἐξερράγησαν καὶ δύο ἀντίθετοι φατρίαι ἐμάχοντο περὶ τῆς ἀρχῆς, ἡ τοῦ Κωλέττη καὶ ἡ τοῦ Μαυροκορδάτου. «Αἱ συμβουλαὶ ἐν τούτοις δὲν λείπουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ῥινῦ τῷ Γκελιεμινῷ» οἱ πράκτορες τῶν γερμανικῶν, γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν κομητάτων, Πόρρο, στρατηγὸς Ῥὸς καὶ κόμης Γκάμπα, δὲν παύουσι τοῦτο πράττοντες· ἡ ἑλληνικὴ ὁμως κυβέρνησις ζῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἀρχηγῶν τῶν στρατευμάτων αὐτῆς· δώδεκα χιλιάδες Τούρκων προήλασαν εἰς ἀπόστασιν δύο ὠρῶν ἀπὸ τοῦ Μεσολογγίου, εἰς Αἰτωλικόν· ἄμα τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ εἰς Πελοπόννητον προσδραμόντες Ῥουμελιώται ὅπως ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ κατέλιπον τὰς ἑαυτῶν θέσεις, λέγοντες ὅτι ἤθελον νὰ δράμωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἐστιῶν αὐτῶν· οἱ δὲ ἀρχηγοὶ μεταβάντες εἰς Ναύπλιον ἀπήτουν ἐπιτακτικῶς τοὺς μισθοὺς τῶν στρατευμάτων. Τοιαύτη ἢ ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατῷ κρατοῦσα τάξις καὶ πειθαρχία.

Ἡ ἐνώπιον τῆς Μεθώνης ἦττα τῶν Ἑλλήνων ἐντελῶς ἐμνηδένισε παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ τὴν ἀρχαίαν φήμην τῶν Ἀρναουτῶν. Κατὰ τοὺς Πελοποννησίους ἢ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, εἰς Κρεμμύδιον, ὑπεροχὴ ὠφείλετο ἀποκλεισταῶς εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν. «Ἡ λέξις τακτικόν, προσέθετεν ὁ Δὲ Ῥινῦ, εὐρηται νῦν εἰς πᾶν ἑλληνικὸν στόμα». Ἡ κυβέρνησις ἐπωφελουμένη τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πνευμάτων, συνεχέντρωσε ταχέως ἐν Ναυπλίῳ πεντακόσια παλληκάρια παρασχοῦσα αὐτοῖς ὡς γυμναστὰς φιλέλληνας ἀξιωματικούς. Ἄν τὸ σῶμα τοῦτο δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀντιμετωπίσῃ ἀμέσως τὸ ἀραβικὸν πεζικόν, ἦτο δυνατὸν τοῦλάχιστον ν' ἀναλάβῃ τελεσφόρως «τὴν φρουρήσιν τῆς κυβερνήσεως, ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, τοῦ ταμείου ὅπερ, ἄνευ τῆς προφυλάξεως ταύτης, διέτρεχε καθημερινῶς τὸν κίνδυνον τῆς διαρπαγῆς». Ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις δὲν ἀνησυχεῖ ἔτι μεγάλως· Ὁ Δὲ Ῥινῦ ὁμως ὑπῆρξεν ὀξυδερκέστερος καὶ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἠπατήθη περὶ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν τῆς ἀποβάσεως τοῦ Ἰμβραήμ. «Ἡ Ἑλλάς· διέρχεται νῦν κρίσιν, ἔγραφε τῷ Γκελιεμινῷ τῇ 16 Μαΐου 1825, τὴν δυσχερεστάτην πασῶν τῶν ἄχρι τοῦδε».

Οἱ Ἄγγλοι εἶχον ἀρνηθῆ νὰ μετάσχῃσι τῶν ἐν Πετροπούλει διπλωματικῶν συνδιασκέψεων. Ἡ Ρωσσία τὸ κατ' ἀρχὰς «ἐπιδειξαμένη δεινὴν ἀγανάκτησιν», παρασκευαζομένη δέ, ὡς ἐφαίνετο, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρνησιν ταύτην συνδρομῆς, «νὰ προχωρήσῃ», ἐξέφωνε ἐξεπτοήθη ὑπὸ τῶν ἐμπο-

δίω_άπερ τυχόν οι Ἄγγλοι ἠδύναντο νὰ παρεμβάλωσιν αὐτῇ. Τὰ πάντα λοιπὸν ἔμενον ἐξ ἀνάγκης μετέωρα, ἐφ' ὅσον τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐπέμενεν εἰς μεμονωμένην ἐνέργειαν ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς πράγμασιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων φιλελληνικῶν κομητᾶτων οὐδαμῶς ὑπολογίζοντες τὰς πολιτικὰς δυσχερεῖας τὰς ἐπιβαλλούσας εἰς τὴν γαλλικὴν παρέμβασιν ἄκραν περίσκεψιν δὲν ἀπέκαμνον ἐν τῇ μεγάλῳφρονι αὐτῶν ὀριμῇ κατηγοροῦντες τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ χλιαρότητι. Ἡ πλήρης ὁμοφωνία τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ γάλλου κατὰ τὴν Ἀνατολὴν μοιράρχου ἦτο ἡ μόνη δύναμις ἡ ἀποτρευματικῶς ἀνθιτταμένη εἰς τὴν ὀρηκτικὴν ταύτην πίεσιν. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη ἀποκατέστη μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ Γκιλλιμιενῶ καὶ τοῦ πλοιάρχου Δὲ Ῥινῦ. Ἐθεσιν τὰ πάντα ἐν κοινῷ, τὰς πληροφορίας, ἐξ οἷα; δῆποτε καὶ ἂν προήρχοντο πηγῆς, τὰ φανερὰ διαβήματα καὶ τὰς μυστικὰς ἀποπείρας. «Ἐλθον τὴν ὑμετέραν ἔκθεσιν τῆς 16 Μαΐου, ἔγραφε τῷ πλοιάρχῳ τῆς «Σειρήνος» ὁ πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας, τὴν πρώτην τοιοῦτου εἶδους ἦτις μ' εὐχαρίστησε ἀπὸ ἔτους. Χάριν ὑμῶν ἄρχομαι βλέπων εὐκρινῶς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα». Ὅταν δύο τοιαύτης ἀξίας ἄνδρες ὑποβηθοῦνται ἀμοιβαίως καὶ εὐκρινῶς ὅταν τοποθετημένοι εἰς τοὺς πόλους τοῦ αὐτοῦ ζητήματος, ἐγκαθιστῶσι μεταξὺ αὐτῶν συνεχὲς ρεῦμα πληροφοριῶν, ἀγγελιῶν, διασαφήσεων, βέβαιον καθίσταται ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς χώρας αὐτῶν καλῶς ἐξυπηρετεῖται.

Τὸ φρούριον τοῦ Ναυαρίνου ἠδύνατο ἐπὶ μακρὸν νὰ κρατῇ τὸν Ἰμβραήμ ὑπὸ τὰ τείχη ἂν ἐλάμβανεν ἐπικουρίας ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Ἰμβραήμ κατέβαλε τὴν ἰσχυρὰν ταύτην θέσιν, ὡς ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου αὐτοῦ ὁ νέος Βοναπάρτης εἶχε καταβάλλῃ τὸ Τουλών. Κατήρξατο διὰ τῆς ἀλώσεως τοῦ λιμένος. Ὁ λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου εἶναι εὐρυτάτη λεκάνη σχεδὸν περιφερῆς ἥς ἡ νῆτος Σφακτηρία, μήκους δύο περίπου καὶ ἡμίσεος μιλίων, σχηματίζει μίαν τῶν πλευρῶν. Τὸ φρούριον ἀκοδόμηται ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας ὄχθης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἀγίου Νικολάου, ὑψομένου τετρακόσια ἐβδομήκοντα μέτρα ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Ὁ ἀριθμὸς τῆς φρουρᾶς δὲν ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους διακοσίους ἄνδρας· ἡ δὲ νῆτος τῆς Σφακτηρίας ἐφρουρεῖτο ὑπὸ χιλίων ἀνδρῶν καὶ δωδεκάδος πυροβόλων. Τῆ 8 Μαΐου 1825, ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀναχθεὶς ἐκ Μεθώνης ρίπτει ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς νήσου, εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ εἰσπλου ἀπόστασιν, σύνταγμα τακτικῶν στρατιωτῶν καὶ ἀπόσπασμα παλαιῶν Τιμαριωτῶν ὑπὸ τὸν Χουστεῖν μπέην, τὸν καταστροφία τῆς Κάσου. Ἡ ἐτέρα τῆς νήσου ἄκρα χωρίζεται τῆς στερεᾶς διὰ πορθμοῦ εὐδιαβάτου. Πρὸς τὸν θαλάσσιον λοιπὸν βραχίονα τοῦτον ἐφυγον δρομαῖοι Ῥουμελιώται, κλέφται, καὶ πυροβοληταὶ πρὸ τοῦ πυρὸς τῶν αἰγυπτιακῶν φρεγατῶν καὶ τῶν ἐπερχομένων ἀράδων πεζῶν. Οὐκ ὀλίγοι ἐν τούτοις γενναῖοι ἐφονεύθησαν εἰς τὰς θέσεις αὐτῶν. Ἐκεῖ εὖρε τὸν θάνατον ὁ ἠρωϊκὸς κυβερνήτης τοῦ «Ἄρεως», Τσα-

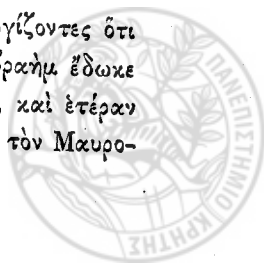
μαδός· ἐκεῖ εὖρε τὸν θάνατον ὁ εὐγενῆς ἐκεῖνος Πεδεμόντιος ἐξόριστος ὁ κόμης Σάντα-Ρόζα, ὅστις προκινδυνεύσας ἐν τῷ φιλελευθέρῳ κινήματι τοῦ 1821, Δεκεμβρίῳ μηνί τοῦ 1824 κατῆλθεν εἰς Ἑλλάδα προσφέρον αὐτῇ τὴν σπάθην του. Ὁ Ἴταλὸς ἐπαναστάτης, ὅστις κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἀρίστων αὐτοῦ φίλων, ἤθελεν ἐδρεῦσθαι, ἐὰν ἡ τύχη ἐποίει αὐτὸν Γάλλον, μεταξὺ Ῥοαγέ-Κολλάρ καὶ Λαινί, ὁ ἐλευθεροῖδεάτης, ὁ τοσοῦτον εἰλικρινῶς θλιβόμενος ὅτι μόνον ἦτο αἰεὶ τῶν ταλαιπώρων φιλοσόφων δι' οὓς ἡ παράτασις τῆς ὑπάρξεως δὲν εἶναι ἡ ἐλπίς, φλέγουσα ἐπιθυμία, διάπυρος προσευχή, δὲν ἠθιάνθη ἐαυτὸν καλούμενον ὑπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτοῦ ἀρχῶν νὰ μετᾶσχη τῶν ταραχῶν τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἴδῃ ἀπαθῶς τοῦ Ἑλληνας ἐγκαταλειπομένους «εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν πολεμίων τῆς χριστιανικῆς πίστεως». Ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα ἐτῶν καταλιπὼν τὴν νεαρὰν αὐτοῦ σύζυγον καὶ τὰ λατρευτὰ του τέκνα, ἐρρίφθη ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς πρώτας τάξεις τῶν παλληκαρίων. Ὁ ἔρωσ, ἔλεγεν, αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἶχέ τι τὸ ἱερὸν καὶ σεμνοπρεπές. Ὡς ὁ λόρδος Βύρων, οὕτω καὶ οὗτος ἐθεώρει ἐαυτὸν ὀφείλοντα ν' ἀποτίη, τὸ καθ' ἑαυτὸν, τὸ χρέος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πρὸς τὴν κοιτίδα πασῶν τῶν τεχνῶν, πρὸς τὴν πηγὴν πάσης ποιήσεως καὶ παντὸς πολιτισμοῦ. Ὁ κόμης Σάντα-Ρόζα θέλων νὰ προτενέγκη τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς τὴν σύγχρονον Ἑλλάδα, ἐπειδὴ ἡ ἀρχαία ἦτο «ἡ πατρίς τοῦ Σωκράτους», ἐκποτούμενος ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ βημάτων ἐκ τῆς ἐν τῷ στρατῷ κρατούτης ἀκατονομάστου ἀταξίας, μεμφόμενος ἐαυτὸν ἐπὶ ταῖς πλάναις του, οὐδὲν πλέον προσδοκῶν ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ θυσίας, ἐν τούτοις ὅμως στερεῶ τῷ ποδι βαίνων πρὸς τὸν θάνατον, τοιαύτη εἶναι ἐν βραχεῖ καὶ ἐν τῷ συγκινητικωτάτῳ αὐτῆς παραδείγματι πᾶσα ἡ τοῦ φιλελληνισμοῦ ἱστορία. Εὐγενῆς παρχφροσύνη μὴ δυνηθεῖσα νὰ μείνη δικαία ἐν ταῖς θλίψεσιν αὐτῆς καὶ ταῖς ἀποτυχίαις.

Ἐκ τῶν χιλίων ἢ χιλίων ἑκατὸν ἀνδρῶν τῶν συγκροτούντων τὴν φρουρὰν τῆς Σφακτηρίας, τριακόσιοι μὲν πεντήκοντα ἐφρονέθησαν, διακόσιοι δὲ ἤχηκλωτίσθησαν. Οἱ λοιποὶ, διαβάντες τὸν πόρον τῆς Συκιᾶς, κατέφυγον εἰς τὸν περίβολον τοῦ παλαιοῦ φρουδαλικοῦ πύργου τοῦ δεσποζόντος ἀπ' ἐνὸς μὲν τὸ Ἴονιον πέλαγος καὶ τὸν νῦν καταχεωσμένον λιμένα τῆς Πύλου, ἀπ' ἑτέρου δὲ τὸ πεδῖον τοῦ Λύκου καὶ τὸ ἔλος τοῦ Δάλιακ. Πέντε πᾶρωνες ἠγχυροβολημένοι ἐν τῷ λιμένι ἀνήχηθησαν εὐθύς ὡς ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τοῦ λιμένος τοῦ Ναυαρίνου· μόνος δὲ ὁ πᾶρων τοῦ πλοιαρχοῦ Τσαμαδοῦ ἐπέμενε ἀναμένων τὸν κυβερνήτην αὐτοῦ. Οὕτω τὰ ἐφόλκια αὐτοῦ ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τινὰς ἄλλους ἔτι. Τριάκοντα τέσσαρα πλοῖα τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου κατεῖχον κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὰ περὶ τὸ Ναυαρίνον, καὶ μόνον ὑπὸ τὰ πυροβόλα αὐτῶν διερχόμενος ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ τοῦ

λιμένος. Τὸ πλήρωμα τοῦ «Ἄρεως», ἔτοιμον ν' ἀνκτιναχθῆ εἰς τὸν ἀέρα ἐν ἡ περιπτώσει βλάβη τις τῶν ἰστίων παρέδιδεν αὐτὸ εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων, διεξέπλευσε τρόπον τινὰ ἀποινεὶ τὴν διπλὴν καὶ τριπλὴν γραμμὴν, ἥτις ἀπέκλειεν αὐτῷ τὴν ὁδόν. Δύο μόνον νεκροὶ καὶ ἑπτὰ τραυματῆαι ἔπεσαν κατὰ τὸν διάπλου ἐν πάρων ὑποστάντι ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ πῦρ τοσούτων φρεγατῶν.

Ἡ ἀπουσία τοῦ Μιαούλη παρέδωκε τῷ Ἰμβραήμ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν. Τῇ 12 Μαΐου, τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ὀλεθρίαν μάχην, ὁ Μιαούλης ἐνεφανίζετο αὐθις πρὸ τῆς Μεθώνης μετὰ πεντήκοντα ὀκτῶ σκαφῶν, ἐκ τοῦ οὐρίου δ' ἀνέμου ἐπωφελοῦμενος ἐκπέμπει ἐξ συγχρόνως κατὰ τῶν αἰγυπτιακῶν νεῶν πυρπολικὰ. Θαυμασία φρεγάτα ἐν Δέπτοφορδ ναυπηγηθεῖσα, δύο κορβέτται καὶ τέσσαρα ὀπλιταγωγὰ ἐγένοντο παρευθὺς παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ἡ ἐπιτυχία θὰ ἦτο πλήρης, ἂν τὸ πλεῖστον τοῦ στόλου τοῦ Ἰμβραήμ δὲν ἀνήγετο κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς προσβολῆς. Ἰδίως θὰ ἦτο πλήρης ἂν ἐπρόφθανε νὰ σώσῃ τὸ πολιορκούμενον φρούριον· ἀλλ' ἤδη τῇ 19 Μαΐου τὸ παλαιὸν τῆς Πύλου φρούριον, ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης προτβληθέν, ἐσυνθηκολόγησεν. Ἡ κατέχουσα τὰ ἐρείπια ταῦτα φρουρά, αὐξήθεισα ἐκ πάντων τῶν φυγάδων τῶν περιωθέντων τῆς ἐν Σφακτηρίᾳ σφαγῆς, συνεκροτεῖτο ἐξ ἑπτακροτίων ὀγδοήκοντα ἐξ ἀνδρῶν. Ἐπετροπή αὐτῇ ν' ἀπομακρυνθῆ εὐθὺς ὡς κατέθηκε τὰ ὄπλα. Νῦν τὸ πρῶτον, ὁ νικητὴς ἐφάνετο πιστὸς εἰς τὸν λόγον αὐτοῦ· ἡ δεξιὰ δ' αὐτῆ πολιτεία ταχέως ἀπέφερε τοὺς καρπούς τῆς. Οἱ Στερεοελλαδίται στρατιῶται, οἱ ὑπεραμυνόμενοι τοῦ φρουρίου τοῦ Ναυαρίνου, μαθόντες τὴν ἀγαθὴν συμπεριφορὰν τοῦ Ἰμβραήμ πρὸς τοὺς συττρατιώτας, ἔπαυσαν κωφεύοντες εἰς τὰς προτάσεις αὐτοῦ. Εἰς μάτην ὁ ἐκ Μιστρᾶ Ἰατράκος καὶ ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης ἐπέμενον ὅπως παρατῆῃ ἡ ἀντίστασις. Πεντήκοντα ἐξ τηλεβόλα καὶ ὀλμοὶ ἐκεραυνοβόλου τὸ φρούριον καὶ τὸ ὕδωρ σχεδὸν εἶχεν ἐκλίπη. Ἐθεωρήθη φρόνιμον νὰ μὴ ἀποκάμωσι τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Ἰβραήμ. Οὕτω δὲ μετὰ ἑπτὰ ἡμερῶν διαπραγματεύσεις ὁ αἰγύπτιος στρατηγὸς κατέλαβε θέσιν ἥτις ἠτράλιζεν αὐτῷ οὐ μόνον βᾶσιν τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμικῶν αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἀλλὰ καὶ τι πλέον ἀπαραίτητον καταρύγιον διὰ τὸν στόλον αὐτοῦ. Ἀνυπομονῶν λοιπὸν ν' ἀρπάτῃ τὴν λαμπρὰν πύτην ἐγγύην περαιτέρω εὐχεροῦς στρατείας, ὑπέκρυψεν εἰς πάσας τὰς ἀπαιτήσεις, εἰς αὐτὰς ἀκόμη τὰς ἰδιοτροπίαις τῶν πολιορκουμένων. Ἡ φρουρά τοῦ Ναυαρίνου ἠθέλησε νὰ μετενεχθῆ εἰς Καλάμας ἐπὶ οὐδετέρων πλοίων· ὁ δὲ Ἰμβραήμ ἐπέβιβασεν αὐτὴν ἐπὶ νέναυλωμένων ὑπ' αὐτοῦ αὐστριακῶν ἐμπορικῶν πλοίων,

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ ἤμισυ μόνον ἦσαν ἀκόμη ἤσυχοι, ὑπολογίζοντες ὅτι ἔπρεπε νὰ διαπλεύσωσι τὰς γραμμάς τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ὁ Ἰμβραήμ ἔδωκε τότε αὐτοῖς πρὸς συνοδίαν τὴν γαλλικὴν ἡμιολίαν «Ἀμάραντον», καὶ ἕτεραν τινὰ αὐστριακὴν. Ἄν δ' ἐκράτησεν αἰχμαλώτους τὸν Ἰατράκον καὶ τὸν Μαυρο-



μιχάλην, τοῦτο ἔπραξε μόνον ὅπως ἀνταλλάξῃ αὐτούς μετὰ δύο πασσάδων οὓς οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀρνηθῆναι νὰ συμπεριλάβωσι τῷ 1822 ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Ναυπλίου· ἴσως δὲ καὶ μὲ τὴν μυστικὴν ἐλπίδα νὰ δελεάσῃ τοὺς γενναίους τούτους αἰχμαλώτους. Ὁ Ἰμβραήμ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιλάβηται ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ πολέμου τῆς ἐξοντώσεως, ὅστις ἔμελλε νὰ φέρῃ εἰς ἀγανάκτητιν τὴν Εὐρώπην· ἐπεδόθη δ' εἰς αὐτὸν τρόπον τινὰ ἀγόμενος ὑπὸ τῆς ἀκατανικήτου κατ' αὐτοῦ ἀντιπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἡσθάνετο τὴν προσοχὴν τοῦ κόσμου ἐστραμμένην πρὸς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐφοβεῖτο περισσότερον παρ' ὅσον θὰ ἠδύνατο νὰ προσδοκᾷ τις παρ' ἐνὸς Τούρκου νὰ ἐξεγείρῃ κατ' ἑαυτοῦ τὴν φοβερὰν ἐκείνην δύναμιν τῆς κοινῆς γνώμης ἧς οὐκ ὀλίγα συμπτώματα εἶχεν ἤδη ἀποκαλύψῃ αὐτῷ τὴν ἰσχύν. Ἄλλως, ἔγραφεν ὁ κόμης Γκιλλιμιανῶ, ὁμιλεῖ ἀπαύστως περὶ φιλανθρωπίας καὶ περὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ υἱοῦ του· ἐγγυᾶται δὲ περὶ τῆς πειθαρχίας τῶν στρατευμάτων του. Οἱ ἐν Πέραν Εὐρωπαῖοι ἀντιπρόσωποι μόνον τὸ ἐξῆς, κατ' αὐτὸν ὀφείλουσι νὰ πράξωσιν· νὰ πείσωσι τὴν Πύλην ν' ἀνακαλέσῃ τὸν καπετὰν-πασσᾶν καὶ νὰ μὴ ἀνεχθῆ ποτὲ τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴν τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ῥεσίτ.

Οἱ στρατοὶ φθείρονται ταχέως ἐν ἐστρατείᾳ· ὁ δ' Ἰμβραήμ δὲν ἠθέλε βραδύνην νὰ ἴδῃ φθίνοντα ἐκείνον ὃν ἀντὶ τοσούτων θυσιῶν καὶ ἐπιμονῆς ἤγαγεν εἰς Μεθώνην, ἂν μὴ ὁ ἀντιβασιλεὺς δὲν ἐλάμβανε τὴν φροντίδα νὰ ἐξαποπέλλῃ ἀκαταπαύστως ἐνισχύσεις εἰς Κρήτην. Μόλις παραδοθέντος τοῦ Ναυαρίνου ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐπανέπλεεν εἰς Σούδαν· κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν, τὴν αὐτὴν μάλιστα ἡμέραν, ὁ Χοσρέφ-πασσᾶς κατέλιπε τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ Ἕλληνες διατρέχοντες τὸν κίνδυνον νὰ ἐμπέσωσι μεταξὺ δύο πυρῶν, διήρξαν τὰς ναυτικὰς αὐτῶν δυνάμεις εἰς δύο μοίρας. Ὁ Μιαούλης μετὰ τριάκοντα τεσσάρων παρώνων, ἔπλεε περιπολῶν ὑπὸ τὸ Ταίναρον. Τῇ 26 Μαΐου, συναντήσας πενήκοντα αἰγυπτιακὰς ναῦς κατευθυνομένας εἰς Σούδαν ὄρμησε κατ' αὐτῶν, ἀλλ' οἰανδήποτε ἐπιμονὴν καὶ ἂν ἀνέπτυξε διώκων αὐτάς, οὐδ' ἀπαξ εὕρεν εὐκαιρίαν, κατὰ τὸν διάπλουν τοῦτον, νὰ προσβάλῃ αὐτάς. Εὐτυχέστερος ὑπῆρξεν ὁ Σαχτούρης· τῇ 28 Μαΐου, εἶδεν ἐπιπλέοντα κατ' αὐτοῦ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον, τὸν παραπέμποντα τὸ πολιορκητικὸν ὕλικόν τὸ ἀποστελλόμενον πρὸς τὸν ὑπὸ τὸν Ῥεσίτ ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι στρατόν. Παρασκευὴν ἐκπλεύσασα τῶν Δαρδανελλίων ἡ τουρκικὴ στρατιὰ, προσεβλήθη μετὰξὺ Τενέδου καὶ Λήμνου τὴν πρωίαν τοῦ Σαββάτου. Οἱ δύο στόλοι ἔμειναν ἔναντι ἀλλήλων τεταγμένοι ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐκάστη δὲ ἡμέρα ἐσημειώθη διὰ νεᾶς συμπλοκῆς, χωρὶς οὐδενὸς ὀριστικοῦ ἀποτελέσματος. Κατὰ τὸν διάπλουν τοῦ στενοῦ ὅπερ χωρῖζει τὴν Εὐβοίαν ἀπὸ τῆς Ἄνδρου, οἱ Ἕλληνες ἐξέπεμψαν κατὰ τῆς φρεγάτας τοῦ Χοσρέφ-πασσᾶ τρία πυρπολικά. Ἡ ναυαρχίς, μετὰ τῶν ὀκτακοσίων αὐτῆς ἀνδρῶν κατεβρώθη ὑπὸ τοῦ πυρός ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν. Ἐν αὐτῇ ὑπῆρχε

καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ στόλου, οὐχὶ ὁμως καὶ ὁ πανοῦργος καπετάν-πασσᾶς, ἐπιθὰς ἐτέρου πλοίου εὐθὺς ὡς ἐμκρύνθη τῶν Δαρδανελλίων, ἦτοι ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῆς δραστηρίας κατασκοπείας τῶν Ἑλλήνων. Ὑπὸ τῶν πυρπολικῶν τοῦ ναυάρχου Σαχτούρη ἐνεπρήσθησαν καὶ δύο κορβέται· τριάκοντα δὲ μεταγωγικά καὶ ἀφθονία ὀρειχαλκίων πυροβόλων περιέπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου.

Τῆς παραπομπῆς διασκορπισθείσης τινὰ μὲν τῶν πλοίων ἐζήτησαν τὴν σωτήριαν ἐν τῷ παγασητικῷ κόλπῳ, τινὰ δ' ἐν τῷ πορθμῷ τοῦ Εὐρίπου. Ὁ καπετάν-πασσᾶς ἐξηκολούθησε τὸν πρὸς τὴν Σούδαν πλοῦν αὐτοῦ. Τῇ 12 Ἰουνίου, ὁ κυβερνήτης τῆς κανονιοφόρου « Ἀλσατιανῆς » ἠγκυροβόλει ἐν τῷ λιμένι τούτῳ ἐν μέσῳ διακοσίων πλοίων. Τῇ πρώτῃ τῆς 24, ὁ κυβερνήτης τῆς φρεγάτας « Ἀρτέμιδος » παρέπλεεν ἐνώπιον τῶν Χανίων τὴν οὐρὰν τῆς ἀναριθμητοῦ ταύτης στρατιᾶς, ἐκπλευσάσης ἀπὸ νυκτὸς τῆς Σούδας καὶ κατευθυνομένης βοηθεῖα λεπτοῦ ἀνέμου πρὸς τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου. « Οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφαίνοντο ». Αἱ ἐπικουρίαι τοῦ Ἰμβράκη, ἠγουμενοῦ τοῦ Χουσεϊν-μπεη καὶ συνοδεύοντος ὀλοκλήρου τοῦ στόλου τοῦ καπετάν-πασσᾶ, δὲν συνητηθήσαν πράγματι ὑπὸ τοῦ Μιαούλη ἢ τῇ 28 μόνον Ἰουνίου πλησίον τῶν Κυθέρων. Ἄλλ' ὡς ἡ τρικυμία εἶχεν ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἕλληνας τῶν ἀκτῶν τῆς Κρήτης, οὕτω νῦν ἡ νηγεμία παρέλυσε τὰς κινήσεις αὐτῶν ὅταν ἠθέλησαν νὰ ἐπιτεθῶσι διὰ τῶν πυρπολικῶν.

Ὁ καπετάν-πασσᾶς διεδρόμει μεταξὺ Κυθέρων καὶ Ἀντικυθέρων ὑπὸ ἐλαφρὸν νότον, ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐνεφανίσθησαν οὐριοδρομοῦντες. Τὰ ἐξήκοντα τρία πλοῖα αὐτῶν, τεταγμένα εἰς δύο φάλαγγας, ἀνεπτύχθησαν ἐπὶ μάχῃ ἐπὶ μιᾶς μόνης γραμμῆς, ὡς προσήγγισαν τὸν πολέμιον. Προέπλεεν ἡ ἡμιολία τοῦ Τομπάζη. Ἡ ἐλαφρὰ μοῖρα τῶν Ὀθωμανῶν, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ καπετάν-μπεη, ἐκ δεκαεννέα δὲ παρώνων καὶ κορβετῶν συγκροτούμενη, κατήρξατο τῆς μάχης· μετὰ μικρὸν ὁμως ὁ καπετάν-μπεης ὑπεχώρησε πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν φρεγατῶν. Αἱ δέκα αὐταὶ φρεγάται, λέγει ἀξιωματικὸς Αὐστριακός, ὁ ταγματάρχης Μπανδιέρα, ἀπετέλουν ἄριστα συγκεκριημένην παράταξιν ἣτις οὐκ ὀλίγον ἐδυσχέρανε τὰς κινήσεις τῶν Ἑλλήνων. Πέντε πάρωνες καὶ δύο πυρπολικά κατώρθωσαν ἐν τούτοις νὰ ὑπερφαλαγγίσωσι τὸν πολέμιον. Ὄρμησαν τότε κατὰ τινος τουρικοῦ πέρωνος, ὅστις μετὰ μεγίστης ἀνδρείας ἀμυνόμενος ἔδωκε τὸν καιρὸν εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν του. Ὁ κανονιοβολισμὸς διήρκεσεν οὕτω σφοδρότατος ἐφ' ὀλόκληρον ὥραν, μεθ' ὃ, ἂν δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν αὐστριακὸν ταγματάρχην, « οἱ Ἕλληνες ἀναστρέψαντες ἐν ἄκρᾳ συγχύσει ἐμακρύνθησαν τῆς μάχης ». Τῇ 5 Ἰουλίου, ἡ αἰγυπτιακὴ παραπομπὴ καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτὴν δύο στόλοι πρωταρμίζοντο ἀσφαλῶς ἐν Ναυαρίνῳ· ἦτο δ' αὕτη ἡ τετάρτη παραπομπὴ ἢ μετενεγκοῦσα εἰς Πελοπόννητον στρατὸν

καὶ ἐφόδια. Τὰ πυρπολικὰ, — οὐδεμία πλέον δυστυχῶς ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, — δὲν εἶχον τὴν δύνωμιν ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν φάλαγγα στόλου τινός. Ἡ θλιβερά αὐτὴ ἀποκάλυψις ὡς φυσικὸν οὐκ ὀλίγους ἀπεθάρρυνε· τὸ δὲ χερίστον ἦτο ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἐφαίνετο, εἶχον ἐπὶ τέλους τὸν κατάλληλον ἄνδρα. «Τὰ πάντα ἐνταῦθα, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ῥινῦ, κρέμονται ἀπὸ τοῦ Ἰμβραήμ· ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ θὰ ἦτο ἴσως ἡ μεγίστη ἐπιτυχία ἐξ ὧν ἠδύναντο νὰ ἐλπίζωσιν οἱ Ἕλληνες, — καὶ ἐκτίθεται λίαν παραβόλως», προσέθετεν ὁ πλοίαρχος τῆς «Σειρῆνος». Ὁ Ἰμβραήμ ὄντως ἐριψοκινδύνευε μεθ' ὀρμῆς καὶ ἐλαφρότητος ἀπαρμιλλοῦ· ὁ οὐρανὸς ὅμως ἐπεκύρου τὸ περίρημον ἀραβικὸν λόγιον: «Τὸ πεπρωμένον μόνον φονεύει».

Κύριος τοῦ Ναυαρίνου, τί ἄλλο εἶχε πλέον νὰ πράξῃ ὁ Ἰμβραήμ ἢ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῆς χώρας. Πάντες ἔφευγον πρὸ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ καὶ οὐδαμοῦ εὕρισκεν ἀντίστασιν. Οἱ Πελοποννήσιοι ἐζήτησαν κοινὴ βοήθην τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μετεκλήθη ἐξ Ἰδρας. Προκήρυξις τῆς Κυβερνήσεως, ἀναγορεύσασα τὸν δημοφιλεῖ ἄρχηγὸν γενικὸν διοικητὴν τῶν στρατευμάτων, συνεχάλει πάντας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὅπλα. Ὅρκοι ἐνώσεως, ὑποσχέσεις λήθης τοῦ παρελθόντος ἀντηλλάγησαν· αἰμάταιαι ὅμως διατυπώσεις δὲν κατέπνιξαν τὸ σπέρμα τῶν ἀρχαίων διχονοιῶν.

Ὁ Ἰμβραήμ στρατοπεδεύσας τῇ 20 Ἰουνίου ἐν Νησίῳ, ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Παμίσου ἄρδευομένη πεδιάδι, τῇ 26 εὕρισκετο εἰς Ἄργος, ὑπερβὰς τὸν αὐχένα τῆς Σιάλας, τὸ Λεοντάριον, τὴν Τρίπολιν, τὰς κλεισωρείας τοῦ Παρθενίου ὄρους. Οἱ Ἕλληνες ἀπωσθέντες ἐκ πάντων τῶν σημείων, ἀπεσύροντο κατακαίοντες τὴν συγχομιδὴν· τρόμος δὲ κατέχευε τὸ Ναύπλιον. Ἄκαρπός τις ὅμως ἐπιθεσις ἀποσπάσματος τοῦ Ἰμβραήμ κατὰ τῶν Μύλων τῆς Λέρνης ἐπένευσε μικρὸν τι θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας· φροντίς δὲ κατεβλήθη ὅπως ἐξαρθῆ τὸ γεγονός καὶ παραστῶσι σημαντικαὶ αἰ ζημίαι τῶν Αἰγυπτίων. Τῇ δ' ἐπαύριον βλέπων ὁ Ἰμβραήμ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφίμων καὶ τὴν βραδύτητα τοῦ στόλου ὑπεχώρει πρὸς τὴν Τρίπολιν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν πρὸς τὰς ἀποθήκας αὐτοῦ. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τάγματος ὑποχωροῦντος, δοξολογία ἐψάλη ἐν Ναυπλίῳ. Οἱ δ' Ἕλληνες ἤλπισαν ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης, θ' ἀπέκλειεν αὐτῷ τὰ στενά: ὁ ἀήττητος οὗτος Ἰμβραήμ, ἔλεγον, θὰ ὑποστῆ τὴν τύχην τοῦ Δράμαλης· ἀλλ' ἀφίθησαν τῷ Αἰγυπτίῳ στρατηγῷ δύο ἡμέραι ἀνενοχλήτου πορείας, καὶ ἐνῷ ὠμίλου ἀκόμη περὶ ἀποστολῆς στρατοῦ εἰς διωξίν του, ἐμάνθον ὅτι, παρὰ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸ μέγα στενὸν, κατέλαβεν οὗτος καὶ ἐκ δευτέρου τὸ ὑψίπεδον τῆς Τριπόλεως. Οἱ Ἕλληνες ἀπολέσαντες τὴν ἐλπίδα τῆς ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ ἀντιστάσεως κατὰ τῶν Ἀράβων, ἔβλεπον νῦν ἑαυτοὺς ἀδυνατοῦντας ν' ἀναχαιτίσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ὄρεσιν. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ χρόνῳ, εἴκοσι χιλιάδες Τούρκων παρετάσσοντο κλιμακῆδὸν ἐπὶ τῆς ἀρκτικῆς ὄχθης τοῦ

ταστάσει ὁ διοικητὴς τοῦ γαλλικοῦ σταθμοῦ δὲν ἠδύνατο, νὰ παραμένῃ ἐπὶ πολὺ μακρὰν τῆς Πελοποννήσου. Τῇ 20 Ἰουνίου 1825, ἡ «Σειρὴν» ἔπλεε καὶ πάλιν πρὸς τὸ Ναύπλιον. Πλήρης ἀναρχία ἐπεκράτει τότε ἐν Ἑλλάδι. Ἡ κεντρικὴ κυβέρνησις, θεωρουμένη ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς, μόλις καθίστα αἰσθητὴν τὴν ἐπήρειαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ὀχυρᾶς πόλεως ἐν ἣ εἶχεν ὄριση τῷ 1823 τὴν ἑδρὰν αὐτῆς. Τὸ νομοθετικὸν σῶμα συγκροτούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων προερχομένων κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ χωρῶν ὀλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων, ἐπὶ ψιλῶ ὀνόματι κατεῖχε τὰ ἀπαιτούμενον κῦρος· αὐτὴ δὲ ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξήρτάτο ἐκ τῆς ἐνδεχομένης ὑποστηρίξεως τῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ βοηθημάτων. Αἱ πρῶται καταβολαὶ τοῦ δανείου τοῦ Λονδίνου ἐχρησίμευσαν εἰς κάλυψιν τῶν ναυτικῶν δαπανῶν καὶ εἰς μισθοδοσίαν τῶν μισθοφόρων σιφῶν τῶν τοσοῦτω ταχέως καταστειλάντων ἐν ἔτει 1824 τὴν ἐπανάστασιν τῶν προκρίτων. Ὁ Μωρέας δὲν μετέσχε τῆς διανομῆς τῶν ἀγγλικῶν γουινεῶν· οἱ ὑπὸ τοῦ Κωλέττη κατὰ τῶν ἀποστάντων ἀντιταχθέντες βουμελιῶται μαχηταὶ προσηνέχθησαν ἐν τῇ χερσονήσῳ ὡς πρὸς κατακτηθεῖσαν χώραν. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκπληττώμεθα ἂν οἱ Πελοποννήσιοι, ὑποταγέντες κατὰ τὸ φαινόμενον, ἐτήρουν ἐν τῷ βᾶθει τῆς ψυχῆς αὐτῶν μνησικακίαν τινα κατὰ συμπεριφορᾶς οὐχ ἦττον τὰ συμφέροντα ἢ τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν πληξάσης.

Ἐν τούτοις μόνον μετὰ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰσραήμ καὶ τὴν ἥμιστον περίφημον στρατείαν, τὴν διευθυνθεῖσαν αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ προέδρου Κουντουριώτου, κατὰ τῆς ὀπισθοπορείας τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἡ ἀσυμφωνία ἢ μηδέπω παύσατα μεταξὺ Πελοποννησίων, Στερεοελλαδιτῶν καὶ Νησιωτῶν, ἤρξατο δεινυμένη. Πανταχοῦ ὅπου κόμματα σχηματίζονται σπάνιον δὲν εἶναι νὰ ζητῶσι καὶ ἐξωτερικὰς ὑποστηρίξεις τὰ μὲν κατὰ τῶν δέ. Ἐν μηνὶ Μαίῳ τοῦ 1824, οἱ Ἕλληνες κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς ἰδέας νὰ ἐκλέξωσιν ἑαυτοῖς βασιλέα. Εἶχον εἰδοποιηθῆ ἐκ Βερῶνης περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διέτρεχον ἐμμένοντες ἐν τῇ δημοκρατικῇ μορφῇ τοῦ πολιτεύματος. Ἦρξαντο ψελλίζοντες τὰς λέξεις σύνταγμα, μοναρχία· προβλήθησαν δὲ καὶ τινα ὀνόματα ἡγεμονικῶν. Ἡ Ἑλλάς δὲν παρέιχε προσωπικότητα ἀρκούντως ἔξοχον ὅπως δυνηθῶσι νὰ ἐλπίζωσι τὴν συγγέντρωσιν ἐπὶ τινος ἐθνικῆς ἐκλογῆς ἀριθμὸν ψήφων ἀρκούντως ἐπιβάλλοντα. Συνενόησις δ' ἐπέκειτο, ὡς διεδίδετο, Ἀυστρίας καὶ Ῥωσσίας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ πρώην βασιλέως τῆς Σουηδίας, τοῦ συνταγματάρχου Γκούσταβου. (1) Αἴφνης σπουδαιότερα πρὸς ἐφῆμη διατρέχει πᾶν Ἑλλάδα· τὸ φιλελληνικὸν κομμητάτον τῶν Παρισίων ἀνελάμβανε, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τοῦ

(1) Ὁ βίαιος καὶ φαντασιόπληκτος Γουστάβος-Ἀδόλφος Δ'. ἀποβλήθεις τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν Σουηδῶν καὶ ζῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Γκούσταβου.

κόν χρῆμα δὲν θέλει χρησιμεύσῃ εἰς ἴδρυσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ γαλλικοῦ βασιλείου». Μετὰ τινὰς ἡμέρας διακήρυξις τις ἐξ Ὑδρας μετενεχθεῖσα καλύπτεται ὑπὸ ὑπογραφῶν ἐν Ναυπλίῳ. «Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος θέτει ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τῆς Μεγάλῃς Βρεταννίας».

Ἡ ὑπερβολὴ αὕτη ὑπερηκόντισεν ἀδεξίως τὸν σκοπὸν· ὁ δὲ γάλλος ναύαρχος ἐπωφελοῦμενος ἐκ τούτου τρέπεται ὁδὸν εἰς τὴν μετ' οὐ πολὺ αὐτὸς ὁ κομμοδόρος δὲν θέλει ἀποφύγη νὰ παρακολουθήσῃ αὐτόν. «Μετέρχομαι πρὸς πάντας ἐνταῦθα τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, γράφει τῇ 23 Σεπτεμβρίου τῷ ὑπουργῷ κηρῦττων ἐνωσιν καὶ ὁμόνοιαν. Καθησυχάζω τοῦ μᾶλλον ἀνυπομόνου, διαβεβαιῶν αὐτοὺς περὶ τῶν γενναίων διαθέσεων τοῦ βασιλέως, μὴ ἀποκρύπτων αὐτοῖς ὅτι εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν δυνάμεων πρέπει ν' ἀπευθυνθῶσι πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν». — «Ἡ Ἑλλάς, προσέθετε, εἶναι λίαν πτωχὴ ὅπως ἀνθέξῃ εἰς τὸ βάρος ἐγκαθιδρύσεως βασιλείας ἧς αἱ δαπάναι δὲν θὰ κατεβάλλοντο ὑπ' ἄλλων. Ἄλλως πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τῆς χώρας· τίνα στηρίγματα θέλει εὐρῆ ἐν αὐτῇ ἡ βασιλεία; Μέγα ὑπάρχει χάσμα μεταξὺ τῶν ποιμένων τῶν ἀποτελούντων τὴν βᾶσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ εὐαριθμοῦ τινὸς νεότητος κατ' ἐπιπολὴν μορφωθείσης ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Αὐτὸς δ' ὁ κλῆρος δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ δύναμιν, ἐλάχιστά ἰσχύων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμαθῆς. Μόνον τὴν ἀπὸ κοινοῦ προστασίαν τῶν Δυνάμεων θεωρῶ δυναμένην νὰ ὠφελήσῃ τὴν Ἑλλάδα».

Σοφὴ ἡ συμβουλή, πᾶν ὅμως σχέδιον διευθετήσεως τῶν πραγμάτων ἦτο πλημμελὲς ἐκ βάσεως, ἐφ' ὅσον ἀπεκρούετο ἡ χρῆσις μέσων καταναγκαστικῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ. «Ναί, ἐν τούτῳ κεῖται ὁ γόρδιος δεσμός, ἀνέκραζεν ἐν ἀδημονίᾳ ὁ πρέσβυς Γκιλλεμινῶ, περιοριζόμενος ὑπὸ τῶν ὑπουργικῶν ὁδηγῶν ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς διστακτικῆς, αὐστριακῆς πολιτικῆς. Ἐὰν ἡ Εὐρώπη συνομολογήσῃ ἅπαζ εἰς ῥῆξιν αὐτοῦ, τὰ πάντα θέλουσι καταστῆ εὐκόλα ἢ τοῦλάχιστον προσιτά· ἀλλὰ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων, τῶν αἰωνίων διαπραγματεύσεων, καὶ τῆς διὰ παντὸς τρόπου ἀποφυγῆς γενναίων ἀποφάσεων, ποῦ θέλουσι καταλήξῃ τὰ πράγματα, ὅταν ἔχωμεν νὰ κάμωμεν μὲ ἀνθρώπους, οἵτινες εἰς τὰς δεδομένας αὐτοῖς συμβουλάς ἀποκρίνονται δι' ἀποφθεγμάτων τοῦ Κορανίου ;»

Ἐνῷ ἡ διπλωματία διηρημένη ἐπελαγοδρόμει οὕτω, ἐνῷ ὁ κόμης Γκιλλεμινῶ ἐξηκολούθει ἐνεργῶν παρὰ τῷ Διβανίῳ «ἐκ καθήκοντος καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐλπίδος ἐπιτυχίας», τὰ ἐπὶ τοῦ ὄροπέδιου τῆς Τριπόλεως αἰγυπτιακὰ στρατεύματα παρεξέτεινον τὰς ἀναγνωρίσεις αὐτῶν ἀκωλύτως πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις. Καίτοι δὲ ὁ πολέμιος ἦτο διεσκορπισμένος, καίτοι ὁ Ὑψηλάντης καὶ

ὁ Κολοκοτρώνης εἶχον ὑποστρέψη εἰς Ναύπλιον σχεδὸν μόνοι, ὁ Ἰμβρατὴμ δὲν ἀπέκαμνεν ἀγρυπνῶν. Ἐξησφάλιζε τὰς θέσεις του, τὰς γραμμὰς τῶν συγκοινωνιῶν του καὶ τῆς ὑποχωρήσεως, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸν ἄτακτον πόλεμον ἀντικαθίστα διὰ πολέμου μεθοδικοῦ. Ἐπελθὼν ἐπὶ τὸν Μιστράν ἐκυρίευσεν αὐτὸν σχεδὸν ἀναίμακτα. Ἐκεῖθεν κατῆλθε πρὸς τοὺς δύο κόλπους τῆς Μάνης ὅπως καταστρέψη πάντα τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα ἐπιτήδεια. Διέτρεχεν οὕτω καταστρέφων διὰ τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου τὰς διαφοροὺς τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχίας. Στηρίζων τὰ νῶτα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τοῦ Ναιαρίνου καὶ μεγάλων ἀποθηκῶν ἐξ Αἰγύπτου πληρουμένων, δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐρημώη κατὰ ζώνας πᾶσαν τὴν χώραν· διότι προφανῆς αὐτοῦ σκοπὸς ἦτο νὰ καταβάλλῃ τοὺς κατοίκους αὐτῆς διὰ τῆς πείνης. Ἀναγκάσας ἤδη αὐτοὺς νὰ φύγωσιν εἰς τὰ ὄρη, προεδόκα ὅτι ὁ χειμὼν διώκων καὶ πάλιν αὐτοὺς πρὸς τὰς πεδιάδας ἤθελε τοὺς παραδώσῃ εἰς τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀπέπεμψε τὸν στόλον εἰς Αἴγυπτον, πρὸς μεταφορὰν νέων στρατευμάτων. Ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ στόλου τούτου ἐξηρτάτο ἡ τύχη τῆς Ἐπαναστάσεως.

Οἱ ὑπηρετήσαντες μόνον ἐν τακτικῷ ναυτικῷ, οἱ εἰθιμίμοι ἐν ναυστάθμοις ὑπερχειλιζοῦσιν ἐκ τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, δυσκόλως δύνανται νὰ σχηματίσωσιν ἰδέαν περὶ τῶν παντοίων δυσκολιῶν ἐν αἷς οἱ Ἕλληνες ἠναγκάζοντο νὰ διεξαγάγωσι τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα αὐτῶν. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐν ταῖς νήσοις ἔνδεια ὥστε θαῦμα ἦτο ἡ συγχέντρωσις μηνιαίας προμηθείας δι' ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ χιλιάδας ἀνδρῶν. Εἰ καὶ ἡ λιτότης τοῦ Ἕλληνοσ ναύτου ἀείποτε ὑπῆρξε παρομιώδης, ὁ πλοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ παραταθῇ μετὰ τὴν ἐξάντλησιν καὶ τοῦ τελευταίου χρομμύου καὶ τοῦ τελευταίου διπυρίτου. Ἡ πείνα ἀπειλητικὴ ἠνάγκαζε τοὺς στόλους εἰς ἐπιστροφὴν καὶ ἡ στάσις ἐκράτει αὐτοὺς ἐν τοῖς λιμέσιν. Μόλις ἐπάτουν τὸν πόδα αὐτῶν ἐπὶ τῆς προκυμιαίας, οἱ Ἕλληνες ναῦται περικυκλούμενοι ὑπὸ συζύγων καὶ τέκνων ἐν τῇ φρικωδεστάτῃ τῶν ἀποριῶν, ἀπήτουν ἐν βοῇ τοὺς μισθοὺς αὐτῶν καὶ τὴν ἐκ τῶν θαλασσίων λειῶν μερίδα. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενόν, αἱ λείαι ἀμφισβητηταί· αἱ ἀρχαὶ αἱ πειρώμεναι νὰ πείσωσι τὸν ἐκ τῶν δεινοπαθημάτων ἐξηρηθισμένον τοῦτον ὄχλον, ἔπιπτον τὰ πρῶτα θύματα τῆς παραφορᾶς του. «Οἱ ναῦται, λέγει ἡμῖν ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἐστήριζον τὴν μάχαιραν ἐπὶ τοῦ στήθους τῶν προκρίτων καὶ ἐνέβαλλον τὸ πῦρ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν». Τὸν μῆνᾶ Ἰούνιον τοῦ 1825, Μπουμπουλίνα ἡ ἀτρόμητος καὶ σκληρὰ ἀμαζῶν ἐφονεύθη πιστολισθεῖτα ἐν Σπέτσαις.¹ Ὁ Κανάρης

¹) Ἐν ἔτει 1890 συμπλέων ἐν τῇ Μαύρῃ θαλάσῃ μετὰ τοῦ γέροντος Ὁρλώφ, -δὲν γινώσκω ἂν ζῆ ἀκόμη ἡ ἀγαθὸς γέρον, -αὐτόππου τοῦ τραγικοῦ τέλους τῆς Μπουμπουλίνας (Λασκαρίνας) ἔμαθον παρ' αὐτοῦ, ὅτι αἷτιος τοῦ θανάτου αὐτῆς ἐγένετο ὁ ὠραῖος ἐκ τοῦ πρώτου γάμου υἱὸς τῆς Γεώργ. Δ. Γιάνουζας, ὅστις βραδύτερον ἐφονεύθη μαχόμενος πρὸ τοῦ Ἄργους κατὰ τοῦ

παρ' ὀλίγον ὑφίστατο τὴν αὐτὴν τύχην ἐν Αἰγίνῃ. Ὁ Μικαούλης εἶδεν ἑαυτὸν ἐγκαταλιμπανόμενον ἐνώπιον τοῦ πελεμίου ὑπὸ τοῦ πλείστου τοῦ στόλου αὐτοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἐθεώρουν μετὰ πεποιθήσεως πᾶσαν πραγματείαν προερχομένην ἐξ ὀθωμανικοῦ λιμένος ὡς καλὴν λείκν, ὑφ' οἰανδήποτε καὶ ἂν μετεφέρετο σημαίαν. Οἱ δισταγμοὶ δὲ τῶν προκρίτων εἰς ἐπιδοκιμασίαν τῶν διαρπαγῶν αὐτῶν παρίσταντο εἰς τὰ ὄμματα αὐτῶν ὡς ἔνδειξις ἐγκληματικῆς συνενοχῆς.

Ἡ κατὰ χροσὶς τῆς οὐδετέρας σημαίας ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐξήγει, ἂν μὴ ὀλοσχερῶς, καὶ ἐδικαιολόγει τὰς βιαιοπραγίας ταύτας. Ἀπὸ μηνῶν ἐννέα ὁ τουρκικὸς καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μᾶλλον περενοχλούμενοι ἢ καταβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἔσυρν μεθ' ἑαυτῶν ἀτελευτήτους ἐφοδιοπομπείας, ἐφ' ὧν ἐκυμάτιζον πᾶσαι σχεδὸν αἰ σημαῖαι, ἐξαιρέσει τῆς γαλλικῆς. Βοηθεία τῆς συνενοχῆς ταύτης ἐγένετο ἡ εἰς Πελοπόννητον εἰσβολή· τὸ δέλεαρ αἰσχροῦ καὶ ἀνόμου κέρδους ἔμελλε νὰ παρᾶσχη καὶ πάλιν τῷ Μεχμέτ-Ἀλῆ τὰ μεταγωγικὰ ὧν εἶχεν ἀνάγκην πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἰμβραήμ. Ὀλίγον ἔλειψεν ἡ ἀκατονόμαστος αὐτῆ κερδοσκοπεῖα νὰ λάβῃ διὰ τῶν χειρῶν τοῦ Κανάρη φοβεράν καὶ δικαίαν τιμωρίαν.

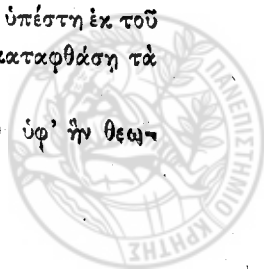
Ὁ λιμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, καλυπτόμενος ὑπὸ μακροῦς γραμμῆς ὑφάλων δι' ὧν ἀδύνατος σχεδὸν ὁ διάπλους ἄνευ πρωρέως, περιελάμβανε, τῇ 10 Αὐγούστου 1825, ἐκτὸς ἐξήκοντα αἰγυπτιακῶν σκαφῶν, ἑκατὸν πεντήκοντα εὐρωπαϊκὰ ὧν εἰκοσιπέντε γαλλικὰ μετὰ φορτίου βάμβακος διὰ Μασσαλίαν. Περὶ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἐσπέρας, ὁ Κανάρης ἀφικνεῖται εἰς τὸν εἰσπλουν τοῦ λιμένος τούτου, ἄγων τρία πυρπολικὰ καὶ δύο πολεμικοὺς πάρωνας. Οὐρίου ἀνέμου πνέοντος, ὁ ἥρω, ἀνυπομονῶν νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τούτου, κρίνει ἀνωφελές· ν' ἀναμένη τοὺς συμπολεμιστάς. Εἰσορμᾷ μόνος εἰς τὸν εἰσπλουν· χρώμενος δὲ στρατηγήματι μὴ καταδικαζομένῳ ὑπὸ τῶν ναυτικῶν νομίμων, ἀποκρύπτει τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ. Ὁ αἰγύπτιος πρωρεὺς βλέπων κυματίζουσαν ἐπὶ τοῦ κέρατος τὴν ῥωσικὴν σημαίαν καὶ νομίζων ὅτι πλησιάζει οὐδέτερον πλοῖον, προσέρχεται ἀνυπόπτως καὶ ὀδηγεῖ τὸν πάρωνα διὰ τῶν ὑφάλων. Ὁ Κανάρης μόλις διαβάς ἐπιπλέει εὐθὺ κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου· ὁ πελάγιος ὁμως τότε ἄνεμος κο-

Δράμαλη. Τούτου ἠράσθη ἡ Εὐγενία Χριστοδούλου Κούτση, καίτοι μετ' ἄλλου μεμνηστευμένη, ἀπήχθη δὲ ὑπὸ τοῦ Γιάνουζά ἐν ἄγνοιά ὅπως τῆς Μπουμπουλίνας. Οἱ ἀδελφοὶ τῆς ἀρπαγείσης μετὰ τοῦ Ἐμμανουὴλ Δ. Ὀρλώφ ἔνοπλοι κυκλοῦσι τὴν οἰκίαν τῆς Μπουμπουλίνας ἀπειλοῦντες φόνον τοῦ ἀρπαγος. Ἡ Μπουμπουλίνα ἐξεληθούσα ἐπὶ τῷ θορύβῳ εἰς τὸ παράθυρον ἐπλήγη εἰς τὸ μέτωπον. Ἡ οἰκία αὐτῆς ἀνήκουσα νῦν εἰς τὸν I. Καστριώτην φέρει ἔτι τὸ ἴχνος τῆς σφαιράς ἐπὶ τοῦ παραστάτου πρὸς ὃν φαίνεται ἐστήριξε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ μέτωπον. Ἡ ἥρωὶς ἦτο εὐειδῆς καὶ εὐσωμος, οὐχὶ δὲ ἄσχημος καὶ χονδροκόκκελον ὡς λέγει ὁ Βαρθέλδου. Ἡ ὥραία αὐτῆς ναυαρχὶς α' Ἀγαμέμνων» μέγας πάρων 110 ποδῶν, ὀπισθεὶς εἰς κορβέτταν ἐπὶ Καποδιστρίου, ἐκάθη ἐν Πόρῳ.

πάξει, ὁ καιρὸς μεταβάλλεται καὶ τὸ πυρπολικὸν ἀναγκάζεται εἰς διχδρομάς ὅπως χωρήσῃ πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος. Οὐδεὶς στόλος, οὐδ' αὐτὸς ὁ τουρ- κικὸς, ἐπιτρέπει ἐν καιρῷ πολέμου εἰς ἄγνωστον ναῦν νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ χωρὶς πρότερον νὰ διερωτήσῃ αὐτήν. Λέμβοι· ἐκπέμπονται ἐκ τῶν προ- φυλακιδῶν φρεγατῶν. Ἐθεάθησαν τότε ἐκ τοῦ γαλλικοῦ πολεμικοῦ πάρωνος «Μελίσσης», ὁμοῦσῃ πρὸς τὸν ἔκπλου τοῦ λιμένος, πλείονες ἄνδρες κατα- βαίνοντες μετὰ σπουδῆς εἰς λέμβον ῥυμουλκουμένην ὑπὸ τοῦ πάρωνος τοῦ Κα- νάρη. Οὔτε τὰ φρούρια τοῦ λιμένος, οὔτε ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος εἶχον ἀκόμη ὑποπτευθῆ τι· ἐπὶ τῆς «Μελίσσης» ὅμως ὁ χειρισμὸς ἐφάνη παράδοξος. Πρώτη ὡς ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς ἀπειλουμένη κατήρξατο ἀμέσως λαμβάνουσα τὰ μέτρα αὐτῆς. Αἱ σκιαδες καταβιβάσθησαν, ἐσήμανεν ἡ γενικὴ κλήσις, ἀφέθησαν οἱ ἀρτέ- μονες, τὰ πυροβόλα ἐπληρώθησαν· περσεκευάσθησαν δ' εἰς ἀποκοπὴν τῶν ἀγκυρῶν. «Τὸ ὑποπτον πλοῖον, λέγει ὁ κυβερνήτης τῆς «Μελίσσης», πλοίαρχος Ἀργκούς, εὗρίσκετο τριακοσίας πεντήκοντα περίπου ὀργυῖας ἀφ' ἡμῶν ὅταν πᾶσα ἡμῶν ἀμ- φιβολία διελύθη ὅτι τὸ ὑπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγκαταλειφθὲν πλοῖον ἦτο πυρπολικόν! Ἐξαίφνης ἀνεφλέγη· τότε δὲ οἱ ἐν τῷ πελάγει μείναντες δύο πάρωνες ἀνεπέτασαν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν». Τὸ πῦρ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ δια- δοθὲν περιλείχει τὰ ἄρμενα· κερουλοὶ καὶ πλῆγιαστῆρες καταβιβρώσκονται, τὰ δὲ ἰστία διαφυγόντα τῆς συνεχούσης προσηνέμωσ αὐτὰ ἐντάσεως ἐπαναπί- πτουσιν ἐπὶ τῶν ἰσθῶν καὶ τὸ πλοῖον ἀναποδίξει, ἀποκλίνει, ἀναλαμβάνει τὴν πορείαν του, ὅτε μὲν δεξιᾶ, ὅτε δὲ ἀριστερᾶ, κατὰ τὴν ἀτάκτως ὠθοῦσαν αὐτὸ πνοὴν τοῦ ἀνέμου καὶ τὰ ὑπολειπόμενα αὐτῷ ἰστία, τὰ ὑπ' αὐτῆς κολπούμενα. Διέρχεται οὕτω μεταξὺ πλείστων πολεμικῶν καὶ ἐμπορικῶν πλοίων, περιπλέον τὸ μὲν, ἐπιφαῦον τὸ δέ, τὰ πάντα καταπτοῦν. Τὰ τουρκικὰ ἐφόλκια κατορ- θοῦσι τέλος νὰ ῥίψωσιν ἐπ' αὐτοῦ τὰς ἀρπάγας, καὶ ῥυμουλκοῦσιν αὐτὸ πρὸς τὴν ἐγγὺς ἀκτὴν ἐφ' ἧς ἡσύχως ἐξοκέλλει. «Ἐὰν τὸ πλοῖον τοῦτο, ἔγραφεν ὁ Ἀργκούς, προσεκολλᾶτο κατὰ κακὴν μοῖραν εἰς τὴν φρεγάταν τῆς πρωτοπορείας, ἡ σύγχυσις ἤθελεν ἐμπέσῃ εἰς τὸ λοιπὸν τοῦ στόλου· τὰ δ' ἕτερα δύο πυρπο- λικὰ ἤθελον προσδράμῃ προσβάλλοντα ἕτερα πλοῖα. Ἡ καταστροφὴ θὰ ἦτο τρομερὰ, πλήρης δ' ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἡ «Μέλισσα» παρημποδισέ πως αὐτούς».

Καὶ τοι ἀπηγεῖτο χρόνος τις εἰς τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα ὅπως συνέλθωσιν ἐκ τοσοῦτον δεινῆς ταραχῆς, ὁ Κανάρης διέτρεξε τοὺς μεγίστους τῶν κινδύνων· Βολαί τινες τηλεβόλου ἐκ τοῦ πάρωνος τοῦ πλοίαρχου Ἀργκούς διήγειραν τὴν προσοχὴν τῶν πυροβολείων τοῦ λιμένος· ὁ δὲ ἀτρόμητος Ψαριανὸς ὑπέστη ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ πῦρ τοῦ πυροβολείου τῆς Συκῆς, ἵνα κατορθώσῃ νὰ καταφθάσῃ τὰ πλοῖα τὰ ἀναμένοντα αὐτὸν ἐν τῷ πελάγει.

Διαφόρως κρίνονται αἱ ἀνθρώπινοι πράξεις, κατὰ τὴν ἔποψιν ὑφ' ἣν θεω-



ροῦνται. Ὁ ἥρωσ οὗτος, ἀντικείμενον τοῦ ἀμιγῶς θαυμασμοῦ τοῦ ναυάρχου Δὲ Ρινῦ καὶ τοῦ πλοίαρχου Δὲ Ραϊ, εἰς τὰ ὄμματα τοῦ οὐδετέρου ναυτικοῦ, ὅπερ παρ' ὀλίγον νὰ περιλάβῃ ἐν τῇ καταστροφῇ ἦν παρεσκευάζε τῷ στόλῳ τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ἐφαίνετο ἀποτρόπαιος πειρατής. Μετὰ πικρίας κατετοξεύετο κατ' αὐτοῦ ἡ μομφή, ὅτι πρὸς ἐκτίλειν «τοῦ περιφρήμου τούτου ἀνδραγαθήματος» μετεχειρίσθη ξένην σημαίαν. Ἐν τούτοις τὰ διεθνή νόμιμα δὲν ἀπαγορεύουσι τὴν προσποίησην, ἀλλὰ μόνον τὴν ὑπὸ ψευδῆ σημαίαν μάχην. Ὁ πλοίαρχος Ἀργκοὺς καὶ ὁ Γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας, Δροβέττης, ὀλίγον ἐπέμενον ἐπὶ τοῦ λεπτοῦ τούτου ζητήματος· ὑψηλότερον δ' ἀπέβλεπον α διαμαρτυρίαι αὐτῶν. Ἀμφότεροι ὑπεστήριζον ὅτι ἐὰν ὁ Κανάρης ἐπετύγγανεν ἐν τῷ καταχθονίῳ αὐτοῦ σχεδίῳ» δὲν ἤθελε μόνον προξενήσῃ ἀνυπολογίστους ζημίας εἰς τὸ εὐρωπαϊκὸν ἐμπόριον, ἀλλ' ἤθελε, κατ' αὐτούς, ἐπισύρῃ αἰματηρὰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῆς φραγκικῆς παροικίας. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Μελίσσης» ὅστις διοικῶν τῷ 1823 τὸν «Ἀγγελιαφόρον», εἶχε σώτῃ τοὺς καθολικοὺς τῆς Σύρου, «παρεῖχε νῦν, κατὰ τὸν Δροβέττη, οὐχ ἥττον σημαντικὴν ἐκδούλευσιν εἰς συμφέροντα ἄπερ ἡ Γαλλία, οἰακδήποτε καὶ ἂν ἦσαν κατὰ βάθος αἱ συμπάθειαι αὐτῆς, εἶχε τὸ ἐπιτακτικὸν δικαίωμα νὰ προστατεύσῃ». Ἐκαστος ἐναυθὰ ἐξετέλει τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ· ὁ Κανάρης θέλων νὰ ἐμπρήσῃ αἰγυπτιακὸν λιμένα, ὁ πλοίαρχος Ἀργκοὺς προξενῶν τὴν ἀποτυχίαν ἐγχειρήματος οὕτινος τὸ ὑπ' αὐτὸν πλήρωμα καὶ οἱ ὁμογενεῖς πιθανῶς θὰ ἦσαν τὰ πρῶτα θύματα. Ἐν τούτοις ἡ ἐφημερίς τῆς Ὑδρας, ἥτις οὐδέποτε, ἔλεγεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, «ἄφινεν εὐκαιρίαν ὅπως συκοφαντήσῃ τὰ ἐλάχιστα διαβήματα τῆς Γαλλίας», μεγάλως ἐθορῶει διὰ τοὺς πυροβολισμοὺς τοὺς βίβθέντας ὑπὸ γαλλικοῦ τινος πάρωνος κατὰ ἑλληνικοῦ τινος πυρπολικοῦ. Ὁ Κανάρης ὅμως δὲν μετέσχε τῶν ἀντεγκλήσεων τοῦ ὑδραϊκοῦ τύπου. Εἰ καὶ ἠδύνατο μετὰ τινος δικαίου ν' ἀποδώσῃ ἡμῖν τὴν ἀποτυχίαν του, προτίμησε κάλλιον νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν μέσων τῆς ἐπανορθώσεως αὐτῆς καὶ πῶς νὰ μὴ ἀπομακρύνῃ δι' ἀκάρπων διαμαρτυριῶν, συμπαθείας ὧν ἡ Ἑλλάς εἶπερ ποτε καὶ ἄλλοτε εἶχεν ἀνάγκην. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεμιστοκλῆς ἔπλεεν εἰς Τουλῶνα ἐπὶ τῆς ἡμιολίας «Ἀμαράντου», ἀνατεθειμένος εἰς τὴν μέριμναν τοῦ φιλελληνικοῦ κομητάτου τῶν Παρισίων, ἐνῶ ἀπὸ τῆς «μικρᾶς Ἀγγλίας», — ὡς ἀπεκάλει τὴν Ὑδραν ὁ Ἰμβραήμ, — ἐξηκολούθουν νὰ κατευθύνωσι τὰς σφοδροτάτας καθ' ἡμῶν ἐπιθέσεις.

Ἡ θέσις ἡμῶν ἐν Ἑλλάδι ὑπέκειτο εἰς πάσας τὰς διακυμάνσεις ὅς ἡ κοινὴ γνώμη ὕφιστατο ὑπὸ τῶν κατὰ βούλησιν μεταποιουμένων γεγονότων ὑπὸ τῶν ἐπικινδύνων πρακτορείων δημοσιότητος. Οἱ Ἄγγλοι ἐξεμεταλλεύοντο ἐπιτηδείως τὰς μετὰ τῆς Αἰγύπτου στεναῖς ἡμῶν σχέσεις. Μεγαλύνοντες τὴν παρὰ τῷ Ἀντιβασιλεῖ ἰσχὺν ἡμῶν, κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τοὺς Ἕλληνας ὅτι ἀφ' ἡμῶν ἐξηρτάτο ν' ἀποσύρῃ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐκ Πελοποννήσου τὰ αἰγυπτιακὰ στρα-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

**Ἐπιπέδου Μεσολογγίου ὑπὸ Ἰμβραήμ καὶ Ῥεσίτ,
22 Ἀπριλίου 1826.**

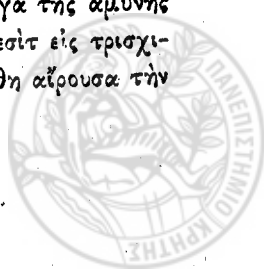
Κατὰ τὴν λακωνικὴν καὶ ἐμφαντικὴν ἔκφρασιν τοῦ πλοιάρχου Φερρέν, ἐρω-
τωμένου ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Δὲ Ρινῦ περὶ τῶν πληροφοριῶν ἃς συνεκόμισε κατὰ
τὸν πλοῦν αὐτοῦ περὶ τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1825,
«δὲν ὑπελείποντο πλέον ἐργασίαι ἐν Πελοποννήσῳ». Ὁ Ἰμβραήμ διατρέχων
ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον αὐτὴν μετ' ἐλαφρῶν φαλάγγων, δυνάμει δισχιλίων ἀν-
δρῶν ἐκάστης, κατέσφαζε καὶ ἐδῆου τὴν χώραν πᾶσαν, μικρὸν δὲ κατὰ μικρὸν
ὁ Μωρέας μετεβάλλετο εἰς ἔρημον. Τοῦ λοιποῦ τὰ ὀθωμανικὰ ὄπλα ἐμελλον νὰ
συγκεντρώσωσι πάντας αὐτῶν τοὺς ἀγῶνας ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι. Ἐντεῦθεν
τὸ Μεσολόγγιον καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς 29 Ἀπριλίου 1825 πολιορκηθέν, παρῆχε
τὸ παράδειγμα τῆς ἡρωϊκωτάτης τῶν ἀντιστάσεων. Ἡ πόλις αὕτη ἢ μᾶλλον
«τὸ πολίδιον» ὡς ἀπεκάλει αὐτὴν ὁ Δὲ Ρινῦ, τρεῖς εἶχεν ἤδη περὶ μῆνα Σε-
πτέμβριον ἀποκρούση ἐφόδους τοῦ πολεμίου. Ἡ ἡρωϊκὴ ὑπεράσπιτις τοῦ Με-
σολογγίου εἶναι ἴσως τὸ ἐνδοξότατον ἐπεισόδιον τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Ὁ νέος βεζύρης ὁ πολιορκῶν τῷ 1825 τὸ Μεσολόγγιον εἶχεν ἐλύση τὴν
προσοχὴν τοῦ Σουλτάνου διὰ τῆς ἐν Πέτα νίκης αὐτοῦ. Ὁ Ρεσίτ (Κιουταχῆς)
ὑπερβάλλων ἀναμφηρίστως πάντας ἐν τῇ ἡγεσίᾳ ἑλλης σπαῖς ἐπελαυνούσης κατὰ
τοῦ πολεμίου, δὲν ἦτο δίκαιον νὰ θεωρηθῆ ἐφάμιλλος τοῦ Ἰμβραήμ ἐν τῇ κα-
θόλου στρατηγίᾳ. Υἱὸς γεωργιανῶν ἱερέως, ἠσπᾶσθη ἐκ τρυφερᾶς ἡλικίας τὸν
ἰσλαμισμὸν, καταστάς προστατευόμενος τοῦ Χοσρέφ. Ἡ δουλεία κατέστησεν
αὐτὸν Μουσουλμάνον· ἡ προστασία εὐνοουμένου καταρξαμένου, ὡς καὶ αὐτός,
τοῦ σταδίου διὰ τῆς δουλείας, τὸν ὕψωσεν ἀπὸ βαθμίδος εἰς βαθμίδα εἰς τὴν
ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν στρατευμάτων τῆς αὐτοκρατορίας· τὴν ὕψωσιν ταύτην
ἐπλήρωσε λίαν ἀδρῶς, διότι τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνεζεύχθη μετὰ τῆς ἀναμνήσεως
δύο ὀλεθρίων στρατειῶν, τῆς τοῦ 1829, ἧτις ἦνοιξε τοῖς Ῥώσοις τὴν δίοδον
τοῦ Αἴμου, καὶ τῆς τοῦ 1832, ἧτις μετὰ τὴν ἐν Κονιάχ μάχην ἔβλεπεν, ἀνευ
τῆς ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης, ἀγάγη τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βο-
σπόρου. Ὁ Ῥεσίτ κατασιγάσας τὰς ἐν Ἠπείρῳ ταραχάς, ἐνεφανίτη τὸν Ἀ-
πρίλιον τοῦ 1825 πρὸ τοῦ Αἰτωλικοῦ μετὰ ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν. Ἐκτὸς δὲ
τούτων δισχίλιοι Ἀθηναῖοι κατεῖχον σειρὰν θέσεων, ἀπὸ Μακρυνόρου ἐπὶ τοῦ
ἀμβρακικοῦ κόλπου, μέχρι Κακῆς Σκάλας, ἐπὶ τοῦ πατραϊκοῦ· τρεῖς δὲ χιλιά-
δες σλαβανέων, ἡμιονηγῶν καὶ ὑπηρετῶν ἀνεβίβαζον τὸ ὅλον τῆς στρατιᾶς
εἰς δεκατρεῖς χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ἄρκει νὰ ρίψωμεν ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου ἐν ᾧ παρίστανται τὰ μέρη ταῦτα τοῦ πατραϊκοῦ κόλπου, ἵνα κατανοήσωμεν τὰς δυσχερείας τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχελῷου καὶ τῆς ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Φιδάρεως διαβρεχομένης κοιλάδος, ἐκτείνεται ἐπὶ διαστήματος εἰκοσι περίπου μιλίων εἶδος Λίδο,¹ ἀμμώδους στεφάνης, ἧς ὄπισθεν ἔχουσι συσσωρευθῆαι προσχώσεις τῶν δύο ποταμῶν. Τὸ σχεδὸν κατακεκλυσμένον τοῦτο ἔδαφος διακόπτεται ὑπὸ λιμνῶν, τεναγῶν, ἀμμιλόφων, ἰχθυοτροφείων κεκαλυμμένων διὰ τινων μόνον δακτύλων ὕδατος. Ἡ λίμνη τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ βορειότερον αὐτῆς κειμένη λίμνη τοῦ Αἰτωλικοῦ, συγκοινωνοῦσι διὰ διώρυγος ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου ποδὸς βάθους. Ἡ λίμνη τοῦ Μεσολογγίου εἶναι κατὰ πολὺ ἢ εὐρύτερα τῶν δύο· ἐν τούτοις μόνον πλοῖα ἀλιτενῆ δύνανται νὰ εἰσέρχωνται καὶ πλέωσιν ἐν αὐτῇ. Ἡ πόλις τρία περίπου μίλια ἀπέχουσα τῆς θαλάσσης, προσερίδεται τῇ λίμνῃ· ἀρκούντως δὲ προασπιζομένη ἐκ δύο τῶν πλευρῶν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ περικυκλοῦντος αὐτὴν τεματώδους ἔδαφους, μόνον ἐξ ἀνατολῶν καὶ βορρᾶ δύναται νὰ κινδυνεῖσῃ. Τὰ προτιθέμενα νὰ κυκλώσωσιν αὐτὴν στρατεύματα ἀνάγκη νὰ προελάττωσιν ἐξ Αἰτωλικοῦ, ἐκ τῆς κοιλάδος τοῦ Φιδάρεως, ἢ ἐκ τῆς κατὰ μῆκος τῆς ὄφρους τοῦ ὄρους Ζυγοῦ φάραγγος. Ἀπὸ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ἐν ἔτει 1822 καὶ 1823, ὁ περίβολος αὐτοῦ εἶχεν ἐπαισθητῶς βελτιωθῆ, ἢ τάφρος ἐκβαθυνθῆ, τὸ ἀπὸ τῆς ὄχθης τῆς λιμνοθαλάσσης μέχρι τῆς ἄλλης ἐσχατιᾶς τοῦ ἀκρωτηρίου ἐκτεινόμενον τεῖχος ἐνισχυθῆ διὰ πύργων καὶ προμαχώνων, τὰ πυροβολεῖα ὀπλισθῆ διὰ τεσσαράκοντα ὀκτώ τηλεβόλων καὶ τεσσάρων ὄλων. Τῆς νηϊδὸς Βασιλάδι ἀποτελούσης εἶδος προκεχωρηκότος ὄχυρωτικοῦ ἔργου μεταξὺ τῆς ἐσωτερικῆς ὄχθης τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης, ἔστησαν ἐπ' αὐτῆς ἑξ πυροβόλα καὶ συνεσώρευσαν δισχίλια γυναικόπαιδα, περιττὰ στόματα, ὧν ἡ φρουρὰ ἤθελε ν' ἀπαλλαγῆ. Παρὰ ταύτην ἐν τούτοις τὴν προφύλαξιν, τὸ Μεσολόγγιον ἐνέκλειεν ἀκόμη ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτοῦ πληθυσμὸν δωδεκασχιλίων ψυχῶν. Ἡ φρουρὰ περιελάμβανε τέσσαρας χιλιάδας περίπου στρατιωτῶν, ἐκτὸς χιλίων κατοίκων καὶ πορθμίων δυναμένων νὰ φέρωσιν ὄπλα.

Μετ' ἀκάρπους τινὰς ἐφόδους, γενομένας ἐν ἀρχῇ τοῦ μηνὸς Ἰουλίου, ὁ Ρεσίτ-πασσᾶς, ἐγκαταλειφθεὶς τῇ 6 Αὐγούστου ὑπὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, παρENOXOΛΟΥΜΕΝΟΣ ἐκ τῶν νώτων ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Καραϊσκάκη, εὐρίσκετο ἐν θέσει κρισιμωτάτῃ. Τῇ 19 Αὐγούστου, ὁ Τζαβέλλας εἰσέδυσεν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν αὐτοῦ, διπλασιάζων τὴν περὶ τὰ ἔργα τῆς ἀμύνης δραστηριότητα. Τῇ 17 Ὀκτωβρίου 1825, ἡ στρατιὰ τοῦ Ρεσίτ εἰς τρισχιλίου μόνον πεζοῦς καὶ ἑξακοσίους ἰππεῖς καταντήσασα, ἠναγκάσθη αἴρουσα τὴν

¹) Ὡς ἐν Ἐνεσίq. Lido-di Sotomarina καὶ Lido-di-Palestrina.



πολιορκίαν νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ζυγοῦ. Θριάμβου κραυγὴ ἀντήχησε παρευθὺς καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἄφρων κραυγὴ, πρόωρα ἐπινίκια, διότι φοβερώτερος τοῦ Ῥετίτ πολέμιος ἔμελλε νὰ μεταβάλῃ τὰς κραυγὰς ταύτας τοῦ θριάμβου εἰς κραυγὰς ἀγωνίας. Ὁ Ἰμβραήμ κύριος τῆς Πελοποννήσου ἐπορεύετο ἐσπευσμένως ἐκ Ναυαρίνου εἰς Πάτρας. Τῇ 18 Νοεμβρίου, ὁ στόλος τοῦ καπετὰν πασσα καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς καταπλεύσαντες εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον ἀπεβίβαζον δέκακιςχιλίους Ἄραβας. Ὁ Ἰμβραήμ δὲν ἀπήντησε διατρέχων τὸν Μωράν πλειοτέραν ἀντίστασιν τοῦ στόλου αὐτοῦ πλεόντος ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Ναυαρίνον. Τῇ 29 Νοεμβρίου, κατέπλευσεν αὐτοπροσώπως εἰς Ναύπακτον. Τέλος ἐπεφάνη καὶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος· σειρὰ συμπλοκῶν συνεκροτήθη, ἀλλὰ «χάρις εἰς τὰς ἀτελευτήτους ἐριδας τῶν Ὑδραίων καὶ Σπεισιωτῶν, οἱ Τούρκοι, λέγει ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἔμειναν ἐπὶ τέλους κύριοι τοῦ πεδίου». Τὸ δὲ Μεσολόγγιον ἀπὸ ξηραῖς καὶ θαλάσσης ἀποκλεισθὲν δὲν ἔμελλε νὰ βροδῶνῃ νὰ πύσῃ. Ἦτο ἀδύνατος εἰρηνικὴ τις λύσις πρὸ τῆς συντελείας τῆς νέας ταύτης καταστροφῆς ;

Προβλέποντες ὅτι τὸ ἀγγλικὸν δάνειον μετὰ μικρὸν ἐξηντλεῖτο, ὅτι ἀνευ χρημάτων ἡ Ἑλλάς δὲν ἠδύνατο οὔτε τὸν στόλον αὐτῆς, οὔτε τὸν τακτικόν στρατὸν νὰ διατηρήσῃ, οἱ προϊστάμενοι τῆς ἐν Ναυπλίῳ Κυβερνήσεως, ἀνομολογοῦντες τὰς δυσχερείας αὐτῶν τῷ Δὲ Ῥινῦ, ἐζήτησαν τὰς συμβουλὰς του λυπούμενοι ὅτι δὲν ἠκολούθησαν αὐτὰς ἕως τότε. Ν' ἀπηύθυνον αἴτησιν προστασίας εἰς τὰς Δυνάμεις ; Καὶ διὰ τίνος μέσου ; Διὰ πρεσβείας ; Δυσκολίαι πρὸς συγκρότησιν αὐτῆς ὅσαι καὶ διὰ τὰς ἐπ' αὐτῇ δαπάνας. Δι' ἐπιστολῆς ; Ἄλλ' ὑπὸ τίνα τύπον νὰ συνταχθῇ, πρὸς τίνα ν' ἀπευθυνθῇ, τί τέλος δι' αὐτῆς νὰ ζητηθῇ ; «Εἰς ταῦτα ἀπεκρινόμεν, λέγει ὁ Δὲ Ῥινῦ ἐν τινι τῶν ἀξίων σημειώσεως ἐκθέσεων αὐτοῦ, ὅτι, ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν, βεβαίως τὸ διάβημα οὐδαμῶς ἦτο βλαπτικόν, ἤρκει μόνον νὰ μὴ διατυπωθῶσιν ὑπερβολικαὶ ἀξιώσεις». Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο τότε ὁ μόνος ὅστις ἀντελήθη ὅπωςδήποτε ἀκριβῶς τῶν πραγμάτων ὅπως τολμήσῃ νὰ ὁμολογήτῃ ἐνώπιον τῶν συναδέλφων αὐτοῦ, ὅτι τὸ ἔριστον ὅπερ ἠδύναντο νὰ προσδοκῶσιν οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ στιγμῇ ταύτῃ ἦτο εἶδος ὑποτελείας ἀνευ συναφείας μετὰ τῶν Τούρκων. «Ἄν ἐπρόκειτο νὰ ἐκφράσω τὴν ἀτομικὴν μου γνώμην, ἔλεγεν ὁ ναύαρχος, θὰ ἐξήνεγκον καὶ ἐγὼ τὴν αὐτήν». Δυστυχῶς εὖνους τοῖς Τούρκοις ἀνεμος ἐκόλπου κατὰ τὴν ὥραν ταύτην τὰ ἰστία καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν καὶ οὐδεμίαν ἐλπίς ὑπῆρχε ν' ἀκούσωσι τὸν ὀρθὸν λόγον. «Ἀντελήθητε βεβαίως, ἔγραφεν ὁ Γκιλλιμεινῶ τῷ Δὲ Ῥινῦ, ὅτι ὁ Μεχμέτ-Ἄλῆς δὲν βαίνει ναχελῶς. Παραφροσύνη δὲ ἡμῶν θὰ ἦτο νὰ θελήσωμεν ν' ἀνακόψωμεν τὴν πορείαν του. Αἱ μετὰ τῆς Αἰγύπτου σχέσεις ἡμῶν χωρὶς νὰ εἶναι τὸ κοινῶς πιστευόμενον, εἶναι τούλαχιστον τοιαῦται ὥστε ἡ ἡμετέρα ὑπόληψις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἤρτηται ἐκ τῆς ὑφ' ἡμῶν καταβληθησομένης φροντίδος πρὸς δια-

τήρησιν αὐτῶν. Ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν καὶ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ μεταχειριζόμενον τὴν ἔκφρασιν τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς ὡς συνώνυμον τῆς ἀσταθεῦς πολιτικῆς; Ἦτον ἄτοπον θὰ ἦτο νὰ προσπαθῆσθαι νὰ ἐπηρεάσθῃ τὸ πνεῦμα τοῦ καπετὰν-πασσᾶ εἰ καὶ οὗτος εἶναι δόλιος, κατὰ τὴν κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως, καὶ δόλιος ἔχων χρυσὴν τὴν γλῶσσαν. Καλὸν θὰ ἦτο ἐν τούτοις νὰ βολιδοσκοπηθῇ καὶ γνωσθῇ ἂν ὄντως εἰλικρινῆς εἶναι ἢ μετὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ συνδιαλλαγὴ αὐτοῦ. Ἐκφρόβισον αὐτὸν διὰ τῶν Ῥώστων, ὑπόδειξον αὐτῷ τὸ ἐνδεχόμενον στενῆς καὶ λίαν πρόσεχου; συμμαχίας μετὰ τῶν ἀνακτοβουλίων Λονδίνου καὶ Πετροπόλεως». Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐπεδείκνυεν ὄντως ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου τάσεις λίαν ταραττούσας τὴν Πύλην. Παρεπονεῖτο δὲ θορυβωδῶς κατὰ τῶν δισταγμῶν ἡμῶν καὶ ἠπέιλει ἡμᾶς νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἂν δὲν κατάρθου νὰ συνεννοηθῇ μεθ' ἡμῶν.

Αἱ νέαι αὗται διαθέσεις τοῦ ἐγγόνου τῆς μεγάλης Αἰκατερίνης ἦσαν ἀναμφιβόλως ἐλάχιστα γνωσταὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, διότι, ὅταν ἐγένετο γνωστὸν ἐν Ὀδησῶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἐξέπνευσεν ἐν Ταγαρόγ τὴν 1 Δεκεμβρίου 1825, οἱ Ἕλληνες εἶδον ἐν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ εὐνοῦν τῷ ἀγῶνι αὐτῶν συμβεβηκός, καὶ ἀεπανηγύρισαν τὸ γεγονός,» κατὰ τὸ λέγειν τοῦ γάλλου πρεσβευτοῦ. Διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ πρίγκηψ Κωνσταντῖνος, αὐτὸς ἐκεῖνος ὃν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1791 ἐξῆτει ὡς ἡγεμόνα παρὰ τῆς αὐτοκρατείας Αἰκατερίνης. «Οἱ Μουσουλμάνοι μας, ἔγραφε τῇ 25 Δεκεμβρίου ὁ Γκιλλιεμινῶ, εὐρηγνται ἤδη ἐν δεινῇ ἀγωνίᾳ. Ἀλλὰ καὶ τινες τῶν ἡμετέρων συναδέλφων δὲν εἶναι ἡσυχοί. Οἱ τῆς Ῥωσικῆς πρεσβείας ἀποκρίνονται ἐν τούτοις, ἰσχυμένως ἢ οὐ, ὅτι ὁ πρίγκηψ Κωνσταντῖνος εἶναι διάφορος νῦν. Ὠρίμασε, λέγουσιν, ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς πρὸς τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοῦ μεγάλης αὐτοῦ εὐλαθείας θέλει, ἐπὶ τινα τοῦλάχιστον χρόνον, ἀκολουθήσῃ τὸ σύστημα τοῦ Ἀλεξάνδρου».

Ἐφ' ἀπάσης τῆς γραμμῆς τοῦ Προῦθου, τῇ 19 Δεκεμβρίου 1825, ἀρχαὶ καὶ στρατὸς ἔδωκαν ὄρκον πίστει τῷ νέῳ αὐτοκράτορι, ὅταν ἐξαίφνης ἐγνώσθη ἐν τοῖς στρατεύμασιν τῶν μεθρῶν ὅτι ὁ ἡγεμονίδης Κωνσταντῖνος εἶχε καὶ πάλιν παραιτηθῇ, ὡς ἐν ἔτει 1822, πάντων τῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιωμάτων του. Κατόπιν στάσεώς τινος ἥτις ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἄδην τὸν διοικητὴν Πετροπούλεως, ἐγέμισε δὲ τὰς Σιβηρικὰς ἐπαρχίας νέων προγεγραμμένων, ὁ πρίγκηψ Νικόλαος περιέβαλε τὸ μέτωπον αὐτοῦ τῷ αὐτοκρατορικῷ διαδήματι. Ἀπὸ Πέτρου τοῦ Μεγάλου, οὐδεὶς τῶν Ῥωμανῶν ἔκγονος ἦτο ἀξιώτερος νὰ φέρῃ αὐτό. Ἐν Βιέννῃ, ὅταν ἠγνόουσαν ἀκόμη τίς τῶν δύο ἀδελφῶν θὰ ἀνηγορεύετο τέλος αὐτοκράτωρ, ἠῤῥοντο, ἐν τῷ συμφέροντι τῆς εἰρήνης, ὑπὲρ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀκεκηρυγμένου ἐχθροῦ τῶν ἐπαναστάσεων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁμοίως ὅπως διάφοροι ἐκράτουν ἐντιπώσεις. Ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνοδος πρίγκηπος οὕτινος καὶ

διαθέσεις και πρόσωπον ἦσαν ἔτι ἀγνωστα εὐθὺς τὸ πρῶτον ἀνεθάρρυνε μὲν τοὺς Τούρκους, ἀπεθάρρυνε δὲ τοὺς Ἕλληνας».

Σκληρὸν εἶναι, ὅταν τοσοῦτον ὑπέφερες, ὅταν ἐπὶ πέντε συνεχῆ ἔτη ἱπολήμῃσες ἀπάνθρωπον πόλεμον, διὰ μέσου νικῶν, ἡττῶν ἢ διαψεύσεων ἐλπίδων, ν' ἀναγκάζεσαι νῦν ν' ἀναγνωρίζῃς ὅτι μόνον ἀφ' ἑαυτοῦ δύνασαι τοῦ λοιποῦ ν' ἀναμένῃς τὴν σωτηρίαν σου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐν Ναυπλίῳ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ὁμολογῇ τὴν θλιβεράν ταύτην ἀλήθειαν, νὰ κηρύσῃ αὐτὴν μεγαλοφώνως συναρμύζουσα αὐτῇ τὴν πορείαν τῆς, ἔτεινεν ἀπληστον οὖς εἰς πᾶσαν φήμην ἣν ἐθεώρει κατάλληλον πρὸς διασκέδασιν τῆς τοῦ λαοῦ ἀνησυχίας. «Ἡ μεταξὺ Ἰμβραήμ καὶ Ῥεσίτ ἀναφυσῆσα ἕξις περὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου φαίνεται παρασχοῦσα, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος τῇ 9 Ἰανουαρίου 1826, ἀναψυχὴν τινα εἰς τὸ φρούριον τοῦτο. Οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸ παρὸν ἐκρεμάσθησαν ἀπὸ τῆς ἔριδος ταύτης». Ἐλάβομεν γινῶσιν καὶ οἱ Γάλλοι τῶν τοιούτων αὐταπατηῶν καὶ περισσῶς γινώσκομεν τί πρέπει νὰ σκεπτώμεθα περὶ πασῶν τῶν διαδόσεων δι' ὧν λαὸς τις ἐν ἀπογνώσει τρέφει τὴν ἰδίαν ἀπελπισίαν. Αἱ διαιρέσεις τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἐπὶ τῇ ὑπόθεσι ὅτι ὑφίσταντο, ὑπελείποντο πολὺ τῶν κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν παραλουσῶν τὴν ἄμυναν τῶν Ἑλλήνων. Πλήρης ἀναρχία ἐκράτει ἐν Ὑδρᾷ καὶ ἐν Σπέτσαις. Ὁ πληθυσμὸς ὀλόκληρος τῆς νήσου ταύτης, ἀποκλειστικῶς ἐκ ναυτῶν, ἐφοπλιστῶν καὶ πλοιαρχῶν συγκείμενος, μόνον περὶ καταδρομῶν, λειῶν καὶ λαφύρων ἐσκέπτετο πλέον. Ἡ διακήρυξις τῆς οὐδετερότητος ἀνανεωθεῖσα πρό τινων μόλις μηνῶν ὑπὸ τῆς βρετανικῆς κυβερνήσεως περιέβαλλε τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν δι' ὅλων τῶν ὑπὸ τῶν διεθνῶν νόμων ἀναγνωριζομένων τοῖς ἐμπολέμοις δικαίων. Ἡ εὐπιστία, ἡ ἀγνοία λαοῦ καταδρομῶν, ἡ ἀπληστία, ἡ ἔνδεια τέλος αὐτοῦ τὸν ὄθρον ὀλονέν πρὸς ὀδὸν εἰς ἣς τὸ τέρμα ἀφεύκτως εὐρίσκετο ἡ πειρατεία. Ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ ὁ δυσκίνητος καὶ βαρὺς ὀθωμανικὸς στόλος εἰλίσσετο ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς εἶχεν ἀπαιτήσει παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἀποστολὴν ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ εἰς Μεσολόγγιον ὅπως ἐπιτηρῶν κρατῇ τὸν καπετάν-πασσᾶ ἐν τοῖς ὕδασι τούτοις μέχρις ἀλώσεως τῆς πόλεως. Ἐπὶ τῷ τέλει τούτῳ ὁ Χουσινῆ-μπέης μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ῥεσίτ, περιβεβλημένος διὰ τῆς δικαιοδοσίας τσαοῦς-μπαση, καὶ νῦν τὸ πρῶτον οἱ Τούρκοι ἀνελάμβανον στρατείαν ἐν μέσῳ χειμῶν.

Οἱ Τιμαριῶται, πολεμισταὶ εἰθισμένοι νὰ συγκαλῶνται περὶ τὰς ἀρχὰς Μαῖου ὅπως διασκορπισθῶσι κατὰ τὸν σπορητόν, εἶχον καταλίπη ἀπὸ τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου τὸ στρατόπεδον τοῦ σερασκιέρ· μόνον δὲ τὰ τακτικὰ στρατεύματα εἶχον μείνῃ ὑπὸ τὰς σημαίας. Ἀτκηθέντα ὑπὸ τῶν στερήσεων καὶ τῶν δοκιμασιῶν τῆς πρώτης στρατείας, ἀφωσιωμένα εἰς ἀρχηγὸν οὐτινος ἐξετίμων τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐφοβοῦντο τὴν αὐστηρότητα, οὐδαμῶς ὑστέρησεν τοῦ ἀραβικοῦ πε-

ζικου. Ὁλόκληρος ὁ Δεκέμβριος μὴν ἐχρησίμεισε τῷ Ἰμβραήμ εἰς συγκρότησιν ἀποθηκῶν καὶ ἐφοδιασμὸν τοῦ στρατοπέδου. Αἱ βροχαὶ καθίστων τότε ἀδύνατον τὴν ἐν ταῖς τάφροις ἐργασίαν. Ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως μέχρι τῶν ὄχθῶν τοῦ Φιδάρεως ἡ κατακλυσθεῖτα πεδιάς κατέστη εὐρύτατον τέλμα. Ὅταν δ' οἱ βόρειοι ἀνεμοὶ ἤρξαντο ἀποξηραίνοντες τὸ πεδίον, ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις κατενόησεν ὅτι ἡ ἀναγκαστικὴ ἀνακωχὴ εἰς τὴν ὄρειε στιγμὰς τινὰς ἀναψυχῆς ἐξέπνεε μετὰ μικρόν. Κατῴρθωσεν τότε νὰ ὀπλίσῃ εἴκοσιν ὑδραϊκὰς καὶ τέσσαρας ψαριανὰς ναῦς. Τῇ δὲ 21 Ἰανουαρίου 1826, τὰ πλοῖα ταῦτα ἐνισχυθέντα ὑπὸ τριῶν σπετσιωτικῶν παρώνων οἵτινες εἶχον μείνη ἐν ταῖς ὕδασι τοῦ Μεσολογγίου, ἠνάγκασαν τὰς τουρκικὰς προφυλακίδας νὰ ὑποχωρήσωσιν ὑπὸ τὰ πυροβόλα τοῦ Ἰίου. Οἱ πολιορκούμενοι ἠδυνήθησαν τότε νὰ φέρωσι προμηθείας τινὰς ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων· τῶν ναυτῶν ὅμως τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου λαβόντων μνηὸς μόνον μισθὸν κατὰ τὸν ἐξ Ὑδρας ἀπόπλου, κατέστη ἀδύνατον νὰ συγκρατήσωσιν αὐτοὺς μακρότερον μετὰ τὴν ἐκπνοὴν τῆς προθεσμίας ταύτης. Ἡ πεδιάς ἦτο βατὴ· ἡ θάλασσα εὐρίσκητο ἐλευθέρᾳ· ὁ Ἰμβραήμ ἀνέλαβε παρευθὺς τὰς ἀπὸ τοῦ μνηὸς Ὀκτωβρίου διακοπείσας ἐργασίας.

Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν ἀνήρχετο εἰς τεσσαράκοντα πυροβόλα. Ὁ Ἰμβραήμ κατένειμεν αὐτὸ εἰς τρία πυροβολεῖα, ἅπερ ἐσφενδόνησαν κατὰ τοῦ Μεσολογγίου δύο χιλιάδας ὀβίδων καὶ βομβῶν ἐντὸς εικοσιτεσσάρων ὥρων. Τὸ πῦρ τῶν ἐλληνικῶν προμαχώνων ἐξησθένησε προφανῶς· τὰ πάντα δ' ἤγγελλον τὸ ἀπελπι τῶν πολιορκουμένων. Ἐν τούτοις ὁσάκις ἐφοδὸς τις κατηυθύνετο κατὰ τῶν τειχῶν, ἡ ἐφοδος αὕτη κατέληγε δι' ἀνυπολογίστων ἀπωλειῶν. Ὁ Ἰμβραήμ ἠννόησε τότε ὅτι ἔπρεπεν ἀλλαχού νὰ στρέψῃ τὰς ἐπιθέσεις του· διὸ τῇ 27 Φεβρουαρίου 1826, εἰσήγε τριάκοντα δύο ἀλιτενῆ πλοῖα ἐν τῇ λιμνοθαλάσῃ· τῇ δὲ 9 Μαρτίου κατελάμβανε τὸ νησίδιον Βασιλάδι. Ἡ ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου ἐφαίνετο νῦν ἐγγίζουσα πράγματι εἰς τὸ τέρμα αὐτῆς. Ὁ λόρδος ἀρμωστής τοῦ Ἰονίου κράτους, σὶρ Φρειδερίκος Ἄδαμ, ἀπεπειράθη νὰ παρεμβῇ· οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπέρριψαν περιφρονητικῶς τὴν μεσολάβησιν αὐτοῦ. Τῇ 6 Ἀπριλίου οἱ πασσαδες ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν ἐν ἔτι βῆμα πρὸς τὸ φρούριον ἐκ τῆς λίμνης. Ὁ Ἐρεῖτ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν ἀνέλαβε νὰ κυριεύσῃ τὴν νηπίδα τῆς Κλείσοδος, μίλλιον μόλις ἀπέχουσαν τῆς Μεσολογγίου. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπέτυχον καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀποπείρᾳ ταύτῃ, ἀπολέσαντες ἐξακασίους ἀνδρας· ὁ δὲ Ἐρεῖτ θέλων νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐφοδὸν ἐπληρώθη κατὰ τὴν κνήμην. Ὁ Ἰμβραήμ ἐχλεύασεν ἀνηλεῶς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ τυστρατιώτου του. «Θὰ διατάξω τοὺς Ἀραβὰς μου νὰ προελάσωσι καὶ θέλεις ἰδῆ πῶς θὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ταύτην». Ἐδῶκε παρευθὺς τὴν διαταγὴν εἰς δύο τάγματα, τὰξας ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν τὸν Χουσεΐν-μπεην, — τὸν Χουσεΐν-μπεην, ὅστις ἐπακκότησας τὴν Κρήτην, τὴν Κάσσον, ἀλοὺς τὴν Σφακτηρίαν, τὸ Βασιλάδι,

τό Αἰτωλιόν, ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ κυριεύσῃ τὴν Κλείσοβαν ; Οἱ Ἄραβες ἐν τούτοις δὲν ἠδδοκίμησαν περισσότερον τῶν Ἀλβανῶν. Ἀπώλεσαν ὀκτακοσίους ἀνδρας, καὶ ὁ Χουσεΐν-μπεης, θανατηφόρος πληγῆς ἔπεσεν ἐν μέσῳ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, βληθεὶς εἰς τὸ μέτωπον. Μετὰ τὰς ἀλλεπαλλήλους ταύτας ἀποτυχίας ἐν μόνον μέσον ἀπέμεινε πλέον, ἡ ἐπίτασις τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ ἡ διὰ τῆς πείνης καταβολὴ πόλεως οὕτω λαμπρῶς ἀμυνομένης. Τὸ ζήτημα λοιπὸν μετηνέχθη ἐπὶ πεδίου, ἐφ' οὗ οἱ Ἕλληνες ὑπερίσχυον ἄχρι τοῦδε. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ὀθωμανικοὶ στόλοι, μετὰ πέντε ἐτῶν ἀγῶνας, εἶχον ἐξασκηθῆ, τὸ προϊόν τῶν φόρων ἦτο μηδέν, τὸ ἀγγλιαδὸν δάνειον ἀνεπαρκές· οἱ ἑλληνικοὶ στόλοι μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ διατηρηθῶσιν ἢ διὰ τῆς λεηλασίας τῶν οὐδετέρων, ἐπλανῶντο ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Συρίας εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἐν ἐντελεῖ ἀποσυνθέσει. Ἐν τούτοις τῇ 10 Ἀπριλίου ὁ Μιαούλης μετὰ τριάκοντα ὀκτῶ πολεμικῶν πλοίων καὶ τινῶν μυστικῶν, ἐνεφανίσθη περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν ἀνεχαιτίσθη ὅμως ὑπὸ τῆς γαλλῆνης κρατηθεὶς ὑπὸ τὴν Κεφαλληνίαν. Τῇ 13 Ἀπριλίου οἱ Τοῦρκοὶ καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπωφελήθησαν, ὅπως ἀναχθῶσιν ἐκ τοῦ ἐγερθέντος πελαγίου ἀνέμου· ἡ δὲ διαδρομὴ, ἣν ἠκολούθουν ἔφερον αὐτοὺς πρὸς τὴν Ζάκυνθον. Ὁ στόλος οὕτω αὐτῶν κατέλειπεν ἀνοικτὴν τὴν πρὸς τὸ Μεσολόγγιον ὁδόν.

Μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ἐπιδειξιότητος ἐδράξατο ὁ Μιαούλης παρευθὺς τῆς εὐκαιρίας· αἱ τελευταῖαι ἀκόμη τῆς ἡμέρας ἀνταύγειαι δὲν εἶχον ἔτι ἐντελῶς ἐκλίπη, ὅταν ἐπεφάνη πρὸ τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Οἱ Ἕλληνες ἠδύναντο νὰ πιστεύωσιν ὅτι πιστοὶ εἰς τὰς συνθηκὰς αὐτῶν οἱ Τοῦρκοὶ δὲν ἤθελον τολμήσῃ νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς νυκτομαχίαν· ἀλλ' ὁ ἐλιγμὸς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἦτο προσποίησης, διδάσκει ἡμῖν ἔκθεσις προερχομένη ἐξ αὐτῆς τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος, διότι νῦν θέλομεν ἐπικαλεσθῆ τὴν μαρτυρίαν τῶν Τοῦρκων, ἐν οἷσιν δὴποτε ζητήματι μὴ κακοῦ ὄντος ν' ἀκούσωμεν ἀμφοτέρω τ' ἀντιμαχόμενα μέρη. «Κατεδιώξαμεν τοὺς Ἕλληνας», προσθέτει ἡ ἔκθεσις, «καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ εὐρέθημεν ἐν μέσῳ τοῦ στόλου των, ὃν καὶ διεσκορπίσαμεν διὰ τῶν ὀβιδῶν ἡμῶν. Τῇ 12, ἐπανῆλθον μετὰ τριάκοντα ἐνὸς πλοίων· ὁ στολίσκος ἡμῶν προσέβαλε πρῶτος, μετὰ δὲ τοῦτον ἐπήλθομεν μετὰ τῶν φρεγατῶν. Μετὰ πεισματώδη ἐπτάωρον μάχην, ἐκυριεύσαμεν δύο πυρπολικά, ἐτέρου κατακαέντος χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ βλάψῃ ἡμᾶς. Ἄν μὴ ἐκόπαζεν ὁ ἄνεμος, πάντες οἱ Ἕλληνες ἤθελον καταστραφῆ. Τῇ ἐπαύριον δὲν ἠδυνήθημεν ν' ἀριθμίσωμεν, ἢ εἰκοσιδύο μόνον πλέοντα πρὸς τὸν Κάλαμον. Ἐκτοτε δὲν ἀνεφάνησαν πλέον».

Ἀξιωματικὸς Ἄγγλος ἀνωτέρου βαθμοῦ παραστάς ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου ὡς ἐξῆς συνεκεφαλαίου τὰς ἐντυπώσεις αὐτοῦ : «Δὲν γινώσκω, ἔλεγε τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ρινῷ, τί πρῶτον νὰ θαυμάσω, τὴν ὀρμὴν τῶν πολιορκητῶν ἢ τὴν ἀνδρείαν τῶν πολιορκουμένων». Ἡ ἀμερόληπτος αὕτη κρίσις ἔ-

σται και ἡ κρίσις τῆς ἱστορίας. Μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀδυνατῶν νὰ βοηθήσῃ τὴν πόλιν ἀπεσύρετο ἀποφασίζων τὴν τύχην αὐτῆς, ἀπώλειαι Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἦσαν ὅλως ἄνισοι· διότι ἐνῶ ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου εἶχεν ἀπολέσῃ μόλις ἑκατὸν πενήντα ἀνδρας, διςχίλιοι Τούρκοι ἔκειντο νεκροὶ ἐν τῇ λίμνῃ καὶ ὑπὸ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Ἡ πείνα ὅμως ἐξηκολούθει τὸ ἔργον αὐτῆς· οἱ δὲ κάτοικοι τῆς πόλεως συμποσοῦμενοι ἀκόμη εἰς ἐννέα χιλιάδας ψυχῶν περιέστησαν εἰς τὰ ἔσχατα. «Εἶχον φάγη τοὺς κύνας, τὰς γαλαῖς, τοὺς μῦς». Ἦδη τρία τινα μόνον προέκειντο εἰς ἐκλογὴν· ἢ ν' ἀποθάνωσιν ἐξ ἀσιτίας, ἢ νὰ συνθηκολογήσωσιν, ἢ ν' ἀνοίξωσι δίοδον διὰ μέσου τῶν ὀθωμανικῶν γραμμῶν. Τὸ τελευταῖον ὑπῆρξεν ἡ ἀπόφασις τῶν Ἑλλήνων. «Γνωστὸν, λέγει εἰς τῶν διερμηνέων τῆς Πύλης εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος, ὅτι οἱ Σουλιῶται οὐδέποτε παραδίδονται».

Τῇ 20 Ἀπριλίου 1826, ὁ Ἰμβραήμ ἔμαθε παρὰ τινος λιποτάκτου ὅτι χίλιοι πεντακόσιοι ἄρματωλοὶ ἀποσπασθέντες τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἐνήδρευον ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου. Οἱ ἄρματωλοὶ ἔμελλον ν' ἀναλάβωσι τὴν ἐπίθεσιν ἐκ δυσμῶν· ὁ τουφεκισμὸς δὲ ἤθελε χρησιμεύσῃ ὡς σημεῖον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους, οἵτινες ἤθελον ἀπαντήσῃ ἐκ τῆς πόλεως διὰ τῆς πυρκαϊᾶς οἰκιῶν τινων, καὶ μετὰ μικρὸν πάντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἤθελον ἐκτελέσῃ γενικὴν ἐξοδον. Ἡ φρουρὰ ἀριθμοῦτα τρισχιλίους περίπου ἀκόμη μαχητὰς ἀνέλαβε νὰ διαρρήξῃ τὰς πολεμίας γραμμάς· τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος ἐπωφελοῦμενον ἐκ τῆς συγχύσεως ἤθελον ἀκολουθήσῃ αὐτήν. Ταῦτα πληροφορηθεὶς ὁ Ἰμβραήμ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα, μὴ περιορισθεὶς μόνον νὰ παρασκευασθῇ εἰς ἀντίκρουσιν τῶν Ρουμελιωτῶν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ συγχράτησιν τῶν πολιορκουμένων, ἀλλὰ καὶ περιφρουρήσας πάσας τὰς ἐξόδους ἀφ' ὧν ἠδύνατο νὰ διαφύγωσιν αὐτῶ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου. Τῇ 22 Ἀπριλίου, περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας, ἅμα τῶ συμπεφωνημένῳ συνθήματι ἡ φρουρὰ, εἰς τρεῖς συγκεκοτημένη φάλαγγας κατέλιπεν ἐν σιγῇ τὴν πόλιν· ἐκ τῆς στάσεως ὅμως καὶ τῶν διατάξεων τῶν Τούρκων ἐνόησε μετ' ὀλίγον ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν ἄρματωλῶν καταρξάμενος πυροβολισμὸς ἦτο ἀσήμαντος ἀντιπερισπασμὸς. Εἰς ἑαυτὴν πλέον καὶ μόνην ἐλπίζουσα λοιπὸν, τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀνδρείαν μόνον ἐπικαλουμένη, ῥήξασα φοβερὰν κραυγὴν ἐχύθη κατὰ τοῦ πολεμίου μὲ γυμνὴν τὴν σπάθην. Τίς ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ τὴν καταϊγίδα ταύτην, τὸ γιαταγάνι τῶν Ἀλβανῶν ἢ ἡ λόγχη τῶν Ἀράβων; Οἱ Ἕλληνες ὑπερεπήδησαν ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ὀρμῇ τὰς τάφρους, τὰ θωράκια, τὰ διαχώματα, ὀλόκληρον τὸν περίπλοκον ἐκεῖνον λαβύρινθον ὃν συνήθως ἀποτελοῦσι τὰ πολιορκητικὰ ἔργα. Ἐνῶ δ' ἐσάρωνον ἐνώπιον αὐτῶν τοὺς τελευταίους πολεμίους οἵτινες ἐπέμενον νὰ κωλύσωσιν αὐτούς, ὁ πληθυσμὸς τοῦ Μεσολογγίου παρετάσσετο καὶ οὗτος ἐκτὸς τῶν τειχῶν. Ὁ συγκεχυμένος ψίθυρος ὁ ἀνερχόμενος ἐκ τοῦ πλῆθους τού-

του ἔφθασεν ὡς θροῦς τις μέχρι τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ἰμβραήμ. Τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα κατηύθυναν τὸ πῦρ αὐτῶν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο. Ἀκατάσχετος ὀπισθοδρομικὴ κίνησις παρήχθη τότε ἐν πλῆθει κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ γυναικῶν καὶ παιδίων ἀποτελουμένων. Ἰμβραήμ καὶ Ρεσίτ προήλασαν εἰς τὴν πόλιν. Ἡ ἀπελπισία τῶν ἠττημένων, ἡ λύσσα τῶν νικητῶν συνεχύθησαν εἰς φρικαλέον ἀγῶνα. Γνωστὸν οἶαι ὁμότητες διχδραματίζονται, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν πεπολιτισμένων ἠθνῶν, ὅταν πόλις ἀλίσκεται ἐξ ἐφόδου. Δυναμέθια ἐπομένως νὰ σχηματίσωμεν ἰδέαν περὶ τῶν φρικαλεοτήτων ἃς ἐκάλυψε διὰ τῆς κελαινῆς αὐτῆς πτέρυγος ἡ νύξ τῆς 22 Ἀπριλίου 1826. Περὶ τὰ δισχιλία ἄτομα ἀπωλείσθησαν εἰς τὰς φλόγας, καὶ πᾶν ἄρρεν ὑπεράνω τῶν δώδεκα ἐτῶν κατεσφάγη ἀνοικτιρμόνως. Οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐκαυχῶντο ὡς ἀποκόψαντες ἐν Μεσολογίῳ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας κεφαλῶν. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά, ὧν ἐφείσθησαν, ἐπωλήθησαν ἐπ' ἀγορᾶς ὡς δοῦλαι· ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μετήνεγκεν αὐτὰς εἰς Κρήτην καὶ Αἴγυπτον.

Ἐν Ἰμβραήμ, διίσχυρίζονται τινες, πικρῶς ἐθλίβη διὰ τὴν ἀδυναμίαν εἰς τὴν εὐρέθη νὰ προλάβῃ μὲν ἐν ἀρχῇ, νὰ σταματήσῃ δὲ μετὰ ταῦτα τὴν χύσιν τοῦ αἵματος. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀνδρας οἵτινες, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ διερμηνέως Κωνσταντίνου, ἀπέτόλμησαν νὰ θέσωσι τὸ πῦρ εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐξέλθωσι μαχόμενοι, διελθόντες ἐπὶ τῶν Τούρκων ἐνέπεσαν μετ' οὐ πολὺ εἰς ἐνέδραν. Ὁ Ρεσίτ ἐξέπεμψε κατ' αὐτῶν, μόλις ὑπερέβησαν τὰ χαρακώματα, τὸ ἵππικὸν αὐτοῦ· εἰς ἀπόσταςιν δὲ μιλλίου ἀπὸ τῶν ὀθωμανικῶν γραμμῶν προσβληθέντες διεσκορπίσθησαν. Συνεκροτήθησαν ἐν τούτοις καὶ πάλιν μόλις ἔφθασαν εἰς τὰ πρῶτα ὑψώματα τοῦ Ζυγοῦ· αἱ ἀνωμαλῖαι τοῦ ἐδάφους ἤρχίζον εὐνοοῦσαι τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν, ὅταν, ἀντὶ τῆς προσδοκωμένης βοηθείας, εἶδον προβάλλοντα ἐκ τῶν θάμνων τὰ μακρὰ τυφείκια τῶν ἀλβανῶν στρατιωτῶν. Ἦρκεσε μία μόνη συμπτυσκρότησις ὅπως ἐπαναγάγῃ καὶ πάλιν τὴν ἀταξίαν εἰς τὸ ἐξαπίνης προσβληθὲν στράτευμα. Γυναῖκες, περιβληθεῖσαι τὸ ἔνδυμα τοῦ σουλιώτου πολεμιστοῦ· παιδιά, φέροντα εἰς τὸ σελᾶχι βαρέα πιστόλια πλήρη, μετίσχον γενναίως τῆς ἐξόδου. Ἰπῆρξαν ὁμως καὶ τὰ πρῶτα θύματα ἀπερ' ὁ τρόμος, ὁ κάματος, ἡ ἐξάντλησις, παρέδωκαν τοῖς Τούρκοις. Ἐπὶ μακρὸν τὰ λείψανα φρουρᾶς ἦτις συνέκειτο ἐκ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν περιεπλανήθησαν ἐν τοῖς ὄρεσι καὶ τοῖς δρυμοῖς, ἀνεμεμιγμένα μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Καραϊσκάκη· ὅταν δὲ τέλος ἔφθασαν εἰς τὸν Κρυσσαῖον κόλπον, μόλις συνεποσοῦντο εἰς χιλίους τριακοσίους μαχητάς.

Ἐνῶ τὸ Μεσολόγγιον, ἀγκυραταλελειμμένον ὑπὸ τῶν στόλων τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ὑδρας, ἀπώλλυτο ὑπὸ τὴν ἀγωνίαν τῆς πείνης· ἐνῶ οἱ πολιορκούμενοι ἐξετέλουν κατὰ τῶν τουρκικῶν γραμμῶν «λεόντων ἐφοδον», οἱ πληρεξούσιοι τῶν λοιπῶν τῆς Ἑλλάδος μερῶν, συναθροισθέντες καὶ πάλιν ἐν Ἐπιδαύρῳ,

συνεζήτουν σχέδια πολιτεύματος. «Ἐθεώρουν λοιπόν, — μεταχειρίζομαι καὶ ἐνταῦθα τὴν γλῶσσαν τοῦ Δὲ Ῥινῦ, — κατάλληλον τὴν στιγμὴν πρὸς ἀνακήρυξιν συνταγματικῆς μοναρχίας, ἀντιβασιλείας, διαδοχικῆς ἢ ἰσοβίου ὁμοτιμίας, πρὸς ἐπιψήφισιν μακεδονικῶν ἢ θηβαϊκῶν φαλάγγων; Πᾶσαι αἱ παρωδῖαι αὐταί, προσέθετεν ὁ ὀξυδερκής παρατηρητής, δύνανται νὰ εὕρωσι θέσιν ἐν τισιν ἀνταποκρίσεσιν, πίστιν ἐν τισιν ἐφημερίσιν· διὰ τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρόκειται περὶ τοιοῦτου ἢ τοιοῦτου τύπου πολιτεύματος· πρέπει πρὸ παντὸς νὰ μάθωμεν ἐὰν θὰ ὑπάρξῃ». Εὐθύς ὡς ἐάλω τὸ Μεσολόγγιον ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ, χωρισθεὶς τοῦ Ῥεσίτ, ἐπανήρχετο εἰς Πελοπόννησον διὰ Πατρῶν, κατέλειπεν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ φρουράν, ἐνίσχυε τὴν τῆς Τριπόλεως, ἀναδιβάζων αὐτὴν εἰς δύο χιλιάδας πεντακοσίους ἄνδρας, καί, μετὰ τὴν ἀποστολὴν ἀποσπασμάτων τινῶν ὅπως καταστρέψωσι τὴν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Σπάρτης συγκομιδὴν, ἐπανήρχετο εἰς τὰς ἐν Μεθώνῃ ἀποθήκας του. Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ Ῥεσίτ ἐπορεύετο ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἀμφισσαν καὶ παρεσκευάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς Ἀττικὴν. Ἐνῶ δὲ ὁ στόλος τοῦ καπετὰν-πασᾶ ἐπανεπέλεεν εἰς Δαρδανέλλια, ὁ τοῦ Ἰμβραήμ διηρέϊτο εἰς δύο μοίρας, ὧν ἡ μὲν ἔπλεεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς παραλαβὴν τροφῶν, πολεμοφοδίων, δισχιλίων ἀνδρῶν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐν τῷ αἰγυπτιακῷ στρατεύματι κενῶν, ἡ δὲ ἀσχολουμένη εἰς διατήρησιν τῶν συγκοινωνιῶν μεταξὺ Κρήτης καὶ Πελοποννήσου, ἦγεν ἐκ Σούδας εἰς Μεθώνην, περὶ τὰ τέλη τοῦ Μαΐου τοῦ 1826, σπουδαίαν ζωοτροφίαν παραπομπήν.

Εὐνόητον ὅτι τοιαῦται εἰδήσεις, ἐπερχόμεναι ἐν μέσῳ τῶν συζητήσεων τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Συνελεύσεως, ἐμελλον ν' ἀάπλοποιήσωσιν αὐτάς. Ἀπὸ πολλοῦ ἡ γνώμη τῆς συνελεύσεως ταύτης ἐξεδηλοῦτο κατὰ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας τῶν πολεμικῶν ἔργων· ἤλιπταν δὲ βελτίωσιν τῶν πραγμάτων ἐκ τῆς συγκροτήσεως κυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς ἐκλεχθείσης μεταξὺ τῶν διασημοτέρων τοῦ Μωρέα, τῆς Ὑδρας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Ρούμελης ἀνδρῶν. «Πάντα ὅμως ταῦτα», ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, «μάταιοι ἦσαν τύποι ἀποσβεσθησόμενοι καὶ οὔτοι. Οὔτε ἀνθρώποι πλέον ἐνταῦθα οὔτε χρήματα δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν».

Περὶ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Μαΐου τοῦ 1826 ἀφίκοντο εἰς Ναύπλιον οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ρουμελιῶται, οἵτινες, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ, ἦσαν τότε ἐν Ἑλλάδι, «ἡ μόνη πραγματικὴ δύναμις καὶ ἡ μόνη δημοσίου φρονήματος ἰσχὺς». Οἱ Σουλιῶται εἶχον, ἀληθῶς, ἐλαττωθῆ εἰς διακοσίους πενήκοντα ἄνδρας, οἱ Ρουμελιῶται εἰς ὀκτακοσίους· ἀλλὰ κατὰ παράδοξον εὐτυχίαν, οὐδεὶς ὀνομαστὸς ἀρχηγὸς εἶχεν ἀπολεσθῆ. «Δύναμαι νὰ βεβαιώω ἡμᾶς», ἔγραφεν ὁ ναύαρχος τῷ πρεσβευτῇ, «ὅτι ἐν ἐφονεύθησαν ἀρχηγοί, οὔτοι δὲν εἶναι οὔτε ὁ Βότσαρης, οὔτε ὁ Τζαβέλας, οὔτε ὁ Δράκος, οὔτε ὁ Λάμπρος-Βέικος, διότι προχθὲς πάντες οὔτοι προεγευμάτισαν παρ' ἐμοί». Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐπιλέκτων τούτων, δὲν ἔμενον πλέον ὑπὸ τὰ ὄπλα ἐν Ἑλλάδι ἢ

τρισχίλιοι ἄνδρες, οἱ μὲν περὶ τὸν Καραϊσκάκη, οἱ δὲ προσκεκολλημένοι εἰς τὴν τύχην τοῦ Γκούρα, ἢ περιπλανώμενοι ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ Νικήτα χωρὶς νὰ δύνανται οὐδαμῶς νὰ ἀναχαιτίσωσι τοὺς Αἰγυπτίους. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς γενικῆς ταύτης ἀποσυνθέσεως, ἕκαστος ἐσκέπτετο ἀκόμη νὰ ὠφελῆθῃ αὐτὸν ἴδιον κληρὸν». Ὁ Γκούρας ἐνεκλείσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τετρακοσίων παλληκαρίων, ὁ Νοταρᾶς κατέχευε τὸν Ἀκροκόρινθον, οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Μεσολογγίου κατέλαβον τὸ Παλαμήδιον· κύριοι δὲ τοῦ δεσπόζοντος τούτου σημείου, μετὰ μικρὸν κατέστησαν κύριοι καὶ πάντων τῶν πυροβολείων τῆς πόλεως. Καί τοι δὲ ἀποκηρυχθέντες ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχηγῶν, διακήρυττον ὅτι δὲν παραιτοῦσι τὸ ἐνέχυρον πρὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θὰ κατεβάλλοντο αὐτοῖς οἱ καθυστερούμενοι μισθοί. Ἡ κυβέρνησις προϋτίμησε τότε ἐγκαταλείπουσα τὸ φρούριον εἰς τοὺς στασιαστάς, νὰ ἐγκαταστή ἐν τῇ νησίδι Μπουρτζι, κυκλοτέρει βράχῳ κειμένῳ, μετὰ τοῦ ἐνετικῆς αὐτοῦ φρουρίου, περὶ τὴν ἄκρην τοῦ λιμένος.

Ἡ τοῦ χειμῶνος λοιπὸν τοῦ 1826 στρατεία ἦτο ἀποφασιστική. Οἱ Ἕλληνες εὐρίσκοντο ἐγκλεισμένοι ἐν τοῖς φρουρίοις τῆς Κορίνθου, τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Τούρκοι κατέχον τὰς Πάτρας, τὸ Μεσολόγγιον, τὸ Ναυαρίνον, τὴν Κορώνην καὶ τὴν Μεθώνην. Ὁ δὲ Ἰμβραήμ, ἐπανελθὼν εἰς τὴν μεσσηνιακὴν πεδιάδα περὶ τὸ τέλος Ἰουνίου ἠπέιλει τὴν Μάνην. Ἡ Κρήτη ἦτο ὀλοσχερῶς ὑποταγμένη, καὶ οἱ Σφακιανοὶ δὲ αὐτοὶ κατέβαλον τακτικῶς τὸν φόρον. Ὁ Ῥεσίτ εὐρίσκετο ἐν Ἀττικῇ, ὅπου οὐχὶ ἐν μόνον χωρίον λεηλατηθὲν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Γκούρα, ὑπεδέχετο αὐτὸν ὡς λυτρωτὴν. Ἡ ἀναρχία εἶχεν ἐκτελέσῃ τὸ θαῦμα τοῦτο, καταστήσασα μετὰ πενταετῆ πόλεμον ἦττον ἀπεχθεῖς τοὺς Τούρκους. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἰσῆρχετο τῷ 1826 εἰς τὴν ἀληθῶς ὀδυνηρὰν αὐτῆς φάσιν.



πρεσβείας. «Ποῖον τὸ τέλος ἀρὰ γε, ἐσκέπτετο ὁ Γκιλλιεμινῶ, τῆς μηχανορραφίας ταύτης ;» — «Μοὶ ἐπέρχεται ἡ ἰδέα», ἔγραφε τῇ 27 Δεκεμβρίου 1825 τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ρινῶ, «ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, διὰ τῆς ἀνοχῆς αὐτῆς ἀπέναντι τοσοῦτω παραδόξου ἰδέας ἠθέλησε νὰ περιτώσῃ ἴσως τὴν δημοτικότητα αὐτῆς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ζητήματι». Διὰ τοῦτο μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ ἀνακούφισις τοῦ περιεστειμένου καὶ δεξιοῦ τούτου διπλωμάτου, ὅταν ὁ ὑπουργὸς ἐπέστειλεν αὐτῷ τέλος, «ὅτι ὁ βρασιλεὺς ἐχαρακτήρισεν ὄνειροπολήματα πάντα τὰ περὶ μοναρχικῆς ἐκλογῆς ἐν Ἑλλάδι σχέδια ταῦτα, καὶ ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη ν' ἀσχοληθῇ ἡ πρεσβεία περὶ τούτων».

Τούτων παρελθόντων, ἡ τε διπλωματία καὶ ἡ γαλλικὴ μοῖρα ἠλπίζον ἡμερῶν τινων ἀνάπαυσιν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συνεταράττοντο προσβληθεῖσαι ἐκ δύο συγχρόνως ἀντιθέτων στρατοπέδων. Οἱ μὲν ἐφοπλισταὶ καὶ πλοίαρχοι τῆς Μασσαλίας διεμαρτύροντο, κατὰ τὸ σύνθημα αὐτοῖς, ὡς ἀνεπαρκῶς προστατευόμενοι· οἱ δὲ φιλέλληνες ὧν ἡ φωνὴ ἀντήχει ἐν αὐτῇ τῇ Ἐπιτροπῇ, κατηγοροῦν τὸναντίον τὰ βασιλικὰ πλοῖα ὅτι ἐλάμβανον ὑπὸ τὴν αἰγίδα αὐτῶν ἀτίμους κερδοσκοπίαις. Ὁ ναύαρχος δὲν ἠδυνήθη νὰ μείνῃ ἀπαθής. «Ὅταν ἐν τῇ δίνῃ τῶν πολιτικῶν παθῶν, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ, ἀκατονόμαστοι συκοφανταί εὐρίσκουσι τόπον εἰς τὰς ἐφημερίδας, δύναται τις νὰ καταφρονήσῃ αὐτῶν ὅταν ὅμως φωναὶ ἰσχυραὶ καὶ γενναῖαι, πρὸς σεμνὰς ἀπευθυνόμεναι συνελεύσεις, καθίστανται διερμηνεῖς ἀρίστων κατηγοριῶν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ προσαχθῶσιν αἱ τῶν γεγονότων ἀποδείξεις. Ἐγγυῶμαι περὶ τῆς ἀκριβείας τῶν ὑπ' ἐμοῦ ἐκτιθεμένων. Ἡ ὑμετέρα ἐξοχότης ζητεῖ πληροφορίας περὶ τῶν μέτρων ἃ ἐλάβον ὅπως τύχῳ ἱκανοποιήσεως παρά τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Ὁφείλω νὰ δηλώσω ὅτι οὐδὲν δυνάμεθα νὰ τύχωμεν παρά τῆς κυβερνήσεως ταύτης. Ἐὰν ἀποτελοῦντα αὐτὴν μέλη εἶναι ἡμερόβια καὶ ἐν πληρεστάτῃ ἀδυναμίᾳ περὶ τοιαῦτα ζητήματα. Τὸ κράτος αὐτῶν μῆδαμὸν καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν μῆδαμὸν ἄλλοτε κρατεῖ δὲ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἀδυναμία, ἐν ἣ καταστάσει εὐρηται ἡ Ἑλλάς, πρὸς συγκρότησιν οἰασδῆποτε ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως. Ἡ ὑπισταμένη διατηρεῖται μόνον διότι ὁ Ρικάρδος δηλοῖ διαρκῶς ὅτι τὸ δάνειον δὲν θέλει μετρηθῆ ἐν Ναυπλίῳ ἐν μὴ κρατῇ ἢ αὐτῇ κυβέρνησις. Τὸ δάνειον ὅμως τοῦτο, καταβρωθέν, ἐκ τῶν προτέρων ἀρπαγέν, τοσοῦτον ἐξηχρείωσε τοὺς Ἕλληνας, τοιαῦτα μεταξὺ αὐτῶν ἐνέσπειρε μίσση, ὥστε καὶ αὐριοὶ ἀκόμη ἐν ὁ Ἰμβραήμ ἠναγκάζετο νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἤθελε καὶ πάλιν ἐκραγῆ μεθ' ὀρμῆς πρωτοφρανοῦς. Ἐνταῦθα μόνον τὸ δίκαιον τῆς ἰσχύος κρατεῖ καὶ ἡ ἰσχύς μόνη ἀποφασίζει περὶ οἰασδῆποτε διαφορᾶς».

Ἐπιστεύετο γενικῶς ἐν Εὐρώπῃ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἦτο ἐξουσία, δύναμις τοῦλάχιστον ἐν ταῖς μὴ ὑποταχμέναις εἰς τοὺς Τούρκους χώραις, ὅτι εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτῆς στρατιωτικὴν δύναμιν, ἧς διηύθυνε κατὰ τὴν

ίδιαν αὐτῆς βούλησιν τὰς κινήσεις, ναυτικὴν δύναμιν πειθαρχοῦσαν εἰς ἀρχηγούς ἐξαρτωμένους ἐντελῶς ἀπ' αὐτῆς. Τοῦτο ἦτο ἀπάτη. Ὁ στρατὸς ἦτο στρατὸς τούτου ἢ ἐκεῖνου τοῦ ἀρχηγοῦ· δὲν ἦτο στρατὸς τῆς Κυβερνήσεως. Τὰ πλοῖα ἀνῆκον εἰς ἰδιώτας διαθέτοντας αὐτὰ κατὰ τὴν ἑαυτῶν ἰδιοτροπίαν· συνηθέστατα μάλιστα τὰ πληρώματα στασιάζοντα ἀπῆγον αὐτὰ μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς ἐνεργείας εἰς ἀναζήτησιν λειῶν εὐαλωτοτέρων τῶν πολεμικῶν πλοίων τοῦ Σουλτάνου. Ἡ νῆσος Κέως κατελήφθη αἰφνιδίως ὑπὸ δισχιλίων Ἀλβανῶν ἐκδιωχθέντων ἐκ Πελοποννήσου. Ἡ Τήνος, ἡ Σύρος καὶ ἡ Νάξος ταχέως ἀντελήφθησαν τοῦ κινδύνου τοιαύτης γειτονίας· μετ' ὀλίγον ὅμως οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ὀρδῆς ταύτης συνεννοηθέντες μετὰ δεκαεπτὰ καταδρομῶν ὑδραϊκῶν καὶ σπετσιωτικῶν ἀπεφάσισαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς λεηλασίαν τῶν ἐμπορειῶν τῆς Κύπρου καὶ τῆς Συρίας. Εἶναι ἀντιπερισπασμός, ἔλεγον οἱ Ἀλβανοί, τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἦτο ἐκστρατεία πειρατικὴ ἀγομένη ὑπὸ τῆς ἐλπίδος λείας ἧς τὸ βάρος δὲν θὰ ὑφίσταντο μόνοι οἱ πολέμιοι. Ἄλλ' ἡ διχόνοια ἐξερράγη μετὰ τῶν ληστῶν καὶ πειρατῶν, καὶ μετὰ μεταίαν κατὰ τῆς Βηρυττοῦ καὶ τῶν κυπριακῶν ἀκτῶν ἐπιδρομὴν, διασκορπισθέντες ἐνεφανίσθησαν καὶ πάλιν εἰς τὰς Κυκλάδας διασπείροντες τὸν τρόμον. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ στοιχεῖα μεθ' ὧν οἱ Ἕλληνες ἐπελάβοντο τοῦ λεπτοῦ ζητήματος: αἰδιωτικὴ οὐσία ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν καὶ δίκαιον ἐπισκέψεως».

Ἡ ἐξάσκησις τῶν δικαίων τοῦ ἐμπολέμου κατῆρξατο παρὰ τοῖς Ἕλλησι διὰ διακηρύξιν ἀποκλεισμοῦ, μεθ' ἧς ἐπῆλθον αἱ ἐπισκέψεις, αἱ συλλήψεις, αἱ κατασχίσεις. Ἡ πρόοδος ὑπῆρξε ταχέια· μετὰ μικρὸν δ' ἔμελλε νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν φρικωδεστάτην τῶν πειρατειῶν ὅσας παρήγαγε ποτὲ ἡ κατάχρησις τῶν λέξεων. Τὸ δίκαιον τῆς ἀμοιβαίας ἐπισκέψεως συνομολογηθὲν διὰ τῆς ἐν ἔτει 1807 γενομένης συνθήκης μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Δανίας περιωρίζετο τούλαχιστον ἐν τοῖς πολεμικοῖς πλοίοις δεόντως ἐντεταλμένοις, διοικουμένοις δὲ ὑπὸ ἀξιωματικῶν βαθμοφόρων καὶ ὑπευθύνων ἀπέναντι τῆς κυβερνήσεως· οἱ δὲ καταδρομεῖς ἀπεκλείοντο. Πῶς νὰ σκεφθῇ τις νὰ παραχωρήσῃ τοιοῦτον δικαίωμα εἰς ἄνδρας ἀπεγνωκότας, οὐδενὶ ὑπακούοντας, οὐδ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχηγοῖς οὓς αὐτοὶ οὗτοι ἐξελέξαντο; Πῶς ν' ἀφήσῃ τις αὐτοὺς νὰ πληττάζωσι θορυβωδῶς τὰ οὐδέτερα πλοῖα, νὰ σύρωσιν αὐτὰ, ἐπὶ προφάσει δῆθεν λαθρεμπορίας, εἰς ἄγνωστον τινα γωνίαν τοῦ Αἰγαίου, καὶ μετὰ λεηλασίαν καὶ διαρπαγὴν «μέχρι τοῦ τελευταίου χιτῶνος τῶν ναυτῶν», ν' ἀποστέλλωσιν αὐτὰ, ὡς ἐπὶ ἐμπαιγμῶ, ἐνώπιον λεγομένου τινὸς δικαστηρίου τῶν λειῶν; Τὸν μῆνα Μάρτιον τοῦ 1826, ἡ φρεγάτα «Σειρὴν» εὔρε παρὰ τὸ Ναύπλιον, φρουρούμενα ὑπὸ τινῶν ἐλληνικῶν καταδρομικῶν, δεκατέσσαρα πλοῖα ὑπὸ σημαίαν αὐστριακὴν, ἑπτὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν, τρία βῶσικὰ, δύο σαρδικὰ, ἐν τοςκανικὸν καὶ ἐν ἔτι πλοῖον ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Ἱερουσαλῆμ. Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἐμπесоῦσα μετὰ τῶν ἀπαύστων θρήνων τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν πικρῶν μομφῶν τοῦ φιλελευθέρου τύπου,

δὲν ἤθελεν οὔτε νὰ ἐγκαταλίπη τὴν ἡμετέραν ναυτιλίαν εἰς κινδύνους μεγλειτέρους ἴσω; κικηρυγμένου πολέμου, οὔτε νὰ ποιήθηται βάνουστον χρῆτιν τῶν ἰδίων δυνάμεων πρὸς ἀπαίτησιν δικαίων ἀποζημιώσεων. Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ἀμφιβολίας καὶ ἀμηχανίας παρήχθη εἰδὸς τι νομολογίας, ἧς ἡ ἐφαρμογὴ ἀφίετο εἰς τὴν ἀγγίνοϊαν τῶν ἡμετέρων πλοιαρχῶν.

Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1825, αἱ βιαιοπραγίαι περιωρίζοντο κατὰ τῶν ἄνευ συνοδίας συναντωμένων πλοίων· βαθμηδὸν ὅμως, τῆς ἀταξίας προβαϊνούσης καὶ τῶν ἐλληνικῶν νεῶν, ἐν πλήρει ττάσει κατὰ τῶν ναυάρχων των, καταλιμπανουσῶν τὰ ὕδατα τοῦ Μεσολογγίου, ὅπως ἐπιδοθῶσι κατὰ μόνας εἰς τὴν καταδρομὴν, οἱ Ἕλληνες ναῦται, κλίνοντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν πειρατείαν, παύουσι νὰ σέβωνται τὰ ὑπὸ συνοδίαν πλοῖα. Τῇ 5 Μαρτίου 1826, αὐστριακὴ παραπομπὴ ἐκ δεκαεπτὰ ἐμπορικῶν πλοίων συγκροτουμένη εὐρίσκετο πρὸ τῆς Μήλου, ὑπὸ τὴν συνοδίαν τῶν πολεμικῶν παρώνων «Ταχέος» καὶ «Ὠρίωνος». Οἱ κυβερνηταὶ δύο ἐλληνικῶν παρώνων ἐδήλωσαν ἐπιμόνως τὴν πρόθεσιν αὐτῶν νὰ ἐπιτρεθῶτι τὴν παραπομπήν. Τὴν νύκτα τῆς ἑκτῆς πρὸς τὴν ἐβδόμην κατέπλευσαν καὶ δύο ἄλλα ὑδρικήα πλοῖα. Τοῦ ἀνέμου πνεύσαντος νοτιανατολικοῦ, ἡ αὐστριακὴ παραπομπὴ ἀνεπέτασε τὰ ἱστία· εὐθὺς δὲ ὡς τὸ τελευταῖον αὐστριακὸν πλοῖον ἐξῆλθεν ἀνήχθησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. «Ἐλυπήθην», ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος τῆς γαλλικῆς ἡμιολίας «Δαδός», βλέπων τοὺς καταδρομεῖς τούτους, ἀποθρασυνομένους ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας, συλλαμβάνοντας καὶ ἀπάγοντας τρία πλοῖα ὑπ' αὐτὰ τὰ πυροβόλα τῶν αὐστριακῶν· οὐδὲ βολὴ ἐρρίφη ἀμποτέρωθεν». Συγχρόνως σχεδόν, σκάφος τι ἀγγλικὸν κατελαμβάνετο ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμμακα τοῦ κομμοδόρου Ἀμιλτων. Τὰ κατ' ἡμᾶς εὐτυχῶς δὲν εἶχον περιττὴ εἰς ἡν θέσιν τὰ τῶν Βρεταννῶν: διότι αὐτοὶ οἱ ὑφ' ἡμῶν καθιερωθέντες νόμοι, αἱ διαρκῶς ὑφ' ἡμῶν πρεσβευόμεναι ἀρχαί, ἐπέτρεπον ἡμῖν νὰ μὴ καταπίνωμεν ἐν σιγῇ τοιαύτας ὕβρεις. Διαρκουῶντος τοῦ ἀπὸ τοῦ 1769 μέχρι τοῦ 1774 μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ῥωσσίας πολέμου, εἴμεθα κύριοι πάσης τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀκτοπλοΐας, τῆς μόνης ναυσιπλοΐας, ἧτις διετῆρει τότε τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀνατολικῶν λιμένων ἐμπορικὰς σχέσεις, διενεργουμένης ὑπὸ σημαίαν γαλλικὴν. Ἡ Ῥωσσία νικήσασα ἐν Τσεσμέ οὐδέποτε διήγειρε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐπενέγη τὸ ἐλάχιστον κώλυμα εἰς τοῦτο. Ἡδυνάμεθα λοιπὸν ν' ἀναγνωρίσωμεν εἰς τοὺς Ἕλληνας δίκαιον, ὅπερ ἠθέλομεν ἀρνηθῆ εἰς τὴν Ῥωσσίαν;

Οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ξένοι ἔμποροι ὑπέστησαν ἐν Αἰγαίῳ ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1826 ἀπωλείας, ὑπολογιζομένας εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἐνεκακοσίας χιλιάδας φράγκων διὰ τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν, τριακοσίας χιλιάδας διὰ τὴν Γαλλίαν, χωρὶς τῶν ἀπωλειῶν Σάρδων, Ὁλλανδῶν καὶ Ἀμερικανῶν. Οἱ πλοίαρχοι ἡμῶν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἶχον ἐκτελέσει μετὰ

ζήλου και ύπομονής άληθώς παραδειγματικώς καθήκοντα όσημέραι επί μάλλον και μάλλον άόριστα καθιστάμενα. Ή έπελθούσα περίστεια του κακού επήνεγκε την άπλοποίησιν τής άποστολής αυτών. Ήλαβον όδηγίας μηδεμίαν πλέον καταλιπούσας άμφιβολίαν περί των δικαιωμάτων δι' ών είχαν περιβληθῆ, περί των καθηκόντων, άτινα έν δεδομένη περιστάσει ήθελον εκπληρώσῃ. Ή εύκαιρία άναπτύξεως δικαίως αυστηρότητος δέν ήργησε δυστυχώς. Τῆ 17 Μαρτίου, έλληνική ήμιολία δέκα πυροβόλων, ή «Πηνελόπη», εκατόν εικοσι άνδρών πληρώματος και κυβερνωμένη ύπ' αυτού του άνεψιού του ναυάρχου Μιούλη, πλοίαρχου Δημητρίου, ήθέλησε νά επαναλάβῃ επί γαλλικῆς παραπομπῆς την βιοιοπραγίαν ήτις τοσοούτον επέτυχεν ήμέρας τινάς πρότερον κατά τής αυστριακῆς συνοδίας. Ο Δημήτριος προτέλαβεν επί τῆ κινδυνώδει ταύτη εκστρατεία πάρωνά τινα δεκατεσσάρων πυροβόλων όστις άνέμενεν αυτόν πρό τής Μήλου. Ή παραπομπή προησπίζετο ύπό των έξ μόνον καρωνάδων τής «Δωφινόαζ» μικρῆς ήμιολίας κυβερνωμένης ύπό του πλοίαρχου Άρμάν. Περί την έκτην τής πρωίας ώραν, μία των παρατεμπομένων μασσαλιτικῶν νεών, ό «Μικρός Βίκτωρ», μεταλλάξασα άποτόμως πορείαν έστρεφε πλάγιον ύπό τας βολάς του ελληνικού πάρωνος και τής ήμιολίας· άνελθών επί τὸ έπίστεγον, λέγει ό πλοίαρχος Άρμάν, ήρώτησα τον πάωνα τί εσήμαινον οι χειρισμοί του· συγχρόνως διάταξα τὸ πλήρωμα εις τας θέσεις του. Ο πάρων μοι απήντησεν ότι τὸ πλοϊον έφερε Τουρκους και ήθελε νά τὸ επισκεφθῆ. Άφου παρήγγειλα αυτόνεις μάτην ν' άπομακρυνθῆ ήρχισα τὸ πῦρ. Εις τας πρώτας βολάς, ή ήμιολία άφέθη εις τον οὔριον, ό δὲ πάρων άνεπέτασε τους φώσωνας. Έξετέλεσα τότε συμπυροκρότησιν και εκ των δύο πλευρῶν και ή προσβολή κατέληξε δια των επιφωνήσεων Ζήτω ό βασιλεύς! Ζήτω ή Γαλλία! ως είχαν άρχισῃ». Μην όμως δέν ειχεν άκόμη παρέλθῃ, και ή ήμιολία «Άμαράντος» ήναγκάζετο νά δώσῃ οὐχ ήττον σκληρόν μάθημα εις έτέρους καταδρομείς. Την ήμιολίαν ταύτην εκυβέρνα ό υποπλοίαρχος Βρουτζ γενναίος και ευφυής αξιωματικός, όν τὸ όνομα και ή αξία ευχερώς ήθελον άναγάγῃ εις τὰ ύψιστα των αξιωματικών, άν μη ή ζωηρότης των πολιτικῶν αυτού δοξασιῶν, και ίσως και ό όρμητικὸς αυτού χαρακτήρ, δέν εγένετο, έν τοις πρώτοις μάλιστα χρόνοις τής Παλινορθώσεως, κώλυμα εις την προαγωγήν αυτού. Τύπος άληθῆς των παιδρῶν δοκίμων τής πρώτης αυτοκρατορίας, ό πλοίαρχος Βρουτζ ήτο εκ των αξιωματικῶν εκείνων οὐς δέν ήδύνατό τις ν' άναγκάσῃ άποινει νά όσφρανηῶσι την όσμήν τής πυρίτιδος. Δύο λέμβοι άποσπασθεΐσαι ελληνικού πάρωνος κατηυθύνοντο τῆ 17 Άπριλίου επί την «Φωτεινήν», έν των ύπό του «Άμαράντου» συνοδευομένων πλοϊων. «Έβόησα εις τας λέμβους, γράφει τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ρινῦ ό όρμητικὸς πλοίαρχος, νά επιστρέψωσιν εις τὰ πλοία των· άλλ' αύται άπεκρίθησαν αὐθαδῶς σείουσαι τὰ όπλα. Τότε εξεκένωσα όλα τὰ πυροβόλα μου κατά του πάρωνος και των έφοκίων,

ἄτινα καὶ παρευθὺς ἀνέκρουσαν πρῦμναν. Ἐξηκολούθησα μετὰ δυνάμεως τὴν ἐπίθεσιν ὅπως ἐπωφεληθῶ ἐκ τῆς ἐκπτοήσεως καὶ τῆς ἀταξίας αἰτινες ἐκράτουν ἐν τῷ εἴκοσι πυροβόλων πλοίῳ τούτῳ, ἰσχυροτέρῳ κατ' ἀκολουθίαν τοῦ «Ἀμαράντου». Ἔβαλον τεσσαράκοντα βολὰς τηλεβόλου καὶ διακοσίους ἔριψα τυφεκισμούς· οἱ δ' Ἕλληνες ἀποβαλόντες τὴν αὐθάδειαν αὐτῶν ἔφυγον ἐξαιτούμενοι χάριν».

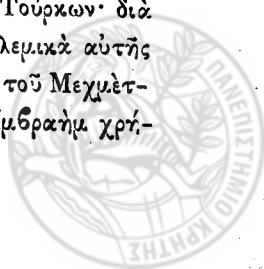
Ἡ τιμωρία, εἰ καὶ ἀνταξία, ὑπῆρξεν ὑπερβαλλόντως αὐστηρά· ἡ δὲ κρίσις θέλει φανῆ αὐστηροτέρα, τοσοῦτον μάλιστα αὐστηρά, ὥστε μέχρι τινὸς θέλει ἴσως ὑποληφθῆ ὡς ἄδικος. Εἶναι προφανὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες, καὶ τοι ἐπαιρόμε- ἐπὶ τῷ ὑποτιθεμένῳ αὐτῶν δικαίῳ καὶ μηδεμίαν περραλείποντες εὐκαιρίαν ὅπως κυρώσωσι τὴν χρῆσιν, οὐδαμῶς ἐπεδίωκον μάχας πρὸς τὰ γαλλικὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ἡ ἀποφυγὴ αὕτη λίαν φυσικῶς ἐρμηνευομένη δὲν δύναται ν' ἀποδοθῆ εἰς ἔλλειψιν θάρρους· διότι οἱ πειραταὶ τοῦ Αἰγαίου, ὅτῳ καὶ ἂν ἦσαν πειρα- ταί, ἦταν τοῦλάχιστον ἀνδρεῖοι. Ὀλίγοι εἶναι αἱ θάλασσαι, ὀλίγοι αἱ ἐποχαὶ αἱ ἰδοῦσαι καταδρομεῖς παρατολμοτέρους καὶ εὐτροφωτέρους κακοποιούς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς σωματεμπορίας ἐπὶ τῶν ἀφρικανικῶν ἀκτῶν, τὰ γαλλικὰ καὶ ἰσπανικὰ σωματεμπορικὰ πλοῖα πολλάκις παρέσυρον εἰς κακὰ παι- γνίδια τὰς περιπολούσας ἀγγλικὰς ναῦς· ἡ δεξιότης ὁμως, μεθ' ἧς ὑδραῖος κα- ταδρομεὺς διέφυγε γαλλικὴν φρεγάταν ἤθελε περιποιήσῃ τιμὴν εἰς τὸν ἐπιτη- δεϊότατον μεταξὺ αὐτῶν. Τῇ 27 Μαΐου 1826, ἡ «Γαλάτεια» εὕρισκετο περὶ τὰ ἐξημερώματα ὑπὸ τὴν νῆτον Τήνον. Ταῦτοχρόνως εἰσέπλεεν εἰς τὸ στενὸν πάρων οὕτινος τὸ σχῆμα ἐφαίνετο ὑδραϊκῆς τινος νεῶς ἀπὸ πολλοῦ καταγγελ- θείσης τῷ γάλλῳ μοιράρχῳ ὡς ὑπόπτου. Ἡ «Γαλάτεια» ἐν τούτοις ἠκολούθησεν ἡσύχως τὴν πορείαν αὐτῆς, πλέουσα ὑπὸ τοὺς τρεῖς αὐτῆς δόλωνας καὶ τὸ ἀκάτιον. Ὁ καταδρομεὺς ἐναντιοδρομῶν ἐμελλε νὰ διέλθῃ ὑπὲρνεμος παρὰ τὴν φρεγάταν. Ὅταν ἔφθασε πλαγίως αὐτῆς, ὁ πλοίαρχος Μαλλιάρ ἀποτόμως πο- δίσας, ἠνάγκασε τὸν πάρωνα ν' ἀνακωχέσῃ καὶ παραχρῆμα ἔστειλεν εἰς ἐξέ- τασιν αὐτοῦ. Ἡ τύχη ἠνόνθησεν αὐτόν· συνέλαβε τὸν περιβόητον «Θρασύβου- λον», τὸ φοβερώτατον τῶν ὑδραϊκῶν πειρατικῶν. Οἱ Γάλλοι ἔσπευσαν παρευθὺς νὰ ἐπαγθρῶσιν αὐτό. Ὁ πλοίαρχος, εἰς ἀξίωματικός, πενήκοντα ἄνδρες, κατελθόντες εἰς τὰς λέμβους, εἶχον ἤδη διανύσῃ τὸ ἥμισυ μέχρι τοῦ πλοίου διά- στημα ὅταν ἐξαίφνης κατέπεσεν ὁ ἄνεμος· ἀτακτοὶ τινες ἀκόμη πνοαὶ ἀντηνε- μοῦσαι τὰ ἰστία ἠνάγκασαν τὴν φρεγάταν ἀκουσίως ν' ἀναστρέψῃ. Ὁ πάρων ὁμως εὕρισκετο τούναντίον ἐκτὸς τῆς καταληφθείσης ὑπὸ τῆς γαλήνης ζώνης καὶ ἐξαίφνης ὤφθη φεύγων πρὸς τὴν Σύρον· προτοῦ δ' ἀκόμη ἡ φρεγάτα μεταστραφῆ, συναθροίσῃ καὶ ἀναρτήσῃ τὰ ἐφόλια αὐτῆς, οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἤδη μακρὰν. Ἡ ἡμιολία ἐντούτοις «Ἀμαράντος», ἐκεῖ που περιπλέουσα μεταξὺ Τήνου καὶ Σύρου, εἰδοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν σημάτων τῆς «Γαλατείας», σπέυσασα ἐκλείτε

τὸν δρόμον εἰς τὸν πάρωνα· παρευθὺς ὁμως οἱ Ἕλληνες παρέταξαν ἐπὶ τῶν αἰωροθεσιῶν ἓνα δόκιμον καὶ πέντε ναύτας τῆς «Γαλατείας», οὓς εἶχον κατορθώσῃ νὰ κρατήσωσιν αἰχμαλώτους. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν πλοίαρχον Βρουῆζ νὰ ἐπιβάλλῃ σιγὴν καὶ τῇ ἀγανακτήσει του καὶ τῷ πυροβολικῷ του. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἡ φρεγάτα πλέουσα πλησίστιος ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου, ὅπου πρὸ ἐνὸς μόνου τετάρτου τῆς ὥρας εἰσπλεύσας ὁ «Θρασύβουλος», ἐπωφελήθη ὡς ἄριττα τοῦ βραχέος τούτου χρονικοῦ διαστήματος. Μετὰ θαυμασίας εὐστροφίας διολισθήσας μεταξύ τῶν πλοίων τῶν πληρούντων τὸν λιμένα, παρεσκευάσεν ἐκ τῷ εἶδος προασπίσματος ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ναυλοχούντων οὐδετέρων πλοίων. Πάντοθεν δ' ἀφικνοῦντο αὐτῷ ἐπικουρίαι. Πλείονες δισχιδίων ἐνόπλων ἀνδρῶν συνέρρουσαν ἐπὶ τῆς παραλίας, ἀπειλοῦντες νὰ ἐμπρήσωσι τὴν καθολικὴν πόλιν εἰς τὸν πρῶτον ἐκ τῆς «Γαλατείας» πυροβολισμόν. Ἀνάγκη ἐπέστη συμβιβασμοῦ. Ὁ ἑπαρχος καὶ ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας ἀνέλαβον τὰς διαπραγματεύσεις. Ὁ δόκιμος καὶ οἱ πέντε λεμβῆται ἀντηλλάγησαν διὰ τῶν πεντήκοντα ἐλλήνων ναυτῶν· ὁ πειρατὴς δὲ καταλιπὼν τὸ ἄτυλον αὐτοῦ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν βολὴν τῆς φρεγάτας. Μετὰ δὲ τὸ σημεῖον τοῦτο ὑποταγῆς τῶν Ἑλλήνων, συγκατετέθημεν καὶ ἡμεῖς νὰ πιστεύσωμεν εἰς τὴν ἀθωότητα αὐτῶν. Ὁ πλοίαρχος καὶ ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ «Θρασυβούλου» μετέβησαν ἐν εἰρήνῃ εἰς συνάντησιν τῶν συντρόφων αὐτῶν· οἱ ἀξιωματικοὶ ὁμως ἡμῶν οὐδέποτε ἐλησιμόνουσι τί δύναται νὰ πάθῃ ὁ ἀμελῶς ἐπανδρῶν ἐλληνικὸν πλοῖον.

Ἡ πειρατεία καθίστατο ἀγριωτέρα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἀγγλικὸν καὶ σαρδικὸν τι πλοῖον εἶχον ἐξαφανισθῆ· κατηγοροῦντο δ' οἱ Ἕλληνες ὡς κατασφάζαντες τὰ πληρώματα αὐτῶν. «Διακηρύττω, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ῥινῦ τῇ 25 Ἀπριλίου 1826, ὅτι εἰς πλοῖον μεμονωμένον εἶναι ἀδύνατον νὰ πλεῖσῃ ἐν ταῖς θαλάσσαις ταύταις δέκα λευγῶν διάστημα χωρὶς νὰ προσβληθῇ. Εἰς οὐδεμίαν ποτὲ θάλασσαν ὑπῆρξε παράδειγμα τοσοῦτον θρασεῖας πειρατείας. Οἱ εἰς αὐτὴν ἐπιδιδόμενοι καλῶς γινώσκουσιν ὅτι οὐχὶ μόνον ἀτιμωρησίαν εὐρίσκουσιν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρα, ἀλλὰ καὶ προστασίαν, πρὸς τούτοις δὲ ὅτι τὸ γόητρον τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος θέλει παραστήσῃ τοὺς ἐξεγειρομένους κατὰ τοιούτων ὠμοτήτων ὡς ὑπερβολικούς. Μοὶ φαίνεται μεθ' ὅλα ταῦτα ὅτι δύναται τις νὰ λέγῃ τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν Ἑλλήνων χωρὶς νὰ ἐπιθυμῇ νὰ ἐπανεέλθωσιν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Τὸ Αἰγαῖον παριστᾷ τὸ παράδοξον θέαμα οὐδετέρων πλοίων θαλασσοπορούντων μεθ' ὄλων τῶν προφυλάξεων πολεμικῶν καιρῶν, τῶν δεινοτάτων». Ἡ ἔνδεικα, τὸ ἀπειθές, αἱ κινδυνώδεις συμβουλαί, αἱ φυσικαὶ ἢ ὡς εἰπεῖν κληρονομικαὶ κλίσεις, τὸ κατάλληλον τῆς γεωγραφικῆς διασκευῆς, ἐξώθουν τοὺς νησιώτας εἰς τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ὁδόν· ἡ δ' Ἑλλάς λεληθότως ὡπισθοδρόμει πρὸς τὴν βαρβαρότητα.

Οἱ Ψαριανοὶ οἱ διαφυγόντες ἐκ τῆς σφαγῆς τῆς 10 Ἰουλίου 1824, ἀφοῦ ἔζη-

σαν επί τινα χρόνον εκ τῶν προχωρῶν τοῦ συμπατριώτου αὐτῶν Βαρβάκη, ἐνὸς τῶν εὐπορωτάτων ὑπηκόων τοῦ Τάρου, ματαίως προτέφερον τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν εἰς κυβέρνησιν ἧτις δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσῃ αὐτούς. Ἀποκλεισθέντες λοιπὸν τοῦ μόνου δυνατοῦ αὐτοῖς βιοπορισμοῦ, γενόμενοι πειραταὶ ἐπόρθουν δι' ἀθλίων πλοίων ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων ναυπηγηθέντων, πάντα τὰ περὶ τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπελθόντος τοῦ χειμῶνος ὅταν οἱ μὲν τουρκικοὶ στόλοι διετέλουν ἐν παραλύσει, οἱ δὲ στόλοι τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν εἶχον ἐπανεέλθῃ εἰς τοὺς λιμένας των, ἡ μεγάλη πειρατεία ἐδεινοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Πάρωνες δέκα καὶ εἴκοσι πυροβόλων μονίμως ἐγκαθιστάμενοι παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἐπίστρεφον μετὰ λαφύρων, ὑπολογιζομένων περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1826, εἰς πλείονα ἑκατομμύρια. Ἀλλὰ τὰ παράνομα ταῦτα ἔργα εἶχον ἀνάγκην καταλλήλου καταγωγίου, οὐχὶ βεβαίως ἐν Ὑδρᾷ ἢ ἐν Σπέτσαις, τοσοῦτον πλησίον τῆς ἔδρας τῆς κυβερνήσεως. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1825, Ἑλληνές τινες ἐκυρίευσαν τὸ ἐπὶ τῆς κρητικῆς ἀκτῆς φρούριον τῆς Γραμβούσης, ὅπερ οἱ Τούρκοι εἶχον καταλίπη εἰς τὴν φύλαξιν πέντε ἀνδρῶν. Ἔτος μετὰ ταῦτα, ὁ πλοίαρχος Βρούτζ, ἐπισκεπτόμενος τὴν νησιδα ταύτην, εὕρισκεν ἐπ' αὐτῆς φρουρὰν ἐνενακοσίων πειρατῶν. Τὸ παλαιὸν ἐνετικὸν φρούριον εἶχεν ὀπλισθῆ διὰ τεσσαράκοντα τηλεβόλων, ἅτινα ἐκράτουν τῶν ἀμφοτέρωθεν διόδων. Ἡ καταδίωξις πλοίων τινῶν ἤγαγε, περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καὶ τὴν ἀγγλικὴν φρεγάταν «Σιβύλλα» εἰς τὰ ὕδατα. Ἡ «Σιβύλλα» μὴ δυνηθεῖσα γὰρ καταβάλλῃ τοὺς πειρατάς, ἔσχεν ἐν μιᾷ μόνῃ συμπλοκῇ τεσσαράκοντα νεκρούς καὶ τραυματίας, ὧν δύο ἀξιωματικοί. Ἡ ἀγανάκτησις ἐγενικεύετο διὰ τοῦτο ὅμως δὲν καθίστατο καὶ εὐχερεστέρα ἢ ἐπίσχεσις. Οἱ πειραταί, ἀπὸ νήσου εἰς νήσον φεύγοντες καὶ ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, μετέβαλλον τὰ πλοῖα αὐτῶν, ἤλλασσον τὰ πληρώματα, ἀπέκρυπτον τὰ ἔπλα αὐτῶν, καὶ εὐθὺς ὡς ἐξηφανίζοντο τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἡμῶν ἐπανερχίζον τὰς καταδρομάς. Ὁ ἀντιστράτηγος Παολοῦτσι ἀποσταλεῖς εἰς τὸ Αἰγαῖον ἐπὶ κεφαλῆς ἰσχυροῦ αὐστριακοῦ στόλου ὅπως προασπίξῃ ἐμπόριον ἀπαρχολοῦν περὶ τὰς ὀκτακοσίας ναῦς, ἔλαβε τὸ βίαιον μέτρον νὰ συλλάβῃ τὰ πρῶτα ὑδραϊκὰ ἢ σπετιωτικὰ πλοῖα ἅτινα θὰ εὕρισκοντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, θέλων οὕτω νὰ ἀποζημιώσῃ τὸ αὐστριακὸν ἐμπόριον τῶν ἀπωλειῶν αὐτοῦ. Τοῦτον ὅμως δὲν συνεῖχον οὔτε φιλελευθέρα κοινὴ γνώμη, ὡς τὸν Δὲ Ρινῦ, οὔτε οἱ διαταγμοὶ τῆς κυβερνήσεώς του. Ἡ Αὐστρία λίαν ἀνητυχοῦσα περὶ τοῦ ἀποτελέσματος ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ ξένη μεσολάβησις ἐν τῆς ἑλληνικοῖς πράγμασιν ἠῤῥητο τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τινος ἀποφασιστικῆς νίκης τῶν Τούρκων· διὰ τοῦτο δὲ σφοδρὸν δὲν ἀπέκρυπτε τὴν ἑαυτῆς μεροληψίαν. Τὰ πολεμικὰ αὐτῆς πλοῖα παρέπεμπον τὰ αὐστριακὰ ἐμπορικά, ὅταν ναυλούμενα ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ διέσχίζον τὸ Αἰγαῖον· τὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἀποστελλόμενα τῷ Ἰμβραήμ χρέ-



ματα μετεφέροντο ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν. «Μόνον κατὰ τῶν αὐστριακῶν, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, οὐχὶ δὲ καὶ καθ' ἡμῶν πρέπει ν' ἀπευθύνωνται αἱ ἐπὶ δουλοπρεπεῖα κατηγορίαι.»

Ἐξωργισμένος, ἀποκαμωμένος ὑπὸ τῶν ἀντιφατικωτάτων μομφῶν, ὁ ναύαρχος ἀπεφάσισε τέλος ν' ἀποσυρθῆ τῆς ἀρχηγίας· ἐπὶ τούτῳ δὲ παρεκάλεσε τὸν ὑπουργὸν νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδον. «Ὁ βασιλεὺς, ἀπεκρίναντο αὐτῷ, κρίνων τὴν ὑμετέραν παραίτησιν ἀντίθετον τῶν συμφερόντων αὐτοῦ, δὲν δύναται ν' ἀποδεχθῆ αὐτήν.» — «Εἰλικρινῶς, ἔγραφεν αὐτῷ καὶ ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ, σοὶ λέγω, ἀγαπητὲ στρατηγέ, ὅτι ἐγὼ αὐτὸς κηρύττομαι κατὰ σοῦ. Εἶσαι εἰς ἡμᾶς ἀπαραίτητος καὶ νῦν μάλιστα». Ἐὰν τοῦλάχιστον ἔπαυον, αἱ μὲν ἐφημερίδες τῶν Παρισίων ἀπιστοῦσαι εἰς τὴν ὑπαρξιν πειρατείας, αἱ δὲ τῆς Μασσαλίας αἰωνίως παραπονοῦμεναι περὶ αὐτῆς! Ταχυδρομεῖον ἐν τούτοις δὲν ἔφθανεν ἐκ Γαλλίας μὴ φέρον τὰ ἴχνη τῶν ἐντυπώσεων τὰ καταλειπόμενα καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπιστήμους κύκλους ἐκ διαμαρτυριῶν πρὸς ἃς αἱ κυβερνήσεις δὲν ἔχουσι πάντοτε τὴν καταφρόνησιν ἣν προσποιοῦνται. «Ὁμολογῶ, ἐπέστελλε τῷ ὑπουργῷ ὁ ναύαρχος τῇ 28 Ὀκτωβρίου 1826, ὅτι δὲν δύναμαι νὰ κατανοήσω πῶς τοσαῦται πειρατικαὶ πράξεις, αὐθεντικῶς πιστοποιούμεναι, εὐρίσκουσιν ἀκόμη ἢ νὴ ὑπεραπολογητάς, τοῦλάχιστον δυσπίτους. Ἡ ὑπομονὴ καὶ ἀνοχὴ ἡμῶν ὑπερέβησαν τὰ ὄρια ἃπερ δύνανται νὰ ἐπιθυμῶσιν αἱ οἱ ἐνθερμότατοι τῶν Ἑλλήνων ὑπέρομαχοι. Ἀεῖποτε οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ προκλουόντες, καὶ ἐπικαλοῦμαι ἐν τούτῳ τὰς διαμαρτυρίας τῶν ἐμπορικῶν ἐπιμελητηρίων. Ἄς μοι ἀναφέρωσι τὸ παράδειγμα ἐνὸς καὶ μόνου γαλλικοῦ πλοίου, ἀνυπερβότου παράνομον μεταφορὰν, καὶ μὴ ἐγκαταλειφθέντος ὑφ' ἡμῶν παραχρῆμα εἰς τὴν τύχην του. Ὅταν ὁμως, ὑπὸ τὴν πρόβασιν τοῦ γενικοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, κινδυνεύῃ νὰ καταστραφῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ ναυτιλία, οὐχὶ πρὸς διάσωσιν ἔργου ἔχοντος πάσας ἡμῶν τὰς συμπαθείας, ἀλλὰ πρὸς διαρπαγὴν τῶν ἡμετέρων πλοίων, ὅταν πειραταί, ἄνευ σημαίας, ἄνευ κανονικῶν διπλωμάτων καταδρομῆς, ἄνευ οἰασθῆποτε ἐγγυήσεως, ὑβρίζωσι καὶ αὐτὰ τὰ βασιλικὰ πλοῖα, ἀνάγκη βεβαίως πᾶσα ἵνα ταῦτα ὧσι πάντοτε ἔτοιμα εἰς ἀπόκρουσιν προσβολῶν ἃς οὐδέποτε προκαλοῦσιν».

Ὁ πάρων «Παλίνουρος», κυβερνώμενος ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Κερδραῖν, κατέλαβε παρὰ τὴν νῆσον Κύπρον τὸν σπετσιωτικὸν μουσάρωνα «Ἀριστείδην», φέροντα δεκαεὶ πυροβόλα καὶ πλήρωμα ἐξήκοντα τεσσάρων ἀνδρῶν· ἡ δὲ κορβέττα «Ἠχώ», ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Μπρῦσὲ δὲ Σατωβίλ, συνέλαβεν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Κύθνου πειρατὴν τινα ἐκεῖ καταφυγόντα. Τὰ πληρώματα τῶν δύο τούτων πλοίων ὁ ναύαρχος ἀπέστειλεν εἰς Τουλῶν. Ἐπρόκειτο λοιπόν, ἐπειδὴ ἡμισθητέτο ἡ ὑπαρξὶς πειρατῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ, νὰ λυθῆ τὸ ζήτημα ὑπὸ τῶν ναυτοδικείων. Ἐκαστος δύναται νὰ φαντασθῆ τὴν ἐκπληξιν τοῦ ναυάρχου ὅταν ἐξαι-

φνης εἶδε τοὺς ἀποδεδειγμένους τούτους ἐγκληματίας τοὺς ἐμπνεύσαντας τὸν τρόπον εἰς τὸ ἐμπόριον ἡμῶν, ἐπιστρέφοντας ἀθώους, καὶ λευκοὺς δι' ἀποφάσεως περὶ ἐλλείψεως λόγων καταδιώξεως. Τὸ Μεσολόγγιον εἶχε πίση καὶ ἡ Γαλλία δὲν ἠσθάνετο τὸ θάρρος νὰ τιμωρήσῃ Ἑλληνα. Ἐν τούτοις ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολῇ τοσαύτη ἐπιείκεια ὑπῆρξε σχεδὸν ἀκατανόητος, καὶ δύναται τις εἶπειν ὅτι τὰ μάλα συνέτεινε νὰ ψυχράνῃ τὸν ἐν αὐτῇ ἐνθουσιασμόν. Τὸ καθῆκον τοῦ ἱστορικοῦ εἶναι ἡ ἀνίχνευσις τῆς ἀληθείας μεταξὺ τῶν ἐπιστήμων ἐκθέσεων ἀποπνεουσῶν πολλῆς δυσθυμίας, «καὶ τῶν ἰδιωτικῶν διηγήσεων αἰτινες ἐξογκοῦσαι τὰ πράγματα διήρχοντο τῆς Ζακύνθου, τῆς Κερκύρας, τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, πρὸ τοῦ φθάσαι εἰς Λονδίνον καὶ εἰς Παρισίους λάβωσι τὴν ζωηρὰν χροιάν τῆς καθημερινῆς δημοσιογραφίας».

Τὸ ὄνομα ἐν τούτοις τοῦ Κανάρη δὲν ἔπαυεν εὐρίσκον χάριν ἐνώπιον τοῦ αὐξάνοντος σκεπτικισμοῦ. Ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ἀπλότης τοῦ ψαριακοῦ ἥρωος ἀπετέλου, κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἡμετέρων πλοιαρχῶν, τὴν ἐντελεστάτην τῶν ἀντιθέσεων μετὰ τῆς ἀλαζονείας καὶ μωρᾶς ἐπάρσεως ἐνίων, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ἢ μὴ τολμῶντες νὰ τὸν μιμηθῶσι, οὐδεμίαν παρέλειπον εὐκαιρίαν νὰ ποτίζωσιν αὐτὸν διὰ πικριῶν». Τῇ 17 Ἰουνίου 1826, ὁ περικλεῆς οὗτος εὐνοούμενος τοῦ γαλλικοῦ στόλου ἐπάλαυν ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς Αἰγίνης κατὰ παραφρονούντος ὄχλου. Ἡ ἀπροσδόκητος ἐμφάνισις τῶν φρεγατῶν «Σειρήνος» καὶ «Γαλατείας» ἐπῆλθε λίαν ἐπικαίρως πρὸς διασκόρπισιν τῶν πειρατῶν ἀπειλούντων τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Οἱ ἄθλιοι οὗτοι παρευθὺς ἔσπευσαν εἰς τὰ περάματα αὐτῶν· ἀλλ' ἤδη τριακόσιοι γάλλοι ναῦται εἶχον ἀποβιβάσθῃ ὑπὸ τὸν ἀντιπλοίαρχον Ῥομπέρ· οἱ ἐγχεριώτατοι δὲ τῶν κατοίκων τῆς Αἰγίνης κατηύθυνον τὴν πορείαν αὐτῶν. Δεκατέσσαρα πειρατικὰ πλοῖα ἔπεσαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς χεῖρας ἡμῶν· τὸ δὲ πῦρ κατέφαγε τὰ ἐπὶ τῶν ἐσχαρίων ἀκόμη εὐρισκόμενα. Ὁ Κανάρης ἀνῆλθιν ἐπὶ τῆς «Σειρήνος». Κηδόμενος τῆς ὑπολήψεως τῶν συμπατριωτῶν του, ἀγανακτῶν κατὰ τῶν περεκτροπῶν τῶν διακινδυνουσῶν ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀποπειραθῆ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς πειρατὰς ἐξ Αἰγίνης· ἠπέλει δ' αὐτούς, ὅταν ὁ γαλλικὸς στόλος ἐνεφανίσθη, νὰ κατακαύσῃ τὰ πλοῖα αὐτῶν. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν νὰ δυσαρεστηθῇ κατ' ἐκείνων οἵτινες οὐδὲν ἄλλο ἔπραξαν ἢ νὰ πραγματοποιήσωσι τὰς ἀπειλάς του, καὶ οἵτινες συγχρόνως παρεφύλαξαν τὰς ἡμέρας αὐτοῦ. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ δὲ κυβέρνησις δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιδοκιμάσῃ ἐξ ὀλοκλήρου τὰ μέτρα τοῦ γάλλου ναυάρχου. «Οὐ μόνον τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀποκαταστάσεως, ἔγραψε πρὸς αὐτὸν τῇ 16 Ἰουνίου 1826, τῆς ἀσφαλείας ἐν ταῖς ἐπληνικαῖς θαλάσσαις παρέχετε ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ, καταστρέφων τὰ μέσα ἀπεροῦτοι, οἱ ἀνάξιοι τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος, μετεχειρίζοντο ὅπως καταστῶσιν ἢ

μάστιξ τῆς χώρας αὐτῶν, ὑποχρεοῦτε αὐτοὺς νὰ προσενέγκωσι τὸν βραχίονα αὐτῶν ὑπὲρ τῆς κοινῆς ἀμύνης».

Βραχιόνων βωμαλέων καὶ ἀνδρείων ψυχῶν δὲν ἔσπερεῖτο ἡ Ἑλλάς τῷ 1826, ἀλλὰ τῶν μέσων τῆς συντηρήσεως τῶν ἀνδρῶν τούτων, οὓς τακτικός τις μισθὸς ἤθελε καταστήτη ἥρωας, καὶ οὓς ἡ πείνα, σύμβουλος κακῆ, καθίστα ληστάς. Βεβαίως, ἀπητεῖτο ἀληθῆς γενναϊότης ἐκ μέρους τοῦ ναυάρχου πρὸς διακλήρουν ἀληθειῶν «αἰτινες μόνον ὕβρεις ἐπιτύρουσι κατὰ τῶν ἐκπερόντων αὐτάς καὶ δυσχεροῦσι τὴν κοινὴν γνώμην»· ἀν ὅμως «ἐν ἔτει 1826 οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σωθῶσι οὔτε τῶν Τούρκων οὔτε ἑαυτῶν», ἦσαν δίκαιαι ἀν κατὰ τοῦ δυσπειθοῦς καὶ τῶν ἀναρχικῶν τάσεων τῆς φυλῆς αὐτῶν μεμψιμοιρίαι, Δὲν θὰ ἦσαν βασιμώτεροι αἱ κατὰ τῶν διαταγμῶν τῆς Εὐρώπης κατηγορίαι; ἦτις, μὴ λαμβάνουσα ὀριστικὴν τινα ἀπόφασιν, ἐπέτρεπε τὴν ἐξάντλησιν τῶν τελευταίων μέσων, τῶν τελευταίων βανίδων τοῦ αἵματος τοῦ δυστυχοῦς τούτου λαοῦ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Καταστροφὴ Γενιτσάρων. Συνθήκη Ἐκερμαν.

15 Ἰουνίου καὶ 6 Ὀκτωβρίου 1826.

«Τῆς ὑποθέσεως Οὐβράρ» ἀνατεθείσης εἰς τὴν Βουλὴν τῶν ὁμοτίμων, ὁ κόμης Γκιλλιμιενῶ, ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ ἐξήτηκσε τῷ 1822 ἐν τῇ στρατιᾷ τῇ ἐκδραμούσῃ εἰς Ἰσπανίαν, δὲν ἠδύνατο ν' ἀδιαρρήτῃ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῆς δίκης αὐτοῦ· δι' ὅ τυχῶν ἀδείας παρὰ τοῦ βασιλέως ἀπῆλθε διὰ ξηρᾶς εἰς Παρισίους περὶ τὸ τέλος τοῦ Φεβρουαρίου 1826. Διαρκούτης τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, αἱ ἤχθαι τοῦ Βοσπόρου ἐγένοντο μάρτυρες οὐχὶ μικρῶν γεγονότων.

Τὸ ἥνομα τοῦ Δεσᾶζ, πρώτου γραμματέως τῆς γαλλικῆς πρεσβείας ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀντικαταστήσαντος ἐπὶ ἐπτάμηνον τὸν ἐπόντα πρέσβην, προφέρεται ἀκόμη σήμερον μετὰ σεβασμοῦ ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, ἀναμνησκον τὰς ἀρίστας παραδόσεις τῆς γαλλικῆς διπλωματίας. Ἴδου λοιπὸν πῶς τὸ λόγου ἀξίον τοῦτο πνεῦμα συνώψιζεν ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1826 τὴν κατάστασιν ἐν ἣ εἶχε καταλίπη τὰ πράγματα ὁ ἀπελθὼν εἰς Παρισίους πρεσβευτής. «Εἰλικρινῶς ἐπιθυμοῦμεν, γράφει ὁ Δεσᾶζ τῷ ναυάρχῳ Δε' Ρινῶ ἐν ἐπιστολῇ ἐν ἣ τὸ οἰκεῖον τῆς φράσεως καθιστᾷ σαφέστερον τὸν νοῦν τῶν γραφομένων, νὰ ἐξέλθωμεν τοῦ κυκεῶνος τούτου, φοβούμεθα ὅμως μήπως ἡ Ῥωσσία κινήθῃ, καὶ ὡς ἡ Αὐστρία, σχεδὸν ἐν καλῇ πίστει, ἐκφράζει τὰς αὐτὰς εὐχὰς καὶ τοὺς αὐτοὺς μεθ' ἡμῶν φόβους, ἔπε-

ται ἐκ τούτου ὅτι ἐνῶ πάντες συμφωνοῦσι περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐνεργείας, οὐδείς ἐν τούτοις κατορθοῖ νὰ συνεννοηθῆ περὶ τῶν ἀρμοδιῶν πρὸς τοῦτο μέσων. Μ' ἐρωτᾶτε μετὰ τίνος συμβαδίζομεν. Μετὰ τῶν Ῥώστων, ὑποθίτω. Παρὰ τῇ Ῥωσσίᾳ βαίνοντες, ἥς *ἀνευ οὐδὲν εἶναι δυνατὸν ν'* ἀποφασισθῆ περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, εἴμεθα σχεδὸν βέβαιοι ὅτι δὲν θέλει λυθῆ τοῦτο ἀνευ ἡμῶν. Ἀληθῶς δὲ μεγίστη ἀδεξιότης θὰ ἦτο, ἐν περιπτώσει ὀριστικῆς αὐτοῦ διακανόνισεως, νὰ παροραθῆ ἡ σύμπραξις ἢ τοῦλάχιστον ἡ ἠθικὴ ὑποστήριξις τῆς Γαλλίας». Τοιαύτη ἦτο ἀληθῶς ἡ ἀποτυχία ἢν παντοιοτρόπως ἠγωνίζετο νὰ προλάβῃ τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἡ πολλὴ αὐτοῦ πρὸς τὰς συμβουλάς τοῦ Μεττερνίχ χαριστικότης ὀλίγον ἔλειψε, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1826, νὰ ἐπενέγκῃ αὐτήν.

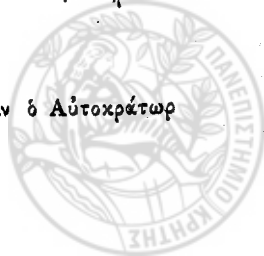
Κατὰ τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς καθ' ἣν ὁ Γκιλλιεμινῶ ἀπῆρχετο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέος ἀπεσταλμένος τῆς Α. Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος ἐνεφανίζετο. Ἐξάδελφος τοῦ μεγάλου ὑπουργοῦ ὃς διηύθυνε τότε τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον, φέρων εὐκλεῆς ὄνομα οὐτινος ἦτο πρωοιτημένος ν' αὐξήσῃ τὴν αἴγλην, ὁ σὶρ Στράτφορ Κάνιγγ ἤθελεν αἰσθανθῆ πολλὴν τὴν εὐρροσύνην παρέχων τῇ Ἀγγλίᾳ τὴν ἀποκλειστικὴν δόξαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος, ἔστω καὶ ὅπως λησμονηθῆ ὅτι ἡ Ἀγγλία ἐπέτρεψε τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἰσπανίας· δὲν εἶχεν ὅμως ἐπέλθῃ ἀλόγη ἢ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ μέλλων λόρδος Στράτφορ Ρέδκλιφ ἠδύνατο νὰ ὁμιλῆ ὡς κύριος πρὸς τοὺς κατεπτοημένους καὶ πειθηνίους ὑπουργοὺς τοῦ Σουλτάνου. «Λίαν ἀμφιβάλλω, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ρινῦ, ὅτι θὰ δυνηθῆ ν' ἀποσπάσῃ τι ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἂν μὴ ἀπειλήσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου». Ὁ σὶρ Στράτφορδ συνδιασκεφθεὶς ἐν Ὑδρᾷ μετὰ τῶν προϊσταμένων τῆς ἑλληνικῆς πολιτείας, ἐπίστευεν ὅτι εἶχε καταπέισῃ αὐτοὺς ν' ἀποδεχθῶσι τὰς συνδιαλλακτικὰς αὐτοῦ ἰδέας καὶ ὅτι οὐδὲν ἕτερον ὑπελείπετο πλέον ἢ ἡ παραδοχὴ τοῦ συμβιβαστικοῦ αὐτοῦ σχεδίου ὑπὸ τῆς Πύλης. Τῇ 10 Μαΐου 1826, παρέϊχε τῷ βεῖς-εφέντῃ τρομακτικὴν εἰκόνα, τῶν περιπλοκῶν αἵτινες, κατ' αὐτόν, ἠπέιλον τὴν Τουρκίαν. «Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀποφασίσῃ τὸν πόλεμον· ὁ διάδοχος αὐτοῦ τὸν ἤθελεν ἐπίσης. Ἐφ' ὅσον οἱ Ἕλληνες εὐρίσκοντο ἐν ἐπαναστάσει, ἢ Ῥωσσία εἶχε πάντοτε πρόχειρον ἀφορμὴν βήξεως. Ἡ Πύλη ὄφειλε νὰ πειθῆ περὶ τῆς ἑαυτῆς ἀνεπαρκείας ὅπως καταβάλλῃ τὴν ἐπαναστασιν καὶ νὰ σκεφθῆ περὶ συνδιαλλαγῆς». Ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ὁ σὶρ Στράτφορ δὲν προέβη μέχρι προσηγορίας τῷ Διβανίῳ τῆς ἀγγλικῆς μετολαβήσεως· κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δεσᾶζ, «τὰ περιετριγύριζεν». Ὁ βεῖς-εφέντης ἀφῶ ἀρῆκεν αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, ἀπεκρίνατο: «Οὐδαμῶς ἀπεκδεχόμεθα ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν διαφοραῖς ἡμῶν τὴν ξένην ἀνάμιξιν· εἴπομεν τοῦτο ἀπαξ καὶ πάντοτε θὰ ἐπαναλαμβάνωμεν».

Ἡ Ῥωσσία, προσεκτικὴ, ἐπετῆρει ἀπὸ τοῦ μακρόθεν τὰ διαδήματα ταῦτα.

Οἱ δισταγμοὶ τοῦ πρίγκηπος Μέττερνιχ ἔστενοχώρησαν αὐτὴν ἐπὶ μακρόν· ὁ ζῆλος τοῦ Γεωργίου Κάνιγγος καὶ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἤρπεν αὐτῇ σφόδρα. Διέτριβον τότε ἐν Πετρούπολει δύο ἔκτακτοι ἀπεσταλμένοι ὅπως προσαγορευ-
σωσι τὸν νέον Τσάρον ἐπὶ τῇ ἀναρρήτει αὐτοῦ, ὁ λόρδος Οὐέλλιγκτων καὶ ὁ ἀρχιδουξ Φερδινάνδος τοῦ Ἔστε, ὃν ἐντελῶς ἠτύχαζεν ἡ γλῶσσα τοῦ αὐτο-
κράτορος Νικολάου. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο τῆς γνώμης τοῦ αὐτο-
κράτορος Ἰωσήφ τοῦ Β', ἀρνούμενου τῷ 1778 εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας Ἀμε-
ρικανούς τὰς συμπαθείας τοῦ κόμητος Φαλκενστάιν¹⁾. Ἐδόξαζε καὶ οὗτος,
«ὅτι τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως εἶναι τὸ εἶναι αὐτὸν βασιλικόν». — «Μηδαμῶς λέγε
Ἕλληνες, παρετήρησεν ἡμέραν τινὰ διακόπτων ἀποτόμως τὸν μετ' αὐτοῦ δια-
λεγόμενον· λέγε ἀποστάται ὑπήκοοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ὅσον ἐπιθυμῶ νὰ
ἶδω τὴν Πύλην προστατεύουσαν τὴν ἀνταρσίαν τῶν μωαμεθανῶν ὑπηκόων μου,
ἄλλο τόσον θέλω προστατεύειν τὴν ἀποστασίαν αὐτῶν». Ὁ Νεσελρῶδ, τού-
ναντιόν, ἐξεδήλου τῷ λόρδῳ Οὐέλλιγκτων ζωηρότατον ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τῆς εἰ-
ρηνεύσεως τῶν ἐναντιοτάτων ἐπαρχιῶν. «Ἄν ἡ Ἀγγλία ἤθελε νὰ ἐπιληφθῇ
μόνη τῶν διαπραγματεύσεων, τὸ ῥωστικὸν ἀνακτοβούλιον ἤθελεν ὑποστηρίξει
αὐτὴν πάσῃ δυνάμει». Τὰ ἀποτελέσματα τῆς διφυοῦς ταύτης πολιτικῆς ἐπη-
κολούθησαν ἐκ τοῦ σύγγυς. Τῇ 17 Μαρτίου 1826, ἡ Ῥωσσία ἀπέστειλε
τῇ Πύλῃ τελεσίγραφον ἐν ᾧ, δεικνυμένη προσπεποιημένως ἀδιάφορος περὶ τῆς
μελλούσης τύχης τῶν Ἑλλήνων, προέβαλλε μόνον τὰ ἴδια ἐαυτῆς παράπονα·
τῇ 4 Ἀπριλίου, μυστικὸν πρωτόκολον ὑπογεγραμμένον ἐν Πετρούπολει καθίστα
τὸ ῥωστικὸν ἀνακτοβούλιον κοινωρόν, διὰ τρόπου σαφειστάτου, τῶν σχεδίων με-
σολαβήσεως τῆς Αὐτοῦ Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος.

Ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις καὶ τοὶ δικαίως δυσηρεστημένη ἐκ τοῦ τρόπου καθ'
ὃν συνωμολογήθη ἡ συμφωνία αὕτη, δὲν ἐδίστασε νὰ διακηρῆξῃ «ὅτι ἤθελε
πάσῃ δυνάμει ὑποστηρίξει τὰ μελετώμενα διαβήματα τῆς Ἀγγλίας ἐν Κων-
σταντινουπόλει». Ἐκεῖνο ὅπερ καθ' ἐξοχὴν ἐπιθύμει ἡ Γαλλία νὰ προλάβῃ ἦτο
«ἡ προσχώρησις τῆς Πύλης εἰς προτάσεις προερχομένας ἐκ μιᾶς μόνης Δυνά-
μεως». Ἡ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας προσενεχθεῖσα συνδρομή, καὶ τοὶ ὁ λόγος ἔμελλε
ν' ἀποταθῇ τῇ Πύλῃ ἐν ὀνόματι τῆς Μ. Βρεταννίας, ἀπεμάκρυνε πᾶσαν ἰδίαν
ἀποκλειστικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ δυνάμεις λοιπὸν νὰ ὑπακούσωμεν ἄνευ ἐπιφυλά-
ξεως εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐμπνεόμενον ἡμῖν ἐνδιαφέρον. Ἀλλοῖα ὅλως ὑπῆρ-
ξεν ἡ πολιτικὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐξαρτήσαντος τὴν σύμπραξιν αὐ-
τοῦ ἀπὸ τῆς ὁμοφωνίας τῶν Δυνάμεων. Σιωπηλὴ παράταξις ὑπὸ τὴν σημαίαν

¹⁾ Γνωστὸν ἐστὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦτο ἐπισκέφθη τὴν Γαλλίαν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Β'.



τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς· διότι ἦτο εὐκολον νὰ προΐδῃ τις ὅτι οὐδέποτε ἤθελεν ἐπιτευχθῆ συμβιβασμὸς μεταξύ τῶν σκοπῶν τοῦ πρίγκηπος Μέττερνιχ, ἀν' ἀφήσῃ τὸν σουλτάνον νὰ προτείνῃ ἐξ οἰκείας βουλήσεως σχεδῖον τι εἰρηνεύσεως», καὶ τῶν εὐρυτέρων ἰδεῶν ὑπουργοῦ ὃν ὁ αὐστριακὸς διπλωμάτης κατήγγελλε μεγαλοφώνως ὡς θέλοντα, ἐν τῇ ἀπονοίᾳ του, ἀν' ἀνάψῃ ἀπαξ ἔτι τὴν ἐπανάστασιν ἐν τῷ κόσμῳ».

Εἴτ' ἀκουσίως, εἴτ' ἀπὸ σκοποῦ, ὁ πρίγκηψ Μέττερνιχ ἐξώγκου μεγάλως τὴν σημασίαν τῆς ἐν Πετροπόλει συμβάσεως. Ὁ Γεώργιος Κάνιγγ, καὶ τοὶ προσεπικυρῶν τῇ 15 Μαΐου τὸ ὑπὸ τοῦ λόρδου Οὐέλλινγκτων ὑπογραφῆν τῇ 4 Ἀπριλίου πρωτόκολλον, δὲν ἔπαυσε διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ἐνδεχομένης χρήσεως καταναγκαστικῶν μέτρων. Τούτου ἀπογοιμουμένη, ἡ σχεδιασθεῖσα συνθήκη ἦτο ἀκόμη ἀτέκνον θνησιγενές, ἀπλῆ κενοκοπία». Ἡ Ῥωσσία ἴσως ἠδύνατο νὰ ἐπωφεληθῆ ἐκ τούτου· οὐδὲν ὅμως ἀπήλαυεν ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ῥωσσία εὕρισκεν ἀληθῶς ἔρρισμα τῶν ἀξιώσεων αὐτῆς· ἡ Ἑλλάς, ἐζηκούθει ἐρημουμένη ἀποινεῖ ὑπὸ μὲν τοῦ Ἰμβραήμ ἐν Πελοποννήσῳ, ὑπὸ δὲ τοῦ Κιουταχῆ ἐν Ἀττικῇ.

Μεθ' ὄλην τὴν εὐλάβειαν τὴν ἐπιδεικνυμένην πρὸς τὸν σουλτάνον, οὗτος βαρέως ἔφερε τὰ γενόμενα. Ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο μόνον περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ statu quo τοῦ 1821 ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ὁμήρων κρατουμένων Σέρβων ἀντιπροσώπων, περὶ ἀποστολῆς πληρεξουσίων εἰς τὰ βωσικὰ μεθόρια, ἠδύνατο νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα πρὸ τῶν παροδικῶν τούτων δυσχερειῶν· αὐτὴ ἡ Αὐστρία δὲν ἐδίστασε νὰ τῷ συμβουλεύσῃ τοῦτο· μόλις ὅμως ἤθελεν ἀποφασίσῃ, νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Τσάρον, διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ ὑποστῇ ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας τὴν ὕβριν προτάσεων ὅλως διαφόρων τὴν σπουδαιότητα καὶ τὸ προσβλητικόν. Ἡ Ῥωσσία δὲν ἀπῆτει ἄλλως ἢ τὴν ἐκτέλεσιν ἀρχαίας συνθήκης· αἱ δ' ἀπαιτήσεις τοῦ Μινσιάκου ἐπιφορτισθέντος νὰ παρουσιάσῃ τῷ βεῖς-εφέντῃ τὸ τελεσίγραφον τοῦ Τσάρου, οὐδαμῶς προσέβαλον τὰ μοναρχικὰ δίκαια τοῦ σουλτάνου. Ὁ σὶρ Στράτφορντ τοῦναντίον, ἤρχετο νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ διαδόχου καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Προφήτου «τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίου τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἐπαναστάντων βεργιάδων». Καὶ θέλων ὁ σουλτάν-Μαχμουτ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοιαύτης αἰτήσεως· διότι, οὐδέποτε οἱ οὐλεμᾶ ἤθελον ἐγκρίνῃ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ. Ἐν τοιοῦτῳ ζητήματι ὁ ἀρχηγὸς τῶν πιστῶν εὕρισκετο δεσμιευμένος ὑπὸ ἀληθοῦς ἠθικῆς ἀδυναμίας. Τὸ ἄγγελμα ἐν τούτοις δὲν ἦτο ἄξιον καταφρονήσεως. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπὶ μακρὸν δυσμενεῖς ἐν τῷ κρυπτῷ, κατέθετον τέλος τὸ προσωπεῖον, σκευωροῦντες ἐν τοῖς διαβουλίαις αὐτῶν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Τί λοιπὸν ἔλειπε εἰς τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ὅπως ἀμελλητεῖ τιμωρήσωσι τὴν τοσαύτην αὐθάδειαν;

Ἐλείπεν αὐτοῖς «ἡ αὐστηρὰ πειθαρχία, ἡ σοφὴ τακτική», αἱ ἀποτελοῦσαι, πρὸς αἶσχος τοῦ ἰσλάμ, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀπίστων στρατιῶν. αἱ ἄθλιοι Ἕλληνες, εὐθραυστοὶ κάλαμοι, οὓς ἄλλοτε ἤθελε σαρώσῃ ὁ ἀκατάσχετος χεῖμαρρος τῆς τουρκικῆς ἀνδρείας, περιεφρόνουσιν ἀπὸ πέντε ἐτῶν τοὺς ἀγῶνας μοναρχίας ἣν ὁ οὐρανὸς εἶχε προορίσῃ μακροβίαν ὡς ὁ κόσμος. Ἐξ ἀπασῶν τῶν φυλῶν τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς διεσπαρμένων, ὑπῆρχεν ἄλλη τις παραγαγοῦσα τοσοῦτους ἀνδρείους καὶ ῥωμαλέους πολεμιστὰς ὅσους ὁ πρὸς διὰδοσιν τοῦ λόγου τοῦ Προφήτου ἐκλεχθεὶς λαός; Οἱ χριστιανοὶ δὲν γινώσκουσι τὸν θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν· αἱ ἰδέαι περὶ ἀνταμοιβῆς ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ δὲν ἐμπνέουσιν αὐτοῖς ὅπως τῷ μωαμεθανῷ στρατιώτῃ τὴν καταφρόνησιν τοῦ θανάτου. Δὸς εἰς τοὺς μουσουλμανικοὺς στρατοὺς τὴν τακτικὴν, τὰς κινήσεις, τὴν πειθαρχίαν τῶν χριστιανῶν, καὶ συμπάσης τῆς Εὐρώπης αἱ δυνάμεις θέλουσιν ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἀνδρείας αὐτῶν, βοηθουμένης ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης· στρατιῶται ὅμως μὴ συγκροτούμενοι διὰ τῶν δεσμῶν τῆς πειθαρχίας, καὶ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης ἂν ὦσι πολυπληθεῖς, καὶ τοῦ Ῥουστὲμ ἢ τοῦ Κοραμάν ἂν ἔχωσι τὸ σθένος, οὐδαμῶς δύνανται νὰ καταβάλωσι πολέμιον πειθαρχοῦντα. Ἡ φυγὴ ἐνὸς δειλοῦ μόνου θέλει παρασύρῃ πάντας, τὸ δ' ὄνειδος τῆς ἥττης ἀναμένει ἀναποδράστως τὸν στρατηγὸν αὐτῶν».

Τοιοῦτοι οἱ συλλογισμοὶ δι' ὧν ὁ σουλτάν Μαχμουτ ἐθαρρύνετο ν' ἀναλάβῃ τὸ διακοπὴν ἔργον τοῦ σουλτάν Σελίμ. Δυστυχῶς ὅμως τοῦ τοιοῦτου ἔργου ἦταν μέγιστα αἱ δυσχέρεια. Ὁ τοῦρκος στρατιώτης ἤθελε ν' ἀσκήται «σφαιροβολῶν πηλίνας χύτρας καὶ σπαθοκοκῶν κιλύδρους ἐκ πιλήματος ἐρεοῦχου». Ἐπιμόνως δ' ἠρνεῖτο ἀνὰ ἴσταται σιγῶν εἰς τὰς τάξεις του, σύννους ὡς προσευχόμενος, ἔτοιμος εἰς ἐκτέλεσιν τῶν παραγγελεμάτων, προσεκτικῶς παρκοιλοῦσιν τὰς κινήσεις τοῦ ἀρχηγοῦ του, ὡς ὁ πιστὸς ἐν τῷ τεμένει τὰς τοῦ ἡμάχου. Ἀντὶ νὰ ὀρμᾷ μεταξὺ τῶν δύο γραμμῶν κρατῶν τὸ γιγατᾶνι καὶ βοῶν: «Τίς θέλει νὰ μετρηθῇ μαζί μου!» ὤφειλε νῦν νὰ ἴσταται ἀκίνητος ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων, νὰ βαδίζῃ ἐν ῥυθμῷ ὑπὸ τὸν τυφεκοβολισμόν. Ταῦτα πράττων θὰ συνειμορφοῦτο ἴσως τοῖς σοφωτάτοις τοῦ Κορανίου παραγγέμμασιν, ἐπιτάσσοντος κατὰ τῶν ἀπίστων τὴν χοῆσιν, τῶν μέσων δι' ὧν οὗτοι καταπολεμοῦσι τὰ προσφιλῆ τέκνα τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ· μεθ' ὅλα ταῦτα τοῦτο ἀπετέλει μεταβολὴν σχεδὸν ἀκατόρθωτον, ὅσον καὶ ἡ ἀνόρθωσις στρεπτήης βάρβδου ὅταν αὕτη ξηρανθεῖσα ἤθελεν ἀπὸ πλῆσθι μετὰ τοῦ χυμοῦ αὐτῆς καὶ τὴν ἐλαστικότητα.

Ἡ ἄλωσις τοῦ Μεσολογγίου περιβαλλοῦσα διὰ νέας αἰγλῆς τὰ ὄπλα τοῦ Ἰμβραήμ, παρήγαγεν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἰγυπτιακὴν κίνησιν προσδῶσαν γενναίαν ὠθησιν εἰς τὰς περὶ ἀναμορφώσεως ἰδέας. Ὁ πρᾶκτωρ τοῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου, Νετζίπ-Ἐφέντης, ὤθει ἀπὸ πολλοῦ τὸν σουλτάνον εἰς τὴν καινοτομίαν. Ἡ πεποίθησις αὐτοῦ, αἱ περὶ συνδρομῆς ὑποσχέσεις, παρέσυρον

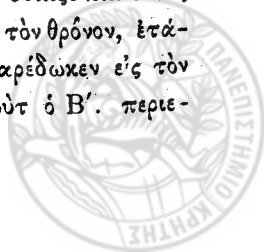
τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Ὁ λαὸς ἄλλως, — ἔχωμεν καὶ τοῦτο ὑπ' ὄφει, — οὐδὲως σχεδὸν ἐτίμα τὰ διαφθαρέντα στρατεύματα ὧν καθ' ἑκάστην ὑρίστατο τὴν τυραννίαν καὶ τὸ φιλοτάραχον. Ἄλλοτε ποτε ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς Γενιτσαροὺς «νὰ θανατώσωσι τέσσαρας Σουλτάνους καὶ ἑτέρους τέσσαρας νὰ ἐκθρονίσωσιν». Οἱ Γενίτσαροι ἦσαν τότε «τὸ ἀδιάσειστον τεῖχος» καθ' οὗ κατεθραύετο τὸ ἀνίσχυρον τῶν χριστιανῶν κῦμα· οἱ τελευταῖοι ὁμως πόλεμοι κατήνεγκον θανάσιμον κατὰ τῆς ἰσχύος αὐτῶν τραῦμα. Οἱ αἰεὶ πρόθυμοι εἰς ἐπαναστάσεις στρατιῶται οὗτοι, οἵτινες εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν προσήρχοντο μόνον ὅπως τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ἔπρεπε νὰ παραχωρήσωσι τὴν θέσιν αὐτῶν εἰς κάλλιον ὀργανωμένα στρατεύματα. Ἐὰν οἱ ἐχθροὶ τῆς Πύλης «ἐτόλμων νὰ ἐκτείνωσι τὰς ἀπίστους καὶ ἑναγεῖς αὐτῶν χεῖρας ἐπὶ τὸ πάλλευκον ὧν τῆς μουσουλμανικῆς τιμῆς», τοῦτο συνέβαινε διότι ἐνώπιον αὐτῶν εὕρισκον πλεόν μόνον ἀτίμους ληστὰς ἢ ἀπολέμους χειρώνακτας ἀναξίους νὰ κατέρχωνται εἰς τὸ στάδιον τῆς δόξης. Ἡ βαθμιαία ἀποσύνθεσις τοῦ ὀδζάκ ἐξήγει μόνη τὴν αὐζούσαν τῶν γκιαούρ ἑπαρσιν.

Ὅταν ἐγνώσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει αἱ ἀξιώσεις τῆς Ῥωσσίας καὶ τὰ εἰς τὴν διπροσωπίαν τῆς Ἀγγλίας ἀποδιδόμενα ἀπεχθῆ σχέδια, τοσοῦτον γενικὴ ἀνεπτύχθη ἀγανάκτησις ὥστε κατέλαβε καὶ αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν σῶμα, οὐ οἱ Γενίτσαροι ἦσαν, κατὰ τὴν ἀρχαίαν συγχρότησιν τῆς τουρκικῆς κοινωνίας, οἱ τε προστακτευόμενοι καὶ προστάται, ἐν ἐνὶ λόγῳ, — ἡ κοσμικὴ δύναμις. Οἱ Οὐλεμᾶ διεκήρυξαν ὅτι «καθῆκον τῶν τέκνων τοῦ Προφήτου ἦτο ἡ παραδοχὴ τῶν ὀπλων, τῆς πειθαρχίας, τῆς τακτικῆς τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν, ἀφοῦ δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν νίκην». Ἀνεγνώρισαν δὲ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ Σουλτάνου νὰ διαγράψῃ εἰς τὰ ἑαυτοῦ στρατεύματα «πάσας τὰς ἀσκήσεις τὰς ὑπ' αὐτοῦ θεωρουμένας ἀναγκαίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν». Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ ἄγριον ἄτακτον στράτευμα ἐγκατελείφθη. Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ἠθικὴ ἰσχύς μετέστησαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ σῶμα τῶν Γενιτσαρῶν, τὸ Ὀδζάκ — ἡ εἰσία, — συνεκρατέτο ἐξ ἑκατὸν ἐννενηκοντα ἐξ ὀρτᾶ ἢ λόχων, ὧν εἰς καὶ πεντήκοντα ἠδρευον ἐν τῇ πρωτεύουσῃ. Τὸ στράτευμα τοῦτο μονίμως μισθοδοτούμενον, ἤθροίζεν ἄλλοτε ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν δέκα χιλιάδας πεζῶν. Οἱ Γενίτσαροι ἦσαν τότε πάντες στρατιῶται ἐν ἐνεργείᾳ, λαμβάνοντες αὐτοὶ οὗτοι τὴν ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ἐν τοῖς καταλόγοις ἀντιμισθίαν καὶ σπεύδοντες εἰς πρώτην πρόσκλησιν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ λόχου αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐν εἴτει ὁμως 1774 ἐπὶ τὸν Μωρέαν στρατείας εἰσῆχθη ἡ συνθήκη τῆς παροχῆς φύλλων μισθοῦ εἰς στρατιώτας μαχίμους ἀκόμη καὶ νέους, ὑπὸ τὸ πρόσχημα συντάξεως· δὲν ἐβράδυνε δὲ νὰ ἐπιτραπῇ αὐτοῖς καὶ τὸ ἐμπόριον αὐτῶν. Ἡ πώλησις τῶν γραμματίων τούτων, ἐκμεταλλευομένη ὑπὸ τῶν διοικητῶν τῶν λόχων, ἔλαβεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὀλεθρίας διαστάσεις· τὰ δὲ

μητρώα τῶν Ὀρτᾶ ἔπαυσαν παριστῶντα τὴν πραγματικὴν δύναμιν τῶν λόχων. Οἱ «ἰπτάμενοι σιρατιῶται», παρατασσόμενοι μόνον κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ὅπως ὁ διοικητὴς λάβῃ τὸν μισθὸν αὐτῶν, ἢ κατάχρησις αὕτη ἦν μετὰ τῆς αὐστηρότητος κατεδίωκεν ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ ὁ περικληθεὶς Λουβοῦξ, ἀπετέλουν τῷ 1826 πλεόν τοῦ ἡμίσεος τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ. Λόχου τινὸς παραγγελλομένου νὰ ἐπιστρατεύσῃ οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπῆρχοντο ἄγοντες ἄθροισμα ἀλητῶν, ἀγνοούντων τὴν τέχνην τοῦ μάχεσθαι καὶ ἐστερημένων τοῦ ἐλαχίστου πειθαρχικοῦ πνεύματος. Τὸ Ὀδζὰκ τῶν Γενιτῶν ἀόμοιον μὲ τὴν μυθολογομένην Ὑδραν» εἶχε δυνηθῆ, ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Σολιμάν, τῶν Βαγιαζήτ, τῶν Σελίμ καὶ τῶν Ἀμουράτ ἀνά παρουσιάσῃ εἰς ἕκαστον τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ἐν τῶν ἀπειλητικῶν αὐτοῦ στομάτων· ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος τὸ νῶδον πλεόν τοῦτο τέρας· εἰς οὐδένα ἄλλον, ἐκτὸς τῶν κυρίων του καὶ τῶν εἰθισμένων νὰ τρέμωσιν ὑπὸ τὸν δεσποτισμὸν αὐτοῦ εἰρηνικῶν πληθυσμῶν, ἐνέπνεε φόβον. Τὸ Ὀδζὰκ ἐν ἔτει 1826, συνδεδεμένον μετὰ τοῦ φανατικοῦ τάγματος τῶν Δερβισσῶν Μπεκτασῆ, μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ σωματείου τῶν χαμμάλ, ἀχθοφόρων, καλύπτον τὴν χώραν διὰ τοῦ ἀτελευτήτου δικτύου τῶν στρατιωτικῶν συνεταιρισμῶν του, ἦτο μᾶλλον κόμμα καὶ οὐχὶ στρατεύμα. Οἱ Γενίτσαροι παρεβλήθησαν πολλάκις πρὸς τοὺς Πραιτωριανούς, τοὺς Μαμελούκους, τοὺς Σιρλίτες· ὡς ἄριστα ἐν τοῖς ταῖς θὰ ἠδύνατο ἢ εὐρυτάτη αὕτη ἔνωσις νὰ παραβληθῆ καὶ πρὸς τοὺς Ναΐτας, πρὸς τοὺς ligueurs (τοὺς καθολικοὺς συστασιώτας) ἢ πρὸς τοὺς Ἰακωβίους. Ἡ μεταρρύθμισις λοιπὸν τοῦ ὀργανισμοῦ τοιοῦτου στρατεύματος δὲν ἦτο μόνον ἀναμόρφωσις τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀνατροπὴ τῆς κοινωνικῆς καταστάσεως.

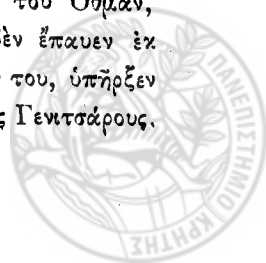
Ἡ συγκρότησις πειθαρχοῦντος στρατιωτικοῦ σώματος ὅπως συνέχῃ τοὺς Γενιτῶν ὑπῆρξε τὸ ὄνειρον πολλῶν σουλτάνων. Ὁ πατὴρ τοῦ Μαχμούτ, Ἀβδούλ-Χαμίτ, ἀνελθὼν τὸν θρόνον τῷ 1774, παρέσχεν εἰς μὲν τοὺς πυροβολητὰς στολήν, εἰς δὲ τοὺς πεζοαῦτας στρατῶνα. Τῷ 1806, ὁ Σουλτάν-Σελίμ μετήνεγκεν ἐκ Καραμανίας δεκαεὶς χιλιάδας ἀνδρῶν προτιθέμενος νὰ ἐκγυμνάσῃ αὐτοὺς εὐρωπαϊκῶς. Τὸ σῶμα τοῦτο Νιζάμ-Τζεδιδ ἀποκληθέν, ἀφικόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν περιέπεσεν εἰς ἔριδας μετὰ τῶν παλαιότερων στρατευμάτων, ἕτινα μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐφρούρουσαν τὰ φρούρια καὶ τὰ πυροβολεῖα τοῦ Βοσπόρου· μετὰ δὲ τὴν σφαγὴν, καθ' ἣν ἐθανατώθησαν πάντες οἱ ὑπὲρ τῆς ἐπικινδύνου ταύτης καινοτομίας ὑπουργοί, τὸ Νιζάμ-Τζεδιδ διελύθη καὶ ὁ εὐσεβὴς καὶ πρῶτος Σελίμ ἐξεθρονίσθη. Μῆνας δὲ τινὰς μετὰ ταῦτα, ὁ πάσας τοῦ Ρουχτσουκίου, Μουσταφᾶς-Μπαϊρακτάρ, ἐβίαζε καὶ οὗτος τὰς πύλας τοῦ σεραίου. Ἐλπίζων νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Σελίμ ἐπὶ τὸν θρόνον, ἐτάχυνε τὸ τέλος του. Τὸ σεραῖον ἀναπετανούον τὰς πύλας του παρέδωκεν εἰς τὸν πάσσαν τοῦ Ρουχτσουκίου τὸ πτώμα τοῦ μονάρχου. Μαχμούτ ὁ Β'· περι-



βλήθη τὸ στέμμα τὸ ἀποσπασθὲν τῆ 28 Ἰουλίου 1808 ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ Μουσταφᾶ Δ'. Ἡ ἀγχόνη ἐτιμώρησε τοὺς ἐν τῇ στάσει ἀναμειχθέντας ἀξιωματικούς, μετὰ τινος ὅμως μῆνας οἱ Γενίτσαροι ἐξεδικοῦντο. Ὁ φοβερὸς Βεζύρης ἀπέθανεν ἐξ ἀσφυξίας ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτοῦ, ὅπερ πολιορκήσαντες οἱ στασιασταὶ παρέδωκαν εἰς τὰς φλόγας. Ὁ Μουσταφᾶ - Μπαϊρακτάρ ἐβασίλευσεν ἀπὸ τῆς 28 Ἰουλίου μέχρι τῆς 14 Νοεμβρίου ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ μονάρχου, ὃν εἶχε καταστήσῃ διάδοχον τοῦ Σελίμ. Ἐπὶ τῆς βραχυχρονίου αὐτοῦ ἀρχῆς κατέγινεν εἰς τὴν συγκρότησιν ὀρτὰ τινῶν λόγῳ ὑποδείγματος, ἀποκληθέντων τακτικῶν *Σεῦμάν*· μετεκάλεσε δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τὰ λείψανα τοῦ Νιζᾶμ-Τζεδιδ. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἀνέστειλε καὶ πάλιν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰς μεταρρυθμιστικὰς ἰδέας.

Ὁ Μαχμουτ διέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τὴν τύχην τοῦ ὑπουργοῦ του. Στραγγαλιζῶν τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν Μουσταφᾶ, τὸν μόνον υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ τούτου, θανατῶν τέσσαρας ἐγκυμονούσας σουλτάνας, παρέλυσε τὰ σχέδια τῶν στασιαστῶν, ἀπομείνας οὕτω ὁ μόνος βλαστὸς τοῦ γένους τῶν Ὁθμάν. Διὰ τοῦτο καταστάς ἱερός, καὶ δι' αὐτοὺς ἔτι τοὺς Γενιτάρους, ἐνομιζέτο ὅτι τὰ πάντα θὰ κατετόλμα· ὁ Μαχμουτ ὅμως ἦτο πολὺ διάφορος τοῦ Σελίμ. Προτοῦ προσκρούσῃ εἰς τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀλαζονίαν ἐκείνην τῆς ἀκινήσιας, ἣτις ἀποτελεῖ ἀκόμη καὶ νῦν τὴν βᾶσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ χαρακτῆρος, ἠθέλησε, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ ιστοριογράφου αὐτοῦ Ἀσσᾶδ-ἐφέντη, νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ «στερεὸν ἔρεισμα ἐν τῇ κοινῇ γνώμῃ». Πρώτη αὐτοῦ φροντίς ὑπῆρξεν ἡ συνδιαλλαγὴ τῶν Σεῦμάν καὶ τῶν Νιζᾶμ-Τζεδιδ μετὰ τῶν Γενιτάρων. Διετήρησεν οὕτω πυρῆνα ἀφοσιωμένων στρατιωτῶν, καίτοι: μεγαλοφώνως ἀποπτύων πᾶσαν ἰδέαν συνεχίσεως τῶν καινοτομιῶν τοῦ Σελίμ. Διὰ τοῦ ἀρχαίου στρατιωτικοῦ συστήματος ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ῥώσων τῷ 1810 καὶ τῷ 1811, διεξήγαγε τὸν πόλεμον ἐν Σερβίᾳ, κατέστειλε τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἀγιάν, προεστῶτων Ὁθωμανῶν, κατέβαλε τὸν Ἀλῆ καὶ ἀπροσδοκῆτως κατέθραυσθη πρὸ τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν λοιπὸν ἡ κινδυνεύουσα τιμὴ τοῦ Ἰσλᾶμ ἐσώθη παρὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὁ Μαχμουτ ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὴν φορὰν, ἣτις παρέσυρεν αὐτὸν πρὸς τὸ παράδειγμα τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ.

Ὁ Προφήτης εἶπεν: «Ὁ θεὸς θέλει ἀποστέλῃ ἀνθρωπον τοῖς Μουσουλμάνοις, ἐν ἀρχῇ ἑκάστου αἰῶνος, πρὸς ἀναγέννησιν τῆς πίστεως αὐτῶν». Προσέθηκε δέ: «Τῶν αἰῶνων ἕκαστος κατάρχεται διὰ τινος καταστροφῆς». Ὁ σύννοος λοιπὸν καὶ σιωπηλὸς ἡγεμὼν, ὁ μόνος περισωθεὶς κλὼν τοῦ δένδρου τοῦ Ὁθμάν, ὅστις ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη κατατυραννόμενος ὑπὸ τῶν στάσεων, δὲν ἔπαυεν ἐκ τοῦ βᾶθους τοῦ σεραίου μελετᾶν καὶ παρασκευάζων τὴν ἐκδίκησίν του, ὑπῆρξεν ὁ ἀναγεννητὴς διὰ τὸν ὀθωμανικὸν λαόν, ἡ καταστροφὴ διὰ τοὺς Γενιτάρους.

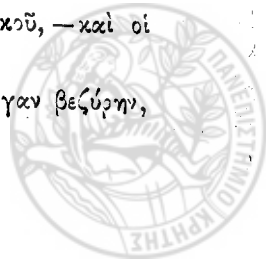


Ἄπο Λουδοβίκου τοῦ ΙΑ'. ἡ πρόνοια δὲν εἶχεν ἀναδείξει ἀπαθέστερον ἀναμορφωτὴν ἐν γεγηρακίᾳ κοινωσίᾳ. Ὁ Μαχμουτ οὔτε τὰς αἰμοχαρεῖς παραφορὰς τοῦ Ἄλῃ εἶχεν, οὔτε τὴν ἀκράτητον ὄρμην τοῦ ἀντιβασιλείως τῆς Αἰγύπτου. Ἦτο μία ἐκείνων τῶν ἀταράχων καὶ ἀνεξίλεώτων θεοτήτων τῶν λατρευομένων ὑπὸ τῶν λαῶν τοῦ Ἰνδοῦστάν. Πάντες οἱ κατὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ βασιλείαν ὑπολαβόντες τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ ὡς ἀδυναμίαν ἔσχον ἀφορομάς μετανοίας. Οἱ Γενίτσαροι ἠδύναντο νὰ περιφρονῶσιν αὐτὸν ἀποινεῖ ἐφ' ὅσον δὲν κατῴρθου νὰ χωρίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν οὐλεμάδων· ἀφ' ἧς ὅμως ἔμειναν ἀπέναντι αὐτοῦ μεμονωμένοι καὶ ὑπὸ τῶν ἐρμηγῶν τοῦ ἱεροῦ νόμου ἀποκεκηρυγμένοι, δὲν ἠρέκστη νὰ τιμωρήσῃ αὐτούς, τοὺς ἐξήφάνισεν.

Οἱ Γενίτσαροι συνωμότου ἐν μέσῃ ἀγορᾷ· ὁ Μαχμουτ ἐπόμενος τοῖς λόγοις τοῦ Κορανίου «παρεσκευάσε τὴν καταστροφὴν αὐτῶν ἐν σιγῇ». Ἐπὶ τῷ ἐγχειρήματι τούτῳ, καθ' ὃ προηγούμενος σουλτάνος εἶχεν ἀπολέσῃ τὴν ζωὴν, δεόμενος ὀργάνων πιστῶν καὶ θαρσαλέων, ἀνεζήτησεν αὐτοὺς μεταξὺ αὐτῶν ἐκείνων, οὓς παρεσκευάζετο νὰ ἐξολοθρεύσῃ. Ἀνυπότακτόν τινα Γενίτσαρον φονεύσαντα τὸν διοικητὴν τοῦ ὄρτᾶ αὐτοῦ, προήγαγεν εἰς ἀγᾶ τοῦ σώματος· ἠθέλησε μάλιστα νὰ τὸν ὑψώσῃ πλειότερον, περιβαλὼν αὐτὸν διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πασσᾶ τριῶν ἰππουρίδων, σερασκιέρ, διοικητοῦ τῶν φρουρίων τοῦ Βοσπόρου. Ἀπεχθὴς εἰς τοὺς Γενιτσάρους ἕνεκα τῆς ἄκρας αὐτοῦ αὐστηρότητος, ἧς ἡ Κωνσταντινούπολις πᾶσα διετῆρει τὴν ἀνάμνησιν, ὁ Χουσεῖν, — καὶ οὐδεμία περὶ τούτου ὑπῆρχεν ἀμφιβολία, — δὲν ἤθελεν ὑποχωρήσῃ. Ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος ἀρχηγὸς τῆς φοβερᾶς λύσεως· ὁ πρόλογος τῆς τραγωδίας ἀπήτει ἄλλα πρόσωπα. Οἱ ὑπουργοὶ εἰργάσθησαν ὅπως ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ὀδῆζκ προσελκίσωσι πάντας τοὺς κεκτημένους ἰσχύν τινα ἐν τῷ σώματι. Πλέον τοῦ μηνὸς κατηναλώθη πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ὑποχθονίου ταύτης ἐργασίας. Περὶ τὰς πρώτας τέλους ἡμέρας τοῦ Ἰουνίου τὰ πράγματα ἐθεωρήθησαν ἔτοιμα πρὸς ἐκτέλεσιν. Ὁ Νετζίπ-ἐφέντης ἐπανῆλθε σπεύδων ἐκ Μεσολογγίου μετὰ αἰγυπτίων προγυμναστῶν καὶ παρευθὺς ἀπεφασίσθη ὁ σχηματισμὸς νέου τακτικοῦ σώματος, ἀναλόγου πρὸς τὸ ἤδη ἀρχαῖον καὶ πιστὸν σῶμα τῶν Τοπτσῆ. Ἐπὶ τούτῳ πεντήκοντα ὄρτᾶ προσελήθησαν νὰ παράσχωσιν ἑκατὸν πεντήκοντα ἀνδρας ἕκαστος. Οἱ στρατιῶται οὗτοι ἀποκληθέντες *Μουελλέμ-ἐνιτζῆ*, — ἐλαφρὰ τακτικὰ τάγματα, — ἢ *Γιουρουδκῆ*, — λέξις εὐρισκομένη ἐν τοῖς διατάγμασι Σολιμάν τοῦ μεγάλου, — ἐκτὸς λαμπροῦ μισθοῦ, ἐλάμβανον μίαν κατ' ἔτος στολὴν καὶ ὄπλον, ἀλλ' ἄνευ ξιφολόγης, διότι μεθ' ὅλην τὴν καινοτομίαν κατεβλήθη φροντίς, ὅπως ἀποφευγῆται ἡ ἐπίδειξις μεγάλων μεταρρυθμίσεων. Πρὸ παντὸς δ' ἔπρεπε νὰ ν' ἀπομακρυνθῇ πᾶσα ιδέα τοῦ *Νιζάμ-Τζεθὶδ*· διότι καὶ μόνῃ ἡ ἐκφρασις αὕτη ἤθελεν ἐξεγείρει πλείστας ὄσας ἀνησυχίας καὶ μίσση μετὰξὺ τῶν κλητῶν τοῦ 1807 καὶ τοῦ 1808.

Ἡ συμμετοχὴ τῆς θρησκείας εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἦτο ἀπαραίτητος. Τὸ Κοράνιον εἶναι οὐχὶ μόνον ὁ πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς τῆς μουσουλμανικῆς κοινωνίας νόμος, ἀλλὰ καὶ ὁ στρατιωτικὸς τῶν Τούρκων κώδιξ. «Οἱ μόνον τῶν ἀνδρῶν ἀγῶνες, λέγει ὁ Προφήτης, καθ' οὓς παρίστανται οἱ ἄγγελοι εἶναι τὸ τόξον καὶ ἡ ἱππηλασία». Ἡ τελετὴ ἐγένετο ἐπὶ τῆς πλατείας Ἄτ-Μεϊδάν τῆ 12 Ἰουνίου, ἡμέρα Δευτέρα, μετ' ἐκτάκτου πομπῆς, παρισταμένων τῶν Οὐλεμάδων, τῶν ἀρχηγῶν τῶν Γενιτσάρων καὶ μυριάδων θεατῶν. Βεβαιοῦται δὲ ὅτι ὁ μέγας βεζύρης, Μεχμέδ-Σελιμ-πασσᾶς καὶ ὁ ἀγῶς τῶν Γενιτσάρων, Μεχμέτ-Τζέ-αλ-Ἐδδίν, ἔδωκαν πρῶτοι τὸ παράδειγμα ἐναλαθόντες τὰ πρὸ αὐτῶν κείμενα ὄπλα καὶ ἐκτελέσαντες τὰ παραγγέλματα τοῦ αἰγυπτίου προγυμναστοῦ. Τούτους ἐμιμήθησαν οἱ ἀξιωματικοί, ἐνῶ οἱ στρατιῶται τεταγμένοι εἰς ἀπόστασιν ἐθεώρουν ἐν σιγῇ τὰ γινόμενα. Ἡ ἐπίσημος ἡμέρα διέρρουσεν ἐν μεγίστῃ τάξει· παραφροσύνη ἐν τούτοις θὰ ἦτο ἡ ἰδέα ὅτι οἱ Γενίτσαροι ἤθελον ἐπιτρέψῃ νὰ ἐγκαθιδρυθῇ ἄνευ ἀντιστάσεως ὀργανισμὸς μέλλων νὰ κλείσῃ τὴν θύραν εἰς τὰς καταχρήσεις καὶ ὑποβάλλῃ λεληθῶτως αὐτοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς πειθαρχίας. Ἐπρεπε λοιπὸν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διαμένωσι καὶ ζῶσιν ἐν τοῖς στρατώσι, νὰ παραιτηθῶσι τοῦ ἐμπορίου τῶν φυλλαδίων μισθοδοσίας, νὰ μὴ σκέπτονται πλέον περὶ καταλήψεως χηρευόντων δικαιωμάτων μισθοῦ! «Τυφλὴ ὑπακοὴ εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀξιωματικῶν, νίκη ἢ θάνατος ἐν τῇ ἰδίᾳ τάξει, ἰδοὺ ἔλεγον ὁ νέος διοργανισμὸς». Εὐνόητον ὅτι τὰ γυμνάσια τῶν Γκιαούρ, μεθ' ὅλα τὰ σοφίσματα τῶν βεζυρῶν καὶ τῶν διδασκάλων τοῦ νόμου, ὑπὸ τοιαῦτα παρουσιαζόμενα χρώματα, ἐνέπνευσαν εἰς τὰ παλαιὰ στρατεύματα τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀκατανίκητον ἀπέχθειαν. Αἱ ἀσκήσεις ἐν τούτοις ἐξηκολούθησαν καὶ τῇ 13ῃ καὶ τῇ 14ῃ. Ἐν τῇ νυκτὶ τῆς Τετάρτης πρὸς τὴν Πέμπτην 15 Ἰουνίου, περὶ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν τῆς ἐσπέρας, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν δυσηρεστημένων καταβάντες εἰς τὸ Ἄτ-Μεϊδάν, ἔστειλαν νὰ φέρωσι τοὺς λέβητας τῶν ὀρτᾶ. Ἡ ἐξαγωγή τῶν λεβήτων ἐκ τῶν στρατῶνων, εἶναι τοῦτ' αὐτὸ ἡ ὑψίσις τῆς σημαίας τῆς ἀνταρσίας ἐν Τουρκίᾳ. Ὁ τοῦρκος στρατιώτης μετὰ τυφλῆς ἀρροσιώσεως παρακολουθῶν τὴν παράδοξον ταύτην σημαίαν, θεωρεῖ ἑαυτὸν ὡσεὶ ἀφωρισμένον, ἀποχωριζόμενος τοῦ κατὰ τὸ λόγον του. Οἱ λέβητες τῶν ὀπλοποιῶν ἀναρπαγέντες διὰ τῆς βίας ἐκομίσθησαν καὶ οὗτοι εἰς τὴν πλατείαν, ἐνῶ κήρυκες περιτρίχοντες τὰς ἰδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκάλουν τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα, ἀπεσταλμένοι δὲ κατηθύνοντο πρὸς τοὺς στρατῶνας τοῦ πυροβολικοῦ· ἐνταῦθα ὁμως προσέκρουσεν ὁ χεῖμαρρος τῆς ἀνταρσίας, τῶν τοκτση ἐμμεϊνάντων ἐν τῇ πρὸς τὸν Σουλτάνον πίστει. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ Γκαλιτσιῆ, — στρατιῶται τοῦ ναυτικοῦ, — καὶ οἱ Κουμπαρατζῆ, — βαρβαρδοῖται.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀποστατῶν ἐλπίζοντες νὰ συλλάβωσι τὸν μέγαν βεζύρη,



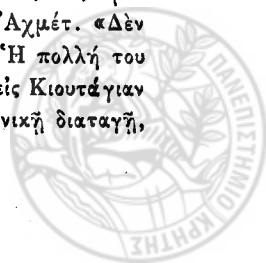
τὸν Γενιτσάρ-Ἀγᾶ καὶ τὸν Νετζίπ-Ἐφέντην, ἀπέτυχον· πεπρωμένη ἀτυχία ἐξ ἐκείνων αἵτινες συνήθως ἀναμένουσι τὰ προγεγραμμένα κόμματα. Ὁ Σελίμ-πασσᾶς καὶ ὁ Νετζίπ-Ἐφέντης εἶχον διέλθῃ τὴν νύκτα, ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, ὁ δὲ Τζέ-αλ-Ἐδδὶν κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ διὰ τῆς ὀπισθίας θύρας τοῦ μεγάρου του. Ὁ Σελίμ-πασσᾶς, εἰδοποιηθεὶς περὶ τῶν διατρεχόντων ὑπὸ τῶν φευγόντων αὐτοῦ ὑπηρετῶν, ἐνῶ οἱ στασιασταὶ ἐλεηλάτουν τὸ μέγαρον αὐτοῦ, ὀρμήσας εἰς τὸ καΐκιον αὐτοῦ, διαβαίνει εἰς τὴν ἀντίπερα ὄχθην τοῦ Βοσπόρου. Πέμπει ἀμέσως τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ πρὸς τὸν Χουσεῖν-πασσᾶν, τὸν δ' ἐπιμελητήν του εἰς τὸν Σερασκιέρ τῆς Ἀνατολῆς Μουχαμέτ-Ἰζζέτ, διατάττων ἀμφοτέρους τοὺς βεζύρας τούτους νὰ δράμωσιν εἰς τὸ Σεράϊον μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς στρατευμάτων. Περὶ τὴν ὀγδόην ὥραν τῆς πρωίας, ὁ Σουλτάνος εὐρίσκειτο περικυκλούμενος ὑπὸ τῶν οὐλεμάδων, τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, καὶ πασῶν πάσης τάξεως τῶν ἀρχῶν συγχρόνως παρ' αὐτῷ συγκληθεῖσων. Ἐπιφανεῖς τινες τῶν ἐν τέλει, διαμείναντες ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις «ἐν οἷς προσήχοντο ὑπὲρ τῆς νίκης τοῦ Καλίφου», ὑποκύπτουσιν εἰς δεῦτερον πρόσταγμα· θέσις διὰ τοὺς ἀμφιρρέποντας δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐτάχθησαν οἱ ἀποστάται, ἀφ' ἑτέρου δὲ οἱ πρόμαχοι τῆς πίστεως καὶ τοῦ θρόνου. Ἡ μάχη παρασκευάζεται: ἡ μάχη περὶ τῶν ὄλων.

Οἱ ἐπαναστάται συγκεντρωθέντες ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἄτ-Μεϊδάν, περιφράττουσιν αὐτὴν μετ' ὀλίγον δὲ καταφθάνουσι πρὸς ὑποστήριξιν αὐτῶν καὶ οἱ χαμμάλ, οἱ παλαιοὶ τῶν σύμμαχοι. Οἱ ἀντάρται οὐκ εὐκαταφρόνητον ὄγκον παριστῶντες ἐρείδονται ἐπὶ τῶν στρατώνων· νομίζοντες δὲ ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἀνακοινώσεως τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν, ἐπιστέλλουσι τὰ ἐπόμενα. «Δὲν θέλομεν τὰς ἀσκήσεις τῶν ἀπίστων. Ζητοῦμεν τὰς κεφαλὰς τῶν συμβουλευσάντων τὰ κατηραμένα τῆς μεταρρυθμίσεως διατάγματα». Γνωμαί τινες δειλαὶ ἠγέρθησαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν ὑπουργῶν. Δὲν ἦτο ἀρά γε δυνατὸν νὰ προληφθῇ ἡ σύγκρουσις. Χουσεῖν καὶ Μουχαμέτ-Ἰζζέτ ἐβλεπον ἑαυτοὺς ἀπολλυμένους, ἐν περιπτώσει διαπραγματεύσεως. «Δὲν φθάνομεν εἰς τέλος διὰ τῶν συζητήσεων, ἀνέκραξεν ὁ Μουχαμέτ· ῥήξωμεν διὰ τῆς σπάθης τὰς ἀμφισβητήσεις». Ὁ σουλτάν Μαχμούτ ἐν τῇ κρίσιμῳ ἐκείνῃ στιγμῇ ἀπεφάσισε νὰ διαπράξῃ ἀνήκουστόν τι ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς αὐτοκρατορίας. Συγκατανεύοντος τοῦ Σείχ-ουλ-ἰσλάμ, ἀντέταξε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν τὴν ἱερὰν σημάϊαν, ἥτις μόνον ἐν τοῖς πολέμοις κατὰ τῶν χριστιανῶν εἶχεν ἄχρι τότε ἀναπετασθῆ. Σπεύσας μόνος εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς, τὴν παραδίδει εἰς χεῖρας τοῦ μεγάλου Βεζύρου ἔξω τῆς δευτέρας ἐσωτερικῆς αὐλῆς τοῦ Σεραῖου, καὶ παρευθὺς οἱ δημόσιοι κήρυκες πανταχοῦ διασπαρέντες κηρύττουσι τοὺς ἐπομένους λόγους: «Πᾶς Μουσουλμάνος, πᾶς πιστὸς λαβὼν τὰ ὄπλα ταχθῆτω ὑπὸ τὸ Σαντζάκ-Σερίφ ἐν τῷ τε-

μένει τοῦ Σουλτάν-Ἀχμέτ.»¹ Δυσχερὴς ἡ περιγραφὴ τοῦ ἀποτελέσματος ὅπερ παρήγαγεν ἡ πρόσκλησις αὕτη. Πληθὺς πλοίων μετέφερον πανταχόθεν πλήθος ἐνόπλων ἀνδρῶν ἐν σιγῇ καὶ συννοίᾳ ἀσυνήθει. Τυρέκια καὶ πιττόλια καὶ χαντζάρια φέροντες διηυθύνοντο πρὸς τὸν τόπον τῆς συναθροίσεως, διὰ τῶν διαφόρων δὲ ομάδων τῶν ραϊάδων καὶ τῶν εὐρωπαϊῶν διερχόμενοι οὐδενὶ προσέκρουον. Τὸ τζαμίον τοῦ Ἀχμέτ ἰδρυμένον ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Ἰπποδρόμου μεταβάλλεται εἰς γενικὸν στρατηγεῖον, εἰς ὃ καταλιπόντες τὸν σουλτάνον μεταβαίνουνσι ὁ μέγας βεζύρης, ὁ μουφτῆς, οἱ καδῆ-ἀσκέρ, τὸ Ἰσταμπόλ-Ἐφεντιζὶ καὶ οἱ Οὐλεμᾶ. Ἄπειρον πλῆθος ἀκολουθεῖ αὐτοὺς ἐν συνωστισμῷ· πρῶτοι βαδίζουσι οἱ Σεῦμάν, οἱ στρατιῶται τοῦ ναυτικοῦ, οἱ βομβαρδισταὶ ὑπὸ τὸν Χουσεῖν-πασσᾶ καὶ τὸν ἐν Ἀνατολῇ ὑπαρχηγὸν αὐτοῦ, Μουχαμμέτ Ἰζζέτ· μετ' αὐτοὺς δὲ ὁ Τοπτσῆ-μπασης μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Τέλος ἔρχονται τὰ σωματεῖα τῶν Σοφτᾶ, σπουδαστῶν, τῶν Μεβλεβῆ καὶ ἄλλων Δερβισσῶν, οἵτινες βαδίζουσι μὲ τὰ πελεκυφόρα δόρατα ἐπ' ὤμου, ὑπὸ τοὺς οἰκείους αὐτῶν Σείκ. Τὸ Σαντζάκ-σερίφ ἐστήθη ἐν τῷ χορῷ τοῦ Ἀχμεδιέ, περιφουρούμενον ὑπὸ τῶν Ἐμίρ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, τοῦ ναχιμπ-άλ-εσράφ. Ὁ μέγας βεζύρης, οἱ ὑπουργοὶ στήνουσι τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ.

Ὁ σουλτάνος θέλει ν' ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν διοίκησιν τῶν πιστῶ αὐτοῦ στρατευμάτων καὶ βαδίσῃ κατὰ τῶν ἀποστατῶν, μόλις δὲ καὶ μετὰ κόπου οἱ ὑπουργοὶ αὐτοῦ ριπτόμενοι εἰς τοὺς πόδας του ἐμποδίζουσι αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραβόλου ἔργου. Κηρύσσει οὗτος τότε ἀποστάτας καὶ ἀσεβεῖς πάντας τοὺς μετασχόντας τῆς ἀνταρσίας· προφέρει τὸ ἀνάθημα κατὰ τοῦ Ὀδζάκ τῶν Γενιτσαρῶν καὶ παραγγέλλει τὴν ἐξολόθρευσιν τοῦ ἐπὶ τόσους μακροὺς χρόνους φοβεροῦ τούτου σώματος. Οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετο πλέον ἢ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἀπειλῆς. Ὡς λοιπὸν αἱ παρασκευαὶ τῆς ἐπιθέσεως συνετελέσθησαν, ὁ Ἀγᾶ-πασσᾶς Χουσεῖν, ὁ Μουχαμμέτ-Ἰζζέτ καὶ ὁ Τοπτσῆ-μπασης προελάνουσι ἐκ τοῦ Ἰπποδρόμου πρὸς τὸ Ἄτ-Μειδάν. Αἱ προφυλακαὶ τῶν ἀποστατῶν ὀπισθοχωροῦσι. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, ὁ Ἀγᾶ-πασσᾶς εἶναι ἤδη κύριος τοῦ μεγάρου τοῦ Γενιτσαρ-αγᾶ καὶ τοῦ στρατῶνος τοῦ Σουλεϊμανιέ· τὸ δὲ Ἄτ-Μειδάν δὲν βραδύνει

¹ Μεταξὺ ἐκείνων «οὗς ἡ βροντώδης τῶν κηρύκων φωνή», δὲν κατῴρωσε ν' ἀποσπᾶσθαι τοῦ ληθάργου, συγκαταριθμεῖται καὶ ὁ Μουχαμμέτ-Ἀγᾶ, συνταγματάρχης τῶν ὀπλοποιοῶν, ὃν ὁ σουλτάνος ἐκ ταπεινῆς τινος θέσεως εἶχε προαγάγῃ εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἀξίωμα. Ἀντίστη δὲ ὁ ἰσχυρογνώμων συνταγματάρχης καὶ εἰς πάσας τὰς προτροπὰς τῶν φίλων του παρακλυθεύων αὐτὸν νὰ σπεύσῃ εἰς τὸ τέμενος Ἀχμέτ. «Δὲν ἐξέρχομαι, ἔλεγε, πρὶν μάθω τίς θέλει κρατήσῃ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.» Ἡ πολλὴ του περισκεψὶς κατέστη αὐτῷ ὀλεθρία· διότι ἐξορισθεὶς μετὰ τινος ἡμέρας εἰς Κιουτάγιαν «καταφθάνεται ὑπὸ τοῦ κατόπιν αὐτοῦ ἀποσταλέντος Χασσεκῆ καὶ σουλτανικῆ διαταγῆ, θανατοῦται».



καὶ τοῦτο νὰ πολιορκηθῆ πανταχόθεν. Οἱ πυροβοληταὶ τότε παρατάξαντες πρὸς πυροβολῆσιν τὰς πυροβολαχίαις αὐτῶν. διαρρηγνύουσι διὰ τινων μόνον βολῶν τὰ ὀδοφράγματα καὶ διὰ τῶν βολιοθηκῶν ἀναγκάζουσι τοὺς στασιαστὰς νὰ καταφύγωσιν εἰς τοὺς στρατῶνας αὐτῶν. Ἐν αὐτοῖς ἀνθίσταντο ἀκόμη· ἀλλὰ, «διαταγῇ σουλτανικῇ τὸ πῦρ ἐμβλήθη εἰς τὰ σφαγεῖα εἰσέβαλε μετὰ μικρὸν εἰς τοὺς κισλά (στρατῶνας). Περὶ τὴν τρίτην μετὰ μεσημβρίαν ὄραν, πυκνὰ καπνοῦ νέφη ἀνήγγελλον τῷ Σερατίῳ τὴν πανωλεθρίαν τῶν στασιαστῶν, δι' οὓς ὁ Μουφτῆς εἶχεν ἀπαγορεύσῃ τὸ ἔθνος. Ἡ διαταγὴ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὑπεράγαν σεβαστῆ· οὔτε παρακλήσεις, οὔτε ὑποταγὴ ἔπωσάν τινα τῶν δυστυχῶν τῶν ἐμπεσόντων εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Αἱ εἰκοσιτίσασαρες πύλαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν καλῶς κεκλεισμέναι· διαρκῶς δὲ συνεδρίαζε τὸ μέγα πολεμικὸν συμβούλιον ἐπὶ τῆς πλατείας τοῦ Ἱπποδρόμου. Ἀπαύστως ἀγομῆνεν ἐνώπιον αὐτοῦ Γενιτσάρων, οἱ δικασταί, εὐθύς ὡς ἐθεβαιοῦτο ἡ ταυτότης αὐτῶν παρέδιδον αὐτοὺς τῷ δημίῳ. Ὁ διερμηνεὺς τῆς γαλλικῆς πρεσβείας, ἀποσταλείς εἰς Σταμπούλ ὅπως ζητήσῃ χάριν ὑπὲρ δύο Γενιτσάρων ἀρπαγέντων ἐκ τῆς ἐν Θεραπείαις πρεσβείας, ἐν ἣ ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ εὐρωσιν ἄσυλον, εἶδεν ἐν διαστήματι ἐλάσσονι τῆς ὄρας, δεκαεὶς κεφαλὰς πιπτούσας πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Ὡς ἐχώρουν τὰ πράγματα ὁ διερμηνεὺς εἶδεν ὅτι δὲν ἔπρεπε ν' ἀπολέσῃ οὐδὲ στιγμὴν. Σπεύσας εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Ἀγᾶ-πασσᾶ συνήντησεν αὐτὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουλεϊμανιέ. Ὁ ἀρχιστράτηγος φαιδρότατος, ἐδέχθη ἄνευ παρακλήσεων τὴν αἴτησιν τοῦ διερμηνέως. «Πρέπει, εἶπε, νὰ κάμωμεν κάτι τι διὰ τοὺς Γάλλους, τοὺς ἀρίστους τῶν φίλων μας. — Περὶμενε, προσέθηκε τῷ διερμηνεῖ ἀνυπομόνως ἔχοντι πρὸς ἀναχώρησιν, θέλω νὰ ἰδῆς πῶς γυμναζόμεθα.» Αἰγύπτιος στρατιώτης προσκληθεὶς, ἐξετέλεσεν ἐπανειλημμένως τὸ δωδεκάχρονον γέμισμα, ἐνῶ ὁ Χουσεῖν-πασσᾶς «ἐμέθυεν ἐκ χαρᾶς». Ἐζήτησε τότε ἕτερον στρατιώτην καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἄσκησιν κατὰ τὸν γερμανικὸν τρόπον· παρ' ὀλίγον δὲ πολλαίς νὰ φύγῃ τῶν χειρῶν τοῦ ταλαιπώρου στρατιώτου τὸ ὄπλον· οὕτω δὲ ἡ ἀδεξιότης αὐτοῦ ἐχρησίμευσε νὰ καταδείξῃ τὰ πλεονεκτήματα τῆς γαλλικῆς μεθόδου. «Ὁ πασσᾶς, λέγει ὁ κ. Δεγκράνς, διετέλει ἐν ἄκρᾳ ἐξάψει· καὶ ἐν τῷ Σερατίῳ δὲ ἐν ᾧ εὐρίσκοντο ὁ Ρεῖς-ἐφέντης καὶ ὁ μέγας βεζύρης, ὁ ἀναβρασμὸς δὲν ἦτο μικρότερος.

Ὁλόκληρος ἡ τῆς 15 πρὸς τὴν 16 νύξ ἐφωτίζετο ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τῶν στρατῶνων· κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς 16 ἐξηκολούθησε δραστηρίως ἡ δίωξις τῶν ἀποστατῶν· καὶ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσαν αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις. Τῇ μεσημβρίᾳ, ὁ Σουλτάνος μετέβη εἰς τὸ προσκύνημα τῆς Παρασκευῆς, τελεσθὲν ἐν μικρῷ τινι τεμένει πλησίον τῆς Ἀγίας Σοφίας· νῦν δὲ τὸ πρῶτον, οἱ τοπτοῦ παρητάχθησαν μετὰ τῶν Σεῦμάν· οὕτως ἐκυρώθη ἡ κατάργησις τοῦ Ὀδῆα τῶν Γενιτσάρων.

Τῇ 17 Ἰουνίου, τὸ Σατζάκ-Σερίφ, ἐπανήχθη εἰς τὸ σερχίον. Ὁ μέγας Βεζύρης, οἱ οὐλεμά και οἱ ὑπουργοὶ καταλιπόντες τὸν Ἰππόδρομον, ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῇ πρώτῃ αὐλῇ τοῦ σεραίου, ἐνῶ ὁ Σουλτάνος ἐξηκολούθησεν οἰκῶν τὸ τμήμα τῶν ἀνακτόρων τὸ καλούμενον Τοπ-καποῦ, ἐνθα συνήθως διέρχεται τὰς πρώτας τοῦ ἔαρος ἡμέρας προτοῦ μεταβῆ εἰς τὸ θερινὸν παλάτιον. Ἄκρα ἡσυχία ἐπεκράτει ἄλλως ἐν τῇ πόλει. Περιπολῖαι ἀστυφυλάκων περιήρχοντο τὴν νύκτα τὰς ὁδοὺς και ἐκάστη τῶν οἰκιῶν διετῆρει φανὸν ἀνημμένον ἄχρι πρωΐας. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἀναθαρρήσαντες δὲν ἐφοδοῦντο πλέον νὰ ἐξέρχωνται τῶν οἰκιῶν των, τινὲς δὲ μάλιστα αὐτῶν περιήρχοντο τὰς τουρκικὰς συνοικίας, και πανταχοῦ οἱ δημόσιοι κήρυκες προσεκάλουν τοὺς εἰρηνικοὺς κατοίκους νὰ κατάρξωνται και αὐθις τῶν ἔργων αὐτῶν.

Οἱ χαμῶδες περιελήφθησαν και οὗτοι ἐν ταῖς προγραφαῖς· ὅσοι δ' αὐτῶν δὲν κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν. Εἰς ἀντικατάστασιν αὐτῶν ὁ ἀρμένιος πατριάρχης προσήνεγκε δεκακισχιλίους ὁμοεθνεῖς του ἀχθοφόρους. Τὰ δὲ Ἐτνάφ ἢ συντεχνίαι τῶν χειρωνακτῶν και πραγματευτῶν ἀνέλαβον νὰ ἐξασφαλίσωσι προσωρινῶς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς φρουρήσεως τῶν μπαζάρ και βεζεστενίων· διότι ἔπρεπε νὰ ἀλλαγῶσι και οἱ φρουροὶ τῶν ἀγορῶν τούτων, ὑποπτοὶ θεωρούμενοι. Τ' αὐτὰ περίπου ἐγένοντο και διὰ τοὺς πυροσβέστας, πάντοτε σχεδὸν αἰτίους τῶν περιοδικῶς λυμαινομένων τὴν πόλιν πυρκαϊῶν. Ὡσαύτως δὲ και οἱ Δερεβίσσαι Μπικατατῆ παρεσύρθησαν ὑπὸ τοῦ χειμάρρου. Τὸ μὲν τάγμα αὐτῶν κατηργήθη, ἡ δὲ κεφαλὴ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ἀπεκόπη· ἂν δὲ δὲν ἐξωρίσθησαν τοῦτο ὀφείλουσιν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ἰδιόζοντος αὐτοῦ ἐνδύματος.

Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, αἱ θανατώσεις ἐξηκολούθησαν χωρὶς ν' ἀποκάμωσιν οὔτε ὁ ζῆλος τῶν δικαστῶν, οὔτε ἡ δραστηριότης τῶν δημίων. Ὁ Σεῖχ-οὐλ-ισλάμ, μετὰ δύο Καδῆ-ἀσκέρ ἐν ἐνεργείᾳ και ὀκτῶ πρώην Καδῆ-ἀσκέρ τῆς Ἀνατολῆς και τῆς Ρούμελης, ἀπετέλει τὸ ἀνώτατον δικαστήριον. Ἡ ἀπόφασις ἐκφερομένη ὑπὸ τῶν δέκα τούτων μεγάλων δικαστῶν, ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ, μεθ' ὃ ἀμέσως ἐπηκολούθει ὁ θάνατος, ἡ ἐξορία ἢ ἀπελευθέρωσις. Κοινῶς ἐπιμαῖεται, ὅτι ἀπὸ τῆς 16 μέχρι τῆς 22 Ἰουνίου, ἐξ ἐπιπέτα χιλιάδων Γενίτσαρων ἀπηργονίσθησαν, τρισχίλιοι δὲ ἀπεπυρακτώθησαν εἰς τὰς φλόγας τῶν βομβοληθέντων αὐτῶν στρατῶνων. Τὰ ρισχάρ (σύμβολα) ἄπερ ἕκαστος Γενίτσαρος ἔθετεν ἐπὶ τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ καφρνεῖου του ἢ τῆς κατοικίας του, ἐθραύθησαν συνεπέᾳ ἐιδικῆς διαταγῆς τοῦ σουλτάνου· πανταχοῦ δὲ ἡ μανία τοῦ ὄχλου συνέτεινεν εἰς καταστροφὴν τῶν ἐμβλημάτων τῶν ἀναμνησκόντων τὸ καταργηθὲν σῶμα. Ὁ ἀστὴρ τοῦ σουλτάνου ὑπερίσχυεν, ἡ κἄθαρσις ὁμῶς δὲν θῆτο πλήρης, ἂν μὴ ἐλαμβάνετο φροντίς νὰ ἐπεκταθῆ και ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Διαταγαὶ ἐξεπέμφθησαν εἰς Ἀδριανούπολιν,

Σμύρνην καὶ Δαμασκόν. «Χάττι-σερίφ, χθές ληφθὲν παρὰ τοῦ πασσᾶ τῆς Σμύρνης, ἔγραφε τῇ 24 Ἰουνίου ὁ κυβερνήτης τῆς «Γαλατείας» Μαϊλλιάρ-δὲ-Λισκούρ, παραγγέλλει αὐτῷ τὴν ἐξολόθρευσιν παντὸς Γενιτσάρου ὅστις ἤθελε καταφύγει εἰς τὸ ἑαυτοῦ πασσαλήκιον. Τὸ μέτρον εἶναι γενικόν· τὸ δὲ Χάττι-σερίφ ἀνεγνώσθη χθές δημοσίᾳ». Οὐδέποτε ἀγὼν ἐγκατελείφθη τοσοῦτω ταχέως ὅσῳ ὁ τῶν Γενιτσάρων. Οἱ ἀποστάται δὲν εἶχον μόνον «κάμψη τὸ γόνυ ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς σημαίας», ὡς ἐπίστευεν ὁ Λισκούρ, εἶχον κύψη ὑπὸ τὸ βάρος τῆς κοινῆς ἀποδοκιμασίας. Ἡ συναίσθησις δὲ τῆς ἰδίας ἀναξιοῦτος ἀπεθάρρυνεν αὐτοὺς ὀλοσχερῶς. Ἡ κατάργησις τοῦ Ὀδζᾶκ μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρξεν αἱματηρά. Ἐν πάσαις ταῖς λοιπαῖς πόλεσιν ἐν Ἐρζερούμ, Χαλέπ, Τραπεζοῦντι, τὸ σῶμα κατέρρευσεν ὡς κολοσσὸς ἀπολέσας τὴν βᾶσιν του.

Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε μεταβληθῆ εἰς στρατόπεδον. «Οἱ ὑπουργοί, ἔγραφε τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ῥινῷ εἰς τῶν ὑπασπιστῶν τοῦ κόμητος Γκιλλιμινῶ, ὁ Ὑδερ, διεξάγουσι τὰς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους ὑπὸ σκηνήν. Μεγάλοι καὶ μικροὶ φέρουσιν ὄπλα, πλεῖστοι λογχοφόρα. Αὐτὸς ὁ σουλτάνος ἐξετέλεσε τὰς ἀσκήσεις· οἱ δὲ ὑπουργοὶ ἀσχοῦνται εἰς τὰ νέα ὄπλα ἐκάστην ἐσπέραν καὶ μέχρι μεσονυκτίου. Πανταχόθεν βλέπει τις οὐλαμοὺς ἐκγυμναζομένους. Ἀληθῆς πυρετός. Οἱ Τοῦρκοι κατελήφθησαν ὑπὸ τῆς μανίας τῶν καινοτομιῶν. Θεσμοὺς πολιτικούς, θεσμοὺς στρατιωτικούς, τὰ πάντα θέλουσι νὰ μεταβάλῃσι. Τὸ Κοράνιον δὲ τοῖς πᾶσι νῦν συναρμύζεται. Ἀξιοσημείωτον ὅτι οὐδέποτε ἡ τάξις ἐτηρήθη τοσοῦτω καλῶς ἐν ταῖς συνοικίαις ἡμῶν· οὐδέποτε οἱ εὐρωπαῖοι ὑπῆρξαν τοσοῦτω τεβαστοί. Οἱ μουσουλμάνοι ἄστοι νυκτὸς καὶ ἡμέρας περιπολοῦσι μόνου των. Διατρέχουμεν τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις καὶ οὐδεὶς συλλαμβάνει τὴν ἰδέαν νὰ ρίψῃ καθ' ἡμῶν λοζὸν βλέμμα. Ἐν τούτοις εὐρισκόμεθα ἄνευ φυλάκων, διότι ἀφήρπασαν καὶ ἡμῖν ἔτι τοὺς Γενιτσάρους οἵτινες ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν ἐχρησίμευον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πρεσβειῶν. Τὸ ὄνομα τῶν Γενιτσάρων ἐμπνέει τὴν φρίκην καὶ οὔτε νὰ τὸ προφέρῃ τις τολμᾷ πλέον».

«Ἐάν, ἔγραφεν ἀφ' ἐτέρου ὁ Δεσᾶζ τῇ 6 Ἰουλίου 1826, καταληφθῆ νῦν ὁ σουλτάνος ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀποστείλῃ ἐκ τοῦ σκυλλογίου τούτου εἰς Ἑλλάδα, σᾶς ἐγγυῶμαι ὅτι θέλει ἀκουσθῆ. Κρατοῦσιν ὁ αἰγύπτιος καὶ τὸ κόμμα του. Τὰ πάντα νῦν ἔλαβον αἰγυπτιακὴν τροπὴν. Ἡ πρωτεύουσα εἶναι ἡσυχος, καὶ ὁ σουλτάνος ἀπόλυτος κύριος. Αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ἠρξιώθησαν λόγῳ ἐλλείψεως θυμάτων, κοπώσεως ἢ διότι ἕκαστος τρέμει ἐνώπιον κώδικος μὴ ἀναγνωρίζοντος ποιὴν ἄλλην ἐκτὸς τοῦ θανάτου. Πάντες θέλουσι νὰ ἐξασκηθῶσι κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν. Ἰδῶμεν ποῦ θὰ φέρῃ τοῦτο». Τοιοῦτον ὄντως τὸ ζήτημα ὅπερ μετὰ τὴν νίκην πρέπει τέλος πάντοτε νὰ τίθηται. Ὑπάρχουσι στιγμαὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, καθ' ἃς οὐδὲν εὐχερέστερον τοῦ νὰ

καταστρέφωμεν· μόνον δ' όταν τὸ γηραιὸν οἰκοδόμημα σκορπισθῆ ἐπὶ τοῦ ἐδά-
φους, θεώμεθα μετ' ἐκπλήξεως καὶ τινος λανθάνοντος τρόμου τὰ εἰρήπια. Τίνα
λίθον θ' ἀνεγειρώμεν πρῶτον; Τίς ὕλη θέλει συγκολληθῆ καὶ πάλιν τὸν κατα-
στραφέντα δόμον; Μετὰ τὰς ἡμέρας τῆς 15, 16, 17 καὶ 18 Ἰουνίου 1826,
δὲν ὑπῆρχον πλέον Γενίτσαροι· ὑπῆρχεν ὅμως ἀκόμη καὶ Τουρκία; Τὸ ἄθροισμα
ἐκεῖνο τοῦ φανατισμοῦ, τῶν σκληρῶν προλήψεων, τῆς κτηνώδους ἀγριότητος,
παρίστα τὴν δύναμιν τὴν ὑπὲρ τὸ ἡμῖς τοῦ κόσμου κατακτῆσασάν ποτε. Ποῦ
ὁ δεσμός, ποῦ ἡ πίστις ἐν τῇ κοινωσίᾳ ταύτῃ, ἥτις ἀποτόμως ἀποσπωμένη
τοῦ παρελθόντος ζητεῖ ν' ἀναπτυχθῆ; Δὲν θὰ εὑρίσκετο ἄρα γε παραδεδομένη
εἰς τὰς παιδαριώδεις ὀρέξεις σκεπτικοῦ δεσπότη ἀτελῶς ἀντιλαμβανομένου τοῦ
χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ; «Οἱ Γενίτσαροι, παρατηρεῖ λίαν εὐστόχως ὁ Ὑδερ,
ἦσαν ἀνκμφιβόλως πρόσκομμα εἰς οἰανδήποτε καινοτομίαν καὶ πρόδοον· ἀπετέ-
λουν ἔμως ἐπίφοβον ἀντίρροπον τῆς ἐξουσίας, ἀντίρροπον σπουδαιότερον παρ'
ὅ,τι συνήθως εἶναι διὰ πλείστους ὑπουργοὺς αἱ βουλαὶ τῶν ἀντιπροσώπων. Ὁ
μονάρχης ἔτρεμεν ἐνώπιον αὐτῶν καὶ οὐδέποτε ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ τι ἀντι-
κείμενον τοῖς νόμοις, διότι παρευθὺς οἱ γογγυσμοὶ τοῦ ἐνοχλητικοῦ στρατεύματος
ἐδίδασκον αὐτὸν περὶ τοῦ κινδύνου εἰς ὃν ἐκινδύνευε νὰ ἐκτεθῆ».

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπουλ-Χαμήτ, ὁ μαθητὴς Σελίμ τοῦ τρίτου, ἀπέπτυσε πλέον
τὸν χαλινόν. Τίνος τρόπου ἤθελεν ἐπιληφθῆ πρὸς ἐκπλήρωσιν ἐκεῖνου ὅπερ ὁ
πατὴρ καὶ ὁ δυστυχὴς αὐτοῦ ἐξάδελφος εἶχον βεβαίως ὀνειροπολήσῃ, ἐκεῖνου
ὅπερ εἶχεν ὠριμάσῃ ἐν τῷ μᾶλλον ἀπροσίτῳ βᾶθει τῆς ψυχῆς του; Ἐν ἡλικίᾳ
τεσσαράκοντα ἐτῶν καὶ μετὰ δεκαοκτῶ ἐτῶν βασιλείαν εἶχε καταβάλλῃ φοβερὰν
ἀπόστασιν. Ἡ ἀπὸ τῆς νίκης ἔπαρσις κατηνύαζεν αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ
προσέδιδε πλείονα ἔτι μεγαλειότητα εἰς τὸ ἦθος αὐτοῦ. Ἦρκει αὐτῷ μία μόνη
λέξις ὅπως «διαχύσῃ περὶ ἑαυτὸν χεμαρρὸς ἀγαλλιάσεως», ἐν νεῦμα ὅπως
οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ κρυβῶσιν ὑπὸ τὴν γῆν. Ἡ συνήθης ὅμως αὐτοῦ περίσκεψις δὲν
ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ λησμονήσῃ τὸ ἐξῆς ἀξίωμα: «Ἰρηγορεῖτε ὅταν ὁ ἡμέτερος
ἐχθρὸς ἀναπαύεται, διότι τὸ μῖσος ὅπερ δικτηρεῖ ἐν τῷ βᾶθει τῆς καρδίας του
θέλει ἐκραγῆ ἅμα τῇ πρώτῃ εὐκαιρίᾳ». Ὅπως δυνηθῆ νὰ χωρήσῃ ἐν εἰρήνῃ
εἰς τὸ ἀναμορφωτικὸν αὐτοῦ ἔργον, ὁ Μαχμουτ ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ κλείσῃ
πρῶτον τὰ στόματα τῶν φλυάρων. Τὰ δεκαπενταμισχίλια καφενεῖα τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ἐκλείσθησαν πάντα, — ἀγενικῶς πάντα», λέγει ὁ Ὑδερ, — τὴν
αὐτὴν ἡμέραν. Παρὰ λαῶ ὅς δὲν ἀντέχει εἰς τὴν στέρησιν τοῦ καπνοῦ, καὶ τοῦ
καφέ, λαμβανομένου σταυροποδητεῖ ἐν τοῖς καφενεῖοις, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ
καταθλιπτικώτερον μέτρον. Κατάργησις τοῦ τύπου ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἀγγλίᾳ θὰ
ἦτο μὴδὲν ἐν συγκρίσει. Ὁ λαὸς ὑπετάγη ἐν τούτοις, ἀλλ' ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς
Κωνσταντινουπόλεως σχεδὸν ἐρήμιοι, ἐὰν συνήντας διαβάτην τινά, ἢ ὄψις αὐ-
τοῦ ἐδήλου μόλις συνεχωμένην ὀργήν, καὶ μετὰ μικρὸν τοιχοκολλημάτα λάθρα

δημοσιευθέντα ἤγγελλον τὴν ἐλπίδα τῆς ἀντιδράσεως : « Δῆμιε Μαχμούτ ! φθά-
νει πλέον. Θὰ πάθης χειρότερα τοῦ Σελίμ. Μὴ νομίσης ὅτι ἔκλεισες τοὺς λο-
γαριασμούς σου μετὰ τῶν Γενιτάρων. Θὰ τοὺς ἰδῆς ἐξερχομένους τῆς γῆς ὡς
μύκητας ». Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ νέου συστήματος, γαυριῶντες, μεθύοντες ἐκ χαρᾶς
« ὡς παιδία, ἢ μᾶλλον ὡς παράφρονες », σχεδὸν δὲν προτείχον εἰς τὰς ἀπειλὰς
ταύτας. Οὐχὶ δ' ἀλόγως ἄλλως θεώρουν αὐτὰς ματαιάς. Θεσμός ὡς ὁ τῶν
Γενιτάρων δὲν ἀναγεννᾶται ἐκ τῆς τέφρας του, καὶ ὅπως ταραχθῆ ἢ ἡσυχία,
ἔπρεπε ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὴν ἀποστασίαν οἱ ἑαυτῆς στρατιῶται. Ὁ ἐσωτερι-
κὸς ἐχθρὸς εἶχε καταδαμασθῆ. Ὁ ἐξωτερικὸς ὁμως κίνδυνος ὁ ἐκ τῆς ὑπόπτου
στάσεως τῆς Ῥωσσίας ἐπέκειτο πάντοτε, διότι τὰ πρῶτα πειράματα τῆς στρα-
τιωτικῆς ταύτης ὀργανώσεως ἦς προίστατο ὁ Σουλτάνος αὐτοπροσώπως δὲν
ἐφαίνοντο ἱκανὰ ν' ἀποτρέψωσιν αὐτόν. « Τὰ νέα στρατεύματα, ἔγραφεν ὁ Δε-
σὰζ, δὲν θέλγουσιν ἀκόμη τὴν ὄψιν. — Ὁ δὲ Ὑδερ ἔλεγε ὅτι « προὐκάλουν τὸν
οἶκτον ». Ὁ σουλτάνος ἐν τούτοις διήρχετο ἔφιππος τὸν βίον. « Ὁ πρὸς τὸ τό-
ξον ἔρωσ αὐτοῦ μετεβλήθη εἰς πάθος διὰ τὴν λόγχην καὶ τὸ πιστόλιον ». Ἐνό-
μασεν ἑαυτὸν Μπίμπασιν (συνταγματάρχην) τῶν ἰδίων σωματοφυλάκων, οὓς
« ἐξήσκει μέχρις ἀπαυδήσεως ». — « Ἐπιδειχθείσης αὐτῷ πρό τινων ἡμερῶν, λέ-
γει ὁ Ὑδερ, τῆς τουρκικῆς μεταφράσεως τῆς γαλλικῆς θεωρίας τοῦ πεζικοῦ,
ἐσκίρτησεν ἐκ χαρᾶς : — Ἰδού, ἀνέκραξε, τὸ βιβλίον ὅπερ ἐζήτηον καθ' ἅπαντα
τὸν βίον μου. — Ὅταν δ' ὑπεδηλώθη αὐτῷ ἡ ἀνάγκη τῆς ἐκτυπώσεως διὰ τοὺς
ἀξιωματικούς, εἶπεν : — Ὅχι, ὄχι ἀκόμη. Θέλω καὶ ὀφείλω πρῶτος νὰ μάθω
νὰ διοικῶ ὅπως διδάξω τοὺς ἄλλους. Ἐζήτησεν ὡσαύτως τὴν μετάφρασιν τῆς
θεωρίας τοῦ ἵππικοῦ, — τῆς τελευταίας ἐκδόσεως. — Ἐν τῷ ναυστάθμῳ ναυπη-
γοῦνται ἢ ἐπισκευάζονται δεκαπέντε ἐλαφρὰ σκάφη πρὸς ἐξάστῃσιν τῶν ναυτῶν
ἐν τοῖς στενοῖς καὶ τῇ Προποντίδι. Ἡδὴ δὲ τέσσαρες ἡμιολίαι ἐλίσσονται καθ'
ἐκάστην ὑπ' αὐτὰς τὰς ὄψεις τοῦ σουλτάνου ».

Τοιαύτας ἔχων πληροφορίας ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ δὲν ἠπατήθη περὶ τῶν
συνεπειῶν ἃς ἠδύνατο νὰ ἔχη ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει γενομένη στρατιωτικῇ
μεταβολῇ. « Εἶναι ἐξασθένεις, τούλάχιστον παροδικῆ, τοῦ ὀθωμανικοῦ Κρά-
τους, ἔγραφε τῷ Ὑπουργῷ, ὅπερ οὐδὲν κέκτηται πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν Γε-
νιτάρων. Ἡ στιγμή λοιπὸν φαίνεται κατὰλληλος ὅπως ἀποσπάσῃ τις τι ἐκ τῶν
Τούρκων ». Δυστυχῶς ὁ Σίρ Στράτηρορδ Κάννιγγ ἀπώλεσε πᾶσαν ἐλπίδα φιλι-
κῆς παραδοχῆς τῆς μεσολαβήσεώς του μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ Ἑλλήνων.
« Μετὰ κόπου δύνασθε νὰ φαντασθῆτε, — οὕτως ἐξεφράζετο ὁ Δεσὰζ, — τὴν κατὰ
τοῦ κ. Κάννιγγ καὶ τοῦ ἔθνους του ἐκδηλουμένην ἐνταῦθα ἀγανάκτησιν, τῆς
κοινῆς γνώμης θεωρούσης ἐχθρὸν οὐχὶ πλέον τὸν Ῥῶσον, ἀλλὰ τὸν Ἄγγλον ».
Ἡ Ῥωσσία ἐξεμεταλλεύθη ἐπιτηδείως τὸ τοιοῦτον φρόνημα. Οἱ Μουσουλμάνοι
θεώρουν ἑαυτοὺς τεταπεινωμένους ἰδίως ἕνεκα τῆς ἀντιστάσεως τῶν Ἑλλήνων.

οὐδεμίαν δὲ εἶχον ἐπιθυμίαν νὰ ἐμπλακῶσιν εἰς ἐξωτερικὸν πόλεμον. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ὑψηλῶν τάξεων, ἂν πρέπη νὰ πιστεύσωμεν τὰ ὅλως ἐμπιστευτικά ἔγγραφα ὧν ἐπετράπη ἡμῖν ἢ χρῆσις, δὲν εἶχεν ἀποτυφλώσῃ αὐτὰς ἐπὶ μακρὸν περὶ τῶν δυσχερειῶν τῆς ἀνιδρύσεως νέας στρατιωτικῆς ἱεραρχίας ἐκ τοῦ χάους. Πρὸ παντὸς ἐφοβοῦντο ἀφροσύνην τινὰ τοῦ σουλτάνου. «Εἶναι παράφρων, ἔλεγον. Καταφρονεῖ τοὺς Ῥώσους, τοὺς Ἄγγλους, τὸν κόσμον σύμπαντα. Μετὰ τῶν ὀλίγων κακῶς ἐνδεδυμένων καὶ κακῶς ὀπλισμένων νεοσυλλέκτων αὐτοῦ, φαντάζεται ἤδη ὅτι δύναται νὰ κατακτήσῃ τὴν Εὐρώπην». Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ δοθῇ μάθημά τι εἰς τὸν παράτολμον τοῦτον ἄνθρωπον· τοῦτο δ' ἀνέλαβεν ἡ χεὶρ τῶν δυσηρεστημένων. Κατὰ τὴν πρῶταν τῆς 31 Αὐγούστου φοβερά ἐξερράγη πυρκαϊά, διαρκέσασα μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς πρώτης Σεπτεμβρίου. Τὸ πλουσιώτατον καὶ περικαλλέστατον μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετεφρώθη.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἀφίκετο ἐκ Παρισίων καὶ ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ, ἐντεταλμένος νὰ παροτρύνῃ τὴν Πύλην εἰς παραδοχὴν τῶν ῥωσικῶν ὄρων. Ἡ ἐπεξηγηματικὴ σύμβασις ἢ ἐπισφραγίζουσα τὴν συνδιαλλαγὴν ταύτην ὑπεγράφη τῇ 7 Ὀκτωβρίου ἐν Ἀκερμαν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης, οἱ ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίῳ ἀνέλαβον στάσιν ὅλως δυσμενῆ ἀπέναντι τῆς βρετανικῆς ἐπεμβάσεως. Ἐθεωρεῖτο βέβαιον ὅτι ἡ Ῥωσσία, «ικανοποιηθεῖσα ἐν Ἀκερμαν, πέρα μάλιττα τοῦ προσδοκωμένου, δὲν ἤθελε πλέον ἐνεργήσῃ ἄνευ τῆς συμμαχίας». Κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Γκιλλιεμινῶ, καὶ μετοχῆι Μέττερνιχ ἔτεινον εἰς ὑψῶσιν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Φιλελληνισμοῦ ἐξέγερσις.

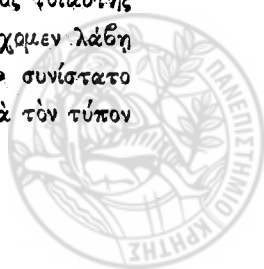
Χαίροντες ἢ θλιβόμενοι ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι σπανίως ὁ ψυχρὸς λογισμὸς διευθύνει τὰ τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ φαντασία πλαισιάζει ἐξειδικίηται τὴν καταφρόνησιν τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν δεαψεύδουσα τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν. Ὁ Μέττερνιχ ἦτο δεξιὸς ἀναμφιβόλως· ἡ φαντασία κατίσχυσεν αὐτοῦ, καὶ ὁ καταλαβὼν τοὺς λαοὺς ἐνθουσιασμοὺς μετήνεγκεν αὐτοὺς μετὰ μικρὸν εἰς σφαῖραν ἀπρόσιτον εἰς τὰ τεχνάσματα αὐτοῦ. Ἡ τὴν Ἑλλάδα καταπλήξασα πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, ἐξήγειρεν ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ ἐνθουσιασμόν, ὃς ἔτεινεν εἰς ἀπόσβησιν. Πᾶς ἐξ Ἀνατολῆς προσρχόμενος ταξειδιώτης, ἀπέβαινε, ἐκὼν αἰκῶν, ῥαψφδός· ἐπολιορκεῖτο ἐν ταῖς αἰθούσαις, ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἐζητεῖτο αὐτῷ ἢ ἀφήγησις τῶν θαυμασιῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦ Νικητὰ καὶ Μπότζαρη. Οἱ Ἄγγλοι τραπεζίται εἶχον λίαν ψυχρανθῆ, ἀφ' ἧς ἀπῆλπισαν περὶ τοῦ δυνατοῦ

τῆς ἀποτίσεως τῶν καταβολῶν αὐτῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα, ἡ Γερμανία συνεκινήθη· τοῦ λοιποῦ δὲ οἱ χωρικοὶ τοῦ Τυρόλου καὶ τῆς Βαυαρίας δὲν ἦσαν οἱ μόνοι συμπονοῦντες τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ τοῖς παθήμασιν αὐτῆς· οὐδὲν ὅμως ἔφρασε τὸν νέον ἐν Γαλλίᾳ παραχθέντα ἐνθουσιασμόν. Ἡ αἰφνδία αὕτη ἐκρηξίς συμπαθείας δικαίως ἀπεκλήθη αἰθὲρ *réveil du philhellénisme*. Πάντα τὰ κόμματα ἐπὶ στιγμὴν συνανεμίγησαν. Οἱ Σατωβριάν, οἱ Λαρσοφουκῶ, οἱ Νοάγρι, οἱ Φίτζ-Ζάμε, οἱ Σαϊντ-Ὠλαῖρ, οἱ Ἀρκούρ, οἱ Δαλμπέργ, συνεβάδιζον μετὰ τῶν Λαφφίτ καὶ τῶν Βενιαμίν-Κωνσταν. Αἱ συνεισφοραὶ ἐπλημμύρησαν παρευθῆς. Ἡ προχώρησις τῶν τουρκικῶν στρατιῶν εἶχεν ὀλοτελῶς ἀποξηράνη τὰς πηγὰς τῶν δημοσίων προσόδων τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀπὸ τεσσάρων ἑκατομμυρίων φράγκων, τὸ προῖον τῆς φορολογίας κατῆλθε κάτω τοῦ ἑκατομμυρίου, ἐνῶ μόνος ὁ καθυστερούμενος τοῖς Σουλιώταις μισθὸς ἠδύνατο νὰ ἀπορροφήσῃ τὰ ἔσοδα ὀλοκλήρου ἔτους. Ἐν ἐπισήμῳ πολεμικῷ συμβουλίῳ συγκροτηθέντι ἐν Μῆλῳ ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ τοῦ 1825, ὁ μισθὸς τῶν ναυτῶν καθωρίσθη εἰς ὀκτακόσια ἐτησίως φράγκα διὰ τοὺς ὑπηρετοῦντας ἐπὶ τῶν πυρπολικῶν, εἰς τετρακόσια ἐπὶ τῶν λοιπῶν πολεμικῶν νεῶν. Ἀπητοῦντο οὕτω εἰς ἐξοπλισμόν καὶ συντήρησιν τοῦ στόλου πλείονα χρήματα τῶν ὄσων καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον εὐδαίμονας τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας χρόνους ἠδυνήθησαν νὰ συλλέξωσι πάντες ὁμοῦ οἱ εἰσπράκτορες τῶν φόρων. Ἐπρεπε δὲ ἡ Ἑλλάς ἢ νὰ δαπανᾷ κατ' ἔτος δέκα ἕως δώδεκα ἑκατομμύρια ἢ νὰ παραιτηθῇ τοῦ τακτικοῦ πολέμου. Ἡ ἔθνικὴ λοιπὸν ἀνεξαρτησία εἶχεν ἀπὸ δύο ἐτῶν περιστῆ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ στηρίζηται διὰ τῆς ληστείας. Ταύτην ἔχοντες ὑπ' ὄψει δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ποίας ἀξίας ἐφάνησαν ἐν τῇ τοιαύτῃ δυσπραγίᾳ αἱ ἀποστολαὶ ἀργυρίου, αἱ διενεργηθεῖσαι φροντίδι ἐπιτροπῶν ἐναμίλλως σχηματιζομένων ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ.

Πολλὰ ἐλέχθησαν περὶ τῆς ἀκορέστου πλεονεξίας τῶν Ἑλλήνων. Ἦσαν λοιπὸν τοσοῦτον ἀφιλοκερδεῖς εἰς τὰς πρῶτας ταύτας ἐλευθεριότητας αὐτῶν οἱ Εὐρωπαῖοι; Τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν δάνειον, ἐκ τεσσαράκοντα ἑκατομμυρίων τουρκικῶν γροσίων ἀποδοτέων ἐν δέκα ἔτεσι καὶ μεθ' ὑποθήκης ἐπὶ τῶν γαιῶν τῆς Πελοποννήσου, ἀνήρχετο πράγματι, ἕνεκα ὑπερόγκου τόκου ἐκ τῶν προτέρων ἀφαιρεθέντος, μόλις εἰς δεκαπέντε ἢ δεκαοκτῶ ἑκατομμύρια, καὶ πάλιν εἰς ταῦτα ὑπελογίσθη τὸ ἀντίτιμον παντῶς εἶδους προμηθειῶν ἐκ τῶν ἀπερριμμένων ἐκ τῶν ἀποθηκῶν. Ἀπὸ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου τοῦ 1824, νέον βάραθρον ἠνεώχθη διὰ τὰ καταβεβαρυμένα οἰκονομικὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοὺς στολίσιους τῶν παρόντων καὶ τῶν πυρπολικῶν, ἐνέσκηψεν ἀπροσδοκῆτως ἡ ἰδέα, νὰ ἀντικαταστήσῃ διὰ ναυτικῆς δυνάμεως «ἰσχυρότερον συγκροτημένης». Ἀπεσταλμένοι ἐξεπέμφθησαν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἠνωμένας Πολιτείας ὅπως ἀγοράσωσι δύο ἢ τρεῖς φρεγάτας· παρίστη τότε τὸ θέαμα λαοῦ πενομένου, μὴ δυναμένου μὲν πλέον νὰ πληρῶνῃ τοὺς ναύτας αὐτοῦ καὶ τοὺς στρατιώτας, ζητοῦντος δ' ἐν τοῖς δαπα-

νηροῖς ναυπηγείοις τῆς Νέας Ὑόρκης σκάφη ἐξήκοντα πυροβόλων. Ἐν καὶ μόνον τῶν πλοίων τούτων, ἡ φρεγάτα «Ἑλλάς», παρεδόθη περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1826. Ἦτο ἀληθῶς θαυμασία ναῦς, φρεγάτα μεγαλοπρεπῶς ἐξητρυμένη, ἣτις ὁμῶς ἐστοιχίζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τρία ἑκατομμύρια φράγκων. Εὐστοχωτέρα καὶ ὠφελιμωτέρα δαπάνη ἦτο, ἢ κατὰ συμβουλήν φιλέλληνοσ Ἄγγλου, τοῦ πλοίαρχου Ἄστιγξ, γενομένη. Ὁ γενναῖοσ οὗτοσ ἀξιωματικὸσ, ὃσ ἐπέπρωτο νὰ ἀποθάνῃ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆσ θετῆσ αὐτοῦ πατρίδοσ, πειρώμενοσ ν' ἀνακτήσῃ τὸ Αἰτωλικὸν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἦτο ἀληθῶσ ἀξιοσ παρατὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Μιαοῦλη καὶ τοῦ Κανάρη. Οἱ Γάλλοι πλοίαρχοι, ὧν τὰσ ἐκθέσεισ ἐχομέν ὑπ' ὄψιν, ὀμιλοῦσι περὶ αὐτοῦ μετὰ βαθέιοσ σεβασμοῦ. Ὁ Ἄστιγξ ἔχων τὸ πνεῦμα ἐπινοητικὸν, καταλιπὼν τὴν πεπατημένην ὁδὸν προέτεινε, ἀπὸ τοῦ 1825, τὴν ἀπόκτησιν ἀτριοκινήτου σκάφοσ.

Τὸ ναυτικὸν, εἰσ ὃ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Φούλτωνοσ ἔδωκε τὴν πνοήν τῆσ ζωῆσ, εὐρίσκετο ἀκόμη τότε ἐν νηπιῶδει καταστάσει. Ἐνεία ἔτη μόλισ εἶχον διαρρέυση ἀφ' ἧσ ὁ ἀντισπράτῃγοσ κόμησ Παζόλ, μετὰ τοῦ μεγαλεμπόρου Ἀνδριόλ, ἐτύγχανε τοῦ ἀποκλειστικοῦ προνομίου «τῆσ εἰσαγωγῆσ εἰσ Γαλλίαν καὶ τῆσ τελειοποιήσεωσ συστήματοσ ναυτιλίασ ταχυπλοούσοσ δια τῆσ χρήσεωσ τῶν μετὰ πυρὸσ ἀντλιῶν». Τὸ πλοῖον «Ἑλίξ» ἀπέπλευσε ἐκ Ρουὲν εἰσ Παρισίουσ τῇ Δευτέρᾳ 25 Μαρτίου 1816. Τῇ Παρασκευῇ 29, ἠγκυροβόλει παρα τὴν Γέφυραν τῆσ Στρατιωτικῆσ Σχολῆσ· οἱ πρῶρεῖσ ὁμῶσ τοῦ Σηκουάνα εἶχον ἐπιμόνωσ ἀρνηθῆ τὸν διάπλουν τῶν δυσκόλων διόδων ἀνευ «τῆσ βοθηείασ δύο καλῶν ἵππων». Τὸ πλοῖον ὅπερ ἤγαγεν εἰσ Ἀνατολήν περὶ τὸ τέλος τοῦ 1826 ὁ πλοίαρχοσ Ἄστιγξ δὲν ὑπεμίνησε κλέον ὡσ τὸ πλοῖον «Ἑλίξ», τὴν Grande Serpente τοῦ Ἀμαδίδοσ τοῦ Γαλατικοῦ· ἦτο ὁμῶσ κατώτερον τῆσ ὑφ' ἡμῶν εἰσ τὴν ἐκστρατείαν τῆσ Ἀλγερίας τέσσαρα μετὰ ταῦτα ἔτη ἀποσταλείσοσ «Σφιγγόσ». Ὁ πλοίαρχοσ Λεμπλάγκ κατέλιπεν ἡμῖν λεπτομερεστάτην περιγραφὴν τῆσ «Καρτερίας», — τοῦτο τὸ ὄνομα ἐξελέξατο ὁ πλοίαρχοσ Ἄστιγξ διὰ τὸ πυρόσκαφον αὐτοῦ. Ναυπηγηθεῖσα ἐν Δέπφορδ καὶ ἐφοδιασθεῖσα ἐν Λονδίῳ διὰ μηχανῆσ ὀδοήκοντα τεσσάρων ἵππων, ἡ «Καρτερία» δὲν κατάρρου ἀκόπωσ τὰ πέντε ἢ ἕξ καθ' ὥραν μίλλια. Ὁ ἐλάχιστοσ ἀνεμοσ ἤλάττω εἰσ τὸ ἥμισυ τὸν δρόμον τοῦτον· τριχυμιῶδοσ δὲ θάλασσα «κατέρριπτεν αὐτὸν εἰσ τὸ μηδέν». Ἐν τούτοισ εἶναι τοσοῦτω μέγα πλεονέκτημα τὸ δύνασθαι κλέειν παρα τὴν κρατοῦσαν γαλήνην, τὸ ἔχειν τὴν δύναμιν τοῦ κλέειν κατὰ τοῦ ἀνεμοσ, ὡστε πάντεσ οἱ σοβαροὶ ἄνδρεσ, ἀπὸ τῆσ ἐμφανίσεωσ ταύτησ, ἤθελον χαιρετίσῃ μετὰ προφητικοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν ἔλευσιν τοῦ νέου ναυτικοῦ. Οὐδέμ ἔχνοσ τοιαύτησ προκιοσθήσεωσ εὐρηται ἐν τῇ λίαν ἐνδιαφερούσῃ ἐκθέσει, ἀφ' ἧσ ἔχομεν λάβῃ τὰσ προηγηθεῖσασ λεπτομερείασ. Τὸ πυροβολικὸν τῆσ «Καρτερίας» συνίστατο εἰσ ὀκτώ πυροβόλα τῶν ἐξήκοντα ὀκτώ, χυθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ κατὰ τὸν τύπον



τῶν τηλεβόλων ὃν ἐπενόησεν ὁ συνταγματάρχης Παῖζανς. Ἡ «Καρτερία» ἠδύνατο οὕτω νὰ βῆ κατὰ θέλησιν σφαιρικὰς οὐβίδας, «ψυχρὰς ἢ πεπυρακτωμένας», βόμβας βάρους τεσσαράκοντα πέντε λιτρῶν καὶ βολιδοθήκας περιλαμβανούσας μέχρι πεντακοσίων σιδηρῶν σφαιρῶν. Ἐν χερσὶν ἀξιωματικοῦ πεπαιδευμένου καὶ ἀτρομήτου, πλοῖον τοιοῦτον ἔμελλε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴν Ἑλλάδα λαμπρότερον τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἀγορασθείσης πολυτελοῦς φρεγάτας. Δὲν ἐπεφυλάσσετε ὁμῶς αὐτῷ νὰ ἐπισκιάσῃ τὴν δόξαν τῶν ἀλκίμων ἑλληνικῶν πυρπολικῶν. Οὐδέποτε ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ, μεθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, ἀνῆψεν οὐρανομήκεις πυρκαϊὰς ὡς τῆς Χίου καὶ τῆς Τενέδου.

Τὸ τέλος τοῦ ἔτους 1826 παρέχει ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅλως παράδοξον θέαμα. Ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἐν Τουρκίᾳ, δὲν ἔχουσι πλέον πίστιν παρὰ εἰς τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως προερχομένους. Ἡ Ἑλλὰς εἶχε τὸν Μιαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κανάρην, εἶχε ναύτας οἷους ὀλίγοι τῶν αἰῶνων παρήγαγον, πατριώτας ἐφ' οἷς θὰ ἐμεγαλοφρόνουσι αἱ ἀρχαῖαι Δημοκρατίαι καὶ ἐν ταῖς λαμπροτάταις αὐτῶν ἡμέραις, καὶ ἐν τούτοις προσεδόκα, μεθ' ἀπλότητος δι' ἣν δὲν ἔχομεν, φεῦ! πλέον τὸ δικαίωμα νὰ μειδιῶμεν, τὴν σωτηρίαν αὐτῆς ἐκ τῆς αἰεὶ ἀναβαλλομένης καθόδου τοῦ Κόχραν. Γνωστὸν μετὰ ποίας τάλμης ὁ λόρδος Κόχραν διηύθυνε τ' ἀγγλικά πυρπολικά τὰ πυρπολήσαντα μέρος τοῦ στόλου τοῦ ναυάρχου Ἀλλεμάν ἐν τῇ ὀλεθρία συμπολοκῇ τῆς νήσου Αἴξ. Ὁ Ἄγγλος οὗτος ἀξιωματικὸς ὤφειλεν εἰς τὸ παράβολον αὐτοῦ, οὐχ ἦττον ὁμῶς καὶ εἰς τὰς πολιτικὰς του σχέσεις, τὴν εὐρωπαϊκὴν αὐτοῦ φήμην. Ὁ Κόχραν ἦτο ὁ φυσικὸς ναύαρχος πασῶν τῶν ἐπαναστάσεων. Ἡ ἄλωσις τῆς ἰσπανικῆς φρεγάτας «Ἐσμεράλδας» ἐν τῇ λιμένι τοῦ Καλλάου, κατὰ τὸν μεταξὺ Ἰσπανίας καὶ τῶν ἀποικιῶν αὐτῆς πόλεμον, ἐπεσφράγισε τὴν φήμην αὐτοῦ. Ἀπὸ δύο δ' ἐτῶν πάντων τὰ βλέμματα ἐν Ἑλλάδι ἦσαν ἐστραμμένα πρὸς τὴν Μελίτην, διότι ἀπὸ Μελίτης ἐπρόκειτο νὰ ἔλθωσιν ὁ Κόχραν καὶ ἡ ἐλευθερία. Τέλος τῇ 17 Αὐγούστου 1825 ἡ Ἑλλὰς συνωμολόγησε σύμβασιν μετὰ τοῦ ἑαυτῆς ἥρωος. Ὁ λόρδος Κόχραν ὑπέσχετο τὰς ὑπηρεσίας του μέχρι τέλους τοῦ πολέμου, μὴ ἀπαιτῶν εἰς ἀνταμοιβὴν ἢ τὸ ποσὸν ἑνὸς ἑκατομμυρίου τετρακοσίων εἰκοσιπέντε χιλιάδων φράγκων, ὑπὸ τὸν ὅρον ἐν τούτοις τῆς προκαταβολῆς τοῦ ἡμίσεος τοῦ ποσοῦ τούτου.

Οὐχὶ πάντες ὁμῶς ἐπρηγματεύθησαν ἀντὶ ἀργυρίου τὴν ἀφοσίωσιν αὐτῶν. Οἱ πρῶτοι ζῆνοι, οὓς εὐγενῆς ὀρμὴ συνέδεσεν ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μετὰ τοῦ ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας ἀγῶνος, ἔπεσαν ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα, ἢ ἀπεχώρησαν μετὰ μικρὸν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, καταπεπονημένοι ὑπὸ τῶν διχονοιῶν, ὧν παρίσταντο οἱ περίλυποι μάρτυρες. Μικρὸς μόνον ἀριθμὸς ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐμμελή. Ἐμειναν δ' οὕτω πρόσκεκολλημένοι εἰς τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ, ὃν εἶχον ἐκλέξῃ, μετὰ λύπης ἀναγκάζομενοι ν' ἀτπάζωνται τὰς ἐριδας

αὐτοῦ, καὶ συχνάκις καταρῶμενοι τὴν ἐν τοιοῦτοις δεσμοῖς συνέχουσαν αὐτοὺς εἰμαρμένην. Εἰς μόνος ἀνὴρ μεταξύ τῶν ἐργατῶν τούτων τῆς πρώτης ὥρας κατώρθωσε νὰ προσκτήσῃται ἐν Ἑλλάδι σπουδαιότητα καὶ ἀποστολὴν προσωπικήν. Τίς ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνδιαφερόμενος δὲν ἤκουσεν ἑκατοντάκις μετ' αἰῶν προφερόμενον τὸ ὄνομα τοῦ Φαβιέ! Ὁ φήμη τοῦ λόρδου Κόχραν δὲν ἦτο κάλλιον τεθεμελιωμένη τῆς τοῦ ἀνδρείου τούτου στρατιώτου. Ἐκ τῆς πολυτεχνικῆς σχολῆς τῷ 1804 ἐξεληθὼν, ἔλαρχος μετὰ τὴν μάχην τῆς Μόσχας, προήχθη εἰς συνταγματάρχην κατὰ τὴν ἐπὶ Σαξωνίαν στρατείαν, εἰς βαρῶνα τῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου πολλῶν συνηνωμένων στρατιῶν. Τοιοῦτος ἀνὴρ ἀμύζων ὡς ἀριστα βεβαίως καὶ ἐπὶ κεφαλῆς εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ, δὲν ἀπηξίωσεν ἐν Ἑλλάδι τὸ ἔργον τοῦ ἀπλοῦ παλληκαρίου, πολλάκις δ' ἐθεάθη μετέχων αὐταῖς χερσὶ τῶν κοπιωδεστάτων ἐργῶν. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, — ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως, — παρέδωκεν ἡμῖν τὴν ἐν πληξίν, τὸν τρόπον, τὸν καταλαβόντα τοὺς πελοποννησίους χωρικοὺς ἐνώπιον τῶν τακτικῶν ταγμάτων τοῦ Ἰμβρατῆ. «Εἰθισμένοι νὰ μάχωνται ἐν ἀταξίᾳ κατὰ Τούρκων, ἐν ἀταξίᾳ καὶ τούτων μαχομένων», δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρωσι τὴν θέαν τῶν ὄγκων ἐκείνων, αἵτινες ἐβάδιζον ἀτάραχοι κατὰ τῶν διεσπαρμένων αὐτῶν οὐλαμῶν». Τὰ ὄπλα, οἱ ἐλιγμοί, ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ, τὰ τύμπανα, πάντα ἐφαίνοντο αὐτοῖς παράδοξα, πληροῦντα αὐτοὺς ἀγνώστου συγκινήσεως. Μιᾶ φωνὴ ἐζητήθη τότε ἡ συγκρότησις τακτικοῦ στρατοῦ. «Οἱ Ἕλληνες», ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, «θέλουσιν Ἑλβετοὺς». Τῇ 4 Ἰουλίου 1825, ἀνετίθη τῷ συνταγματάρχῃ Φαβιέ, διατάγματι τῆς ὑπεστῶσης ἀρχῆς ὁ ὀργανισμὸς τοῦ πρώτου τάγματος τῶν τακτικῶν. Αὐτὸν ὑπεδείκνυεν ἡ κοινὴ γνώμη, καὶ τὰ παλληκάρια δὲ δὲν ἤθελον ἀνεχθῆ ἕτερόν τινα. Μικρὰ τινα ἔργα ἐκτελεσθέντα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτοῦ ἐν Ναυαρίνῳ εἶχον πείσῃ τοὺς Ἕλληνας, ὅτι ἂν παρέμενεν ἐκεῖ, τὸ φρούριον δὲν θὰ ἐπιπτε. Μηνὶ Αὐγούστῳ 1825, τὸ τάγμα τῶν τακτικῶν περιελάμβανεν ἤδη ὀκτακοσίους ἀνδρας καὶ ἔμελλε ν' ἀναχθῆ εἰς τρισχιλίους καὶ τετρακισχιλίους. Ὁ κόμης Πόρρο ἐκ Μιλάνου ἀνελάμβανε τὴν ἐπιμελητείαν, ὁ δὲ Ρενιῶ δὲ Σαῖν-Ζὰν δ' Ἀνζελῆ τὴν διοίκησιν τοῦ ἰππικοῦ. Νόμος στρατολογίας ἐδημοσιεύθη τῇ 22 Σεπτεμβρίου καὶ ἡ συμπλήρωσις τοῦ στρατεύματος ἐξησφαλίσθη· τὸ μὴ ἐξησφαλισμένον ἦτο, ὡς συνήθως, ἡ καταβολὴ τῶν μισθῶν.

Οἱ Ἄγγλοι εἰδείκνυοντο ἥκιστα εὐμενεῖς πρὸς θεσμόν τείνοντα εἰς αὐξήσιν τῆς γαλλικῆς ἐπιρροῆς. Εἶχον προτείνῃ ἄγγλον συνταγματάρχην· ἀντὶ δὲ τούτου τοῦ προϋτιμᾶτο νῦν ἀνὴρ, οὐ τις τὸ πρῶτον αἰσθημα ἦτο, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ναύαρχου Δὲ Ρινῦ, τὸ κατὰ τῆς Ἀγγλίας μῖσος: «Ἐξωθεῖ τοῦτό, ἔλεγε, μέχρι φανατισμοῦ». Οἱ Ἄγγλοι τὸ ἐγίνωσκον καὶ λίαν φυσικῶν ἦτο κατὰ τὸν ἥθειαν θίσωσι προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐχθροῦ τούτου· διὸ καὶ κηρύσσοντο ἀρνούμενοι αὐτῷ τὰ ἀναγκαῖα ὑλικά μέσα πρὸς συντήρησιν τῶν στρατευμάτων. Ἐπὶ

μόνον μέσον», ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, «ὅπερ ἔχουσι ὅπως ἀνατρέψωσιν αὐτόν· διότι ἀμφιβάλλω ἂν καὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις θὰ εἶχε τὴν δύναμιν ν' ἀφαιρέση αὐτῷ ἀποτόμως τὴν ἀρχηγίαν».

Τὸ μέγιστον τεκμήριον λατρείας, ἦν στρατός τις δύναται νὰ προσενέγκῃ τῷ ἀρχηγῷ αὐτοῦ, ἀναμφιβόλως εἶναι ἡ διατήρησις τῆς ἐπ' αὐτὸν πεποιθήσεως καὶ μετὰ τὴν ἦτταν. Ἡ πρὸς τὸν Φαβιέ λατρεία τῶν παλληκαρίων ἀντίστατο εἰς πάσας τὰς ἀποτυχίας, αἵτινες ἐν ἀρχῇ ὑπῆρξαν οὐκ ὀλίγαι. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1825, αἱ Ἕλληνες ἠθέλησαν νὰ καταλάβωσιν ἐξαπίνης τὴν Τρίπολιν, καταλεφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ ὑπὸ τὴν φρουρήσιν ἑκατοντάδων τινῶν ἀνδρῶν. Ὁ Φαβιέ μετέσχε τῆς ἐκτρατείας μετὰ τριακοσίων τακτικῶν ἢ ἀπόπειρα ὅμως ἀπέτυχεν ὀλοσχερῶς. Πρώτη ἀποτυχία. Ἐν μηνί Μαρτίῳ τοῦ 1826, ὁ ἀρχηγὸς τῶν τακτικῶν ἀπεβιβάζετο εἰς Εὐβοίαν. Ὁ πασσᾶς τῆς Εὐβοίας συγκεντρώσας τὰς ἑαυτοῦ δυνάμεις διεσκόρπισεν ἀκόπως τοὺς τακτικούς· ὑπερφαλαγγισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ὁ Φαβιέ ἠναγκάσθη ἐπιβιβαζόμενος καὶ πάλιν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἄνδρον, καταλείπων ἐπὶ τοῦ πεδίου τὸ πυροβολικὸν αὐτοῦ καὶ τρεῖς γάλλους ἀξιωματικούς, γενναίως πεσόντας παρ' αὐτόν. Ἀγανακτῶν, τεταπεινωμένος ὁ Φαβιέ ἤθελε νὰ παραιτηθῇ· ἐκράτησαν ὅμως αὐτὸν οἱ στρατιῶται μετὰ δακρύων ὑποσχόμενοι πλείονα τοῦ λοιποῦ εὐστάθειαν.

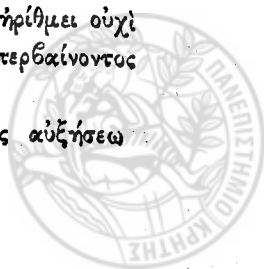
Δυσχερέστατον εἶναι πάντοτε τὸ ἐγχείρημα τῆς ἐντὸς βραχείας μεταβολῆς τῶν στρατιωτικῶν συνηθειῶν ἔθνους τινός. Τουρκία καὶ Ἑλλάς μικρὰ ἀπῆλθον παραλαβόντα τὴν ἡμετέραν τακτικὴν. Μόνος, ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατῶρθωσεν ἐντὸς μικροῦ νὰ συγκροτήσῃ ἀληθῆ στρατὸν εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον. Οἱ Φελλάχοι αὐτοῦ ἦσαν ἄργιλος τρόπον τινα εὐπλαστος· ἠδύνατο τὰ πάντα αὐτοῖς νὰ ἐκμάθῃ, διότι οὐδὲν εἶχον νὰ λησμονήσωσιν. Ὁ ὀργανωτὴς τῶν στρατευμάτων τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, — εἴπομεν ἤδη τοῦτο, — ἦτο Γάλλος καὶ οὗτος. Μετὰ τὰ θαύματα δι' ὧν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη εἶχομεν ἐκπλήξῃ τὸν κόσμον, ἐφαίνετο ὅτι εἴμεθα οἱ μόνοι δυνάμενοι νὰ διδάξωμεν τὴν μεγάλην τέχνην τοῦ πολέμου. Οὐδὲν εἶχον μεταβάλλῃ τ' ἀτυχήματα ἡμῶν. Πανταχόθεν ἐζήτουν καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐλαχίστων μαθητῶν τοῦ μεγάλου στρατηλάτου τὸ μυστικὸν τῆς νίκης. Ὁ συνταγματάρχης Σιέβ νεώτερος κατὰ τέσσαρα ἔτη τοῦ Φαβιέ μόλις ἦτο ὑπολοχαγὸς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν πτώσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς Αἴγυπτον κατῆλθε περὶ τὸ τέλος τοῦ 1816· ἡ ἱκανότης δ' αὐτοῦ ἀνεπτύχθη ταχέως μετὰ τῶν ὁσημέραι σπουδαιοτέρων ἀνατιθεμένων αὐτῷ καθηκόντων. Ἀρμόδιοι κριταὶ ἀποδίδουσιν αὐτῷ σπουδαῖον μέρος τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐστρατειῶν τοῦ 1833 καὶ 1839. Ἄν μὴ διεκρίθη τόσον κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν καὶ δῶσιν τῆς Πελοποννήσου ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὴν ἀποστροφὴν ἦν τῷ ἐνέπνεε πόλεμος κατὰ χριστιανῶν. Ὅταν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀρκαδίας, ὑποστρέψας ὁ Ἰμβραήμ ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ πεδίῳ τῶν Καλαμῶν, οἱ ἀξιωμα-

τικοί ἡμῶν εἶδον τὸν συνταγματάρχην Σιὲβ ἐξαγοράζοντα διὰ τῶν ἰδίων χρημάτων τὰς εἰς χεῖρας τῶν στρατιωτῶν του ἐμπετούσας οἰκογενείας ὅπως ἀποστείλῃ αὐτὰς ἐπὶ τῆς «Σειρήνος».

«Ἡ ἐνεστῶσα περίοδος, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ρινῦ, θέλει ἐπιδείξῃ ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ τῆς γῆς γωνίᾳ, τῇ προσελκουσῇ τὴν προσοχὴν τῆς Εὐρώπης, δύο τῶν ἡμετέρων συμπατριωτῶν ἡγουμένους δύο στρατοπέδων ἀντιπάλων καὶ κεχωρισμένων διὰ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων φραγμῶν· προφρόνως ἐν τούτοις ὁμολογῶ ὑπὲρ τοῦ ὑπὸ ξένους νῦν νόμους τελοῦντος ἀνδρός, ὅτι διετήρησεν ἦθῃ καὶ αἰσθήματα Γάλλου. Διὰ τε τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ καὶ τὸν ἠρωϊσμόν, ὁ Σουλεϊμάνμπεης τιμᾷ ἀκόμη τὴν χώραν του».

Ἡ ὑπὲρ τῆς Γαλλίας προτίμησις τοῦ αἰγυπτίου Ἀντιβασιλέως ἀπαύστως ἠξῆνε. Γάλλοι ὠργάνουν τοὺς στρατοὺς αὐτοῦ, Γάλλοι διηύθυνον τὰ ἐργαστήσια αὐτοῦ· ἐσκέπτετο ἡθὴ ν' ἀναθήσῃ αὐτοῖς καὶ τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου του. «Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς, ἔγραφε τῇ 8 Ἀπριλίου 1826 ὁ κυβερνήτης τοῦ «Τρώκτου» Ρομπιλλιάρ, ἀπολαμβάνει μετὰ ζωηρότητος νέου καὶ σπουδῆς παιδίου παντὸς τοῦ διαθρύπτοντος αὐτόν, ἐκτελεῖ δ' ἐν ἀκαρεῖ τ' αὐτῷ ἀρέσκοντα. Μόνη ἡ ἐξάντησις τῶν χρημάτων δύναται νὰ τὸν σταματήσῃ. Φαιδρὸς γέρων, αἰεὶ εὐθυμος, αἰεὶ εὐχαριστημένος, ἤθελεν ἐκληφθῆ ὑφ' ἡμῶν ὡς ὁ ἀριστος καὶ πραότατος τῶν ἀνθρώπων, ἂν μὴ εἰσηρχόμεθα εἰς τὸ ἀνάκτορον αὐτοῦ διὰ τῆς αὐλῆς ἔνθα πάντες οἱ Μαμελοῦκοι τῇ διαταγῇ αὐτοῦ κατεσφάγησαν». Τὰ προτερήματα τοῦ πασσαῖ ἦσαν ἀτομικὰ αὐτοῦ χαρίσματα. Πλεῖστα τῶν ἐλαττωμάτων του ὠφείλοντο εἰς τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν ἧς ἐν μέσῳ ἐκινεῖτο. Ἀπὸ μακροῦ ἐρρήθη: «Ὁ θέλων νὰ κυβερνᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀνάγκη πρὸ παντὸς νὰ θέσῃ τὴν καρδίαν ἐν τῇ κεφαλῇ του». Ἀχκλίνωτος στρατοκρατία, συνωμόται ἀδιόρθωτοι ἐδημιούργουν ἐν Ἀνατολῇ ἀνηλεεῖς δεσπότης. Δικαίαι ὅμως μομφὴ κατὰ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ εἶναι ὅτι παρεγνώρισα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὀφειλόμενα εἰς τὸν φιλόπονον, πρᾶον καὶ ἀγχίνουον λαὸν ἐφ' ὃν ἐκάλεσεν αὐτόν ἡ θεία Πρόνοια. Ἐμεινε Τοῦρκος μέχρι τελευταίας του στιγμῆς, ἐκμεταλλεόμενος τὴν Αἴγυπτον, καταπιέζων τοὺς Φελλάχους καὶ οὐδὲν πράττων εἰς βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτῶν. Κατὰ τὸν μῆνα Ἀπρίλιον 1826, εἶχε δώδεκα συντάγματα ἡσκημένα εὐρωπαϊκῶς, ἐκ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ἕκαστον. Τούτων ἕξ μὲν ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ, τέσσαρα ἐστρατοπεδευμένα παρὰ τὸ Κάϊρον καὶ δύο ἕτερα ἐν Μέκιᾳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τῇ Σεναάρ. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἶχεν ἀλβανικὴν σωματοφυλακὴν καὶ περὶ τοὺς ἐξακισχιλίους ἰππεῖς. Συμπεριλαμβανομένων δὲ καὶ τῶν πληρωμάτων τοῦ στόλου, ἡ στρατιωτικὴ ἐν Αἰγύπτῳ ὑπηρετία ἠρίθμει οὐχὶ ὀλιγωτέρους τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπὶ πληθυσμοῦ μὴ ὑπερβαίνοντος τὰ δύο ἑκατομύρια.

Ἡ ἀνάγκη τοῦ αἰγυπτιακοῦ ναυτικοῦ συνεβάδιζε μετὰ τῆς αὐξήσεως



τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐκέκμητο ἕξ φρεγάτας, ὀκτώ μεγάλας κορβέττας, εἴκοσι πολεμικοὺς πάρωνας καὶ εἰκοσάδα ελαφροτέρων πλοίων. Ἡ ἐργασία τοῦ Φελλάχου εἶχε πληρώσει πάντα ταῦτα, ἐνῶ ὁ Φελλάχος αὐτὸς εἶχε κατέλθῃ εἰς τὴν τελευταίαν τῆς ἐνδείας βαθμίδα. Τὸ ἐμπορικὸν μονοπώλιον μόλις κατέλειπεν αὐτῷ τι ὅπως ὑπάρχη, οὐδὲν δ' ὅπως ἐνδύηται. Οὕτω δὲ ὁ θαυμασιος οὗτος πληθυσμὸς ὁ μετὰ τοσαύτης εὐπειθείας συναρμοζόμενος τοῖς ἔργοις τοῦ ναύτου ὡς καὶ τοῖς τοῦ στρατιώτου, ὁ πληθυσμὸς οὗτος ὁ ἀποτελῶν τὴν δύναμιν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἤλαττοῦτο ἐπαισθητῶς ἀντὶ ν' αὐξάνῃ. Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν ἐκλήθησαν οἱ Βεδουῖνοι. Ὀλίγοιτοι ὅμως τῶν νομαδῶν τούτων συγκατένευσαν νὰ ἐγκαταστῶσιν ἐν Αἰγύπτῳ. Εἶχον τὸ ἐνστικτον τοῦ πολέμου, οὐχὶ ὅμως καὶ τὸν ἔρωτα τῆς γεωργίας. Οἱ μαῦροι τοῦ Σενάκρ, οὗς κατέταξαν ἐν τῷ στρατῷ φειδόμενοί πως τῶν Αἰγυπτίων καταπεπονημένοι ὑπὸ τοσοῦτον μακρᾶς πορείας, καταβλήθῆντες ὑπὸ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ κλίματος πέρεσχον τοσοῦτους ἀσθενεῖς ὄσους καὶ νεοσυλλέκτους. Θνήσκοντας μάλιστα ἐν πλήθει ἠναγκαζόντο ν' ἀντικαθιστῶσι πάλιν διὰ Φελλάχων. Ἡ Πύλη ἐν τούτοις δὲν ἀπέκαμνε κατάφορτῶνουσα τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ διὰ νέων τιμῶν, ἤδη δ' ἀνέθετεν αὐτῷ τὴν διεύθυνσιν πασῶν τῶν ἐργασιῶν τῶν τουρκικῶν στρατῶν καὶ στόλων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ βουλευτὴς οὗτος στρατιώτης δὲν κατέστη μόνον τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὸν Σουλτάνον, ὁ ἰσχυρότατος τῶν ὑποτελῶν τῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὅστις διὰ τοῦ ἑαυτοῦ παραδείγματος, διὰ τῶν συμβουλῶν του, διὰ τῶν παραθαρρύνσεών του, ἐγένετο ἐν Τουρκίᾳ ὁ εἰσηγητὴς τῆς μεγάλης εὐρωπαϊκῆς μεταρρυθμίσεως. Ἰδιοτροπία τις τοῦ σεραίου, εἶναι ἀληθής, ἡδύνατο νὰ μεταβάλλῃ τὴν ὄψιν τῶν πραγμάτων. Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆ δὲν ἔβλεπεν ἐναντίον ζηλοτύπου κυρίου ὅστις καίτοι πληρῶν αὐτὸν τιμῶν, ἠρνεῖτο νὰ περιβάλλῃ αὐτὸν διὰ τοῦ πασσαληκίου τῆς Δαμασκοῦ, παραχώρησιν ἀναγκαιοτέραν τῇ ἀσφαλείᾳ αὐτοῦ μᾶλλον ἢ τῇ δυνάμει, ἄλλην βεβαίαν ἐγγύησιν ἢ τὴν διατήρησιν τῆς ναυτικῆς ὑπεροχῆς. «Τὸ ἀνεπιτήθειον τῶν σκαφῶν τοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔγραφεν ὁ Δέ-Ὶ Ρινῦ, ἔχει ἄριστα αὐτῷ καταδειχθῆ. Ἡναγκασμένος νὰ συντηρῇ αὐτὰ ἰδίαις δαπάναις καὶ δέχεται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, θεωρε αὐτὰ ὡς ἀνωφελές βάρος καὶ οὐδαμῶς σχεδὸν μεριμνᾷ ὅπως περιλάβῃ ἐν ταῖς βελτιώσεσιν ἅς εἰσάγει ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ ναυτικῷ, ὑπὲρ οὐ κατ' αὐτὴν τὴν στιγμήν καταβάλλει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐπιμέλειαν. Οἱ στρατολογηθέντες καὶ ἐν πληρώμασιν ὀργανωθέντες Ἀραβες ἐπετέλεσαν πράγματι προόδους τινάς».

Ἐν μηνὶ Νοεμβρίῳ τοῦ 1826, ὁ πλοίαρχος Λαινέ, ἐπὶ τοῦ πάρωνος «Ἀλκυβόνος», εὗρισκε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ ἀσθενῆ, ἀνήσυχον, ἐκδηλοῦντα ἀρκούντως μεγαλοφῶνως τὴν δυσἀρέσειαν αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀπέναντι αὐτοῦ διαγωγῇ τῆς Πύλης. Τὸν μῆνα Μάιον τοῦ 1827, ὁ ναύαρχος Δέ Ὶ Ρινῦ ἠλπίζεν ὅτι δὲν θά

ἦτο ἀδύνατον νὰ ὠφεληθῶμεν ἐκ τῆς μῆνιδος ταύτης. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐγίνωσκεν ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι χριστιανικῶν τινῶν Δυνάμεων ἐργάζοντο πρὸς συμφωνίαν ἐπὶ σκοπῇ προτάσεως, ἴσως καὶ ἐπιβολῆς τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν εἰς τὸ Διβάνιον. «Δὲν ἀπέκρουσα τῷ πασσᾶ, ἔγραψεν ὁ ναύαρχος, ὅτι δυνατὸν νὰ προήρχοντο εἰς τοῦτο, παρατηρήσας ὅτι ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις, ἂν συγκατετίθετο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοιαύτην συνεννόησιν, θὰ ἔβλεπεν ἐν τούτῳ ἰδίως τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ ἀφήσῃ ἐπὶ πλέον τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ νὰ ἐξαντλήται ἐν πολέμῳ οὐτινος ἔφεραν ἅπαν τὸ βᾶρος ἀνευ τινὸς ὠφελήματος». Τὸ ἐπιχείρημα ἦτο βεβαίως ἰσχυρὸν, ἐπιδειξία δὲ ἡ ὑποβολή· ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν εἴμεθα πανούργοι, δὲν δυνάμεθα νὰ διαγωνισθῶμεν ἐν τῇ πανουργίᾳ μετὰ τῶν Ἀνατολιτῶν. Ὁ Ῥομπιλλιάρ, ὁ πρῶτος, ἠπατήθη ἐκ τῆς ὑπομονῆς μεθ' ἧς ἤκουεν αὐτοῦ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς. «Εὐχαριστημένος νὰ ἔχῃ στρατὸν εὖ συγκεκροτημένον καὶ ἐμπειροπόλεμον, ὁ πασσᾶς, ἔλεγε, ὀλίγον μεριμνᾷ νὰ μάθῃ τίς θέλει μείνῃ κύριος ἐν Πελοποννήσῳ». Ὁ δὲ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ ἐφαντάσθη καὶ οὗτος ὅτι ὁ ἀντιβασιλεὺς ἐπηρεασθεὶς βαθμηδὸν ὑπὸ τῶν συμβουλῶν αὐτοῦ «ἤθελεν ἰδῆ ἀσμένως τὰς δυνάμεις λαμβανούσας μέτρα ὅπως ἐπαγάγῃ τι συμβιβασμὸν τινα». Ὁ νέος πλοίαρχος καὶ ὁ ἐγγηράσας ἐν τοῖς πράγμασι ναύαρχος εἶχον ὑποστῆ τὴν αὐτὴν γοητείαν, ἐμπέσῃ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπάτην. Πράγματι ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆ εἰς ἐν προσείχε πῶς νὰ κερδίσῃ καιρὸν, καὶ ὁ Ἰμβραῆμ μετχιερίζετο καλῶς τὸν ὑπολειπόμενον αὐτῷ χρόνον. Ἐν διαστήματι ἔτους ἤρπασεν ἐκ Πελοποννήσου εἰκοσακιχιλιάς γυναῖκας καὶ παιδία. Μῆνας τινὰς ἀκόμη τοιαύτης καταστάσεως, καὶ ἡ διπλωματία δὲν θὰ ἐζήτει πλέον τὴν ἀπελευθέρωσιν λαοῦ ἐξαφαινομένου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Μιαούλης καὶ Ταχίρ.

Ὁ Σουλτὰν Μαχμούτ θεωρῶν ὡς τὸ σπουδαιότατον τῶν ἔργων αὐτοῦ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἀναμορφώσεως ἣν εἶχεν ἐγκαινίσει διὰ τοῦ αἰματηροῦ δράματος τῆς 15 Ἰουνίου 1826, δὲν ἠνόει διὰ τοῦτο νὰ καταλίπῃ ἀδρανοῦντα τὸν στόλον τοῦ Χοσεῤῥ καὶ τὰς παλαιὰς ἀλβανικὰς φάλαγγας. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1826 ἐσκόπει τὴν ἄλωσιν τῆς Σάμου καὶ τὴν ἐντελῆ ὑποταγὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τὸν διπλοῦν τοῦτον θρίαμβον ἐθεώρει ἀπαραίτητον εἰς τὰ ὄπλα αὐτοῦ ἵνα οἱ πιστοὶ πεισθῶσι περὶ τῆς εὐνοίας τοῦ Προφήτου ὑπὲρ τῶν σχεδίων αὐτοῦ. Ἡ ἐπανάκτησις τῆς Σάμου ἐπέιγε πρὸ παντός. Ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ ἐπὶ πλέον εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν νὰ κυματίζῃ εἰς δύο βημάτων

ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας, τὴν μὲν Χίον διαρκῶς ἀπειλοῦσαν, προκαλοῦσαν δὲ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐν Σμύρῃ, καὶ τὸ σημεῖον τῆς ἐπαναστάσεως ὑψοῦσαν ἀνὰ τὰς νοτίους Σποράδας; Τρεῖς ἤδη οἱ καπετάν-πασσάδες εἶχον θραύσει τὸς ὄνυχας τῶν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Σάμου· οἱ καιροὶ ὁμῶς ἤδη εἶχον μεταβληθῆ. Τὰ ἑλληνικὰ πυρπολικὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ σώσωσι οὔτε τὸ Ναυαρίνον, οὔτε τὸ Μεσολόγγιον· οὔτε νῦν θὰ ἔσωζον τὴν νῆσον ἣν ὁ Λογοθέτης διὰ μεγάλων ἀγώνων συνεῖχεν ἐν τῇ ἀνταρσίᾳ. Ὁ Χοσρέφ, ἀποσπάσας εἰς Πελοπόννησον τὴν βαρεῖαν μοῖραν τοῦ στόλου τοῦ πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Ἰμβραήμ, διέθετεν εἰκοσιεξ ἄκόμη σκάφη. Μετὰ τῆς μοίρας ταύτης ἀγκυροβολήσας ἐνώπιον τῆς Χίου περὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου ἐνετείλατο παρευθὺς τοῖς ἀσianoῖς ἀτάκτοις νὰ συγκεντρωθῶσιν ἐν Νέᾳ Ἐφέσῃ.

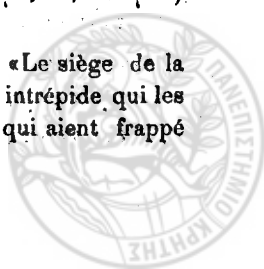
Ὁ πανταχοῦ ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος πνεύματος διωγμοῦ διαχυθεὶς τρόμος νυνόησεν ἐξαιρετικῶς τὴν ἐπιστράτευσιν ταύτην. Ἐν τῷ πασσαληκίῳ τῆς Σμύρνης ἀντὶ τῶν ὀρισθέντων τρισχιλίων ἀνδρῶν, ὑπὲρ τὰς ἐξ χιλιάδας ἔδραμον εἰς πρώτην κλῆσιν. Εὐληπτος ἢ συγκίνησις ἢ ἐπὶ τοῖς σοβαροῖς ταύτοις ἀγγέλμασι καταλαβοῦσα τοὺς Σαμίους. Ἐπικουρικά παραχρῆμα ἐζητήθησαν ἐξ Ὑδρας, ἥτις ὁμῶς καὶ αὕτη ἐθεώρει ἑαυτὴν ἀπειλουμένην. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὴν τύχην τῶν Ψαρῶν. Αἱ Σπέτσαι εἶχον ἤδη ἐκκενωθῆ· κάτοικοι καὶ πλοῖα εἶχον φύγη. Ἡ Ὑδρα, ὀχρωτέρα, ὑπελόγιζεν ἐπὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν τακτικῶν τοῦ Φαβιέ καὶ τῶν Σουλιωτῶν, μεθ' ὧν ἀπὸ μηνὸς συνεφώνει τὴν ὑπηρεσίαν. Εἶχε δ' ὀπλίση καὶ ἑκατὸν ναῦς, ἅς δὲν ἦτο νῦν καιρὸς ν' ἀπομακρύνῃ. Ἐὰν τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα κατελίμπανον κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἢ ἀπειλουμένη εἰσβολῇ ἤθελε βεβαίως ἐκτελεσθῆ. Κατ' εὐτυχίαν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἐκράτησε τὸν στόλον αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι, μὴ ἐπειγόμενος νὰ στείλῃ αὐτὸν καὶ αὐθις εἰς μάχην κατὰ τῶν ἐτησίων ἀνέμων. Ἡθέλησε ν' ἀναμείνῃ εὐνοϊκωτέρους καιροῦς, ἐκείνους οὖς δυνάμεθα ν' ἀποκαλέσωμεν ἐν Μεσογείῳ φθινοπωρινούς ἐτησίας. Ὡς τὰ μέτρα ταῦτα διεθρῦλλήθησαν καὶ οἱ Ὑδραῖοι εἰδοποιήθησαν περὶ αὐτῶν, ἔπεινον εὐμενέστερον τὸ οὖς εἰς τὰς αἰτήσεις τῶν Σαμίων. Ὑπελείπετο τελευταῖόν τι ζήτημα εἰς ἐπίλυσιν: τίς ἤθελε καταβάλλῃ τὰς δαπάνας τοῦ ἐξοπλισμοῦ; Οὐχὶ βεβαίως ἢ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἢ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐγκαταστάσεως αὐτῆς ἐν Ναυπλίῳ μὴ εὐροῦσα ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα τουρκικὰ γρόσια ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ. Ἄλλ' οὔτε οἱ Ὑδραῖοι βεβαίως. Ὅταν ἀναγκάζομεθα νὰ καταφύγωμεν εἰς τὸ ὀδυνηρὸν μέσον τῶν καταναγκαστικῶν δανείων, ὅταν, ὅπως ἐπαρκέσωμεν εἰς δαπάνας ἐπιτακτικὰς, παρ' ὀλίγον νὰ γυμνώσωμεν τοὺς ναοὺς, νὰ συλῆσωμεν τὰς μονὰς, νὰ ἐνεχυριάσωμεν τὰ ἄγια λείψανα, δὲν εἶναι καιρὸς ἐλευθεριοτήτων πρὸς τοὺς γείτονας. Ἐὰν οἱ Σάμιοι ἤθελον τὴν βοήθειαν στόλου, αὐτοὺς ἐβάρυνε καὶ ἡ περὶ τῶν δαπανῶν μέριμνα. Ἡ ἀνάγκη τῆς θυσίας ταύτης, ἐν ἣ θέσει εὐ-

ρίσκετο ἡ Ἑλλάς, ἐπεβάλλετο ἀφ' ὑψηλοτέρας περιωπῆς καὶ οὐδεμίαν ἐπέδε-
χετο συζήτησιν. Οἱ Σάμιοι κατανόησαντες τοῦτο, ἀπέστειλαν διακοσίας χιλιά-
δας τουρκικῶν γροσιῶν εἰς Ὑδραν (ἐκατὸν ἐξήκοντα περίπου χιλιάδας δραχ-
μων). Οἱ Ὑδραῖοι δ' ἐξέπεμψαν εἰς Σάμον τεσσαράκοντα πλοῖα, — τριάκοντα
δύο πάρωνας καὶ ὀκτώ πυρπολικά. — ἐνὸς τῶν πυρπολικῶν τούτων ἐπέβαινε ὁ
ἀρειότολμος ναύτης, ὁ πολλὰκις αὐτὸς μόνος ἰσοφαρίσας πρὸς ὀλόκληρον στόλον,
ὁ ἦρωος τῆς Χίου, τοῦ Τσεσιμέ, τῆς Νέας Ἐφέσου, τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁ Κα-
νάρης¹.

Τῆ 23 Ἰουλίου 1826, ὁ Σαχτούρης ἀνήγετο ἐξ Ὑδρας· τῆ 24, ὁ καπε-
τάν-πασσᾶς ἐξέπλευε τῆς Χίου. Πρώτη τις συμπλοκὴ ὑπῆρξεν ἄνευ ἀποτελέσμα-
τος. Τῆ 28, οἱ δύο στόλοι συνεπλάκησαν σφοδρότερον. Ὁ Χοσρέφ, κατὰ τὸ
σύνθηες, ἔμενεν ὑπὸ τὸν ἄνεμον, τῶν βαρυτέρων αὐτοῦ νεῶν τεταγμένων ἐπὶ
μάχῃ ἐφ' ἐνὸς μόνου ζυγοῦ. Μετὰ κινδύνου νὰ κυκλωθῆ ὑπὸ τοῦ στόλου τού-
του, ὅστις ἠδύνατο συστρεφόμενος νὰ κλείσῃ αὐτόν, ὁ Κανάρης ἐρίφθη κατὰ
τῆς γραμμῆς δηλῶν τὴν πρόθεσιν νὰ διασπάσῃ αὐτήν. Ἡ παράταξις φρονίμως
διηνοίγη ἐνώπιον τοῦ ἀμέλανος αὐτοῦ πάρωνος». Ὁ Κανάρης ὤρμησε τότε
κατὰ τοῦ καπετάν-πασσᾶ. Εὐτυχῆς οἰακισμὸς ἔσωσε τὴν ναυαρχίδα· τὸ πῦρ
κατέφαγε τὸν ἑλληνικὸν πάριον χωρὶς νὰ περιλάβῃ τὸ τουρκικὸν πλοῖον. Ὁ
Κανάρης, εὐρίσκετο ἤδη ἐντὸς τῆς λέμβου του. Ἀποσπασθεῖσα ἐκ τῆς πρύμνης
τῶν πλοίων, ἅτινα ἐρυμούσκουν διηνεκῶς αὐτάς, μακρὰ καὶ εὐδρομοὶ λιθυρνί-
δες ὤρμησαν πανταχόθεν εἰς δίωξιν αὐτοῦ. Καίτοι δὲ οἱ Ἕλληνες ἐκωπηλάτου
πάσῃ δυνάμει, δύο τουρκικαὶ ἄγκτοι κατέφθασαν αὐτούς. Ἀνάγκη ἐπέστη τότε
μάχης ἐκ τοῦ συστάδην· οἱ Ἕλληνες ἤνοιξαν δρόμον διὰ τῆς σπάθης. Ὁ Κανάρης
ἐπληγῶθη βαρῶς ἐν τῇ συμπλοκῇ ταύτῃ καὶ μετηνέχθη τὴν αὐτὴν ἡμέραν
εἰς Νάξον, ἔνθα ἐδέξατο τὰς ἐνδείξεις συμπαθείας τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ
καὶ τὴν θεραπείαν τοῦ ἐπιτάτρου τῆς «Δωφινιάζ». Ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἀμφο-
τεροὶ οἱ στόλοι εἰλίσσοντο ἀπέναντι ἀλλήλων. Ἀνυπόμονος θεατῆς τῶν ἄνευ
ἐκβάσεως συγκρούσεων τούτων, ὁ Δὲ Ρινῦ οὐδὲν ἠνόησε ἐκ τῆς ἀκατανοήτου
περισκέψεως τῶν Τούρκων. — Πῶς, ἔλεγε, τοιοῦτος στόλος περιλαυβάνων
δύο πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ ἕξ φρεγάτας, δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ πάριον
ναῦς, ὧν πᾶσα ἡ ἄμυνα συνέκειτο εἰς τὴν εὐκνησίαν των καὶ τὴν δεξιότητα τῶν
ναυτῶν αὐτῶν.

Ὁ Χοσρέφ, εὐτυχῶς διὰ τοὺς Ἕλληνας, δὲν ἦτο ἀνὴρ ἐπισπεύδων τὰ πράγ-
ματα. Περιορίζετο αἰεὶ τινὰς ζωηρὰς ἐπιδείξεις, ποτὲ μὲν πρὸς τὴν Σάμον,

(¹) Περὶ Κανάρη ὁ Jurien de le Gravière καὶ ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Le siège de la Rochelle» λέγει: «Torpille et brulôt ne sont rien sans une main intrépide qui les dirige. Je ne connais pour ma part que les brûlots de Canaris qui aient frappé l'ennemi à coup sûr».



ποτέ δὲ πρὸς τὴν Σκίαθον». Πράγματι, ὁ μέγας οὗτος μελλητής ἤλιπιζε να νικήσῃ ἄνευ μάχης. Οἱ Ἕλλητικοὶ στολισκοὶ σπανίως διέμενον ἐν τῷ πελάγει πλέον τοῦ μηνός. Πρὸς κατάκτησιν τῆς Σάμου, ἤρκει ν' ἀναμείνῃ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Σάμιοι ἔνεκα τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἤθελον ἐγκυβερνηθῆ εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεις· ὁ καρπὸς ὅμως πρὸς ὃν ὁ πασσᾶς τοσάκις εἶχε τείνῃ τὴν χεῖρα δὲν ἐμελλεν ἀκόμη ν' ἀποκοπῆ τοῦ κλάδου. Νέα καταβολὴ διακοσίων πεντήκοντα, χιλιάδων γροσίων ἐκράτησε τοὺς Ὑδραῖους ἐπὶ τῶν ἀσιατικῶν ἀκτῶν. Ὁ Χοσρέφ ἀποτεθαρρημένος, ἔκρινεν ἐπιστᾶσαν τὴν στιγμὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν ἀβαραίων, ἃς εἶχεν ὑποστῆ ἢ φρεγάτα αὐτοῦ ἐν ταῖς μάχαις τοῦ Αὐγούστου. Καταλείπων τὴν ναυαρχίαν εἰς τὸν καπετὰν-μπέην τὸν περίφημον Ταχῆρ-πασσᾶν, τὸν μέλλοντα ἡμῶν ἀντίπαλον ἐν Ναυαρίῳ, διηυθύνθη εἰς τὸν ὄρμον Φολιέρι, λιμένα κείμενον ἐν τῷ εἰσπλω τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης.

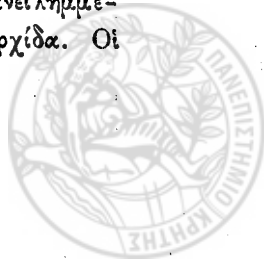
Ὁ Ταχῆρ-πασσᾶς οὔτε τακτικὸς ἦτο, οὔτε διπλωμάτης· ἐκέκτητο ὅμως ἀρετὴν ὁ ἀρχαϊκὸς οὗτος Τοῦρκος, τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ μένος. Ὁ Μικαούλης ἄγων ἐπικουρίας τινὰς συνηνώθη μετὰ τοῦ Σαχτούρη καὶ ἀναζητῶν τὸν ὀθωμανικὸν στόλον συνήτησεν αὐτὸν τῇ 10 Σεπτεμβρίου 1826 ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Μιτυλήνης. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἤκούετο ἐκ Φολιέρι σφοδρὸς κανονιοβολισμὸς, Ὁ Χοσρέφ συνδιεσχέπετο τότε μετὰ τοῦ κόμητος Γκιλιερινῶ, ἐλθόντος διὰ ξηρᾶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Σμύρνην καὶ ἀπὸ Σμύρνης εἰς Φολιέρι ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Πωμώνης». Τῇ 11, ἅμα τῇ ἑφ, «Πώμωνα» καὶ «Δωφινιάζ» πλεύσασαι πρὸς τὸ μέρος ἔνθα εἶχε κροτήσῃ τὸ τηλεδύλον, παρέστησαν εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς μάχης. Οἱ Τοῦρκοι εὕρισκοντο ὑπὸ τὴν νοτιανατολικὴν πλευρὰν τῆς Λέσβου, οἱ δ' Ἕλληνες παρήλαυον πρὸ αὐτῶν, караδοκοῦντες τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιθέσεως τῶν πυρπολικῶν. Καί τοι δ' ὁ ἄνεμος ἦτο ἀκόμη ἀσθενής, τὰ πάντα ἦσαν εἰς κίνησιν ἐν ἑκατέρᾳ τῶν παρατάξεων. Πάρων ἐπέπλεε κατὰ τουρκικῆς νεῶς· ἡ ναῦς ἀντηνεμώσασα αἰφνιδίως πάντα τὰ ἑαυτῆς ἰστία, παρουσίασεν, οὐχὶ ἀδεξίως, τὴν πυροβολοστοιχίαν αὐτῆς εἰς τὸ πυρπολικόν. Ἀλλὰ τοῦτο, πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν τῶν γάλλων ἀξιωματικῶν, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀναφανῆ σῶον καὶ ἀβλαβές, ἀφοῦ κατεκαλύφθη ὑπὸ βλημάτων καὶ ἐξηφανίσθη ἐν νέφει καπνοῦ. Ὁ κυβερνήτης τοῦ δικρότου ἐχειρίσατο ὡς Εὐρωπαῖος, οἱ πυροβοληταὶ ἔβαλον ὡς Τοῦρκοι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἐκπλαγῶμεν ὅτι, μετὰ τοσοῦτω μακρὰν νυκτομαχίαν, αἱ ζημίαι τῶν δύο στόλων δὲν ἦσαν λίαν σημαντικαί. Τουρκικὴ φρεγάτα εἶχεν ὀπὴν ἐξ ὀβίδος ἐν τῷ δόλῳ, ἄλλη βεβλαμμένους τοὺς σιπάρους καὶ τὰ τοιαῦτα. Μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν νεῶν, ἄλλη μὲν ἀντικαθίστα τὸ ἐπιστήλιον τοῦ μεγάλου ἰστοῦ, ἄλλη δὲ ἐπισκευάζε τὸν ἐπίδρομον. Τὰ σκάφη τῶν νεῶν τῶν δύο στόλων οὐδαμῶς ἐφαίνοντο βεβλαμμένα.

Τὴν πρώτην τῆς πρωίας συμπλοκὴν, ἐπικολούθησεν εἶδος ἀναχωχῆς. Ὁ

όθωμανικός στόλος και ό έλληνικός, στενοχωρούμενοι υπό τής άβεβαιότητας του άνέμου, εκ συμφώνου έλάμβανον άναψυχήν. Οι Έλληνες ήρίθμουν νυν πενήκοντα πλοία, τέσσαρας στηλιδωτάς πολάκας¹⁾, τεσσαράκοντα τέσσαρας πάρων και δύο ήμιολίας. Η δέ τυρκική παρατάξις έξηκολούθει συγκροτούμένη εκ δύο πλοίων τής γραμμής, έξ φρεγατών, τεσσάρων κορβεττών και έννέα πάρων. Ο Μιαούλης ών περι τον χειρισμόν δεξιός, έπωφελήθη του άνέμου. Μετά μεσημβρίαν δέ σφοδρύναντος αυτού οι Έλληνες έπλησίασαν τον πολέμιον. Ο πλοίαρχος Μπραϊ τής «Δωφινόαζ», εν τή ύπ' όψει ήμών εκθέσει αυτού, άποδίδει ως ζωηρότατα δικαιοσύνην εις την δεξιάτητα των υδραίων πλοίαρχων. «Ήσαν άληθώς θαυμάσιοι διερχόμενοι εις άπόστασιν ήμισείας βολής από των τηλεβόλων των Τούρκων, ύφιστάμενοι άκλόνητοι τό σφοδρόν εκείνο πύρ, όπερ ήδύνατο νά τους καταποντίση, εξετίναζε δέ τό ύδωρ πανταχόθεν περι αυτούς». Τό πλείστον του χρόνου οι έλληνικοί πάρωνες περιωρίζοντο ν' άντιπυροβολώσι χωρίς νά εξέρχωνται τής παρατάξεως· άλλοτε συγκροτούμενοι σιφηδόν ήπείλουν, παρηνώχλουν, εκύκλουν τ' άπομακρυνόμενα τής θέσεως αυτών πολέμια πλοία. Όμοιάζον τότε άγέλην πειναλέων κυνών ή, κατ'άτην εκφρασιν του πλοίαρχου Μπραϊ, «τό πλήθος των περιέργων τό κατά τάς δημοσίας τελετάς κυμαινόμενον και συνωθούμενον, όπως ύδη καλλίτερον».

Άλλ' έπέστη τέλος ή στιγμή, καθ' ήν τά πυρπολικά εισέρχονται εις τον άγώνα. Σύμπας ό όθωμανικός στόλος φαίνεται καταληφθείς υπό άναφρικήατσεως. Πλοία τινα επιδίδουσιν αυτομάτως, έτερα χαλδώντα τά ιστία ανακρούουσι πύρμαναν. Εν ριπή όφθαλμού, ή γραμμή διεσπάσθη εν μέσφ δέ τής ταραχής ταύτης μία μόνη φρεγάτα έαμένει άκόμη εις την τάξιν· ή ναυαρχίς του καπετάνμπεη, χωριζόμενη από των πλοίων, άτινα ώφειλον νά ύποστηρίζωσιν αυτήν, διά μεγάλης άποστάσεως. Δεκατρείς πάρωνες επιπλεύσαντες συγχρόνως την κυκλοΰσιν, ένφ αυτή πυροβολεί και εκ των δύο συγχρόνως πλευρών, παρεμφερής προς σύαγρον εν άγωνία, συνεχόντα όμως εν άποστάτει τους κυνηγετικούς κύνας. Πάρων άποσπάται τής ομάδος τής πλησιεστάτης τοίς επιτιθεμένοις και ταχέως υπό του άνέμου φέρεται προς την πύρμνην του Ταχήρ-πασσά. Λυβιρνίς τις εκ των ρυμουλκούμενων, ών ειδική άποστολή είναι ή άπομακρυνσις των πυρπολικών επιλαμβάνεται αυτού επιπλέοντος και εύκόλως παρασύρον αυτό φλογών, μεθ' ήν παρατεταμένη βροντή, αναγγέλλει εις τον όθωμανικόν στόλον φλογών, μεθ' ήν διαφεύγει ό άρχηγός του χάρις τή ψυχραιμία αυτού. Περι την τόν κίνδυνον, όν διαφεύγει ό άρχηγός του χάρις τή ψυχραιμία αυτού. Περι την τετάρτην ώραν τό πύρ καταπαύει. Οι Τούρκοι προσκληθέντες δι' επανειλημμένων σημάτων του Ταχήρ, συγκεντροΰνται βαθμηδόν περι την ναυαρχίδα. Οι

(1) Πλοία τής Μεσογείου ιστιοφόρα άμα και κωπήλατα.



Γάλλοι τότε ἀξιωματικοὶ ἀντιλαμβάνονται τῶν ζημιῶν. Δύο ἑλληνικῶν πλοίων ἀπεκόπησαν οἱ ἰστοί, τὰ ἰστία πρέμανται εἰς ῥάκη, τεθραυσμένοι κεραταὶ περιπλέκονται εἰς τὴν ἐξαρτίαν, καὶ αὐτὰ δὲ τὰ σκάφη φέρουσι πολυάριθμα τὰ ἔχνη τῆς συμπλοκῆς, ἥτις νῦν συνεκροτήθη ἐκ τοῦ ἔγγυς καὶ μετὰ πλείονος ἰδίως λύσσης. «Ἐν τούτοις δὲν πιστεύω», λέγει ὁ Ῥινῦ, «ὅτι ἐν ἑκατέρῳ τῶν στόλων ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης πλείονες τῶν εἰκοσιπέντε ἀνδρῶν. Ὁ καπετάν-πασσᾶς μοὶ εἶπεν, ὅτε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπανεῖδον αὐτόν, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔσχον εἰκοσιδύο μόνον νεκροὺς καὶ τραυματίας, καὶ ὅτι περὶ τὴν ἐσπέραν δύο ἑλληνικὰ πλοῖα ἐκ τῶν συμπλακέντων κατεποντίσθησαν».

Τῇ ἐπαύριον τῆς μεστῆς συγκινήσεων ἡμέρας ταύτης, ὡς αἱ πρῶται αὐγαὶ ἐφώτισαν τὸν ὀρίζοντα, οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἐζήτησαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοὺς δύο στόλους. Ὁ ὀθωμανικὸς κατέιχε τὰς αὐτὰς θέσεις· ὁ δ' ἑλληνικὸς δὲν ἐφαίνετο. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀναγομένης ἐκ Φολιέρι τῆς φρεγάτας τοῦ Χοσρέφ, ἠδυνήθη οὗτος ν' ἀντιληφθῇ ἰδίως ὄμμασι τὸν θρίαμβον τοῦ ὑποναύρχου του, μείναντος κυρίου τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν εὔρε τὴν νίκην ταύτην τοσοῦτ' ἀποφασιστικὴν ὅπως ἐμπλακῆ εἰς τὸ σοβαρὸν ἐγχείρημα ἀποβάσεως. Ὑπώπτει τὸν Μιαούλην μήπως ἐπὶ ἀνῆρχετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. Ὄντως δέ, τῇ 8 Ὀκτωβρίου ὁ Μιαούλης ἐπέπλεε καὶ πάλιν κατ' αὐτοῦ, ἀδύνατος μὲν πάντοτε, ἀλλὰ πάντοτε ἰσχυρογώμων. Οὕτω λοιπὸν ὁ Ὑδραῖος ναύαρχος ἐφθασε τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ Σάμος, προασπιζομένη ὑπὸ τοῦ χειμῶνος, δὲν ἐφοβεῖτο πλέον τὰς ἀπειλὰς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου· τῇ δὲ 12 Νοεμβρίου 1826, ἠγγέλλετο εἰς Σμύρνην ὅτι ὁ καπετάν-πασσᾶς ἔπλεεν εἰς Ἐλ-λῆσποντον.

Ὁ Χοσρέφ ἔπλεεν εἰς Κωνσταντινούπολιν οὐχὶ ἄνευ τινος ἀνησυχίας περὶ τῆς ἀναμενούσης αὐτὸν ὑποδοχῆς. Ὁ Μαχμουτ ἐδέχθη ἐν τούτοις τὸν γηραιὸν αὐτοῦ εὐνοούμενον μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Ὁ καπετάν-πασσᾶς μεθ' ὅλην τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀντιπάθειαν κατὰ παντὸς πράγματος ἐξ Αἰγύπτου προερχομένου προεφιλᾶττετο ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἀναμόρφωσιν· διὸ καὶ προθύμως ὑπέβαλεν εἰς αὐτὴν τοὺς Γκαλιοντζῆ. Παρέταξε λοιπὸν καὶ ἤσκησε τοὺς πεζοναύτας τούτους ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου· κατεδείχθη δὲ ἡ ἐκπαίδευσίς αὐτῶν ἀνωτέρα τῆς ἐγγυμνάσεως τῶν στρατευμάτων τοῦ Σερασκιέρ. «Δὲν ἐχρειάσθη περισσώτερον, κατὰ τὸν κόμητα Γκιλλιμιεῖνῶ, ὅπως λησμονηθῶσι τὰ ἀνδραγαθήματα τῆς τελευταίας αὐτοῦ στρατείας καὶ ὅπως στερεωθῇ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων». Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς Σαμίους, οὗτοι εἰπέρ ποτε ὑφίσταντο τὴν παντοδύναμον ἐπιρροὴν τοῦ Λογοθέτου. Ὁ δικτάτωρ, ἀπὸ τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ Χοσρέφ, εἶχε καταστῆ μία τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν τῆς Ἑλλάδος· ἡ δὲ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις μὴ εὐρισκομένη πλέον ἀσφαλῆς ἐν τῇ νήσῳ, ἔφυγε, φρονίμως ποιούσα, εἰς Ἀσίαν. Ἡ δόξα τῶν Σαμιῶν παρ' ὀλίγον νὰ ἐπισκοπίσῃ

ἐπὶ στιγμήν τὸ κλέος τῶν Σουλιωτῶν καὶ τῶν προμάχων τοῦ Μεσολογγίου. Πρὸς τούτους ἀπηθύνετο ὁ Κόχραν πᾶτων τὸ πρῶτον τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος. «Μὴ σκέπτεσθε μόνον περὶ τῆς ἀμύνης τῶν ἰδίων ὑμῶν παραλίων· παρασκευασθῆτε, ἂν ὁ πολέμιος ἐπιμέμη εἰς τὰ ἐγγενηρήματα αὐτοῦ, νὰ μεταφέρητε μετ' ἐμοῦ τὸν πόλεμον εἰς τὸ κράτος του. Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν χριστιανῶν αἰχμαλώτων, ἡ τιμωρία τῶν ὀλεσθῆρων τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου καὶ τῶν Ψαρῶν, ἡ διανομὴ τῶν ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων ἐν Σμύρῃ συσσωρευθέντων θησαυρῶν, ἔσονται ἡ ἀμοιβὴ τῆς ἀνδρείας ὑμῶν».

Ἡ Σάμος, μετ' ὅλην τὴν ἀξίειναιον στάσιν τῶν γενναίων αὐτῆς ὀρεινῶν δὲν ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὑπερβολὴν ταύτην τοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ἐλησμονήθη ὅτι τῶν Τούρκων τὴν ὀρμὴν ἀνέκοψεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος. Μὴ νομίσῃ τις ὅτι μεγαλοποιῶ τὸ ἔργον τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ κατὰ τὸν μακρὸν τοῦτον πόλεμον ἀποδίδων αὐτῷ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος. Τὴν σπουδαιότητα τῶν παρασχεθεισῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ἀποφασιστικὰς ἐπιτυχίας, δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἐπαρκῶς μόνῃ ἡ ἀπειρία τοῦ πολεμίου.

Ἄνευ τῆς τόλμης καὶ τῆς δεξιότητος τοῦ Φερνάνδου Κορτές δὲν κατεβάλλοντο οἱ Ἰνδοὶ τοῦ Μοντεζούμα. Τὰ πλοῖα τοῦ σουλτάνου ἤθελον πιθανῶς διασκορπίσῃ στολίσκους ἔχοντας ἀρχηγούς ἤττον δεινούς τῶν ὑδραίων ναυάρχων. Ἡ φήμη τοῦ Μιαούλη, τοῦ Κανάρη καὶ τοσοῦτων ἄλλων ἐλλήνων πλοιάρχων δὲν εἶναι λοιπὸν φήμη τις ἐξ ὑφαρπαγῆς κτηθεῖσα. Ἡ δόξα αὐτῶν ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις εἶναι δόξα δικαιοτάτη. Ζητοῦμεν διδάγματα ἐν ταῖς μάχαις ταῖς συγκροτηθείσαις ἐπὶ τῶν ἀντίπεραν ὀχθῶν τοῦ Ἀτλαντικοῦ· καὶ ὅμως ἴσως θέλομεν εὐρη γονιμώτερα τοιαῦτα ἐν τῇ μελέτῃ τῆς αὐτοσχεδίου ταύτης τακτικῆς, ἣτις κατώρθωσε ν' ἀντιτάσῃ τοσοῦτον ἐπιτυχῶς τὴν εὐκρινεσίαν κατὰ τῆς ἰσχύος, τὰς φλόγας κατὰ τῶν πυροβόλων, καταστρεπτικὰς περιπτύξεις κατὰ τοῦ ὄγκου. Ἡ διάσωσις τῆς Σάμου ὑπῆρξε δυστυχῶς τὸ τελευταῖον κατόρθωμα τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ. Ἄφ' ἧς ὁ Κόχραν ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει πλέον ἔθνηκὸν ναυτικόν. Τὰ πάντα ὑπεχώρησαν ἐνώπιον τοῦ μεγάλου μυσταγωγῶ, τὰ πάντα ἐκάμφθησαν ὑπὸ τὴν θέλησίν του, καὶ εἶδομεν τὸν Μιαούλην ἐκεῖνον, ὃς ἐν ἄλλοις χρόνοις ἠδύνατο ν' ἀμιλλᾶται μετὰ τοῦ Ρούυτερ καὶ τοῦ Δυκέν, νὰ κατέρχεται μετ' ἀρχαιοπρεποῦς αὐταπαρνήτως ἀπὸ τῆς τάξεως τοῦ ναυάρχου εἰς τὴν τοῦ ἀπλοῦ πλοιάρχου.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἀθηνῶν πολιορκία.

Ἡ στρατιία τοῦ Ῥεσίτ - πασσᾶ ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν ἐμελλε νὰ λάβῃ ἔκθασιν ὄλως διάφορον τῆς νέας κατὰ τῶν Σαμίων ἀποπείρας τοῦ Χοσρέφ. Προτοῦ ἡ παλαιὰ Τουρκία καταποντισθῆ ἔντελῶς ὑπὸ τὴν στρατιωτικὴν ἀναμόρφωσιν τοῦ Μαχμούτ ἀπέλυεν ἀπαξ ἔτι τὴν καταιγίδα τῶν Δελήδων τῆς ἐν τοῖς πεδίοις καὶ τοὺς ἀγρίους αὐτῆς Ἀρκαούτας ἐξέπεμπεν ἐπὶ τὴν ἔφοδον. Ἡ πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν ἔχει τὰς κανονικὰς ἀναλογίας κλασικῆς τραγωδίας, τὴν ἐνότητα χρόνου καὶ τόπου· ἀλλὰ τὰς ἀναμνήσεις ἅς περ ἡ πολιορκία αὕτη ἐπανάγει, τὰ πρόσωπα ἅπερ φέρε ἐπὶ σκηνῆς, δὲν ἀνήκουσι εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν, εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ φεουδαλισμοῦ. Ὁ Ῥεσίτ-Κιουταχῆ-πασσᾶς, μεγαλοπρεπῆς, ἱπποτικός, ἀληθῆς ὀθωμανὸς Μυρά, αἰωνᾶς τινὰς πρότερον θὰ ἦτο Μαλέκ τις Ἀδέλ. Ὁμέρ-Βρυώνης, ὁ συμπτὰκτωρ αὐτοῦ, ἦτο ὁ τέλειος τύπος τοῦ ἄλθανοῦ μισθοφόρου. Οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοί, Γκούρας, Καραϊσκάκης, Κριεζώτης, Δεληγιάννης, δὲν ἔχουσι μὲν κοινόν τι μετὰ τοῦ Μιλτιάδου καὶ Θρασυβούλου, ὁμοιάζουσι ὅμως καταπληκτικῶς τοὺς συμπολεμιστὰς τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τῶν Τσερνόιεβιτς. Τὸ ἀθηναϊκὸν δρᾶμα διαιρεῖται εἰς δύο διακεκριμένας περιόδους, εἰς δύο πράξεις. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην περίοδον τὰ πάντα διεξάγονται ἐλληνικῶ τῷ τρόπῳ. Οἱ ἐπαναστάται ὅπως ἀποκάμωσι τὸν Ῥεσίτ, ἄλλο δὲν πράττουσι παρά νὰ καταλαμβάνωσιν αἰφνιδίως τὰς προφυλακὰς του, νὰ διαρπάξωσι τὰς ἐφοδιοπομπείας του, καὶ παρενοχλῶσιν αὐτὸν ἐκ τῶν νῶτων. Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν πρᾶξιν, τὸν λόγον ἔχουσι οἱ φιλέλληνες. Δύο Ἄγγλοι, Κόχραν καὶ Τσώρτε, ἐξασκοῦσι τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν. Ὁ ἀρχιναύαρχος καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος συγκεντροῦσι ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ δέσμῃ, τακτικούς, ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας. Διὰ τῶν λόγων αὐτῶν, ἠλεκτρίζουσι τὸ Νομοθετικὸν Σῶμα. Πρόκαλοῦντες τὸ ἐρύθημα ἐπὶ τῶν παρειῶν τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰς ἀδύξους αὐτῶν ληστείας, τοὺς δισταγμοὺς των, τὰς ἀναβολὰς των, ἄγουσιν αὐτοὺς φύρδην μίγδην εἰς περίφρακτον παλαιστραν. Τὸ ἀποτέλεσμα μακρύνεται πολὺ τῶν προσδοκιῶν των. Τότε τὰς ἐνθουσιῶδεις προσλαλιάς διαδέχονται αἱ πικραὶ μομφαί. Οὐδαμῶς ὑπελόγισαν οὔτε τὰς ἐμφύτους ἀρετὰς, οὔτε τὰ ἐλαττώματα ἐν οἷς εἶχον ἐγγηράση αἱ ἡμιάγριοι αὐταὶ ὀρδαί· ἠθέλησαν νὰ ὀδηγήσωσιν αὐτὰς εἰς τὴν μάχην ὡς τακτικὰ στρατεύματα. Ἠπατήθησαν. Ἐπὶ τοῦ ἐκτραχυθέντος τούτου ἐδάφους ἕνεκα μακροχρονίου ἐλλείψεως καλλιεργείας, ἡ ἀγγλικὴ ἀνδρεία καὶ τὸ ἀγέρωχον δὲν θέλουσι παρασκευάσῃ πλουσίαν συγκομιδὴν. Ἡ Ἑλλὰς καταλειπομένη εἰς ἐαυ-

τὴν ἤθελε, — τὰ πάντα πείθουσι περὶ τούτου, — σοφώτερα πράξει. Οἱ ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἀποστελλόμενοι αὐτῇ σύμβουλοι δὲν ἐκμανθάνουσιν αὐτῇ τὰ ὑπ' αὐτῆς ἀγνοούμενα· ταράττουσιν αὐτὴν καὶ ἐκτρέπουσιν αὐτὴν τῆς φυσικῆς τῆς ὁδοῦ.

Ἀσχοληθῶμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον περὶ τὴν πρώτην περίοδον τῆς στρατείας, τὴν ἀποκλειστικῶς ἑλληνικὴν.

Περὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1826 ὁ Ῥεσίτ-πασσᾶς, καταλιπὼν τὰς ἀποθήκας αὐτοῦ ἐν Μεσολογγίῳ καὶ κανονίσας τὴν πορείαν αὐτοῦ συμφώνως ταῖς κινήσει τοῦ πασσᾶ τῆς Εὐβοίας, κατηυθύνθη πρὸς τὰς πεδιάδας τῆς Ἀττικῆς. Οἱ Ἕλληνες κρατοῦντες ἔτι τοῦ Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν διόδων τῶν Γερανίων ὀρέων, διέκοπτον πᾶσαν συγκοινωνίαν μεταξὺ τουρκικοῦ καὶ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ· διὰ δὲ τῶν παρὰ τὸν σαρωνικὸν καὶ κορινθιακὸν κόλπον ἀτραπῶν διετήρουν ἀνοικτὴν ἔξοδον ἀπὸ Μεγάρων εἰς Ἄμφισσαν. Μόνη ὁμῶς ἡ κατοχὴ τῶν διόδων τοῦ Κιθαιρώνος καὶ πασσῶν τῶν κλεισωρειῶν τῆς Πάρνηθος ἠδύνατο νὰ διακόψῃ τὰς συγκοινωνίας τοῦ Ῥεσίτ μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἧς ἐλάμβανε τὰ ἐφόδια καὶ μετὰ τῆς Ἀλβανίας ἀφ' ἧς ἐλάμβανε τὰς ἐπιχειρήσεις. Κρατῶν τῶν ἀπ' Ἀθηῶν εἰς Θήβας, τῶν ἀπὸ Θηβῶν εἰς Μεσολόγγιον καὶ τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου ὁδῶν, ὁ σερασιεὺρ ἠδύνατο νὰ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμον χωρὶς τῶν ἀπὸ θαλάσσης βοηθειῶν, μακρὰ δὲ πεῖρα εἶχε διδάξῃ αὐτὸν οὐδὲν ν' ἀναμείνῃ ἀπὸ τούτων. Αἱ Θῆβαι ἦσαν λοιπὸν ἡ κλεῖς τῆς ἐπιχειρήσεως αὐτοῦ. Ἀποβάλλων τὸ ὑψίπεδον τοῦτο, πάρευθὺς περιήρητο εἰς κρισιμωτάτην θέσιν. Ἡ Ἀττικὴ ἠδύνατο νὰ καταστῇ ὁ τάφος τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ, ὡς ἡ ἄκρα τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου πολλάκις ἐγένετο ὁ τάφος τῶν Γάλλων.

Τῆ 19 Ἰουλίου 1826, ὁ γαλλικὸς πάρων «Θωρακοφόρος», ὑπὸ τοῦ ἀντιπλοιαρχοῦ Λὲ Μπλὰν κυβερνώμενος, ἐναυλόχει ἐν Σαλαμῖνι, ἐνώπιον τῶν Ἀμπελακίων. Ἀπὸ τριῶν ἡδῆ ἡμερῶν, οἱ Τοῦρκοι εἶχον εἰσβάλλῃ εἰς τ' ἀττικὰ πεδία, ἡγουμένων τῶν ἀπὸ Χαλκίδος. Ὁ Πειραιεὺς καὶ πᾶσα ἡ ἐντεῦθεν Ἀττικὴ ἦσαν ἔρημοι, αὐτῶν τούτων τῶν Ἀθηναίων ὀπλαρχηγῶν δρουντῶν καὶ ἐκκενουόντων τὴν χώραν ἵνα καταστήσῃσι δυσχερῆ τὴν ἐν αὐτῷ συντήρησιν τοῦ πολεμίου. Ὑπὲρ τὰς πέντε χιλιάδας φυγάδων, διωχθέντες ἐξ Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, ἔζων συνεσωρευμένοι ἐν Σαλαμῖνι, τῶν πάντων στερούμενοι ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ τούτου βράχου, καὶ στέγης, καὶ τροφῆς καὶ αὐτοῦ ἔτι τοῦ ὕδατος, νοσογόνου ὄντος. Οὐδέποτε ἡ γύμνωσις καὶ αἱ στερήσεις παρέστησαν μορφὴν εἰδεχθεστέραν. Οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐγκλεισμένοι εἶχον ἤδη συγκροτῆση πλείονας ἀψιμαχίας μετὰ τοῦ πολεμίου. Ἐξηκολούθουν δὲ ὑπεραμυνόμενοι τοῦ τείχους τῆς πόλεως καὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσειοῦ, ὑποστηριζομένου ὑπὸ μιᾶς τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει πυροβολοστοιχιῶν. Οἱ πολιόρκηταὶ ἀνέμενον τὸ πυροβολικὸν

αὐτῶν· διότι ὅσφ καὶ ἂν ἦσαν σεσαθρωμένα τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, ἠδύναντο ἀκόμη κατὰ τοῦ τυφειοβολισμοῦ. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐγκεκλεισμένοι ὑπερασπίζονται δὲν ὑπερέβαινον τοὺς χιλίους, εἰς τρισχιλίους δ' ἀνήρχοντο οἱ ἀπὸ Ἀμφίσσης Τοῦρκοι. Ὁ ἐν Ἀκροκορίνθῳ διοικῶν Νοταρᾶς καὶ ὀφείλων νὰ ὑπερασπίζῃ καὶ τὰ στενὰ τῶν Γερανίων ὀρέων, συνεκοινώνει διὰ Μεγάρων μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ ὑπέτχτο ταχεῖαν ἐπικουρίαν.

Ὁ σερασκιερ τότε μόνον ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως, ὅταν κατέλαβε τὰς διόδους τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρναστοῦ, ἐνίσχυσε τὴν ἐν Θήβαις φρουρὰν καὶ ὠργάνωσε τακτικὰς συγκοινωνίας μετὰ τὴν Θεσσαλίαν καὶ Εὐβοίαν. Τῇ 28 τέλος Ἰουλίου 1826, ἐπεφάνη εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔστησε τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐν Πατησίοις. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς, μετὰ τὰς πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν νότων αὐτοῦ ἀποσπάσεις, δὲν ὑπερέβαινε τοὺς ἑπτακισχιλίους ἀνδρας. Τὸ ἵππικὸν συνεκροτεῖτο ἐξ ὀκτακοσίων ἵππων, ὁ πολιορκητικὸς ὄρχος ἐξ εἰκοσιῆς τηλεβόλων καὶ ὄλμων. Ὁ λόφος τοῦ Μουσειοῦ ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου, ἐπ' αὐτοῦ δ' ἐστήθησαν τρία πυροβολεῖα. Ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 14 καὶ 15 Αὐγούστου, ὁ Ρεσίτ κυριεύσας τὴν πόλιν ἀπώθησε τοὺς πολιορκουμένους εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἡ Ἑλλάς ὅμως εἶχεν ἤδη συνταραχθῆ· ἡ δὲ κυβέρνησις ὅπως διασώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς ἀπειλοῦσης αὐτὰς τύχης ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς Ῥουμελιώτας τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ ἀτρόμητος ἀρχηγός, ἀνακηρυχθεὶς παμψηφεὶ ἀρχιστράτηγος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξῆλθε τοῦ Ναυπλίου μετὰ ἐξακοσίων ἀνδρῶν, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἰμβραήμ ἐπλησίαζεν εἰς Κόρινθον· φόβος δὲ κατέλαβε πάντας μήπως οἱ Αἰγύπτιοι προλαβόντες ἀπέκοπτον τὴν ὁδὸν εἰς τὸ στρατεῦμα τοῦτο ἀνίσχυρον ν' ἀνοίξῃ διόδον. Εὐτυχῶς ὁ φόβος κατεδείχθη μάταιος καὶ ἡ ἀφίξις τοῦ Καραϊσκάκη εἰς Ἐλευσίνα διέλυσε τὰς ἀνητυχίας ἃς προκάλυπεν ἡ προέλασις τοῦ Ἰμβραήμ. Μετ' ὀλίγον δὲ τὸ σῶμα τοῦ Κριεζώτου, τοῦ Μαυροβουνιώτου Βάσσου, οἱ ὑπὸ τὸν Λέκκαν Ἀθηναῖοι, ὁ τακτικὸς στρατὸς τοῦ Φαβιῆ καταφθάσαντες μετὰ ἑβδομήκοντα φιλελλήνων ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀρματωλῶν. Πάντα ὁμοῦ τ' ἀποσπάσματα ταῦτα μόλις ἀνήρχοντο εἰς τρεῖς χιλιάδας πεντακοσίους μαχητάς.

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, αἰεὶ ἀγρυπνὸς καὶ εὐκίνητος, κατέπλεεν, ἐν τῷ μετὰ τούτῳ, εἰς Σαλαμίνα ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος «Σειρήνος». Τῇ 16 Αὐγούστου, ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὅρεινόν τι σύστημα δι' οὗ διῆκε ποτε ἡ ἱερὰ ὁδὸς χωρίζει τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ θριασιῶν πεδίου (π. Ἐλευσίνας). Οἱ Ἕλληνες ὑπερβάντες τὴν νύκτα τὸν βουνὸν ἔστησαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος, παρὰ τὸ χωρίον Χαϊδάρη, εἰς μιλλίου σχεδὸν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ὄχθων τοῦ Κηφισοῦ, εἰς τριῶν περίπου ἀπὸ τοῦ τείχους τῶν Ἀθηνῶν. Τὰ στρατεύματα τοῦ πασᾶ εὐρίσκοντο ἀκόμη διεσπαρμένα. Τὰ παλληκάρια, κατὰ τὰ αὐ-

μον τῇ ἑαυτοῦ ἀσφαλείᾳ τὴν ἐκ τρισχιλίων ὀρεινῶν Ἑπειρωτῶν σωματοφυλακὴν ταύτην. Τὸ ἔθνος ἐνοῖ περισσότερον τοὺς Ἀλβανοὺς παρ' ὅτι ἡ θρησκεία τοὺς χωρίζει.

Ὁ Ὁμέρ βαπτισθεὶς ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ ἐν τῇ πανούργῳ πολιτικῇ τοῦ γέροντος Ἀλῆ, ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτοῦ βημάτων καθίσταται αὐτῆς διδάσκαλος. Οἱ ἀρματωλοὶ τοῦ Πηλίου, τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Πίνδου εἶχον περισώσῃ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν τὸ δικαίωμα τοῦ ὀπλοφορεῖν, τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ἑαυτῶν ἄρχοντας, τοῦ εἰσπράττειν τοὺς φόρους· πάντες δὲ οἱ ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος διαδεζόμενοι ἀλλήλους ἐν Ἑλλάδι κατακτηταὶ εἶχον σεβασθῆ τὰς δημοτικὰς αὐτῶν ἐλευθερίας. Ὁ Ὁμέρ - Βρυώνης κατήγγησεν αὐτάς. Ἡ ἀντιζηλία Ῥάγκου καὶ Καραϊσκάκη ἤνοιξεν αὐτῷ τὸν δρόμον. Στρατεύματα ἀπὸ Λαρίσης ὀρμηθέντα κατέλαβον τὸ ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀπρόσιτον διὰ μέρος τῶν Ἀγράφων. Ὁ Ὁμέρ ἀναλαβὼν τὴν υπεράσπισιν τοῦ Ῥάγκου, ἀφῆκε τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁμοίον τι σφάλμα τῷ τοῦ Λουδοβίκου ἸΔ' ἀμελήσαντος νὰ προσεταιρισθῇ ἑαυτῷ τὸν πρίγκηπα Εὐγένιον.

Ἀναστήματος μετρίου, ισχνός, μελαψός, δραστήριος, τὸ βλέμμα ἔχων ὀξύ καὶ ἐκφραστικόν, ὁ Καραϊσκάκης ἐκείνητο πάσας τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀτάκτων σιφῶν· οὐχ ἦττον καὶ τῶν ἐλαττωμάτων καὶ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτῶν δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένος. Ὁ πόλεμος δὲν ἀπέκαμινεν ἀραιῶν τὰς τάξεις τῶν προμάχων τῆς ἐλευθερίας· ἡ δὲ σημασία τοῦ καπετάνου τῶν Ἀγράφων ταχέως ἐμεγαλύνθη καὶ ἡ ἐν ἑαυτῷ ἀρετὴ ἀνεπτύχθη κατὰ λόγον τῆς σπουδαιότητος τῶν ἀνατεθειμένων αὐτῷ ἔργων. Ὁ Καραϊσκάκης δῖφκει τῷ 1825 τοὺς Ῥομελιώτας ἐν τῇ μάχῃ τῆς Μεθώνης· μόλις δὲ συνελθὼν ἐκ τῆς αἱματηρᾶς ταύτης ἡττης, ἔσπευδε νὰ προσβάλλῃ τὰς ἐφοδιοπομπείας τοῦ Ῥεσίτ ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἀκαρνανίας. Παράλογον θὰ ἦτο ν' ἀναμῆνῃ τις παρὰ τοῦ ἀνδρὸς τούτου τῶν ὀρέων βαθεῖς συνδυασμοὺς καὶ τακτικὸν σχέδιον στρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐστρατηλάτει κατὰ τὴν κλεφτικὴν μέθοδον· διεξήγαγε δὲ τὸν τοιοῦτον πόλεμον κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην μεθ' ὅσης δυνάμεως καὶ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ μετὰ πλείονος εὐφύας. Οἱ δύο οὗτοι ἀρχηγοὶ ὁμοιάζον ἀλλήλοις τότεν ὀλίγον κατὰ τὴν ἰδιοφυίαν ὅσω καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικόν. Ἀνῆκον ἀμφοτέροι εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, οὐχὶ ὁμως καὶ εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν.

Ἐτερός τις Ῥομελιώτης μαχητής, ἕτερός τις ἀρματωλῶν καπετάνος, εἶχε καὶ οὗτος ἐν παλαιότεραις ἡμέραις διοίκησιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν· ἡ τραχύτης ὁμως ἡ ἀλβανικὴ κατέβαλε τὴν πανουργίαν τοῦ δολιωτάτου τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ὀδυσσεύς, περιπλακεὶς ὡς γνωστὸν μετὰ τοῦ Ὁμέρ-πασσᾶ, ἐγκαταλειφθεὶς μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαφύγῃ τὴν δικαίαν τοῦ Κωλέττη ἐκδίκησιν ἄλλως ἢ παραδιδόμενος εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ ὑπαρχηγόν, τὸν Γκούραν. Οὗτος προαχθεὶς, εὐνοία τοῦ Ὀδυστέως, ἀπὸ τῆς ἀφανεῖας τῶν

κατωτάτων τοῦ στρατοῦ τάξεων, δὲν παρέδωκε μὲν τὸν ἀρχηγόν του εἰς τὴν ἐχθρικήν φατρίαν, δὲν ἐθεώρησεν ὅμως ἑαυτὸν καὶ ὑπόχρεον νὰ τὸν ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Ἀπὸ τριῶν μηνῶν Κωλέττης καὶ Κουντουριώτης ἀπήτουν εἰς μάτην τὸν ἔνοχον ὄταν, τῇ 3 Ἰουλίου 1825, ἐπιστολὴ τοῦ κυβερνήτου τῆς «Ἀλσατιανῆς» ἤγγειλε τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ρινῦ ὅτι «ὁ στρατηγὸς Ὀδυσσεύς, πειρώμενος ν' ἀποδράσῃ τῆς φυλακῆς τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν διὰ σχοινοῦ, κατέπεσεν ἀπὸ ὕψους πλειότερον τῶν ἑκατὸν ποδῶν καὶ παραχρῆμα ἐξέπνευσεν». Τὸ ἠρωτηριασμένον σῶμα τοῦ Ὀδυσσεύς εὐρέθη ὄντως περὶ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὑπὸ τὸν φραγκικὸν πύργον τῆς μεσημβρινῆς πτέρυγος τῶν Προπυλαίων. Ὁ δεσμώτης ἐφονεύθη ἄρα γε ἀποπειρώμενος ν' ἀποδράσῃ, ὡς κατ' ἀρχὰς διεδόθη; Ἡ ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Γκούρα, ἀνθυσχυόντος ἐνεκα τῆς τροπῆς ἣν ἐλάμβανον τὰ πράγματα, καὶ μὴ θέλοντος ν' ἀφήσῃ τὸν προδοθέντα ὑπ' αὐτοῦ φίλον νὰ δράξῃται καὶ πάλιν τῆς ἀρχῆς, ὡς ὁ Κολοκοτρώνης; Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν ἐκείνων τῶν ἱστορικῶν μυστηρίων ἅτινα δὲν θέλομεν δυνηθῆ νὰ διευκρινήσωμεν βοηθείᾳ ἀφηγήσεων ὁλοσχερῶς ἐμβεβαμμένων εἰς τὰ ἀδιάλλακτα πάθη τῶν ἐμφυλιῶν σπαραγμῶν.

Ὁ ἐν βαρβάρῳ κοινωνίᾳ ὡς προσκεφάλαιον αὐτοῦ τὴν ἐμπιστοσύνην λαμβάνων ἄς μὴ ἐλιπίξῃ ἐπὶ μακρότητα ἡμερῶν. Πλανᾶται μὲν ἐνίοτε ἡ ὑποψία φρόνιμος ἐν τούτοις ἢ ἀδιάλειπτος ἐγγρήγορις. «Παράδοξόν τι, ἔγραφεν ὁ γάλλος ναύαρχος, ὁ φόβος τοῦ Γκούρα, πολιορκουμένου ἐν τῇ Ἀκροπόλει, μὴ ἴδῃ τοὺς συμπολεμιστὰς του κλείοντας αὐτῷ τὰς πύλας, ἐξ οὗ παρεκωλύθη νὰ προβῇ τῇ 18 Αὐγούστου εἰς ἀποφασιστικὴν ἐξοδόν. Ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἔμεινε θεατῆς ἀνωφελῆς τοῦ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνος». Ἐξ ἀνάγκης δῆψας τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ἵνα μὴ παραδώσῃ τῷ πολεμίῳ τὴν συγκομιδὴν, ἐπιβαλὼν ἐν πᾶσι τοῖς περιχώροις εἰσφοράς ἵνα πληρώσῃ τὰ στρατεύματά του, ἐφαρμόσας ὑπὸ εὐρυτάτην κλίμακα παντὸς εἶδους ἀγγαρείας, ὁ Γκούρας, ὃν οἱ ἡμέτεροι πλοίαρχοι δὲν παύουσι κατηγοροῦντες «ἐπὶ φιλοχρηματία, ἀρπαγῇ καὶ ἀδινίᾳ» ἕως οὐδὲν ἄλλο ἔπρατε ἢ ἐνέειδεν εἰς τὴν σκληρὰν ἀνάγκην τοῦ πολέμου. Προδοὺς τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτην, ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πανταχόθεν περικυκλούμενον ὑπὸ τῆς προδοσίας. Οἱ φιλοπόλεμοι κάτοικοι τῆς ὀροσειρᾶς τῆς Πάρνηθος, τὰ χωρία Χασᾶ καὶ Μενίδιον ἔκλιναν ὑπὲρ τοῦ Ῥεσίτ. Αὐτοὶ δὲ οἱ κάτοικοι τῶν Ἀθηνῶν πιθανὸν νὰ παρεσύροντο ὑπὸ τοιοῦτου παραδείγματος. Ὁ Γκούρας πεποισθῶς μόνον εἰς τοὺς τετρακοσίους μισθοφόρους τοὺς ἀπὸ μακροῦ ἀποτελοῦντας τὴν ἀκολουθίαν αὐτοῦ, ἐνεκλείσθη μετ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἀρνούμενος τοῖς Ἀθηναίοις τὸ δικαίωμα τῆς εἰσόδου. Τοῦ Ῥεσίτ ὅμως ἄλῳσαντος τὴν πόλιν, ἠναγκάσθη ν' ἀνοίξῃ τὰς πύλας τοῦ φρουρίου εἰς τὸ ὑπὸ τὴν σπάθην τῶν Τούρκων φεῦγον πλῆθος. Ὁ περίβολος τῆς Ἀκροπόλεως, ὑπερασπιζόμενος ὑπὸ δεκαεπτὰ πυροβόλων, περιέχων ζωοτροφίας διὰ δεκαοκτῶ

καὶ πλέον μῆνας, εὐρέθη ἔκτοτε ὑπὸ τὴν φύλαξιν ὀκτακοσίων μαχητῶν, μαχητῶν ὅμως διηρημένων· ἡ δὲ παρουσία ὀκτακοσίων γυναικοπαίδων ἠΰξανε τὰς δυσχερείας τῆς ἀμύνης. Ἡ νεαρὰ σύζυγος τοῦ Γκούρα ἀνέλαβε νὰ συγκρατήσῃ τὴν χρηστοθήειαν καὶ τὴν εὐκοσμίαν ἐν τῷ ἀπολωλότῳ τούτῳ στρατεύματι. Ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ ἐν Μεσολογγίῳ, δὲν ἤθελον τ' ἄχρηστα στόματα· τοὺς πρὸς μάχην ἀδυνάτους μετεχειρίσθησαν εἰς τὰ ὄχυρωματικὰ ἔργα, ἐπὶ δὲ τῶν ἐπάλλξεων, καὶ διὰ τὴν μετὰφρῶν τῶν πολεμοφοδίων καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν κινήσεων τοῦ πολεμίου. Ἡ γλαυκῶπις Ἀθηναῖα, ἥτις κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περιόδον τῆς πολιορκίας φαίνεται ὡσεὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιστάσεως, παρίστατο πανταχοῦ, πρώτη εἰς τοὺς κόπους, πρώτη εἰς τὸν κίνδυνον, ὡς ὠμολόγησαν τοῦτο αὐτοὶ οἱ αὐστριακοὶ διπλωμάται. Ἡ συμπαθὴς αὕτη ἡρώϊς εἶχε τὴν ἀνδρείαν χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν ἀγριότητα τῆς Μπουμπουλίνας.

Ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἄμα ἀγγελθείσης τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηναίων ἀμέσως παρενέβη ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων μνημείων τῶν ἀπογυμνωθέντων ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ λόρδου Ἐλγίνου· ἐπὶ ταῖς ἐπιμόνοις δ' αὐτοῦ παραστάσει σουλτανικὸν φερμάνιον ἐξεδόθη. Τῇ ἑπαύριον τῆς ἡμέρας καθ' ἣν τὸ φερμάνιον τοῦτο μετεβίβασθη ὑπὸ τοῦ προξένου τῆς Αὐστρίας Γκρόπιους τῷ σερασκιέρ, οὗτος ἔβαλλε τὰς πρώτας αὐτοῦ βόμβας καὶ ἐξετέλει τὰς πρώτας αὐτοῦ συμπυροκροτήσεις κατὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ Μουσειοῦ, τὰ βλήματα προσέβαλλον εὐκόλως τὸν Παρθενῶνα, ἀδυνατοῦντα δὲ νὰ κλονίσωσι τὰ βάρεια αὐτοῦ μάρμαρα, ἀνετίκασσον εἰς ἐκάστην βολὴν τεμάχιόν τι. Ἀνωφελὴς ἱεροσυλία. Ὁ Ρεσίτ ταχέως ἀνεγνώρισεν ὅτι ὁ βομβαρδισμὸς οὗτος οὐδὲ μίαν ὥραν ἤθελε ταχύνη τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου. Ἐκύκλωσε τότε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὑπογείως προβαίνων, ἐπειράθη νὰ ὑπονομεύσῃ κρυφίως τὰ τεῖχη. Αἰείποτε οἱ Τοῦρκοι διεκρίθησαν εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς προσβολῆς· ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων εὐρέθησαν οὐκ ὀλίγοι μαθηταὶ των. Οἱ πολιορκούμενοι ἀνθυπνόμεισαν ἐπιτυχῶς τὰ ἔργα τῶν Ὀθωμανῶν, ἐματκίωσαν τὰς ὑπονόμους αὐτῶν, διέρρηξαν τὰς μέχρας τοῦ βράχου χωρούσας στοὰς αὐτῶν. Ἐφοδοὶ τότε ἐξετελέσθησαν πρῶτον μὲν ὑπὸ τῶν Τόσκων, εἶτα δὲ ὑπὸ τῶν παρατολμοτέρων Γκεκῶν. Καὶ Γκέκαι ὅμως καὶ Τόσκοι ἀπεκρούσθησαν· ὁ δὲ Ρεσίτ-πασσῆς περιωρίσθη νὰ καταστήσῃ στενώτερον τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ διατάξῃ καταλλήλως τὰ πράγματα διὰ τὸν ἐπερχόμενον χειμῶνα.

Τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1826, κατὰ τινα ἐν νυκτὶ ἀναγνώρισιν, ὁ Γκούρας ἔπεσε πληγεὶς ὑπὸ σφαίρας. Ἡ χήρα αὐτοῦ ἐνεψύχωσε τοὺς ἀποτεθαρρημένους στρατιώτας. Ἡμέρας τινὰς μετὰ τοῦτο, τῇ 23 Ὀκτωβρίου, ἀποβάς ὁ Κριεζώτης εἰς Φάληρον διωλίσθη μετὰ τετρακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν μέχρας τῶν βάσεων τῶν τευχῶν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης προσέβλεπε τὴν προσοχὴν τῶν πολιορκητῶν πρὸς ἕτερον μέρος. Ἡ φρουρὰ τῶν Ἀθηναίων ἐνισχυ-

παντός νά διαφύγη τὸ κράτος τοῦ στρατιωτικοῦ κόμματος, ὅπερ, ὅπως κάλλιον τὴν καταπολεμῆ καὶ δεσπόζῃ αὐτῆς, συνδηλλάγη μετὰ τῶν ἡγετῶν τοῦ ὑδραϊκοῦ κόμματος. Τὸ ἐκτελεστικὸν λοιπὸν καταλείπον τὴν φροντίδα τῆς ὑπερασπίσεως εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τὸν Κουντουριώτην, ἀπελθὼν ἐκ Ναυπλίου ἐνεκατέστη ἐν Αἰγίνῃ τῇ 23 Νοεμβρίου 1826. Διπλῆ ἐκστρατεία εἶχε ἤδη σχεδιασθῆ κατὰ τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ Ῥεσίτ. Ὁ Κωλέττης, ἡγούμενος τοῦ ἀρματωλῶν τοῦ Ὀλύμπου, οἵτινες ἀπὸ διετίας καταφυγόντες εἰς τὰς νήσους Σκιάθον, Σκόπελον καὶ Σκύρον διήρπαζον ἀναισχύντως τὰ οὐδέτερα πλοῖα, ἀνέλαβε τὴν κατάληψιν τῆς Ἀταλάντης κειμένης ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὄχθης τοῦ εὐβοϊκοῦ κόλπου. Ἡ κατοχὴ τῆς θέσεως ταύτης τὸν καθίστα κύριον τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Νικήτα, ἄγοντος τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἤθελε πορευθῆ μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὰς κλεισθραίας τοῦ Παρνασσοῦ· οὕτω δὲ καὶ αἱ ἐκ Θεσσαλίας ἐφοδιοπομπεῖται καὶ τὰ διὰ τοῦ Ἴονίου μεταφερόμενα ἐφόδια ἤθελον παρεμποδισθῆ.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον αἱ ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐν Γαλλίᾳ γενόμεναι εἰσφοραὶ ἤρξαντο λαμβάνουσαι τὴν πρὸς τὴν Αἴγινα ἀγούσαν. Ἐκ τούτων τὰ πρῶτα ἀποσταλέντα χρήματα ἐτέθησαν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ πάλαι ἰατροῦ τοῦ Ἀλλ-πασσᾶ. Χάρις δ' εἰς τὴν ἐπίκαιρον βοήθειαν ταύτην ἠδυνήθη ὁ Κωλέττης νὰ προμηθευθῆ ζωτροφίας, πολεμοφόδια καὶ στόλον. Ὁ Καραϊσκάκης ἐξελθὼν τῆς Ἐλευσίνος τῇ 6 Νοεμβρίου διέβη ἀμαχητὶ τὰς στενοπορίας τοῦ Κιθαιρώνας προήλασεν εἰς Δομβραίνην ὅταν ἀκόμη ὁ Κωλέττης συνενέητρον τοὺς ἀρματωλοὺς του. Τὸ σχέδιον τῶν Ἑλλήνων καθίστατο ἤδη καταφανές πως· καὶ ὁ Ῥεσίτ δὲ δὲν ἦτό τις τῶν ὑπναλέων ἐκείνων τούρκων οὓς τὸ πεπρωμένον καταλαμβάνει πάντοτε ἐξ ἀπροόπτου. Ἡσθάνετο ἄριστα τοὺς κινδύνους ὅφ' ὧν περιεστοιχίζετο, αἱ δὲ σχέσεις ἄς διετήρει εἰς τινὰ τῆς Ἀττικῆς χωρία εἰδοποίησαν αὐτὸν περὶ τῆς ἀπειλούσης αὐτὸν διπλῆς κινήσεως πρὶν αὕτη συντελεσθῆ· διὸ ἀμέσως ἐξέπεμψε τὸν μὲν Ὁμῆρ-Βρυώνην εἰς Εὐβοίαν, τὸν δὲ ἴδιον αὐτοῦ ὑπαρχηγὸν Μουσταφᾶ εἰς Ἀμφισσαν. Τῇ 20 Νοεμβρίου 1826, ὁ Κωλέττης, νομίζων ὅτι ἐνώπιον αὐτοῦ εἶχε μικρὸν τι μόνον τουρκικὸν σῶμα, ἀπεβίβαζετο παρὰ τὴν Ἀταλάντην προσκρούσας ὅμως κατὰ σπουδαίων δυνάμεων ἠναγκάζετο εἰς ταχέϊαν ὑποχώρησιν· εἰς μάτην ὅμως ἐζήτηε πρὸς ἐπιβίβασιν τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα, εἰς ἃ ἐν τούτοις εἶχε προκαταβάλλῃ μηνὸς μισθόν. Οἱ Ὑδραῖοι δὲν τὸν ἀνέμεναν, λίαν δ' εὐτυχῆ ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὁ Κωλέττης δυνηθεὶς νὰ συγκεντρώσῃ ὀγδοήκοντα ἄνευ καταστρώματος πλοῖα, ἅτινα μετήγαγον αὐτὸν μετὰ τοῦ ἀποτεθαρρημένου αὐτοῦ στρατεύματος εἰς Σκιάθον.

Ἡ ἐπὶ Ἀμφισσαν στρατεία ἠὲδοκίμησε πλειότερον. Ὁ Καραϊσκάκης διέταξε πεντακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γρίβαν νὰ ἐνεδρεύσωσιν εἰς τινὰ τῶν

ἀποκρηνοτάτων τῆς ὀροστοιχίας τοῦ Παρνασσοῦ τοποθεσιῶν. Οἱ Ἄλβανοὶ τοῦ Μουσταφᾶ ἀνυπόπτως πορευόμενοι διὰ τῆς ἀπὸ Ἀμφίσσης εἰς Θήβας ὁδοῦ, προσεβλήθησαν αἰφνης ὑπὸ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ταύτης. Σπεύσας τότε ὁ Καραϊσκάκης μεθ' ὄλου τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐκλείπε τὴν ἔξοδον τῶν τριῶν κοιλάδων ἐπὶ τῆς συμβολῆς τῶν ὁποίων κεῖται ἡ Ἀράχωβα· τῇ δὲ 6 Δεκεμβρίου, τὸ πλείστον τῶν Ἄλβανῶν, λιμωττόντων, ἠναγκάσθησαν νὰ καταθίσωσι τὰ ὄπλα. Μόνυ ἐπτακόσιοι Γκέγκκι ἀπεπειράθησαν νὰ διαφύγωσι τὴν ταπεινωτικὴν ἄμα καὶ κινδυνωδεστάτην ταύτην τύχην· καταληφθέντες ὁμως ἐν τῇ φυγῇ αὐτῶν ὑπὸ τῆς χιόνος, καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατέλιπον τοὺς ἡμιόνους αὐτῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ καὶ μόλις περὶ τοὺς τριακοσίους κατῴρθωσαν νὰ διασωθῶσιν εἰς Σάλωνα. Αἱ κεφαλαὶ τεσσάρων μπέδων, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ἡ τοῦ Μουσταφᾶ, ἀπεστάλησαν εἰς Αἴγιναν· Τριακόσια δὲ στρατιωτῶν κρανία ἐχρησίμευσαν εἰς ἀνέγερσιν τοῦ τροπαίου, δι' οὗ ὁ Καραϊσκάκης καθιέρωσεν, ἐν τῷ δερβενίῳ τούτῳ, ἐφαμίλλῳ τοῦ μεγάλου δερβενίου τῆς Νεμέας, τὴν ἀνεξάλειπτον ἔτι μνήμην τῆς νίκης του.

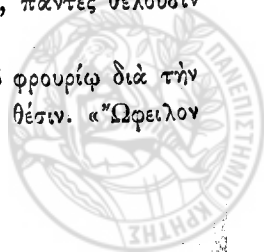
Ὁ ἀνδρεῖος καπετάνος τῶν Ἀγράφων δὲν ἀνέκοφεν ἐδῶ ἄλλως τὸν λαμπρὸν αὐτοῦ δρόμον. Ἀπίστευτε τοὺς Σουλιώτας νὰ πολιορκήσωσι τὴν Ἀμφισσαν· διὰ τῆς ἐπιδείξεως δὲ ταύτης, προσεῖλκε πρὸς ἑαυτὸν τὰς δυνάμεις τοῦ Ὁμέρ-πατσᾶ καὶ τὸ θέατρον αὐτοῦ τοῦ πολέμου μετετίθετο. «Οἱ πολιορκοῦντες τὰς Ἀθήνας Τούρκοι, ἔγραφεν ὁ Γάλλος ναύαρχος τῇ 1 Δεκεμβρίου 1826, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκτελέσωσιν ὀπισθοχώρησιν κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν καὶ αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἕλληνες ἐξεκένουν τὴν Ἀττικὴν. Αἱ κινήσεις αὗται ἐπιβλήθεισαι ἕνεκα τῆς ἐκατέρωθεν ἐλλείψεως ζωοτροφῶν, ἐξετελέσθησαν ἄμαχηται». Ἡ ὀπισθοχώρησις ἐν τούτοις τῶν Τούρκων δὲν εἶχε τὴν σημασίαν, ἣν ἀπέδιδεν αὐτῇ ὁ ναύαρχος· διότι ἡ ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν περιεσφιγγετο μὲν χαλαρώτερον, δὲν ἔπαυσεν ὁμως οὕσα ἀποκεκλεισμένη. Ὁ Ρεσίτ δὲν ἠδύνατο νὰ καταλίπη τὴν Ἀττικὴν χωρὶς νὰ παραχωρήσῃ τῷ Ἰμβραήμ τὴν τιμὴν τῆς κατακτήσεως αὐτῆς. Τοιαύτη δὲ τῶν πραγμάτων ἀποφίς ἐχρησίμευεν ὡς ἀριστα πρὸς στήριξιν τῆς καρτερίας του.

Ἡ ἐν Ἀκερμαν συνθήκη, συνομολογηθεῖσα τῇ 6 Ὀκτωβρίου 1826, ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἀπὸ πενταετίας πλάνην τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐκρήξεως πολέμου μεταξύ Ῥωσσίας καὶ Ὑ. Πύλης. Συγχρόνως δὲ καὶ φερμάνιον τοῦ σουλτάνου καθίστα γνωστὸν εἰς τοὺς λαοὺς τῆς αὐτοκρατορίας, ὅτι οὗτος, ἐνδίδων εἰς ἐπιτακτικoὺς λόγους, ἠναγκάσθη εἰς τὴν μετὰ τῶν Ῥώτων εἰρήνην, οὐδὲν ὁμως ἠδύνατο ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν ν' ἀποδεχθῇ οἰανδήποτε συνδιαλλαγὴν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. «Οἱ ἀποστάται», ἔλεγεν ὁ σουλτάνος, ἀδυνατὸν νὰ ἐξαφανισθῶσιν· ἡ χώρα των θὰ μείνῃ εἰς ἡμᾶς». Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας δὲν ἔπαυσεν, ἀφ' ἑτέρου ἐξάπτων τὸν ζήλον τῆς ἐν Αἰγίνῃ ἐδρευούσης προσωρινῆς κυβερνή-

σεως. «Πρὸ παντός», ἔλεγε, «μὴ καταλίπητε τὴν Ἀκρόπολιν νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Αἱ δυνάμεις δὲν δύνανται νὰ βραδύνωσι νὰ παρεμβῶσιν ὑπὲρ ὑμῶν· ἀπαραιτήτως δὲ θέλουσι λάβῃ ὡς βάσιν τῆς διευθετήσεως τῶν πραγμάτων τὸ statu quo. Ἄν εὔρωσι τοὺς Τούρκους κυρίους τῶν Ἀθηνῶν, φόβος εἶναι μὴ μετ' αὐτῶν ἐγκαταλίπωσι τὴν Εὐβοϊαν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα». Ἡ Ἀκρόπολις ἐπαρκῶς ὑπὸ τοῦ Γκούρα ἐφοδιασθεῖσα δὲν ἐστερεῖτο ζωοτροφῶν, διέτρεχεν ὅμως τὸν κίνδυνον νὰ μείνῃ ἄνευ πυρίτιδος. Τῶν Ἑλλήνων ὑπαρχηγῶν τις, ὃς ἐν ἔτει 1825 ἐβοήθησε τὸν πρίγκηπα Ὑψηλάντην ν' ἀποκρούσῃ τοὺς Αἰγυπτίους ἐκ τῶν Μύλων τῆς Λέρνης, ὁ Μακρυγιάννης ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου τῇ 29 Νοεμβρίου τοῦ 1826 μετὰ πέντε ἰππέων, διέσπασε τὴν ἀμελῶς φυλαττομένην γραμμὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, καὶ τρέχων εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἐλευσίνας, ἐζήτηε ἐξ Αἰγίνης ἐπικουρίας. Ὁ Φαβιὲ ἀνέλαβε τὸ κινδυνῶδες ἔργον τῆς εἰσαγωγῆς τῶν πολυμεφοδίων εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Τῇ 12 Δεκεμβρίου, περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἀπέβαινε μετὰ ἐξακοσίων ἀνδρῶν εἰς Φάληρον. Ἐκαστος στρατιώτης ἔφερεν ἐπ' ὤμων σάκκον πυρίτιδος. Τὰ τρία κύρια τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων θέσεων σημεῖα εἶναι ἡ πόλις, τὸ μνημεῖον τοῦ Φιλοπάππου, ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, καὶ τὰ Πατήσια. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ διέλθωσι ταχέως διὰ τῶν γραμμῶν τούτων, πρὸ παντός δὲ ν' ἀποφύγῃσι τοὺς ἀντιπυροβολισμούς.

Ὁ Φαβιὲ διατάξας τὴν ἀφαίρεσιν τῶν πυρολίθων ἀπὸ τῶν ὄπλων, ὤρμησε διὰ τῆς λόγχης κατὰ τῶν ὀθωμανικῶν γραμμῶν. Ἡ πανσέληνος ἐφώτιζε τὴν μάχην, ἂν δ' εὐκόλυε τὸ ρίμμα τῶν Τούρκων, ἐδείκνυεν ὅμως καὶ τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες διήλθον τὸ μεταξὺ τουρκικῆς παραλλήλου καὶ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ διάστημα ὑπὸ βροχὴν ὀβίδων καὶ σφαιρῶν. Ὁ Φαβιὲ ἠδυνήθη ἐν τούτοις νὰ φθάσῃ εἰς τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως χωρὶς νὰ καταλίπη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πλείονας τῶν ἑξ νεκρῶν καὶ δεκατεσσάρων τραυματιῶν. Ἡ πολεμικὴ αὕτη πρᾶξις μετὰ δυνάμειος διεξαχθεῖσα, περιέβαλε διὰ τινος αἰγλης στρατεύμα ὅπερ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν εὔρε τόσους ὀπαδοὺς ὅσους κατηγόρους. Ἡ ἐν ἀκροπόλει φρουρὰ ἐδέξατο τοὺς τακτικὸς ὡς σωτῆρας· ὅταν δ' ὁ Φαβιὲ ἠθέλησε νὰ διασπάσῃ καὶ πάλιν τὰς τουρκικὰς γραμμὰς ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἐλευσίνας, ἠρνήθη νὰ τὸν ἀφήσῃ. «Δίς», ἔγραφεν ὁ συνταγματάρχης, «ἠθέλησα νὰ προσβάλω τὸν πολέμιον, καὶ δις πάντες ἐρρίφθησαν κχτόπιν μου· ἐγκατελείφθησαν δὲ καὶ αὐταὶ αἱ πύλαι. Μόλις δεῖξω τὴν πρόθεσιν νὰ κατέλθω πρὸς τὴν τάφρον, πάραυτα ἀσθενεῖς, παῖδες, γυναῖκες μ' ἀκολουθοῦσιν. Ἐὰν ἀπέλθω, λέγουσι, πάντες θέλουσιν ἀπέλθῃ συγχρόνως».

Ὁ Φαβιὲ λοιπὸν εὐρίσκετο ἀκουσίως ἐγκλεισμένος ἐν τῷ φρουρίῳ διὰ τὴν ἀνάγκην νὰ περισώσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν σπουδαίαν ταύτην θέσιν. «Ὁφείλον



ἐν τούτοις νὰ εὐρίσκωμαι ἐκτός, ἐπανελάμβανε συχνάκις· γινώσκω τίνες δυσκολίας θέλουσιν εὕρη οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ νὰ βαδίσωσιν ἐν ἀνοικτῷ πεδίῳ μετ' ἀτάκτων. Μεθ' ἡμῶν τὸναντίον, ἀντιτασσόντων τὸ πεζικὸν ἡμῶν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἐκπεμπόντων τοὺς ἱππεῖς ἡμῶν κατὰ τοῦ ἀλβανικοῦ πεζικοῦ, καταστρεφόντων τὰ ταμπούρια διὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ καταλαμβανόντων αὐτὰ διὰ τῆς λόγχης, ἡ ἐπιτυχία μοὶ φαίνεται βεβαία. Δὲν τὴν θεωρῶ ὅμως τοσοῦτον ἀσφαλῆ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν περικεχαρακωμένων Τούρκων ἄνευ τῶν τακτικῶν ἡμῶν... Εὐτυχῶς, προσέθετεν, ὁ Καραϊσκάκης εἶναι συνετός καὶ δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ὑπ' αὐτὸν στρατιά εἶναι ἡ τελευταία ἐλπίς τῆς Στερεᾶς. Θέλει πάντοτε μ' εὕρη πλήρη ζήλου, εἰ καὶ πρρασύρεται ἐνίοτε ὑπὸ τινων φαύλων εἰς ἐσφαλμένας περὶ ἐμοῦ ἰδέας».

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο συνετός, ἀλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι ἀρχηγοὶ οἵτινες ἀνελάμβανον ἤδη τὴν διεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος, Κόχραν καὶ Τσώρτς, ἔμελλον, ἐν τῷ τύφῳ αὐτῶν καὶ τῇ ἀνυπομονησίᾳ, νὰ λάβωσιν ὀλίγον ὑπ' ὄψιν τὰς γνώμας καὶ τὰς στρατηγικὰς γνώσεις ἐνὸς ἀρματωλοῦ ἀρχηγοῦ. Καταφρονοῦντες τὸν πολέμιον, καθ' οὗ ἔμελλον νὰ πολεμήσωσιν, ἠγνόουν παντελῶς καὶ τὴν δύναμιν ἀντοχῆς τῶν ἰδίων ἑαυτῶν στρατευμάτων. Ὁ Τσώρτς, καθ' οὗς χρόνους ἐμαχόμεθα ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις, διώκει ἐν τῶν ἐλληνικῶν ἐκείνων ταγματῶν, ἐν οἷς ὑπηρετοῦν, μετὰ τοῦ Κολοκοτρῶνη, κλέφται καὶ Σουλιῶται. Ὁ Κόχραν ὑπέδειξεν αὐτὸν ὡς ἀρχιστράτηγον, ἡ δ' ἐκλογή τοῦ Κόχραν ἐπεκυροῦτο πάντοτε ἐν Ἑλλάδι. Ἀποβὰς ὁ περίφημος λόρδος εἰς Ὑδραν τῇ 17 Μαρτίου 1827, ὤμνυε τῇ 10 Ἀπριλίου τὸν ὄρκον ἐνώπιον τῆς ἐν Τροιζήνι συνελεύσεως· τῇ δὲ 15, ὁ στρατηγὸς Τσώρτς περιεβάλλετο διὰ τῆς ἀνωτάτης ἀρχηγίας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Νέα φάσις ἦνοιγεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ εἰς Αἴγινα, εἰς Σαλαμίνα, εἰς Φάληρον προσδραμόντες πλοίαρχοι ἡμῶν θέλουσι περιγράψῃ αὐτὴν εἰς ἡμᾶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Κόχραν καὶ Τσώρτς.

Τὸ χαρακτηρίζον τὴν νέαν ταύτην περίοδον εἰς ἣν εἰσάγει ἡμᾶς τὸ ἔτος 1827, εἶναι ἡ αἰφνιδία ἀνάπτυξις ἣν λαμβάνει ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐπίδρασις τῶν ξένων. Ἡ ἀναρχία, εἰς τὸν ὑπέρτατον δεινωθεῖσα βαθμὸν, τὸ ἀμοιβαῖον τῶν πατριῶν μῖσος, ἡ ἔνδεια τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, οὗ αἱ πηγαὶ περὶωρίστησαν μόνον εἰς τὰ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ βοηθήματα, τὰ πάντα τείνουσι νὰ ὑποτάξωσι τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν εἰς τὰ ὑποστηρίζοντα τὸν ἀγῶνα κομιτάτα καὶ εἰς

τὰς δυνάμεις ὧν ἄρχεται ὑποφαινομένη ἢ παρέμβασις. «Τολμῶ νὰ νομιζῶ, γράφει τῇ 13 Ἰανουαρίου 1827 ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, ὅτι, ὅταν ἐπιλάβωνται διαπραγματεύσεων περὶ τῶν Ἑλλήνων, πρέπει νὰ διεξαγάγωσι ταύτας ἄνευ αὐτῶν. Τοῦτο ἔσται αὐτοῖς εὐεργέτημα». Οὐδέποτε αἱ ἐμφύλιοι διαιρέσεις χωρὰς τινος ὑπῆρξαν βαθύτεραι. Περὶ μῆνα Δεκέμβριον τοῦ 1826, ἡ φρεγάτα «Ἑλλάς» καταπλέει ἐξ Ἀμερικῆς, ἀμέσως δ' ἡ κυβέρνησις αὐτῆς ἀνατίθεται τῷ Μιαούλῃ. Οἱ Ψαριανοὶ ἀρνούνται νὰ ὑπηρετήσωσι ὑπὸ τὰς διαταγὰς ὑδραίου ναυάρχου· θέλουσι τὸν Κόχραν, μόνον τὸν Κόχραν ζητοῦσιν.

Μέχρις οὗ ὁ κόμης τοῦ Δούνδοναλδ προσέβη εἰς τὴν κλητὴν αὐτῶν καὶ πληρώσει οὕτω τὰς εὐχὰς τῆς Ἑλλάδος, δύο ἄγγλοι ἀξιωματικοί, ὁ συνταγματάρχης Γόρδων καὶ ὁ πλοίαρχος Ἀστιγξ ἀνέλαβον νὰ ἐμπνέωσιν ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν αὐτῆς τὴν ἐν Αἰγίνῃ κυβέρνησιν. Ἐποησάμεθα ἤδη λόγον τῷ ἀναγνώστῃ περὶ τοῦ πλοίαρχου Ἀστιγξ καὶ περὶ τῆς ἐφ' ἧς ἐπέβαιναν ἀτιμήρους νεώς. Ἡ «Καρτερία» εἶχε καταπλεύσει εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Σεπτεμβρίου ὁ Ἀστιγξ ἦτο ἔτοιμος νὰ δοκιμάσῃ ἐπὶ τῶν Τούρκων τὰ πυροβόλα αὐτοῦ τῶν 68. Ὁ δὲ συνταγματάρχης Γόρδων ἀπεβιβάζετο τῇ 4 Ἰανουαρίου 1827 εἰς Αἰγίναν, ἐπίσης ὡς τὸν Ἀστιγξ ἀνυπόμονος πρὸς στρατείαν. Πράγματι δέ, τὰ πάντα ἐπέβαλλον εἰς τοὺς Ἑλληνας νὰ σπεύσωσιν. Ἡ θέσις τοῦ Φαβιὲ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καθίστατο κρισιμωτέρα. Πῶς δὲ νὰ ἐλπίζωσιν ὅτι φρουρὰ κατὰ τὸ πέμπτον ἦδη ἐλαττωθεῖσα ὑπὸ τῶν τάλαιπωριῶν, τῶν στερήσεων, τοῦ πυρὸς τοῦ πολέμου, μὴ ἀποροῦσα μὲν ἀκόμη τροφίμων, στερουμένη ὅμως ξύλων καὶ ἐνδυμάτων, ἐκτεθειμένη ἐπομένως εἰς τὴν δριμύτητα τοῦ χειμῶνος, θὰ ἠδύνατο ν' ἀναμένη τὸ ἀποτέλεσμα ἀντιπερισπασμῶν διενεργουμένων εἰς τὴν ἄλλην τῆς Ἑλλάδος ἄκραν; Ἴσως ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦτο κακὸν νὰ ὑπομείνωσι βλέποντες τὴν πτώσιν τῆς ἀκροπόλεως, βέβαιοι περὶ τῆς ἐπανακτῆσεως αὐτῆς, καθ' ἣν ἡμέραν αἱ ἐν Στερεᾷ ἐπιτυχίαι ἤθελον ἀναγκάσῃ τὸν Ρεσίτ νὰ ἐκκένωσῃ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἄλλ' ἑτέρα συμβουλή ὑπερίσχυεν. Τῇ ὑποβολῇ τοῦ συνταγματάρχου Γόρδωνος καὶ τοῦ πλοίαρχου Ἀστιγξ, ὁ πρόεδρος Ζαΐμης διέταξε τὴν ἐν Ἐλευσίῃ συγκέντρωσιν πασῶν τῶν μὴ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην στρατευουσῶν πρὸς ἄρκτον δυνάμεων. Οὕτω κατορθώθη πεντάκιςχιλίων ἀνδρῶν ἡ συγκέντρωσις.

Ὁ συνταγματάρχης Γόρδων ἦτο ἡσκημένος τὰ πολεμικά, ἐπὶ πολλὰ ἔτη πολεμήσας ἐν Ῥωσίᾳ, εἶτα δ' ἐν Ἰσπανίᾳ, ὅπου προσεκολλήθη εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Σιρ Ρομπέρ-Οὐίλσον. Γαλήνιος καὶ ψυχρὸς, ἀνδρείας ἀταράχου καὶ οὕτως εἰπεῖν εὐρύθμου, προσήρχετο εἰς τὸν ἀγῶνα ὃν μετ' εὐγενοῦς ἠσπάσατο θερμότητος φέρων τὰς γενικῶς ἀνομολογουμένας ἀρετὰς τῆς βρετανικῆς φυλῆς. Κατὰ περὰδοξον σύμπτωσιν ὁ ἀξιωματικὸς ὁ ὀρητικὸς, ὁ ὄξυς εἰς τὰ αἰφνίδια ἐγχειρήματα, ὁ πλήρης πρωτοβουλίας, εὐρίσμετο ἐγκεκλητημένος ἐν τῇ ἀκρα-

Πρὸς ἀντίληψιν τῶν μελλόντων νὰ λάβωσι χώραν πολεμικῶν ἔργων, ἀπαραίτητοι εἶναι τοπογραφικαὶ τινες λεπτομέρειαι. Εὐτυχῶς τὸ πεδῖον ἐν ᾧ ταῦτα ἐκτυλιχθήσονται εἶναι στενὸν καὶ εὐκόλως δι' ἐνὸς βλέμματος περιλαμβάνεται. Δέκα μίλια μίλια χωρίζουσι κατ' εὐθείαν γραμμὴν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῆς μεγαρικῆς ἄκρας· ὁλόκληρον δὲ ὑπερῖπου τὸ διάστημα τοῦτο κατέχεται ὑπὸ τῆς νήσου Σαλαμῖνος. Ἀπέναντι ταύτης ὑψοῦται διπλοῦν ὀρέων ἀμφιθέατρον. Ὑπερβαίνομεν τὸ μὲν αὐτῶν ὅπως ἐκ Μεγάρων κατέλθωμεν εἰς Ἐλευσίνα, διερχόμεθα δὲ διὰ τοῦ ἐτέρου ὅπως διαβῶμεν ἐξ Ἐλευσίνος εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν. Μεταξὺ τῶν ὀρέων τούτων καὶ τῆς κατέναντι αὐτῶν νήσου ἀπλοῦται εὐρὺς βραχίων θαλάσσης, οὐ τὰ βαθέα ὕδατα, δι' ἀποτόμου στενώματος, διαιροῦνται εἰς δύο χωριστοὺς κόλπους· τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνος καὶ τὸν ὄρμον τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ Πειραιεὺς δὲ εἶναι ἡ πρώτη εἰσοχὴ, ἣν παρουσιάζει ἡ ἀκτὴ κατὰ τὴν ἔξοδον τοῦ δευτέρου τῶν κόλπων τούτων. Μετὰ τοῦτο δὲ προβάλλει βραχῶδης ἄκρα, ὑπὸ τοῦ κύματος κατατρωγομένη, καταμέλαινα ἐκ τῶν θαλασσιῶν φυκῶν, τὸ ἀκρωτήριον Θεμιστοκλέους μεταξὺ Πειραιῶς καὶ τοῦ κόλπου τοῦ καταλήγοντος πρὸς ἀνατολὰς εἰς τὴν Κωλιάδα ἄκραν. Τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο ἐπὶ πλείοσι λόγοις εἶναι ὀνομαστόν. Δύο τῶν τριῶν λιμένων τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Φάληρον καὶ ἡ Μουνυχία, ἔκειντο ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς αὐτοῦ πλευρᾶς. Οἱ λιμένες οὗτοι νῦν ἦσαν σχεδὸν κατακεχωσμένοι καὶ μόνον εἰς λέμβους καὶ μικρὰ πλοῖα προσιτοί. Μόνον δ' εἰς Πειραιᾶ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ εἰσπλεύσωσι φρεγάται. Ὁ κόλπος τοῦ Φαλήρου, κακὸν ἐπίνειον, εἰς τοὺς νοτίους ἀνέμους ἀναπεπταμένον, οὐδὲν κεκτημένος τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ λιμένος, οὐ τινοσ διεφύλαξε τὸ ὄνομα, ὑπὸ στρατηγικὴν ἔποψιν κέκτηται τὴν σημασίαν αὐτοῦ, διότι οὐδὲν ἕτερον τῆς παραλίας μέρος εἶναι τοσοῦτω πλησίον τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τέσσαρα περίπου μίλια ἀφισταμένου, ὁ μυχὸς τοῦ εἰρημένου κόλπου δὲν ἀπέχει αὐτῆς πλείονα τῶν δύο.

Περιφερέσ τι ὕψωμα, ἀσημάντου σχεδὸν ὕψους, — ὀγδοήκοντα ἐπτὰ μέτρων, — δεσπόζει τῆς περιγραφείσης παραλίας. Ἀπὸ τούτου, λέγεται, ὠρμήθη ὁ Θρασύβουλος ἐλθὼν ὅπως ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων. Κατέλαβε τὰ ὕψωματα τῆς Μουνυχίας, ὡς ὁ νέος Βοναπάρτης, ἔμελλε νὰ καταλάβῃ, ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου του, τὸ Μικρὸν Γιβραλτάρ. Ἐκ τοῦ διπλοῦ τούτου παραδείγματος ἐνεπνεύσθη ἐν ἔτει 1827 ὁ συνταγματάρχης Γόρδων, προτοῦ ὅμως τολμῆσῃ τι ἐν Φαλήρῳ, ἠθέλησε νὰ περισπάσῃ ἀλλαχοῦ τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, καὶ ὁ συνταγματάρχης Βούρβαχης ἀνέλαβε τὴν φροντίδα τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τούτου, διαταχθεὶς νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τῶν ὀρέων, ἅτινα διαχωρίζουσι τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν τὸ πεδῖον καὶ τὰ ἔλη τῆς Ἐλευσίνος.

ταρᾶ τὰ στρατεύματα οὐδαμῶς ἐβοήθησαν αὐτόν. «Ἐκπτοηθέντα», λέγει ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, «ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἰππικοῦ», διεσπάρθησαν ζητοῦντα τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ φυγῇ, σκορπιζόντα τὰ ἐφόδια καὶ τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν καὶ μέρος τοῦ ὀπλισμοῦ των. Δὲν ἐμιμήθησαν ὁμως αὐτοὺς καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Βούρβαχην, ἀλλὰ συτπειρωθέντες περὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν ἀπεπειράθησαν γενναίως ν' ἀποκρούσωσι τὴν δυσανάλογον πρὸς τὰς δυνάμεις των προσβολήν. Πλείονα τῶν δύο τρίτων τοῦ ἡρωικοῦ τούτου σώματος, πεντακόσιοι περίπου ἄνδρες, εὔρον τὸν θάνατον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ συνταγματάρχης, δύο γάλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ εἰς γερμανὸς ἰατρός, οἱ Ζαμπασιέ, Γκλσκ καὶ Μπόν, περιέπεσον ζῶντες εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἡ φρεγάτα «Πώμωνα» εὐρίσκετο ἐν τῷ λιμένι τῆς Σαλαμῖνος. Ὁ πλοίαρχος αὐτῆς οὐδὲ στιγμὴν ἐπιθυμῶν ν' ἀπολέσῃ ἐπιλαμβάνεται διαπραγματεύσεων μετὰ τοῦ Ῥεσίτ. Ἐζήτει παρὰ τοῦ πασσᾶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων, ἢ νὰ φεισθῇ τοῦλάχιστον τῆς ζωῆς των· ἐδίδε τὸν λόγον του καὶ τὸν τοῦ ναυάρχου του: «Ποτὲ οἱ ἀπολυτρωθέντες αἰχμάλωτοι δὲν θὰ ἐπανήρχοντο εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων». Ζῆλος ἀνωφελής! περιττὴ σπουδὴ! Οἱ γάλλοι αἰχμάλωτοι μόλις ἐπέζησαν ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν ἦτταν. Τὸ εἶδος τοῦ πολέμου, ὅπερ διεξήγετο τότε ἐν Ἑλλάδι, αἱ ἀγριαὶ ἀντεκδικήσεις, ἅς οἱ ἐμπόλεμοι ἐνόμιζον ἑαυτοὺς δικαιουμένους νὰ ἐξασκῶσιν, ὀλίγας ἐλπίδας σωτηρίας κατέλιπον τοῖς μαχηταῖς συλλαμβανομένοις μὲ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας Ἡ λύσξ δὲ πρὸ πάντων τῶν Μουσουλμάνων ἐστρέφετο κατὰ τῶν ξένων. Τὴν χάριν, ἣν ἴσως ἤθελον παράσξῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἠρηθήθησαν ἀνευ δισταγμῶν εἰς τοὺς φιλέλληνας.

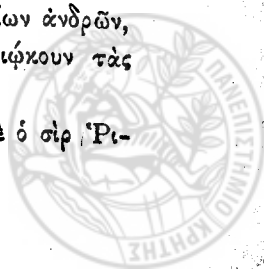
Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ καίτοι ἀπὸ πολλοῦ εἰθισμένος εἰς τὰς ἀξιοθρηνήτους ταύτας σκηνάς, δὲν ἠδυνήθη νὰ καταστείλῃ κραυγὴν ἀγανακτήσεως. Τὸ σκίρημα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ μάλιστα κυρίας ἑαυτῆς, ὡμολόγει τῇ 5 Μαρτίου 1827 τῷ ὑπουργῷ: «Δὲν ἐξήλθον, νομίζω, τῆς διαγραφείσης μοι οὐδετερότητος ἐκφράζων τῷ σερασκέρ τὴν φρίκην, ἣν μοι ἐνέπνεε τοσοῦτον σκληρὰ σπουδὴ, ὑποδεικνύων δ' αὐτῷ πόσον αἱ παρεκτροπαὶ τῶν Δελήδων του ἔβλαπτον τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης καὶ συνέτεινον εἰς τὸν ἐν Εὐρώπῃ πολλαπλασιασμὸν τῶν ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐνθερμοτέρων καθισταμένων ὀπαδῶν τῆς Ἑλλάδος».

Νικητὴς ἐν Καματερῷ, ὁ Ῥεσίτ, τῇ 10 Φεβρουαρίου, ἀναζεύξας μετὰ τεσσάρων χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπορεύετο ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ, πεποισθὼς ὅτι ἀνευ κόπου ἤθελε ρίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν Γόρδωνα καὶ τὸν στρατόν του. Εὔρισκεν ὁμως τοὺς Ἑλληνας ἐν δυνάμει, ἐνισχυθέντας καὶ ὑπὸ μέρος τοῦ σώματος Νόταρᾶ. Καὶ ἡ μὲν δεξιὰ αὐτῶν πτέρυξ προησπίζετο ὑπὸ τῶν ἐλῶν, ἡ δ' ἀριστερὰ ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν πλοίων τοῦ Μιαούλη. Ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ εἰσελθὼν, ἐν μέσῳ τῆς μάχης, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, προσέβαλε κατὰ πλευρὰν τοὺς

Τούρκους ἀναγκάσας αὐτοὺς εἰς ὑποχώρησιν. Ἡ δόξα τῆς ἡμέρας ἀναμφισβητήτως ἀνήκει εἰς τὸν κυβερνήτην τῆς «Καρτερίας»· σπουδαῖον ὅμως μέρος πρέπει ν' ἀποδώσωμεν καὶ εἰς τὸν ἡγούμενον τῶν Ἀθηναίων, γενναῖον Μακρυγιάννην, οὗ τινος δις μέχρι τοῦδε ἔσχομεν τὴν ἀφορμὴν νὰ μνημονεύσωμεν τὰς ἀνδραγαθίας. Καὶ ὁ νέος δὲ Καλέργης, ἀδελφὸς καὶ ἀνεψιὸς τραπεζίτων ἐν Ῥωσσίᾳ ἐγκρατεστημένων, διεκρίθη ἐπίσης ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, ἐν ἣ τὸ πρῶτον στρατευόμενος, ὡς διοικητῆς τοῦ πυροβολικοῦ, ὑπέμεινε μετὰ ψυχραμίας ἅμα καὶ ἀνδρίας τὴν κατὰ τοῦ κέντρου τῶν ἐλληνικῶν θέσεων ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν Ῥεσίτ, οὗτος ἐνόμισεν ὅτι εὗρεν ἐξαιρετον μέσον ὅπως καταδείξῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ αἴτιον τῆς ἀσυνήθους βραδύτητος τῶν ἔργων τῆς πολιορκίας. Μετὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Βούρβαχη καὶ τῆς περικεφαλαίας, ἣν ἔφερον ὁ γενναῖος συνταγματάρχης, ἀπέστειλε τῷ σουλτάνῳ καὶ ὀβίδα τῶν 68 τῆς «Καρτερίας».

Καί τοι δὲ οἱ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι τῆς Μουουχίας, δὲν ἤλιπζον πλέον νὰ ἐπανακτήσωσι τὰς Ἀθήνας χωρὶς τῆς συγκεντρώσεως μεγάλων δυνάμεων· διὸ καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ σχέδιον τῆς ἐκ τῶν νῶτων παρενοχλήσεως τοῦ Ῥεσίτ. Ὁ βαυαρὸς στρατηγὸς Ἐϊδέκ, προσφάτως ἐξ Αἰγίνης ἀφικόμενος, ἐπεβίβασθη ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Ἑλλάδος» μετὰ πεντακοσίων ἀνδρῶν ἀποσπασθέντων ἐκ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Φαλήρου. Ἡ ἀτμήλατος κορβέττα «Καρτερία» καὶ ὁ πάρων «Νέλσων» παρηκολούθουν τὴν «Ἑλλάδα», ἥς ἐπέβαινε ἀκόμη ὁ ναύαρχος Μιαούλης. Ἡ μοῖρα αὕτη εἰσδύσασα εἰς τὸν εὐβοϊκὸν κόλπον προσωρμίσθη, ἅμα τῇ σκοτίᾳ, εἰς Ὠρωπὸν. Ὁ Μιαούλης ἤθελεν ὅπως ὁ στρατηγὸς Ἐϊδέκ ἀποβιβάσῃ παρευθὺς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἵνα κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου πυροβολεῖον τι ὅπερ ἡ ἀτμήλατος κορβέττα, εἰς βολὴν πιστολίου ἀπ' αὐτοῦ ἀγκυροβολήσασα, ἐντὸς ὀλίγων μόνον λεπτῶν κατεσιγάσεν. Ὁ στρατηγὸς ὅμως προυτίμησε ν' ἀναμείνῃ τὴν ἡμέραν· τῇ δ' ἡμέρᾳ, οἱ ἀποβιβασθέντες στρατιῶται εὗρέθησαν ἐνώπιον φάλαγγος ἵππικοῦ ἐκπεμφθείσης ὑπὸ τοῦ Ῥεσίτ ἐκ τοῦ στρατοπέδου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἐϊδέκ δὲν ἔκρινε τότε φρόνιμον ν' ἀντιμετρηθῇ μετὰ τῶν Δελῶν ἐξημμένων ἐκ τῶν προσφάτων αὐτῶν νικῶν. Ἔμεινε λοιπὸν ἐπὶ τῆς «Ἑλλάδος», καὶ ἀντὶ νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, διέταξε τὴν ἐκ νέου ἀποβίβασιν, παρακολουθῶν ἀπὸ τῆς φρεγάτας τὰς κινήσεις αὐτοῦ, καὶ ἐπανελάβεν τὴν εἰς Μουουχίαν ἄγουσαν. Ὅταν δ' ἠδυνήθη νὰ βίψῃ τὴν ἄγκυραν ἐν Φαλήρῳ, τὰ πράγματα εἶχον λάβῃ νέαν ὄψιν. Ὁ Καραϊσκάκης, παρακολουθῶν κατὰ πόδας τὸν Ὁμὲρ-Βρυώνην, ἀνακληθέντα εἰς Ἀθήνας ὑπὸ τοῦ Ῥεσίτ, εἰσῆλθεν εἰς Ἐλευσίνα μετὰ τεσσάρων χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν, τῇ 8 Μαρτίου. Ὁ σὶρ Ῥιχάρδος Τσώρτς καὶ ὁ λόρδος Κόχραν διώκουν τὰς ἐλληνικὰς στρατιάς.

Ὁ λόρδος Κόχραν ἀνηγορεύθη ἀρχιναύαρχος, ἀρχιστράτηγος δὲ ὁ σὶρ Ῥι-



χαρδός Τσώρτς. Εἰς ἀντίρροπον δὲ τῆς ἰσχύος ἦν ἡ διπλῆ αὐτῆ ἀναγόμενοι παρῆχεν ἀναγκάτως τῇ Ἀγγλίᾳ, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἡ φιλόρωστος μερίς κατάρθωσαν ἐν τῇ ἐθνικῇ συνελύσει τῆς Τροϊζῆνος τὴν ἐκλογὴν τοῦ κόμητος Καποδίστρια. Ὁ πρόφην ὑπουργὸς τοῦ Τσάρου ἀνεκηρύχθη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος. Πρὸ πολλοῦ ἤδη οἱ Ἕλληνες ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ν' ἀναθέσῃ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν εἰς ἕνα μόνον ἄνδρα. Καθ' ἣν δ' ἡμέραν τὰ ἔνδεκα μέλη τῆς κυβερνήσεως παρητήθησαν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, ὁ Κουντουριώτης εἶχε τι δίκαιον νὰ προσδοκᾷ ὅπως ἴδῃ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, γενικῶς σεβαστόν, νὰ ἐξέλθῃ τῆς κάλπης· πᾶσα ὅμως πλέον ἐθνικὴ δόξα εἶχε τριβῆ, καὶ οἱ Ἕλληνες, μετὰ ἔξ ἑτῶν ἐσωτερικοῦς σπαραγμοῦς, κατήντησαν νὰ φέρωσιν ἐξ Ἀγγλίας στρατηγούς καὶ ἐκ Ῥωσσίας πρόεδρον τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Ὁ Καποδίστριας ἔμαθε τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ ἐν Παρισίοις· πρὶν δὲ δεχθῆ τὴν προσφερομένην αὐτῷ προεδρείαν, ἠθέλησεν ἐπιστρέφω εἰς Ῥωσίαν νὰ τύχῃ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου. Γεννηθεὶς ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1776, κατέστη ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων μᾶλλον Ῥῶστος ἢ Ἕλλην. Καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας ἐξευγενισθείσης ὑπὸ τῆς ἐνετικῆς δημοκρατίας, μετέβη εἰς Πάδοβον πρὸς σπουδὴν τῆς Ἰατρικῆς. Ὅταν ἐν ἔτει 1807 ὁ διοικητὴς τῆς Ἡπείρου, κύριος τῆς Πρεβέζης, ἠπέλει τὴν Λευκάδα, ὁ Καποδίστριας περιεβλήθη διὰ τῆς γενικῆς διοικήσεως πάντων τῶν ἐθνοφρουρῶν τῶν ἐπτὰ νήσων. Ἡ διοίκησις αὐτῆ περιήγαγεν αὐτὸν εἰς σχέσεις μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν πλείστων σουλιωτῶν ἀρχηγῶν. Ἡ προσάρτησις τῶν Ἰονίων νήσων εἰς τὴν γαλλικὴν αὐτοκρατορίαν ἔκρινε περὶ τῆς τύχης του ἐμπνεύσασα αὐτῷ τὴν ἰδέαν νὰ προσενέγκῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν Ῥωσικὴν κυβέρνησιν. Δεκτὸς γενόμενος ἐν τῇ γραμματείᾳ τοῦ ναυάρχου Τσιτσικώφ, ἐπεδείξατο ἀξιοπαράτητον πολιτικὴν δεξιότητα. Ἡ τύχη του ἔλαβε τότε ταχίστην πρὸς τ' ἄνω πτῆσιν. Ὁ Αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διακρίνας αὐτὸν τὸν μετεχειρίσθη εἰς τὰς διαπραγματεύσεις αἰτινες προηγήθησαν τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων. Μισῶν τὴν Ἀγγλίαν ὡς πᾶς ἀληθῆς Ἑπτανήσιος, τὴν Τουρκίαν ὡς ἔνθερος ὀρθόδοξος, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα εἰς ἃ ἐγάλεσεν αὐτὸν ἡ εὐνοια τοῦ Τσάρου σφοδρὰν ἐπιθυμίαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος· κατηγορήθη, οὐχὶ ἄνευ φαινομένης τινὸς πιθανότητος, ὅτι τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην ἐπεθύμησε πρὸς ὄφελος τῆς Ῥωσσίας.

Ἐν ἔτει 1820, ὁ Καποδίστριας δὲν ἀπεδέχθη τὴν ὑπερτάτην τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας διεύθυνσιν· ἐν ἔτει 1822, κατέλιπε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἵνα μὴ μετὰσχῃ πολιτικῆς, ἧς ἡ πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας εὐμένεια ἐφαίνετο ἐλαττωμένη. Ἐπὶ πέντε δ' ἔτη, ἔζησεν ἐν Γενεύῃ, ἐν ἀπολύτῳ ἀπὸ τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀποχῆ. Ἦτο ἀνὴρ εὐθύς, χρηστός,

πεπλασμένους ὅπως τιμήσῃ πεπολιτισμένον κράτος, ἀνίκανος ὅπως συγκρατήσῃ βάρβαρον κοινωνία· ἥς δὲν ἀντελαμβάνετο ἐντελῶς τὰ πάθη.

Δι' ἑπτὰ ἔτη ἐκλεχθεὶς, ὁ Καποδίστριας δὲν ἔσπευσε νὰ περιβληθῇ ἀμέσως τὸ ἐξ ἀκανθῶν στέμμα του. Ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν μελῶν, — αὐτοὶ βωματοῖο ὑπα- τοι», ὡς ἀποκαλεῖ αὐτοὺς ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἡρας», — ἀνέλαβε τὴν διεύθυν- σιν τῶν κοινῶν μέχρις ἀφίξεως τοῦ ἑλληνορώσσου κυβερνήτου. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ περιλαμβάνῃ ἐξέχοντα ὀνόματα, διότι ἦτο ἀνάγκη βε- βαιότητος ὅτι τὰ μέλη αὐτῆς ἤθελον εἰς πρώτην κλήσιν καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν, διὰ τοῦτο ὑπῆρξε καὶ ἄνευ κύρους.

Τῆ 7 Ἀπριλίου 1827, ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ συνώψιζε τὴν κατάστασιν ὡς ἐξῆς διὰ βραχέων πρὸς τὸν ὑπουργόν: «Λυποῦμαι ὅτι οὐδεμίαν εἰδησιν ἔλαβον περὶ τῶν παρασκευῶν τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ ἔκπλου αὐτοῦ γενομένων ἐν γειτονικῇ τῆς Τουλῶνος λιμένι. Ἡ ἀθήσος τοῦ Κόχραν μεθ' ἑνὸς πάρωνος καὶ μιᾶς ἡμιολίας, χωρὶς πραγματώσεως πασῶν τῶν ἐλπίδων ἄς οἱ Ἕλληνας εἶχον, παρήγαγεν ἐν τούτοις μεγάλην αἰσθησιν. Τούτου προηγῆθη ἄγγλος τις, Τσῶρτς ὀνομαζόμενος, τὸν στρατηγὸν ἐπαγγελλόμενος, ὅστις ἔμεις δὲν ἦτο στρατηγὸς ἐν τῇ ἀγγλικῇ ὑπηρεσίᾳ. Ὁ κόμης Καποδίστριας ἐκλήθη ἐπὶ τὴν ἀνωτάτην τῆς πολιτείας διεύθυνσιν, διαρίσθη δὲ καὶ εἰς ἀρχηγὸς τῶν κατὰ θάλασσαν δυνά- μων καὶ ἕτερος τῶν κατὰ ξηράν. Ἄν αἱ νέαι αὗται τῶν πραγμάτων διατάξεις λάθωσι τὴν βοήθειαν ἑκατομμυρίων τινῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, θέλουσι συγκρα- τηθῆ ἐπὶ τινα χρόνον· ἄλλως θὰ λάθωσι καὶ αὗται τὴν τύχην τῶν ἐφημέρων κυβερνήσεων αἵτινες διαδοχικῶς συνεκροτήθησαν μέχρι τοῦ νῦν ἐν Ἑλλάδι».

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τσῶρτς περιεβλήθησαν δι' ὑπερβαλλούσης ὄντως ἐξουσίας ὡς πρὸς τὴν αὐτῶν ἀρμοδιότητα. Κατὰ ποίων πολεμίων θὰ πολεμήσωσιν; Τί- νας στρατιώτας θὰ ὀδηγήσωσιν εἰς μάχην; Οὔτε τοὺς μὲν, οὔτε τοὺς δὲ γι- νώσκουσιν. Ἄφ' ἑνὸς μὲν παρίστανται πολεμισταὶ ἐγγηράσαντες ἐν τοῖς πολέ- μοις, ὑπερήφανοι διὰ τὰς ἀτομικὰς αὐτῶν ἀνδραγαθίας, ὑποκύπτοντες εἰς εἰδὸς τι πειθαρχίας. — Ἄφ' ἑτέρου, κλέφται καὶ ποιμένες ὑπὸ ἀγίου ἀγόμενοι ἐνθου- σιασμοῦ, μεθύοντες ἐκ μίσους καὶ ἀκόρεστοι αἵματος, ἀνήσυχοι ὁμως εὐθὺς ὡς προσκληθῶσιν εἰς μάχην ἐκτὸς τῶν ὁρέων αὐτῶν, ἐκεῖ ὅπου δὲν εὐρίσκουσι πλέον λίθον τινὰ ὅπως στηρίξωσι τὸ ὄπλον των καὶ τραχεῖάν τινα ἀτραπὸν ὅπως ἐλ- τελέσωσι τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν. Ἴδου τὰ στοιχεῖα ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἐνέ- πεσεν ἐξαίφνης ἀπαρασκευῶς ἡ ἀλόγιστος τῶν ξένων ἀλαζονία.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐντούτοις δὲν ἀνέμεινε τὸν ἀρχιστράτηγον ὅπως ἐπιλάθῃ- ται τῶν πολεμικῶν ἔργων. Τῆ 14 Μαρτίου, περὶ τὴν ἕκτην ἑσπερινὴν ὥραν προελαύνει ἐξ Ἐλευσίνος· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, κατελάμβανεν ἐν τῷ πεδίῳ πρὸς βορρὰν τοῦ Πειραιῶς, ἀπέναντι τοῦ κολπίσκου τοῦ Πύργου, τὸν μικρὸν γήλοφον τοῦ Κερατσινίου καὶ περιεχαροῦτο ἐπ' αὐτοῦ. Ἠλπίζετο παρ' αὐ-

τοῦ μείζων ἀποφασιστικότης· ὁ Καραϊσκάκης ὁμως ἐγίνωσκε κάλλιον τοῦ Κόχραν τί ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν στρατευμάτων του, καὶ οἱ μεμψάμενοι αὐτὸν ἐπὶ τῇ περισκέψει του ἐδείκνυον πιθανῶς πολὺ ἀσθενεστέραν αὐτοῦ κρίσιν. Ἄμα τῇ ἡμέρᾳ, οἱ Τούρκοι ἀντιληφθέντες τῆς παρουσίας τῶν Ἑλλήνων, ἐχώρησαν πρὸς τὰ πλησίον ὑψώματα καὶ καταλαβόντες αὐτὰ ἀμελλητί ἐπίσπευδον τὴν περιχαράκωσιν αὐτῶν. Αὕτη ἦτο ἡ πρώτη φροντίς τῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀποκτησάντων πεῖραν τινα ἀρχηγῶν. Κατήρχοντο πάντοτε τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς ἐγκλιθιδρύσεως ἐρείσματός τινος ἐπὶ σκοπῶ συγκεντρώσεως τῶν στρατευμάτων αὐτῶν ἐν περιπτώσει διασπάσεως τῶν γραμμῶν. Τῇ 16 Μαρτίου, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ «Νικηφόρος» ἦνοῦτο μετὰ τῆς «Πωμόνης» ἐν τῷ ὄρμῳ τῆς Σαλαμίνας, οἱ Τούρκοι ἀπροσεποιοῦντο γενικὴν ἔφοδον κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Ὄφθησαν καταβαίνοντες τῶν ὑψωμάτων μετὰ πολυπληθοῦς ἵππικου καὶ πεζικοῦ. «Ἐφοβήθη πρὸς στιγμὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας, ἔγραψεν ὁ πλοίαρχος Ῥεβερωῦ» ἡ ὄρμη ὁμως τῶν Τούρκων κατέπεσε μετὰ μικρὸν καὶ ἤρξισθησαν ἀψιμαχοῦντες μετὰ τριακοσίων παλληκαρίων καὶ δρακὸς Ἑλλήνων ἱππέων, πολλὴν ἀνδρείαν ἐπιδειξαμένων. Οἱ δ' ἐν Φαλήρῳ τρισχίλιοι Ἕλληνες ἐξεληθόντες καὶ οὗτοι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν προέβησαν πρὸς τὴν πεδιάδα, χωριζόμενοι διὰ τοῦ πλάτους τοῦ Πειραιῶς ἀπὸ τῶν ὄχυρωμάτων τοῦ Καραϊσκάκη. Εὐροῦσα τότε καὶ ἡ Ἀκρόπολις εὐκαιρίαν, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τῶν Τούρκων, ἐξυλεύσατο: Ταῦτα δὲν ἀπετέλουν βεβαίως μεγάλας μάχας· ἦτο ὁ μόνος ἐν τούτοις τρόπος δι' οὗ ἠδύνατο νὰ φθάσωσιν ἡμέραν τινα ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν. Τῇ πρώτῃ Ἀπριλίου, ὁ Γενναῖος Κολοκοτρῶνης, δεῦτερος υἱὸς τοῦ γέροντος κλέφτου, ἤγε τῷ Καραϊσκάκῃ ἑξακοσίους Πελοποννησίους. Οὕτως ἐνισχυθεὶς ὁ Καραϊσκάκης προσεπάθει, ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 4 πρὸς τὴν 5, νὰ μεταθέσῃ πρὸς τὰ πρόσω τὴν γραμμὴν τῶν ἐνεδρῶν αὐτοῦ· οἱ Τούρκοι ὁμως κατελάμβανον αὐτὸν ἐν μέσῳ τοῦ ἔργου καὶ εἰς ὄπληρχηγός μετὰ δωδεκάδος στρατιωτῶν ἕμενον ἐπὶ τοῦ πεδίου. Τῇ 8, ὁ Καραϊσκάκης ἐπανήρχιζε καρτερικῶς τὸ ἔργον του. Νῦν δὲ δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἔργου ἐν νυκτί. Ὁ στρατηγὸς ἐξεληθὼν τῶν χαρακωμάτων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἵππικου, ἐπετέθη κατὰ τοῦ πολεμίου, ἀπολέσας δὲ περὶ τοὺς τριάκοντα ἵππους καὶ τραυματισθέντων ἱππέων τινῶν, ἐπανήρχετο εἰς τὰς γραμμάς του, χωρὶς μὲν νὰ προαγάγῃ πολὺ τὰ πράγματα, χωρὶς ὁμως καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ τὰ κεκτημένα. Τῇ 19 Ἀπριλίου, νέα ἐνίσχυσις· ὁ υἱὸς τοῦ Σισίνῃ καταφθάνει μετὰ χιλίων πεντακοσίων ἀνδρῶν.

Ὁ στρατὸς τῆς Ἀττικῆς ἀνέρχεται τότε εἰς ἑνδεκα περίπου χιλιάδες ἀνδρῶν, ὧν τέσσαρες χιλιάδες ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῆς Μουνυχίας, ἑπτὰ δὲ δυτικῶς τοῦ Πειραιῶς. Ὁ Καραϊσκάκης κρίνει ἐπιστᾶσαν τὴν στιγμὴν πρὸς σπουδαιότερον τι ἐγχείρημα. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἐνάτης πρὸς τὴν εικοστὴν, καταλαμβάνει διὰ τινῶν ἀνδρῶν ὑψωμα γειτονεῖον πρὸς τὸ ὑψωμα ἐφ' οὗ

εἶχον χαρακωθῆ οἱ Τοῦρκοι, κείμενον ὅμως πρὸς βορρᾶν τῆς γραμμῆς τῶν Ὀθωμανικῶν χαρακωμάτων. Ὅταν δ' ἐπιφαίνεται ἡ ἡμέρα οἱ Ἕλληνες ἔχουσι ἤδη ἐγείρη ἐπ' αὐτοῦ τὸ «ταμποῦρι». «Ἐπιδεικτιῶντες», λέγει ἡμῖν ὁ κυβερνήτης τῆς «Φωκαϊνῆς», πλοίαρχος Γκεττάρ, ἀγγέλλουσι τὴν παρουσίαν αὐτῶν διὰ γενικῆς συμπτροκορτήσεως. Εἰς μάτην ὁ Ῥεσίτ μάχεται εἰς ἀνάκτησιν τῆς θέσεως ταύτης. Ἀποκρουσθείσης τῆς πρώτης αὐτοῦ ἐφόδου, ἐπαναρχίζει τῇ ἐπαύριον πάντοτε ὅμως ἄνευ ἀποτελέσματος. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς χρόνον ἀφικνεῖτο εἰς Κερατσίνι ὁ σὴρ Ῥιχάρδος Τσώρτε, καὶ ὁ Ῥεβερωῶ ἔγραφεν ἐκ Σαλαμῖνος τῷ ναυάρχῳ: «Ἐπεφάνη ὁ Κόχραν ἐπὶ τῆς «Ἑλλάδος», κατευθυνόμενος μετὰ πολλῶν παρώνων πρὸς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου».

Πρὶν ἢ τὰ δύο ταῦτα ἐπιφανῆ πρόσωπα, Κόχραν καὶ Τσώρτε, εἰσέλθωσιν εἰς τὴν σκηνήν, θεωρήσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἣν μέλλουσι νὰ κληρονομήσωσιν. Κατὰ τὸν ναύαρχον Δὲ Ῥινῦ, αἱ Ἀθηναὶ «ὁ ἄξων τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων», ἐκινδύνεον νὰ πείσωσιν, εἰ καὶ οἱ Ἕλληνες ἰσχυρῶς κατεῖχον δύο θέσεις δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ τοῦ Πειραιῶς, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἣς ἐκράτουν. «Δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη, προσέθετεν ὁ ναύαρχος, νὰ ἐξαναγκάσωσι τὸν ἐπίμονον Ῥεσίτ ν' ἄρῃ τὴν πυλιορκίαν. Ὁ Φαβιὲ ἐξακολουθεῖ ἐγκεκλεισμένος ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Οὐδεὶς πέποιθα θέλει μεμφθῆ ἔμοῦ, ἂν καταβάλλω προσωπικὰς προσπάθειάς ὅπως σώσω αὐτὸν καὶ τοὺς συστρατιώτας του τῆς ἀπειλούςσης αὐτοὺς τύχης».

Ἡ γλῶσσα ἐν τούτοις τοῦ Φαβιὲ δὲν ἦτο γλῶσσα ἀνθρώπου ἀπέλπιδος, ἀλλ' ἀνδρὸς ἀθρομονούντος ὡς μὴ εὐρισκομένου ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ. «Ἀπὸ μακροῦ, ἔγραφε τῇ 20 Ἀπριλίου, οἱ ἄτακτοι στρατιῶται ἀπέκαμαν ἐκ τῶν ὑποσχέσεων τῶν πέντε ἡμερῶν καὶ τῶν δέκα ἡμερῶν. Ὁ μόνος τρόπος ὅπως ὑπομείνωσιν εἶναι νὰ ὀδηγήσῃ τις αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον. Οἱ ἐμοὶ εἶναι γαληνιώτεροι, καὶ οἱ μᾶλλον κακοπαθόντες ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Κρατύνονται ὑπὸ πατριωτικῆς τινος αὐγῆς. Ἐν τούτοις θὰ ἐπέλθῃ στιγμή καθ' ἣν πάντες ἐμοῦ ἐνταῦθα θ' ἀπολέσωσι τὴν ὑπομονήν. Ἐκαστος ἀνακράζει:— Δεκαπεντακισχίλιοι ἄνδρες δὲν τολμῶσι λοιπὸν νὰ βαδίσωσι κατὰ πεντακισχιλίων! Τί μέλλει λοιπὸν γενέσθαι ὅταν φθάσωσιν ἐνώπιον τῶν ἀμυντικῶν θέσεων τοῦ πολέμου.— Ὅσον ἀφορᾶ προσωπικῶς εἰς ἐμὲ καὶ τὸ ἀσθενές μου στράτευμα, εἰσῆλθον ἐνταῦθα καταπατοῦντες τὸν πολέμιον. Οὐδαμῶς δυσκολεύομαι νὰ ἐπαναλάβω τὸ πείραμα. Μόνον ἡ κατάστασις τοῦ φρουρίου μὲ ἠνάγκασε νὰ παραμείνω. Ὁ Κριεζώτης ἀσθενεῖ. Τὸ δ' ὑπ' αὐτὸν σῶμα εἶνε τὸ πάντων χεῖριστον. Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἄνθρωποι θέλουσι τὴν παράδοσιν. Ἐχῶ ἐξήκοντα νεκροὺς ἐκ τοῦ πολεμίου πυρὸς καὶ τῶν ἀσθενειῶν. Οἱ λοιποὶ, κατατρωγόμενοι ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ, τῶν πάντων στερούμενοι, μένουσιν ἐν τούταις πιστοὶ εἰς τὸ καθῆκον αὐτῶν.» Τοιαύτη ἐπιστολὴ ἦτο κατάλληλος, ὁμολογήσωμεν τοῦτο, ὅπως ἐξάψῃ τὴν ὄρμην τοῦ Κόχραν.

διότι ὁ Κόχραν ἦτο γενναῖος στρατιώτης, πάντοτε ἔτοιμος νὰ προκινδυνεύῃ αὐτοπροσώπως. Ἐπὶ μῆνα ἤδη κατηναλίσκετο προσφωνῶν τοὺς Ἑλληνας, κολακευόμενος ἐν ἀπλότῃ ὅτι ἠδύνατο διὰ τῶν προκηρύξεων αὐτοῦ νὰ συνδιαλλάξῃ τὰ κόμματα. « Ἐν ἀρχῇ παρέπεμψεν, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, τὰς φάτριας εἰς τὸν δεύτερον φιλιππικὸν τοῦ Δημοσθένους. Εἶτα ὅμως ἀντιλαμβανόμενος κάλλιον τοῦ ἀπλήστου χαρακτῆρος τῶν ἐλλήνων ἀρχηγῶν καὶ τῶν παλληκαρίων, εἰς τοὺς μὲν ὑπόσχεται τὴν λεηλασίαν τοῦ Βυζαντίου, εἰς τοὺς δὲ τὴν διαρπαγὴν τῆς Σμύρνης εἰς τοὺς ἀνδρειότερους ἔπαθλόν τι εἰς ἰσπανικὰ τέλληρα. » Οἱ στρατιῶται οὗς ὁ Κόχραν ἤγεν εἰς Φάληρον τῇ 20 Ἀπριλίου ἀνῆκον εἰς τοὺς μαχιμωτάτους τῶν ἐπιλέκτων, χίλιοι διακόσιοι Ὑδραῖοι καὶ Κρηῖτες ὑπ' αὐτοῦ μισθούμενοι. Ἀποβιβάζει αὐτοὺς ὑπὸ τὸν συγγενὴ αὐτοῦ, ταγματάρχην Οὐρκουάρ, τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τῇ 25 Ἀπριλίου, ἐνθουσιάζει αὐτοὺς διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος, καὶ καταλαμβάνει ἅμα τῇ πρώτῃ ἐφόδῳ ἐννέα μικροὺς προμαχῶνας. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης τὰ δύο ἐλληνικὰ στρατόπεδα σχηματίζουσι συνεχῆ γραμμὴν ἀπὸ τῆς Καστέλλας τῆς Μουνουχίας μέχρι τῶν προπόδων τοῦ Κορυδαλοῦ. Ἡ δὲ μονὴ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐντελῶς ἀποκλείεται. Ἦδη, ὡς εἶπομεν, ἡ θέσις αὕτη κατεपुरοβολήθη ὑπὸ τῆς «Καρτερίας», διαρρηξάσης αὐτὴν πανταχόθεν χωρὶς τὸ πεζικὸν ν' ἀποφασίσῃ τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν αὐτῆς. Ἐξ ἐλληνικοὶ πάρωνες εἰσπλεύσαντες εἰς τὸν λιμένα κατευθύνουσι τὰ πυρὰ αὐτῶν κατὰ τῶν ἐρειπίων ἐν οἷς ἀμύνονται τριακόσιοι Ἀλβανοί· τῇ δὲ εἰκοστῇ ἔκτῃ εἰσπλεύσασα καὶ ἡ «Ἑλλάς» καὶ παραλλήλως τῷ μοναστηρίῳ ἀγκυροβολήσασα, σαρώνει σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου τὸ κτίριον διὰ τῶν τριακοντα πυροβόλων τῆς ἐτέρας τῶν πλευρῶν αὐτῆς. Τῇ 27, ἡ «Ἑλλάς» βάλλει ἀκόμη, βάλλει κατὰ τινων ὀρθίων ἔτι λειψάνων τῶν τοίχων. Ἡ μονὴ ἀπομένει πλέον σωρὸς ἐρειπίων ὑπὸ τὰ ὅποια εὐρίσκεται θεθαμμένον μέρος τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς. Ὁ Κόχραν ἀποτείνεται πρὸς τοὺς Κρητὰς του. «Τίνες παρουσιάζονται διὰ τὴν ἔφοδον; Τίς θέλει νὰ συμπληρώσῃ διὰ τῆς σπάθης καὶ τῆς λόγχης τὸ ἔργον τοῦ τηλεβόλου;» Οὐδεὶς ἀποκρίνεται. Εἴκοσι φιλέλληνας ἐξελθόντας μόνους τῆς γραμμῆς δὲν θέλουσι νὰ θυσιάσωσιν. Οἱ Τοῦρκοι στερούμενοι ζωοτροφῶν καὶ σχεδὸν ὕδατος, προτείνουσι ν' ἀποχωρήσωσι μετὰ τῶν ὄπλων αὐτῶν. Ὁ Κόχραν ὅμως ἀρνέϊται νὰ δεχθῆ τοὺς ὄρους τούτους καὶ ζητεῖ ὅπως καταθέσωσι τὰ ὄπλα καὶ παραδοθῶσιν αἰχμάλωτοι.

Ἐν τῷ μεταξῦ τούτῳ διαδίδεται ἡ φήμη ὅτι ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἐξέπλευσε τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ Κόχραν τότε τρέχει εἰς Πόρον ὅπως ἐπισπεύσῃ τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου· οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐπαναλαμβάνουσι τὰς προτάσεις αὐτῶν, καὶ νῦν ὁ στρατηγὸς Τσώρτς ἐπιθυμῶν νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν ὑπόθεσιν, δέχεται αὐτάς. Ὅμηροι, κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἔθιμον, παραδίδονται τοῖς Τοῦρκοις. Οἱ Γκέκαιοι στρατιῶται συγκροτοῦνται εἰς δύο γραμμάς,

εις διακοσίους πεντήκοντα περίπου άνδρας άνερχόμενοι. Οι όμηροι προηγούνται τής φάλαγγος. Έν τή τάξει ταύτη διαβαίνουνσι διὰ τών χαλασμάτων, ενϋ διπλή έλληνικου ίππικου γραμμή φράσσει εκατέρωθεν τήν οδόν. Κατ' αὐτήν τήν στιγμὴν ομάδες τινές στρατιωτῶν πλησιάζουσι τὸ άριτερόν τής φάλαγγος. Ὑβρεις ανταλλάσσονται. Ρουμελιώτης τις άρπάσας τὸ όπλον Ἄλβανου πειράττι νὰ τὸ άπισπάττι τῶν χειρῶν αὐτοῦ. Οὗτος άνθίσταται· κατὰ δὲ τήν φιλονεικίαν τὸ όπλον, όπερ ἦτο πλήρες, εκपुरσοκροτεῖ, χωρὶς εν τούτοις νὰ πληγώση τινά. Πάραυτα ἡ σφαγή άρχεται. Γενικός πυροβολισμός εξαπλώνει κατὰ γῆς μέγα μέρος Τούρκων. Οι Ἕλληνες σπαθίζοντες άποτελειώνουσι τούς τραυματίας και σκυλεύουσι τούς νεκρούς.

Ἄλβανοί τινες κατάρθωσαν νὰ φθάσωσιν εις τὰ τελευταῖα χαρακώματα κατεχόμενα υπό τοῦ Κώστα Βότσαρη και τοῦ Νικήτα· άλλ' εκεῖ πάλιν ύπεστησαν τὸ πῦρ τῶν τουρκικῶν προφυλακῶν. Ὑπερδιακόσιοι Γκέκαι εὔρον τὸν θάνατον εν τῇ όλεθρία ταύτῃ ἡμέρα, και πάντες οὔτοι οι Γκέκαι ἦσαν ἥρωες. Ὁ Ρεσίτ, όταν ἠγγέλθη αὐτῷ ἡ φοβερά καταστροφή, εδέιχθη τοσοῦτον συγκεινημένος, όσον δὲν προσεδόκα τις παρὰ Τούρκου από τοσοῦτου μακροῦ χρόνου ειθισμένου εις τήν κατφρόνησιν τής ανθρωπίνης ζωῆς. «Ὁ Θεός δὲν θ' άφήση, ειπεν, άτιμώρητον τήν άπιστίαν ταύτην». Ὁ στρατηγός Γόρδων, παραττάς και κατὰ τήν σφαγήν τής Τριπόλεως, άπεγοητεύθη, ενεκα τής νέας ταύτης άθεμιτουργίας και παραιτηθεῖς τῶν καθηκόντων τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τοῦ πυροβολικοῦ άπεμακρύνθη όριστικῶς πολεμικοῦ θεάτρου εν ᾧ τοσαῦται συνετελοῦντο ώμόττητες. Ὁ Τσώρτς και ὁ Κόχραν εφάνησαν επί στιγμὴν διατεθειμένοι ν' ακολουθήσωσι τὸ παράδειγμα αὐτοῦ· μετέγων όμως μετὰ μικρόν. Ὁ Τσώρτς ανέλαβε τήν επιδεικτικῶς παραιτηθεῖσαν άρχηγίαν, ὁ δὲ Κόχραν άπηθύθιεν ἡμερησίαν διαταγήν πρὸς τούς ναύτας αὐτοῦ συγχαίρων αὐτοῖς· διὰ τήν μὴ συμμετοχὴν αὐτῶν εν τῇ σφαγῇ τοῦ Πειραιῶς.

Μετὰ τήν καταστροφήν τής μονῆς τοῦ αγίου Σπυρίδωνος και τήν ένωσιν τῶν δύο ελληνικῶν στρατοπέδων επήλθε παῦλά τις τῶν πολεμικῶν κινήσεων άμφοτέρωθεν. Ἡ στρατιὰ τής Ἀττικῆς προσεπάθει νὰ χωρήση πρὸς τήν πεδιάδα εγείρουσα ταμπούρια άπέναντι τῶν τουρκικῶν. Ἡ δὲ τουρκικὴ στρατιὰ έστρατοπεδευμένη ενώπιον τῶν Ἀθηνῶν ίστατο εν άμύνη και πρὸ παντός ἤσχολεῖτο εις μεταγωγὴν τῶν επιτηδείων εκ τής Θεσσαλίας. Τῇ 26 Μαρτίου, ὁ Ρεσίτ εῖχε λάβῃ εκ τῶν ενδοτέρω χίλια πεντακόσια φορτία διπυρίτου και έπτακοσίας χιλιάδας γροσίων. Πάντα ταῦτα εμβιασθέντα εν Βόλφ μετηνέχθησαν διὰ θαλάσσης εις Χαλιίδα και Ὠρωπόν. Εἰς Βόλον λοιπόν ἦτο βεβαιότερα ἡ παρεμπόδις και καταστροφή τῶν τοιούτων βοηθειῶν. Οὔτε ὁ Κωλέττης, οὔτε ὁ Ἐϊδεκ εῖχον ευδοκιμήση εν ταῖς εκστρατείαις αὐτῶν. Ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ χωρὶς νὰ ζητήση άποβατικόν τι σῶμα, γινώσκων καλῶς ὅτι άπαιτοῦνται στρα-

τιῶται λίαν εὐσταθεῖς καὶ ἡσυχήμενοι ὅπως τολμήσῃ τις νὰ τοὺς ρίψῃ εἰς τὴν γῆν ἄνευ προηγουμένης ἀναγνωρίσεως καὶ ἀγάγῃ αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ ἀπροόπτου, ἀνήχθη τῇ 20 Ἀπριλίου ἐπὶ τῆς «Καρτερίας», διεισέδυσεν εἰς τὸν παραση- τικὸν κόλπον, ἤρπασε πέντε μεταγωγικά, κατεπόντισε τέσσαρα ἄλλα, καὶ ἄνευ- ρῶν παρὰ τὸ Τρίκερι, ἐν τῷ βορείῳ στενῷ τῆς Εὐβοίας, πολεμικὸν πάρωνα ὀρμουῖντα ἐν τινι κολπίσκῳ, ἐνέπρησεν αὐτὸν ἐντὸς τινων στιγμῶν διὰ τῶν πεπυ- ρακτωμένων αὐτοῦ ὀβίδων.

Εὐτυχέστερος τοῦ Φαβιῆ καὶ τοῦ Γόρδωνος, ὁ Ἄστιγξ μόνον ἐπιτυχίας ἠρίθ- μει. Ἡ τύχη αὐτοῦ ἄλλως λίαν εὐχερῶς ἐρμηνεύεται. Ἐνήργει μόνος καὶ δὲν ἠναγκάζετο, ὡς οἱ λοιποὶ φιλέλληνες, νὰ μεταβληθῇ εἰς Ἕλληνα ἐξ ἀπελπισίας ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς Ἑσπερίους. Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἰδέαι καὶ τὰ ἀνατολικά ἔθιμα εὐρίσκοντο ἐν τῇ Ἀνατολῇ διαρκῶς ἀπέναντι ἀλλήλων, εἰς ἀδιάλειπτον δηλαδὴ ἀντίκρουσιν. Ἡδὴ Τσώρτς καὶ Καραϊσκάκης δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ συνεννοηθῶσιν. Ὁ μὲν Καραϊσκάκης ἐπέμενε νὰ ἐξακο- λουθῆσωσι διὰ τῆς σκαπάνης ὀδεύοντες περισεκεμμένως πρὸς δυσμάς, ἐπιωφε- λούμενοι ἐκ τοῦ ἐδάφους, ἐρειδόμενοι ἐπὶ τῆς ὀφρύος τοῦ δάσους, χωροῦντες αἰεὶ ὑπὸ σκέπην. Ὁ ἀρχιστράτηγος ἤθελε νὰ μεταβάλῃ τὴν βᾶσιν τῶν ἐνεργειῶν καὶ ἀποβαίνων ἐν Φαλήρῳ νὰ διέλθῃ τὴν γυμνὴν καὶ ἀδενδρον πεδιάδα κατευ- θυνόμενος ἐπὶ τὴν Ἀκρόπολιν. Πιθανῶς ὁ Καραϊσκάκης ἤθελε μέχρι τέλους ἀν- τιστῆ κατὰ τοιοῦτου σχεδίου· ὀλεθρία ὅμως βολὴ ἀνήρπαξε τῇ Ἑλλάδι, τῇ 4 Μαΐου 1827, τὸν γενναῖον καὶ δεξιὸν αὐτῆς στρατηγόν. Ἀψιμαχία τις συνε- κροτήθη ὑπὸ Ἀλβανῶν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τινων τουρκικῶν ὄχρω- μάτων· ἡ ἄνευ δὲ διαταγῆς ἀρξαμένη συμπλοκὴ αὕτη ἐλάμβανε διαστάσεις. Ὁ Καραϊσκάκης τότε ἰθεώρησεν ὅτι ὤφειλε νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρα- τευμάτων ὅπως κανονίσῃ τὴν κίνησιν. Ἐκεῖ ἐβλήθη ὑπὸ σφαιρας ἥτις διεπέρασε τὸ σῶμά του. Ἦτο τότε τετάρτη μετὰ μεσημβρίαν· τῇ δεκάτῃ ἑσπερινῇ ὥρα παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ἐν αὐτῷ ἐξέλιπεν, οὐχὶ ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὁ τελευταῖος τῶν παλαιῶν ἀρματωλῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης μόλις εἶχεν ἀποβιώσῃ καὶ ὁ στρατηγὸς Τσώρτς ἡσχολεῖτο νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον εἰς ὃ παρέσυρε καὶ τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς. Τῇ 6 Μαΐου 1827, σῶμα τρισχιλίων ἀνδρῶν, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ πυροβολαρχίας τεσσάρων πυροβόλων τῶν 6, ἀπέβη ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Φαλήρου παρὰ τὴν Κωλιάδα ἄκραν. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐμελλε νὰ προσβάλῃ τὰς πλησιεστάτας τῇ Ἀκροπόλει θέσεις, ἐνῷ τὸ κύριον σῶμα, ἐξ ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν, ἤθελεν ἐκτελέσῃ ἐπί- δεξιῖν ἐκ τοῦ ἐλαιῶνος. Κακῶς ληφθέντα μέτρα, ἔλλειψις συνεννοήσεως ἢ ζήλου, κατέλιπον τὴν φάλαγγα τῆς Κωλιάδος ἄκρας ἀνυποστήρικτον. Τὸ πρῶτον ἀπό- σπασμα, συγκείμενον ἐκ τακτικῶν καὶ Σουλιωτῶν, προέβη εἰς τὴν πεδιάδα, ἐνθα ἤρξατο χαρακούμενον διὰ δεμάτων φρυγάνων καὶ χόματος, ὅταν ἐκυ-

κλώθη εξαίφνης ὑπὸ δισχιλίων Τούρκων ἰππέων, τοῦ Ῥεσίτ-πασσᾶ διευθύνοντος αὐτοπροσώπως τὴν ἐπέλασιν, καθ' ἣν ἔτραυματίσθη ἐλαφρῶς κατὰ τὴν χεῖρα. Εἰς ὀλιγώτερα τῶν δέκα λεπτῶν ἢ ὑποχώρησις τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὀλοσχερής. Ἡ πρωτοπορεία κατεσπαθίσθη ἐπὶ τῶν χαρακωμάτων αὐτῆς· ἡ ὀπισθοπορεία ἔφυγε ταχέως πρὸς τὸ παράλιον, καθ' ἣν στιγμήν ὁ μὲν Τσώρτς κατήρχετο τῆς πορείας, ὁ δὲ Κόχραν ἀπέβαινεν. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ περιπέσωσιν ἀμφοτέροι εἰς χεῖρας τῶν ὀθωμανῶν. Ὁ Κόχραν, ὅπως φθάσῃ τὴν λέμβον ἐφ' ἧς διεσώθη, ἠναγκάσθη νὰ ῥιφθῆ εἰς τὴν θάλασσαν. Μόνον δὲ τὸ πῦρ τῶν πλοίων σαρωῶν τὴν παραλίαν ἀνεχαίτισε τοὺς διώκοντας Δεληῆ. Περί τοὺς χιλίους πεντακοσίους Ἑλληνας ἀπωλέσθησαν, ἐν οἷς δεκατέσσαρες φιλέλληνες καὶ διακόσιοι ὀγδοήκοντα ἕξ ἄνδρες τοῦ τακτικοῦ σώματος διοικούμενοι ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου Ἰγγλέση. Οἱ Τούρκοι ἀπαγαγόντες διακοσίους τεσσαράκοντα αἰχμαλώτους εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, καὶ ἀναγκάσαντες αὐτοὺς νὰ γονυπετήσωσι, ἐκαρτόμνησαν διακοσίους τριάκοντα ὀκτώ. Ὁ νεαρὸς Δημήτριος Καλλέργης, βαρέως κατὰ τὴν κνήμην τραυματισθεὶς καὶ ὁ σουλιώτης ὄπλαρχηγὸς Γεώργιος Δράκος ἐζήρεθησαν τῆς γενικῆς σφαγῆς, ὑποσχεθέντες εἰς τοὺς Ἀλβανούς, βαρέα λύτρα. Ἐκ τῶν δύο μόνος ὁ Καλλέργης ἠδυνήθη νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ συνθεθεμένα, στοιχίσας τέσσαρας χιλιάδας πεντακόσια δίστηλα καὶ ἓνα ἵππον εἰς τὸν ἀδελφόν του. Ὁ δὲ Δράκος ἀπελπισθεὶς νὰ δυνηθῆ νὰ συναθροίσῃ τὸ ἀπαιτούμενον πρὸς ἀπολύτρωσίν του ποσόν, γυτοκτόνησεν, ὡς λέγεται, ἐν τῇ φυλακῇ. Μεταξὺ τῶν ἀποκεφαλισθέντων αἰχμαλώτων εὕρισκτο καὶ γάλλος τις φιλέλλην, Πασκάλ τούνομα, οὐτινος πολλὰκις εἶχε θαυμασθῆ ἡ ἀνδρία ὑπὸ τῶν συστρατιωτῶν αὐτοῦ ἐν τῇ πεδίῳ τῆς μάχης, δὲν διεψεύσθη δὲ καὶ ἐν τῇ ὑψίστῃ ταύτῃ δοκιμασίᾳ.

Ἡ παρὰ τὴν Κωλιάδα ἄκραν ἦττα ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν στρατοῦ ἀπολέσαντος τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τοὺς ἀρχηγούς του. Τὰ λείψανα τῆς ὑπὸ τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τσώρτς τοσοῦτον ἀτυχῶς ὀδηγηθείσης στρατιᾶς ἐπεβιάσθησαν κατὰ τὴν ἐσπέραν· ἀποσυρθέντα δὲ ἐπὶ τῶν ἀμυντικῶν ὑψωμάτων τοῦ Φαλήρου μετέδωκαν εἰς αὐτὰ τὸν πανικὸν καὶ τὴν ἀποθάρρυνσιν. Ἐν τρισὶ ἡμέραις πλείονες τῶν τρισχιλίων ἀνδρῶν ἐγκατέλειπον τὸν στρατόπεδον. Ὁ στρατηγὸς Τσώρτς καὶ αὐτὸς ὁ Κόχραν, ἐθεώρησαν τὰ πάντα ἀπολεσθέντα· ἐν δὲ τῇ ἀμνηχανίᾳ αὐτῶν, δὲν ἐδίστασαν ν' ἀπευθυνθῶσιν εἰς Γάλλον τινὰ πλοίαρχον. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἡρας» παρεκλήθη νὰ μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ πασσᾶ. «Ἐδοκίμασα πάντα τὰ μέσα, ἔγραψεν αὐτῷ ὁ ναύαρχος Κόχραν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς φρουρᾶς τῶν Ἀθηνῶν· δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ κατορθώσω. Ἐφ' ὑμᾶς μόνον ἐλπίζω ὅτι θέλετε πράξῃ τι ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν οἵτινες γενναίως ἐξετέλεσαν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον αὐτῶν». Ὁ δὲ στρατηγὸς Τσώρτς εἰδοποιεῖ τὸν συνταγματάρχην Φαβιὲ περί τῶν ἐπικειμένων διαπραγματεύσεων. «Ἡ ἀνδρία, ἡ καρ-

τερία, ἔλεγεν αὐτῷ, μεθ' ὧν ὑπερησπίσατε μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ ὑπὸ τὴν ὑμετέραν διοίκησιν φρούριον καθιστῶσιν ἀπεριόριστον τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐμπιστοσύνη μου. Δὲν δύναμαι, νομίζω, νὰ παράσχω ὑμῖν μεγαλειτέραν ἀπόδειξιν ἐκτιμῆσεως ἢ ἐξ ὀλοκλήρου ἀναθέτων εἰς τὴν ὑμετέραν φρόνησιν τὴν διατύπωσιν τῶν ἀναγκαίων τῆς συνθηκολογήσεως ὄρων».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Συνθηκολογήσις Ἀθηνῶν. Συνθήκη Λονδίνου 5 Ἰουνίου καὶ 6 Ἰουλίου 1827

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ στρατηγὸς Τσώρτς ἀπηύθυνε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τῷ συνταγματάρχῃ Φαβιέ, ἡ Ἀκρόπολις περιελάμβανε ἀκόμη χιλίους τετρακοσίους μαχητάς· διενέμοντο δ' ἐν αὐτῇ καθ' ἑκάστην δύο χιλιάδες διακόσαιοι μερίδες, εἰ καὶ ἀληθῶς ἑκάστη τῶν μερίδων τούτων συνέκειτο ἐξ ὀλίγης κριθῆς καὶ δύο λιτρῶν ὕδατος. Διὰ τῆς τοιαύτης φειδοῦς ἤλπιζον οἱ πολιορκούμενοι ὅτι ἤθελον δυνηθῆν ἢ ἀνθέξασαι μέχρι Σεπτεμβρίου. Ἡ καύσιμος ὕλη εἶχεν ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐκλίπη, τῶν πάντων καέντων μέχρις αὐτῶν τῶν διευθετῶν τῶν πυροβόλων, ὧν ἑπτὰ μόνον ὑπελείφθησαν ἐν ἐνεργείᾳ. Πρότασις συνθηκολογήσεως τῷ σερασκιέρ μετὰ τὴν σφαγὴν τοῦ Ἀγίου Σπυριδῶνος, πᾶς τις ἔννοεῖ, δὲν ἦτο εὐχερής. Ὁ Τσώρτς καὶ ὁ Κόχραν μὴ ἐλπίζοντες αὐτοὶ νὰ ἐπιτύχωσι, δὲν εἶχον ἄδικον ὑπολογίζοντες ἐπὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κυβερνήτου τῆς «Ἡρας». Ὁ ἐπιβαίνων τῆς φρεγάτας ταύτης πλοίαρχος ἦτο ἀναμφισβητήτως εἰς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀξιωματικῶν τοῦ γαλλικοῦ ναυτικοῦ. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δύο ἀξιωματικοὶ ἔφερον τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὁ πλοίαρχος Ἰάκωβος Λὲ Μπλάν, κυβερνήτης τοῦ βρικίου «Θωρακοφόρου» καὶ ὁ πλοίαρχος Λουδοβίκος Λὲ Μπλάν, ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἡρας», ἀρτίως καταπλεύσας ἐκ Σαλαμῖνος ὅπου ἀπὸ μηνὸς ἐναυλόχει ἡ φρεγάτα «Πώμωννα», ὑπὸ τὸν κόμητα Ρεβερσῶ. Ὁ κυβερνήτης τοῦ «Θωρακοφόρου», ναύτης δεδοκιμασμένος, ἀπέθανε πλοίαρχος τῷ 1833· ὁ δὲ τῆς «Ἡρας» ἐγένετο ἀντιναύαρχος, διοικητὴς τοῦ ναυστάθμου τῆς Βρέστ, πρόεδρος τμήματος ἐν τῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας.

Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κόχραν ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα τῇ ἑσπέρᾳ τῆς ἐβδόμης Μαΐου. Τῇ πρωΐᾳ τῆς ὀγδόης ὁ πλοίαρχος Λὲ Μπλάν εἰσῆρχετο εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ σερασκιέρ. «Ἡ ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἐξοχότητος ἐπιδειχθεῖσα ἀξία, ἔλεγεν αὐτῷ, ἐγγυᾶταί μοι περὶ τῆς εὐγενείας τῶν αἰσθημάτων ὑμῶν. Πέποιθα δέ, ὅτι δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας ταύτης θέλετε καταδείξῃ εἰς ὀλοκλήρον τὴν Εὐρώπην ὅτι οὐδέποτε ἐπεθυμήσατε τὴν ἀνωφελῆ χύσιν τοῦ αἵματος

καὶ τὸν ἐξαναγκασμὸν τοῦ πολεμίου, προστρέχοντες εἰς τὴν ἐπιείκειαν ὑμῶν μετὰ εὐγενῆ ἀγῶνα, εἰς ἀπεγνωσμένην ἀντίτασιν». Τὸ πρῶτον τοῦτο διάβημα ἐγένετο δεκτὸν παρὰ τοῦ Ῥεσίτ μετ' εὐοιῶνου προσηγείας. Τῇ δὲ ἐνδεκάτῃ Μαΐου ὁ Λέ Μπλάν ἀκολουθούμενος ὑπὸ συνοδίας μετέβαινεν εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ πασσᾶ. Πρῶτος ὁ Ῥεσίτ ἐξωμάλυνε τὸ ἔδαφος: «Ἐν ἡ θέσει εὐρίσκονται οἱ Ἕλληνες, δὲν δύνανται νὰ ἐπιβάλωσιν ὄρους· πολὺ δ' εὐτυχεῖς πρέπει νὰ θεωρήσωσιν ἑαυτοὺς ἀποδεχόμενοι τὰς παραχωρήσεις ἡμῶν. Ἴδου αἱ προθέσεις μου:

«Ὁ συνταγματάρχης Φαβιέ τηρῶν τὰ ὄπλα του δύναιτο ν' ἀποσυρθῆ ἐλευθέρως συναποφέρων καὶ τὰς ἀποσκευάς του. Τῆς αὐτῆς εὐκολίας θέλουσιν ἀπολαύσει καὶ τὰ στρατεύματα τῆς φρουρᾶς εὐθύς ὡς καταθέσωσι τὰ ὄπλα. Ὅσοι τῶν στρατιωτῶν, ὑπήκοοι ὀθωμανοί, ἐπιθυμοῦσι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ σουλτάνου, γενήσονται δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ τερασκιέρ, μετὰ τοῦ αὐτοῦ μισθοῦ καὶ τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων τῶν στρατιωτῶν τοῦ σώματος ἐν ᾧ καταταχθήσονται».

Ὁ Ῥεβερσῶ ἀνέλαβε, συνοδευόμενος ὑπὸ ὀθωμανοῦ ἀξιωματικοῦ νὰ μεταβιβάσῃ τὸ τελεσίγραφον εἰς τὸν συνταγματάρχην Φαβιέ· τῇ τετάρτῃ δὲ καὶ ἡμετεῖα ὄρα ἐπέστρεψεν. Ἄλλὰ τίς ὑπῆρξεν ἡ ἔκπληξις τοῦ πλοίαρχου Λέ Μπλάν ἀναγινώσκοντος τὴν ἀπάντησιν ἣν ἐκόμιζεν αὐτῷ ὁ κυβερνήτης τῆς «Πωμώνης»! «Εὐρίσκεσθε ἐν πλάνῃ, ἔγραφεν ὁ συνταγματάρχης Φαβιέ. Δὲν διδικῶ ἐνταῦθα, ὅπου εὐρίσκομαι ἐκ τύχης. Διαβιβάζω τὴν ἐπιστολὴν ὑμῶν πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῆς Ἀκροπόλεως.» Ἡ ἀποτυχία αὕτη, παράδοξος ἐκ πρώτης ὄψεως, ἐνέπνευσε δυσθυμίαν τινὰ τῷ πασσᾶ. «Πῶς, εἶπε τῷ πλοίαρχῳ Λέ Μπλάν, ἀναλαμβάνετε διαπραγματεύσεις διὰ τὸν φρούραρχον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ δὲν γινώσκετε τίς οὗτος;» Ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἡρας» εἶχε πρόχειρον μέσον ἐξηγήσεως τῆς ἀπάτης του, θέτων ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ πασσᾶ ἀντίγραφον τῆς πρὸς τὸν Φαβιέ γραφείσῃς ὑπὸ τοῦ Τσώρτς ἐπιστολῆς. Τῇ πρώτῃ τῆς δωδεκάτης Μαΐου, ὁ ἀρχιστράτηγος εἰδοποιηθεὶς ἐπηνώρθου τὸ σφάλμα του. Ἀπηυθύνετο «πρὸς τὸν διοικητὴν καὶ λοιποὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει σωματάρχας». «Ἐχομεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐπίσημον μετὰφρασιν τοῦ περιέργου τούτου ἐγγράφου. «Πλεῖστοι πάσχοντες, ἔλεγεν ὁ στρατηγὸς Τσώρτς, εὐρίσκονται ἐγκλεισμένοι ἐν τῇ Ἀκροπόλει· ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος ἀγαπητὰ εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἅπερ ἐπιθυμῶ νὰ σώσω ἀπὸ τῆς καταστροφῆς. Διατάττω συνεπῶς ὑμᾶς νὰ ἀποδεχθῆτε τὴν ἐγκλειστον συνθήκην. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Ἡρας» ἔλαβε πάντα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα πρὸς ὑμετέραν ἀσφάλειαν». Νῦν ἀποστέλλεται εἰς Ἀκρόπολιν ὁ ὑπάρχων τῆς «Ἡρας», ὑποπλοίαρχος Λαβῶ· ἐπανάρχεται ὁμῶς μετ' ἀπαντήσεως χείρονος τῆς πρώτης. Οἱ σωματάρχαι Νικόλαος Κριεζώτης, Στάθης Κατσιογιάννης, Μαιμούρης, Εὐ-

μορφόπουλος, Ἱερώνυμος Φωκᾶς, Μῆτρος Λέικας, Βλαχόπουλος, Ζαχαρίτσας διεκέρυττον τῷ πλοιάρχῳ Λε Μπλάν «ὅτι: τὸν ἡγχαρίστου πολὺ διὰ τὸν κόπον ὃν ἀνέλαβε ὑπὲρ αὐτῶν». — «Δὲν ὑπάρχουτιν, ἔλεγον, ἐνταῦθα ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, ὡς φέρει τὸ πεμφθὲν ὑφ' ὑμῶν σχέδιον συνθηκολογήσεως, ἀλλ' Ἑλληνες ἀποφασισμένοι ν' ἀποθάνωσιν ἢ νὰ ζήτωσιν ἐλευθεροί. Ἐὰν ὁ Κιουταχῆς (ὡς ἀπεκαλεῖτο παρ' Ἀθηναίοις ὁ Βεζύρ Ρεσίτ πρῶην πασσᾶς Κιουτάγιας) θέλει τὰ ὄπλα ἡμῶν, ἄς ἔλθῃ νὰ τὰ λάβῃ!»

Ἡ ὑπερήφανος αὐτῆ ἀπάντησις διαβιβασθεῖσα εἰς τὸν πασσᾶ ἐπήγαγε φυσικῶς τὴν λήξιν τῶν διαπραγματεύσεων. Ὁ Ρεσίτ ἐν τούτοις δὲν ἐφάνη ὑπερμέτρως ἐξωργισμένος. Ἀ' Ἐπὶ τῇ ὑμετέρᾳ παρακλήσει, ἔγραψε τῷ Λε Μπλάν, καὶ τὴν μετὰ τῶν ἡμετέρων κρατῶν κρατοῦσαν φιλίαν εὐλαβοῦμενος συγκατετίθη καὶ εἰς δεῦτερον διᾶβημα παρ' ἀνθρώποις εἴτινες ληθμονοῦσι τ' ἀπέναντι ἀθῶου πλήθους καθήκοντα αὐτῶν. Ἰδέτε μεθ' οἷας ἰταχυότητος ἀπαντῶσιν! Δύναμαι τοῦλάχιστον εἰπεῖν ὅτι τὰ πάντα μετῆλθον ὅπως φανῶ ὑμῖν εὐάρεστος».

Τοιαύτην δὲ γλῶσσαν μετήρχετο ὁ Κιουταχῆς, καθ' ὃν χρόνον ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν ἐπικουρία, ἀπὸ μακροῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπελθοῦσα, ἀφικνεῖτο τέλος παρ' αὐτῷ. Ἡ ἀποσύθεσις τουναντίον εἶχεν ἀρχίσῃ ἐν τῷ ἑλληρικῷ στρατῷ. Ὁ στρατηγὸς Τσῶρτς, ἐνοῶν τὴν σπουδαιότητα τῆς διατηρήσεως τῶν ὑψωμάτων τοῦ Φαλήρου ἠθέλησε νὰ περιχαρᾶκωθῇ ἐν αὐτοῖς· ἡ ἄκρα ὅμως στέρῃσι τῶν ἐπιτηθειῶν ἐν ἣ ἐγκατελείφθη, ἡ ἀνυποταξία τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ τὰ ἐκκενώσῃ. Ἡ ὑποχώρησις ἐξετελέσθη ἐν τάξει, λαβοῦσα χώραν ἐν τῇ νυκτὶ τῆς 27 πρὸς τὴν 28 Μαΐου, τριακοσίων ἀνδρῶν τῆς ὀπισθοπορείας, ὑπὸ τὸν Νικῆταν, συνεχόντων τοὺς Τούρκους εἰς ἀπόστασιν. Ὁλόκληρον τὸ πυροβολικὸν ἐπεβιβάσθη, ἐξαίρεσει δύο πυροβόλων τῶν 18, ἅτινα δυσμετακόμιστα διὰ τὸ μέγα βᾶρος αὐτῶν, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀ' Ἀπεφασίσθη, ἔγραφε τῷ ναυάρχῳ ὁ πλοίαρχος Λε Μπλάν, ὅπως ἡ Ἀκρόπολις, μὴ συνθηκολογοῦσα, ἀναμείνῃ τὸ ἀποτελεσμα νέων ἀποπειρῶν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας· ἐν δὲ περιπτῶσει περιαγωγῆς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, νὰ μιμηθῇ τὸ Μεσολόγγιον».

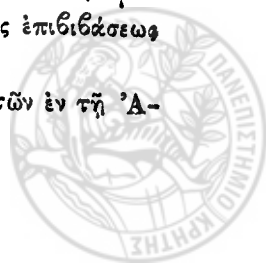
Ὁ στρατηγὸς Τσῶρτς καταλείπων τὰ παρὰ τὸ Φάληρον ὑψώματα ἀπηύθυνεν ἐνθαρρύνσεις τινὰς τοῖς ὑπερασπισταῖς τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκθέτων λεπτομερῶς ὀλόκληρον σχέδιον νέας ἐστρατείας, καθ' ὃ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ λοιποῦ θὰ ἦτο ἡ παρακάλυσις τῶν ἐφοδιοπομπεῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἦδη τὰ παράλια, ἀπὸ τοῦ παγασσητικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Σουνίου ἀκρωτηρίου ἀπεκλείοντο στενωῶς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν στόλων. Ὁ Τσῶρτς παρεσκευάζετο νὰ καταλάβῃ πάσας τὰς κλεισωρείας τὰς ἀγούσας εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ρεσίτ· τὰ δὲ τουρκικὰ στρατεύματα παραπονούμενα νῦν ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφίμων, δὲν ἤθελον βραδύνη νὰ ὑποστῶσι τὸν λιμὸν. Ἄλλως δὲ ὁ στρατηγὸς παρεῖχε πλήρη ἐλευ-

θερίαν ἐνεργείας τῷ συνταγματάρχῃ Φαβιέ. Ἐὰν ὁ συνταγματάρχης ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος, εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ριφθῆ εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ὑμηττοῦ, ὑπερβάς δὲ τοῦτο μέχρι τῆς ἐτέρας ἀκτῆς ἤθελε διασωθῆ ὑπὸ τῶν ἀναμενόντων ἑλληνικῶν πλοίων. Αὐτὸς δέ, μετέφερε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς Αἴγιναν, ἵνα συγκροτήσῃ σῶμα τακτικὸν ἐκ τῶν ἀρίστων στρατευμάτων.

Πᾶσα ἡ λεπτομερὴς αὕτη ἀνάπτυξις δὲν ἠδύνατο νὰ καλύψῃ τὴν προφανῆ ἐγκατάλειψιν. Ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως βλέπουσα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν κατερχομένην τῶν ὑψωμάτων τῆς Μουσουχίας ἠσθάνθη ἑαυτὴν ἀπολλυμένην. «Αἰφνης, λέγει φιλέλλην Ἄγγλος, ἀπώλεσε τὴν θεατρικὴν αὐτῆς στάσιν.» — «Ἀνεμνήσθη, γράφει μετὰ πλείονος δικαιοσύνης ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, ὅτι πρὸ δεκαπέντε ἡμερῶν ἐπετρέπη αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἡ περὶ παραδόσεως διαπραγματεύσεις».

Τῇ πρώτῃ Ἰουνίου 1827, ἡ φρεγάτα «Σειρήν», φέρουσα τὴν σημαίαν τοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Γάλλου μοιράρχου, συνοδευομένη δ' ὑπὸ τῆς κορβέττας «Ἠχοῦς», ἠγκυροβόλει ἐν Σαλαμῖνι. Τῆς φρεγάτας δὲ «Ἡρας» καταλιπούσης τὰ ὕδατα ταῦτα ἀπὸ τῆς προτεραιίας, ὁ ναύαρχος εὗρεν ἐν αὐτοῖς μόνον ἕνα αὐστριακὸν πάρωνα, τὸν «Ἐνετόν» οὗτινος ὁ κυβερνήτης ἀνήλθε παρευθὺς ἐπὶ τῆς «Σειρήνος», ἔχων σπουδαιοτάτην διὰ τὸν ναύαρχον ἀνακοίνωσιν. Ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπεθύμει ν' ἀναλάβῃ τὰς διακοπείσας διαπραγματεύσεις. Πράγματι δὲ τῇ ἐπαύριον 2 Ἰουνίου, ὁ ναύαρχος εὐριτικόμενος ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ σερασκιέρ, ἔλαβεν ἐκ τῶν τουρκικῶν προφυλακῶν ἐπιστολὴν ἀπευθυνομένην αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐν ἣ οὗτοι ἐξέθετον τοὺς ὅρους ὑφ' οὓς ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας οἱ ἐμπόλεμοι συνεζήτησαν τοὺς ὅρους τούτους, ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ναύαρχος ἐπεδείξατο παραδειγματικὴν ὑπομονὴν καὶ ζῆλον ἀκαταπόνητον. Ὁ Κιουταχῆς ἐνέδωκε τέλος, συγκατατεθεὶς εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἀξιώσεις φιλυπόπτου πολεμίου. Οἱ Ἕλληνες ἀπῆλθον τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου· ἐζήτησαν δὲ μετ' ἐπιμονῆς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. «Ὁ τουρκικὸς στρατός, ἔλεγον, πρέπει νὰ ἐκκενώσῃ τὰς θέσεις του ἀποσυρόμενος εἰς Μενίδιον». Ὁ πασσᾶς ἀπεκρίνατο: «Τὸ διαχωρίζον τὴν Ἀκρόπολιν ἀπὸ τῆς Κωλιάδος ἄρκος διάστημα θέλει καταλειφθῆ ἐλεύθερον ὑπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, ἐξαιρέσει τοῦ λόφου τοῦ Φιλοπάππου». Τρεῖς γάλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ πασσᾶ, ὁ Κάφτάν-Ἀγασῆ, ὁ Τσοχαδάρ-Ἀγᾶς, ὁ βοεβόδας Σαλίχ-μπέης καὶ τινες ἄλλοι ἀρχηγοί, ὑποδειχθέντες ὡς ὄμηροι, ἔμελλον νὰ συνοδεύσωσι τὴν φάλαγγα μέχρι τῆς παραλίας καὶ παραμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς μέχρι τῆς ἐπιβιβάσεως καὶ τοῦ τελευταίου στρατιώτου.

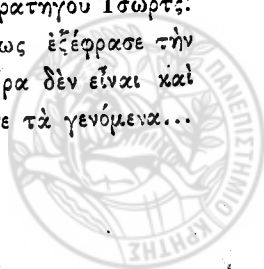
Τῇ πρωτῇ τῆς 5 Ἰουνίου, ἡ συνθήκη ἐγένετο ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Ἀ-



κροπόλει. Οὐδὲν ὅμως ἦτο ὁ κανονισμὸς τῶν πραγμάτων ἐπὶ τοῦ χάρτου· πᾶσαι δὲ αἱ δυσχέρειαι ἐνέκειντο ἐν τῇ ἐκτελέσει συμβάσεως καθ' ἧς ἐξάνιστατο ἡ μνησικακία τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες εἶχον ὀρκισθῆναι ἐκδικήσωσι τοὺς πρὸ μηνὸς ἐν Πειραιεῖ δολοφονηθέντας συμπατριώτας αὐτῶν· γνωπτὸν δὲ ἂν οἱ ὀρεινοὶ οὗτοι ποιοῦνται συνήθως τοιοῦτους ὄρκους ἐπὶ ματαίῳ. Ὁ Ἐρεῖτ συνεκράτησεν αὐτούς διὰ τοῦ ἵππικοῦ του. Τρεῖς ἀξιωματικοὶ γάλλοι καὶ τρεῖς ὀθωμανοὶ προηγοῦντο τῆς φάλαγγος, αὐτὸς δὲ ὁ ναύαρχος μετὰ τῶν τριῶν ἀλβανῶν ἀρχηγῶν οὓς οἱ Ἕλληνες εἶχον ζήτησιν ὀναμαστί ὡς ὀμήρους ἐτάχθησαν ἐν τῇ ὀπισθοφυλακῇ. Ἐν τοιαύτῃ λοιπὸν τάξει ἠδυνήθησαν νὰ κατέλθωσιν εἰς Φάληρον, ἂν ὄχι ἄνευ συγκινήσεως, τυλαχιστον ἄνευ συνωστισμοῦ. Ἐν Φαλήρῳ εὗρον τὰς λέμβους τῶν γαλλικῶν πολεμικῶν πλοίων καὶ ἐνὸς πάρωνος καὶ μῆδ' ἡμιολίας τῆς Αὐτοῦ Ἀποστολικῆς Μεγαλειότητος, αἵτινες καὶ μετήνεγκον τῇ αὐτῇ ἑσπέρα εἰς Σαλαμῖνα χίλια ὀκτακόσια τριάκοντα ὀκτῶ ἄτομα, ἄνδρας, γυναῖκας, παιδιά, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας, μεθ' ὀπλων καὶ ἀποσκευῶν.

Ὅλίγα παραδείγματα θὰ ἠδύνατό τις ν' ἀναφέρῃ συνθηκολογήσεως, ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ πολέμῳ, τοσοῦτον ἐντίμου, τισούτῳ συμφερούσης, τοσοῦτῳ πιστῶς ἐκτελεσθείσης. Ἡ συμφορὰ τοῦ Μεσολογγίου, ἧς ἡ ἀπήχσις ὑπῆρξε τοσοῦτον ὀδυνῆρὰ καθ' ἅπασαν τὴν χριστιανωσύνην, δὲν θὰ ἐπήρχετο ἐὰν ἡ φωνὴ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τῶν Ἰονίων νήσων ἐκέκτητο τὴν ἰσχὺν ταύτην τῆς πειθοῦς ἧτις καθίστα ἐν πᾶσι τοῖς δυσχερεῖσι ζητήμασι τὸν διοικητὴν τῆς γαλλικῆς μοίρας εὐπρόσδεκτον δικαιοτήτην. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ἐρινὺ εἶχε βεβαίως δίκαιόν τι νὰ ὑπολογίζῃ ἐπὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἑλλήνων· πάντα ὅμως τὰ εὐεργετήματα δὲν ἐκτιμῶνται καὶ παραχρῆμα. «Κρίνατε περὶ τῆς ἐκπλήξεώς μου, ἔγραφεν αὐτῷ ὁ στρατηγὸς Τσώρτς, ἀναγινώσκοντος τὴν ἐπιστολὴν δι' ἧς μοὶ ἠγγείλατε ἐπιχειμένην τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἀκροπόλεως, ὑμετέρεα παρεμβάτει. Ὁ στρατὸς μου ἐνισχυθεὶς καὶ σχεδὸν ἀναδιοργανωθεὶς, εὗρίσκετο ἐν κρείττονι νῦν καταστάσει ὀπως βοθηθῆσθαι τὴν φρουρὰν ἢ ὄτε ἐκράτου τῶν παρὰ τὸ Φάληρον θέσεων. Ἐγίνωσκον ὀτι ὁ πολέμιος ἐστερεῖτο ἐπιτηδεῖων· εἶχα κατορθώσῃ νὰ λάβω αὐθεντικὴν ἐκθεσιν τῆς ἐν τῷ φρουρίῳ ὑπολειπομένης ποσότητος σίτου καὶ ὕδατος. Αἱ πρῶται ληφθεῖσαι πληροφορίαι ἦσαν ἀνακριθεῖς. Ἠδυνάμην λοιπὸν νὰ ἀτενίσω πρὸς τὰ πράγματα ὑπὸ ἀλλοίαν ὀψιν ἢ ὀτε ἀνεπαρκεῖς ἔχων περὶ τῆς καταστάσεως πληροφορίας, ἐπεδοκίμαζον τὸ παρὰ τῷ πλοιάρχῳ Λὲ Μπλὰν διάβημα τοῦ ναυάρχου Κόχραν».

Ὁ διοικητὴς τῆς γαλλικῆς μοίρας, πνεῦμα λίαν περιεσκεμμένον, ἰδοὺ ἐν τίνι φράσει ἀπήντησεν εἰς τὰς τόσοῦτον ἀδίκους μομφὰς τοῦ στρατηγοῦ Τσώρτς: «Ἐξεπλάγητέ πως μανθάνοντες ὀτι ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἐπαναλήψεως τῶν διαπραγματεύσεων. Μικροτέρα δὲν εἶναι καὶ ἡ ἰδική μου ἐκπλήξις βλέποντος τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐρμηνεύετε τὰ γενόμενα...



Ἡ φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπὸ τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Φαλήρου, δὲν εἶχεν ἄλλο μῆσον σωτηρίας ἐκτὸς τῶν διαπραγματεύσεων εἰς ἃς τὴν ἀνάμιξιν μου ἐθεώρησα ἐπαρκῶς ἐπιτετραμμένην. Τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου, ὡς γινώσκετε, γενικῆ ἀρχηγῆ, ἐπιτρέπουσιν εἰς πᾶσαν φρουρὰν ἣς πᾶσαι αἱ συγκοινωναὶ ἔχουσιν ἐντελῶς ἀποκοπῆ νὰ φέρηται κατὰ τὴν θέσιν ἐν ἣ εὐρίσκεται. Ἡ φρουρά τῆς Ἀκροπόλεως ἐν χερσὶν ἔχουσα διαταγὴν ὑφ' ὑμῶν ὑπογεγραμμένην νὰ χωρήσῃ εἰς συνθηκολόγησιν, περιέστη, διὰ λόγους, οὓς περιττὸν ν' ἀπαριθμῆσω ἐναυῦθα, εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μεριμνήσῃ περὶ ἐπιτυχίας μόνον ὅσω τὸ δυνατὸν καλλιτέρων ὄρων. Ἐπὶ τούτῳ ἀπηυθύνθη πρὸς ἐμὲ. Ἐπιτρέπεται μὲν ὑμῖν, στρατηγέ, νὰ θεωρῆτε κάλλιον πρὸς βοήθειαν τοῦ φρουρίου τὰς ὑμετέρας δυνάμεις τεταγμένας νῦν ἢ ὅτε εἰς ἀπόστασιν βολῆς τυφεκίου ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου προφανῶς ἐπειθον περὶ ἀμέσου βοηθείας· ἐπιτρέπεται ὅμως καὶ ἐμοὶ νὰ σκέπτομαι ἄλλως. Ἐχων γινῶσιν ἀκριβῆ τῆς θέσεως ἐκατέρου τῶν διαμαχομένων, ἐξεπλήρωσα τὸ καθήκον μου ὑπέικων εἰς τοὺς νόμους τῆς φιλανθρωπίας, καὶ μάλιστα μετὰ ζήλου. Ἐλπίζω ὅτι, λαμβάνοντες γινῶσιν τῆς ἐπισυνημμένης συνθηκολογήσεως, θέλετε ἀνομολογήσῃ ὅτι δὲν στερεῖται πλεονεκτημάτων τινων.... Ἐλλείψει ἐλληνικῶν ἐφορκίων, ἠναγκάσθη νὰ μεταχειρισθῶ τὰ σκάφη τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος εἰς μεταφορὰν ὑπερδισχιλίων ἀτόμων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰ μέτρα ἅπερ ἔλαβον ὅπως ἐνθαρρύνω φρουρὰν ἐκ προσφάτων ἀναμνήσεων ἐπτοημένην, παρ' οὐδενὸς ζητῶ εὐχαριστίας».

Ὁ στρατηγὸς Τσώρτς λίαν ταχέως μετεμελήθη ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ αὐτοῦ. Ὁ ἐρεθισμός, οὐτινος ἐπὶ στιγμὴν ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀποτρέψῃ τὸν ῥοῦν ἐπανῆλθε βιαιότερον κατ' αὐτοῦ, κατὰ τοῦ Φαβιέ, κατὰ τοῦ Κόχραν. Ὅπως ὁ Φαβιέ, ὁ ἠρωϊκὸς Φαβιέ, διασωθῆ ἐκ τῆς ὀργῆς τοῦ πλήθους ἐπέστη ἐν Πόρῳ ἀνάγκη ἐγκαθερίζεως αὐτοῦ. «Ἡ ἀχαριστία, ἔλεγεν ὁ στρατηγὸς Τσώρτς τῷ πλοίαρχῳ Λὲ Μπλὰν τῇ 27 Ἰουνίου 1827, εἶναι τὸ ἐλάχιστον ἐξ ὧν γινώσκω ἐλαττωμάτων τῶν Ἑλλήνων». Δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ ἐλάττωμα πάντων τῶν λαῶν καὶ μάλιστα τῶν δυστυχῶν λαῶν; Ἄν ἡ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐδικαιολόγει, καθίστα τούλάχιστον εὐνόητον τὴν βίαν εἰς ἣν ἐξερέπετο καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ἀρίστων ὑποστηρικτῶν ἀγῶνος σχεδὸν ἀπελπίσαντος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην. Σύμπασα ἢ ὑπὸ τοῦ Καραϊσκάκη ἀνακτηθεῖσα Στερεὰ Ἑλλάς δέφευγε τῶν χειρῶν τῶν Ἑλλήνων, συγχρόνως μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκ δὲ τῶν δεκατεσσάρων καὶ δεκαπέντε χιλιάδων ἃς ὁ Τσώρτς καὶ ὁ Κόχραν εἶχον ἐν μηνὶ Μαΐῳ συγκεντρώτῃ πρὸ τῶν Ἀθηνῶν, οὐδὲ εἰς ἕμενε πλέον ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ἐκάστου ἀρχηγοῦ ἀπερχομένου, συναπύγοντος καὶ τοὺς ἑαυτοῦ, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς Ἰουνίου μόλις εἶχον ὑπολειφθῆ χίλιοι ἄνδρες ἐν Σαλαμῖνι. Οἱ λοιποὶ εἶχον καταφύγη εἰς Πελοπόννησον, δισπατμένοι, ἀποτεθρορημένοι καὶ τὸ χεῖριστον ἀποροῦντες χρημάτων. Ὑπὸ τοιοῦτους δὲ ὄρους τὰ λείψανα

τῆς στρατιᾶς τοῦ Καρκαϊτικῆς καὶ τοῦ Τσώρτς ἐκινδύνευον νὰ συναντήσωσι τὸν Ἰμβραήμ κύριον ἤδη τῶν ἐπαρχιῶν Γαστούνης καὶ Βαστίτσης. Καὶ ἡ Κόρινθος δ' αὐτῆ ἐκινδύνευε νὰ πολιορκηθῆ, ἀφοῦ οὐδὲν πλέον παρεκώλυε τὸν Ῥεσίτ νὰ προελάσῃ μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Οἱ σπρόκριτοι τῶν περὶ τὰ Μέγαρα χωρίων εἶχον ὑποταχθῆ τῆς δὲ Κορίνθου πιπτούσης, μόνον τὸ Ναύπλιον ἀπέμενε πλέον, τὸ τελευταῖον κατὰ φύγιον, ἡ τελευταία ἐλπίς. «Ἡ κυβέρνησις, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, μεταβίνει προτεχῶς καὶ πάλιν εἰς αὐτό. Ἡ καλῶς ἐφωδισμένη πόλις εἶναι ἀπόρητος, διότι οὐδέποτε θέλουσι δυνηθῆ, οὔτε τολμήσῃ ν' ἀποκλείσωσιν ἐκ θαλάσσης πόλιν ἐφ' ὅσον ἡ Ὑδρα καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπάρχουσιν. Πιθανῶς κατὰ τῆς Ὑδρας θέλουσι κατευθυνθῆ τὸ θέρος τοῦτο αἰ ἐξ Αἰγύπτου μήπω ἀφικόμεναι ἐπικουρίαι. Ἐὰν ἡ προσβολὴ εἶναι ζωηρά, δὲν ἀμφιδάλλω ὅτι θέλει ἐπιτύχῃ. Ἔσται τότε τοῦτο τὸ τέλος τοῦ δράματος.»

Ἡ ἰσχὺς τοῦ Νετζίπ-ἐφρέντη περιέβηκε τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ διὰ τῆς ὑπερτάτης διευθύνσεως τοῦ πολέμου. Δύο πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἐπτὰ φρεγάται, ἐνέα κορβέτται, ἅς ὁ κυβερνήτης τοῦ «Γαλεοῦ» εἶδε τῇ 31 Ἰανουαρίου 1827 ἐν τῷ λιμένι τοῦ Ναυαρίνου, εὐρίσκοντο, τῇ 27 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, προσωρισμέναι ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας. «Ὁ ἀντιβασιλεὺς δύναται νῦν τὰ πάντα, ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος Φλερύ· λέγει εἰς τοὺς ἀκούοντας, ὅτι μετὰ μικρὸν ἐκπλεῖ μετὰ τοῦ στόλου του καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὅπως ἀποπειραθῆ ἐγχειρημάτος τινος κατὰ τῆς Ὑδρας. Θὰ τολμήσῃ ὁμως πράγματι νὰ καταλίπῃ τὴν Αἴγυπτον;»

Οἰαδήποτε καὶ ἐν ἦσαν κατὰ βάθος τὰ σχέδια τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ὁ μετ' ἄκρας δραστηριότητος ἐξοπλισμὸς τοῦ στόλου του δὲν ἔπαυσε οὐδ' ἐπὶ στιγμῆν, ὅπως ἡ ἔτοιμος τῇ 15 Ἰουνίου. Φρεγάτα ἐν Μασσαλίᾳ ναυπηγηθεῖσα ἤγαγεν αὐτῷ γάλλους ἀξιωματικούς οὓς ἀμέσως ἐτοποθέτησεν ἐπὶ διαφόρων πλοίων. Πλοίαρχός τις ἐν ἀποστρατεία ἀνελάμβανε τὸ ἔργον τῆς ὀργανώσεως τοῦ αἰγυπτιακοῦ ναυτικοῦ, ὅπερ μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης διεξῆγεν ἰταλὸς ἀξιωματικός. Ὁ κίνδυνος καθίστατο ὀσημέραι μεγαλύτερος διὰ τὴν Ὑδραν ὁ Κόχραν οὐτινος ἡ δόξα καὶ ἡ δημοτικότης ἠμαυρώθησαν ἐν Φαλήρῳ, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν φήμην του προλαμβάνων τὴν καταιγίδα. Ἀφοῦ συνεκρούσθη ἄνευ ἀποτελέσματος ἐναντίον δύο αἰγυπτιακῶν κορβετῶν καὶ ἐκურίευσε τουρκικὸν τινα ὀπλιταγωγὸν πάρωνα, ἀπεφάσισε συγκεντρῶν πάντα τὰ διαθέσιμα πλοῖα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Αἰγύπτου. Τῇ 16 Ἰουνίου 1827, μετὰ μεσημβρίαν, οἱ ὀπτηρὲς τῆς γαλλικῆς κορβέττας «Νικηφόρου», κυβερνωμένης ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Βιλλενέβ-Μπαρζεμών, ἐσήμανεν εἰκοσιτρία πλοῖα κατευθυνόμενα πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Δὲν ἦτο ἡ ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἀναμενομένη ἐκ Σμύρνης παραπομπή; Ἡ φρεγάτα ἦτις ἐφαίνετο συνοδεύουσα τὸ ἄθροισμα τοῦτο τῶν ἐμπορικῶν πλοίων ἔφερεν αὐστριακὴν

σημαίαν. Ἡ παραπομπὴ ἐν τούτοις ἐπληθιάζεν· ὁ δὲ πλοίαρχος Βιλλενέβ, ἀναγνώρισας ἐν αὐτῇ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, εἰδοποίησε παρευθὺς τὸν πρόξενον καὶ τινὰς ἐμπόρους. Παρὰ τὰς συνθηεῖς αὐτοῦ ὁ ἀντιβασιλεὺς διάγων τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν τῇ ἐξοχῇ προσέδραμε διατάττων ν' ἀναχθῶσι παρευθὺς τὰ ἔτοιμα πλοῖα καὶ ὀπλισθῶσι τὰ πυροβολεῖα. Τουρκικὸς πᾶρων περιπλῶν πρὸ τοῦ λιμένας θελήσας νὰ διαφύγῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον, εἰσπλέων ἐσπευσμένως εἰς τὸν λιμένα, προσήραξεν. Ἑλληνικὸν πυρπολικὸν ἀποσπασθὲν τοῦ στόλου ἀπέτυχεν ἐμβάλον, δεύτερον ὁμῶς τοιοῦτον ἐπέτυχε κατακαῦσαν τὸ αἰγυπτιακὸν πλοῖον ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν, σωθέντος ἐν τούτοις τοῦ πληρώματος διὰ τῶν ἐφορκίων αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπῆλθε καὶ ἡ νύξ, καὶ μετ' αὐτῆς ἡ συνήθης γαλήνη. Ἡ ἑλληνικὴ στρατιὰ, σαλευομένη ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐνέμεινε εἰς ἀπόστασιν λεύγης περίπου ἀπὸ τῆς πόλεως· ἡ δ' «Ἑλλάς» ἠγκυροβόλησεν εἰς διπλὴν τηλεβόλου βολὴν ἀπὸ τῶν ὑφάλων. Περὶ τὴν δεκάτην ἑσπερινὴν ὥραν, ὁ πασσᾶς ἐπέβη πᾶρωνος προσφάτως ἐκ τῶν ναυπηγείων τῆς Μασσαλίας καθελκυσθέντος. Πάντες δ' οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ ἠκολούθουν αὐτόν. Καταπολέμησις τοῦ Κόχραν, ἔστω καὶ ἠγούμενου τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἦτο ἀνταπόδοσις τῶν ἐν τῇ νήσῳ τοῦ Αἰξ. Τῇ 17, ἅμα τῇ ἑω, δεκατρία αἰγυπτιακὰ σκάφη ἠουνήθησαν τέλοσ ν' ἀναχθῶσιν. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ πλοίαρχος Βιλλενέβ ἐπεσκέφθη τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆ. «Εὖρον, λέγει, αὐτὸν πῦρ πνέοντα καὶ ἐπιθυμοῦντα νὰ προκαλέσῃ μάχην ἀποφασιστικὴν». Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπεμακρύνετο βραδέως πρὸς τὰ βορειοδυτικά. Πυρπολικὸν παρακωλυθὲν ὑπὸ τῆς γαλήνης εἶχεν ἀπολειφθῆ τελευταῖον. Πλήθος αἰγυπτιακῶν λέμβων ἐπέπλευσαν κατ' αὐτοῦ, βεβαίως δ' ἤθελε συλληφθῆ ἂν μὴ ὁ πνεύσας κνέμος ἔσωζεν αὐτό.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν δὲν ἐφαίνοντό που οἱ Ἕλληνες· ἅμα τῇ ἑσπέρᾳ ὁμῶς ἐνεφανίσθησαν καὶ πάλιν πλείοντες ἐκ δυσμῶν, εἰς μεγίστην ἀπόστασιν. Ὁ πασσᾶς ὀλίγας τινὰς μόνον λεύγας ἀπομακρυνθεὶς, νυκτὸς γενομένης πλησιάσας τὴν ἀκτὴν ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ εἰσπλου, ὅπου προσῆλθον καὶ πολλοὶ φρεγάται καὶ κορβέτται μὴ δυνηθεῖσαι ν' ἀναχθῶσι τὴν πρωΐαν.

Τῇ 18 Ἰουνίου, ὡς ἡλίου ἀνατείλαντος, ἅπας ὁ στόλος οὗτος, συγκεείμενος ἐξ εἰκοσιτεσσάρων πλοίων ὧν ἕξ φρεγάται καὶ ὀκτώ κορβέτται, ἀνεπέτασε τὰ ἰστία. Ὁ ἀκάματος πασσᾶς δὲν εἶχε καταλίπη τὸν πᾶρωνα αὐτοῦ. «Τρέχων ἄνω καὶ κάτω, ἔγραφεν ὁ κυβερνήτης τῆς «Νικηφόρου», παρορμαῖ, ἐναρρύνει καὶ ἀπειλεῖ». Ὁ Κόχραν δὲν ἀνέμεινε αὐτόν καὶ ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος μάτην ἠγωνίσθη ὅπως πλησιάσῃ τὸν ἑλληνικόν. Περὶ τὴν ἕκτην μετὰ μεσημβρίαν ὥραν ἀμφοτέροι οἱ στόλοι ἐξηφανίσθησαν. «Ὁ πασσᾶς, — οὕτω περαίνει τὴν ἐνδιαφέρουσαν αὐτοῦ ἔκθεσιν ὁ πλοίαρχος Βιλλενέβ, — ὁ πασσᾶς παρ' ᾧ ἔμεινα

ἐπὶ ὄραν, ἐπανῆλθε τὴν πρωΐαν, διατάξας τὸν στόλον αὐτοῦ νὰ παρακολουθήσῃ τὸν ἑλληνικὸν μέχρι 'Ρόδου· εἶναι δὲ πλήρης πεποιοῦντος ἐπὶ τοὺς ναύτας αὐτοῦ».

Τοῦ ἐπεισοδίου τούτου λαβῶν γνῶσιν ὁ ναύαρχος Δὲ 'Ρινῦ κατενόησε παρευθὺς τὴν βαρύτητα τοῦ γεγονότος. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐν θαλάσῃ καὶ τοὺς Ἑλληνας διώκοντες ἤτό τι σοβαρώτερον καὶ αὐτῆς τῆς παραδόσεως τῶν Ἀθηναίων. «Ἐὰν ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ, ἐνεφανίζετο νῦν πρὸ τῆς Ὑδρας, δὲν θὰ εὕρισκεν ἀντίστασιν, τὰ πάντα δὲ θὰ κατέπιπτον διὰ μιᾶς. Τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος δεινοῦνται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Οἱ ἀρχηγοὶ διαφιλονεικοῦσι, ἐξωνοῦνται μάλιστα ἀλλήλοις τὸ φρούριον τοῦ Ναυπλίου, ὅπερ κατεχόμενον νῦν ὑπὸ Γρίβα τινὸς ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸ καταλάβῃ διὰ δόλου ὁ Κολοκοτρώνης. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις θέλουσα νὰ ἐγκαταστῇ ἐν αὐτῷ ὅπως ἀναμείνῃ τὸν Καποδίστριαν στερεῖται καὶ τῆς πρὸς κατάληψιν καὶ τῆς πρὸς ἐν αὐτῷ διατήρησιν δυνάμεως. Ὁ δὲ στρατηγὸς Τσώρτς μάττην ἀγωνίζεται πρὸς συγχρότησιν σώματος χιλίων ἀνδρῶν ἐν Αἰγίνῃ. Ἀνάγκη σπουδῆς πρὸς ἔγκαιρον μεσολάβησιν».

Ἡ μεσολάβησις! Naί, βεβαίως, ἐν ταύτῃ μόνῃ ἐνέκειτο ἡ σωτηρία· ἀπὸ ἐξ ὅπως ἐτῶν ἐσκέπτοντο περὶ ταύτης χωρὶς οὐδὲν νὰ πράττωσιν. Ὁ πρίγκηψ Μέντερνιχ προτείνων συνδιάσκεψιν ἐν Λονδίῳ, ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας δὲν ἤθελε μετὰ τῆς συνθήκης μὴ φερούσης πρότερον τὴν ὑπογραφὴν τεσσάρων ἐτέρων δυνάμεων. Ἡ Αὐστρία ἔμελλεν οὕτω ὁ τοῦ ζητήματος διαιτητῆς. Ἀγγλία ὅμως καὶ Ῥωσσία ἐματκίωσαν τὸ τέχνασμα δηλοῦσαι ὅτι ἤρκοῦντο εἰς τὴν προσχώρησιν τῆς Γαλλίας. Τῆ 6 Ἰουλίου 1827, μεγάλη συνετελέσθη πρᾶξις. Αἱ τρεῖς δυνάμεις συνεφώνησαν κοινὴν μεσολαβήσεως πρότασιν πρὸς τὴν Πύλῃν καὶ ἀπαίτησιν συγχρόνως ἀμέσου ἀνακωχῆς. Ἀρίστη ἡ ἀπόφασις, πλήρης ὅμως συνεπειῶν. «Ἄγνωστον, ἔγραφεν ὁ γάλλος ναύαρχος μέχρι τίνος σημείου θὰ φθάσῃ ἡ ὀργὴ τῶν Τούρκων ἐν τοῖς λιμέσιν ἐνθα διαμένουσιν οἱ ἡμέτεροι πρόξενοι καὶ ἔμποροι. Ἀναγκάζομαι νὰ καταλίπω φρεγάταν ἐν Σμύρῃν, ἐτέραν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν ἑτερον πλοῖον ἐν Θεσσαλονίκῃ. Αὐστρία καὶ Πρωσσία, ἐκτὸς τῆς συμφωνίας ἀπομείνασαι, ἐπιθυμοῦσι βεβαίως τὴν ἀποχώρησιν τῶν τριῶν πρέσβειων, ὅπως τότε μείνωσιν αἱ μόναι μεσολαβοῦσαι μετὰ τὴν Πύλῃν καὶ αὐτῶν τούτων τῶν ἀναλαβόντων τὴν μεσολάβησιν. Οὐδόλωσ θαυμαστὸν λοιπὸν ἂν οὗτοι συμβουλευέσωσι τοὺς Τούρκους νὰ φανῶσι λίαν ἀπειλητικοὶ κατὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας».

Εὐτυχῶς οἱ φόβοι οὗτοι κατεδείχθησαν μάταιοι. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἠδύνατο ὡς ἄριστα ν' ἀπαντήσῃ τοῖς πρεσβευταῖς «ὅτι πάντα τὰ πρωτόκολλα ἦσαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς χάρτης ἄγραφος· ὅτι ἡ Υ. Πύλη, εἰς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα, οὐδέποτε ἤθελεν ἀποδεχθῆ πρότάσεις· ὁ χρόνος ὅμως καθ' ὃν

τὸ Ἐπτάπυργον ἤνοιγε τὰς πύλας διὰ τὴν ἐλαχίστην κατὰ τῶν ἀπεσταλμένων τῶν χριστιανικῶν δυνάμεων ἀφορμὴν εἶχεν ἀνεπιστρεπτεῖ παρέλθῃ. Ἡ Πύλη διατῆρει μὲν πάντοτε τὸ ὑπερφιάλον ἐκείνο τῶν παρελθόντων χρόνων· δὲν εἶχεν ὅμως πλέον τὴν ὑπερήφανον ἐκείνην πεποιθήσιν ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις. Ὑπελείπετο ὁ μᾶλλον δεικαιολογημένος φόβος τῶν ταραχῶν τοῦ ὄχλου, ἀλλ' ἡ καταστροφή τῶν Γενιτσάρων, τοῦ πολιτικοστρατιωτικοῦ τούτου συρφετοῦ, ψυχῆς πάσης στάσεως, ἐμείου μεγάλως τὸν τοιοῦτον κίνδυνον. Ὁ τουρκικὸς λαὸς ἐμβρόντητος ἔτι ἐκ τῆς αἰμοχαροῦς καταστολῆς τῆς στάσεως τῆς 16 Ἰουνίου 1826, καταβεβλημένος, δὲν ἠσθάνετο πλέον ὀργήν, οὔτε κατ' αὐτῶν τῶν ἀπίστων. Ἡ εὐρωπαϊκὴ λοιπὸν ἐπέμβασις ἐξυπηρετεῖτο ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ὑπὸ τῶν ἀναβολῶν ἄς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐδημιούργει αὐτῇ ἡ αὐστριακὴ διπλωματία. Δὲν ἔπρεπεν ὅμως ν' ἀπαταῖται τις· ὁ γόρδιος δεσμὸς ὑφίστατο πάντοτε. Οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες ἠσχολοῦντο ἀκόμη μετὰ ζήλου εἰς ἐπίλυσιν αὐτοῦ, ὅταν ἐξαίφνης τὸ τηλεβόλον τῶν συμμάχων στόλων ἐκπυρσοκροτῆσαν ἐσυντόμεισε τὸ ἔργον αὐτῶν. Ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν προηγηθεισῶν ἢ ἐπακολουθησασῶν αὐτῇ συνθηκῶν χρονολογεῖται ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ὑποναύαρχος Δὲ Ῥινῦ καὶ ἀντιναύαρχος Κοδριγκτών.— Συνέντευξις τῶν δύο ναυάρχων μετὰ τοῦ Ἰμβραήμ, 22 Σεπτεμβρίου 1827.

Ἡ ἐν Λονδίῳ τῇ 6 Ἰουλίου 1827 ὑπογραφεῖσα συνθήκη ἀνέθετεν εἰς χεῖρας τῶν τριῶν μεγάλων Δυνάμεων τὰ συμφέροντα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἱστορία τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 δύναται νὰ θεωρηθῇ λήγουσα σὺν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Ἡ ἔρις τοῦ λοιποῦ ἐξακολουθεῖ μετὰ τῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας. Οἱ γάλλοι πλοίαρχοι μέχρι τοῦδε ἐξήσκουν ἀπλῶς φιλόανθρωπον ἀποστολήν, ἀπ' ἀρχῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν παρὰ σκόντες τὰς αὐτῶν καταφύγιον ἑπτὰ καὶ πλέον χιλιάδων Ἑλλήνων. Ἀλλ' ἤδη εἰσέρχονται εἰς εὐρύτερον στάδιον ἐνεργείας. Τὰ πάντα προοιωνίζονται ὅτι ἡ ἀρξάμενη διπλωματικὴ στρατεία ἀδύνατον νὰ μὴ λήξῃ ὑπὸ τὸν κρότον τοῦ τηλεβόλου. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὄντως, προφανεστέρα καθίσταται ἡ ἀδυναμία τῆς διπλωματίας ἄνευ προσφυγῆς εἰς μέτρα καταναγκαστικά. Τὰ διαβήματα τῶν πρέσβων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας ἔμμενον ἄνευ ἀποτελέσματος. Τῇ 16 Αὐγούστου, κοινὴ διακοίνωσις ἐπεδόθη τῷ ρέις-ἐφέντη. Ὁ ἀνώτατος οὗτος λειτουργὸς ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ αὐτήν. Οἱ δραγουμάγοι ἀναγκά-

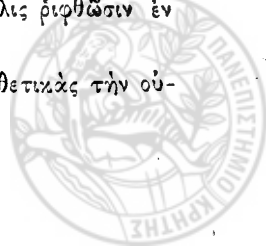
ζονται νά καταλίπωσιν αὐτήν ἐσφραγισμένην ἐπὶ τοῦ σοφᾶ. Τῆ 31 Αὐγούστου δευτέρα διακοίνωσις ἀγγέλλει τῷ Διβανίῳ ὅτι «καὶ τρεῖς Δυνάμεις ἀπεφάτισαν νά ἐπιβάλωσι διὰ τῶν ὄπλων ἀνακωχὴν εἰς τοὺς ἐμπολέμους». Τῆ 9 Σεπτεμβρίου, οἱ πρέσβεις μεταδάντες αὐτοπροσώπως παρὰ τῷ ρεῖς-ἐρέντη, δηλοῦσιν ἐπιτήμως αὐτῷ ὅτι «οἱ σύμμαχοι στόλοι διαταχθήσονται νά παρακωλύσωσι οἰκνδήποτε ὄπλων ἢ στρατιωτῶν ἀποβίβασιν ἐν Πελοποννήσῳ, καὶ ὅτι ἐν ἀνάγκῃ θέλουσιν ἀντιτάξῃ τὴν βίαν κατὰ τῆς βίας». Ἀλλὰ τοιαύτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Διβανίου γενομένη ὑποδοχὴ τῶν ἀνακοινώσεων τούτων, ὥστε ὁ ῥῶστος πρεσβευτῆς Ῥιμπωπιέρ, θεωρεῖ κατῆχόν του νά προσκαλέσῃ τὸν ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ ἡγούμενον τοῦ στόλου τοῦ Τσαρού ναύαρχον Γκρέιγ, νά λάβῃ τὰ ὑπ' αὐτοῦ νομιζόμενα καταλληλότερα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πρεσβείας καὶ τῆς μοσχοβιτικῆς παροικίας. Δύο δὲ μεραρχίαι τοῦ ἐν Βεσσαραβία στρατοῦ προελαύουσιν ἐπὶ τὸν Προῦθον.

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ προῖδῃ τὴν σύγκρουσιν. Ἐγίνωσκε δὲ καὶ πότον δυσαρέστως Ἀγγλία τε καὶ Γαλλία θὰ ὑψίσταντο τὴν ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας διὰ τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς κινήσεων μονομερῆ πίεσιν τῆς Πύλης, ἐνῶ κύριος σκοπὸς τῆς ἐν Λονδίῳ συνθήκης ἦτο ἀκριβῶς ἡ ἀπομακρυνσις τοιοῦτου κινδύνου καὶ ὁ περιορισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως εἰς ἀποκλειστικῶς ναυτικὴν ἐνέργειαν. Ἐπὶ τούτῳ εἰς πρώτην περὶ ἐπικειμένης διπλωματικῆς συνεννοήσεως διάδοσιν, ὁ ναύαρχος ἔσπευσε νά ὑποδείξῃ τὸ μόνον μέσον, τὸ κατ' αὐτὸν δυνάμενον ν' ἀπομακρύνῃ τὰς ῥωστικὰς στρατὰς τοῦ σταδίου. «Πρέπει, ἔγραφε τῆ 28 Ἰουλίου, ἐπιδρῶντες ἐπὶ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ νά καταπέισωμεν αὐτόν, ἔστω καὶ δι' ἀπειλητικῶν ἐπιδείξεων, νά μὴ ἀναμιχθῇ πλέον εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα». Τῆ 9 Αὐγούστου, ἐπικέρχεται μετ' αὐξούσης ἐπιμονῆς εἰς τὴν ιδέαν του. «Ἐάν ὁ πασσᾶς, λέγει, ἐμμένῃ ἐν ταῖς ἀμφιβολαῖς αὐτοῦ, πιθανώτατα πράττει τοῦτο, προβλέπων διάστημα χρόνου ἀρκούν αὐτῷ ὅπως πρὸ τῆς ἐπικιρώσεως τῆς συνθήκης κατενέγκῃ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς Ὑδρας, συμπληρώσῃ δὲ καὶ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήτου. Τί θὰ ὑπελείπετο τότε εἰς τοὺς μεσολαβοῦντας νά πράξωσιν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τούτων;» Οὐδέποτε μέριμνα ὑπῆρξε μᾶλλον δεδικαιολογημένη, οὐδέποτε παρατήρησις ὀρθοτέρα. Ἐάν ἡ ὑπερβάλλουσα βραδύτης δὲν ἐνέκειτο ἐν τῇ φύσει καὶ τῷ πεπωμένῳ τῶν συμμαχιῶν, προφανὲς ὅτι ἐν τῇ ὄρᾳ ταύτῃ ὁ λιμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ἔπρεπε νά εἶναι ἀποκεκλεισμένος. Δυστυχῶς αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις αἰτινες μόναι δύνανται νά δώσωσι κῦρος εἰς τὰ ἐν Λονδίῳ συνθεθειμένα οὔτε συνεκεντρώθησαν καὶ ἀκόμη. Ῥωστικὸς στόλος ἐξ ὀκτώ πλοίων τῆς γραμμῆς, ὀκτώ φρεγατῶν καὶ δύο παρώνων ἀποτελούμενος, μόλις ἐξέπλευσε τῆς Βαλτικῆς. Ὁ στόλος οὗτος καταπλέων εἰς Ἀγγλίαν θέλει ἀποσπάσῃ εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας, ὑπὸ ὑποναύαρχόν τινα ὀλλανδικῆς καταγωγῆς, τὸν κόμητα

Ἔιδεν, μοῖραν συγκροτουμένην ἐκ τεσσάρων πλοίων τῆς γραμμῆς καὶ τεσσάρων φρεγάτων.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν βρετανικῶν δυνάμεων, ἀντιναύαρχος σὺρ Ἐδουαρδ Κόδριγκτων, ἀφίκετο εἰς Σμύρνην μόλις περὶ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ἰουλίου μεθ' ἐνὸς μόνου πλοίου, τῆς «Ἀσίας», ὀγδοήκοντα τεσσάρων τηλεβόλων. Ἡ «Ἀλβιών» καὶ ἡ «Γενούη», ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τοῦ ἐν Λισβῶνι στόλου, εὐρίσκονται ἔτι ἐν Μελίτῃ, μόνον δὲ τῇ 31 Αὐγούστου ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῶ κατορθοῖ ν' ἀγγεῖλῃ ἐκ Μήλου τῷ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν ὑπουργῷ, τὴν διαδοχικὴν ἐμφάνειν τοῦ πάρωνος «Φωκαίνης», τῶν πλοίων τῆς γραμμῆς «Σκηπίωνος» καὶ «Τριαίνης», τῆς «Βρεσλαυίας», τῆς «Προβηγκίας», καὶ τῆς φρεγάτας «Μαχίσσης». Τὸ γαλλικὸν ἀνακτοβούλιον χαίρει ἐν τούτοις ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ δραστηριότητι. «Τοσοῦτον ὀλίγος χρόνος ἀπωλέσθη, γράφει τῷ ναύαρχῳ ὁ κόμης Σαβρόλ, ὑπουργὸς τότε τῶν ναυτικῶν, ὅπως εἰδοποιήσωμεν ὑμᾶς περὶ τῶν ληπτέων μέτρων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης ὥστε αἱ ὁδηγίαι παρεσκευάσθησαν καὶ τὰ πλοῖα ἐξέπλευσαν ἐντὸς τῶν μετὰ τὴν ὑπογραφὴν ὀκτὼ πρώτων ἡμερῶν». Τὰ πλοῖα ὄντως ἐξέπλευσαν, ἀλλ' ὑπὸ τίνος ἀφίκοντο ὅρους; «Δὲν θέλω ἐκταθῆ, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος, ἐπὶ τῆς καταστάσεως, εἴτε ὡς πρὸς τὸ προσωπικόν, εἴτε ὡς πρὸς τὸ ὑλικόν, τῶν πλοίων ἅπερ μοι ἀποστέλλετε. Αἰσθάνομαι τὸ δυσάρεστον ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἔχη ἡ ἔκφρασις παραπόνων ἐν τῇ παρούσῃ ὥρᾳ. Ἐν τούτοις, κύριε Ὑπουργέ, μᾶλλον ἐν τῷ συμφέροντι τῆς ὑμετέρας εὐθύνης ἢ διὰ τὴν ἐμὴν, ὀφείλω νὰ μὴ ἀποκρύψω εἰς ὑμᾶς οἷον βᾶρος ἐπιβάλλουσι τοσοῦτον ἐσπευσμέναι παρασκευαί εἰς τοὺς καλουμένους νὰ θέσωσι ταύτας ἀμέσως εἰς ἔργον. Θὰ ἔλθῃ ἐλπίζω ὁ χρόνος καθ' ὃν, τῶν νέων θεσμῶν καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ναυτικῶν δεόντως ἀναπτυσσομένων, ἔσται ἐπιτετραμμένον νὰ θέτωμεν, χάριν τῆς τιμῆς τῆς σημαίας ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς σπουδαιότητος καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πλοίων τῆς Α. Μεγαλειότητος καὶ τὴν ταχύτητα τοῦ ἐξοπλισμοῦ». Λίαν ἀξιοσημεῖοι λόγοι, ἂν ληθῆ πρὸ πάντων ὑπ' ὅψιν ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἐξηνέχθησαν, λόγοι γόνιμοι οὗς δὲν ἐλησμόνησεν ὁ ναύαρχος γενόμενος ὑπουργὸς ὅτε παρεσκευάζε, τέσσαρα μετὰ ταῦτα ἔτη, δι' ἐνδοξον ἀντίζηλον τὸν λαμπρὸν στόλον τοῦ Τάγου! «Τὰ πληρώματα τῶν δύο ἐκ Τουλώνος πλοίων, ἐξηκολούθει ὁ ναύαρχος, μοὶ φαίνονται ἰσχυρότερα τῶν τῆς Βρέστης, δὲν ἀμφιβάλλω δὲ περὶ τῆς ταχείας αὐτῶν προόδου· παρατηρῶ ὅμως ἐν γένει τὴν ἔλλειψιν καλῶν ὑπαξιωματικῶν. Τὰ μικρὰ πλοῖα ἅπερ ἐπὶ τῆς εἰρήνης ἀπετέλουν τὸ κύριον μέρος τῶν ἐν ἐνεργείᾳ πλοίων συνείπουν εἰς πολλαπλασιασμὸν τῆς κλάσεως ταύτης τῶν ὑπαξιωματικῶν, ἀδιακρίτως ἔστιν ὅτε ἐκλεγομένων, οἵτινες θορυβοῦνται μόλις ριφθῶσιν ἐν μέσῳ πληρώματος πλοίου τῆς γραμμῆς».

Ὁ ὑπουργὸς δέχεται τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοσοῦτον θετικῶς τὴν οὐ-



σίαν, τοσοῦτόν μεμετρημένας τὴν ἔκφρασιν, μετὰ μακροθυμίας τιμώσης αὐτόν. «Ἀνάγκη οἰκονομίας τῶν περιστάσεων, ἀπεκρίνετο τῷ ναυάρχῳ. Μόλις ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐμφανισθέντες ἀναγκαζόμεθα μετὰ ταχύτητος νὰ παρατάξωμεν οὐ σιμκράς δυνάμεις. Τὰ πληρώματα τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο συγκροτούμενα ἀμέσως ἐπεβιβάζοντο· ἡμέρα δὲ τῇ ἡμέρα αὐτὸς ὁ χρόνος τακτοποιεῖ τὰ πράγματα. Ἄν πρὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἐτῶν ἐλέγομεν ὅτι οἱ ναύσταθοι ἡμῶν ἠδύνατο νὰ ὀπλίτωσι πέντε πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ δέκα φρεγάτας, οὐδεὶς θὰ τὸ ἐπίστευεν. Τὸ προσεχὲς ἔτος, δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν διπλάσιον ἀριθμὸν μετὰ μειζονος εὐκολίας. Θὰ ὑπάρχωσι πλείοτεροι ἠτλημένοι ἄνδρες καὶ στελέχη τριάκοντα ἑξ πληρωμάτων».

Τοιαύτη ἐλπίς δικαίως τὸν ὑπουργὸν διαθρύπτουσα, δὲν ἤλάττου ἐν τούτοις τὰς δυσχερείας ἐν αἷς εὐρίσκετο ὁ ναύαρχος, κινδυνεύων νὰ συμπλακῇ πρὸς τὸν πολέμιον μετὰ πλοίων ἄπερ ἀδιστάκτως ἐθεώρει «ἀνίκανα νὰ παρακολουθήσωσι τὰς κινήσεις τῶν δύο ἐτέρων στόλων». Ἐνῶ ὁ «Σκηπιών», ἡ «Βρεσλαυία», ἡ «Τρίαινα», ἡ «Προθηγία», περὶ τὴν «Σειρήνα» ἐν τῷ λιμένι τῆς Πάρου συγκεντρωθεῖσαι, ἐπισκευάζον τὴν ἐξαρτίαν αὐτῶν, συνεπλήρου τὸ ὕδωρ καὶ τὰ τρόφιμα, ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, ὑπὸ τῆς «Ἀλβιδῶνος» καὶ τῆς «Γενούης» ἐνισχυθεὶς, ἠρώτα ἀνησυχῶς τὸν σὶρ Στράτφορντ Κάννιγγ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ σὶρ Ἐδουαρδ Κόδριγκτων, εἰσελθὼν τῷ 1783 εἰς τὸ ναυτικόν, δὲν ἦτο παρεσκευασμένος ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἔργων αὐτοῦ ἐπὶ τὰ περίπλοκα ζητήματα εἰς ὧν τὴν λύσιν ἀπροόπτως ἐκαλεῖτο. Οὐχὶ βεβαίως, ἐν μὲν τῷ στόλῳ τῆς Μάγχης ὑπὸ τὸν λόρδον Χόβ ὑπηρετῶν, παρὰ δὲ τὴν νῆσον τοῦ Γκροά μετὰ τοῦ λόρδου Μπριδπορ μαχόμενος, τὸν «Ἐριώνα» ἐν Τραφαλαγὰρ κυβερνῶν, τὸν «Μπλάκε» ἐν τῇ ἐκστρατεῖα τοῦ Ἑσκῶ, ἐν Κάδιξ καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Καταλωνίας, ἠδύνατο νὰ μάθῃ «πῶς ἔπρεπε νὰ ἐπιληφθῇ, — κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, — τῶν πραγμάτων ὅπως ἐμποδίσῃ τοὺς Τούρκους νὰ ἐξακολουθῶσι τὴν πορείαν καθ' ἧς ἔπρεπε ν' ἀντιταχθῇ χωρὶς νὰ προβῇ εἰς ἐχθροπραξίας κατ' αὐτῶν». — «Ἀναμφιβόλως, ἔγραφε τῷ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῇ τῆς Ἀγγλίας, ταῦτα πάντα σημαίνουσιν ἀποκλεισμόν· ἂν οἱ Τούρκοι ὁμως ἀποπειραθῶσι νὰ διαρρηξῶσι τὸν ἀποκλεισμόν τοῦτον, δὲν θέλομεν ἐπαναγᾶν αὐτούς διὰ τῶν πυροβόλων εἰς τὴν τάξιν ;» Ὁ σὶρ Στράτφορντ ἀνῆκεν εἰς διπλωματικὴν σχολὴν ἧς ἡ τόλμη ἔτεινεν εἰς ἀνάστασιν τῶν παραδόσεων τοῦ Πίτ καὶ τοῦ Σάταμ· διὰ τοῦτο δὲν ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ περικαλύψῃ διὰ λίαν πυκνῆς νεφέλης τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι καθ' ὃν χρόνον διημεῖβοντο ταῦτα δὲν ἦτο ἔτι γνωστὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ θάνατος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγ. Ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἔμελλε ν' ἀποβάλῃ πολὺ τῆς εὐσταθείας καὶ εὐστοχίας αὐτῆς μετὰ τὸν θάνατον, τῇ 8 Αὐγούστου 1827 ἐπισυμβάντα, τοῦ μεγάλου ὑπουργοῦ ὅστις ἐνέ-

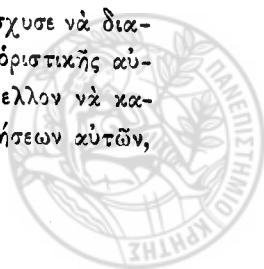
Τὴν ὁδὸν ταύτην τρεπόμενοι, ἐντὶ νὰ ἐπιμένωσι περιπλέοντες τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀσίας, ὡς ὁ Ἰμβραήμ καὶ ὁ Χοσρέφ, οἱ νέοι ἀρχηγοὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, Ταχῆρ-πασσᾶς καὶ Μουχαρέμπεης, ἤλπιζον ὅτι ἤθελον διαφυγῆ τὴν ἐπιτήρησιν τῶν συμμάχων στόλων. Δὲν φαίνεται δ' ἄλλως ὅτι οἱ ναύαρχοι τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων ἔσπευδον λίαν νὰ παραστῶσιν εἰς τὸν διάπλουον τῶν τουρκικῶν στόλων. Τῇ 11 Αὐγούστου, ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἠγγελλε τῷ συναδέλφῳ αὐτοῦ ὅτι ἡ φρεγάτα « Ἀρμὶς » περιπολοῦσα περὶ τὸ Ταίναρον, συνήτητηε τῇ 5, εἰς δέκα σχεδὸν μιλλίων ἀπόστασιν πρὸς δυσμὰς τῶν Κυθήρων, τὴν « Ἑλλάδα » βύμουλκοῦσαν εἰς Πόρον τυνησίαν κορβέτταν αἰχμαλωτισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κόδρικτων. Τῇ δ' ἐπαύριον, 6 Αὐγούστου, ἡ « Ἀρμὶς » ἐπιπτεν ἀπροσδοκῆτως ἐν τῷ μέσῳ τουρκικοῦ στόλου ἐκ δεκαεξὶ σκαφῶν ἀποτελουμένου. Πόθεν προήρχετο ὁ στόλος οὗτος ὃν ὁ πλοίαρχος Ὑγκὼν ἔβλεπε κατευθυνόμενον ἐκ νότου πρὸς τὸ Ναυαρίνον; Δὲν ἦτο ἡ πρωτοπορεία τοῦ ἐξ Ἀλεξανδρείας ἀναμενομένου μεγάλου στόλου; Εἰς τὸ ἄγγελμα τοῦτο, ὁ σὺρ Ἐδουαρδ Κόδρικτων, ἀποφασίζει τέλος ἐγκαταλείπων τὴν Σμύρνην νὰ πλησιάσῃ εἰς Πελοπόννησον. « Διαπλέων, ἔγραφε τῇ 27 Αὐγούστου τῷ διοικητῇ τοῦ γαλλικοῦ σταθμοῦ, τὸ στενὸν τῆς Χίου κατειθύνομαι εἰς τὰ μεταξὺ Ὑδρας καὶ Κύθνου πρὸς περιπολίαν ». Ἄλλ' ἦτο τοῦτο τὸ σημεῖον ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ ὅπως δυνηθῆ νὰ ἀναχαιτίσῃ στόλον, ὃς οὐδὲν σπουδαῖον ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ πρὶν προσεγγίσῃ εἰς Ναυαρίνον; Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ νομίζω ἐφάνη εἰλικρινέστερος ἐν τῇ ἀποχῇ του κρατήσας τὰ πλοῖα αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Πάρου. Οὐδέτερος ἄλλως τῶν ναυάρχων ἠγνόει ὅτι αἱ δοθεῖσαι πρὸς τὸν Μεχμέτ-Ἀλή συμβουλαὶ ἀπέβησαν ἄκαρποι. Ἐγίνωσκον ἀμφότεροι ὅτι ἡ θέσις τοῦ ἀντιβασιλέως ἀπέναντι τῶν Τούρκων δὲν τῷ ἐπέτρεπε νὰ χρονίσῃ πλείοτερον· δὲν ἐθεώρουν ὅμως ἀκόμη ἑαυτοὺς δυναμένους « νὰ παρακωλύσωσι τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον νὰ προσεγγίσῃ εἰς Πελοπόννητον. » — « Αἰ ληθηθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν ὁδηγίαι, ἔγραφεν ὁ γάλλος ναύαρχος τῷ ὑπουργῷ τῇ 31 Αὐγούστου, οὐδὲν ὀρίζουσι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου. Ὁρείλομεν ν' ἀπαγορεύσωμεν τοῖς ὀθωμανικοῖς στόλοις τὴν προσπέλασιν εἰς σημεῖον ἐφ' οὗ ἤθελον ἀποπειραθῆ ἐχθρικήν ἀπόβασιν, ἢ πρέπει νὰ ἀπομακρύνωμεν αὐτοὺς ἀπ' αὐτῶν τῶν λιμένων τῆς χερσονήσου τῶν ἐν χερσὶ τοῦ Ἰμβραήμ; » Ἡ τοιαύτη ἀβελαιότης ἐξωμάλυνε τὴν ὁδὸν εἰς τὸν Ταχῆρ-πασσᾶ καὶ τὸν Μουχαρέμ-μπεήν, οἵτινες ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κρατούμενοι ὑπὸ τῆς γαλήνης καὶ ἐναντίων ἀνέμων ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον Ράζ-Ἀτίν, εἰσέπλεον τῇ 7 καὶ 8 Σεπτεμβρίου μετὰ ἐννενηκόντα δύο πλοίων εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου. Τῇ ἐπέρα τῆς δεκάτης, ὁ ναύαρχος Κόδρικτων ἠδύνατο νὰ πεισθῆ ἰδίως ὀφθαλμοῖς περὶ τῆς παρουσίας αὐτῶν.

Ὁ ἄγγλος ναύαρχος εἶχε τότε ὑφ' ἑαυτὸν τρία πλοῖα τῆς γραμμῆς, δύο φρεγάτας καὶ δύο κορβέττας. « Ἀφικνούμενος, λέγει, εὔρον τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον ἐπ' ἀγκύρα· ἐπιτηρῶ αὐτόν ». Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη δὲν τευεκράτησεν

οὔτε τῶν ἐλλήνων οὔτε τῶν φιλελλήνων τὰ παράπονα. Ὅντως δ' ἦτο λίαν δυσχερές ὑποπτοι καὶ ἀπεγνωκότες ἄνθρωποι. νὰ πεισθῶσιν ὅτι ἡ βραδεῖα ἐμφάνισις τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου ἐξ ὀλοκλήρου ἀπουσία, ὑπῆρξεν ἀπλῶν τύχης ἀποτέλεσμα. Ἕλληνές τε καὶ φιλέλληνες ἔβλεπον ἐν τῷ χρονιῶ τούτῳ δόλιον συνδυασμὸν ὅστις προυκλεῖ ἀμφιβολίας, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἐν Μελίτῃ προξένου τῆς Γαλλίας Μιζέ, περὶ τῆς πραγματώσεως τῶν ἐλπίδων αὐτῶν. «Ὁ Ἰμβραήμ, ἔλεγον, μετὰ τὰς ἀποσταλείσας αὐτῷ ἐνισχύσεις δύναται νὰ κατασυντρίψῃ ἡμᾶς. Ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου, ἓνα μόνον ἔχει σκοπὸν, τὴν παρακώλυσιν τῆς διαβάσεως τοῦ Προύθου ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Οὐδέποτε τ' ἀνακτοβουλία τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων ἐσκέφθησαν νὰ ἀναγκάσωσι βίᾳ τὴν Πύλῃν νὰ υποκύψῃ εἰς ὄρους δῆθεν ἐπιβληθέντας αὐτῇ. Γνωστὰ ταῦτα τῷ Διθανίῳ, τῷ ὑπηγόρευσαν τὴν ἄρνησιν, πρᾶγμα εἰς ὃ αἱ ὑποβολαὶ τῆς Αὐστρίας δὲν ἔλειψαν. Οὐδ' ἐν τηλεβόλον θέλει ριφθῆ. Ἀπλῶς ἐπεζητήθη ἡ ἀφαίρεσις πάσης προφάσεως τῆς Ῥωσσίας ὅπως ταράξῃ τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης. Ἐλάχιστα δὲ μεριμνῶσι περὶ σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος».

Αἱ ὑπόνοιαι αὗται ἦσαν βεβαίως ἄδικοι, καλίσταντο δ' ἀδικώτεροι ἀπευθυνόμενοι κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὡς λίαν εὐλόγως παρητῆρι ὁ Σαδρόλ, δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἐν Παρισίοις οὔτε πολιτικὴ, οὔτε στρατιωτικὴ διεύθυνσις, τῶν πάντων ἐξαρτωμένων ἐκ γεγονότων «τοσοῦτον μακρὰν λαμβανόντων χώραν, ὥστε αἱ κυβερνήσεις δὲν ἠδύνατο νὰ κανονίσωσι κατ' αὐτὰ τὰς ὁδηγίας των». Ὁ ὑπουργὸς ἐν τούτοις μετέδιδεν ἐμπιστευτικῶς τῷ ἀρχηγῷ τῶν γαλλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων γενικὰς τινας περὶ τῶν πραγμάτων ἰδέας ἀφ' ὧν ἠδύνατο οὗτος ν' ἀρυσθῆ πλείστην ὄσπν ὠφέλειαν: «Ἀντελήφθητε βεβαίως ὅτι ἡ Ῥωσσία καὶ ἡμεῖς εἴμεθα οἱ μόνοι μετὰ παρρησίας πρὸς ὠμολογημένον τέλος βαίνοντες. Ἡ Ἀγγλία φαίνεται ἦττον ἡμῶν ἀποφασιστικὴ, πλέον δὲ ἡ ἀμφίβολος εἶναι ἡ στάσις τῆς Αὐστρίας». Καὶ ὁ χρηστὸς δὲ ναύαρχος Κόδριγκτων ἀπαρκαλλάκτως ἔκρινε τὰς διαθέσεις τῶν Δυνάμεων. «Οὐδεμία ἀμφιβολία, ἔγραφε τῷ Ζαίμῃ, τῷ Τρικούπη, τῷ Μυροκορδάτῳ, περὶ τῆς γαλλικῆς εἰλικρινείας, ἀφοῦ ἡ Γαλλία εἶναι ἐκεῖνη ἣτις ἀπὸ τριάκοντα ἡμερῶν ἐσυντόμευσεν εἰς δεκαπέντε τὸν χρόνον τὸν παρασχεθέντα τῇ Πύλῃ ὅπως διατυπώσῃ τὴν ἀπάντησιν αὐτῆς».

Ἡ ὀριστικὴ ἄρνησις τῆς Πύλης περὶ προσχωρήσεως εἰς οἰκανδήποτε διευθέτησιν τῶν πραγμάτων ἀνεκοινώθη τῷ ναύαρχῳ Κόδριγκτων καὶ τῷ ναύαρχῳ Δὲ Ρινῷ, ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου· καὶ ἡ ἀνακοίνωσις αὕτη ἐν τούτοις δὲν ἴσχυσε νὰ διαλύτῃ ἐντελῶς τοὺς διαταγμὸς αὐτῶν. Αὐτὰς τὰς παραμονὰς τῆς ὀριστικῆς αὐτῶν ἀποράσεως, οἱ ἄνδρες οὗτοι τῶν ἔργων, οὓς ἡμέραν τινα ἔμελλον νὰ κατηγορήσωσιν ὡς ἐλαφρῶς περιπλέξαντος τὴν πολιτικὴν τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν,



κατεδείχθησαν μᾶλλον δισταζόντες, μᾶλλον περισκεμμένοι τῶν ἀνακτοβουλιῶν, εἰ καὶ εἰς τοῦτο μόνον ὑπεχρεοῦντο, νὰ καταστήσωσι σεβαστὰς τὰς θελήσεις αὐτῶν ὡς εὗρισκον αὐτὰς ἀναγεγραμμένας ἐν ἐπιστήμῳ συνθήκῃ. «Ἐφθασε βεβαίως ἡ στιγμή, ἣγγελλεν ὁ γάλλος ναύαρχος τῷ ὑπουργῷ, τῆς ἐκτελέσεως τῶν δοθεισῶν ἡμῖν ὁδηγιῶν. Εἰ καὶ τὸ ὁμολογῶ, δὲν βλέπω ὁμως ἀκόμη τὸν ῥωσικὸν στόλον. Δὲν γινώσκωμεν μάλιστα ἔτι ἂν εἰσέπλευσεν εἰς Μεσόγειον. Δὲν πρέπει ἄρα γε νὰ προῖδωμεν τὴν περίστασιν καθ' ἣν οἱ ῥῶσοι δὲν ἤθελον ἀναδεχθῆ τὴν εὐθύνην τῶν ἄνευ συμπράξεως αὐτῶν γενομένων ἀποτόμων διαβημάτων; Ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ οὐδὲν μοι εἶπε μέχρι τοῦδε περὶ τῶν διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἀσφάλειαν ληπτέων μέτρων καὶ περὶ τῶν λοιπῶν συμφερόντων ὅσα καταλείπομεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων καὶ ἄπερ ἡ πρώτη βολὴ τηλεβόλου θέλει περιαγάγῃ εἰς προφανῆ κίνδυνον». Οὕτω λοιπόν, ἀφοῦ ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ὁ ἀτρόμητος ναύαρχος ἀπεδοκίμασεν, ἐμέμφατο, κατεδίκασε τὴν πολιτικὴν τοῦ χρονισμοῦ καὶ τῆς ἀναβολῆς, ἐξέφραζε σχεδὸν νῦν τὴν λύπην αὐτοῦ ἐπὶ τῇ ἀποτόμῳ ἀπ' αὐτῆς ἀπομακρύνσει. Ἐφαίνετο ὡσεὶ θέλων καὶ οὗτος νὰ στῆ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τοσοῦτον ἐθεώρει βαρὺ νὰ συντείνῃ καὶ αὐτὸς εἰς κλονισμὸν τοῦ ὀθωμανικοῦ κολοσσοῦ, ὃν οὐδεὶς ἀκόμη ἀδεῶς ἐτόλμα νὰ ἴδῃ σαλευόμενον ἐπὶ τῆς βάσεως αὐτοῦ! Ἐν Λονδίνῳ ὁμως ἔπρεπε νὰ σκεφθῶσι περὶ τούτου ἐνώπιον τοῦ Ναυαρίνου, ἧτο ἤδη λίαν ἀργὰ πρὸς ὑποχώρησιν.

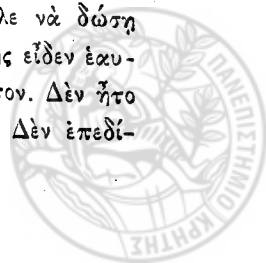
Ἡ συνθήκη τῆς 6 Ἰουλίου διεκοινώθη τῇ ἑλληνικῇ κυβερνήσει τῇ 2 Σεπτεμβρίου, δι' ἀπεσταλμένου τῆς ῥωσικῆς πρεσβείας, διὰ τοῦ μοιράρχου Ἀμιλτων καὶ τοῦ πλοιάρχου Ὑγκῶν. Ὁ ἀσθενέστερος τῶν ἀντιμαχομένων ἀπεδέξατο μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν ὑποδειχθεῖσαν αὐτῷ ἐκχειρίαν· ὡς πρὸς τὸν ἕτερον ὁμως αὐτῶν ὑφίστατο ἀνάγκη ἐπιβλητικωτέρας προσκλήσεως. Τῇ 21 Σεπτεμβρίου 1827, τριάκοντα δύο νῆες τοῦ Ἰμβραήμ, — τρία πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἑπτὰ φρεγάται, τὰ λοιπὰ πάρωνες καὶ κορβέτται, — ἐκπλεύσασαι τοῦ Ναυαρίνου ἐφρούρουν διαδρομοῦσαι τὰ μεταξὺ Σφακτηρίας καὶ Μεθώνης. Ἡ γαλήνη εἶχε ρίψῃ τ' ἀγγλικά πλοῖα πρὸς δυσμάς. Ἐξαίφνης ἡ «Σειρήν» ἐκ Πάρου προερχομένη ἐνεφανίσθη ἐξ ἀπροόπτου· τῇ δ' ἐπαύριον οἱ δύο σύμμαχοι ἀρχηγοὶ συνητήθησαν.

Παρευθὺς ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ ἀνήλθεν ἐπὶ τῆς «Ἀσίας». Παρακρήμα δὲ συνεφωνήθη ὅπως ὁ γάλλος ναύαρχος, μεταβαίνων μόνος παρὰ τῷ Ἰμβραήμ, ἐπιδώσῃ αὐτῷ τὴν κοινὴν πρόσκλησιν, ἐνῶ ὁ ἀγγλικὸς στόλος συνέχων τὴν ὀθωμανικὴν μοῖραν θὰ παρεκώλυεν αὐτὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πρὸς τὴν Ὑδραν πλοῦν αὐτοῦ. Τῇ 22 Σεπτεμβρίου, ὀγδόῃ ὥρᾳ τῆς πρωΐας, ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ εὕρισκετο ἐνώπιον τοῦ κατακτητοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ εὐπαγῆς οὗτος ἀθλητής, οὗ ἡ μυϊκὴ ἰσχὺς ἦτο τοιαύτη ὥστε ἠδύνατο, καθ' ἃ βεβαιούται, νὰ ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν ταύρου δι' ἐνὸς μόνου κτυπήματος, ἦτο μετρίου ἀνα-

στήματος. Ἐφερε δὲ τὴν περιβολὴν ἣν πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεδέξαντο, καὶ ἦτις ἔμελλε μετὰ μικρὸν νὰ καταστῆ ἐν Τουρκίᾳ τὸ σύμβολον τῆς ἀναμορφώσεως, τὸ ἐρυθρὸν φέσιον καὶ τὸν πεποικιλμένον καὶ ἀκριβῶς τῷ σώματι ἡρμοσμένον ὑπενδύτην. Μακρὰ καὶ ὑπόπυρρος γενεάς, πρόσωπον διάτρητον ὑπὸ τῆς εὐλογίας, πάχος πρόωρον, συνεκρότου συνολόν τι ἥκιστα ἐπιτήθειον ὅπως προσελκύη τὴν προτοχὴν. Δύο ἐν τούτοις ζῶηροὶ καὶ διαπεραστικοὶ ὀφθαλμοὶ ἐπέθετον ἐπὶ τῆς τουρκικῆς ταύτης φυσιογνωμίας τὴν σφραγίδα τῆς εὐφυΐας, ἂν μὴ τῆς μεγαλοφυΐας. Ὁ διοικητὴς τοῦ στόλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ταχῆρ-πασσᾶς, θεωρῶν οὐχὶ ἀνωφελῆ τὴν μετοχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπικειμένη διασκέψει, ἴστατο παρὰ τῷ Ἰμβραήμ, ὅτε ὁ γάλλος ναύαρχος μετὰ τοῦ διερμηνέως του εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ αἰγυπτίου. Ὁ Ἰμβραῆμ προσεκάλεσε τότε διὰ τοῦ νεύματος τὸν Ταχῆρ ν' ἀποσυρθῆ· ἠναγκάσθη μάλιστα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν σιωπηλὴν διαταγὴν. Προφανὴς ἦτο, λέγει ἡμῖν ὁ ναύαρχος, ἡ δυσπιστία τοῦ Ταχῆρ-πασσᾶ, καὶ ὁ ὑπέρτης οὗτος τῆς Πύλης, ὃν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀπεκάλει ἐν τούτοις ἓνα τῶν ἰδίων, ἀπεμακρύνθη μετὰ προφανοῦς δυσαρρεσκείας. Ἡ κατὰ μόνας συνέντευξις αὕτη τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀντιβασιλέως μεθ' ἐνὸς γκιαοῦρ οὐδὲν τῷ προέλεγε καλόν.

Ὁ ναύαρχος ἐγένετο μάρτυς τῶν δυσχερειῶν τοῦ Ἰμβραήμ, ὃς δὲν ἀπεπειράθη ν' ἀποκρύψῃ τὸ μὴ δυνάμενον νὰ διαφύγῃ καὶ τὸν ἥκιστα διορατικὸν παρατηρητήν. «Εὐρίσκομαι ἐν Ναυαρίνῳ, λέγει τῷ διοικητῇ τῆς γαλλικῆς μοίρας, ὡς ὁ πατήρ μου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπιτηρούμενος ἀδικλείπτως ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τὰ ἐλάχιστα τῶν διαβημάτων μου». Ὁ ναύαρχος μὴ θέλων ν' ἀμφισβητήσῃ τὰς δυσκολίας τῆς θέσεως αὐτοῦ, ἠρκέσθη νὰ παραστήτῃ τῷ πασσᾶ τὰ ἐνδεχόμενα τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης τῆς Πύλης. «Κίνδυνος ἐπέκειτο ὀλοσχεροῦς καταστροφῆς τῶν ὀθωμανικῶν στόλων».

Ὁ Ἰμβραῆμ οὔτε παρὰ τῆς Πύλης, οὔτε παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ εἶχε λάβῃ διαταγὴν τινα ἀφροῶσαν εἰς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· μαθὼν δὲ τὰ περὶ τῆς ἐν Λονδίῳ ὑπογραφείσης συνθήκης διὰ πλαγίας ὁδοῦ τῇ 13 Αὐγούστου, ἀνέμενε μετὰ μείζονος ἀνυπομονησίας τὸν στόλον ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐλπίζων, — ὡς ἄνευ δισταγμῶν ὠμολόγησε, — ἀνὰ τελειώτῃ μετὰ τῆς Ὑδρας, προτοῦ οἱ ναύαρχοι τῶν συμμάχων θεωρήτωσιν ἑαυταὺς ἀρκούντως ἐξουσιοδοτημένους πρὸς παρέμβασιν». Τοῦ στόλου τέλος καταπλεύσαντος, ἔσπευτε νὰ συντελέσῃ τὰς παρασκευὰς αὐτοῦ. Τῇ 21 Σεπτεμβρίου, τὰ μὲν στρατεύματα ἐπεβιβάσθησαν, αἱ δὲ τελευταῖαι μοῖραι τῶν μεταγωγικῶν ἦσαν ἑτοιμοὶ νὰ ἀναχθῶσιν. Προσῆγγιζεν εἰς τὸ τέρμα· ἡ στιγμή καθ' ἣν ἔμελλε νὰ δώσῃ τὸ θανάσιμον κτύπημα εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπλησίαζεν, ὅταν ἐξαίφνης εἶδεν ἑαυτὸν ἀνακοπτόμενον ὑπὸ προσκόμματος ὅπερ ἀνωμολόγει ἀνυπέροβλητον. Δὲν ἦτο λοιπὸν σκληρὰ ἡ θέσις του ; Διατί ἢ πρὸς αὐτὸν πρόσκλισις αὕτη ; Δὲν ἐπεδί-



δετο κάλλιον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ὅταν ὁ στόλος δὲν εἶχεν ἔτι ἐκπλεῦσθαι αὐτῆς; Τὰ πάντα θὰ εἶχον νῦν τελειώσθαι. Νῦν ἔπρεπε ν' ἀναμείνη νέας διαταγὰς. Ὑπέσχετο νὰ πέμψῃ ταχυδρόμους εἰς Αἴγυπτον καὶ Κωνσταντινούπολιν, νὰ διατάξῃ τὴν ἐπάνοδον τῶν ἐκτὸς τοῦ λιμένος διαδρομουσῶν μοιρῶν καὶ ν' ἀναμείνη.

Ἡ συνέντευξις δὲν διεκόπη ὅμως μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην· σπουδακίον τι ζήτημα ἔμενον ἀκόμη πρὸς ἐπίλυσιν. Ὁ Ἰμβραήμ ἠδύνατο ἐν ἀνάγκῃ νὰ παραδεχθῆ τὴν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ ἐκκένωσιν τῆς Πελοποννήσου· ἀτὰ φρουρία ὅμως, ἔπρεπε καὶ παῦτα νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ἑλλήνας; Οὐδέποτε ὁ σουλτάνος ἤθελε συγκατατεθῆ εἰς τοῦτο, προτιμῶν νὰ ταφῇ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Κωνσταντινουπόλεως». — «Ἡ παράδοσις τῶν φρουριῶν, μὴ ἀποτελοῦσα ζήτημα τοῦ παρόντος, ἀπεικρίνατο ὁ ναύαρχος, θέλει κανονισθῆ βραδύτερον. Τὸ ζητούμενον νῦν εἶναι ἀνακωχὴ ἣτις ἐν ἀνάγκῃ ἐπιβληθήσεται καὶ διὰ τῶν ὀπλων. Πραγματῶν τὴν ἀνακωχὴν ταύτην σώζεις ἴσως τὴν ὀθωμανικὴν αυτοκρατορίαν· σώζεις τοῦλάχιστον τὸν πατέρα σου καὶ τὴν σὴν κληρονομίαν. Ὁ πατήρ σου εἶναι γέρον, λίαν τεταραγμένος, λίαν καταβεβλημένος. Σκέψθητι· Αἴγυπτος πλουσία ἀξίζει πλείοτερον Πελοποννήσου εἰς ἔρημον μεταβεβλημένης».

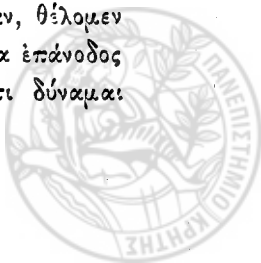
Ὁ ναύαρχος ἀποχαιρετῶν τὸν Ἰμβραήμ διεθρύπτετο ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι εἶχε τοῦλάχιστον σπουδαίως κλονίσῃ αὐτόν. «Ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ, ὅτι ὁ πασσᾶς ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξέλθῃ τῆς κακοτοπίας ταύτης· στενοχωρεῖ ὅμως αὐτὸν τὸ φιλύποπτον τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ τῶν ἀρχηγῶν του. Ὁ Ταχέρ-πασσᾶς, ἐξοργισθεὶς ἐκ τῶν χθὲς συμβάντων, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ναυαρχίδα, κηρύσσων ὅτι δὲν θέλει πλέον νὰ ἐξέλθῃ. Ὁ Ἰμβραήμ μοὶ ἀπέστειλε τὸν ἔμπιστον αὐτοῦ διεμνηνέα ὅπως μοὶ ἀνακοινώσῃ τοῦτο, ὅπερ φαίνεται ὅτι λίαν ταράττει αὐτόν. Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ πράγματα, τὰ εἰς Νκυαρῖνον ἐπανελθόντα ἑκατὸν πλοῖα δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐξέλθωσιν ἐν φάλαγγι. Ἡ κατὰ τῆς Ὑδρας ἐστρατεία κατέστη ἀδύνατος, καὶ διὰ τὴν φύσιν τῶν ἐξωθεν προσκομμάτων καὶ διὰ τὴν ἔσω μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων ἀναπτυχθεῖσαν δυσπιστίαν. Δυνάμεθα δὲ τοῦλάχιστον νὰ εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἀπὸ τῆς σήμερον μέχρι τῆς ἐπανόδου τῶν ταχυδρόμων, ὁ Ἰμβραήμ δὲν θέλει κινηθῆ».

Ὁ Ἰμβραήμ πράγματι ἴσως ἤθελεν ἀναμείνη· ὅπως ὅμως ἐνθαρρυνθῆ εἰς τὰς συνδιαλλακτικὰς αὐτοῦ διαθέσεις, ἔπρεπε νὰ καὶ οἱ Ἕλληνες σεβασθῶσι τὴν ἀνακωχὴν· εἶχον ὅμως καὶ οὗτοι παράδοξον τρόπον ἐρμηνείας τῆς διαλλαγῆς, ἣν τοσοῦτον ἐνθουσιωδῶς ἐχαιρέτισαν ἀγγελθεῖσαν αὐτοῖς. Ἀρκούμενοι νὰ μὴ προσβάλωσι τὸν Ἰμβραήμ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐνόμιζον ὅτι ἠδύνατο νὰ προσβῶσιν εἰς οἰανδήποτε ἄλλην πολεμικὴν ἐνέργειαν. Τῇ 18 Σεπτεμβρίου 1827, ὁ Κόχρακ ἠγκυροβόλει ἐνώπιον τοῦ Μεσολογγίου μετὰ εἰκοσιτριῶν πλοίων· ἀποκρουόμενος δὲ ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Βασιλαδίου, ἐπανεπλεε μετὰ μικρὸν εἰς Σύρον, καταλείπων τῷ πλοιαρχῷ Ἀστιγγί τὴν φροντίδα νὰ εἰσδύσῃ

εις τὸν κορινθιακὸν κόλπον. Τουρκικὸς στολίσκος, ἐξ ἀλγερινῆς ἡμιολίας καὶ ἐξ παρώνων συγκροτούμενος, κατεῖχε τὴν Σκάλαν τῶν Σκλώνων. Ὁ Ἄστιγξ προσβάλλει αὐτὸν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Καρτερίας», τοῦ πῦρονος «Σωτήρος» καὶ δύο κανονιοφόρων φερουτῶν ἀνὰ ἓν πυροβόλον τῶν 32. Αἱ ὀπίδες καὶ αἱ πεπυρακτωμέναι τῆς «Καρτερίας» σφαῖραι ἐπέβαλον σιγὴν εἰς τὰ προκλιπίζοντα τὸν λιμένα πυροβολεῖα καὶ κατέστρεψαν τὸν στολίσκον ἐν βραχυτέρῳ τῆς ὥρας διαστήματι χρόνου. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ οἱ σύμμαχοι ἤτχολοῦντο νὰ συγκρατῶσι τὸν Ἰμβραήμ, ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ὁποῦοῦ ἐθεώρουν ἐπιῖγον νὰ βαρύνωσι.

Τῆ 25 Σεπτεμβρίου 1827, περὶ τὴν δεκάτην πρωινήν ὥραν, οἱ ναύαρχοι συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως Ρουέν, πρώτου γραμματέως πρεσβείας καὶ τοῦ συνταγματάρχου Κράδοκ, στρατιωτικοῦ ἀκολουθού τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας, μετέβησαν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ παστᾶ, πρὸς τὴν μετὰ πάσης τῆς ἐπισήμου πομπῆς ἐπανάληψιν τοῦ ὑπὸ τοῦ γάλλου ναυάρχου γενομένου ἡμιεπισήμου διαδήματος. Εὐρον νῦν τὸν παστᾶν ἐν μέσῳ πολυαριθμοῦ ἐπιτελείου. «Διεκηρύξαμεν αὐτῷ», ἔγραφε τῇ ἐπαύριον ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, «τὴν ὀριστικὴν ἡμῶν ἀπόφασιν περὶ τῆς δι' ἔργων ἐπιβολῆς ἐκεχειρίας καὶ καταστροφῆς τῶν εἰς αὐτὴν ἀντιταχθησομένων ὀθωμανικῶν στόλων». Ὁ παστᾶς, ἀφοῦ ἤκουσε μεθ' ὅσας προσοχῆς μετὰ τόσης καὶ ψυχραμίας τοὺς ἀπειλητικοὺς τούτους λόγους, ἀπεκρίνατο: «Τῆς Ὑ. Πύλης θεράπων, διετάχθην νὰ παρατείνω τὸν πόλεμον ἐν τῷ Μωρέᾳ καὶ συντελέσω αὐτὸν δι' ἀποφασιστικῆς κατὰ τῆς Ὑδρας ἐπιθέσεως. Οὐδεμίαν ἔχω ιδιότητα δικαιοῦσταν με ν' ἀκούσω τὴν γενομένην μοι διακοίνωσιν, οὔτε νὰ λάβω οἰανδήποτε αὐτοβούλως ἀπόφασιν. Ἀληθὲς ὅτι αἱ διαταγαὶ τῆς Πύλης, δὲν προεῖδον τὴν ἑκτακτον ταύτην περίστασιν· θέλω ἐκπέμψῃ ταχυδρόμους εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον, μέχρι δὲ τῆς ἐπανόδου αὐτῶν, ὁ στόλος, ἔχετε τὸν λόγον μου, δὲν θέλει καταλίπη τὸ Ναυαρίνον». — «Δὲν δύναμαι, παρετήρει ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, ἐκθέτων τὰ τῆς συνεντεύξεως ταύτης τῷ ὑπουργῷ τῶν ναυτικῶν, νὰ μὴ ὁμολογήτω ὅτι πᾶν τὸ ἐξερχόμενον τοῦ στόματος τοῦ Ἰμβραήμ ἀγγέλλει πνεῦμα καὶ νοῦν τῶν κοινῶν ὑπέρτερα».

Οἱ ναύαρχοι ἦσαν ἐντέλῳς ἥτυχοι, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἀναλαβόντα εἰρηνικὴν ὄψιν. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤθελε μείνῃ ἀδρανῆς ἐν τῷ λιμένι. «Ἐὰν ἡ ἀδράνεια αὕτη παραταθῆ», ἔλεγεν ὁ Δὲ Ρινῦ, «αὐτὰ ἐφόδια ἐξαντλοῦνται· ἂν ὁ στόλος, συνεπεῖα νέων τῆς Πύλης διαταγῶν, ἕς ὁ Ἰμβραήμ δὲν δύναται νὰ λάβῃ πρὸ εἰκοσιπέντε τοῦλάχιστον ἡμερῶν, ἀναλάβῃ τὴν ἐνέργειαν, θέλομεν συναντηθῆ μετὰ τῆς αἰγυπτιακῆς στρατιᾶς ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καὶ πᾶσα ἐπάνοδος εἰς Πελοπόννησον ἀποκοπήσεται αὐτῇ. Ἀπλῆ ἐπίδειξις, — νομίζω ὅτι δύναμαι:



νά βεβαιώσω τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων, — θέλει ἀρκέσῃ ὅπως ἐπαναγάγῃ πρὸς γῆν Αἴγυπτον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον τὴν φοβεράν στρατείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

«Σκηπίωνος» καὶ «Προβηγκίας» σύρραξις. — Ἐκπλους καὶ ἐκ νέου κατάπλους τουρκαιγυπτιακῆς μοίρας. 1, 2 καὶ 3 Ὀκτωβρίου 1827.

Ἐπὶ τῶν διαβεβαιώσεων τοῦ Ἰμβραήμ ἐφησυχάζων, ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῷ ἐνόμισεν ὅτι ἀκινδύνως ἠδύνατο νά καταλίπη ἐνώπιον τοῦ Ναυαρίνου μόνον ἐπιτηρητικούς τινας πάρωνας. Ὁ δὲ Κόδριγκτων ἀπέστειλε καὶ οὗτος εἰς Μελίτην τὴν «Ἀλβιδῶνα», τὴν «Γενούην», καὶ τὸν «Κάμπριαν» ὅπως ἀνεφοδιασθῶσιν. Μείνας μόνος μετὰ τῆς «Ἀσίας» καὶ τινων φρεγατῶν ὁ γενναῖος ναύαρχος ἔπλεε παρὰ τὴν «Ζάκυνθον», «ὅπως ἐπιβλέπη, ἔλεγε, τὰς κινήσεις τοῦ Κόχραν καὶ προσέχει ὡσαύτως ὅπως μὴ ἐπελθόντες οἱ Τοῦρκοι προτβάλωσιν αὐτόν». Παράδοξος τρόπος, ὁμολογοῦμεν, τοῦ ζυγοστατεῖν μεταξὺ δύο μερῶν! Ὁ ῥωσσικὸς στόλος ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἀκόμη παρῆχε περὶ ἑαυτοῦ εἶδησιν. Τὰ γαλλικὰ λοιπὸν πλοῖα ἀπετέλουν, ἀπὸ τῆς 27 Σεπτεμβρίου, τὴν κυρίαν δύναμιν τῆς συμμαχίας· τὰ πλοῖα ὅμως ταῦτα μετὰ τοσαύτης σπουδῆς εἶχον ἐξοπλισθῆ, ὥστε ἢ ἐν λιμένι διαμονὴ ἦτο αὐτοῖς ἀπαρκίητος πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀποσκευῶν των καὶ πρὸς τακτοποίησιν τοῦ ἐξαρτισμοῦ αὐτῶν. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῷ ἀπεφάσισε νά μεταγάγῃ ταῦτα εἰς Μῆλον. Ὁ μικρὸς οὗτος διάπλους ἐμελλε ν' ἀποσυνθῆσθαι τὸν ἡμέτερον στόλον.

Τὴν νύκτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου πρὸς τὴν 1 Ὀκτωβρίου ἡ μοῖρα διεδρόμει ὑπὸ εὐδίαν μεταξὺ Κυθήρων καὶ Μαλῆα. Περὶ τὴν δύσιν τῆς σελήνης ὁ ὀρίζων ἐπεσκοτίσθη, δύο δὲ νῆες ἀντιθέτως πλέουσαι, ὁ «Σκηπίων» καὶ ἡ «Προβηγκία» συνεκρούσθησαν. Καὶ τῆς μὲν «Προβηγκίας», ὁ μὲν πρόβολος ἐθραύσθη μέχρι τῶν παραστατῶν, ὀλόκληρος δὲ ἡ ῥινωτηρία, αἱ κερκίδες, ἡ στείρα καὶ οἱ ποδωτῆρες ἀνηρπάγησαν· τοῦ δὲ «Σκηπίωνος» ἀπεκόπη ὁ μέγας ἰστός, εἰκοσι πόδας ὑπεράνω τοῦ καταστρώματος.

Μαθῶν ὁ ναύαρχος ἐκ τῶν πυρσειῶν (τῶν σημάτων τῆς νυκτός) τὸ ἀξιοθρήνητον συμβάν διῆλθεν ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τὴν πρύμνην τῶν τεσσάρων πλοίων ὅπως δώσῃ αὐτοῖς διαταγὰς, καθ' ἧς ἡ «Βρετλαυῖα» καὶ ἡ «Τρίαινα» ἐρυμούλκησαν τὰ ἠκρωτηριασμένα πλοῖα εἰς τὸν πλησιέστατον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ λίαν ἀσφαλῆ ὄρμον τῆς Ἐλαφονήσου. Εὐκόλως δὲ δυνάμεθα νά μαντεύσωμεν τὴν θλίψιν τοῦ ναυάρχου τοσοῦτον αἰφνιδίως ἀποστερηθέντος τοῦ ἡμίσεως τῶν

δυνάμεων αὐτοῦ. Πρὸ παντός ἔφερε βαρέως τοῦτο διὰ τὴν ἐθνικὴν φιλαυτίαν. «Συνεφωνήσαμεν μετὰ τοῦ ἀγγλοῦ ναυάρχου, ἔγραφε τῷ ὑπουργῷ, νὰ συναντηθῶμεν μεθ' ὄλων ἡμῶν τῶν δυνάμεων ἐνώπιον τοῦ Ναυαρίνου τῇ 14 ἰσταμένου μηνός. Οἷον θὰ παραστήσωμεν πρόσωπον καὶ ποῖα θὰ προκαλέσωμεν σχόλια, ἐὰν, συνεπέα τῶν ἀβαριῶν ἄς ὑπέστημεν, δὲν ἡδυνάμην νὰ ἐκπληρώσω τὰ ὑπεσχημμένα! Ποίας δ' ὠφελείας ἤθελον πορισθῆ ἐκ τούτου οἱ Τούρκοι! Δὲν ἐπιμένω· μόνον κατὰ τῆς τύχης δικαιοῦμαι νὰ παραπονεθῶ».

Δὲν περιωρίσθη ἐν τούτοις εἰς παράπονα· ἀνέπτυξε, πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ ἐπισυμβάντος αὐτῷ ἀτυχήματος, θαυμασίαν δραστηριότητα. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἀκριβῶς ἐπεραίου τὴν ἔκθεσιν αὐτοῦ, ἡ φρεγάτα «Ἀρμίζ», ἣν εἶχε καταλίπη πρὸς ἐπιτήρησιν πρὸ τοῦ Ναυαρίνου, ἔτρεχεν ἀγγέλλουσα ὅτι τρία πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἐννέα φρεγάται, τριάκοντα ἄλλα σκάφη, κορβέτται πάντα καὶ πάρωνες, καταλιπόντα τὸν λιμένα κατηυθύνοντο πιθανῶς πρὸς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, ἐν ᾧ νῦν ἐστράτευεν ὁ πλοίαρχος Ἄστιγξ. «Ἡνάγκασμένος νὰ διαθέτω διὰ τὰς παραπομπὰς καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τὰ μικρὰ πλοῖα, ἐστερημένος τῆς βοηθείας τῶν δύο δικρότων ἐνεκα τῆς δυστυχοῦς ἐκείνης συρράξεως, πολὺ ὀλίγον εὐρίσκομαι εἰς κατάστασιν, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, ν' ἀναχαιτίσω τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἡ εἰς Αἴγυπτον ἀποσταλεῖσα «Μάγισσα» μοι ζητεῖ ἀπαύστως ἐπικουρίας. Πάντες οἱ πρόξενοι, φοβούμενοι τὰς συνεπέας τῶν ἐχθροπραξιῶν, θέλουσι πλοῖα. Ἄδύνατον νὰ ἐπαρκέσω εἰς πάντα ταῦτα. Περιστάσεις τοσοῦτον ἔκτακτοι, συγχρόνως δὲ καὶ τοσοῦτον ἀμφίβολοι ὑπερβάλλουσι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκπλέω ἐν τούτοις μετὰ τῆς «Βρεσλαυίας», τῆς «Τραινής» καὶ τῆς «Σειρῆνος» ἵνα παρακολουθῶ τοὺς Τούρκους, μέλλοντας βεβαίως νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον. Θέλω ἐνωθῆ μετὰ τῆς «Ἀρμίδος» καὶ τῆς «Ἡρας». Ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Ἐλαφονήσου ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ ἐκπεμφθεῖσα τῇ 4 Ὀκτωβρίου, μόλις εὐρίσκετο καθ' ὁδὸν καὶ ὁ ναύαρχος ἐφοβεῖτο ἤδη τὴν εὐθύνην ἣν ἀνελάμβανε, μόνος ἐπιχειρῶν ἐχθρικὸν διάβημα. Ἡ πρώτη, κατ' αὐτόν, βολὴ μόνον καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν ὁμοῦ στόλων ἔπρεπε νὰ ριφθῆ. Περιωρίζετο λοιπὸν ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν στόλον τοῦ Ἰμβραήμ, ὅστις ἄλλως εἶχεν ἤδη καταλίπη πολὺ ὀπίσω τὴν γαλλικὴν μοῖραν, τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πλοῦν αὐτοῦ, καὶ δὲν ἠσχολεῖτο πλέον ἢ εἰς ἐπισκευὴν τῶν συγκρουσθεῖσων νεῶν ὅπως ἐκπλεύσωσιν ὡς τὸ δυνατόν ταχύτερον. Ἡ «Προβηγία», ἐκ τῶν δύο πλοίων τὸ μᾶλλον παθόν, ἀντήλλαξε τὸν μέγαν αὐτῆς ἰστόν πρὸς τὸ περιτωθὲν τεμάχιον τοῦ ἰστοῦ τοῦ «Σκηπίωνος». Ἡδύνατο οὕτω, μετὰ πρόσωρινῶν ἰτῶν, νὰ πλεύσῃ εἰς Τουλών, καὶ χάρις τῇ θυσίᾳ αὐτῆς ταύτῃ, κατωρθώθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς τάξεις του ὁ «Σκηπίων», ἐπὶ τοῦ ὁποίου πᾶν ἔγνος ἀβαρίας ἐξηλείφθη ἐν διαστήματι ὀκτώ μόνων ἡμερῶν. Τὰ δυσχερῆ ἔργα, ἐν ἀνοικτῷ μάλιστα καὶ τρικυμιῶδει λιμένι,

τῆς ἀφαιρέσεως καὶ ἀναστηλώσεως τῶν ἰσθῶν, ἀνετέθησαν εἰς τὸν ναύκληρον τῆς «Σειρήνος», Σίμωνα Ματυβέλ, «διότι ὀρέλω νὰ ὁμολογήσω μετὰ λύπης, ἔγραψεν ὁ ναύαρχος εἰς τὸν ὑπουργόν του, ὅτι ἐπὶ τῶν τεσσάρων πλοίων τῆς γραμμῆς δὲν εὐρέθη εἰς ναύκληρος ἀρκούντως πεπειραμένος ὅπως διευθύνῃ ἀσφαλῶς ταῦτα. Διὰ τοῦτο ἠθέλησα νὰ καταρτίσω ἐπὶ τούτῳ σχολεῖον, διατάξας ἵνα πάντες, μαθηταὶ καὶ ναύκληροι, παρίστανται κατὰ τὰς ἐργασίας».

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἦτο εἰς τῶν σπανίων ἐκείνων χαρακτήρων οἵτινες ἐξανίστανται κατὰ τῶν δυσχερειῶν τῆς τύχης καὶ ἀντλοῦσιν ἐν αὐταῖς τὰς ἐνεργητικωτάτας τῶν ἀποράσεων αὐτῶν. Οἱ διαταγμοὶ οὓς δὲν ἀπέκρυπτεν οὔτε τῷ ὑπουργῷ, οὔτε τῷ πρεσβευτῇ, διελύθησαν ὡς ἐκ μαγείας καθ' ἣν ἡμέραν ἀνεγνώρισε ὅτι «τὰ πλοῖα τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος, ἐν σπουδῇ ἐξοπλισθέντα, μετὰ παλαιῶν τὸ πλεῖστον ἰστιῶν καὶ ἐφθαρμένης ἐξαρτίας, πάντα μετὰ νέων πληρωμάτων, δὲν θὰ ἠδύναντο ἐν ἀποκλεισμῷ, χεიმῶνος κρατοῦντος, νὰ ἐπιδείξωσι τὴν ἀντοχὴν τῶν ἀγγλικῶν πλοίων, ἀπὸ διετίας ἐξωπλισμένων καὶ φερόντων πληρώματα τῆς ἀναμριθθητήτου τῶν ὁποίων ὑπεροχῆς ἐλάμβανε πείραν καθ' ἐκάστην». Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης, ὑπὸ μιᾶς μόνης κατείχето σκέψεως, πῶς εἰσπλεύσας εἰς αὐτὸ τὸ Ναυαρίνον νὰ συνεχῆ τοὺς Τούρκους διὰ τῆς παρουσίας τῶν συμμάχων στόλων ἢ νὰ θέσῃ τέρμα, ἐν ἀνάγκῃ, διὰ κεραινοβόλου προσβολῆς. «Ὁ Ἰμβραήμ ἐδράξατο, ἐπέστελλε τῷ ὑπουργῷ τῇ 8 Ὀκτωβρίου, τῆς ἀρομῆς ἀνεπιτυχοῦς τινος ἐπιθέσεως τοῦ Κόχραν κατὰ τοῦ φρουρίου τοῦ Βασιλαδίου, ὅπως παραβιάσῃ τὸν δοθέντα ὑπ' αὐτοῦ λόγον ὅτι δὲν θὰ ἐκπλεύσῃ τοῦ Ναυαρίνου πρὶν λάβῃ διαταγὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Πᾶσα ἐλπίς δυναμένη νὰ γεννηθῇ ἐκ τῶν ἐπαμφοτερισμῶν τῆς γλώσσης τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ ἐξέλιπε· δὲν πρέπει δὲ πλέον νὰ κολακευόμεθα ὅτι εἶναι δυνατὸς ὁ χωρισμὸς τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου καὶ ἡ ἐμμονὴ τῶν Αἰγυπτίων ἐν ἐπιβεβλημένῃ, δῆθεν, οὐδετερότητι. Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς θέλει, ὡς ὁ κύριος αὐτοῦ, νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Αἱ κυβερνήταις προεἶδον βεβαίως τοὺς κινδύνους οὓς διατρέχουσιν οἱ ἐν ταῖς λιμέσι τῆς Ἀνατολῆς ὑπήκοοι αὐτῶν. Ἐλπίζω ὅτι θέλω δυνηθῆναι νὰ παρευρεθῶ μετὰ τριῶν δικρότων καὶ τριῶν φρεγατῶν εἰς τὴν πρὸ τοῦ Ναυαρίνου συνέντευξιν τῆς 15 Ὀκτωβρίου ἢν ὠρίσαμεν μετὰ τοῦ ἀγγλοῦ ναύαρχου. Προφανές ὅτι ἐκ τῆς πρώτης ταύτης μετὰ τῶν Τούρκων συναντήσεως θέλει προέλθῃ ὀριστικὴ ἐπίθεσις».

Τῇ πρώτῃ τῆς 13 Ὀκτωβρίου, οἱ τρεῖς στόλαρχοι τῶν συμμάχων συνητήθησαν τυχαίως παρὰ τὴν Ζάκυνθον. Ὁ ρώσος ναύαρχος, ὃν τῇ 22 Σεπτεμβρίου εὐδρομον ἀγγλικῶν συνήντησε παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Σαρδοῦς, ἔπλεεν ἐκ δυσμῶν, ὃ δὲ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἤρχετο ἐξ Ἑλαφοννήτου. Πρὸ τοῦ Ναυαρίνου διερχόμενος, ἀπώθησε τουρκικὴν τινα μοῖραν, ὃ ἀγγλος ὅμως ναύαρχος, εἰδοποιηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ὑπὸ τῆς φρεγάτας «Δάρμουλ» περὶ τῆς ἀπιστίας τοῦ Ἰμ-

βραήμ, εἶχον ἀναλάβῃ ἀπὸ τῆς 7 Ὀκτωβρίου γὰ ἀναγκάσει εἰς ἐπιστροφὴν τὸ κύριον τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἡ ἐπὶ Πάτρας στρατεία ἦτο σοβαρωτάτη, αὐτὸς δὲ ὁ Ἰμβραήμ ἠγεῖτο, ὅστις μὴ θέλων μόνον νὰ ἐπισιτίσῃ τὰ φρούρια τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ἐμελέτα πρὸ πάντων τὴν τιμωρίαν τοῦ Ἀστιγγοῦ. Τῇ πρώτῃ Ὀκτωβρίου, σπουδαία παραπομπή, συνοδευομένη ὑπὸ τῆς μούρας τοῦ πατρωνά-μπεη (ὑποναυάρχου), κατελίμπανε τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου. Τὸ πρῶτον τοῦτο ἀπόσπασμα, ἐξ ἑνὸς καὶ τεσσαράκοντα πλοίων συγκείμενον, παρηκολούθησαν τῇ 3 Ὀκτωβρίου δεκατέσσαρες φρεγάται καὶ κορβέτται ὑπ' αὐτὸν τὸν Ἰμβραήμ-πασσάν. Ὁ Ἰμβραήμ θέλων νὰ διαλάβῃ τὸν ἄγγλον ναύαρχον ὃν ἐγίνωσκε ναυλοχοῦντα πρὸ τῆς Ζακύνθου, ἀνέμεινε τὴν νύκτα ὅπως ἀποπειραθῇ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν πατραϊκὸν κόλπον· σφιδρὸς ὅμως ἄνεμος ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ προσοριμισθῇ κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Ἀράξου· συγχρόνως δὲ ἡ φρεγάτα «Δαρμούθ» κατέπλεεν εἰς Ζάκυνθον μετὰ τοῦ σήματος: «Οἱ Τοῦρκοὶ ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος». Ὁ Κόδριγκων ἀπῆρε τότε παρευθὺς μετὰ τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Ἀσίας» καὶ τῆς φρεγάτας «Ταλμπότ». Ἦδη τῶν αἰγυπτιακῶν νεῶν αἱ ἄριστα πλέουσαι, περὶ τὰς εἰκοσιέξ, ὧν ἑννέα φρεγάται, εἶχον ἀγκυροβολήσῃ: Αἱ βραδυποροῦσαι διωχθεῖσαι ὑπὸ τὸ πυροβόλον τοῦ ἄγγλου ναυάρχου ἀνεπόδισαν· αἱ δὲ πρῶται ἀπάρασαι νύκτιαι ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἀράξου, κατῶρθωσαν ν' ἀναχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος. Κλύδων δ' ἐκ νοτιανατολικῶν ἐγερθεῖς προῦστάτευσεν τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν καὶ ἔσωσε τὸν πασσάν ἀπὸ τοῦ αἵσχους νὰ ἐπαναχθῇ πυροβολούμενος μέχρι Ναυαρίνου. Τῇ 7 Ὀκτωβρίου, ἡ μοῖρα αὕτη ἐνεφανίζετο πρὸ τοῦ λιμένος, κρατουμένη ὑπὸ τῆς γαλήνης εἰς τριῶν λευγῶν ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν. Ὁ Ἰμβραήμ ἀπέβη εἰς τὴν γῆν διὰ τινος ἐφολκίου. Ὁ στόλος του ἦτο διεσκορπισμένος, εἰκοσιεννέα πλοῖα περιεπλανῶντο ἀκόμη, χωρὶς νὰ δύναται νὰ προῖδῃ τὴν τύχην αὐτῶν, μετὰ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῶν πελοποννησιακῶν ἀκτῶν. Ὅπως ἐκδικήσῃ τὴν ὕβριν ταύτην ὁ Ἰμβραήμ ὤρμησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων, θέλων νὰ κατασφάζῃ καὶ λεηλατήσῃ τὸν Μωρέαν. Τὰ αἰγυπτιακὰ στρατεύματα προήλασαν παρευθὺς. Μία αὐτῶν φάλαγξ ἐστράφη κατὰ τῆς Μεσσηνίας, ἑτέρα ὠδεύσε πρὸς τὰς ὑπαιρέας τοῦ Ταυγέτου, τρίτη ἐστάλη πρὸς ἐρημῶσιν τῆς Ἀρχαδίας. Αἱ οἰκίαι, αἱ ἐπαύλεις, ἡ συγκομιδή, τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας. Καὶ αἱ μὲν ἀμπελοὶ ἀπεσπασθήσαν τῆς γῆς, αἱ δὲ συκαὶ καὶ αἱ ἐλαῖαι ἀπικόπησαν μέχρι ρίζης. «Ἐὰν ἀνεχθῶσιν ἐπὶ πλέον τὸν Ἰμβραήμ νὰ μένῃ ἐν Ἑλλάδι, ἔγραφεν ὁ πλοίαρχος Ἀμιλτων, πρέπει νὰ εἶναι βέβαιον ὅτι θὰ ἰδῶσιν πλέον τοῦ τρίτου τοῦ πληθυσμοῦ ἀποθνήσκον τῆς πείνης». Οἱ ναύαρχοι τῶν συμμάχων στόλων δὲν ἠδύναντο νὰ παρίστανται ἀπαθείς εἰς τὰς ἐρημώσεις ταύτας. Οὕτω λοιπὸν ἤννοε ὁ Ἰμβραήμ τὸν πρὸς τὴν ἀνακωχὴν σεβασμάν; Τοιαῦται ἀγριότητος πράξεις ἔθετον αὐτόν, κατὰ τὴν

διαμάρτυρίαν τῶν ναυάρχων, «ἐκτὸς τοῦ νόμου τῶν ἐθνῶν καὶ ἐκτὸς τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν». — «Εἰς ὃ σημεῖον περιέστησαν τὰ πράγματα, ἤγγελλεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ τῷ ὑπουργῷ τῇ 14 Ὀκτωβρίου, δὲν ὑπολείπεται πλέον οἰκονομία τοῦ πράγματος. Οἱ πρέσβεις χάρις τῇ ζωηρᾷ διακηρύξει τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βώσσου πρεσβευτοῦ, δὲν φοβεῦνται πλέον. Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι οἱ στόλοι πρέπει νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς αὐτὸ τὸ Ναυαρίνον, καὶ ἐκεῖ νὰ ἐπιταχθῇ τοῖς ὀθωμανικοῖς στόλοις, μὲ τὴν θρυαλλίδα εἰς τὴν χεῖρα, ἵνα διαλυθέντες ἐπανέλθωσιν ὁ μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ εἰς Αἴγυπτον· ἄλλως, νὰ ἐπιτεθῶσι παρευθῦς. Τὸ σχέδιον τοῦτο συζητηθήσεται μεταξὺ τῶν τριῶν διοικητῶν τῶν στόλων». Τοῦτο καὶ ἐγένετο εὐθὺς ὡς ἡ «Ἀλβιῶν» καὶ ἡ «Γενούη» ἀνακληθεῖται ἐσπευσμένως ἐκ Μελίτης, ἠνώθησαν μετὰ τοῦ βρεττανικοῦ στόλου.

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ εὐκόλως ἐπέισε τοὺς συναδέλφους αὐτοῦ. Τὸ ἀόριστον τῆς τύχης ἐξωτερικοῦ ἀποκλεισμοῦ εἰς οὐδὲν καταλήγον, ἐξέθετε τοὺς ναυάρχους εἰς τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωσι τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον ἐπωφελοῦμενον ἐξ αἰφνιδίου ἀνέμου νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Ἐχόντες τὴν δύναμιν νὰ ὀμιλῶσιν ὡς κύριοι, ἔπρεπε νὰ ποιήσωνται χρῆσιν ταύτης. Μετὰ βραχεῖαν συζήτησιν, ἡ γνώμη τοῦ γάλλου ναυάρχου προεκρίθη. Ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως ἐκανονίσθη καὶ ὁ ἀρχαιότατος τῶν ναυάρχων ἀνέλαβε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν. Ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, εἰς ὃν ἀνήκεν ἡ τιμὴ αὕτη, δὲν ἐχρονοτρίβησεν εἰς μακρὰς στρατηγικὰς λεπτομερείας. Ὅρισας τὴν τάξιν τῆς πορείας τῶν στόλων, προεῖδε τὴν σύγκρουσιν ἥτις ἦτο σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπέλθῃ· εἶτα δὲ ἐνθυμούμενος τὴν τελευταίαν αὐτοῦ μάχην, τὰ τελευταῖα πολεμικὰ μαθήματα ἀπερ εἶχε διδαχθῆ, ἐπέβη τὴν διαταγὴν διὰ τῶν λόγων τούτων τοῦ λόρδου Νέλσωνος: «Ὁ πλοίαρχος τότε μόνον ὀφείλει νὰ θεωρηθῆ ὡς κατέχων τὴν θέσιν του ὅταν ἡδυνήθη νὰ τᾶξῃ τὸ πλοῖόν του πλησιέστατα πολεμίου πλοίου».

Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν συμμάχων στόλων ἡδύνατο νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἀπλότητα τοῦ σχεδίου τούτου· ἡ φοβερὰ ὁμως θέσις ἦν κατέχων οἱ ὀθωμανικοὶ στόλοι δὲν ἔπαυε καθιπτῶτα αὐτὸ ἐπικίνδυνον. Δέκα εὐρωπαϊκὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, ἐννέα φρεγάται, ἑπτὰ ἐλαφρὰ πλοῖα ἡδύνατο βεβαίως ν' ἀντιμετρηθῶσιν ἐναντίον τριῶν τουρκικῶν μεγάλων νεῶν, εἰκοσιτεσσάρων φρεγατῶν καὶ τριάκοντα ἑπτὰ παρώνων καὶ κορβετῶν· αἱ ὀθωμανικαὶ ὁμως αὗται δυνάμεις ἐρειδόμεναι ἐπὶ τῶν πυροβολείων τοῦ λιμένος, εἶχον παραταχθῆ, ὑπὸ τῶν γάλλων ἀξιωματικῶν, οὓς ὁ πατσᾶς ἐκράτει ἔτι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ του, ἐν ἐξαιρετῶ τάξει ἥτις ἤβηκεν κατὰ πολὺ τὴν δύναμιν αὐτῶν. Περιεγράψαμεν ἤδη τὸν λεμμένα τοῦ Ναυαρίνου. Ἡ ἐξ ἑξαμυρίων σχεδὸν περιφερείας λεκάνη αὕτη παραβάλλεται πρὸς ἰσχυρῶς τεταμένον τόξον, οὗ ἡ χορδὴ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὴν ἀναπεπταμένην θάλασσαν. Ἡ παραβολὴ αὕτη, λίαν ἐπιτυχῆς καθιστᾶ κα-

ταληπτήν τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς οἱ στόλοι τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐτάχθησαν ἐν σχήματι πετάλου ἐπὶ τριπλῆς γραμμῆς. Πυρπολικὰ δ' ἠγκυροβολημένα ἐν ταῖς ἄκραις τῶν κεράτων ἴσταντο ἔτοιμα νὰ προσβάλωσιν ἐν καταλλήλῳ στιγμή. Οἱ σύμμαχοι ἀφελῶς ριπτόμενοι ἐν μέσῳ τῆς τοιαύτης παρατάξεως, ἠγκυροβολοῦντες ἐν μέσῳ τῆς ἡμισελήνου, ἐνῷ ἦτο τοσοῦτο φυσικὸν νὰ ἐπιδιωχθῆ ἡ διάρρηξις αὐτῆς, διαπράττουσι σφάλμα μὴ δυνάμενον ἄλλως νὰ ἐξηγηθῆ ἢ ἐκ τῶν ἀμφιρεπόντων ὄρων ὑφ' οὓς ἐνεφανίζοντο.

Οἱ γάλλοι ἀξιωματικοὶ οἵτινες τοσοῦτον καλῶς εἶχον παρασκευάσῃ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον ὅπως ὑποστῆ τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτὸν σύρραξιν δὲν ἠδύναντο ἐν τούτοις ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν σημαίας. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ εἰδοποίησεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς 15 Ὀκτωβρίου περὶ τοῦ κινδύνου ὃν διέτρεχον μὴ σπεύδοντες νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀντιβασιλέως. Τῇ 17, πάντες οὗτοι οἱ ἀξιωματικοί, περὶ τοὺς δέκα, συνελθόντες ἐπὶ τῆς αἰγυπτιακῆς φρεγάτας «Αἰχμητοῦ», ἐν τῷ δωματίῳ τοῦ Λὲ Τελλιέ, ἀπεφάσισαν ν' ἀποσυρθῶσιν ἐπὶ τινος ἐμπορικοῦ αὐστριακοῦ πλοίου. Ὁ Μοχαρέμ-μπεης εἰδοποιηθεὶς παρεῦθες περὶ τῶν διατρεχόντων, δὲν ἠθέλησε νὰ παρενθῆσῃ προσκόμματα, ἐλπίζων ἀκόμη «ὅτι οὐδεμία θὰ ἐπήρχετο διατάραξις ἐν τῇ μεταξύ Γαλλίας καὶ Αἰγύπτου ἀρχαίᾳ φιλίᾳ», ἠρέκεσθη νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν λύπην αὐτοῦ στερούμενος προσωρινῶς τοσοῦτον πολυτίμου συνεργασίας καὶ προσηνήχθη τοῖς κ. κ. Λὲ Τελλιέ, Μπομπάρ, Σαμπέρ, Ῥεσπιέ, Λεδαντύ, δ' Ἰσνάρ, Ματραῖρ, Μάφρ, Μπριάν καὶ Λουσσινᾶ, νὰ μεταφέρῃ αὐτοὺς διὰ τινος τῶν κορβετῶν αὐτοῦ εἰς Ἀλεξανδρείαν· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν προέτεινε τὰ τοιαῦτα, οἱ συμμαχικοὶ στόλοι συνεπλήρουν τὰς τελευταίας αὐτῶν παρασκευάς, ὁ δὲ πάρων «Ἀλκυῶν», διατρέχων τὰς γαλλικὰς γραμμὰς ἠγγελλε τοῖς πλοιάρχοις ὅτι τῇ ἐπαύριον 20 Ὀκτωβρίου εἰσέπλεον εἰς Ναυαρίνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

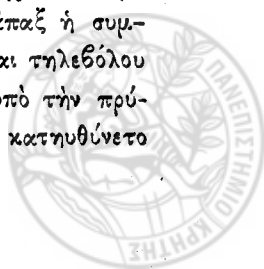
Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία, 20 Ὀκτωβρίου 1827.

Οἱ συμμαχικοὶ στόλοι εὕρισκοντο ἐν γαλήνῃ μίλλιά τινα ἀπὸ τοῦ λιμένος. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, λαμπροῦ ἀνέμου ἐκ νοτιοδυτικῶν πνεύσαντος, οἱ μέχρι τοῦδε πρὸς τὸ ἀνεπεπταμένον πέλαγος θεωροῦντες στόλοι, μεταστραφέντες κατηυθύνθησαν, ἐν τρισὶ φάλαγξι, πρὸς τὸν εἰσπλουν. Ὁ ναύαρχος Κόδοιγκτων, ἐπιθαίνων τῆς «Ἀσίας», προηγείται τῆς δεξιᾶς φάλαγγος, ἀκολουθούμενος κατὰ πόδας ὑπὸ τῆς «Γενούης» καὶ τῆς «Ἀλβιδῶνος». Ἡ «Σειρήν», φέρουσα τὸν ναύαρχον Δὲ Ῥινῦ, πλέει ἐπὶ τὰ ἔχνη τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ «Σκηπίων»,

πλοίαρχος Μίλιος, ἡ «Βρεσλαυία», πλοίαρχος Μποτερὲλ δὲ λὰ Μπρετονιέρ, ἡ «Τρίκινα», πλοίαρχος Μορίς, τάσσονται κατόπιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς, ἐνῶ αἱ φρεγάται καὶ τὰ ἐλαφρὰ πλοῖα ἔστησαν ὑπήνεμα. Ὁ δὲ ῥωστικὸς στόλος, ἐκ τεσσάρων καταφράκτων καὶ τριῶν φρεγατῶν συγκεῖμενος, πλεῖι ἀριστερᾷ τῆς ἀγγλογαλλικῆς φάλαγγος. Ἡ κυρία δύναμις τῶν Ταύρων κατέχευε τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ λιμένος, ἐν ἧ ἀνεπτύσσοντο ἐπὶ τόξου, βαίνοντος ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν, ἀπὸ τῆς ἄκρας τοῦ φρουρίου πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος, τέσσαρες μεγάλαι φρεγάται, δύο κατάφρακτα πλοῖα, ἑτέρα τις φρεγάτα, μεθ' ἣν ἕτερον κατάφρακτον. Ὁ γαλλικὸς στόλος ὤφειλε ν' ἀγκυροβολήσῃ πλαγίως τῶν πρώτων νεῶν, τῶν συγκροτουσῶν τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς τριπλῆς μνησοειδοῦς παρατάξεως. Τὰ πλοῖα ταῦτα, αἰγυπτιακαὶ φρεγάται, ἐθεωροῦντο ἔτι κυβερνώμενα ὑπὸ γάλλων ἀξιωματικῶν. Ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ἤθελε τοποθετήσῃ τὴν «Ἀσίαν» παρὰ τὸ πλευρὸν πλοίου τῆς γραμμῆς φέροντος τὴν ναυαρχικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἰστοῦ. Ἡ δὲ «Γενούη» καὶ ἡ «Ἀλβιών» ἔμελλον νὰ συμπληρώσωσι τὸ μεταξὺ τῆς «Ἀσίας» καὶ τῆς «Σειρήνος» κενόν. Τότε ὁ ὑπὸναύαρχος Ἔιδεν καὶ ὁ στόλος αὐτοῦ ἤθελον ἀγκυροβολήσῃ ἐν μέσῳ τοῦ λιμένος, ἐναντι τοῦ κέντρου τῆς τουρκικῆς παρατάξεως. Αἱ γαλλικαὶ, ἀγγλικαὶ καὶ ῥωστικαὶ φρεγάται, ἐν τῇ δυτικῇ πλευρᾷ τοῦ λιμένος παρατεταγμέναι, ἔμελλον νὰ προσπίπτωσι τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς κατὰ τῶν διασταυρουμένων πυρῶν τῆς δεξιᾶς τουρκικῆς πτέρυγος καὶ τῶν πυροβολείων τῆς «Σφακτηρίας». Αἱ κορβέτται καὶ οἱ πάρωνες, ὑπὸ τὸν πλοίαρχον τοῦ «Δάρμουθ» Φέλλοβ, εἶχον εἰδικὴν ἀποστολὴν νὰ συνέχωσι τὰ ἐπὶ τῶν δύο κεράτων τῆς πολεμίας παρατάξεως ἠγκυροβολημένα πυρπολικά καὶ ματαιώσι πᾶσιν αὐτῶν κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἀπόπειραν.

Τῇ πρώτῃ ὥρᾳ καὶ τριάκοντα πέντε λεπτά, ὁ Ἄγγλος ναύαρχος, χωρῶν βραδέως ὑπὸ μὲν τοὺς δόλωνας αὐτοῦ ἀναπεπταμένους, τοὺς δὲ φώτωνας ὑπεσταλμένους, διήρχετο τὸν στενὸν τοῦ λιμένος εἰσπλουν, ἐνῶ τὰ ἐκατέρωθεν ὑπερασπίζοντα αὐτὸν φρούρια καὶ πυροβολεῖα ἕμενον βωβᾷ. Ὑψηλὴ τις πρύμνη κατάφορτος ἐκ χρυσῶν ποικιλιμάτων, σημαία βαθύς ἐρυθροῦ χρώματος κυματίζουσα ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἰστοῦ, ἀγγέλλουσιν εἰς τὸν Κόδριγκτῶνα τὴν ναυαρχίδα τοῦ Ταχῆρ-πασσᾶ. Οὐχὶ μακρὰν δ' αὐτοῦ, ἡ φρεγάτα τοῦ Μοχαρέμ-μπεη φέρει ἀναπεπταμένην τὴν μετὰ ἡμισελήνου ἀστερόστικτον πρασίνην σημαίαν, διακριτικὸν σημεῖον τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν αἰγυπτιακῶν δυνάμεων. Ἡ «Ἀσία» διευθύνεται πρὸς τὰς ναῦς ταύτας, παρὰ τὸν Μοχαρέμ-μπεη δὲ φθάσασα ῥίπτει τὴν πρώτην αὐτῆς ἀγκυραν· ἐξακολουθοῦσα εἶτα τὸν δρόμον αὐτῆς, ποντίζει δευτέραν ὑπὸ τὴν ἐπωτίδα τοῦ Ταχῆρ-πασσᾶ. Ὁ Κόδριγκτων εὐρίσκειται οὕτω ἀμφίδετος, μεθ' ἐνὸς πλαγιοδέτου ἐφ' ἐκάστης ἀγκύρας, μεταξὺ τῶν δύο ὀθωμανικῶν ναυαρχίδων. Ἡ «Γενούη» ἀκολουθοῦσα εἰς ἀπόστασιν

ἐξήκοντα περίπου ὄργυιων, ἀγκυροβολεῖ ὀπισθεν τῆς «Ἀσίας», παρουσιάζουσα τὰς δεξιὰς αὐτῆς πυροβολοστοιχίας εἰς τουρκικὴν τινα φρεγάταν. Τὰ πάντα ἦσαν ἐτι γαλήνια. Κρότος ἄλλος δὲν ἠκούετο ἐκτὸς τοῦ τῆς καταδύσεως ἀγκύρας τινὸς ἢ τῶν ἀλύσεων προστριβομένων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς νεῶς. Ἡ «Ἄλβιδών» διαταχθεῖσα ν' ἀγκυροβολήσῃ ἔμπροσθεν τῆς «Ἀσίας», ἐξακολουθεῖ βραδέως τὴν πορείαν αὐτῆς πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος· τὸ δὲ «Δαρμούθ» ἴσταται ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ λιμένος μετὰ τῆς «Φιλομήλας». Φθάσασα εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀκροπόλεως, ἡ «Σειρὴν» ἀποσπᾶται τῆς παρατάξεως καὶ ζητεῖ μετ' ἀσυνήθους δεξιότητος ἀνοιγμα ἐν τῷ πρώτῳ πολεμίῳ συμπλέγματι ὅπως ταχθῇ ἀπειλητικὴ μετὰ τριῶν αἰγυπτιακῶν φρεγατῶν. Ἦτο δύσκολον τοιαύτη τῶν πρῶμάτων ἀρχὴ νὰ μὴ ἐπενέγκῃ τὴν σύγκρουσιν. Κίνησις τις ἤδη παράγεται ἐν ταῖς ὀθωμανικαῖς τάξεσιν. Κατάφρακτα καὶ φρεγάται ἐντείνουσι τοὺς πλαγιοδέτας (λεντία), τὰ πυρπολικά φαίνονται ἔτοιμα. Ἐν τῇ κρίσιμῳ ταύτῃ στιγμή, ὁ κυβερνήτης τοῦ «Δαρμούθ», πλοίαρχος Φέλλοβ, στενωχωρημένος ἐν ταῖς ἐπ' ἀγκυροβολίᾳ κινήσειν αὐτοῦ ὑπὸ τῆς γειτνιασεως αἰγυπτιακοῦ πυρπολικοῦ, ὀπίσκει τὴν πρώτην λέμβον τῆς φρεγάτας καὶ καλύψας αὐτὴν ὑπὸ τὴν λευκὴν σημαίαν, ἀποστέλλει τὸν ὑποπλοίαρχον Φίτς - Ρόυ ὅπως προσκαλέσῃ τὸ πλοῖον εἰς ἄμεσον ἀλλαγὴν θέσεως. Τὸ ἐφόκλιον μόλις *παρέβαλε* καὶ βολὴ τυφεκίου ἀνατρέπει καιρίως πληγέντα τὸν ἀγγλον ὑποπλοίαρχον, ὃν ὑποδέχεται εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ ὀδοκίμου Φόρμπ. Εἰς τὴν κτηνώδη ταύτην ἐπίθεσιν, τὸ «Δαρμούθ» ἀπαντᾷ διὰ τυφεκοβολισμοῦ σκοποῦντος τὴν ὑποστήριξιν τοῦ ὑπεχωροῦντος ἐφοκίου. Τὸ πυρπολικὸν ἀντιπυροβολεῖ καὶ πάντες σχεδὸν οἱ ἐπιβαίνοντες τῆς ἀγγλικῆς λέμβου φονεύονται ἢ τραυματίζονται. Παρεμφερὴς σχεδὸν σκηνὴ ἐλάμβανε χώραν μετὰ τινα λεπτά παρὰ τὴν φρεγάταν τοῦ Μοχαρέμ-μπεη. Ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων εἶχε πέμψῃ τὸν Ἕλληνα αὐτοῦ πρῶρα Μικέλην, νὰ προσκαλέσῃ τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον νὰ τηρήσῃ τὴν οὐδετερότητα ἐφ' οἰφδῆποτε συμβᾶντι. Ὁ δυστυχὴς διαγγελεύς ἐκπληρώσας τὴν ἐντολὴν τοῦ κατήρητο εἰς τὴν λέμβον τῆς «Ἀσίας», ὅταν Τοῦρκος προβαλὼν τὴν κεφαλὴν ἐκ τινος θυρίδος καὶ ἀναγνωρίσας ἐν τῷ διερμηγεῖ τοῦ ἀγγλοῦ ναύαρχου Ἕλληνα ναυτικόν, ἀρπάζει μακιδῶδες ἀπὸ τῆς ὀσφύος τὸ πιστόλιον, ὁ φανατικὸς, καὶ πυροβολεῖ μετὰ φοβερᾶς βλασφημίας κατὰ τοῦ μισητοῦ ῥαγιαῖ. Κατάστηθα βληθεὶς ὁ δύσμοιρος· Μίτσελ καταπίπτει εἰς τὸ βάθος τοῦ ἐφοκίου. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ, ὄρθιος ἐπὶ τοῦ βήθρου τῆς φυλακῆς, ἐβόα πρὸς τὴν φρεγάταν «Ἐσμίαν», παρ' ἣν εἶχεν ἀγκυροβολήσῃ ἡ «Σειρὴν», ὅτι ἂν ἀπέιχε τῆς συμπλοκῆς δὲν θὰ ἔβαλλε κατ' αὐτῆς. Ἄνωφελεῖς προφυλάξεις! Ἄπαξ ἡ συμπλοκὴ ἀρξάμενη δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ καταστῇ γενικὴ. Αἱ πρῶται τηλεβόλου βολαὶ ἐρρίφθησαν ὑπὸ τινος ὀθωμανικῆς νεῶς ἠγκυροβολημένης ὑπὸ τὴν πύμνην τῆς «Σειρῆνος» καὶ ἐν δευτέρᾳ γραμμῇ. Μία τῶν ὀβιδῶν κατηυθύνετο



κατὰ τοῦ «Δαρμούθ», ἑτέρα δὲ ριφθεῖσα κατὰ τῆς γαλλικῆς φρεγάτας ἐφόνευσε ναύτην τινα αὐτῆς. Ἡ «Σειρήν» ἀπεκρίνατο διὰ γενικῆς συμπτροκοροτήτως· κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ στιγμὴν ἢ «Ἀσία» κατήρξατο φοβεροῦ πυρός κατ' ἀμφοτέρων τῶν ὀθωμανῶν ναυάρχων.

Ἡ κατάστασις ἐν τούτοις τῶν πραγμάτων οὐδόλως ἦτο ἐνθαρρυντικὴ· διότι δύο μόνον κητάφρακτα καὶ δύο φρεγάται ἦσαν ἐκτεθειμένοι νὰ ὑποστῶσι μόνα ἐπὶ τινα χρόνον τὰ συννεύοντα πυρὰ ἐξήκοντα ἐνὸς πολεμικῶν πλοίων. Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ παρατηρήσωμεν ποσάκις ναυμαχίαι, καὶ ἐκεῖναι ἀκόμη ἦν ἔστεψε ἢ θριαμβευτικωτάτη τῶν ἐκβάσεων, ἤρξαντο κακῶς. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία δὲν διέφυγε καὶ αὕτη τὸν πεπωμένον τοῦτον νόμον. Εἶναι ἀληθὲς ὅμως ὅτι ἐν Ναυαρίνῳ ἐθεώρουν βέβαιον ὅτι ἤθελον ἐκπτότη τὸν ἐχθρόν, ὅχι ὅτι ἤθελον ναυμαχήσῃ μετ' αὐτοῦ.

Μόλις ἀντηλλάγησαν αἱ πρῶται βολαί, καὶ ὀλόκληρος ὁ κόλπος ἀνεφλέγετο. Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος δύο πυρπολικά κατεκαίοντο. Τὸ μὲν αὐτῶν κατέστρεψαν τὰ πυροβόλα τοῦ «Δαρμούθ» καὶ τῆς «Σειρήνος», τὸ δ' ἕτερον κατεβύθισεν ἡ μικρὰ «Φιλομήλα». Τὰ φρούρια σιγήταντα μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης, ἤρξαντο τοῦ πυρός μετὰ μανίας· μεγάλως δ' ἔβλαψαν ἡμᾶς τὰ πυροβολεῖα τῆς ἀκροπόλεως. Πολλὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικά πλοῖα δὲν εἶχον ἀκόμη συμπλακῆ· οὐδὲν δὲ ῥωστικὸν πλοῖον εἶχεν εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα, καὶ ὁ κλονισμὸς τῆς ἀτμοσφαίρας, δονουμένης ὑπὸ τοῦ κανονιοβολισμοῦ, ἤρξατο νὰ ἐπιφέρῃ τὸ σύνθησις ἀποτέλεσμά. Ὁ ἄνεμος ἀπεσβέννυτο μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐν τῷ κόλπῳ. Ἡ «Ἀλβίων» καταληφθεῖσα ὑπὸ τῆς γαλλῆνης δὲν ἤδυνήθη νὰ φιάτῃ εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς· διὸ καὶ ἔρριψε τὴν ἄγκυραν οὐχὶ μακρὰν τῆς «Γενούης», ἐν μέσῳ ὁμάδος πολεμίων νεῶν. Ὡφείλεν οὕτω ν' ἀντιταχθῆ καθ' ἐνὸς πλοίου τῶν ἐβδομήκοντα τεσσάρων πυροβόλων καὶ δύο φρεγατῶν τῶν ἐξήκοντα.

Ἡ «Τρίαινα», πέμπτη ναῦς τῆς προσηνέμου φάλαγγος, ὑπέστη πρώτη τὸ πῦρ τῶν φρουρίων. Ἀγκυροβολήσατα δὲ περὶ τὴν δευτέραν ὥραν καὶ τεσσαράκοντα πέντε λεπτὰ νοτίως τῆς «Σειρήνος», ἐκάλυπεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως προσεγγεκοῦσα αὐτῇ, διὰ σφοδρότατου καὶ ἀκαταμαχῆτου πυρός, κατὰ τῶν περικυκλούντων αὐτὴν πλοίων, «τὴν ἀρίστην τῶν ὑποστηρίξεων». Συγχρόνως σχεδόν, ὁ «Σικηπίων» διέτρεχε τοὺς μεγίστους τῶν κινδύνων. Τὸ πλοῖον τοῦτο, ὡς καὶ ἡ «Τρίαινα», εἶχε λάβῃ θέσιν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ λιμένος· ἐνῶ δὲ ἀντεπυροβόλει ἰσχυρῶς τὸ φρούριον καὶ δύο μεγάλας φρεγάτας, πυρπολικὸν μετὰ θαυμασίας ψυχραμίας κυβερνώμενον, ῥίπτεται ὑπὸ τὸν πρόβολον αὐτοῦ, παραχρῆμα δὲ ἀναφλέγονται οἱ ἀρτέμονες. Τὸ πῦρ μεταδίδεται διὰ τῶν πρότων εἰς τὸν ἐξαρτισμὸν τοῦ ἀκατίου ἰστοῦ, καὶ διεισδύει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν θυρίδων μέχρι τοῦ κάτω πυροβολείου. Πυροβοληταὶ προ-

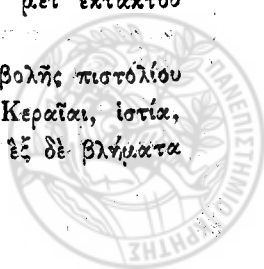
σεβλήθησαν ὑπὸ τῶν φλογῶν πρὸ τῶν ἰδίων τηλεβόλων, ἕτεροι δὲ ἐτραυματίσθησαν ὑπὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν γομώσεων. Ἀγγέλλεται εἰς τὸν κυβερνήτην Μίλιον ὅτι τὸ ὑπόστεγον ἀπειλείται. «Πρέπει νὰ κατακλύσωμεν τὰς πυριταποθήκας ;—» Ὅχι, ἀποκρίνεται ὁ ἀτρόμητος πλοίαρχος, πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃτε τὸ πῦρ. Ζήτω ὁ βασιλεὺς ! — Ἡ κραυγὴ αὕτη ἐπανελήθη εἰς αὐτὰ τὰ βάθη τοῦ σκάφους, καὶ τὸ πῦρ ἐπὶ στιγμὴν διακοπέν, ἐπανήρξατο μετὰ μείζονος σφοδρότητος, ἐνῶ δραστηρία κατεβάλλετο ἐνέργεια πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ πυρπολικοῦ. Ἡ ἄλυσις ἀφίθη, τὸ δὲ πυρπολικὸν προσκεκολλημένον εἰς τὴν πύραν ἠκολούθει ἀκόμη τὸ πικρασυρόμενον πλοῦν. Ἐν ταῖς φοβεραῖς ταύταις περιστάσεσιν, ὁ πλοίαρχος Μίλιος ἔλαβεν ἐσχάτην τινὰ ἀπόφασιν. Ἐπὶ κινδύνῳ μεταδόσεως τοῦ πυρὸς εἰς τὰ ἰστικά του, διατάσσει ν' ἀναπετασθῇ τὸ δολώνιον καὶ τὸ ἀκάτιον. Ἡ ναὺς τότε πλαγιάζουσα, καταλείπει δεξιᾶ τὸν ἡμίθρωτον ὑπὸ τοῦ πυρὸς πάρωνα καὶ διὰ μιᾶς μόνης συμπυροκροτήσεως καταποντίζει αὐτόν. Ὁ «Σκηπίων» τρέχει τότε πρὸς τὴν ἀντίθετον ἀκτὴν τοῦ λιμένος, παρὰ τὴν μεσημβρινὴν ἄκραν τῆς Σφακτηρίας, ζητῶν νέαν ἐπὶ μάχῃ θέσιν. Ἐκεῖ εὐρίσκει τὰς φρεγάτας «Ἀρμίδα», «Τάλμποτ», «Γλάσκωβ» καὶ «Κάμπριαν», αἵτινες ἠγκυροβολημέναι εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὕψος τῆς «Σειρήνος», τῆς «Ἀσίας», τῆς «Γενούης» καὶ τῆς «Ἀλβιδῶνος», παρεντίθενται εὐτυχῶς μετὰ τῆς τοσαῦτα ἤδη παθούσης ταύτης ὁμάδος καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου· αἱ τέσσαρες ὅμως αὐταὶ φρεγάται ἔχουσιν ἐμπλακὴν εἰς δεινὸν ἀγῶνα. Ὁ ἄγγλος ναύαρχος τὸ ἐνοεῖ, καὶ τὸ ἦθος αὐτοῦ, μεγάλοι βήμασι περιπατοῦντος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς «Ἀσίας» προδίδει ἀκουσίως τὴν αὐξουσάν αὐτοῦ ἀνησυχίαν. Τῇ τρίτῃ τέλος ὦρα, ὁ ῥωστικὸς στόλος εἰσδύει εἰς τὸν εἰσπλουν. «Εὐλογητὸς ὁ Θεός!» ἀνακραῖζει συγκεκινημένος ὁ Κόδριγκτων. Αἱ ὀκτὼ αὐταὶ νῆες, — τέσσαρες τῆς γραμμῆς καὶ τέσσαρες φρεγάται, — κατέφθικον ἀληθῶς καθ' ἣν στιγμὴν ἢ σύμπραξις αὐτῶν ἦτο ἀπαιτήτος. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐπέβαλον σιγὴν εἰς τὰ πυροβολεῖα τῆς νῆτου, ἀφοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐπὶ μακρὸν ὑπέφερον διερχόμενα ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν φρουρίων μέχρις οὗ φθάσωσιν εἰς βολὴν τηλεβόλου ἀπὸ τῆς πολεμίας παρατάξεως.

«Ἀζόφ», ἡ ῥωσικὴ ναυαρχὴς λίαν ὑπὸ δύο τουρκικῶν φρεγατῶν πιεζομένη, ἀπαλλάσσεται ὑπὸ τῆς γαλλικῆς νεῆς «Βρεσλαυίας», ἥτις οὐραγὸς οὐτα τῆς προσηνέμου φαλαγγος, κατετόλμησεν, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα, τῶν διασταυρουμένων πυρῶν τῆς ἐκατέρωθεν ἀκτῆς καὶ τῶν διαγωνίων βολῶν τοῦ ἀργούντος ἔτι κέντρου τῆς ὀθωμανικῆς παρατάξεως. Πυκνότατος καπνός, ἐξ αὐτῆς ἀνέλαμπον ἀστραπαί, ἐκάλυπτε τὸν λιμένα. Ὁ πλοίαρχος δὲ Λά Μπρετονιέρ μόλις δύναται νὰ διακρίνῃ τὰ συμμαχικὰ σκάφη ἀπὸ τῶν πολεμίων νεῶν. Ἐξακολουθεῖ ἐν τούτοις τὴν πορείαν του, ζητῶν ψηλαφητεῖ σχεδὸν θέσιν ἀξίαν

τοῦ πλοίου αὐτοῦ. Ἐξαίφνης ὁμως, σημαίνεται πολέμιος πάρων, ὑπ' αὐτὴν αὐτοῦ τὴν ἀγκυραΐαν ἐπωτῖδα. Ὁ πάρων οὗτος εἶναι πυρπολικόν, ὅπερ ἐν τῶν γαλλικῶν ἀγγέλιοφόρων, ὁ μυοδρόμων «Ἀλκυῶν» ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Τυρπέν, ἀγωνίζεται ν' ἀπομακρύνῃ τῆς παρατάξεως. Δι' ἀποτόμου οἰακισμοῦ ἡ «Βρεσλαυΐα» ἀποφεύγει τὸ τουρκικόν πυρπολικόν, προσκρούει ὁμως ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ μυοδρόμονος. Περιπλακεῖται ἡ «Ἀλκυῶν» εἰς τὸν πρόβολον τοῦ δικρότου, σύρεται εἰς τὸ ζωηρότατον τῆς συλλοκῆς, ὅταν δὲ ἡ εὐθραυστος ναῦς κατορθοῖ τέλος ν' ἀπαλλαγῇ δὲν τὴν περιμένουν πλέον πυρπολικά, ἀλλὰ φρεγάται μετὰ χαρωνάδων τῶν δεκαοκτώ. Ἡ «Βρεσλαυΐα» ἐν τούτοις οὐδαμῶς δύναται νὰ σταματήσῃ. Ἐὰν ῥίψῃ τὴν ἀγκυραν, αὕτη πίπτει ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τῆς «Ἀλκυῶνος». Ἐξακολουθεῖ λοιπὸν μυχρομένη μετ' ἀναπεπταμένων ἰστιῶν, καὶ ὅτε μὲν σφαιροβολεῖ τὰς κυκλούσας τὴν «Σειρήνα» φρεγάτας, ὅτε δὲ κατὰ τῆς ὁμάδος ἦν κατακεραυνοβολοῦντι ἡ «Ἀσία», ἡ «Γενούη» καὶ ἡ «Ἀλβιῶν». Ἀπαλλαγεῖσα τέλος πλαιοδοτεῖται μετὰξὺ α' Ἀζοφ» καὶ τοῦ τρίτου τουρκικοῦ καταρράκτου· ἐκτὸς ὁμως τοῦ πυρός τοῦ πλοίου τούτου ὑφίσταται ἐπὶ δύο σχεδὸν ὥρας τὴν ἐπίθεσιν πέντε φρεγατῶν. Μόνη καταβάλλει τρεῖς τῶν ἀντιπάλων αὐτῆς, συντείνει δὲ εἰς ἀνατίναξιν τῶν λοιπῶν. Περὶ τὴν τρίτην καὶ ἡμίσειαν ὥραν, ὁ πλοίαρχος Δὲ Λὰ Μπρετόννιέρ, τραυματίζεται κατὰ τὰς κνήμας ὑπὸ θραύσματος ξύλου· ὁ ἀντιπλοίαρχος Λογιεβίλλ ἀναλαμβάνει τὴν διοίκησιν τῆς «Βρεσλαυΐας».

Ὁ ἀγὼν ἐξίκετο τότε εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ μανίαν. Ὀγδοήκοντα ἐπτὰ πολεμικαὶ νῆες, ἐπὶ τεσσάρων τεταγμένοι γραμμῶν, συνωστιζόμεναι ὡς ἐν δεξαμενῇ ἐν τῇ εὐρείᾳ ταύτῃ λεκάνῃ, διασταυροῦντι τὰς βολὰς των καὶ συγχέουσι τὰ πυρὰ αὐτῶν. Ἐκ τοῦ μέσου τῆς καμίνου ταύτης τοῦ πυρός, ἐκφεύγουσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν νῆες τινες πυρίφλεκτοι· ἕτεραι δὲ κρατούμεναι στερεῶς ἀκόμη ὑπὸ τῶν ἀλύσεων αὐτῶν, ἐκσφενδονίζονται ἐξαίφνης εἰς τὸν ἀέρα μετὰ φοβεροῦ πατάγου. Ἀναθράζων ὑπὸ τὰς ἀπαύστως διατρυπώσας τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ὀβίδας, κεκαλυμμένος ὑπὸ ἐπιπλεόντων ναυαγίων, ἐφ' ὧν ἀπεγνώχτες προσκολλῶνται οἱ δύσμοιροι Τοῦρκοι, ὁ λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου, δὲν εἶναι πλέον ἡ εἰρηνικὴ ἐκεῖνη περιοχὴ τῶν ὑδάτων, ἐφ' ἧς τῇ πρωΐᾳ τῆς εικοστῆς Ὀκτωβρίου ἐλικνίζετο ἀκόμη μετὰ μεγαλοπρεποῦς νωχελείας ὁ λαμπρὸς στόλος τοῦ Ἰμ-βραήμ. Ἐλαβε νῦν τὴν ὄψιν τῶν ὑποχθονίων ἐκείνων λιμνῶν ἐν αἷς συστρέφονται οἱ κολασμένοι ἐν μέσῳ κυμάτων πυρός καὶ πίστες. Ἐξολοθρεύεται δ' ὀλονὲν ὁ πληρώσας αὐτὴν στόλος. Ἀπόλλυται δὲν παύει ὁμως μετ' ἐκτάκτου ἀμυνόμενος λύσσης.

Ἀπὸ μιᾶς ἤδη ὥρας, ἡ «Σειρήν» μάχεται εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστόλιου κατὰ φρεγάτας αἰγυπτιακῆς πλαγίως αὐτῆς ἠγκυροβολημένης. Κεραῖαι, ἰστιᾶ, ἐφόκια τῆς γαλλικῆς φρεγάτας, τὰ πάντα εἶχον κατακοπῇ· ἐξ δὲ βλήματα



είχον προσβάλλη αὐτὴν κατὰ τὴν ἴσαλον. Ἐξαιφνης φοβερὰ ἀκούεται ἐκρηγῆς, δεσπόασα τοῦ κρότου τῶν πυροβόλων. Φρίσσει τὸ σκάφος τῆς «Σειρήνος», ὁ δ' ἰσθὸς τοῦ ἐπιδρόμου, ἰσχυρῶς ἤδη λισσαλευμένος, κλονίζεται καὶ πίπτει. Ὁ ναύαρχος, ὁ πλοίαρχος Ῥομπέρ, ὁ ἀξιωματικὸς τῆς φυλακῆς, κατεπλακώθησαν ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῶν ἰστιῶν. Πυριφλεγῆ τεμάχια ὡσεὶ οὐρανόθεν πίπτοντα κατακαλύπτουσι τὸ κατὰστρωμα. Γενικὴ ἐπὶ στιγμὴν κρατεῖ σύγχυσις ἐπὶ τῆς «Σειρήνος»· μετὰ μικρὸν ὅμως τὸ πλήρωμα συνέρχεται καὶ οἱ πυροβοληταὶ ἐπανέρχονται εἰς τὰς θέσεις των. Παρατηροῦσι περὶ ἑαυτοῦς· ἡ φρεγάτα «Ἐσμίνα» δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα.

Ἐμπροσθεν μὲν ὑπὸ τῆς «Γενοῦς», ὅπισθεν δ' ὑπὸ τῆς «Σειρήνος» ὑποστηρίζομένη ἡ «Ἀσία», διὰ τῆς μιᾶς μὲν αὐτῆς πλευρᾶς προσβάλλει τὸν τοῦρκον ναύαρχον, διὰ τῆς ἑτέρας δὲ τὸν αἰγύπτιον. Ἡ ναῦς τοῦ Ταχῆρ-πασσᾶ καταβάλλεται πρώτη. Τοιαῦτα δ' ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν συμπυροκροτήσεων τῆς «Ἀσίας» ἐπιτευχθέντα ἀποτελέσματα, λέγει ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, «ὥστε ἐνόμιζέ τις ὅτι ἔβλεπε μοῖραν νευπηγῶν καταγινομένην εἰς διάλυσιν τοῦ θῶμανικοῦ σκάφους». Διὰ τῶν χασκόντων εὐρυτάτων ῥηγματίων ἔβλεπε τὸ ἔσω τῶν πυροβολείων γέμον τραυματιῶν καὶ πτωμάτων. Ἐπὶ ὀκτακυσίων ἀνδρῶν, ἡ ναυαρχίς τοῦ καπετὰν πασσᾶ ἠρίθμει πλέον τῶν ἐξακοσίων ἐκτὸς μάχης. Ὁμοίᾳ τύχῃ ἀνέμενε καὶ τὸν αἰγύπτιον ναύαρχον. Περὶ τὴν τετάρτην μετὰ μεσημβριαν ὤραν, τὰ δύο πλοῖα, ἀποκόψαντα τὰς ἀγκύρας, ἀφίθησαν εἰς τὴν τύχην ἐντελῶς ἠκρωτηριασμένα. Ἡ «Ἀσία» καὶ ἡ «Σειρήν» εἶχον συντελέσει τὸ ἔργον αὐτῶν, καὶ δὲν ταῖς ὑπελείπετο πλέον ἢ νὰ κατασυντριφῶσι τὰ πλοῖα τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης γραμμῆς, κορβέττας καὶ πάρωνας. Ἡ καταστροφή ἐξετελέσθη ἐντὸς στιγμῆς. Ὅταν τέλος τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον ἠδυνήθη νὰ πύσῃ τὸ πῦρ, τότε εἶδε ἀντὶ τίνος τιμῆματος ἀπηλλάγη τῶν πολεμίων. Πλείστα τηλεβόλα παρέλυσαν, ὁ ἰσθὸς τοῦ ἐπιδρόμου εἶχε καταπέσει, καὶ τὸ σκάφος ἔφερε πολλαχοῦ τὸν τύπον τῶν βλημάτων ἅτινα ἐφόνευταν δεκαεννέα αὐτοῦ ἀνδρας καὶ πεντήκοντα ἐπτὰ ἐπλήγησαν. Ἡ «Σειρήν» εἶχεν ὑποστῆ πλειότερα, ἀριθμοῦτα εἰκοσιτρεῖς νεκροῦς, ὧν τρεῖς ἀξιωματικοί, ἐξήκοντα ἐξ ἀνδρας ἐν ὄλῳ ἐκτὸς μάχης.

Τὸ κατὰφρακτον «Ἀλβιάν», μεταστρέφον ἐπὶ τῶν ἀγκυρῶν του, προσέκρουσεν ἐπὶ θῶμανικῆς φρεγάτας. Πρῶτοι οἱ Τοῦρκοι, ἀποπειρῶνται νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον ἀποκρούονται ὅμως ὑπὸ τοῦ τυφεκοβολισμοῦ· τριάκοντα δὲ ἀνδρες τῆς «Ἀλβιάνος», ἡγουμένου ὑποπλοίαρχου τινος καὶ δύο *μίτσαν*, ὁρμῶσι νῦν ἐπὶ τοῦ σκάφους τῶν Ὀσμικλήδων. Ἐνθὺ δὲ τὸ πρῶτον τοῦτο ἀπόσπασμα κατασπαθίζον τὸς ἐπὶ τοῦ καταστρώματος φεύγοντας ναύτας, ἀπωθεῖ αὐτούς εἰς τὸ πυροβολεῖον ἢ τοὺς ἀναγκάζει νὰ βιβθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ πυρκαχὰ ἐκρήγνυται ἐπὶ τῆς τουρκικῆς νεῶς περιπεπλεγμένης μετὰ

τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου. Ἐντὸς πέντε καὶ μόνον λεπτῶν τὸ πῦρ μεταδίδεται εἰς τὴν πυριταποθήκην. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ «Ἀλβιδών» ἀπαλλάσσεται καὶ ἡ ὀθωμανικὴ φρεγάτα κατέρχεται μόνη εἰς τὰς ἀβύσσους.

Ἐκ τῶν τριῶν ἀγγλικῶν πλοίων τῆς γραμμῆς, ἡ «Γενούη» ὑπέστη τὰς μείζονας τῶν ἀπωλειῶν. Ὁ κυβερνήτης αὐτῆς πλοίαρχος Μπάθουστ, τρίς ἐτραυματίσθη ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς μάχης, τὸ τρίτον θανατηφόρως. Μετενεχθεὶς εἰς τὸ θεραπευτήριον τοῦ πλοίου, μετὰ τῶν σπλάγγων διεσχισμένων ὑπὸ βισκαϊανοῦ βλήματος, ἔζησεν ἕνδεκα ἀκόμη ὥρας, ἐπιδειξάμενος μέχρι τελευταίας στιγμῆς, μεθ' ὅλας τὰς σκληρὰς ἀλγηδόνας, ἡρωικὴν καρτερίαν. Ἐπὶ τῆς «Γενούης» ἐφρονεῦθησαν προτέτι εἰκοσιῆξ ἄνδρες καὶ ἐπληγώθησαν τριάκοντα τρεῖς. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἐθαύμασε τὴν εὐστοχίαν τοῦ πλοίαρχου Μπαθούστ ἐκλέγοντος θέσιν, τὴν δύναμιν μεθ' ἧς ὑπεστήριξε τὴν «Ἀσίαν»: οὐδὲν ὅπως ὁμολογουμένως πλοῖον διήγειρεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ζωηρότερον ἐνθουσιασμόν, οὐδὲν πλοῖον ἀπέσπασε γενναιοτέρας ἐπευφημίας, τῆς φρεγάτας «Ἀρμιδὸς» τῆς ὑπὸ τοῦ γενναίου πλοίαρχου Ἰγκῶν κυβερνωμένης. Ὁ πλοίαρχος οὗτος ἦτο ἀπόμαχος τῶν παλαιῶν τῆς Γαλλίας πολέμων, ὑπηρετήτας ἐν ταῖς ἰνδικαῖς θαλάσσις ὑπὸ τὸν Μπερζερέ, ἐθεωρεῖτο δὲ εἰς τῶν δεξιωτάτων καὶ παρατολμοτάτων χειριστῶν. Προσπλεύσας ὅπως ἀγκυροβολήσῃ πρὸς τὴν κεφαλῇ τῆς δεξιᾶς πολεμίας πτέρυγος, εὔρε τὴν μικρὰν ἀγγλικὴν φρεγάταν «Ταλμπότ» μαχομένην ἀπὸ εἴκοσι λεπτῶν κατὰ τριῶν μεγάλων φρεγατῶν. Ὁ πλοίαρχος Ἰγκῶν διέρχεται τότε μεταξύ τῆς «Ταλμπότ» καὶ τῶν καταπονούντων αὐτὴν ἀντιπάλων.

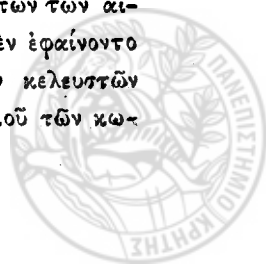
Ἐπὶ τῇ θύᾳ τῆς ἀπροσδοκῆτου ταύτης ἐπικουρίας, τοῦ ἐλιγμοῦ τούτου τοῦ γενναίου φρονος καὶ εὐτόλμου, οἱ ἄγγλοι ναῦται καταλιπόντες πρὸς στιγμὴν τὰ πυροβόλα αὐτῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιτόνων ἀνατιναχθέντες ἐχαρέτισαν διὰ ζητωκραυγῶν τὴν «Ἀρμιδα». Ἡ γαλλικὴ φρεγάτα ἠγκυροβόλησεν. Ἐφ' ἐαυτὴν στραφεῖσα, ἐκάλυψεν ὀλοσχερῶς τὴν ἀγγλικὴν φρεγάταν ἀπὸ τῶν βολῶν τοῦ μᾶλλον πύζοντος αὐτὴν τουρκικοῦ πλοίου, ὅπερ μετὰ μικρὸν καὶ ἠγματολόγησεν. Τότε ἐπῆλθε τῷ πλοίαρχῳ Ἰγκῶν ἡ ἱπποτικὴ ἰδέα ν' ἀναπετάσῃ ἐπὶ τοῦ κέρατος τὰς δύο ὀμοῦ, γαλλικὴν καὶ ἀγγλικὴν, σημαίας. Μετὰ μικρὸν ὑπέστειλε τὴν σημαίαν αὐτῆς ἐνώπιον τοῦ «Ταλμπότ» καὶ ἡ δευτέρα φρεγάτα· ἡ δὲ τρίτη κατεποντίζετο ὑπὸ τὰς βολὰς τοῦ ῥωστικοῦ πλοίου «Ἀλεξάνδρου-Νεύσκη».

Δὲν ἐκτεινόμεθα πλεῖστον ἐν τῇ ἀφηγήσει τῶν ἐπεισοδίων τούτων· μνημονεύσωμεν ἐν τούτοις ἔτι καὶ τοῦ τελευταίου καὶ ἐλαχίστου τῶν πλοίων ἡμῶν, τῆς ἡμιολίας «Δάφνης», τοῦ πλοίαρχου Φρεζιέ, ἧτις, οὐχὶ χωρὶς νὰ ἐμποιήσῃ ἐκπληξίω τινὰ ἐπωφελουμένη ἐκ τῆς μικρότητος αὐτῆς, εὐθραυστον ἀγγελιαφόρον, κατώρθωσε νὰ διολισθήσῃ, ὡς σαλαμάνδρα, εἰς τὸ πυκνότερον τῆς συμπλοκῆς. Ἡ «Δάφνη» ἔσχεν ἐξ ἄνδρας ἐκτὸς μάχης. Ἡ «Ἀλκυὼν» εἰ, καὶ πλεῖστον

ἐκτεθῆσα, ἀπώλεσεν ἓνα μόνον ἄνδρα, μὴ ἀριθμήσασα ἐν συνόλῳ πλέον τῶν ἐννέα τραυματιῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ὑποπλοίαρχον Δουβουρδέ, ὅστις ἀποβαλὼν τὴν κνήμην, συνεπιείχῃ ἐγγειρίσεως ἐκτελεσθείσης, κατ' αὐτὴν τὴν μάχην, ἀπέθανε ἀντιναύαρχος τῷ 1858 κατόπιν εὐκλεοῦς σταδίου. Παρῆλθε σχεδὸν ἡ πέμπτη μετὰ μεσημβρίαν ὥρα καὶ ἡ μάχη οὕτως εἰπεῖν κατέπαυσεν. Τὸ πυροβολικὸν τῶν συμμαχῶν ἔλαβε τοιαύτην ἀπέναντι τοῦ τουρκικοῦ ὑπεροχὴν, ὥστε τοῦτο δὲν ἀντιπυροβολεῖ πλέον, εἰμὴ διὰ μεμονωμένων τινῶν βολῶν. Ἡ πρώτη γραμμὴ εἶναι ἐντελῶς κατεστραμμένη. Αἱ νῆες, αἱ μὴ ἀκρωτηριασθεῖσαι, ἐμπρησθεῖσαι ἢ καταποντισθεῖσαι ἐφέροντο πρὸς τὴν ἀκτὴν. «Ἐκ τῆς φοβερᾶς ταύτης στρατιᾶς, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἀπομένει μόλις νῦν εἰκοσὰς κορβετῶν καὶ παρώνων, καὶ τούτων ἐγκαταλελειμμένων. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα πληρεστέρως καταστροφῆς».

Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν χίλια διακόσια ἐβδομήκοντα μόνον πυροβόλα κατὰ δισχιλίῳν, ἀλλὰ πᾶσαι αὐτῶν αἱ βολαὶ ἐπετύγγανον τοῦ σκοποῦ, ἐνῷ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ πλεῖστον ἠτόχουν. Διὰ τοῦτο ὁ θάνατος ὑπῆρξε φοβερός ἐν τοῖς τουρκικοῖς πλοίοις, εἰς ἐξακισχιλίους ἄνδρας ὑπολογισθείτης τῆς ὀλικῆς τῶν θήμανῶν ἀπωλείας. Μόνον αἱ δύο νῆες ἐφ' ὧν ἐκυμάτιζον αἱ σημαῖαι τοῦ τούρκου καὶ τοῦ αἰγυπτίου ναυάρχου ἔσχον ὑπὲρ τοὺς χιλίους ἄνδρας ἐκτὸς μάχης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπὸ τοῦ πολεμίου πυρὸς βληθέντων ἐπὶ τῶν τριῶν συμμαχῶν στόλων καταδεικνύει ἀρκούντως τὴν δυσαναλογίαν τῆς πάλης, ἀνεληθῶν μόνον εἰς ἐξακοσίους πεντήκοντα τέσσαρας, — διακοσίους ἐβδομήκοντα δύο ἄγγλους, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τέσσαρας γάλλους καὶ ἑκατὸν ἐννεήκοντα ὀκτὼ ῥώσσοις. Αἱ τρεῖς ναυαρχίδες ἔπαθον πλεῖστον τῶν λοιπῶν πλοίων· εὐεξήγητον δὲ τοῦτο, διότι τῆς φάλαγγος ἠγούμεναι ὑπέστησαν τὸ πρῶτον πῦρ, τὸ μόνον ἐπίφοβον ἐν ἐπιθέσει κατὰ τούρκων.

Ἐπῆλθε τέλος ἡ νύξ ἐφαπλοῦσα τὴν νεκρικὴν αὐτῆς σινδὸνα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ταύτης τοῦ ὀλέθρου. Τὸ πυροβόλον εἶχε σιγήσῃ, ἡ ὥρα ὅμως τῆς ἀναπαύσεως δὲν εἶχεν ἀκόμη σημάνη. Ὁ πολέμιος συνεπλήρου τὴν καταστροφὴν διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χειρῶν. Ἀλληλοδιαδόχως καταλείπων τὰς μὴ καταποντισθείσας νηῦς, παρέδιδεν αὐτὰς εἰς τὸ πῦρ. Τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τούτων φερόμενα πρὸς τὴν ξηρὰν κητηναλίτκοντο ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὑπὸ τῶν φλογῶν. Ἔτερα φερόμενα τῆδε κακίσει ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ποικίλλαντος μεταξὺ Ἀπηλιώτου καὶ Εὐραπηλιώτου ἐξωθοῦντο πρὸς τὸ ἀριστερὸν κέρασ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ἐκτὸς τῶν ἀπαισίων ἀνταυγείων τῶν ἀπὸ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν ἐξακοντιζομένων ὑπὸ τῶν πλεόντων τούτων πυρῶν καὶ τῶν ἀστραπῶν τῶν αἰφνιδίῳν ἐκρήξεων, τὰ πάντα ἦσαν σιγὴ καὶ σκότος ἐν τῷ ἡμέρῳ. Δὲν ἐφαίνοντο ἢ συγκεχυμένοι ὄγκοι, δὲν ἠκούετο ἢ τὸ βραγγυρὸν σύριγμα τῶν κελευστῶν ἀσχρολουμένων εἰς διάτασιν τῶν πρυμνησίων, ἢ τοῦ μονοτόνου ῥήμιου τῶν κω-



πῶν ἐν ταῖς λέμβοις τῆς νυκτερινῆς φυλακῆς. Αἱ τελευταῖαι ὄραι ἐφάνθησαν δικαίως αἱ μακρόταται εἰς τοὺς κεκμηκότας ἀξιωματικούς. Ἐφ' ὅσον εἶχε διαρκέση ἡ μάχη, ἡ ἐκ τοῦ ἀγῶνος συγκίνησις ἐστήριξε τὸ θάρρος αὐτῶν καὶ τὰς δυνάμεις. Ἄλλ' ὅταν ὑπελείφθη μόνον ἡ ἀπομάκρυνσις τῶν πλοίων ὅπως διέλθωσι τὰ πυρπολικά, ἡ ἀπόσβασις τῶν καπνίζόντων λειψάνων, ἡ μετὰ κατεστραμμένων σχεδὸν ἐφορκίων προσέγγισις ἀπειλητικῶν ναυαγίων, πλείστοι ἐκείνων οἵτινες ὡς γενναϊότατα εἶχον ἐπιτελέση τὸ ἑαυτῶν καθῆκον κατα τὴν μάχην κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ καμάτου. Τὸ δυσχερέστατον λοιπὸν τῶν ἔργων ἔλαχεν ἐπὶ τινῶν νέων ἀρχηγῶν τῆς φυλακῆς ὧν ἡ ἀρτιγέννητος ὑπόληψις ἤρξατο ἔκτοτε κρατυνομένη.

Ὁ Ἰμβραήμ. εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ ἀγγελιαφόρου, ἔσπευσε ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Μεσσηνίας. Αἱ πρῶται τῆς πρῶτας αὐγαὶ ἐπέδειξαν αὐτῷ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς του. Ὁ τουρκαιγυπτιακὸς στόλος δὲν ὑπῆρχε πλέον· ὁ συμμαχικὸς στόλος κατεῖχε μόνος τὸν λιμῆνα, παριστῶν θέαμα ἰσθῶν καταπεπτωκότων, κεραιῶν τεθραυσμένων καὶ ἰστιῶν εἰς ῥάκη. Οὕτως ἐπληροῦντο οἱ ὑπερήφανοι λόγοι τοῦ πασσᾶ: «Τὰ πλοῖα δυνατὸν νὰ καταστραφῶσιν· οὐδέποτε θὰ αἰχμαλωτισθῶσιν.»

Καὶ νῦν τί ἔμελλον νὰ πράξωσι τὰ φρούρια; Ἦθελον ἀποπειραθῆ τῆς ἐπαναλήψεως τῆς μάχης; Κατὰ τὴν γνώμην τῶν τριῶν ναυάρχων, ἐκ τῆς αἰματηρᾶς παρεξηγήσεως ἧς ἡ πρόληψις δὲν ἐξηρτάτο ἀπ' αὐτῶν δὲν ἔπρεπε ἀπαραιτήτως νὰ πηγᾶση κατάστασις πολέμου· διὸ ἔγραψαν εἰς τὸν Ἰμβραήμ, εἰς τὸν Μοχαρέμ-μπεην, εἰς τὸν Ταχῆρ-πασσᾶν, εἰς τὸν καπετάν-μπεη: «Δὲν σκοποῦμεν νὰ προσβάλωμεν τὰ ὑπολειπόμενα πλοῖα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις καὶ ἂν μία μόνον τηλεβόλου ἢ ὄπλου βολὴ ἀκουσθῆ κατὰ συμμαχικῆς νεῶς ἢ λέμβου, θέλομεν παρευθὺς καταστρέψῃ πᾶν τὸ ὑπολειπόμενον. Ἐκτὸς δὲ τούτου τὴν νέαν ταύτην ἐχθρικήν πρᾶξιν θέλομεν θεωρήσῃ ὡς ὀριστικήν διακλήρυξιν πολέμου, καὶ ὁ σουλτάνος μετὰ τῶν αὐτοῦ πασσάδων θέλει ὑποστῆ τὰς συνεπείας. Ἐχομεν ἀνάγκην κατηγορηματικῆς ἀπαντήσεως. Ἀπαιτοῦμεν ἴνα, πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἀναπετασθῆ, εἰς σημεῖον εἰρήνης, ἡ λευκὴ σημεῖα ἐπὶ πάντων τῶν φρουρίων».

Ἄμα τῇ λήψει τῆς διακοινώσεως ταύτης, ὁ Ταχῆρ-πασσᾶς ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς «Ἀσίας», ἐκινῶναι προσωρινῶς μετὰ τοῦ ναυάρχου Κόδριγκτων τοὺς ὄρους τῆς ἀνακωχῆς. Βεβαιοῦται ὅτι ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ διοικητοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἀνερχομένου εἰς τὸ ἀγγλικὸν πλοῖον διέφυγον οἱ ἐξῆς λόγοι: «Ἴδού ἱστορία ἦν πιθανῶς θὰ πληρώσω διὰ τῆς κεφαλῆς μου!» Ὁ Ταχῆρ-πασσᾶς ἠδίκησε τὸν σουλτάν Μαχμούτ. Ἡ βαρβαρότης εἶχε φαίνεται παρέλθῃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Τουρκίᾳ καὶ νῦν· τὸ πρῶτον μετὰ τόσους αἰῶνας ἐθεᾶτο ὀθωμανὸς σουλτάνος ἀποδεχόμενος τὰς ἀποφάσεις τῆς εἰρμαμένης χωρὶς νὰ τιμωρῇ τὴν δυσ-

μαίας αὐτοῦ ἐπὶ τῆς «Τριαινῆς», τοῦ μόνου τῶν τριῶν γαλλικῶν τῆς γραμμῆς πλοίων ὀλιγώτερον παθόντος, ἔμεινε μόνος ἐν τῷ πεδίῳ, μόνος ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀπαύστως αὐξοῦσας περιπλοκάς ὡς ἡ τιμητικὴ ἐμπιστοσύνη τοῦ ναυάρχου Κόδριγκτων καὶ τοῦ ναυάρχου Ἐίδεν κατέλιπον αὐτῷ πρὸς ἐπίλυσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Ὁ πάρων «Παναγιώτης» καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος Βισδῶν.

Ἐκ πάντων τῶν ἐντολοδόχων εἰς οὓς μεγάλη χώρα ἀποφασίζει νὰ παρέχῃ παροδικῶς τὴν πλήρη ἐξάσκησιν τῆς ἐαυτῆς δυνάμεως, βεβαίως ὁ ἀρχηγὸς ναυτικοῦ στρατοῦ εἶναι ἐκεῖνος οὐτινος αἱ αἰφνίδιαι ἀποράσεις δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπὶ τοῦ βουῦ τῶν πραγμάτων τὰς μᾶλλον ἀπροσδοκῆτους τῶν ἐπιδράσεων. Ἡ εὐτολμος πρωτοβουλία τοῦ συναρχηγοῦ ὃν ἐδώκαμεν εἰς τοὺς ναυάρχους Ἐίδεν καὶ Κόδριγκτων ἐπήνεγκε τὴν ἀπότομον μετάπτωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς ἀναποφασίστου πλάστιγγος τῆς πολιτικῆς. Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία δὲν κατέστρεψεν ὀλοσχερῶς τὸ ὀθωμανικὸν ναυτικὸν καὶ ὑπελείποντο πλοῖα καὶ φρεγάται ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἀλλὰ τὸ σκληρὸν τοῦτο μάθημα κατήνεγκε κατὰ τῆς Πύλης πολλῷ σοβαρώτερον τραῦμα διαλύον τὸ ἠθικὸν γόητρον ὅπερ ἔσκεπεν αὐτήν. Τὴν πρώτην βίαν ἔμελλον μετὰ μικρὸν νὰ παρακολουθήσωσιν ἕτεροι. Ἡ καταστροφή τοῦ στόλου τοῦ Ἰμβράῆ ἀπὸ κοινοῦ συντελεσθεῖσα ἦτο διὰ τὴν Ῥωσσίαν τὸ ἀσφαλὲς ἐχέγγυον τῆς συγκαταβάσεως Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, γενομένων συνενόχων αὐτῆς. Εἶδομεν ἔκτοτε τὴν Ῥωσσίαν ἐπιστεῦδουσαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων ὧν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἠναγκάσθη ν' ἀναβάλλῃ τὴν πραγματοποίησιν ἐνώπιον τῆς ὁμοφώνου ἀντιτάσεως τῆς Εὐρώπης. Αἱ συνέπειαι τῶν γεγονότων τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1827 ἀνάγονται εἰς τρεῖς διαφόρους τάξεις καὶ ἐπὶ τριῶν διαφόρων θεάτρων ἐξετυλίχθησαν. Θέλομεν ἀποπειραθῆναι νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ διευκρινήσωμεν αὐτάς ἐν Ἑλλάδι, ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Ἀρξώμεθα ἐκ τῆς Ἑλλάδος, δι' ἣν καὶ ἡ μάχη ἐγένετο.

Ἐπιπίπτοντες τοσοῦτον ἀποτόμως μεταξὺ τῶν σχεδίων τοῦ σουλτάνου ἀνελάβομεν βαρυτάτην εὐθύνην. — Ἐὰν ἡ ἡμετέρα παρέμβασις δὲν ἐπανήγε ταχέως τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἀσφάλειαν ἐν τῷ Αἰγαίῳ, πῶς ἠθέλομεν δικαιολογήσῃ τὸ ὕφ' ἡμῶν ἀντιποιηθὲν δικαίωμα τῆς ἀναμίξεως; Εἴτε συνήντα πλήρη ἐπιδοκιμασίαν, εἴτε προυκάλει μόλις καλυπταμένης μομφῆς, ἢ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία δὲν εἶχεν οὐχ ἤττον περιπλέξῃ τοὺς μεσολαβοῦντας προσωτέρω τῶν εὐχῶν δύο τοῦλάχιστον τῶν ὑπογραψασῶν τὴν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην δυνάμεων.

πρὸς ἐκδίκασιν, ἄνευ τῆς συμπράξεως ἡμῶν, ὑποθέσεων ἀφορωσῶν εἰς οἰονδήποτε τῶν ἡμετέρων πλοίων».

Αἱ ἀπειλαὶ αὗται δὲν ἔμειναν νεκρὸν γράμμα· τὸναντίον μάλιστα, χάρις τῷ ζήλῳ καὶ τῇ δραστηριότητι τῶν εὐδρόμων ἡμῶν, οἱ λόγοι μετεβλήθησαν ταχέως εἰς ἔργα. Ἡ γαλλικὴ μοῖρα εἶχεν ἐνισχυθῆ σπουδαίως διὰ τῶν φρεγατῶν «Ίφιγενείας», «Ἐστιάδος», καὶ τοῦ καταφράκτου «Κατακτητοῦ», ἐφ' οὗ ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἀνεπέτασε τὴν σημαίαν του· ἦτο δ' εὐκόλον τοῦ λοιποῦ εἰς ἡμᾶς νὰ ὑποστηρίξωμεν τοὺς λόγους διὰ πράξεων. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Νοεμβρίου 1827, ὀλόκληρος ὁ γαλλικὸς στολίσκος καταρξάμενος τῆς διώξεως, ἀνεπαύθη μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ 1828. Αἱ κορβέτται «Πωμώννα», «Βαυαδέρ», «Νικηφόρος», «Ἠχώ», «Ταχεῖα», οἱ πάρωνες «Παλίνουρος», «Ἀλάκριτυ», «Ἀκταίων», «Ζέβρας», «Φώκαινα», «Λοαρέ», οἱ μωπάρωνες «Ἄστατος», «Ἀλυκὺν», «Βέλος», αἱ βάριδες «Λείαινα», «Γαλέος», καὶ αἱ ἡμιολοῖαι «Δάφνη» καὶ «Ἀγγελιαφόρος», τοσοῦτον συντόμως κατεδιώξαν τοὺς πειρατὰς ὥστε ἐντὸς δεκαοκτῶ καὶ ὀλιγώτερον μηνῶν ἀπεκάρησαν αὐτῶν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Εἰς τὸ ἄξιον τοῦτο ἔργον ἀφιερώθησαν ὀλοφύχως οἱ Ρεβερσῶ, οἱ Παρσεβάλ, οἱ Λὰ Σούς, οἱ Σατωβίλλ, οἱ Μουλάκ, ἐπαναγαγόντες τὴν ἀσφάλειαν ἐκεῖ ὅπου, χάρις τῇ ἀκρᾷ ἡμῶν ἀνοχῇ, εἶχεν ἐπὶ μακρὸν κρατήτη ἀπίστευτος τρόμος. Μεταξὺ πάντων τούτων τῶν διχδρομείων, μνημονεύσωμεν ἐνὸς τῶν μελλόντων ὑπουργῶν τῶν ναυτικῶν τῆς Γαλλίας, τοῦ ὑποπλοίαρχου Ἄμελὲν. «Κατατάσσω αὐτόν, ἔγραφεν ὁ Δὲ Ρινῦ, πρῶτον μεταξὺ τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν τοῦ βαθμοῦ του». Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ νικητὴς τοῦ Ναυαρίνου ἐπήνει οὕτως αὐτόν, ὁ κυβερνήτης τοῦ «Γαλεοῦ» συνελάμβανε κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Συρίας τὸν ἐλληνικὸν πάριον «Παναγιώτην», φέροντα ἐξήκοντα ἑξ ἀνδρῶν πλήρωμα. Εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀχθὲν τὸ πειρατικὸν πλοῖον ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν πλοίαρχων πολλῶν ἐμπορικῶν πλοίων ἅπερ εἶχε λαφυραγωγῆσθαι, τὰ μὲν ἐν Σικκρπάθῳ, τὰ δ' ἐπὶ τῶν καραμανικῶν παραλίων. Ὁ κυβερνήτης τῆς φρεγάττας «Μαγίσσης», Κορνὲτ δὲ Βενανκούρ, παρασκευαζόμενος νὰ καταλίπη τὰ αἰγυπτιακὰ ὕδατα ὅπως ἐπανέλθῃ εἰς Σμύρνην, παρέλαβε ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἄμελὲν τὸν αἰχμάλωτον πειρατὴν· μετηνέχθη δὲ καὶ τὸ ἐλληνικὸν πλήρωμα ἐπὶ τῆς φρεγάτας, ἐξαιρέσει ἑξ ἀνδρῶν οἵτινες ἐνομίσθη πρέπον νὰ μείνωσιν ἐπὶ τοῦ «Παναγιώτου», οὗτινος τὴν κυβέρνησιν ἀνέλαβεν ἀξιωματικὸς τις τῆς «Μαγίσσης», ὁ σημαιοφόρος Βισσῶν, ὑφ' ὃν ἐτάχθησαν δεκατέσσαρες ναῦται καὶ ὁ ἀκτοπλοηγὸς τῆς φρεγάτας, ὑποκελευστὴς τῆς πηδαλιουχίας Τρεμεντέν. Τῶν διατάξεων τούτων συντελεσθεισῶν, «Παναγιώτης» τε καὶ «Μάγισσα» ἐξέπλευσαν τῆς Ἀλεξάνδρειας τῇ πρώτῃ Νοεμβρίου 1827. Ἄλλ' ἐνῶ τὰ δύο πλοῖα ᾤφειλον νὰ θαινῶσιν ὁμοπλοῦντα, χεμῶνός ἐπελθόντος τὴν νύκτα τῆς 5, ἐχωρίσθησαν, τῆς λείας ἀναγκασθείσης νὰ προσορμισθῆ ἐν τινι ὄρμῳ τῆς

νήσου Ἀστυπαλαίας, ἀπέχοντι τρία περίπου μίλια ἀπὸ τῆς πόλεως. Δύο τότε τῶν ἐν τῷ πλοίῳ πειρατῶν, ἀμελῶς φυλαττόμενοι, ριφθέντες εἰς τὴν θάλασσαν ἔφθασαν κολυμβῶντες εἰς τὴν ἀκτὴν. Δράμα παρεσκευάζετο, δράμα ἡρωϊκὸν ἐπὶ μακρὸν ἀπηχῆσαν καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην.

Ὑπὸ τῶν ἐναντιῶν συνεχόμενος ἀνέμων ἐν τῷ κολπίσκῳ ἐν ᾧ εἶχεν ἀγκυροβολήσῃ, ὁ πλοίαρχος Βισσῶν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἀμφέβαλλεν ὅτι ἤθελε προσβληθῆ. Παρεσκευάσθη λοιπὸν μετὰ τῶν δεκαπέντε αὐτοῦ ἀνδρῶν εἰς ἐρρωμένην τουλάχιστον ἄμυναν. Γεμίσας τὰ τέσσαρα πυροβόλα τοῦ πάρωνος. ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τὰ ὄπλα καὶ τὰς σπάθας. Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς δύο μεγάλα μύστικα ὤφθησαν παρακάμπτοντα τὴν ἄκραν τοῦ κολπίσκου. Πάντες παρετάχθησαν σιγηλοὶ εἰς τὰς θέσεις των· ὁ δὲ Βισσῶν προβάς ἐπὶ τοῦ προβόλου ἐπεσκόπει τὰς κινήσεις τῶν ὑπόπτων πλοίων. Τὰ πλοίαρκα ταῦτα ἦσαν μεστὰ ἀνδρῶν καὶ ὑποστείλαντα τὰ ἑαυτῶν ἰστία κατηυθύνοντο διὰ τῆς κόπης πρὸς τὴν πρῶραν τοῦ πάρωνος. Ὁ Βισσῶν ἐκάλεσε τότε ἐπανειλημμένως ταῦτα· οὐδεμιᾶς ὅμως ἔτυχεν ἀπαντήσεως. Οἱ πειραταὶ ἤλαινον γοργοί, ἐπλησίαζον δὲ νὰ παραβάλωσιν, ὅτε ὁ Βισσῶν, κενώσας καθ' αὐτῶν τὸ δίκαιον αὐτοῦ ὄπλον, ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυρός. Οἱ πειραταὶ ἀπήντησαν διὰ ζωηροῦ πυροβολισμοῦ. Ἄλλ' ἀφήσωμεν ἐνταῦθα τὸν λόγον εἰς τὸν ὑποκελευστὴν Τρεμεντέν, διότι ὑπάρχουσιν ἀφηγήσεις ἃς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀλλοιωσωμεν. Ἡ τοῦ γενναίου πλοηγοῦ τῆς «Μαγίσσης», ἀνήκει εἰς τὴν ἱστορίαν. «Τὸ ἐν τῶν πλοιαρίων, λέγει, προσήγγισεν ἡμῶς ὑπὸ τὸν πρόβολον, τὸ ἕτερον πρὸς τὴν ἀριστερὰν παρεϊάν. Πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἔκειντο ἤδη νεκροί. Ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, μεθ' ὅλους ἐμοῦ τοὺς ἀγῶνας, μεθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τοῦ γενναίου ἡμῶν κυβερνήτου, πλειότεροι τῶν ἑκατὸν Ἑλλήνων ἐνέβαλον εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν· μέγα δὲ μέρος αὐτῶν ἐρρίφθη παρευθὺς εἰς τὸ κύτος πρὸς λεηλασίαν. Ἐμαχόμεν ἡμῶν δεξιότοιχος παρὰ τὴν κάθοδον τοῦ δωματίου. Ὁ πλοίαρχος ἐξώθηθεις ἐκ τοῦ πρῶταιοῦ καταστρώματος, βαίνει πρὸς με αἰμοσταγῆς καὶ λέγων: Οἱ λησταὶ εἶναι κύριοι τοῦ πλοίου· τὸ κύτος καὶ τὸ κατάστρωμα εἶναι πλήρη ἐξ αὐτῶν. Ἐπέστη ἡ στιγμή νὰ τελειώσωμεν τὴν ὑπόθεσιν. — Ταῦτα λέγων ἐπήδησεν ἐπὶ τοῦ ὑποστρώματος τοῦ προθαλάμου, ὅπερ εὐρίσκετο τρεῖς μόνον πόδας ὑπὸ τὸ κατάστρωμα, καὶ ὅπου εἶχομεν ἀποθήσῃ τὴν πυρίτιδα, κρατῶν κεκρυμμένην ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ θρυαλλίδα. Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης, ἔχων τὸ ἦμισυ σχεδὸν σῶμα ἐκτὸς τοῦ καθέκτου, με διέταξε νὰ παρακαλέσω τοὺς ἐπιζῶντας Γάλλους νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν· εἶτα δὲ θλίβων μοι τὴν χεῖρα: — Χαῖρε πλοηγέ, μοι λέγει, θέλω δῶσαι πέρας εἰς πάντα. — Μετὰ τινὰ δευτερόλεπτα ἐγένετό ἡ ἐκρηξις καὶ ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα». Εὐτυχέστερος τοῦ κυβερνήτου τοῦ ὁ Τρεμεντέν, συντετριμμένος ὑπὸ τῆς ἐκρηξεως ἐσφενδονίσθη ἀναίσθητος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς μετὰ τεθραυσμένου ποδός. Τέσσαρες γάλλοι ναυ-

ται ριφθέντες εις τὴν θάλασσαν ἔφθασαν ἄθικτοι εις τὴν ξηράν. Τῇ δ' ἐπαυριον ἀνευρέθησαν κατακείμενα ἐπὶ τῆς παραλίας τὰ ἠκρωτηριασμένα σώματα τριῶν γάλλων παρὰ τὰ πτώματα ἐβδομήκοντα ἐλλήνων. Ἡ ἠρωικὴ ψυχραιμία τοῦ Βισσῶν δὲν ἀφῆκε τοὺς συμμαχητὰς αὐτοῦ ν' ἀποθάνωσιν ἀνεκδίκητοι.

Ναυπηγηθεὶς ἐν Σκαρπάθῳ, ἐφοπισθεὶς ἐν Νάξῳ, ὁ πάρων «Παναγιώτης» εἶχεν ἄξιον λόγου πλήρωμα. Πεντήκοντα ἕξ αἰχμάλωτοι ὑπολειφθέντες ἐπὶ τῆς «Μαγίσσης», ἀπεστάλησαν εἰς Τουλὸν· μεταξύ ὅμως πάντων τούτων τῶν πειρατῶν τῶν ὑποδεικνυομένων εἰς τὴν κοινὴν ὄργην ὁ Βισσῶν εἶχε τιμωρήσῃ τοὺς κακουργότερους· ὁ δὲ Κόχραν, ἐξεγερθεὶς τέλος, κατεδίωκε τοὺς λοιπούς. Δύο πολεμικοὶ πάρωνες, ὁ μὲν ὑπὸ τὸν ἄγγλον φιλέλληνα Πέαρ Ο' Κόννορ, ὁ δὲ ὑπὸ τὸν Ὑδραῖον Νικόλαον Κυπαρίσσην, διετάχθησαν διατρέχοντες τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ν' ἀπελαύνωσι τοὺς Κρήτας. Οἱ φιλοτάραχοι οὗτοι πρόσφυγες εἶχον καταστῆ οἱ τύρανοι τῶν εἰρηνικῶν τόπων οὓς ἠνάγκασαν νὰ τοῖς παράσχωσιν ἄσυλον. Ὑπόπτειον δικαίως αὐτούς, ὡς τοὺς αὐτουργοὺς ἢ τοὺς ὑποκινητὰς τῶν πλείστων ἐγκλημάτων ὑφ' ὧν ἔπασχεν ἡ οὐδετέρα ναυτιλία. Ὁ Κόχραν ἀπόθησεν αὐτοὺς πρὸς τὸ καταγώγιον ἐκεῖνο τῆς Γραμβούσης, ὅπερ δεκαεπτὰ Κρήτες, ἐκ Κυθέρων ὀρμηθέντες, ἐκυρίευσαν τὸ θέρος τοῦ 1825, καὶ ὅπερ περιελάμβανεν ἐν ἔτει 1827, μετ' ἀπίρων θησαυρῶν, προϊόντος διетуῶς λεηλασίας, πολλὰς χιλιάδας μαχητῶν. Ὁ Ἕλλην ναύαρχος ἤλπιζεν ὅτι ἀπέστελλεν οὕτω χρήσιμον ἐπικουρίαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, τοὺς ἀγωνιζομένους πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων· πράγματι ὅμως ἀπέστελλε νέαν πρὸς τοὺς πειρατὰς ἐνίσχυσιν. Ἄλλ' οἱ πειραταὶ εὐτυχῶς δὲν εἶχον πλέον τὴν κοινὴν γνώμην ὑπὲρ αὐτῶν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ διεγερθεὶς ὑπὸ τῆς προσφάτου δόξης τῶν συμμαχικῶν ὄπλων, ἡ ἐκ τῆς αὐτοθυσίας τοῦ νέου ἐκείνου μάρτυρος, ὅστις ὑπέσχετο τῇ Γαλλίᾳ ἀληθῆ ἥρωα, παραχθεῖσα σφγμίνησις, πᾶσαι ὁμοῦ αὐταὶ αἱ περιστάσεις, ἐπιτήδειαι ὅπως κινήσωσι τὰς καρδίας καὶ ἐπαναγάγωσι τὰ πνεύματα πρὸς ὑγιεστέρας ἰδέας, μετέθεσε τὸ ἐνδιαφέρον πρὸς τὴν καταδίωξιν. Ἡ Γραμβούσα, μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ναυάρχου Δὲ Ρινῦ, ἐπὶ μακρὸν ἐλάμβανε βοήθειαν παρὰ τῶν φιλελληνικῶν κομιτάτων, θεωρουμένη ὡς μία τῶν ἀκροπόλεων τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας. Αἰφνιδίως ὅμως ἐπῆλθε τὸ φῶς, καὶ ἡ φωλεὰ τῶν ληστῶν ἐγκαταλειφθεῖσα ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης δὲν ἠδύνατο ν' ἀξιοῖ νὰ ὑπάρχη ἐνῶ ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἀπετύγχανεν. Ὁ κομμοδόρος Στᾶιν ἐπὶ τῆς «Ἰσιδος» καὶ ὁ πλοίαρχος Ῥεβερωῦ ἐπὶ τῆς «Πωμώνης» ἀνέλαβον τὴν ἐκκένωσιν τοῦ φρουρίου. Οἱ πειραταὶ ἀπεπειράθησαν ἀντίστασιν τινα, ἀλλ' ἡ ἔρρωμένη τῶν συμμαχικῶν ἐπιθέσις ἔσχε πλήρη ἐπιτυχίαν. Ἡ Γραμβούσα ἔπαυσεν οὕσα τὸ φόβητρον πάντων τῶν πλοίων τῶν ὑπὸ τοῦ ἀνέμου φερομένων πρὸς τὰς κρητικὰς ἀκτὰς, καὶ ἡ οὐδετέρα ναυτιλία ἠδυνήθη, ἀπὸ τῶν πρώτων μηνῶν τοῦ 1828, ν' ἀναλάβῃ τὴν συνήθη αὐτῆς καὶ εἰρηνικὴν πρὸς τὰ περὶ αὐτῆς

τῆς Συρίας πορείαν. Ἐὰν ὑπῆρχον ἔτι σποράδην λησταί τινες ἐν τῇ Αἰγίῳ δὲν εἶχον πλέον τουλάχιστον φρούριον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄.

Ἡ ἐπὶ Χίον στρατεία. Ὁ συνταγματάρχης Φαβιέ. 28 Ὀκτωβρίου 1827, 27 Μαρτίου 1828. — Ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας. Ἡ ἐν Αἰγίῳ ἐγκατάστασις αὐτοῦ. 7 Φεβρουαρίου 1828.

Οἱ Ἕλληνες, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς εὐνοίας ἧς μέχρι τοῦδε ἀπήλασαν αὐταὶ αἱ ὑπερβολικώταται τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν, ἤλπιζον ὅτι ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη ἔφερεν αὐτοῖς, ὑπὸ τύπον μεσολαβήσεως, πρόθυμον ἐπικουρίαν. Δὲν ἐβράδυναν ὁμῶς ν' ἀντιληφθῶσι τῆς πλάνης αὐτῶν. Ἡ Εὐρώπη ἐπεφύλαττεν αὐτοῖς κηδεμονίαν, καὶ κηδεμονίαν αὐστηράν. Ἀπὸ τῆς 24 Ὀκτωβρίου, ἐνῶ τὸ αἶμα τοῦ Ναυαρίνου ἤχνιζεν ἀκόμη, οἱ ναύαρχοι πρῶτοι ἀνελάμβανον νὰ διαλύσωσι τὰς πλάνας τοῦ νομοθετικοῦ σώματος. «Δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν ὑμῖν νὰ μεταφέρητε τὴν ἐπανάστασιν ὅτε εἰς Χίον, οὔτε εἰς Ἀλβανίαν, δὲν ἐπιθυμοῦμεν ἵνα διὰ τῶν ἀφρόνων τούτων στρατειῶν ἐκτίθεται ὁ λαὸς εἰς τουρκικὰς σφαγὰς». Τοιαῦτα κελεύσματα ἠδύναντο νὰ θεωρηθῶσι σκληρὰ καὶ πῶς ἄδικοι, προκειμένου μάλιστα περὶ Χίου. Ἀπὸ τῆς ὀλεθρίας ἡμέρας ἣτις ἔριψεν εἰς τὴν δουλείαν τὴν δυστυχῆ αὐτῶν πατρίδα, χιλιάδες Χίων, «διαφυγοῦσαι, κατ'αὐτὸ τὸ κείμενον ταπεινῆς ἱκετηρίου ἀναφορᾶς ἧς δανειζόμεθα τὰς λέξεις, τὴν σπάθην λυσσαλέου τυράννου», περιεπλανῶντο τῆδε κακεῖσε, «χωρὶς νὰ εὐρωσι τόπον νὰ κρύψωσι τὴν γυμνότητα αὐτῶν καὶ τοὺς θρόνους». Ἐστηρίζοντο δὲ μόνον ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι «ἐν αἰθριωτέραις ἡμέραις» θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκτήσωσι τὸ πατριον ἔδαφος. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπέφωσκεν ἐπὶ τέλος. Οἱ μονάρχαι ἐκ τοῦ ὕψους τῶν θρόνων αὐτῶν, ἔριψαν συμπαθὲς βλέμμα πρὸς τὴν Ἑλλάδα. «ἀνέλαβον ἐν χερσὶ τὰ δίκαια τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητας». Οἱ πρόσφυγες Χῖοι συνελθόντες τότε, ἐξελέξαντο κατὰ τὰ ἔθιμα τῶν ἀρχαίων, τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν καὶ συμβούλους. Στόλος ἐξωπλισθη ἀρωγῇ ἑκουσίων εἰσφορῶν. Πλέον τοῦ ἡμίσεος τῶν ἐπιβάντων ναυτῶν ἦσαν Χῖοι· πάντες δὲ ἀνέλαβον νὰ ὑπηρετήσωσιν ἀμισθί. Οἱ πλοίαρχοι ἐξελέγησαν «μεταξὺ τῶν εὐτακτοτάτων καὶ πειθαρχικωτάτων». — «Οὐδέποτε, ἔλεγον τῶς ναυάρχοις οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐλευθέρων Χίων, Δημήτριος Μάξιμος καὶ Ἀθανάσιος Ῥαφαήλης, οὐδέποτε ἐκστρατεία τοσοῦτον τακτικῆ, ὀργανώθη ἐν Ἑλλάδι». Ἡ ἐν Αἰγίῳ κυβέρνησις ἐπεδοκίμαζε τὸ σχέδιον, παρέσχε δὲ πάντα τὰ ζητηθέντα αὐτῇ, τὸ τακτικὸν σῶμα τοῦ Φαβιέ καὶ ἀπόσπασμα ἀτάκτων. Κατ' ἀσφαλεῖς πληροφορίας, δὲν ὑπῆρχον

ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς νήσου Χίου πλεόν τῶν τριακοσίων τακτικῶν στρατιωτῶν, τριακοσίων ἀτάκτων καὶ ἑξακοσίων τούρκων κατοίκων. Τίς ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς ἐπιτυχίας ;

Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις χωρὶς ν' ἀναμείνῃ ἄδειαν ἤτις βεβαίως δὲν θὰ τῇ ἐδίδετο, ἐξέπεμψε τὸν Φαβιὲ εἰς Ψαρά. Τῇ δὲ 28 Ὀκτωβρίου 1827, ὁ ἀτρόμητος συνταγματάρχης ἀπέβαινε εἰς τὴν παραλίαν τῆς Χίου μετὰ χιλίων τακτικῶν, χιλίων πεντακοσίων ἀτάκτων καὶ εἴκοσι πυροβόλων. Ὁ τούρκος πασσᾶς, Γιουσούφ, ἐκλείσθη ἐν τῷ φρουρίῳ. Ὁ κομμοδόρος Ἀμιλτων εὐρισκόμενος τότε ἐν Σμύρνῃ ἔγραψε παρευθὺς τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ῥινῦ: « Ἡ γνώμη τοῦ κ. Κάνιγγ ἀντίκειται ἐντελῶς εἰς τὴν κατὰ τῆς Χίου ἐπίθεσιν. Ἄν εἶναι δυνατὸν νὰ τύχωμεν ἐγγυήσεώς τινος διὰ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ θέσωμεν ἔρμα εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ». Ὁ μοίραρχος Ἀμιλτων δὲν ἠρέεσθη εἰς τοῦτο μόνον. Ἀνέθηκε τῷ πλοιάρχῳ τοῦ « Πάρθιαν » Χόθαμ νὰ διακηρύξῃ τοῖς Ἕλλησιν ἀρχηγοῖς ὅτι δὲν ἐθεώρει τὴν στρατείαν ἐκθέτουσαν μόνον τὰς τρεῖς Δυνάμεις, ἀλλὰ καὶ ἀντικειμένην εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. « Οὐδέποτε, προσέθετε, δύναται ἡ Ἑλλάς νὰ διατηρήσῃ ἐπαρκῆ θλαστίαν δύναμιν ὅπως παρεμποδίσῃ τοὺς τούρκους νὰ διέλθωσιν ἡμέραν τινα ἀπὸ Τσεσμὲ εἰς Χίον, καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν φοβούμεθα φρικώδη καταστροφὴν. Τί δύναται νὰ ἐμποδίσῃ νῦν τὸν ἐν Καλλιπόλει συγκεντρωθέντα ὀθωμανικὸν στόλον νὰ πλεύσῃ εἰς Τσεσμὲ ; Ὁ στόλος οὗτος προφανῶς συγκρατεῖται διὰ τὸν φόβον τῶν συμμάχων στόλων ἐν τούτοις δὲν κρίνω ὅτι αἱ διατάξεις τῆς ἐν Λονδίνῳ συνθήκης παρέχουσιν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐξουσίαν ν' ἀντιταχθῶμεν εἰς τὸν κατάπλου τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς τουρκικοὺς λιμένας ».

Οἱ ἄγγλοι ὑπόπτειον ἡμᾶς ὡς μυστικῶς εὐνοοῦντας ἐκστρατείαν ὑπὸ τοῦ Φαβιὲ διοικουμένην ἢ χρηστότης ἑμῶς τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ διέλυσε ἐυχερῶς πᾶσαν ὑπόνοιαν, ζωηρῶς ἀποδοκιμάσαντος ἐγγείρημα ὅπερ καθίστατο δι' αὐτὸν ἀνέων δυσχερειῶν πηγὴ. Οἱ καθολικοὶ τῆς Χίου κατέφυγον εἰς τὰ προξενεῖα. Οἱ τούρκοι τῷ 1821 ἐσεβάσθησαν τὰ ἄστυα ταῦτα· οἱ Ἕλληνες τῷ 1827 δὲν ἐδίστασαν νὰ εἰσβάλωσιν. Οἱ καθολικοὶ ἐγυμνώθησαν ἀφήρσαν αὐτοῖς καὶ τὸ τελευταῖον ὑποκάμισον, λέγει ὁ Δὲ Ῥινῦ. Εἰς οὐδὲν δ' ἴσχυον πᾶσαι αἱ προσπάθειαι τοῦ Φαβιὲ ὅπως προλάβῃ τὰ τοιαῦτα, ἄπερ ἀποδίδει εἰς τοὺς Χίους ναύτας, εἰς τοὺς ναύτας μόνους.

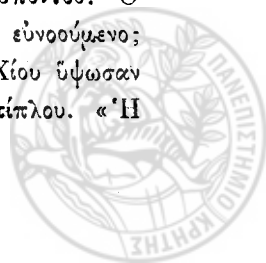
Ὁ Κόδριγκτων καὶ ὁ Ἐἰδεν μόνις καταπλεύσαντες εἰς Μελίτην ἔμαθον τὴν νέαν περιπλοκὴν. Ὁ Ἐἰδεν ἐδείχθη ὁ αὐστηρότατος πάντων. « Οἱ Ἕλληνες, ἔγραψε τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ῥινῦ, ἐξετέλεσαν ἔργον παραφροσύνης, ἀποβαίνοντες εἰς Χίον. Ἐνῶ οὐδὲν θέλουσι κατορθώσῃ ἐκθέτουσιν ἡμᾶς πάλιν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας ». Ὁ Κόδριγκτων, ἦττον τεταραγμένος, ἀνέθετεν εἰς τοὺς Γάλλους τὴν φροντίδα τῆς ἐξομαλύνσεως τῶν πραγμάτων. « Ἐχετε, προσφιλέστετε, ἔγραφε

πρὸς τὸν συμμαχητὴν, ὑπὲρ οὗ φαίνεται ἐμπνεόμενος, ἀπὸ τῆς 20 Ὀκτωβρίου, ὑπὸ ἀπολύτου ἐμπιστοσύνης καὶ εὐλικρινοῦς ἀγάπης, ἔχετε δύσκολον πρὸς ἐκτέλεσιν ἔργον, οὐδεὶς ὁμοίως δύναται νὰ διεξαγάγῃ τοῦτο κάλλιον ὑμῶν.

Εἰς τὴν πρώτην ἐν τούτοις πρόσκλησιν τοῦ «Πάρθιαν» περὶ παραιτήσεως τῶν σχεδίων αὐτῶν, οἱ Χῖοι μετανάσται ἐξερράγησαν εἰς κραυγὰς! Πῶς! οἱ ναύαρχοι λοιπὸν τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων, εἰς οὓς ἡ Ἑλλάς ἀνέθηκε πάσας αὐτῆς τὰς ἐλπίδας, ἤθελον ν' ἀνακαλέσωσιν ἐκ Χίου τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα καὶ ἐγκαταλίπωσι τοὺς δυστυχεῖς τῆς νήσου κατοίκους εἰς τὴν λύσσαν τῶν Τούρκων. Δὲν ἐγίνωσκον λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπανάληψις φρικωδεστέρας τῆς πρώτης σφαγῆς ἤθελε παρακολουθήσῃ κατὰ πόδας τὸν ἀπόπλουον τῶν στρατιωτῶν τοῦ Φαβιέ; Δὲν ἔμενε λοιπὸν πλέον εἰς τοὺς Χίους ἢ νὰ ταφῶσι ζῶντες ἐν τοῖς ταφοῖς τῶν πατέρων αὐτῶν. « Ἡ πατρίδα γῆ, ἔλεγον, δὲν ἔπιεν ἔτι ὀλόκληρον τὸ χυθὲν ἐπ' αὐτῆς αἷμα. Αἱ γυναῖκες ἡμῶν, τὰ τέκνα, αἱ μητέρες ἡμῶν κρατοῦνται δούλαι ἐν τῷ φρουρίῳ. Δὲν θέλομεν τύχῃ ἀναβολῆς τινος παρὰ τῆς συμπαθείας τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων, τῆς εὐμενείας τῶν τριῶν ναυάρχων; »

Οἱ ναύαρχοι δὲν εἶχον δυστυχῶς πλέον ἀνάγκην νὰ ἐπιμένωσιν. Ἡ ἐπὶ Χίον στρατεία ἀποσυνετίθετο μόνη, ὑφισταμένη τὴν τύχην τῆς εἰς Τρίκερι ἐκστρατείας τοῦ Βάσσου καὶ τοῦ Κριεζώτη, τῆς στρατείας τοῦ Τζῶρτς καὶ τοῦ Κώστα Βότσαρη ἐν τῇ Δυτικῇ Ἑλλάδι. Οἱ στρατηγοὶ οὗτοι, ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τῆς προσεγγίσεως τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, περιέστησαν εἰς τὴν ἀνάγκην ν' ἀπολύσωσι τὰ σώματα αὐτῶν. Ἐν Χίῳ, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου, μόνον ἐπὶ τῆς πίστεως τῶν τακτικῶν ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ. « Κακόβουλοὶ τινες, ἔλεγεν ὁ Φαβιέ ἐν τῇ προκηρῦξει του, ἀτμενίζουσιν ἐκπτοοῦντες τὸν λαόν. Οὐδένα κρατῶ. Πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ φύγωσιν εἶναι ἐλεύθεροι νὰ τὸ πράξωσιν. Ἄς ἀπέλθωσιν, συμπααραλαμβάνοντες τ' ἀνήκοντα αὐτοῖς τοιαύτη ὁμοῦ ὠραία χώρα δὲν πρέπει νὰ κατοικῆται ὑπὸ οὐτίδανῆς δούλων ἀγέλης. Διὰ ταῦτα ἀποφασίζω: Τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα τῶν φυγάδων δημεύονται, τὰ μὲν ὑπὲρ τῶν γενναίων τῶν ἐν ἄσμασιν ἀναμενόντων τὴν προσέλευσιν τοῦ πολεμίου, τὰ δὲ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ. Ἀναλαμβάνω τὴν ἐπικύρωσιν τῶν διατάξεων τούτων ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ προσκαλῶ τοὺς δημογέροντας νὰ δημοσιεύσωσιν αὐτάς ».

Αἱ τῶν κακοβούλων ἀνησυχητικαὶ διαδόσεις, μεθ' ὅσα καὶ ἂν ἔλεγεν ὁ Φαβιέ, δὲν ἦσαν ἄνευ τινὸς βάσεως. Ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου δὲν προέβαινε καὶ ὁ στόλος τῆς Καλλιπόλεως παρεσκευάζετο νὰ ἐκπλεύσῃ τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ Ταχῆρ-πασσᾶς, καταστάς, παρὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ πανωλεθρίαν, ὁ εὐνοούμενος λαοῦ καὶ σουλτάνου, διώκει τὴν ἐκστρατείαν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Χίου ὑψωσαν αὐθις χεῖρας ἰκέτιδας, ζητοῦντες τὴν ἀναστολὴν τοῦ τουρκικοῦ ἐπίπλου. « Ἡ



αἴτησις αὐτῆ, ἔγραφεν τῷ συναδέλφῳ αὐτοῦ ὁ Κόδριγκτων, πρέπει κατηγορηματικῶς ν' ἀπορριφθῆ. Ἡ ἐπὶ Χίον στρατεία ἐπεχειρήθη παρὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καὶ προφανῶς ἐπὶ μεγίστη τῆς Ἑλλάδος ζημίᾳ. Οἱ ἐπιχειρήσαντες αὐτὴν ἄς ὑποστῶσι τὰς συνεπείας». Ἀπ' εὐθείας δὲ πρὸς τοὺς Χίους ἀντιπροσώπους ἀπαντῶν ὁ ἄγγλος ναύαρχος ἀνελάμβανεν ἔτι τραχύτερον ὕφος. «Γινώσκετε, κύριοι, ἔλεγεν αὐτοῖς, ὡς ἐγὼ καλῶς ὅτι, ἐάν τὰ εἰς τὴν ἐστρατείαν ταύτην διασπαθισθέντα μέσα ἐδαπανῶντο ὑπὲρ τοῦ Μωρέα, ὁ στρατὸς τοῦ Ἰμβραήμ. ἤθελεν ὑποστῆ τὴν αὐτὴν καὶ ὁ στόλος τύχην, ἢ δ' Ἑλλάς δὲν θὰ ὑφίστατο τὰς μομφὰς ἄς ἐφείλκυσε κατ' αὐτῆς ἢ λυπηρὰ τῶν Χίων διαγωγῆ».

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῷ ἠσθάνετο βαθυτάτην συμπάθειαν πρὸς τὸν συνταγματάρχην Φαβιέ. Δὲν ἠδύνατό τις ὄντως ν' ἀναισθητῆ πρὸς τὰς ἐπανειλημμένας ἀποδείξεις τῆς ἀνδρείας, τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν νέαν αὐτοῦ πατρίδα καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἄς δὲν ἔπαυε παρέχων ὁ εὐσθενὴς οὗτος στρατιώτης. Ἐπρεπε καὶ δευτέρον ν' ἀποσπάτωμεν τῆς ἐπαπειλούσης αὐτὴν ὀλεθρίας τύχης μίαν ἐκ τῶν ἐθνικῶν εὐκλειῶν τῆς Γαλλίας· εἰς τὰς πρώτας ὅμως περὶ ὑποχωρήσεως προτάσεις ἀπήντησε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ εὐψυχίας καὶ φαιδρότητος. «Ἀναγνωρίζω τὴν θερμὴν ὑμῶν φιλίαν ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἀνησυχίᾳ, ἔγραφε τῷ ναυάρχῳ τῇ 20 Φεβρουαρίου 1828· ἡσυχάσατε ὅμως. Εἰ καὶ οἱ ἄνδρες ἡμῶν φρίσσοσι πως ὑπὸ τὸν χαλινόν, εἰ καὶ ἀνακινῶσιν αὐτοὺς ἔξωθεν παντοιοτρόπως, τὰ πάντα ἀνατρέπονται ἐνώπιον τῆς πρὸς με ἀγάπης τῶν στρατιωτῶν μου, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀτάκτων. Ἀπὸ δύο μηνῶν, μένω ἄνευ πυρίτιδος, ἄνευ ὀβιδῶν, — ραδιοουργία ἀκατάπαυστοι, — καὶ ἐν τούτοις ἂν αὐτοὶ οἱ διαβολόσκυλοι οἱ ναῦται, διετῆρουν τὸν ἀποκλεισμόν, ἀπὸ μακροῦ τὰ πάντα θὰ εἶχον τελειώτη».

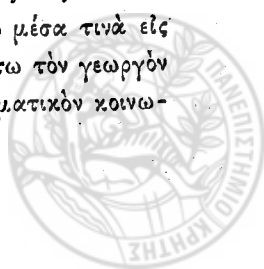
Τῇ 12 Μαρτίου 1828, ὁ Ταχλῆρ-Πασσᾶς ἔρριπεν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Χίου ἐπικουρίαν δύο χιλιάδων πεντακοσίων ἀνδρῶν. Πᾶσα ἐλπίς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου ἔκτοτε ἀπωλέσθη. «Οἱ πονηροὶ, ἔγραφεν ὁ Φαβιέ τῷ ναυάρχῳ, θέλουσιν ἵνα ἐγὼ πρῶτος δώσω τὸ σημεῖον τῆς ὑποχωρήσεως. Κραυγάζουσιν ἐμπρὸς αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἵτινες πρὸ πέντε ἡμερῶν φεύγοντες ἐκ τῶν χαρακωμάτων μὲ κατέλειπον μόνον. Ἐκ παντὸς τρόπου ἡ ἱστορία αὕτη πρέπει νὰ λήξῃ. Ἀγανακτῶ διότι μὲ ἐγκατέλειπον· τοῦτο μόνον ὅμως ζητῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος, τὴν σωτηρίαν τῶν δυστυχῶν οἵτινες κινδυνεύουσιν ἕνεκα τῶν κακῶν μέτρων». Ἡ φρεγάτα «Κρίνον», ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Λαλάνδ, ἀποσπασθεῖσα τῇ 16 Φεβρουαρίου, τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Ἀλγερίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ γαλλικῆς μοίρας, ἀφίκετο λίαν ἐπιτακτικῶς εἰς τὸ Αἶγαῖον. Ἀποσταλεῖσα παρευθὺς εἰς Χίον, ἀπεβίβαζε, τῇ μεσημβρίᾳ τῆς 20 Μαρτίου 1828, εἰς Σῦρον τὴν πρώτην συνοδείαν προσφύγων, μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας κατέπλεον εἰς Αἴγιναν ἢ φρεγάτα «Ἑλλάς», τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη καὶ ὁ πάρων «Νέλων»,

κατάφροτοι οικογενειῶν, αἵτινες ἤρχοντο νὰ ζητήσωσι παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἄσουλον καὶ ἄρτον. Οἱ ἄτακτοι ἐπέβησαν ἐπὶ σπερσιωτικῶν πλοίων. Ἡ ἀγανάκτησις τῶν δυστυχῶν τούτων, ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ ὄχλου, ἐξεγειρομένου ἐπὶ τῷ ἀξιοθρηνητῷ θεάματι, ἔφθασαν μετὰ μικρὸν, διηγεῖται ὁ πλοίαρχος Λαλάνδ, μί-
 χρι μακρίας. «Ὁ συναγματάρχης Φαβιέ, ἐκραυγάζων ἐν Σύρῳ ὡς καὶ ἐν Αἰγίνῃ, εἶναι προδότης. Ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἀπελεύσεως χωρὶς νὰ θελήσῃ νὰ πο-
 λεμηθῆ». Ὄντως ὁ Φαβιέ εἶχε δώτῃ τὸ σύνθημα τῆς ἀναζεύξεως· ἀλλ' ὅπως αὕτη ἐκτελεσθῆ ἐν τάξει ἐβυσίασε τοὺς τακτικούς του. Ἡ φρεγάτα «Κρίνον» ἐπανακάμπτοσα ἐκ Σύρου, τοὺς εὔρε πάντας συνωστισμένους ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ λιμένος Μέστα, ἔχοντας καταφύγη ἐπὶ τινος νησιδός, διψῶντας, πεινῶν-
 τας καὶ πυροβολομένους μακρόθεν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἦτο πλέον καιρὸς ὅπως ἐμφανισθῆ ἡ φρεγάτα αὕτη ἵνα παραλάβῃ αὐτούς. Δυστυχῶς ἔπνεε σφοδρὸς ἄ-
 νεμος, καὶ καταγιγίζων κατήρχετο ἐκ τῶν ὀρέων. Αἱ λέμβοι τῆς φρεγάτας ἀνα-
 κωχευούσης, προέβαινον μετὰ δυσκολίας. Ὁ πλοίαρχος Λαλάνδ ἀνακαλεῖ αὐ-
 τὰς τότε, καὶ παίζων οὕτως εἰπεῖν τὴν τύχην τῆς νεῶς αὐτοῦ ἐν τούτῳ τῷ ἐλιγμῷ, διέρχεται τοσοῦτον πλησίον τῆς ἀκτῆς ὥστε πάντες φρίσσουν· ἀλλὰ τὸ βλέμμα τοῦ κυβερνήτου τοῦ «Κρίνου» εἶναι ἀσφαλές, καὶ ἡ εὐτολμία αὐτοῦ μόνον τὸ ἔνδυμα φέρε· τοῦ ἀλογίστου. Ἐπανελημμένως καταβιβασθεῖται ἐπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς νησιδός ἐφ' ἧς συνωθοῦντο τὰ λείψανα τῆς ἀτυχοῦς ἐστρα-
 τείας, αἱ γαλλικαὶ λέμβοι μετεβίβασαν ἐντὸς βραχείας ἐπὶ τῆς φρεγάτας ἐπτα-
 κοσίους μέχρις ὀκτακοσίων τακτικῶν, ἰσχνῶν, ἀποκεκημηκότων, κεκαλυμμένων ὑπὸ τραυμάτων μὴ ἔτι ἐπουλωθέντων, πάντοτε ἐν τούτοις εὐψύχων καὶ ζωηρῶν καὶ μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἀξίωιν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν. Ἀφικόμενος εἰς Σύ-
 ρον τῇ πρώτῃ τῆς Πέμπτης 27 Μαρτίου, ὁ Φαβιέ ἠθέλησε ν' ἀποβιβασθῆ ἐπὶ τῆς προκυμαίας τοῦ ὑγειονομείου. Ἡ θύρα τοῦ λοιμοκαθαρτηρίου τῷ ἐκλείσθη. Βιάσας αὐτὴν εἰσῆλθεν εἰς Σύρον μὲ τὴν σπάθην γυμνὴν καὶ προτείνετε ἄρμ! ἐν μέσῳ τῶν συριγμῶν καὶ ὠρυγῶν τοῦ πλήθους. Οὕτως ἐτελετύτησεν ἡ ἐπὶ Χίον στρατεία. Ὑπὸ τούτους τοὺς αἰωνοὺς ἀνελάμβανε τὴν ἐξουσίαν ὁ Καποδίστριας ἄρτι ἀφικόμενος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Τῇ 3 Δεκεμβρίου 1827, ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ἔλαβε διαταγὴν ν' ἀπο-
 στείλῃ πολεμικὸν πλοῖον εἰς Ἀγκῶνα ὅπως τεθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κυβερνή-
 του ὃν ἐξελέξατο ἡ ἐν Τροιζίνῃ συνέλευσις. Τὸ κατάφρακτον «Οὐαρσπίτ» ὠρίσθη πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς ταύτης. Ὁ Καποδίστριας προσήγγισε πρῶτον εἰς Μελίτην, ἀφικόμενος εἰς αὐτὴν τῇ 10 Ἰανουαρίου 1828, τῇ δὲ 15 ἀνεχώ-
 ρησεν ὅπως μεταβῆ εἰς Αἰγίναν ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ πλοίου, συνοδευομένου ὑπὸ τῆς ρωσικῆς φρεγάτας «Ἐλένης». Πέντε ἡμέραι τῷ ἤρκεσαν μόνον ὅπως ἐφελκύσῃται τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὴν ἀγαθὴν θέλησιν τῶν δύο ναυάρχων, ἡκί-
 στα εἰθισμένων νὰ βλέπωσι τὰ ἑλληνικὰ πράγματα εἰς τοιαύτας χεῖρας. «Ἐπε-

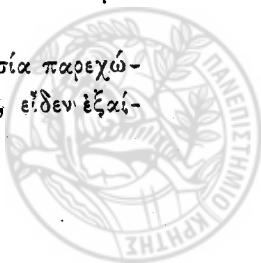
θύμου λίαν, φίλε ναύαρχε, ἔγραψεν ὁ Κόδριγκτων πρὸς τὸν Δὲ 'Ρινῦ, νὰ ἦσο ἐνταῦθα ὅπως συναντήσης τὸν κόμητα Καποδίστριαν καὶ ἀκούσης, ὡς ἐγώ, τὸ ὁμόφωνον τῶν σχεδίων αὐτοῦ μετὰ τῶν ἡμετέρων. Ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη εἶναι ὁ μόνος αὐτοῦ ἰδηγὸς καὶ ἔχει ἀπόφασιν νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ αὐτῆς. Πρέπει νὰ μεταβῆς πρὸς αὐτὸν ὅπως ἀκούσης ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ στόματος τὴν ἔκφρασιν τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ, ὡς ἔπραξαν τοῦτο οἱ σοὶ συναδέλφοι». Ὁ ναύαρχος ὅμως Δὲ 'Ρινῦ ἐνόμισε δεόν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιδειξῆται τοσαύτην σπουδῆν. Ἡ φυσικὴ αὐτοῦ περίτκεψις ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ παρατηρήσῃ πρῶτον ἐξ ἀποστάσεως τὴν στάσιν ἣν ἐμελλε νὰ λάβῃ ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν πληροφοροῦναι τινες παρίστων αὐτῷ ὅτι ἤδη ἦτο «ὅλος πῦρ διὰ τὴν Ῥωσίαν, ὅλος πάγος διὰ τὴν Γαλλίαν». Συνεμορφώθη λοιπὸν μόνον κατὰ τὸ ἡμιτυ ταῖς εὐχαῖς τῶν συστρατῆγων αὐτοῦ. Μὴ μεταβάς αὐτοπροσώπως εἰς Αἴγινα, ἠρέσθη ν' ἀποστείλῃ ἐν πλοῖον. Οὕτω λοιπὸν οἱ τρεῖς πλοίαρχοι οἵτινες παρίστησαν τῇ 7 Φεβρουαρίου 1828 ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τῆς Αἰγίνης εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας ἦσαν ὁ πλοίαρχος τοῦ «Οὐάρσπιτ» Πάρκερ, τῆς «Ἡρας» Λὲ Μπλὰν καὶ τῆς «Ἐλένης» Νικόλαος Πέτροβιτς.

Ὁ Καποδίστριας ἠθέλησεν ἵνα ἡ τελετὴ γίνῃ ὡς ἀπλουστάτη. «Πᾶσα πομπή, εἶπε, συνεπαγομένη δαπάνας εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν δυστυχή κατάστασιν τῆς Πατρίδος. Ἄν δυνάμεθα νὰ διαθέσωμεν χρήματά τινα, ἔχομεν πολλὰ, πληγὰς νὰ ἐπουλώσωμεν». Ἐκ τοῦ προομιῶν τούτου φανερόν γίνεται ἡ κατάστασις τοῦ κράτους ὅπερ ἀνελάμβανε νὰ συντάξῃ. Ἐπτὰ ἔτη πολέμου καὶ ἐσωτερικῆς ἀνωμαλίας κατέλειπον τὴν Ἑλλάδα ἔρμαιον τριακοντακισχιλίων περίπου στρατιωτῶν διεσπαρμένων καὶ εἴκοσι σχεδὸν χιλιάδων ναυτῶν ἄνευ ἐργασίας. Τὰ οικονομικὰ ἦσαν κατεστραμμένα. Στερεὰ καὶ Πελοπόννησος οὐδεμίαν παρεῖχον πρόσοδον· ὅ,τι δὲ ἠδύνατο τὸ κράτος νὰ συναγάγῃ ἐν τῷ Αἰγαίῳ εἶχεν ἐκ τῶν προτέρων καταναλωθῆ πρὸς ἐκτέλεσιν σχεδίων ἥμισυ συναρμολογμένων πρὸς τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος. «Ὁ λαός, ἔγραφεν ὁ Καποδίστριας τῷ ναύαρχῳ Δὲ 'Ρινῦ, ὑφίσταται τὰ πάνδεινα· ὁ στρατιώτης, χωρὶς νὰ μάχεται, κατατρώγει τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα αὐτῷ· ὁ ναύτης καταθλίβει αὐτὸν διὰ τῶν συνεπειῶν πειρατείας. Μεγάλῃ εὐθύνη βαρύνει ἐπ' ἐμέ, καὶ κατὰ τοσοῦτον βαρυτέρα, καθ' ὅσον ἐκουσίως ἀνέλαβον αὐτήν. Ὅσῳ καὶ ἂν εἶναι ἀπερίοριστος ἡ ἐμπιστοσύνη δι' ἧς μὲ τιμᾶ τὸ ἔθνος, ἡ δοκιμὴ ἦν ἐπιχειρῶ δὲν δύναται ν' ἀχθῆ εἰς πέρας, ἐὰν δὲν εὐρεθῶ ταχέως εἰς θέσιν νὰ πληρῶνω τακτικῶς τὸν στρατὸν καὶ τὸ ναυτικόν, καὶ παράσχω μέσα τινα εἰς τὸν καταλιπόντα τὰς ἐστίας αὐτοῦ λαόν, ὅπως ἐπαναγάγω οὕτω τὸν γεωργόν εἰς τὰ μόνα ἔργα ἅπερ δύναται νὰ παράσχωσι βᾶσιν εἰς πραγματικὸν κοινωνικὸν ὄργανισμὸν».



Ἡ περιγραφή ἀληθῶς δὲν ἦτο ὑπερβολικὴ, καὶ ἤδη ἐν τούτοις ἤρξαντο αἱ ἐπ' ἀναληθίᾳ κατὰ τοῦ νέου κυβερνήτου μομφαί. Ὁ συναγματάρχης Φαβιέ ἐπεθύμει ν' ἀτχολῆται σοβαρώτερον περὶ τὸν ὀργανισμόν τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ὁ πλοίαρχος Λαλάνδ ἔγραφεν ὅτι τὸ σύστημα τοῦ Καποδιστριαίου ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθῆ διὰ μιᾶς λέξεως : «ἀναμένειν πάντα ἀπὸ τῆς ἐπιμεδέσεως τῶν Δυνάμεων». Πῶς τῇ ἀληθείᾳ ὁ ἐξωτικὸς οὗτος κυβερνήτης, μεταφυτευθεὶς ἐξ αἰφνης εἰς χώραν μεταβεβλημένην εἰς σωρὸν ἐρειπίων, ἐν ἧ εἶχον ἀποθήσῃ αὐτὸν ἄνευ στρατιωτῶν, ἄνευ πίστεως, ἄνευ μέσων, ἤελε σκεφθῆ νὰ ἐναποθέσῃ τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ ἀλλαχοῦ ἂν μὴ εἰς ξένην τινὰ ἀντίληψιν; Τὸ μόνον ὅπερ ἐπιτρέπετο νὰ ζητηθῆ παρ' αὐτοῦ, ἦτο νὰ μὴ ποιῆται διακοίσεις μεταξὺ προστατῶν, νὰ εἶναι τὸ ἀφοσιωμένον ὄργανον τῆς συμμαχίας καὶ οὐχὶ ὁ ἀποκλειστικὸς θεράπων τῆς Ῥωσσίας. Ἐν νῦ τοῦ νέου προέδρου, δὲν ἐθεωρεῖτο βεβαίως ἀδύνατος ἡ περὶ τῆς ἰδίας σωτηρίας ἐπιμέλεια τῆς Ἑλλάδος· ἀνάγκη ὅμως ὑπῆρχε τοῦλάχιστον καὶ ἐξωτερικῆς τινος ὑλικῆς βοηθείας. Πρὸς ἐκκένωσιν τῶν πελοποννησιακῶν φρουρίων, πρὸς ἐκρίζωσιν συγχρόνως τῆς πειρατείας, ὁ Καποδιστριαίος ὑπελόγιζεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην συντηρήσεως εἰκοσιτριῶν χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν καὶ δεκαπέντε πλοίων, ὧν ἡ μηνιαία δαπάνη ἀνήρχετο εἰς ἐξακοσίας χιλιάδας φράγκων. Τοῦ προϋπολογισμοῦ κατάρτισθέντος, εἰς τὰς προστατίδας δυνάμεις προσῆκε νὰ χορηγήσῃσι τὰ μέσα. Ὁ Κυβερνήτης δὲν ἀμφέβαλλε περὶ τῶν εὐμενῶν διαθέσεων, περὶ ὧν εἶχον διαβεβαίωσιν αὐτόν. Ἦθελε μεθ' ὅλα ταῦτα ἴδῃ ναυαγοῦσιν τὴν ἀρτίστοκον αὐτοῦ ἀρχὴν ὑπὸ τὰς ἀδιεξίτητους δυσκολίας τῶν πρώτων ἡμερῶν, ἐάν, ἀναμένων τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεως ἐξαιτηθέντων βοηθημάτων, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ προστρέξῃ εἰς δύο τινὰ μέσα. Ἡ εὐρωπαϊκὴ φιλανθρωπία εἶχε καταστήσῃ αὐτόν θεματοφύλακα μικρῶν τινῶν ποσῶν, εἰς τριακοσίας σχεδὸν χιλιάδας φράγκων ἐν συνόλῳ ἀνερχομένων, προωρισμένων δ' ἀποκλειστικῶς εἰς ἐξαγορὰν δούλων, εἰς ἀνακούφισιν γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδίων ὑπὸ τοῦ πολέμου ἐκ τῆς στέγης αὐτῶν ἐκδιωχθέντων. Ὁ Καποδιστριαίος, καίτοι βαρῶς φέρων τὴν ἐπιβλητικὴν ἀνάγκην, εἰς τὴν ὑπέκυπτε, δὲν ἐδίστασε νὰ μεταβάλῃ τὸν προορισμὸν αὐτῶν, μεταχειρισθεὶς αὐτὰ ὅπως «δῶσῃ τιγμάς τινὰς ζωῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν». Τὸ δεύτερον μέσον ἐνώπιον τοῦ ὁποίου δὲν ὑπεχώρησε περισσότερον δὲν ἠδύνατο νὰ τῷ παράσῃ καὶ τοῦτο σπουδαίαν τινὰ πόρων ἐπαύξῃσιν. Κεκτημένος ἰδιοκτησίαν τινὰ ἐν Κερκύρα, ἀποτελοῦσαν ὀλόκληρον αὐτοῦ τὴν ποιοῦσίαν, ὑπεγγυάζει ταύτην διὰ τὴν ἐπὶ πιστώσει ἀγορὰν δύο φορτίων σίτου, ἐφ' ἧ ἀπέστειλεν εἰς Μελίτην ἕνα τῶν πρακτόρων αὐτοῦ.

Οὕτω κατῆρξατο τοῦ ἔργου αὐτοῦ ὁ ἔξοχος ἀνὴρ ὃν ἡ Ῥωσσία παρεχώρησε τῇ Ἑλλάδι καὶ ὅστις ἀποτόμως ἀνακοπεῖς ἐν μέσῳ σταδίου, εἶδεν ἐξ αἰ-



φνης ἐγειρόμενον κατ' αὐτοῦ τὸν ἑλληνικὸν φεουδαλισμὸν μετὰ τῶν παραφόρων αὐτοῦ ἀντιζηλιῶν καὶ τῶν ἀδιαλλοκτων αὐτοῦ παθῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Συνέπειαι τῆς ἐν Ναυαρίῳ ναυμαχίας.— Συνδιάσκεψις τῆς 24 Νοεμβρίου 1827.— Ὑπόμνημα τῆς 26 Φεβρουαρίου 1828.

Τὰ ὑφ' ἡμῶν σκιαγραφούμενα γεγονότα ἤγαγον ἡμᾶς εἰς τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828. Ἀνάγκη νῦν ὁμως νὰ ἐπανέλθωμεν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἐὰν θέλομεν νὰ ἴδωμεν ἐπὶ εὐρυτέρου πεδίου ἐκτυλισσομένης τῆς πεπρωμένης καὶ ἀνὰποφεύκτους συνεπειάς τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1827. Ἐνῶ τὸ τηλεβόλον ἐκρότει ἐν Ναυαρίῳ, ἡ Εὐρώπη συνιστρέφετο ἐν προσδοκίᾳ. «Βεβαίως», ἔγραφεν ὁ κόμης Σαβρόλ πρὸς τὸν γάλλον ναύαρχον, «ἐλάθατε ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ Σεπτεμβρίου τὰ γράμματα τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν, λίαν ὁμως ἀργὰ νομιζῶ ὅπως δυνηθῆτε νὰ ἐμποδίσητε τὴν ἀπίσθαιν τῶν Αἰγυπτίων. Τί ἔκτοτε ἐπράξατε, παντελῶς ἀγνοοῦμεν». Ἡ Μελίτη ἔμαθε πρώτη τὰ γεγονότα. Ὁ ἐμπορικὸς ἀγγλικὸς πάρων «Mary-Ann» ἐκπλεύσας τοῦ λιμένος τούτου τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1827 ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ πολεμικοῦ πάρωνος «Γκάννερ», τῇ 29 εἰσέπλεε καὶ πάλιν εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα. Ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ ἀμέσως ἐδήλωσεν ὅτι τῇ 20, περὶ τὴν τρίτην ὥραν μετὰ μεσημβρίαν, εὕρισκόμενος εἰς τεσσαράκοντα μιλίων ἀπὸ τοῦ Ναυαρίνου ἀπίστασιν, ἤκουσε σφοδρὸν κανονοβολισμὸν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἑσπερινῆς ὥρας διαρκέσαντα, ὅτι δὲ τότε ἠκούσθη ἰσχυρὰ ἐκρηξις συνεπείᾳ τῆς ὁποίας ὁ «Γκάννερ» σημάνας εἰς τὸ παραπεμπόμενον ὑπ' αὐτοῦ πλοῖον νὰ στραφῆ πρὸς τὸν πλησιέστατον λιμένα κατηυθύνθη ἐπὶ τὴν νῆσον Σφακτηρίαν. Ἐπὶ τῇ διηγήσει ταύτῃ γενικὴ ἐξερράγη ἀδημονία. Τέλος τῇ πρώτῃ Νοεμβρίου ἐγνώσθη περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Ἡ φριγάτα «Ταλμπὸτ» εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ λοιμοκαθαρητηρίου, βυμουλκοῦσα τὸν πάριον «Μπρίσκ» μετὰ τεθραυσμένων ἰσθῶν μετὰ τινος δὲ στιγμᾶς ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας, Μιέζ, κληθεὶς παρὰ τῷ διοικητῇ τῆς νήσου, ἔβη ἀνέμενον αὐτὸν ἐπιστολῇ τοῦ ναύαρχου Δὲ Ρινῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Ὀκτωβρίου, ἐμάθανεν λεπτομερῶς τὰ τῆς μάχης. «Ἐνταῦθα», ἀπεκρίνετο παρευθὺς τῷ διοικητῇ τοῦ γαλλικοῦ στόλου, «πάντες εἶναι πλήρεις θαυμασμοῦ ἐπὶ τῇ διαγωγῇ τῶν Γάλλων καὶ τοῦ ναύαρχου αὐτῶν ὁμιλοῦσι πρὸ πάντων μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τῆς «Ἀρμίδος» καὶ τῆς εὐγενοῦς ὑμῶν συμπεριφορᾶς ἀπέναντι τοῦ πλοίαρχου Δάβις».

Καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἡ αἰσθησις ὑπῆρξεν ἐπίσης ζωηροτάτη. Ὁ λόρδος Burghess ἀνήγγειλε τὸ γεγονός· ἐν μέσῳ ἑορτῆς διδομένης ἐν Φλωρεντίᾳ.

«Γενικὸς κατέλαβε πάντας ἐνθουσιασμός», λέγει ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, «ἐξαιρέσει ἐννοεῖται τοῦ πρέσβεως τῆς Αὐστρίας, ὅστις διωλίσθηεν ἐκτὸς τῆς αἰθούσης, ὡς νὰ ἦτο αἰγυπτίος τις». Ὁ πρεσβευτὴς ἀπλῶς προοιμιάζει τὴν κρίσιν τοῦ ἡγεμόνος του. Ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῖσκος ἐδείχθη ὄντως σφόδρα ἀγανακτῶν. Δι' αὐτόν, ἡ μάχη τῆς 20 Ὀκτωβρίου ἦτο πραγματικὴ δολοφονία· ὁ πρίγκηψ Ἑστερχάζυ τὴν παρέβαλλε πρὸς τὴν διανομὴν τῆς Πολωνίας. Ἐν Ἀγγλία, ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν ἐδίσταζε νὰ κρατῇ τὴν αὐτὴν περίπου γλῶσσαν· ἡ κυβέρνησις δὲν ἐξεφράζετο ἀκόμη. Ἄρρινε τὸν Κόδριγκτων νὰ δέχεται τὰ συγχαρητήρια τοῦ βασιλέως Γεωργίου Δ' καὶ τῆς Α. Υ. τοῦ λόρδου μεγάλου ναυάρχου· ἐπιμελῶς ὅμως ἀπέχεε μέχρι πληρεστέρων λεπτομερειῶν οἰασδήποτε ἐπιστήμου ἐπιδοκιμασίας. Ἡ Ῥωσσία, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἀμα τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ, τὰ πάντα ἐνέκρινεν. «Τὰ ὑφ' ὑμῶν τῇ 15 Ὀκτωβρίου ὑπογεγραμμένα πρωτόκολλα», ἐπέστελλεν ὁ κόμης Νεσσελρῶδ τῷ πρίγκηπι Λήβεν, «ἐτυχον τῆς πλήρους ἐγκρίσεως τοῦ αὐτοκράτορος. Οὐδεμίαν ἐτέραν εἶχομεν ἐπιθυμίαν ἐκτὸς τῆς εὐκρινουῆς, ταχείας καὶ χρηστῆς ἐκτελέσεως τῶν συμβάσεων τῆς 6 Ἰουλίου, ὅταν αἱ ἐξ Ἰταλίας ἐπιστολαὶ ἀνήγγειλαν ἡμῖν τὰς πρώτας ἐπιτυχίας τοῦ Σίρ Ἐδουαρδ Κόδριγκτων κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Ἰμβραήμ, ἐξεληόντος τοῦ Ναυαρίνου παρὰ τὸν δοθέντα λόγον, καὶ εὐθὺς κατόπιν τὴν τοσοῦτῳ ἐνδοξον καὶ τοσοῦτῳ κρίσιμον μάχην, ἣν οἱ σύμμαχοι στόλοι ἠναγκάσθησαν νὰ συγκροτήσωσιν. Ὁ πόθος ἡμῶν ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῆς συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου ἄνευ χύσεως αἱμάτων· καὶ λυπούμεθα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην· ἀφ' ἐτέρου ὅμως ὁ αὐτοκράτωρ πρῶτος ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Ἄγγλος ναύαρχος εὕρισκόμενος πρὸ τοῦ κινδύνου νὰ ἴδῃ τοὺς Ἑλληνας ἐντελῶς ἐξολοθρευομένους ἐπὶ τῆς στερεᾶς, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐπανακτωμένους καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐτὸν τὸν σκοπὸν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου ἀνατρεπόμενον, μὴ δυναμένος ἄλλως νὰ τύχῃ παρὰ τοῦ Ἰμβραήμ τῆς τηρήσεως τῆς προσωρινῆς ἀνκωχῆς εἰς ἣν ὁ πασσᾶς οὗτος εἶχε προσχωρήσῃ, ἐξαντλήσας τέλος πάντα τῆς συνδυαλλαγῆς τὰ μέσα καὶ προσβαλλόμενος ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τοῦ Ναυαρίνου, ὅπου ὁ εἰρηνικώτατος τῶν σκοπῶν εἶχεν ἀγάγῃ αὐτόν, ἐξετέλεσε, δεχόμενος τὴν μάχην, τὰς δοθείσας αὐτῷ ὁδηγίας καὶ ὑπηρετήσῃ τὸν κοινὸν ἀγῶνα μετ' ἐπιτυχίας τὰ μέγιστα τιμώσης καὶ τὴν ἰκανότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ ἐξασφαλιζούσης μεγᾶλα ὠφελήματα τοῖς συμμάχοις ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαπραγματεύσειν αὐτῶν».

Οὕτω λοιπὸν οὐχὶ ὁ κόμης Ἐϊδεν, ἀλλ' ὁ Σίρ Ἐδουαρδ Κόδριγκτων ἐπεδοκιμάζετο καὶ ἐπευφημεῖτο ὑπὸ τοῦ ἀνακτοβουλίου τῆς Πετροπόλεως· ὁ Ἐϊδεν ἠκολούθησε καὶ ὑπήκουσεν. Ἐπαινούμενος ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ἐνθαρρυνόμενος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν δύο αὐτοῦ συστρατῆγων, ὁ Κόδριγκτων ἐν τούτοις μετὰ πολλῆς ἀνησυχίας ἀνέμενον ἀπάντησιν εἰς τὴν ἔκθεσιν ἣν εἶχεν ὑποβάλλῃ εἰς τὸ Ναυαρχεῖον ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίαν. «Ἡ

σή, ἔγραφεν εἰς τὸν Δὲ Ῥινῦ, φαίνεται μαγεύσασα τὴν Γαλλίαν». Ἐνθουσιασμοῦ παραφορὰ ὑπεδέχθη ὄντως καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς Γαλλίας, τὴν εἰδήσιν τῆς ὑπὲρ δημοφιλῶς ἔργου νίκης ταύτης. Ἡ κυβέρνησις δὲν ἐφείσθη ἀνταμοιβᾶν διὰ τοὺς νικητάς. Πάντες οἱ βαθμοί, πάντα τὰ παράσημα τὰ ζητηθέντα ὑπὸ τοῦ ναυάρχου παρεχωρήθησαν· αὐτὸς δ' οὗτος προήχθη εἰς ἀντιναύαρχον. Τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Κεραμεικοῦ ἀπησχόλει πως ἐν τούτοις τὸ ζήτημα τῶν ἐπακολουθημάτων πράξεως ἥτις κατὰ πολὺ εἶχεν ὑπερβῆ τὰς προσδοκίας αὐτοῦ. Ἐν Πετροπόλει διεκηρύσσετο ὑψηλοφώνως ὅτι ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία καθίστα διαυγῆ τὴν πολιτικὴν τῶν τριῶν Δυνάμεων. «Ἐλπίσωμεν, ἔγραφεν ὁ Νεσσελῶδ, ὅτι χάρις τῇ 20 Ὀκτωβρίου αἱ πλάναι διαλυθήσονται, ὅτι αἱ ὑποθάλλουσαι αὐτὰς συμβουλαὶ θέλουσι παύσῃ ἀκουόμεναι, καὶ ὅτι τέλος ἡ Πύλη, τῆς ἀπάτης ἐξερχομένη, θέλει ταχέως ἀποδεχθῆ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης οἵτινες ἐπιβάλλουσι μὲν αὐτῇ ἀληθῶς θυσίας τινεas, θυσίας ὅμως συνοδευομένας ὑπὸ ἀφθόνων ἀντισταθμισμάτων». Ἡ στάσις τοῦ Κεραμεικοῦ ἦτο πλειότερον ἐπιφυλακτικὴ, ἢ εὐχαρίστησις οὐχὶ ἐντελής. Ὁ κόμης Σαβρόλ, ὅστις διετέλεσε τέσσαρα σχεδὸν ἔτη ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν, ἀπὸ τῆς 4 Αὐγούστου 1824 μέχρι τῆς 8 Μαρτίου 1828, νομίζω ὅτι θαυμασιῶς συνοψίζει ἐν ἰδιωτικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἀπὸ τῆς 19 Νοεμβρίου 1827 χρονολογουμένη τὰς διαθέσεις τοῦ ὑπουργείου οὗτινος ἀκόμη ἠγεῖτο ἢ συνετὴ ἐκεῖνη διάνοια ἧς τὴν πτώσιν λίαν συντόμως ἐπηκολούθησε καὶ ἡ τῆς μοναρχίας. «Δὲν ἐπιθυμῶ, ἀγαπητέ μοι ἀντιναύαρχε, ἔγραφε τῷ κόμητι Δὲ Ῥινῦ, νὰ πέμψω σοι τὸ ἐπίσημον γράμμα μου χωρὶς νὰ προσθέσω τὰ ἰδιαιτέρα ἐμοῦ συγχαρητήρια ἐπὶ τῇ μεγάλῃ καὶ εὐγενεῖ πράξει ἧς συμμεθέξατε. Δὲν ἐδύνασθε καλλίτερον νὰ ἐπιστεγάσητε τριῶν ἐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔργον καθ' ὃ μόνον συγχαρητηρίων κατέστητε ἀξίος ἐπὶ τῇ φρονήσει, τῇ εὐσταθείᾳ καὶ τῇ ἀξιοπρεπείᾳ ὑμῶν. Ὁ βασιλεὺς εἶδε μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως τὸ ναυτικὸν αὐτοῦ ἀνιστάμενον διὰ λαμπρᾶς πράξεως καὶ ἐπισπώμενον τοὺς κολακευτικωτάτους ἐπαίνους τῶν ξένων ναυάρχων. Μοὶ ἀνέθηκε νὰ ἐκδηλώσω ὑμῖν τοῦτο καὶ τὸ ἐξεδήλωσεν αὐτὸς οὗτος ἤδη διὰ τῶν τιμῶν ἃς προθύμως ἐχορήγησεν. Στερούμεθα ἔτι εἰδήσεων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Φοβοῦμαι ὅτι τὸ πολιτικὸν ζήτημα ἔσται δυσλυτώτερον τοῦ στρατιωτικοῦ· εἶναι ὅμως δύο διάφορα ζητήματα, ἀπερ οὐδεὶς εἶναι τόσο ἀδίκος ὥπως τὰ συγγένη».

Ταχυδρόμος ἀπὸ ρυτῆρος ἐκ Ναυαρίνου ἀπελθὼν αὐτῇ τῇ ἐπαύριον τῆς ναυμαχίας ἠγγελε τῷ σουλτάνῳ τὴν καταστροφὴν. Φόβος ἐγένετο ἐπὶ στιγμὴν μὴ ὁ Μαχμούτ, ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ὀργῇ, ἐπιτρέψῃ γενικὴν τῶν χριστιανῶν σφαγὴν. Οἱ δύο σερασκιέρ Χοσρέφ καὶ Χουσεῖν συνέστησαν ἐπιμελῶς εἰς τοὺς ἀξιωματικούς αὐτῶν νὰ μὴ ἐκτελέσωσιν οὐδεμίαν ἀπὸ τοῦ σουλτάνου προερχομένην διατάχην πρὶν δισκεφθῶσι προηγουμένως μετ' αὐτῶν. Ἡ ἀόριστος

φήμη μεγάλης καταστροφῆς ἔφθασεν οὕτω τέλος τῆ 30 Ὀκτωβρίου καὶ μέχρι τῶν ὄτων τῶν τριῶν πρεσβευτῶν. Ἠρώτησαν τότε τὸν ρεῖς - ἐφέντην. «Ὁ σουλτάνος εἶχε λοιπὸν δώση τῷ Ἰμβραήμ διαταγὴν νὰ μὴ τηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν ναυάρχων τῆ 26 Σεπτεμβρίου συνομολογηθεῖσαν σύμβασις ; Ἐὰν μάχη τις συνεκροτήθῃ, ἡ Πύλη ἤθελε θεωρήσῃ ταύτην ὡς κήρυξιν πολέμου ; » Ὁ ρεῖς-ἐφέντης ἀπεκρίνατο ὅτι «οὐδαμῶς πρὸς τὸ παρὸν ἠδύνατο περὶ τούτου νὰ ἐξηγηθῆ, ἀφοῦ οὐδὲν ἐγίνωσκε περὶ τῶν μεταξὺ τῶν στόλων διατρεξάντων».

Πανταχοῦ ὅπου ἡ περὶ τοῦ ὀλέθρου εἰδησις ἔφθασεν ἀπ' εὐθείας πρὸ τοῦ μεταδοθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἡ στάσις τοῦ πλήθους δὲν ἐδικαιολόγησεν εὐτυχῶς τὸν ὑπάρχοντα φόβον. Παρὰ τε τῷ ὄχλῳ καὶ ταῖς ἀρχαῖς ἀπροσδόκητος παρετηρήθη μετριοπάθεια. Καθησυχαστικαὶ εἰδήσεις ἀφίκοντο διαδοχικῶς τῷ ναυάρχῳ ἐξ Ἀλεξανδρείας, Συμύνης, ἐκ τῶν ἀκτῶν τῆς Συρίας καὶ τῶν Βερβερικῶν ἀντιβασιλειῶν. Ὁ μουσουλμανισμὸς ἔκλινε πανταχοῦ τὴν κεφαλὴν πρὸ τοῦ πεπρωμένου· οἶα ὅμως θὰ ἦτο ἡ τοῦ Διβανίου ἀπόφασις ; «Δὲν ἀμφισβάλλω, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, ὅτι ὁ κόμης Δάνδολος (1) καὶ ὁ αὐστριακὸς ἀντιπρέσβυς παρακελεύουσι νῦν τὴν Πύλην νὰ προσχωρήσῃ τῇ συνθήκῃ, μεθ' ὅλους τοὺς ὑπ' αὐτῶν προσφάτως πρὸς ἐναντίαν διεύθυνσιν καταβληθέντας ἀγῶνας, διότι, ἐὰν ὁ πόλεμος ἐξερρήγνυτο, ἡ Αὐστρία ἤθελεν ἐξαναγκασθῆ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν σύμμαχον αὐτῆς ἢ νὰ πολεμήσῃ καὶ ἡ ἰδία, ἐξ οὗ ἤθελεν ἀπολέσῃ τὸ πλούσιον ἐμπόριον ὅπερ ἀφῆρπασεν ἀπὸ τῆς Γαλλίας. Ἐπιμένω λοιπὸν πιστεῦν ὅτι ὁ σουλτάνος θέλει ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον τῶν περιστάσεων». Ὁ κόμης Νεσελρώδ προβλέπων, συγχρόνως, ὅτι ἡ Πύλη ἤθελε δεινώσῃ τὴν ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν, ἔκρινεν εὐστοχώτερον τὰς διαθέσεις τοῦ ἀκάμπτου Μαχμούτ. Οἱ πρέσβεις ἔμελλον ἀληθῶς νὰ προσκρούσωσιν ἐν ταῖς συνδιαλλακτικαῖς αὐτῶν ἀποπείρισ κατὰ τῶν ἠθικῶν ἐκείνων ἀδυναμιῶν αἵτινος οὐχὶ νῦν τὸ πρῶτον καθίστων ἀκάρπους τοὺς ἀγῶνας τῆς διπλωματίας. Ὁ σουλτάνος ἠδύνατο, ἐξ ἰδίας αὐτοῦ αὐτοβουλίας καὶ χωρὶς νὰ φαίνηται ἀναγκαζόμενος διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ὄπλων νὰ παραχωρήσῃ, ἐπιεικῶς συγχωρῶν, πλήρη εἰς τοὺς ἀποστατήσαντας ὑπηκόους ἀμνηστίαν· οὐδαμῶς ὅμως ἦτο αὐτῷ ἐπιτετραμμένον νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν ραγιαδῶν χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὸν θρησκευτικὸν νόμον.

Ἡ συνδιάσκεψις καθ' ἣν τὸ ζήτημα τοῦτο συνεζητήθη μετὰ τοῦ ρεῖς-ἐφέντη, τῆ 24 Νοεμβρίου 1827, διήρκεσε πέντε ὥρας. Οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων εἶχον ἀποφασίσῃ ν' ἀποσπάσῃ κατὰ τὴν συνέντευξιν ταύτην ὀριστικὴν τινα ἀπάντησιν. Ἄν ἡ δεξιότης αὐτῶν δὲν κατῴρθωσεν οὐδ' ἀπαξ νὰ παρασύρῃ τὸ μουσουλμανικὸν φλέγμα καὶ τὴν ἀνατολικὴν πανουργίαν, ἐχρησίμευσε τοῦλάχιστον

1) Ὁ κόμης Δάνδολος διώκει ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸν αὐστριακὸν στόλον.

αὐτοῖς εἰς ἑαυτῶν βεβαίωσιν ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν ταύτην δοκιμὴν τὸ μόνον ἀπομένον αὐτοῖς ἦτο ἡ αἴτησις τῶν διαβατηρίων. Συνωμολογήσαμεν, ἔλεγον, τὴν κατάπαυσιν τοῦ «scandale de Roumélie». Τί ἀπητέτο πρὸς ἐπίτευξιν τούτου; Ἡ ὑπὸ τῆς Πύλης παραχώρησις προνομίων τινων εἰς τοὺς Ἕλληνας, οὐχὶ εἰς πάντας μάλιστα τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς κυρίως λεγομένης Ἑλλάδος. Ὁ ρεῖς-ἐφέντης δὲν ἐφάνη εὐρίσκων τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐπαρκῶς σαφῆ. «Ποῖος ὁ πραγματικός, ἠρώτησε, σκοπὸς τῶν συμμάχων Δυνάμεων; — Νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἀνωμαλίας. — Πολλὰκις διεκηρύξαμεν ὅτι εἰς μόνος τρόπος ὑπάρχει τούτου. Παρακελεύσατε τοὺς ἀποστατήσαντας ὑπηκόους εἰς ὑποταγὴν. — Μετὰ τόσας καὶ τόσας μάχας, οἱ Ἕλληνες δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑποταγῶσι. Θὰ θελήσωσι σήμερον; — Ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἶχον περιορισθῆ εἰς τὰς ἰδίως αὐτῶν δυνάμεις, δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀντιστῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. — Παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Ἕλληνες συγκατατίθενται εἰς ὑποταγὴν, ποῖα προνόμια θέλετε παραχωρήσῃ αὐτοῖς; — Δὲν γινώσκωμεν πρόνομια. Ὁ σουλτάνος ἔχει καθήκοντα ἀπέναντι πάντων τῶν ὑπηκόων του· θέλει ἐκπληρῶσῃ ταῦτα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εὐθὺς ὡς ὑποταχθῶσιν. — Ἀλλὰ τέλος τίνα μέσα ἐννοεῖ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη νὰ μεταχειρισθῆ ὅπως ἐπαναγάγῃ τὴν εἰρήνην ἐν Ἑλλάδι; — Ταῦτα εἶναι ἐσωτερικὰ πράγματα ἀποκλειστικῶς ἀφορῶντα εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν, ἣτις δὲν θεωρεῖ ἑαυτὴν ὑπόχρεω ν' ἀναγγεῖλῃ ἐπισήμως τί ὡς πρὸς τοῦτο προτίθεται νὰ πράξῃ. Δὲν ἀρνεῖται ἐν τούτοις νὰ πληροφορήσῃ φιλικῶς τοὺς φίλους αὐτῆς. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐζήτουν μόνον συγγνώμην ἐπὶ τῇ ἀποστασίᾳ αὐτῶν, ἰδοὺ ἐν τίνι μέτρῳ ἠδύνατο ν' ἀσκηθῆ ὑπὲρ αὐτῶν ὁ σουλτανικός ἔλεος. Κατὰ πρῶτον λόγον, ἤθελον λησμονηθῆ τὰ ἐν τῷ παρελθόντι ἀνομήματα. Οἱ νόμοι διαγράφουσιν, ἀληθῶς, τὴν δήμευσιν πάσης ἰδιοκτησίας ἀνηκούσης εἰς ἀποστάτας ὑπηκόους· ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῶν νόμων τούτων ἐξαρθᾶται ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ μονάρχου, ὅστις θέλει ἀποφασίσῃ ἂν θὰ ἐξασκήσῃ αὐστηρῶς τὸ δικαίωμα αὐτοῦ, ἢ ἂν θὰ συγκατανεύσῃ, κινούμενος ὑπὸ εὐσπλαγχνίας, νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς νῦν κατόχους τὴν νομὴν καὶ κάρπωσιν τῆς οὐσίας αὐτῶν Αἰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεχόμεναι χῶραι εἶναι ἡ κληρονομικὴ, ἀπόλυτος, ἀναμφισβήτητος ἰδιοκτησία τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Δυνάμει τοῦ τίτλου τούτου ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις, θέλουσα, δύναται νὰ οἰκίσῃ δι' ἄλλων κατοίκων τὴν χώραν. Ἐν τούτοις δὲν θέλει μεταγάγῃ ἀλλαχοῦ τοὺς κατοίκους τῆς Πελοποννήσου, ἵνα ἀντικαθίστήσῃ αὐτοὺς διὰ Μουσουλμάνων ἢ ἄλλων κατοίκων. Ὁ Μωρῆας θέλει διατηρήτῃ τὸν τύπον τῆς κυβερνήσεως ὃν εἶχε καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Μουσουλμάνοι θ' ἀποκαταστῶσιν αὐθις ἐν ταῖς κτήσεσιν αὐτῶν καὶ τοῖς φρουρίοις. Οἱ βασιλίδες θ' ἀναλάβωσι τὰ παλαιὰ αὐτῶν ἐπιτηδεύματα πληρώνοντες τοὺς φόρους ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν. Θέλουσιν ἀπολαύῃ θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ὀρέξουσιν ὅμως νὰ παραδώσωσι πάντα τὰ

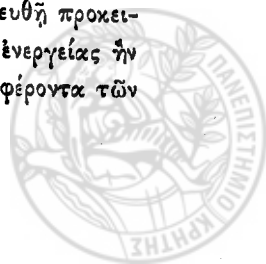
ἐν χερσὶν αὐτῶν πολεμικὰ ὄργανα, νὰ ἐκκενώσωσι τὰ φρούρια ἢ τὰ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενα χαρακώματα καὶ νὰ μένωσιν ἤτυχαι ἐν ταῖς ἐστάσις αὐτῶν κυβερνώμενοι ὡς καὶ ἐν τῷ παρελθόντι ὑφ' ἐνὸς βεζύρου. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη οὐδὲν πλέον τούτου δύναται νὰ παραχωρήσῃ. — Ἡ Πύλη θέλει λοιπὸν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν τάξιν. Τίτι δὲ τρόπῳ προτίθεται νὰ προλάβῃ ἐκρηξὴν νέας ἐπαναστάσεως; — Ἐὰν οἱ ἡμέτεροι φίλοι εἰλικρινῶς ἐπιδιώξωσι τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης, οὐδεὶς ὑπάρχει φόβος μὴ οἱ Ἕλληνες ἐξεγερθῶσι καὶ πάλιν. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη οὐδέποτε παρέσχεν αὐτοῖς τὴν ἐλαχίστην πρόφασιν ἐσωτερικῆς ἀποστασίας, οὔτε θὰ τοῖς παράσχῃ ἐν τῷ μέλλοντι. — Μὴ παρατείνωμεν τὴν συζήτησιν ταύτην, δὲν δυνάμεθα νὰ προσδοκῶμεν ἀποτέλεσμα ἐκτὸς ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἐδείκνυον διάθεσίν τινα πρὸς ὑποταγὴν· ἐπειδὴ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην οὐδαμῶς ἐμφοροῦνται ὑπὸ τοιαύτης τινὸς ἰδέας, ἀναζητήσωμεν ὁμοῦ τὰ μέσα δι' ὧν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐμπνεύσωμεν αὐτοῖς ταύτην. — Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἴδωσιν ὅτι ἐπιδοκιμάζετε τὰς προτίσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅτι αἱ Δυνάμεις σπουδαίως ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀναμιχθῶσι πλέον εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἡ ἀνάγκη θέλει σωφρονίσῃ αὐτούς· τὸ δὲ ζήτημα λυθῆσεται οὕτω ὡς φυσικώτατα καὶ αἰσιώτατα. — Οἱ Ἕλληνες γινώσκουσιν ἤδη τὴν μεταξὺ τῶν πριῶν Δυνάμεων συνομολογηθεῖσαν συνθήκην καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὴν μετ' εὐσταθείας ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Πῶς δύνανται νὰ σκεφθῶσι περὶ αἰτήσεως συγγνώμης, ἐὰν δὲν ὑποδειχθῇ αὐτοῖς ἡ ἐλπίς περὶ πλεονεκτημάτων τινῶν ἅπερ δὲν ἔπαυσαν ἀπαιτοῦντες μέχρι τοῦ νῦν; — Ἡ ἐλπίς περὶ τῆς ὀμιλεῖτε δὲν ἐδόθη αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Πύλης. Οἱ δ' ὑποβαλόντες αὐτοῖς ταύτην δύνανται ἐπίσης νὰ ἐξαγάγωσιν αὐτοὺς τῆς ἀπάτης. — Δὲν δύνασθε λοιπὸν νὰ παράσχῃτε νέα πρόνομια; — Ἐὰν τὸ Ὑψος τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, εὐηρεστεῖτο ἐν τῷ μέλλοντι ἐκ τῆς διαγωγῆς τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, ἀπένεμειν αὐτοῖς, αὐθορμητῶς, νέα εὐεργετήματα, οὐδεὶς περὶ τούτου ἡδύνατο νὰ γίνῃ λόγος. Τὸ ζήτημα ἄς ἀφεθῇ εἰς τὴν εὐεργετικὴν μεγαλοφροσύνην τῆς Ὑψηλῆς Πύλης· πέποιθα ὅτι θέλει λυθῆναι ὡς ἄριστα. — Ἡ ὑποβολὴ τοιούτων ἀνακοινώσεων εἰς τὰς ἡμετέρας αὐλὰς θὰ ἦτο μάταιος κόπος· ἀφοῦ τοσάκις μετεδώκαμεν τοιαύτας! — Δὲν γινώσκωμεν τί ἐγράψατε εἰς τὰς ὑμετέρας αὐλὰς, γινώσκωμεν ὁμῶς καλῶς ὅτι, πλειστάκις, ἄρθρα ἐπικεκυρωμένα ἤδη μετερουθμίσθησαν κατόπιν φιλικῆς ἀλληλογραφίας. Γινώσκωμεν τοῦτο ἐκ πείρας. Ἡ ἐν Λονδίῳ συνθήκη δὲν συνομολογήθη μετὰ τῆς Πύλης, ἀλλ' ἀδίκως, ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς εὐχερῆς κατ' ἀκολουθίαν ἡ μεταβολὴ αὐτῆς. Ἡ συνθήκη αὕτη εἶναι ἔργον ἀνθρώπινον· ἐνῶ αἱ ἀπαντήσεις ἡμῶν ἔλκουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν βιβλίου καὶ τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας. Ἡ τροποποίησις αὐτῶν ὑπερβαίνει τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις. — Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη καταδειχθήσεται εὐμενῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν· ἡ βεβαιότης ἐν τούτοις

αὐτὴ δὲν ἀρκεῖ. — Τί ἐπιθυμεῖτε λοιπὸν πλειότερον; — Ἐπιθυμοῦμεν τὸν χωρισμὸν τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν Μουσουλμάνων καὶ καθορισμὸν διακεκριμένης διαμονῆς, ὅπως τοῦτο ἐγένετο διὰ πάντα τὰ ἔθνη ἐν Κωνσταντινουπόλει, μικρόν τι μετὰ τὴν ἄλωσιν. — Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη αὐθόρμητος διένειμε τότε καὶ ἐπὶ μόνῳ τῷ συμφέροντι τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ὑπηκόους ἡσύχους καὶ εὐπειθεῖς εἰς τὰς διαφόρους συνοικίας τῆς πρωτευούσης. Ὁ χωρισμὸς ὁμοίως Ἑλλήνων καὶ Μουσουλμάνων σήμερον ἐν ταῖς ἐπαναστασιακαῖς ἐπαρχίαις μεγάλως διαφέρει, διότι θ' ἀπετέλει τὴν ἀναγνώρισιν ἀνεξαρτησίας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Ἐὰν τοιοῦτος εἶναι ὁ σκοπὸς τῶν Δυνάμεων, τοιαῦτα σχέδια θέλουσι καταλήξῃ δι' ἀνατροπῆς τοῦ κόσμου. Παρηρησία εἶπεῖν: ὑπερβαίνει τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν ἡ παραδοχὴ χειραφετήσεως ὑφ' οἰανδήποτε μορφῇ καὶ ἂν εἶναι αὕτη. Οὐδεὶς δύναται νὰ δεχθῇ πρᾶγμα τοσοῦτω ἀντικείμενον εἰς τὸν ἱερόν ἡμῶν νόμον. Αὐτοὶ οὗτοι οἱ Παδισάχ ἡμῶν τελοῦσιν ὑπὸ τὸν νόμον. Ἡ ἀμετάκλητος θέλησις τοῦ Σουλτάνου διέγραψε τὰ ὅρια τῶν πληρεξουσίων ἡμῶν, ἡ δ' ἀπάντησίς μου αὕτη θεωρηθήτω ὡς τελεσίγραφον. — Καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως διακηρύττομεν ὑμῖν ὅτι οὐδαμῶς δυνάμεθα νὰ τροποποιήσωμεν τὴν ἐν Λονδίῳ συνομολογηθεῖσαν συνθήκην. Ἐλπίζομεν ὅτι ἐὰν ἡ ἡμετέρα παράκλησις, ἡ μηδαμῶς μῆτε τὴν ἀκεραιότητα, μῆτε τὴν ἡσυχίαν τῶν κρατῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης βλάπτουσα, παρουσιασθῇ εἰς τὸν σουλτάνον, θέλει γίνῃ προθύμως ἀποδεκτή. Ἐντὸς δύο ἡμερῶν θέλομεν ἀποστείλῃ τοὺς ἡμετέρους διερμηνεῖς ὅπως λάβωσι τὴν ἀπάντησιν ὑμῶν. Ἄν μὴ δοθῇ τοιαύτη, ἀναγκαζόμεθα νὰ ζητήσωμεν τὰ διαβατήρια ἡμῶν».

Οὕτως ἐληξε καὶ ἡ ἀξιωμαθόνητος αὕτη συνδιάσκεψις ἧς ἐσυντομεύσαμεν καὶ συνεκεντρώσαμεν τὰ καθ' ἕκαστον, διότι ἀμφοτέρωθεν ἐδίσταζον νὰ προφέρωσι τὴν ὀλεθρίαν τῆς ῥήξεως λέξιν. Ἐν τῇ μακρᾷ ταύτῃ πάλῃ ὁ βεῖς-εφέντης κατ' οὐδεμίαν ἐποψίν ἠλαττώθη τῶν ἀντιπάλων του. Ὅσα καὶ ἂν ἦτο μέγας ὁ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ῥήξεως πόθος, δὲν ἐτόλμα, εἶπεν ἐν τέλει, νὰ ἐνοχλήσῃ καὶ πάλιν τὸν σουλτάνον. Ὁ μέγας βεζύρης ὑπῆρξεν εὐτολμότερος. Ὅταν τῇ 29 Νοεμβρίου οἱ πρέσβεις ἀνήγγειλαν καὶ αὐτῆς τὴν ἐπικειμένην αὐτῶν ἀναχώρησιν, ἐρρίφθη εἰς τοὺς πόδας τοῦ κυρίου του. Ὁ Μαχμουτῆ ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἔτοιμος νὰ δωρηθῆται εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸν κεφαλικὸν φόρον τῶν ἑπτὰ τελευταίων ἐτῶν. Ἡ παραχώρησις, εἰς ὃ σημεῖον εὐρίσκοντο τὰ πράγματα, ἐφάνη γελοία. Τῇ 8 Δεκεμβρίου 1827, οἱ πρέσβεις κατέλιπον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Αἱ πολιτικαὶ σχέσεις διεκόπησαν, αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ ἐξηκολούθηον ἔτι, εἰς οὐδεμίαν δ' ἐχθροπραξίαν ἐμελλον νὰ προβῶσιν οἱ στόλοι ἀνευ νέων διαταγῶν. Αἱ συνέπειαι τοσοῦτω καθαρᾶς διχοστασίας ἐφάνιντο ἐν τούτοις ἐπικείμεναι.

ἌΤὸ προεἶδομεν, ἔγραψεν ὁ κόμης Νετσελοῦδ τῷ ναυάρχῳ Ἐἰδέν· αἱ τε-

λευταῖαι πρὸς ὑμᾶς ἐπιστολαί μου προησθάνοντο ὅτι ἡ Πύλη, εἰς τυφλὸν φανατισμὸν ὑπέικουσα, ἤθελε προκαλέσῃ ῥῆξιν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ὑπογραψασῶν τὴν ἐν Λονδίῳ συνθήκην Δυνάμεων. Τὰ γεγονότα ἐπελθόντα δὲν ἐβράδυναν νὰ κυρώσωσι τὴν θλιβεράν ἀλήθειαν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ῥιμπωπιέρ ἀνήγετο διὰ τὴν Μεσόγειον, οἱ Τοῦρκοι ἐλάμβανον κατὰ τῶν Ῥώσων ὑπηκόων καὶ τοῦ ῥωσικοῦ ἐμπορίου, ἐπὶ σκοπῶν νὰ δυσχεράνωσι τὴν ἐν τῷ Εὐξείνῳ ναυσιπλοΐαν, τὰ μᾶλλον ἀντίθετα πρὸς τὸ περιεχόμενον τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν μέτρα. Ἐπίσης δ' αὐθαίρετος καὶ ἀξιοθρήνητος εἶναι καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν λοιπῶν δύο συμμάχων Δυνάμεων διαγωγή αὐτῆς. Ἡ Αὐτοῦ Αὐτοκρατορικῆ Μεγαλειότης μὲ διατάσσει νὰ ἀνακοινώσω ὑμῖν τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς... Ὁ Αὐτοκράτωρ προτείνει ἵνα οἱ σύμμαχοι ἀπευθύνωσιν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὴν Πύλην τελευταίαν πρόσκλησιν ὅπως συγκατατεθῆεν διαστήματι ὀκτῶ ἡμερῶν: εἰς ἀνακωχὴν, εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν τριῶν Δυνάμεων, εἰς τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, τοιαῦτα οἷα διεχαράχθησαν ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδιασκεύης τῆ 5 Σεπτεμβρίου, εἰς τὴν ἐκκένωσιν πάντων τῶν φρουριῶν ἅτινα οἱ Τοῦρκοι κατέχουσιν ἐντὸς τῶν ὀρίων τούτων, τέλος εἰς τὴν ἄμεσον ἔναρξιν διαπραγματεύσεων, διεξαχθησομένων ἐπὶ τινος νήτου τοῦ Αἰγαίου ἐξουδετεροησομένη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ. μετὰ τῶν ὀθωμανῶν πληρεξουσίων, τῶν ἀντιπροσώπων τῶν τριῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Ἑλληνῶν ἀπεσταλμένων, ἐπὶ πασῶν τῶν λεπτομερειῶν τῆς μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνομολογηθησομένης ὀριστικῆς συνθήκης εἰρήνης. Ἐὰν μὲν τὸ τελεσίγραφον τοῦτο γίνῃ ἀποδεκτόν, αἱ διαπραγματεύσεις δὲν θέλουσι παραταθῆ πέραν τῶν δύο μηνῶν· ἐὰν δ' ἀπορριφθῆ, προτείνομεν ἄμεσον κήρυξιν πολέμου, τὴν εἴσοδον τῶν στρατευμάτων ἡμῶν εἰς τὰς Ἡγεμονίας, πάντοτε ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν Δυνάμεων, ναυτικὴν ἐνέργειαν τοιαύτην οἷα ἤθελε κριθῆ μᾶλλον ἀποτελεσματικὴ, καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀνευ ἀναβολῆς συμφωνίας μετὰ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πάντων τῶν ὄρων συνθήκης ἐκτελεστικῆς τῆς ἐν Λονδίῳ Οἱ σύμμαχοι ἡμῶν προεῖδον, ὡς ἡμεῖς, ὅτι ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τῆς Πύλης ἤθελε προκαλέσῃ τὰ ἔσχατα τῶν μέτρων. Ἦδη συζητεῖ αὐτὰ ἡ ἐν Λονδίῳ συνδιάσκεψις, καὶ γινώσκομεν ὅτι ἔσονται σύμμορφοι τῷ ἀνωτέρῳ ὑποδεικνυμένῳ σχεδίῳ, ἐκτός τινων ἴσως καθ' ἕκαστον τροποποιήσεων. Οἰανδῆποτε τροπὴν καὶ ἂν λάβωσι τὰ πράγματα, δύνασθε νὰ εἰσθε βέβαιος ὅτι οὐδεμία τῶν τριῶν κυβερνήσεων θέλει ὑποχωρῆσθαι ἐνώπιον τῶν συνεπειῶν τῆς πρὸς τὸ Ὄθωμανικὸν Κράτος ἐπελθούσης ῥῆξεως, ὅτι οὐδεμία θέλει ταλαντευθῆ προκειμένου νὰ περιβάλλῃ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς διὰ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐνεργείας ἣν ἀπαιτοῦσι καὶ τὰ μέτρα τῆς Πύλης καὶ ἡ τιμὴ καθὼς καὶ τὰ συμφέροντα τῶν πρώτων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων».



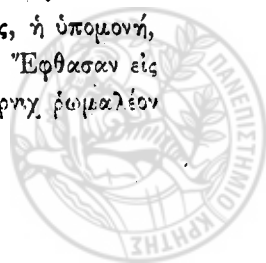
Ὁ Νεσελρώδ, γράφων τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, προσποιεῖτο θάρρος ὅπερ δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ ἔχη. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Εὐρώπης εἶχον διανοιγῆ, καὶ τὰ δυσχερῶς καλυπτόμενα σχέδια τῆς Ῥωσσίας δὲν ἀνησύχουν μόνον τὴν Αὐστρίαν. Ἀπὸ τῆς 4 Δεκεμβρίου 1827, δύο νεαπολιτανικὰ πλοῖα, ἐκ Μασσαλίας προερχόμενα, κατέπλεον εἰς Μελίτην. Τὸ μὲν τούτων ἔφερε τὸν συνταγματάρχην Κόδριγκτῶνα, υἱὸν τοῦ ναυάρχου, τὸ ἕτερον τὸν ναύαρχον σὶρ Τζῶν Γκόρ, ἀμφοτέρους ἐκ Λονδίνου ἀποσταλέντας. Ὁ πρῶτος εἶχε διαταχθῆ νὰ μεταβιβάτῃ εἰς τὸν νικητὴν τοῦ Ναυαρίνου τὰς ἀνταμοιβὰς τὰς παρατρεθείσας εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ πολεμήσαντας· ὁ δεῦτερος ἤρχετο νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ ἀκριβετέρας λεπτομερείας ἐπὶ τῶν αἰτίων αἵτινες παρήγαγον τὴν μάχην. Τὸ βρετανικὸν ὑπουργεῖον ἀναμένον τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἤθελε νὰ εἶναι εἰς κατάστασιν ν' ἀπαντήσῃ. Συγχρόνως ὁ συνταγματάρχης Κράδοχ ἀπεστέλλετο ἐκ νέου εἰς Αἴγυπτον. «Τὸ κατ' ἐμέ, ἔγραφεν ὁ Κόδριγκτων τῷ ναυάρχῳ Δὲ Ῥινῦ, δὲν ἐπιδοκιμάζω τὴν προσλιπάρησιν ὑποταγῆς ἣν ἔχω τὸ δικαίωμα καὶ τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλω. Τὸ σχέδιόν μου ἦτο ἡ μεγαλόφωνος διαμαρτυρία ἐπὶ τῇ γενομένῃ καθ' ἡμῶν ὕβρει καὶ ἐπιθέσει καὶ ἡ ἀπαίτησις ὅπως ὁ σουλτάνος προσχωρήτῃ εὐθέως εἰς τὴν προταθεῖσαν ἀνακωχὴν. Ἐὰν ἡ Σμύρνη καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν περιληφθῶσιν ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ μετὰ τῶν λοιπῶν ὀθωμανικῶν λιμένων, ὁ σουλτάνος δὲν θέλει παραιτήτῃ τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ, ἡ δ' ἀμοιβαία δυσἀρέσκεια πιθανώτατα θέλει καταλήξῃ εἰς σύγκρουσιν. Ἐὰν τούναντίον διακηρύξωμεν γενικὸν ἀποκλεισμὸν τῶν λιμένων, ὁ σουλτάνος ἀναγκασθῆσεται εἰς ὑποχώρησιν καὶ παραδοχὴν τῶν ὄρων οὗς ἀρμόζει νὰ ἐπιβάλωμεν αὐτῷ. Ὁ Στράφορδ Κάνιγγ δὲν μοι ἀνεκοίνωσε τὰς τελευταίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ βεῖς - ἐφέντη συζητήσεις. Δὲν φαίνεται ἐπιθυμῶν νὰ ἐξηγηθῇ μετ' ἐμοῦ περὶ τῆς ἐνεστῶσης καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ταῦτά δὲ πράττουσι καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἡμῶν. Τὸ τοιοῦτον εἶναι ἴσως ἄγαν διπλωματικόν, ἀλλ' ἤκιστα χρηστότηες, ὡς νομίζω».

Ἐὰν ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων ἐνόμιζεν ὅτι εἶχεν ἀφορμὴν παραπόνων κατὰ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ὑπουργείου οὐ προήδρευεν ὁ λόρδος Γκόδερικ, προσωρινὸς διάδοχος τοῦ Γεωργίου Κάνιγγ, ἔμελλε νὰ συναντήσῃ διαθήσεις ἔτι δυσμενεστέρας ἐν τῷ νέῳ ὑπουργείῳ ὅπερ τῇ 8 Ἰανουαρίου 1828 ἐπεφορτίσθη ὁ δούξ Οὐέλινγκτων νὰ σχηματίσῃ. Ἡ σύνοδος τοῦ Κοινοβουλίου ἤρξατο, ὁ δὲ βασιλικὸς λόγος ἀπεκάλεσε *δυστυχὲς συμβεβηκὸς (événement malencontreux)* τὴν μάχην ἣτις ἔρριψε τὴν Εὐρώπην εἰς τοσοῦτον μεγάλας περιπλοκάς. «Οὐδαμῶς ἀμφιβάλλω, ἔγραφεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, ὅτι ὑπεμνήθη τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεώς μου. Οἱ ὑπουργοὶ θυσιάζοντες ἐμὲ ἤλιπζον νὰ περισώσωσι τὰς θέσεις των. Ἡ γενναία ὑποστήριξις τοῦ ἐνδοξοῦ ἡμῶν μεγάλου ναυάρχου καλύπτουσά με προεφύλαξεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ταπεινώσεως

φόβους αὐτῆς καὶ τοὺς δισταγμούς. «Ἐλαβον», γράφει ὁ Σαβρόλ τῷ ναυάρχῳ τῆ 21 Φεβρουαρίου 1828, «τὰ ἀπὸ τέλους Ἰανουαρίου τελευταῖα ἡμῶν γράμματα καὶ ὑπέβαλον τῷ βασιλεῖ τὰς λίαν ὀρθὰς σκέψεις ὑμῶν ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων. Ταῦτα ἐδεινώθησαν λίαν ἀπὸ τῆς λήψεως τῶν ἐπιστολῶν ὑμῶν διὰ τῆς ἀπροσδοκῆτου διακηρύξεως τῆς Πύλης καὶ τῆς διακοινώσεως αὐτῆς, ἥτις καθίσταται σχεδὸν ἀληθὴς κήρυξις πολέμου. Πάντων τούτων θέλει ἐπιληφθῆ σπουδαίως ἢ ἐν Λονδίῳ συνδιάσκεψις, δὲν δύναμαι δ' ἀκόμη νὰ εἶπω ὑμῖν ποῖαι ἔσονται αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς. Φοβοῦμαι μὴ τυχὸν ἢ ἐν Ἀγγλίᾳ κυβερνητικῇ μεταβολῇ περιπέλξῃ τὰ πράγματα· καθόσον τὸ νέον ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον φαίνεται ἀποδεχθῆν τὴν ἐν Ναυαρίῳ ναυμαχίαν ὑπὸ τὸ εὐεργέτημα τῆς ἀπογραφῆς, καὶ φοβοῦμαι μὴ λυπεῖται ἐπὶ τῇ συμμετοχῇ τῆς Ἀγγλίας εἰς τοιοῦτον γεγονός. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀπεφασίσαμεν νὰ δατηρήσωμεν ἐφ' ὅσον τὸ δυνατόν τὴν συμμαχίαν, τὸν μόνον τρόπον νὰ καταλήξωμεν εἰς τι ἀποτέλεσμα. Ἐλάχιστα γινώσκωμεν ἀκόμη περὶ τῶν σκέψεων τῆς Ῥωσσίας· οὐδὲν ὅμως πιθανώτατα θέλει παρακαλῶσθαι αὐτὴν νὰ προβῇ. Λίαν ὑποπτον φαίνεται τὸ πρόσωπον ὅπερ ἔπαιξεν ἡ Αὐστρία εἰς πάντα ταῦτα. Ἡθέλησε ν' ἀπομακρύνῃ τὴν περιπλοκὴν καὶ τὴν ἐδεινώσιν. Ἡμεῖς δ' αὐτοὶ ἠθελήσαμεν ν' ἀποφύγωμεν τὴν διάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἴσως ἴσως τὴν ἐπεσπεύσαμεν. Τ' ἀνακτοβούλια ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ φέρονται μᾶλλον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης ἢ ὑπὸ τῆς περισκέψεως καὶ τῆς φρονήσεως· τέλος ὅμως εἰσῆλθομεν εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, πρέπει νὰ φθάσωμεν μέχρι τοῦ τέρατος. Ὁ βασιλεὺς δὲν συγκατανεύει εἰς τὴν ἐπάνοδον ὑμῶν εἰς Τουλῶν. Διέταξε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ στρατηγοῦ Γκιλλιεμινῶ πρὶν ἐξέλθῃ ἔτι τῆς καθάρσεως. Ὁ στρατηγὸς ἀπέπλευσεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου κατέρχονται καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας. Ἐκ τῆς συνόδου ταύτης τῶν διπλωματῶν θέλουσι πηγάξῃ τοῦ λοιποῦ αἱ κοιναί, ἵνα ἔχωσιν ἀποτέλεσμα, πρὸς τοὺς τρεῖς ναάρχους ὁδηγία. Τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἐπερωτηθὲν διεκέρυξεν ὅτι ἐννοεῖ νὰ συμμορφωθῇ τῷ γράμματι καὶ τῷ πνεύματι τῆς συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου. Ὁ κ. δὲ Πολινιάκ διετάχθη νὰ ἐπανέλθῃ ἀμέσως εἰς Λονδῖνον ὅπως παρακολουθήσῃ τὸν ροῦν τῶν διαπραγματεύσεων. Ταῦτα πάντα καθίστανται λίαν περίπλοκα. Ποιεῖσθε λόγον περὶ ἐκδίασεως τῶν στενῶν τοῦ Ἑλλησπόντου πρόσβάλλοντες κατὰ ξηρὰν τὴν ἑτέραν τῶν ὀχθῶν πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ διεκπλοῦ τοῦ στόλου· ἀπὸ τριῶν ὅμως μηνῶν τῆς Πύλης παρασκευαζομένης, δὲν ἐλήφθησαν ἄρᾳ γε μέτρα πρὸς προφύλαξιν τῶν φρουριῶν ἀπὸ τοιοῦτου ἐγχειρήματος· πόσα δὲ στρατεύματα θέλουσιν ἐξαρκῆσαι πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκτέλεσιν τῆς ἀποβάσεως ταύτης; Ἀρκεῖ δὲ μόνῃ ἢ ἐκβίασις τῶν στενῶν; Ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἐστρατείας τοῦ λόρδου Δυκγουόρθ βλέπομεν ὅτι ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἔμεινεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀπέναντι τῆς πόλεως, οὐδὲν δυνάμενος, καὶ ὅτι ἐν τρισὶ μόνον ἡμέραις χίλια τετρακόσια πυροβόλα ἐτοποθε-

τήθησαν ἐν πυροβολείοις πρὸς ἀμυναν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πόλεως. Ἀνακοινώσατε ἡμῖν τὰ περὶ τούτων συμπέρασματα ὑμῶν. Καλῶς ἐννοεῖτε ὅτι τὸ γε νῦν ἔχον δὲν δύναμαι νὰ δώσω ὑμῖν ἰδιαιτέρας ὁδηγίας. Εὐρισκόμεθα ἀκόμη εἰς σκέψεις καὶ τὰς σκέψεις ἡμῶν ταύτας ἀνακοινοῦμεν ἀπὸ Παρισίων εἰς Λονδῖνον καὶ ἀπὸ Λονδῖνου εἰς Πετροῦπολιν. Οὐ σμικρὰς δ' ἀνησυχίας παρέχει ἡμῖν καὶ ἡ περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος σκέψις. Φοβοῦμαι ὅτι οὐδὲν σπουδαῖον γενήσεται μετὰ τοῦ λαοῦ τούτου τῶν πειρατῶν. Καλῶς πεπραγμένον ἐν τοσοῦτῳ πᾶν ὅ,τι δυνηθῶμεν νὰ πράξωμεν πρὸς κατάπαυσιν τῆς ὀργανωμένης ταύτης ληστείας. Ὁ κόμης Καποδίστριας ἀφίκετο βεβαίως· πολὺ ὅμως φοβοῦμαι ὅτι ἔσται ἀνὴρ τις μόνον πλειότερον, οὐχὶ κυβέρνησις. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι ὁ βασιλεὺς λίαν ἐπιδοκιμάζει τὰς σκέψεις ὑμῶν περὶ ἠπιωτέρας συμπεριφορᾶς ἀπέναντι τῆς Πύλης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἐὰν περιέλθωμεν εἰς κεκηρυγμένον πόλεμον τότε βεβαίως ἢ θέσις ἡμῶν ἔσται εὐθυτέρα καὶ μᾶλλον ὠρισμένη ἀπέναντι αὐτῶν. Περὶ τούτων θὰ λάβητε ὁδηγίας παρὰ τῶν ἐν Κερκύρα πρέσβων.

Ὁρθῶς ἐλέχθη ὅτι ἡ Πύλη ἐν τῷ μίσει αὐτῆς κατὰ τῆς Ῥωσσίας κατέπνιγε τὸν ἐξ αὐτῆς φόβον. Ἀναζητοῦσα, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ αὐστριακοῦ ἀντιπρέσβευος, βαρώνου Ὁττενφελς, «τὸ θάρρος αὐτῆς ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ», ἐπανεπέσει ἐντελῶς εἰς τὴν βαρβαρότητα τῶν παρελθόντων αἰώνων. Σχίσασα τὴν συνθήκην τοῦ Ἀχερμαν, ἐκάλεε εἰς τὰ ὄπλα πάντας τοὺς Ὀσμανλήδας κατὰ τοῦ μισητοτάτου τῶν ἀπίστων λαῶν, τοῦ μοσχοβιτικοῦ. Τίμι δικαίωματι, τίμι τίτλω, Ἀγγλία καὶ Γαλλία ἠδύνατο νὰ παρεντεθῶσι μεταξύ δύο ἐχθρῶν ἐξίσου λυσσώντων πρὸς μάχην; Ἡ Ῥωσσία προκληθεῖσα δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ἑαυτὴν καταδεδικασμένην εἰς ἀπραξίαν ὑπὸ συνθηκῶν ὧν ἡ ἐκτέλεσις ἐξηκολούθει ἀναβαλλομένη. Διὸ καὶ τῇ 26 Φεβρουαρίου 1828 ἀπεκρίνετο εἰς τὴν διακήρυξιν τοῦ σουλτάνου διὰ memorandum ὅπερ δὲν ἐπεδέχετο ἀπάντησιν. Τὰ Ῥωσσιακὰ στρατεύματα ἤθελον εἰσέλθῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπέσπεργε πᾶσαν κατάκτησιν, δὲν ἤθελεν ὅμως καταθέσῃ τὰ ὄπλα προτοῦ τύχῃ τῶν ἀπαραιτήτων εἰς τὰ Ῥωσσιακὰ συμφέροντα ἐγγυήσεων, τῶν ὑπεσχημένων εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ χριστιανικοὺς λαοὺς δικαιωμάτων, δι' ἑαυτὸν δέ, μετὰ τῶν δαπανῶν τοῦ πολέμου, τῶν ἐπὶ ταῖς ζημίαις τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἀποζημιώσεων. Ἰδοὺ ποῦ μετὰ ἐξ ἑτῶν ἀναβολὰς κατέληγον αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις. Παρὰ τὸν μεθ' ἡρωϊκῆς καρτερίας διεξαγόμενον ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος κατὰ τῆς ἀκαταβλήτου ἰσχυρογνωμοσύνης τῆς Πύλης, διεξήγετο ἐν τῇ σκοτίᾳ τὸ παιγνίδιον τῶν ἀνακτοβουλιῶν. Ἡ διπλωματικὴ αὕτη στρατεία δικαιοῦται ἀκόμη τῆς μελέτης τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν· οὐχὶ δὲ ἀδίκως δύναται ν' ἀποκληθῇ ὁ θρίαμβος τῆς Ῥωσσιακῆς διπλωματίας. Ἡ δεξιότης, ἡ ὑπομονή, ἡ συνοχὴ τῶν ἰδεῶν, οὐδὲν ἔλειψε τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ Τσάρου. Ἐφθασαν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ ἐν τούτοις εὖρον ἐν τῇ πρίγκηπι Μέττερνιχ βωμάλιον



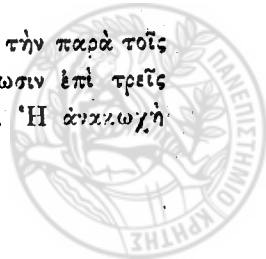
ἀντίπαλον· ὁ πρίγκηψ ὁμως ἀπεπειράτο νὰ ὀδεύσῃ κατὰ τῆς φορᾶς τῆς κοινῆς γνώμης, ἐνῶ ἡ Ῥωσσία εἶχε τὸ ἀνυπολόγιστον πλεονέκτημα νὰ δύναται νὰ ἐπωφεληθῆται ἐξ αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Κήρυξις πολέμου ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, 14 Ἀπριλίου 1828. — Ἐκστρατεία εἰς Πελοπόννησον. — Ἀπόβασις τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζὼν γαλλικῆς στρατιᾶς, 30 Αὐγούστου 1828.

Τὸ memorandum τῆς 26 Φεβρουαρίου ἀνακοινωθὲν εἰς τὴν συνδιάσκεψιν τοῦ Λονδίνου ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Ἀθῆναι συνεκίνησεν ὡς εἰκὸς τὰς Δυνάμεις· ἐδιπλασιάσθησαν δὲ πανταχόθεν αἱ προσπάθειαι πρὸς πρόληψιν τῆς κρίσεως. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, Μίλιτις, συνεννοήθη μετὰ τοῦ αὐστριακοῦ ἀντιπρέσβευος Ὅττενφελς, πρὸς παρακείμεσιν τῶν συμμάχων ναυάρχων ὅπως πάτη δυνάμει συντείνωσιν εἰς συννυολόγησιν συμβιβασμοῦ ἀπ' εὐθείας μεταξὺ ἐπαναστατῶν καὶ Πύλης. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἔλεγον, ἐπεφόρτισεν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸν υἱὸν τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Αἰγύπτου, Ἰμβραήμ-πασσᾶν, ἀφ' ἑτέρου τὸν πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἐπαναλάβωσι πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὴν ταυτόχρονον προσφορὰν γενικῆς συγγνώμης καὶ διαφόρων πλεονεκτημάτων ὡς ἀμοιβῆς ἐπὶ τῇ ὑποταγῇ αὐτῶν. Παρεῖχε δὲ τριῶν μηνῶν προθεσμίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῆς ἀμνηστίας ταύτης. Κατὰ τὸ τρίμηνον δὲ τοῦτο διάστημα, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἤθελον ὑποχρεωθῆν ν' ἀπόσχωσιν οἰασδήποτε ἐχθροπραξίας. Δὲν ἰσοδυνάμει τοῦτο πληρέστατα τῇ ἐκεχειρίᾳ τῇ ἀπαιτουμένη διὰ τοῦ πρώτου ἄρθρου τῆς ἐν Λονδίῳ συνθήκης, ὡς προκαταρκτικοῦ καὶ ἀπαραιτήτου ὅρου τῆς ἐνάρξεως τῶν διαπραγματεύσεων; «Νομίζομεν, ἔγραφεν ὁ Μίλιτις τῷ Δὲ Ῥινῷ τῇ πρώτῃ Μαρτίου 1828, ὅτι ἠθέλομεν παραβῆν τὴν ἱερότητα τῶν διπλῶν ἡμῶν καθηκόντων ὡς λειτουργῶν εἰρήνης καὶ ἀντιπροσώπων δύο αὐτῶν φίλων τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ συμμάχων συγχρόνως τῶν ὑπογραψασῶν τὴν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου Δυνάμεων, ἐάν, καθ' ἣν στιγμὴν παρουσιάζεται τέλος τὸ πρὸς πρόληψιν τῆς αἰματοχυσίας μέσον, μὴ σπεύσωμεν, ὁ ἀντιπρέσβυς τῆς Αὐστρίας καὶ ἐγὼ, νὰ καταστήσωμεν ὑμῖν ἄνευ ἀναβολῆς γνωστήν, τὴν ὑπὸ τοῦ Διθανίου ληφθεῖσαν εὐτυχῇ ἀπόφασιν.»

Τί ἐζητεῖτο λοιπὸν παρὰ τῶν ναυάρχων; Νὰ μεταχειρισθῶσι τὴν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἐπιρροὴν αὐτῶν ὅπως καταπέτωσιν αὐτοὺς ν' ἀπόσχωσιν ἐπὶ τρεῖς καὶ οὐτοὶ μῆνας πάτης κατὰ τῶν Μουτουλιμάνων ἐχθροπραξίας. Ἡ ἀναχωρῆ



αὕτη οὐδαμῶς μετέβαλλε τὸ statu quo· παρείχε δὲ ἴσα πλεονεκτήματα ἀμφοτέροις τοῖς ἐμπολέμοις, καὶ οὐδὲν τῶν σοβαρῶν ζητημάτων τῶν ὑπὸ τὴν μέριμναν τῶν πρώτων ἀνακτοβουλιῶν τῆς Εὐρώπης προεδίκαζεν. Εἰς ταῦτα οἱ ναύαρχοι βοηθοῦντες προσήγγιζον τὸν σκοπὸν ὃν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις διακαῶς ἐπεθύμουν· συνέτεινον ἴσως εἰς διάσωσιν τῆς πολιτικῆς εἰρήνης ἐν Εὐρώπῃ. « Ἡ φύσις, προσέθετεν ὁ Ὁττενφελς, δὲν φιλεῖ τὰς ἀποτόμους ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἄλλην μεταβάσεις, καὶ οὐδέποτε αὐταὶ ἀνευ βιαιῶν κλονισμῶν συντελοῦνται. Τ' αὐτὰ συμβαίνουσι καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ· αἱ αἰφνίδιαι μεταβολαὶ πρᾶνως εἶναι εὐεργετικά. Ἡ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων πάλῃ παρετάθη ὑπερβαλλόντως καὶ ὑπὸ πολλῶν συνωδευθῆ φρικκλεοτήτων, ὥστε ἀδύνατος ἀποδοκιμαίεσθαι ἄμεσος συνδιαλλαγή. Ἀπὸ τῆς συνδιαλλαγῆς ταύτης ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ προηγηθῆ μέση τις κατάστασις· ἡ κατάστασις δ' αὕτη μεταξὺ πολέμου καὶ εἰρήνης εὐρίσκεται ἐν τῇ ἀνακκωχῇ». Αἱ γερμανικαὶ Δυνάμεις κατώρθωσαν, ἡ Πύλη παρεχώρησεν, ἐκεῖνο ὅπερ ἀπὸ πολλῶν μηνῶν ἀπαύτως ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ Διβανίου. Δυστυχῶς ὅμως ἡ παραχώρησις ἐπῆρχετο βραδείως. Οἱ ναύαρχοι ὁμοφώνως ἀνεγνώρισαν ὅτι εἰς ὃ σημεῖον τὰ τελευταῖα πρωτόκολλα ἤγαγον τὰ πράγματα, μόνον πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Λονδίνῃ συνδιασκεψέως ἠδύναντο νὰ παρεμβῶν. Δύναται τις εἰπεῖν ὅτι ἐν τῇ πεοιπλόκῃ ταύτῃ περιστάσει ἡ ἀπότομος αὐτῶν εὐθύτης ἐνέπνεεν αὐτοῖς τὴν σοφωτάτην ἀπόφασιν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Διβανίου προταθῆσα ἀνακκωχῇ δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς τὸ εὐτυχὲς προοίμιον τῆς εἰρηνεύσεως ἐκτὸς ἐὰν ὁ σουλτάνος διεκῆρυττε συγχρόνως τὴν ἀνεπιφύλακτον αὐτοῦ καὶ ὀριστικὴν προσχώρησιν εἰς τὴν μεσολάβησιν τῶν συμμαχῶν Δυνάμεων καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ὅρους ὧν ἡ ἀπόρριψις ἠνάγκασε τοὺς πρέσβεις νὰ καταλείπωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν οὐδὲν τὸ σπουδαῖον ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ. Ἀπὸ δὲ τῆς Αἰγύπτου ;

Αἱ πρώται ἀνακκωχῆς τοῦ κ. Δροβεττῆ, τοῦ γάλλου γενικοῦ προξένου, ἐφάνησαν συνδιαλλάσσουσαι τὸν ἀντιβασιλέα μετὰ τῆς Εὐρώπης καὶ πρὸ παντὸς μετὰ τῆς Γαλλίας. Μετὰ τινὰς ὅμως ἡμέρας, ναῦς τις ἐκ Κρήτης προερχομένη ἤγγελλεν αὐτῷ εἰσβολὴν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν νῆσον, ἐξ οὗ ἡ ψυχὴ τοῦ πατσᾶ κατεταράχθη. Οὐδὲν κατ' αὐτὸν ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τοὺς τρεῖς ναύαρχους ἐπὶ τῇ ἀφροντισίᾳ αὐτῶν ὅπως καταστήσωσι σεβαστὴν τὴν διακῆρυξιν δι' ἧς εἶχον καθορίσῃ τὰ ὅρια ἐντὸς τῶν ὁποίων ἦθελον περιορισθῆ τοῦ λοιποῦ αἱ ἐχθροπραξίαι. Μετ' ὀλίγον δὲ ἠγγέλλετο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἡ εἰς Χίον ἀπόβασις. Ἐχρειάζοντο λοιπὸν πλείότερα πρὸς δικαιολογίαν τῆς ἰσχυρογνωμοσύνης τοῦ σουλτάνου καὶ τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ εἰς ἀπόκρουσιν τῶν εἰρηνικῶν παραινήσεων τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ; Μεθ' ὅλα ταῦτα, ἐὰν, ἐν τῇ ἐκτελέσει τῆς λονδινείου συνθήκης, αἱ τρεῖς Δυνάμεις περιήρχοντο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προβῶσιν εἰς στρα-

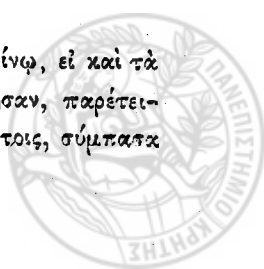
τείαν ἐπὶ σκοπῷ στρατιωτικῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου, ἐὰν διεκέρυττον σαφῶς ὅτι περιορίζουσιν ἐν τούτῳ τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν, ὁ ἀντιβασιλεὺς ἦτο διατεθειμένος νὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν ναυάρχων περὶ τῶν καταλλήλων πρὸς ἐκκένωσιν ὑπὸ τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων τῆς χερσονήσου ταύτης μέσων. Ἐζήτει μόνον ὅπως τὸ ἔργον τοῦτο ἐκτελεσθῆ μετὰ τῆς προσηκούσης πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ καὶ τὴν στρατιωτικὴν φήμην τοῦ υἱοῦ του εὐλαθείας· πρὸς τὸν διπλοῦν δὲ τοῦτον σκοπὸν ἐνόμιζεν ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ στρατιὰ, ἡ κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ. προωρισμένη, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλάσσων τῶν δωδεκακισχιλίων ἢ δεκαπεντακισχιλίων ἀνδρῶν. Καίτοι δὲ ἡ Πύλη ὅπως παραθαρρῦνῃ αὐτὸν εἰς νέας θυσίας προσέφερον αὐτῷ τὸ πασσαλήκι τῆς Δαμασκού, ἀντικείμενον τῶν διακαεστάτων αὐτοῦ πόθων, δὲν ἐνέδιδεν εἰς τὸ δέλεαρ καὶ ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀνακαλέσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ· τοῦλάχιστον ὅμως ἔπρεπε νὰ δύναται νὰ ὑπολογίξῃ ἐπὶ τὴν ἡμιπέσημον προστασίαν τῶν τριῶν Δυνάμεων, ἐν ἣ περιπτώσει ἢ εἰς τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν προσχώρησις ἐφείλκε κατ' αὐτοῦ τὴν μῆνιν τοῦ ἡγεμόνος του καὶ τοῦ μουσουλμανικοῦ ἔθνους.

Τῆ 18 Ἰανουαρίου 1821, ταχυδρόμος ἀπήρχετο εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῶν γραμμάτων τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ πρὸς τὸν μέγαν βεζύρη. Ἀνεμένετο δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Σουλτάνου ὅταν αἰφνιδίως ἐνεφανίσθη καὶ πάλιν εἰς Αἴγυπτον ὁ συνταγματάρχης Κράδοχ ἐπὶ τῆς φρεγάτας «Γαλατείας», συνοδευομένης ὑπὸ ῥωσικοῦ πάρωνος. Αἱ δύο νῆες ἐκ Πελοποννήσου προερχόμεναι, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας τῆ 9 Φεβρουαρίου καθ' ὃν χρόνον καὶ κορβέττα τις ἀποσταλεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰμβραήμ. Ὁ πρίγκηψ ἐπέστειλε τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἄδαμς, ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, ἐπίεζεν αὐτὸν ἐπιμόνως νὰ ἐκκενώσῃ τὸν Μωρέαν, ἀπειλῶν αὐτὸν, ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως, δι' ἀποβάσεως γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατευμάτων, λαμβανομένων ἐκ τῶν φρουρῶν, ἃς τὰ δύο κράτη συνετήρουν τότε ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ Πορτογαλίᾳ. Ἐὰν τούναντιον ὑπήκουεν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην, αἱ παρεμβαίνουσαι Δυνάμεις ἠδύναντο ἴσως ν' ἀναγνωρίσωσιν, εἰς ἀνταμοιβὴν τῆς ὑπακοῆς ταύτης, τὴν ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ. Ὁ Ἰμβραήμ ἀπεκρίνατο ὅτι ὡς στρατιώτης ἐν μόνον ὤφειλε νὰ πράξῃ· νὰ ἴσταται ἔτοιμος πρὸς πᾶν ἐνδεχόμενον. Οἱ πολιτικοὶ συνδυασμοὶ δὲν περιελαμβάνοντο ἐν τῇ δικαιοδοσίᾳ αὐτοῦ, διὸ καὶ ἤθελεν ἀποταθῆ εἰς τὸν πατέρα του. Ὁ συνταγματάρχης Κράδοχ ὑπῆρξεν ἦττον τοῦ στρατηγοῦ Ἄδαμς σαφῆς. Μὴ προφέρων πλέον τὴν λέξιν ἀνεξαρτησία, ὠμίλητε μόνον περὶ ἀπλῆς τινας ἐξουδετερώσεως, ὡς ἐὰν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἠδύνατο, ἐν πολέμῳ τινὶ κατὰ τῆς Πύλης, νὰ κηρύξῃ οὐδετερότητα χωρὶς νὰ προκηρύξῃ διὰ μόνης ταύτης τῆς πράξεως τὴν ἀνεξαρτησίαν. Ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν στήθεϊσαν αὐτῷ παγίδα· τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Ἀλῆ-πατσᾶ δὲν ἦτο ἀνωφελὲς δι' αὐτὸν μᾶθημα. Πρῶτου δια-

τρέξη τὸν κίνδυνον νὰ περιπέσῃ εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ κυρίου του, εἶχεν ἀνάγκην πολλῶν ἐτῶν εἰρήνης ὅπως ἀνατυντάξῃ τὸν στρατὸν του καὶ ἐπανορθώσῃ τὰ οικονομικὰ αὐτοῦ. Κατασυντριβείς ὑπὸ τοὺς φόρους καὶ τὴν στρατολογίαν ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς εἶχε περιέλθῃ εἰς ἀπόγνωσιν. Τὸ πρῶτον τῆς ἀποστασίας σῆμα ἤθελεν ἐξεγείρῃ κατὰ τοῦ ἀποστάτου ὑποτελοῦς τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ. Πόθεν δὲ προήρχετο ἡ δύναμις τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἡ ἄμετρος αὐτοῦ ἰσχὺς παρὰ τοῖς ὁμοθρήσκοις; Ἐκ τῶν κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν νικῶν αὐτοῦ. Εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον ὤφειλε τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ ἐν τῷ στρατῷ καὶ τῇ διοικήσει τὰς καινοτομίας ἅς ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπεμμήθη. Πῶς λοιπὸν ἠδύνατο νὰ μακρυνθῇ τοῦ ἀγῶνος, νὰ ἐκκενώσῃ τὸν Μωρέαν χωρὶς ν' ἀναγκασθῇ ὑπὸ ἀκαταμαχητῶν βίας; Εἰς τίνα δὲ θὰ παρέδιδε τὰ φρούρια τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τοῦ Ναυαρίνου; Εἰς τοὺς Ἕλληνας; Οἱ Ἕλληνες ὅμως εὐρίσκοντο νῦν εἰς τελείαν ἀνικανότητα νὰ παρατάξωσι δυνάμεις δυναμένας νὰ δικαιολογήσωσιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν Τούρκων τὴν μηδαμινωτάτην συνθηκολόγησιν τοῦ Ἰμβραήμ. Τὰ αἰγυπτιακὰ ἐπομένως στρατεύματα δὲν δύνανται ν' ἀποσυρῶσιν ἢ ἐνώπιον τῆς ἀποστολῆς εὐρωπαϊκοῦ σώματος ἐπαρκῶς σπουδαίου ὅπως παράσχη εἰς τὴν ἐκουσίαν ταύτην ὑποχώρησιν τὴν ὅψιν τῆς ἀνάγκης.

Τοιοῦτον μέσον ὅπερ θὰ εἶχε τὰ ἄριστα τῶν ἀποτελεσμάτων ἐν ἔτει 1827, δὲν ἠδύνατο πλέον τῷ 1828 ν' ἀναχαιτίσῃ τὰς προπαρασκευὰς τῆς Ῥωσσίας. «Φήμη διατρέχει», ἔγραφε τῇ 29 Μαρτίου ὁ νύαρχος Κόδριγκτων, «ὅτι ὁ Τσάρος ἐκίρυσεν ἤδη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Πύλης. Ἡ Περσία ἀντὶ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην, ἧς αἱ βάσεις εἶχον ὀριστικῶς τεθῆ, ἐπανήρξατο τοῦ πολέμου, ὑποκινῆται τοῦ σουλτάνου. Ὁ Ἀμπᾶς-Μιρζα μετεχειρίσθη τὸν αὐτοκράτορα ὡς ὁ Ἰμβραήμ ἡμᾶς. Ἡ δικαία τῶν συμμάχων ἡμῶν ὀργὴ ἔδωκεν ὑπόστασιν εἰς μυρίας γελοίας διαδόσεις. Ἐλέχθη ὅτι ἡ Ῥωσσία παρεσκευάζετο κατὰ τῆς Ἀγγλίας, εἶτα κατὰ τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἀδημονεῖ ἐπὶ ταῖς προθεσμίαις ἅς ἀντιτάσσωσιν αὐτῷ οἱ ἡμέτεροι ὑπουργοί, καὶ εὐλόγως. Ἐλπίζω ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ, οἰαδιῆποτε καὶ ἂν ᾖσι, θέλουσιν ἐπισπεύσῃ τὸ βῆμα τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου». Ἡ Ῥωσσία διὰ τῆς ὀξύτητος τῶν διαθημάτων αὐτῆς, ἐσκέπτετο πιθανῶς νὰ νικήσῃ τοὺς δισταγμοὺς τῆς Ἀγγλίας, τὴν ἀντίστασιν ἴσως τῆς Αὐστρίας, βεβαίως ὅμως οὐδὲν δυσμενὲς σχέδιον ἔτρεφε κατὰ τῆς Γαλλίας. «Τὸ πιθανώτατον μοι φαίνεται», ἔγραφεν ὁ κ. Μιέζ, «ὅτι ἡ Ῥωσσία θέλει εἶπῃ: Ἐνεργήσωμεν ἀπὸ συμφώνου, ἢ ενεργῶ μόνη».

Ὁ Ῥωσσιακὸς στόλος, ἀπολέσας πέντε στήλας ἰστῶν ἐν Ναυαρίνῳ, εἰ καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων του, ἐν οἷς καὶ αἱ φρεγάται, μικρὰ ὑπέστησαν, παρέτεινεν ὑπὲρ τὸ δέον τὰς ἐπισκευὰς αὐτοῦ. Τῇ 12 Ἀπριλίου, ἐν τούτοις, σύμπατα



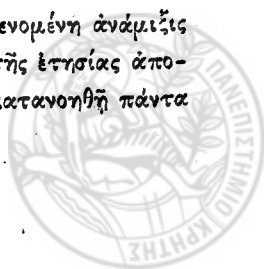
ἡ ἐν Ναυαρίῳ ναυμαχήσασα μοῖρα, ἐξαιρέσει τοῦ πλοίου τῆς γραμμῆς «Γκαγκουτ», ὅπερ ὁ ναύαρχος Ἔιδεν ἠναγκάσθη ν' ἀποστείλῃ εἰς Κρόνσταδ, κατελίμπανε τὸν λιμένα τῆς Μελίτης ὅπως συνενωθῇ μετὰ τοῦ γαλλικοῦ στόλου ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Δύο μετὰ ταῦτα ἡμέρας, τῇ 14 Ἀπριλίου, ἡ Ῥωσσία ἐκήρυσεν ἐπιστήμως τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Πύλην. Ὁ αὐτοκράτωρ ἤλπιζεν ὅτι ἡ συμφωνία τῶν ναυτικῶν ἐργασιῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δὲν ἤθελεν ἕνεκα τούτου διακοπῇ. Τὸ ἀνακτοβούλιον τοῦ Ἀγίου Ἰακώβου ἐπέμενε, ἀληθῶς, ὑποδεικνύον τὴν ἄκραν δυσκολίαν τῆς διακανόνισεως τῶν περαιτέρω κινήσεων τῶν στόλων δι' ἐντελῶς συμμόρφων διαταγῶν· τὸ ἀνακτοβούλιον ὅμως τοῦ Κεραμεικοῦ, οὐδαμῶς θεωροῦν τὴν θέσιν τῆς Ῥωσσίας, ὡς ἐμπολέμου δυνάμεως, ἀσυμβίβαστον μετὰ τῆς ἐξασκήσεως τοῦ δικαίωματος τῆς παρεμβάσεως τοῦ καθιερωθέντος διὰ τῆς συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου, ἐξεδήλου τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως διατηρήσῃ καὶ ἐκτελέσῃ τὰς διατάξεις συμβάσεως εἰς ἣν οὐδὲν τῶν τριῶν συμβαλλομένων ἔπαυσε ὑποχρεούμενον. Οὕτω λοιπὸν ὁ Τσάρος ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ὅτι αἱ διαφοραὶ αὗται τῶν γνωμῶν δὲν ἤθελον βραδύνη νὰ ἐκλίπωσιν. Κατ' ἀκολουθίαν, ὁ ναύαρχος Ἔιδεν διετάχθη ἀνὰ ὑποτάσσει διαρκῶς τὴν ἀσκήσιν τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ὡς στόλου ἐμπολέμου εἰς πᾶν σχέδιον κοινῆς ἐνεργείας λόγον καὶ σκοπὸν ἐχούσης τὴν ἐκτέλεσιν τῆς λονδινείου συνθήκης. — Δὲν πρέπει, προσέθετεν ὁ κόμης Νεσσελρῶδ, ἵνα ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις παρακινήται εἰς ἀναζήτησιν ἐν διαφοραῖς συστήματος φαινομέναις μᾶλλον ἢ πραγματικαῖς νέων ἀφορμῶν ὅπως ἐπιμένη ἐν τῇ νέᾳ τυφλώσει ἦν θρηνοῦμεν νῦν. Ἡ Ῥωσσία οὐδέποτε θέλει ρυθμίση τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεώς της. Ἀπηλλαγμένη ὑστεροβουλίας δὲν θέλει προκαλέσῃ καθ' ἑαυτῆς νόμιμον ἀντίστασιν, οὐδέποτε ὅμως θέλει ὑποχωρήσῃ ἐνώπιον προσκομμάτων ἅπερ ἐξεγείρει κατ' αὐτῆς μῖτος τυφλὸν ἢ ἄδικον δυσμένειαν. Διὰ τῆς μετριοπαθείας αὐτῆς καὶ τῆς δραστηριότητος θέλει δικαιώσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην ἣν ὑπὲρ αὐτῆς Γαλλία καὶ Ῥωσσία λαμπρῶς ἐξεδήλωσαν δικαιολογοῦσαι τὰς ἀφορμὰς αἰτινες ἐξώθησαν αὐτὴν νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα».

Τῇ 7 Μαΐου 1828, ὁ Ῥωσσικὸς στρατὸς διέβη τὸν Προῦθον καὶ εἰσέβαλεν εἰς Μολδαβίαν· τῇ 5 Ἰουλίου ἦτο εἰς Κωνσταντσαν, ἐπὶ τῶν ὄχθων τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἐνθα ὁ μεταγωγικὸς στόλος ἐκπλείσας ἐξ Ὀδησοῦ προστήρχετο εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Ἡ Ῥωσσία κατελάμβανε τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἐν μέσῳ τῆς στρατιωτικῆς αὐτοῦ μεταρρυθμίσεως. Ὁ ἀριθμὸς τῶν νεωστὶ ὀργανωθέντων στρατευμάτων δὲν ὑπερέβαινεν ἀκόμη τὰς τεσσαράκοντα ὀκτῶ χιλιάδας ἀνδρῶν· ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας κηρυχθεὶς οὐδέτερος ἐκράτει μετεώρους τοὺς Βοσνιακοὺς, ὁ πασσᾶς τῆς Σκόδρας συνήθροϊζε βραδέως τοὺς Ἀλβανούς του. Τα τακτικὰ λοιπὸν τάγματα δὲν ἤλπιζον ἄλλην ἐπικουρίαν ἐκτὸς τῆς τῶν ἁσιατικῶν ὀρδῶν. Τὰ ἄνευ πειθαρχίας στίφη ταῦτα ἀνήγαγον εἰς ἑκατὸν πεντήκοντα

τουλάχιστον τὴν ἀρχηγίαν μέχρι τῆς λίαν προτεχῶς πιθανῶς ἐξομαλύνσεως τῶν ἀνατολικῶν πραγμάτων. Ὁ σὶρ Ἐδουαρδος Κόδριγκων ἀνεκλήθη τοῦναντίον εἰς Ἀγγλίαν, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ σὶρ Πούλτνεϋ Μάλκολμ ἔσπευδεν εἰς Κέρκυραν. Ἀγγέλλων τὴν εἴδησιν ταύτην τῷ ἀρχηγῷ τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ ναυτικῶν ἡμῶν δυνάμεων, ὁ Ὑδ δὲ Νεβίλ προσέθετεν : «Ὁ βασιλεὺς παρετήρησε, κύρει ἀντιναύαρχε, τὴν ὑφ' ὑμῶν πρὸς τὸν σὶρ Ἐδουαρδ Κόδριγκτων ἀπευθυνθεῖσαν ἐπιστολὴν τὴν ἐκφράζουσαν τὴν λύπην ὑμῶν ἐπὶ τῇ δυσμενεῖα ὑφ' ἧς ἐθεωρεῖτε αὐτὸν ἀπειλούμενον. Ἡ ἀλληλογραφία αὕτη τιμᾶ ὑμᾶς ἐν τούτοις ἀποδίδοντες δικαιοσύνην εἰς τὸν γενναῖον ναύαρχον, ἵσως ἠθέλατε πράξει καλλίτερον νὰ μὴ προεβαίνατε τοσοῦτον ἐν τῇ ἐκφράσει τῆς συμπαθείας ὑμῶν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δῖσχυρίζεται ὅτι ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων δὲν ἐνήργησε κατὰ τὰς ὁδηγίας αὐτῆς, δὲν ἀπόκειται δ' ἡμῖν ν' ἀποφανθῶμεν, ἂν τοῦτο εἶναι ὀρθόν. Ἐκεῖνο ὅπερ ἡμεῖς θετικῶς γινώσκομεν, ἡ δὲ Αὐτοῦ Μεγαλειότης εὐχαριστεῖται νὰ ἐπαναλαμβάνῃ, εἶναι ὅτι ὑμεῖς ἠκολουθήσατε τὰς δοθείσας ὑμῖν κατὰ τρόπον μόνον ἐπαίνων ἄξιον. Καὶ μόνη αὕτη ἡ παρατήρησις δύναται νὰ καταστήσῃ ὑμῖν εὐνόητον τὸν λόγον δι' ὃν ὁ βασιλεὺς δὲν συγκατανεύει νὰ ἐπιτρέψῃ ὑμῖν τὴν εἰς Γαλλίαν ἐπάνοδον καθ' ἣν στιγμὴν ὁ ἀγγλος ναύαρχος ἀνακαλεῖται ὑπὸ τοῦ βρετανικοῦ Ὑπουργείου».

Ἡ εἰς Πελοπόννητον ἀποστολὴ σώματος στρατοῦ οὐδεμία ἐπεδέχετο ἐν τῇ ἐκτελέσει ἀναβολήν. Δεκακισχίλιοι ἄνδρες καὶ ὀκτακόσιοι ἵπποι ἤθελον ἀπέλθῃ ἐκ Τουλῶνος τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου· δέκα δὲ ἢ δεκαπέντε βραδύτερον ἡμέρας ἕτεροι τετρακισχίλιοι ἄνδρες καὶ πεντακόσιοι ἵπποι. Ὁ μαρκίων Μαϊζόν, ὁμότιμος τῆς Γαλλίας, ἀντιστράτηγος τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων ἀνελάμβανε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν. Ἡ πρώτη παραπομπὴ ἐτίθετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ πλοίαρχου Κυβελλιέ, κυβερνήτου τῆς «Πόλεως τῆς Μασσαλίας», συγκροτουμένης ὑπὸ τῶν φρεγατῶν «Ἀμφιτρίτης», «Ἐνουῶς», «Κυβέλης» καὶ ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἐμπορικῶν πλοίων φερόντων τοὺς ἵππους, ὀλόκληρον τὸ ὕλικόν καὶ τοὺς ἄνδρας δι' οὓς δὲν ἐπερίσσειε θέσις ἐπὶ τῶν πολεμικῶν πλοίων. Ἡ δευτέρα δὲ συνοδία παρεπέμπετο ὑπὸ τοῦ καταφράκτου «Δυκέν», ἐκ Βρέστης καταπλεύσαντος εἰς Τουλῶνα, καὶ τῶν φρεγατῶν «Ἰφιγενείας» καὶ «Ἀριίδος».

Αἱ φροντίδες τοῦ κόμητος Σαβρόλ εἶχον ἀποφέρειν τοὺς καρποὺς αὐτῶν, καί, παρὰ τὸν ἀποκλεισμόν ὃν ἐξῆκολουθοῦμεν ἐν Ἀλγερία, παρὰ τὴν παρουσίαν ἡμῶν ἐν ἅπασι τοῖς ἀπομεμακρυσμένοις σταθμοῖς, τὰ πληρώματα τῆς γραμμικῆς ἡδυνήθησαν νὰ χορηγήσωσι προτέτι, ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου, ναύτας καὶ στελέχη ἐπὶ τῇ νέᾳ στρατείᾳ. Ἡ καὶ κατὰ τὴν αὐτοκρατορίαν γενομένη ἀνάμιξις μετὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ναυτῶν καὶ ἀριθμοῦ τινος ἀνδρῶν τῆς ἐτῆσις ἀπογραφῆς τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ εἶχε ζωηρῶς ἐπικριθῆ. Δὲν εἶχον κατανοηθῆ πάντα

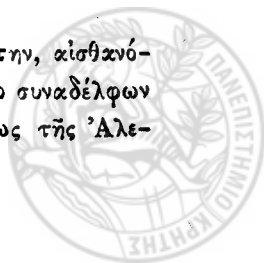


τὰ πλεονεκτήματα τοῦ θεσμοῦ εἰμὴ μετὰ τὸ ἀρίδηνον τοῦτο παράδειγμα τῆς γονιμότητος δι' ἧς ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐπροίκισε τὸ γαλλικὸν ναυτικόν.

Ἐνῶ ἐν μὲν Λονδίῳ διεπραγματεύοντο, ἐν δὲ Τουλῶνι ἐξωπλίζοντο, ὁ ναύαρχος Κόδριγκτων, εἰς ὃν δὲν εἶχεν ἔτι κοινοποιηθῆ ἡ ἀνάκλησις, διετάσσεται νὰ μεταβῆ ἐκ Μελίτης εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Δὲν ἤρκει ὄντως ἡ ἀποστολὴ στρατιᾶς εἰς Πελοπόννησον, ἔπρεπεν ἵνα καὶ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἀποστείλῃ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον εἰς Ναυαρίνον ὅπως διενεργήτῃ τὴν ἐκκένωσιν, κατὰ τὸ ἐπιτυχὲς σχέδιον τοῦ προξένου Δροβεττῆ. Ἀγγλικά τινα καὶ Γαλλικὰ πλοῖα συνεκπλέοντα ἐξ Αἰγύπτου μετὰ τῶν πλοίων τοῦ ἀντιβασιλέως, θέλουσιν ἐξασφαλίσῃ τὸν διάπλουον αὐτῶν καὶ ἐν ἀνάγκῃ προλάβῃ πειρασμὸν τινα αὐτῶν πρὸς παρεκτροπὴν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ των. «Ὀφείλω νὰ σᾶς εἰδοποιήσω, ἀγαπητὲ πρόξενε, ἔγραφεν ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ τῷ Δροβεττῆ, ὅτι πρέπει νὰ φκίνεσθε ἐνεργῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν Ἀγγλων. Ἐνεκα τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Κόδριγκτων καὶ τῆς πάντοτε χρηστῆς πρὸς με συμπεριφορᾶς του ἐπιθυμῶ ἵνα τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔργον περατωθῆ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ διαδόχου αὐτοῦ. Θέλει τοῖς πᾶσι καταστήγνωστόν, πρῶτοις δὲ τοῖς Ἀγγλοῖς, ὅτι ἡ συνδιαλλαγὴ ὀφείλεται ὑμῖν». Τοῦ ζητήματος κανονισθέντος τῇ πρώτῃ τῆς 6 Αὐγούστου, ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου παρεσκευάσθη πρὸς ἐκπλουον ὑπὸ τὴν συνοδίαν δύο γαλλικῶν πλοίων τῆς φρεγάτας «Κίρκης» καὶ τοῦ πάρωνος «Ἀλάκριτυ».

Ὁ ἀντιβασιλεὺς ὑπετάσσεται ἐγκαίρως, διότι ἡμέρας τινὰς ἔτι καὶ ἡ στρατιὰ τοῦ Ἰμβραῆμ ἀπώλλυτο. Τῇ 16 Αὐγούστου, ὄντως ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν ἐπέβαινε τῆς νεῶς «Ἡ πόλις τῆς Μασσαλίας», καὶ περὶ τὰ ἐξήκοντα πλοῖα ἀνήγοντο συγχρόνως ἐκ τοῦ λιμένος εἰς τὸ σῆμα τοῦ μοιράρχου Κυβελλιέ, φέροντα δέκα χιλιάδας πεζῶν, ἐν σύνταγμα ἰππικοῦ καὶ διακοσίους ἵππους πυροβολικοῦ. Ὁ στόλος διελθὼν πρὸς νότον τῆς Σαρδοῦς, ἐθεώρει τῇ 28 Αὐγούστου τὰς κορυφὰς τῶν πελοποννησιακῶν ὄρέων· τῇ δ' ἐπαύριον ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ, ἐπιβαίνων τοῦ «Κατακτητοῦ», ἐξέπλεε τοῦ Ναυαρίνου πρὸς συνάντησιν τῆς «Πόλεως Μασσαλίας», συνοδευόμενος ὑπ' ἐνὸς ἀγγλικοῦ καὶ δύο ῥωσικῶν πλοίων, ὑπαρχούσης ἐπείγουσης ἀνάγκης πρὸς συνενόησιν. Ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν καθήρχετο πλήρης ὀρμῆς. «Ἐπιθυμῶ νὰ μάθω, ἔγραφεν ἀπὸ τῆς 24 Αὐγούστου τῷ ναύαρχῳ, τὸ σημεῖον εἰς ὃ εὐρίσκονται αἱ μετὰ τοῦ Ἰμβραῆμ διαπραγματεύσεις ὑμῶν, διότι ἔχω ῥητὴν διαταγὴν νὰ προσβάλω αὐτὸν ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἤθελε νὰ ἐκκενώσῃ τὴν χώραν. Σκέπτομαι νὰ στείλω αὐτῷ κήρυκα διερχόμενος παρὰ τὰς Σαπιέντσας νήσους, ν' ἀρξῶμαι δὲ παρευθὺς τῶν κατ' αὐτοῦ κινήσεων, ἐὰν ἀρνηταὶ ν' ἀπέλθῃ».

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ ἐκινδύνευε νὰ περιέλθῃ εἰς θέσιν λεπτοτάτην, αἰσθάνομενος ἑαυτὸν ἐγγυητήν, ἀπέναντι τοῦ Ἰμβραῆμ, ἀπέναντι τῶν δύο συναδέλφων του, τῆς ἀκριβοῦς ἀλλὰ καὶ φιλόφρονος ἐκτελέσεως τῆς συμβάσεως τῆς Ἀλε-



ξανδρείας. Τίνι τρόπῳ ἐν τούτοις νὰ κατανοήσῃ πλήρῃς ὀρμῆς στρατιὰ τὴν ἀνάγ-
νην νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ Ἰμβραήμ ν' ἀποσυρθῇ μετ' ἀξιοπρεπείας καὶ ἄνευ κατα-
φρανοῦς σπουδῆς ; Μετὰ βραχεῖαν μεταξὺ τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ καὶ τοῦ στρα-
τηγοῦ Μαιζῶν διάσκεψιν, ἡ συνοδιά ἠκολούθησε τῇ 29 Αὐγούστου, τὸν πλοῦν
αὐτῆς παραπλεύσασα δὲ τὸ Ναυαρίνον, τὴν Μεθώνην, τὰς Οἰνούσας νήτους,
κάμφασα τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Ἀκρίτα, εἰσέπλευσεν εἰς τὸν μεσσηνιακὸν κόλπον.
Ἡ ἀπόβασις ἐξετελέσθη μεταξὺ Νησίου καὶ Καλαμῶν, οὐχὶ μακρὰν τῶν ἐκβο-
λῶν τοῦ Παμίσου· τὸ δὲ γενικὸν στρατηγεῖον ἐνεκαθιδρύθη εἰς λεύγας ἀπόστα-
σιν ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου, παρὰ τὸ χωρίον Πεταλίδι.

Ὁ Ἰμβραήμ ἦτο ἀπὼν, ὁ Κεχαγιᾶ-μπενς αὐτοῦ, ὁ ἐν Μεθώνῃ ἐδρεύων,
ἔλεγεν ὅτι ἠσθένει. Θὰ ἦτο παραφροσύνη ἡ ἐλπίς ὅτι οἰοσθήποτε ἐν τῷ αἰγυ-
πτιακῷ στρατῷ ἤθελε τολμήσῃ νὰ προέλθῃ εἰς συνενόησιν μετὰ τῶν ναυάρχων
ἄνευ ἀδείας τοῦ πασσᾶ. « Ἐντὸς τριῶν τὸ πολὺ ἡμερῶν, ἔγραφε τῇ 31 Αὐγού-
στου ὁ ναύαρχος, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ἀπόφασίν τινα ». Τῇ 3 Σεπτεμβρίου,
ὁ στρατηγὸς Μαιζῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβῃ εἰδήσεις κκατλήλους πρὸς κατα-
πράυνσιν τῆς ἀνυπομονησίας αὐτοῦ· ἀπέστειλε δὲ τῷ ναυάρχῳ ἐκ τοῦ ἐν Πε-
ταλιδίῳ στρατηγεῖου : « Αὖριον ἔσομαι ἔτομος πρὸς πορείαν. Ἐλπίζω ὅτι θέ-
λετε δυνηθῆ νὰ μὲ πληροφορήσῃτε εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκεσθε μετὰ τοῦ Ἰμ-
βραήμ ». Τῇ 5, ἑτέρα μᾶλλον ἐπείγουσα ἐπιστολή, δι' ἧς ὁ στρατηγὸς ἀγγέλ-
λει ὅτι, ἵνα μὴ ἀπολέσῃ χρόνον, διατάσσει τὸν στρατηγὸν Σεβαστιάνην νὰ ἐκ-
τελέσῃ κίνησιν κατὰ τῆς Κορώνης μετὰ τρισχιλίων περίπου ἀνδρῶν. « Δὲν θέλω,
λέγει, μετὰ τῶν θαυμασίων πολεμικῶν μέσων ἅπερ ἔχω ἐν χερσίν νὰ ἐπιτρέψω
εἰς ἀθλίους Ἀραβας νὰ μὲ χλευάζωσιν. Θὰ ἐπιτεθῶ ἰσχυρῶς κατὰ τῆς Κορώ-
νης, εὐθὺς δὲ μετὰ τοῦτο κατὰ τῆς Μεθώνης καὶ τοῦ Ναυαρίου. Ἐὰν δ' ὁ
Ἰμβραήμ ἐπιθυμῇ νὰ μετρηθῇ μεθ' ἡμῶν, ἄνευ κομπορημοσύνης θέλω θεω-
ρήσῃ τοῦτο εὐτύχημα. Μὴ παρακαλεῖτε ὑπὲρ τὸ μέτρον τὸν Αἰγύπτιον τοῦτον
ν' ἀπέλθῃ, θέλω μετὰ μικρὸν ἀπαγορευθεῖσα αὐτὸν ἀπὸ τῶν μεθ' ἡμῶν σχέσεων·
τῆς σπάθης ὅμως ἅπαζ ἀνελκυσθείσης, τὸ διακηρύττω, μόνον ἡ τύχη τῶν
ὄπλων θέλει ἀποφασίσῃ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Οὐδὲν λαμπρότερον τῆς εὐ-
διαθεσίας καὶ ὀρμῆς τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων. Ἡ ἐν Παρισίοις βασιλικὴ
φρουρὰ δὲν τὰ ὑπερβάλλει. Μὴ πιέζετε λίαν, τὸ ἐπαναλαμβάνω, τὸν πεφυσιω-
μένον Ἰμβραήμ. Ὑπόσχομαι ὑμῖν ὅτι θέλει λάβῃ σκληρὸν μάθημα εἰάν ἀπο-
τολμήσῃ νὰ συμπλακῇ μεθ' ἡμῶν ».

Ὁ πυρετὸς ἐπετείνετο καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὸ αἷμα ἠδύνατο νὰ
ρεύσῃ. « Ἐννοῶ, ἔγραφε τῇ 9 Σεπτεμβρίου ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ τῷ ἀρχηγῷ
τοῦ σώματος τῆς ἐστρατείας, τὴν ἀδημονίαν ὑμῶν βλέποντος οὕτω διαφεῦγον
τὸ θήραμα ὑμῶν. Ἡθέλατε μεθ' ὅλα ταῦτα λυπηθῆ ὀλιγώτερον, εἰάν ἐβλέπατε
αὐτὸ τὸσφ πλησίον ὅσφ ἐγώ. Σπεύδω νὰ διαβιβάσω ὑμῖν ἀντίγραφον τῆς μετὰ

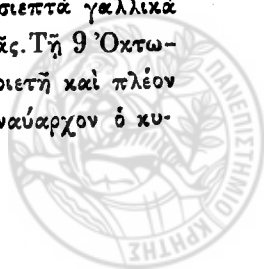
τοῦ Ἰμβραήμ ὀριστικῆς συμφωνίας. Ἐὰν ἡ ἐπιβίβασις ἡδύνατο ν' ἀρξηται σήμερον, πάντα τὰ παρόντα μεταγωγικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα θὰ ἦσαν πλήρη μεθαύριον, καὶ παραχρῆμα θὰ ἐξεπέμποντο ὑπὸ συνοδίαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ταύτη τῇ στιγμῇ λαμβάνω ἐξ Αἰγύπτου εἰδήσεις τῆς 25 Αὐγούστου, καθ' ἃς ἡ δευτέρα φάλαγξ τῶν μεταγωγικῶν ἐκπλεῖ τῇ πρώτῃ Σεπτεμβρίου, δυναμένη νὰ εἶναι ἐνταῦθα ἐντὸς πέντε ἢ ἕξ ἡμερῶν». Ἄλλ' ἤδη ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης εὐρίσκειται ἐνώπιον τῆς Κορώνης· ἡ φρεγάτα «Ἀμφιτρίτη» πλαγιοδοτεῖται ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου· ἅμα δὲ τῇ εἰδήσει ταύτῃ, ὁ Ἰμβραήμ διατάσσει τὴν διακοπὴν τῆς ἐπιβίβασεως. «Ἔχομεν δῶσθαι τὸν λόγον ἡμῶν», γράφουσι συγχρόνως καὶ οἱ τρεῖς ναύαρχοι πρὸς τὸν στρατηγὸν Μαιζῶνα, «ἐφ' ᾧ παρακαλοῦμεν ἐπιμόνως ὑμᾶς νὰ διακόψητε, ἂν εὐαρεστεῖσθε, τὰ ἀρξάμενα πολεμικὰ ἔργα». Ὁ στρατηγὸς ἔσπευσε νὰ ἐνδώτῃ εἰς τὴν γενικὴν ταύτην εὐχὴν· ἡ ἀπάντησις ὅμως αὐτοῦ δεικνύει ἀρκούντως ὥσως πόσον ἡ ἀποστολὴ του ἀρχεται νὰ φαίνηται αὐτῷ ἄχαρις. «Ἡ ἐπὶ τὴν Κορώνην προέλασις», λέγει, «δὲν εἶναι, ὡς εἰς πάντας ὑμᾶς ἐξηγῶ, ἀμέσως ἐπιθετικὴ κίνησις. Οὐδὲν ἐγένετο ἐνώπιον τοῦ φρουρίου τούτου ὅπερ δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ αὐτὴν ὡς τοιαύτην· ἀλλ' ἡ συνήθης κακὴ πίστις τοῦ Ἰμβραήμ, καὶ ἡ ὅλως ὀθωμανικὴ αὐτοῦ συνήθεια νὰ κερδίζῃ χρόνον, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης πρὸς σοφιστείας. Βεβαιῶ ὑμᾶς, ὅτι οὐδαμῶς λυποῦμαι διότι μοὶ διαφεύγει τὸ ὑφ' ὑμῶν ἀποκαλούμενον θήραμά μου· δὲν ἐπεθύμουν μόνον τοιούτοι ἄθλιοι ἄνθρωποι ὡς οἱ Τοῦρκοι ν' ἀναλαμβάνωσι σπουδαῖον ὕφος πρὸς ἐμὲ καὶ νὰ φαίνωνται ἀπερχόμενοι ἐντεῦθεν ἐξ ἐλευθέρως αὐτῶν βουλήσεως. Ἐὰν ἤμην κύριος, ἤθελον διδάξῃ τὸν Ἰμβραήμ, ὅτι, ἂν δὲν μὲ φοβεῖται, ὡς ἐκαυχῆθη, ἔχει κάπως ἄδικον εἰς τοῦτο. Ἦθελα τὸν ἐξαποστῆσαι εἰς τὴν πατρίδα του μικρότερον παρ' ὅτι εἶναι».

Ἡ εἰς Πελοπόννησον ἐκστρατεία ἦτο ἐκστρατεία γαλλικὴ· ὤφειλεν ἐν τούτοις νὰ ἐνεργῇ μόνον ἐν ὀνόματι τῶν τριῶν δυνάμεων, τῆς Ἀγγλίας ὑποχρεωμένης νὰ βοηθῇ αὐτὴν ναυτικῶς. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ρενῦ δὲν ἤθελε κοπιᾶζει πιθανῶς ὅπως διατηρῇ ἐν ἀρμονίᾳ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ ναύαρχου Κόδριγτων· μετὰ τοῦ ναύαρχου ὅμως Σιρ Πούλτνεϋ Μάλκκολμ ἔπρεπε νὰ καταβάλλῃ κόπους τινὰς ὅπως ἐξηγῇ αὐτῷ τὸ χαλεπὸν καὶ ἀνώμαλον τῆς θέσεως τῆς γαλλικῆς στρατιᾶς. «Μοὶ εἶναι ἀδύνατον», ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς Μαιζῶν, ἀνὰ μὲν ἐνταῦθα πλειότερον ἄνευ μονίμου ἐγκαθιδρύσεως. Ἦρχεται ἔχων ἀσθενεῖς τινὰς. Ἡ προχθεσινὴ βροχὴ ἔβλαψε λίαν τὰς ζωτροφίας ἡμῶν καὶ ὁ χειμὼν πλησιάζει. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ λάβω τὰ μέτρα μου. Ἐξέλεξα τὸ Ναυαρίνον πρὸς ἐγκατάστασιν τῶν νοσοκομείων μου καὶ τῶν ἀποθηκῶν μου. Παραλαβὼν σύμπαντα τὸν ἐνταῦθα στρατὸν θέλω πορευθῆ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην, ἄνευ οὐδεμιᾶς καθ' οἰοῦδήποτε ἐχθρικῆς ἐκδηλώσεως... Γινώσκω καλῶς ὅτι ἡ κυβέρνησις θέλει εὐχαρίστως ἴδῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἐν Ἀλε-

Ξανδρεία συμβάσεως· ἐπιθυμῆι νὰ φεῖδῃται τοῦ Μεχμέτ-Ἄλῃ. Οὐδέποτε ἐσκέφθην ν' ἀντιταχθῶ εἰς τοῦτο. Νομίζω ἐν τούτοις ὅτι διετάξατε μικρόν τι ἀποτόμως τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν φρεγατῶν ὑμῶν ἀπὸ τῆς Κορώνης. Εἴμεθα βεβαίως κύριοι νὰ τοποθετῶμεν τὰς δυνάμεις ἡμῶν κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν βούλησιν...»

Ἡ ἐπιθίβασις τοῦ αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ μόλις συνετελέσθη τῇ 27 Σεπτεμβρίου. Ὁ στρατὸς οὗτος συνέκειτο ἐκ δεκαοκτῶ περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, οὐδέποτε ὅμως στρατιὰ κατέλιπε κατακτηθεῖσαν γῆν ἐν οἰκτροτέρᾳ καταστάσει. Αἱ ὀφθαλμιαί, ἡ δυσεντερία, οἱ πυρετοὶ δὲν εἶχον παύση κατατρύχοντες τὰ τάγματα τοῦ Ἰμβραήμ· ἀντὶ πάσης δ' ἄλλης τροφῆς οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δρᾶκα μόνον ὀρίζης καὶ πολλάκις ἀντὶ ποτοῦ βορβορώδες καὶ ὑφάλμυρον ὕδωρ. «Ἄληθῆ κινούμενα φάσματα, λέγει μάρτυς αὐτόπτης, πάσχουσι χωρὶς παραπόνων». Τὰ δύσμοιρα ταῦτα στρατεύματα ἀπῆρχοντο τέλος, καταλείποντα ὀπισθεν αὐτῶν ἀπειδιάδας κεκαλυμμένας ὑπὸ ἐρειπίων, γαίας ἀκαλλιεργήτους, δένδρα ἠκρωτηριασμένα καὶ ἐκ τοῦ πυρὸς καταμέλανα, κατοίκους βρακενδύτους, ὠχροὺς καὶ πάσχοντας, ἠναγκασμένους νὰ κατακλιζῶνται πλησίον τῶν ἀνατραπειτῶν αὐτῶν οἰκιῶν». Ἴδου διὰ τίνος τιμῆματος πληρώνεται πολλάκις ἡ δόξα. Τῇ πρώτῃ Ὀκτωβρίου, ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν παρεῖχε τῷ αἰγυπτίῳ πασσᾶ τὸ θέαμα μεγάλης γαλλικῆς ἐπιθεωρήσεως. Ὁ Ἰμβραήμ διέτρεξε τὰς γαλλικὰς γραμμὰς μετὰ τῆς ἐπιτετηδευμένης ἀξιοπρεπείας τῶν ἀνθρώπων τῆς φυλῆς αὐτοῦ καὶ θρησκείας, οἵτινες τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν ἐξαρτῶσιν ἀπὸ τοῦ ἐπὶ μηδενὶ ἐκπλήττεσθαι. Πλέον ἢ ἀπαξ ἐξήνεγκεν ὀρθὰς παρατηρήσεις καταδεικνυούσας κατ' ἐξοχὴν φιλόστρατον πνεῦμα. Κατὰ τὸ παρακολουθῆσαν τὴν παρατάξι γεῦμα ἢ στάσις αὐτοῦ δὲν προέδωκεν οὔτε δυσαρέσκειαν, οὔτε στενοχωρίαν. Ὑπεχώρει ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης· μόνη δὲ ἡ περίστασις αὕτη ἐξήρκει νὰ παραμυθῆσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φιλαυτίαν. Μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν παρατήρησιν περὶ τοῦ πόσον εἶναι δύσκολον νὰ βασιζῆται ἐπὶ πολιτικῆς ἥτις, ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν δουλείαν ἐν Ἰσπανίᾳ, διενεθῆναι νὰ δώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα». Ἡ φράσις αὕτη μεταδοθεῖσα εἰς τὸν ναύαρχον Κωδριγκτῶνα «τὸν διεσκέδασε μεγάλως» καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ τὸν συνδιαλλάξῃ μετὰ τοῦ Ἰμβραήμ. «Δι' ἓνα Τοῦρκον», ἔλεγεν, «ἡ λέξις δὲν εἶναι κοινή. Ὁ Ἰμβραήμ, μεθ' ὅλας τὰς μομφὰς ὧν εἶναι ἄξιος, εἶναι βεβαίως δεξιὸς ἀνὴρ».

Τῶν αἰγυπτιακῶν πλοίων μὴ ἐξαρκούντων πρὸς παραλαβὴν πάντων τῶν ἀραβικῶν στρατευμάτων, ὁ ναύαρχος Δὲ Ρινῦ ἐναύλωσεν εἰκοσιεπτὰ γαλλικὰ πλοῖα ἅτινα μετένεγκον τὸ ὑπόλοιπον τῆς ἀθλίας ταύτης στρατιᾶς. Τῇ 9 Ὀκτωβρίου 1828 ὁ Ἰμβραήμ ἐπανήρχετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τριετῆ καὶ πλέον ἀπουσίαν. «Παρεπολέθη εἰς τὸν πατέρα του», ἔγραφε πρὸς τὸν ναύαρχον ὁ κυ-



βερνήτης τῆς «Κίρκης», Δυβάλ δ' Αἰλύ, «ὅτι ἐπισπεύσατε λίαν τὴν ἐπιβίβασιν αὐτοῦ. Ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς δὲν μὲ ὑπεδέχθη ὡς πρότερον, καὶ νομίζω ὅτι παρήρσα ὅτι δὲν εἶναι λίαν εὐχαριστημένος· ὁ δὲ Ἰμβραήμ ἐφάνη ἔτι ψυχρότερος». Βραχεῖα σκέψεις ἤρκεσε πρὸς διάλυσιν τῶν νεφῶν τούτων καὶ ἐπάνοδον τοῦ ἀντιβασιλέως εἰς πρῶτερα αἰσθήματα. Παρὰ τὰς προφυλάξεις δι' ὧν περιέβαλε τὴν ὑποχώρησιν αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο ν' ἀποκρύψῃ ὅτι ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδαίως ἐζημιώθη ἕνεκα τῶν ὑπόπτων διαπραγματεύσεων ὧν ἐπελάβετο. Εἶχε λοιπὸν ἀνάγκη ν' ἀν μὴ συμμαχῶν, εὐμενῶν προστατῶν τοῦλάχιστον ἐν τῷ ἐξωτερικῷ. Ἡ Ἀγγλία μόνον ἀλλαγὴν ὑποτελείας προσέφερον αὐτῷ, ἡ Ῥωσσία εὕρισκετο εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ Ἰσλάμ· δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἢ ἡ Γαλλία ἐφ' ἧς ὁ ἀντιβασιλεὺς ἠδύνατο μετὰ τινος ἐμπιστοσύνης νὰ στηρίζεται. Τὰ ἔνστικτα καὶ αἱ συμπάθειαι αὐτοῦ σεναφώθησαν ἐν τούτῳ πρὸς τὰς συμβουλάς τῆς πολιτικῆς.

Οἱ Γάλλοι, ἐπιδρῶντες ἐν Αἰγύπτῳ, κύριοι τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἐβάρυνον νῦν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῇ Ἀγγλίᾳ δὲ καὶ τῇ Ῥωσσίᾳ ἐξ ἴσου συνέφερε νὰ περιποιῶνται αὐτούς, ἀφοῦ οὗτοι ἠδύναντο κατὰ τὴν ἀρέσκουσαν αὐτοῖς γνώμην νὰ κλίνωσι πρὸς τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο μέρος τὴν πλάστιγγα. Μετὰ δὲ μῆνον πολιορκίαν ἢ Βάρνα εἶχε πέσῃ, ὁ δὲ Ῥωσσικὸς στρατὸς εἰσῆρχετο εἰς τὰς χεμερινὰς αὐτοῦ ἐπισταθμίας, καὶ ὁ ναύαρχος Ἔϊδεν, ἀνεφοδιασθεὶς ἐν Μελίτῃ, ἐλάμβανε τὴν διαταγὴν νὰ ἀποκλείσῃ τὸν Ἑλλήσποντον. «Ἀναμένω ἀνψύχως τὴν ἐπάνοδον τοῦ συστρατήγου ἡμῶν», ἔγραφεν ὁ σὴρ Πούλτνεϋ Μάλλκολμ πρὸς τὸν γάλλον ναύαρχον. «Ἐὰν ἐπιλάβῃται τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Δαρδανελλίων, τότε μεταβάλλεται ἡ οἰκεία ἐκάστῳ ἡμῶν στάσις. Ἡ φήμη τοιούτου τινὸς γεγονότος προὔκαλεσεν ἤδη ζωηρὰν συγκίνησιν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Γαλλίᾳ». Ἡ προσδοκωμένη αὕτη συγκίνησις δὲν ἀνεχαίτισε τὴν Ῥωσσίαν· διότι ἐγίνωσκον οἱ ἐν Πετροπόλει ὅτι αἱ προσπάθειαι τοῦ πρίγκηπος Πολινιὰκ ὅπως πείσῃ τὸν βασιλεῖα Κάρολον τὸν Ι' νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐπὶ σκοπῷ ἀποκαταστάσεως τῆς εἰρήνης μεταξὺ σουλτάνου καὶ τσαροῦ δὲν εἶχον εὐδοκίμησιν, τοῦ βασιλέως ἐπιθυμοῦντος τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν συμμαχίαν. Ἐνῷ δύο Ῥωστικὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς καὶ δύο φρεγάται ἀποσπασθεῖσαι τοῦ στόλου τοῦ κόμητος Ἔϊδεν, ἐπετήρουν ἐκ τοῦ ὄρου τῆς Τενέδου τὸν εἰσπλουν τοῦ Ἑλλήσποντου, ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Ῥιχὸρ, ὁ ὑποναύαρχος Δὲ Ῥοζαμὲλ ἀνήγετο ἐκ Γουλῶνος ἐπὶ τοῦ δικρότου «Τριαίνης», ἐφ' οὗ ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία αὐτοῦ, ὅπως ταχθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ. Καὶ ὁ ἀγγλικὸς δὲ στόλος ἐλάμβανεν ἐπικουρίας· ὑπεβλέποντο ἤδη, καί, εἰ καὶ ἐπεδίωκον ἀκόμη ἐκ συμφώνου τὴν πλήρη ἐκκένωσιν τοῦ Μωρέως, οἱ δύο σύμμαχοι ναύαρχοι, ναυλοχοῦντες ὁμοῦ ἐν Νευαρίῳ, δὲν ἐτόλμων ἴσως νὰ ἐπιζώωσιν ὅτι ἡ στρατεία

τοῦ 1829 δὲν θὰ ἠνάγκαζεν αὐτοὺς νὰ στρέψωσι κατὰ χριστιανικῶν πλοίων τὰς μακρὰς ἐκεῖνας σειρὰς τηλεβόλων ἄπερ μόνον κατὰ Τούρκων ὄφειλον νὰ βροντοβολήσωσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Ῥίου ἄλωσις ὑπὸ τῶν Γάλλων, 1 Νοεμβρίου 1828. Ἀντιορίου ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 25 Μαρτίου 1829. — Ἀποχώρησις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐξ Ἀττικῆς 24 Σεπτεμβρίου 1829.

Ἡ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σνείδερ ταξιαρχία, ἀγγελθεῖσα ὑπὸ τῆς φρεγάτας «Ἀρμίδος», ἀφικνεῖτο λίαν ἐπικαίρως πρὸς συμπλήρωσιν τῶν καθημερινῶς ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ δημιουργουμένων κενῶν ὑπὸ τῶν δικλειπόντων πυρετῶν. Ἀπεβιάσθη ἐν τῷ κόλπῳ τῶν Πατρῶν. Τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου, τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης, προσκληθέντα εἰς παράδοσιν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ἰμβραήμ, ἤνοιξαν τὰς πύλας αὐτῶν εἰς τοὺς στρατηγούς Ἰγκοννὲ καὶ Σεβαστιάνην· τὸ παράδειγμα δ' αὐτῶν ἠκολούθησαν καὶ αἱ Πάτραι. Μόνον ἡ φρουρὰ τοῦ Ῥίου ἐφάνη διατεθειμένη εἰς ἀντίστασιν. Ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ὀχυρωθὲν τὸ φρούριον ἀπῆται, ὅπως προσβλήθῃ, τακτικὰ πολιορκίας ἔργα. Ὁ στρατηγὸς Σνείδερ ἤρξατο κυκλῶν αὐτό, ἐνῶ ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς παρεσκευάζετο νὰ βαδίσῃ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. «Νομίζω ὀφέλιμον, ἔγραφεν ὁ μαρκίων Μαιζὼν τῷ νκυάρχῳ, νὰ μεταβῶμεν ταχέως εἰς Ἀττικὴν· θέλω ἀποστείλῃ διὰ θαλάσσης εἰς Σαλαμῖνα ἢ εἰς ἕτερον τι τῆς ἀκτῆς σημεῖον τρεῖς χιλιάδας πεντακοσίου περίπου ἀνδράς καὶ πεντηκοντάδα ἰππέων. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης μεταβήσεται διὰ Τριπόλεως εἰς Ἄργος. Ἐπεθύμουν ὅπως ἡ διπλῆ αὕτη κίνησις ἐκτελεσθῇ ἀπὸ τῆς 18 μέχρις 20 τρέχοντος τὸ βραδύτερον». Ὁ κυβερνήτης Καποδίστριας ἔβλεπε μετ' ἄκρας εὐχαριστήσεως τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐπιλαμβανόμενον ἔργου ὅπερ ἔτεινε νὰ δώσῃ πράγματι εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπαρχίαν ἣν ἡ διπλωματία τῷ διεφιλονείκει ἀκόμη. Οὔτε δὲ ὁ ναύαρχος Μάλκολμ, οὔτε οἱ ἐν Πόρῳ συνηθροισμένοι πρέσβεις ἀντέλεγον εἰς τὴν προέλασιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ χαρὰ ἐκράτει τοῦ στρατοπέδου. Οἱ Ἀραβες εἶχον διαφύγη ἡμῖν, ἐμέλλομεν ὅμως νῦν νὰ εὐρωμεν καλλιτέρους· διότι ἦτο σχεδὸν τόση τιμὴ νὰ διασκορπίσῃ τὰς ἴλας τοῦ Ρεσιτ-κασσᾶ, νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, ὅση ἦτο ποτὲ νὰ νικήσῃ

τοὺς περιλαλήτους Μαμελούκους ἐν τοῖς αἰγυπτιακοῖς πεδίοις. Ὑπουργικὸν ἐγγραφὸν ἀνέκοψεν αἰφνιδίως τὴν λαμπρὰν ταύτην ὁρμὴν. Ὁ στρατηγὸς Μαϊζὼν προσεκαλεῖτο νὰ περιορισθῇ ἀκριβῶς ἐν τοῖς ὄροις τῆς συνθήκης τῆς 6 Ἰουλίου. Ἡ στρατιωτικὴ ἐνέργεια τῶν Γάλλων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκταθῇ πέρα τῶν ὁρίων τῆς Πελοποννήσου.

Οὕτως αἱ εὐκαιρίαι τῆς δόξης διωλίσθαινον ἢ μὲν μετὰ τὴν δέικτῶν χειρῶν τῆς ἀνδρείας ταύτης στρατιᾶς ἐν ἣ ἔχον συναντηθῆ πᾶν ὅ,τι τὰ γαλλικὰ ἐπιτελεῖα περιελάμβανον τότε ὁρμητικῆς νεότητος καὶ ἰκανῶν ἀξιωματικῶν. Εἵχομεν τότε ἐν Πελοποννήσῳ ὑπὲρ τὰς δεκατέσσαρας χιλιάδας ἀνδρῶν, χιλίους ἵππους, δεκαοκτῶ πυροβόλα, δέκα ὀβιδοβόλα, τέσσαρας ὄλμους, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τῆς ἐκστρατείας ἓνα τῶν ἀρίστων στρατηγῶν τῆς Εὐρώπης, — καὶ ὁ μόνος, ἐχθρὸς ὅστις παρουσιάσθη πρὸς μάχην, ἦτο ὁ καταστρέψας πλειοτέρους ἢ ὁ σίδηρος καὶ τὸ πυροβόλον στρατιώτας, ὁ ἐλειογενὴς πυρετός. Ὑπελείπετο, ἀληθῶς, τὸ Ῥίον ἂν ὁμῶς καὶ τοῦτο ὑπετάσσετο ἀμαχητεί, ἂν ὑπέκυπτεν εἰς αἰφνιδίον τι ἐγχείρημα! Ἐλπίς τις ἐγεννήθη ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ὁ στρατηγὸς Σνείδερ καθήρξατο τῆς πρώτης παραλλήλου. Τὰ συντάγματα 16ον, 46ον καὶ 58ον λαμβάνουσι τὴν διαταγὴν νὰ παρασκευασθῶσιν εἰς πορείαν. Τὰ πρῶτα τάγματα τοῦ 16ου καὶ τοῦ 46ου θέλουσιν ἐπιβιβασθῆ εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταβῆ διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας· τὰ λοιπὰ ἄρχονται τῆς πορείας τῇ 20 Ὀκτωβρίου. Διέρχονται τὰ Φιλιατρά, τὴν Ἀρκαδίαν, τὸ δερβένιον τοῦ Κλειδίου, τὸν Ἀλφειόν, οὗ αἱ ἐτήσiai ἐκχειλίσεις εἶχον μεταβάλλῃ τὰς περὶ αὐτὸν γαίας εἰς δυτῶδη ἔλη, τὸν Πύργον, ὅστις πρὸ τοῦ πολέμου εἶχε καταστῆ ἡ ὠραιότατη καὶ ἐμπορικωτάτη πόλις τῆς Πελοποννήσου. Τῇ 26 ἡ φάλαγξ, ἐξερχομένη δάσους τινοῦ γιγαντιαίων δρυῶν, προβάλλει ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τοῦ πατραϊκοῦ κόλπου, διατρέξασα ἐντὸς μόλις ἑξ ἡμερῶν περὶ τὰς πενήκοντα λεύγας. Τὸ Ῥίον ὑψοῦται πρὸς τὴν ἐτέραν ἄκρην τοῦ ὑπὸ τῶν κοιλοτήτων τῆς παραλίας σχηματιζομένου ἡμικυκλίου. Τὸ φρούριον τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἐκ τινων πύργων μόνον, συνδεομένων διὰ τείχους δύο μέτρων τὸ πάχος. Οἱ Ἐνετοὶ ἤγειραν πρὸ αὐτοῦ ἓνα προμαχῶνα καὶ δύο ἡμιπρομαχῶνας οὓς συνδέσαν διὰ μεταπυργίων καὶ περιέβαλον πάντα ταῦτα διὰ πλατείας τάφρου καὶ ὑπογείας ὁδοῦ. Ἐν ἄλλοις λόγοις καθήρτισαν ἀληθῆς φρούριον, ὡς ἡ τέχνη τοῦ πολέμου ἠννόει τοῦτο ἐν τῷ δεκάτῳ ὀγδῶφ αἰῶνι. Οἱ Τοῦρκοι οὐδὲν προσέθηκαν. Ἀπέναντι τοῦ Ῥίου ἴσταται τὸ Ἀντίρριον. Τὰ δύο φρούρια, ἐκδομημένα ἐπὶ τῶν δύο ἐγγυτάτων ἀλλήλοις τῶν δύο ἀκτῶν σημείων, ἀποτελοῦσι στενὸν οὐ τὸ εὖρος δὲν υπερβαίνει τὰ χίλια ὀκτακόσια μέτρα· εὐχερῶς δὲ διασταυροῦντα τὰ πυρὰ αὐτῶν, ὑπεραπίζουσι τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου, εἰσδύοντος εἰς ἀπόστασιν τριάνοντα περίπου λευγῶν πρὸς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Ἡ δίοδος αὕτη, εἰ καὶ πολλάκις τὴν ἐβίασαν οἱ Ἕλληνας ὑπὸ τὸν Μιαούλην, διασωζει ἐν τούτοις τὸ

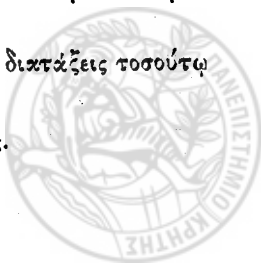
ἄνομα τῶν μικρῶν *Δαρδανελλῶν*, ὅπερ ὀφείλει εἰς τὴν περὶ τοῦ ἀδιαβάτου φήμην αὐτῆς.

Ὁ πλοίαρχος Λάυενς, ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς φρεγάτας «*Ξανθῆς*», ἠνώθη διὰ τὰ ἐναντίον τοῦ Ῥίου ἔργα μετὰ τῶν γάλλων πλοιαρχῶν Μωδοῦϊ-Δυπλεσσῆ, Ὑγκῶν καὶ Βιλλενέβ, κυβερνῶντων τὰς φρεγάτας «*Δουκίτσαν* τοῦ Μπερρύ», «*Ἀρμίδα*» καὶ «*Διδῶ*». Τὰ δίκροτα «*Κατακτητῆς*», φέρων τὴν σημαίαν τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ, καὶ ἡ «*Βρεσλαυία*», ὑπὸ τὸν πλοίαρχον Λά Μπρετονιέρ, συγκροτοῦσι τὴν μοῖραν τῆς ἐφεδρείας. Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς ἐγκαθιστᾷ τὸ ἀρχηγεῖον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ «*Κατακτητοῦ*», καὶ ἀπὸ τοῦ πλοίου τούτου ἀπευθύνει μετὰ τοῦ ναυάρχου Δὲ Ῥινῦ, τὴν ἐπομένην διακοίνωσιν τῷ πασσᾷ τῆς Ναυπάκτου καὶ τῷ φρουράρχῳ τοῦ Ἀντιρρίου. «Δὲν σκοπεῖ, λέγει, νὰ ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῶν, τῆς εἰρήνης ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν. Ἐὰν ὁ πασσᾶς τῆς Ναυπάκτου καὶ ὁ δικικητῆς τοῦ Ἀντιρρίου ἐνθαρρύνωσι τὴν ἀντίστασιν, θεωροῦνται πολέμιοι καὶ παρέχουσιν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τῆς ἀνταποδόσεως. Ἐὰν ἀποστῶσι πάσης καθ' ἡμῶν ἐχθροπραξίας, θέλομεν πράξῃ τὸ αὐτό».

Ἀπὸ τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας, ἐν Ἑλλάδι ἔζων μόνον διὰ πλασματῶν. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὸ προταθὲν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μαιζῶν, αἱ δὲ πυροβολοστοιχίαι τῆς ἀκτῆς τῆς Στερεᾶς ἔμειναν σιγηλαὶ καὶ οὐδέτεραι. Ἀπὸ τῆς 18 Ὀκτωβρίου, ὁ στρατηγὸς Σνέϊδερ εἶχεν ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως ἐκάστη τῶν φρεγατῶν ἀποβιβάσῃ τέσσαρα πυροβόλα τῶν 18. Τῆ 22 Ὀκτωβρίου, περὶ τὴν ἐνάτην πρωϊνὴν ὥραν, πυροβολεῖον ἰδρυθὲν καὶ ὑπηρετούμενον ὑπὸ τῶν ναυτῶν τῶν δύο στόλων, κατήρξατο τῆς προσβολῆς. Ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας καὶ ὀκτῶ νύκτας τὸ πυροβολεῖον τοῦτο προασπίζει τὰ ἔργα τῶν σκαπανέων· τῆ δὲ 30 Ὀκτωβρίου, τὰ πυροβόλα τῶν φρεγατῶν καὶ δύο τῶν 24 ἀποβιβασθέντα ἐκ τοῦ «*Κατακτητοῦ*» μεταφέρονται μετὰ τοῦ πολιορκητικοῦ ὕλικου εἰς δύο ἐπὶ ρήγματι πυροβολεῖα, ἀπερ ἀποκαλοῦνται τὸ μὲν πυροβολεῖον τοῦ Καρόλου Ι', τὸ δὲ Γεωργίου Δ'. Τὰ ἀγγλικά καὶ γαλλικὰ πυροβόλα τάσσονται ἀναμιξῆ ἐν τοῖς πυροβολεῖοις. Περὶ μέσας νύκτας, ἡ ἀγγλικὴ ὀλμοφόρος «*Αἴτνα*» ἀνάγεται ὑπὸ τοὺς δόλωνας αὐτῆς κάτω μόνον σειροδέτους, τὰ δὲ μεγάλα αὐτῆς ἰστία ὅλα σειροδέτα (1), καὶ παρὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀνέμου ἀντιπαρατάσσεται μετὰ ἀξιοσημειώτου εὐστοχίας εἰς ὀκτακοσίων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ φρουρίου. Εἰκοσιῆξ πυροβόλα μεγάλης ὀκλῆς, ἐξ πεδιναῶν, τέσσαρα ὀβουζοβόλα, πολλοὶ ὀλμοὶ καὶ μία ὀλμοφόρος ἀπειλοῦσι τὸ τεῖχος.

Ἄμα τῆ ἑφ, τὸ πῦρ ἄρχεται πανταχόθεν συγχρόνως. Αἱ διατάξεις τοσοῦτω

1) Τρόπος ἐπιβραχύνσεως τῶν ἰστιῶν τοῦ ἀνέμου σφοδρύνοντος.



καλῶς εἶχον ληφθῆ, ὥστε τοῦ σημείου δοθέντος μία μόνον ἀκούεται βροντή ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ ταύτης μέχρι τῆς ἐνάτης ὥρας τῆς πρωίας τὸ πῦρ ἐξακολουθεῖ ἀδιάκοπον. Τὰ ῥήγματα διακηρύσσονται τότε βατά, καὶ αἱ φάλαγγες συγκεντροῦνται ἐπὶ τὴν ἔφοδον· κατὰ τὴν στιγμὴν ὅμως αὐτῆς ἡ ἐξ ἐξακοσίων ἀνδρῶν συγκροτουμένη φρουρὰ θεωροῦσα ὅτι ἱκανὰ ἔπραξε πρὸς περίσῳιν τῆς τιμῆς τῶν ὄπλων ἀναπεταχνῦει τὴν λευκὴν σημαίαν καὶ παραδίδεται ἄνευ ὄρων.

Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ εὐχαριστεῖ ἐν φράσει θερμοτάτῃ τὸν πλοίαρχον Λαῦενς καὶ τὸν κυβερνήτην τῆς «Αἵτνης» Λούσιγκτων, τὸν ὑπολοχαγὸν Λόγκαν τοῦ Βασιλικοῦ-Ναυτικοῦ λεγομένου ἀγγλικῆς συντάγματος, ὅστις διήυθνε τὸ πῦρ τῶν ὄλων, τὸν ὑπολοχαγὸν Λούκραφτ, διοικητὴν τῶν ἀποβάτων ἀγγλων πεζοναυτῶν. Ταῦτα πάντα εἶναι παλαιαὶ ἀναμνήσεις καὶ ἄνευ μεγάλης ἱστορικῆς σημασίας. Εἶναι ἄξια ἐν τούτοις νὰ μὴ ἀφεθῶσιν ὑπὸ σιγῆν, διότι οὐδὲν συνετέλεσε τόσῳ εἰς διάλυσιν τῆς ἀμοιβαίας δυσπιστίας καὶ προσέγγισιν ἀδιαλλάκτων ἀντιζήλων, ὅσῳ ἡ ἐν ὄπλοις αὐτῇ ἀδελφοποίησις, ἣτις ἀρξάμενη ἐν Ναυαρίῳ εἰκοσιῆξ βραδύτερον ἔτη ἐπισφραγίζεται ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς Σεβαστουπόλεως. Ἡ ἔλθωσις τοῦ Ῥίου ὑπῆρξε τὸ μόνον πολεμικὸν ἐπεισόδιον ἐκστρατείας ἣτις ἐν τούτοις ἐστοίχισεν ἡμῖν σκληρὰς ἀπωλείας. Ἐπὶ στιγμὴν αὐτῇ ἡ πανώλης ἠπέιλησεν εἰσβολὴν, τῆς ἐμφανίτεως αὐτῆς ἀγγελθείσης ἐν Ἀγρινίῳ καὶ Καλαβρυτοῖς. Οἱ στρατηγοὶ Ἰγκοννὲ καὶ Σνείδερ ἔλαβον τὰ πρῶτα προφυλακτικὰ μέτρα· ὁ δὲ γενικὸς ἀρχηγὸς διέγραψεν εὐρύτερα ἔτι, καὶ οὕτω προυλήθη καὶ ἡ μάστιξ αὐτῆ. «Πάσχομεν μεγάλως ἐκ τῶν πυρετῶν, ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς Μαιζῶν· οἱ πυρετοὶ μοὶ ἔθαψαν μέχρι τοῦδε ἐξακοσίους στρατιώτας καὶ τριάκοντα ἀξιωματικούς».

Ὁ βασιλεὺς εἶδεν εὐχαρίτως, — εἶναι λέξεις ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης ἐκ Παρισίων πρὸς τὸν γάλλον ναύαρχον τῆ 10 Νοεμβρίου 1828, — ὅτι ἡ κίνησις τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἀνεκόπη προτοῦ οὗτος εἰσέληθ ἐἰς Ἀττικὴν. «Εἴμεθα ἐν Πελοποννήσῳ, προτέθετεν ὁ Ὑπουργός, κατέχομεν τὰ φρούρια· τὰ λοιπὰ δὲν δύνανται νὰ γίνωσιν ἢ ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῶν συμμάχων. Θέλομεν νὰ ἐκτελέσωμεν πιστῶς τὴν συνθήκην τῆς 6 Ἰουλίου, καὶ οὐδὲν νὰ πράξωμεν δυνάμενον νὰ γεννήσῃ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν». Ἡ πολιτικὴ αὐτῆ ἦτο βεβαίως ἐντιμος· δὲν ἐκινδυνεύομεν ὅμως οὕτω νὰ ἴδωμεν τὴν Ἑλλάδα παραγνωρίζουσαν, ἐν τῇ ἀνυπομονησίᾳ αὐτῆς, τὴν ἀξίαν τῆς παρασχεθείσης αὐτῇ ἐκδουλεύσεως; «Ὅταν ἀπεστάλημεν ἐνταῦθα, ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς Μαιζῶν, ἀναμφιβόλῳ; ἐπεδιώκετο ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ κινδύνου τῆς ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας ἀναλήψεως τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος· μήπως θέλουσι νῦν νὰ τὴν ἀναγκάτωσιν εἰς τοῦτο; Τοῦτο συμπίπτει ὡς ἀριστα μετὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ ἐμπολέμου τὸ ἀναγνωρισθῆν τῇ Δυνάμει ταύτῃ. Οὕτω τὸ ὄφ' ἡμῶν δημιουργηθὲν ἔμβρονον μεγαλυνηθήσεται ἐν

χερσὶ τῆς Ῥωσσίας. Τοιοῦτον ἔσται τὸ μέγα ἔργον ὅπερ ἤλθομεν νὰ ἐκπληρώσωμεν ἐν Ἑλλάδι! Ἴδου τί τῇ ἀληθείᾳ θέλει περιάψῃ μεγίστην τιμὴν καὶ ἡμῖν καὶ τῇ Ἀγγλίᾳ!».

Ἡ ἐν Λονδίνῳ συνδιάσκεψις, μετὰ μακρὰς συζητήσεις, ἀπεφάσιζε τέλος νὰ εὐρύνη τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος, μέχρι παρασηπτικοῦ καὶ ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἐξίτηι δ' ἀντὶ τούτου τὴν ἀνάκλησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Παρακλήσει τοῦ Καποδιστρίου ὁ λόρδος Οὐέλλιγκτων παραιτῶν ἀδίκους δυσπιστίας συγκατένευεν ὅπως παραμείνωσιν ἐν Πελοποννήσῳ δύο ἢ τρεῖς χιλιάδες ἀνδρῶν τουλάχιστον, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως ἡ γαλλικὴ κατοχὴ νὰ μὴ ἐκταθῇ πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐπ' οὐδεμιᾶ προφάσει. Ὁ ναύαρχος Ἐίδεν εὐρίσκετο τότε ἐν Πόρῳ, ὅπου ἀπὸ μηνὸς καὶ οἱ τρεῖς πρέσβεις, σὺν Στράτφορντ Κάνιγγ, κόμης Γκιλλιεμινῶ καὶ Δὲ Ῥιμπωπιέρ. «Οἱ Κύριοι οὗτοι, ἔγραφεν ὁ ῥώσσος ναύαρχος εἰς τὸν συναδέλφον αὐτοῦ, ἀπῆλθον τέλος ἀφοῦ κατεμελάνωσαν ἀμέτρητον ποσὸν χάρτου· ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ ἀνεχώρησε τῇ 18 Δεκεμβρίου, ὁ Κάνιγγ τῇ 19, ὁ Δὲ Ῥιμπωπιέρ τῇ 20. Μοὶ λέγουσιν ὅτι τὰ πάντα ἐτελείωσαν, καὶ ὅτι τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος καθωρίσθησαν ὑπ' αὐτῶν. Βεβαιοῦται ὅτι περιλαμβάνονται ἡ Κρήτη, ἡ Σάμος, αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Εὐβοία. Ἴδωμεν νῦν τί θέλει ἀποφασισθῆ ἐν Λονδίνῳ». Ἐν Λονδίνῳ, ὡς εἴπομεν, δὲν ἐκράτητε τοσαύτη γενναϊότης. Τὸ πρωτόκολλον τῆς 16 Νοεμβρίου δὲν ἐποιεῖτο λόγον οὔτε περὶ Κρήτης, οὔτε περὶ Σάμου· ἀπηγόρευε μόνον τῇ Πύλῃ νὰ θίξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ ποιῆν πολέμου μετὰ τῶν δύο Δυναμῶν. «Ἦτο ἀνωφελὲς νὰ λαλήσῃ περὶ τῆς τρίτης, γράφει ὁ στρατηγὸς Μαιζών, διότι αὕτη δὲν ἠπείλει πλέον».

Οἱ λαοὶ οὖς βοηθεῖ τις ἐλάχιστα δαίκνυνται εὐγνώμονες ἐπὶ ἀτελείσιν εὐεργετήμασιν. Οἱ Ἕλληνες ἤθελον πανταχοῦ ὅπου ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀναδώσῃ καὶ τὸν ἐλάχιστον σπινθῆρα, νὰ ἐξαφανισθῆ ἀμετακλήτως ἡ ὀθωμανικὴ σημαία. Ἐπιέζον λοιπὸν τὸν Κυβερνήτην αὐτῶν ν' ἀποκρούσῃ ζωηρῶς ἀτελεῖς παραχωρήσεις, καὶ ὁ δῦσμοιρος πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας, σκοπὸς καταστάς τῶν βελῶν τῶν πολιτικῶν οἵτινες οὐδαμῶς ἠνθούον νὰ ὑπολογίσωσι καὶ τὰ γενικὰ συμφέροντα τῆς Εὐρώπης, ἠναγκαζέτο νὰ καταφύγῃ ὅπως ἀποτρέψῃ ταῦτα εἰς πικρὰ παράπονα κατὰ τῶν πληρεξουσίων. «Λέγει, ἔγραφε τῇ 12 Ἰανουαρίου 1829 ὁ στρατηγὸς Μαιζών, ὅτι ὁ Κάνιγγ εἰς οὐδὲν ἀπεκρίνατο, ὅτι ὁ Γκιλλιεμινῶ ἔξευε τὸ μέτωπόν του οὐδὲν καὶ αὐτὸς λέγων. Ἐὰν δὲν τὸν θέλωσιν, ἐὰν ἀρνῶνται νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν εἰλικρινῶς ἐν τῷ δυσχερεῖ ἔργῳ ὅπερ τῷ ἀνετέθη, πρέπει νὰ τὸ εἴπωσιν, ἀντὶ νὰ τὸν ἐμπαίζωσιν οὕτω. Ἡ θέσις αὐτοῦ εἶναι ψευδής. Αἱ δυνάμεις τὸν μεταχειρίζονται ὡς Ἕλληνα πρὸς ὃν δυσπίστως ἔχουσιν, οἱ δ' Ἕλληνες, οὖς ἀναφανδὸν πάλιν οὗτος περιφρονεῖ, θεωροῦσιν αὐτὸν ὡς τὸν πράκτορα τῶν Δυναμῶν».

Περὶ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Φεβρουαρίου 1829, ἐπετροκῆ τῷ ναύαρχῳ Δὲ

τῆς Ναυπάκτου. Τῇ 24 Μαρτίου ἐπανέρχεται ἐπὶ τὰ Ἴχνη του. Ἡ «Ἑλλάς» πλαγιοδοτεῖται τότε εἰς ἀπόστασιν ὄπλου βολῆς ἀπὸ τοῦ Ἀντιρρίου καὶ κατακεραυνοβολεῖ τὰς ἐπάλξεις. Περὶ τὴν ἐβδόμην ἐσπερινὴν ὥραν, τὰ παλληκάρια προσέρχονται εἰς ὑποσθήριζιν τῆς φρεγάτας, ἀρχόμενοι ζωηροῦ ἀντιπυροβολισμοῦ μετὰ τῆς φρουρᾶς. Τῇ ἐνάτῃ ὥρᾳ, τὸ πῦρ κατακαυεῖ, καὶ τῇ ἐπαύριον τὸ στενὸν βλέπει κυματιζούσας ἐπὶ μὲν τῆς μιᾶς αὐτοῦ ὄχθης τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας τὴν γαλλικὴν. Τῇ 2 Μαΐου 1829, ἡ Ναύπακτος παραδίδεται εἰς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Τῇ 17 Μαΐου, τὸ Μεσολόγιον συνθηκολογεῖ· τῇ 24 Σεπτεμβρίου, τὰ ἐν Ἀττικῇ τουρκικὰ στρατεύματα κληθέντα εἰς Λάρισσαν ὅπως βαδίσωσιν εἰς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἰς μάτην ἀγωνίζονται νὰ διέλθωσι διὰ τῶν διόδων τοῦ Ἐλικῶνος. Ἀναχαιτισθέντα ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου, ἡγουμένου τῶν στρετευμάτων τοῦ ἐν Μεγάροις στρατοπέδου, ἀγοράζουσι τὴν ὑποχώρησιν αὐτῶν ἀντὶ τῆς παραχωρήσεως πάντων τῶν ὄχυρῶν θέσεων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται οὕτω, μετὰ ἐννέα ἐτῶν ἀγῶνας, ἐν κατοχῇ τῶν σπουδαιωτάτων μερῶν τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίνῳ συνδιατκέψεως παραχωρηθέντος αὐτῇ ἰδάφους. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνδιασκέψεως εἶναι ἀκόμη, ἀληθῶς, μόνον πρωτόκολλον. Ἡ Πύλη δὲν συγκατετέθη εἰς πάσας τὰς νέας διακκνονίσεις, αἵτινες γυμνοῦσιν αὐτὴν παρὰ τὴν θέλησίν της. Ὅλως δὲ τούναντίον, ἀρνεῖται τὴν συγκατάθεσιν μετὰ πείσματος ὁσημέραι ἀγριωτέρου καθισταμένου. Ἡ συγκατάθεσις αὐτῆς ἀποσπασθῆναι διὰ τῶν ῥωσικῶν νικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ΄.

Εἰρήνην Ἀδριανουπόλεως, 14 Σεπτεμβρίου 1829. — Δολοφονία Καποδιστρίου, 9 Ὀκτωβρίου 1831. — Ἰδρυσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου. — Στέψις τοῦ βασιλέως Ὀθωνος, 1 Φεβρουαρίου 1833.

Τῆς ἐκστρατείας τοῦ 1829 ἀρξαμένης ἐν Βουλγαρίᾳ, ὁ χρόνος εἶχεν ἐπιτρέψῃ εἰς ἀμφοτέρους τοὺς ἐμπολέμους νὰ παρασκευασθῶσιν ἐπὶ τὸν περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνα. Ὁ τουρκικὸς στόλος δις εἰσπλεύτας εἰς τὸν Εὐξείνιον, δις ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν χωρὶς νὰ τολμήτῃ νὰ προσβάλλῃ τὰ ῥωσικὰ πλοῖα, κρατοῦντα τῆς Βάρνης, τοῦ Πύργου, καὶ τῆς Σωζουπόλεως. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ Μαύρη θάλασσα ἐγκατελείφθη εἰς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ Ἰσά-

ρου, ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἀπεφασίσθη, διότι αἱ δυσχέρειαι τῆς ἀκνεύσεως τῶν ζωοτροφιῶν καὶ πολεμοφοδιῶν ἔπαυον διὰ τὸν εἰσβαλόντα στρατόν, μόνον δὲ τὸ πρόσκομμα τοῦτο ἠδύνατο νὰ παρακωλύσῃ τὰς κινήσεις αὐτοῦ. Τὰ πολεμικὰ οὕτω ἔργα προσέλαβον ἀπὸ τοῦ μηνὸς Ἰουνίου κεραυνοβόλον ταχύτητα. Οἱ δύο γενικοὶ ἀρχηγοὶ δὲν ἦσαν πλέον οἱ ἐν ἔτει 1828 διοικούντες. Ὁ Δίβιτις εἶχεν ἀντικαταστήσῃ τὸν Βιτγκενσταϊν ὁ Ῥεσίτ, προαχθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου βεζύρη, διεδέχετο τὸν Χουσσεῖν-πασσᾶν. Τῇ 10 Μαΐου, ὁ νέος διοικητὴς τῶν ὀθωμανικῶν δυνάμεων ἀνελάμβανε μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὀρμῆς τὴν ἐπίθεσιν. Τῇ 11 Ἰουνίου, συνεχρότει ἐν Κουλέρτζα αἰματηρὰν μάχην ἀπολέσας δ' αὐτὴν ἀπέμενε ἐντὸς τινῶν ὠρῶν ἀνευ στρατοῦ. Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα, τῇ 29 Ἰουνίου, ἡ Σιλίστρια, ἀπὸ δύο μηνῶν πολιορκουμένη, παρεδίδετο. Τὰ νῶτα τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ εὐρίσκοντο ἐξησφαλισμένα καὶ ἀνοικτὰ ἢ πρὸς τὸν Αἶμον ὁδός. Ὁ Δίβιτις δὲν διστάζει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὸν φραγμὸν τοῦτον. Ἐντὸς ὀλιγωτέρων τῶν ἐννέα ἡμερῶν, διατρέχει ἐβδομήκοντα πέντε λεύγας. Αἱ μάχαι, αἱ νόσοι, ὁ κάματος εἶχον περιορίσῃ τὰ μόνα στρατεύματα ἀπερ διέθετεν ὅπως προχωρήσῃ εἰς εἴκοσι μόνον χιλιάδας ἀνδρῶν. Βασιζόμενος ἐπὶ τῆς ἠθικῆς ὑπεροχῆς ἣν παρεῖχον αὐτῷ αἱ πρόσφατοι νίκαι, προελαύνει, τῇ 14 Αὐγούστου, κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τῇ 19, τὰ λείψανα πάντων τῶν διασπασθέντων σωμάτων τὰ συνχθροισθέντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ κατέθεντο τὰ ὄπλα. Ὅπως προσβάλλῃ τὸ κράτος εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν, ὁ Δίβιτις δὲν εἶχε πλέον ἐνώπιον αὐτοῦ ἕτερον ἐμπόδιον ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μουσταφᾶ-πασσᾶς ἦγεν, ἀληθῶς, κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τεσσαράκοντα χιλιάδας Ἀλβανῶν ἐκ Σκόδρας· ἀλλ' ἠδύνατο ν' ἀποτελέσωσιν οὗτοι δυνάμιν ἱκανὴν ν' ἀναχαιτίσῃ ἐν τῇ ὀρμῇ αὐτῶν τακτικὰ στρατεύματα καὶ πρὸ παντὸς νικηφόρα στρατεύματα; Ἐνομίσθη, ἐλέχθη, διςχυρίσθησαν ὅτι ἡ Εὐρώπη πολὺ ταχέως ἀνησύχησε καὶ ὅτι ἡ παρέμβασις αὐτῆς προεφύλαξε τὴν Ῥωσσίαν ἀπὸ ἥττης ἐξ ἧς τὸ γόητρον τῆς δυνάμεως ταύτης οὐδέποτε θ' ἀνηγείρετο. Τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἀμφίβολον· τῶν δὲ πρέσβειων, οἵτινες ἐν τῇ ἐπειγούσῃ ταύτῃ κρίσει παρενέβησαν μεταξύ σουλτάνου καὶ στρατηγοῦ Δίβιτις, ἡ ἐκδούλευσις εἶναι ἀξία, καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ σουλτάνου ἢ τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ τσάρου. Ὡς λίαν ὀρθῶς παρατηρήθη, ὁ τουρκικὸς λαὸς ἐφαίνετο προσβληθεὶς ὑπὸ παραλύσεως. Ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ μαγία αὐτοῦ ἐξηγείρετο αἰφνιδίως, μόνον κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ θὰ ἐστρέφετο αὐτῇ; Τὸ παλαιὸν τῶν γενιτσάρων πνεῦμα ἀνιστάμενον χωρὶς νὰ σώτῃ τὴν Τουρκίαν, ἤθελε καταστρέψῃ τὸν σουλτάνον καὶ ὀπισθοδρομήσῃ τὸν πολιτισμὸν. Ἡ Πύλη ὑπεχώρησε πρώτη εἰς τὰς πρᾶστάσεις τῶν πρέσβειων· ἀναγνωρίσασα ἑαυτὴν ἡττηθεῖσαν ἐδήλωσεν ὅτι ἦτο ἐτοιμὴ νὰ ὑπογράψῃ τὴν εἰρήνην. Τῇ 9 Σεπτεμβρίου, αἱ προτάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δυτικῶν Δυνάμεων ἐγένοντο δε-

κται ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δίβιτις. Ἡ Πύλη ὑπεχρεῦτο πρὸ παντός νὰ ὑποταγῇ ἄνευ περιορισμῶν, ἐν τῷ ἑλληνικῷ ζητήματι, εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Λονδίῳ συνδιασκεψέως. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη ἐν Ἀδριανουπόλει τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1829.

Ἡ ἐπιβληθεῖσα τῇ Πύλῃ συνθήκη δὲν ἐσεβάσθη μὲν ἐντελῶς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, οὐδαμῶς ὅμως ἐζημίωσεν αὐτὴν ἀναλόγως τοῦ μεγέθους τῆς ἥττης αὐτῆς. Τὰ ῥωσικὰ ὅρια κῆρύχθησαν ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τοῦ βραχίονος τοῦ Δουνάβεως, τοῦ ἀποκαλουμένου βραχίονος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἐκτεινόμενα πρότερον μέχρι τῆς διακλαδώσεως τοῦ στομίου τῆς Κίλιας. Ἰβραήλωφ, ἀποτευχισθεῖσα ἤδη ὑπὸ τῶν Ῥώσων, καὶ Γιούργεβον, ἐν χερσίν ἔτι τῶν Τούρκων, ἠνώθησαν μετὰ τῶν δύο ῥουμανικῶν ἡγεμονιῶν. Νέα προνόμια ἐβελτίωσαν τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῶν ἐπαρχιῶν τούτων, ὧν τὸ σπουδαιότατον ἡ ἰσόβιος ἡγεμονία τῶν ὄσποδάρων. Ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἡ Ῥωσσία ἀπέκτησε τὴν Ἀνάπαν, τὸ Πότι καὶ ὀλόκληρον γραμμὴν ἀπὸ τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου μέχρι τοῦ σημείου καθ' ὃ τὸ πασσαλῆκιον τοῦ Ἀκαλτζικ καὶ τοῦ Κάρος συνάπτονται τῇ Γεωργίᾳ. Ἐκτὸς τῶν ἐδαφικῶν τούτων θυσιῶν, ἡ Πύλη ὑπεχρεῦτο νὰ πληρώσῃ τῷ σάραφ ἕν ἑκατομμύριον πεντακοσίας χιλιάδας ὀλλανδικῶν δουκάτων ὡς ἀποζημιώσεις ἐμπορικῶν βλαβῶν καὶ δέκα ἑκατομμύρια δουκάτων διὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Ἡ ἐλευθέρα διόδος τῶν στενῶν ἀνεγράφη ὑπὲρ πασῶν τῶν σημαίων· οἱ δὲ ῥῶσοι ὑπήκουσι ἐδικαιοῦντο νὰ ἔχωσι πλήρη ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορεύεσθαι ἐν ταῖς εὐρείαις χώραις ἅς ἡ εὐρωπαϊκὴ παρέμβασις περιέσωζε τῷ σουλτάνῳ.

Ἡ ἡσυχία τοῦ κόσμου διέφευγε μέγαν κίνδυνον. Ἀπὸ μὴνός αἱ ἀγγλικαὶ ἐφημερίδες κήρυγμα εἶχον τὸν πόλεμον, οὐδεὶς δ' ἐγίνωσκε μετὰ τίνος, ἐν περιπτώσει πολέμου, θὰ ἐτάσσετο ἡ Γαλλία. Ὁ πρίγκηψ Πολινιάκ, γενόμενος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ἀντιπρόεδρος τοῦ συμβουλίου, ἐθεωρεῖτο ἥττον εὐνοῦς τοῦ Λαφερροναῖ τῇ ῥωσικῇ συμμαχίᾳ. Ὁ σὶρ Πούλτνεϋ Μάλλκολμ καὶ ὁ ναύαρχος Ῥοζαμέλ, ἐναυλόχουν ἐν Τενέδῳ, ἐπιτηροῦντες τὰς κινήσεις τοῦ συναδέλφου αὐτῶν Ἐϊδεν, καὶ ἔτοιμοι νὰ εἰσδύσωσιν εἰς Προποντίδα, ἐὰν ὁ ῥωσικὸς στρατὸς ἐξηκολούθει τὴν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν πορείαν αὐτοῦ. Ὁ ναύαρχος Δὲ Ῥινῦ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἐν τοιαύτῃ κρίσει ἤθελε μείνῃ ἐν Γαλλίᾳ· διετάχθη νὰ μεταβῇ ἀμέσως εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ὅταν ἔφθασεν, ἡ εἰρήνη εἶχε συνομολογηθῆ, ὁ ἀποκλεισμός ἀρθῆ, καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας καθίστα γνωστὸν τῷ ὑποναύαρχῳ Δὲ Ῥοζαμέλ «ὅτι, τῶν περιστάσεων αἵτινες προυκάλουν τὴν συγκέντρωσιν τοῦ στόλου ἐπὶ τῆς τρωικῆς ἀκτῆς παρελθουσῶν, ὁ στόλος οὗτος ἠδύνατο νὰ τραπῆ τὴν συνήθη αὐτοῦ ὑπηρεσίαν.» Μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ὑπελείποντο πρὸς λύσιν ὀλίγα περίπλοκα ζη-

τήματα. Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἡ περὶ ἐπιρροῆς πάλιν διεδέχετο τὸν φανερόν πόλεμον. Ἡ Ῥωσσία ἐπεδίωκε νὰ καταστῇ ἡ καλλιτέρα φίλη τοῦ καταβληθέντος ὑπ' αὐτῆς κράτους. Ἦτο δὲ τοῦτο, κατὰ τὴν κρίσιν πολλῶν πολιτικῶν, τὸ ἀσφαλέςτατον μέσον πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς διαλύσεως τῆς Τουρκίας. Ἡ Ἀγγλία πιστεύουσα τοῦτο ἀνεκίνει τὰ πάντα ὅπως διατηρήσῃ παρὰ τῷ Διβανίῳ τὴν ἑαυτῆς ἐπιρροήν. «Ὁ Μάλκολμ, ἔγραψε τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1829 ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ, διελθὼν ἡμέρας τινὰς ἐνταῦθα ἀνελύθη εἰς φιλοφρονήσεις παρὰ τοῖς Τούρκοις. Ὁ νέος πρεσβευτῆς τῆς Ἀγγλίας, ὅπως τὸ ἀντίθετον τοῦ Κάνιγγ, δείκνυται διὰ τοὺς Τούρκους ὅ,τι ὁ προκάτοχος αὐτοῦ ἦτο διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ἀσπάζεται τὸν ἀγῶνα αὐτῶν μεθ' ὑπερβάλλοντος ζήλου, καὶ ἡ ἀγγλικὴ αὐτοῦ ὑπερηφάνεια δὲν διστάζει νὰ θωπεύῃ τὴν ὀθωμανικὴν ἀλαζονίαν. Τελευταῖον ἡ Ῥωσσία οὐδὲν ἄλλο ἀπῆτησε ἢ τὸ κριθὲν, ἐπιστήμως τοῦλάχιστον, ἄριστον ὑπὸ τῶν τριῶν ἀνακτοβουλίων. Πᾶσαι ἔσονται λοιπὸν δεδεμέναι μέχρι τινὸς τοῦλάχιστον ὑπὸ τῆς δημοσιότητος τῆς δοθείσης εἰς τὴν συνθήκην. Δυστύχημα εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς ἀδιαλείπτου πίεσεως τῆς Τουρκίας· προτιμότερα ὅμως ἡ ἀπαξ δαπάναις αὐτῆς λύσις, ἀφοῦ αὐτὴ τοσοῦτω μαρῶς ἐξετέθη εἰς ταῦτα, ἢ οἱ μεταξὺ τῶν ἀνακτοβουλίων διαπληκτισμοὶ περὶ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Δεχόμενοι ἐν τούτοις τὰ ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας γενομένα, πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν ταχεῖαν καὶ ἐξ ὀλοκλήρου ὑποχώρησιν τῶν στρατιῶν αὐτῆς ἐκτὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην ἔγραψα καὶ εἰς Παρισίους, καὶ, ἐπειδὴ πρέπει νὰ προῖδωμεν ὅτι, ὅπως ἀποχωρήσωσιν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας οἱ Τούρκοι δυσκόλως θέλουσι καταπεισθῆ, συμβούλευσα νὰ μένωσι τὰ στρατεύματα ἡμῶν ἐν Πελοποννήσῳ μέχρις οὐ τὰ πάντα συντελεσθῶσιν».

Ἡ ταξιαρχία τῆς κατοχῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σνέιδερ, συνεκροτεῖτο ἐκ τεσσάρων συνταγματῶν, τοῦ 27, 42, 54 καὶ 58· ἐστάθμευε δ' ἐν Ναυαρίνῳ, Μεθώνῃ καὶ Πάτραις. Τὸ ἔργον αὐτῆς δὲν ἔπαυσε καθιστάμενον ἐνίοτε δυσχερές. Δὲν κατορθώσαμεν ὄντως ν' ἀφιστάμεθα ἐντελῶς τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων τοῦ ὑπὸ τοσοῦτων διακρίσεων κατατρυχομένου δυσμοίρου τούτου κράτους. Ἡ ἐγκαθίδρυσις μοναρχίας ἠδυνήθη μόνη νὰ ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς, μετὰ τετραετῇ ἐν Ἑλλάδι διαμονῇ, τῆς ἀνωφελοῦς κτύτης ἀποστολῆς. Οὐχὶ δ' ἄνευ κόπων ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ ξένος ἡγεμονόπαις συγκατατιθέμενος νὰ κατακλιθῇ ἐπὶ τῆς κλίνης ταύτης τοῦ Προκρούστου. Ἡ συνδιάσκεψις τοῦ Λονδίνου εἶχεν ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας αὐτῆς. Αἱ ἀποφάσεις αὐτῆς ἐμελλον νὰ εἶνε ἀνέκκλητοι, τοῦ δεκάτου ἄρθρου τῆς συνθήκης τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑποχρεούσης τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν νὰ θεωρῇ αὐτὰς ὡς τελεσίγραφον· ἤδη ὅμως ὁ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῶν ἀρχαίων προστατευομένων αὐτῆς ζήλος τῆς Ῥωσσίας ἤρξατο ἐλαττούμενος. Ὁ Χαλλή-πασσᾶς, διοικῶν τὰ τακτικὰ στρατεύματα τῆς Τουρκίας κατὰ τὸν πό-

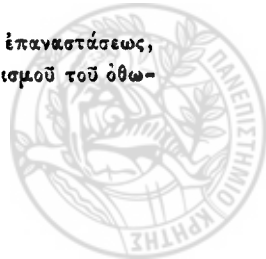
λεμον, ἀπεστέλλετο, ὑπὸ τὸν τίτλον ἐκτάκτου πρεσβευτοῦ, εἰς Πετροῦπολιν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ὁ κόμης Ὀρλώφ ἀφικνεῖτο εἰς Κωνσταντινούπολιν περὶ τὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου 1829 ὅπως προσαγορεύτη τὸν σουλτάνον. Οἱ δεσμοὶ συνεσφίγγοντο μεταξύ τῶν δύο ἀντιπάλων, παραδιδόντων εἰς τὴν λήθην τὰς μακροχρονίους αὐτῶν ἔριδας.

Ἡ ἰδέα ῥωσικῆς κηδεμονίας δὲν περιεῖχε πλέον τι δυνάμενον νὰ ἐκφοβίσῃ τὸ Διβάνιον· ἴσως δὲ καὶ ἐν Πετροπόλει ἤρχιζαν ἤδη σκεπτόμενοι ὅτι θὰ ἦτο ἀφροσύνη νὰ ἐπιτρέψωσι, διὰ λίαν εὐρειῶν προσκλήσεων, τὴν ἔξαρσιν τῆς ὑπερρηφανίας τοῦ ἀπελευθερωθέντος λαοῦ. Τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων δὲν περιήλθεν ὑπὸ τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῶν σουλτάνων ἢ ἀφοῦ ἐπὶ αἰῶνα σχεδὸν ἔζησεν ἀνοχῆ αὐτῶν. Ἄν οἱ Τοῦρκοι ἔμελλον ἡμέραν τινὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἀσίαν, οἱ ἐν Πετροπόλει ἴσως ἔκρινον περιττὸν νὰ δημιουργήσωσιν αὐτοῖς ἐκ τῶν προτέρων διαδόχους. Ἡ μοσχοβιτικὴ διπλωματικὰ γενικῶς διεπράξατο μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα σφάλματα, δύνανται τις δ' εἰπεῖν, χωρὶς κινδύνου διαψεύσεως, ὅτι δὲν ὑπάρχει ὀξυδερκεστέρα αὐτῆς καὶ τοὺς σκοποὺς μεγαλεπήβολωτέρα. «Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἔλεγεν ὁ κόμης Γκιλλιεμινῶ, εἶναι συγχρόνως θωπευτικοὶ καὶ ἰσχυροί». Πρέπει ἄρα γε νὰ πιστεύσωμεν, ὡς πολλὰκις ὑπελήφθη, ὅτι Γαλλία καὶ Ῥωσσία ἤδη ἐσχεδιάζον σύμβασιν ἐπιτρέπουσαν τῷ τσάρῳ τὴν πραγμάτωσιν τοῦ αἰωνίου ὀνείρου τῶν Ῥώστων ἐπ' ἀνταλλάγματι παρομοίας χάριτος διὰ τοὺς φυσικοὺς ἡμῶν μεγεθύσεως πόθους; Εἶναι ἄρα γε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀπροσδόκητος ἀντίστασις τῆς Πρωσσίας καὶ ἴσως ἴσως ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ἰουλίου ὑπῆρξαν τὰ μόνα αἷτια τῆς ματαιώσεως τοῦ σχεδίου; Δὲν ἀποπειρώμεθα νὰ δεισιδύσωμεν εἰς τοσοῦτ' ἀμεγάλαν μυστήριον· περιορισθῶμεν βεβαιοῦντες ὅτι ὅταν ἀνεκινήθη ἐν τῇ συνδιασκέψει τοῦ Λονδίνου τὸ ζήτημα τῆς παραχωρήσεως τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου εἰς τὴν Ἑλλάδα αὐτεὶς εὐρέθη συνήγορος. Συνεφώνησαν ἐν τῇ ἰδρύσει ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους», ἐπιμελῶς ὅμως ἀπέσχον τῆς εὐρύσεως τῶν ὀρίων αὐτοῦ. Ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος τοῦ Σάξ-Κοβούργου διεχθεὶς, ἐν μηνὶ Φεβρουαρίῳ 1830, τὸ στέμμα παρητήθη τῆς τιμῆς μαθῶν τοὺς ἐπενεχθέντας εἰς τὸ εὐεργέτημα τῆς χειραφετήσεως περιορισμούς. Ὁ Καποδίστριας ἐξηκολούθησε λοιπὸν κρατῶν τὸ πηδάλιον τῆς πολιτείας ἀποκλίνων ὀσημέραι πλείοτερον πρὸς τὸ στηρίζεσθαι ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς Ῥωσσίας. Ἡ Μάνη, ἡ Ἰδρα, ἡ Σύρος, ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ Αἰγαῖον ἀνεπέτασαν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐτάχθησαν ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Πετρόμπεης, ἀφ' ἑτέρου ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Κανάρης. Ἡ ἀξιοθρήνητος αὕτη κρίσις, δυσχερῶς κατασταλεῖσα διὰ τῆς ζωῆς παρεμβάσεως τοῦ ναυάρχου Ῥικόρ, διὰ τῶν μᾶλλον ἀμερολήπτων συμβουλῶν τοῦ πλοιάρχου Λάυενς καὶ τοῦ πλοιάρχου Παλάνδ, κατέλιπεν ἐν τοῖς πνεύμασι οὐχὶ ὀλίγα μίτους ὑποκαύματα. Τῆ 9 Ὀκτωβρίου 1831, ὁ Κυβερνήτης ἐδολοφονήθη ὑπὸ δύο ἀρχηγῶν Μανιατῶν, τοῦ

Γεωργίου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη. Ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐθεωρήθη πένθος ἔθνικόν ἐν Πετροπόλει· ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ὡσαύτως πένθος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν εἶναι βέβαιον ἂν μὴ ἡ κυβέρνησις τοῦ αἰεραίου καὶ ἱκανοῦ τούτου ἀνδρὸς δὲν ὑπῆρξε τὸ ἀριστον μέσον ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ πρὸς παρσκευὴν τοῦ ἐδάφους πρὸς τὴν μοναρχίαν.

Ἡ βασιλεία δὲν ἐρρίζωσεν εὐκόλως ἐπὶ τοῦ σαλευομένου ἐδάφους εἰς ὃ ἐπὶ τέλους, τῇ πρώτῃ Φεβρουαρίου 1833, κατωρθώθη νὰ ἐμρυτευθῇ. Ἡ βασιλεία τοῦ βασιλέως Ὁθωνος κατέληξεν εἰς ἐπανάστασιν, ἡ δὲ διπλωματία ἠναγκάσθη νὰ ἐπιλάβηται καὶ αὐτῆς τοῦ ἔργου. Ἐπελήφθη, ἀλλ' οὐχὶ θαρρούντως, ἀντήσυχος καὶ δυσηρεστημένη ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν μακρῶν αὐτῆς ἀγῶνων καὶ ἀμηχανιῶν. *Εὐτυχῶς τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς δὲν συνδέεται τοσούτῳ στενῶς, ὡς ἠδύνατό τις νὰ ὑποθῆσῃ, μετὰ τοῦ μέλλοντος τῆς ἑλληνικῆς μοναρχίας.* Τὸ κύριον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, δὲν εἶναι ἡ ἴδρυσις τοῦ μικροῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἀλλ' ὁ μεταπλασμὸς τῆς Τουρκίας. Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος περιλαμβάνει δώδεκα ἑκατομμύρια χριστιανῶν, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀναμφισβητήτως οἱ Ἕλληνες ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχουσαν φυλὴν. Τὰ πάντα προορίζουσιν αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀποστολὴν ταύτην, ἡ δραστηριότης αὐτῶν, ἡ εὐφυΐα καὶ πρὸ πάντων ἡ φιλοπατρία. Ἐὰν ἐλέχθη ποτὲ ὅτι ἡ Αἴγυπτος ἀπέβη γαλλικὴ ἀποικία, δυνάμεθα ἀπὸ τῆς νῦν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θέλει βραδύνῃ νὰ καταστῇ εὐρωπαϊκὴ. Ἡ ἀχανὴς αὕτη χώρα προσελκύει ἤδη τὰ νομαδικὰ κεφάλαια, ἅτινα οὐδαμοῦ ἠδύνατο νὰ εὕρωσι καταλληλότερον πρὸς ἀνάπτυξιν ἔδαφος. Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία πρώτῃ, ἡ Μικρὰ Ἀσία εἶτα, ταχέως διασχισθήσονται ὑπὸ τῶν ὁδῶν τῆς ταχείας συγκοινωνίας. Αἱ σχεδὸν ἐγκαταλελειμμένα αὐτὰ ἡῶρα, αἱ στερούμεναι κοινῶν ὁδῶν, ἐν τῷ μέλλοντι θέλουσιν ἀποκτήσῃ σιδηρᾶς. Οἱ Ἕλληνες ἀλύτως δύνανται νὰ παραιτήσωσι τὰ μεγάλα σχέδια· ἡ βιομηχανία αὐτῶν πολὺ ἀσφαλέστερον ἀγόνου σάλου θέλει ἀρπάσῃ τὸ σκῆπτρον ἀπὸ τῶν ὀθωμανικῶν χειρῶν¹. Δὲν πρέπει δ' ἄλλως νὰ παραγνωρίσωμεν ὅτι ἡ ἀθηνεία τοῦ καλῖφου καὶ τὰ διοικητικὰ προσόντα τῆς τουρκικῆς φυλῆς ἔσονται ἀκόμη χρήσιμα πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως παρὰ λαοῖς, οἵτινες μέχρι τοῦδε μόνον νὰ ὑπακούωσιν ἔμαθον. Τὸ ζήτημα τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας εἶναι τὸ σπουδαιότατον τῶν δυναμένων ν' ἀνακινήθωσιν ἐν τοῖς κόλποις τῆς αὐτοκρατορίας τῶν σουλτάνων. Ἐὰν ἀπὸ τοῦ νῦν ἐλύετο τοῦτο, διὰ παντὸς ἀφίπταντο τὰ προνόμια τῶν κατακτητῶν. Εἶναι ἴσως

¹ Ταῦτα ἐγράφησαν πρὸ τοῦ 1876, δηλαδή πρὸ τῆς ἐρζεγοβινιακῆς ἐπαναστάσεως, τοῦ σερβοτουρκικοῦ πολέμου, τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ, τοῦ ἐν μέρει διαμελισμοῦ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ πρὸ τῆς βίαις κολοβώσεως τῶν ἑλληνικῶν δικαίων.



φρόνιμον νὰ μὴ θιζώμεν αὐτὸ προώρως. Ἐκείνο ὅμως ὅπερ ἐπείγει, εἶναι ἡ ἐνώπιον τοῦ πολιτικοῦ νόμου ἰσότης. Ἐὰν ἀρέσκη τοῖς Τούρκοις νὰ φέρωσι μόνοι τὰ βάρη τοῦ πολέμου, ν' ἀπέχωσι τῶν ἐπικερδῶν ἔργων, ν' ἀρχῶνται εἰς τὴν μετ' ὄκνου ἐκμετάλλευσιν τοῦ πατρικοῦ ἀγροῦ, δὲν εἶναι μακρὰν ὁ χρόνος καθ' ὃν ἡ ὑπερτίμησις τῶν ἐπιτηδείων θέλει καταστήσῃ αὐτοῖς ἀδύνατον τὸν βίον ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ. Θέλουσιν ὑποτῆ τὴν τύχην τῶν Μανδσοῦ, οἵτινες κατακτῆσαντες τὴν Σινικὴν κατέλιπον βαθμηδὸν αὐτὴν τὴν γῆν τῆς Μανδσουρίας εἰς τοὺς Σίνας. Ἡ ἐργασία εἶναι ὁ νόμος ὁ κρατῶν νῦν τοῦ κόσμου· οἱ δ' ὀκνηροὶ δὲν ἔχουσι πλέον θέσιν ἐν αὐτῷ.

ΤΕΛΟΣ



ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος τοῦ Μεταφραστοῦ.....	Σελ.	ζ'.
Τὸ ἔργον τοῦ Ζουριέν δὲ λα Γκραβιέρ. Ἡ σημασία τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάσσης καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ναυτικῆς φιλολογίας.....	»	ια'.
Πρόλογος τοῦ συγγραφέως.....	»	1

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

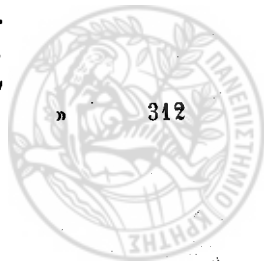
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὸν ὀθωμανικὸν ζυγόν.....	»	9
» Β'. — Ἐμπόριον καὶ πειρατεία ἐν τῷ Αἰγαίῳ τῷ 1816.	»	15
» Γ'. — Μεχμέτ-Ἀλῆς καὶ Μονκαμπριέ.....	»	24
» Δ'. — Ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου.....	»	31
» Ε'. — Ἀλῆ-πασσᾶς.....	»	36
» Ϛ'. — Αἱ ἐν Σμύρνῃ ταραχαί.....	»	40
» Ζ'. — Ὁ πασσᾶς τῆς Καισαρείας.....	»	45
» Η'. — Ὁ ὑποναύαρχος Ἀλγκάν.....	»	52
» Θ'. — Τὰ προοίμια τῆς ναυτικῆς ἐπαναστάσεως....	»	60
» Ι'. — Τὰ πυρπολικά ἐν τῷ ΙΖ'. καὶ ΙΗ' αἰώνι....	»	66
» ΙΑ'. — Τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν πυρπολικὸν καὶ ἡ ἐν Κυθωνίαις σφαγή.....	»	71
» ΙΒ'. — Μάχη ἐν Σάμῳ καὶ Μονεμβασίας ἄλωσις....	»	78
» ΙΓ'. — Στρατεία 1821.....	»	82
» ΙΔ'. — Θάνατος Ἀλῆ-πασσᾶ, 5 Φεβρουαρίου 1822.	»	92
» ΙΕ'. — Κανάρης. Πυρπόλησις ὀθωμανικῆς νεοαρχί- δος. Θάνατος καπετάν-πασσᾶ Καρᾶ-Ἀλῆ.	»	100
» ΙϚ'. — Δὲ Ῥινῷ καὶ Ἀμιλτων. Πτώσις Ἀθηνῶν. Καταστροφή τοῦ Δράμῃ. Πτώσις Ναυ- πλίου.....	»	105
» ΙΖ'. — Βιελλᾶ. Ἐμφύλιος σπαραγμός.....	»	117
» ΙΗ'. — Χοσρέφ-πασσᾶς.....	»	124
» ΙΘ'. — Πλοίαρχος Δρουῶ. Λόρδος Βύρων.....	»	131
» Κ'. — Κάσσου ἄλωσις ὑπὸ Αἰγυπτίων, 19 Ἰουνίου, Ψαρρῶν ὑπὸ Τούρκων, 4 Ἰουλίου 1824..	»	137



»	ΚΑ'.— Ἴμβραήμ - πασῶς, Ἀπόβασις αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον, 24 Φεβρουαρίου 1825	Σελ.	144
»	ΚΒ'.— Ἄλωσις Ναυαρίνου ὑπὸ Αἰγυπτίων.....	»	149
»	ΚΓ'.— Ὑποναύαρχος Δὲ Ῥινῶ καὶ κόμης Γκιλιεμινῶ	»	163
»	ΚΔ'.— Ἄλωσις Μεσολογγίου ὑπὸ Ἴμβραήμ καὶ Ῥεσίτ, 22 Ἀπριλίου 1826.....	»	173

BIBAIION ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	Α'. — Ἀναρχία καὶ Πειρατεία.....	Σελ.	184
»	Β'. — Καταστροφή Γενισάρων. Συνθήκη Ἄκερμαν, 15 Ἰουνίου, 6 Ὀκτωβρίου 1826....	»	194
»	Γ'. — Φιλελληνισμοῦ ἐξέγερσις.....	»	211
»	Δ'. — Μιαούλης καὶ Ταχῆρ πασῶς.....	»	219
»	Ε'. — Ἀθηνῶν πολιορκία.....	»	226
»	Ζ'. — Κόχραν καὶ Τσώρτς.....	»	237
»	Η'. — Ὑποναύαρχος Δὲ Ῥινῶ καὶ ἀντιναύαρχος Κοδριγκτών. Συνέντευξις τῶν δύο ναυάρχων μετὰ τοῦ Ἴμβραήμ, 22 Σεπτεμβρίου 1827.	»	261
»	Θ'. — Σκηπίωνος καὶ Προβηγκίας σύρραξις. Ἐκπλους καὶ ἐκ νέου κατάπλους τουρκαϊγυπιακῆς μοίρας, 1, 2 καὶ 3 Ὀκτωβρίου 1827.....	»	272
»	Ι'. — Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία, 20 Ὀκτωβρίου 1827.....	»	277
»	ΙΑ'. — Ὁ πάρων Παναγιώτης καὶ ὁ ὑποπλοίαρχος Βισσῶν.....	»	288
»	ΙΒ'. — Ἡ ἐπὶ Χίον στρατεία. Ὁ συνταγματάρχης Φαβιέ, 28 Ὀκτωβρίου 1827, 27 Μαρτίου 1828. Ὁ Κυβερνήτης Καποδίστριας. Ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐγκατάστασις αὐτοῦ, 7 Φεβρουαρίου 1828.....	»	293
»	ΙΓ'. — Συνέπειαι τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας. Συνδιάσκεψις τῆς 24 Νοεμβρίου 1827. Ὑπόμνημα τῆς 26 Φεβρουαρίου 1828.....	»	300
»	ΙΔ'. — Κήρυξις πολέμου ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, 4 Ἀπριλίου 1828. Ἐκστρατεία εἰς Πελοπόννησον. Ἀπόβασις τῆς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαιζὼν γαλλικῆς στρατιᾶς, 30 Αὐγούστου 1828....	»	312



»	ΙΕ'. — Ἐπίου ἄλωσις ὑπὸ τῶν Γάλλων, 1 Νοεμβρίου 1828. Ἀντιρρίου ἄλωσις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, 25 Μαρτίου 1829. Ἀποχώρησις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἐξ Ἀττικῆς, 24 Σεπτεμβρίου 1829.....	Σελ.	324
»	ΙΣ'. — Εἰρήνη Ἀδριανουπόλεως, 14 Σεπτεμβρίου 1829. Δολοφονία Καποδιστρίου, 9 Ὀκτωβρίου 1831. Ἰδρυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. Στέψις τοῦ Βασιλέως Ὀθωνος, 1 Φεβρουαρίου 1833.....	»	330

ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Vaisseau rasé. Ἐν σελίδι 140, στιχ. 6'. παρελείφθη, ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει τῶν νεῶν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, δίχροτον πλεῖον τῆς γραμμῆς ἐκ τῶν παρὰ Γάλλοις καλουμένων vaisseaux rases, ἅπερ εἶναι τρίχροτα ὡν ἀφηρέθη τὸ πρῶτον πυροβολεῖον, τὸ πρῶτον ὑπόστρωμα. Οὕτω καὶ τὰ δίχροτα μετεβάλλοντο εἰς μονόχροτα, ἢ φρεγάτας κ.λ.π. Ἐν τῷ ναυτικῷ ὀνοματολογίῳ δὲν εὔρον τὸν ἀντίστοιχον ἑλληνικὸν ὄρον· ναῦν δὲ κεκομμένην ἢ μᾶλλον κεκαρμένην διατάζω νὰ ὀνομάσω τὸ εἶδος τοῦτο τῶν πλοίων τῆς γραμμῆς τοῦ ναυτικοῦ τοῦ παρελθόντος.



ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

- Ὁ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀγών.** Τελευταία φάσις τοῦ γλωσσικοῦ ἡμῶν ζητήματος. Σελ. 192.
- Ἡ Ῥουμανία καὶ τὸ ἐν Γιουροζέβω συνέδριον.** Τοῦ βιβλίου προτάσσεται ἐπιστολὴ Α. Ρ. Ῥαγκαβῆ. Σελ. 92.
- Ἱστορία τοῦ ναυτικοῦ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων.** Μετάφρασις μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων. Μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ συγγραφέως. Σελ. 430.
- Ὁ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σύνταγμα.** Διάλεξις περὶ πολιτείας, ἀφιερουμένη εἰς τὴν ἑλληνίδα νεότητα. Σελ. 16.
- Ἡ ἐν τῇ «Γενικῇ Ἐπιθεωρήσει» δημοσιευομένη Τσερναγόρα,** ἱστορικὴ μελέτη περὶ Μαυροβουνίων, καὶ ἡ **περὶ τῆς συγχρόνου γαλλικῆς ἀναγεννήσεως** γενομένη ἐν τῇ Ἐταιρίᾳ τῶν Φίλων τοῦ Λαοῦ διάλεξις θέλουσι δημοσιευθῆ καὶ εἰς ἰδιαίτερα τεύχη.

Εὐρίσκονται παρὰ τῷ ἐκδότῃ κ. Ι. Νοτάρη

Ὁδὸς Ερμού Ἀριθ. 42.

Τιμᾶται δραχμῶν 5.

